

Wybór dokumentów
prawa międzynarodowego
dotyczących praw człowieka

KSIEGA JUBILEUSZOWA RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH

TOM II

Wybór dokumentów
prawa międzynarodowego
dotyczących praw człowieka

Redaktor
Marek Zubik

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

MCMLXXXVIII – MMVIII

Praca zbiorowa

KSIĘGA JUBILEUSZOWA RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH

Redaktor naukowy serii: *prof. UW dr hab. Marek Zubik*

Tom II

WYBÓR DOKUMENTÓW PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO DOTYCZĄCYCH
PRAW CZŁOWIEKA

Redaktor naukowy: *prof. UW dr hab. Marek Zubik*

Redaktor prowadzący: *Maciej Syska*

Tłumaczenia:***Ada Paprocka***

Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów, Protokół do Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów o utworzeniu Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów, Amerykańska Konwencja Praw Człowieka (Pakt z San José).

Robert Rybski

Konwencja dotycząca statusu bezpaństwowców, Protokół dodatkowy do Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka, Konwencja w sprawie ograniczenia bezpaństwowości.

Ilustracja na okładce:

„Guernica” Picassa według kopii z siedziby Rady Bezpieczeństwa ONZ. Najbardziej znane antywojenne dzieło Pabla Picassa. Obraz poświęcony pamięci ofiar, mieszkańców baskijskiej wioski, w której po trzydniowych bombardowaniach niemieckich lotników służących ochotniczo w wojskach frankistowskich zginęło i zostało rannych 1,6 tys. ludzi.

© Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2008

Księga Jubileuszowa Rzecznika Praw Obywatelskich (T. I-IV)

ISBN 978-83-927049-0-4

Tom II

ISBN 978-83-927049-2-8

Wydawca

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
00-090 Warszawa, Al. Solidarności 77

Przygotowanie do druku, druk i oprawa:

PPGK S.A. Drukarnia KART

Warszawa, ul. Przyce 20

Nasze marzenia o świecie bez nędzy i głodu, bez nieszczęść i niewoli, o ludzkości żyjącej w braterstwie i solidarności, bez walk i przemocy są nam z pewnością potrzebne i prawomocne. Nie jest jednak rozsądne nazywanie prawami człowieka wszystkich dóbr, jakich życzylibyśmy sobie i innym

Leszek Kołakowski

Parafrazując znaną tezę wybitnego oksfordzkiego historyka, Sir Michaela Howarda, mówić można o dwóch wielkich i jakże odmiennych rewolucjach ubiegłego, dwudziestego wieku: bolszewickiej oraz wciąż trwającej, jaką jest rewolucja praw człowieka. Precyzyjniej trzeba by zresztą powiedzieć o rewolucji, dokonującej się w zakresie ochrony praw człowieka, bo – o czym świadczą liczne zabytki prawne z dziedziny praw jednostki – same prawa człowieka są stare jak samo prawo.

Niemal oczywistością jest dziś odchodzenie od tradycyjnego, formalnego pojmowania ochrony praw człowieka jako bezprawnej ingerencji państwa w sferę praw i wolności jednostki. Katalogi tych praw z jednej strony rozrastają się w prawie wewnętrznym poszczególnych państw, a także w prawie międzynarodowym, z drugiej zaś strony temu rozrostowi towarzyszy powstawanie coraz to nowych narzędzi i form ochrony praw człowieka. Różnorodnych form działalności na rzecz ochrony praw jednostki jest dziś tak wiele, że słusznie mówi się o różnych systemach ochrony tych praw. Obok najdawniejszych, wewnątrzpaństwowych, mamy system międzynarodowy, w którym funkcjonują systemy regionalne, a nawet ponadnarodowy, szczególnie dynamicznie rozwijający się ostatnio system Unii Europejskiej. Banalne i niewymagające dowodzenia jest twierdzenie o wzajemnym przenikaniu się i oddziaływaniu tych systemów.

Tom, który oddajemy właśnie do rąk czytelników w roku obchodów sześćdziesiątej rocznicy uchwalenia przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a zarazem wspominając dwuzestolecie powołania w Polsce instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich, pokazuje dobitnie siłę tego przenikania z perspektywy prawa międzynarodowego.

Choć zwykle prawo krajowe, najbliższe obywatelowi, stara się najpełniej chronić prawa jednostki, to jednak ciągle ważne miejsce przypada prawu międzynarodowemu w kształtowaniu ochrony praw człowieka. Wynika ono ze szczególnej zdolności tego prawa do konsensualnego tworzenia mini-

malnych katalogów praw i wolności, respektowanych we wszystkich społecznościach. I choć dobrze wiadomo, że samo proklamowanie praw jednostki w akcie normatywnym nie gwarantuje, że będą one skutecznie realizowane, źródła praw człowieka w prawie międzynarodowym wyraźnie ewoluują od deklaracji w stronę tworzenia mechanizmów gwarancyjno-ochronnych dla praw jednostek.

Ten, nieco może scholarski wywód wydaje mi się niezbędny, gdyż poprzedza zamieszczony w niniejszym tomie wybór aktów prawnych, dotyczących ochrony wolności i praw człowieka. Wybór to tyleż obszerny, co ambitny, gdyż zamysłem jego autorów zdaje się być nie tylko pokazanie przykładów, ale również zainspirowanie refleksji nad rozwojem międzynarodowego prawa praw człowieka.

Wychodząc od dokumentów o charakterze generalnym, zwłaszcza od tzw. „konstytucji” praw człowieka, na którą składają się Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku, oraz młodszy od niej, lecz wiążący jako umowa międzynarodowa Międzynarodowy Pakt z 1966 roku, wybór prowadzi czytelnika ku systemom regionalnym. Warto w tym miejscu przypomnieć sugestywne porównanie René Cassina, jednego z twórców Powszechnej Deklaracji, który przedstawiał ów dokument w obrazowej formie frontonu klasycznej, greckiej świątyni. Jej podstawę stanowią zasady godności, wolności, równości i braterstwa, schody tej budowli (Preambuła) prowadzą do wejścia opartego na czterech kolumnach – są to odpowiednio gwarancje życia, wolności, praw osobistych i bezpieczeństwa (art. 3-11), prawa w społeczeństwie obywatelskim (art. 12-17), prawa we wspólnocie politycznej (art. 18-21) oraz prawa ekonomiczne, społeczne i kulturalne (art. 22-27). Cały gmach wieńczą normy odnoszące się do obowiązków, ograniczeń i porządku (art. 28-30).

W kolejnych odsłonach niniejszego tomu, przez pryzmat najważniejszych aktów normatywnych, przedstawiony zostaje system Rady Europy oraz Unii Europejskiej, dalej zaś inne systemy regionalne. Wybierając dalsze grupy dokumentów, za kryterium przyjęto przedmiot regulacji, wyróżniając w pierwszym rzędzie akty prawne odnoszące się do niedyskryminacji. W wyborze nie pominięto także międzynarodowych dokumentów dotyczących ludobójstwa, tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania, prawa humanitarnego, praw uchodźców, a wreszcie praw związanych ze statusem politycznym jednostki praw dziecka oraz praw pracowniczych.

Ten przegląd prawnomiędzynarodowych regulacji ukazuje oczywiście wspomnianą już tendencję do ujmowania w ramy normatywne coraz to nowych praw, rozrastających się w kolejne generacje. Pokazuje także podstawy międzynarodowych mechanizmów ochrony praw człowieka. Warto zastanowić się, czy rola, jaką w naszym, europejskim systemie ochrony praw człowieka odgrywa Europejski Trybunał Praw Człowieka może zachęcać do budowania systemów sądowej kontroli przestrzegania praw człowieka także na innych

kontynentach.

Pomimo zgody co do powszechnego charakteru praw człowieka, wyrażonego m.in. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Paktach i pozostałych konwencjach ONZ wyraźnie widać tendencję do regionalizacji unormowań prawnych, o czym świadczy rozwój odrębnych systemów na kontynencie europejskim, afrykańskim czy amerykańskim. Wydaje się więc, że pytanie o uniwersalizm praw człowieka ciągle pozostaje aktualne.

Ten bogaty, kompendialny zbiór aktów normatywnych prawa międzynarodowego może i powinien stanowić inspirację dla analiz i dyskusji na temat problematyki praw człowieka. Z tym większą radością oddaję go czytelnikom, wierząc że ostatecznie spokojna refleksja poparta lekturą bardziej służy sprawie praw człowieka niż huczne obchody rocznicowe. „Gmach” praw człowieka wznosi się bowiem nie tyle na tysiącach zadrukowanych stron aktów normatywnych, ile na aspiracjach miliardów ludzkich istnień do życia godnego i wolnego.

Janusz Kochanowski
Rzecznik Praw Obywatelskich

Ostatnie 150 lat przyniosło ze sobą zwiokrotnienie, by nie powiedzieć iż czasem inflację deklaracji, konwencji i protokołów. Konieczne stało się zatem dokonanie ich wyboru. Niektóre z nich, z przyczyn redakcyjnych, zostały zaprezentowane jedynie w części. Zawsze jednak zawierają najważniejsze postanowienia danego aktu, oddając jego cel i charakter.

Jak każdy wybór, również ten, ze swej natury pozostaje subiektywny. Nie mniej jednak, jak się wydaje, pokazuje historyczne tendencje rozwoju praw człowieka, uwzględniając zarówno regulacje dotyczące kolejnych generacji tych praw, tak o charakterze ogólnym, jak i coraz efektywniejszych mechanizmów ich ochrony. Systematyka zbioru poprzez uwzględnienie powszechnych standardów Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz odpowiadających im standardów regionalnych, koresponduje z uniwersalizacją ochrony praw człowieka na poziomie globalnym, pokazując jednocześnie dynamiczny rozwój mechanizmów ochrony na poziomie regionalnym.

Przy każdym dokumencie uwzględniono informację o dacie jego uchwalenia, wejścia w życie a także, jeśli Rzeczpospolita jest jego stroną – datę ratyfikacji, wejścia w życie w stosunku do Polski oraz adres jego publikacji w „Dzienniku Ustaw”.

Teksty dokumentów przedstawione zostały w wersji opublikowanej w pierwotnym lub polskim organie publikacyjnym. Niekiedy oznaczało to konieczność pozostawienia struktury aktu normatywnego w kształcie odmiennym niż to przewidują Zasady Techniki Prawodawczej. W przypadku Europejskiej Konwencji Praw Człowieka dokonano ujednoczenia tekstu, uwzględniając zmiany wynikające z kolejnych protokołów dodatkowych. Dokumenty, których Polska nie jest stroną zostały opublikowane według tłumaczeń sporządzonych na potrzeby niniejszego zbioru.

Redaktor tomu

I
DOKUMENTY
O CHARAKTERZE GENERALNYM

SYSTEM NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

POWSZECHNA DEKLARACJA PRAW CZŁOWIEKA*

z dnia 10 grudnia 1948 r., Nowy Jork

Wstęp

Zważywszy, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie, zważywszy, że brak poszanowania i pogarda dla praw człowieka doprowadziły do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, a nadejście świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz wolności od strachu i niedostatku, ogłoszono jako najwznioślejszy cel człowieka,

zważywszy, że jest istotne, aby prawa człowieka były chronione przez przepisy prawa, tak, aby człowiek nie musiał, doprowadzony do ostateczności, uciekać się do buntu przeciw tyranii i uciskowi, zważywszy, że jest istotne popieranie rozwoju przyjaznych stosunków między narodami, zważywszy, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej i w równe prawa mężczyzn i kobiet oraz dały wyraz swej stanowczej woli popierania postępu społecznego i polepszania warunków życia w większej wolności, zważywszy, że Państwa Członkowskie zobowiązały się we współpracy z narodami Zjednoczonymi do zapewnienia powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych wolności,

zważywszy, że jednakowe podejmowanie tych praw i wolności ma ogromne znaczenie dla pełnej realizacji tego zobowiązania,

Zgromadzenie Ogólne ogłasza uroczyście niniejszą Powszechną Deklarację Praw Człowieka jako wspólny cel dla wszystkich ludów i narodów, aby każda jednostka i każdy organ społeczeństwa, zachowując stale w pamięci niniejszą Deklarację, dążyły poprzez nauczanie i wychowanie do coraz pełniejszego poszanowania tych praw i wolności, i aby zapewniły poprzez stopniowe kroki o zasięgu krajowym i międzynarodowym ich powszechne i skuteczne uznanie i poszanowanie, zarówno wśród ludów samych państw członkowskich, jak i wśród ludów terytoriów pod ich jurysdykcją.

---

* Data przyjęcia: 10 grudnia 1948 roku.

Art. 1.

Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swych prawach. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Art. 2.

Każdy człowiek jest uprawniony do korzystania z wszystkich praw i wolności wyłożonych w niniejszej Deklaracji, bez względu na różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek inne różnice.

Nie wolno ponadto czynić żadnej różnicy w zależności od sytuacji politycznej, prawnej lub międzynarodowej kraju lub obszaru, do którego dana osoba przynależy, bez względu na to, czy jest on niepodległy, powierniczy, autonomiczny lub poddany innym ograniczeniom suwerenności.

Art. 3.

Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby.

Art. 4.

Nikt nie może pozostawać w stanie niewolnictwa lub służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami we wszystkich formach będą zakazane.

Art. 5.

Nikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo upokarzającemu traktowaniu lub karaniu.

Art. 6.

Każdy człowiek ma prawo do tego, by wszędzie uznawano jego osobowość prawną.

Art. 7.

Wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, do jednakowej ochrony prawnej. Wszyscy są uprawnieni do jednakowej ochrony przed jakąkolwiek dyskryminacją, będącą pogwałceniem niniejszej Deklaracji, i przed jakimkolwiek podżeganiem do takiej dyskryminacji.

Art. 8.

Każdy człowiek ma prawo do skutecznego odwołania się do kompetentnych sądów krajowych przeciw czynom stanowiącym pogwałcenie podstawowych praw przyznawanych mu przez konstytucję lub przez prawo.

Art. 9.

Nikt nie może być poddany arbitralnemu zatrzymaniu i aresztowaniu lub wygnaniu z kraju.

Art. 10.

Każdy człowiek przy rozstrzygnięciu o jego prawach i zobowiązaniach lub o skierowaniu przeciwko niemu oskarżenia o przestępstwo jest uprawniony na warunkach całkowitej równości do sprawiedliwego i publicznego wysłuchania przez niezależny i bezstronny sąd.

Art. 11.

1. Każdy człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki wina nie zostanie udowodniona mu zgodnie z prawem podczas publicznego procesu, w którym miał wszystkie gwarancje konieczne do swojej obrony.

2. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia jakiegokolwiek przestępstwa na skutek działania lub zaniechania, które według prawa krajowego lub międzynarodowego nie stanowiło przestępstwa w chwili tego działania lub zaniechania. Nie wolno także wymierzać kary cięższej niż ta, która była stosowana w chwili popełnienia przestępstwa.

Art. 12.

Nikt nie może być poddany arbitralnemu ingerowaniu w jego życie prywatne, rodzinne, domowe lub korespondencję ani też atakom na jego honor i dobre imię. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takim ingerencjom i atakom.

Art. 13.

1. Każdy człowiek ma prawo swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania w granicach każdego państwa.

2. Każdy człowiek ma prawo do opuszczania jakiegokolwiek kraju, łącznie ze swym własnym, i do powrotu do swojego kraju.

Art. 14.

1. Każdy człowiek w razie prześladowania ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innych krajach.

2. Nie można powoływać się na to prawo w przypadku ścigania wszczętego rzeczywiście z powodu popełnienia przestępstwa niepolitycznego lub czynu sprzecznego z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 15.

1. Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa.

2. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojego obywatelstwa ani też nikomu nie może być odmówione prawo do zmiany obywatelstwa.

Art. 16.

1. Mężczyźni i kobiety, bez względu na różnice rasy, narodowości lub religii, mają prawo po osiągnięciu pełnoletności do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Przysługują im równe prawa w odniesieniu do zawierania małżeństwa, podczas jego trwania i po jego rozwiązaniu.

2. Małżeństwo powinno być zawarte tylko przy dobrowolnej zgodzie przyszłych małżonków.

3. Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i jest uprawniona do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa.

Art. 17.

1. Każdy człowiek, zarówno sam, jak i wspólnie z innymi, ma prawo do posiadania własności.

2. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojej własności.

Art. 18.

Każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub wiary oraz wolność głoszenia swej religii lub wiary, bądź indywidualnie, bądź wspólnie z innymi ludźmi, publicznie lub prywatnie poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i praktyk religijnych.

Art. 19.

Każdy człowiek ma prawo do wolności poglądów i swobodnego ich wyrażania; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnych poglądów, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei wszelkimi środkami, bez względu na granice.

Art. 20.

1. Każdy człowiek ma prawo do wolności pokojowego zgromadzania się i zrzeszania.

2. Nikogo nie można zmuszać, aby należał do jakiegoś zrzeszenia.

Art. 21.

1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub przez swobodnie wybranych przedstawicieli.

2. Każdy człowiek ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swym kraju.

3. Wola ludu będzie podstawą władzy rządu; wola ta będzie wyrażona w okresowo przeprowadzonych i rzetelnych wyborach, które powinny być

powszechne i równe oraz przeprowadzone w tajnym głosowaniu lub innej zapewniającej wolne głosowanie procedurze.

Art. 22.

Każdy człowiek jako członek społeczeństwa ma prawo do zabezpieczenia społecznego i jest upoważniony, dzięki wysiłkowi narodowemu i współpracy międzynarodowej oraz stosowanie do organizacji i zasobów danego państwa, do korzystania z praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, nieodzownych dla jego godności i swobodnego rozwoju swojej osobowości.

Art. 23.

1. Każdy człowiek ma prawo do pracy, do swobodnego wyboru zatrudnienia, do sprawiedliwych i zadowalających warunków pracy i do ochrony przed bezrobociem.

2. Każdy człowiek, bez żadnej dyskryminacji, ma prawo do równej płacy za równą pracę.

3. Każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.

4. Każdy człowiek ma prawo do tworzenia związków zawodowych i do przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swych interesów.

Art. 24.

Każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku, włączając w to rozsądne ograniczenie godzin pracy i okresowe płatne urlopy.

Art. 25.

1. Każdy człowiek ma prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i niezbędne świadczenia socjalne oraz prawo do zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w sposób od niego niezależny.

2. Macierzyństwo i dzieciństwo upoważniają do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci zarówno małżeńskie, jak i pozamałżeńskie będą korzystać z jednakowej pomocy społecznej.

Art. 26.

1. Każdy człowiek ma prawo do oświaty. Oświata będzie bezpłatna, przynajmniej na poziomie podstawowym. Oświata w zakresie podstawowym będzie obowiązkowa. Oświatę w zakresie technicznym i zawodowym należy uczynić powszechnie dostępną, a oświata na poziomie wyższym powinna być również dostępna dla wszystkich niezależnie od zalet osobistych.

2. Celem oświaty będzie pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania dla praw człowieka i podstawowych wolności. Będzie ona krzewić zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju.

3. Rodzice mają prawo pierwszeństwa w wyborze rodzaju nauczania, które ma być dane ich dzieciom.

Art. 27.

1. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.

2. Każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiegokolwiek jego działalności naukowej, literackiej lub artystycznej.

Art. 28.

Każdy człowiek jest uprawniony do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności wyłożone w niniejszej Deklaracji mogą być w pełni realizowane.

Art. 29.

1. Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczności, w której to jedynie jest możliwy swobodny i pełny rozwój jego osobowości.

2. W korzystaniu ze swych praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych oraz w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu w demokratycznym społeczeństwie.

3. Niniejsze prawa i wolności nie mogą w żadnym wypadku być wykorzystane w sposób sprzeczny z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 30.

Żadnego z postanowień niniejszej Deklaracji nie można rozumieć jako udzielającego jakiegokolwiek Państwu, grupie lub osobie jakiegokolwiek prawa do rozwijania działalności lub wydawania aktów zmierzających do obalenia któregokolwiek z praw i wolności proklamowanych w niniejszej Deklaracji.

MIEDZYNARODOWY PAKT PRAW OBYWATELSKICH I POLITYCZNYCH*

z dnia 19 grudnia 1966 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszego Paktu,

zważywszy, że zgodnie z zasadami ogłoszonymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie,

uznając, że prawa te wynikają z przyrodzonej godności człowieka,

uznając, że zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka ideał wolnej istoty ludzkiej korzystającej z wolności obywatelskiej i politycznej oraz wyzwolonej od lęku i niedostatku może być osiągnięty tylko wówczas, kiedy zostaną stworzone warunki zapewniające każdemu korzystanie z praw obywatelskich i politycznych oraz gospodarczych, społecznych i kulturalnych,

zważywszy wynikający z Karty Narodów Zjednoczonych obowiązek Państw popierania powszechnego poszanowania i przestrzegania praw i wolności człowieka,

biorąc pod uwagę, że jednostka ludzka, mająca obowiązki w stosunku do innych jednostek i w stosunku do społeczności, do której należy, powinna dążyć do popierania i przestrzegania praw uznanych w niniejszym Pakcie,

zgodziły się na następujące artykuły:

CZEŚĆ I

Art. 1.

1. Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia. Z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 19 grudnia 1966 roku.

Data wejścia w życie: 23 marca 1976 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 3 marca 1977 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 18 czerwca 1977 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1977 roku, Nr, 38, poz. 167.

2. Wszystkie narody mogą swobodnie rozporządzać dla swoich celów swymi bogactwami i zasobami naturalnymi bez uszczerbku dla jakichkolwiek zobowiązań wynikających z międzynarodowej współpracy gospodarczej, opartej na zasadzie wzajemnych korzyści, oraz z prawa międzynarodowego. W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji.

3. Państwa-Strony niniejszego Paktu, włącznie z Państwami odpowiedzialnymi za administrację terytoriów niesamodzielnych i terytoriów powierniczych, będą popierały realizację prawa do samostanowienia i będą szanowały to prawo zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych.

CZEŚĆ II

Art. 2.

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w niniejszym Pakcie, bez względu na jakiegokolwiek różnicę, takie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności.

2. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się podjąć, zgodnie z własnym trybem konstytucyjnym i postanowieniami niniejszego Paktu, odpowiednie kroki mające na celu przyjęcie tego rodzaju środków ustawodawczych lub innych, jakie okażą się konieczne w celu realizacji praw uznanych w niniejszym Pakcie, jeżeli nie jest to już przewidziane w obowiązujących przepisach pokrewnych lub w inny sposób.

3. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się:

- a) zapewnić każdej osobie, której prawa lub wolności uznane w niniejszym Pakcie zostały naruszone, skuteczny środek ochrony prawnej, nawet gdy naruszenie to zostało dokonane przez osoby działające w charakterze urzędowym;
- b) zapewnić, aby prawo każdego człowieka do takiego środka ochrony prawnej było określone przez właściwe władze sądowe, administracyjne lub ustawodawcze albo przez jakąkolwiek inną właściwą władzę, przewidzianą w systemie prawnym danego Państwa, oraz rozwijać możliwości ochrony praw na drodze sądowej;
- c) zapewnić realizowanie przez właściwe władze środków ochrony prawnej, gdy zostały one przyznane.

Art. 3.

Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się zapewnić mężczyznom i kobietom równe prawo do korzystania ze wszystkich praw obywatelskich i politycznych wymienionych w niniejszym Pakcie.

Art. 4.

1. W przypadku gdy wyjątkowe niebezpieczeństwo publiczne zagraża istnieniu narodu i zostało ono urzędowo ogłoszone, Państwa-Strony niniejszego Paktu mogą podjąć kroki mające na celu zawieszenie stosowania zobowiązań wynikających z niniejszego Paktu w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem, że kroki te nie są sprzeczne z innymi ich zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego i nie pociągają za sobą dyskryminacji wyłącznie z powodu rasy, koloru skóry, płci, języka, religii lub pochodzenia społecznego.

2. Powyższe postanowienie nie upoważnia do zawieszenia stosowania postanowień artykułów 6, 7, 8 (ustępy 1 i 2), 11, 15, 16 i 18.

3. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu, korzystające z prawa do zawieszenia stosowania zobowiązań, poinformuje natychmiast pozostałe Państwa-Strony niniejszego Paktu, za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, jakie postanowienia Paktu zostały zawieszane oraz jakie były tego powody. Następnie Państwo to zawiadomi tą samą drogą o terminie, w którym zawieszenie przestaje obowiązywać.

Art. 5.

1. Żadne postanowienie niniejszego Paktu nie może być interpretowane jako przyznanie jakiegokolwiek Państwu, grupie lub osobie jakiegokolwiek prawa do podjęcia czynności lub dokonania aktu mającego na celu zniweczenie praw lub wolności uznanych w niniejszym Pakcie albo ich ograniczenie w szerszym stopniu, niż przewiduje to niniejszy Pakt.

2. Żadne z podstawowych praw człowieka uznanych lub istniejących w którymkolwiek z Państw-Stron niniejszego Paktu na podstawie ustaw, konwencji, zarządzeń lub zwyczaju nie może być ograniczone ani zawieszane pod pretekstem, że niniejszy Pakt nie uznaje takich praw lub że uznaje je w węższym zakresie.

CZEŚĆ III

Art. 6.

1. Każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia. Prawo to powinno być chronione przez ustawę. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony życia.

2. W krajach, w których kara śmierci nie została zniesiona, wyrok śmierci może być wydany jedynie za najcięższe zbrodnie, zgodnie z ustawą, która obowiązywała w chwili popełnienia zbrodni i nie narusza postanowień niniejszego Paktu i Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa. Kara ta może być wykonana tylko na podstawie prawomocnego wyroku wydanego przez właściwy sąd.

3. W przypadku gdy pozbawienie życia stanowi zbrodnię ludobójstwa, jest oczywiste, że żadne postanowienie niniejszego artykułu nie upoważnia żadnego Państwa-Strony niniejszego Paktu do uchylenia się w jakikolwiek sposób od zobowiązań przyjętych przez nie na podstawie postanowień Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa.

4. Każdy skazany na śmierć ma prawo ubiegać się o ulaskawienie lub zmianę kary. Amnestia, ulaskawienie lub zamiana kary śmierci mogą być zastosowane we wszystkich przypadkach.

5. Wyrok śmierci nie będzie wydany w odniesieniu do przestępstw popełnionych przez osoby w wieku poniżej 18 lat i nie będzie wykonywany w stosunku do kobiet ciężarnych.

6. Nie można powoływać się na żadne postanowienie niniejszego artykułu w celu opóźnienia lub niedopuszczenia do zniesienia kary śmierci przez jakiegokolwiek Państwo-Stronę niniejszego Paktu.

Art. 7.

Nikt nie będzie poddawany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu. W szczególności nikt nie będzie poddawany, bez swej zgody swobodnie wyrażonej, doświadczeniom lekarskim lub naukowym.

Art. 8.

1. Nie wolno nikogo trzymać w niewoli; niewolnictwo i handel niewolnikami, we wszystkich formach, są zakazane.

2. Nie wolno nikogo trzymać w poddaństwie.

3. a) nie wolno nikogo zmuszać do pracy przymusowej lub obowiązkowej;

b) punkt a) niniejszego ustępu nie może być interpretowany jako zakazujący wykonywania ciężkiej pracy zgodnie z wyrokiem właściwego sądu w krajach, w których pozbawienie wolności połączone z ciężkimi robotami może być orzeczone jako kara za zbrodnię;

c) w rozumieniu niniejszego ustępu wyrażenie „praca przymusowa lub obowiązkowa” nie obejmuje:

i) wszelkiej pracy lub świadczeń nie wymienionych w punkcie b), a zwykle wymaganych od osób pozbawionych wolności na skutek prawomocnego orzeczenia sądu lub od osób w okresie warunkowego zwolnienia od takiego pozbawienia wolności;

ii) wszelkich świadczeń o charakterze wojskowym, a w krajach uznających uchylenie się od służby wojskowej ze względów religijnych wszelkich świadczeń na rzecz Państwa wymaganych przez ustawę od osób uchylających się;

- iii) wszelkich świadczeń wymaganych w przypadkach wyjątkowej sytuacji albo klęski zagrażającej życiu lub dobrobytowi społeczeństwa;
- iv) wszelkiej pracy lub świadczeń stanowiących część normalnych obowiązków obywatelskich.

Art. 9.

1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być samowolnie aresztowany lub zatrzymany. Nikt nie może być pozbawiony wolności inaczej, jak tylko na zasadach i w trybie ustalonym przez ustawę.

2. Osobę aresztowaną należy poinformować w chwili aresztowania o przyczynach aresztowania i w krótkim czasie powiadomić o wysuwanych przeciwko niej zarzutach.

3. Osoba aresztowana lub zatrzymana pod zarzutem dokonania przestępstwa powinna być w krótkim czasie postawiona przed sędzią lub przed inną osobą ustawowo uprawnioną do sprawowania władzy sądowej i powinna być osądzona w rozsądnym terminie lub zwolniona. Nie powinno stanowić ogólnej zasady, że osoby oczekujące na rozprawę mają być zatrzymane w areszcie, lecz zwolnienie ich może być uzależnione od gwarancji zapewniających ich stawienie się na rozprawę, w każdej innej fazie postępowania sądowego oraz – w razie potrzeby – w celu wykonania wyroku.

4. Każdy pozbawiony wolności przez aresztowanie lub zatrzymanie ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego orzeczenia przez sąd o legalności zatrzymania i zarządzenia zwolnienia, jeżeli to zatrzymanie okaże się bezprawne.

5. Każdy, kto został bezprawnie aresztowany lub zatrzymany, ma prawo do odszkodowania, którego może dochodzić w drodze sądowej.

Art. 10.

1. Każda osoba pozbawiona wolności będzie traktowana w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka.

2. a) osoby oskarżone będą, oprócz wyjątkowych okoliczności, oddzielone od osób skazanych i będą podlegały innemu traktowaniu, odpowiadającemu ich statusowi osób nie skazanych;

b) oskarżeni młodociani będą oddzieleni od dorosłych i możliwie jak najszybciej postawieni przed sądem celem osądzenia.

3. System penitencjarny obejmować będzie traktowanie więźniów, którego zasadniczym celem będzie ich poprawa i rehabilitacja społeczna. Przestępcy młodociani będą oddzieleni od dorosłych i traktowani stosownie do swego wieku i statusu prawnego.

Art. 11.

Nikt nie może być pozbawiony wolności jedynie z powodu niemożności wywiązania się z zobowiązań umownych.

Art. 12.

1. Każdy człowiek przebywający legalnie na terytorium jakiegokolwiek Państwa będzie miał prawo, w obrębie tego terytorium, do swobody poruszania się i wolności wyboru miejsca zamieszkania.

2. Każdy człowiek ma prawo opuścić jakikolwiek kraj, włączając w to swój własny.

3. Wymienione wyżej prawa nie mogą podlegać żadnym ograniczeniom, z wyjątkiem tych, które są przewidziane przez ustawę, są konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwowego, porządku publicznego, zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych i są zgodne z pozostałymi prawami uznanymi w niniejszym Pakcie.

4. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony prawa wjazdu do swego własnego kraju.

Art. 13.

Cudzoziemiec przebywający legalnie na terytorium Państwa-Strony niniejszego Paktu może być z niego wydalony jedynie w wykonaniu decyzji podjętej zgodnie z ustawą i będzie miał prawo, jeżeli ważne względy bezpieczeństwa państwowego nie przemawiają przeciw temu, przedłożyć argumenty przeciwko swemu wydaleniu oraz domagać się ponownego zbadania swej sprawy przez właściwe władze albo osobę lub osoby specjalnie przez te władze wyznaczone i być przed nimi w tym celu reprezentowanym.

Art. 14.

1. Wszyscy ludzie są równi przed sądem i trybunałami. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę, przy orzekaniu co do zasadności oskarżenia przeciw niemu w sprawach karnych bądź co do jego praw i obowiązków w sprawach cywilnych. Prasa i publiczność mogą być wykluczone z całości lub części rozprawy sądowej ze względu na moralność, porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w demokratycznym społeczeństwie albo jeżeli interes życia prywatnego stron tego wymaga, albo w stopniu, w jakim sąd uzna to za bezwzględnie konieczne w szczególnych okolicznościach, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom sprawiedliwości; jednakże każde orzeczenie sądu wydane w jakiegokolwiek sprawie karnej lub cywilnej będzie publicznie ogłoszone, z wyjątkiem przypadków, gdy wymaga tego interes młodocianych lub gdy sprawa dotyczy sporów małżeńskich albo opieki nad dziećmi.

2. Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo być uważana za niewinną aż do udowodnienia jej winy zgodnie z ustawą.

3. Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, co najmniej do następujących gwarancji:

- a) otrzymania niezwłocznie szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o rodzaju i przyczynie oskarżenia;
- b) dysponowania odpowiednim czasem i możliwościami w celu przygotowania obrony i porozumienia się z obrońcą przez siebie wybranym;
- c) rozprawy bez nieuzasadnionej zwłoki;
- d) obecności na rozprawie, bronięcia się osobiście lub przez obrońcę przez siebie wybranego; do otrzymania informacji, jeżeli nie posiada obrońcy, o istnieniu powyższego prawa oraz posiadania obrońcy wyznaczonego dla niej w każdym przypadku, kiedy interesy sprawiedliwości tego wymagają, bez ponoszenia kosztów obrony w przypadkach, kiedy oskarżony nie posiada dostatecznych środków na ich pokrycie;
- e) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia i zapewnienia obecności i przesłuchania świadków obrony na tych samych warunkach, co świadków oskarżenia;
- f) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli oskarżony nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie;
- g) nieprzymuszania do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznania się do winy.

4. W stosunku do młodocianych postępowanie powinno brać pod uwagę ich wiek oraz potrzebę wpływania na ich reedukację.

5. Każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą.

6. Jeżeli prawomocne orzeczenie skazujące zostało następnie uchylone lub nastąpiło ułaskawienie na podstawie nowych lub nowo ujawnionych faktów, które niezbicie wykazały, że zaszła omyłka sądowa, wówczas osobie, która poniosła karę w wyniku takiego skazania, będzie przyznane odszkodowanie zgodnie z ustawą, chyba że zostanie udowodnione, iż osoba ta ponosi całkowicie lub częściowo winę za nieujawnienie w porę nieznanego faktu.

7. Nikt nie może być ponownie ścigany lub karany za przestępstwo, za które już raz został prawomocnie skazany lub uniewinniony zgodnie z ustawą i procedurą karną danego kraju.

Art. 15.

1. Nikt nie może być skazany za czyn lub zaniechanie, które w myśl prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowiły przestępstwa

w chwili ich popełnienia. Nie może być również zastosowana kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w chwili popełnienia przestępstwa. Jeżeli po popełnieniu przestępstwa ustanowiona zostanie przez ustawę kara łagodniejsza za takie przestępstwo, przestępca będzie miał prawo z tego korzystać.

2. Nic w niniejszym artykule nie ogranicza sądenia i karania jakiegokolwiek osoby za jakikolwiek czyn lub zaniechanie, które w chwili ich popełnienia stanowiły przestępstwo w myśl ogólnych zasad prawa uznanych przez społeczność międzynarodową.

Art. 16.

Każdy ma prawo do uznawania wszędzie jego podmiotowości prawnej.

Art. 17.

1. Nikt nie może być narażony na samowolną lub bezprawną ingerencję w jego życie prywatne, rodzinne, dom czy korespondencję ani też na bezprawne zamachy na jego cześć i dobre imię.

2. Każdy ma prawo do ochrony prawnej przed tego rodzaju ingerencjami i zamachami.

Art. 18.

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

2. Nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru.

3. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i są konieczne dla ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób.

4. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami.

Art. 19.

1. Każdy człowiek ma prawo do posiadania bez przeszkód własnych poglądów.

2. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakikolwiek inny sposób według własnego wyboru.

3. Realizacja praw przewidzianych w ustępie 2 niniejszego artykułu pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność. Może ona w konsekwencji podlegać pewnym ograniczeniom, które powinny być jednak wyraźnie przewidziane przez ustawę i które są niezbędne w celu:

- a) poszanowanie praw i dobrego imienia innych,
- b) ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej.

Art. 20.

1. Wszelka propaganda wojenna powinna być ustawowo zakazana.

2. Popieranie w jakikolwiek sposób nienawiści narodowej, rasowej lub religijnej, stanowiące podżeganie do dyskryminacji, wrogości lub gwałtu, powinno być ustawowo zakazane.

Art. 21.

Uznaje się prawo do spokojnego zgromadzania się. Na wykonywanie tego prawa nie mogą być nałożone ograniczenia inne niż ustalone zgodnie z ustawą i konieczne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, porządku publicznego bądź dla ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych osób.

Art. 22.

1. Każdy ma prawo do swobodnego stowarzyszania się z innymi, włącznie z prawem do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych w celu ochrony swych interesów.

2. Na wykonywanie tego prawa nie mogą być nałożone ograniczenia inne niż przewidziane przez ustawę i konieczne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, porządku publicznego bądź dla ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych osób. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w nałożeniu ograniczeń zgodnych z ustawą na wykonywanie tego prawa przez członków sił zbrojnych i policji.

3. Żadne z postanowień niniejszego artykułu nie uprawnia Państw-Stron Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1948 r. dotyczącej wolności związkowej i ochrony praw związkowych do podejmowania kroków ustawodawczych lub stosowania prawa w sposób, który naruszałaby gwarancje przewidziane w tej Konwencji.

Art. 23.

1. Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i ma prawo do ochrony ze strony społeczeństwa i Państwa.

2. Uznaje się prawo mężczyzn i kobiet w wieku małżeńskim do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny.

3. Żaden związek małżeński nie może być zawarty bez swobodnie wyrażonej i pełnej zgody przyszłych małżonków.

4. Państwa-Strony niniejszego Paktu podejmą odpowiednie kroki w celu zapewnienia równych praw i obowiązków małżonków w odniesieniu do zawarcia małżeństwa, podczas jego trwania i przy jego rozwiązaniu. W przypadku rozwiązania małżeństwa należy podjąć środki w celu zapewnienia dzieciom niezbędnej ochrony.

Art. 24.

1. Każde dziecko, bez żadnej dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuację majątkową lub urodzenie, ma prawo do środków ochrony, jakich wymaga status małoletniego, ze strony rodziny, społeczeństwa i Państwa.

2. Każde dziecko powinno być zarejestrowane niezwłocznie po urodzeniu i posiadać nazwisko.

3. Każde dziecko ma prawo do nabycia obywatelstwa.

Art. 25.

Każdy obywatel ma prawo i możliwości, bez żadnej dyskryminacji, o której mowa w artykule 2, i bez nieuzasadnionych ograniczeń:

- a) uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli;
- b) korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego w rzetelnych wyborach, przeprowadzanych okresowo, opartych na głosowaniu powszechnym, równym i tajnym, gwarantującym wyborcom swobodne wyrażenie woli;
- c) dostępu do służby publicznej w swoim kraju na ogólnych zasadach równości.

Art. 26.

Wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni bez żadnej dyskryminacji do jednakowej ochrony prawnej. Jakakolwiek dyskryminacja w tym zakresie powinna być ustawowo zakazana oraz powinna być zagwarantowana przez ustawę równa dla wszystkich i skuteczna ochrona przed dyskryminacją z takich względów, jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności.

Art. 27.

W Państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe, osoby należące do tych mniejszości nie mogą być pozbawione prawa do własnego życia kulturalnego, wyznawania i praktykowania własnej religii oraz posługiwania się własnym językiem wraz z innymi członkami danej grupy.

CZEŚĆ IV

Art. 28.

1. Powołuje się Komitet Praw Człowieka (zwany dalej w niniejszym Pakcie „Komitetem”). Składa się on z osiemnastu członków i sprawuje funkcje wymienione poniżej.

2. Komitet składa się z obywateli Państw-Stron niniejszego Paktu, którzy powinni być ludźmi o wysokim poziomie moralnym i uznanej kompetencji w dziedzinie praw człowieka, przy czym należy uwzględnić celowość udziału pewnej liczby osób o doświadczeniu prawniczym.

3. Członkowie Komitetu są wybierani i pełnią swe funkcje we własnym imieniu.

Art. 29.

1. Członkowie Komitetu są wybierani w tajnym głosowaniu z listy osób odpowiadających wymogom określonym w artykule 28, które zostaną w tym celu zgłoszone przez Państwa-Strony niniejszego Paktu.

2. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu może zgłosić najwyżej dwie osoby. Osoby te powinny być obywatelami Państwa zgłaszającego.

3. Ta sama osoba może być zgłoszona ponownie.

Art. 30.

1. Pierwsze wybory odbędą się nie później niż w sześć miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszego Paktu.

2. Co najmniej na cztery miesiące przed terminem każdych wyborów do Komitetu, z wyjątkiem wyborów mających na celu obsadzenie wakatu ogłoszonego zgodnie z artykułem 34, Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych skieruje do Państw-Stron niniejszego Paktu pisemne zaproszenie do zgłoszenia kandydatów na członków Komitetu w ciągu trzech miesięcy.

3. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych sporządza alfabetyczną listę wszystkich zgłoszonych w ten sposób kandydatów, ze wskazaniem Państw, które ich zgłosiły, i przedkłada ją Państwom-Stronom niniejszego Paktu nie później niż na miesiąc przed terminem każdych wyborów.

4. Wybory członków Komitetu odbywają się na posiedzeniu Państw-Stron niniejszego Paktu, zwołanym przez Sekretarza Generalnego Organizacji Na-

rodów Zjednoczonych w siedzibie Organizacji. Na posiedzeniu tym, dla którego quorum wynosi dwie trzecie Państw-Stron niniejszego Paktu, za wybranych uznani zostaną ci kandydaci, którzy otrzymają największą liczbę głosów i bezwzględną większość głosów przedstawicieli Państw-Stron obecnych i głosujących.

Art. 31.

1. W skład Komitetu nie może wejść więcej niż jeden obywatel tego samego Państwa.

2. W wyborach do Komitetu uwzględniona będzie zasada sprawiedliwego podziału geograficznego i reprezentacji różnych form cywilizacji, jak również podstawowych systemów prawnych.

Art. 32.

1. Członkowie Komitetu wybierani są na okres czterech lat. Mogą oni być ponownie wybrani, jeżeli ich kandydatury zostaną ponownie zgłoszone. Jednakże mandat dziewięciu spośród członków Komitetu wybranych w pierwszych wyborach wygasa po upływie dwóch lat; niezwłocznie po pierwszych wyborach nazwiska tych dziewięciu członków Komitetu zostaną wybrane drogą losowania przez przewodniczącego posiedzenia, o którym mowa w artykule 30 ustęp 4.

2. Po wygaśnięciu mandatu wybory zostaną przeprowadzone zgodnie z postanowieniami poprzednich artykułów niniejszej części Paktu.

Art. 33.

1. Jeżeli według jednomyślnej opinii pozostałych członków jeden z członków Komitetu przestał wykonywać swe funkcje z jakiegokolwiek innej przyczyny niż czasowa nieobecność, Przewodniczący Komitetu zawiadomi o tym Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, który ogłosi wakat w składzie Komitetu.

2. W przypadku śmierci lub rezygnacji jednego z członków Komitetu Przewodniczący niezwłocznie zawiadomi Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, który ogłosi wakat od dnia śmierci lub od dnia, od którego rezygnacja pociąga za sobą skutki prawne.

Art. 34.

1. W przypadku ogłoszenia wakatu zgodnie z artykułem 33 oraz jeżeli mandat członka, który ma być zastąpiony, nie wygasa w ciągu sześciu miesięcy od dnia ogłoszenia wakatu, Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi o tym wszystkie Państwa-Strony niniejszego Paktu, które mogą w ciągu dwóch miesięcy zgłosić zgodnie z artykułem 29 kandydatów w celu wypełnienia wakatu.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych sporządzi listę alfabetyczną osób w ten sposób zgłoszonych i przedłoży ją Państwom-Stronom niniejszego Paktu. Następnie zostaną przeprowadzone wybory w celu obsadzenia wakującego miejsca, zgodnie z odpowiednimi postanowieniami tej części niniejszego Paktu.

3. Członek Komitetu wybrany w celu wypełnienia wakatu ogłoszonego zgodnie z artykułem 33 będzie piastował swe funkcje przez okres, jaki pozostał do czasu wygaśnięcia kadencji członka, którego miejsce stało się wakujące w Komitecie zgodnie z postanowieniami wymienionego artykułu.

Art. 35.

Członkowie Komitetu otrzymują, za zgodą Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, wynagrodzenie z funduszków Organizacji Narodów Zjednoczonych na zasadach i warunkach, jakie ustali Zgromadzenie Ogólne, uwzględniając wagę zadań Komitetu.

Art. 36.

Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zapewni niezbędny personel i środki materialne konieczne do efektywnego wykonywania funkcji Komitetu przewidzianych w niniejszym Pakcie.

Art. 37.

1. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zwoła pierwsze posiedzenie Komitetu w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Po pierwszym posiedzeniu Komitet zbiera się w każdym przypadku przewidzianym w jego regulaminie.

3. Komitet zbiera się normalnie w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych lub w Biurze Organizacji Narodów Zjednoczonych w Genewie.

Art. 38.

Każdy z członków Komitetu przed objęciem swych funkcji składa na posiedzeniu otwartym Komitetu uroczyste oświadczenie, iż będzie wykonywał swe obowiązki w sposób bezstronny i sumienny.

Art. 39.

1. Komitet wybiera swoje biuro na okres dwóch lat. Członkowie biura mogą być ponownie wybrani.

2. Komitet ustali swój regulamin, który będzie zawierał m.in. następujące postanowienia:

a) 12 członków stanowi *quorum*,

b) decyzje Komitetu są podejmowane większością głosów obecnych członków.

Art. 40.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do przedkładania sprawozdań na temat środków przedsięwziętych w celu realizacji praw uznanych w niniejszym Pakcie oraz postępu dokonanego w dziedzinie korzystania z tych praw:

- a) w ciągu roku od dnia wejścia w życie niniejszego Paktu dla tych Państw-Stron,
- b) następnie na każde wezwanie Komitetu.

2. Wszystkie sprawozdania zostaną przedłożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, który przekaze je Komitetowi do rozpatrzenia. Sprawozdania powinny wskazywać czynniki i trudności – o ile takie istnieją – wpływające na realizację niniejszego Paktu.

3. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych może w porozumieniu z Komitetem przekazać organizacjom wyspecjalizowanym kopie tych części sprawozdań, które mogą dotyczyć ich zakresu działalności.

4. Komitet bada sprawozdania przedłożone przez Państwa-Strony niniejszego Paktu. Przekazuje on Państwom-Stronom swoje sprawozdania wraz z takimi uwagami natury ogólnej, jakie uzna za właściwe. Komitet może również przekazać te uwagi wraz z kopiami sprawozdań, jakie otrzymał od Państw-Stron niniejszego Paktu, Radzie Gospodarczej i Społecznej.

5. Państwa-Strony niniejszego Paktu mogą przedłożyć Komitetowi komentarze do uwag, jakie mogą być uczynione zgodnie z ustępem 4 niniejszego artykułu.

Art. 41.

1. Zgodnie z niniejszym artykułem Państwo-Strona niniejszego Paktu może w każdej chwili oświadczyć, że uznaje właściwość Komitetu do przyjmowania i rozważania zawiadomień, w których jedno Państwo-Strona twierdzi, że inne Państwo-Strona nie wypełnia swych zobowiązań wynikających z niniejszego Paktu. Zawiadomienia, o których mowa w niniejszym artykule, będą przyjmowane i rozważane tylko w przypadku, gdy zostaną przedłożone przez Państwo-Stronę, które złożyło oświadczenie uznające właściwość Komitetu wobec niego. Komitet nie będzie przyjmował żadnych zawiadomień, jeśli będą one dotyczyły Państwa-Strony, które nie złożyło takiego oświadczenia. Zawiadomienia przyjęte zgodnie z niniejszym artykułem będą rozpatrywane w trybie następującym:

- a) w przypadku gdy jedno z Państw-Stron niniejszego Paktu uważa, że inne Państwo-Strona nie wykonuje postanowień niniejszego Paktu, może mu ono zwrócić na to uwagę drogą pisemnego zawiadomienia; Państwo otrzymujące zawiadomienie dostarczy w ciągu trzech miesięcy od dnia jego otrzymania Państwu, które je przesłało, wyjaśnienie lub inne oświadczenie na piśmie naświetlające sprawę,

które powinno zawierać w stopniu, w jakim jest to możliwe i celowe, informacje dotyczące wewnętrznej procedury oraz środków odwoławczych już zastosowanych, będących w toku stosowania lub dostępnych w tej sprawie;

- b) jeżeli sprawa nie zostanie rozstrzygnięta ku zadowoleniu obu zainteresowanych Państw-Stron w ciągu sześciu miesięcy od dnia otrzymania przez Państwo otrzymujące pierwszego zawiadomienia, każde z tych Państw będzie miało prawo skierować sprawę do Komitetu przez zawiadomienie Komitetu oraz drugiego Państwa;
- c) Komitet rozpatruje przekazaną mu sprawę tylko po upewnieniu się, że dostępne wewnętrzne środki odwoławcze zostały zastosowane i wyczerpane w tej sprawie zgodnie z ogólnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego; zasada ta nie ma zastosowania w przypadkach nieuzasadnionej zwłoki w przeprowadzeniu postępowania odwoławczego;
- d) Komitet rozpatruje zawiadomienia, o których mowa w niniejszym artykule, na posiedzeniach przy drzwiach zamkniętych;
- e) z zastrzeżeniem postanowień punktu c) Komitet powinien udostępnić zainteresowanym Państwom-Stronom swe dobre usługi, dążąc do polubownego rozstrzygnięcia sprawy w oparciu o poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności uznanych w niniejszym Pakcie;
- f) w każdej przekazanej mu sprawie Komitet może zwrócić się do wspomnianych w punkcie b) zainteresowanych Państw-Stron o dostarczenie mu wszelkich informacji dotyczących danej sprawy;
- g) zainteresowane Państwa-Strony wspomniane w punkcie b) mają prawo być reprezentowane podczas rozpatrywania sprawy przez Komitet oraz składać uwagi ustnie lub pisemnie bądź w obu formach;
- h) Komitet powinien w ciągu dwunastu miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia, o którym mowa w punkcie b), przedłożyć sprawozdanie:
  - i) jeżeli zostało osiągnięte rozstrzygnięcie zgodnie z postanowieniami punktu e), Komitet ograniczy swe sprawozdanie do krótkiego przedstawienia faktów i osiągniętego rozstrzygnięcia;
  - ii) jeżeli nie zostało osiągnięte rozstrzygnięcie zgodnie z postanowieniem punktu e), Komitet ograniczy swe sprawozdanie do krótkiego przedstawienia faktów; pisemne uwagi Państw-Stron oraz protokół zawierający uwagi ustne, poczynione przez zainteresowane Państwa-Strony, zostaną załączone do sprawozdania.

W każdej sprawie sprawozdanie powinno być przekazane zainteresowanym Państwom-Stronom.

2. Postanowienia niniejszego artykułu wejdą w życie z chwilą złożenia oświadczenia, o którym mowa w ustępie 1, przez dziesięć Państw-Stron

niniejszego Paktu. Oświadczenia takie powinny być złożone przez Państwa-Strony Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, który przekaże ich kopie innym Państwom-Stronom. Oświadczenie może zostać w każdej chwili wycofane w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego. Wycofanie takie nie przeszkadza w rozpatrzeniu sprawy będącej przedmiotem zawiadomienia już przekazanego zgodnie z postanowieniami niniejszego artykułu; po otrzymaniu przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych notyfikacji o wycofaniu oświadczenia nie będą przyjmowane dalsze zawiadomienia od jakichkolwiek Państw-Stron, chyba że zainteresowane Państwo-Strona złożyło ponowne oświadczenie.

Art. 42.

1. a) Jeżeli sprawa przedłożona Komitetowi zgodnie z artykułem 41 nie zostanie rozstrzygnięta ku zadowoleniu zainteresowanych Państw-Stron, Komitet może, po uprzednim uzyskaniu zgody zainteresowanych Państw-Stron, powołać Komisję Pojedynczą ad hoc (zwaną dalej „Komisją”); Komisja świadczy swe dobre usługi zainteresowanym Państwom-Stronom w celu polubownego rozstrzygnięcia sprawy w oparciu o poszanowanie niniejszego Paktu;
- b) Komisja składa się z pięciu osób wyznaczonych zgodnie z porozumieniem pomiędzy zainteresowanymi Państwami-Stronami; jeżeli zainteresowane Państwa-Strony nie osiągną w ciągu trzech miesięcy porozumienia odnośnie do części lub całości składu Komisji, wówczas ci członkowie Komisji, co do których nie osiągnięto porozumienia, zostaną wybrani w tajnym głosowaniu większością dwóch trzecich głosów członków Komitetu spośród nich samych.
2. Członkowie Komisji pełnią swe funkcje w imieniu własnym. Nie mogą oni być obywatelami zainteresowanych Państw-Stron ani obywatelami Państwa nie będącego stroną niniejszego Paktu, ani też obywatelami Państwa-Strony, które nie złożyło oświadczenia przewidzianego w artykule 41.
3. Komisja wybiera swego Przewodniczącego oraz przyjmuje własny regulamin.
4. Posiedzenia Komisji odbywają się normalnie w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych lub w Biurze Organizacji Narodów Zjednoczonych w Genewie. Mogą one jednak odbywać się w innych dogodnych miejscach, które Komisja ustali w porozumieniu z Sekretarzem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych i zainteresowanymi Państwami-Stronami.
5. Sekretariat powołany zgodnie z artykułem 36 obsługuje również komisje powołane na podstawie niniejszego artykułu.
6. Informacje otrzymane i rozpatrzone przez Komitet powinny być udostępnione Komisji, która może wezwać zainteresowane Państwa-Strony do do-

starczenia wszelkich innych uzupełniających informacji dotyczących danej sprawy.

7. Po rozpatrzeniu sprawy we wszystkich jej aspektach, lecz w każdym razie nie później niż w dwanaście miesięcy od dnia przedłożenia jej tej sprawy, Komisja przedstawia sprawozdanie Przewodniczącemu Komitetu celem przekazania go zainteresowanym Państwom-Stronom:

- a) jeżeli Komisja nie jest w stanie zakończyć rozpatrywania sprawy w ciągu dwunastu miesięcy, ograniczy swe sprawozdanie do krótkiego przedstawienia stanu rozpatrywania sprawy;
- b) jeżeli zostało osiągnięte polubowne rozstrzygnięcie sprawy w oparciu o poszanowanie praw człowieka, uznanych w niniejszym Pakcie, Komisja ograniczy swe sprawozdanie do krótkiego przedstawienia faktów i osiągniętego rozstrzygnięcia;
- c) jeżeli rozstrzygnięcie w myśl punktu b) nie zostało osiągnięte, sprawozdanie Komisji powinno zawierać ustalenia we wszystkich kwestiach faktycznych dotyczących sporu między zainteresowanymi Państwami-Stronami, a także pogląd Komisji odnośnie do możliwości osiągnięcia polubownego rozstrzygnięcia sprawy. Sprawozdanie powinno również zawierać uwagi pisemne oraz protokół uwag ustnych poczynionych przez zainteresowane Państwa-Strony;
- d) jeżeli Komisja przedłoży sprawozdanie zgodnie z punktem c), zainteresowane Państwa-Strony zawiadomią, w ciągu trzech miesięcy od dnia otrzymania tego sprawozdania, Przewodniczącego Komitetu, czy akceptują treść sprawozdania Komisji.

8. Postanowienia niniejszego artykułu nie ograniczają obowiązków Komitetu przewidzianych w artykule 41.

9. Zainteresowane Państwa-Strony pokryją w równym stopniu wszelkie wydatki członków Komisji zgodnie z preliminarzem, który zostanie sporządzony przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

10. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych jest upoważniony do pokrycia – w razie potrzeby – wydatków członków Komisji, zanim zainteresowane Państwa-Strony dokonają ich zwrotu zgodnie z ustępem 9 niniejszego artykułu.

Art. 43.

Członkowie Komitetu i Komisji Pojedynczej ad hoc, wyznaczeni zgodnie z postanowieniami artykułu 41, korzystają z ułatwień, przywilejów i immunitetów, jakie przysługują ekspertom działającym z ramienia Organizacji Narodów Zjednoczonych, zgodnie z postanowieniami odpowiednich rozdziałów Konwencji dotyczącej przywilejów i immunitetów Narodów Zjednoczonych.

Art. 44.

Postanowienia dotyczące wykonania niniejszego Paktu stosuje się bez uszczerbku dla sposobów postępowania w dziedzinie praw człowieka określonych przez – lub na podstawie aktów konstytucyjnych i konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych i organizacji wyspecjalizowanych oraz nie stanowią przeszkody w stosowaniu przez Państwa-Strony niniejszego Paktu innych sposobów załatwiania sporów, zgodnie z ogólnymi bądź szczegółowymi porozumieniami międzynarodowymi, obowiązującymi w stosunkach między nimi.

Art. 45.

Komitet przedkłada Zgromadzeniu Ogólnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, za pośrednictwem Rady Gospodarczej i Społecznej, roczne sprawozdania ze swej działalności.

Art. 46.

Żadne z postanowień niniejszego Paktu nie może być interpretowane jako naruszające postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych i statutów organizacji wyspecjalizowanych, określających odpowiednie obowiązki różnych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych i organizacji wyspecjalizowanych odnośnie do spraw, których dotyczy niniejszy Pakt.

Art. 47.

Żadne z postanowień niniejszego Paktu nie może być interpretowane jako naruszające przyrodzone prawo wszystkich narodów do pełnego i swobodnego posiadania i użytkowania ich bogactw i zasobów naturalnych.

CZEŚĆ VI

Art. 48.

1. Niniejszy Pakt jest otwarty do podpisu dla wszystkich Państw członków Organizacji Narodów Zjednoczonych lub członków jakiegokolwiek organizacji wyspecjalizowanej, a także dla wszystkich Państw-Stron Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości oraz wszystkich innych Państw zaproszonych przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych do stania się Stroną niniejszego Paktu.

2. Niniejszy Pakt podlega ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne będą złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

3. Niniejszy Pakt jest otwarty do przystąpienia dla wszystkich Państw, o których mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu.

4. Przystąpienia dokonuje się przez złożenie dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

5. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie Państwa, które podpisały niniejszy Pakt lub do niego przystąpiły, o złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Art. 49.

1. Niniejszy Pakt wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych trzydziestego piątego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

2. W stosunku do każdego Państwa, które ratyfikuje niniejszy Pakt lub do niego przystąpi po złożeniu trzydziestego piątego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia, wchodzi on w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Art. 50.

Postanowienia niniejszego Paktu rozciągają się na wszystkie części Państw federalnych bez jakichkolwiek ograniczeń lub wyjątków.

Art. 51.

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu może zaproponować poprawkę i zgłosić ją Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych. Sekretarz Generalny przekaże następnie każdą zaproponowaną poprawkę Państwom-Stronom niniejszego Paktu z prośbą o zawiadomienie go, czy wypowiadają się za zwołaniem konferencji Państw-Stron w celu rozważenia i przegłosowania propozycji. Jeżeli przynajmniej jedna trzecia Państw-Stron wypowie się za zwołaniem takiej konferencji, Sekretarz Generalny zwoła ją pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Każda poprawka przyjęta na konferencji większością głosów Państw-Stron obecnych i głosujących zostanie przedłożona Zgromadzeniu Ogólnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych do zatwierdzenia.

2. Poprawki wchodzi w życie po zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych i przyjęciu przez dwie trzecie Państw-Stron niniejszego Paktu zgodnie z ich procedurą konstytucyjną.

3. Poprawki po wejściu w życie wiążą te Państwa-Strony, które je przyjęły, podczas gdy inne Państwa-Strony są nadal związane postanowieniami niniejszego Paktu oraz poprawkami, które przyjęły uprzednio.

Art. 52.

Niezależnie od notyfikacji, dokonanych zgodnie z artykułem 48 ustęp 5, Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie Państwa, o których mowa w ustępie 1 wymienionego artykułu, o:

- a) podpisach, ratyfikacjach i przystąpieniach zgodnie z artykułem 48;
- b) dacie wejścia w życie niniejszego Paktu zgodnie z artykułem 49 i dacie wejścia w życie poprawek zgodnie z artykułem 51.

Art. 53.

1. Niniejszy Pakt, którego teksty angielski, chiński, francuski, hiszpański i rosyjski są jednakowo autentyczne, będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaże uwierzytelnione kopie niniejszego Paktu wszystkim Państwom, o których mowa w artykule 48.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie w tym celu upoważnieni przez swoje Rządy, podpisali niniejszy Pakt, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 roku.

PROTOKÓŁ FAKULTATYWNY DO MIĘDZYNARODOWEGO PAKTU PRAW OBYWATELSKICH I POLITYCZNYCH*

z dnia 19 grudnia 1966 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszego Protokołu,

zważywszy, że dla lepszego zapewnienia realizacji celów Paktu praw obywatelskich i politycznych (zwanego dalej Paktem) oraz wykonywania jego postanowień byłoby właściwe umożliwienie Komitetowi Praw Człowieka (zwanemu dalej Komitetem), ustanowionemu na podstawie części IV Paktu, przyjmowania i rozpatrywania, zgodnie z niniejszym Protokołem, zawiadomień osób twierdzących, iż stały się ofiarami naruszenia któregośkolwiek z praw wymienionych w Pakcie,

uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Państwo-Strona Paktu, które staje się stroną niniejszego Protokołu, uznaje właściwość Komitetu do przyjmowania i rozpatrywania zawiadomień pochodzących od podległych jego jurysdykcji osób twierdzących, iż stały się ofiarami naruszenia przez to Państwo-Stronę któregośkolwiek z praw wymienionych w Pakcie. Komitet nie przyjmie żadnego zawiadomienia, jeżeli dotyczy ono Państwa-Strony Paktu, które nie jest stroną niniejszego Protokołu.

Art. 2.

Z zastrzeżeniem postanowień artykułu 1, osoby, które twierdzą, że któreśkolwiek z ich praw wymienionych w Pakcie zostało naruszone, a które wyczerpały wszystkie dostępne wewnątrz krajowe środki zaradcze, mogą złożyć Komitetowi, pisemne zawiadomienie do rozpatrzenia.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 19 grudnia 1966 roku.

Data wejścia w życie: 23 marca 1976 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 3 marca 1977 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 18 czerwca 1977 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1977 roku, Nr, 38, poz. 167.

Art. 3.

Komitet uzna za nie nadające się do przyjęcia każde zawiadomienie złożone na podstawie niniejszego Protokołu, jeżeli jest ono anonimowe lub jeżeli uzna je za nadużycie prawa do złożenia takiego zawiadomienia bądź za niezgodne z postanowieniami Paktu.

Art. 4.

1. Z zastrzeżeniem postanowień artykułu 3, Komitet każde zawiadomienie złożone mu zgodnie z niniejszym Protokołem poda do wiadomości Państwa-Strony niniejszego Protokołu, któremu zarzuca się naruszenie któregośkolwiek postanowienia Paktu.

2. Państwo takie przedstawi Komitetowi w ciągu sześciu miesięcy pisemne wyjaśnienia lub oświadczenia naświetlające sprawę oraz wskazujące ewentualne środki zaradcze, jakie mogłyby być przez nie podjęte.

Art. 5.

1. Komitet będzie rozpatrywał zawiadomienia otrzymane zgodnie z niniejszym Protokołem, biorąc pod uwagę wszystkie pisemne informacje dostarczone mu przez osobę i przez zainteresowane Państwo-Stronę.

2. Komitet nie będzie rozpatrywał żadnego zawiadomienia otrzymanego od osoby przed upewnieniem się, że:

- a) ta sama sprawa nie jest już rozpatrywana zgodnie z inną procedurą międzynarodowych badań lub rozstrzygania sporów;
- b) osoba wyczerpała wszystkie dostępne wewnątrz krajowe środki zaradcze. Zasada ta nie ma zastosowania w przypadkach nieuzasadnionej zwłoki w zastosowaniu tych środków.

3. Komitet bada zawiadomienia zgodnie z niniejszym Protokołem na posiedzeniach przy drzwiach zamkniętych.

4. Komitet przekaże swój pogląd na sprawę zainteresowanemu Państwu-Stronie oraz osobie.

Art. 6.

Komitet włączy do swego rocznego sprawozdania, sporządzonego zgodnie z artykułem 45 Paktu, omówienie swej działalności przewidzianej niniejszym Protokołem.

Art. 7.

Do czasu osiągnięcia celów rezolucji 1514 (XV) w sprawie Deklaracji o przyznaniu niepodległości krajom i narodom kolonialnym, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 14 grudnia 1960 r., postanowienia niniejszego Protokołu w żaden sposób nie będą ograniczały prawa petycji, przyznanego tym narodom przez Kartę Narodów Zjednoczonych

i przez inne międzynarodowe konwencje i dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz jej organizacji wyspecjalizowanych.

Art. 8.

1. Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla wszystkich państw, które podpisały Pakt.

2. Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji przez wszystkie państwa, które ratyfikowały Pakt lub przystąpiły do niego. Dokumenty ratyfikacyjne zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

3. Niniejszy Protokół jest otwarty do przystąpienia dla wszystkich państw, które ratyfikowały Pakt lub przystąpiły do niego.

4. Przystąpienia dokonuje się przez złożenie dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

5. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie państwa, które podpisały niniejszy Pakt lub do niego przystąpiły, o złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Art. 9.

1. Z zastrzeżeniem wejścia w życie Paktu, niniejszy Protokół wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dziesiątego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

2. W stosunku do każdego państwa, które ratyfikuje niniejszy Protokół lub przystąpi do niego po złożeniu dziesiątego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia, wejdzie on w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez to państwo dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Art. 10.

Postanowienia niniejszego Protokołu rozciągają się na wszystkie części państw federalnych bez żadnych ograniczeń i wyjątków.

Art. 11.

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Protokołu może zaproponować poprawkę i przedstawić ją Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych. Sekretarz Generalny przekaże następnie każdą zaproponowaną poprawkę Państwom-Stronom niniejszego Protokołu z prośbą o zawiadomienie go, czy wypowiadają się za zwołaniem konferencji Państw-Stron w celu rozważenia i przegłosowania propozycji. Jeżeli przynajmniej jedna trzecia Państw-Stron wypowie się za zwołaniem takiej konferencji, Sekretarz Generalny zwoła ją pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Każda poprawka przyjęta na konferencji większością głosów Państw-Stron obecnych i głosujących zostanie przedłożona Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych do zatwierdzenia.

2. Poprawki wchodzi w życie po zatwierdzeniu ich przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych i przyjęciu przez dwie trzecie Państw-Stron niniejszego Protokołu zgodnie z ich odpowiednią procedurą konstytucyjną.

3. Poprawki po wejściu w życie wiążą te Państwa-Strony, które je przyjęły, podczas gdy inne Państwa-Strony są nadal związane postanowieniami niniejszego Protokołu oraz poprawkami, które przyjęły uprzednio.

Art. 12.

1. Każde Państwo-Strona może w każdej chwili wypowiedzieć niniejszy Protokół w drodze pisemnej notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wypowiedzenie wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

2. Wypowiedzenie nie będzie miało wpływu na dalsze stosowanie postanowień niniejszego Protokołu do wszelkich zawiadomień złożonych zgodnie z artykułem 2 przed wejściem w życie wypowiedzenia.

Art. 13.

Niezależnie od notyfikacji dokonanych zgodnie z artykułem 8 ustęp 5 niniejszego Protokołu Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie państwa, o których mowa w artykule 48 ustęp 1 Paktu, o:

- a) podpisach, ratyfikacjach i przystąpieniach zgodnie z artykułem 8;
- b) dacie wejścia w życie niniejszego Protokołu zgodnie z artykułem 9 i dacie wejścia w życie poprawek zgodnie z artykułem 11;
- c) wypowiedzeniach zgodnie z artykułem 12.

Art. 14.

1. Niniejszy Protokół, którego teksty angielski, chiński, francuski, hiszpański i rosyjski są jednakowo autentyczne, będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaże uwierzytelnione kopie niniejszego Protokołu wszystkim Państwom, o których mowa w artykule 48 Paktu.

**(DRUGI) PROTOKÓŁ FAKULTATYWNY
DO MIĘDZYNARODOWEGO PAKTU
PRAW OBYWATELSKICH I POLITYCZNYCH
DOTYCZĄCY ZNIESIENIA KARY ŚMIERCI***

z dnia 15 grudnia 1989 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszego Protokołu,

wierząc, że zniesienie kary śmierci przyczynia się do poszanowania ludzkiej godności i stopniowego rozwoju praw człowieka, przypominając artykuł 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka przyjętej 10 grudnia 1948 r. i artykuł 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych przyjętego 16 grudnia 1966 r., biorąc pod uwagę, że artykuł 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych mówi o karze śmierci w sposób, który sugeruje, iż zniesienie tej kary jest pożądane,

przekonane, że wszystkie sposoby zniesienia kary śmierci powinny być uznane za postęp w korzystaniu z prawa do życia, pragnąc podjąć niniejszym międzynarodowe zobowiązanie dotyczące zniesienia kary śmierci,

uzgodniły co następuje:

Art. 1.

1. Państwo-Strona niniejszego Protokołu Fakultatywnego nie wykona kary śmierci wobec żadnej osoby podlegającej jego jurysdykcji.

2. Każde Państwo-Strona podejmie wszelkie niezbędne środki celem zniesienia kary śmierci w ramach własnej jurysdykcji.

Art. 2.

1. Niedopuszczalne jest jakiegokolwiek zastrzeżenie wobec niniejszego Protokołu z wyjątkiem zastrzeżenia uczynionego w momencie ratyfikacji lub przystąpienia, które przewiduje dopuszczalność stosowania kary śmierci w czasie wojny, w wyniku skazania za najpoważniejsze przestępstwo o charakterze wojсковym popełnione w czasie wojny.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 15 grudnia 1989 roku.

Data wejścia w życie: 11 lipca 1991 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

2. Państwo-Strona czyniąc takie zastrzeżenie w momencie ratyfikacji lub przystąpienia, notyfikuje Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych stosowne przepisy swojego ustawodawstwa krajowego stosowane w czasie wojny.

3. Państwo-Strona uczyniwszy takie zastrzeżenie, zawiadomi każdorazowo Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o początku i końcu wojny na swoim terytorium.

Art. 3.

Państwa-Strony niniejszego Protokołu zamieszczą w sprawozdaniach, które przedkładają Komitetowi Praw Człowieka zgodnie z artykułem 40 Paktu, informacje dotyczące środków, które zostały przez nie przyjęte celem wykonania niniejszego Protokołu.

Art. 4.

W stosunku do Państw-Stron, które złożyły oświadczenie w myśl artykułu 41, kompetencja Praw Człowieka w zakresie przyjmowania i rozpatrywania zawiadomień w sytuacji, gdy Państwo-Strona twierdzi, że inne Państwo nie wypełnia swoich zobowiązań, będzie rozszerzona na postanowienia niniejszego Protokołu, chyba, że dane Państwo-Strona złożyło przeciwne oświadczenie w momencie ratyfikacji lub przystąpienia.

Art. 5.

W stosunku do Państw-Stron (Pierwszego) Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych przyjętego 16 grudnia 1966 r., kompetencja Komitetu Praw Człowieka w zakresie przyjmowania i rozpatrywania skarg pochodzących od jednostek podległych ich jurysdykcji będzie rozszerzona na postanowienia niniejszego Protokołu, chyba, że dane Państwo-Strona złożyło przeciwne oświadczenie w momencie ratyfikacji lub przystąpienia.

Art. 6.

1. Postanowienia niniejszego Protokołu będą stosowane jako postanowienia dodatkowe do Paktu.

2. Bez wpływu na możliwość czynienia zastrzeżenia w myśl artykułu 2 niniejszego Protokołu, prawo zagwarantowane w artykule 1 ust. 1 niniejszego Protokołu nie może być zawieszane na mocy artykułu 4 Paktu.

Art. 7.

1. Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla każdego Państwa, które podpisało Pakt.

2. Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji przez każde Państwo, które ratyfikowało Pakt lub przystąpiło do niego. Dokumenty ratyfikacji zostaną złożone u Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

3. Niniejszy Protokół będzie otwarty do przystąpienia dla każdego Państwa, które ratyfikowało Pakt lub przystąpiło do niego.

4. Przystąpienia dokonuje się przez złożenie dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

5. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie Państwa, które podpisały niniejszy Protokół lub przystąpiły do niego o każdorazowym złożeniu dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

Art. 8.

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie w terminie trzech miesięcy od daty złożenia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dziesiątego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

2. Dla każdego Państwa ratyfikującego niniejszy Protokół lub przystępującego do niego po złożeniu dziesiątego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia, niniejszy Protokół wejdzie w życie w terminie trzech miesięcy od daty złożenia własnego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

Art. 9.

Postanowienia niniejszego Protokołu rozciągają się na wszystkie części Państw federalnych bez jakichkolwiek ograniczeń i wyjątków.

Art. 10.

Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych poinformuje wszystkie Państwa, o których mowa w artykule 48 ust. 1 Paktu, o następujących szczegółach:

- a) o zastrzeżeniach, zawiadomieniach i informacjach, o których mowa w artykule 2 niniejszego Protokołu,
- b) o oświadczeniach czynionych na mocy artykułu 4 lub artykułu 5 niniejszego Protokołu,
- c) o podpisach, ratyfikacjach i przystąpieniach dokonywanych zgodnie z artykułem 7 niniejszego Protokołu,
- d) o dacie wejścia w życie niniejszego Protokołu stosownie do jego artykułu 8.

Art. 11.

1. Niniejszy Protokół, którego teksty w języku angielskim, arabskim, chińskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim są jednakowo autentyczne, będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych prześle poświadczony kopie niniejszego Protokołu wszystkim Państwom, o których mowa w artykule 48 Paktu.

SYSTEMY RADY EUROPY

KONWENCJA O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI*

z dnia 4 listopada 1950 r., Rzym
(zmieniona Protokołami nr 3, 5, 8, 14
oraz uzupełniona Protokołem nr 2)

Rządy Państw-Sygnatariuszy niniejszej Konwencji, członkowie Rady Europy,
zważywszy na Powszechną Deklarację Praw Człowieka, uchwaloną 10 grudnia
1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych;

zważywszy, że owa Deklaracja zmierza do zapewnienia powszechnego i efek-
tywnego stosowania zawartych w niej praw;

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej człon-
ków i że jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój
praw człowieka i podstawowych wolności;

potwierdzając swoją głęboką wiarę w te podstawowe wolności, które są funda-
mentem sprawiedliwości i pokoju na świecie i których zachowanie opiera się
głównie z jednej strony na rzeczywistocie demokratycznym ustroju politycznym,
a z drugiej – na jednolitym pojmowaniu i wspólnym poszanowaniu praw czło-
wieka, do których się one odwołują;

zdecydowane jako Rządy państw europejskich, działających w tym samym du-
chu i posiadających wspólne dziedzictwo ideałów i tradycji politycznych, po-
szanowania wolności i rządów prawa, podjąć pierwsze kroki w celu zbiorowego
zagwarantowania niektórych praw wymienionych w Powszechnej Deklaracji,

uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 4 listopada 1950 roku.

Data wejścia w życie: 3 września 1953 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 15 grudnia 1992 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 19 stycznia 1993 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1993, Nr 61, poz. 284 (tekst w wersji pierwotnej).

Art. 1.

Obowiązek przestrzegania praw człowieka

Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w rozdziale I niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ I

Prawa i wolności

Art. 2.

Prawo do życia

1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły:

- a) w obronie jakiejkolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
- b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem;
- c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania.

Art. 3.

Zakaz tortur

Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Art. 4.

Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej

1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w poddaństwie.
2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.
3. W rozumieniu tego artykułu pojęcie „praca przymusowa lub obowiązkowa” nie obejmuje:
  - a) żadnej pracy, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności orzeczonej zgodnie z postanowieniami artykułu 5 niniejszej Konwencji lub w okresie warunkowego zwolnienia;
  - b) żadnej służby o charakterze wojskowym bądź służby wymaganej zamiast obowiązkowej służby wojskowej w tych krajach, które uznają odmowę służby wojskowej ze względu na przekonania;

- c) żadnych świadczeń wymaganych w stanach nadzwyczajnych lub klęsk zagrażających życiu lub dobru społeczeństwa;
- d) żadnej pracy ani świadczeń stanowiących część zwykłych obowiązków obywatelskich.

Art. 5.

Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego

1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:

- a) zgodnego z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd;
- b) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku;
- c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą, lub, jeśli jest to konieczne, w celu zapobieżenia popełnieniu takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;
- d) pozbawienia nieletniego wolności na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodnego z prawem pozbawienia nieletniego wolności w celu postawienia go przed właściwym organem;
- e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umyślowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;
- f) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby, w celu zapobieżenia jej nielegalnemu wkroczeniu na terytorium państwa, lub osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję.

2. Każdy, kto został zatrzymany, powinien zostać niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i o stawianych mu zarzutach.

3. Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 lit. c) niniejszego artykułu powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią lub innym urzędnikiem uprawnionym przez ustawę do wykonywania władzy sądowej i ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.

4. Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez

sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.

5. Każdy, kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania.

Art. 6.

Prawo do rzetelnego procesu sądowego

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

2. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą.

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

- a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;
- b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony;
- c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;
- d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;
- e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Art. 7.

Zakaz karania bez podstawy prawnej

1. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego

popęnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony.

2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrożony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane.

Art. 8.

Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego

1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Art. 9.

Wolność myśli, sumienia i wyznania

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Art. 10.

Wolność wyrażania opinii

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.

2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze wzglę-

du na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

Art. 11.

Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów.

2. Wykonywanie tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w nakładaniu zgodnych z prawem ograniczeń w korzystaniu z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej.

Art. 12.

Prawo do zawarcia małżeństwa

Mężczyźni i kobiety w wieku małżeńskim mają prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Art. 13.

Prawo do skutecznego środka odwoławczego

Każdy, czyje prawa i wolności zawarte w niniejszej Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.

Art. 14.

Zakaz dyskryminacji

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

Art. 15.

Uchylenie stosowania zobowiązań w stanie niebezpieczeństwa publicznego

1. W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrożającego życiu narodu, każda z Wysokich Układających się Stron może podjąć środki uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem że środki te nie są sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Na podstawie powyższego przepisu nie można uchylić zobowiązań wynikających z artykułu 2, z wyjątkiem przypadków śmierci będących wynikiem zgodnych z prawem działań wojennych, oraz zobowiązań zawartych w artykułach 3, 4 (ustęp 1) i 7.

3. Każda z Wysokich Układających się Stron, korzystając z prawa do uchylenia zobowiązań, poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła, oraz powodach ich zastosowania. Informować będzie również Sekretarza Generalnego Rady Europy, kiedy podjęte środki przestaną działać, a przepisy Konwencji będą ponownie w pełni stosowane.

Art. 16.

Ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców

Żadnego z postanowień artykułów 10, 11 i 14 nie można uznać za wyłączone prawo Wysokiej Układającej się Strony do ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców.

Art. 17.

Zakaz nadużycia praw

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako przyznanie jakiegokolwiek państwu, grupie lub osobie prawa do podjęcia działań lub dokonania aktu zmierzającego do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji albo ich ograniczenia w większym stopniu, niż to przewiduje Konwencja.

Art. 18.

Granice stosowania ograniczeń praw

Ograniczenia praw i wolności, na które zezwala niniejsza Konwencja, nie będą stosowane w innych celach niż te, dla których je wprowadzono.

ROZDZIAŁ II

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Art. 19.

Utworzenie Trybunału

W celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających dla Wysokich Układających się Stron z Konwencji i jej protokołów tworzy się Europejski Trybunał Praw Człowieka, zwany dalej „Trybunałem”. Działa on w sposób stały.

Art. 20.

Liczba sędziów

Trybunał składa się z sędziów, których liczba równa jest liczbie Wysokich Układających się Stron.

Art. 21.

Wymogi sprawowania urzędu

1. Sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji.

2. Sędziowie zasiadają w Trybunale we własnym imieniu.

3. W okresie sprawowania urzędu sędziowie nie mogą brać udziału w żadnej działalności, która nie daje się pogodzić z niezawisłością, bezstronnością oraz z wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu; wszelkie kwestie wynikające ze stosowania niniejszego ustępu rozstrzyga sam Trybunał.

Art. 22.

Wybór sędziów

Sędziów wybiera Zgromadzenie Parlamentarne w odniesieniu do każdej Wysokiej Układającej się Strony, większością głosów, z listy trzech kandydatów przedstawionych przez Wysoką Układającą się Stronę.

Art. 23.

Kadencja i odwołanie

1. Sędziowie są wybierani na okres dziewięciu lat. Nie mogą oni być wybierani ponownie.

2. Kadencja sędziów upływa z chwilą osiągnięcia przez nich wieku 70 lat.

3. Sędziowie sprawują swój urząd do czasu ich zastąpienia. Zajmują się oni jednak nadal sprawami, które zaczęli rozpoznawać.

4. Żaden sędzia nie może być odwołany z urzędu, chyba że pozostali sędziowie postanowią większością dwóch trzecich głosów, że sędzia ten przestał spełniać stawiane wymogi.

Art. 24.

Kancelaria i sprawozdawcy

1. Trybunał posiada Kancelarię, której funkcje i organizację określa regulamin Trybunału.

2. Zasiadając w składzie jednego sędziego Trybunał korzysta z pomocy sprawozdawców, którzy działają pod kierunkiem Przewodniczącego Trybunału. Wchodzi oni w skład Kancelarii Trybunału.

Art. 25.

Zgromadzenie plenarne Trybunału

Zgromadzenie plenarne Trybunału:

- a) wybiera swojego Przewodniczącego i jednego lub dwóch wiceprzewodniczących na okres trzech lat; mogą oni być wybrani ponownie;
- b) tworzy Izby ustanowione na czas wyznaczony;
- c) wybiera Przewodniczących Izb Trybunału; mogą oni być wybrani ponownie;
- d) uchwała regulamin Trybunału;
- e) wybiera Szefa Kancelarii i jednego lub więcej zastępców Szefa Kancelarii;
- f) występuje z wnioskiem w trybie artykułu 26 ustęp 2.

Art. 26.

Skład jednego sędziego, komitety, Izby i Wielka Izba

1. W celu rozpatrzenia wniesionych spraw Trybunał zasiada w składzie jednego sędziego, komitetów trzech sędziów, Izby siedmiu sędziów i Wielkiej Izby siedemnastu sędziów. Komitety tworzone są przez Izby Trybunału na czas wyznaczony.

2. Na wniosek Zgromadzenia Plenarnego Trybunału, Komitet Ministrów może, na zasadzie jednomyślnej decyzji i na czas wyznaczony, zmniejszyć do pięciu liczbę sędziów w Izbach.

3. Zasiadając jednoosobowo sędzia nie rozpatruje skarg przeciwko Wysokiej Układającej się Stronie, z ramienia której został wybrany.

4. W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony. W przypadku braku takiego sędziego albo gdy sędzia taki nie jest w stanie zasiadać, funkcję sędziego pełni inna osoba wybrana przez Przewodniczącego Trybunału z listy uprzednio przedłożonej przez tę Stronę .

5. W składzie Wielkiej Izby zasiadają także: Przewodniczący Trybunału, wiceprzewodniczący, Przewodniczący Izb oraz inni sędziowie wybrani zgodnie z regulaminem Trybunału. W przypadku przekazania sprawy do Wielkiej Izby w trybie artykułu 43 żaden sędzia ze składu Izby, która wydała wyrok, nie za-

siada w składzie Wielkiej Izby, z wyjątkiem Przewodniczącego Izby i sędziego, który zasiadał z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony.

Art. 27

Kompetencja sędziów zasiadających jednoosobowo

1. Sędzia zasiadający jednoosobowo może uznać za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw w Trybunale skargę wniesioną na podstawie artykułu 34, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania.

2. Decyzja taka jest ostateczna.

3. Jeśli sędzia zasiadający jednoosobowo nie uzna skargi za niedopuszczalną albo nie skreślił jej, sędzia ten przekazuje ją do komitetu lub do Izby w celu dalszego rozpatrywania.

Art. 28.

Kompetencja komitetów

1. W odniesieniu do skargi wniesionej na podstawie artykułu 34 komitet może, na zasadzie jednomyślności,

a) uznać ją za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania; lub

b) uznać ją za dopuszczalną i wydać w tym samym czasie wyrok w sprawie przedmiotu skargi, jeśli tkwiące u podstaw sprawy zagadnienie dotyczące wykładni lub stosowania Konwencji lub jej Protokołów jest już przedmiotem ugruntowanego orzecznictwa Trybunału.

2. Decyzje i wyroki wydane na podstawie ustępu 2 są ostateczne.

3. Jeśli sędzia wybrany z ramienia Wysokiej Układającej się Strony nie jest członkiem komitetu, komitet może na każdym etapie postępowania zaprosić tego sędziego do zajęcia miejsca jednego z członków komitetu, mając na względzie wszystkie istotne czynniki, włączając to, czy ta Strona sprzeciwiła się zastosowaniu procedury na podstawie ustępu 1.b.

Art. 29.

Decyzje Izby w sprawie dopuszczalności i przedmiotu

1. Jeśli żadna decyzja nie została podjęta na podstawie artykułu 27 lub 28, albo nie wydano wyroku na podstawie artykułu 28, decyzję w sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg indywidualnych wniesionych w trybie artykułu 34 podejmuje Izba. Decyzja w sprawie dopuszczalności może zostać podjęta odrębnie.

2. W sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg międzypaństwowych wniesionych w trybie artykułu 33 decyduje Izba. Decyzję w sprawie dopuszczalności podejmuje się odrębnie, chyba że Trybunał, w wyjątkowych przypadkach, postanowi inaczej.

Art. 30.

Zrzeczenie się właściwości na rzecz Wielkiej Izby

Jeśli w sprawie toczącej się przed Izłą pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji Konwencji lub jej protokołów lub jeśli rozstrzygnięcie takiego zagadnienia może doprowadzić do sprzeczności z wyrokiem wydanym wcześniej przez Trybunał, Izba może, w każdym czasie przed wydaniem swego wyroku, zrzec się swojej właściwości na rzecz Wielkiej Izby, chyba że sprzeciwia się temu jedna ze stron.

Art. 31.

Kompetencje Wielkiej Izby

Wielka Izba:

- a) rozstrzyga skargi wniesione albo w trybie artykułu 33 lub 34, jeśli Izba zrzekła się właściwości na podstawie artykułu 30, albo – jeśli sprawa została jej przekazana – w trybie artykułu 43;
- b) postanawia w kwestiach przekazanych Trybunałowi przez Komitet Ministrów zgodnie z artykułem 46 ustęp 4; oraz
- c) rozpatruje wnioski o wydanie opinii doradczych, przedłożone w trybie artykułu 47.

Art. 32.

Właściwość Trybunału

1. Trybunał jest właściwy do rozpoznania wszystkich spraw dotyczących interpretacji i stosowania Konwencji i jej protokołów, które zostaną mu przedłożone na podstawie artykułów 33, 34, 46 i 47.

2. Spór dotyczący właściwości Trybunału rozstrzyga sam Trybunał.

Art. 33.

Sprawy między państwowe

Każda z Wysokich Układających się Stron może wnieść skargę do Trybunału, jeśli uważa, że inna Wysoka Układająca się Strona naruszyła postanowienia Konwencji lub jej protokołów.

Art. 34.

Skargi indywidualne

Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w Konwencji lub jej protokołach. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa.

Art. 35.

Wymogi dopuszczalności

1. Trybunał może rozpatrywać sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego, i jeśli sprawa została wniesiona w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji.

2. Trybunał nie rozpatruje żadnej skargi wniesionej w trybie artykułu 34, która:

- a) jest anonimowa lub
- b) jest co do istoty identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia lub rozstrzygnięcia, i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji.

3. Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną wniesioną w trybie artykułu 34, jeśli uważa, że:

- a) skarga nie daje się pogodzić z postanowieniami Konwencji lub jej Protokołów, jest w sposób oczywisty nieuzasadniona lub stanowi nadużycie prawa do skargi; lub
- b) skarżący nie doznał znaczącego uszczerbku, chyba że poszanowanie praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej Protokołów wymaga rozpatrzenia przedmiotu skargi oraz pod warunkiem, że żadna sprawa, która nie została należycie rozpatrzona przez sąd krajowy, nie może być odrzucona na tej podstawie.

4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w myśl niniejszego artykułu. Trybunał może tak zdecydować w każdej fazie postępowania.

Art. 36.

Interwencja strony trzeciej

1. We wszystkich sprawach rozpatrywanych przez Izbę lub Wielką Izbę Wysoka Układająca się Strona, której obywatelem jest skarżący, ma prawo do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.

2. Przewodniczący Trybunału może, w interesie wymiaru sprawiedliwości, zaprosić każdą Wysoką Układającą się Stronę, która nie jest stroną w postępowaniu, lub każdą zainteresowaną osobę, inną niż osoba skarżąca, do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.

3. We wszystkich sprawach rozpatrywanych przez Izbę lub Wielką Izbę, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy może przedkładać pisemne uwagi i uczestniczyć w rozprawach.

Art. 37.

Skreślenie skargi z listy

1. Trybunał może w każdej fazie postępowania zdecydować o skreśleniu skargi z listy spraw, jeżeli okoliczności prowadzą do wniosku, że:

- a) skarżący nie podtrzymuje swej skargi lub
- b) spór został już rozstrzygnięty, lub
- c) z jakiegokolwiek innej przyczyny ustalonej przez Trybunał nie jest uzasadnione dalsze rozpatrywanie skargi.

Jednakże Trybunał kontynuuje rozpatrywanie skargi, jeśli wymaga tego poszanowanie praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej protokołów.

2. Trybunał może podjąć decyzję o ponownym wpisaniu skargi na listę spraw, jeśli uzna, że okoliczności uzasadniają takie postępowanie.

Art. 38.

Rozpatrywanie sprawy

Trybunał rozpatruje sprawę z udziałem przedstawicieli stron i, jeśli zachodzi potrzeba, podejmuje dochodzenie, a zainteresowane Wysokie Układające się Strony udziela dla jego skutecznego przeprowadzenia wszelkich niezbędnych ułatwień.

Art. 39.

Polubowne załatwianie

1. Na każdym etapie postępowania Trybunał może postawić się do dyspozycji zainteresowanych stron celem polubownego załatwienia sprawy na zasadach poszanowania praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej Protokołów.

2. Postępowanie prowadzone w trybie ustępu 1 jest poufne.

3. Jeśli udało się doprowadzić do polubownego załatwienia sprawy, Trybunał skreśla skargę z listy spraw w formie decyzji, która ogranicza się do krótkiego przedstawienia faktów i przyjętego rozwiązania.

4. Taką decyzję przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad wykonaniem warunków polubownego załatwienia określonych w decyzji.

Art. 40.

Publiczne rozprawy i dostęp do dokumentów

1. Rozprawy są publiczne, chyba że Trybunał zdecyduje inaczej ze względu na wyjątkowe okoliczności.

2. Dokumenty złożone u Szefa Kancelarii są publicznie dostępne, chyba że Przewodniczący Trybunału zdecyduje inaczej.

Art. 41.

Słuszne zadośćuczynienie

Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.

Art. 42.

Wyroki Izb

Wyroki Izb stają się ostateczne zgodnie z postanowieniami artykułu 44 ustęp 2.

Art. 43.

Przekazanie do Wielkiej Izby

1. W okresie trzech miesięcy od daty wydania wyroku przez Izbę każda ze stron postępowania może, w wyjątkowych przypadkach, wnioskować o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby.

2. Zespół pięciu sędziów Wielkiej Izby przyjmie wniosek, jeśli sprawa ujawnia poważne zagadnienie dotyczące interpretacji lub stosowania Konwencji i jej protokołów lub poważną kwestię o znaczeniu ogólnym.

3. Jeśli zespół przyjął wniosek, sprawę rozstrzyga Wielka Izba w drodze wyroku.

Art. 44.

Ostateczne wyroki

1. Wyrok Wielkiej Izby jest ostateczny.
2. Wyrok Izby staje się ostateczny:
  - a) jeśli strony oświadczają, że nie będą wnioskować przekazania sprawy do Wielkiej Izby, lub
  - b) trzy miesiące od daty wydania wyroku, jeśli nie złożono wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub
  - c) jeśli zespół Wielkiej Izby odrzuci wniosek o przekazanie w trybie artykułu 43.
3. Ostateczny wyrok podlega opublikowaniu.

Art. 45.

Uzasadnienie wyroków i decyzji

1. Wyroki, jak również decyzje uznające skargi za dopuszczalne lub niedopuszczalne, zawierają uzasadnienie.

2. Jeżeli wyrok w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.

Art. 46.

Moc obowiązująca oraz wykonanie wyroków

1. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.

2. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad jego wykonaniem.

3. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że czuwanie nad wykonaniem ostatecznego wyroku jest utrudnione przez problem z wykładnią wyroku, może on przekazać to zagadnienie Trybunałowi w celu rozstrzygnięcia w kwestii wykładni. Decyzja o przekazaniu podejmowana jest większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

4. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że Wysoka Układająca się Strona odmawia przestrzegania ostatecznego wyroku w sprawie, w której jest stroną może on, po doręczeniu tej Stronie formalnego zawiadomienia oraz na podstawie decyzji podjętej większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie, przekazać Trybunałowi zapytanie, czy ta Strona nie wykonała swojego zobowiązania na podstawie ustępu 1.

5. Jeśli Trybunał stwierdza, że miało miejsce naruszenie ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów w celu rozważenia środków, jakie należy podjąć. Jeśli Trybunał stwierdza brak naruszenia ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów, który kończy rozpatrywanie sprawy.

Art. 47.

Opinie doradcze

1. Trybunał może, na wniosek Komitetu Ministrów, wydawać opinie doradcze w kwestiach prawnych dotyczących wykładni Konwencji i jej protokołów.

2. Powyższe opinie nie mogą dotyczyć treści i zakresu praw i wolności określonych w rozdziale I Konwencji i w jej protokołach ani jakichkolwiek innych zagadnień, które Trybunał lub Komitet Ministrów mogłyby rozpatrywać w wyniku postępowania podjętego na podstawie postanowień Konwencji.

3. Decyzje Komitetu Ministrów w sprawie wniosku o opinię doradczą Trybunału podejmowane są większością głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

Art. 48.

Kompetencja doradcza Trybunału

Trybunał rozstrzyga, czy wniosek o wydanie opinii doradczej przedłożony przez Komitet Ministrów mieści się w jego kompetencji określonej w artykule 47.

Art. 49.

Uzasadnienie opinii doradczych

1. Opinia doradcza Trybunału zawiera uzasadnienie.

2. Jeżeli opinia doradcza w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.

3. Opinię doradczą przekazuje się Komitetowi Ministrów.

Art. 50.

Koszty działalności Trybunału

Koszty działalności Trybunału ponosi Rada Europy.

Art. 51.

Przywileje i immunitety sędziów

Sędziowie są uprawnieni w czasie pełnienia swoich funkcji do korzystania z przywilejów i immunitetów przewidzianych w artykule 40 Statutu Rady Europy i w porozumieniach zawartych na jego podstawie.

ROZDZIAŁ III

Postanowienia różne

Art. 52.

Zasięganie informacji przez Sekretarza Generalnego

Na żądanie Sekretarza Generalnego Rady Europy każda Wysoka Układająca się Strona złoży wyjaśnienie w sprawie sposobu, w jaki jej prawo wewnętrzne zapewnia skuteczne stosowanie wszystkich postanowień niniejszej Konwencji.

Art. 53.

Ochrona uznanych praw człowieka

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie będzie interpretowane jako ograniczające lub wyłączające jakiegokolwiek prawa człowieka lub podstawowe wolności, które mogą być zagwarantowane przez ustawę każdej Wysokiej Układającej się Strony lub jakąkolwiek inną umowę, której państwo to jest Stroną.

Art. 54.

Kompetencje Komitetu Ministrów

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie narusza uprawnień przyznanych Komitetowi Ministrów na podstawie Statutu Rady Europy.

Art. 55.

Wyłączenie innych środków rozstrzygania sporów

Wysokie Układające się Strony zgadzają się, że, wyjąwszy porozumienia szczególne, nie będą wykorzystywały obowiązujących między nimi traktatów,

konwencji lub deklaracji dla skierowania, w drodze skargi, sporu powstałego w związku z interpretacją lub stosowaniem niniejszej Konwencji do rozpatrzenia w ramach innych sposobów rozstrzygnięcia sporów niż przewidziane w niniejszej Konwencji.

Art. 56.

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo może w chwili ratyfikacji lub w jakimkolwiek późniejszym czasie oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że niniejsza Konwencja obowiązywać będzie z zastrzeżeniem ustępu 4 niniejszego artykułu, na wszystkich lub niektórych terytoriach, za których stosunki międzynarodowe Państwo to odpowiada.

2. Konwencja obowiązywać będzie na terytorium lub terytoriach wymienionych w notyfikacji, począwszy od trzydziestego dnia po otrzymaniu tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

3. Postanowienia niniejszej Konwencji będą stosowane na tych terytoriach odpowiednio do miejscowych wymogów.

4. Każde Państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup osób, zgodnie z artykułem 34 niniejszej Konwencji.

Art. 57.

Zastrzeżenia

1. Każde Państwo może, przy podpisaniu niniejszej Konwencji lub przy składaniu dokumentów ratyfikacyjnych, dokonać zastrzeżenia odnośnie do każdego z przepisów Konwencji w takim zakresie, w jakim ustawa obowiązująca na jego terytorium jest z tym przepisem niezgodna. Na podstawie niniejszego artykułu niedopuszczalne są zastrzeżenia o charakterze ogólnym.

2. Każde zastrzeżenie złożone na podstawie niniejszego artykułu powinno zawierać krótkie przedstawienie treści ustawy, której dotyczy.

Art. 58.

Wypowiedzenie

1. Wysoka Układająca się Strona może wypowiedzieć niniejszą Konwencję nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty, w której stała się jej stroną, i z zachowaniem sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia zawartego w notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, który poinformuje o tym inne Wysokie Układające się Strony.

2. Powyższe wypowiedzenie nie zwalnia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony od zobowiązań wynikających z Konwencji w odniesieniu

do każdego działania, które mogąc naruszać te zobowiązania byłoby podjęte przed upływem terminu, w którym wypowiedzenie stało się skuteczne.

3. Każda Wysoka Układająca się Strona, która przestaje być członkiem Rady Europy, przestaje być na tych samych warunkach stroną niniejszej Konwencji.

4. Konwencja może być wypowiedziana zgodnie z przepisami poprzednich ustępów w odniesieniu do każdego terytorium, w stosunku do którego oświadczone o jej obowiązywaniu zgodnie z artykułem 56.

Art. 59.

Podpisanie i ratyfikacja

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu dla Członków Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Unia Europejska może przystąpić do niniejszej Konwencji.

3. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po złożeniu dziesięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

4. W odniesieniu do każdego sygnatariusza, który dokona ratyfikacji w dalszej kolejności, Konwencja wchodzi w życie z dniem złożenia dokumentów ratyfikacyjnych.

5. Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Członkom Rady Europy wejście w życie Konwencji, nazwy Wysokich Układających się Stron, które dokonały jej ratyfikacji, oraz fakt złożenia kolejnych dokumentów ratyfikacyjnych.

Sporządzono w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z sygnatariuszy.

PROTOKÓŁ Nr 1*
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

z dnia 20 marca 1952 r., Paryż

Państwa-Sygnatariusze – członkowie Rady Europy,

zdecydowane podjąć odpowiednie środki zmierzające do zapewnienia wspólnych gwarancji praw i wolności, innych aniżeli te, które są już zawarte w rozdziale I Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją”),

uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Ochrona własności

Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego.

Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa państwa do stosowania takich ustaw, jakie uzna za konieczne do uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym, lub w celu zabezpieczenia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

Art. 2.

Prawo do nauki

Nikt nie może być pozbawiony prawa do nauki. Wykonując swoje funkcje w dziedzinie wychowania i nauczania, Państwo uznaje prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 20 marca 1952 roku.

Data wejścia w życie: 18 maja 1954 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 26 lipca 1994 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 10 stycznia 1994 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1995, Nr 36, poz. 175.

Art. 3.

Prawo do wolnych wyborów

Wysokie Układające się Strony zobowiązują się organizować w rozsądnych odstępach czasu wolne wybory, oparte na tajnym głosowaniu, w warunkach zapewniających swobodę wyrażania opinii ludności w wyborze ciała ustawodawczego.

Art. 4.

Terytorialny zakres stosowania

Każda Wysoka Układająca się Strona może w chwili podpisania lub ratyfikacji bądź w jakimkolwiek późniejszym czasie złożyć Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy deklarację wskazującą, w jakim stopniu zobowiązuje się do stosowania postanowień niniejszego Protokołu na terytoriach wymienionych w tej deklaracji, za których stosunki międzynarodowe państwo to odpowiada.

Każda Wysoka Układająca się Strona, która złożyła deklarację na podstawie ustępu poprzedzającego, może w każdym czasie złożyć kolejną deklarację, modyfikującą treść poprzednich lub wyłączającą stosowanie postanowień niniejszego Protokołu na jakimkolwiek terytorium.

Deklaracja złożona na podstawie niniejszego artykułu będzie uważana za zgodną z artykułem 56 ustęp 1 Konwencji.

Art. 5.

Stosunek do Konwencji

Wysokie Układające się Strony uznają postanowienia artykułu 1, 2, 3 i 4 niniejszego Protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji będą stosowane odpowiednio.

Art. 6.

Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla państw-członków Rady Europy, które są sygnatariuszami Konwencji, i podlega ratyfikacji jednocześnie lub po ratyfikacji Konwencji. Protokół wejdzie w życie po złożeniu dziesięciu dokumentów ratyfikacyjnych. W stosunku do każdego sygnatariusza, który ratyfikuje Protokół później, wchodzi on w życie w dniu złożenia ratyfikacji.

Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który poinformuje państwa-członków o dokonanych ratyfikacjach.

Sporządzono w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z rządów sygnatariuszy.

PROTOKÓŁ NR 4*
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI, ZAPEWNIAJĄCY NIEKTÓRE
PRAWA I WOLNOŚCI INNE NIŻ JUŻ ZAWARTE W KONWENCJI
I PROTOKOLE NR 1 DO KONWENCJI

z dnia 16 września 1963 r., Strasburg

Państwa-sygnatariusze – członkowie Rady Europy,

zdecydowane podjąć kroki zmierzające do zapewnienia wspólnego wykonywania niektórych praw i wolności, innych niż już zawarte w rozdziale I Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją”), i w artykułach od 1 do 3 Protokołu nr 1 do Konwencji, sporządzonego w Paryżu dnia 20 marca 1952 r., uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Zakaz pozbawiania wolności za długi

Nikt nie może być pozbawiony wolności jedynie z powodu niemożności wykonania zobowiązania umownego.

Art. 2.

Prawo do swobodnego poruszania się

1. Każdy, kto przebywa legalnie na terytorium państwa, ma prawo do swobodnego poruszania się i do swobodnego wyboru miejsca zamieszkania na tym terytorium.

2. Każdy może swobodnie opuścić jakikolwiek kraj, w tym swój własny.

3. Korzystanie z tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na bezpieczeństwo państwowe i publiczne, utrzymanie porządku publicznego, zapobieganie przestępczości, ochronę zdrowia lub moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

---

* Data przyjęcia: 16 września 1963 roku.

Data wejścia w życie: 2 maja 1968 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 26 lipca 1994 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 10 października 1994 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1995, Nr 36, poz. 175.

4. Prawa wymienione w ustępie 1 mogą zostać poddane w określonych rejonach ustawowym ograniczeniom uzasadnionym interesem publicznym w społeczeństwie demokratycznym.

Art. 3.

Zakaz wydalania obywateli

1. Nikt nie może być wydany z terytorium państwa, którego jest obywatelem, ani indywidualnie, ani w ramach wydalania zbiorowego.

2. Nikt nie może być pozbawiony prawa wjazdu na terytorium państwa, którego jest obywatelem.

Art. 4.

Zakaz zbiorowego wydalania cudzoziemców

Zbiorowe wydalanie cudzoziemców jest zabronione.

Art. 5.

Terytorialny zakres stosowania

1. Każda Wysoka Układająca się Strona może w chwili podpisania bądź ratyfikacji niniejszego Protokołu lub w jakimkolwiek późniejszym czasie złożyć Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy deklarację wskazującą, w jakim stopniu zobowiązuje się do stosowania postanowień niniejszego Protokołu na terytoriach wymienionych w tej deklaracji, za których stosunki międzynarodowe odpowiada.

2. Każda Wysoka Układająca się Strona, która złożyła deklarację na podstawie ustępu poprzedzającego, może w każdym czasie złożyć kolejną deklarację modyfikującą treść poprzednich lub wyłączającą stosowanie postanowień niniejszego Protokołu na jakimkolwiek terytorium.

3. Deklarację złożoną na podstawie niniejszego artykułu uznaje się za zgodną z artykułem 56 ustęp 1 Konwencji.

4. Terytorium każdego państwa, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie ratyfikacji bądź przyjęcia przez to państwo, oraz każde terytorium, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie deklaracji złożonej przez to państwo zgodnie z niniejszym artykułem, uznaje się za terytoria odrębne w świetle odniesień do terytorium państwa, ujętych w artykułach 2 i 3.

5. Każde państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 lub 2 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup jednostek, zgodnie z artykułem 34 Konwencji, w stosunku do wszystkich lub niektórych artykułów 1 - 4 niniejszego Protokołu.

Art. 6.

Stosunek do Konwencji

1. Wysokie Układające się Strony uznają postanowienia artykułów od 1 do 5 niniejszego Protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji będą stosowane odpowiednio.

Art. 7.

Podpisanie i ratyfikacja

1. Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla państw-członków Rady Europy, które są sygnatariuszami Konwencji, i podlega ratyfikacji równocześnie lub po ratyfikacji Konwencji. Wejdzie on w życie po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych. W stosunku do każdego sygnatariusza, który dokona ratyfikacji w terminie późniejszym, Protokół wejdzie w życie w dniu złożenia dokumentów ratyfikacyjnych.

2. Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który notyfikuje państwom-członkom dokonanie ratyfikacji.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Strasburgu dnia 16 września 1963 r. w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z państw sygnatariuszy.

PROTOKÓŁ Nr 6*
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI, DOTYCZĄCY
ZNIESIENIA KARY ŚMIERCI

z dnia 28 kwietnia 1983 r., Strasburg

Państwa-Członkowie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego Protokołu do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją”),

zauważywszy, że zmiany, jakie nastąpiły w wielu Państwach-Członkach Rady Europy, wskazują na powszechną tendencję na rzecz zniesienia kary śmierci, uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Zniesienie kary śmierci

Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie.

Art. 2.

Kara śmierci w czasie wojny

Państwo może przewidzieć w swoich ustawach karę śmierci za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną; kara ta będzie stosowana jedynie w przypadkach przewidzianych przez te ustawy i zgodnie z ich postanowieniami. Państwo zawiadomi Sekretarza Generalnego Rady Europy o odpowiednich postanowieniach tych ustaw.

Art. 3.

Zakaz uchylania stosowania zobowiązań

Żadne z postanowień niniejszego Protokołu nie może być uchylone na podstawie artykułu 15 Konwencji.

---

* Data przyjęcia: 28 kwietnia 1983 roku.

Data wejścia w życie: 1 marca 1983 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 października 2000 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 1 listopada 2000 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2001 roku, Nr 23, poz. 266.

Art. 4.

Zakaz składania zastrzeżeń

Niedopuszczalne są jakiegokolwiek zastrzeżenia wobec postanowień niniejszego Protokołu, składane na podstawie artykułu 57 Konwencji.

Art. 5.

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde państwo w chwili podpisania lub w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia może wskazać terytorium lub terytoria, na których niniejszy Protokół będzie stosowany.

2. Każde państwo może w dowolnym późniejszym czasie, w drodze deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszego Protokołu na inne terytorium wymienione w deklaracji. W stosunku do takiego terytorium Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po dacie przyjęcia takiej deklaracji przez Sekretarza Generalnego.

3. Każda deklaracja złożona zgodnie z dwoma poprzednimi ustępami może być w stosunku do jakiegokolwiek terytorium wymienionego w takiej deklaracji wycofana w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego. Wycofanie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu przyjęcia takiego zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Art. 6.

Stosunek do Konwencji

Państwa-Strony uznają postanowienia artykułów od 1 do 5 niniejszego Protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji stosuje się odpowiednio.

Art. 7.

Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw-Członków Rady Europy, sygnatariuszy Konwencji. Podlega on ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Państwo-Członek Rady Europy nie może ratyfikować lub zatwierdzić niniejszego Protokołu, o ile jednocześnie lub wcześniej nie ratyfikowało Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 8.

Wejście w życie

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następnego po dniu, w którym pięć Państw-Członków Rady Europy wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 7.

2. W stosunku do każdego Państwa-Członka, które później wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem, wejdzie on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 9.

Funkcje depozytariusza

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom-Członkom Rady:

- a) każde podpisanie;
- b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdą datę wejścia w życie niniejszego Protokołu zgodnie z artykułem 5 i 8;
- d) każdy inny akt, ratyfikację lub zawiadomienie dotyczące niniejszego Protokołu.

PROTOKÓŁ Nr 7*
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

z dnia 22 listopada 1984 r., Strasburg

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego Protokołu, zdecydowane poczynić na podstawie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją”), dalsze kroki zmierzające do zbiorowego zagwarantowania niektórych praw i wolności, uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Gwarancje proceduralne dotyczące wydalania cudzoziemców

1. Cudzoziemiec legalnie przebywający na terytorium jakiegokolwiek państwa nie może być zeń wydany, chyba że w wyniku decyzji podjętej zgodnie z ustawą, i powinien mieć możliwość:

- a) przedstawienia racji przeciwko wydaleniu;
- b) wniesienia środków odwoławczych oraz
- c) bycia reprezentowanym dla tych celów przed właściwym organem albo osobą lub osobami wyznaczonymi przez ten organ.

2. Cudzoziemiec może być wydany, bez uprzedniego skorzystania ze swoich praw wymienionych w ustępie 1a, b i c niniejszego artykułu, jeśli jest to konieczne z uwagi na porządek publiczny lub uzasadnione względami bezpieczeństwa państwowego.

Art. 2.

Prawo do odwołania w sprawach karnych

1. Każdy, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, tak w przedmiocie orzeczenia o winie, jak i co do kary. Korzystanie z tego prawa, a także jego podstawy, reguluje ustawa.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 22 listopada 1984 roku.

Data wejścia w życie: 1 listopada 1988 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 4 listopada 2002 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 1 marca 2003 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2003 roku, Nr 42, poz. 364.

2. Wyjątki od tego prawa mogą być stosowane w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach, gdy dana osoba była sądzona w pierwszej instancji przez Sąd Najwyższy lub została uznana za winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu pierwszej instancji.

Art. 3.

Odszkodowanie za niesłuszne skazanie

Każdemu skazanemu prawomocnie za przestępstwo, który odbył karę w wyniku takiego skazania, a następnie został uniewinniony lub ulaskawiony na tej podstawie, że nowy lub nowo ujawniony fakt wskazuje, iż nastąpiła pomyłka sądowa, przysługuje odszkodowanie zgodnie z ustawą lub praktyką w danym państwie, chyba że zostanie wykazane, iż nieujawnienie nieznanego faktu we właściwym czasie należy przypisać całkowicie lub częściowo tej osobie.

Art. 4.

Zakaz ponownego sądzenia lub karania

1. Nikt nie może być ponownie sądzony lub ukarany w postępowaniu przed sądem tego samego państwa za przestępstwo, za które został uprzednio skazany prawomocnym wyrokiem lub uniewinniony zgodnie z ustawą i zasadami postępowania karnego tego państwa.

2. Postanowienia poprzedniego ustępu nie stoją na przeszkodzie wznowieniu postępowania zgodnie z ustawą i zasadami postępowania karnego danego państwa, jeśli zaistnieją nowe lub nowo ujawnione fakty lub jeśli w poprzednim postępowaniu dopuszczono się rażącego uchybienia, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy.

3. Żadne z postanowień niniejszego artykułu nie może być uchylone na podstawie artykułu 15 Konwencji.

Art. 5.

Równość małżonków

Małżonkom przysługują równe prawa i obowiązki o charakterze cywilnoprawnym w stosunkach wynikających z małżeństwa, tak pomiędzy nimi, jak w stosunkach z ich dziećmi, w trakcie trwania małżeństwa i w związku z jego rozwiązaniem. Niniejszy artykuł nie stoi na przeszkodzie podjęciu przez państwo środków koniecznych do zabezpieczenia dobra dzieci.

Art. 6.

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde państwo w chwili podpisania lub w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia może wskazać terytorium lub terytoria, na których niniejszy Protokół będzie stosowany, i określić zakres,

w jakim zobowiązuje się stosować postanowienia niniejszego Protokołu w stosunku do tego lub tych terytoriów.

2. Każde państwo może w każdym późniejszym czasie w drodze deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy rozszerzyć stosowanie niniejszego Protokołu na inne terytorium wymienione w tej deklaracji. W stosunku do takiego terytorium Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następnego po upływie dwóch miesięcy od dnia przyjęcia takiej deklaracji przez Sekretarza Generalnego.

3. Każda deklaracja złożona zgodnie z dwoma poprzednimi ustępami może być, w stosunku do jakiegokolwiek terytorium wymienionego w takiej deklaracji, wycofana lub zmieniona przez zawiadomienie Sekretarza Generalnego. Wycofanie lub zmiana stają się skuteczne od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie dwóch miesięcy od dnia przyjęcia takiego zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

4. Deklaracja złożona na podstawie niniejszego artykułu będzie uznana za zgodną z ustępem 1 artykułu 56 Konwencji.

5. Terytorium każdego państwa, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia przez to państwo, oraz każde terytorium, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie deklaracji złożonej przez to państwo zgodnie z niniejszym artykułem, mogą zostać uznane za terytoria odrębne w stosunku do terytorium państwa ujętego w artykule 1.

6. Każde państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 lub 2 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup jednostek zgodnie z artykułem 34 Konwencji i z uwzględnieniem artykułów 1 - 5 niniejszego Protokołu.

Art. 7.

Stosunek do Konwencji

W stosunkach pomiędzy Państwami-Stronami postanowienia artykułów od 1 do 6 niniejszego Protokołu uznaje się za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji stosuje się odpowiednio.

Art. 8.

Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy, sygnatariuszy Konwencji. Podlega on ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Państwo członkowskie Rady Europy nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić niniejszego Protokołu, jeżeli jednocześnie lub wcześniej nie ratyfikowało Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 9.

Wejście w życie

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu dwóch miesięcy od daty, w której siedem państw członkowskich Rady Europy wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 8.

2. W stosunku do każdego państwa członkowskiego, które później wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem, wejdzie on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu dwóch miesięcy od daty złożenia dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 10.

Funkcje depozytariusza

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim Rady Europy:

- a) każde podpisanie;
- b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdą datę wejścia w życie niniejszego Protokołu zgodnie z artykułem 6 i 9;
- d) każdy inny akt, notyfikacje lub deklaracje dotyczące niniejszego Protokołu.

PROTOKÓŁ NR 12*
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

z dnia 4 listopada 2000 r., Rzym

(Wyciąg)

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego protokołu, mając na uwadze podstawową zasadę, zgodnie z którą wszystkie osoby są równe wobec prawa oraz są uprawnione do równej ochrony przez prawo, zdecydowane podjąć kolejne kroki wspierające równość wszystkich osób poprzez wspólną gwarancję ogólnego zakazu dyskryminacji umieszczonego w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją”), potwierdzając, że zasada niedyskryminacji nie powstrzymuje Państw Stron od podejmowania środków wspierających pełną i skuteczną równość, o ile istnieje ich obiektywne i racjonalne uzasadnienie, uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Ogólny zakaz dyskryminacji

1. Korzystanie z każdego prawa ustanowionego przez prawo powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie lub z jakichkolwiek innych przyczyn.

2. Nikt nie może być dyskryminowany przez jakiegokolwiek władze publiczne z któregokolwiek z powodów wymienionych w ustępie 1.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 4 listopada 2000 roku.

Data wejścia w życie: 1 kwietnia 2005 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

Art. 2.

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo może, w chwili podpisywania albo składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia, określić terytorium lub terytoria, do których stosuje się niniejszy protokół.

2. Każde Państwo może, w dowolnym późniejszym terminie, w oświadczeniu złożonym Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszego protokołu na każde inne terytorium wskazane w tym oświadczeniu. W stosunku do takiego terytorium, Protokół wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia otrzymania oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających, w odniesieniu do każdego terytorium wymienionego w takim oświadczeniu, może zostać wycofane lub zmienione poprzez złożenie zawiadomienia Sekretarzowi Generalnemu. Takie wycofanie lub zmiana staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia otrzymania oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

4. Oświadczenie złożone zgodnie z przepisami niniejszego artykułu jest uważane za złożone zgodnie z przepisem ustępu 1 artykułu 56 Konwencji.

5. Każde Państwo, które złożyło oświadczenie zgodnie z przepisami ustępów 1 i 2 niniejszego artykułu może, w dowolnym późniejszym terminie, oświadczyć w imieniu jednego lub więcej terytoriów, do których deklaracja ta się odnosi, że akceptuje kompetencje Trybunału do przyjmowania skarg od osób, organizacji pozarządowych lub grup jednostek przewidziane w artykule 34 Konwencji, w odniesieniu do artykułu 1 niniejszego protokołu.

Art. 3.

Stosunek do Konwencji

Państwa-Strony uznają postanowienia artykułów 1 i 2 niniejszego protokołu za artykuły dodatkowe Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji będą stosowane odpowiednio.

Art. 4.

Podpisanie i ratyfikacja

Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy, które podpisały Konwencję. Podlega on ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Państwo Członek Rady Europy nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić niniejszego Protokołu bez wcześniejszego lub jednoczesnego ratyfikowania Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 5.

Wejście w życie

1. Protokół niniejszy wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym dziesięć Państw członkowskich Rady Europy wyrazi zgodę na związanie się tym Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 4.

2. W stosunku do każdego Państwa Członka, które później wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem, wchodzi on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 6.

Funkcje depozytariusza

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia wszystkie państwa członkowskie Rady Europy o:

- a) każdym podpisaniu;
- b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszego protokołu zgodnie z artykułami 2 i 5;
- d) każdym innym akcie, zawiadomieniu lub oświadczeniu dotyczącym niniejszego protokołu.

PROTOKÓŁ NR 13*
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI,
DOTYCZĄCY ZNIESIENIA KARY ŚMIERCI
WE WSZYSTKICH OKOLICZNOŚCIACH

z dnia 3 maja 2002 r., Wilno

Państwa-Członkowie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego protokołu, przekonane, że prawo każdego do życia jest podstawową wartością w społeczeństwie demokratycznym i że zniesienie kary śmierci jest niezbędne dla ochrony tego prawa i pełnego uznania wrodzonej godności każdej istoty ludzkiej,

pragnąc wzmocnienia ochrony prawa do życia zagwarantowanego przez Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisaną w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją”),

zauważywszy, że Protokół Nr 6, dotyczący zniesienia kary śmierci, podpisany w Strasburgu dnia 28 kwietnia 1983 r. nie wyłącza kary śmierci za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną,

zdecydowane podjąć ostateczny krok w celu zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach,

uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Zniesienie kary śmierci

Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę, ani nie może nastąpić jej wykonanie.

Art. 2.

Zakaz uchylania stosowania zobowiązań

Żadne z postanowień niniejszego protokołu nie może być uchylone na podstawie artykułu 15 Konwencji.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 3 maja 2002 roku.

Data wejścia w życie: 1 lipca 2003 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 3 maja 2002 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

Art. 3.

Zakaz składania zastrzeżeń

Niedopuszczalne jest jakiegokolwiek zastrzeżenie wobec postanowień niniejszego protokołu, składane na podstawie artykułu 57 Konwencji.

Art. 4.

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo w chwili podpisania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia, może wskazać terytorium lub terytoria, na których niniejszy protokół będzie stosowany.

2. Każde Państwo może w każdym późniejszym czasie, w drodze deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszego protokołu na inne terytorium wymienione w tej deklaracji. W stosunku do takiego terytorium Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia przyjęcia takiej deklaracji przez Sekretarza Generalnego.

3. Każda deklaracja złożona zgodnie z dwoma poprzednimi ustępami może być, w stosunku do jakiegokolwiek terytorium wymienionego w takiej deklaracji, wycofana lub zmieniona w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie lub zmiana stają się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia przyjęcia takiego zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Art. 5.

Stosunek do Konwencji

Państwa Strony uznają postanowienia artykułów od 1 do 4 niniejszego protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji stosuje się odpowiednio.

Art. 6.

Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw Członków Rady Europy, które podpisały Konwencję. Podlega on ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Państwo-Członek Rady Europy nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić niniejszego protokołu, o ile jednocześnie lub wcześniej nie ratyfikowało Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 7.

Wejście w życie

1. Niniejszy protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy po dacie, w której dziesięć Państw-

Członków Rady Europy wyraziło zgodę na związanie się Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 4.

2. W stosunku do każdego Państwa-Członka, które później wyrazi zgodę na związanie się niniejszym protokołem, wejdzie on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 8.

Funkcje depozytariusza

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje wszystkim Państwom-Członkom Rady Europy:

- a) każde podpisanie;
- b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdą datę wejścia w życie niniejszego protokołu zgodnie z artykułami 4 i 7;
- d) każdy inny akt, notyfikację lub zawiadomienie dotyczące niniejszego protokołu.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszy protokół.

Sporządzono w Wilnie dnia 3 maja 2002 roku, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaze uwierzytelnione kopie każdemu Państwu-Członkowi Rady Europy.

PROTOKÓŁ NR 14*
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI ZMIENIAJĄCY SYSTEM
KONTROLI KONWENCJI

13 maja 2004 roku, Strasburg

Preambuła

Państwa-Członkowie Rady Europy, sygnatariusze Protokołu do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją”),

mając na uwadze Rezolucję nr 1 oraz Deklarację uchwaloną na Europejskiej Konferencji Ministerialnej Praw Człowieka, która odbyła się w Rzymie 3 i 4 listopada 2000 r.,

mając na uwadze Deklaracje uchwalone przez Komitet Ministrów, odpowiednio na jego 109, 111 i 112 Sesji, 8 listopada 2001 r., 7 listopada 2002 r. i 15 maja 2003 r.,

mając na uwadze Opinię nr 251 (2004) przyjętą przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy 28 kwietnia 2004 r.,

uznając pilną potrzebę zmiany niektórych postanowień Konwencji w celu zachowania i polepszenia skuteczności systemu kontroli na długi czas, głównie z powodu stałego wzrostu obciążenia pracą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Komitetu Ministrów Rady Europy,

uznając, w szczególności, potrzebę zapewnienia, aby Trybunał mógł nadal odgrywać swoją wybitną rolę w dziedzinie ochrony praw człowieka w Europie,

uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 13 maja 2004 roku.

Data wejścia w życie: -

Data ratyfikacji przez Polskę: 28 września 2006 roku.

Data wejścia w życie: -

Adres publikacyjny: -

PRZEPISY KOŃCOWE I PRZEJŚCIOWE

Art. 18.

1. Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw-Członków Rady Europy, sygnatariuszy Konwencji, które mogą przyjąć wynikające z niego zobowiązania przez:

- a) podpisanie bez zastrzeżenia ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, lub
- b) podpisanie z zastrzeżeniem ratyfikacji, przyjęcia lub
- c) zatwierdzenia, po którym taka ratyfikacja, przyjęcie lub
- d) zatwierdzenie następuje.

2. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 19.

Niniejszy Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym wszystkie Strony Konwencji wyrażą zgodę na związanie się Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 18.

Art. 20.

1. Od dnia wejścia w życie niniejszego Protokołu jego przepisy stosuje się do wszystkich skarg wniesionych do Trybunału oraz do wszystkich wyroków, nad których wykonaniem czuwa Komitet Ministrów.

2. Nowe kryterium dopuszczalności wprowadzone przez artykuł 12 niniejszego Protokołu do artykułu 35 ustęp 3.b Konwencji nie stosuje się do skarg uznanych za dopuszczalne przed wejściem w życie Protokołu. Przez dwa lata od wejścia w życie niniejszego Protokołu nowe kryterium dopuszczalności może być stosowane tylko przez Izby i Wielką Izbę Trybunału.

Ar. 21.

Kadencja sędziów sprawujących w dniu wejścia w życie Protokołu swój urząd przez pierwszą kadencję wydłuża się z mocy prawa tak, aby jej całkowity czas trwania wyniósł dziewięć lat. Pozostali sędziowie kończą swoją kadencję, którą wydłuża się z mocy prawa o dwa lata.

Art. 22.

1. Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom-Członkom Rady Europy:

- a) każde podpisanie;

- b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) datę wejścia w życie niniejszego Protokołu zgodnie z artykułem 19; oraz
- d) każdy inny akt, notyfikację lub zawiadomienie dotyczące niniejszego Protokołu.

2. Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Strasburgu 13 maja 2004 r. w jednym egzemplarzu w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaze uwierzytelnione odpisy każdemu z Państw-Członków Rady Europy.

SYSTEM UNII EUROPEJSKIEJ

KARTA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ*

z dnia 7 grudnia 2000 r., Nicea

Preambuła

Narody Europy, tworząc między sobą coraz ściślejszy związek, są zdecydowane dzielić ze sobą pokojową przyszłość opartą na wspólnych wartościach,

świadoma swego duchowo-religijnego i moralnego dziedzictwa, Unia jest zbudowana na niepodzielnych, powszechnych wartościach godności osoby ludzkiej, wolności, równości i solidarności; opiera się na zasadach demokracji i państwa prawnego. Poprzez ustanowienie obywatelstwa Unii oraz stworzenie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości stawia jednostkę w centrum swych działań,

Unia przyczynia się do ochrony i rozwoju tych wspólnych wartości, szanując przy tym różnorodność kultur i tradycji narodów Europy, jak również tożsamość narodową Państw Członkowskich i organizację ich władz publicznych na poziomach: krajowym, regionalnym i lokalnym; dąży do wspierania zrównoważonego i stałego rozwoju oraz zapewnia swobodny przepływ osób, usług, towarów i kapitału oraz swobodę przedsiębiorczości,

w tym celu, w obliczu zmian w społeczeństwie, postępu społecznego oraz rozwoju naukowego i technologicznego, niezbędne jest wzmocnienie ochrony praw podstawowych poprzez wyszczególnienie tych praw w Karcie i przez to uczynienie ich bardziej widocznymi,

niniejsza Karta potwierdza, przy poszanowaniu kompetencji i zadań Unii oraz zasady pomocniczości, prawa wynikające zwłaszcza z tradycji konstytucyjnych i zobowiązań międzynarodowych wspólnych Państwom Członkowskim, europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Kart Społecznych przyjętych przez Unię i Radę Europy oraz z orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W tym kontekście, sądy Unii i Państw Członkowskich będą interpretowały Kartę z należyтым uwzględnieniem wyjaśnień sporządzonych pod kierownictwem Prezydium Konwentu, który opracował Kartę, i za których uaktualnienie odpowiada Prezydium Konwentu Europejskiego,

---

* Data przyjęcia: 7 grudnia 2000 roku, dostosowana 12 grudnia 2007 roku. Po wejściu w życie Traktatu z Lizbony, Karta stanie się jego częścią w wersji zrewidowanej w 2007 r.

korzystanie z tych praw rodzi odpowiedzialność i nakłada obowiązki wobec innych osób, wspólnoty ludzkiej i przyszłych pokoleń,

Unia uznaje zatem prawa, wolności i zasady wymienione poniżej.

TYTUŁ I GODNOŚĆ

Art. 1.

Godność człowieka

Godność człowieka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona.

Art. 2.

Prawo do życia

1. Każdy ma prawo do życia.
2. Nikt nie może być skazany na karę śmierci ani poddany jej wykonaniu.

Art. 3.

Prawo człowieka do integralności

1. Każdy ma prawo do poszanowania jego integralności fizycznej i psychicznej.
2. W dziedzinach medycyny i biologii muszą być szanowane w szczególności:
  - a) swobodna i świadoma zgoda osoby zainteresowanej, wyrażona zgodnie z procedurami określonymi przez ustawę;
  - b) zakaz praktyk eugenicznych, w szczególności tych, których celem jest selekcja osób;
  - c) zakaz wykorzystywania ciała ludzkiego i jego poszczególnych części jako źródła zysku;
  - d) zakaz reprodukcyjnego klonowania istot ludzkich.

Art. 4.

Zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania

Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Art. 5.

Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej

1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w poddaństwie.
2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.
3. Handel ludźmi jest zakazany.

TYTUŁ II WOLNOŚCI

Art. 6.

Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego

Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego.

Art. 7.

Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego

Każdy ma prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, domu i komunikowania się.

Art. 8.

Ochrona danych osobowych

1. Każdy ma prawo do ochrony danych osobowych, które go dotyczą.
2. Dane te muszą być przetwarzane rzetelnie w określonych celach i za zgodą osoby zainteresowanej lub na innej uzasadnionej podstawie przewidzianej ustawą. Każdy ma prawo dostępu do zebranych danych, które go dotyczą, i prawo do dokonania ich sprostowania.
3. Przestrzeganie tych zasad podlega kontroli niezależnego organu.

Art. 9.

Prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny

Prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny są gwarantowane zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tych praw.

Art. 10.

Wolność myśli, sumienia i religii

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach.
2. Uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Art. 11.

Wolność wypowiedzi i informacji

1. Każdy ma prawo do wolności wypowiedzi. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe.
2. Szanuje się wolność i pluralizm mediów.

Art. 12.

Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się na wszystkich poziomach, zwłaszcza w sprawach politycznych, związkowych i obywatelskich, z którego wynika prawo każdego do tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla obrony swoich interesów.

2. Partie polityczne na poziomie Unii przyczyniają się do wyrażania woli politycznej jej obywateli.

Art. 13.

Wolność sztuki i nauki

Sztuka i badania naukowe są wolne od ograniczeń. Wolność akademicka jest szanowana.

Art. 14.

Prawo do nauki

1. Każdy ma prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego.

2. Prawo to obejmuje możliwość korzystania z bezpłatnej nauki obowiązkowej.

3. Wolność tworzenia placówek edukacyjnych z właściwym poszanowaniem zasad demokratycznych i prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi, filozoficznymi i pedagogicznymi są szanowane, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tej wolności i tego prawa.

Art. 15.

Wolność wyboru zawodu i prawo do podejmowania pracy

1. Każdy ma prawo do podejmowania pracy oraz wykonywania swobodnie wybranego lub zaakceptowanego zawodu.

2. Każdy obywatel Unii ma swobodę poszukiwania zatrudnienia, wykonywania pracy, korzystania z prawa przedsiębiorczości oraz świadczenia usług w każdym Państwie Członkowskim.

3. Obywatele państw trzecich, którzy posiadają zezwolenie na pracę na terytorium Państw Członkowskich, mają prawo do takich samych warunków pracy, z jakich korzystają obywatele Unii.

Art. 16.

Wolność prowadzenia działalności gospodarczej

Uznaje się wolność prowadzenia działalności gospodarczej zgodnie z prawem Unii oraz ustawodawstwami i praktykami krajowymi.

Art. 17.

Prawo własności

1. Każdy ma prawo do władania, używania, rozporządzania i przekazania w drodze spadku mienia nabytego zgodnie z prawem. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym, w przypadkach i na warunkach przewidzianych w ustawie, za słusznym odszkodowaniem za jej utratę wypłaconym we właściwym terminie. Korzystanie z mienia może podlegać regulacji ustawowej w zakresie, w jakim jest to konieczne ze względu na interes ogólny.

2. Własność intelektualna podlega ochronie.

Art. 18.

Prawo do azylu

Gwarantuje się prawo do azylu z poszanowaniem zasad Konwencji genewskiej z 28 lipca 1951 roku i Protokołu z 31 stycznia 1967 roku dotyczących statusu uchodźców oraz zgodnie z Traktatem o Unii Europejskiej i Traktatem o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (zwanymi dalej „Traktatami”).

Art. 19.

Ochrona w przypadku usunięcia z terytorium państwa, wydalenia lub ekstradycji

1. Wydalenia zbiorowe są zakazane.

2. Nikt nie może być usunięty z terytorium państwa, wydany lub wydany w drodze ekstradycji do państwa, w którym istnieje poważne ryzyko, iż może być poddany karze śmierci, torturom lub innemu nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

TYTUŁ III

RÓWNOŚĆ

Art. 20.

Równość wobec prawa

Wszyscy są równi wobec prawa.

Art. 21.

Niedyskryminacja

1. Zakazana jest wszelka dyskryminacja w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

2. W zakresie zastosowania Traktatów i bez uszczerbku dla ich postanowień szczególnych zakazana jest wszelka dyskryminacja ze względu na przynależność państwową.

Art. 22.

Różnorodność kulturowa, religijna i językowa

Unia szanuje różnorodność kulturową, religijną i językową.

Art. 23.

Równość kobiet i mężczyzn

Należy zapewnić równość kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach, w tym w zakresie zatrudnienia, pracy i wynagrodzenia.

Zasada równości nie stanowi przeszkody w utrzymywaniu lub przyjmowaniu środków zapewniających specyficzne korzyści dla osób płci niedostatecznie reprezentowanej.

Art. 24.

Prawa dziecka

1. Dzieci mają prawo do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra. Mogą one swobodnie wyrażać swoje poglądy. Poglądy te są brane pod uwagę w sprawach, które ich dotyczą, stosownie do ich wieku i stopnia dojrzałości.

2. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, zarówno podejmowanych przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, należy przede wszystkim uwzględnić najlepszy interes dziecka.

3. Każde dziecko ma prawo do utrzymywania stałego, osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z jego interesami.

Art. 25.

Prawa osób w podeszłym wieku

Unia uznaje i szanuje prawo osób w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz do uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym.

Art. 26.

Integracja osób niepełnosprawnych

Unia uznaje i szanuje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im samodzielność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności.

TYTUŁ IV SOLIDARNOŚĆ

Art. 27.

Prawo pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstwa

Pracownikom i ich przedstawicielom należy zagwarantować, na właściwych poziomach, informację i konsultację we właściwym czasie, w przypadkach i na warunkach przewidzianych w prawie Unii oraz ustawodawstwach i praktykach krajowych.

Art. 28.

Prawo do rokowań i działań zbiorowych

Pracownicy i pracodawcy, lub ich odpowiednie organizacje, mają, zgodnie z prawem Unii oraz ustawodawstwami i praktykami krajowymi, prawo do negocjowania i zawierania układów zbiorowych pracy na odpowiednich poziomach oraz do podejmowania, w przypadkach konfliktu interesów, działań zbiorowych, w tym strajku, w obronie swoich interesów.

Art. 29.

Prawo dostępu do pośrednictwa pracy

Każdy ma prawo dostępu do bezpłatnego pośrednictwa pracy.

Art. 30.

Ochrona w przypadku nieuzasadnionego zwolnienia z pracy

Każdy pracownik ma prawo do ochrony w przypadku nieuzasadnionego zwolnienia z pracy, zgodnie z prawem Unii oraz ustawodawstwami i praktykami krajowymi.

Art. 31.

Należyte i sprawiedliwe warunki pracy

1. Każdy pracownik ma prawo do warunków pracy szanujących jego zdrowie, bezpieczeństwo i godność.

2. Każdy pracownik ma prawo do ograniczenia maksymalnego wymiaru czasu pracy, do okresów dziennego i tygodniowego odpoczynku oraz do rocznego płatnego urlopu.

Art. 32.

Zakaz pracy dzieci i ochrona młodocianych w pracy

Praca dzieci jest zakazana. Minimalny wiek dopuszczenia do pracy nie może być niższy niż minimalny wiek zakończenia obowiązku szkolnego,

bez uszczerbku dla uregulowań bardziej korzystnych dla młodocianych i z wyjątkiem ograniczonych odstępstw.

Młodociani dopuszczeni do pracy muszą mieć zapewnione warunki pracy odpowiednie dla ich wieku oraz być chronieni przed wyczerpaniem ekonomicznym oraz jakąkolwiek pracą, która mogłaby szkodzić ich bezpieczeństwu, zdrowiu lub rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, moralnemu i społecznemu albo utrudniać im edukację.

Art. 33.

Życie rodzinne i zawodowe

1. Rodzina korzysta z ochrony prawnej, ekonomicznej i społecznej.
2. W celu pogodzenia życia rodzinnego z zawodowym każdy ma prawo do ochrony przed zwolnieniem z pracy z powodów związanych z macierzyństwem i prawo do płatnego urlopu macierzyńskiego oraz do urlopu wychowawczego po urodzeniu lub przysposobieniu dziecka.

Art. 34.

Zabezpieczenie społeczne i pomoc społeczna

1. Unia uznaje i szanuje prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego oraz do usług społecznych, zapewniających ochronę w takich przypadkach, jak: macierzyństwo, choroba, wypadki przy pracy, zależność lub podeszły wiek oraz w przypadku utraty zatrudnienia, zgodnie z zasadami ustanowionymi w prawie Unii oraz ustawodawstwach i praktykach krajowych.

2. Każdy mający miejsce zamieszkania i przemieszczający się legalnie w obrębie Unii Europejskiej ma prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego i przywilejów socjalnych zgodnie z prawem Unii oraz ustawodawstwami i praktykami krajowymi.

3. W celu zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa, Unia uznaje i szanuje prawo do pomocy społecznej i mieszkaniowej dla zapewnienia, zgodnie z zasadami ustanowionymi w prawie Unii oraz ustawodawstwach i praktykach krajowych, godnej egzystencji wszystkim osobom pozbawionym wystarczających środków.

Art. 35.

Ochrona zdrowia

Każdy ma prawo dostępu do profilaktycznej opieki zdrowotnej i prawo do korzystania z leczenia na warunkach ustanowionych w ustawodawstwach i praktykach krajowych. Przy określaniu i realizowaniu wszystkich polityk i działań Unii zapewnia się wysoki poziom ochrony zdrowia ludzkiego.

Art. 36.

**Dostęp do usług świadczonych w ogólnym
interesie gospodarczym**

Unia uznaje i szanuje dostęp do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, przewidziany w ustawodawstwach i praktykach krajowych, zgodnie z Traktatami, w celu wspierania spójności społecznej i terytorialnej Unii.

Art. 37.

Ochrona środowiska

Wysoki poziom ochrony środowiska i poprawa jego jakości muszą być zintegrowane z politykami Unii i zapewnione zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 38.

Ochrona konsumentów

Zapewnia się wysoki poziom ochrony konsumentów w politykach Unii.

TYTUŁ V

PRAWA OBYWATELSKIE

Art. 39

**Prawo głosowania i kandydowania w wyborach
do Parlamentu Europejskiego**

1. Każdy obywatel Unii ma prawo głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Państwie Członkowskim, w którym ma miejsce zamieszkania, na takich samych warunkach jak obywatele tego państwa.

2. Członkowie Parlamentu Europejskiego są wybierani w powszechnych wyborach bezpośrednich, w głosowaniu wolnym i tajnym.

Art. 40.

Prawo głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych

Każdy obywatel Unii ma prawo głosowania i kandydowania w wyborach do władz lokalnych w Państwie Członkowskim, w którym ma miejsce zamieszkania, na takich samych warunkach jak obywatele tego państwa.

Art. 41.

Prawo do dobrej administracji

1. Każdy ma prawo do bezstronnego i sprawiedliwego rozpatrzenia swojej sprawy w rozsądnym terminie przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii.

2. Prawo to obejmuje:

- a) prawo każdego do bycia wysłuchanym, zanim zostaną podjęte indywidualne środki mogące negatywnie wpłynąć na jego sytuację,
- b) prawo każdego do dostępu do akt jego sprawy, przy poszanowaniu uprawnionych interesów poufności oraz tajemnicy zawodowej i handlowej,
- c) obowiązek administracji uzasadniania swoich decyzji.

3. Każdy ma prawo domagania się od Unii naprawienia, zgodnie z zasadami ogólnymi wspólnymi dla praw Państw Członkowskich, szkody wyrządzonej przez instytucje lub ich pracowników przy wykonywaniu ich funkcji.

4. Każdy może zwrócić się pisemnie do instytucji Unii w jednym z języków Traktatów i musi otrzymać odpowiedź w tym samym języku.

Art. 42.

Prawo dostępu do dokumentów

Każdy obywatel Unii i każda osoba fizyczna lub prawna mająca miejsce zamieszkania lub statutową siedzibę w Państwie Członkowskim ma prawo dostępu do dokumentów instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii, niezależnie od ich formy.

Art. 43.

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich

Każdy obywatel Unii i każda osoba fizyczna lub prawna mająca miejsce zamieszkania lub statutową siedzibę w Państwie Członkowskim ma prawo zwracać się do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich w przypadkach niewłaściwego administrowania w działaniach instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii, z wyłączeniem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wykonującego swoje funkcje sądowe.

Art. 44.

Prawo petycji

Każdy obywatel Unii i każda osoba fizyczna lub prawna mająca miejsce zamieszkania lub statutową siedzibę w Państwie Członkowskim ma prawo petycji do Parlamentu Europejskiego.

Art. 45.

Swoboda przemieszczania się i pobytu

1. Każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium Państw Członkowskich.

2. Swoboda przemieszczania się i pobytu może zostać przyznana, zgodnie z Traktatami, obywatelom państw trzecich przebywającym legalnie na terytorium Państwa Członkowskiego.

Art. 46.

Opieka dyplomatyczna i konsularna

Każdy obywatel Unii korzysta na terytorium państwa trzeciego, w którym Państwo Członkowskie, którego jest obywatelem, nie ma swojego przedstawicielstwa, z ochrony dyplomatycznej i konsularnej każdego z pozostałych Państw Członkowskich na takich samych warunkach jak obywatele tego państwa.

TYTUŁ VI

WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI

Art. 47.

Prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu

Każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszym artykule.

Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony uprzednio na mocy ustawy. Każdy ma możliwość uzyskania porady prawnej, skorzystania z pomocy obrońcy i przedstawiciela.

Pomoc prawna jest udzielana osobom, które nie posiadają wystarczających środków, w zakresie w jakim jest ona konieczna dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Art. 48.

Domniemanie niewinności i prawo do obrony

1. Każdego oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona zgodnie z prawem.

2. Każdemu oskarżonemu gwarantuje się poszanowanie prawa do obrony.

Art. 49.

Zasady legalności oraz proporcjonalności kar do czynów zabronionych pod groźbą kary

1. Nikt nie może zostać skazany za popełnienie czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu, który według prawa krajowego lub prawa międzynarodowego nie stanowił czynu zabronionego pod groźbą kary w czasie jego popełnienia. Nie wymierza się również kary surowszej od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zabroniony pod groźbą kary został popełniony. Jeśli ustawa, która weszła w życie po popełnieniu czynu zabro-

nionego pod groźbą kary, przewiduje karę łagodniejszą, ta właśnie kara ma zastosowanie.

2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby za działanie lub zaniechanie, które w czasie, gdy miało miejsce, stanowiło czyn zabroniony pod groźbą kary, zgodnie z ogólnymi zasadami uznanymi przez wspólnotę narodów.

3. Kary nie mogą być nieproporcjonalnie surowe w stosunku do czynu zabronionego pod groźbą kary.

Art. 50.

Zakaz ponownego sądzenia lub karania w postępowaniu karnym za ten sam czyn zabroniony pod groźbą kary

Nikt nie może być ponownie sądzony lub ukarany w postępowaniu karnym za ten sam czyn zabroniony pod groźbą kary, w odniesieniu do którego zgodnie z ustawą został już uprzednio uniewinniony lub za który został już uprzednio skazany prawomocnym wyrokiem na terytorium Unii.

TYTUŁ VII

POSTANOWIENIA OGÓLNE DOTYCZĄCE WYKŁADNI I STOSOWANIA KARTY

Art. 51.

Zakres zastosowania

1. Postanowienia niniejszej Karty mają zastosowanie do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii przy poszanowaniu zasady pomocniczości oraz do Państw Członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii. Państwa te szanują zatem prawa, przestrzegają zasad i popierają ich stosowanie zgodnie ze swymi odpowiednimi uprawnieniami i w poszanowaniu granic kompetencji Unii powierzonych jej w Traktatach.

2. Niniejsza Karta nie rozszerza zakresu zastosowania prawa Unii poza kompetencje Unii, nie ustanawia nowych kompetencji ani zadań Unii, ani też nie zmienia kompetencji i zadań określonych w Traktatach.

Art. 52.

Zakres i wykładnia praw i zasad

1. Wszelkie ograniczenia w korzystaniu z praw i wolności uznanych w niniejszej Karcie muszą być przewidziane ustawą i szanować istotę tych praw i wolności. Z zastrzeżeniem zasady proporcjonalności, ograniczenia mogą być wprowadzone wyłącznie wtedy, gdy są konieczne i rzeczywiście odpowiadają celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię lub potrzebom ochrony praw i wolności innych osób.

2. Prawa uznane w niniejszej Karcie, które są przedmiotem postanowień Traktatów, są wykonywane na warunkach i w granicach w nich określonych.

3. W zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez tę konwencję. Niniejsze postanowienie nie stanowi przeszkody, aby prawo Unii przyznawało szerszą ochronę.

4. W zakresie, w jakim niniejsza Karta uznaje prawa podstawowe wynikające ze wspólnych tradycji konstytucyjnych Państw Członkowskich, prawa te interpretuje się zgodnie z tymi tradycjami.

5. Postanowienia niniejszej Karty zawierające zasady mogą być wprowadzane w życie przez akty prawodawcze i wykonawcze przyjęte przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii oraz przez akty Państw Członkowskich, gdy wykonują one prawo Unii, korzystając ze swoich odpowiednich uprawnień. Można się na nie powoływać w sądzie jedynie w celu wykładni tych aktów i kontroli ich legalności.

6. Ustawodawstwa i praktyki krajowe uwzględnia się w pełni, jak przewiduje to niniejsza Karta.

7. Wyjaśnienia sporządzone w celu wskazania wykładni niniejszej Karty są należycie uwzględniane przez sądy Unii i Państw Członkowskich.

Art. 53.

Poziom ochrony

Żadne z postanowień niniejszej Karty nie będzie interpretowane jako ograniczające lub naruszające prawa człowieka i podstawowe wolności uznane, we właściwych im obszarach zastosowania, przez prawo Unii i prawo międzynarodowe oraz konwencje międzynarodowe, których Unia lub wszystkie Państwa Członkowskie są stronami, w szczególności przez europejską Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz przez konstytucje Państw Członkowskich.

Art. 54.

Zakaz nadużycia praw

Żadne z postanowień niniejszej Karty nie może być interpretowane jako przyznające prawo do podejmowania jakiejkolwiek działalności lub dokonywania jakiegokolwiek czynu zmierzającego do zniweczenia praw i wolności uznanych w niniejszej Karcie lub ich ograniczenia w większym stopniu, aniżeli jest to przewidziane w niniejszej Karcie.

Powyższy tekst przejmuje, z dostosowaniami, Kartę proklamowaną dnia 7 grudnia 2000 r. i zastępuje ją od dnia wejścia w życie Traktatu z Lizbony.

INNE SYSTEMY REGIONALNE

AMERYKAŃSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA (PAKT Z SAN JOSÉ)*

z dnia 22 listopada 1969 r., San José

(Wyciąg)

Preambuła

Państwa amerykańskie, Sygnatariusze niniejszej Konwencji,

potwierdzając swój zamiar umacniania na tym kontynencie, w ramach demokratycznych instytucji, systemu wolności osobistej i sprawiedliwości społecznej, opartej na poszanowaniu podstawowych praw człowieka,

uznając, że podstawowe prawa człowieka nie wynikają z jego przynależności państwowej, lecz są oparte na atrybutach osoby ludzkiej, co uzasadnia ich ochronę międzynarodową w formie konwencji wzmacniającej lub uzupełniającej ich ochronę przewidzianą w prawie krajowym państw amerykańskich,

zważywszy, że te zasady zostały ustanowione w Karcie Organizacji Państw Afrykańskich, w Amerykańskiej Deklaracji Praw i Obowiązków Człowieka i w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i że zostały potwierdzone oraz rozwinięte w innych instrumentach międzynarodowych, zarówno powszechnych jak i regionalnych,

powtarzając, że zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, ideał wolnego człowieka, cieszącego się wolnością od strachu i niedostatku może być osiągnięty tylko jeżeli są stworzone warunki, w których każdy może korzystać zarówno ze swoich praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, jak i z praw osobistych i politycznych,

zważywszy, że Trzecia Specjalna Konferencja Międzyamerykańska (Buenos Aires 1967 r.) zaakceptowała włączenie do Karty Organizacji szerszych stan-

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 22 listopada 1969 roku.

Data wejścia w życie: 18 lipca 1978 roku.

dardów dotyczących praw gospodarczych, społecznych i edukacyjnych oraz postanowiła, że międzyamerykańska konwencja o prawach człowieka określi strukturę, kompetencje oraz procedurę działania organów odpowiedzialnych za tę dziedzinę,

uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

OBOWIĄZKI PAŃSTW I CHRONIONE PRAWA

ROZDZIAŁ I

Ogólne obowiązki

Art. 1.

Obowiązek poszanowania praw

1. Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się szanować uznane w niej prawa i wolności oraz zapewnić swobodne i pełne korzystanie z nich wszystkim osobom podlegającym ich władzy, bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, wyznanie, przekonania polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, status majątkowy, urodzenie lub jakiegokolwiek inne warunki społeczne.

2. Na potrzeby niniejszej Konwencji „osoba” oznacza każdą istotę ludzką.

Art. 2.

Obowiązek przyjęcia środków krajowych

Tam, gdzie korzystanie z którychkolwiek praw i wolności wskazanych w artykule 1 nie jest jeszcze zapewnione przez postanowienia ustawowe lub inne, Państwa-Strony zobowiązują się przyjąć, zgodnie ze swoimi procedurami konstytucyjnymi oraz postanowieniami niniejszej Konwencji takie środki ustawowe lub inne, jakie okażą się niezbędne do urzeczywistnienia tych praw i wolności.

ROZDZIAŁ II

Prawa osobiste i polityczne

Art. 3.

Prawo do osobowości prawnej

Każda osoba ma prawo do uznania jej osobowości prawnej.

Art. 4.

Prawo do życia

1. Każda osoba ma prawo do poszanowania jej życia. Prawo to będzie chronione ustawą i w zasadzie od momentu poczęcia. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony życia.

2. W krajach, które nie zniosły kary śmierci, może ona być stosowana tylko za najpoważniejsze przestępstwa, prawomocnym orzeczeniem wydanym przez właściwy sąd na podstawie ustawy przewidującej taką karę, uchwalonej przed popełnieniem przestępstwa. Zakres stosowania kary śmierci nie będzie rozszerzony na przestępstwa, za które obecnie nie jest ona przewidziana.

3. Kara śmierci nie będzie przywrócona w państwach, które ją zniosły.

4. W żadnym przypadku kara śmierci nie będzie stosowana za przestępstwa polityczne lub związane z nimi przestępstwa pospolite.

5. Kara śmierci nie będzie stosowana wobec osób, które w momencie popełnienia przestępstwa nie ukończyły 18 lat lub ukończyły 70 lat, ani nie będzie stosowana wobec kobiet w ciąży.

6. Każda osoba skazana na karę śmierci ma prawo ubiegania się o objęcie amnestią, ułaskawienie lub złagodzenie kary, które mogą być zastosowane we wszystkich sprawach. Kara śmierci nie może być wykonana dopóki taki wniosek jest rozpoznawany przez właściwy organ.

Art. 5.

Prawo do integralności osoby

1. Każda osoba ma prawo do poszanowania swojej integralności fizycznej, umysłowej i moralnej.

2. Nikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu karaniu lub traktowaniu. Wszystkie osoby pozbawione wolności będą traktowane z poszanowaniem przyrodzonej godności osoby ludzkiej.

3. Kara nie może obejmować nikogo poza przestępcą.

4. Osoby oskarżone będą, oprócz wyjątkowych okoliczności, odseparowane od osób skazanych i będą podlegały traktowaniu, odpowiadającemu ich statusowi osób nie skazanych.

5. Nieletni poddani postępowaniu karnemu będą odseparowani od dorosłych i postawieni, tak szybko jak to możliwe, przed wyspecjalizowanymi sądami, tak aby byli traktowani odpowiednio do ich statusu nieletnich.

6. Kary polegające na pozbawieniu wolności będą miały za swój podstawowy cel zmianę i ponowne społeczne przystosowanie więźniów.

Art. 6.

Zakaz niewolnictwa i poddaństwa

1. Nikt nie będzie poddany niewolnictwu lub przymusowemu poddaństwu, które są zakazane we wszystkich swoich formach. Zakazany jest również handel niewolnikami i handel kobietami.

2. Nikt nie będzie zmuszony do wykonywania pracy przymusowej lub obowiązkowej. Niniejsze postanowienie nie może być interpretowane jako zakazujące wykonania wyroku właściwego sądu w krajach, w których za niektóre przestępstwa przewidziana jest kara pozbawienia wolności połączona z pracą przymusową. Taka praca nie może naruszać godności lub niekorzystnie wpływać na zdolności fizyczne lub intelektualne więźnia.

3. W rozumieniu niniejszego artykułu nie stanowi pracy przymusowej lub obowiązkowej:

- a) praca lub świadczenia normalnie wymagane od osoby pozbawionej wolności w ramach wykonania wyroku lub decyzji wydanej przez właściwy organ sądowy. Taka praca lub świadczenia będzie wykonywana pod kontrolą i nadzorem władz publicznych, a osoba ją wykonująca nie zostanie oddana do dyspozycji żadnej osoby prywatnej, firmy lub osoby prawnej;
- b) służba wojskowa w krajach które uznają możliwość uchylecia się od służby wojskowej ze względu na przekonania i służba zastępcza, którą prawo przewiduje w miejsce służby wojskowej;
- c) świadczenia wprowadzone w okresie niebezpieczeństwa lub klęski zagrażającej istnieniu lub dobrobytowi społeczności;
- d) praca lub świadczenia, które składają się na normalne obowiązki obywatelskie.

Art. 7.

Prawo do wolności osobistej

1. Każda osoba ma prawo do wolności osobistej i bezpieczeństwa.

2. Nikt nie może być pozbawiony wolności inaczej niż z powodów i na warunkach określonych wcześniej przez konstytucje Państw-Stron lub ustawy stanowione zgodnie z nimi.

3. Nikt nie może być poddany arbitralnemu aresztowaniu lub uwięzieniu.

4. Każda zatrzymana osoba będzie poinformowana o przyczynach swojego aresztowania oraz bezzwłocznie powiadomiona o stawianych jej zarzutach.

5. Każda zatrzymana osoba będzie bezzwłocznie postawiona przed sędzią lub inną osobą której ustawa przyznaje kompetencje do sprawowania władzy sądowej i będzie osądzona w rozsądnym terminie lub zwolniona bez uszczerbku dla dalszego prowadzenia postępowania. Zwolnienie może być uzależnione od gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.

6. Każdy kto został pozbawiony wolności ma prawo zwrócić się do właściwego sądu, aby ten niezwłocznie ustalił legalność jego aresztowania lub zatrzymania i, jeśli aresztowanie lub zatrzymanie było nielegalne, nakazał jego natychmiastowe zwolnienie. W Państwach-Stronach, których ustawa-

dawstwo przewiduje możliwość zwrócenia się do właściwego sądu przez każdego kto uważa, że grozi mu pozbawienie wolności, aby sąd ten zdecydował o legalności takiej groźby, ten środek nie może zostać ograniczony lub zniesiony. Środki te może wnieść osoba zainteresowana lub inna osoba na jej rzecz.

7. Nikt nie może być uwięziony za długi. Zasada ta nie obejmuje zarządzeń wydanych przez właściwy organ sądowy za niewypełnienie obowiązków alimentacyjnych.

Art. 8.

Prawo do rzetelnego procesu sądowego

1. Każda osoba ma prawo do rozpatrzenia swojej sprawy, z należyтыми gwarancjami i w rozsądnym terminie przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd ustanowiony wcześniej przez ustawę, przy orzekaniu o zasadności stawianych jej zarzutów karnych lub ustaleniu jej praw i obowiązków cywilnych, pracowniczych, podatkowych oraz innych.

2. Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo być uważana za niewinną tak długo, jak jej wina nie zostanie udowodniona zgodnie z ustawą. Podczas postępowania, każda osoba na równych zasadach, ma zapewnione co najmniej następujące gwarancje:

- a) prawo oskarżonego do bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi w języku używanym w sądzie;
- b) wcześniejsze dokładne poinformowanie oskarżonego o stawianych mu zarzutach;
- c) odpowiedni czas i środki do przygotowania swojej obrony;
- d) prawo oskarżonego do bronięcia się osobiście lub poprzez wybranego przez siebie obrońcę oraz do kontaktowania się ze swoim obrońcą swobodnie i bez obecności innych osób;
- e) niezbywalne prawo oskarżonego do reprezentacji przez obrońcę z urzędu, w zależności od prawa krajowego za opłatą lub bezpłatnie, jeżeli nie może bronić się osobiście lub zatrudnić obrońcy z wyboru w określonym przez prawo czasie;
- f) prawo obrony do przesłuchania świadków obecnych w sądzie oraz do wezwania jako świadków lub biegłych oraz innych osób, które mogą przyczynić się do wyjaśnienia faktów w sprawie;
- g) prawo do nie bycia zmuszonym do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznania się do winy;
- h) prawo odwołania się do sądu wyższej instancji.

4. Przyznanie się oskarżonego do winy jest ważne jedynie jeżeli zostało dokonane bez jakiegokolwiek przymusu.

5. Osoba uniewinniona ostatecznym orzeczeniem nie będzie ponownie sądzona za te same czyny.

6. Postępowanie karne jest jawne, z wyjątkiem sytuacji gdy jest to konieczne dla ochrony interesu wymiaru sprawiedliwości.

Art. 9.

Zakaz retroaktywności prawa

Nikt nie będzie skazany za żadne działanie lub zachowanie, które nie stanowiło przestępstwa w myśl ustawy obowiązującej w momencie jego popełnienia. Nie można orzec kary surowszej niż stosowana w momencie popełnienia czynu. Jeżeli po popełnieniu czynu zabronionego ustawa wprowadziła za jego popełnienie łagodniejszą karę sprawca czynu z tego skorzysta.

Art. 10.

Prawo do odszkodowania

Każda osoba ma prawo do uzyskania odszkodowania zgodnie z ustawą, jeśli została skazana prawomocnym orzeczeniem wydanym w skutek pomyłki sądowej.

Art. 11.

Ochrona honoru i godności

1. Każda osoba ma prawo do poszanowania swojego honoru i uznania swojej godności.

2. Nikt nie może być obiektem arbitralnej lub obraźliwej ingerencji w swoje życie prywatne, swoją rodzinę dom lub korespondencję, ani bezprawnych ataków na swój honor lub reputację.

3. Każda osoba ma prawo do prawnej ochrony przed taką ingerencją lub atakami.

Art. 12.

Wolność sumienia i wyznania

1. Każdy ma prawo do wolności sumienia i wyznania. To oprawo obejmuje wolność utrzymywania lub zmiany wyznania lub przekonań, wolność wyznawania i rozpowszechniania swojej religii lub przekonań, indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie.

2. Nikt nie może być poddany ograniczeniom, które mogłyby wpłynąć na wolność utrzymywania lub zmiany wyznania lub przekonań.

3. Wolność manifestowania swojego wyznania lub przekonań może być poddana tylko ograniczeniom przewidzianym przez ustawę, które są konieczne dla ochrony publicznego bezpieczeństwa, porządku, zdrowia lub moralności lub praw i wolności innych osób.

4. Rodzice i, w odpowiednich przypadkach, opiekunowie mają prawo zapewnić swoim dzieciom lub podopiecznym wychowanie religijne i moralne zgodne z ich przekonaniami.

Art. 13.

Wolność myśli i wyrażania opinii

1. Każda osoba ma prawo do wolności myśli i wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność do poszukiwania, uzyskiwania i rozpowszechniania informacji i wszelkiego rodzaju poglądów, niezależnie od granic państwowych, ustnie i pisemnie, poprzez druk, w formie sztuki lub poprzez dowolne inne środki przekazu według własnego wyboru.

2. Korzystanie z prawa przewidzianego w poprzednim ustępie nie może być poddane cenzurze prewencyjnej, ale podlega następczej odpowiedzialności, wyraźnie przewidzianej przez ustawę w zakresie niezbędnym do zapewnienia:

- a) poszanowania praw i reputacji innych;
- b) ochrony bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego oraz zdrowia lub moralności publicznej.

3. Prawo wyrażania opinii nie może być ograniczone przez metody lub środki pośrednie, takie jak nadużycia władzy lub prywatnej kontroli nad drukiem prasy, częstotliwościami radiowymi lub urządzeniami służącymi do przekazywania informacji lub przez jakiegokolwiek inne środki zmierzające do utrudnienia komunikacji i obiegu poglądów i opinii.

4. Niezależnie od ustępu 2, widowiska publiczne mogą być poddane przez ustawę cenzurze prewencyjnej wyłącznie w celu ograniczenia dostępu do nich dla ochrony moralnej dzieci i młodzieży.

5. Wszelka propaganda wojenna oraz wszelkie popieranie nienawiści narodowej, rasowej lub religijnej, stanowiące nawoływanie do bezprawnej przemocy lub jakiegokolwiek podobnego zachowania przeciwko osobie lub grupie osób z jakichkolwiek względów, w tym z powodu rasy, koloru skóry, wyznania, języka lub pochodzenia narodowego będzie uznane za przestępstwo i karane przez ustawę.

Art. 14.

Prawo do odpowiedzi lub sprostowania

1. Każdy dotknięty nieprawdziwymi lub obraźliwymi stwierdzeniami lub poglądami rozpowszechnianymi publicznie poprzez prawnie regulowane środki przekazu ma prawo do odpowiedzi lub sprostowania z użyciem tego samego środka komunikacji, na zasadach określonych przez ustawę.

2. Sprostowanie lub odpowiedź nie wyłącza w żadnym przypadku możliwości zastosowania innej odpowiedzialności przewidzianej przez ustawę.

3. Dla skutecznej ochrony honoru i reputacji, każdy wydawca oraz każda gazeta, wytwórnia filmowa, stacja radiowa i telewizja będą miały osobę odpowiedzialną, która nie będzie chroniona immunitetem lub specjalnymi przywilejami.

Art. 15.

Wolność zgromadzeń

Uznaje się prawo pokojowego zgromadzania się bez broni. Korzystanie z tego prawa nie może podlegać ograniczeniom innym niż przewidziane przez ustawę i konieczne w demokratycznym społeczeństwie dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwa lub porządku publicznego, zdrowia lub moralności publicznej, lub praw i wolności innych osób.

Art. 16.

Wolność zrzeszania się

1. Każda osoba ma prawo do swobodnego zrzeszania się w celach ideologicznych, religijnych, politycznych, ekonomicznych, pracowniczych, społecznych, kulturalnych, sportowych oraz innych.

2. Korzystanie z tego prawa będzie poddane tylko takim, przewidzianym przez ustawę, ograniczeniom, które są konieczne w demokratycznym społeczeństwie dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwa lub porządku publicznego, zdrowia lub moralności publicznej, lub praw i wolności innych osób.

3. Postanowienia niniejszego artykułu nie zabraniają wprowadzenia prawnych ograniczeń, włącznie z pozbawieniem możliwości korzystania z prawa zrzeszania się, w odniesieniu do członków sił zbrojnych i policji.

Art. 17.

Ochrona rodziny

1. Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i powinna być chroniona przez społeczeństwo i państwo.

2. Uznaje się prawo mężczyzn i kobiet, w odpowiednim wieku, do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, jeżeli spełniają oni warunki przewidziane przez prawo krajowe. Warunki te nie mogą naruszać ustanowionej w niniejszej Konwencji zasady niedyskryminacji.

3. Małżeństwo nie może być zawarte bez swobodnej i pełnej zgody przyszłych małżonków.

4. Państwa-Strony podejmą odpowiednie kroki aby zapewnić równość praw i właściwe wyważenie obowiązków małżonków przy zawieraniu małżeństwa, w trakcie jego trwania i na wypadek jego rozwiązania. Na wypadek rozwiązania małżeństwa, zostaną ustanowione przepisy dla ochrony dzieci, mające na celu wyłącznie ich dobro.

5. Ustawa powinna uznawać równe prawa dzieci urodzonych w związku małżeńskim i poza nim.

Art. 18.

Prawo do nazwiska

Każda osoba ma prawo do imienia oraz do nazwiska swoich rodziców lub jednego z nich. Ustawa ureguje sposób zapewnienia każdemu tego prawa, w razie konieczności poprzez użycie przybranego nazwiska.

Art. 19.

Prawa dziecka

Każde dziecko ma prawo do środków ochrony, jakich wymaga jego status nieletniego, ze strony rodziny, społeczeństwa i państwa.

Art. 20.

Prawo do obywatelstwa

1. Każda osoba ma prawo do obywatelstwa.
2. Każda osoba ma prawo do obywatelstwa państwa, na którego terytorium się urodziła, jeżeli nie ma prawa do obywatelstwa innego państwa.
3. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojego obywatelstwa lub prawa do jego zmiany.

Art. 21.

Prawo własności

1. Każdy ma prawo do używania i korzystania ze swojej własności. Ustawa może podporządkować to używanie i korzystanie interesowi społeczeństwa.
2. Nikt nie może zostać pozbawiony swojej własności, chyba że za słusznym odszkodowaniem, na cele użyteczności publicznej lub interesu społecznego, w przypadkach i formie określonej przez ustawę.
3. Lichwa oraz jakakolwiek inna forma wyzysku człowieka przez człowieka jest zabroniona przez prawo.

Art. 22.

Wolność przemieszczania się i wyboru miejsca zamieszkania

1. Każda osoba, która zgodnie z prawem, znajduje się na terytorium Państwa-Strony ma prawo przemieszczać się w jego ramach i zamieszkiwać w nim zgodnie z przepisami prawa.
2. Każda osoba ma prawo swobodnie opuścić każdy kraj, w tym swój własny.
3. Korzystanie z wyżej wymienionych praw może być ograniczone na podstawie ustawy w stopniu koniecznym w demokratycznym społeczeństwie dla zapobiegania przestępczości lub ochrony bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwa publicznego, porządku publicznego, moralności publicznej, zdrowia publicznego lub praw i wolności innych osób.
4. Korzystanie z prawa wymienionego w ustępie 1 może być również ograniczone przez ustawę w wyznaczonych strefach ze względu na interes publiczny.

5. Nikt nie może być wydalony z terytorium państwa, którego jest obywatelem, ani pozbawiony prawa powrotu do niego.

6. Cudzoziemiec legalnie przebywający na terytorium Państwa-Strony niniejszej Konwencji może być z niego wydalony wyłącznie na podstawie decyzji podjętej zgodnie z ustawą.

7. Każda osoba ma prawo ubiegania się o azyl za granicą i uzyskania go, w zgodzie z ustawodawstwem krajowym i konwencjami międzynarodowymi, w przypadku, jeżeli jest ścigana za przestępstwa polityczne lub związane z nimi przestępstwa pospolite.

8. W żadnym przypadku nie można deportować lub odesłać cudzoziemca do kraju, niezależnie czy jest to kraj jego pochodzenia czy nie, jeżeli w tym kraju jego życie lub wolność osobista są zagrożone z powodu jego rasy, narodowości, wyznania, statusu społecznego lub poglądów politycznych.

9. Zbiorowe wydalanie cudzoziemców jest zabronione.

Art. 23.

Prawa polityczne

1. Każdy obywatel powinien cieszyć się następującymi prawami i możliwościami:

- a) brać udział w kierowaniu sprawami publicznymi, bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli;
- b) wybierać i być wybieranym w rzetelnych wyborach, przeprowadzanych okresowo, opartych na głosowaniu powszechnym, równym i tajnym głosowaniu, gwarantujących swobodne wyrażenie woli wyborców;
- c) mieć dostęp do służby publicznej w swoim kraju, na ogólnych zasadach równości.

2. Ustawa może regulować korzystanie z praw i możliwości wymienionych w poprzednim ustępie wyłącznie na podstawie wieku, obywatelstwa, miejsca zamieszkania, języka, wykształcenia, zdolności prawnej i umysłowej lub skazania przez właściwy sąd w postępowaniu karnym.

Art. 24.

Prawo do równej ochrony prawnej

Wszystkie osoby są równe wobec prawa. W konsekwencji są uprawnione, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, do równej ochrony prawnej.

Art. 25.

Prawo do ochrony sądowej

1. Każda osoba ma prawo do prostego i szybkiego lub innego skutecznego zwrócenia się do właściwego sądu o ochronę przeciwko naruszeniu jej podstawowych praw uznanych przez konstytucję, ustawę lub niniejszą Konwencję,

nawet jeśli takie naruszenie miałyby być popełnione przez osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.

2. Państwa-Strony zobowiązują się:

- a) zapewnić, że właściwy organ ustanowiony przez system prawny państwa rozstrzygnie o prawach każdej osoby, która wystąpi z takim środkiem;
- b) rozwijać możliwości korzystania ze środków sądowych;
- c) zapewnić, że właściwe organy będą wykonywać wszystkie decyzje zapadłe w wyniku wniesienia takich środków.

ROZDZIAŁ III

Prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne

Art. 26.

Stopniowy rozwój

Państwa-Strony zobowiązują się podjąć kroki, zarówno wewnętrzne jak i w ramach współpracy międzynarodowej, szczególnie gospodarczej i technicznej, w celu stopniowego osiągnięcia, poprzez ustawodawstwo oraz innymi odpowiednimi środkami, pełnej realizacji praw wynikających z gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, naukowych i kulturalnych standardów ustanowionych przez Kartę Organizacji Państw Amerykańskich uzupełnioną Protokołem z Buenos Aires.

ROZDZIAŁ IV

Zawieszenie gwarancji, interpretacja i stosowanie

Art. 27.

Zawieszenie gwarancji

1. W razie wojny, publicznego niebezpieczeństwa lub innej wyjątkowej sytuacji, która zagraża niepodległości lub bezpieczeństwu Państwa-Strony, może ono podjąć środki uchylające zobowiązaniom wynikającym z niniejszej Konwencji w zakresie i na okres ściśle odpowiadający wymogom sytuacji, pod warunkiem, że takie środki nie są sprzeczne z jego innymi zobowiązaniami na gruncie prawa międzynarodowego i nie obejmują dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, wyznanie lub pochodzenie społeczne.

2. Powyższe postanowienie nie pozwala na jakiegokolwiek zawieszenie praw określonych przez następujące przepisy: artykuł 3 (prawo do osobowości prawnej), artykuł 4 (prawo do życia), artykuł 5 (prawo do integralności osoby), artykuł 6 (zakaz niewolnictwa i poddaństwa), artykuł 9 (zakaz retroaktywności prawa), artykuł 12 (wolność sumienia i wyznania), artykuł 17 (prawa

rodziny), artykuł 18 (prawo do nazwiska), artykuł 19 (prawa dziecka), artykuł 20 (prawo do obywatelstwa), artykuł 23 (prawa polityczne) oraz sądowych gwarancji niezbędnych do ochrony tych praw.

3. Państwo-Strona korzystające z prawa zawieszenia natychmiast poinformuje Państwa-Strony, poprzez Sekretariat Generalny Organizacji Państw Amerykańskich, o postanowieniach, których stosowanie zostało zawieszona, przyczynach tego zawieszenia oraz terminie jego zakończenia.

Art. 28.

Klauzula federalna

1. Tam, gdzie Państwo-Strona jest państwem federalnym, władza centralna wprowadzi w życie wszystkie postanowienia Konwencji w dziedzinach, w których ma kompetencję ustawodawczą i sądowniczą.

2. W odniesieniu do dziedzin, w których kompetencje mają części składowe państwa federalnego, rząd centralny niezwłocznie podejmie odpowiednie kroki, w zgodzie z konstytucją i ustawami, aby właściwe organy jednostek składowych państwa mogły przyjąć odpowiednie przepisy konieczne do wywiązywania się z niniejszej Konwencji.

3. Ilekroć dwa lub więcej Państw-Stron porozumie się aby utworzyć federację lub inny związek, zatroszczą się o to aby zawarty układ federalny lub inny zawierał postanowienia niezbędne dla dalszego i nieprzerwanego zapewnienia skuteczności standardom niniejszej Konwencji w nowopowstałym państwie.

Art. 29.

Ograniczenia dotyczące interpretacji

Żadne postanowienie niniejszej Konwencji nie może być traktowane jako:

- a) pozwalające jakiegokolwiek Państwu-Stronie, grupie lub osobie na tłumienie korzystania z praw lub wolności uznanych w niniejszej Konwencji lub ich ograniczania w większym stopniu niż zostało to w niej przewidziane;
- b) ograniczające korzystanie z jakiegokolwiek prawa lub wolności uznanych przez ustawodawstwo Państwa-Strony lub przez inną konwencję, której to państwo jest stroną;
- c) wykluczające inne prawa lub gwarancje przyrodzone osobie ludzkiej lub wynikające z demokracji przedstawicielskiej jako formy rządów;
- d) wyłączające lub ograniczające skutki, które wynikają z Amerykańskiej Deklaracji Praw i Obowiązków Człowieka lub innych aktów międzynarodowych o podobnym charakterze.

Art. 30.

Zakres ograniczeń

Ograniczenia, które zgodnie z niniejszą Konwencją mogą być nałożone na korzystanie z uznanych w niej praw lub wolności, nie mogą być wprowadzane inaczej niż zgodnie z ustawami uchwalonymi w interesie powszechnym oraz w zgodzie z celami, dla których te ograniczenia zostały ustanowione.

Art. 31.

Uznanie innych praw

Inne prawa i wolności uznane zgodnie z procedurami ustanowionymi w artykułach 76 i 77 mogą być włączone do systemu ochrony ustanowionego przez niniejszą Konwencję.

ROZDZIAŁ V

Obowiązki jednostki

Artykuł 32.

Związek pomiędzy obowiązkami a prawami

1. Każda osoba ma obowiązki wobec swojej rodziny, społeczności oraz ludzkości.
2. Prawa każdej osoby są ograniczone przez prawa innych osób, bezpieczeństwo ogółu oraz przez uzasadnione wymogi dobra powszechnego w demokratycznym społeczeństwie.

CZEŚĆ II

ŚRODKI OCHRONY

ROZDZIAŁ VI

Właściwe organy

Art. 33.

Następujące organy są właściwe w sprawach dotyczących wypełniania podjętych przez Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązań:

- a) Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka, zwana dalej „Komisją”;
- b) Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka, zwany dalej „Trybunałem”.

(...)

**PROTOKÓŁ DODATKOWY
DO AMERYKAŃSKIEJ KONWENCJI PRAW CZŁOWIEKA*
DOTYCZĄCY PRAW GOSPODARCZYCH,
SPOŁECZNYCH I KULTURALNYCH,**

z dnia 17 listopada 1988 r., San Salvador

Preambuła

Państwa-Strony Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka „Paktu z San José (Kostaryka)”

potwierdzając swój zamiar umacniania na tym kontynencie, w ramach demokratycznych instytucji, systemu wolności osobistej i sprawiedliwości społecznej, opartej na poszanowaniu podstawowych praw człowieka,

uznając, że podstawowe prawa człowieka nie wynikają z przynależności państwowej, lecz są oparte na atrybutach osoby ludzkiej, co uzasadnia ich ochronę międzynarodową w formie konwencji wzmacniającej lub uzupełniającej ich ochronę przewidzianą w prawie krajowym państw amerykańskich,

zważywszy ścisły związek pomiędzy prawami gospodarczymi, społecznymi i kulturalnymi a osobistymi i politycznymi, które to różne kategorie praw stanowią niepodzielną całość opartą na uznaniu godności istoty ludzkiej, dla której to przyczyny obydwie kategorie wymagają ciągłej ochrony i promocji, jeśli mają być w pełni realizowane, zaś naruszenie niektórych praw w celu realizacji innych nie może być usprawiedliwione,

uznając korzyści, jakie płyną z promocji i rozwoju współpracy między Państwami oraz stosunków międzynarodowych,

przywołując, iż zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i Amerykańską Konwencją Praw Człowieka, ideał wolnych jednostek ludzkich korzystających z wolności od strachu i niedostatku może być osiągnięty jedynie, jeśli stworzone są warunki, w których każdy może korzystać zarówno ze swoich praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych praw, jak i z praw osobistych i politycznych,

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 17 listopada 1988 roku.

Data wejścia w życie: 16 listopada 1999 roku.

mając świadomość, iż mimo, że podstawowe prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne zostały uznane we wcześniejszych dokumentach, o charakterze zarówno powszechnym, jak i regionalnym, jest koniecznym, by prawa te zostały potwierdzone, rozwinięte, udoskonalone i chronione w celu konsolidacji Ameryki, na podstawie pełnego szacunku dla praw jednostki, demokratycznej formy rządzenia, jak również prawa jej ludów do rozwoju, samostanowienia i swobodnego rozporządzania swym majątkiem oraz zasobami naturalnymi,

zważywszy, że Amerykańska Konwencja Praw Człowieka przewiduje możliwość przedstawiania Państwom projektów protokołów dodatkowych do tej Konwencji, spotykając się na Zgromadzeniu Ogólnym Organizacji Państw Amerykańskich, w celu stopniowego włączania innych praw i wolności w jego system ochrony,

uzgodniły niniejszy Protokół Dodatkowy do Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka „Protokół z San Salvador”:

Art. 1.

Obowiązek podjęcia środki

Państwa-Strony niniejszego Protokołu dodatkowego do Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka zobowiązują się podjąć niezbędne kroki, zarówno wewnętrzne, jak i w ramach współpracy międzynarodowej, szczególnie gospodarczej i technicznej, w stopniu, na jaki pozwalają dostępne środki oraz biorąc pod uwagę ich stopień rozwoju, w celu stopniowego osiągania, zgodnie z ich ustawodawstwem krajowym, pełnego przestrzegania praw uznawanych przez niniejszy Protokół.

Art. 2.

Obowiązek dostosowania ustawodawstwa krajowego

Jeśli korzystanie z praw wskazanych w niniejszym Protokole nie jest jeszcze zapewnione przez postanowienia ustawowe lub inne przepisy, Państwa-Strony zobowiązują się podjąć, zgodnie ze swoimi procedurami konstytucyjnymi oraz postanowieniami niniejszego Protokołu, takie prawne lub inne kroki, jakie okażą się niezbędne do urzeczywistnienia tych praw.

Art. 3.

Zakaz dyskryminacji

Państwa-Strony niniejszego Protokołu zobowiązują się zagwarantować korzystanie z praw wskazanych w niniejszym Protokole bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, status ekonomiczny, urodzenie lub jakiegokolwiek inne warunki społeczne.

Art. 4

Niedopuszczalność ograniczeń

Uprawnienie, które jest uznawane lub znajduje zastosowanie w Państwie z tytułu ustawodawstwa krajowego lub umowy międzynarodowej, nie może być ograniczone pod pretekstem, iż niniejszy Protokół nie uznaje tego uprawnienia lub też uznaje je w mniejszym stopniu.

Art. 5

Zakres ograniczeń

Państwa-Strony mogą ustanowić ograniczenia w korzystaniu z praw ustanowionych niniejszym Protokołem, poprzez prawo wydane w celu ochrony dobra powszechnego w demokratycznym społeczeństwie, jedynie w takim zakresie, w jakim nie są one niezgodne z celami i uzasadnieniem tych praw.

Art. 6.

Prawo do pracy

1. Każdy ma prawo do pracy, które obejmuje możliwość zapewnienia środków do godnej i przyzwoitej egzystencji poprzez wykonywanie swobodnie wybranej lub zaakceptowanej, zgodnej z prawem działalności.

2. Państwa-Strony zobowiązują się podjąć kroki, które uczynią prawo do pracy w pełni skutecznym, zwłaszcza w odniesieniu do osiągnięcia pełnego zatrudnienia, poradnictwa zawodowego oraz rozwoju kształcania technicznego i zawodowego, w szczególności skierowanego do osób niepełnosprawnych. Państwa-Strony zobowiązują się wprowadzić oraz ulepszyć programy, które pomogą zapewnić rodzinie odpowiednią opiekę, tak ażeby kobiety miały realną możliwość korzystania z prawa do pracy.

Art. 7.

Słuszne, sprawiedliwe i satysfakcjonujące warunki pracy

Państwa-Strony niniejszego Protokołu uznają, że prawo do pracy, do którego odnosi się poprzedni artykuł zakłada, iż każdy powinien korzystać z tego prawa w słusznych, sprawiedliwych i satysfakcjonujących warunkach, które Państwa-Strony zobowiązują się zagwarantować w swoim ustawodawstwie krajowym, w szczególności w odniesieniu do:

- a) wynagrodzenia, które gwarantuje przynajmniej, wszystkim pracownikom godne i przyzwoite warunki życia dla nich i ich rodzin oraz uczciwe i jednakowe płace za jednakową pracę, bez żadnych różnicowań;
- b) prawa każdego pracownika do podążania za swoim powołaniem i oddania się działalności, która najlepiej spełnia jego oczekiwania, oraz do zmiany zatrudnienia zgodnie z odpowiednimi regulacjami krajowymi;

- c) prawa każdego pracownika do awansu i przeniesienia na wyższe stanowisko na podstawie oceny jego kwalifikacji, kompetencji, uczciwości zawodowej oraz stażu pracy;
- d) stabilności zatrudnienia, w zależności od natury każdego przemysłu, zawodu rodzaju pracy oraz przyczyn uzasadnionego zwolnienia z pracy. W przypadku bezzasadnego zwolnienia, pracownik ma prawo do odszkodowania oraz przywrócenia do pracy albo jakiegokolwiek innej korzyści zapewnionej przez ustawodawstwo krajowe;
- e) bezpieczeństwa i higieny pracy;
- f) zakazu pracy w nocy, w niezdrowych lub niebezpiecznych warunkach oraz, ogólnie, każdej pracy, która naraża na szwank zdrowie, bezpieczeństwo, moralność osoby poniżej osiemnastego roku życia. Jeśli chodzi o nieletnich poniżej szesnastego roku życia, to dzień pracy powinien być podporządkowany przepisom dotyczącym obowiązkowej nauki i w żadnym wypadku nie może stanowić przeszkody w obecności w szkole lub ograniczenia w korzystaniu z otrzymanej edukacji;
- g) rozsądnego ograniczenia godzin pracy, tak w ciągu dnia, jak i w nocy. Dni pracy powinny być krótsze w przypadku niebezpiecznej lub niezdrowej pracy lub pracy nocnej;
- h) wypoczynku, czasu wolnego płatnego urlopu oraz wynagrodzenia za dni świąteczne.

Art. 8.

Prawa związków zawodowych

1. Państwa-Strony zapewnią:
  - a) prawo pracowników do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych według własnego wyboru w celu ochrony i popierania swych interesów. W ramach tego prawa, Państwa-Strony zezwolą związkom zawodowym na zakładanie krajowych federacji oraz konfederacji oraz przystępowanie do tych, które już istnieją, jak również na tworzenie międzynarodowych organizacji związkowych oraz przystępowanie do nich według własnego wyboru. Państwa-Strony pozwolą również związkom zawodowym, federacjom oraz konfederacjom na swobodne funkcjonowanie;
  - b) prawo do strajku.
2. Korzystanie z praw wskazanych powyżej może podlegać jedynie ograniczeniom przewidzianym przez prawo, pod warunkiem, że takie ograniczenia są charakterystyczne dla społeczeństwa demokratycznego i niezbędne dla zapewnienia porządku publicznego lub dla ochrony zdrowia publicznego lub moralności albo praw i wolności innych osób. Członkowie sił zbrojnych, poli-

cji i innych podstawowych służb mundurowych mogą być poddani ograniczeniom przewidzianym w prawie.

3. Nikt nie może być zmuszonym do przynależenia do związku zawodowego.

Art. 9.

Prawo do zabezpieczenia społecznego

1. Każdy ma prawo do zabezpieczenia społecznego, chroniącego go od konsekwencji podeszłego wieku i niepełnosprawności, które uniemożliwia mu, fizycznie lub psychicznie, zapewnienie sobie środków do godnej egzystencji. Na wypadek śmierci uprawnionego, korzyści wynikające z zabezpieczenia społecznego przypadają osobom będącym na jego utrzymaniu.

2. W przypadku osób, które są zatrudnione, prawo do zabezpieczenia społecznego obejmuje przynajmniej opiekę medyczną oraz zasiłek lub emeryturę wypadek razie wypadku podczas pracy lub choroby zawodowej oraz, w przypadku kobiet, płatny urlop macierzyński przed i po porodzie.

Art. 10.

Prawo do zdrowia

1. Każdy ma prawo do zdrowia, rozumianego jako korzystanie z najwyższego poziomu stanu zdrowia psychicznego, fizycznego oraz społecznego.

2. Aby zapewnić korzystanie z prawa do zdrowia, Państwa-Strony zgadzają się uznawać zdrowie za dobro publiczne, oraz, w szczególności, podjąć następujące kroki by zapewnić to prawo:

- a) podstawową opieką zdrowotną uczynić dostępną dla wszystkich osób i rodzin w społeczności;
- b) rozszerzenie korzyści z systemu opieki zdrowotnej na wszystkie osoby podlegające jurysdykcji Państwa;
- c) wprowadzenie powszechnego szczepienia przeciwko głównym chorobom zakaźnym;
- d) zapobieganie oraz leczenie chorób endemicznych, zawodowych i innych;
- e) edukacja społeczeństwa w dziedzinie zapobiegania oraz leczenia problemów zdrowotnych,
- f) zaspokojenie potrzeb zdrowotnych osób z grup wysokiego ryzyka oraz tych, których ubóstwo czyni je najbardziej podatnymi na choroby.

Art. 11.

Prawo do zdrowego środowiska naturalnego

1. Każdy ma prawo do życia w zdrowym środowisku naturalnym oraz do dostępu do podstawowych świadczeń publicznych.

2. Państwa-Strony będą promować ochronę, zachowanie oraz poprawę stanu środowiska naturalnego.

Art. 12.

Prawo do pożywienia

1. Każdy ma prawo do właściwego odżywiania, które gwarantuje możliwość korzystania z najwyższego poziomu rozwoju fizycznego, emocjonalnego oraz intelektualnego.

2. W celu promocji korzystania z tego prawa oraz eliminacji niedożywienia, Państwa-Strony zobowiązują się ulepszać metody produkcji i dystrybucji jedzenia, i, w tym celu, zgadzają się promować międzynarodową współpracę we wspieraniu właściwej polityki krajowej.

Art. 13.

Prawo do nauki

1. Każdy ma prawo do nauki.

2. Państwa-Strony niniejszego Protokołu zgadzają się, iż nauczanie powinno zmierzać do pełnego rozwoju osobowości oraz godności ludzkiej, a także umacniać poszanowanie praw człowieka, pluralizmu ideologicznego, podstawowych wolności, sprawiedliwości i pokoju. Państwa zgadzają się, iż nauka powinna umożliwiać każdemu efektywne uczestnictwo w demokratycznym i pluralistycznym społeczeństwie oraz osiągnięcie godnej egzystencji, popierać zrozumienie, tolerancję oraz przyjaźń pomiędzy wszystkimi narodami i wszystkimi grupami rasowymi, etnicznymi lub religijnymi oraz promować działalność na rzecz utrzymania pokoju.

3. Państwa-Strony niniejszego Protokołu uznają, iż w celu osiągnięcia pełnego korzystania z prawa do nauki:

- a) nauczanie podstawowe będzie obowiązkowe i dostępne nieodpłatnie dla wszystkich;
- b) nauczanie średnie we wszystkich jego formach, w tym średnie nauczanie techniczne i zawodowe powinno być uczynione ogólnie dostępnym dla wszystkich poprzez podjęcie odpowiednich kroków, w szczególności stopniowe wprowadzenie zasady nieodpłatności;
- c) nauczanie wyższe będzie dostępne dla wszystkich, na zasadzie równości, na podstawie indywidualnych zdolności, wskutek zastosowania wszelkich właściwych środków, w szczególności stopniowego wprowadzania zasady nieodpłatności;
- d) nauczanie elementarne będzie wspierane i rozwijane w możliwie największym stopniu dla osób, które nie otrzymały lub nie ukończyły pełnego cyklu nauczania podstawowego;
- e) programy edukacji specjalnej zostaną utworzone dla osób niepełnosprawnych tak, aby zapewnić specjalne nauczanie oraz trening

dla osób z niepełnosprawnością fizyczną lub zaburzeniami umysłowymi.

4. Zgodnie z ustawodawstwem krajowym Państwa-Strony, rodzice powinni mieć prawo wyboru rodzaju nauki, jaką chcą zapewnić swojemu dziecku, pod warunkiem, że jest on zgodny z zasadami przedstawionymi powyżej.

5. Żadne z postanowień niniejszego Protokołu nie może być interpretowane jako ograniczenie wolności jednostek i innych podmiotów do zakładania i kierowania placówkami edukacyjnymi zgodnie z ustawodawstwem krajowym Państwa-Strony.

Art. 14.

Prawo dostępu do dóbr kultury

1. Państwa-Strony niniejszego Protokołu uznają prawo każdego:

- a) do brania udziału w życiu kulturalnym i artystycznym społeczności;
- b) do korzystania z osiągnięć postępu naukowego i technicznego;
- c) do korzystania z ochrony moralnych i materialnych interesów pochodzących z jakichkolwiek dzieł naukowych, literackich i artystycznych, których jest autorem.

2. Państwa-Strony niniejszego Protokołu podejmują kroki w celu zapewnienia pełnego korzystania z tego prawa, które będą konieczne do zachowania, rozwoju oraz upowszechniania nauki, kultury i sztuki.

3. Państwa-Strony niniejszego Protokołu zobowiązują się przestrzegać wolności koniecznej do rozwoju naukowego oraz podejmowania działalności twórczej.

4. Państwa-Strony niniejszego Protokołu uznają korzyści pochodzące z popierania i rozwoju stosunków i współpracy międzynarodowej w zakresie nauki, sztuki i kultury, oraz odpowiednio zgadzają się popierać szerszą współpracę międzynarodową w tym zakresie.

Art. 15.

Prawo do utworzenia i ochrony rodziny

1. Rodzina stanowi naturalny i podstawowy element społeczeństwa oraz powinna podlegać ochronie ze strony Państwa, które powinno czuwać nad poprawą jej sytuacji duchowej i materialnej.

2. Każdy ma prawo do utworzenia rodziny, które powinno być wykonywane zgodnie z postanowieniami odpowiedniego ustawodawstwa krajowego.

3. Państwa-Strony zobowiązują się niniejszym Protokołem udzielić odpowiedniej ochrony rodzinie, a w szczególności:

- a) zapewnić specjalną opiekę i wsparcie matkom w rozsądnym okresie przed i po porodzie;
- b) zapewnić właściwe odżywianie dzieci w okresie niemowlęctwa oraz w czasie nauki szkolnej;

- c) podjąć specjalne kroki dla ochrony młodzieży, w celu zapewnienia jej pełnego rozwoju zdolności psychicznych, fizycznych i moralnych;
- d) podjęcie specjalnych programów szkolenia rodzin aby wesprzeć tworzenie stabilnego i pozytywnego środowiska, w którym dzieci otrzymają i rozwiną wartości zrozumienia, solidarności, szacunku i odpowiedzialności.

Art. 16.

Prawa dzieci

Każde dziecko, niezależnie od swego pochodzenia, ma prawo do ochrony, jakiej wymaga jego status nieletniego, ze strony rodziny, społeczeństwa oraz Państwa. Każde dziecko ma prawo do wstąpienia pod ochronę oraz odpowiedzialnością swoich rodziców; poza wyjątkowymi, podlegającymi ocenie sądowej okolicznościami, małe dziecko nie może być odłączone od swojej matki. Każde dziecko ma prawo do bezpłatnej i obowiązkowej nauki, przynajmniej na podstawowym etapie, i do kontynuowania jej na wyższym poziomie systemu nauczania.

Art. 17.

Ochrona osób starszych

Każdy ma prawo do specjalnej opieki w podeszłym wieku. Mając to na względzie Państwa-Strony zgadzają się podjąć stopniowo niezbędne kroki do urzeczywistnienia tego prawa, a zwłaszcza:

- a) zapewnić odpowiednie udogodnienia, zarówno żywieniowe, jak i wyspecjalizowaną opiekę medyczną, dla osób starszych, którym tego brakuje i które nie są w stanie sobie tego zapewnić;
- b) podjąć programy dające osobom starszym możliwość zaangażowania się w działalność produktywną dostosowaną do ich możliwości i odpowiadającą ich zainteresowaniom oraz powołaniu;
- c) promować tworzenie organizacji społecznych, których celem jest poprawa jakości życia osób starszych.

Art. 18.

Ochrona osób niepełnosprawnych

Każdy dotknięty ubytkiem swoich fizycznych lub umysłowych zdolności jest uprawniony do uzyskania specjalnej opieki, mającej na celu pomoc w osiągnięciu największego możliwego rozwoju swojej osobowości. Państwa-Strony zgadzają się podjąć takie kroki, jakie mogą być wystarczające dla tego celu, a zwłaszcza:

- a) opracować programy zapewniające osobom niepełnosprawnym środki oraz warunki potrzebne do osiągnięcia tego celu, włączając

- w to zajęcia odpowiadające ich możliwościom oraz w pełni akceptowane przez nie lub przez ich prawnych przedstawicieli (w zależności od okoliczności);
- b) zapewnić specjalne szkolenia rodzinom osób niepełnosprawnych w celu pomocy im w rozwiązywaniu problemów współżycia i przekształcenie ich w aktywnych uczestników rozwoju fizycznego, umysłowego i emocjonalnego tych ostatnich;
  - c) przyjęcia specjalnych rozwiązań wyrastających z potrzeb tych grup jako priorytetowy element w plan zagospodarowania przestrzennego;
  - d) zachęcać do tworzenia grup społecznych, w których osoby niepełnosprawne mogą uzyskać pomoc w pełniejszym cieszeniu się życiem.

AFRYKAŃSKA KARTA PRAW CZŁOWIEKA I LUDÓW*

z dnia 27 czerwca 1981 r., Nairobi

(Wyciąg)

Preambuła

Państwa Afrykańskie członkowie Organizacji Jedności Afrykańskiej**, strony niniejszej Konwencji zatytułowanej „Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów”, przypominając decyzję 115 (XVI) Zgromadzenia Szefów Państw i Rządów, obradującego na swojej Szesnastej Sesji Zwyczajnej w Monrovi, w Liberii, w dniach 17-20 lipca 1979 r., o przygotowaniu „wstępnego projektu Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów przewidującej między innymi ustanowienie organów wspierania i ochrony praw człowieka i ludów”,

zważywszy na Kartę Organizacji Jedności Afrykańskiej, która zakłada, że „wolność, równość, sprawiedliwość i godność są podstawowymi celami dla realizacji uzasadnionych aspiracji ludów afrykańskich”,

potwierdzając zobowiązanie, które wspólnie podjęły w artykule 2 Karty do wykorzenienia z Afryki wszelkich form kolonializmu, do koordynowania i nasilania swojej współpracy i wysiłków dla osiągnięcia lepszego życia dla ludów Afryki i wspierania współpracy międzynarodowej z uwzględnieniem Karty Narodów Zjednoczonych i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka,

biorąc pod uwagę zalety swojej historycznej tradycji i wartości afrykańskiej cywilizacji które powinny pobudzać i cechować ich refleksję nad koncepcją praw człowieka i ludów,

uznając, z jednej strony, że podstawowe prawa człowieka wypływają z atrybutów osoby ludzkiej, co uzasadnia ich państwową i międzynarodową ochronę z drugiej zaś że urzeczywistnienie i szacunek dla praw ludów powinny koniecznie gwarantować prawa człowieka,

zważywszy, że korzystanie z praw i wolności pociąga za sobą również wykonywanie ciężących na każdym obowiązków,

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 27 czerwca 1981 roku.

Data wejścia w życie: 21 października 1986 roku.

** Organizacja Jedności Afrykańskiej istniała do roku 2002. Dnia 9 lipca 2002 r. w jej miejsce została utworzona Unia Afrykańska.

przekonane, że jest odtąd niezbędnym zwrócenie szczególnej uwagi na rozwój oraz to, że prawa osobiste i polityczne nie mogą być oddzielone od praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych tak w swojej koncepcji, jak i powszechności i że zapewnienie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych gwarantuje korzystanie z praw osobistych i politycznych,

świadome swojego obowiązku osiągnięcia całkowitego wyzwolenia Afryki, ludów które wciąż walczą o swoją godność i rzeczywistą niezależność i zobowiązujące się wyeliminować kolonializm, neokolonializm, apartheid, syjonizm i usunąć obce zaczepne bazy wojskowe oraz wszelkie formy dyskryminacji, szczególnie ze względu na rasę, grupę etniczną, kolor skóry, płeć, język, wyznanie lub poglądy polityczne,

potwierdzając swoje przywiązanie do zasad praw i wolności człowieka i ludów zawartych w deklaracjach, konwencjach i innych instrumentach przyjętych przez Organizację Jedności Afrykańskiej, Ruch Państw Niezaangażowanych i Narody Zjednoczone,

głęboko przekonane o swoim obowiązku wspierania oraz ochrony praw i wolności człowieka i ludów biorąc pod uwagę wagę tradycyjnie przywiązywaną do tych praw i wolności w Afryce,

uzgodniły co następuje:

CZĘŚĆ I

PRAWA I OBOWIĄZKI

ROZDZIAŁ I

Prawa człowieka i ludów

Art. 1.

Państwa członkowskie Organizacji Jedności Afrykańskiej, strony niniejszej Karty uznają prawa, obowiązki i wolności wymienione w Karcie i podejmują się przyjąć środki ustawowe i inne, aby zapewnić ich realizację.

Art. 2.

Każda osoba jest uprawniona do korzystania z praw i wolności uznanych i gwarantowanych w niniejszej Karcie bez jakiegokolwiek zróżnicowania, ze względów takich jak rasa, grupa etniczna, kolor skóry, płeć, język, wyznanie, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie lub inny status.

Art. 3.

1. Wszystkie osoby są równe wobec prawa.
2. Wszystkie osoby mają prawo do równej ochrony prawnej.

Art. 4.

Osoby ludzkie są nienaruszalne. Każda osoba ludzka ma prawo do poszanowania jej życia i integralności fizycznej i moralnej. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony tego prawa.

Art. 5.

Każda osoba ma prawo do poszanowania swojej godności przyrodzonej osobie ludzkiej oraz do uznania swojej osobowości prawnej. Wszelkie formy wyzysku i poniżenia człowieka, szczególnie niewolnictwo, handel niewolnikami, tortury, okrutne, nieludzkie lub poniżające karanie i traktowanie są zakazane.

Art. 6.

Każda osoba ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności z wyjątkiem przyczyn i na warunkach określonych wcześniej przez ustawę. W szczególności nikt nie może być arbitralnie aresztowany lub zatrzymany.

Art. 7.

1. Każda osoba ma prawo do rozpatrzenia swojej sprawy. Prawo to obejmuje:
  - a) prawo odwołania się do właściwego organu krajowego przeciwko każdemu działaniu naruszającemu podstawowe prawa uznane i gwarantowane przez konwencje, ustawy, inne przepisy i obowiązujące zwyczaje;
  - b) prawo do bycia uważanym za niewinnego dopóki wina nie zostanie stwierdzona przez właściwy sąd;
  - c) prawo do obrony, w tym do bycia reprezentowanym przez obrońcę z wyboru;
  - d) prawo do bycia sądzonym w rozsądnym terminie przez bezstronny sąd.
2. Nikt nie może być skazany za działanie lub zaniechanie, które nie stanowiło czynu karalnego w czasie jego popełnienia. Żadna kara nie może być wymierzona, jeżeli nie była przewidziana za czyn w czasie jego popełnienia. Kara jest indywidualna i może być nałożona tylko na sprawcę.

Art. 8.

Gwarantuje się wolność sumienia, wyznania i swobodnego praktykowania religii. Z zastrzeżeniem ochrony porządku publicznego, nikt nie może być poddany środkom ograniczającym wykonywanie tej wolności.

Art. 9.

1. Każda osoba ma prawo do uzyskiwania informacji.
2. Każda osoba ma prawo do wyrażania i rozpowszechniania swoich opinii w ramach przepisów prawa.

Art. 10.

1. Każda osoba ma prawo do swobodnego tworzenia stowarzyszeń z innymi, pod warunkiem podporządkowania się regułom ustanowionym przez ustawę.

2. Nikt nie może być zmuszony do członkostwa w stowarzyszeniu, z wyjątkiem podporządkowania się obowiązkowi solidarności określonemu w artykule 29.

Art. 11.

Każda osoba ma prawo do swobodnego zgromadzania się z innymi. Korzystanie z tego prawa może być poddane tylko koniecznym ograniczeniom przewidzianym przez przepisy prawa, w szczególności wprowadzone dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwa innych osób, zdrowia, moralności i wyznania oraz praw i wolności innych osób.

Art. 12.

1. Każda osoba ma prawo do wolności przemieszczania się i zamieszkania w granicach państwa, pod warunkiem, że przestrzega prawa.

2. Każda osoba ma prawo opuścić każdy kraj, także swój własny oraz powrócić do swojego kraju. Prawo to może być przedmiotem wyłącznie ograniczeń przewidzianych przez ustawę i koniecznych dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, prawa i porządku, publicznego zdrowia lub moralności.

3. Każda osoba, która jest prześladowana, ma prawo ubiegać się o azyl i uzyskać go w innym państwie zgodnie z prawem tego państwa i konwencjami międzynarodowymi.

4. Cudzoziemiec legalnie wpuszczony na terytorium Państwa-Strony niniejszej Karty może być z niego wydalony tylko na mocy decyzji podjętej zgodnie z ustawą.

5. Zbiorowe wydalenia cudzoziemców są zabronione. Za wydalenia zbiorowe uważa się te, które są wymierzone w grupy narodowe, rasowe, etniczne lub wyznaniowe.

Art. 13.

1. Każdy obywatel ma prawo do swobodnego uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi swojego kraju, bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych, na zasadach określonych przez ustawę, przedstawicieli.

2. Każdy obywatel ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swoim kraju.

3. Każda osoba ma prawo dostępu do publicznej własności i usług na zasadach bezwzględnej równości wobec prawa.

Art. 14.

Gwarantuje się prawo do własności. Może ono być naruszone tylko w razie publicznej potrzeby lub w interesie ogólnym wspólnoty oraz w zgodzie z przepisami odpowiedniego prawa.

Art. 15.

Każda osoba ma prawo pracować w godziwych i zadowalających warunkach oraz otrzymywać równe wynagrodzenie za równą pracę.

Art. 16.

1. Każda osoba ma prawo cieszyć się najlepszym osiągalnym dla niej stanem zdrowia fizycznego i umysłowego.

2. Państwa-Strony niniejszej Karty podejmą kroki niezbędne do ochrony zdrowia swoich mieszkańców i do zapewnienia, iż w przypadku choroby otrzymają oni pomoc medyczną.

Art. 17.

1. Każda osoba ma prawo do edukacji.

2. Każda osoba może swobodnie brać udział w życiu kulturalnym swojej wspólnoty.

3. Promocja i ochrona moralności i tradycyjnych wartości uznawanych przez wspólnotę jest obowiązkiem państwa.

Art. 18.

1. Rodzina jest naturalną komórką i podstawą społeczeństwa. Będzie chroniona przez państwo, które będzie troszczyło się o jej zdrowie fizyczne i moralne.

2. Państwo ma obowiązek wspomagania rodziny w jej funkcji strażnika moralności i tradycyjnych wartości uznawanych przez społeczność.

3. Państwo zapewnia eliminację wszelkiej dyskryminacji kobiet oraz zapewnia ochronę praw kobiety i dziecka określonych w międzynarodowych deklaracjach i konwencjach.

4. Osoby starsze i niepełnosprawne mają prawo do specjalnych środków ochrony odpowiadających ich potrzebom fizycznym i moralnym.

Art. 19.

Wszystkie ludy są równe. Cieszą się takim samym szacunkiem i mają takie same prawa. Nic nie usprawiedliwia panowania jednego ludu nad drugim.

Art. 20.

1. Wszystkie ludy mają prawo do istnienia. Mają niezaprzeczalne i niezbywalne prawo do samostanowienia. Swobodnie określają swój status polityczny i dążą do swojego rozwoju gospodarczego i społecznego, zgodnie z polityką, którą swobodnie wybrały.

2. Ludy skolonizowane i ciemżone mają prawo wyzwolić się z więzów dominacji uciekając się do wszelkich środków uznawanych przez społeczność międzynarodową

3. Wszystkie ludy mają prawo do pomocy ze strony Państw-Stron niniejszej Karty w swojej walce wyzwoleniczej przeciwko obcej dominacji politycznej, gospodarczej lub kulturalnej.

Art. 21.

1. Wszystkie ludy swobodnie dysponują swoim bogactwem i zasobami naturalnymi. To prawo jest wykonywane wyłącznie w interesie ludu. W żadnym wypadku lud nie może być go pozbawionym.

2. W przypadku złupienia, poszkodowany lud ma prawo do zgodnego z prawem odzyskania swojej własności oraz do odpowiedniego odszkodowania.

3. Swobodne dysponowanie bogactwami i zasobami naturalnymi odbywa się bez uszczerbku dla obowiązku popierania wspierania międzynarodowej współpracy gospodarczej opartej na wzajemnym szacunku, sprawiedliwej wymianie oraz zasadach prawa międzynarodowego.

4. Państwa-Strony niniejszej Karty indywidualnie i wspólnie korzystają z prawa dysponowania swoim bogactwem i zasobami naturalnymi mając na celu umocnienie afrykańskiej jedności i solidarności.

5. Państwa-Strony niniejszej Karty podejmują się wyeliminować wszelkie formy zagranicznej eksploatacji gospodarczej, w szczególności stosowanej przez międzynarodowe monopole, tak aby umożliwić swoim ludom pełne korzystanie z pożytków czerpanych z krajowych zasobów.

Art. 22.

1. Wszystkie ludy mają prawo do rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego z należyтым poszanowaniem swojej wolności i tożsamości oraz równego korzystania ze wspólnego dziedzictwa ludzkości.

2. Państwa mają obowiązek pojedynczo i we współpracy zapewnić korzystanie z prawa do rozwoju.

Art. 23.

1. Wszystkie ludy mają prawo do narodowego i międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Stosunkami pomiędzy państwami powinny rządzić zasady solidarności i przyjaznych stosunków wprost wprowadzone przez Kartę Narodów Zjednoczonych i potwierdzone przez Organizację Jedności Afrykańskiej.

2. W celu umacniania pokoju, solidarności i przyjaznych stosunków, Państwa-Strony niniejszej Karty zapewnią, że:

- a) żadna osoba korzystająca z prawa azylu na podstawie artykułu 12 niniejszej Karty nie będzie podejmować działalności wywrotowej przeciwko swojemu krajowi pochodzenia, ani żadnemu innemu Państwu-Stronie niniejszej Karty;
- b) ich terytorium nie będzie wykorzystywane jako baza dla działalności wywrotowej lub terrorystycznej przeciwko ludom któregośkolwiek innego Państwa-Strony niniejszej Karty.

Art. 24.

Wszystkie ludy mają prawo do ogólnie zadowalającego, sprzyjającego ich rozwojowi środowiska naturalnego.

Art. 25.

Państwa-Strony niniejszej Karty mają obowiązek propagować i zapewniać poprzez nauczanie, edukację i publikacje, poszanowanie dla praw i wolności wymienionych w niniejszej Karcie oraz zapewnić aby te wolności i prawa, jak również związane z nimi obowiązki, były rozumiane.

Art. 26.

Państwa-Strony niniejszej Karty mają obowiązek zapewnić niezależność sądów i umożliwić ustanowienie i udoskonalenie odpowiednich instytucji krajowych, mających na celu propagowanie i ochronę praw o wolności gwarantowanych w niniejszej Karcie.

ROZDZIAŁ II

Obowiązki

Art. 27.

1. Każda osoba ma obowiązki wobec swojej rodziny i społeczeństwa, państwa i innych uznanych przez prawo wspólnot oraz społeczności międzynarodowej.

2. Prawa i wolności każdej osoby są wykonywane z należnym uznaniem praw innych, zbiorowego bezpieczeństwa, moralności i wspólnego interesu.

Art. 28.

Każda osoba ma obowiązek szanować i mieć wzgląd na swoich bliźnich bez jakiegokolwiek dyskryminacji oraz utrzymywać relacje nastawione na promowanie, ochronę i umacnianie wzajemnego szacunku i tolerancji.

Art. 29.

Osoba ma również obowiązek:

1) zachowywać harmonijny rozwój rodziny i pracować dla spójności oraz szacunku rodziny; zawsze szanować swoich rodziców i utrzymywać ich w razie potrzeby;

2) służyć swojej wspólnotie krajowej poprzez oddanie na jej usługi swoich zdolności fizycznych i intelektualnych;

3) nie narażać bezpieczeństwa państwa, którego jest obywatelem lub mieszkańcem;

4) zachowywać i umacniać społeczną i państwową solidarność, szczególnie gdy ta ostatnia jest zagrożona;

5) zachowywać i umacniać niepodległość państwową i integralność terytorialną swojego państwa oraz brać udział w jego obronie na zasadach przewidzianych przez ustawę;

6) pracować na miarę własnych możliwości i umiejętności oraz płacić podatki ustanowione przez prawo w interesie społeczeństwa;

7) zachowywać i umacniać pozytywne afrykańskie wartości kulturowe, w relacjach z innymi członkami społeczeństwa, w duchu tolerancji, dialogu i porozumienia, oraz ogólnie przyczyniać się do wspierania moralnego zdrowia społeczeństwa;

8) przyczyniać się na miarę swoich możliwości, w każdym czasie i na wszystkich poziomach do wspierania i urzeczywistniania afrykańskiej jedności.

CZEŚĆ II
ŚRODKI OCHRONY

ROZDZIAŁ I

**Ustanowienie i organizacja Afrykańskiej Komisji
Praw Człowieka i Ludów**

Art. 30.

W ramach Organizacji Jedności Afrykańskiej zostaje utworzona Afrykańska Komisja Praw Człowieka i Ludów, dalej zwana „Komisją”, mająca na celu promowanie praw człowieka i ludów oraz zapewnienie ich ochrony w Afryce.

(...)

PROTOKÓŁ DO AFRYKAŃSKIEJ KARTY PRAW CZŁOWIEKA I LUDÓW O UTWORZENIU AFRYKAŃSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA I LUDÓW*

z dnia 9 czerwca 1998 r., Ouagadougou (Burkina Faso)

(Wyciąg)

Państwa Członkowskie Organizacji Jedności Afrykańskiej, Strony Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów:

zważywszy, że Karta Organizacji Jedności Afrykańskiej uznaje wolność, równość, sprawiedliwość, pokój i godność za podstawowe cele dla realizacji uzasadnionych aspiracji ludów afrykańskich,

odnotowując, że Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów potwierdza przywiązanie do praw, wolności i obowiązków człowieka i ludów zawartych w deklaracjach, konwencjach oraz innych instrumentach przyjmowanych przez Organizację Jedności Afrykańskiej i inne organizacje międzynarodowe,

uznając, że podwójnym celem Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów jest z jednej strony upowszechnianie, a z drugiej ochrona praw, wolności i obowiązków człowieka i ludów,

uznając ponadto osiągnięcia Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów w dziedzinie upowszechniania i ochrony praw człowieka i ludów od jej powstania w 1987 roku,

przypominając rezolucję AHG/Res.230(XXX), w której Zgromadzenie Szefów Państw i Rządów obradujące w czerwcu 1994 r. w Tunisie, w Tunezji, zwróciło się do Sekretarza Generalnego o zwołanie spotkania ekspertów rządowych celem zastanowienia się, wspólnie z Komisją Afrykańską, nad sposobami poprawienia efektywności działań Komisji oraz rozważenia utworzenia Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów,

odnotowując pierwsze i drugie spotkanie ekspertów prawnych rządu, w Cape Town, w Południowej Afryce (wrzesień 1995 r.) oraz w Nouakchott, w Mauretanii, (kwiecień 1997 r.) oraz trzecie spotkanie z udziałem dyplomatów, które odbyło się w Addis Ababa w Etiopii (grudzień 1997 r.),

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 9 czerwca 1998 roku.

Data wejścia w życie: 25 stycznia 2004 roku.

głęboko przekonane, że realizacja celów Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów wymaga ustanowienia Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów celem uzupełnienia i wzmocnienia funkcji Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów,

uzgodniły co następuje:

Art. 1.

W ramach Organizacji Jedności Afrykańskiej zostaje utworzony Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów (zwany dalej „Trybunałem”), którego organizację, kompetencje i sposób działania określa niniejszy Protokół.

Art. 2.

Trybunał, mając na uwadze postanowienia niniejszego Protokołu, uzupełnia funkcje ochronne, które Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów (zwaną dalej „Kartą”) powierzyła Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów (zwanej dalej „Komisja”) (...).

Art. 3.

1. Trybunał ma kompetencję we wszystkich przedstawionych mu sprawach i sporach dotyczących interpretacji i stosowania Karty, niniejszego Protokołu oraz każdego innego instrumentu związanego z prawami człowieka i ratyfikowanego przez zainteresowane państwa.

2. W przypadku sporu co do kompetencji Trybunału, rozstrzyga Trybunał.
(...)

II
ZWALCZANIE
DYSKRYMINACJI

DYSKRYMINACJA RASOWA

MIĘDZYNARODOWA KONWENCJA W SPRAWIE LIKWIDACJI WSZELKICH FORM DYSKRYMINACJI RASOWEJ*

z dnia 7 marca 1966 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszej Konwencji,

zważywszy, że Karta Narodów Zjednoczonych oparta jest na zasadach godności i równości przyrodzonych wszystkim ludziom i że wszystkie państwa członkowskie zobowiązały się do podjęcia we współpracy z Organizacją wspólnych i indywidualnych akcji dla osiągnięcia jednego z celów Narodów Zjednoczonych, którym jest popieranie i zachęcanie do powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na różnicę rasy, płci, języka i wyznania,

zważywszy, że Powszechna deklaracja praw człowieka proklamuje, iż wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swych prawach i że każdemu człowiekowi przysługują wszystkie prawa i wolności w niej wymienione, bez względu na jakiegokolwiek różnicę, w szczególności bez względu na rasę, kolor skóry i pochodzenie narodowe,

zważywszy, że wszyscy ludzie są równi wobec prawa i że przysługuje im jednako ochrona prawna przed wszelką dyskryminacją i przed wszelkim podżeganiem do takiej dyskryminacji,

zważywszy, że Narody Zjednoczone potępiły kolonializm i wszelkie praktyki segregacji i dyskryminacji z nim związane, bez względu na formę i miejsce, w jakich one występują, i że Deklaracja w sprawie przyznania niepodległości krajom i narodom kolonialnym z dnia 14 grudnia 1960 roku (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 1514 (XV)) potwierdziła i uroczyście proklamowała konieczność szybkiej i bezwarunkowej ich likwidacji,

---

* Data przyjęcia: 7 marca 1966 roku.

Data wejścia w życie: 4 stycznia 1969 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 9 października 1968 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 4 stycznia 1969 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1969 roku, Nr 25, poz. 187.

zważywszy, że Deklaracja Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z dnia 20 listopada 1963 roku (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 1904 (XVIII)) uroczyście potwierdza konieczność szybkiej likwidacji dyskryminacji rasowej na całym świecie we wszystkich jej formach i przejawach oraz zapewnienia zrozumienia i poszanowania godności ludzkiej,

przekonane, że każda doktryna o wyższości opartej na zróżnicowaniu rasowym jest fałszywa pod względem naukowym, zasługująca na potępienie z moralnego punktu widzenia, niesłuszna i niebezpieczna społecznie oraz że nigdzie nie ma usprawiedliwienia dla dyskryminacji rasowej ani w teorii, ani w praktyce,

potwierdzając, że dyskryminacja między ludźmi z powodu rasy, koloru skóry czy pochodzenia etnicznego stanowi przeszkodę w przyjaznych i pokojowych stosunkach między narodami i może zakłócić pokój i bezpieczeństwo między ludami oraz harmonijne współżycie między ludźmi, nawet w obrębie jednego i tego samego państwa,

przekonane, że istnienie barier rasowych jest niezgodne z ideałami każdego społeczeństwa ludzkiego,

zaniepokojone przejawami dyskryminacji rasowej nadal występującymi na niektórych obszarach świata oraz polityką rządów opartą na doktrynie wyższości rasowej lub nienawiści rasowej, taką jak polityka apartheidu, segregacji lub separacji,

zdecydowane podjąć wszelkie niezbędne środki w celu szybkiej likwidacji dyskryminacji rasowej we wszelkich jej formach i przejawach oraz zapobiegać powstawaniu doktryn i praktyk rasistowskich i zwalczać je w celu pogłębienia zrozumienia między rasami i zbudowania społeczności międzynarodowej wolnej od wszelkich form segregacji i dyskryminacji rasowej,

biorąc pod uwagę Konwencję dotyczącą dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu, przyjętą w 1958 roku przez Międzynarodową Organizację Pracy, oraz Konwencję w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty, przyjętą w 1960 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury,

pragnąc wprowadzić w życie zasady zawarte w Deklaracji Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej i zapewnić jak najszybsze podjęcie praktycznych środków dla osiągnięcia tego celu,

uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

Art. 1.

1. W niniejszej Konwencji wyrażenie „dyskryminacja rasowa” oznacza wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy, koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociąga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonywania lub korzystania, na zasadzie równości praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej lub w jakiegokolwiek innej dziedzinie życia publicznego.

2. Niniejsza Konwencja nie ma zastosowania do zróżnicowania, wykluczenia, ograniczenia lub uprzywilejowania, ustalanych przez Państwo-Stronę niniejszej Konwencji w zależności od tego, czy chodzi o własnych obywateli, czy też o osoby nie posiadające jego obywatelstwa.

3. Żadne postanowienie niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako naruszające w jakikolwiek sposób przepisy prawne Państw-Stron Konwencji dotyczące narodowości, obywatelstwa lub naturalizacji, pod warunkiem że przepisy takie nie dyskryminują żadnej określonej narodowości.

4. Specjalne środki podjęte wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego rozwoju pewnych grup rasowych czy etnicznych lub jednostek, potrzebujących takiej ochrony, jaka może być konieczna do zapewnienia tym grupom lub jednostkom wykonywania lub korzystania na zasadach równości z praw człowieka i podstawowych wolności, nie będące uważane za dyskryminację rasową, pod warunkiem jednak, że środki te nie będą prowadzić w konsekwencji do utrzymywania odrębnych praw dla różnych grup rasowych i nie pozostaną w mocy po osiągnięciu celów, dla których zostały podjęte.

Art. 2.

1. Państwa-Strony Konwencji potępiają dyskryminację rasową i zobowiązują się prowadzić przy pomocy wszelkich właściwych środków i bezzwłocznie politykę zmierzającą do likwidacji dyskryminacji rasowej we wszystkich jej formach oraz do pogłębiania zrozumienia między wszystkimi rasami i w tym celu:

- a) każde Państwo-Strona Konwencji zobowiązuje się nie dokonywać żadnych aktów lub stosować praktyk stanowiących dyskryminację rasową przeciwko osobom, grupom osób lub instytucjom i zapewnić, by wszystkie władze i instytucje publiczne, tak ogólnokrajowe, jak i lokalne, działały zgodnie z tym zobowiązaniem;
- b) każde Państwo-Strona Konwencji zobowiązuje się, że nie będzie udzielać poparcia, występować w obronie ani podtrzymywać dyskryminacji rasowej stosowanej przez jakiegokolwiek osoby lub organizacje;

- c) każde Państwo-Strona Konwencji podejmie skuteczne środki w celu dokonania przeglądu polityki rządowej ogólnokrajowej i lokalnej oraz zmiany, uchylenia lub unieważnienia wszelkich ustaw i przepisów, których skutkiem jest stwarzanie dyskryminacji rasowej lub utrwalenie jej tam, gdzie ona istnieje;
- d) każde Państwo-Strona Konwencji przy użyciu wszelkich właściwych środków, włączając w to – jeżeli okoliczności tego wymagają – środki ustawodawcze, zabroni i położy kres dyskryminacji rasowej uprawianej przez jakiegokolwiek osoby, grupy osób lub organizacje;
- e) każde Państwo-Strona Konwencji zobowiązuje się popierać, w odpowiednich wypadkach, integracjonistyczne wielorasowe organizacje i ruchy oraz stosować inne środki mające na celu likwidację barier między rasami i przeciwdziałać wszystkiemu, co zmierza do umocnienia podziału rasowego.

2. Państwa-Strony Konwencji podejmą – jeżeli okoliczności tego wymagają – specjalne i konkretne środki w dziedzinie społecznej, gospodarczej, kulturalnej i innych dziedzinach dla zapewnienia odpowiedniego rozwoju i ochrony określonych grup rasowych i jednostek do nich należących w celu zagwarantowania im na zasadach równości pełnego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności. Środki te w żadnym wypadku nie powinny pociągać za sobą utrzymania nierównych lub odrębnych praw dla różnych grup rasowych po osiągnięciu celów, dla których zostały podjęte.

Art. 3.

Państwa-Strony Konwencji potępiają szczególnie segregację rasową i apartheid i zobowiązują się zapobiegać na terytoriach podległych ich jurysdykcji wszelkim tego rodzaju praktykom, zakazać takich praktyk i wykorzeniać je.

Art. 4.

Państwa-Strony Konwencji potępiają wszelką propagandę i wszelkie organizacje oparte na ideach lub teoriach o wyższości jednej rasy lub grupy osób określonego koloru skóry lub pochodzenia etnicznego bądź usiłujące usprawiedliwić czy popierać nienawiść i dyskryminację rasową w jakiegokolwiek postaci oraz zobowiązują się podjąć niezwłocznie właściwe środki zmierzające do wykorzeniaenia wszelkiego podżegania do tego rodzaju dyskryminacji bądź też aktów dyskryminacji i w tym celu uwzględniając zasady zawarte w Powszechnej deklaracji praw człowieka oraz prawa szczegółowo określone w artykule 5 niniejszej Konwencji zobowiązują się między innymi:

- a) uznać za przestępstwo podlegające karze zgodnie z prawem wszelkie rozpowszechnianie idei opartych na wyższości lub nienawiści rasowej, wszelkie podżeganie do dyskryminacji rasowej, jak również wszelkie akty przemocy lub podżeganie do tego rodzaju aktów wobec jakiegokol-

- wiek rasy bądź grupy osób o innym kolorze skóry lub innego pochodzenia etnicznego, a także udzielanie pomocy w prowadzeniu działalności rasistowskiej, włączając w to finansowanie tej działalności;
- b) uznać za nielegalne organizacje mające na celu popieranie dyskryminacji rasowej i podżeganie do niej oraz wprowadzić zakaz ich działalności, jak również zorganizowanej i wszelkiej innej działalności propagandowej mającej takie same cele oraz uznać udział w takich organizacjach lub w takiej działalności za przestępstwo podlegające karze zgodnie z prawem;
  - c) nie zezwalać władzom i instytucjom publicznym, tak ogólnokrajowym, jak i lokalnym, na podżeganie do dyskryminacji rasowej czy też na popieranie jej.

Art. 5.

Zgodnie z podstawowymi obowiązkami określonymi w artykule 2 niniejszej Konwencji Państwa-Strony Konwencji zobowiązują się wydać zakaz dyskryminacji rasowej we wszelkich jej formach i wyeliminować ją oraz zagwarantować wszystkim bez różnicy rasy, koloru skóry, pochodzenia narodowego bądź etnicznego równość wobec prawa, a zwłaszcza korzystanie z następujących praw:

- a) prawa do równego traktowania przez sądami i wszystkimi innymi organami wymiaru sprawiedliwości;
- b) prawa do osobistego bezpieczeństwa i do ochrony przez państwo przed przemocą lub naruszeniem nietykalności cielesnej bądź przez urzędników państwowych, bądź przez jakąkolwiek jednostkę, grupę lub instytucję;
- c) praw politycznych, w szczególności prawa do udziału w wyborach – do głosowania i do kandydowania – na zasadzie powszechnego i równego prawa wyborczego, do uczestniczenia w rządzie, jak również w kierowaniu sprawami publicznymi na wszystkich szczeblach oraz prawa do równego dostępu do służby publicznej;
- d) innych praw obywatelskich w szczególności:
  - i) prawa swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania w obrębie granic państwa;
  - ii) prawa do opuszczenia jakiegokolwiek kraju, również własnego, oraz powrót do swego kraju;
  - iii) prawa do obywatelstwa;
  - iv) prawa do zawierania małżeństwa i do wyboru małżonka;
  - v) prawa do własności, zarówno indywidualnie, jak i wspólnie z innymi;
  - vi) prawa do dziedziczenia;
  - vii) prawa do wolności myśli, sumienia i wyznania;
  - viii) prawa do wolności poglądów i wypowiedzania ich;

- ix) prawa do wolności pokojowych zgromadzeń i do zrzeszania się;
- e) praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, w szczególności:
  - i) prawa do pracy, swobodnego wyboru zatrudnienia, sprawiedliwych i zadowalających warunków pracy, do ochrony przed bezrobociem, do równej płacy za równą pracę, do sprawiedliwego i zadowalającego wynagrodzenia;
  - ii) prawa do tworzenia związków zawodowych i należenia do nich;
  - iii) prawa do mieszkania;
  - iv) prawa do publicznej ochrony zdrowia, opieki lekarskiej oraz ubezpieczeń społecznych i świadczeń socjalnych;
  - v) prawa do oświaty i szkolenia zawodowego;
  - vi) prawa do równego udziału w działalności kulturalnej;
- f) prawa dostępu do wszystkich miejsc i urządzeń przeznaczonych do publicznego użytku, takich jak transport, hotele, restauracje, kawiarnie, teatry i parki.

Art. 6.

Państwa-Strony Konwencji zapewnią za pośrednictwem właściwych sądów krajowych i innych instytucji państwowych wszystkim osobom podległym ich jurysdykcji skuteczną obronę i środki ochrony przeciwko wszelkim aktom dyskryminacji rasowej, naruszającym wbrew postanowieniom niniejszej Konwencji prawa człowieka i podstawowe wolności, jak również zagwarantują im prawo dochodzenia przed tymi sądami słusznego i odpowiedniego odszkodowania lub zadośćuczynienia za wszelkie szkody poniesione w wyniku tego rodzaju dyskryminacji.

Art. 7.

Państwa-Strony Konwencji zobowiązują się podjąć niezwłocznie skuteczne środki, zwłaszcza w dziedzinie oświaty, wychowania, kultury i informacji, w celu zwalczania przesądów prowadzących do dyskryminacji rasowej oraz w celu popierania wzajemnego zrozumienia, tolerancji i przyjaźni między narodami i grupami rasowymi lub etnicznymi, jak również propagowania celów i zasad Karty Narodów Zjednoczonych, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Deklaracji Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej oraz niniejszej Konwencji.

CZEŚĆ II

Art. 8.

1. Utworzony zostanie Komitet do spraw likwidacji dyskryminacji rasowej (zwany dalej Komitetem), składający się z osiemnastu ekspertów o wysokim

poziomie moralnym i uznanej bezstronności, wybieranych przez Państwa-Strony Konwencji wśród swoich obywateli, którzy będą wykonywali swe funkcje w imieniu własnym; wzięta zostanie pod uwagę konieczność zapewnienia właściwej reprezentacji geograficznej oraz reprezentacji różnych form cywilizacji, jak również głównych systemów prawnych.

2. Członkowie Komitetu będą wybierani w tajnym głosowaniu z listy osób wyznaczonych przez Państwa-Strony Konwencji. Każde z tych państw będzie mogło wyznaczyć jedną osobę spośród swych obywateli.

3. Pierwsze wybory odbędą się po upływie sześciu miesięcy od daty wejścia w życie niniejszej Konwencji. Co najmniej na trzy miesiące przed datą każdego wyborów Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych wystosuje list od Państw-Stron Konwencji z zaproszeniem do zgłoszenia kandydatur w ciągu dwóch miesięcy. Sekretarz Generalny przygotowuje ułożoną w porządku alfabetycznym listę wszystkich osób zgłoszonych w ten sposób, z wymienieniem państw, które je zgłosiły, i przedstawi tę listę Państwom-Stronom Konwencji.

4. Wybory członków Komitetu odbędą się na zebraniu Państw-Stron Konwencji, zwołanym przez Sekretarza Generalnego w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Na tym zebraniu, na którym quorum będzie stanowiło dwie trzecie liczby Państw-Stron Konwencji, zostaną uznani za wybranych do Komitetu ci kandydaci, którzy otrzymają największą liczbę głosów i absolutną większość głosów obecnych i głosujących przedstawicieli Państw-Stron Konwencji.

5. a) Członkowie Komitetu będą wybierani na okres czterech lat. Jednakże mandaty dziewięciu członków wybranych w pierwszych wyborach wygasną po upływie dwóch lat; nazwiska tych dziewięciu członków zostaną ustalone zaraz po pierwszych wyborach, w drodze losowania przez przewodniczącego Komitetu;
- b) Państwo-Strona Konwencji, którego ekspert przestał sprawować funkcję członka Komitetu, wyznaczy spośród swych obywateli dla obsadzenia zwolnionego miejsca innego eksperta, podlegającego zatwierdzeniu przez Komitet;
- c) Państwa-Strony Konwencji będą ponosiły wydatki członków Komitetu w okresie pełnienia przez nich obowiązków w Komitecie.

Art. 9.

1. Państwa-Strony Konwencji zobowiązują się przedstawić Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, w celu rozpatrzenia przez Komitet, sprawozdanie o środkach ustawodawczych, sądowych, administracyjnych i innych, zastosowanych w celu wprowadzenia w życie postanowień niniejszej Konwencji:

- a) w ciągu jednego roku od dnia, w którym konwencja weszła w życie dla danego państwa, i

b) następnie co dwa lata, oraz w każdym wypadku, gdy Komitet tego zażąda. Komitet może zażądać od Państw-Stron Konwencji dodatkowych informacji.

3. Komitet będzie przedstawiał Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych, za pośrednictwem Sekretarza Generalnego, roczne sprawozdania ze swej działalności; Komitet może wysuwać sugestie i zalecenia ogólne opierając się na analizie sprawozdań i informacji utrzymanych od Państw-Stron Konwencji. Takie sugestie i ogólne zalecenia będą przedstawiane przez Komitet Zgromadzeniu Ogólnemu wraz z ewentualnymi uwagami Państw-Stron niniejszej Konwencji.

Art. 10.

1. Komitet uchwali swój regulamin wewnętrzny.

2. Komitet powoła funkcjonariuszy na okres dwóch lat.

3. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zapewni funkcjonowanie Sekretariatu Komitetu.

4. Posiedzenia Komitetu będą się normalnie odbywały w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 11.

1. Jeżeli jedno z Państw-Stron Konwencji będzie uważało, że inne Państwo-Strona Konwencji nie wykonuje postanowień niniejszej Konwencji, będzie mogło przedstawić tę sprawę Komitetowi. Komitet przekaże wówczas to powiadomienie zainteresowanemu Państwu-Stronie Konwencji. Państwo to w ciągu trzech miesięcy przedstawi Komitetowi pisemne wyjaśnienie lub oświadczenie naświetlające sprawę oraz ewentualnie wskazujące środki zaradcze podjęte przez to państwo.

2. Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od otrzymania przez dane państwo pierwszego powiadomienia sprawa nie zostanie załatwiona ku zadowoleniu obu stron bądź w drodze dwustronnych rokowań, bądź w jakimkolwiek innym dostępnym dla nich trybie, każde z tych państw będzie miało prawo ponownie skierować sprawę do Komitetu poprzez zawiadomienie Komitetu, a także drugiego państwa.

3. Komitet może rozpatrzyć sprawę przedstawioną mu zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu dopiero po stwierdzeniu, że zostały zastosowane i wyczerpane w tej sprawie wszystkie możliwe wewnętrzne środki zaradcze, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego. Zasada ta nie będzie stosowana w wypadku nieuzasadnionej zwłoki w zastosowaniu tych środków.

4. Komitet może w każdej sprawie przedstawionej mu do rozpatrzenia zażądać od zainteresowanych Państw-Stron Konwencji dostarczenia mu dodatkowych informacji związanych z tą sprawą.

5. W razie rozpatrywania przez Komitet jakiegokolwiek sprawy na podstawie niniejszego artykułu, zainteresowane Państwa-Strony Konwencji mają prawo wyznaczyć swych przedstawicieli, którzy będą brali udział bez prawa głosowania w posiedzeniach Komitetu podczas rozpatrywania danej sprawy.

Art. 12.

1. a) Po otrzymaniu i zbadaniu przez Komitet wszystkich informacji, które uzna on za niezbędne, przewodniczący Komitetu wyznaczy Komisję pojednawczą *ad hoc* (zwaną dalej „Komisją”), złożoną z pięciu osób spośród członków Komitetu lub spoza Komitetu. Członkowie Komisji będą wyznaczani za jednomyślną zgodą stron będących w sporze, a jej dobre usługi będą udostępniane zainteresowanym państwom w celu polubownego rozstrzygnięcia sprawy na zasadzie przestrzegania postanowień niniejszej Konwencji;
- b) jeżeli w ciągu trzech miesięcy państwa będące stronami w sporze nie osiągną porozumienia co do całego lub co do części składu Komisji, członkowie Komisji, co do których państwa będące stronami w sporze nie są zgodne, zostaną wybrani przez Komitet większością dwóch trzecich głosów w tajnym głosowaniu spośród członków Komitetu.

2. Członkowie Komisji będą pełnili swe funkcje w imieniu własnym. Nie będą mogli być członkami Komisji obywatele państw będących stronami w sporze ani państwa nie będące stroną niniejszej Konwencji.

3. Komisja wybierze swego przewodniczącego i uchwali swój regulamin wewnętrzny.

4. Posiedzenia Komisji będą się normalnie odbywały w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych lub w innym odpowiednim miejscu ustalonym przez Komisję.

5. Sekretariat przewidziany w artykule 10 ustęp 3 niniejszej Konwencji będzie również obsługiwał Komisję, jeżeli na skutek sporu między Państwami Stronami Konwencji zostanie ona powołana.

6. Państwa będące stronami w sporze będą pokrywały w równych częściach wszystkie wydatki członków Komisji w wysokości ustalonej przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

7. Sekretarz Generalny będzie w razie konieczności upoważniony do pokrycia wydatków członków Komisji przed zwrotem tych kosztów przez państwa będące stronami w sporze, zgodnie z postanowieniami ustępu 6 niniejszego artykułu.

8. Informacje otrzymane i zbadane przez Komitet zostaną udostępnione Komisji. Komisja będzie mogła zwrócić się do zainteresowanych państw z prośbą o dostarczenie dodatkowych informacji dotyczących rozpatrywanej sprawy.

Art. 13.

1. Komisja, po wszechstronnym rozpatrzeniu sprawy, przygotowuje i przedstawi przewodniczącemu Komitetu sprawozdanie zawierające jej wnioski dotyczące stanu faktycznego sporu między stronami oraz zalecenia, jakie uważa za właściwe dla osiągnięcia polubownego załatwienia sporu.

2. Przewodniczący Komitetu przekaże sprawozdanie Komisji każdemu z państw będących stronami w sporze. Państwa te poinformują przewodniczącego Komitetu w ciągu trzech miesięcy, czy przyjmują zalecenia zawarte w sprawozdaniu Komisji, czy też ich nie przyjmują.

3. Po upływie okresu przewidzianego w ustępie 3 niniejszego artykułu przewodniczący Komitetu przekaże sprawozdanie Komisji oraz oświadczenia zainteresowanych państw innym Państwom-Stronom niniejszej Konwencji.

Art. 14.

1. Każde Państwo-Strona Konwencji może w każdej chwili oświadczyć, że uznaje kompetencję Komitetu do przyjmowania i rozpatrywania skarg osób lub grup osób podlegających jurysdykcji tego państwa stwierdzających, że są ofiarami naruszenia przez to państwo któregośkolwiek z praw wymienionych w niniejszej Konwencji. Komitet nie będzie przyjmował żadnych skarg dotyczących Państwa-Strony Konwencji, które nie złożyło takiego oświadczenia.

2. Każde Państwo-Strona Konwencji, które złoży oświadczenie przewidziane w ustępie 1 niniejszego artykułu, może utworzyć lub wskazać organ w jego systemie prawnym, który będzie właściwy do przyjmowania i rozpatrywania petycji od osób lub grup osób podlegających jurysdykcji tego państwa, twierdzących, że są ofiarami naruszenia któregośkolwiek z praw wymienionych w niniejszej Konwencji i że wyczerpały wszystkie inne dostępne krajowe środki ochrony prawnej.

3. Oświadczenie złożone zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu oraz notyfikacja wskazująca nazwę każdego organu utworzonego lub wskazanego zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu zostaną złożone przez Państwo-Stronę Konwencji u Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, który przekaże ich kopie innym Państwom-Stronom Konwencji. Oświadczenie może być w każdej chwili wycofane drogą notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego, ale wycofanie to nie będzie miało wpływu w odniesieniu do skarg już rozpatrywanych przez Komitet.

4. Organ utworzony lub wskazany zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu będzie prowadził rejestr petycji, a uwierzytelnione kopie tego rejestru będą corocznie przekazywane właściwą drogą Sekretarzowi Generalnemu, z tym że ich treść nie będzie publicznie ujawniana.

5. W przypadku gdy wnoszący petycję nie uzyska zadowolającego załatwienia sprawy przez organ utworzony lub wskazany zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu, ma on prawo przekazać sprawę w ciągu sześciu miesięcy Komitetowi.

6. a) Treść każdej nadesłanej do Komitetu skargi zostanie przez Komitet, w drodze poufnej, przekazana do wiadomości Państwu-Stronie Konwencji, któremu zarzuca się naruszenie któregośkolwiek z postanowień niniejszej Konwencji, jednakże tożsamość zainteresowanej osoby lub grupy osób nie będzie ujawniana bez ich wyraźnej zgody. Komitet nie będzie przyjmował skarg anonimowych;
  - b) Państwo powiadomione o treści skargi przedstawi w ciągu trzech miesięcy Komitetowi pisemne wyjaśnienia lub oświadczenia nasświetlające sprawę oraz ewentualnie wskazujące środki zaradcze podjęte przez to państw;
  7. a) Komitet rozpatrzy skargi w świetle wszystkich informacji udostępniomych mu przez zainteresowane Państwo-Stronę Konwencji i przez wnoszącego petycję. Komitet nie będzie rozpatrywał żadnych skarg przed upewnieniem się, że wnoszący petycję wyczerpał wszystkie dostępne krajowe środki ochrony prawnej. Zasada ta nie będzie jednak stosowana w wypadku nieuzasadnionej zwłoki w zastosowaniu tych środków;
  - b) Komitet prześle swoje propozycje i ewentualne zalecenia zainteresowanemu Państwu-Stronie Konwencji oraz wnoszącemu petycję.
8. Komitet włączy do swego rocznego sprawozdania streszczenie tego rodzaju skarg i, w razie potrzeby, streszczenie wyjaśnień i oświadczeń zainteresowanych Państw-Stron Konwencji oraz swych propozycji i zaleceń.
9. Komitet będzie mógł wykonywać funkcje przewidziane w niniejszym artykule dopiero wtedy, gdy co najmniej dziesięć Państw stron niniejszej Konwencji złoży oświadczenie zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu.

Art. 15.

1. Do czasu zrealizowania celów Deklaracji w sprawie przyznania niepodległości krajom i narodom kolonialnym, zawartej w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego 1514 (XV) z dnia 14 grudnia 1960 roku, postanowienia niniejszej Konwencji nie będą w żaden sposób ograniczały prawa do wnoszenia petycji przyznanego tym narodom przez inne dokumenty międzynarodowe lub przez Organizację Narodów Zjednoczonych i jej organizacje wyspecjalizowane.

2. a) Komitet utworzony na podstawie artykułu 8 ustęp 1 niniejszej Konwencji będzie otrzymywał kopie petycji od organów Organizacji Narodów Zjednoczonych, które zajmują się sprawami mającymi bezpośredni związek z zasadami i celami niniejszej Konwencji, oraz będzie przekazywał tym organom opinie i zalecenia co do tych petycji, w czasie rozpatrywania petycji pochodzących od mieszkańców terytoriów powierniczych lub niesamodzielnych albo wszelkich innych terytoriów, do których odnosi się rezolucja 1514 (XV) Zgro-

madzenia Ogólnego, i poruszających sprawy objęte niniejszą Konwencją, które zostały wniesione do tych organów;

- b) Komitet będzie otrzymywał od właściwych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych kopie sprawozdań o środkach ustawodawczych, sądowych, administracyjnych i innych, bezpośrednio związanych z zasadami i celami niniejszej Konwencji, a które zostały zastosowane przez państwa zarządzające na terytoriach wymienionych w punkcie (a) niniejszego ustępu, oraz będzie przekazywał tym organom swe opinie i zalecenia.

3. Komitet będzie włączał do swego sprawozdania dla Zgromadzenia Ogólnego streszczenie petycji i sprawozdań otrzymanych od organów Organizacji Narodów Zjednoczonych, jak również swoje opinie i zalecenia dotyczące wymienionych petycji i sprawozdań.

4. Komitet będzie zwracał się do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o wszelkie znajdujące się w jego posiadaniu informacje związane z celami niniejszej Konwencji, a dotyczące terytoriów wymienionych w punkcie (a) ustępu 2 niniejszego artykułu.

Art. 16.

Postanowienia niniejszej Konwencji dotyczące uregulowania sporów lub załatwiania skarg będą stosowane bez uszczerbku dla innych metod postępowania, mających na celu regulowanie sporów lub załatwienie skarg w sprawie dyskryminacji, a ustalonych w dokumentach konstytucyjnych Organizacji Narodów Zjednoczonych i jej organizacji wyspecjalizowanych lub w uchwalonych przez nie konwencjach i nie będą stanowiły dla Państw-Stron niniejszej Konwencji przeszkody w stosowaniu innych metod postępowania w celu uregulowania jakiegoś sporu zgodnie z wiążącymi te państwa ogólnymi lub specjalnymi umowami międzynarodowymi.

CZEŚĆ III

Art. 17.

1. Niniejsza Konwencja będzie otwarta do podpisu dla każdego państwa będącego członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych lub którejś z jej organizacji wyspecjalizowanych, dla każdego państwa będącego stroną Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i dla każdego innego państwa, do którego zwróci się Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych z zaproszeniem, aby stało się stroną niniejszej Konwencji.

2. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 18.

1. Niniejsza Konwencja będzie otwarta do przystąpienia dla każdego państwa wymienionego w artykule 17 ustęp 1 Konwencji.
2. Przystąpienie zostaje dokonane przez złożenie dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 19.

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie trzydziestego dnia od dnia złożenia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dwudziestego siódmego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.
2. Dla każdego państwa, które ratyfikuje niniejszą Konwencję albo do niej przystąpi po złożeniu dwudziestego siódmego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia, wejdzie ona w życie trzydziestego dnia od dnia złożenia przez to państwo dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Art. 20.

1. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych będzie przyjmował i przekazywał wszystkim państwom, które są lub mogą stać się stronami niniejszej Konwencji, zastrzeżenia zgłoszone w chwili ratyfikacji lub przystąpienia. Każde państwo, które sprzeciwia się tym zastrzeżeniom, zawiadomi Sekretarza Generalnego w ciągu dziewięćdziesięciu dni od daty zawiadomienia go o tych zastrzeżeniach, że ich nie przyjmuje.
2. Zastrzeżenia nie dające się pogodzić z przedmiotem i celem niniejszej Konwencji, a także zastrzeżenie, które w rezultacie mogłoby paraliżować działalność któregośkolwiek z organów utworzonych na mocy Konwencji, nie jest dopuszczalne. Zastrzeżenie zostanie uznane za należące do wyżej określonej kategorii, jeżeli co najmniej dwie trzecie Państw-Stron niniejszej Konwencji sprzeciwia się temu zastrzeżeniu.
3. Zastrzeżenia mogą być w każdej chwili wycofane przez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego. Notyfikacja taka nabiera mocy w dniu jej otrzymania.

Art. 21.

Każde Państwo-Strona Konwencji może ją wypowiedzieć w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wypowiedzenie nabierze mocy obowiązującej po upływie roku od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 22.

Każdy spór między dwoma lub więcej Państwami Stronami Konwencji dotyczący interpretacji lub stosowania niniejszej Konwencji, który nie zostanie rozstrzygnięty w drodze rokowań lub przez zastosowanie procedury wyraźnie

ustalanej w niniejszej Konwencji, zostanie przekazany – na wniosek którejkolwiek ze stron w sporze – do rozstrzygnięcia Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości, chyba że strony będące w sporze zgodzą się na inny tryb uregulowania sporu.

Art. 23.

1. Każde Państwo-Strona Konwencji może w każdej chwili, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego, wystąpić z wnioskiem o zrewidowanie niniejszej Konwencji.

2. Zgromadzenie Ogólne zdecydowało, jakie kroki należy ewentualnie podjąć w związku z tego rodzaju wnioskiem.

Art. 24.

Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych będzie zawiadamiał wszystkie Państwa określone w artykule 17 ustęp 1 niniejszej Konwencji o:

- a) złożeniu podpisów oraz dokumentów ratyfikacyjnych i dokumentów przystąpienia zgodnie z artykułami 17 i 18;
- b) dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z artykułem 19;
- c) skargach i oświadczeniach otrzymanych zgodnie z artykułami 14, 20 i 23;
- d) wypowiedzeniach dokonanych zgodnie z artykułem 21.

Art. 25.

1. Niniejsza Konwencja, której teksty angielski, chiński, francuski, hiszpański i rosyjski są jednakowo autentyczne, zostanie złożona na przechowanie w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaże uwierzytelnione kopie niniejszej Konwencji wszystkim państwom należącym do którejkolwiek z kategorii określonych w artykule 17 ustęp 1 Konwencji.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni przez swoje Rządy, podpisali niniejszą Konwencję, otwartą do podpisu w Nowym Jorku, dnia siódmego marca tysiąc dziewięćset sześćdziesiątego szóstego roku.

MIĘDZYNARODOWA KONWENCJA O ZWALCZANIU I KARANIU ZBRODNI APARTHEIDU*

z dnia 30 listopada 1973 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Państwa-Strony niniejszej Konwencji

powołując się na postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych, w której wszyscy członkowie zobowiązali się działać zarówno wspólnie, jak i osobno, we współpracy z Organizacją, w celu zapewnienia powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich ludzi, bez względu na ich rasę, płeć, język lub religię,

zważywszy, że Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stanowi, że wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw i że każdy człowiek ma wszystkie prawa i wolności zawarte w Deklaracji bez względu na jakiegokolwiek różnicę rasy, koloru skóry lub narodowości,

zważywszy, że w Deklaracji w sprawie przyznania niepodległości krajom i narodom kolonialnym Zgromadzenie Ogólne stwierdziło, iż proces wyzwiania jest niepohamowany i nieodwracalny i że w interesie godności ludzkiej, postępu i sprawiedliwości należy położyć kres kolonializmowi i wszystkim przejawom segregacji i dyskryminacji, które mu towarzyszą,

przypominając, że zgodnie z Międzynarodową konwencją w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej państwa szczególnie potępiają segregację rasową i apartheid oraz zobowiązują się zapobiegać, zakazywać i zwalczać na terytoriach podlegających ich jurysdykcji wszelkie praktyki tego rodzaju,

przypominając, że w Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa pewne czyny, które mogą być zakwalifikowane także jako akty apartheidu, stanowią zbrodnię w obliczu prawa międzynarodowego,

przypominając, że według brzmienia Konwencji o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości „niehumanitarne czyny wynikające z polityki apartheidu” są kwalifikowane jako zbrodnie przeciwko ludzkości,

---

* Data przyjęcia: 30 listopada 1973 roku.

Data wejścia w życie: 19 lipca 1976 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 5 lutego 1976 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 18 lipca 1976 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1976 roku, Nr 32, poz. 186.

przypominając, że Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło szereg rezolucji, w których polityka i praktyki apartheidu zostały potępione jako zbrodnie przeciwko ludzkości,

przypominając, iż Rada Bezpieczeństwa podkreśliła, że apartheid, jego stałe nasilanie się i rozprzestrzenienie poważnie naruszają i zagrażają międzynarodowemu pokojowi i bezpieczeństwu,

przekonane, że Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu umożliwi podjęcie bardziej skutecznych środków na forum międzynarodowym i krajowym, w celu wyeliminowania i karania zbrodni apartheidu,

uzgodniły, co następuje:

Art. I

1. Państwa-Strony niniejszej Konwencji oświadczają, że apartheid jest zbrodnią przeciwko ludzkości i że nieludzkie czyny wynikające z polityki i praktyki apartheidu oraz podobna polityka i praktyki segregacji i dyskryminacji rasowej, określone w artykule II Konwencji, są zbrodniami naruszającymi normy prawa międzynarodowego, a w szczególności cele i zasady Karty Narodów Zjednoczonych, i że stanowią one poważne zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

2. Państwa-Strony niniejszej Konwencji ogłaszają za przestępcze te organizacje, instytucje i osoby, które dopuszczają się zbrodni apartheidu.

Art. II

W rozumieniu niniejszej Konwencji wyrażenie „zbrodnia apartheidu”, obejmujące politykę i praktyki podobne do segregacji oraz dyskryminacji rasowej, stosowane w Afryce Południowej, będzie miało zastosowanie do następujących czynów nieludzkich, popełnianych w celu tworzenia lub utrzymania przewagi jednej grupy rasowej nad jakąkolwiek inną grupą rasową i systematycznego jej ciemnienia:

- a) odmawianie członkowi lub członkom grupy rasowej lub kilku grup rasowych prawa do życia i wolności osobistej:
  - i) przez zabójstwa popełniane na członkach jednej lub kilku grup rasowych;
  - ii) przez wyrządzanie członkom grupy lub kilku grup rasowych poważnej krzywdy cielesnej lub umysłowej przez gwałcenie ich wolności lub godności bądź poddawanie ich torturom, okrutnemu, nieludzkiemu i upodlającemu traktowaniu albo karaniu;
  - iii) przez samowolne zatrzymywanie i nielegalne więzienie członków grupy lub kilku grup rasowych;

- b) rozmyślne narzucanie grupie lub kilku grupom rasowym warunków życia mających spowodować ich całkowite lub częściowe wyniszczenie fizyczne;
- c) podjęcie legislacyjnych lub innych środków mających uniemożliwić grupie lub kilku grupom rasowym uczestniczenie w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym kraju i rozmyślne tworzenie warunków uniemożliwiających pełny rozwój takiej grupy lub grup, w szczególności przez pozbawienie członków grupy lub kilku grup rasowych wolności i podstawowych praw człowieka, a mianowicie prawa do pracy, prawa do tworzenia legalnych związków zawodowych, prawa do nauki, prawa do opuszczania swego kraju i powrotu do niego, prawa do posiadania obywatelstwa, prawa do swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania, prawa do wolności myśli i słowa oraz prawa do swobodnego tworzenia pokojowych zrzeszeń i stowarzyszeń;
- d) podejmowanie wszelkich środków, w tym także legislacyjnych, zmierzających do podziału ludności według kryteriów rasowych przez tworzenie wydzielonych rezerwatów i gett dla członków grupy lub kilku grup rasowych, przez zakaz zawierania związków małżeńskich między osobami należącymi do różnych grup rasowych i przez wywłaszczanie nieruchomości należących do jednej lub kilku grup rasowych albo do ich członków,
- e) wyzyskiwanie pracy członków jednej lub kilku grup rasowych, w szczególności przez poddawanie ich pracy przymusowej;
- f) prześladowanie organizacji lub osób przez pozbawianie ich podstawowych praw i wolności z tego powodu, że są przeciwnikami apartheidu.

Art. III

Międzynarodowej odpowiedzialności karnej podlegają, bez względu na pobudki działania, osoby, członkowie organizacji i instytucji oraz przedstawiciele państwa, zarówno przebywający na terytorium państwa, w którym akty są dokonywane, jak i na terytorium jakiegokolwiek innego państwa, którzy:

- a) dokonują czynów wymienionych w artykule II niniejszej Konwencji, biorą udział w tych czynach i podlegają do nich bezpośrednio lub pośrednio w celu ich dokonania,
- b) sprzyjają, zachęcają lub współdziałają w dokonaniu zbrodni apartheidu.

Art. IV

Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się:

- a) do podjęcia wszelkich legislacyjnych lub innych środków niezbędnych do zlikwidowania, jak również zapobiegania powstaniu jakiegokolwiek poparcia dla zbrodni apartheidu oraz zbliżonej do niej polityki segregacji rasowej albo ich przejawów oraz do karania osób winnych popełnienia tej zbrodni,

- b) podjęcia środków legislacyjnych, sądowych i administracyjnych, mających na celu ściganie, sądzenie i karanie, zgodnie z posiadaną jurysdykcją, osób winnych lub oskarżonych o czyny określone w artykule II niniejszej Konwencji, bez względu na to, czy przebywają one na terytorium państwa, w którym te akty zostały dokonane, i bez względu na to, czy są obywatelami tego lub innego państwa, czy też nie mają żadnego obywatelstwa.

Art. V

Osoby oskarżone o dokonanie czynów wymienionych w artykule II niniejszej Konwencji mogą być sądzone przez właściwy sąd któregokolwiek Państwa-Strony Konwencji, który uzyska jurysdykcję w stosunku do tych osób, albo przez międzynarodowy trybunał karny, posiadający jurysdykcję w odniesieniu do tych Państw-Stron, które uznały tę jurysdykcję.

Art. VI

Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się uznawać i wykonywać zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych decyzje podjęte przez Radę Bezpieczeństwa, które mają na celu zapobieganie, zwalczanie i karanie zbrodni apartheidu, jak również przyczyniać się do wykonywania decyzji podjętych przez inne właściwe organy Organizacji Narodów Zjednoczonych, zmierzających do osiągnięcia celów Konwencji.

Art. VII

1. Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się składać okresowo zespołowi utworzonemu zgodnie z artykułem IX Konwencji sprawozdania dotyczące środków legislacyjnych, sądowych, administracyjnych i innych, które zostały podjęte w celu zrealizowania postanowień Konwencji.

2. Teksty tych sprawozdań będą przekazywane za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych Specjalnemu Komitetowi do Spraw Apartheidu.

Art. VIII

Każde Państwo-Strona niniejszej Konwencji może zwrócić się do któregokolwiek z właściwych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych o podjęcie środków zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, które uzna ono za odpowiednie dla zapobiegania i zwalczania zbrodni apartheidu.

Art. IX

1. Przewodniczący Komisji Praw Człowieka powoła zespół złożony z trzech członków tej komisji, będących równocześnie przedstawicielami Państw-Stron niniejszej Konwencji, w celu badania sprawozdań przedstawionych przez Państwa-Strony, zgodnie z postanowieniami artykułu VII Konwencji.

2. Jeżeli w skład Komisji Praw Człowieka nie wchodzi przedstawiciele Państw-Stron niniejszej Konwencji albo jest ich mniej niż trzech, Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych, w porozumieniu ze wszystkimi Państwami-Stronami Konwencji, wyznaczy przedstawiciela Państwa-Strony lub przedstawicieli Państw-Stron Konwencji nie będących członkami Komisji Praw Człowieka, którzy będą brali udział w pracach zespołu utworzonego na mocy postanowień ustępu 1 niniejszego artykułu, do czasu wybrania do Komisji Praw Człowieka przedstawicieli Państw-Stron Konwencji.

3. W celu rozpatrzenia sprawozdań złożonych zgodnie z artykułem VII zespół będzie mógł zbierać się na okres nie przekraczający pięciu dni bądź przed otwarciem, bądź po zamknięciu sesji Komisji Praw Człowieka.

Art. X

1. Państwa-Strony niniejszej Konwencji upoważniają Komisję Praw Człowieka:

- a) do wystąpienia z prośbą do organów Organizacji Narodów Zjednoczonych, aby przy przekazywaniu egzemplarzy petycji zgodnie z artykułem 15 Międzynarodowej Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej zwracały uwagę na skargi dotyczące czynów wymienionych w artykule II niniejszej Konwencji;
- b) do sporządzenia na podstawie sprawozdań kompetentnych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych i sprawozdań składanych okresowo przez Państwa-Strony niniejszej Konwencji listy osób, organizacji, instytucji i przedstawicieli państw, którzy są podejrzani o popełnienie zbrodni wymienionych w artykule II, jak również tych, przeciwko którym Państwa-Strony Konwencji wszczęły postępowanie sądowe;
- c) do wystąpienia z prośbą do właściwych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych o udzielenie informacji na temat środków podjętych przez władze odpowiedzialne za administrację terytoriów powierniczych i terytoriów nie rządzących się samodzielnie oraz wszelkich innych terytoriów, do których odnosi się rezolucja 1514 (XV) Zgromadzenia Ogólnego z dnia 14 grudnia 1960 roku, w stosunku do osób podejrzanych o popełnienie zbrodni wymienionych w artykule II i które uważa się za podlegające ich jurysdykcji terytorialnej i administracyjnej.

2. Do czasu osiągnięcia celów Deklaracji w sprawie nadania niepodległości krajom i narodom kolonialnym, która zawarta jest w rezolucji 1514 (XV) Zgromadzenia Ogólnego, postanowienia niniejszej Konwencji w niczym nie ograniczają prawa do wnoszenia petycji przyznanego tym ludom przez inne dokumenty międzynarodowe lub przez Organizację Narodów Zjednoczonych oraz jej instytucje wyspecjalizowane.

Art. XI

1. Dla celów ekstradycji czyny wymienione w artykule II niniejszej Konwencji nie będą uważane za przestępstwa polityczne.

2. Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się w takich przypadkach dokonywać ekstradycji zgodnie z ich ustawodawstwem i obowiązującymi umowami.

Art. XII

Spory między Państwami-Stronami wynikające z interpretacji, stosowania lub wykonywania niniejszej Konwencji, które nie zostaną rozwiązane w drodze rokowań, będą na wniosek Państw, które są stronami w sporze, przedstawione do rozstrzygnięcia Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości, chyba że strony w sporze uzgodnią inny sposób jego rozwiązania.

DEKLARACJA W SPRAWIE ELIMINACJI WSZELKICH FORM NIETOLERANCJI I DYSKRYMINACJI OPARTYCH NA RELIGII LUB PRZEKONANIACH*

z dnia 25 listopada 1981 r., Nowy Jork

Zgromadzenie Ogólne

zważywszy, że jedną z podstawowych zasad Karty Narodów Zjednoczonych jest zasada godności i równości przynależnej wszystkim istotom ludzkim, oraz że wszystkie Państwa członkowskie zobowiązały się podejmować wspólne i oddzielne akcje we współdziałaniu z Organizacją na rzecz promocji i troski o powszechne poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub religię,

zważywszy, że Powszechna Deklaracja Praw Człowieka oraz Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka ogłaszają zasady niedyskryminacji i równości wobec prawa, jak również prawo do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań,

zważywszy, że brak poszanowania oraz naruszanie praw człowieka i podstawowych wolności, w szczególności prawa do wolności myśli, sumienia, religii lub jakichkolwiek przekonań, prowadziły – bezpośrednio bądź pośrednio – do wojen i wielkich cierpień ludzkości, zwłaszcza tam, gdzie służyły one za środek obcej ingerencji w sprawy wewnętrzne innych państw i prowadziły do rozniecenia nienawiści pomiędzy ludami i narodami,

zważywszy, że religia lub przekonania – dla każdego, kto je wyznaje – są jednym z zasadniczych elementów jego koncepcji życia, jak również, że wolność religii lub przekonań powinna być w pełni uszanowana i zagwarantowana,

zważywszy, że jest istotnym popierać zrozumienie, tolerancję i szacunek w sprawach dotyczących wolności religii lub przekonań oraz zapewnić, by niedopuszczalnym było wykorzystywanie religii lub przekonań dla celów niezgodnych z Kartą Narodów Zjednoczonych, innymi stosownymi dokumentami Narodów Zjednoczonych oraz celami i zasadami niniejszej Deklaracji,

przeświadczono o tym, iż wolność religii lub przekonań powinna również przyczyniać się do osiągnięcia celów pokoju światowego, sprawiedliwości społecznej oraz przyjaźni pomiędzy ludami, jak również do wyeliminowania ideologii lub praktyk kolonializmu i dyskryminacji rasowej,

---

* Data przyjęcia: 25 listopada 1981 roku.

odnotowując z satysfakcją przyjęcie – pod egidą Narodów Zjednoczonych i ich agend wyspecjalizowanych, włączając w to wejście w życie niektórych – konwencji na rzecz wyeliminowania różnych form dyskryminacji,

przejęte przejawami nietolerancji, jak też istnieniem dyskryminacji w sprawach religii lub przekonań, nadal doświadczanymi na niektórych obszarach świata,

zdecydowane przyjąć wszelkie konieczne środki dla szybkiego wyeliminowania takiej nietolerancji we wszelkich jej formach i przejawach, jak również zapobiegając i zwalczając dyskryminację na podstawie religii lub przekonań,

ogłasza niniejszą Deklarację w sprawie eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach:

Art. 1.

1. Każda osoba będzie miała prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to będzie obejmowało wolność wyznawania religii bądź jakichkolwiek przekonań według własnego wyboru, jak również wolność manifestowania swojej religii lub przekonań – indywidualnie lub we wspólnocie z innymi, publicznie lub prywatnie – w modlitwie, obrzędach, praktykach i nauczaniu.

2. Nikt nie będzie podlegać przymusowi, który naruszałby jego wolność wyznawania religii lub przekonań według własnego wyboru.

3. Wolność manifestowania czyjejs religii lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, jakie są przewidziane prawem i konieczne w demokratycznym społeczeństwie dla ochrony bezpieczeństwa, porządku, zdrowia lub moralności publicznej, albo podstawowych praw i wolności innych osób.

Art. 2.

1. Nikt nie będzie podlegać dyskryminacji ze strony jakiegokolwiek Państwa, instytucji, grupy osób albo osoby na podstawie religii lub innych przekonań.

2. Dla celów niniejszej Deklaracji, wyrażenie „nietolerancja i dyskryminacja oparta na religii lub przekonaniach” oznacza jakiegokolwiek rozróżnienie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie oparte na religii lub przekonaniach, a mające za swój cel albo za swój skutek zniesienie lub podkopanie uznania, korzystania lub urzeczywistnienia praw człowieka i podstawowych wolności na zasadzie równości.

Art. 3.

Dyskryminacja pomiędzy istotami ludzkimi na podstawie religii lub przekonań stanowi obrazę godności ludzkiej oraz zaparcie się zasad Karty Narodów Zjednoczonych, i winna być potępiona jako naruszenie praw człowieka

i podstawowych wolności proklamowanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a szczególnie ogłoszonych w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka, a także jako przeszkoda dla przyjaznych i pokojowych stosunków między narodami.

Art. 4.

1. Wszystkie Państwa podejmować będą skuteczne środki dla zapobiegania i eliminowania dyskryminacji na podstawie religii lub przekonań w uznaniu, urzeczywistnianiu i korzystaniu z praw człowieka i podstawowych wolności we wszystkich dziedzinach życia obywatelskiego, gospodarczego, politycznego, społecznego i kulturalnego.

2. Wszystkie Państwa będą czynić wszelkie wysiłki na rzecz wydania bądź – tam, gdzie zachodzi taka potrzeba – uchylenia ustawodawstwa celem zakazania jakiegokolwiek tego rodzaju dyskryminacji, jak też na rzecz podjęcia wszelkich właściwych środków służących zwalczaniu w tej dziedzinie nietolerancji na podstawie religii bądź innych przekonań.

Art. 5.

1. Rodzice albo – w odpowiednim przypadku – opiekunowie prawni dziecka mają prawo organizować życie w obrębie rodziny zgodnie z ich religią lub przekonaniami, jak również mając na względzie edukację moralną, w której – zgodnie z ich przeświadczeniem – dziecko powinno wzrastać.

2. Każde dziecko będzie korzystało z prawa dysponowania dostępem do edukacji w dziedzinie religii lub przekonań zgodnie z życzeniem jego rodziców albo – w odpowiednim przypadku opiekunów prawnych, i nie może być zmuszane do pobierania nauki o religii lub przekonaniach wbrew woli jego rodziców lub opiekunów prawnych, przy czym wiodącą zasadą będzie najwyższy interes dziecka.

3. Każde dziecko będzie chronione przed jakąkolwiek formą dyskryminacji na podstawie religii lub przekonań. Winno ono wzrastać w duchu zrozumienia, tolerancji, przyjaźni między ludami, pokoju i powszechnego braterstwa, poszanowania dla wolności religii lub przekonań innych osób, jak również w pełnej świadomości tego, iż jego energia i talenty winny być postawione na służbę jego bliźnim.

4. W przypadku dziecka, które nie pozostaje pod opieką ani swoich rodziców, ani opiekunów prawnych, należytej uwagi należy udzielać wyrażonym przez nich życzeniom bądź jakimkolwiek innemu dowodowi ich życzeń w dziedzinie religii lub przekonań, przy czym najwyższy interes dziecka będzie zasadą wiodącą.

5. Praktykowanie religii lub przekonań, w którym dziecko wzrasta, nie może być szkodliwe dla jego zdrowia fizycznego bądź umysłowego, albo dla jego pełnego rozwoju, biorąc pod uwagę artykuł 1 ustęp 3 niniejszej Deklaracji.

Art. 6.

Zgodnie z artykułem 1 niniejszej Deklaracji i stosownie do postanowień Artykułu 1 ustęp 3, prawo do wolności myśli, sumienia, religii lub przekonań będzie obejmowało, między innymi, następujące wolności:

- a) modlitwy i zgromadzania się dla potrzeb religii lub przekonań, jak też ustanawiania i utrzymywania placówek temu celowi służących;
- b) ustanawiania i utrzymywania stosownych instytucji charytatywnych lub humanitarnych;
- c) produkowania, nabywania i wykorzystywania, w stosownym zakresie, koniecznych artykułów i materiałów związanych z rytuałem albo obyczajami danej religii lub przekonań;
- d) pisania, wydawania i rozpowszechniania odpowiednich publikacji w tych dziedzinach;
- e) nauczania religii lub przekonań w odpowiednich dla tego celu placówkach;
- f) ubiegania się o i uzyskiwania dobrowolnych wkładów finansowych bądź innych od jednostek i instytucji;
- g) szkolenia, wskazywania, doboru lub wyznaczania drogą sukcesji odpowiednich przewodników, stosownie do wymagań i standardów jakiegokolwiek religii lub przekonań;
- h) przestrzegania dni odpoczynku oraz obchodzenia świąt i ceremonii zgodnie z przepisami czyjejs religii lub przekonań;
- i) ustanawiania i utrzymywania kontaktów z jednostkami i wspólnotami w dziedzinie religii lub przekonań na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Art. 7.

Prawa i wolności ustalone w niniejszej Deklaracji będą przyznawane w ustawodawstwie krajowym w taki sposób, by każda osoba dysponowała możliwością korzystania w praktyce z takich praw i wolności.

Art. 8.

Nic w niniejszej Deklaracji nie będzie rozumiane jako ograniczenie bądź odstępstwo od jakiegokolwiek prawa określonego w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka.

MIĘDZYNARODOWA KONWENCJA PRZECIW APARTHEIDOWI W SPORCIE*

z dnia 10 grudnia 1985 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Państwa-Strony niniejszej Konwencji

nawiązując do postanowień Karty Narodów Zjednoczonych, w której wszyscy członkowie zobowiązali się do podejmowania wspólnych i indywidualnych przedsięwzięć we współpracy z Organizacją w celu zapewnienia powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych wolności dla wszystkich ludzi bez względu na rasę, płeć, grupę językową lub przekonania religijne,

biorąc pod uwagę, że Powszechna Deklaracja Praw Człowieka głosi, iż wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w godności i prawach, jak też że każdy ma prawo do korzystania ze wszystkich proklamowanych w Deklaracji wolności i praw bez względu na jakiegokolwiek różnicę, rasę, kolor skóry lub pochodzenie narodowe,

przypominając, że zgodnie z Międzynarodową konwencją w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej Państwa-Strony tej Konwencji potępiają szczególnie segregację rasową i apartheid oraz zobowiązują się zapobiegać, zakazywać i zwalczać jakiegokolwiek praktyki tego rodzaju we wszystkich dziedzinach,

przypominając, że Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło szereg rezolucji potępiających apartheid w sporcie i potwierdziło swoje bezwzględne poparcie dla zasad olimpijskich o niedopuszczalności jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na rasę, religię lub przynależność polityczną, jak również o tym, że jedynym kryterium udziału w imprezach sportowych powinny być wyniki sportowe,

biorąc pod uwagę, że w Deklaracji międzynarodowej przeciw apartheidowi w sporcie, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 14 grudnia 1977 r., uroczyście została potwierdzona konieczność szybkiej likwidacji apartheidu w sporcie,

---

* Data przyjęcia: 10 grudnia 1985 roku.

Data wejścia w życie: 3 kwietnia 1988 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 29 grudnia 1987 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 3 kwietnia 1988 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1988 roku, Nr 14, poz. 100.

nawiązując do postanowień Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu, a zwłaszcza uznając, że udział w wymianie sportowej ekip wyłonionych w oparciu o zasady apartheidu bezpośrednio podjudza i zachęca do dokonywania zbrodni apartheidu, jak to zostało określone we wspomnianej Konwencji, zdecydowane podjąć niezbędne kroki do wykorzenia apartheidu ze sportu i sprzyjające rozwojowi międzynarodowych kontaktów sportowych na zasadach olimpijskich,

uznając, że kontakty sportowe z każdym krajem, który prowadzi politykę apartheidu w sporcie, są formą uznania i umocnienia apartheidu, z pogwałceniem zasad olimpijskich i tym samym wywołują uzasadniony niepokój wszystkich rządów,

dążąc do realizacji zasad zawartych w Deklaracji międzynarodowej przeciw apartheidowi w sporcie i do zapewnienia szybszego podjęcia praktycznych działań w tym celu,

przekonane, że przyjęcie Międzynarodowej konwencji przeciw apartheidowi w sporcie doprowadzi do bardziej skutecznych działań w skali międzynarodowej i krajowej w celu likwidacji apartheidu w sporcie,

uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

W rozumieniu niniejszej Konwencji:

- a) wyrażenie „apartheid” oznacza taki system zalegalizowanej segregacji rasowej i dyskryminacji w celu ustanowienia i utrzymywania panowania jednej grupy rasowej nad inną grupą rasową i jej systematycznego ciemnienia, jaki ma miejsce w Republice Południowej Afryki, a „apartheid w sporcie” oznacza realizację polityki i stosowanie w praktyce takiego systemu w działalności sportowej i to prowadzonej zarówno na zasadzie zawodowej, jak i amatorskiej;
- b) wyrażenie „państwowe obiekty sportowe” oznacza dowolne obiekty sportowe, które funkcjonują w ramach programu sportowego, prowadzonego pod egidą rządu danego państwa;
- c) wyrażenie „zasady olimpijskie” oznacza zasady, zgodnie z którymi nie dopuszcza się do żadnej dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe, przekonania religijne lub przynależność polityczną;
- d) wyrażenie „kontrakty sportowe” oznacza jakiegokolwiek kontrakty zawierane w celu zorganizowania, popierania i przeprowadzania wszelkich imprez sportowych i uczestniczenia w nich, włączając obsługę;
- e) wyrażenie „organizacje sportowe” oznacza wszelkie organizacje, utworzone dla przeprowadzenia imprez sportowych o charakterze krajowym, w tym narodowe komitety olimpijskie, narodowe federacje sportowe lub narodowe centralne komitety sportowe;

- f) wyrażenie „ekipa” oznacza grupę sportowców zorganizowaną w celu udziału w zawodach sportowych z innymi podobnie zorganizowanymi grupami;
- g) wyrażenie „sportowcy” oznacza mężczyzn i kobiety, którzy uczestniczą w imprezach sportowych indywidualnie bądź drużynowo, jak również kierowników, trenerów, instruktorów i inne osoby oficjalne, które pełnią ważne funkcje w ekipie.

Art. 2.

Państwa-Strony zdecydowanie potępiają apartheid i zobowiązują się natychmiast, wszelkimi odpowiednimi środkami, prowadzić politykę zmierzającą do położenia kresu apartheidowi w sporcie we wszystkich jego formach.

Art. 3.

Państwa-Strony nie dopuszczają do utrzymywania kontaktów sportowych z krajem stosującym apartheid i podejmą odpowiednie kroki zapewniające, aby ich organizacje sportowe, ekipy i poszczególni zawodnicy nie nawiązywali takich kontaktów.

Art. 4.

Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe działania dla zapobiegania kontaktom sportowym z krajem stosującym apartheid i zapewnią funkcjonowanie efektywnego mechanizmu dla ich realizacji.

Art. 5.

Państwa-Strony odmówią udzielenia pomocy finansowej lub innej, pozwalającej ich organizacjom sportowym, ekipom i poszczególnym sportowcom uczestniczyć w imprezach sportowych w kraju prowadzącym politykę apartheidu bądź z ekipami lub poszczególnymi sportowcami wyłonionymi w oparciu o segregację rasową.

Art. 6.

Każde Państwo-Strona podejmie odpowiednie działania w stosunku do swoich organizacji sportowych, ekip i poszczególnych sportowców, którzy biorą udział w imprezach sportowych w kraju stosującym apartheid lub z ekipami reprezentującymi kraj stosujący apartheid. Działania te obejmują w szczególności:

- a) odmowę udzielania pomocy finansowej lub innej w jakichkolwiek celach takim organizacjom sportowym, ekipom lub poszczególnym zawodnikom;
- b) ograniczenie dostępu do państwowych obiektów sportowych takim organizacjom sportowym, ekipom lub poszczególnym sportowcom;

- c) odmowę realizacji wszystkich kontraktów sportowych, które przewidują przeprowadzenie imprez sportowych w kraju stosującym apartheid bądź z ekipami lub poszczególnymi sportowcami wyłonionymi w oparciu o segregację rasową;
- d) odmowę przyznawania i pozbawianie państwowych honorów lub nagród sportowych takich ekip lub poszczególnych sportowców;
- e) odmowę organizowania oficjalnych przyjęć na część takich ekip lub sportowców.

Art. 7.

Państwa-Strony odmówią wydawania wiz lub zezwoleń na wjazd przedstawicielom organizacji sportowych, ekipom i poszczególnym sportowcom reprezentującym kraj stosujący apartheid.

Art. 8.

Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne środki zapewniające usunięcie z międzynarodowych i regionalnych organizacji sportowych kraju stosującego apartheid.

Art. 9.

Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne środki zapobiegające temu, aby międzynarodowe organizacje sportowe nakładały kary finansowe lub inne na zrzeszone w nich organizacje, które zgodnie z rezolucjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, postanowieniami niniejszej Konwencji i duchem zasad olimpijskich odmawiają udziału w imprezach sportowych, w których uczestniczą kraje stosujące apartheid.

Art. 10.

1. Państwa-Strony dołożą maksymalnych wysiłków dla zapewnienia powszechnego przestrzegania olimpijskiej zasady niedyskryminacji i postanowień niniejszej Konwencji.

2. W tym celu Państwa-Strony wprowadzą zakaz wjazdu do swoich krajów członkom ekip i poszczególnym sportowcom, którzy uczestniczą lub uczestniczyli w zawodach sportowych w Republice Południowej Afryki, oraz zakaz wjazdu do swoich krajów przedstawicielom organizacji sportowych, członkom ekip i poszczególnym sportowcom, którzy ze swojej własnej inicjatywy zapraszają organizacje sportowe, ekipy i sportowców oficjalnie reprezentujących kraj stosujący apartheid i uczestniczących w zawodach pod jego flagą. Państwa-Strony mogą również zakazać wjazdu do kraju przedstawicielom organizacji sportowych, członkom ekip lub poszczególnym sportowcom, którzy utrzymują kontakty sportowe z organizacjami sportowymi, ekipami lub zawodnikami, reprezentującymi kraj stosujący apartheid i uczestniczącymi w zawodach pod

jego flagą. Zakaz wjazdu nie powinien naruszać przepisów odpowiednich federacji sportowych, które opowiadają się za położeniem kresu apartheidowi w sporcie, natomiast powinien być stosowany jedynie w odniesieniu do udziału w imprezach sportowych.

3. Państwa-Strony zalecą swoim przedstawicielom w międzynarodowych federacjach sportowych podjęcie wszelkich możliwych i praktycznych działań w celu niedopuszczenia do udziału organizacji sportowych, ekip i sportowców, o których mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu, w międzynarodowych zawodach sportowych i poprzez swoich przedstawicieli w międzynarodowych organizacjach sportowych podejmą wszelkie możliwe środki, aby:

- a) zapewnić usunięcie Republiki Południowej Afryki ze wszystkich federacji, których jest ona jeszcze członkiem, jak również nie dopuścić do odnowienia członkostwa Republiki Południowej Afryki w jakiegokolwiek federacji, z której została usunięta;
- b) w razie gdy jakiegokolwiek federacje narodowe dopuszczą do wymiany sportowej z krajem, który stosuje apartheid, wykorzystać sankcje w stosunku do takich federacji narodowych, włączając, jeżeli jest to konieczne, usunięcie z odpowiednich międzynarodowych organizacji sportowych i niedopuszczenie do udziału ich przedstawicieli w międzynarodowych zawodach sportowych.

4. W razie poważnego naruszenia postanowień niniejszej Konwencji Państwa-Strony podejmą według własnego uznania odpowiednie działania, a jeśli byłoby to konieczne, działania zmierzające do usunięcia odpowiedzialnych centralnych organizacji sportowych, narodowych federacji sportowych lub zawodników odnośnych krajów z międzynarodowych zawodów sportowych.

5. Postanowienia niniejszego artykułu odnoszące się do Republiki Południowej Afryki utracą obowiązującą moc z chwilą, gdy w kraju tym zostanie zlikwidowany system apartheidu.

Art. 11.

1. Powołuje się Komisję przeciw Apartheidowi w Sporcie (zwaną dalej „Komisją”) w składzie piętnastu członków, reprezentujących wysoką postawę moralną i oddanych sprawie walki z apartheidem, przy czym szczególna uwaga zostanie zwrócona na uczestnictwo osób posiadających doświadczenie w zakresie kierowania sportem, wybranych przez Państwa-Strony spośród swoich obywateli, z uwzględnieniem najbardziej sprawiedliwego podziału geograficznego i reprezentowania podstawowych systemów prawnych.

2. Członkowie Komisji wybierani są w tajnym głosowaniu spośród umieszczonych na liście kandydatur, wysuniętych przez Państwa-Strony. Każde Państwo-Strona może wyznaczyć jednego kandydata spośród swoich obywateli.

3. Wybory wstępne zostaną przeprowadzone po upływie sześciu miesięcy od daty wejścia w życie niniejszej Konwencji. Co najmniej trzy miesiące przed

kolejnymi wyborami Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaże Państwom-Stronom pisma z propozycją przedłożenia w terminie dwóch miesięcy ich kandydatur. Sekretarz Generalny przygotowuje listę, na której w porządku alfabetycznym zostaną umieszczeni wysunięci w ten sposób kandydaci, ze wskazaniem Państw-Stron, które ich wysunęły, i przedłoży tę listę Państwom-Stronom.

4. Wybory członków Komisji będą odbywać się na zgromadzeniach Państw-Stron, zwoływanych przez Sekretarza Generalnego w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Na tych zgromadzeniach, na których kworum stanowi 2/3 Państw-Stron, do Komisji wybrani będą kandydaci, którzy otrzymają największą liczbę głosów i absolutną większość głosów obecnych i biorących udział w głosowaniu przedstawicieli Państw-Stron.

5. Członkowie Komisji wybierani są na cztery lata. Jednakże kadencja dziewięciu członków, wybranych w pierwszych wyborach, upływa po dwóch latach. Nazwiska tych dziewięciu członków zostaną ustalone drogą losowania przez przewodniczącego Komisji bezpośrednio po pierwszych wyborach.

6. W celu obsadzenia nie przewidzianych wakatów Państwo-Strona, którego przedstawiciel przestaje pełnić obowiązki członka Komisji, wyznacza inną osobę spośród swoich obywateli, pod warunkiem zatwierdzenia kandydatury przez Komisję.

7. Państwa-Strony pokrywają wydatki członków Komisji w okresie pełnienia przez nich obowiązków w Komisji.

Art. 12.

1. Państwa-Strony zobowiązują się przedkładać Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych do rozpatrzenia przez Komisję sprawozdania o środkach legislacyjnych, prawnych, administracyjnych lub innych, podjętych w celu realizacji postanowień niniejszej Konwencji, w ciągu roku od chwili jej wejścia w życie, a następnie co dwa lata. Komisja może zwrócić się z prośbą do Państw-Stron o dodatkową informację.

2. Komisja corocznie informuje Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych poprzez Sekretarza Generalnego o swojej działalności i może przedstawiać propozycje i zalecenia o charakterze ogólnym w oparciu o raporty i informacje, otrzymane od Państw-Stron. Takie propozycje i zalecenia przekazuje się Zgromadzeniu Ogólnemu wraz z ewentualnymi uwagami odnośnych Państw-Stron.

3. Komisja rozpatruje w szczególności realizację postanowień artykułu 10 niniejszej Konwencji i przedkłada zalecenie odnośnie do podjęcia działań.

4. Na prośbę większości Państw-Stron Sekretarz Generalny zwołuje zgromadzenie stron dla rozpatrzenia dalszych działań związanych z realizacją postanowień artykułu 10 niniejszej Konwencji. W razie poważnego pogwałcenia

postanowień niniejszej Konwencji, Sekretarz Generalny zwołuje zgromadzenie Państw-Stron, na prośbę Komisji.

Art. 13.

1. Każde Państwo-Strona może w dowolnym czasie oświadczyć, że uznaje kompetencje Komisji w zakresie otrzymywania i rozpatrywania skarg na naruszenie postanowień niniejszej Konwencji, przedłożonych przez Państwa-Strony, również te, które przekazały takie oświadczenia. Komisja może zadecydować o podjęciu stosownych działań w związku z naruszonym postanowieniem.

2. Państwa-Strony, na które zgłoszono skargę zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu, mają prawo delegować przedstawiciela do udziału w debatach Komisji.

Art. 14.

1. Komisja odbywa swe posiedzenia nie rzadziej niż raz w roku.
2. Komisja przyjmie swoją procedurę postępowania.
3. Obsługa sekretariatu Komisji zostanie zapewniona przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.
4. Posiedzenia Komisji z reguły odbywają się w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych.
5. Sekretarz Generalny zwoła wstępne posiedzenie Komisji.

DYSKRYMINACJA KOBIET

KONWENCJA

O PRAWACH POLITYCZNYCH KOBIET*

z dnia 31 marca 1953 r., Nowy Jork

Układające się Strony,

pragnąc wprowadzić w życie zasadę równości praw mężczyzn i kobiet, zawartą w Karcie Narodów Zjednoczonych,

uznając, że każdy człowiek ma prawo do udziału w rządzeniu swym krajem, czy to bezpośrednio, czy też pośrednio poprzez swobodnie wybranych przedstawicieli, i że ma prawo do dostępu na zasadach równości do służby publicznej w swoim kraju, oraz pragnąc przyznać mężczyznom i kobietom równość w dziedzinie korzystania z praw politycznych i ich wykonywania, zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka,

postanowiwszy zawrzeć w tym celu Konwencję,

zgadzają się na następujące postanowienia:

Art. I

Kobiety są uprawnione do głosowania we wszelkich wyborach na równych warunkach z mężczyznami bez żadnej dyskryminacji.

Art. II

Kobiety są wybieralne na równych warunkach z mężczyznami bez żadnej dyskryminacji do wszelkich organów, pochodzących z wyborów publicznych, a przewidzianych w ustawodawstwie krajowym.

Art. III

Kobiety są uprawnione na równych warunkach z mężczyznami bez żadnej dyskryminacji do piastowania urzędów publicznych i do wykonywania wszelkich funkcji publicznych, przewidzianych w ustawodawstwie krajowym.

---

* Data przyjęcia: 31 marca 1953 roku.

Data wejścia w życie: 7 lipca 1954 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 25 czerwca 1954 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 9 listopada 1954 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1955 roku, Nr 16, poz. 86.

Art. IV

1. Niniejsza Konwencja będzie otwarta do podpisu dla każdego członka Organizacji Narodów Zjednoczonych, jak również dla każdego innego państwa, do którego Zgromadzenie Ogólne wystosuje zaproszenie.

2. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji, a dokumenty ratyfikacyjne będą złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. V

1. Niniejsza Konwencja będzie otwarta do przystąpienia dla wszystkich państw, wymienionych w ust. 1 artykułu IV.

2. Przystąpienie będzie dokonane przez złożenie u Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dokumentu przystąpienia.

Art. VI

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie w dziewięćdziesiątym dniu od daty złożenia szóstego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia.

2. Dla każdego państwa, ratyfikującego Konwencję lub przystępującego do niej po złożeniu szóstego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia, Konwencja wejdzie w życie w dziewięćdziesiątym dniu po złożeniu przez to państwo dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia.

Art. VII

W przypadku zgłoszenia przez jakiekolwiek państwo zastrzeżenia do któregośkolwiek artykułu niniejszej Konwencji w momencie podpisania, ratyfikacji lub przystąpienia Sekretarz Generalny zakomunikuje tekst tego zastrzeżenia wszystkim państwom, które są lub mogą stać się stronami niniejszej Konwencji. Każde Państwo, które sprzeciwia się temu zastrzeżeniu, może w okresie dziewięćdziesięciu dni od daty powyższego zawiadomienia (albo w dniu, w którym staje się stroną Konwencji) notyfikować Sekretarzowi Generalnemu, że nie przyjmuje tego zastrzeżenia. W takim przypadku Konwencja nie wejdzie w życie między takim państwem a państwem, które uczyniło zastrzeżenie.

Art. VIII

1. Każde państwo może wypowiedzieć niniejszą Konwencję pisemną notyfikacją, skierowaną do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wypowiedzenie nabierze mocy po upływie roku od dnia otrzymania tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

2. Niniejsza Konwencja przestanie obowiązywać z dniem, w którym wypowiedzenie, obniżające liczbę Stron Konwencji poniżej sześciu, nabierze mocy.

Art. IX

Wszelki spór powstały między dwoma lub więcej Układającymi się Państwami co do interpretacji lub stosowania niniejszej Konwencji, który nie zostanie uregulowany w drodze rokowań, będzie na żądanie którejkolwiek ze stron w sporze przedłożony Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości do rozstrzygnięcia, o ile strony nie uzgodnią między sobą innego sposobu jego załatwienia.

Art. X

Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych będzie zawiadamiał wszystkich członków Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz państwa nie będące członkami Organizacji, wspomniane w ust. 1 artykułu IV niniejszej Konwencji, o:

- a) podpisach i dokumentach ratyfikacyjnych, otrzymanych zgodnie z artykułem IV;
- b) dokumentach przystąpienia, otrzymanych zgodnie z artykułem V;
- c) dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z artykułem VI;
- d) zawiadomieniach i notyfikacjach, otrzymanych zgodnie z artykułem VII;
- e) notyfikacjach o wypowiedzeniu Konwencji, otrzymanych zgodnie z ust. 1 artykułu VIII;
- f) wygaśnięciu Konwencji zgodnie z ust. 2 artykułu VIII.

Art. XI

1. Niniejsza Konwencja, której teksty angielski, hiszpański, chiński, rosyjski i francuski są równie autentyczne, będzie złożona w archiwum Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaże uwierzytelnione kopie niniejszej Konwencji wszystkim członkom Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz państwom nie będącym członkami Organizacji, wymienionym w ust. 1 artykułu IV.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie do tego upoważnieni przez swoje rządy, podpisali niniejszą Konwencję, otwartą do podpisu w Nowym Jorku trzydziestego pierwszego marca tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego trzeciego roku.

KONWENCJA W SPRAWIE LIKWIDACJI WSZELKICH FORM DYSKRYMINACJI KOBIET*

z dnia 18 grudnia 1979 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszej Konwencji,

stwierdzając, że Karta Narodów Zjednoczonych potwierdza wiarę w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość jego osoby oraz w równość praw mężczyzn i kobiet,

stwierdzając, że Powszechna Deklaracja Praw Człowieka potwierdza zasadę niedopuszczalności dyskryminacji oraz głosi, że wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w godności i w prawach, jak też że każdy ma prawo do korzystania ze wszystkich proklamowanych w niej wolności i praw, bez względu na jakiegokolwiek różnicę, w tym bez względu na różnicę płci,

stwierdzając, że Państwa-Strony Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka mają obowiązek zapewnić mężczyznom i kobietom równość praw w korzystaniu ze wszystkich praw gospodarczych, społecznych, kulturalnych, obywatelskich i politycznych,

biorąc pod uwagę konwencje międzynarodowe zawarte pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych i organizacji wyspecjalizowanych, popierające równość praw mężczyzn i kobiet,

przypominając także rezolucje, deklaracje i zalecenia, uchwalone przez Organizację Narodów Zjednoczonych i organizacje wyspecjalizowane, popierające równość praw mężczyzn i kobiet,

zaniepokojone jednak tym, że mimo istnienia tych różnych dokumentów kobiety są nadal przedmiotem istotnej dyskryminacji,

przypominając, że dyskryminacja kobiet narusza zasady równości praw i poszanowanie godności ludzkiej, stanowi przeszkodę do udziału kobiet na równi z mężczyznami w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym ich krajów, hamuje wzrost dobrobytu społeczeństwa i rodziny, a także utrudnia pełne rozwinięcie możliwości kobiet w służbie swoim krajom i ludzkości,

---

* Data przyjęcia: 18 grudnia 1979 roku.

Data wejścia w życie: 3 września 1981 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 lipca 1980 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 3 września 1981 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1982 roku, Nr 10, poz. 72.

zaniepokojone faktem, że w sytuacjach niedostatku kobiety mają znikomy dostęp do żywności, opieki zdrowotnej, nauki, wykształcenia i możliwości zatrudnienia oraz zaspokajania innych potrzeb,

przekonane, że ustanowienie nowego międzynarodowego ładu gospodarczego, opartego na równości i sprawiedliwości, przyczyni się w istotny sposób do rozwoju równości mężczyzn i kobiet,

podkreślając, że eliminacja apartheidu, wszelkich form rasizmu, dyskryminacji rasowej, kolonializmu, neokolonializmu, agresji, obcej okupacji i dominacji oraz ingerencji w wewnętrzne sprawy państw ma podstawowe znaczenie dla pełnego korzystania przez mężczyzn i kobiety z ich i praw,

potwierdzając, że umocnienie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, zmniejszenie napięcia międzynarodowego, współpraca wszystkich państw bez względu na ich systemy społeczne i gospodarcze, powszechne i całkowite rozbrojenie, a w szczególności rozbrojenie nuklearne pod ścisłą i skuteczną kontrolą międzynarodową,

potwierdzenie zasad sprawiedliwości, równości i wzajemnych korzyści w stosunkach między państwami, a także realizacja prawa do samostanowienia i niepodległości narodów pozostających w jarzmie dominacji obcej i kolonialnej oraz obcej okupacji, jak również poszanowanie suwerenności narodowej i nienaruszalności terytorium, będą sprzyjać postępowi społecznemu oraz rozwojowi i przyczynią się w konsekwencji do osiągnięcia pełnej równości mężczyzn i kobiet,

przekonane, że pełny i wszechstronny rozwój każdego kraju, dobrobyt świata i sprawa pokoju wymagają jak największego udziału kobiet we wszystkich dziedzinach na równi z mężczyznami,

świadome znaczenia wkładu kobiet w dobrobyt rodziny i rozwój społeczeństwa, który to wkład nie jest dotychczas w pełni doceniany, społecznego znaczenia macierzyństwa oraz roli obojga rodziców w rodzinie i wychowaniu dzieci, a także przekonane, że rola kobiet w wydawaniu na świat potomstwa nie może być przesłanką dyskryminacji oraz że wychowanie dzieci wymaga dzielenia odpowiedzialności przez mężczyzn, kobiety i całe społeczeństwo,

świadome, że tradycyjna rola mężczyzn w rodzinie i społeczeństwie powinna ulegać ewolucji, podobnie jak rola kobiety, i że jest to warunkiem osiągnięcia pełnej równości mężczyzn i kobiet,

zdecydowane wprowadzić w życie zasady proklamowane w Deklaracji w sprawie zniesienia dyskryminacji kobiet i przedsięwziąć w związku z tym kroki konieczne do zniesienia tej dyskryminacji we wszystkich jej formach i przejawach,

uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

Art. 1.

W rozumieniu niniejszej Konwencji określenie „dyskryminacja kobiet” oznacza wszelkie zróżnicowanie, wyłączenie lub ograniczenie ze względu na płeć, które powoduje lub ma na celu uszczuplenie albo uniemożliwienie kobietom, niezależnie od ich stanu cywilnego, przyznania, realizacji bądź korzystania na równi z mężczyznami z praw człowieka oraz podstawowych wolności w dziedzinach życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obywatelskiego i innych.

Art. 2.

Państwa-Strony potępiają dyskryminację kobiet we wszelkich jej formach oraz zgadzają się prowadzić, za pomocą wszelkich odpowiednich środków i bez zwłoki, politykę likwidującą dyskryminację kobiet i w tym celu zobowiązują się:

- a) wprowadzić zasadę równości mężczyzn i kobiet do swych konstytucji państwowych lub innych odpowiednich aktów ustawodawczych, jeżeli dotychczas tego nie uczyniły, oraz zapewnić w drodze ustawodawczej lub za pomocą innych środków realizację tych zasad w praktyce;
- b) podjąć stosowne kroki ustawodawcze i inne działania, obejmujące tam, gdzie jest to niezbędne, sankcje i zabraniające wszelkiej dyskryminacji kobiet;
- c) ustanowić ochronę prawną praw kobiet na zasadach równości z mężczyznami oraz zapewnić w drodze postępowania przed właściwymi sądami państwowymi i innymi organami publicznymi skuteczną ochronę kobiet przed wszelkimi aktami dyskryminacji;
- d) powstrzymać się od wszelkich działań i praktyk dyskryminujących kobiety i zapewnić, aby władze i organy publiczne działały zgodnie z tym obowiązkiem;
- e) podejmować wszelkie stosowne kroki, aby likwidować dyskryminację kobiet przez jakiegokolwiek osoby, organizacje i przedsiębiorstwa;
- f) podejmować wszelkie stosowne kroki, łącznie z ustawodawczymi, w celu zmiany lub uchylecia wszelkich ustaw, zarządzeń, zwyczajów lub praktyk, które stanowią dyskryminację kobiet;
- g) uchylić wszelkie przepisy karne, które dyskryminują kobiety.

Art. 3.

Państwa-Strony podejmą we wszystkich dziedzinach, a w szczególności w dziedzinie życia politycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego, wszelkie stosowne kroki, w tym również ustawodawcze, dla zapewnienia pełnego rozwoju i awansu kobiet w celu zapewnienia im posiadania i wyko-

nywania praw człowieka oraz podstawowych wolności na zasadach równości z mężczyznami.

Art. 4.

1. Wprowadzenie przez Państwa-Strony tymczasowych zarządzeń szczególnych, zmierzających do przyspieszenia faktycznej równości mężczyzn i kobiet, nie będzie uważane za akt dyskryminacji w rozumieniu niniejszej Konwencji, jednakże nie może w żaden sposób pociągać za sobą utrzymania nierównych lub odrębnych norm; zarządzenia te powinny być uchylone z chwilą osiągnięcia celów w zakresie równości szans i traktowania.

2. Wprowadzenie przez Państwa-Strony specjalnych zarządzeń, w tym również zarządzeń przewidzianych w niniejszej Konwencji, w celu ochrony macierzyństwa nie będzie uważane za akt dyskryminacji.

Art. 5.

Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne kroki w celu:

- a) zmiany społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet w celu osiągnięcia likwidacji przesądów i zwyczajów lub innych praktyk, opierających się na przekonaniu o niższości lub wyższości jednej z płci albo na stereotypach roli mężczyzny i kobiety;
- b) zapewnienia, aby wychowanie w rodzinie wyrabiało właściwe rozumienie macierzyństwa jako funkcji społecznej oraz poczucie wspólnej odpowiedzialności mężczyzn i kobiet za wychowanie i rozwój ich dzieci, przy założeniu, że wzgląd na dobro dzieci ma zawsze podstawowe znaczenie.

Art. 6.

Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne kroki, w tym również ustawodawcze, w celu położenia kresu wszelkim formom handlu kobietami oraz ciągnięciu zysków z prostytucji kobiet.

CZEŚĆ II

Art. 7.

Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne kroki, aby zlikwidować dyskryminację kobiet w życiu politycznym i publicznym państwa, a w szczególności aby zapewnić kobietom, na równych z mężczyznami warunkach, prawa:

- a) głosowania we wszystkich wyborach i referendach publicznych oraz wybieralności do wszelkich organów wybieranych powszechnie,
- b) uczestniczenia w kształtowaniu polityki Państwa i jej realizacji, zajmowania stanowisk publicznych i wykonywania wszelkich funkcji publicznych na wszystkich szczeblach zarządzania,

- c) uczestniczenia w organizacjach pozarządowych i stowarzyszeniach zajmujących się sprawami publicznymi i politycznymi Państwa.

Art. 8.

Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne kroki, aby kobiety, na warunkach równych z mężczyznami i bez żadnej dyskryminacji, miały możliwość reprezentowania swoich rządów w stosunkach międzynarodowych oraz uczestniczenia w pracach organizacji międzynarodowych.

Art. 9.

1. Państwa-Strony zapewnią kobietom równe prawa z mężczyznami w zakresie nabywania, zmiany lub zachowania obywatelstwa. W szczególności zapewnią one, że ani małżeństwo z cudzoziemcem, ani zmiana obywatelstwa przez małżonka podczas trwania małżeństwa nie spowodują automatycznie zmiany obywatelstwa małżonki ani nie uczynią jej bezpaństwowcem, ani też nie zmuszą jej do przyjęcia obywatelstwa małżonka.

2. Państwa-Strony zapewnią kobietom równe prawa z mężczyznami w odniesieniu do obywatelstwa ich dzieci.

CZEŚĆ III

Art. 10.

Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne kroki w celu likwidacji dyskryminacji kobiet, aby zapewnić im równe prawa z mężczyznami w dziedzinie kształcenia, a w szczególności zapewniające na zasadzie równości kobiet i mężczyzn:

- a) równe warunki orientacji zawodowej, dostępu do studiów i uzyskiwania dyplomów we wszystkich rodzajach zakładów kształcących, zarówno na wsi, jak i w mieście; równość ta powinna być zapewniona zarówno w nauczaniu przedszkolnym, ogólnym, technicznym, zawodowym i wyższym technicznym, jak i we wszystkich formach szkolenia zawodowego;
- b) jednakowy dobór programów, jednakowe egzaminy oraz personel nauczający, posiadający takie same kwalifikacje, równej jakości pomieszczenia szkolne i wyposażenie;
- c) wyeliminowanie wszelkich stereotypowych koncepcji pozycji mężczyzny i kobiety na wszystkich szczeblach nauczania i we wszystkich rodzajach kształcenia przez popieranie koedukacji i innych form nauczania, które mogą być pomocne w osiągnięciu tego celu, a zwłaszcza przez rewizję podręczników i programów szkolnych oraz dostosowanie metod pedagogicznych;

- d) równe możliwości w dziedzinie otrzymywania stypendiów i innych subwencji ma studia;
- e) równe możliwości dostępu do programów stałego nauczania, w tym również do programów nauki czytania i pisanie dla dorosłych i programów nauczania elementarnego, w celu jak najszybszego zniwelowania różnicy wykształcenia pomiędzy mężczyznami a kobietami;
- f) zmniejszenie liczby uczennic nie kończących szkół oraz organizowanie programów dla dziewcząt i kobiet, które przedwcześnie zaprzestały nauki;
- g) równe możliwości aktywnego uczestniczenia w sporcie i wychowaniu fizycznym;
- h) dostęp do informacji specjalistycznych o charakterze wychowawczym, mających na celu zapewnienie zdrowia i dobrobytu rodziny, w tym również do informacji i poradnictwa w zakresie planowania rodziny.

Art. 11.

1. Państwa-Strony zobowiązują się do podjęcia wszelkich stosownych kroków w celu likwidacji dyskryminacji kobiet w dziedzinie zatrudnienia, zmierzających do zapewnienia im na zasadzie równości mężczyzn i kobiet takich samych praw, a w szczególności:

- a) prawa do pracy jako niezbywalnego prawa każdego człowieka;
- b) prawa do takich samych możliwości zatrudnienia, w tym również równych kryteriów doboru w zakresie zatrudnienia;
- c) prawa swobodnego wyboru zawodu i zatrudnienia, prawa do awansu, stałej pracy oraz wszelkich świadczeń i warunków pracy, prawa do kształcenia i doksztalcania zawodowego, w tym również do praktyk, doskonalenia zawodowego i stałego szkolenia;
- d) prawa do równego wynagrodzenia, w tym również do świadczeń oraz do równego traktowania za pracę tej samej wartości, jak również do równego traktowania w ocenie jakości pracy;
- e) prawa do zabezpieczenia społecznego, w szczególności w razie przejścia na emeryturę, bezrobocia, choroby, inwalidztwa i starości lub niezdolności do pracy z innych przyczyn, jak również prawa do płatnego urlopu;
- f) prawa do ochrony zdrowia i bezpiecznych warunków pracy, włączając w to ochronę zdolności do rodzenia potomstwa.

2. W celu zapobieżenia dyskryminacji kobiet w związku z zamążpójściem lub macierzyństwem oraz zapewnienia im faktycznego prawa do pracy, Państwa-Strony podejmą stosowne kroki, aby:

- a) zabronić, pod groźbą zastosowania sankcji, zwalniania kobiet z powodu ciąży lub urlopu macierzyńskiego oraz dyskryminacyjnego zwalniania ze względu na to, że są zamężne;

- b) wprowadzić urlop macierzyński z prawem do wynagrodzenia lub do innych równoważnych świadczeń socjalnych, z zachowaniem prawa do powrotu do poprzedniego zatrudnienia, do stażu pracy i awansu oraz do uprawnień socjalnych;
- c) popierać udzielanie dodatkowych świadczeń społecznych, niezbędnych do umożliwienia rodzicom łączenia obowiązków rodzinnych z obowiązkami zawodowymi i udziałem w życiu publicznym, zwłaszcza przez popieranie tworzenia i rozwijania sieci instytucji zapewniających opiekę nad dziećmi;
- d) zapewnić szczególną ochronę kobietom w ciąży w razie stwierdzenia szkodliwości wykonywanych przez nie rodzajów pracy.

3. Ustawodawstwo mające na celu ochronę kobiet, w zakresie objętym niniejszym artykułem, będzie poddawane okresowemu przeglądowi z uwzględnieniem stanu wiedzy naukowej i technicznej oraz zależnie od potrzeb zmieniane, uchylane lub rozszerzane.

Art. 12.

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne kroki zmierzające do likwidacji dyskryminacji kobiet w dziedzinie opieki zdrowotnej w celu zapewnienia im, na zasadach równości z mężczyznami, dostępu do korzystania z usług służby zdrowia, w tym również usług związanych z planowaniem rodziny.

2. Niezależnie od postanowień ustępu 1 niniejszego artykułu Państwa-Strony zapewnią kobietom w czasie ciąży i porodu oraz po porodzie odpowiednie usługi w razie potrzeby, jak również odpowiednie odżywianie w czasie ciąży i karmienia.

Art. 13.

Państwa-Strony zobowiązują się do podjęcia wszelkich stosownych kroków dla likwidacji dyskryminacji w stosunku do kobiet w innych dziedzinach życia gospodarczego i społecznego w celu zapewnienia im, na zasadzie równości mężczyzn i kobiet, takich samych praw, a w szczególności:

- a) prawa do świadczeń rodzinnych;
- b) prawa do pożyczek bankowych i hipotecznych oraz innych form kredytu finansowego;
- c) prawa do uczestniczenia w działalności rekreacyjnej, sportowej oraz we wszystkich formach życia kulturalnego.

Art. 14.

1. Państwa-Strony wezmą pod uwagę szczególne problemy stojące przed kobietami na wsi i ważną rolę, jaką odgrywają one w życiu gospodarczym swoich rodzin, zwłaszcza przez pracę w tych dziedzinach gospodarki, w których praca nie jest wynagradzana, a także podejmą stosowne kroki w celu zapew-

nienia stosowania postanowień niniejszej Konwencji do kobiet w środowisku wiejskim.

2. Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne kroki dla likwidacji dyskryminacji kobiet w środowiskach wiejskich w celu zapewnienia im, na zasadzie równości z mężczyznami, udziału w rozwoju środowiska wiejskiego i korzyściach stąd płynących, w szczególności zaś zapewnienia im prawa do:

- a) pełnego udziału w przygotowaniu i realizacji planów rozwoju na wszystkich szczeblach;
- b) dostępu do odpowiednich usług w dziedzinie zdrowia, w tym również do informacji, poradnictwa i usług w zakresie planowania rodziny;
- c) bezpośredniego korzystania z programów zabezpieczenia społecznego;
- d) korzystania z wszelkich typów kształcenia i nauki, szkolnej lub pozaszkolnej, w tym również w zakresie nauki pisania i czytania, oraz między innymi z możliwości korzystania z wszelkich form zbiorowego upowszechniania i popularyzacji, w celu podwyższenia umiejętności technicznych;
- e) organizowania zespołów samopomocy i spółdzielni w celu stworzenia równych szans dostępu do korzyści gospodarczych przez zatrudnienie za wynagrodzeniem lub pracę samodzielną;
- f) uczestniczenia we wszelkiej działalności zbiorowej;
- g) dostępu do kredytów i pożyczek dla rolników, do ułatwień handlowych, odpowiedniej technologii oraz równego traktowania w zakresie reform gruntowych i rolnych, jak również w projektowaniu inwestycji wiejskich;
- h) korzystania z odpowiednich warunków życia, a zwłaszcza warunków mieszkalnych, sanitarnych, dostawy energii elektrycznej i wody, transportu i łączności.

CZEŚĆ IV

Art. 15.

1. Państwa-Strony zapewnią kobietom równość z mężczyznami wobec prawa.

2. Państwa-Strony przyznają kobietom identyczną z mężczyznami zdolność prawną w sprawach cywilnych i jednakowe możliwości wykonywania tej zdolności. W szczególności zapewnić im równe prawa w zakresie zawierania umów i zarządzania mieniem oraz jednakowe traktowanie we wszystkich stadiach postępowania sądowego.

3. Państwa-Strony zgadzają się, że wszystkie umowy i wszelkie inne dokumenty prywatne – bez względu na ich rodzaj – jeżeli ich skutki prawne mają na celu ograniczenie zdolności prawnej kobiet, będą uważane za nieważne i niebędące.

4. Państwa-Strony zapewnią mężczyznom i kobietom równe uprawnienia w zakresie ustawodawstwa normującego prawa jednostek do wolności wyboru miejsca zamieszkania lub pobytu.

Art. 16.

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie niezbędne kroki w celu likwidacji dyskryminacji kobiet we wszystkich sprawach wynikających z zawarcia małżeństwa i stosunków rodzinnych, a w szczególności zapewnią, na warunkach równości z mężczyznami:

- a) równe prawo zawierania małżeństwa;
- b) równe prawo swobodnego wyboru małżonka i zawierania małżeństwa wyłącznie za własną swobodną i pełną zgodą;
- c) równe prawa i obowiązki w czasie trwania małżeństwa i po jego rozwiązaniu;
- d) równe prawa i obowiązki rodzicielskie, niezależnie od tego, czy rodzice są małżeństwem, w sprawach dotyczących ich dzieci; we wszystkich przypadkach dobro dzieci będzie najważniejsze;
- e) równe prawa w zakresie swobodnego i świadomego decydowania o liczbie dzieci i odstępach czasu między ich narodzinami oraz w sprawach dostępu do informacji, poradnictwa i środków umożliwiających korzystanie z tego prawa;
- f) równe prawa i obowiązki w zakresie opieki, kurateli, wychowania i przysposobienia dzieci oraz w zakresie innych podobnych instytucji, jeżeli prawo krajowe je przewiduje; we wszystkich przypadkach dobro dzieci będzie najważniejsze;
- g) równe prawa osobiste męża i żony, w tym również w zakresie wyboru nazwiska, zawodu i zajęcia;
- h) równe prawa każdego z małżonków w odniesieniu do własności, nabywania, rozporządzania, zarządzania, użytkowania i dysponowania mieniem, zarówno bezpłatnie, jak i odpłatnie.

2. Przyrzeczenie małżeństwa oraz małżeństwo dziecka nie będą miały skutku prawnego; zostaną podjęte wszelkie niezbędne kroki, w tym również ustawodawcze, w kierunku określenia dolnej granicy wieku zdolności do zawarcia małżeństwa i wprowadzenia obowiązkowego wpisu małżeństw do urzędowego rejestru.

CZEŚĆ V

Art. 17.

1. W celu badania postępu w stosowaniu niniejszej Konwencji zostanie ustanowiony Komitet do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (zwany dalej

„Komitetem”), składający się, w chwili wejścia w życie niniejszej Konwencji, z osiemnastu, a następnie po ratyfikacji lub przystąpieniu do tej Konwencji przez trzydzieste piąte Państwo Stronę, z dwudziestu trzech ekspertów o wysokim poziomie moralnym i kompetencji w dziedzinie objętej Konwencją. Eksperci ci, wybierani przez Państwa-Strony spośród ich obywateli, będą występować we własnym imieniu; przy wyborze należy mieć na uwadze zasadę słusznego podziału geograficznego i reprezentację różnych form cywilizacji, a także głównych systemów prawnych.

2. Członkowie Komitetu będą wybierani w tajnym głosowaniu z listy osób zgłoszonych przez Państwa-Strony. Każde Państwo-Strona może zgłosić jedną osobę spośród swoich obywateli.

3. Pierwsze wybory odbędą się w sześć miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej Konwencji. Co najmniej na trzy miesiące przed terminem każdego wyborów Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych skieruje do Państw-Stron pisemne zaproszenie do zgłoszenia swoich kandydatów w ciągu dwóch miesięcy. Sekretarz Generalny sporządza alfabetyczną listę wszystkich zgłoszonych w tym trybie kandydatów, ze wskazaniem Państw, które ich zgłosiły i przedstawia ją Państwom-Stronom.

4. Wybory członków Komitetu odbywają się na posiedzeniu Państw-Stron, zwołanym przez Sekretarza Generalnego w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Na posiedzeniu tym, którego quorum wynosi dwie trzecie Państw-Stron, za wybranych do Komitetu uznani zostaną ci kandydaci, którzy otrzymają najwyższą liczbę głosów i bezwzględną większość głosów przedstawicieli Państw-Stron obecnych i głosujących.

5. Członkowie Komitetu będą wybrani na okres czterech lat. Jednakże mandat dziewięciu członków Komitetu wybranych w pierwszych wyborach wygasa po upływie dwóch lat; nazwiska tych dziewięciu członków zostaną wybrane w drodze losowania przez Przewodniczącego Komitetu bezzwłocznie po pierwszych wyborach.

6. Wybory pięciu dodatkowych członków Komitetu odbywają się zgodnie z postanowieniami ustępów 2, 3 i 4 niniejszego artykułu, po dokonaniu trzydziestej piątej ratyfikacji lub przystąpienia. Mandat dwóch spośród dodatkowych członków wybranych w tym terminie wygasa po upływie dwóch lat; nazwiska tych dwóch członków zostaną ustalone w drodze losowania przez Przewodniczącego Komitetu.

7. W celu uzupełnienia wakatów losowych Państwo-Strona, przez które zgłoszony ekspert przestał być członkiem Komitetu, zgłosi za zgodą Komitetu innego eksperta spośród swoich obywateli.

8. Członkowie Komitetu otrzymują za zgodą Zgromadzenia Ogólnego wynagrodzenie z funduszków Organizacji Narodów Zjednoczonych na zasadach i warunkach, jakie ustali Zgromadzenie, uwzględniając wagę zadań Komitetu.

9. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zapewni niezbędny personel oraz środki materialne konieczne do efektywnego wykonywania przez Komitet funkcji przewidzianych w niniejszej Konwencji.

Art. 18.

1. Państwa-Strony zobowiązują się do przedstawiania Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, w celu rozpatrzenia przez Komitet, sprawozdania dotyczącego kroków ustawodawczych, sądowych, administracyjnych lub innego rodzaju, podjętych przez nie dla wykonania postanowień niniejszej Konwencji, oraz osiągniętego w tym względzie postępu:

- a) w ciągu roku od dnia wejścia w życie Konwencji w stosunku do danego Państwa;
- b) następnie, po upływie każdego okresu czteroletniego lub części, jeżeli zwróci się o to Komitet.

2. Sprawozdania mogą wskazywać czynniki i trudności wpływające na stopień wykonania zobowiązań przewidzianych w niniejszej Konwencji.

Art. 19.

1. Komitet ustala swój regulamin.
2. Komitet wybiera swoich urzędników na okres dwóch lat.

Art. 20.

1. Komitet będzie zbierał się z reguły corocznie na czas nie dłuższy niż dwa tygodnie w celu rozpatrzenia sprawozdań przedstawianych zgodnie z artykułem 18 niniejszej Konwencji.

2. Posiedzenia Komitetu będą odbywały się z reguły w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych albo w innym dogodnym miejscu, ustalonym przez Komitet.

Art. 21.

1. Komitet będzie składał Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych, za pośrednictwem Rady Gospodarczej i Społecznej, roczne sprawozdanie dotyczące jego działalności oraz będzie mógł czynić sugestie i zalecenia ogólne na podstawie badania sprawozdań i informacji otrzymanych od Państw-Stron. Sugestie i zalecenia ogólne będą włączone do sprawozdania Komitetu wraz z ewentualnymi komentarzami Państw-Stron.

2. Sekretarz Generalny przekazuje sprawozdania Komitetu do wiadomości Komisji Statusu Kobiet.

Art. 22.

Organizacje wyspecjalizowane mają prawo być reprezentowane przy rozpatrywaniu wykonywania tych postanowień niniejszej Konwencji, które doty-

czą spraw należących do zakresu ich działalności. Komitet może zaprosić organizacje wyspecjalizowane do składania sprawozdań dotyczących realizacji Konwencji w dziedzinach należących do zakresu ich działalności.

CZEŚĆ VI

Art. 23.

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie narusza jakichkolwiek dalej idących postanowień, prowadzących do osiągnięcia równości między mężczyznami i kobietami, zawartych:

- 1) w ustawodawstwie Państwa-Strony lub
- 2) w jakiegokolwiek innej Konwencji międzynarodowej, umowie lub porozumieniu wiążących dane Państwo.

Art. 24.

Państwa-Strony zobowiązują się do podjęcia wszelkich niezbędnych kroków na szczeblu krajowym, koniecznych do pełnej realizacji praw uznanych w niniejszej Konwencji.

Art. 25.

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu dla wszystkich państw.
2. Depozytariuszem niniejszej Konwencji jest Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych.
3. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne będą złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.
4. Niniejsza Konwencja będzie otwarta do przystąpienia dla wszystkich państw. Przystąpienia dokonuje się przez złożenie dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 26.

1. Każde Państwo-Strona może zażądać w każdym czasie rewizji niniejszej Konwencji w drodze pisemnej notyfikacji skierowanej w tym celu do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.
2. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych podejmie decyzję co do kroków, jakie należy przedsięwziąć w związku z takim żądaniem.

Art. 27.

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie trzydziestego dnia po dacie złożenia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dwudziestego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

2. W stosunku do każdego Państwa, które ratyfikuje niniejszą Konwencję lub przystąpi do niej po złożeniu dwudziestego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia, niniejsza Konwencja wejdzie w życie trzydziestego dnia po dacie złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

Art. 28.

1. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych otrzyma i przekaże wszystkim państwom teksty zastrzeżeń, jakie byłyby złożone w chwili ratyfikacji lub przystąpienia.

2. Zastrzeżenie niezgodne z przedmiotem i celami niniejszej Konwencji nie jest dopuszczalne.

3. Zastrzeżenia mogą być wycofane w każdym terminie w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, który poinformuje o tym wszystkie Państwa-Strony. Zawiadomienie to będzie skuteczne z dniem jego otrzymania.

Art. 29.

1. Każdy spór pomiędzy dwoma lub więcej Państwami Stronami, dotyczący interpretacji lub stosowania niniejszej Konwencji, który nie zostanie rozstrzygnięty w drodze rokowań, będzie, na wniosek jednego z państw, poddany arbitrażowi. Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy następujących po dacie zażądania arbitrażu Strony nie porozumią się co do organizacji arbitrażu, każda z nich może przekazać spór do rozstrzygnięcia przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, składając skargę zgodnie ze Statutem Trybunału.

2. Każde Państwo-Strona może w momencie podpisania niniejszej Konwencji, jej ratyfikacji lub przystąpienia do niej oświadczyć, że nie uważa się za związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu. Inne Państwa-Strony nie będą związane tymi postanowieniami w stosunku do Państwa, które uczyniło takie zastrzeżenie.

3. Każde Państwo-Strona, które uczyniło zastrzeżenie zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu, może w każdym terminie wycofać to zastrzeżenie w drodze zawiadomienia Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 30.

Niniejsza Konwencja, której teksty w językach angielskim, arabskim, chińskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim są jednakowo autentyczne, będzie złożona na przechowanie Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Na dowód czego, niżej podpisani, należycie w tym celu upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

PROTOKÓŁ FAKULTATYWNY DO KONWENCJI W SPRAWIE LIKWIDACJI WSZELKICH FORM DYSKRYMINACJI KOBIEŃ*

z dnia 6 października 1999 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Państwa-Strony niniejszego Protokołu,

stwierdzając, że Karta Narodów Zjednoczonych potwierdza wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej oraz w równe prawa mężczyzn i kobiet,

stwierdzając również, że Powszechna Deklaracja Praw Człowieka głosi, iż wszystkie istoty ludzkie rodzą się wolne i równe w godności i prawach oraz że każdy jest uprawniony do korzystania ze wszystkich zawartych w niej praw i wolności bez względu na jakiegokolwiek różnicę, w tym różnicę płci,

przypominając, że Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka oraz inne międzynarodowe dokumenty dotyczące praw człowieka zakazują dyskryminacji ze względu na płeć,

przypominając również Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet („Konwencja”), w której Państwa-Strony potępiają wszelkie formy dyskryminacji kobiet i zgadzają się niezwłocznie i za pomocą wszelkich stosownych środków realizować eliminowanie dyskryminacji kobiet,

potwierdzając swoje zdecydowanie, aby zapewnić pełne i równe korzystanie przez kobiety ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz aby podjąć skuteczne działania mające na celu zapobieganie naruszeniom tych praw i wolności,

uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia: 6 października 1999 roku.

Data wejścia w życie: 22 grudnia 2000 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 23 października 2003 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 22 marca 2004 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2004 roku, Nr 248, poz. 2484.

Art. 1.

Państwo-Strona niniejszego Protokołu („Państwo-Strona”) uznaje kompetencję Komitetu do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet („Komitet”) do otrzymywania i rozpatrywania zawiadomień składanych zgodnie z artykułem 2.

Art. 2.

Zawiadomienia mogą być składane przez podlegające jurysdykcji Państwa-Strony osoby lub grupy osób albo w imieniu osób lub grup osób twierdzących, że stały się ofiarami naruszenia przez to Państwo-Stronę któregośkolwiek z praw wymienionych w Konwencji. W przypadku kiedy zawiadomienie jest składane w imieniu osób lub grup osób, powinno to odbywać się za ich zgodą, chyba że autor potrafi uzasadnić działanie w ich imieniu bez takiej zgody.

Art. 3.

Zawiadomienia powinny mieć formę pisemną i nie mogą być anonimowe. Komitet nie przyjmie żadnego zawiadomienia, jeśli dotyczy ono Państwa-Strony Konwencji, które nie jest stroną niniejszego Protokołu.

Art. 4.

1. Komitet nie będzie rozpatrywał zawiadomienia, dopóki nie upewni się, że wszystkie dostępne krajowe środki zaradcze zostały wyczerpane, chyba że nastąpiła nieuzasadniona zwłoka w stosowaniu tych środków lub jest mało prawdopodobne, że ich zastosowanie przyniesie skuteczną pomoc.

2. Komitet uzna zawiadomienie za niedopuszczalne, jeżeli:

- a) ta sama sprawa była już badana przez Komitet albo była lub jest badana w ramach innej międzynarodowej procedury zmierzającej do wyjaśnienia lub rozstrzygnięcia;
- b) nie daje się ono pogodzić z postanowieniami Konwencji;
- c) jest ono oczywiście bezzasadne lub niedostatecznie uzasadnione;
- d) stanowi nadużycie prawa do złożenia zawiadomienia;
- e) fakty będące przedmiotem zawiadomienia miały miejsce przed wejściem w życie niniejszego Protokołu w stosunku do danego Państwa-Strony, chyba że fakty te trwały nadal po tej dacie.

Art. 5.

1. W każdym czasie od przyjęcia zawiadomienia, a przed jego rozstrzygnięciem co do istoty, Komitet może przekazać Państwu-Stronie, którego sprawa dotyczy, celem pilnego rozpatrzenia, wnioski o podjęcie przez to Państwo-Stronę takich środków tymczasowych, jakie mogą być konieczne dla uniknięcia ewentualnej nieodwracalnej szkody dla ofiary lub ofiar domniemanego naruszenia.

2. Skorzystanie przez Komitet z kompetencji wskazanej w ustępie 1 niniejszego artykułu nie wpływa na rozstrzygnięcie co do dopuszczalności ani co do istoty zawiadomienia.

Art. 6.

1. O ile Komitet nie uzna zawiadomienia za niedopuszczalne bez odwołania się do Państwa-Strony, informuje w sposób poufny dane Państwo-Stronę o każdym zawiadomieniu złożonym Komitetowi na podstawie niniejszego Protokołu, pod warunkiem że osoba lub osoby wyrażą zgodę na ujawnienie ich tożsamości Państwu-Stronie.

2. W ciągu sześciu miesięcy powiadomione Państwo-Strona przedłoży Komitetowi pisemne wyjaśnienia lub oświadczenia informujące o sprawie i o ewentualnie zastosowanych środkach zaradczych.

Art. 7.

1. Komitet rozpatruje zawiadomienia otrzymane na podstawie niniejszego Protokołu w świetle wszystkich informacji udostępnionych mu przez osoby lub grupy osób albo w ich imieniu oraz przez właściwe Państwo-Stronę, pod warunkiem że informacje te zostaną przekazane zainteresowanym stronom.

2. Zawiadomienia składane na podstawie niniejszego Protokołu są badane przez Komitet na posiedzeniach zamkniętych.

3. Po zbadaniu zawiadomienia, Komitet przekazuje swoje poglądy na jego temat wraz z ewentualnymi zaleceniami Państwu-Stronie, którego zawiadomienie dotyczy.

4. Państwo-Strona wnikliwie rozważy poglądy Komitetu wraz z ewentualnymi zaleceniami i przedstawi Komitetowi w ciągu sześciu miesięcy pisemną odpowiedź łącznie z informacjami na temat jakichkolwiek działań podjętych w świetle poglądów i zaleceń Komitetu.

5. Komitet może zwrócić się z prośbą do Państwa-Strony o przedłożenie dalszych informacji na temat wszelkich środków podjętych przez to Państwo-Stronę w odpowiedzi na poglądy i ewentualne zalecenia Komitetu, które to informacje, jeśli Komitet uzna to za stosowne, zostaną zawarte w kolejnych sprawozdaniach Państwa-Strony na podstawie artykułu 18 Konwencji.

Art. 8.

1. Jeśli Komitet otrzyma wiarygodne informacje wskazujące na poważne lub systematyczne naruszenia przez Państwo-Stronę praw wymienionych w Konwencji, Komitet zwróci się z prośbą do takiego Państwa-Strony o współpracę przy badaniu informacji i w tym celu o przedłożenie uwag odnoszących się do powyższych informacji.

2. Mając na względzie uwagi, jakie zostały ewentualnie przekazane przez dane Państwo-Stronę, jak również wszelkie inne wiarygodne dostępne infor-

macje, Komitet może wyznaczyć jednego lub więcej swoich członków do przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego i do złożenia pilnej relacji Komitetowi. Tam, gdzie jest to uzasadnione i za zgodą Państwa-Strony, postępowanie wyjaśniające może obejmować wizytę na jego terytorium.

3. Po zbadaniu ustaleń z postępowania wyjaśniającego, Komitet przekaże je danemu Państwu-Stronie wraz z wszelkimi komentarzami i zaleceniami.

4. Państwo-Strona w ciągu sześciu miesięcy od otrzymania ustaleń, komentarzy i zaleceń przekazanych przez Komitet, przedstawi swoje uwagi Komitetowi.

5. Postępowanie wyjaśniające będzie prowadzone poufnie oraz w dążeniu do zapewnienia współpracy ze strony Państwa-Strony w każdym stadium postępowania.

Art. 9.

1. Komitet może zwrócić się do Państwa-Strony, którego sprawa dotyczy, z prośbą o włączenie do swojego sprawozdania, na podstawie artykułu 18 Konwencji, szczegółowych informacji na temat wszelkich środków podjętych w odpowiedzi na postępowanie wyjaśniające przeprowadzone zgodnie z artykułem 8 niniejszego Protokołu.

2. Po zakończeniu sześciomiesięcznego okresu, o którym mowa w artykule 8 ustęp 4, Komitet może, jeśli jest to konieczne, zwrócić się z prośbą do Państwa-Strony, którego sprawa dotyczy, aby poinformowało go o środkach podjętych w odpowiedzi na postępowanie wyjaśniające.

Art. 10.

1. Każde Państwo-Strona w momencie podpisania, ratyfikacji lub przystąpienia do niniejszego Protokołu może oświadczyć, że nie uznaje kompetencji Komitetu przewidzianych w artykułach 8 i 9.

2. Państwo-Strona, które złożyło oświadczenie zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu, może w każdym czasie wycofać oświadczenie w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego.

Art. 11.

Państwo-Strona podejmie wszelkie stosowne środki w celu zapewnienia, aby wobec osób podlegających jego jurysdykcji nie miało miejsca znęcanie się ani zastraszanie będące konsekwencją komunikowania się z Komitetem na podstawie niniejszego Protokołu.

Art. 12.

Komitet włączy do swojego rocznego sprawozdania na podstawie artykułu 21 Konwencji omówienie swojej działalności podejmowanej na podstawie niniejszego Protokołu.

Art. 13.

Każde Państwo-Strona podejmie się szeroko upowszechnić i rozpropagować Konwencję i niniejszy Protokół i ułatwić dostęp do informacji o opiniach i zaleceniach Komitetu, w szczególności w sprawach dotyczących tego Państwa-Strony.

Art. 14.

Komitet wypracuje własne reguły procesowe, które będą miały zastosowanie przy wykonywaniu funkcji przyznanych mu niniejszym Protokołem.
(...)

Art. 17.

Nie dopuszcza się żadnych zastrzeżeń do niniejszego Protokołu.

MNIEJSZOŚCI NARODOWE

DEKLARACJA PRAW OSÓB NALEŻĄCYCH DO MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH LUB ETNICZNYCH, RELIGIJNYCH I JĘZYKOWYCH*

z dnia 10 grudnia 1992 r., Nowy Jork

Zgromadzenie Ogólne,

potwierdzając, iż jednym z celów Narodów Zjednoczonych, ogłoszonych w ich Karcie, jest popieranie i zachęcanie do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez wyjątku na rasę, płeć, język lub religię,

potwierdzając wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej, w równe prawa mężczyzn i kobiet oraz narodów dużych i małych,

pragnąc wesprzeć urzeczywistnienie zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w Konwencji w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa, w Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, w Deklaracji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Nietolerancji i Dyskryminacji Opartych na Religii lub Przekonaniach oraz w Konwencji Praw Dziecka, jak również w innych stosownych dokumentach międzynarodowych, które zostały przyjęte na szczeblu uniwersalnym lub regionalnym oraz dokumentach zawartych pomiędzy indywidualnymi Państwami Członkami Narodów Zjednoczonych,

inspirowane postanowieniami Artykułu 27 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, dotyczących osób należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych,

akcentując, iż stałe popieranie i urzeczywistnianie praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, będąc integralną częścią rozwoju społeczeństwa jako całości i pozostając w ramach demokratycznych opartych na rządach prawa, może przyczynić się do wzmocnienia przyjaźni i współpracy pomiędzy narodami i Państwami,

---

* Data przyjęcia: 10 grudnia 1992 roku.

uważając, iż Narody Zjednoczone mają do odegrania ważną rolę w zakresie ochrony mniejszości,

mając na względzie prace dotąd przeprowadzone w obrębie systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Komisji Praw Człowieka, Podkomisji do spraw zapobiegania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości oraz ciał ustanowionych stosownie do Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka i innych dokumentów międzynarodowych praw człowieka w sprawie popierania i ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych, religijnych i językowych,

biorąc pod uwagę istotne prace, jakie zostały przeprowadzone przez organizacje międzynarodowe i pozarządowe w zakresie ochrony mniejszości oraz popierania i ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych,

uznając potrzebę zapewnienia jeszcze bardziej skutecznej implementacji dokumentów międzynarodowych, dotyczących praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych,

ogłasza niniejszą Deklarację Praw Osób Należących do Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Religijnych i Językowych:

Art. 1.

Państwa będą chroniły w obrębie ich odnośnych terytoriów istnienie oraz tożsamość narodową lub etniczną, religijną i językową mniejszości, jak również zapewniały warunki służące wspieraniu takiej tożsamości. Dla osiągnięcia tych celów Państwa przyjmą środki ustawodawcze i inne.

Art. 2.

Osoby należące do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, (zwane osobami należącymi do mniejszości) mają prawo do korzystania ze swej własnej kultury, do wyznawania i praktykowania swej własnej religii oraz do używania swego własnego języka, publicznie i prywatnie, swobodnie i bez ingerencji lub jakiegokolwiek formy dyskryminacji. Osoby należące do mniejszości mają prawo do zakładania i utrzymywania swych własnych stowarzyszeń. Osoby należące do mniejszości mają prawo do skutecznego uczestnictwa – na szczeblu państwowym i, gdzie to jest właściwe, na szczeblu regionalnym – w decyzjach dotyczących mniejszości, do których one należą lub regionów, w których one zamieszkują, w sposób dający się pogodzić z ustawodawstwem państwowym. Osoby należące do mniejszości mają prawo do zakładania i utrzymywania swych własnych stowarzyszeń. Osoby należące do mniejszości mają prawo do nawiązywania i utrzymywania, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, swobodnych i pokojowych kontaktów z innymi członka-

mi ich grupy oraz z osobami należącymi do innych mniejszości, jak również kontaktów poprzez granice z obywatelami innych Państw, z którymi są połączone więzami narodowymi lub etnicznymi, religijnymi i językowymi.

Art. 3.

Osoby należące do mniejszości mogą realizować swoje prawa, włączając prawa ustalone w niniejszej Deklaracji, indywidualnie, jak również we wspólnocie z innymi członkami swej grupy, bez jakiegokolwiek dyskryminacji. Żadna szkoda nie może wynikać dla osoby należącej do mniejszości w konsekwencji realizowania lub nie realizowania praw ustalonych w niniejszej Deklaracji.

Art. 4.

Tam, gdzie jest to pożądane, Państwa przyjmą środki dla zapewnienia, by osoby, należące do mniejszości, mogły realizować w pełni i skutecznie wszystkie ich prawaczłowieka i podstawowe wolności bez jakiegokolwiek dyskryminacji oraz na warunkach pełnej równości wobec prawa. Państwa podejmą środki dla stworzenia korzystnych warunków zapewniających osobom należącym do mniejszości zdolność wyrażania ich cech charakterystycznych oraz rozwijania ich kultury, języka, tradycji i zwyczajów, wyjąwszy sytuacje, w których dane praktyki naruszałaby prawo krajowe i byłyby sprzeczne ze standardami międzynarodowymi. Gdziekolwiek jest to możliwe, Państwa podejmą właściwe środki dla zapewnienia, by osoby należące do mniejszości korzystały z adekwatnych udogodnień służących nauce ich macierzystego języka lub pobierania nauki w ich języku macierzystym. Tam, gdzie jest to właściwe, Państwa podejmą środki w dziedzinie edukacji, celem wspierania znajomości historii, tradycji, języka i kultury mniejszości istniejących w obrębie ich terytorium. Osoby należące do mniejszości winny dysponować adekwatnymi udogodnieniami dla zdobywania wiedzy w społeczeństwie jako całości. Państwa rozważą właściwe środki służące zapewnieniu, by osoby należące do mniejszości mogły swobodnie uczestniczyć w gospodarczym postępie i rozwoju swego kraju.

Art. 5.

Polityki i programy państwowe należy planować i urzeczywistniać z należyтым uwzględnieniem uprawnionych interesów osób należących do mniejszości. Międzynarodowe programy współpracy i pomocy należy planować i urzeczywistniać z należyтым uwzględnieniem informacji i doświadczeń, celem popierania wzajemnego zrozumienia i zaufania.

Art. 6.

Państwa będą współdziałały w kwestiach dotyczących osób należących do mniejszości, włączając wymianę informacji i doświadczeń, celem popierania wzajemnego zrozumienia i zaufania.

Art. 7.

Państwa będą współdziałały w celu popierania poszanowania praw ustalonych w niniejszej Deklaracji.

Art. 8.

Nic w niniejszej Deklaracji nie przeszkadza wypełnianiu zobowiązań międzynarodowych Państw odnoszących się do osób należących do mniejszości. W szczególności Państwa będą wypełniały w dobrej wierze zobowiązania, które zaciągnęły na podstawie traktatów i porozumień międzynarodowych, których są stronami. Realizacja praw ustalonych w niniejszej Deklaracji nie może szkodzić korzystaniu przez wszystkie osoby z uniwersalnie uznanych praw człowieka i podstawowych wolności. Podejmowane przez Państwa środki służące zapewnieniu skutecznego korzystania praw ustalonych w niniejszej Deklaracji nie mogą być *prima facie* uważane za sprzeczne z zasadą równości zawartą w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Nic w niniejszej Deklaracji nie może być rozumiane jako zezwalające na jakąkolwiek działalność sprzeczną z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych, włączając w to zasady suwerennej równości, integralności terytorialnej i niepodległości politycznej Państw.

Art. 9.

Agendy wyspecjalizowane oraz inne organizacje systemu Narodów Zjednoczonych będą wносиły wkład w pełne urzeczywistnienie praw i zasad zawartych w niniejszej Deklaracji w obrębie odnośnych sfer kompetencji.

KONWENCJA RAMOWA O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH*

z dnia 1 lutego 1995 r., Strasburg

Państwa członkowskie Rady Europy oraz inne państwa-sygnatariusze niniejszej Konwencji ramowej,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków w celu ochrony i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem,

zważywszy, że jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności,

pragnąc wypełniać Deklarację Szefów Państw oraz Szefów Rządów Państw-Członków Rady Europy przyjętą w Wiedniu dnia 9 października 1993 r.,

zdecydowane chronić, w ramach swoich terytoriów, istnienie mniejszości narodowych,

zważywszy, że burzliwe wydarzenia europejskiej historii udowodniły, iż ochrona mniejszości narodowych jest niezbędna dla stabilizacji, bezpieczeństwa demokratycznego i pokoju na tym kontynencie,

zważywszy, że pluralistyczne i prawdziwie demokratyczne społeczeństwo powinno nie tylko szanować etniczną, kulturalną, językową i religijną tożsamość każdej osoby należącej do mniejszości narodowej, lecz także tworzyć odpowiednie warunki pozwalające im wyrażać, zachowywać i rozwijać tę tożsamość,

zważywszy, że tworzenie klimatu tolerancji i dialogu jest konieczne, aby zróżnicowanie kulturowe nie było źródłem i czynnikiem podziałów, lecz wzbogacenia każdego społeczeństwa,

zważywszy, że osiągnięcie tolerancyjnej i cieszącej się dobrobytem Europy nie zależy jedynie od współpracy pomiędzy państwami, lecz wymaga również współpracy transgranicznej – bez uszczerbku dla struktury i integralności terytorialnej każdego państwa – pomiędzy władzami lokalnymi i regionalnymi;

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 1 lutego 1995 roku.

Data wejścia w życie: 1 lutego 1998 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 10 listopada 2000 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 1 kwietnia 2001 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. 2002 roku, Nr 22, poz. 209.

mając na uwadze Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wraz z Protokołami dodatkowymi,

mając na uwadze zobowiązania odnoszące się do ochrony mniejszości narodowych zawarte w konwencjach i deklaracjach Narodów Zjednoczonych oraz dokumentach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, zwłaszcza w Dokumencie kopenhaskim z dnia 29 czerwca 1990 r.,

zdecydowane na określenie zasad, które powinny być respektowane, a także wynikających z nich zobowiązań, w celu zapewnienia w Państwach członkowskich oraz tych państwach, które mogą stać się stronami niniejszego dokumentu, skutecznej ochrony mniejszości narodowych i praw osób należących do tych mniejszości, w ramach rządów prawa, przy poszanowaniu integralności terytorialnej i suwerenności państw,

zdecydowane realizować zasady określone w niniejszej Konwencji ramowej w ramach ustawodawstwa krajowego i stosownych programów rządowych,

uzgodniły, co następuje:

DZIAŁ I

Art. 1.

Ochrona mniejszości narodowych oraz praw i wolności osób należących do tych mniejszości stanowi integralną część międzynarodowej ochrony praw człowieka i, jako taka, wchodzi w zakres współpracy międzynarodowej.

Art. 2.

Postanowienia niniejszej Konwencji ramowej będą stosowane w dobrej wierze, w duchu zrozumienia i tolerancji oraz w zgodzie z zasadami dobrego sąsiedztwa, przyjaznych stosunków i współpracy pomiędzy państwami.

Art. 3.

1. Każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do takiej mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.

2. Osoby należące do mniejszości narodowych mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej indywidualnie, jak też wspólnie z innymi.

DZIAŁ II

Art. 4.

1. Strony zobowiązują się zagwarantować osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do równości wobec prawa oraz jednakową ochronę prawa. W tym względzie jakakolwiek dyskryminacja wynikająca z przynależności do mniejszości narodowej jest zabroniona.

2. Strony zobowiązują się do przyjęcia, tam gdzie to konieczne, odpowiednich środków w celu popierania, we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pełnej i rzeczywistej równości pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowej a osobami należącymi do większości. W tym względzie wezmą pod uwagę specyficzne warunki osób należących do mniejszości narodowych.

3. Środki przyjęte zgodnie z ustępem 2 nie będą uważane za akt dyskryminacji.

Art. 5.

1. Strony zobowiązują się wspierać tworzenie warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego.

2. Bez uszczerbku dla środków podejmowanych stosownie do ich generalnej polityki integracyjnej, Strony powstrzymają się od działań lub praktyk mających na celu asymilację osób należących do mniejszości narodowych wbrew ich woli i będą chronić te osoby przed jakimkolwiek działaniem mającym na celu taką asymilację.

Art. 6.

1. Strony będą umacniać ducha tolerancji oraz dialog międzykulturowy i podejmą skuteczne środki w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami żyjącymi na ich terytoriach niezależnie od ich tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej, zwłaszcza w zakresie edukacji, kultury i środków przekazu.

2. Strony zobowiązują się podjąć odpowiednie środki chroniące osoby, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości.

Art. 7.

Strony zapewniają poszanowanie praw każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do swobodnego, pokojowego zgromadzania się, swobodnego stowarzyszania się, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii.

Art. 8.

Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do uzewnętrzniania jego/jej religii lub przekonań, jak również prawo do zakładania instytucji, organizacji i stowarzyszeń religijnych.

Art. 9.

1. Strony zobowiązują się uznać, że prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do wolności wyrażania opinii obejmuje wolność posiadania własnych opinii oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei w języku mniejszości bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Strony zapewnią, w ramach ich systemów prawnych, że osoby należące do mniejszości narodowej nie będą dyskryminowane w dostępie do środków przekazu.

2. Ustęp 1 nie wyklucza prawa Stron do poddania procedurze koncesjonowania – wykluczającej dyskryminację i opartej o obiektywne kryteria – rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych lub przedsięwzięciom kinematograficznym.

3. Strony nie będą zabraniać tworzenia i wykorzystywania przez osoby należące do mniejszości narodowych drukowanych środków przekazu. W ramach uregulowań prawnych odnoszących się do rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych zapewnią, na tyle, na ile to możliwe, oraz uwzględniając postanowienia ustępu 1, że osoby należące do mniejszości narodowych będą miały możliwość tworzenia i używania ich własnych środków przekazu.

4. W ramach swoich systemów prawnych Strony przyjmą stosowne środki w celu ułatwienia osobom należącym do mniejszości narodowych dostępu do środków przekazu oraz w celu wspierania tolerancji i ułatwienia pluralizmu kulturowego.

Art. 10.

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, jego/jej języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie.

2. Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej, o ile osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi.

3. Strony zobowiązują się zagwarantować prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do niezwłocznego poinformowania, w języku dla niego/niej zrozumiałym, o przyczynach jego/jej zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach wysuniętych przeciwko niemu/niej oraz do obrony przez niego

samego/nią samą w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza.

Art. 11.

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do używania jego/jej nazwiska (patronimiku) i imion w języku mniejszości oraz ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ich ustawodawstwie.

2. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do umieszczenia w jego lub jej języku znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych.

3. W rejonach tradycyjnie zamieszkałych przez znaczącą ilość osób należących do mniejszości narodowej Strony będą starać się – zgodnie z obowiązującym prawem, w tym także, tam gdzie to stosowne, umowami z innymi państwami oraz przy uwzględnieniu ich specyficznych warunków – umieszczać również w języku mniejszości tradycyjne nazwy lokalne, nazwy ulic i inne oznakowania topograficzne o charakterze publicznym, o ile istnieje tam wystarczające zapotrzebowanie na takie oznakowania.

Art. 12.

1. Strony podejmą, tam gdzie jest to właściwe, środki w zakresie oświaty i badań naukowych, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii ich mniejszości narodowych oraz większości ludności.

2. W związku z tym Strony, między innymi, zapewnią odpowiednie możliwości kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników oraz ułatwią kontakty pomiędzy uczniami a nauczycielami z różnych środowisk.

3. Strony zobowiązują się popierać równy dostęp osób należących do mniejszości narodowych do oświaty na wszystkich poziomach.

Art. 13.

1. W ramach swoich systemów oświatowych Strony uznają prawo osób należących do mniejszości narodowej do zakładania i prowadzenia ich własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych.

2. Wykonywanie tego prawa nie pociąga za sobą żadnych zobowiązań finansowych Stron.

Art. 14.

1. Strony zobowiązują się uznać prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki jego/jej języka mniejszości.

2. W rejonach zamieszkałych tradycyjnie lub przez znaczącą liczbę osób należących do mniejszości narodowych, o ile jest na to wystarczające zapotrze-

bowanie, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, w ramach swoich systemów oświatowych, osobom należącym do tych mniejszości odpowiednie możliwości uczenia się języka mniejszości lub nauki w tym języku.

3. Ustęp 2 niniejszego artykułu będzie realizowany bez uszczerbku dla nauki języka oficjalnego lub nauczania w tym języku.

Art. 15.

Strony stworzą warunki niezbędne dla rzeczywistego uczestniczenia przez osoby należące do mniejszości narodowych w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą.

Art. 16.

Strony powstrzymają się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkałych przez osoby należące do mniejszości narodowych i mających na celu ograniczenie praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej.

Art. 17.

1. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do ustanawiania i utrzymywania swobodnych i pokojowych kontaktów poprzez granice z osobami legalnie przebywającymi w innych państwach, w szczególności z tymi, z którymi łączy ich tożsamość etniczna, kulturalna, językowa lub religijna albo też wspólne dziedzictwo kulturowe.

2. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do uczestniczenia w działaniach organizacji pozarządowych zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym.

Art. 18.

1. Strony będą starać się zawierać, tam gdzie to konieczne, dwustronne i wielostronne porozumienia z innymi państwami, w szczególności z państwami sąsiedzkimi, w celu zapewnienia ochrony osobom należącym do mniejszości narodowych.

2. Tam, gdzie to stosowne, Strony podejmą środki zachęcające do współpracy transgranicznej.

Art. 19.

Strony zobowiązują się do poszanowania i realizacji zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej i wprowadzania, tam gdzie to konieczne, tylko takich ich ograniczeń, restrykcji lub odstępstw, które są przewidziane w międzynarodowych instrumentach prawnych – w szczególności w Konwencji o ochronie

praw człowieka i podstawowych wolności – w takim zakresie, w jakim odpowiadają one prawom i wolnościom wynikającym z powyższych zasad.

DZIAŁ III

Art. 20.

Każda osoba należąca do mniejszości narodowej, korzystając z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej, zobowiązana jest respektować ustawodawstwo krajowe oraz prawa innych osób, w szczególności należących do większości lub innych mniejszości narodowych.

Art. 21.

Żadnego z postanowień niniejszej Konwencji ramowej nie można interpretować jako przyznającego prawo do angażowania się w jakąkolwiek działalność lub prowadzenia jakichkolwiek działań sprzecznych z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego, w szczególności suwerennej równości, integralności terytorialnej i politycznej niezależności państw.

Art. 22.

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji ramowej nie może być rozumiane jako ograniczające lub naruszające jakiegokolwiek prawa człowieka i podstawowe wolności, które mogą być zapewnione przez prawo którejkolwiek Umawiającej się Strony lub przez inne porozumienia, których państwo to jest Stroną.

Art. 23.

Prawa i wolności wynikające z zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej, w takim zakresie, w jakim są one przedmiotem odpowiednich postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności lub Protokołów dodatkowych do niej, będą rozumiane zgodnie z postanowieniami tej ostatniej.

DZIAŁ IV

Art. 24.

1. Komitet Ministrów Rady Europy będzie nadzorował realizację niniejszej Konwencji ramowej przez Umawiające się Strony.

2. Strony, które nie są członkami Rady Europy, będą uczestniczyć w systemie nadzorowania realizacji Konwencji zgodnie z trybem, który zostanie określony.

Art. 25.

1. W ciągu jednego roku następującego po wejściu w życie niniejszej Konwencji ramowej w stosunku do Umawiającej się Strony ta ostatnia przekaże Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy pełną informację o prawnych i innych środkach podjętych w celu wprowadzenia w życie zobowiązań określonych w niniejszej Konwencji ramowej.

2. Następnie każda Strona będzie przekazywać Sekretarzowi Generalnemu okresowo, i kiedykolwiek Komitet Ministrów o to poprosi, wszelkie inne informacje związane z realizacją niniejszej Konwencji ramowej.

3. Sekretarz Generalny będzie przysyłał Komitetowi Ministrów informacje przekazane zgodnie z warunkami niniejszego artykułu.

Art. 26.

1. W ocenie stosowności środków podjętych przez Strony w celu wprowadzenia w życie zasad określonych w niniejszej Konwencji ramowej Komitet Ministrów będzie wspomagany przez komitet doradczy, którego członkowie będą uznanymi ekspertami w zakresie ochrony mniejszości narodowych.

2. Skład tego komitetu doradczego i jego reguły działania będą określone przez Komitet Ministrów w ciągu jednego roku następującego po wejściu w życie niniejszej Konwencji ramowej.

DZIAŁ V

Art. 27.

Niniejsza Konwencja ramowa jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy. Do chwili wejścia w życie Konwencji jest ona również otwarta do podpisu dla każdego innego państwa zaproszonego przez Komitet Ministrów. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 28.

1. Niniejsza Konwencja ramowa wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia wyrażenia przez dwanaście państw członkowskich Rady Europy zgody na związanie się Konwencją zgodnie z postanowieniami artykułu 27.

2. W stosunku do każdego państwa członkowskiego, które później wyrazi swoją zgodę na związanie się Konwencją ramową, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 29.

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji ramowej i po konsultacji z Państwami-Stronami Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić do przystąpienia do Konwencji, w drodze decyzji podjętej większością ustaloną w artykule 20d Statutu Rady Europy, każde państwo niebędące członkiem Rady Europy, które zaproszone do podpisania, zgodnie z postanowieniem artykułu 27, nie uczyniło tego jeszcze, a także każde inne państwo niebędące członkiem Rady Europy.

2. W stosunku do każdego przystępującego państwa Konwencja ramowa wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia u Sekretarza Generalnego Rady Europy dokumentu przyjęcia.

Art. 30.

1. Każde państwo może przy podpisywaniu lub przy składaniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia wyszczególnić terytorium lub terytoria, za których stosunki międzynarodowe państwo to jest odpowiedzialne, do których stosuje się niniejszą Konwencję ramową.

2. Każde państwo może w dowolnym późniejszym terminie rozszerzyć, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, stosowanie postanowień niniejszej Konwencji ramowej na każde inne terytorium wskazane w tym oświadczeniu. W odniesieniu do takiego terytorium Konwencja ramowa wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z dwoma poprzednimi ustępami może, w stosunku do każdego terytorium wyszczególnionego w takim oświadczeniu, zostać wycofane w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego. Wycofanie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 31.

1. Każda Strona może w dowolnym czasie wypowiedzieć niniejszą Konwencję ramową w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie takie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 32.

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim Rady, innym państwom-sygnatariuszom i każdemu innemu państwu, które przystąpiło do niniejszej Konwencji ramowej:

- a) każde podpisanie;
- b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) każdą datę wejścia w życie niniejszej Konwencji ramowej zgodnie z artykułami 28, 29 i 30;
- d) każdy inny akt, notyfikację lub zawiadomienie dotyczące niniejszej Konwencji ramowej.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję ramową.

Sporządzono w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r., w jednym egzemplarzu, w języku angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z państw członkowskich Rady Europy i każdemu państwu zaproszonemu do podpisania lub przystąpienia do niniejszej Konwencji.

EUROPEJSKA KARTA JĘZYKÓW REGIONALNYCH LUB MNIEJSZOŚCIOWYCH*

z dnia 5 listopada 1992 roku, Strasburg

Preambuła

Państwa-Członkowie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej Karty,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, szczególnie w celu zabezpieczenia i urzeczywistniania ideałów i zasad stanowiących ich wspólne dziedzictwo,

zważywszy, że ochrona historycznych języków regionalnych lub mniejszościowych Europy, w sytuacji, kiedy niektórym z nich grozi ostateczna zagłada, stanowi wkład w zachowanie i rozwój bogactwa kulturalnego i tradycji europejskiej;

zważywszy, że prawo do używania języków regionalnych lub mniejszościowych w życiu prywatnym i publicznym jest niezbywalnym prawem, według zasad zawartych w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz zgodnie z duchem Konwencji Rady Europy o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,

uwzględniając rezultaty prac podjętych w ramach KBWE, a w szczególności Akt Końcowy z Helsinek z 1975 roku i dokument Spotkania w Kopenhadze w 1990 roku,

podkreślając wartość interkulturowości i wielojęzyczności oraz biorąc pod uwagę, że ochrona i poparcie dla języków regionalnych lub mniejszościowych nie może odbywać się kosztem języków oficjalnych i że istnieje potrzeba ich przyswajania,

rozumiejąc, że ochrona i popieranie języków regionalnych lub mniejszościowych w różnych krajach i regionach Europy stanowi ważny wkład w budowę Europy, opartej na zasadach demokracji i różnorodności kulturalnej, z poszanowaniem suwerenności państwowej i integralności terytorialnej,

biorąc pod uwagę specyficzne uwarunkowania i tradycje historyczne w różnych regionach państw europejskich, uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 5 listopada 1992 roku.

Data wejścia w życie: 1 marca 1998 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

CZĘŚĆ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1.

Definicje

Na użytek niniejszej Karty:

- a) „języki regionalne lub mniejszościowe” oznaczają języki, które są:
  - i) tradycyjnie używane na terytorium danego państwa przez jego obywateli, stanowiących grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa; oraz
  - ii) różnią się od oficjalnego języka tego państwa;
nie obejmuje to ani dialektów języka oficjalnego państwa, ani języków migrantów;
- b) terytorium, na którym używany jest język regionalny lub mniejszościowy, oznacza obszar geograficzny, na którym dany język jest środkiem komunikowania się takiej liczby ludzi, która usprawiedliwia przyjęcie różnych środków ochronnych i popierających, przewidzianych w niniejszej Karcie;
- c) języki nieterytoriałne. oznacza języki używane przez obywateli danego państwa, inne niż język lub języki używane przez resztę ludności, które jednak, chociaż używane tradycyjnie na terytorium tego państwa, nie mogą być identyfikowane z określonym jego obszarem.

Art. 2.

Zobowiązania

1. Każda ze Stron zobowiązuje się stosować postanowienia Części II do wszystkich języków regionalnych lub mniejszościowych, którymi mówi się na jej terytorium i które odpowiadają definicji z art. 1.

2. W odniesieniu do każdego z języków wyszczególnionych w chwili ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, zgodnie z art. 3 każda Strona zobowiązuje się stosować co najmniej 3/5 ustępów lub punktów wybranych spośród postanowień Części III Karty, w tym przynajmniej po trzy wybrane z art. 8 i 12 i po jednym z art. 9, 10, 11 i 13.

Art. 3.

Przedsięwzięcia praktyczne

1. Każde umawiające się Państwo wymieni w swoim dokumencie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, każdy z języków regionalnych lub mniejszościowych lub język oficjalny, który jest używany mniej powszechnie na całym lub części jego terytorium, do których będą mieć zastosowanie ustępy i punkty wybrane zgodnie z art. 2 ust. 2.

2. Każde państwo może, w dowolnym terminie, notyfikować Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, że przyjmuje zobowiązania wynikające z po-

stanowień zawartych w innych ustępach Karty, nie wymienionych uprzednio w złożonym przez nie dokumencie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, lub że zobowiązuje się stosować ust. 1 niniejszego artykułu w odniesieniu do innych języków regionalnych lub mniejszościowych lub do innych języków oficjalnych, używanych mniej powszechnie na całym lub części jego terytorium.

3. Zobowiązania, o których mowa w ustępie poprzednim, będą uznane za integralną część ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia i będą mieć taką samą moc prawną, począwszy od daty ich notyfikacji.

Art. 4.

Istniejące systemy ochrony

1. Żadne z postanowień niniejszej Karty nie może być interpretowane jako uchylające lub ograniczające jakiekolwiek prawa zagwarantowane w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

2. Postanowienia niniejszej Karty nie mogą naruszyć żadnych bardziej korzystnych postanowień dotyczących statusu języków regionalnych lub mniejszościowych, lub sytuacji prawnej osób należących do mniejszości istniejących w Państwie Stronie lub przewidzianych w stosownych międzynarodowych umowach dwustronnych lub wielostronnych.

Art. 5.

Istniejące zobowiązania

Żadne z postanowień niniejszej Karty nie może być interpretowane jako przyznanie jakiegokolwiek prawa do podjęcia działań lub dokonania czynności sprzecznej z celami Karty Narodów Zjednoczonych lub innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego, włącznie z zasadą suwerenności i integralności terytorialnej państw.

Art. 6.

Informacja

Strony zobowiązują się do tego, że władze, organizacje i osoby zainteresowane zostaną poinformowane o prawach i obowiązkach ustanowionych w niniejszej Karcie.

CZĘŚĆ II

CELE I ZASADY WYNIKAJĄCE Z ARTYKUŁU 2 USTĘP 1

Art. 7.

Cele i zasady

1. Strony zobowiązują się w stosunku do języków regionalnych lub mniejszościowych, na terytoriach, na których są one używane i odpowiednio do sy-

tuaacji każdego języka, opierać swoją politykę, ustawodawstwo i praktykę działania na następujących celach i zasadach:

- a) w uznaniu języków regionalnych lub mniejszościowych za przejaw bogactwa kulturalnego;
- b) respektowaniu zasięgu geograficznego każdego języka regionalnego lub mniejszościowego, aby istniejące lub nowe podziały administracyjne nie stanowiły przeszkody dla wspierania określonego języka regionalnego lub mniejszościowego;
- c) uznaniu potrzeby zdecydowanych działań dla wspierania języków regionalnych lub mniejszościowych, w celu ich ochrony;
- d) ułatwianiu lub popieraniu posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi w mowie i na piśmie, w życiu publicznym i prywatnym;
- e) utrzymywaniu i rozwijaniu związków, w sferze spraw objętych niniejszą Kartą, między grupami używającymi języka regionalnego lub mniejszościowego i innymi grupami w państwie, używającymi tego samego lub podobnego języka, a także tworzeniu kulturalnych związków z innymi grupami w tym państwie, używającymi innych języków;
- f) zapewnieniu odpowiednich metod i środków do nauczania i studiów w językach regionalnych lub mniejszości, na wszystkich stosownych poziomach;
- g) zapewnieniu środków umożliwiających osobom nie władającym językiem regionalnym lub mniejszościowym, zamieszkującym na obszarze gdzie jest on używany, naukę tego języka na ich życzenie;
- h) wspieraniu studiów i badań nad językami regionalnymi lub mniejszościowymi na uniwersytetach lub w instytucjach równorzędnych;
- i) wspieraniu odpowiednich rodzajów wymiany międzynarodowej w sferze spraw objętych niniejszą Kartą i dotyczących języków regionalnych lub mniejszościowych, używanych w identycznej lub podobnej formie w dwóch lub większej liczbie państw.

2. Strony zobowiązują się wyeliminować, jeśli dotychczas tego nie uczyniły, każde nieusprawiedliwione zróżnicowanie, wyłączenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie dotyczące posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi, wprowadzone z zamiarem zniechęcenia lub wystawienia na niebezpieczeństwo ich zachowania lub rozwoju. Podjęcie specjalnych przedsięwzięć na korzyść języków regionalnych lub mniejszościowych, w celu wspierania równości między ludźmi, którzy ich używają i resztą ludności lub takich działań, które właściwie uwzględniają szczególną sytuację (tych języków), nie uważa się za akt dyskryminacji tych, którzy posługują się językami powszechniej używanymi.

3. Strony zobowiązują się popierać, za pomocą odpowiednich środków, wzajemne zrozumienie między wszystkimi grupami językowymi w kraju, w szcze-

gólności przez uznanie poszanowania, zrozumienia i tolerancji wobec języków regionalnych lub mniejszościowych za jeden z celów oświaty, przez organizowanie szkoleń oraz zachęcanie do tego samego środków społecznego przekazu.

4. Przy ustalaniu polityki dotyczącej języków regionalnych lub mniejszościowych Strony uwzględniają potrzeby i życzenia wyrażane przez grupy posługujące się tymi językami. Będą one wspierać tworzenie ciał, jeśli to konieczne, mających na celu doradzanie władzom we wszystkich sprawach dotyczących języków regionalnych lub mniejszościowych.

5. Strony zobowiązują się stosować, z niezbędnymi zmianami, zasady wymienione powyżej w ust. 1 do 4 do języków nieterytoryalnych. Jednakże w odniesieniu do tych języków istota i zakres działań podejmowanych dla realizacji niniejszej Karty powinny być określone w sposób elastyczny, z uwzględnieniem potrzeb i życzeń oraz z poszanowaniem tradycji i cech charakterystycznych grup posługujących się tymi językami.

CZEŚĆ III

ŚRODKI PROMOCJI JĘZYKÓW REGIONALNYCH LUB MNIEJSZOŚCIOWYCH W ŻYCIU PUBLICZNYM WYNIKAJĄCE ZE ZOBOWIĄZAŃ PRZYJĘTYCH W ARTYKULE 2 USTĘP 2

Art. 8.

Oświata

1. W sferze oświaty Strony zobowiązują się, w odniesieniu do terytorium, na którym te języki są używane i w zależności od sytuacji każdego z tych języków oraz bez szkody dla nauczania oficjalnego języka (języków), do:

- a)
  - i) udostępnienia oświaty przedszkolnej w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) udostępnienia znacznej części oświaty przedszkolnej w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - iii) zastosowania jednego ze środków przewidzianych w pkt a) i oraz ii przynajmniej do tych dzieci, których rodziny tego sobie życzą i których liczba jest uważana za wystarczającą; lub
  - iv) tam, gdzie oświata przedszkolna nie należy bezpośrednio do właściwości władz publicznych, sprzyjania lub zachęcania do podejmowania działań przewidzianych w pkt a) i do iii;
- b)
  - i) udostępnienia oświaty podstawowej w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub

- ii) udostępnienia znacznej części oświaty podstawowej w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - iii) zapewnienia, w ramach oświaty podstawowej, możliwości nauczania odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralnej części programu; lub
  - iv) zastosowania jednego ze środków przewidzianych w pkt a) i oraz ii przynajmniej do tych uczniów, których rodziny tego sobie życzą i których liczba jest uważana za wystarczającą;
- c)
- i) udostępnienia oświaty na poziomie średnim w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) udostępnienia znacznej części oświaty na poziomie średnim w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - iii) zapewnienia, w ramach oświaty na poziomie średnim, możliwości nauczania odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralnej części programu; lub
  - iv) zastosowania środków określonych w pkt c) i do iii, przynajmniej w stosunku do uczniów, którzy sobie tego życzą, a których liczba jest uważana za wystarczającą;
- d)
- i) udostępnienia oświaty zawodowej w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) udostępnienia znacznej części oświaty zawodowej w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - iii) zapewnienia w ramach oświaty zawodowej możliwości nauczania odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralnej części programu; lub
  - iv) zastosowania jednego ze środków przewidzianych w pkt d) i do iii, przynajmniej w stosunku do tych uczniów, którzy sobie tego życzą, a których liczba jest uważana za wystarczającą;
- e)
- i) udostępnienia oświaty uniwersyteckiej lub innej na poziomie wyższym w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) zapewnienia możliwości studiowania tych języków jako przedmiotów uniwersyteckich lub innych na poziomie wyższym; lub
  - iii) jeśli ze względu na rolę państwa w stosunku do instytucji oświatowych na poziomie wyższym pkt i oraz ii nie mogą być stosowane, zachęcania lub zezwalania na wprowadzenie uniwersyteckiej lub innych form oświaty na poziomie wyższym w językach regionalnych lub mniejszościowych lub też umożliwienie stu-

- diowania tych języków, jako przedmiotów uniwersyteckich lub innych na poziomie wyższym;
- f)
    - i) dążenia do wprowadzenia kursów oświatowych dla dorosłych i w ramach edukacji ciągłej, w znacznej części lub w całości w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
    - ii) proponowania tych języków jako przedmiotów oświaty dla dorosłych lub edukacji ciągłej; lub
    - iii) jeśli władze publiczne nie są bezpośrednio właściwe w sprawach oświaty dla dorosłych, sprzyjania lub zachęcania do proponowania tych języków jako przedmiotu oświaty dla dorosłych lub edukacji ciągłej;
  - g) podjęcia działań w celu zapewnienia nauczania historii i kultury, która ma swoje odzwierciedlenie w językach regionalnych lub mniejszościowych;
  - h) zapewnienia podstawowych i dalszych szkoleń nauczycieli, niezbędnych dla wdrożenia punktów z ust. a) do g), które zostały przyjęte przez Stronę;
  - i) powołania rady lub rad nadzorczych odpowiedzialnych za kontrolę podjętych działań i osiągniętego postępu we wprowadzaniu i rozwijaniu nauczania języków regionalnych lub mniejszościowych oraz za przygotowanie okresowych raportów o dokonanych ustaleniach, które będą podawane do wiadomości publicznej.

2. W sferze oświaty na terytoriach innych niż te, na których języki regionalne lub mniejszościowe są tradycyjnie używane, Strony zobowiązują się, jeśli liczba osób posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi to uzasadnia, do zezwalania, zachęcania lub zapewnienia nauczania w języku regionalnym lub mniejszościowym, lub też nauczania o tym języku, odpowiednio na wszystkich poziomach.

Art. 9.

Władze sądowe

1. Strony zobowiązują się, w odniesieniu do okręgów sądowych, w których liczba mieszkańców posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi to uzasadnia, do podjęcia wymienionych niżej działań, w zależności od sytuacji każdego z tych języków i pod warunkiem, że skorzystanie z możliwości przyznanych w niniejszym artykule nie zostanie uznane przez sędziego za przeszkodę w sprawowaniu prawidłowego wymiaru sprawiedliwości:

- a) w postępowaniu karnym:
  - i) zapewnienia, aby sądy, na żądanie każdej ze stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub

- ii) zagwarantowania oskarżonemu prawa do posługiwania się swoim językiem regionalnym lub mniejszościowym; lub
  - iii) zapewnienia, aby wnioski i dowody, tak pisemne jak i ustne, nie były odrzucane wyłącznie z powodu złożenia ich w języku regionalnym lub mniejszościowym; lub
  - iv) sporządzenia na żądanie dokumentów związanych z postępowaniem prawnym w odpowiednim języku regionalnym lub mniejszościowym, jeśli jest to konieczne korzystając z tłumaczy i przekładów, bez ponoszenia dodatkowych kosztów przez osoby, których to dotyczy;
- b) w postępowaniu cywilnym:
- i) zapewnienia, aby sądy, na żądanie każdej ze stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) dopuszczenia, ilekroć strona musi stawić się osobiście przed sądem, aby mogła posługiwać się swoim językiem regionalnym lub mniejszościowym, bez ponoszenia z tego powodu dodatkowych kosztów; lub
  - iii) dopuszczenia, aby dokumenty i dowody były sporządzane w językach regionalnych lub mniejszościowych, jeśli jest to konieczne, przy pomocy tłumaczy i przekładów;
- c) w postępowaniu sądowym w sprawach administracyjnych:
- i) zapewnienia, aby sądy, na żądanie każdej ze stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) dopuszczenia, ilekroć strona musi stawić się osobiście przed sądem, aby mogła posługiwać się swoim językiem regionalnym lub mniejszościowym, bez ponoszenia z tego powodu dodatkowych kosztów; lub
  - iii) dopuszczenia, aby dokumenty i dowody były sporządzane w językach regionalnych lub mniejszościowych, jeśli jest to konieczne, przy pomocy tłumaczy i przekładów;
- d) podjęcia działań w celu zapewnienia, aby stosowanie pkt i oraz ii ust. b) i c) oraz jakakolwiek konieczna pomoc tłumaczy i korzystanie z przekładów nie pociągnęło za sobą dodatkowych kosztów dla osób, których to dotyczy.
2. Strony zobowiązują się do:
- a) nieodmawiania uznania, w stosunkach między stronami, ważności dokumentów prawnych sporządzonych w danym kraju, wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym; lub
  - b) nieodmawiania uznania, w stosunkach między stronami, ważności dokumentów prawnych sporządzonych w danym kraju, wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub

mniejszościowym i zapewnienia, aby można się było na nie powoływać wobec osób trzecich, nie posługujących się tymi językami, pod warunkiem że osoby, które powołują się na te dokumenty umożliwią zapoznanie się z ich treścią; lub

- c) nieodmawiania uznania, w stosunkach między stronami; ważności dokumentów prawnych sporządzonych w danym kraju, wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym.

3. Strony zobowiązują się do udostępnienia, w językach regionalnych lub mniejszościowych, tekstów najważniejszych ustaw krajowych oraz dotyczących w szczególności osób posługujących się tymi językami, chyba że zapewniono to w inny sposób.

Art. 10.

Władze administracyjne i służby publiczne

1. Strony zobowiązują się, w takim stopniu w jakim jest to możliwe w rozsądnych granicach, w odniesieniu do okręgów administracyjnych państwa, w których liczba mieszkańców posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi uzasadnia niżej wymienione działania i w zależności od sytuacji każdego języka, do:

- a)
  - i) zapewnienia, aby władze administracyjne posługiwały się językami regionalnymi lub mniejszościowymi; lub
  - ii) zapewnienia, aby urzędnicy, którzy kontaktują się ze społeczeństwem, posługiwali się językami regionalnymi lub mniejszościowymi w stosunkach z osobami zwracającymi się do nich w tych językach; lub
  - iii) zapewnienia, aby osoby posługujące się językami regionalnymi lub mniejszościowymi mogły składać w tych językach wnioski, ustne lub pisemne, i otrzymywać w tych samych językach odpowiedzi; lub
  - iv) zapewnienia, aby osoby posługujące się językami regionalnymi lub mniejszościowymi mogły składać w tych językach wnioski, ustne lub pisemne; lub
  - v) zapewnienia, aby osoby posługujące się językami regionalnymi lub mniejszościowymi mogły składać ze skutkiem prawnym dokumenty w tych językach;
- b) udostępnienia powszechnie używanych tekstów administracyjnych oraz formularzy dla ludności, w językach regionalnych lub mniejszościowych albo w wersjach dwujęzycznych;
- c) zezwolenia władzom administracyjnym na sporządzanie dokumentów w językach regionalnych lub mniejszościowych.

2. W stosunku do władz regionalnych lub lokalnych, na których terytorium liczba mieszkańców posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi uzasadnia niżej wymienione działania, Strony zobowiązują się zezwolić lub zachęcać do:

- a) posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi w działalności władz regionalnych lub lokalnych;
- b) umożliwienia składania przez osoby posługujące się językami regionalnymi lub mniejszościowymi wniosków ustnych lub pisemnych w tych językach;
- c) publikowania przez władze regionalne ich oficjalnych dokumentów, również w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych;
- d) publikowania przez władze lokalne ich oficjalnych dokumentów, również w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych;
- e) posługiwania się przez władze regionalne językami regionalnymi lub mniejszościowymi, podczas debaty w trakcie ich posiedzeń, nie wykluczając jednak używania języka (języków) oficjalnego;
- f) posługiwania się przez władze lokalne językami regionalnymi lub mniejszościowymi, podczas debaty w trakcie ich posiedzeń, nie wykluczając jednak używania języka (języków) oficjalnego;
- g) posługiwania się lub przyjęcia, w razie konieczności w połączeniu z nazwą istniejącą w języku lub językach oficjalnych, tradycyjnych i poprawnych form dla nazw miejscowości w językach regionalnych lub mniejszościowych.

3. W odniesieniu do usług publicznych, zapewnianych przez władze publiczne lub inne osoby działające w ich imieniu, Strony zobowiązują się, w stosunku do terytorium, na którym języki regionalne lub mniejszościowe są używane, w zależności od sytuacji każdego języka oraz, w możliwie największym stopniu, w rozsądnych granicach, do:

- a) zapewnienia posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi przy wykonywaniu tych usług; lub
- b) zezwolenia osobom posługującym się językami regionalnymi lub mniejszościowymi na złożenie wniosku i otrzymanie odpowiedzi w tych językach; lub
- c) zezwolenia osobom posługującym się językami regionalnymi lub mniejszościowymi na złożenie wniosku w tych językach.

4. W celu wprowadzenia w życie tych postanowień ust. 1, 2 i 3, które zostały przez nie przyjęte, Strony zobowiązują się podjąć jedno albo więcej spośród następujących działań:

- a) dokonywania przekładów lub tłumaczeń w miarę potrzeb;
- b) zatrudniania, a jeśli to konieczne, szkolenia urzędników i innych potrzebnych pracowników służb publicznych;

- c) uwzględniania, w możliwie największym stopniu, wniosków pracowników służb publicznych znających język regionalny lub mniejszościowy o zatrudnienie na terytorium, na którym ten język jest używany.

5. Strony zobowiązują się zezwolić, na podstawie wniosku osób zainteresowanych, na posługiwanie się lub przyjęcie nazwisk w ich brzmieniu w języku regionalnym lub mniejszościowym.

Art. 11.

Media

1. Strony zobowiązują się na rzecz osób posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi, w stosunku do terytoriów, na których językami tymi się mówi, w zależności od sytuacji każdego z tych języków i w takim zakresie, w jakim władze publiczne są bezpośrednio lub pośrednio właściwe do podejmowania decyzji lub odgrywania innej roli w tej sferze, oraz z zastrzeżeniem poszanowania zasady niezależności i autonomii mediów, do:

- a) w zakresie, w jakim radio i telewizja spełniają misję służby publicznej:
  - i) zapewnienia utworzenia przynajmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) zachęcania lub ułatwienia utworzenia przynajmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - iii) wydania odpowiednich przepisów zobowiązujących stacje nadawcze do oferowania programów w językach regionalnych lub mniejszościowych;
- b)
  - i) zachęcania lub ułatwienia utworzenia przynajmniej jednej stacji radiowej w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) zachęcania lub ułatwienia regularnego nadawania programów radiowych w językach regionalnych lub mniejszościowych;
- c)
  - i) zachęcania lub ułatwienia utworzenia przynajmniej jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub
  - ii) zachęcania lub ułatwienia regularnego nadawania programów telewizyjnych w językach regionalnych lub mniejszościowych;
- d) zachęcania lub ułatwienia produkcji i dystrybucji materiałów audio-wizualnych w językach regionalnych lub mniejszościowych;
- e)
  - i) zachęcania lub ułatwienia utworzenia i utrzymania przynajmniej jednej gazety w językach regionalnych lub mniejszościowych; lub

- ii) zachęcania lub ułatwienia regularnego publikowania artykułów prasowych w językach regionalnych lub mniejszościowych;
- f)
- i) pokrywania dodatkowych kosztów utrzymania tych mediów, które posługują się językami regionalnymi lub mniejszościowymi, jeśli tylko prawo dopuszcza jako zasadę pomoc finansową dla mediów; lub
  - ii) wykorzystywania istniejących środków pomocy finansowej również do produkcji audiowizualnej w językach regionalnych lub mniejszościowych;
- g) pomocy w szkoleniu dziennikarzy i innych pracowników mediów posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi.

2. Strony zobowiązują się zagwarantować swobodny bezpośredni odbiór programów radia i telewizji, nadawanych z sąsiednich krajów w języku używanym w identycznej lub podobnej formie do języka regionalnego lub mniejszościowego i nie sprzeciwiać się retransmisji programów radia i telewizji z sąsiednich krajów w tym języku. Ponadto zobowiązują się one do zapewnienia, iż nie zostaną wprowadzone ograniczenia swobody wypowiedzi i swobodnego przepływu informacji w prasie wydawanej w języku używanym w formie identycznej lub podobnej do języka regionalnego lub mniejszościowego. Korzystanie z tych swobód, ze względu na to, że wiąże się z obowiązkami i odpowiedzialnością, może być poddane takim wymogom prawnym, uwarunkowaniom, ograniczeniom lub karom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego, w interesie zapobiegania przestępstwom lub naruszeniom porządku publicznego, ochrony zdrowia lub moralności, ochrony dobrego imienia lub praw innych osób, zapobieżenia ujawnieniu informacji poufnych lub dla zagwarantowania powagi i bezstronności władzy sądowej.

3. Strony zobowiązują się zapewnić, aby interesy osób posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi były reprezentowane lub brane pod uwagę w organach, które mogą być utworzone zgodnie z prawem i odpowiedzialne za zagwarantowanie wolności i pluralizmu mediów.

Art. 12.

Działalność kulturalna i jej baza materialna

1. W odniesieniu do działalności kulturalnej i jej bazy materialnej – w szczególności bibliotek, wideoek, ośrodków kultury, muzeów, archiwów, uczelni, teatrów, kin, jak również twórczości literackiej i produkcji filmowej, ludowych form twórczości kulturalnej, festiwali i przemysłu produkującego na rzecz kultury, włączając w to, m.in. stosowanie nowych technologii – Strony zobowiązują się, na terytorium, na którym takie języki są używane i w zakresie, w jakim władze publiczne są właściwe do podejmowania decyzji lub odgrywania roli w tej dziedzinie, do:

- a) popierania form wypowiedzi i innych inicjatyw charakterystycznych dla języków regionalnych lub mniejszościowych oraz roztaczania opieki nad różnymi formami dostępu do prac tworzonych w tych językach;
- b) roztaczania opieki nad różnymi formami dostępu do prac tworzonych w językach regionalnych lub mniejszościowych przez pomoc i rozwijanie tłumaczeń, dubbingu, postsynchronizacji oraz sporządzanie napisów filmowych;
- c) troski o dostęp w językach regionalnych lub mniejszościowych do prac tworzonych w innych językach, przez pomoc i rozwijanie tłumaczeń, dubbingu, postsynchronizacji oraz sporządzanie napisów filmowych;
- d) zapewnienia, aby organy odpowiedzialne za organizowanie i wspieranie różnego rodzaju działalności kulturalnej właściwie uwzględniały znajomość i umiejętność posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi oraz znajomość związanej z nimi kultury w inicjatywach, które podejmują lub które wspomagają;
- e) popierania działań mających na celu zapewnienie, aby organy odpowiedzialne za organizowanie i wspieranie działalności kulturalnej miały do swojej dyspozycji pracowników z płynną znajomością odpowiedniego języka regionalnego lub mniejszościowego, jak również języka (języków) reszty ludności;
- f) zachęcania do bezpośredniego uczestnictwa reprezentantów osób posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi w tworzeniu podstaw materialnych i planowaniu działalności kulturalnej;
- g) zachęcania lub ułatwiania tworzenia organu lub organów odpowiedzialnych za gromadzenie, przechowywanie i wystawianie lub publikowanie prac tworzonych w językach regionalnych lub mniejszościowych;
- h) przygotowywania lub wspierania i finansowania, w razie potrzeby, tłumaczeń i badań terminologicznych, w szczególności w celu utrzymania i rozwijania właściwej terminologii administracyjnej, handlowej, ekonomicznej, społecznej, technicznej i prawnej w każdym języku regionalnym lub mniejszościowym.

2. W odniesieniu do terytoriów innych niż te, na których języki regionalne lub mniejszościowe są zwyczajowo używane, Strony zobowiązują się, jeśli liczba osób posługujących się językiem regionalnym lub mniejszościowym to usprawiedliwia, do udzielania zezwoleń, popierania lub zapewnienia odpowiedniej działalności kulturalnej i odpowiednich warunków do jej prowadzenia, zgodnie z treścią ustępu poprzedniego.

3. Przy realizacji polityki kulturalnej za granicą Strony zobowiązują się podejmować odpowiednie działania na rzecz języków regionalnych lub mniejszościowych i kultur, których są one odbiciem.

Art. 13.

Życie ekonomiczne i społeczne

1. W odniesieniu do działalności ekonomicznej i społecznej Strony zobowiązują się, na całym swoim terytorium, do:

- a) usunięcia z prawodawstwa wszelkich przepisów zabraniających lub ograniczających, bez usprawiedliwionych przyczyn, używania języków regionalnych lub mniejszościowych w dokumentach związanych z życiem ekonomicznym i społecznym, w szczególności w umowach o pracę i dokumentach technicznych, takich jak instrukcje obsługi urządzeń i instalacji;
- b) zakazania umieszczania w regulacjach wewnętrznych przedsiębiorstw i dokumentach prywatnych jakichkolwiek klauzul wyłączających lub ograniczających posługiwanie się językami regionalnymi lub mniejszościowymi, przynajmniej między osobami używającymi tego samego języka;
- c) przeciwstawiania się praktykom mającym na celu zniechęcanie do posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi w związku z działalnością ekonomiczną lub społeczną;
- d) ułatwiania lub zachęcania do posługiwania się językami regionalnymi lub mniejszościowymi za pomocą środków innych, niż wymienione w powyższych punktach.

2. W odniesieniu do działalności ekonomicznej i społecznej Strony zobowiązują się, w zakresie, w którym władze publiczne są właściwe, na terytorium na którym języki regionalne lub mniejszościowe są używane, i w możliwie największym stopniu, w uzasadnionych granicach, do:

- a) włączenia do regulacji finansowych i bankowych przepisów, które pozwalają, za pomocą procedury zgodnej z praktyką handlową, na używanie języków regionalnych lub mniejszościowych przy sporządzaniu przekazów pieniężnych (czeków, weksli itd.) lub innych dokumentów finansowych lub, tam gdzie jest to właściwe, zapewnienia stosowania tych przepisów;
- b) w sektorach ekonomicznym i społecznym, pozostających pod ich bezpośrednią kontrolą (sektor publiczny), organizowania działalności popierającej posługiwanie się językami regionalnymi lub mniejszościowymi;
- c) zapewnienia, aby zakłady opieki społecznej, takie jak szpitale, domy starców i przytułki umożliwiły przyjmowanie i leczenie osób posługujących się językiem regionalnym lub mniejszościowym, przy użyciu tego właśnie języka, w sytuacji gdy osoby te wymagają opieki z powodu choroby, podeszłego wieku lub z innych względów;
- d) zapewnienia, za pomocą odpowiednich środków, aby instrukcje bezpieczeństwa były sporządzane także w językach regionalnych lub mniejszościowych;

- e) poczynienia kroków, aby informacje, dostarczane przez właściwe władze publiczne, dotyczące praw konsumentów były dostępne w językach regionalnych lub mniejszościowych.

Art. 14.

Wymiana graniczna

Strony zobowiązują się do:

- a) stosowania istniejących umów dwustronnych i wielostronnych, które je wiążą z państwami, w których ten sam język jest używany w identycznej lub podobnej formie, lub jeśli jest to konieczne, dążyć do zawarcia takich umów tak, aby ułatwić kontakty między osobami posługującymi się tym samym językiem w państwach, o które tu chodzi, w sferze kultury, oświaty, informacji, szkolenia zawodowego i edukacji ciągłej;
- b) ułatwiania, na korzyść języków regionalnych lub mniejszościowych, lub wspierania współpracy przez granice, w szczególności między władzami regionalnymi lub lokalnymi tam, gdzie te same języki są używane w identycznej lub podobnej formie.

CZEŚĆ IV

STOSOWANIE KARTY

Art. 15.

Okresowe sprawozdania

1. Strony przedstawiają, w określonych odstępach czasu, Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, w formie ustalonej przez Komitet Ministrów, sprawozdanie o ich polityce realizowanej zgodnie z treścią Części II niniejszej Karty i o środkach podjętych dla wdrożenia przyjętych przez nie przepisów Części III. Pierwsze sprawozdanie zostanie przedstawione w ciągu roku następującego po wejściu w życie Karty w stosunku do danego Państwa, a następne sprawozdania w odstępach co trzy lata.

2. Strony podają swoje sprawozdania do wiadomości publicznej.

Art. 16.

Badanie sprawozdań

1. Sprawozdania przedstawione Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy na podstawie art. 15 bada komitet ekspertów, utworzony zgodnie z treścią art. 17.

2. Organy lub stowarzyszenia, powstałe w Państwie Stronie, mogą zwracać uwagę komitetu ekspertów na zagadnienia odnoszące się do zobowiązań przyjętych przez tę Stronę na podstawie przepisów Części III niniejszej Karty. Po konsultacji ze Stroną, której one dotyczą, komitet ekspertów może

je uwzględnić przy przygotowywaniu sprawozdania wymienionego poniżej w ust. 3. Organy lub stowarzyszenia, o których tu jest mowa, są ponadto uprawnione do przedstawiania swojego stanowiska oceniającego politykę realizowaną przez Stronę, zgodnie z treścią Części II.

3. Na podstawie sprawozdań wymienionych w ust. 1 oraz uwag wspomnianych w ust. 2 komitet ekspertów przygotowuje swoje sprawozdanie dla Komitetu Ministrów. Do tego sprawozdania dołącza się treść uwag przedstawionych przez Stronę na prośbę komitetu. Komitet Ministrów może to sprawozdanie opublikować.

4. Sprawozdanie wymienione w ust. 3 zawiera w szczególności propozycje komitetu ekspertów, skierowane do Komitetu Ministrów, dotyczące ewentualnych pożądanych zaleceń Komitetu Ministrów dla jednej lub więcej Stron.

5. Sekretarz Generalny Rady Europy sporządza dwuletnie szczegółowe sprawozdanie dla Zgromadzenia Parlamentarnego na temat stosowania Karty.

Art. 17.

Komitet ekspertów

1. W skład komitetu ekspertów wchodzi jeden członek z każdej ze Stron, powołany przez Komitet Ministrów z przedstawionej przez tę Stronę listy osób o najwyższym poziomie moralnym i uznanych kompetencjach w sprawach, których dotyczy Karta.

2. Członkowie komitetu są powoływani na okres 6 lat, z możliwością ponownego powołania. Członek, który nie ma możliwości dokończyć swojej kadencji, jest zastępowany, zgodnie z procedurą określoną w ust. 1, na okres do końca tej kadencji.

3. Komitet ekspertów przyjmuje własny regulamin postępowania. Obsługę w zakresie sekretariatu zapewnia Sekretarz Generalny Rady Europy.

CZĘŚĆ V

PRZEPISY KOŃCOWE

(...)

ZWALCZANIE INNYCH FORM DYSKRYMINACJI

KONWENCJA W SPRAWIE ZWALCZANIA DYSKRYMINACJI W DZIEDZINIE OŚWIATY*

z dnia 15 grudnia 1960 r., Paryż

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, która zebrała się na XI sesji w Paryżu i obradowała w dniach od 14 listopada do 15 grudnia 1960 r.,

przypominając, że Powszechna Deklaracja Praw Człowieka głosi zasadę niedopuszczania do dyskryminacji i proklamuje prawo każdego człowieka do nauki, biorąc pod uwagę, że dyskryminacja w dziedzinie oświaty stanowi pogwałcenie praw zawartych w powyższej deklaracji,

biorąc pod uwagę, że zgodnie z postanowieniami swego aktu konstytucyjnego Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zmierza do ustanowienia współpracy między narodami w celu zapewnienia powszechnego poszanowania praw człowieka i jednakowego dla wszystkich dostępu do oświaty,

uznając w konsekwencji, że Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury powinna – uwzględniając różnorodność krajowych systemów oświatowych – nie tylko usuwać wszelką dyskryminację w dziedzinie oświaty, lecz i uznawać za zasadę jednakowe możliwości i jednakowe traktowanie wszystkich ludzi w tej dziedzinie,

po otrzymaniu propozycji dotyczących różnych aspektów dyskryminacji w dziedzinie oświaty, tj. zagadnienia włączonego do punktu 17.1.4. porządku dziennego sesji,

biorąc pod uwagę przyjęte na X sesji postanowienie, że zagadnienie to stanie się przedmiotem międzynarodowej konwencji oraz zaleceń dla państw członkowskich,

przyjmuje dnia 14 grudnia 1960 r. niniejszą Konwencję.

---

* Data przyjęcia: 15 grudnia 1960 roku.

Data wejścia w życie: 22 maja 1962.

Data ratyfikacji przez Polskę: 13 lipca 1964 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 15 grudnia 1964 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1964 roku, Nr 40, poz. 268.

Art. 1.

1. W rozumieniu niniejszej Konwencji wyraz „dyskryminacja” oznacza wszelkie wyróżnianie, wykluczanie, ograniczanie lub uprzywilejowanie ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, wyznanie, przekonania polityczne lub jakiegokolwiek inne, narodowość lub pochodzenie społeczne, sytuację materialną lub urodzenie, które ma na celu albo którego skutkiem jest przekreślenie lub naruszenie zasady jednakowego traktowania w dziedzinie oświaty, a w szczególności:

- a) zamknięcie dostępu jakiegokolwiek jednostce lub grupie osób do oświaty jakiegokolwiek stopnia lub typu;
- b) ograniczenie dla jakiegokolwiek osoby lub grupy osób oświaty do niższego jej stopnia;
- c) utworzenie lub utrzymywanie oddzielnych systemów oświatowych lub zakładów nauczania dla jakichkolwiek osób lub grup osób poza przypadkami przewidzianymi w artykule 2 niniejszej Konwencji; albo
- d) stawianie jakiegokolwiek osoby lub grupy osób w sytuacji nie dającej się pogodzić z godnością człowieka.

2. W rozumieniu niniejszej Konwencji wyraz „oświata” odnosi się do oświaty wszelkich typów i stopni i obejmuje dostęp do oświaty, poziom i jakość nauczania, jak również warunki, w jakich ono się odbywa.

Art. 2.

Nie uważa się za dyskryminację w rozumieniu art. 1 niniejszej Konwencji następujących przypadków, jeśli są dopuszczalne w poszczególnych państwach:

- a) utworzenie lub utrzymywanie oddzielnych systemów oświatowych lub zakładów nauczania dla uczniów różnej płci w tych przypadkach, gdy systemy te lub zakłady zapewniają jednakowy dostęp do oświaty, dysponują personelem pedagogicznym o identycznych kwalifikacjach, jak również lokalami szkolnymi i wyposażeniem tej samej jakości i umożliwiają odbywanie nauki według jednakowych programów;
- b) utworzenie lub utrzymywanie z przyczyn natury religijnej lub językowej oddzielnych systemów oświatowych lub zakładów nauczania, dających wykształcenie odpowiadające wyborowi rodziców lub prawnych opiekunów uczniów, w tych przypadkach, gdy objęcie tymi systemami lub uczęszczanie do tych zakładów jest dobrowolne i gdy dawane wykształcenie odpowiada normom ustalonym lub zatwierdzonym przez właściwe organy oświatowe, w szczególności w odniesieniu do wykształcenia tego samego stopnia;
- c) utworzenie lub utrzymywanie prywatnych zakładów nauczania, jeżeli celem tych zakładów jest nie wykluczenie jakiegokolwiek grupy, ale uzupełnianie możliwości kształcenia zapewnionych przez państwo, pod

warunkiem, że ich działalność rzeczywiście odpowiada wyżej wymienionemu celowi i że dawane przez nich wykształcenie odpowiada normom ustalonym lub zatwierdzonym przez właściwe organy oświatowe, w szczególności w odniesieniu do norm wykształcenia tego samego stopnia.

Art. 3.

W celu wyeliminowania lub zapobieżenia dyskryminacji w rozumieniu niniejszej Konwencji państwa będące jej stroną zobowiązują się:

- a) uchylić wszelkie przepisy ustawowe lub zarządzenia administracyjne oraz zaprzestać wszelkich praktyk administracyjnych o charakterze dyskryminacyjnym w dziedzinie oświaty;
- b) zastosować w razie potrzeby w drodze ustawodawczej środki w celu wyeliminowania wszelkiej dyskryminacji przy przyjmowaniu uczniów do zakładów nauczania;
- c) nie dopuszczać – jeżeli chodzi o opłaty szkolne, przyznawanie stypendiów i jakiegokolwiek inne formy pomocy dla uczniów, a także udzielanie zezwoleń i ułatwień, które by mogły być niezbędne do kontynuowania studiów za granicą – do czynienia przez organy państwowe jakiegokolwiek różnicy między uczniami obywatelami danego kraju poza różnicami uzasadnionymi ich postępami w nauce lub potrzebami;
- d) nie dopuszczać – w przypadkach, gdy organy państwowe udzielają zakładom nauczania w różnej formie pomocy – do stosowania jakichkolwiek przywilejów lub ograniczeń, opartych jedynie na fakcie przynależności uczniów do określonej grupy;
- e) umożliwić cudzoziemcom zamieszkującym terytorium danego kraju taki sam dostęp do oświaty, jak swym własnym obywatelom.

Art. 4.

Państwa będące stronami niniejszej Konwencji zobowiązują się ponadto do opracowywania, rozwijania i wprowadzania w życie polityki ogólnopaństwowej, która by miała na celu zapewnienie za pomocą metod dostosowanych do warunków i zwyczajów narodowych – jednakowych możliwości i jednakowego traktowania w dziedzinie oświaty, a w szczególności:

- a) sprawić, aby oświata na poziomie podstawowym była obowiązkowa i bezpłatna; sprawić, aby oświata na poziomie średnim w różnych jej formach stała się powszechnym dobrem, i zapewnić, aby była dostępna dla wszystkich; sprawić, aby oświata na poziomie wyższym była dostępna dla wszystkich na zasadzie pełnej równości i w zależności od indywidualnych uzdolnień; zapewnić przestrzeganie przewidzianego ustawami obowiązku szkolnego.

- b) zapewnić we wszystkich państwowych zakładach nauczania jednakowego stopnia taki sam poziom nauczania i jednakowe warunki dotyczące jakości nauczania;
- c) popierać i rozwijać odpowiednimi metodami kształcenie osób, które nie otrzymały wykształcenia podstawowego albo nie ukończyły go i umożliwiać im kontynuowanie nauki stosownie do indywidualnych zdolności;
- d) zapewnić bez dyskryminacji przygotowanie do zawodu nauczycielskiego.

Art. 5.

1. Państwa będące stronami niniejszej Konwencji postanawiają, że:
  - a) celem oświaty powinien być pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania praw człowieka i podstawowych swobód; powinna ona sprzyjać wzajemnemu rozumieniu, tolerancji i przyjaźni między wszystkimi narodami, grupami rasowymi i wyznaniowymi, a także rozwojowi działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz utrzymania pokoju;
  - b) rodzice i w odpowiednich przypadkach prawni opiekunowie powinni mieć możliwość, po pierwsze – w granicach zakreślonych ustawodawstwem każdego państwa – swobodnego posyłania swoich dzieci nie do państwowych, lecz do innych zakładów nauczania, odpowiadających minimalnym wymaganiom ustalonym lub zatwierdzonym przez właściwe organy oświatowe, i po drugie – zapewnienie religijnego i moralnego wychowania dzieci zgodnie z ich osobistymi przekonaniem; nikomu indywidualnie ani żadnej grupie osób jako całości nie należy narzucać religijnego wychowania, niezgodnego z ich przekonaniem;
  - c) należy przyznać członkom mniejszości narodowych prawo do prowadzenia własnej działalności oświatowej łącznie z kierowaniem szkołami i – zgodnie z polityką każdego państwa w dziedzinie oświaty – używania albo nauczania swojego własnego języka pod warunkiem, że:
    - i) realizowanie tego prawa nie przeszkadza osobom należącym do mniejszości w zrozumieniu kultury i języka całej zbiorowości, w uczestniczeniu w jej działalności oraz, że nie podważa suwerenności państwa;
    - ii) poziom nauczania w tego rodzaju szkołach nie będzie niższy od poziomu ogólnego, ustalonego lub zatwierdzonego przez właściwe organy;
    - iii) uczęszczanie do tego rodzaju szkół będzie fakultatywne.

2. Państwa będące stronami niniejszej Konwencji zobowiązują się przedsięwziąć wszelkie niezbędne środki, aby zapewnić stosowanie zasad wymienionych w punkcie 1 niniejszego artykułu.

Art. 6.

Stosując niniejszą Konwencję państwa będące jej stronami zobowiązują się w możliwie największym stopniu uwzględnić zalecenia, które Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może przyjąć w celach określenia środków walki z różnymi aspektami dyskryminacji w dziedzinie oświaty i środków do zapewnienia jednako- wych możliwości i jednakowego traktowania w tej dziedzinie.

Art. 7.

Państwa będące stronami niniejszej Konwencji powinny podawać w okresowych sprawozdaniach składanych Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w terminach i w formie, które ustalone zostaną przez te konferencje – informacje o środkach ustawodawczych, administracyjnych i innych podjętych przez nie dla realizacji niniejszej Konwencji, a szczególnie w opracowaniu i rozwijaniu ogólnopaństwowej polityki, o której mowa w artykule 4, o osiągniętych rezultatach i o przeszkodach, jakie napotkało zastosowanie tej polityki w życiu.

Art. 8.

Jeśli między dwoma lub kilkoma państwami, będącymi stronami niniejszej Konwencji, wynikną rozbieżności co do jej interpretacji lub stosowania i jeśli te rozbieżności nie zostaną usunięte w drodze rokowań – będą one przekazane na wniosek stron Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości dla wydania orzeczenia w tym przypadku, gdy nie znajdzie się innych sposobów usunięcia rozbieżności.

Art. 9.

Żadne zastrzeżenia do niniejszej Konwencji nie są dopuszczalne.

Art. 10.

Niniejsza Konwencja nie uszczupła praw, z których mogą korzystać poszczególne osoby lub grupy osób na podstawie umów zawartych pomiędzy dwoma albo kilkoma państwami, pod warunkiem że te prawa nie są sprzeczne z literą albo duchem niniejszej Konwencji.

Art. 11.

Niniejsza Konwencja została sporządzona w językach: angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, przy czym wszystkie cztery teksty mają jednakową moc obowiązującą.

Art. 12.

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji lub przyjęciu przez państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w sposób przewidziany w ich konstytucjach.

2. Dokumenty ratyfikacyjne lub dokumenty przyjęcia Konwencji składa się na przechowanie Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Art. 13.

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do przystąpienia dla każdego państwa nie będącego członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, jeżeli zostanie do tego zaproszone przez Radę Wykonawczą Organizacji.

2. Przystąpienie odbywa się przez złożenie na przechowanie Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury dokumentu przystąpienia.

Art. 14.

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia na przechowanie trzeciego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przyjęcia albo przystąpienia, ale tylko w stosunku do tych państw, które złożyły na przechowanie swoje dokumenty ratyfikacji przyjęcia albo przystąpienia w tym dniu albo wcześniej. W stosunku do każdego innego państwa Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia na przechowanie dokumentu ratyfikacji, przyjęcia albo przystąpienia.

Art. 15.

Państwa będące stronami niniejszej Konwencji uznają, że obowiązuje ona nie tylko na terytorium ich metropolii, lecz również na wszystkich terytoriach nieautonomicznych, powierniczych, kolonialnych i innych, za których stosunki międzynarodowe państwa te są odpowiedzialne; zobowiązują się one konsultować w miarę potrzeby z rządami lub z właściwymi władzami wymienionych terytoriów w momencie ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia albo jeszcze wcześniej, aby zapewnić zastosowanie Konwencji na tych terytoriach, a także notyfikować Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, na jakich terytoriach Konwencja będzie obowiązywała. Ta notyfikacja wywoła skutki prawne po upływie trzech miesięcy od dnia jej otrzymania.

Art. 16.

1. Każde z państw, będące stroną niniejszej Konwencji, może ją wypowiedzieć zarówno we własnym imieniu, jak i w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialne.

2. Wypowiedzenie notyfikuje się w formie pisemnego dokumentu, który składa się Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Wypowiedzenie wywoła skutki prawne po upływie dwunastu miesięcy od dnia otrzymania dokumentu wypowiedzenia.

Art. 17.

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury informuje państwa członkowskie Organizacji, państwa nie będące członkami Organizacji, o których mowa w artykule 13, a także Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu na przechowanie wszystkich dokumentów ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia, wymienionych w artykułach 12 i 13, a także o notyfikacjach i wypowiedzeniach, wymienionych w artykułach 15 i 16.

Art. 18.

1. Niniejsza Konwencja może być zrewidowana przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, jednakże jej zrewidowany tekst będzie obowiązywał tylko te państwa, które staną się stronami konwencji wprowadzającej rewizję.

2. Jeśliby Konferencja Generalna przyjęła nową konwencję w wyniku całkowitej lub częściowej rewizji niniejszej Konwencji i jeżeliby nowa konwencja nie zawierała odmiennych postanowień, niniejsza Konwencja będzie zamknięta dla ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia z dniem wejścia w życie nowej konwencji, zawierającej zrewidowany tekst.

Art. 19.

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Sporządzono w Paryżu dnia 15 grudnia 1960 r. w dwóch autentycznych egzemplarzach opatrzonych podpisami Przewodniczącego Konferencji Generalnej, zebranej na swej jedenastej sesji, i Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury; egzemplarze te będą złożone na przechowanie w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a uwierzytelnione ich odpisy będą dostarczone wszystkim państwom wymienionym w artykułach 12 i 13 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych. Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Konwencji uchwalonej przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na XI sesji tej organizacji, odbytej w Paryżu i zakończonej w dniu 15 grudnia 1970 r. Na dowód czego niniejszą Konwencję podpisali tegoż 15 grudnia 1960 r.

**DEKLARACJA
W SPRAWIE ELIMINACJI WSZELKICH FORM
NIETOLERANCJI I DYSKRYMINACJI OPARTYCH
NA RELIGII LUB PRZEKONANIACH***

z dnia 25 listopada 1981 r., Nowy Jork

Zgromadzenie Ogólne

zważywszy, że jedną z podstawowych zasad Karty Narodów Zjednoczonych jest zasada godności i równości przynależnej wszystkim istotom ludzkim, oraz że wszystkie Państwa członkowskie zobowiązały się podejmować wspólne i oddzielne akcje we współdziałaniu z Organizacją na rzecz promocji i troski o powszechne poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub religię,

zważywszy, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka oraz Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka ogłaszają zasady niedyskryminacji i równości wobec prawa, jak również prawo do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań,

zważywszy, że brak poszanowania oraz naruszanie praw człowieka i podstawowych wolności, w szczególności prawa do wolności myśli, sumienia, religii lub jakichkolwiek przekonań, prowadziły – bezpośrednio bądź pośrednio – do wojen i wielkich cierpień ludzkości, zwłaszcza tam, gdzie służyły one za środek obcej ingerencji w sprawy wewnętrzne innych państw i prowadziły do rozniecenia nienawiści pomiędzy ludami i narodami,

zważywszy, że religia lub przekonania – dla każdego, kto je wyznaje – są jednym z zasadniczych elementów jego koncepcji życia, jak również, że wolność religii lub przekonań powinna być w pełni uszanowana i zagwarantowana,

zważywszy, że jest istotnym popierać zrozumienie, tolerancję i szacunek w sprawach dotyczących wolności religii lub przekonań oraz zapewnić, by niedopuszczalnym było wykorzystywanie religii lub przekonań dla celów niezgodnych z Kartą Narodów Zjednoczonych, innymi stosownymi dokumentami Narodów Zjednoczonych oraz celami i zasadami niniejszej Deklaracji,

przeświadczone o tym, iż wolność religii lub przekonań powinna również przyczyniać się do osiągania celów pokoju światowego, sprawiedliwości społecznej

---

* Data przyjęcia: 25 listopada 1981 roku.

oraz przyjaźni pomiędzy ludami, jak również do wyeliminowania ideologii lub praktyk kolonializmu i dyskryminacji rasowej,

odnotowując z satysfakcją przyjęcie – pod egidą Narodów Zjednoczonych i ich agend wyspecjalizowanych, włączając w to wejście w życie niektórych – konwencji na rzecz wyeliminowania różnych form dyskryminacji,

przejęte przejawami nietolerancji, jak też istnieniem dyskryminacji w sprawach religii lub przekonań, nadal doświadczanymi na niektórych obszarach świata,

zdecydowane przyjąć wszelkie konieczne środki dla szybkiego wyeliminowania takiej nietolerancji we wszelkich jej formach i przejawach, jak również zapobiegać i zwalczać dyskryminację na podstawie religii lub przekonań,

ogłasza niniejszą Deklarację w sprawie eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach:

Art. 1.

1. Każda osoba będzie miała prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to będzie obejmowało wolność wyznawania religii bądź jakichkolwiek przekonań według własnego wyboru, jak również wolność manifestowania swojej religii lub przekonań – indywidualnie lub we wspólnocie z innymi, publicznie lub prywatnie – w modlitwie, obrzędach, praktykach i nauczaniu.

2. Nikt nie będzie podlegać przymusowi, który naruszałby jego wolność wyznawania religii lub przekonań według własnego wyboru.

3. Wolność manifestowania czyjejs religii lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, jakie są przewidziane prawem i konieczne w demokratycznym społeczeństwie dla ochrony bezpieczeństwa, porządku, zdrowia lub moralności publicznej, albo podstawowych praw i wolności innych osób.

Art. 2.

1. Nikt nie będzie podlegać dyskryminacji ze strony jakiegokolwiek Państwa, instytucji, grupy osób albo osoby na podstawie religii lub innych przekonań.

2. Dla celów niniejszej Deklaracji, wyrażenie „nietolerancja i dyskryminacja oparta na religii lub przekonaniach” oznacza jakiegokolwiek rozróżnienie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie oparte na religii lub przekonaniach, a mające za swój cel albo za swój skutek zniesienie lub podkopanie uznania, korzystania lub urzeczywistnienia praw człowieka i podstawowych wolności na zasadzie równości.

Art. 3.

Dyskryminacja pomiędzy istotami ludzkimi na podstawie religii lub przekonań stanowi obrazę godności ludzkiej oraz zaparcie się zasad Karty Narodów Zjednoczonych, i winna być potępiona jako naruszenie praw człowieka i podstawowych wolności proklamowanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a szczególnie ogłoszonych w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka, a także jako przeszkoda dla przyjaznych i pokojowych stosunków między narodami.

Art. 4.

1. Wszystkie Państwa podejmować będą skuteczne środki dla zapobiegania i eliminowania dyskryminacji na podstawie religii lub przekonań w uznaniu, urzeczywistnianiu i korzystaniu z praw człowieka i podstawowych wolności we wszystkich dziedzinach życia obywatelskiego, gospodarczego, politycznego, społecznego i kulturalnego.

2. Wszystkie Państwa będą czynić wszelkie wysiłki na rzecz wydania bądź – tam, gdzie zachodzi taka potrzeba – uchylenia ustawodawstwa celem zakazania jakiegokolwiek tego rodzaju dyskryminacji, jak też na rzecz podjęcia wszelkich właściwych środków służących zwalczaniu w tej dziedzinie nietolerancji na podstawie religii bądź innych przekonań.

Art. 5.

1. Rodzice albo – w odpowiednim przypadku – opiekunowie prawni dziecka mają prawo organizować życie w obrębie rodziny zgodnie z ich religią lub przekonaniami, jak również mając na względzie edukację moralną, w której – zgodnie z ich przeświadczeniem – dziecko powinno wzrastać.

2. Każde dziecko będzie korzystało z prawa dysponowania dostępem do edukacji w dziedzinie religii lub przekonań zgodnie z życzeniem jego rodziców albo – w odpowiednim przypadku opiekunów prawnych, i nie może być zmuszane do pobierania nauki o religii lub przekonaniach wbrew woli jego rodziców lub opiekunów prawnych, przy czym wiodącą zasadą będzie najwyższy interes dziecka.

3. Każde dziecko będzie chronione przed jakąkolwiek formą dyskryminacji na podstawie religii lub przekonań. Winno ono wzrastać w duchu zrozumienia, tolerancji, przyjaźni między ludami, pokoju i powszechnego braterstwa, poszanowania dla wolności religii lub przekonań innych osób, jak również w pełnej świadomości tego, iż jego energia i talenty winny być postawione na służbę jego bliźnim.

4. W przypadku dziecka, które nie pozostaje pod opieką ani swoich rodziców, ani opiekunów prawnych, należytej uwagi należy udzielać wyrażonym przez nich życzeniom bądź jakimkolwiek innemu dowodowi ich życzeń w dziedzinie religii lub przekonań, przy czym najwyższy interes dziecka będzie zasadą wiodącą.

5. Praktykowanie religii lub przekonań, w którym dziecko wzrasta, nie może być szkodliwe dla jego zdrowia fizycznego bądź umysłowego, albo dla jego pełnego rozwoju, biorąc pod uwagę artykuł 1 ustęp 3 niniejszej Deklaracji.

Art. 6.

Zgodnie z artykułem 1 niniejszej Deklaracji i stosownie do postanowień Artykułu 1 ustęp 3, prawo do wolności myśli, sumienia, religii lub przekonań będzie obejmowało, między innymi, następujące wolności:

- a) modlitwy i zgromadzania się dla potrzeb religii lub przekonań, jak też ustanawiania i utrzymywania placówek temu celowi służących;
- b) ustanawiania i utrzymywania stosownych instytucji charytatywnych lub humanitarnych;
- c) produkowania, nabywania i wykorzystywania, w stosownym zakresie, koniecznych artykułów i materiałów związanych z rytuałem albo obyczajami danej religii lub przekonań;
- d) pisanie, wydawania i rozpowszechniania odpowiednich publikacji w tych dziedzinach;
- e) nauczania religii lub przekonań w odpowiednich dla tego celu placówkach;
- f) ubiegania się o i uzyskiwania dobrowolnych wkładów finansowych bądź innych od jednostek i instytucji;
- g) szkolenia, wskazywania, doboru lub wyznaczania drogą sukcesji odpowiednich przewodników, stosownie do wymagań i standardów jakiegokolwiek religii lub przekonań;
- h) hrzestrzegania dni odpoczynku oraz obchodzenia świąt i ceremonii zgodnie z przepisami czyjejs religii lub przekonań;
- i) ustanawiania i utrzymywania kontaktów z jednostkami i wspólnotami w dziedzinie religii lub przekonań na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Art. 7.

Prawa i wolności ustalone w niniejszej Deklaracji będą przyznawane w ustawodawstwie krajowym w taki sposób, by każda osoba dysponowała możliwością korzystania w praktyce z takich praw i wolności.

Art. 8.

Nic w niniejszej Deklaracji nie będzie rozumiane jako ograniczenie bądź odstępstwo od jakiegokolwiek prawa określonego w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka.

KONWENCJA O PRAWACH OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

z dnia 13 grudnia 2006 r., Nowy Jork

Preambuła

Państwa-Strony niniejszej Konwencji;

przypominając zasady ogłoszone w Karcie Narodów Zjednoczonych, które uznają przyrodzoną godność i wartość oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich członków wspólnoty ludzkiej za podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie,

uznając, że Narody Zjednoczone, w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka, ogłosiły i uzgodniły, że każdy ma prawo do korzystania ze wszystkich praw i wolności ustanowionych w tych dokumentach, bez jakiegokolwiek rozróżnienia,

potwierdzając powszechność, niepodzielność, współzależność i powiązanie ze sobą wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz potrzebę zagwarantowania osobom niepełnosprawnym pełnego z nich korzystania, bez jakiegokolwiek dyskryminacji,

przypominając Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodową Konwencję w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, Konwencję w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, Konwencję w sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania, Konwencję o Prawach Dziecka oraz Międzynarodową Konwencję o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników-Migrantów i Członków ich Rodzin,

uznając, że niepełnosprawność jest pojęciem rozwijającym się i że niepełnosprawność wynika z interakcji między osobami, które mają uszkodzenia, a barierami odnoszącymi się do postaw i środowiska, które utrudniają tym osobom pełny i efektywny udział w życiu społecznym, na zasadach równości z innymi osobami,

---

Data przyjęcia: 13 grudnia 2006 roku.

Data wejścia w życie: -

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

uznając znaczenie zasad i wytycznych polityki, zawartych w Światowym Programie Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych oraz w Standardowych Zasadach Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych dla popierania, formułowania i oceny polityki, planów, programów i działań na szczeblu krajowym, regionalnym międzynarodowym w celu dalszego wyrównywania szans osób niepełnosprawnych,

podkreślając znaczenie włączania kwestii niepełnosprawności do odpowiednich strategii zrównoważonego rozwoju, jako ich integralnej części,

uznając także, że dyskryminacja jakiegokolwiek osoby ze względu na jej niepełnosprawność jest pogwałceniem przyrodzonej godności i wartości osoby ludzkiej,

uznając również różnorodność osób niepełnosprawnych,

uznając potrzebę popierania i ochrony praw człowieka w odniesieniu do wszystkich osób niepełnosprawnych, włączając osoby wymagające bardziej intensywnego wsparcia,

zaniepokojone tym, że mimo istnienia tych różnych rozwiązań i przedsięwzięć, osoby niepełnosprawne w dalszym ciągu napotykają bariery w udziale w życiu społecznym jako równoprawni członkowie społeczeństwa oraz doświadczają naruszania ich praw człowieka we wszystkich częściach świata,

uznając znaczenie współpracy międzynarodowej dla poprawy warunków życia osób niepełnosprawnych w każdym kraju, w szczególności w krajach rozwijających się,

uznając cenny wkład, obecny i potencjalny, osób niepełnosprawnych w ogólnym dobrobycie i różnorodności ich społeczności oraz uznając, że popieranie pełnego korzystania przez osoby niepełnosprawne z praw człowieka i podstawowych wolności, a także pełnego udziału osób niepełnosprawnych spowoduje ich zwiększone poczucie przynależności oraz znaczny postęp ludzkiego, społecznego i gospodarczego rozwoju społeczeństwa oraz eliminację ubóstwa,

uznając znaczenie dla osób niepełnosprawnych ich indywidualnej samodzielności i niezależności, włączając wolność dokonywania przez nie wyborów,

zważywszy, że osoby niepełnosprawne powinny mieć możliwość aktywnego udziału w procesie podejmowania decyzji dotyczących polityki i programów włączając te, które je bezpośrednio dotyczą,

zaniepokojone trudną sytuacją osób niepełnosprawnych, które są przedmiotem wielorakich lub wzmocnionych form dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe, etniczne, autochtoniczne lub społeczne, sytuację majątkową, urodzenie, wiek czy jakiegokolwiek inne okoliczności;

uznając, że niepełnosprawne kobiety i dziewczęta często narażone są na większe ryzyko przemocy, naruszeń integralności fizycznej lub nadużyć, zaniedbania lub niedostatecznej opieki, maltretowania czy też wykorzystywania, zarówno w domu, jak i poza nim,

uznając, że niepełnosprawne dzieci powinny w pełni korzystać ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności na równych prawach z innymi dziećmi oraz przypominając zobowiązania w tym zakresie przyjęte przez Państwa Strony Konwencji o prawach dziecka,

podkreślając potrzebę włączenia perspektywy płci do wszystkich wysiłków na rzecz popierania pełnego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez osoby niepełnosprawne,

zwracając uwagę na fakt, że większość osób niepełnosprawnych żyje w warunkach ubóstwa i uznając w tym względzie pilną potrzebę zajęcia się negatywnym wpływem ubóstwa na osoby niepełnosprawne,

mając na uwadze fakt, że dla pełnej ochrony osób niepełnosprawnych, w szczególności podczas konfliktów zbrojnych i obcej okupacji, konieczne jest stworzenie warunków pokoju i bezpieczeństwa, w oparciu o pełne poszanowanie celów i zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych i przestrzeganie odpowiednich dokumentów dotyczących praw człowieka,

uznając znaczenie dostępności środowiska fizycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego, dostępu do opieki zdrowotnej i edukacji oraz do informacji,

komunikacji celem umożliwienia osobom niepełnosprawnym pełnego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności,

biorąc pod uwagę, że jednostka ludzka, mająca obowiązki w stosunku do innych jednostek i w stosunku do społeczności, do której należy, powinna dążyć do popierania i przestrzegania praw uznanych w Międzynarodowej Karcie Praw Człowieka,

wyrażając przekonanie, że rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i ma prawo do ochrony przez społeczeństwo i państwo, a osoby niepełnosprawne i członkowie ich rodzin powinni otrzymać niezbędną ochronę i pomoc umożliwiającą rodzinom przyczynianie się do pełnego i równoprawnego korzystania z praw przez osoby niepełnosprawne,

wyrażając przekonanie, że wszechstronna i integralna konwencja międzynarodowa, zapewniająca promowanie oraz ochronę praw i godności osób niepełnosprawnych, znacznie przyczyni się do usuwania głębokich niekorzyści w sytuacji społecznej osób niepełnosprawnych i będzie promować ich udział w sferze

obywatelskiej, politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej na zasadach równych szans, zarówno w krajach rozwijających się, jak i rozwiniętych, uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Cel

Celem niniejszej Konwencji jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności.

Do osób niepełnosprawnych zaliczają się te osoby, które mają długotrwałe fizyczne, umysłowe, intelektualne lub dotyczące zmysłów uszkodzenia mogące, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełne i skuteczne uczestnictwo w społeczeństwie, na zasadach równości z innymi osobami.

Art. 2.

Definicje

W rozumieniu niniejszej Konwencji:

„Komunikacja” obejmuje języki, wyświetlanie tekstu, alfabet Braille’a, komunikację poprzez dotyk, dużą czcionkę, dostępne multimedia oraz metody, sposoby i formy komunikacji pisemnej, audio, prostym językiem, przy pomocy lektora oraz augmentatywne i inne alternatywne, włączając dostępną technologię informacji i komunikacji;

„Język” obejmuje język mówiony i język migowy oraz inne formy języków niemówionych;

„Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność” oznacza jakiegokolwiek różnicowanie, wykluczanie lub ograniczanie ze względu na niepełnosprawność, których celem lub skutkiem jest naruszenie lub zniweczenie uznania, korzystania z lub egzekwowania wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej lub w jakiegokolwiek innej dziedzinie, na zasadach równości z innymi osobami. Obejmuje to wszelkie formy dyskryminacji, włączając odmowę racjonalnego usprawnienia;

„Racjonalne usprawnienie” oznacza wprowadzenie koniecznych i odpowiednich zmian i dostosowań, nie wiążących się z nieproporcjonalnym lub nadmiernym obciążeniem, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadach równości z innymi osobami;

„Uniwersalne projektowanie” oznacza projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich ludzi,

w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. „Uniwersalne projektowanie” nie wyklucza pomocy technicznych dla szczególnych grup osób niepełnosprawnych, tam gdzie jest to potrzebne.

Art. 3.

Zasady ogólne

Zasady niniejszej Konwencji są następujące:

- a) poszanowanie przyrodzonej godności, indywidualnej autonomii osoby, z uwzględnieniem swobody dokonywania własnych wyborów, a także poszanowanie niezależności od innych osób;
- b) niedyskryminacja;
- c) pełne i skuteczne uczestnictwo w społeczeństwie i integracja społeczna;
- d) respektowanie różnic i akceptacja osób niepełnosprawnych jako części różnorodności ludzkiej i części ludzkości;
- e) równość szans;
- f) dostępność;
- g) równość pomiędzy mężczyznami i kobietami;
- h) poszanowanie rozwijających się zdolności niepełnosprawnych dzieci oraz poszanowanie prawa dzieci niepełnosprawnych do zachowania tożsamości.

Art. 4.

Obowiązki ogólne

1. Państwa-Strony zobowiązują się do zapewnienia i popierania pełnej realizacji wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności wszystkich osób niepełnosprawnych, bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność. W tym celu Państwa-Strony zobowiązują się do:

- a) przyjęcia wszelkich odpowiednich środków ustawodawczych, administracyjnych i innych w celu wykonywania praw uznanych w niniejszej Konwencji;
- b) podejmowania wszelkich odpowiednich działań, w tym ustawodawczych, w celu zmiany lub uchylecia obowiązujących ustaw, rozporządzeń, zwyczajów i praktyk, które dyskryminują osoby niepełnosprawne;
- c) uwzględniania ochrony i popierania praw człowieka w odniesieniu do osób niepełnosprawnych w polityce i programach;
- d) powstrzymywania się od angażowania się w jakiegokolwiek działania lub praktyki, które są niezgodne z niniejszą Konwencją i zapewnienia, by władze i instytucje publiczne działały zgodnie z niniejszą Konwencją;

- e) podejmowania wszelkich odpowiednich działań w celu likwidacji dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność ze strony jakiegokolwiek osoby, organizacji lub prywatnego przedsiębiorstwa;
- f) podejmowania lub popierania badań i rozwoju oraz dostępności i korzystania z towarów, usług, wyposażenia i urządzeń uniwersalnie zaprojektowanych, zgodnie z definicją zawartą w art. 2 niniejszej Konwencji, które powinny wymagać możliwie jak najmniejszych dostosowań i ponoszenia najmniejszych kosztów w celu zaspokojenia szczególnych potrzeb osób niepełnosprawnych, a także do popierania zasady uniwersalnego projektowania przy tworzeniu norm i wytycznych;
- g) podejmowania lub popierania badań i rozwoju oraz popierania dostępności i wykorzystania nowych technologii, włączając technologie informacyjno-komunikacyjne, pomoce wspierające poruszanie się, urządzenia i wspomagające technologie, odpowiednie dla osób niepełnosprawnych, traktując priorytetowo technologie dostępne po przystępnych cenach;
- h) udostępniania osobom niepełnosprawnym informacji o pomocach wspierających poruszanie się, urządzeniach i wspomagających technologiach, włączając nowe technologie, a także o innych formach pomocy, usług i ułatwień;
- i) popierania szkoleń specjalistów i personelu pracującego z osobami niepełnosprawnymi w zakresie praw uznanych w niniejszej Konwencji, tak aby służyli lepszą pomocą i usługami gwarantowanymi przez te prawa.

2. W zakresie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, każde z Państw-Stron zobowiązuje się do podjęcia kroków, wykorzystując maksymalnie dostępne mu środki i, gdy to potrzebne, w ramach współpracy międzynarodowej, w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, bez uszczerbku dla tych zobowiązań zawartych w niniejszej Konwencji, które mają skutek natychmiastowy, zgodnie z prawem międzynarodowym.

3. Przy tworzeniu i wdrażaniu ustawodawstwa i polityki celem wprowadzenia w życie niniejszej Konwencji, a także w innych procesach podejmowania decyzji w zakresie spraw związanych z osobami niepełnosprawnymi, Państwa-Strony będą ściśle konsultować się z osobami niepełnosprawnymi, włączając niepełnosprawne dzieci, a także aktywnie angażować te osoby w wyżej wymienione procesy za pośrednictwem odpowiednich organizacji.

4. Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie może mieć wpływu na jakiegokolwiek przepisy, które lepiej sprzyjają realizacji praw osób niepełnosprawnych, a które przewiduje ustawodawstwo Państwa-Strony, albo prawo międzynarodowe obowiązujące to Państwo. Żadne z praw człowieka i podstawowych wolności uznanych lub istniejących w którymkolwiek z Państw-Stron niniejszej

Konwencji na podstawie ustaw, konwencji, rozporządzeń lub zwyczaju nie może być ograniczone ani zawieszona pod pretekstem, że niniejsza Konwencja nie uznaje takich praw lub wolności, albo że uznaje je w węższym zakresie.

5. Postanowienia niniejszej Konwencji rozciągają się na wszystkie części państw federalnych, bez jakichkolwiek ograniczeń lub wyjątków.

Art. 5.

Równość i niedyskryminacja

1. Państwa-Strony uznają, że wszyscy ludzie są równi wobec prawa i przysługuje im bez żadnej dyskryminacji, jednakowa ochrona prawna i jednakowe korzyści wynikające z prawa.

2. Państwa-Strony zakażą jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność i zagwarantują osobom niepełnosprawnym jednakową dla wszystkich i skuteczną ochronę przed dyskryminacją z jakichkolwiek względów.

3. W celu popierania równości i likwidacji dyskryminacji. Państwa-Strony podejmą wszelkie odpowiednie kroki celem zapewnienia racjonalnych usprawnień.

4. Za dyskryminację w rozumieniu niniejszej Konwencji nie będą uważane szczególne środki, które są niezbędne dla przyspieszenia osiągnięcia lub zagwarantowania faktycznej równości osób niepełnosprawnych.

Art. 6.

Niepełnosprawne kobiety

1. Państwa-Strony uznają, że niepełnosprawne kobiety i dziewczęta są przedmiotem wielorakiej dyskryminacji i, w związku z tym, podejmą środki w celu zapewnienia pełnego i równoprawnego korzystania przez nie ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności.

2. Państwa-Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia pełnego rozwoju, awansu i wzmocnienia pozycji kobiet, w celu zagwarantowania im możliwości wykonywania i korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności ustanowionych w niniejszej Konwencji.

Art. 7.

Niepełnosprawne dzieci

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia pełnego korzystania przez niepełnosprawne dzieci ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, na zasadach równości z innymi dziećmi.

2. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci należy się przede wszystkim kierować najlepszym interesem dziecka.

3. Państwa-Strony zapewnią niepełnosprawnym dzieciom prawo swobodnego wyrażania poglądów we wszystkich sprawach ich dotyczących, nadając ich poglądom należyłą wagę, odpowiednio do ich wieku i dojrzałości, na za-

sadach równości z innymi dziećmi oraz zapewnią dzieciom pomoc w wykonywaniu tego prawa, odpowiednią do ich niepełnosprawności i wieku.

Art. 8.

Podnoszenie świadomości

1. Państwa-Strony zobowiązują się przyjąć natychmiastowe, skuteczne i odpowiednie działania na rzecz:

- a) podniesienia świadomości społeczeństwa, w tym na poziomie rodziny, na temat osób niepełnosprawnych, a także na rzecz wzmocnienia poszanowania praw i godności osób niepełnosprawnych;
- b) zwalczania stereotypów, uprzedzeń i szkodliwych praktyk wobec osób niepełnosprawnych, między innymi ze względu na płeć i wiek, we wszystkich dziedzinach życia;
- c) promowania świadomości zdolności i wkładu osób niepełnosprawnych.

2. Do działań podejmowanych w tym celu należy:

- a) inicjowanie i prowadzenie skutecznych kampanii nastawionych na podnoszenie poziomu świadomości społecznej, aby:
  - i) pielęgnować otwartość na prawa osób niepełnosprawnych;
  - ii) popierać pozytywne postrzeganie i większą świadomość społeczną na temat spraw osób niepełnosprawnych;
  - iii) popierać uznanie umiejętności, zasług i zdolności osób niepełnosprawnych oraz ich wkładu w miejscu pracy i na rynku pracy;
- b) wpajanie, na wszystkich szczeblach systemu edukacyjnego, z uwzględnieniem wszystkich dzieci od najwcześniejszych lat, szacunku dla praw osób niepełnosprawnych;
- c) zachęcanie wszystkich środków masowego przekazu do przedstawiania wizerunku osób niepełnosprawnych zgodnie z celem niniejszej Konwencji;
- d) popieranie programów podnoszenia świadomości na temat osób niepełnosprawnych i praw osób niepełnosprawnych.

Art. 9.

Dostępność

1. Aby umożliwić osobom niepełnosprawnym prowadzenie niezależnego życia i pełnego uczestnictwa we wszystkich aspektach życia, Państwa-Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym, na zasadach równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, transportu, informacji i komunikacji, włączając technologie i systemy informacyjno-komunikacyjne, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Środki te, obejmujące rozpoznanie i eliminację przeszkód i barier w dostępie, stosują się między innymi do:

- a) budynków, dróg, transportu oraz innych urządzeń wewnętrznych i zewnętrznych, w tym szkół, mieszkań, zakładów medycznych i zakładów pracy;
  - b) informacji, komunikacji i innych usług, włączając usługi elektroniczne i usługi w nagłych przypadkach.
2. Państwa-Strony podejmą również odpowiednie środki w celu:
- a) opracowania, wprowadzania w życie i monitorowania wdrażania norm minimalnych i wytycznych w sprawie dostępności urządzeń i usług ogólnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych;
  - b) zapewnienia, by jednostki prywatne, które oferują urządzenia i usługi ogólnie dostępne lub powszechnie zapewniane, uwzględniły wszystkie aspekty ich dostępności dla osób niepełnosprawnych;
  - c) zapewnienia szkolenia wszystkich zainteresowanych na temat dostępności dla osób niepełnosprawnych;
  - d) zapewnienia w ogólnodostępnych budynkach i innych urządzeniach oznakowania w alfabecie Braille'a oraz w łatwych do czytania i zrozumiałych formach;
  - e) zapewnienia pomocy i pośrednictwa ze strony innych osób lub zwierząt, włączając przewodników, lektorów i profesjonalnych tłumaczy języka migowego, w celu ułatwienia dostępu do ogólnodostępnych budynków i innych urządzeń;
  - f) popierania innych odpowiednich form pomocy i wsparcia osób niepełnosprawnych, w celu zapewnienia im dostępu do informacji;
  - g) popierania dostępu osób niepełnosprawnych do nowych technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, w tym do Internetu;
  - h) popierania, na wczesnym etapie, projektowania, rozwoju, produkcji i dystrybucji dostępnych technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, tak aby te technologie i systemy były dostępne po minimalnych kosztach.

Art. 10.

Prawo do życia

Państwa-Strony potwierdzają, że każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia i podejmą wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym skutecznego korzystania z tego prawa, na zasadach równości z innymi osobami.

Art. 11.

Sytuacje zagrożenia i sytuacje kryzysowe wymagające pomocy humanitarnej

Państwa-Strony podejmą, zgodnie ze swoimi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa humanitarnego oraz międzynarodowego prawa praw człowieka, wszelkie niezbędne

środki w celu zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych w sytuacjach zagrożenia, w tym w sytuacjach konfliktu zbrojnego, sytuacjach kryzysowych wymagających pomocy humanitarnej i w przypadku klęsk żywiołowych.

Art. 12.

Uznanie równości wobec prawa

1. Państwa-Strony potwierdzają, że osoby niepełnosprawne mają prawo do uznawania ich podmiotowości prawnej.

2. Państwa-Strony będą uznawać, że osoby niepełnosprawne mają zdolność prawną, na zasadach równości z innymi osobami, we wszystkich aspektach życia.

3. Państwa-Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do wsparcia, którego mogą potrzebować przy wykonywaniu zdolności prawnej.

4. Państwa-Strony zapewnią, by wszelkie środki dotyczące wykonywania zdolności prawnej zapewniały odpowiednie i skuteczne zabezpieczenia zapobiegające nadużyciom, zgodnie z międzynarodowym prawem praw człowieka. Takie zabezpieczenia zapewnią, że środki dotyczące wykonywania zdolności prawnej będą respektowały prawa, wolę i preferencje osoby, nie podlegały konfliktom interesów i bezprawnym naciskom, były proporcjonalne i dostosowane do sytuacji danej osoby, były stosowane przez możliwie najkrótszy czas i podlegały stałemu przeglądowi przez kompetentne, niezależne i bezstronne władze lub organy sądowe. Zabezpieczenia powinny być proporcjonalne do stopnia, w jakim takie środki wpływają na prawa i interesy danej osoby.

5. Z zastrzeżeniem postanowień niniejszego artykułu, Państwa-Strony podejmą wszelkie odpowiednie i efektywne środki na rzecz zagwarantowania równości praw osób niepełnosprawnych do posiadania i dziedziczenia majątku, kontroli nad ich sprawami finansowymi i do jednakowego dostępu do pożyczek bankowych, hipotecznych i innych form kredytów oraz zapewnią, by osoby niepełnosprawne nie były samowolnie pozbawiane majątku.

Art. 13.

Dostęp do wymiaru sprawiedliwości

1. Państwa-Strony zapewnią osobom niepełnosprawnym, na zasadach równości z innymi osobami, skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, między innymi poprzez zapewnienie usprawnień proceduralnych i odpowiednich do ich wieku, w celu ułatwienia pełnienia efektywnej roli bezpośrednich i pośrednich uczestników, w tym w charakterze świadków, we wszelkich postępowaniach prawnych, włączając śledztwo i inne formy postępowania przygotowawczego.

2. Aby pomóc w zagwarantowaniu osobom niepełnosprawnym, na zasadach równości z innymi osobami, skutecznego dostępu do wymiaru sprawied-

liwości. Państwa-Strony będą popierać odpowiednie szkolenie osób pracujących w administracji wymiaru sprawiedliwości, w tym policjantów i pracowników więziennictwa.

Art. 14.

Wolność i bezpieczeństwo osobiste

1. Państwa-Strony zapewnią, by osoby niepełnosprawne, na zasadach równości z innymi osobami:

- a) korzystały z prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego.
- b) nie były pozbawiane wolności bezprawnie lub samowolnie, a także by każde pozbawienie wolności było zgodne z prawem oraz by istnienie niepełnosprawności w żadnym przypadku nie uzasadniało pozbawienia wolności.

2. Państwa-Strony zapewnią osobom niepełnosprawnym, które zostaną pozbawione wolności w drodze jakiegokolwiek postępowania, prawo, na zasadach równości z innymi osobami, do gwarancji zgodnych z międzynarodowym prawem praw człowieka i traktowanie zgodne z celami i zasadami niniejszej Konwencji, włączając w to zapewnienie racjonalnych usprawnień.

Art. 15.

Wolność od tortur lub okrutnego, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania lub karania

1. Nikt nie będzie poddawany torturom lub okrutnemu, niehumanitarnemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu. W szczególności, nikt nie będzie poddawany, bez swobodnie wyrażonej zgody, eksperymentom medycznym lub naukowym.

2. Państwa-Strony podejmą efektywne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe i inne w celu zapobiegania, na zasadach równości z innymi osobami, poddawaniu osób niepełnosprawnych torturom lub okrutnemu, niehumanitarnemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu.

Art. 16.

Wolność od wykorzystywania, przemocy i nadużyć

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki ustawodawcze, administracyjne, społeczne, edukacyjne i inne w celu ochrony osób niepełnosprawnych, zarówno w domu, jak i poza nim, przed wszelkimi formami wykorzystywania, przemocy i nadużyć, z uwzględnieniem aspektów opartych na płci.

2. Państwa-Strony podejmą również wszelkie odpowiednie środki w celu zapobiegania wszelkim formom wykorzystywania, przemocy i nadużyć poprzez zapewnienie osobom niepełnosprawnym, ich rodzinom oraz opiekunom, między innymi, odpowiednich form pomocy i wsparcia uwrażliwionych na płęć i wiek, w tym poprzez zapewnienie informacji i edukacji na temat

unikania, rozpoznawania i zgłaszania przypadków wykorzystywania, przemocy i nadużyć. Państwa-Strony zapewnią, by usługi ochrony były uwrażliwione na wiek, płeć i niepełnosprawność.

3. Aby zapobiegać wszelkim formom wykorzystywania, przemocy i nadużyć, Państwa-Strony zapewnią, by wszelkie ułatwienia i programy mające służyć osobom niepełnosprawnym były efektywnie monitorowane przez niezależne władze.

4. Państwa-Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu popierania odzyskiwania fizycznej, psychicznej i społecznej równowagi przez osoby niepełnosprawne, które staną się ofiarami jakiegokolwiek formy wykorzystywania, przemocy i nadużyć, w tym poprzez zapewnienie usług ochrony. Takie odzyskiwanie równowagi i reintegracja powinny następować w środowisku sprzyjającym zdrowiu, dobrobytowi, szacunkowi dla samego siebie, godności i samodzielności osoby oraz powinny uwzględniać potrzeby związane z płcią i wiekiem.

5. Państwa-Strony ustanowią efektywne ustawodawstwo i politykę, w tym ustawodawstwo i politykę na rzecz kobiet i dzieci, w celu zapewnienia, że przypadki wykorzystywania, przemocy i nadużyć wobec osób niepełnosprawnych będą identyfikowane, badane i, tam gdzie to właściwe, karane.

Art. 17.

Ochrona integralności osobistej

Każda osoba niepełnosprawna ma prawo do poszanowania jej integralności fizycznej i psychicznej, na zasadach równości z innymi osobami.

Art. 18.

Swoboda poruszania się i obywatelstwo

1. Państwa-Strony będą uznawać prawo osób niepełnosprawnych do swobody poruszania się, wolności wyboru miejsca zamieszkania i do obywatelstwa, na zasadach równości z innymi osobami, między innymi poprzez zapewnienie, by osoby niepełnosprawne:

- a) miały prawo nabyć i zmienić obywatelstwo i nie były pozbawiane obywatelstwa samowolnie lub ze względu na niepełnosprawność;
- b) nie były pozbawiane, ze względu na niepełnosprawność, zdolności do uzyskania, posiadania i korzystania z dokumentu poświadczającego obywatelstwo lub innego dokumentu tożsamości, ani zdolności do korzystania z odpowiednich procesów, takich jak procedury imigracyjne, które mogą być potrzebne dla ułatwienia korzystania z prawa do swobody poruszania się;
- c) mogły swobodnie opuścić jakikolwiek kraj, włączając w to swój własny;
- d) nie były pozbawiane, samowolnie lub ze względu na niepełnosprawność, prawa do wjazdu do własnego kraju.

2. Niepełnosprawne dzieci powinny być rejestrowane niezwłocznie po urodzeniu i od urodzenia mają prawo do nazwiska, prawo do nabycia obywatelstwa oraz, w miarę możliwości, mają prawo znać swoich rodziców i podlegać ich opiece.

Art. 19.

Prowadzenie życia niezależnie i przy włączeniu w społeczność

Państwa-Strony niniejszej Konwencji uznają równe prawo wszystkich osób niepełnosprawnych do życia w społeczności, wraz z prawem dokonywania takich samych wyborów, jakie przysługuje innym osobom oraz podejmą efektywne i odpowiednie środki w celu ułatwienia pełnego korzystania przez osoby niepełnosprawne z tego prawa oraz pełnej integracji i uczestnictwa w życiu społeczności, w tym poprzez zapewnienie, aby:

- a) osoby niepełnosprawne miały możliwość wyboru miejsca zamieszkania i podjęcia decyzji co do tego, gdzie i z kim będą mieszkać, na zasadach równości z innymi osobami, a także by nie były zobowiązane do mieszkania w określonym miejscu;
- b) osoby niepełnosprawne miały dostęp do szeregu usług świadczonych w domu, w miejscu zamieszkania i innych usług wsparcia świadczonych u społeczności lokalnej, włączając pomoc osobistą niezbędną dla życia w społeczności i integracji społecznej, a także celem zapobiegania izolacji lub segregacji społecznej;
- c) świadczone w społeczności lokalnej usługi i urządzenia dla ogółu ludności były dostępne dla osób niepełnosprawnych, na zasadach równości z innymi osobami oraz aby zaspokajały ich potrzeby.

Art. 20.

Mobilność osobista

Państwa-Strony podejmą efektywne środki celem zapewnienia osobom niepełnosprawnym mobilności osobistej z możliwie największą niezależnością, między innymi przez:

- a) ułatwianie mobilności osobistej osób niepełnosprawnych, w sposób i w czasie według ich wyboru i po przystępnej cenie;
- b) ułatwianie osobom niepełnosprawnym dostępu do wysokiej jakości pomocy wspierających poruszanie się, urządzeń, wspomagających technologii oraz form pomocy i pośrednictwa ze strony innych osób lub zwierząt, w tym poprzez ich udostępnianie po przystępnej cenie;
- c) zapewnianie osobom niepełnosprawnym i wyspecjalizowanemu personelowi pracującemu z osobami niepełnosprawnymi szkolenia w zakresie umiejętności poruszania się;
- d) zachęcanie jednostek zajmujących się produkcją pomocy wspierających poruszanie się oraz wytwarzaniem urządzeń i wspomagających

technologii do uwzględniania wszystkich aspektów mobilności osób niepełnosprawnych.

Art. 21.

Wolność wypowiedzania się i wyrażania opinii oraz dostęp do informacji

Państwa-Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia, by osoby niepełnosprawne mogły korzystać z prawa do wolności wypowiedzania się i wyrażania opinii, włączając wolność poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, na zasadach równości z innymi osobami i poprzez wszelkie formy komunikacji według ich wyboru, zgodnie z definicją zawartą w artykule 2 niniejszej Konwencji, między innymi przez:

- a) dostarczanie osobom niepełnosprawnym ogólnodostępnych informacji w dostępnych dla nich formach i technologiach odpowiadających różnym rodzajom niepełnosprawności, na czas i bez dodatkowych kosztów;
- b) akceptowanie i ułatwianie korzystania przez osoby niepełnosprawne w stosunkach urzędowych z języków migowych, alfabetu Braille'a, komunikacji augmentatywnej i alternatywnej oraz wszelkich innych środków, sposobów i form komunikowania się przez osoby niepełnosprawne według ich wyboru;
- c) nakłanianie jednostek prywatnych, które świadczą usługi dla ogółu ludzi, w tym przez Internet, do dostarczania informacji i usług w formie dostępnej i użytecznej dla osób niepełnosprawnych;
- d) zachęcanie środków masowego przekazu, w tym dostawców informacji przez Internet, do zapewnienia, by ich usługi były dostępne dla osób niepełnosprawnych;
- e) uznanie i popieranie korzystania z języków migowych.

Art. 22.

Poszanowanie prywatności

1. Żadna osoba niepełnosprawna, bez względu na jej miejsce zamieszkania lub warunki mieszkaniowe, nie może być narażona na samowolną lub bezprawną ingerencję w jej życie prywatne, sprawy rodzinne, dom lub korespondencję, czy innego typu komunikację, ani też na bezprawne zamachy na jej cześć i reputację. Osoby niepełnosprawne mają prawo do ochrony prawnej przed tego rodzaju ingerencjami i zamachami.

2. Państwa-Strony będą chronić poufność informacji osobistych, o zdrowiu i rehabilitacji osób niepełnosprawnych, na zasadach równości z innymi osobami.

Art. 23.

Poszanowanie domu i rodziny

1. Państwa-Strony podejmą efektywne i odpowiednie środki w celu likwidacji dyskryminacji osób niepełnosprawnych we wszystkich sprawach doty-

czących małżeństwa, rodziny, rodzicielstwa i związków, na zasadach równości z innymi osobami, w taki sposób, aby zapewnić:

- a) uznanie prawa wszystkich osób niepełnosprawnych, które są w wieku odpowiednim do małżeństwa, do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny, na podstawie swobodnie wyrażonej i pełnej zgody przyszłych małżonków;
- b) uznanie praw osób niepełnosprawnych do podejmowania swobodnych i odpowiedzialnych decyzji o liczbie i czasie urodzenia dzieci oraz do dostępu do odpowiednich do wieku informacji oraz edukacji w zakresie reprodukcji i planowania rodziny, a także środki niezbędne dla umożliwienia im korzystania z tych praw;
- c) zachowanie płodności przez osoby niepełnosprawne, w tym przez dzieci, na zasadach równości z innymi osobami.

2. Państwa-Strony zagwarantują prawa i obowiązki osób niepełnosprawnych w zakresie opieki nad dziećmi, kurateli, powiernictwa, adopcji lub podobnych instytucji, jeśli takie instytucje przewiduje ustawodawstwo krajowe; we wszystkich przypadkach nadrzędny będzie interes dziecka. Państwa-Strony zapewnią osobom niepełnosprawnym odpowiednią pomoc w wykonywaniu obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci.

3. Państwa-Strony zapewnią dzieciom niepełnosprawnym jednakowe prawa w zakresie życia rodzinnego. Mając na uwadze realizację tych praw i w celu zapobiegania ukrywaniu, porzuceniu, zaniedbaniu i segregacji dzieci niepełnosprawnych, Państwa-Strony zobowiążą się do dostarczania odpowiednio wcześniej i wszechstronnych informacji, usług i pomocy dzieciom niepełnosprawnym i ich rodzinom.

4. Państwa-Strony zapewnią, by dziecko nie było odłączane od rodziców bez jego zgody, z wyjątkiem sytuacji, w której właściwe władze, podlegające kontroli sądowej, postanowią, zgodnie z obowiązującym prawem i procedurami, że takie odłączenie jest niezbędne w najlepszym interesie dziecka. W żadnym przypadku nie można odłączać dziecka od rodziców z powodu jego niepełnosprawności lub niepełnosprawności jednego lub obojga rodziców.

5. Państwa-Strony podejmą wszelkie wysiłki, aby zapewnić, w przypadku, gdy najbliższa rodzina nie jest w stanie zająć się opieką nad dzieckiem niepełnosprawnym, alternatywną opiekę w ramach dalszej rodziny, a jeżeli okaże się to niemożliwe, w ramach społeczności, w warunkach rodzinnych.

Art. 24. Edukacja

1. Państwa-Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do edukacji. Mając na uwadze realizację tego prawa bez dyskryminacji i na zasadach równych szans. Państwa-Strony zapewnią integracyjny system edukacji na wszystkich poziomach i uczenie się przez całe życie, zmierzające do:

- a) pełnego rozwoju potencjału ludzkiego oraz poczucia godności i własnej wartości, a także wzmocnienia poszanowania praw człowieka, podstawowych wolności i różnorodności ludzkiej;
  - b) rozwijania przez osoby niepełnosprawne osobowości, talentów i kreatywności, a także zdolności umysłowych i fizycznych, przy pełnym wykorzystaniu swoich możliwości;
  - c) umożliwiania osobom niepełnosprawnym efektywnego udziału w wolnym społeczeństwie.
2. Realizując to prawo. Państwa-Strony zapewnią, by:
- a) osoby niepełnosprawne nie były wykluczane z powszechnego systemu edukacji ze względu na niepełnosprawność, a także by dzieci niepełnosprawne nie były wykluczane, ze względu na niepełnosprawność, z bezpłatnego i obowiązkowego nauczania na poziomie podstawowym, albo z nauczania na poziomie średnim;
  - b) osoby niepełnosprawne mogły korzystać z integracyjnego, bezpłatnego nauczania obowiązkowego wysokiej jakości, na poziomie podstawowym i średnim, na zasadach równości z innymi osobami, w społeczności, w której żyją;
  - c) wprowadzane były racjonalne usprawnienia zgodnie z indywidualnymi wymaganiami;
  - d) osoby niepełnosprawne uzyskiwały niezbędne wsparcie w powszechnym systemie edukacji, celem ułatwienia ich efektywnego nauczania;
  - e) stosowano efektywne środki zindywidualizowanego wsparcia w środowiskach, które maksymalizują rozwój edukacyjny i społeczny, zgodny z celem pełnej integracji.
3. Państwa-Strony umożliwią osobom niepełnosprawnym zdobycie umiejętności życiowych i społecznych, aby ułatwić im pełny i równy udział w edukacji i jako członkom społeczności. W tym celu Państwa-Strony będą podejmować odpowiednie środki, włączając:
- a) ułatwianie nauki alfabetu Braille'a, alternatywnego pisma, augmentatywnych i alternatywnych sposobów, środków i form komunikacji i orientacji oraz umiejętności poruszania się, a także ułatwianie wsparcia i doradztwa ze strony rówieśników;
  - b) ułatwianie nauki języka migowego i popieranie tożsamości językowej społeczności osób głuchych;
  - c) zapewnienie, by edukacja osób, a w szczególności dzieci, które są niewidome, głuche lub głuchoniewidome była prowadzona w najodpowiedniejszych językach i przy pomocy sposobów i środków komunikacji najodpowiedniejszych dla jednostki, a także w środowiskach, które zmaksymalizują rozwój edukacyjny i społeczny.

4. Aby wesprzeć realizację tego prawa, Państwa-Strony podejmą odpowiednie środki w celu zatrudnienia nauczycieli, w tym nauczycieli niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje w zakresie języka migowego i/lub alfabetu Braille'a, oraz w celu wyszkolenia specjalistów i personelu pracujących na wszystkich szczeblach edukacji. Takie szkolenie będzie obejmować uświadamianie w zakresie problemów niepełnosprawności i korzystanie z augmentatywnych i alternatywnych sposobów, środków i form komunikacji, technik i materiałów edukacyjnych, w celu wspierania osób niepełnosprawnych.

5. Państwa-Strony zapewnią, by osoby niepełnosprawne miały dostęp do powszechnego szkolnictwa wyższego, szkolenia zawodowego, kształcenia dorosłych i uczenia się przez całe życie, bez dyskryminacji i na zasadach równości z innymi osobami. W tym celu Państwa-Strony zapewnią, by wprowadzono racjonalne usprawnienia dla osób niepełnosprawnych.

Art. 25.

Zdrowie

Państwa-Strony uznają, że osoby niepełnosprawne mają prawo do korzystania z możliwie najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia, bez dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność. Państwa-Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług zdrowotnych, które są uwrażliwione na problemy płci, włączając w to rehabilitację zdrowotną. W szczególności, Państwa-Strony:

- a) zapewnią osobom niepełnosprawnym taki sam jak w przypadku innych osób zakres, jakość i standard bezpłatnej lub zapewnianej po przystępnych cenach opieki zdrowotnej i programów zdrowotnych, w tym w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz programów ochrony zdrowia publicznego;
- b) zapewnią te usługi zdrowotne, które są potrzebne osobom niepełnosprawnym, szczególnie ze względu na ich niepełnosprawność, w tym wczesne rozpoznawanie i interwencję, jeśli okaże się to właściwe, a także usługi mające na celu minimalizację i zapobieganie dalszej niepełnosprawności, między innymi u dzieci i osób w starszym wieku;
- c) zapewnią świadczenie tych usług zdrowotnych możliwie blisko społeczności, w których żyją osoby niepełnosprawne, w tym na obszarach wiejskich;
- d) zobowiążą specjalistów w zakresie zdrowia do zapewnienia osobom niepełnosprawnym opieki takiej samej jakości jak innym osobom, w tym na podstawie swobodnie wyrażonej i świadomej zgody, między innymi poprzez podnoszenie świadomości w zakresie praw człowieka, godności, samodzielności i potrzeb osób niepełnosprawnych, poprzez szkolenie i rozpowszechnianie norm etycznych w publicznej i prywatnej opiece zdrowotnej;

- e) zakazą dyskryminacji osób niepełnosprawnych w zakresie ubezpieczenia zdrowotnego, a także ubezpieczenia na życie, jeśli takie ubezpieczenie jest dozwolone przez prawo krajowe, zaś ubezpieczenia te powinny być zapewnione w sposób sprawiedliwy i rozsądny;
- f) będą zapobiegać odmawianiu opieki zdrowotnej lub usług zdrowotnych, albo pożywienia czy płynów ze względu na niepełnosprawność.

Art. 26.

Habilitacja i rehabilitacja

1. Państwa-Strony podejmą efektywne i odpowiednie środki, między innymi poprzez wsparcie ze strony rówieśników, w celu umożliwienia osobom niepełnosprawnym uzyskania i utrzymania możliwie największej niezależności, pełnych zdolności fizycznych, umysłowych, społecznych i zawodowych oraz pełnej integracji i udziału we wszystkich aspektach życia. W tym celu, Państwa-Strony zorganizują, wzmocnią i rozwiną usługi i programy w zakresie wszechstronnej habilitacji i rehabilitacji, w szczególności w zakresie zdrowia, zatrudnienia, edukacji i usług społecznych, w taki sposób, aby te usługi i programy:

- a) rozpoczynały się na możliwie najwcześniejszym etapie i były oparte na multidyscyplinarnej ocenie indywidualnych potrzeb i potencjału;
- b) wspierały uczestnictwo i włączenie do społeczności oraz do wszystkich aspektów życia społecznego, były dobrowolne i dostępne dla osób niepełnosprawnych możliwie blisko ich społeczności, w tym na obszarach wiejskich.

2. Państwa-Strony będą popierać rozwój szkolenia wstępnego i ustawicznego specjalistów i personelu pracujących w usługach habilitacji i rehabilitacji.

3. Państwa-Strony będą popierać dostępność, znajomość i korzystanie ze wspomagających urządzeń i technologii, zaprojektowanych dla osób niepełnosprawnych, w zakresie habilitacji i rehabilitacji.

Art. 27.

Praca i zatrudnienie

1. Państwa-Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do pracy, na zasadach równości z innymi osobami: obejmuje to prawo do możliwości utrzymania się poprzez pracę swobodnie wybraną lub przyjętą na rynku pracy i w otwartym, integracyjnym i dostępnym dla osób niepełnosprawnych środowisku pracy. Państwa-Strony zagwarantują i będą popierać realizację prawa do pracy, w tym dla osób, które staną się niepełnosprawne w okresie zatrudnienia, poprzez podjęcie odpowiednich kroków, w tym na drodze ustawodawczej, między innymi w celu:

- a) wprowadzenia zakazu dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność we wszystkich sprawach dotyczących wszelkich form zatrudnie-

- nia, w tym w zakresie warunków rekrutacji, przyjmowania do pracy i zatrudnienia, ciągłości zatrudnienia, awansu zawodowego oraz bezpiecznych i higienicznych warunków pracy;
- b) ochrony praw osób niepełnosprawnych, na zasadach równości z innymi osobami, sprawiedliwych i sprzyjających warunków pracy, z uwzględnieniem równych szans i jednakowego wynagrodzenia za pracę tej samej wartości, bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, włączając w to ochronę przed szykanowaniem i zadośćuczynienie krzywd;
  - c) zapewnienia, aby osoby niepełnosprawne mogły korzystać z prawa do wykonywania zawodu i z praw związkowych na zasadach równości z innymi osobami;
  - d) umożliwienia osobom niepełnosprawnym efektywnego dostępu do powszechnych programów poradnictwa technicznego i zawodowego, usług pośrednictwa pracy oraz szkolenia zawodowego i ustawicznego;
  - e) popierania możliwości zatrudnienia i awansu zawodowego osób niepełnosprawnych na rynku pracy oraz pomocy w znalezieniu, uzyskaniu i utrzymaniu zatrudnienia oraz powrotu do zatrudnienia;
  - f) popierania możliwości samozatrudnienia, przedsiębiorczości, rozwoju spółdzielni i uruchomienia własnej firmy;
  - g) zatrudniania osób niepełnosprawnych w sektorze publicznym;
  - h) popierania zatrudniania osób niepełnosprawnych w sektorze prywatnym, poprzez odpowiednią politykę i środki, które mogą obejmować programy działań pozytywnych, zachęty i inne działania;
  - i) zapewnienia wprowadzania racjonalnych usprawnień dla osób niepełnosprawnych w miejscu pracy;
  - j) popierania zdobywania przez osoby niepełnosprawne doświadczenia zawodowego na otwartym rynku pracy;
  - k) popierania programów rehabilitacji zawodowej, utrzymania pracy i powrotu do pracy adresowanych do osób niepełnosprawnych.

2. Państwa-Strony zapewnią, aby osoby niepełnosprawne nie były trzymane w niewolnictwie lub poddaństwie i by były chronione, na zasadach równości z innymi osobami, przed pracą przymusową lub obowiązkową.

Art. 28.

Odpowiedni poziom życia i ochrona socjalna

1. Państwa-Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do odpowiedniego poziomu życia ich samych i ich rodzin, włączając w to odpowiednie wyżywienie, odzież i mieszkanie oraz do stałego polepszania warunków bytowych, i podejmą odpowiednie kroki w celu zagwarantowania i popierania realizacji tego prawa, bez dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.

2. Państwa-Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do ochrony socjalnej i do korzystania z tego prawa bez dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność oraz podejmą odpowiednie kroki w celu zagwarantowania i popierania realizacji tego prawa, włączając środki dla:

- a) zapewnienia osobom niepełnosprawnym jednakowego dostępu do usług w zakresie dostarczania czystej wody oraz dostępu do odpowiednich usług, urządzeń i innego rodzaju pomocy w zaspokajaniu potrzeb związanych z niepełnosprawnością, po przystępnych cenach;
- b) zapewnienia osobom niepełnosprawnym, w szczególności niepełnosprawnym kobietom i dziewczętom oraz niepełnosprawnym osobom w starszym wieku, dostępu do programów ochrony socjalnej i programów zmniejszania ubóstwa;
- c) zapewnienia osobom niepełnosprawnym i ich rodzinom, żyjącym w ubóstwie, dostępu do pomocy państwa w pokrywaniu wydatków związanych z niepełnosprawnością, włączając odpowiednie szkolenie, poradnictwo, pomoc finansową i opiekę zastępczą;
- d) zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do programów mieszkań komunalnych;
- e) zapewnienia osobom niepełnosprawnym jednakowego dostępu do programów i świadczeń emerytalnych.

Art. 29.

Udział w życiu politycznym i publicznym

Państwa-Strony zagwarantują osobom niepełnosprawnym prawa polityczne i możliwość korzystania z nich, na zasadach równości z innymi osobami oraz zobowiążą się do:

- a) zapewnienia, by osoby niepełnosprawne mogły efektywnie i w pełni uczestniczyć w życiu politycznym i publicznym, na zasadach równości z innymi osobami, bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli, włączając w to prawo i możliwość korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego, między innymi poprzez:
  - i) zapewnienie, by tryb głosowania oraz stosowane w związku z nim urządzenia i materiały były odpowiednie, dostępne i łatwe w zrozumieniu i korzystaniu;
  - ii) ochronę praw osób niepełnosprawnych do tajnego głosowania w wyborach i referendach publicznych bez zastraszania, a także do kandydowania w wyborach, efektywnego sprawowania urzędu i pełnienia wszelkich funkcji publicznych na wszystkich szczeblach rządzenia, ułatwianie korzystania ze wspomagających i nowych technologii tam, gdzie okaże się to konieczne.
- b) gwarancje swobodnego wyrażania woli przez osoby niepełnosprawne występujące jako wyborcy i, w tym celu, tam gdzie to konieczne, ze-

zwalanie osobom niepełnosprawnym, na ich życzenie, na korzystanie z pomocy w głosowaniu ze strony wybranej przez nie osoby;

- i) aktywne popieranie środowiska, w którym osoby niepełnosprawne mogą efektywnie i w pełni uczestniczyć w kierowaniu sprawami publicznymi, bez dyskryminacji i na zasadach równości z innymi osobami, i zachęcanie ich do udziału w sprawach publicznych, włączając:
- ii) udział w organizacjach pozarządowych i stowarzyszeniach zajmujących się publicznym i politycznym życiem kraju, a także w działalności partii politycznych i administrowaniu nimi;
- iii) tworzenie organizacji osób niepełnosprawnych w celu reprezentowania osób niepełnosprawnych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym oraz przystępowanie do takich organizacji.

Art. 30.

Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

1. Państwa-Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do udziału, na zasadach równości z innymi osobami, w życiu kulturalnym, i podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia, by osoby niepełnosprawne:

- a) korzystały z dostępu do materiałów w dziedzinie kultury w przystępnych formach;
- b) korzystały z dostępu do programów telewizyjnych, filmów, teatru i innego rodzaju działalności kulturalnej, w przystępnych formach;
- c) korzystały z dostępu do miejsc działalności w dziedzinie kultury lub usług z nią związanych, takich jak teatry, muzea, kina, biblioteki i usługi turystyczne oraz, w miarę możliwości, korzystały z dostępu do zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej.

2. Państwa-Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia, by osoby niepełnosprawne miały możliwości rozwoju i wykorzystywania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego, nie tylko dla własnej korzyści, ale także dla wzbogacenia społeczeństwa.

3. Państwa-Strony podejmą odpowiednie kroki, zgodne z prawem międzynarodowym, na rzecz zapewnienia, by przepisy chroniące prawa autorskie nie stanowiły nieuzasadnionej lub dyskryminacyjnej bariery dla osób niepełnosprawnych w dostępie do materiałów w dziedzinie kultury.

4. Osoby niepełnosprawne będą uprawnione, na zasadach równości z innymi osobami, do uznania ich szczególnej tożsamości kulturowej i językowej, w tym języków migowych i kultury osób głuchych, a także do uzyskania wsparcia w tym zakresie.

- a) w celu umożliwienia osobom niepełnosprawnym udziału, na zasadach równości z innymi osobami, w działalności rekreacyjnej, wy-

- poczynkowej i sportowej. Państwa-Strony podejmą odpowiednie środki dla: zachęcania osób niepełnosprawnych do udziału, w możliwie najszerszym zakresie, w powszechnej działalności sportowej na wszystkich poziomach i popierania tego udziału;
- b) zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości organizacji i rozwoju działalności sportowej i rekreacyjnej przeznaczonej dla osób niepełnosprawnych oraz możliwości udziału w takiej działalności i, w tym celu, zachęcania do zapewniania, na zasadach równości z innymi osobami, odpowiedniego instruktażu, szkolenia i zasobów;
  - c) zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do miejsc uprawiania sportu, rekreacji i turystyki;
  - d) zapewnienia dzieciom niepełnosprawnym dostępu, na zasadach równości z innymi dziećmi, do udziału w zabawie, rekreacji i wypoczynku oraz działalności sportowej, włączając taką działalność w ramach systemu szkolnego;
  - e) zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług świadczonych przez organizatorów działalności w zakresie rekreacji, turystyki, wypoczynku i sportu.

Art. 31.

Statystyka i zbieranie danych

1. Państwa-Strony zobowiązują się zbierać odpowiednie informacje, w tym dane statystyczne i wyniki badań, które umożliwią im formułowanie i wdrażanie polityki wprowadzającej w życie niniejszą Konwencję. Proces zbierania i utrzymywania tych informacji powinien być:

- a) zgodny z prawnie określonymi gwarancjami, w tym z ustawodawstwem w zakresie ochrony danych, w celu zapewnienia poufności i poszanowania prywatności osób niepełnosprawnych;
- b) zgodny z normami zaakceptowanymi na szczeblu międzynarodowym w zakresie ochrony praw człowieka i podstawowych wolności oraz zasadami etycznymi w zakresie zbierania danych statystycznych i korzystania z nich.

2. Informacje zbierane zgodnie z tym artykułem będą dotyczyły odpowiednich cech charakterystycznych i będą służyły pomocą w ocenie realizacji przez Państwa-Strony zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji oraz w rozpoznawaniu i likwidowaniu barier, które napotykają osoby niepełnosprawne przy korzystaniu z ich praw.

3. Państwa-Strony przyjmą na siebie odpowiedzialność za rozpowszechnianie danych statystycznych oraz za zapewnienie ich dostępności dla osób niepełnosprawnych i innych osób.

Art. 32.

Współpraca międzynarodowa

1. Państwa-Strony uznają znaczenie, jakie współpraca międzynarodowa i jej popieranie mają dla wspierania krajowych wysiłków na rzecz realizacji zamiaru i celów niniejszej Konwencji oraz podejmą odpowiednie i efektywne środki w tym względzie, pomiędzy Państwami i wśród nich i, jeżeli to właściwe, w partnerstwie z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi i regionalnymi oraz społeczeństwem obywatelskim, w szczególności z organizacjami osób niepełnosprawnych. Takie środki mogą, między innymi, obejmować:

- a) zapewnienie, by współpraca międzynarodowa, w tym międzynarodowe programy rozwoju, miała charakter integracyjny i była dostępna dla osób niepełnosprawnych;
- b) ułatwianie i wspieranie budowania zdolności, w tym poprzez wymianę i udostępnianie informacji, doświadczeń, programów szkoleniowych i najlepszych praktyk;
- c) ułatwianie współpracy w zakresie badań i dostępu do wiedzy naukowo-technicznej;
- d) zapewnianie, jeżeli to właściwe, pomocy technicznej i ekonomicznej, w tym poprzez ułatwianie dostępu i dzielenie się technologiami dotyczącymi dostępności i wspomagania oraz poprzez przekazywanie technologii.

2. Postanowienia niniejszego artykułu nie ograniczają obowiązków każdego Państwa-Strony w zakresie realizacji zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji.

Art. 33.

Wdrażanie i monitorowanie na szczeblu krajowym

1. Państwa-Strony, zgodnie ze swoim systemem organizacyjnym, wyznaczają w ramach rządu jeden lub więcej punktów kontaktowych w sprawach dotyczących wdrażania niniejszej Konwencji, poświęcając należytą uwagę ustanowieniu lub wyznaczeniu mechanizmu koordynacji w ramach rządu, w celu ułatwienia związanych z tym działań w różnych sektorach i na różnych szczeblach.

2. Państwa-Strony, zgodnie ze swoim systemem prawnym i administracyjnym, utrzymywać będą, wzmocnią, wyznaczą lub ustanowią strukturę, obejmującą jeden lub więcej niezależnych mechanizmów, stosownie do okoliczności, w celu popierania, ochrony i monitorowania wdrażania niniejszej Konwencji. Wyznaczając lub ustanawiając taki mechanizm, Państwa-Strony uwzględnią zasady dotyczące statusu i funkcjonowania krajowych instytucji zajmujących się ochroną i popieraniem praw człowieka.

3. Społeczeństwo obywatelskie, w szczególności osoby niepełnosprawne i ich reprezentatywne organizacje, powinno być zaangażowane w proces monitorowania i w pełni w nim uczestniczyć.

Art. 34.

Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych

1. Ustanawia się Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych (zwanym dalej „Komitetem”), który sprawuje funkcje wymienione poniżej.

2. W momencie wejścia w życie niniejszej Konwencji Komitet będzie się składać z dwunastu ekspertów. Po dodatkowych sześćdziesięciu ratyfikacjach lub przystąpieniach do Konwencji liczba członków Komitetu wzrośnie o sześć, osiągając maksymalną liczbę osiemnastu członków.

3. Członkowie Komitetu będą pełnić funkcje we własnym imieniu i powinni mieć wysokie kwalifikacje moralne oraz uznane kompetencje i doświadczenie w dziedzinie objętej zakresem niniejszej Konwencji. Przy nominowaniu kandydatów Państwa-Strony proszone są o poświęcenie należytej uwagi postanowieniom artykułu 4 ustępu 3 niniejszej Konwencji.

4. Członkowie Komitetu zostaną wybrani przez Państwa-Strony, z uwzględnieniem sprawiedliwej reprezentacji geograficznej, reprezentacji różnych form cywilizacji i głównych systemów prawnych, zrównoważonej reprezentacji obu płci i udziału ekspertów niepełnosprawnych.

5. Członkowie Komitetu będą wybierani w tajnym głosowaniu, z listy osób nominowanych przez Państwa-Strony spośród swoich obywateli, na posiedzeniach Konferencji Państw-Stron. Na posiedzeniach tych, dla których quorum wynosi dwie trzecie liczby Państw-Stron, za wybranych uznani zostaną ci kandydaci, którzy uzyskają największą liczbę głosów i absolutną większość głosów przedstawicieli Państw-Stron obecnych i głosujących.

6. Pierwsze wybory odbędą się nie później niż w sześć miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej Konwencji. Co najmniej na cztery miesiące przed terminem każdego wyborów Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych skieruje do Państw-Stron pisemne zaproszenie do zgłoszenia, w ciągu dwóch miesięcy, kandydatów na członków Komitetu. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych sporządzi listę, w porządku alfabetycznym, wszystkich zgłoszonych w ten sposób kandydatów, ze wskazaniem Państw, które ich zgłosiły, oraz przedłoży ją Państwom-Stronom niniejszej Konwencji.

7. Członkowie Komitetu będą wybierani na cztery lata. Mogą oni być ponownie wybrani jeden raz. Jednakże mandat sześciu spośród członków wybranych w pierwszych wyborach wygaśnie po upływie dwóch lat; niezwłocznie po pierwszych wyborach nazwiska tych sześciu członków zostaną wybrane drogą losowania przez przewodniczącego posiedzenia, o którym mowa w ustępie 4 niniejszego artykułu.

8. Dodatkowych sześciu członków będzie wybieranych przy okazji regularnych wyborów, zgodnie z odpowiednimi postanowieniami niniejszego artykułu.

9. W przypadku, gdy członek Komitetu umrze lub zrezygnuje, lub oświadczy, że z jakiegokolwiek innej przyczyny nie jest w stanie dłużej wykonywać swo-

ich obowiązków, Państwo-Strona, które wysunęło kandydaturę tego członka powoła innego eksperta posiadającego kwalifikacje i spełniającego wymogi określone w odpowiednich postanowieniach niniejszego artykułu, do pełnienia funkcji przez okres pozostający do zakończenia kadencji.

10. Komitet ustali swoje zasady działania.

11. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zapewni niezbędny personel i ułatwienia konieczne do efektywnego wykonywania funkcji Komitetu przewidzianych w niniejszej Konwencji oraz zwoła jego pierwsze posiedzenie.

12. Członkowie Komitetu ustanowionego na mocy niniejszej Konwencji będą otrzymywać, za zgodą Zgromadzenia Ogólnego, honorarium z funduszy Organizacji Narodów Zjednoczonych, na zasadach i warunkach, jakie ustali Zgromadzenie Ogólne, uwzględniając znaczenie zadań Komitetu.

13. Członkowie Komitetu będą korzystać z ułatwień, przywilejów i immunitetów, jakie przysługują ekspertom działającym z ramienia Narodów Zjednoczonych, zgodnie z postanowieniami odpowiednich rozdziałów Konwencji dotyczącej przywilejów i immunitetów Narodów Zjednoczonych.

Art. 35.

Sprawozdania przedkładane przez Państwa-Strony

1. Każde Państwo-Strona przedłoży Komitetowi, za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, wszechstronne sprawozdanie na temat środków podjętych w celu realizacji jego zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji oraz na temat postępu dokonanego w tym zakresie, w terminie dwóch lat od daty wejścia w życie niniejszej Konwencji w stosunku do danego Państwa-Strony.

2. Następnie Państwa-Strony będą składać kolejne sprawozdania przynajmniej co cztery lata oraz zawsze wtedy, gdy Komitet o to wystąpi.

3. Komitet ustali wytyczne co do treści sprawozdań.

4. Państwo-Strona, które przedłoży Komitetowi wszechstronne sprawozdanie wstępne, w kolejnych sprawozdaniach nie musi powtarzać wcześniej dostarczonych informacji. Państwa-Strony przygotowujące sprawozdania dla Komitetu proszone są o rozważenie ich przygotowywania w otwartym i przejrzystym procesie oraz o poświęcenie należytej uwagi postanowieniom artykułu 4 ustępu 3 niniejszej Konwencji.

5. Sprawozdania mogą wskazywać czynniki i trudności wpływające na stopień realizacji zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji.

Art. 36.

Rozpatrywanie sprawozdań

1. Każde sprawozdanie będzie rozpatrywane przez Komitet, który poczyni takie uwagi i zalecenia ogólne w stosunku do sprawozdania, jakie uzna

za właściwe i przekaże je zainteresowanemu Państwu-Stronie. Państwo-Strona może odpowiedzieć Komitetowi, przekazując wszelkie informacje, według swego wyboru. Komitet może zwrócić się do Państw-Stron o dalsze informacje dotyczące stosowania niniejszej Konwencji.

2. Jeśli Państwo-Strona znacznie spóźnia się z przedłożeniem sprawozdania. Komitet może, na podstawie rzetelnych informacji dostępnych Komitetowi, powiadomić dane Państwo-Stronę o potrzebie zbadania wdrażania niniejszej Konwencji przez to Państwo-Stronę w przypadku, gdy odpowiednie sprawozdanie nie zostanie przedłożone w ciągu trzech miesięcy od daty powiadomienia. Komitet zwróci się do danego Państwa-Strony o udział w takim badaniu. W sytuacji, gdy w odpowiedzi Państwo-Strona przedłoży odpowiednie sprawozdanie, stosuje się postanowienia ustępu 1 niniejszego artykułu.

3. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych udostępni sprawozdania wszystkim Państwom-Stronom.

4. Państwa-Strony powszechnie udostępnią swoje sprawozdania w swoich krajach oraz ułatwią dostęp do uwag i ogólnych zaleceń dotyczących tych sprawozdań.

5. Jeżeli Komitet uzna to za właściwe, może przesłać sprawozdania Państw-Stron wyspecjalizowanym agencjom, funduszom i programom Narodów Zjednoczonych oraz innym właściwym organom, na zawartą w tych sprawozdaniach prośbę lub zgodnie ze wskazaniem potrzeby uzyskania porady technicznej lub pomocy, wraz z ewentualnymi uwagami i zaleceniami Komitetu dotyczącymi takich prośb lub wskazań.

Art. 37.

Współpraca między Państwami-Stronami a Komitetem

1. Każde Państwo-Strona zobowiązane jest do współpracy z Komitetem i do służenia jego członkom pomocą w wypełnianiu ich mandatu.

2. W kontaktach z Państwami-Stronami Komitet będzie poświęcał należytą uwagę metodom i sposobom zwiększania zdolności krajowych w zakresie wdrażania niniejszej Konwencji, w tym poprzez współpracę międzynarodową.

Art. 38.

Stosunki Komitetu z innymi organami

W celu popierania skutecznego stosowania niniejszej Konwencji i zachęcania do międzynarodowej współpracy w dziedzinie objętej zakresem niniejszej Konwencji:

- a) wyspecjalizowane agencje i inne organy Narodów Zjednoczonych mają prawo być reprezentowane przy rozpatrywaniu wykonywania tych postanowień niniejszej Konwencji, które są objęte ich mandatem. Komitet może prosić wyspecjalizowane agencje i inne odpowiednie organy, które uzna za właściwe, o specjalistyczną poradę na temat stosowania

Konwencji w obszarach leżących w zakresie ich mandatu. Komitet może prosić agencje wyspecjalizowane i inne organy Narodów Zjednoczonych o przedłożenie sprawozdań na temat stosowania Konwencji w obszarach należących do zakresu ich działań;

- b) Komitet, wykonując swój mandat, przeprowadzi konsultacje, jeżeli to właściwe, z innymi odpowiednimi organami powołanymi przez międzynarodowe traktaty dotyczące praw człowieka, w celu zapewnienia spójności odpowiednich wytycznych dotyczących przedkładania sprawozdań, uwag i ogólnych zaleceń oraz w celu unikania dublowania i pokrywania się realizowanych przez nie funkcji.

Art. 39.

Sprawozdanie Komitetu

Co dwa lata Komitet będzie składać sprawozdanie z działalności Zgromadzeniu Ogólnemu oraz Radzie Gospodarczo-Społecznej, a także może przekazywać uwagi i ogólne zalecenia wynikające z badania sprawozdań i informacji otrzymywanych od Państw-Stron. Takie uwagi i ogólne zalecenia zostaną włączone do sprawozdania Komitetu, wraz z ewentualnymi uwagami Państw-Stron.

Art. 40.

Konferencja Państw-Stron

1. Państwa-Strony spotykać się będą regularnie na Konferencji Państw-Stron, w celu rozważenia każdej sprawy związanej ze stosowaniem niniejszej Konwencji.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zwoła Konferencję Państw-Stron w terminie do sześciu miesięcy od wejścia w życie niniejszej Konwencji. Następne posiedzenia będą zwoływane przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych co dwa lata, zgodnie z decyzją Konferencji Państw-Stron.

Art. 41.

Depozytariusz

Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych jest depozytariuszem niniejszej Konwencji.

Art. 42.

Podpisanie

Niniejsza Konwencja będzie otwarta do podpisu dla wszystkich państw i dla organizacji integracji regionalnej w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku od dnia 30 marca 2007 roku.

Art. 43.

Zgoda na związanie się Konwencją

Niniejsza Konwencja będzie podlegać ratyfikacji przez państwa-sygnatariuszy i formalnemu zatwierdzeniu przez organizacje integracji regionalnej, które ją podpisały. Jest ona otwarta do przystąpienia dla każdego państwa lub każdej organizacji integracji regionalnej, która nie podpisała Konwencji.

Art. 44.

Organizacje integracji regionalnej

1. „Organizacja integracji regionalnej” oznacza organizację powołaną przez suwerenne państwa danego regionu, której państwo członkowskie przekazało kompetencje w zakresie spraw regulowanych przez niniejszą Konwencję. Organizacje takie zadeklarują w dokumencie formalnego zatwierdzenia lub przystąpienia, zakres kompetencji w sprawach regulowanych przez niniejszą Konwencję. Następnie będą informować depozytariusza o wszelkich istotnych zmianach zakresu swoich kompetencji.

2. Nawiązania do „Państw-Stron” w niniejszej Konwencji stosują się do takich organizacji, w ramach ich kompetencji.

3. Dla celów artykułu 45 ustępu I oraz artykułu 47 ustępów 2 i 3 nie będzie liczony jakikolwiek dokument złożony przez organizację integracji regionalnej.

4. Organizacje integracji regionalnej, w sprawach należących do ich kompetencji, mogą korzystać z przysługującego im prawa głosu na Konferencji Państw-Stron, w liczbie głosów równej liczbie państw członkowskich tych organizacji będących stronami niniejszej Konwencji. Organizacja nie może korzystać z prawa głosu, jeżeli którekolwiek z państw członkowskich korzysta ze swego prawa głosu i vice versa.

Art. 45.

Wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie trzydziestego dnia od daty złożenia dwudziestego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

2. Dla wszystkich państw i organizacji integracji regionalnej ratyfikujących, formalnie zatwierdzających lub przystępujących do niniejszej Konwencji po złożeniu dwudziestego dokumentu, niniejsza Konwencja wejdzie w życie trzydziestego dnia od daty złożenia przez to państwo lub organizację odpowiedniego dokumentu.

Art. 46.

Zastrzeżenia

1. Nie są dopuszczalne zastrzeżenia niezgodne z przedmiotem i celem niniejszej Konwencji.

2. Zastrzeżenia mogą być wycofane w każdym czasie.

Art. 47.

Poprawki

1. Każde z Państw-Stron niniejszej Konwencji może zaproponować poprawkę do niniejszej Konwencji i przedłożyć ją Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych. Sekretarz Generalny przekaże każdą zaproponowaną poprawkę Państwom-Stronom, z prośbą o powiadomienie go, czy wypowiadają się za zwołaniem konferencji Państw-Stron w celu rozważenia propozycji i podjęcia decyzji w jej sprawie. Jeżeli w ciągu czterech miesięcy od daty takiego przekazania przynajmniej jedna trzecia Państw-Stron wypowie się za zwołaniem konferencji, Sekretarz Generalny zwoła ją pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Każda poprawka przyjęta większością dwóch trzecich głosów Państw-Stron obecnych i głosujących zostanie przedłożona przez Sekretarza Generalnego Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia, a następnie wszystkim Państwom-Stronom do przyjęcia.

2. Poprawka, przyjęta i zatwierdzona zgodnie z ust. 1 niniejszego artykułu, wejdzie w życie trzydziestego dnia od daty, w której liczba złożonych dokumentów przystąpienia osiągnie dwie trzecie liczby Państw-Stron w dacie przyjęcia poprawki. Następnie poprawka wejdzie w życie w odniesieniu do każdego Państwa-Strony trzydziestego dnia od daty złożenia jego dokumentu przyjęcia. Poprawka będzie wiążąca tylko w stosunku do Państw-Stron, które ją przyjęły.

3. Jeśli tak postanowi Konferencja Państw-Stron w drodze konsensusu, poprawka przyjęta i zatwierdzona zgodnie z ust. 1 niniejszego artykułu, która dotyczy wyłącznie artykułów 34, 38, 39 i 40, wejdzie w życie w stosunku do wszystkich Państw-Stron trzydziestego dnia od daty, w której liczba złożonych dokumentów przystąpienia osiągnie dwie trzecie liczby Państw-Stron w dacie przyjęcia poprawki.

Art. 48.

Wypowiedzenie

Państwo-Strona może wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze pisemnego powiadomienia Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wypowiedzenie wejdzie w życie po upływie jednego roku od daty otrzymania powiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Art. 49.

Dostępna forma

Tekst niniejszej Konwencji będzie udostępniony w dostępnych formach.

Art. 50.

Teksty autentyczne

Teksty angielski, arabski, chiński, francuski, hiszpański i rosyjski niniejszej Konwencji są jednakowo autentyczne.

III
ZWALCZANIE LUDOBÓJSTWA, TORTUR,
NIELUDZKIEGO I PONIŻAJĄCEGO
TRAKTOWANIA

KONWENCJA W SPRAWIE ZAPOBIEGANIA I KARANIA ZBRODNI LUDOBÓJSTWA*

z dnia 9 grudnia 1948 r., Nowy Jork

Umawiające się Strony

po rozważeniu zawartej w rezolucji Ogólnego Zgromadzenia Narodów Zjednoczonych Nr 96/I z dnia 11 grudnia 1946 r. deklaracji, stwierdzającej, że ludobójstwo jest zbrodnią w obliczu prawa międzynarodowego, sprzeczną z duchem i celami Narodów Zjednoczonych i potępioną przez świat cywilizowany,

uznając, że we wszystkich okresach historycznych ludobójstwo wyrządziło ludzkości wielkie straty,

w przekonaniu, że międzynarodowa współpraca jest konieczna dla uwolnienia ludzkości od tej ohydnej klęski,

zgadzają się na poniższe postanowienia:

Art. I

Umawiające się Strony potwierdzają, że ludobójstwo, popełnione zarówno w czasie pokoju jak podczas wojny, stanowi zbrodnię w obliczu prawa międzynarodowego, oraz zobowiązują się zapobiegać tej zbrodni i karać ją.

Art. II

W rozumieniu Konwencji niniejszej ludobójstwem jest którykolwiek z następujących czynów, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych, jako takich:

- a) zabójstwo członków grupy;
- b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy
- c) rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego,

---

* Data przyjęcia: 9 grudnia 1948 roku.

Data wejścia w życie: 12 stycznia 1951 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 22 września 1950 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 12 stycznia 1951 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1952 roku, Nr 2, poz. 9.

- d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy;
- e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy.

Art. III

Następujące czyny podlegają karze:

- a) ludobójstwo;
- b) zmowa w celu popełnienia ludobójstwa;
- c) bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia ludobójstwa;
- d) usiłowanie popełnienia ludobójstwa;
- e) współudział w ludobójstwie.

Art. IV

Winni ludobójstwa lub któregośkolwiek z czynów, wymienionych w Artykule III, będą karani bez względu na to, czy są konstytucyjnie odpowiedzialnymi członkami rządu, funkcjonariuszami publicznymi czy też osobami prywatnymi.

Art. V

Umawiające się Strony zobowiązują się do wydania, zgodnie z ich konstytucjami, przepisów prawnych koniecznych dla wykonania postanowień niniejszej Konwencji, a w szczególności do skutecznego karania winnych ludobójstwa lub innych czynów, wymienionych w Artykule III.

Art. VI

Osoby oskarżone o ludobójstwo lub inne czyny wymienione w Artykule III będą sądzone przez właściwy trybunał państwa, na którego obszarze czyn został dokonany, lub przez międzynarodowy trybunał karny, którego kompetencja będzie obejmowała te Umawiające się Strony, które kompetencję tę przyjmą.

Art. VII

Ludobójstwo i inne czyny wymienione w Artykule III nie będą uważane za przestępstwa polityczne, o ile chodzi o dopuszczalność ekstradycji. Umawiające się Strony zobowiązują się w takich przypadkach dokonywać ekstradycji zgodnie z ich ustawami i obowiązującymi traktatami.

Art. VIII

Każda z Umawiających się Stron może zwrócić się do właściwych organów Narodów Zjednoczonych o przedsięwzięcie przewidzianych w Karcie Narodów Zjednoczonych środków, które uznają za odpowiednie dla zapobieżenia i stłumienia aktów ludobójstwa lub innych czynów wymienionych w Artykule III.

Art. IX

Spory pomiędzy Umawiającymi się Stronami, dotyczące wykładni, stosowania lub wykonania niniejszej Konwencji, jak również spory, dotyczące odpowiedzialności państwa za ludobójstwo lub inne czyny wymienione w artykule III, będą oddawane do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości na żądanie którejkolwiek Strony w sporze.

KONWENCJA O NIESTOSOWANIU PRZEDAWNIENIA WOBEC ZBRODNI WOJENNYCH I ZBRODNI PRZECIW LUDZKOŚCI*

z dnia 26 listopada 1968 r., Nowy Jork

Wstęp

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji,

przypominając rezolucje Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 3(I) z dnia 13 lutego 1946 roku i 170(II) z dnia 31 października 1947 roku o ekstradycji i karaniu zbrodniarzy wojennych, rezolucję 95(I) z dnia 11 grudnia 1946 roku potwierdzającą zasady prawa międzynarodowego uznane przez Statut Norymberskiego Międzynarodowego Trybunału Wojskowego i wyrok tego Trybunału oraz rezolucje 2184 (XXI) z dnia 12 grudnia 1966 roku i 2202 (XXI) z dnia 16 grudnia 1966 roku, w których Zgromadzenie wyraźnie potępiło jako zbrodnie przeciw ludzkości naruszenie praw ekonomicznych i politycznych ludności autochtonicznej z jednej strony i politykę apartheidu z drugiej strony,

przypominając rezolucje Rady Gospodarczej i Społecznej Organizacji Narodów Zjednoczonych 1074 D (XXXIX) z dnia 28 lipca 1965 roku i 1158 (XLI) z dnia 5 sierpnia 1966 roku o karaniu zbrodniarzy wojennych i osób, które popełniły zbrodnie przeciw ludzkości,

stwierdzając, że żadna z uroczystych deklaracji lub konwencji ani żaden z aktów odnoszących się do ścigania i karania zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości nie zawiera postanowień dotyczących terminu przedawnienia,

zważywszy, że zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciw ludzkości są najcięższymi zbrodniami w prawie międzynarodowym,

przeświadczone, że skuteczne karanie zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości stanowi ważny czynnik w zapobieganiu takim zbrodniom, ochronie praw człowieka i podstawowych swobód, zwiększaniu zaufania, rozwoju

---

* Data przyjęcia: 26 listopada 1968 roku.

Data wejścia w życie: 11 listopada 1970 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 29 stycznia 1969 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 11 listopada 1970 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1970 roku, Nr 26, poz. 208.

współpracy między narodami i popieraniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa,

stwierdzając, że stosowanie do zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości zasad prawa wewnętrznego odnoszących się do terminu przedawnienia zwykłych zbrodni jest przedmiotem poważnego zaniepokojenia światowej opinii publicznej, ponieważ uniemożliwia to ściganie i karanie osób odpowiedzialnych za te zbrodnie,

uznając za konieczne i uzasadnione w obecnym czasie potwierdzenie w prawie międzynarodowym, poprzez niniejszą Konwencję, zasady nieprzedawniania się zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości i zapewnienie jej powszechnego stosowania,

uzgodniły, co następuje:

Art. I

Nie ulegają przedawnieniu następujące zbrodnie, bez względu na datę ich popełnienia:

- a) zbrodnie wojenne określone w Statucie Norymberskiego Międzynarodowego Trybunału Wojskowego z dnia 8 sierpnia 1945 roku i potwierdzone przez rezolucje Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 3(I) z dnia 13 lutego 1946 roku i 95(I) z dnia 11 grudnia 1946 roku, w szczególności „ciężkie naruszenia” wymienione w konwencjach genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 roku o ochronie ofiar wojny;
- b) zbrodnie przeciw ludzkości popełnione bądź w czasie wojny, bądź w czasie pokoju określone w Statucie Norymberskiego Międzynarodowego Trybunału Wojskowego z dnia 8 sierpnia 1945 roku i potwierdzone przez rezolucje Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 3(I) z dnia 13 lutego 1946 roku i 95(I) z dnia 11 grudnia 1946 roku, wysiedlanie wskutek zbrojnego ataku lub okupacji i nieludzkie czyny wynikające z polityki apartheidu, jak również zbrodnia ludobójstwa zdefiniowana w Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 roku, nawet jeżeli takie czyny nie stanowią naruszenia prawa wewnętrznego kraju, w którym zostały one popełnione.

Art. II

W razie popełnienia jakiegokolwiek zbrodni wspomnianej w artykule I postanowienia niniejszej Konwencji mają zastosowanie do przedstawicieli władz państwowych oraz do osób prywatnych, które brały w nich udział jako sprawcy lub współuczestnicy albo bezpośrednio podlegały innym do popełnienia ja-

kiejkolwiek z tych zbrodni, albo które brały udział w spisku mającym na celu ich popełnienie, bez względu na stadium dokonania, oraz do przedstawicieli władz państwowych, którzy tolerowali ich popełnienie.

Art. III

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji zobowiązują się do przyjęcia wszelkich wewnętrznych środków ustawodawczych lub jakichkolwiek innych, które będą konieczne dla umożliwienia zgodnie z prawem międzynarodowym ekstradycji osób, o których mowa w artykule II tej Konwencji.

Art. IV

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji zobowiązują się do podjęcia, zgodnie z ich procedurą konstytucyjną, wszelkich ustawodawczych bądź innych środków niezbędnych do zapewnienia, aby ustawowe lub inne terminy przedawnienia nie były stosowane w zakresie ścigania i karania zbrodni, o których mowa w artykułach I i II tej Konwencji, i aby tam gdzie takie terminy przedawnienia istnieją, zostały one uchylone.

Art. V

Niniejsza Konwencja będzie otwarta do podpisu do dnia 31 grudnia 1969 roku dla każdego Państwa będącego członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych lub członkiem którejkolwiek z jej organizacji wyspecjalizowanych albo Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, dla każdego Państwa będącego Stroną Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, jak również dla każdego innego państwa zaproszonego przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych do stania się Stroną niniejszej Konwencji.

Art. VI

Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. VII

Niniejsza Konwencja będzie otwarta do przystąpienia dla każdego Państwa, o którym mowa w artykule V. Dokumenty przystąpienia zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. VIII

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie dziewięćdziesiątego dnia od daty złożenia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dziesiątego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia.

2. Dla każdego Państwa, które ratyfikuje niniejszą Konwencję lub przystąpi do niej po złożeniu dziesiątego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia, Konwencja wejdzie w życie dziewięćdziesiątego dnia od daty złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia.

Art. IX

1. Po upływie dziesięcioletniego okresu od daty wejścia niniejszej Konwencji w życie każda z Umawiających się Stron będzie mogła w dowolnym czasie drogą pisemnej notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych złożyć wniosek o rewizję tej Konwencji.

2. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych zadecyduje o środkach, jakie w razie potrzeby zostaną podjęte w odniesieniu do takiego wniosku.

Art. X

1. Niniejsza Konwencja zostanie złożona u Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaze uwierzytelnione odpisy niniejszej Konwencji wszystkim Państwom, o których mowa w artykule V.

3. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych będzie zawiadamiał wszystkie Państwa, o których mowa w artykule V, o:

- a) podpisaniu niniejszej Konwencji oraz dokumentach ratyfikacyjnych i przystąpienia złożonych zgodnie z artykułami V, VI i VII;
- b) dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z artykułem VIII;
- c) notyfikacjach otrzymanych zgodnie z artykułem IX.

Art. XI

Niniejsza Konwencja, której teksty angielski, chiński, francuski, hiszpański i rosyjski są jednakowo autentyczne, będzie nosiła datę 26 listopada 1968 roku. Na dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

**KONWENCJA
W SPRAWIE ZAKAZU STOSOWANIA TORTUR
ORAZ INNEGO OKRUTNEGO, NIELUDZKIEGO
LUB PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA
ALBO KARANIA*,**

z dnia 10 grudnia 1984 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Przekład

Państwa-Strony niniejszej Konwencji,

zważając, że zgodnie z zasadami proklamowanymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie równych i niezaprzeczalnych praw wszystkich członków rodu ludzkiego stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i powszechnego pokoju,

uznając, że prawa te wynikają z godności właściwej istocie ludzkiej,

zważając, że państwa zobowiązane są, zgodnie z Kartą, a w szczególności z jej artykułem 55, do popierania powszechnego i skutecznego poszanowania praw człowieka i podstawowych swobód,

uwzględniając artykuł 5 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i artykuł 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, przewidujące, że nikt nie może być poddawany torturom lub innemu okrutnemu nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu,

uwzględniając również Deklarację o ochronie wszystkich osób przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, uchwaloną przez Zgromadzenie Ogólne dnia 9 grudnia 1975 r.,

pragnąc zwiększyć efektywność walki przeciw torturom oraz innemu okrutnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu w całym świecie,

uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia: 10 grudnia 1984 roku.

Data wejścia w życie: 26 czerwca 1987 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 9 czerwca 1989 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 25 sierpnia 1989 roku.

Adres publikacyjny: Dz.U. z 1989 roku, Nr 63, poz. 378.

CZEŚĆ I

Art. 1.

1. W rozumieniu niniejszej Konwencji określenie „tortury” oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo.

2. Artykuł ten nie narusza umów międzynarodowych lub ustawodawstwa wewnętrznego, zawierających lub mogących zawierać postanowienia o szerszym zastosowaniu.

Art. 2.

1. Każde Państwo-Strona podejmuje skuteczne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe oraz inne w celu zapobieżenia stosowaniu tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją.

2. Żadne okoliczności wyjątkowe, takie jak stan wojny, groźba wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub jakakolwiek inna sytuacja wyjątkowa, nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla stosowania tortur.

3. Polecenie zwierzchnika lub władzy państwowej nie może uzasadniać stosowania tortur.

Art. 3.

1. Żadne Państwo-Strona nie może wydalać, zwracać lub wydawać innemu państwu danej osoby, jeżeli istnieją poważne podstawy, by sądzić, że może jej tam grozić stosowanie tortur.

2. Dla ustalenia istnienia takich podstaw właściwe władze uwzględniają wszelkie stosowne okoliczności, w tym, w odpowiednich wypadkach, istnienie w danym państwie stałej praktyki poważnych, jawnych i masowych naruszeń praw człowieka.

Art. 4.

1. Każde Państwo-Strona zapewnia, aby wszelkie akty tortur stanowiły przestępstwa w rozumieniu jego prawa karnego. Powyższe odnosi się również

do usiłowania użycia tortur i do czynów jakiegokolwiek osoby, stanowiących współudział lub udział w stosowaniu tortur.

2. Każde Państwo-Strona przewiduje odpowiednie kary za te przestępstwa przy uwzględnieniu ich poważnego charakteru.

Art. 5.

1. Każde Państwo-Strona podejmuje środki niezbędne dla ustanowienia swojej właściwości w odniesieniu do przestępstw wymienionych w artykule 4 w następujących wypadkach:

- a) gdy przestępstwa zostały popełnione na terytorium podlegającym jego jurysdykcji lub na pokładzie statku powietrznego bądź morskigo, zarejestrowanego w tym państwie;
- b) gdy domniemany sprawca przestępstwa jest obywatelem tego państwa;
- c) gdy ofiara jest obywatelem tego państwa, a państwo to uzna to za celowe.

2. Każde Państwo-Strona podejmuje również środki niezbędne dla ustanowienia swojej właściwości w odniesieniu do tych przestępstw w wypadkach, gdy domniemany ich sprawca znajduje się na dowolnym terytorium pozostającym pod jego jurysdykcją, a państwo to nie wydaje go, zgodnie z artykułem 8, jednemu z państw wymienionych w ustępie 1 niniejszego artykułu.

3. Niniejsza Konwencja nie wyłącza jurysdykcji w sprawach karnych, wykonywanej zgodnie z ustawodawstwem wewnętrznym.

Art. 6.

1. Upewniwszy się, po rozpatrzeniu będących w jego dyspozycji informacji, że okoliczności tego wymagają, każde Państwo-Strona, na którego terytorium znajduje się osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa określonego w artykule 4, dokonuje jej zatrzymania lub podejmuje inne środki prawne zabezpieczające jej obecność. Zatrzymanie oraz inne środki prawne realizowane są zgodnie z ustawodawstwem tego Państwa i mogą być utrzymane tylko na okres niezbędny dla podjęcia ścigania lub dokonania wydania osoby.

2. Wyżej wymienione Państwo przeprowadza niezwłocznie wstępne badanie sprawy.

3. Każdej osobie zatrzymanej na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu zapewnia się możliwość niezwłocznego porozumienia się z najbliższym odpowiednim przedstawicielstwem państwa, którego jest obywatelem, lub w razie gdy chodzi o bezpaństwowca, z przedstawicielem państwa, w którym zwykle zamieszkuje.

4. Jeżeli dane Państwo zgodnie z niniejszym artykułem dokonało zatrzymania osoby, zawiadamia o tym niezwłocznie państwa wymienione w ustępie 1 artykułu 5, informując jednocześnie o podstawach zatrzymania. Państwo prowadzące dochodzenie wstępne, określone w ustępie 2 niniejszego arty-

kułu, informuje niezwłocznie o jego wynikach powyższe państwa i wskazuje, czy zamierza skorzystać z własnej jurysdykcji.

Art. 7.

1. Państwo-Strona, na którego terytorium pozostającym pod jego jurysdykcją została ujawniona osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa określonego w artykule 4, w przypadkach określonych w artykule 5 i jeżeli nie wydaje tej osoby, przekazuje sprawę swoim właściwym organom w celu przeprowadzenia postępowania karnego.

2. Powyższe organy wydają orzeczenie na takich samych zasadach jak w wypadku każdego poważnego przestępstwa pospolitego, zgodnie z ustawodawstwem tego Państwa. W wypadkach określonych w ustępie 2 artykułu 5, wymogi dotyczące dowodów, obowiązujące w ramach ścigania i postępowania sądowego, nie mogą być mniej surowe niż te, które stosuje się w wypadkach określonych w ustępie 1 artykułu 5.

3. Osobie ściganej za jedno z przestępstw określonych w artykule 4 gwarantuje się sprawiedliwe traktowanie we wszystkich etapach postępowania.

Art. 8.

1. Przestępstwa określone w artykule 4 są uważane za przestępstwa uzasadniające wydanie i podlegają włączeniu do wszelkich umów o ekstradycji zawartych między Państwami-Stronami. Państwa-Strony zobowiązują się włączyć te przestępstwa, jako przestępstwa uzasadniające wydanie, do umów o ekstradycji, które zostaną między nimi zawarte.

2. Jeżeli Państwo-Strona, które uzależnia wydanie od istnienia umowy, otrzymuje wniosek o wydanie od innego Państwa-Strony, z którym nie posiada umowy o ekstradycji, może ono uznać niniejszą Konwencję w odniesieniu do tych przestępstw za podstawę prawną wydania. Wydanie poddane jest innym warunkom, przewidzianym przez prawo państwa wezwanego.

3. Państwa-Strony nie uzależniające wydania od istnienia umowy uznają w stosunkach między sobą przestępstwa te za przestępstwa uzasadniające wydanie, na warunkach przewidzianych przez prawo Państwa wezwanego.

4. Dla celów wydania w stosunkach między Państwami-Stronami przestępstwa te są uznawane za popełnione zarówno w miejscu ich popełnienia, jak i na terytoriach pod jurysdykcją Państw obowiązanych do ustanowienia swojej jurysdykcji na mocy ustępu 1 artykułu 5.

Art. 9.

1. Państwa-Strony udzielają sobie wzajemnie możliwie najpełniejszej pomocy we wszelkich postępowaniach karnych dotyczących przestępstw określonych w artykule 4, łącznie z przekazywaniem wszystkich, będących w ich dyspozycji, dowodów, niezbędnych dla celów postępowania.

2. Państwa-Strony wypełniają swoje zobowiązania określone w ustępie 1 niniejszego artykułu zgodnie z wszelkimi umowami o wzajemnej pomocy prawnej, zawartymi pomiędzy nimi.

Art. 10.

1. Każde Państwo-Strona czuwa, aby materiały szkoleniowe i informacje dotyczące zakazu stosowania tortur były w pełni włączone do programów szkoleniowych dla personelu cywilnego lub wojskowego organów wymiaru sprawiedliwości, personelu lekarskiego, funkcjonariuszy państwowych oraz innych osób, które mogą brać udział w nadzorowaniu, przesłuchiwanie lub postępowaniu z osobami poddanymi jakiegokolwiek formie zatrzymania, aresztowania lub pozbawienia wolności.

2. Każde Państwo-Strona włącza powyższy zakaz do instrukcji lub regulaminów określających zadania i obowiązki wyżej określonego personelu.

Art. 11.

Każde Państwo-Strona systematycznie nadzoruje zasady, instrukcje, metody i praktykę, dotyczące przesłuchiwania, a także przepisy dotyczące nadzoru i obchodzenia się z osobami poddanymi wszelkim formom zatrzymania, aresztowania lub pozbawienia wolności na terytorium podlegającym jego jurysdykcji w celu niedopuszczenia do wypadków stosowania tortur.

Art. 12.

Każde Państwo-Strona zapewnia, aby jego właściwe organy przeprowadzały szybkie i bezstronne dochodzenie, gdy istnieją uzasadnione podstawy, by sądzić, iż na terytorium podlegającym jego jurysdykcji były stosowane tortury.

Art. 13.

Każde Państwo-Strona zapewnia, by każda osoba, która twierdzi, że została poddana torturom na terytorium podlegającym jurysdykcji tego Państwa, miała prawo złożenia skargi do właściwych organów oraz do szybkiego i bezstronnego rozpatrzenia przez nie takiej skargi. Podejmowane będą środki dla zapewnienia ochrony skarżącego i świadków przed wszelkimi formami złego traktowania lub zastraszania w związku z jego skargą lub zeznaniami świadków.

Art. 14.

1. Każde Państwo-Strona zapewni w swoim systemie prawnym, aby ofiara tortur miała gwarantowane prawo do zadośćuczynienia oraz sprawiedliwego i adekwatnego odszkodowania, łącznie ze środkami niezbędnymi dla możliwie najpełniejszej rehabilitacji. W razie śmierci ofiary w wyniku stosowania tortur, prawo do odszkodowania przechodzi na osoby, które pozostawały na jej utrzymaniu.

2. Artykuł niniejszy w niczym nie wyłącza prawa ofiary lub innych osób do odszkodowania na mocy przepisów prawa wewnętrznego.

Art. 15.

Każde Państwo-Strona zapewni, aby jakiegokolwiek oświadczenie, które, jak ustalono, zostało złożone w wyniku zastosowania tortur, nie zostało wykorzystane w charakterze dowodu w postępowaniu, z wyjątkiem wypadku, gdy jest ono wykorzystywane przeciwko osobie oskarżonej o stosowanie tortur, jako dowód na to, że oświadczenie zostało złożone.

Art. 16.

1. Każde Państwo-Strona zobowiązuje się do zapobiegania na całym terytorium podlegającym jego jurysdykcji stosowania innych aktów okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, nie określonych w definicji tortur zawartej w artykule 1, gdy akty takie dokonywane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym, na skutek ich polecenia lub za ich wyraźną lub milczącą zgodą. W szczególności zobowiązania zawarte w artykułach 10, 11, 12 i 13 stosowane są z zastąpieniem wzmianki o torturze wzmiankami o innych formach okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania.

2. Postanowienia niniejszej Konwencji nie naruszają postanowień innych umów międzynarodowych lub ustawodawstwa wewnętrznego, które zakazują okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania bądź też dotyczą wydania lub wydalenia.

CZEŚĆ II

Art. 17.

1. Tworzy się niniejszym Komitet przeciwko torturom (zwany dalej „Komitetem”), który realizuje niżej określone zadania. Komitet składa się z dziesięciu ekspertów o nieposzlakowanej moralności, posiadających uznaną wiedzę w dziedzinie praw człowieka i występujących w imieniu własnym. Eksperci wybierani są przez Państwa-Strony z uwzględnieniem sprawiedliwego podziału geograficznego oraz celowości udziału w pracach Komitetu osób posiadających doświadczenie prawnicze.

2. Członkowie Komitetu wybierani są w głosowaniu tajnym z listy osób zgłoszonych przez Państwa-Strony. Każde Państwo-Strona może wysunąć jedną kandydaturę spośród swoich obywateli. Państwa-Strony uwzględniają celowość wyznaczenia osób, które są także członkami Komitetu do Spraw Praw Człowieka, utworzonego zgodnie z Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych, i wyrażają chęć do pracy w Komitecie przeciwko torturom.

3. Wybory członków Komitetu przeprowadza się na spotkaniach Państw-Stron, zwoływanych przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych raz na dwa lata. Na spotkaniach, na których kworum stanowi dwie trzecie Państw-Stron, członkami Komitetu stają się kandydaci, którzy otrzymali największą liczbę głosów i bezwzględną większość głosów obecnych i uczestniczących w głosowaniu przedstawicieli Państw-Stron.

4. Pierwsze wybory zostaną przeprowadzone nie później niż po upływie sześciu miesięcy od daty wejścia w życie niniejszej Konwencji. Przynajmniej na cztery miesiące przed datą każdego wyborów Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekazuje Państwom-Stronom pismo z propozycją przedstawienia w terminie trzymiesięcznym swoich kandydatów. Sekretarz Generalny przygotowuje listę, na której umieszcza w porządku alfabetycznym wysunięte w ten sposób osoby, ze wskazaniem Państw-Stron, które je wysunęły, i przekazuje ją Państwom-Stronom.

5. Członkowie Komitetu wybierani są na okres czteroletni. Mają oni prawo do ponownego wyboru przy powtórnym zgłoszeniu ich kandydatur. Jednakże termin kadencji pięciu członków wybranych w pierwszych wyborach upływa po dwóch latach; niezwłocznie po pierwszych wyborach nazwiska tych pięciu członków ustalone zostaną w drodze losowania przez przewodniczącego spotkania, określonego w ustępie 3 niniejszego artykułu.

6. W wypadku śmierci, zrzeczenia się obowiązków przez członka Komitetu lub niemożności ich pełnienia przez niego z jakichkolwiek innych przyczyn, Państwo-Strona, które wysunęło jego kandydaturę, wyznacza na pozostały okres innego eksperta spośród swoich obywateli za akceptacją większości Państw-Stron. Kandydaturę uważa się za przyjętą, jeżeli połowa lub więcej Państw-Stron nie dało negatywnej odpowiedzi w ciągu sześciu tygodni od otrzymania informacji Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o proponowanym mianowaniu.

7. Państwa-Strony podejmują się pokrywać wydatki członków Komitetu w okresie pełnienia przez nich zadań w Komitecie.

Art. 18.

1. Komitet wybiera swoich funkcjonariuszy na okres dwóch lat. Mogą oni być wybrani ponownie.

2. Komitet ustala własny regulamin wewnętrzny, który jednakże powinien m.in. zawierać następujące postanowienia:

- a) sześciu członków tworzy kworum;
- b) decyzje Komitetu podejmuje się większością głosów obecnych członków.

4. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zapewnia do dyspozycji Komitetu niezbędny personel oraz wyposażenie niezbędne dla skutecznego wypełniania przez niego zadań określonych w niniejszej Konwencji.

5. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zwołuje pierwsze posiedzenie Komitetu. Po tym posiedzeniu Komitet zbiera się w wypadkach określonych w jego regulaminie wewnętrznym.

6. Państwa-Strony zobowiązują się pokrywać wydatki wynikłe ze spotkań Państw-Stron i Komitetu, łącznie z pokryciem poniesionych przez Organizację Narodów Zjednoczonych wszelkich wydatków, takich jak: opłata personelu i wyposażenia, zapewniane przez Organizację Narodów Zjednoczonych zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu.

Art. 19.

1. Państwa-Strony przedkładają Komitetowi - za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych - raporty o podjętych przez siebie środkach w zakresie realizacji zobowiązań podjętych zgodnie z niniejszą Konwencją w ciągu jednego roku po wejściu Konwencji w życie w stosunku do tego Państwa-Strony. Następnie Państwa-Strony przedkładają raz na cztery lata raporty uzupełniające o wszelkich nowych podjętych przez siebie środkach, a także inne raporty, o które zwróci się Komitet.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekazuje raporty wszystkim Państwom-Stronom.

3. Każdy raport badany jest przez Komitet, który może wnieść uwagi o charakterze ogólnym, jakie uzna za celowe, i przekazać je zainteresowanemu Państwu-Stronie. Dane Państwo-Strona może w odpowiedzi przedstawić Komitetowi swoje uwagi, jakie uzna za stosowne.

4. Komitet według swego uznania może zdecydować o włączeniu wszelkich uwag, jakie zostały przezeń wniesione zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu, wraz z uwagami do nich, otrzymanymi od odpowiedniego Państwa-Strony do swego sprawozdania rocznego, przygotowywanego zgodnie z artykułem 24. Na wniosek zainteresowanego Państwa-Strony Komitet może również włączyć raport przedłożony zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu.

Art. 20.

1. Jeżeli Komitet otrzyma wiarygodną informację, która jego zdaniem zawiera w pełni uzasadnione dane o systematycznym stosowaniu tortur na terytorium Państwa-Strony, zwraca się do tego Państwa-Strony o współpracę w zbadaniu tej informacji i przedłożenie w tym celu swych uwag odnoszących się do tej informacji.

2. Z uwzględnieniem wszelkich uwag, które mogą być przedstawione przez dane, a także każdej innej odnoszącej się do sprawy informacji, będącej w jego dyspozycji, Komitet może, jeżeli uzna to za celowe, wyznaczyć jednego lub kilku swoich członków dla przeprowadzenia poufnego dochodzenia i pilnego przedłożenia Komitetowi odpowiedniego sprawozdania.

3. Jeżeli na mocy ustępu 2 niniejszego artykułu prowadzone jest dochodzenie, Komitet dąży do nawiązania współpracy z odpowiednim Państwem-Stroną. Za zgodą tego Państwa-Strony dochodzenie takie może być połączone z przybyciem na jego terytorium.

4. Po zbadaniu wyników dochodzenia przeprowadzonego przez członka lub członków Komitetu, przedłożonych zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu, Komitet przekazuje je odpowiedniemu Państwu-Stronie, wraz ze wszelkimi uwagami lub wnioskami, które w danej sytuacji wydają się być stosowne.

5. Wszelkie prace Komitetu, określone w ustępach 1 - 4 niniejszego artykułu, mają charakter poufny i na wszystkich ich etapach należy dążyć do współpracy z Państwem-Stroną. Po zakończeniu prac w zakresie dochodzenia, przeprowadzonego zgodnie z ustępem 2, Komitet może po konsultacji z odpowiednim Państwem-Stroną podjąć decyzję o włączeniu krótkiego sprawozdania z wyników wykonanej pracy do swego corocznego sprawozdania, przygotowywanego zgodnie z artykułem 24.

Art. 21.

1. Na mocy niniejszego artykułu każde Państwo-Strona niniejszej Konwencji może w dowolnym czasie oświadczyć, iż uznaje kompetencje Komitetu w sprawie otrzymywania i rozpatrywania informacji dotyczących doniesień jednego Państwa-Strony, że inne Państwo-Strona nie wypełnia swoich zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji. Informacje takie mogą być przyjmowane i rozpatrywane zgodnie z niniejszym artykułem tylko w przypadku, gdy przedstawiło je Państwo-Strona, które samo złożyło oświadczenie o uznaniu kompetencji Komitetu w tym zakresie. Komitet nie rozpatruje informacji, jeżeli dotyczą one Państwa-Strony, które nie złożyło odnośnego oświadczenia. Informacje otrzymane zgodnie z niniejszym artykułem rozpatrywane są według następującej procedury:

- a) jeżeli Państwo-Strona uważa, że inne Państwo-Strona nie wypełnia postanowień niniejszej Konwencji, może ono w drodze pisemnej zwrócić mu na to uwagę. W ciągu trzech miesięcy od otrzymania takiej wiadomości Państwo, do którego była ona skierowana, przedstawia w formie pisemnej Państwu przesyłającemu wyjaśnienie lub inne pisemne oświadczenie w tej sprawie, które powinno zawierać, o ile jest to możliwe i celowe, informacje na temat swoich przepisów lub środków odwoławczych, które były, będą lub mogą być podjęte w danej sprawie;
- b) jeżeli sprawa nie została rozstrzygnięta ku zadowoleniu obu zainteresowanych Państw-Stron w ciągu sześciu miesięcy od otrzymania przez Państwo otrzymujące pierwotnej wiadomości, każde z tych Państw ma prawo skierować sprawę do Komitetu, zawiadamiając o tym Komitet oraz drugie Państwo;

- c) Komitet może rozpatrzyć sprawę przekazania mu zgodnie z niniejszym artykułem dopiero po uprzednim upewnieniu się, że wszystkie dostępne środki wewnętrzne zostały zastosowane i wyczerpane w danym przypadku zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego. Zasady tej nie stosuje się w przypadkach, gdy zastosowanie takich środków wymagałoby zbyt długich terminów lub nasuwa wątpliwości, czy przyniesie efektywną pomoc osobie będącej ofiarą naruszenia niniejszej Konwencji;
- d) przy rozpatrywaniu zawiadomień określonych w niniejszym artykule Komitet odbywa posiedzenia przy drzwiach zamkniętych;
- e) z zastrzeżeniem postanowień punktu c) Komitet świadczy dobre usługi zainteresowanym Państwom-Stronom w celu ugodowego rozstrzygnięcia sprawy na podstawie poszanowania zobowiązań określonych w niniejszej Konwencji. W tym celu Komitet może w razie potrzeby powołać ad hoc specjalną komisję rozjemczą;
- f) w każdej przekazanej mu zgodnie z niniejszym artykułem sprawie Komitet może wezwać odpowiednie Państwa-Strony, określone w punkcie b), do przedstawienia informacji odnoszącej się do sprawy;
- g) Państwa-Strony określone w punkcie b) mają prawo być reprezentowane przy rozpatrywaniu sprawy w Komitecie i przedstawiać stanowisko ustnie lub pisemnie bądź w obu tych formach;
- h) Komitet powinien w ciągu dwunastu miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia określonego w punkcie b) przedstawić informację:
  - i) jeżeli osiągnięto rozstrzygnięcie w trybie przewidzianym w punkcie e), Komitet w swojej informacji ogranicza się do krótkiego przedstawienia faktów i osiągniętego rozstrzygnięcia;
  - ii) jeżeli w ramach punktu e) rozstrzygnięcia nie osiągnięto, Komitet w swojej informacji ogranicza się do krótkiego przedstawienia faktów; wywody pisemne i zapis ustnych oświadczeń, przedstawionych przez odpowiednie Państwa-Strony, załącza się do informacji.

W każdej sprawie informację przekazuje się zainteresowanym Państwom-Stronom.

2. Postanowienia niniejszego artykułu wejdą w życie, gdy pięć Państw-Stron niniejszej Konwencji złoży oświadczenie określone w ustępie 1 niniejszego artykułu. Oświadczenia takie składane są przez Państwa-Strony Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, który przesyła ich odpisy innym Państwom-Stronom. Oświadczenie może być w każdym czasie cofnięte w drodze zawiadomienia, przesłanego do Sekretarza Generalnego. Cofnięcie nie stoi na przeszkodzie rozpatrzeniu sprawy będącej przedmiotem informacji, przekazanej już stosownie do niniejszego artykułu; po otrzymaniu przez Sekretarza Generalnego zawiadomieniu o cofnięciu oświadczenia żąd-

ne kolejne informacje jakiegokolwiek Państwa-Strony nie będą przyjmowane, w myśl niniejszego artykułu, chyba że odpowiednie Państwo-Strona złoży nowe oświadczenie.

Art. 22.

1. Państwo-Strona niniejszej Konwencji może w każdym czasie oświadczyć, zgodnie z niniejszym artykułem, że uznaje kompetencje Komitetu w zakresie otrzymywania i rozpatrywania zawiadomień przekazywanych przez lub w imieniu osób podlegających jego jurysdykcji, które twierdzą, że są ofiarami naruszenia przez postanowień Konwencji. Komitet nie przyjmuje żadnych zawiadomień, jeżeli dotyczą one Państwa-Strony, które nie złożyło takiego oświadczenia.

2. Komitet nie przyjmuje zawiadomienia przekazanego zgodnie z niniejszym artykułem, jeżeli jest ono anonimowe lub jego zdaniem stanowi nadużycie prawa do przedstawiania takich zawiadomień albo jest sprzeczne z postanowieniami niniejszej Konwencji.

3. Z zastrzeżeniem postanowień ustępu 2 Komitet przekazuje do wiadomości Państwa-Strony niniejszej Konwencji, wszelkie zawiadomienia przedłożone zgodnie z niniejszym artykułem. Państwo, które otrzymało zawiadomienie, przedstawia Komitetowi w ciągu sześciu miesięcy wyjaśnienie pisemne lub oświadczenie wyjaśniające sprawę i wskazujące środki podjęte dla rozwiązania sytuacji.

4. Komitet rozpatruje zawiadomienia otrzymane zgodnie z niniejszym artykułem w świetle wszystkich informacji, przedstawionych przez daną osobę lub w jej imieniu oraz odpowiednie.

5. Komitet nie rozpatruje zawiadomień pochodzących od osoby, na mocy niniejszego artykułu, bez upewnienia się, że:

- a) ta sama sprawa nie była i nie jest rozpatrywana przez inny organ międzynarodowy zajmujący się postępowaniem wyjaśniającym lub rozstrzyganiem;
- b) dana osoba wyczerpała wszelkie dostępne w prawie wewnętrznym środki ochrony prawnej; zasada ta nie obowiązuje w wypadkach, gdy stosowanie tych środków przewleka się w sposób nieuzasadniony lub jest wątpliwe, czy przyniosą one zadośćuczynienie osobie będącej ofiarą naruszenia niniejszej Konwencji.

6. Przy rozpatrywaniu zawiadomień w trybie niniejszego artykułu Komitet obraduje przy drzwiach zamkniętych.

7. Komitet przekazuje swoją opinię odpowiedniemu Państwu-Stronie i danej osobie.

8. Postanowienia niniejszego artykułu wejdą w życie, gdy pięć Państw-Stron niniejszej Konwencji złoży oświadczenie określone w ustępie 1 niniejszego artykułu. Oświadczenia takie przekazywane są przez Państwa-Strony Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, który przesyła ich odpi-

sy pozostałym Państwom-Stronom. Oświadczenie może być w każdym czasie cofnięte w drodze zawiadomienia, skierowanego do Sekretarza Generalnego. Cofnięcie oświadczenia nie stoi na przeszkodzie rozpatrzeniu sprawy stanowiącej przedmiot zawiadomienia przekazanego już stosownie do niniejszego artykułu. Żadne kolejne zawiadomienia, przesyłane przez osobę lub w jej imieniu, nie będą przyjmowane zgodnie z niniejszym artykułem po otrzymaniu przez Sekretarza Generalnego zawiadomienia o cofnięciu oświadczenia, chyba że odpowiednio Państwo-Strona złoży nowe oświadczenie.

Art. 23.

Członkowie Komitetu oraz komisji rozjemczych ad hoc, którzy mogą być mianowani zgodnie z punktem e) ustępu 1 artykułu 21, mają prawo do ulg, przywilejów i immunitetów należnych ekspertom działającym na zlecenie Organizacji Narodów Zjednoczonych, określonych w odpowiednich postanowieniach Konwencji o przywilejach i immunitetach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 24.

Komitet przedkłada Państwom-Stronom oraz Zgromadzeniu Ogólnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych roczny raport o swej działalności prowadzonej w celu stosowania niniejszej Konwencji.

(...)

IV
MIĘDZYNARODOWE
PRAWO HUMANITARNE KONFLIKTÓW
ZBROJNYCH

KONWENCJA DOTYCZĄCA PRAW I ZWYCZAJÓW WOJNY LĄDOWEJ (HASKA)*

z dnia 18 października 1907 r., Haga

zważywszy, że, poszukując sposobów zachowania pokoju i zapobieżenia zbrojnym starciom pomiędzy narodami, ważnym jest jednocześnie zająć się tym wypadkiem, gdy zwrócenie się do oręża nastąpiłoby wskutek wydarzeń, których ich usiłowania nie mogłyby odwrócić,

ożywione pragnieniem służenia i w tej ostatecznej ewentualności interesom ludzkości i wzrastającym wymaganiom cywilizacji,

uważając, że należy w tym celu dokonać rewizji praw i ogólnych zwyczajów wojennych, bądź dla dokładniejszego określenia ich, bądź dla pewnego ich ograniczenia celem osłabienia, o ile to możliwe, ich surowości,

uznały za potrzebne uzupełnić i ściślej określić co do pewnych punktów dzieło pierwszej Konferencji Pokoju, która, przejmując, w dalszym ciągu Konferencji Brukselskiej 1874 r., idee, poddane przez mądrą i szlachetną przeczność, powzięła postanowienia w przedmiocie określenia i uregulowania zwyczajów wojny na lądzie,

zdaniem Wysokich Układających się Stron, postanowienia te, których ułożenie spowodowane zostało pragnieniem umniejszenia nieszczęść wojny, o ile konieczności wojskowe na to pozwalają, mają służyć jako ogólna reguła postępowania dla prowadzących wojnę w ich wzajemnych stosunkach, oraz w stosunku do ludności,

jednakże było niemożliwym na razie uzgodnienie odnośnych postanowień, rozciągających się na wszystkie okoliczności mogące mieć miejsce w praktyce,

skądinąd nie mogło być zamiarem Wysokich Układających się Stron, aby wypadki nieprzewidziane zostały z braku sformułowanych pisemnie postanowień pozostawione dowolnej ocenie ze strony dowodzących wojskami,

---

* Data przyjęcia: 18 października 1907 roku.

Data wejścia w życie: 26 stycznia 1910 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: oświadczenie rządowe z dnia 20 stycznia 1927 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 9 lipca 1925 roku.

Adres publikacyjny: Dz.U. z 1927 roku, Nr 21, poz. 161.

zanim bardziej wyczerpujący kodeks praw wojennych będzie mógł być ułożonym, Wysokie Układające się Strony uważają za właściwe skonstatować, że w wypadkach, nieobjętych przepisami obowiązującymi, przyjętymi przez nie, ludność i strony wojujące pozostają pod opieką i władzą zasad prawa narodów, wypływających ze zwyczajów, ustanowionych między cywilizowanymi narodami, oraz z zasad humanitarności i wymagań społecznego sumienia,

oświadczają one, że w tym sensie należy rozumieć zwłaszcza artykuły 1 i 2 przyjętego regulaminu,

Wysokie Układające się Strony, pragnąc zawrzeć nową konwencję w tym celu, mianowały swymi pełnomocnikami:

(...)

Art. 1.

Mocarstwa Układające się wydadzą swym siłom zbrojnym lądowym instrukcje, zgodne z „Regulaminem dotyczącym praw i zwyczajów wojny lądowej”, załączonym do niniejszej Konwencji.

Art. 2.

Postanowienia, zawarte w regulaminie, wspomnianym w art. 1 oraz niniejszej Konwencji, obowiązują tylko w stosunku pomiędzy Mocarstwami Układającymi się i tylko jeśli wszyscy wojujący należą do Konwencji.

Art. 3.

Strona wojująca, która naruszyła postanowienia powyższego regulaminu, będzie pociągnięta do indemnizacji, jeśli tego zajdzie potrzeba. Strona ta będzie odpowiedzialną za każdy czyn osób, wchodzących w skład jej siły zbrojnej.

Art. 4.

Niniejsza Konwencja, należycie ratyfikowana, zastąpi w stosunkach pomiędzy Mocarstwami Układającymi się Konwencję z 29-go lipca 1899 r., dotyczącą praw i zwyczajów wojny lądowej.

Konwencja 1899 r. pozostaje obowiązującą w stosunkach pomiędzy mocarstwami, które ją podpisały, a któreby nie ratyfikowały niniejszej Konwencji.

Art. 5.

Niniejsza Konwencja będzie ratyfikowaną jak można najprędzej. Dokumenty ratyfikacyjne będą złożone w Hadze.

Pierwsze złożenie ratyfikacji będzie stwierdzone przez Protokół, podpisany przez przedstawicieli mocarstw, które uczestniczą w nim, oraz przez Ministra Spraw Zagranicznych Holandji.

Następne złożenia ratyfikacji dokonywać się będą za pomocą notyfikacji pisemnej, skierowanej na imię Rządu Holenderskiego z załączeniem dokumentu ratyfikacyjnego.

Zaświadczona kopia Protokołu, dotyczącego pierwszego złożenia ratyfikacji oraz wspomnianych w poprzednim ustępie notyfikacji, jak również dokumentów ratyfikacyjnych, będą natychmiast doreczone staraniem Rządu Holenderskiego i drogą dyplomatyczną mocarstwu zaproszonym na drugą Konferencję Pokojową, jak również innym mocarstwom, które przystąpiły do Konwencji. W wypadkach, przewidzianych w ustępie poprzednim, Rząd Holenderski zakomunikuje im równocześnie datę, w której tę notyfikację otrzymał.

Art. 6.

Mocarstwa nie sygnujące Konwencji mogą do niej przystąpić. Mocarstwo, które pragnie przystąpić, notyfikuje pisemnie swój zamiar Rządowi Holenderskiemu, przesyłając mu akt o przystąpieniu, który będzie złożony w archiwach wspomnianego Rządu.

Rząd ten prześle natychmiast wszystkim innym mocarstwom zaświadczoną kopie notyfikacji i aktu przystąpienia ze wskazaniem daty, w której on otrzymał notyfikację.

Art. 7.

Niniejsza Konwencja zacznie obowiązywać państwa, które wzięły udział w pierwszym złożeniu ratyfikacji w 60 dni od daty zaprotokółowania tego złożenia ratyfikacji, zaś mocarstwa, które ratyfikują lub przystąpią później – w 60 dni po otrzymaniu przez Rząd Holenderski notyfikacji o ratyfikacji przez nie lub o ich przystąpieniu.

Art. 8.

Gdyby które z Mocarstw Układających się zechciało wypowiedzieć powyższą Konwencję, winna być uczyniona pisemna notyfikacja Rządowi Holenderskiemu, który natychmiast prześle wszystkim innym mocarstwom kopie zaświadczoną tej notyfikacji, komunikując równocześnie datę, w której on ją otrzymał. Wypowiedzenie Konwencji obowiązywać będzie tylko to mocarstwo, które notyfikowało je i w jeden rok po dostarczeniu notyfikacji Rządowi Holenderskiemu.

Art. 9.

W rejestrze, prowadzonym przez Ministra Spraw Zagranicznych Holandji, będzie wskazana data złożenia ratyfikacji, dokonanego w myśl art. 5 ustęp 3

i 4, jak również data, w której otrzymywane będą notyfikacje o zgłoszeniu akcesu (art. 6, 2) lub o wypowiedzeniu Konwencji (art. 8 ust. 1). Każde Mocarstwo Układające się dopuszczone jest do wglądu do tego rejestru i może żądać zaświadczonych za zgodność wyciągów z tegoż.

Na dowód czego pełnomocnicy opatrzili niniejsza Konwencję swemi podpisami.

Sporządzono w Hadze dn. 18 października 1907 r. w jedynym egzemplarzu, który złożony będzie w archiwum Rządu Holenderskiego, a kopje tegoż egzemplarza, zaświadczone za zgodność, będą doreczone drogą dyplomatyczną mocarstwom, które były zaproszone na II-gą Konferencję Pokojową.

(...)

Aneks do Konwencji

REGULAMIN

dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej

DZIAŁ I

O WOJUJĄCYCH

ROZDZIAŁ I

Określenie wojującego

Art. 1.

Ustawy, prawa i obowiązki wojenne stosują się nietylko do armji, lecz również do pospolitego ruszenia i oddziałów ochotniczych, o ile odpowiadają one warunkom następującym:

- 1) jeżeli mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych;
- 2) noszą stałą i dającą się rozpoznać zdaleka odznakę wyróżniającą;
- 3) jawnie noszą broń;
- 4) przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojennych.

W tych krajach, gdzie pospolite ruszenie lub oddziały ochotnicze stanowią armję lub wchodzi w jej skład, nazwa armji rozciąga się na nie.

Art. 2.

Ludność terytorjum niezajętego, która przy zbliżeniu się nieprzyjaciela dobrowolnie chwyta za broń, aby walczyć z wkraczającymi wojskami i nie miała czasu zorganizować się zgodnie z artykułem 1, będzie uważana za stronę wojującą, jeżeli jawnie nosi broń i zachowuje prawa i zwyczaje wojenne.

Art. 3.

Zbrojne siły stron wojujących mogą składać się z walczących i niewalczących. W razie zagarnięcia ich przez nieprzyjaciela zarówno tym, jak i tamtym przysługuje prawo być traktowanymi jak jeńcy wojenni.

ROZDZIAŁ II

O jeńcach wojennych

Art. 4.

Jeńcy wojenni zostają pod władzą Rządu nieprzyjacielskiego, lecz nie pod władzą osób lub oddziałów, które ich wzięły do niewoli. Powinni być traktowani w sposób humanitarny.

Wszystko, co stanowi ich własność osobistą, z wyjątkiem broni, koni i papierów wojskowych, pozostaje ich własnością.

Art. 5.

Jeńcy wojenni mogą być poddani internowaniu w mieście, fortecy, obozie lub jakimkolwiek innym miejscu, pod warunkiem niewydalania się poza pewne oznaczone granice; lecz zamknięcie ich może być zarządzane tylko jako niezbędny środek bezpieczeństwa i wyłącznie na czas trwania okoliczności, powodujących taki środek.

Art. 6.

Państwo może używać jako pracowników jeńców wojennych, za wyjątkiem oficerów, odpowiednio do ich rangi i zdolności. Prace te nie powinny być nadmierne i nie będą w żadnym związku z działaniami wojennymi. Jeńcom może być dozwolona praca na rachunek publicznych urzędów administracyjnych lub osób prywatnych, lub na własny rachunek.

Prace, wykonywane dla Państwa, opłacane są według taryf obowiązujących dla wojskowych armji narodowej, wykonywujących te same prace, lub jeżeli tych taryf niema, to zgodnie z cenami, odpowiadającymi wykonanej pracy.

O ile prace są wykonane dla innych urzędów lub dla osób prywatnych, warunki pracy winny być określone w porozumieniu z władzami wojskowymi. Zapłata, otrzymana przez jeńców, będzie służyła do ulżenia ich doli, a nadwyżka zostanie im doręczoną w chwili zwolnienia, za potrąceniem kosztów utrzymania.

Art. 7.

Utrzymanie jeńców wojennych obciąża Rząd, w którego mocy się znajdują. W braku specjalnego porozumienia między stronami wojującymi jeńcy wojenni otrzymują pożywienie, pomieszczenie i ubranie w równej mierze jak wojska rządu, który wzięł ich do niewoli.

Art. 8.

Jeńcy wojenni podlegają ustawom, przepisom i rozkazom, obowiązującym w armji państwa, w którego mocy pozostają. Wszelkie nieposłuszeństwo upoważnia do stosowania względem nich niezbędnych zarządzeń przymusowych. Jeńcy zbiegli, którzy byliby ujęci, zanim zdolali połączyć się ze swą armją, albo zanim zdolali opuścić terytorjum, zajęte przez armję, która ich wzięła do niewoli, podlegają karom dyscyplinarnym.

Jeńcy wojenni, którzy po udanej ucieczce znowu dostaną się do niewoli, nie podlegają żadnej karze, za poprzednią ucieczkę.

Art. 9.

Każdy jeńiec wojenny winien, jeśli będzie pytany w tym przedmiocie, wyjawić swe prawdziwe nazwisko i stopień, a w razie gdyby przekroczył ten przepis, narazi się na ograniczenie praw, które przyznane są jeńcom wojennym jego kategorii.

Art. 10.

Jeńcy mogą być zwolnieni na słowo honoru, jeśli to dozwolone jest przez prawa ich kraju i w takim razie powinni, rękując za to swoim honorem osobistym, skrupulatnie wypełnić powzięte zobowiązania, zarówno w stosunku do własnego rządu, jak i tego rządu, który ich wzięł do niewoli. W tymże wypadku ich własny rząd obowiązany jest nie żądać i nie przyjmować od nich żadnych usług, sprzeciwiających się danemu słowu.

Art. 11.

Jeńiec wojenny nie może być zmuszony do zwolnienia się na słowo honoru, również rząd nieprzyjacielski nie jest zmuszony przychylić się do prośby jeńca o zwolnienie go na słowo honoru.

Art. 12.

Każdy jeńiec wojenny zwolniony na słowo honoru i znowu wzięty do niewoli z bronią w ręku, zwróconą przeciwko rządowi, względem którego zobowiązał się słowem honoru, lub przeciwko sprzymierzeńcom tegoż rządu, traci prawa, przysługujące jeńcom wojennym i może być stawiony przed sąd.

Art. 13.

Osoby towarzyszące armji, lecz nie należące do jej właściwego składu: jako to: korespondenci, reporterzy gazet, markietanci i dostawcy, w razie jeżeli będą pochwyceni przez nieprzyjaciela i jeżeli ten ostatni uważa za wskazane zatrzymać ich, mają prawo do traktowania ich jak jeńców wojennych pod warunkiem, że będą zaopatrzeni w legitymację od władzy wojskowej tej armji, której towarzyszyły.

Art. 14.

Z chwilą rozpoczęcia działań wojennych w każdym z państw wojujących, jak również w państwach neutralnych, o ile przyjęły one walczących na swe terytorjum, utworzone jest biuro informacyjne o jeńcach wojennych. Biuro to, mające na celu udzielanie odpowiedzi na wszystkie zapytania, dotyczące jeńców, otrzymuje od rozmaitych kompetentnych urzędów wszystkie wskazówki, dotyczące internowania i translokowania, zwalniania na słowo honoru, wymiany, ucieczki, wstąpienia do szpitala i zgonu, tudzież wszelkie inne informacje, niezbędne do ułożenia i trzymania dla ewidencji kartki imiennej dla każdego jeńca. Biuro winno wpisywać do tej kartki numer, imię i nazwisko, wiek, miejsce pochodzenia, rangę, oddział wojskowy, rany, dzień i miejsce wzięcia do niewoli, internowania, otrzymania ran oraz śmierci, jakoteż wszelkie uwagi szczególne. Kartka imienna przekazuje się po zawarciu pokoju rządowi przeciwnej strony wojującej. Biuro informacyjne obowiązane jest również zbierać i gromadzić w jedno miejsce wszystkie przedmioty, służące do osobistego użytku, walory, listy itd., które będą znalezione na polu bitwy, lub pozostaną po jeńcach, zwolnionych na słowo honoru, wymienionych, albo zmarłych w szpitalach i lazaretach polowych, i przesyłać je zainteresowanym.

Art. 15.

Towarzystwa niesienia pomocy jeńcom, należycie zawiązane zgodnie z prawami ich kraju i mające za zadanie pośrednictwo w sprawach dobroczynności, otrzymują od stron wojujących dla siebie oraz dla swych agentów, należycie akredytowanych, wszelkie ułatwienia dla spełnienia swoich czynności filantropijnych w granicach, wskazanych przez konieczności wojenne i regulamin administracyjny. Delegaci tych towarzystw dopuszczeni będą do rozdawania zapomóg w punktach internowania jeńców, jak również na etapach, gdzie przebywają jeńcy, wracający do ojczyzny, za okazaniem zezwolenia imiennego, wydanego przez władzę wojenną oraz zobowiązania na piśmie, że poddadzą się wszelkim zarządzeniom policyjnym co do zachowania porządku i bezpieczeństwa, przepisany przez tę władzę.

Art. 16.

Biura informacyjne zwolnione są od opłaty transportowej. Listy, przekazy, sumy pieniężne, jak również przesyłki pocztowe, przeznaczone dla jeńców lub przez nich wysyłane, są zwolnione od wszelkich opłat pocztowych, zarówno w krajach wysyłania i przeznaczenia, jak w krajach tranzytowych. Ofiary i zapomogi w naturze, przesyłane dla jeńców wojennych, są zwolnione od wszelkich opłat wejściowych i innych, jak również od opłat przewozowych na kolejach, zarządzanych przez państwo.

Art. 17.

Oficerowie jeńcy wojenni otrzymują pobory, do których mają prawo oficerowie tejże rangi w państwie, w którym są zatrzymani, pod warunkiem spłaty przez ich rząd.

Art. 18.

Jeńcom zapewnia się zupełną wolność wykonywania praktyk ich religij oraz uczęszczania na nabożeństwa swego wyznania jedynie pod warunkiem zachowania przepisów porządkowych i policyjnych, ustanowionych przez władze wojenne.

Art. 19.

Testamenty jeńców przyjmuje się do przechowania i sporządzają się na tychże zasadach, co i testamenty wojskowych armji krajowej. Te same przepisy obowiązują co do poświadczeń zgonu, jak również co do grzebania jeńców, z uwzględnieniem ich rangi i tytułu.

Art. 20.

Po zawarciu pokoju, odesłanie jeńców do ojczyzny dokonane być winno w możliwie krótkim czasie.

ROZDZIAŁ III

O chorych i rannych

Art. 21.

Obowiązki stron wojujących, dotyczące opieki nad chorymi i rannymi, określa Konwencja genewska.

DZIAŁ II

O KROKACH NIEPRZYJACIELSKICH

ROZDZIAŁ I

O sposobach szkodenia nieprzyjacielowi, o oblężeniach i bombardowaniach

Art. 22.

Strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi.

Art. 23.

Oprócz zakazów, ustanowionych przez specjalne konwencje, zabrania się mianowicie:

- a) używać trucizny lub broni zatrutej;
- b) zabijać albo ranić zdradziecko osoby, należące do ludności lub do wojsk nieprzyjaciela;
- c) zabijać lub zadawać rany nieprzyjacielowi, który złożył broń i, nie mając już środków obrony, zdał się na łaskę;
- d) oświadczać, że nikomu nie będzie darowane życie;
- e) używać broni, pocisków lub środków, mogących zadać zbyteczne cierpienia;
- f) bezprawnie używać flagi parlamentarnej, narodowej, oznak wojskowych i uniformów nieprzyjaciela, jak również oznak odróżniających, ustanowionych przez Konwencję genewską;
- g) niszczyć lub zagarniać własność nieprzyjaciela, oprócz wypadków, gdy takiego zniszczenia lub zagarnięcia wymaga konieczność wojenna;
- h) ogłaszać za wygasłe, zawieszono lub nie podpadające osądzeniu prawa i roszczenia obywateli strony przeciwnej.

Zabrania się również stronom wojującym zmuszać poddanych strony przeciwnej do uczestnictwa w działaniach wojennych, skierowanych przeciwko ich krajowi, nawet w tych razach, gdy pozostawali oni w służbie tejże strony wojującej przed rozpoczęciem wojny.

Art. 24.

Fortele wojenne i używanie sposobów, niezbędnych do otrzymania wiadomości o nieprzyjacielu i o terenie uważa się za dozwolone.

Art. 25.

Wzbronione jest atakowanie lub bombardowanie w jakibądź sposób bezbronnych wsi, domów mieszkalnych i budowli.

Art. 26.

Dowódca wojsk napadających zanim przystąpi do bombardowania, za wyjątkiem wypadków szturm, powinien uczynić wszystko, co jest w jego mocy, aby uprzedzić o tem władze.

Art. 27.

Podczas oblężeń i bombardowań należy zastosować wszelkie niezbędne środki, ażeby w miarę możliwości oszczędzone zostały świątynie, gmachy, służące celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie zgromadzeni są chorzy i ranni, pod warunkiem, ażeby te gmachy i miejsca nie służyły jednocześnie celom wojennym. Obowiązkiem oblę-

zonych jest oznaczyć te gmachy i miejsca za pomocą specjalnych widocznych znaków, które będą notyfikowane oblegającym.

Art. 28.

Zabrania się wstawiania na łup miast lub miejsc nawet zdobytych szturmem.

ROZDZIAŁ II

O szpiegach

Art. 29.

Za szpiega może być uważana tylko taka osoba, która, działając potajemnie lub pod fałszywymi pozorami, zbiera lub stara się zbierać wiadomości w obrębie działań jednej ze stron wojujących z zamiarem zakomunikowania ich stronie przeciwnej. A więc nie są uważani za szpiegów wojskowi, którzy bez przebrania przedostali się dla zbierania wiadomości do strefy działań armji nieprzyjacielskiej.

Również nie będą uważani za szpiegów ci wojskowi i nie wojskowi, którzy jawnie wykonywują swoje zadanie, którym zlecone jest oddanie depesz, przeznaczonych do ich własnej lub nieprzyjacielskiej armji.

Do tejże kategorii należą również osoby, które posyłane są balonem dla przewiezienia depesz lub wogóle dla utrzymania komunikacji między różnymi częściami armji lub terytorjum.

Art. 30.

Szpieg pojmany na gorącym uczynku nie może być ukarany bez uprzedniego sądu.

Art. 31.

Szpieg, który wrócił do armji, do której należy, i wzięty następnie do niewoli przez nieprzyjaciela, jest traktowany jako jeńiec wojenny i nie ponosi odpowiedzialności za swoje poprzednie czynności szpiegowskie.

ROZDZIAŁ III

O parlamentarzach

Art. 32.

Za parlamentarza uważa się osobę, upoważnioną przez jedną ze stron wojujących do wszczęcia rokowań z drugą i przybywającą z białą flagą. Zarówno sam parlamentarz, jak i towarzyszący mu trębacz lub dobosz, oraz osoba, niosąca flagę i tłumacz, korzystają z przywileju nietykalności.

Art. 33.

Dowódca, do którego wysłany został parlamentarz, nie jest obowiązany przyjąć go we wszelkich okolicznościach. Może on powziąć wszelkie zarządzenia, aby przeszkodzić parlamentarzowi do wykorzystania swej misji w celu zebrania wiadomości.

Ma on prawo w razie nadużycia zatrzymać czasowo parlamentarza.

Art. 34.

Parlamentarz traci przywilej nietykalności, jeżeli zostanie mu dowiedzionem w sposób konkretny i niezbity, że skorzystał ze swego położenia uprzywilejowanego, aby spowodować lub popełnić czyn zdradziecki.

ROZDZIAŁ IV

O kapitulacjach

Art. 35.

W kapitulacjach, zdecydowanych między układającymi się stronami, należy brać pod uwagę przepisy o honorze wojskowym. Zawarte kapitulacje mają być ściśle przestrzegane przez obie strony.

ROZDZIAŁ V

O zawieszeniu broni

Art. 36.

Zawieszenie broni wstrzymuje działania wojenne za wzajemną umową stron wojujących. Jeżeli czas trwania zawieszenia broni nie jest ustalony, strony wojujące mogą w każdej chwili wznowić operacje wojenne pod tym wszakże warunkiem, ażeby nieprzyjaciel był o tem w czasie umówionym uprzedzony, zgodnie z warunkami zawieszenia broni.

Art. 37.

Zawieszenie broni może być ogólne lub miejscowe. Pierwsze wstrzymuje wszędzie działania wojenne stron wojujących, drugie – tylko pomiędzy niektórymi częściami armji wojujących, oraz na określonej przestrzeni.

Art. 38.

Zawieszenie broni winno być notyfikowane oficjalnie i we właściwym terminie władzom kompetentnym i wojskom. Działania wojenne będą zawieszane niezwłocznie po notyfikacji zawieszenia broni, albo w terminie ustalonym.

Art. 39.

Od umawiających się stron zależy określenie w klauzulach umowy o zawieszeniu broni stosunków, jakie mogłyby zajść na terenie wojennym względem ludności oraz między stronami.

Art. 40.

Wszelkie poważne naruszenie zawieszenia broni przez jedną ze stron daje prawo drugiej do wymówienia tegoż zawieszenia, a nawet w nagłym wypadku do niezwłocznego wznowienia działań wojennych.

Art. 41.

Naruszenie klauzul zawieszenia broni przez osoby pojedyncze, działające z własnej inicjatywy, daje tylko prawo do żądania, ażeby winni byli ukarani oraz aby poniesione straty, o ile zaszyły, zostały wynagrodzone.

DZIAŁ III

O WŁADZY WOJENNEJ NA TERYTORJUM PAŃSTWA NIEPRZYJACIELSKIEGO

Art. 42.

Terytorjum uważa się za okupowane, jeżeli faktycznie znajduje się pod władzą armji nieprzyjacielskiej. Okupacja rozciąga się jedynie na te terytorja, gdzie ta władza jest ustanowiona i gdzie może być wykonywana.

Art. 43.

Z chwilą faktycznego przejścia władzy z rąk rządu legalnego do rąk okupanta, tenże poweźmie wszystkie będące w jego mocy środki, celem przywrócenia i zapewnienia, o ile to jest możliwem, porządku i życia społecznego, przestrzegając, z wyjątkiem bezwzględnych przeszkód, prawa obowiązujące w tym kraju.

Art. 44.

Zabrania się stronie wojującej przymuszania ludności terytorjów okupowanych do udzielania wiadomości o armji przeciwnej stronie wojującej, albo o jej środkach obrony.

Art. 45.

Zabrania się przymuszania ludności terytorjów okupowanych do przysięgania na wierność państwu nieprzyjacielskiemu.

Art. 46.

Honor i prawa rodzinne, życie jednostek i własność prywatna, jak również przekonania religijne i wykonywanie obrządków religijnych, winny być uszanowane. Własność prywatna nie podlega konfiskacie.

Art. 47.

Rabunek jest formalnie zakazany.

Art. 48.

Jeżeli nieprzyjaciel pobiera na terytorjum okupowanem ustanowione na rzecz państwa podatki, opłaty i rogatekwe, winien to uczynić w miarę możliwości zgodnie z obowiązującymi przepisami o opodatkowaniu i repartycji opłat, przyczem wynika dlań stąd obowiązek pokrycia kosztów administracji danego terytorjum w mierze, w jakiej do tego obowiązany był rząd legalny.

Art. 49.

Jeżeli oprócz podatków, wymienionych w artykule poprzednim, okupant pobiera inne daniny pieniężne na terytorjum okupowanem, to przeznaczeniem ich będą mogły być jedynie potrzeby armji lub administracji tego terytorjum.

Art. 50.

Żadna zbiorowa kara pieniężna lub inna nie może być nałożoną na ludność za postęпки jednostek, za które nie można jej czynić solidarnie odpowiedzialną.

Art. 51.

Żadna kontrybucja nie powinna być pobierana inaczej, jak na zasadzie rozkazu na piśmie i pod odpowiedzialnością naczelnego generała. Pobór taki powinien odbywać się możliwie zgodnie z przepisami opodatkowania i repartycji podatków obowiązujących.

Za opłatę każdego podatku wydane będzie płatnikom odpowiednie pokwitowanie.

Art. 52.

Rekwizycje w naturze oraz usługi mogą być wymagane od gmin i mieszkańców jedynie dla armji okupacyjnej. Będą one zastosowane do środków kraju i będą tego rodzaju, żeby nie pociągały za sobą dla ludności obowiązku uczestniczenia w działaniach wojennych przeciwko własnej ojczyźnie. Te rekwizycje i te usługi mogą być żądane jedynie na zasadzie upoważnienia dowódcy w okupowanej miejscowości. Świadczenia w naturze będą o ile moż-

ności opłacane w gotówce, w przeciwnym razie stwierdzone być winny przez pokwitowanie, a opłata sum należnych winna być wykonaną w możliwie krótkim czasie.

Art. 53.

Armja, zajmująca daną miejscowość, może rekwirować tylko gotówkę, fundusze i obligi dłużne (papiery wartościowe), stanowiące własność państwową, oraz składy broni, środki transportowe, magazyny i zapasy zaprowiantowania i wogóle wszelki ruchomy majątek państwa, mogący służyć do celów wojennych. Wszystkie środki, stosowane na lądzie, morzu i w powietrzu celem przenoszenia wiadomości, przewożenia osób i rzeczy poza wypadkami, podpadającymi pod prawo morskie, składy broni i wogóle wszelki rodzaj amunicji wojennej, mogą być zarekwirowane nawet gdy stanowią własność osób prywatnych, ale podlegają zwrotowi, odszkodowania zaś uregulowane będą po zawarciu pokoju.

Art. 54.

Kable podwodne, łączące terytorjum zajęte z terytorjum neutralnym, mogą być rekwirowane i niszczone jedynie w wypadku bezwzględnej konieczności. Podlegają one również zwrotowi, a odszkodowanie uregulowane będzie po zawarciu pokoju.

Art. 55.

Państwo okupujące uważać się będzie jedynie za administratora i użytkownika gmachów publicznych, nieruchomości, lasów i rolnych gospodarstw, należących do państwa nieprzyjacielskiego, a znajdujących się w kraju okupowanym. Państwo to winno ochraniać wartość tych majątków i rządzić nimi zgodnie z zasadami użytkowania.

Art. 56.

Własność gmin, instytucji kościelnych, dobroczynnych, wychowawczych oraz instytucji sztuk pięknych i naukowych, chociażby należących do państwa, będą traktowane jak własność prywatna. Wszelkie zajęcie, zniszczenie lub rozmyślna profanacja instytucji tego rodzaju, pomników historycznych, dzieł sztuki i nauki, są zabronione i winny być karane.

AKT KOŃCOWY* GENEWSKIEJ KONFERENCJI DYPLOMATYCZNEJ Z 1949 ROKU

z dnia 12 sierpnia 1949 r., Genewa

Akt końcowy Konferencji Dyplomatycznej zwołanej w celu rewizji,

Konwencji Genewskiej z 27 lipca 1929 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych,

X Konwencji Haskiej z 18 października 1907 r. o przystosowaniu do wojny morskiej zasad Konwencji Genewskiej z 1906 r.,

Konwencji o traktowaniu jeńców wojennych, zawartej w Genewie 27 lipca 1929 r.,
oraz w celu opracowania Konwencji o ochronie osób cywilnych podczas wojny.

Konferencja, zwołana przez Szwajcarską Radę Związkową w celu rewizji,

Konwencji Genewskiej z 27 lipca 1929 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych,

X Konwencji Haskiej z 18 października 1907 r. o przystosowaniu do wojny morskiej zasad Konwencji Genewskiej z 1906 r.,

Konwencji o traktowaniu jeńców wojennych, zawartej w Genewie 27 lipca 1929 r.
oraz w celu opracowania Konwencji o ochronie osób cywilnych podczas wojny,

obradowała w Genewie od 21 kwietnia do 12 sierpnia 1949 r. na podstawie czterech projektów Konwencji, zbadanych i przyjętych przez XVII Konferencję Międzynarodową Czerwonego Krzyża, która odbyła się w Sztokholmie.

Konferencja ustaliła teksty następujących Konwencji:

I. Konwencji Genewskiej o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych,

II. Konwencji Genewskiej o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu,

---

* Data przyjęcia: 12 sierpnia 1949 roku.

Data wejścia w życie: 21 października 1950 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 września 1954 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 26 maja 1955 roku.

Adres publikacyjny: Dz.U. z 1956 roku, Nr. 38, poz. 171.

III. Konwencji Genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych,

IV. Konwencji Genewskiej o ochronie osób cywilnych podczas wojny.

(...)

REZOLUCJE GENEWSKIEJ KONFERENCJI DYPLOMATYCZNEJ Z 1949 ROKU

Rezolucja 1

Konferencja zaleca, aby w razie sporu o wykładnię lub stosowanie niniejszych Konwencji, który nie może być rozstrzygnięty w inny sposób, Wysokie Umawiające się Strony zainteresowane usiłowały osiągnąć porozumienie w sprawie przekazania sporu Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości.

Rezolucja 2

Zważywszy, że w razie wybuchu konfliktu międzynarodowego mogą ewentualnie nastąpić okoliczności, w których nie będzie Mocarstwa opiekuńczego, z którego pomocą i pod którego kontrolą mogłyby być stosowane Konwencje o ochronie ofiar wojny, zważywszy, że artykuł 10 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, artykuł 10 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu, artykuł 10 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych oraz artykuł 9 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o ochronie ludności cywilnej podczas wojny przewidują, że Wysokie Umawiające się Strony będą mogły w każdym czasie porozumieć się co do powierzenia zadań przypadających na mocy wspomnianych Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, organizacji dającej wszelkie gwarancje bezstronności i skuteczności działania, Konferencja zaleca, aby przystąpiono natychmiast do zbadania, czy jest wskazane utworzenie organizacji międzynarodowej, której funkcje polegałyby na wypełnianiu zadań Mocarstw opiekuńczych w dziedzinie stosowania Konwencji o ochronie ofiar wojny w razie braku Mocarstwa opiekuńczego.

Rezolucja 3

Zważywszy na trudność zawierania układów podczas działań wojennych, zważywszy, że artykuł 28 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych przewiduje, że w toku działań wojennych Strony w konflikcie porozumieją się ze sobą w sprawie ewentualnej wymiany zatrzymanego personelu i ustalą warunki tej wymiany, zważywszy, że artykuł 31 te same Konwencji przewiduje, że od chwili rozpoczę-

cia działań wojennych Strony w konflikcie będą mogły w drodze specjalnych układów ustalić stosunek procentowy zatrzymanego personelu do liczby jeńców, jak również sposób rozmieszczenia go po obozach, Konferencja prosi Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża o opracowanie tekstu umowy typowej, dotyczącej obydwu kwestii poruszonych w dwóch wyżej wspomnianych artykułach, oraz o przedłożenie tego tekstu Wysokim Umawiającym się Stronom do aprobaty.

Rezolucja 4

Zważywszy, że artykuł 33 Konwencji Genewskiej z 27 lipca 1929 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych dotyczący dokumentów tożsamości, które powinien posiadać personel sanitarny, był podczas drugiej wojny światowej stosowany w stopniu nader ograniczonym, co wywołało poważne trudności dla licznych członków tego personelu, Konferencja wyraża życzenie, aby Państwa i krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża podjęły podczas pokoju wszelkie środki w celu należytego zaopatrzenia personelu sanitarnego w oznaki i dowody tożsamości, przewidziane w artykule 40 nowej Konwencji.

Rezolucja 5

Zważywszy, że miały miejsce liczne przypadki nadużywania oznaki czerwonego krzyża, Konferencja wyraża życzenie, aby Państwa skrupulatnie pilnowały używania czerwonego krzyża oraz innych oznak ochronnych, przewidzianych w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, wyłącznie w granicach Konwencji Genewskiej, a to w celu ochrony autorytetu tych Konwencji i utrzymania ich wielkiego znaczenia.

Rezolucja 6

Zważywszy, że Konferencja niniejsza nie mogła zająć się technicznym zbadaniem środków przekazywania wiadomości między statkami szpitalnymi z jednej a okrętami wojennymi i samolotami z drugiej strony, ponieważ przekroczyłyby to wyznaczone jej ramy, zważywszy, że kwestia ta posiada jednak wielkie znaczenie dla bezpieczeństwa statków szpitalnych i ich skutecznej działalności, Konferencja wyraża życzenie, aby Wysokie Umawiające się Strony powierzyły w niedalekiej przyszłości Komisji Ekspertów zbadanie technicznych ulepszeń nowoczesnych środków przekazywania wiadomości między statkami szpitalnymi z jednej a okrętami wojennymi i samolotami wojskowymi z drugiej strony, jak również opracowanie międzynarodowego kodeksu, regulującego dokładnie sposób użycia tych środków, a to w celu zapewnienia statkom szpitalnym maksymalnej ochrony i skuteczności działania.

Rezolucja 7

Pragnąc zapewnić statkom szpitalnymi największą możliwie ochronę Konferencja wyraża nadzieję, że wszystkie Wysokie Umawiające się Strony, podpisujące Konwencję Genewską z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu, wydadzą wszelkie i potrzebne zarządzenia, aby zawsze w miarę możliwości wspomniane statki szpitalne nadawały z częstymi i regularnymi przerwami wszelkie informacje, dotyczące ich położenia, kierunku i szybkości.

Rezolucja 8

Konferencja pragnie stwierdzić wobec wszystkich narodów: że, kierując się w swojej pracy wyłącznie względami humanitarnymi, wyraża gorące życzenie, aby w przyszłości Rządy nie miały nigdy potrzeby stosowania Konwencji Genewskich o ochronie ofiar wojny; że jej gorącym pragnieniem jest, aby Państwa wielkie i małe mogły zawsze znajdować przyjazne rozstrzygnięcie swych sporów w drodze współpracy międzynarodowej i wzajemnego zrozumienia, aby pokój ostatecznie zapanował na świecie.

Rezolucja 9

Zważywszy, że artykuł 71 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych przewiduje, że jeńcom wojennym, którzy przez dłuższy czas nie otrzymali wiadomości od swoich rodzin albo nie mogą ich otrzymać od nich lub wysłać im normalną drogą, jak również jeńcom odciętem od swoich bliskich znacznymi odległościami, wolno będzie wysłać telegramy, za które opłaty obciążą ich rachunki u Mocarstwa zatrzymującego lub będą uregulowane gotówką, którą jeńcy dysponują; ci ostatni korzystając będą również z tego sposobu korespondencji w nagłych przypadkach. Zważywszy, że dla zredukowania bardzo wysokiego niekiedy kosztu tych telegramów konieczne jest, aby był przewidziany system grupowania wiadomości lub serii krótkich typowych wiadomości, dotyczących zdrowia jeńca i jego rodziny, wiadomości szkolnych, finansowych itp., które to wiadomości mogłyby być zredagowane i zsyfrowane na użytek jeńców wojennych, znajdujących się w warunkach wskazanych w ustępie pierwszym. Konferencja zaprasza Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża do opracowania serii wiadomości typowych odpowiadających tym wymaganiom i przedstawienia ich Wysokim Umawiającym się Stronom do aprobaty.

Rezolucja 10

Konferencja stwierdza, że warunki uznania Strony w konflikcie za wojującą przez Strony pozostające poza konfliktem są uregulowane przez międzynarodowe prawo publiczne i nie są zmienione przez Konwencje Genewskie.

Rezolucja 11

Zważywszy, że Konwencje Genewskie nakładają na Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża obowiązek pozostawania w każdym czasie i w każdych okolicznościach w gotowości do wykonania zadań humanitarnych, powierzonych mu przez Konwencje, Konferencja uznaje konieczność zapewnienia Międzynarodowemu Komitetowi Czerwonego Krzyża regularnego poparcia finansowego.

KONWENCJA GENEWSKA O POLEPSZENIU LOSU RANNYCH I CHORYCH W ARMIACH CZYNNYCH (I KONWENCJA GENEWSKA)*

z dnia 12 sierpnia 1949 r., Genewa

Niżej podpisani Pełnomocnicy Rządów reprezentowanych na Konferencji dyplomatycznej, która obradowała w Genewie od 21 kwietnia do 12 sierpnia 1949 r. w celu rewizji Konwencji Genewskiej z dnia 27 lipca 1929 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, zgodzili się na następujące postanowienia:

ROZDZIAŁ I

Postanowienia ogólne

Art. 1.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania niniejszej Konwencji we wszelkich okolicznościach.

Art. 2.

Niezależnie od postanowień, które wejdą w życie już w czasie pokoju, Konwencja niniejsza będzie miała zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwiema lub więcej niż dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, nawet gdyby jedna z nich nie uznała stanu wojny. Konwencja będzie również miała zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, nawet gdyby ta okupacja nie napotkała żadnego oporu zbrojnego.

Jeżeli jedno z Mocarstw w konflikcie nie jest stroną niniejszej Konwencji, Mocarstwa będące jej stronami pozostaną jednak nią związane w swych wzajemnych stosunkach. Będą one również związane Konwencją wobec powyższego Mocarstwa, jeżeli przyjmuje ono i stosuje jej postanowienia.

---

* Data przyjęcia: 12 sierpnia 1949 roku.

Data wejścia w życie: 21 października 1950 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 września 1954 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 26 maja 1955 roku.

Adres publikacyjny: Dz.U. z 1956 roku, Nr. 38, poz. 171.

Art. 3.

Gdyby na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron wybuchł konflikt zbrojny nie posiadający charakteru międzynarodowego, każda ze Stron w konflikcie będzie obowiązana stosować się przynajmniej do następujących postanowień:

1) Osoby nie biorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, które złożyły broń, oraz osoby, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, będą we wszelkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku ani z żadnych innych analogicznych powodów. W tym celu są i pozostaną zakazane w stosunku do wyżej wymienionych osób w każdym czasie i w każdym miejscu:

- a) zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki;
- b) branie zakładników;
- c) zamachy na godność osobistą, a w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające;
- d) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.

2) Ranni i chorzy będą zbierani i leczeni.

Bezstronna organizacja humanitarna, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swe usługi Stronom w konflikcie.

Strony w konflikcie będą się ponadto starały wprowadzić w życie w drodze układów specjalnych wszystkie lub niektóre z pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną Stron w konflikcie.

Art. 4.

Mocarstwa neutralne będą stosowały przez analogię postanowienia niniejszej Konwencji do przyjętych na swoje terytorium lub internowanych na nim rannych i chorych, jak również do członków personelu sanitarnego i duchownego, należącego do sił zbrojnych Stron w konflikcie, a także do zebranych zmarłych.

Art. 5.

Niniejsza Konwencja będzie stosowana do osób podlegających ochronie aż do chwili ich ostatecznej repatriacji.

Art. 6.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły niezależnie od układów przewidzianych wyraźnie w artykułach 10, 15, 23, 28, 31, 36, 37 i 52 zawierać inne jeszcze układy specjalne w każdej sprawie, która wydaje im się odpowiednia do oddzielnego uregulowania. Żaden układ specjalny nie może pogorszyć sytuacji rannych i chorych oraz członków personelu sanitarnego i duchownego, uregulowanej przez niniejszą Konwencję, ani ograniczać przyznanych im przez nią praw. Ranni i chorzy, jak również członkowie personelu sanitarnego i duchownego będą korzystali z dobrodziejstw tych układów dopóty, dopóki Konwencja będzie się do nich stosowała, z zastrzeżeniem przeciwnych postanowień zawartych wyraźnie w powyższych układach lub w układach późniejszych albo z zastrzeżeniem korzystniejszych środków przedsięwziętych w stosunku do nich przez jedną lub drugą Stronę w konflikcie.

Art. 7.

Ranni i chorzy, jak również członkowie personelu sanitarnego i duchownego, nie będą mogli w żadnym razie zrzec się częściowo lub całkowicie praw, zapewnionych im przez niniejszą Konwencję i ewentualnie przez układy specjalne, przewidziane w artykule poprzednim.

Art. 8.

Konwencja niniejsza będzie stosowana przy współdziałaniu i pod kontrolą Mocarstw opiekuńczych, powołanych do obrony interesów Stron w konflikcie. W tym celu Mocarstwa opiekuńcze będą mogły wyznaczyć, poza swym personelem dyplomatycznym i konsularnym, delegatów spośród swych własnych obywateli lub spośród obywateli innych Mocarstw neutralnych. Ci delegaci powinni uzyskać zgodę Mocarstwa, przy którym będą wykonywali swą misję. Strony w konflikcie będą w możliwie najszerszej mierze ułatwiać przedstawicielom lub delegatom Mocarstw opiekuńczych wypełnianie ich zadań.

Przedstawiciele lub delegaci Mocarstw opiekuńczych nie powinni w żadnym przypadku wykraczać poza ramy swej misji, określonej przez niniejszą Konwencję; powinni oni w szczególności brać pod uwagę bezwzględne wymagania bezpieczeństwa Państwa, przy którym wykonują swe funkcje. Jedynie bezwzględna konieczność wojskowa może upoważnić do wyjątkowego i czasowego ograniczenia ich działalności.

Art. 9.

Postanowienia niniejszej Konwencji nie stanowią przeszkody do działalności humanitarnej Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, jak również każdej innej bezstronnej organizacji humanitarnej, prowadzonej w celu opieki nad rannymi, chorymi oraz członkami personelu sanitarnego i duchownego, oraz udzielania im pomocy za zgodą zainteresowanych Stron w konflikcie.

Art. 10.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły w każdym czasie porozumieć się co do powierzenia zadań, przypadającym na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, jakiejś organizacji dającej wszelkie rękojmie bezstronności i sprawności. Jeżeli ranni i chorzy albo członkowie personelu sanitarnego i duchownego nie korzystają lub z jakiegokolwiek powodu przestali korzystać z działalności Mocarstwa opiekuńczego albo organizacji wyznaczonej zgodnie z ustępem pierwszym, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiegoś Państwa neutralnego lub do takiej organizacji o podjęcie się funkcji, przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, wyznaczonym przez Strony w konflikcie.

Jeżeli nie uda się w ten sposób zapewnić ochrony, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiejś organizacji humanitarnej, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, o podjęcie się zadań humanitarnych, przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, albo też powinno przyjąć usługi zaoferowane przez taką organizację, z zastrzeżeniem postanowień niniejszego artykułu.

Każde Mocarstwo neutralne lub każda organizacja, do której zwróciło się Mocarstwo zainteresowane albo która zaoferowała swoje usługi w celach wyżej wymienionych, powinny działać z poczuciem odpowiedzialności wobec Strony w konflikcie do której należą osoby podlegające ochronie przez niniejszą Konwencję, oraz powinny dawać dostateczną rękojmię swej zdolności do podjęcia się wymienionych funkcji i ich bezstronnego spełnienia.

Nie wolno naruszyć powyższych postanowień w drodze specjalnej ustawy między Mocarstwami, z których jedno byłoby chociaż przejściowo ograniczone w stosunku do drugiego Mocarstwa lub jego sprzymierzeńców w swej swobodzie rokowań na skutek wydarzeń wojennych, a w szczególności w przypadku okupacji całości lub znacznej części jego terytorium.

Ilekoć w niniejszej Konwencji jest mowa o Mocarstwie opiekuńczym, należy przez to rozumieć także zastępujące je organizacje w znaczeniu artykułu niniejszego.

Art. 11.

Mocarstwa opiekuńcze zaoferują swe dobre usługi w celu załatwienia sporu, ilekoć uznają, że leży to w interesie osób podlegających ochronie, a w szczególności w razie braku zgody między Stronami w konflikcie co do stosowania lub wykładni postanowień niniejszej Konwencji. W tym celu każde z Mocarstw opiekuńczych będzie mogło na prośbę jednej ze Stron lub z własnej inicjatywy proponować Stronom w konflikcie zwołanie, w miarę możliwości na odpowiednio wybranym neutralnym terytorium, konferencji ich przedstawicieli, a w szczególności władz zajmujących się sprawami rannych i chorych oraz członków personelu sanitarnego i duchownego. Strony w konflikcie obowiązane

będą zastosować się do takich propozycji. Mocarstwa opiekuńcze będą mogły wówczas zaproponować Stronom w konflikcie, aby zgodziły się na udział w tej konferencji osobistości należącej do jednego z Mocarstw neutralnych albo delegowanej przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

ROZDZIAŁ II

O rannych i chorych

Art. 12.

Członkowie sił zbrojnych i inne osoby wymienione w następnym artykule, którzy są ranni lub chorzy, będą szanowani i chronieni we wszelkich okolicznościach. Będą oni traktowani w sposób humanitarny i leczeni przez tę Stronę w konflikcie, w której mocy się znajdują, bez żadnej na ich niekorzyść różnicy z powodu płci, rasy, narodowości, religii, poglądów politycznych lub z jakichkolwiek innych analogicznych powodów. Zabronione są surowo wszelkie zamachy na ich życie i osobę, a między innymi ich dobijanie lub wyniszczanie, torturowanie, dokonywanie na nich doświadczeń biologicznych, pozostawianie ich z premedytacją bez pomocy lekarskiej lub bez opieki albo stwarzanie warunków narażających ich na zarażenie się lub zakażenie.

Tylko nagłość z punktu widzenia lekarskiego może upoważnić do dania pierwszeństwa w kolejności udzielania pomocy.

Kobiety mają być traktowane ze szczególnymi względami należnymi ich płci.

Strona w konflikcie, zmuszona do pozostawienia rannych lub chorych swemu przeciwnikowi, pozostawi wraz z nimi, o ile tylko względy wojskowe na to pozwolą, część swego personelu i materiału sanitarnego, aby przyczynić się do ich leczenia.

Art. 13.

Konwencja niniejsza będzie się stosowała do rannych i chorych należących do następujących kategorii:

1) członkowie sił zbrojnych Strony w konflikcie, jak również członkowie milicji i oddziałów ochotniczych, stanowiących część tych sił zbrojnych;

2) członkowie innych milicji i innych oddziałów ochotniczych, włączając w to członków zorganizowanych ruchów oporu, należących do jednej ze Stron w konflikcie i działających poza granicami lub w granicach swego własnego terytorium, nawet jeżeli to terytorium jest okupowane, pod warunkiem, że te milicje lub oddziały ochotnicze, włączając w to zorganizowane ruchy oporu, odpowiadają następującym warunkom:

- a) mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych;
- b) noszą stały i dający się z daleka rozpoznać znak rozpoznawczy;
- c) jawnie noszą broń;

- d) przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojny;
- 3) członkowie regularnych sił zbrojnych, którzy podają się za podlegających rządowi lub władzy nie uznanym przez Mocarstwo zatrzymujące;
- 4) osoby towarzyszące siłom zbrojnym, ale nie należące do nich bezpośrednio, jak na przykład cywilni członkowie załóg samolotów wojskowych, korespondenci wojenni, dostawcy, członkowie oddziałów pracy lub służb powołanych do opiekowania się wojskowymi, pod warunkiem że otrzymali oni upoważnienie od sił zbrojnych, którym towarzyszą;
- 5) członkowie załóg statków handlowych, włączając w to kapitanów, pilotów i uczniów, oraz członkowie załóg samolotów cywilnych Stron w konflikcie, o ile nie przysługuje im prawo do korzystniejszego traktowania na mocy innych postanowień prawa międzynarodowego;
- 6) ludność terytorium nie okupowanego, która przy zbliżaniu się nieprzyjaciela chwytła spontanicznie za broń, aby stawić opór inwazji, a nie miała czasu zorganizować się w regularne siły zbrojne, jeżeli jawnie nosi broń i przestrzega praw i zwyczajów wojny.

Art. 14.

Z uwzględnieniem postanowień artykułu poprzedniego ranni i chorzy jednej ze stron wojujących, którzy wpadli w ręce przeciwnika, stają się jeńcami wojennymi i będą się do nich stosowały przepisy prawa międzynarodowego, dotyczące jeńców wojennych.

Art. 15.

W każdym czasie, a zwłaszcza po bitwie, Strony w konflikcie przedsięwzmaczają niezwłocznie wszelkie możliwe środki w celu wyszukania i zebrania rannych i chorych, ochronienia ich przed rabunkiem i złym traktowaniem oraz zapewnienia im niezbędnej opieki, jak również w celu wyszukania poległych i niedopuszczenia do ich ograbienia. Ilekroć okoliczności na to pozwolą, należy ułożyć się o rozejm lub o przerwanie ognia albo zawrzeć miejscowe porozumienia w celu umożliwienia zebrania, wymiany i przewiezienia rannych, pozostawionych na placu boju.

Strony w konflikcie będą również mogły zawierać porozumienia miejscowe w sprawie ewakuacji lub wymiany rannych i chorych z obszaru obleganego lub otoczonego oraz w sprawie dopuszczenia do tego obszaru personelu sanitarnego i duchownego oraz materiałów sanitarnych.

Art. 16.

Strony w konflikcie powinny możliwie najprędzej zarejestrować wszystkie dane mogące pomóc do ustalenia tożsamości rannych, chorych i zmarłych strony przeciwnej, którzy znaleźli się w ich władzy. Te informacje powinny w miarę możliwości zawierać:

- a) oznaczenie Mocarstwa, któremu oni podlegają;
- b) przydział lub numer książeczki wojskowej;
- c) nazwisko;
- d) imię lub imiona;
- e) datę urodzenia;
- f) wszelkie inne dane znajdujące się na karcie lub tabliczce tożsamości;
- g) datę i miejsce wzięcia do niewoli lub zgonu;
- h) wiadomości dotyczące ran, choroby lub przyczyny śmierci.

W możliwie najkrótszym czasie wyżej wymienione informacje powinny być przesłane do Biura Informacji, przewidzianego w artykule 122 Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych, które je przekaże Mocarstwu, któremu te osoby podlegają, za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego i Centralnego Biura Informacji o jeńcach wojennych.

Strony w konflikcie sporządzą i prześlą sobie w trybie wskazanym w poprzednim ustępie akty zgonów lub wykazy zgonów należycie uwierzytelnione. Zbiorą one również i prześlą sobie za pośrednictwem tego samego Biura połowy podwójnych tabliczek tożsamość, testamenty lub inne dokumenty, mające znaczenie dla rodziny zmarłych, pieniądze i wszystkie w ogóle przedmioty znalezione przy zwłokach, a mające wartość rzeczywistą lub pamiątkową. Przedmioty te, jak również przedmioty, których właścicieli nie zdołano ustalić, będą odesłane w paczkach opieczętowanych wraz z deklaracjami, zawierającymi wszelkie szczegóły niezbędne do ustalenia tożsamości zmarłego posiadacza, jak również dokładny spis zawartości paczki.

Art. 17.

Strony w konflikcie czuwać będą nad tym, aby pogrzebanie lub spalenie zwłok dokonywane indywidualnie, jeżeli okoliczności na to pozwolą, było poprzedzone przez dokładne i w miarę możliwości lekarskie zbadanie zwłok w celu stwierdzenia śmierci, ustalenia tożsamości i umożliwienia zdania z tego sprawy. Połowa podwójnej tabliczki tożsamości albo cała tabliczka, o ile jest pojedyncza, pozostanie na zwłokach. Zwłoki będą mogły być spalone tylko z powodu naglących wymagań higieny albo ze względów wynikających z religii zmarłych. W razie spalenia zwłok należy szczegółowo wymienić okoliczności i przyczyny tego spalenia w akcie zgonu albo w uwierzytelnionej liście zmarłych.

Strony w konflikcie będą ponadto czuwać nad tym, aby zmarli byli grzebani z czcią i w miarę możliwości zgodnie z obrządkami religii, którą wyznawali, aby ich groby były szanowane, zgrupowane, o ile możliwości, podług narodowości zmarłych, należycie utrzymane i tak oznaczone, aby mogły być zawsze odszukane. W tym celu zorganizują one urzędowo na początku działań wojennych zarząd grobów dla umożliwienia ewentualnych ekshumacji, zapewnienia tożsamości zwłok bez względu na rozmieszczenie grobów i ewen-

tualnego ich odesłania do kraju pochodzenia. Te postanowienia stosują się również do popiołów, które będą przechowywane przez zarząd grobów aż do czasu, gdy kraj pochodzenia zawiadomi ostatecznie o swych życzeniach w tej sprawie.

Jak tylko pozwolą na to okoliczności, a najpóźniej po ustaniu działań wojennych, zarządy te wymienią między sobą, za pośrednictwem Biura Informacji wspomnianego w ustępie drugim artykułu 16 wykazy, podające dokładne położenie i oznaczenie grobów, jak również informacje dotyczące pochowanych tam zmarłych.

Art. 18.

Władze wojskowe będą mogły odwołać się do miłosierdzia mieszkańców w celu przyjmowania i leczenia dobrowolnie, pod swą kontrolą, rannych i chorych, udzielając osobom, które na to wezwanie odpowiedziały, koniecznej ochrony i ułatwień. W przypadku, gdyby dany obszar znalazł się po raz pierwszy lub ponownie we władzy Strony przeciwnej, będzie ona w dalszym ciągu udzielała tym osobom tej ochrony i ułatwień. Nawet na obszarach zajętych lub okupowanych władza wojskowa powinna upoważnić mieszkańców i stowarzyszenia pomocy do przyjmowania i leczenia z własnej inicjatywy rannych i chorych bez różnicy narodowości. Ludność cywilna powinna uszanować tych rannych i chorych, a zwłaszcza nie powinna dopuszczać się w stosunku do nich żadnych aktów gwałtu.

Nikt nie może być nigdy niepokojony ani karany za udzielanie opieki ran-nym lub chorym.

Postanowienia artykułu niniejszego nie zwalniają mocarstwa okupacyjnego od obowiązków, ciążących na nim w stosunku do rannych i chorych w dziedzinie opieki lekarskiej i moralnej.

ROZDZIAŁ III

O formacjach i zakładach sanitarnych

Art. 19.

Stałe zakłady i lotne formacje sanitarne służby zdrowia nie mogą stać się w żadnych okolicznościach przedmiotem ataku, ale będą zawsze szanowane i chronione przez Strony w konflikcie. Jeżeli wpadną w ręce Strony przeciwnej, będą one mogły nadal spełniać swoje czynności, dopóki Strona ta nie zapewni sama niezbędnej ochrony rannym i chorym znajdującym się w tych zakładach i formacjach. Władze właściwe czuwać będą nad tym, aby wspomniane wyżej zakłady i formacje sanitarne były, w miarę możliwości, tak rozmieszczone, aby ewentualne ataki przeciwko obiektom wojskowym nie mogły ich narazić na niebezpieczeństwo.

Art. 20.

Statki szpitalne korzystające z ochrony na podstawie Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu, nie mogą być atakowane z lądu.

Art. 21.

Ochrona należna stałym zakładom i lotnym formacjom sanitarnym służby zdrowia może ustać tylko wówczas, gdy wbrew ich zadaniom humanitarnym używane są one do działań szkodliwych dla nieprzyjaciela. Jednak ochrona ustanie dopiero wtedy, gdy ostrzeżenie, udzielone we wszystkich odpowiednich przypadkach z podaniem słusznego terminu, pozostanie bez skutku.

Art. 22.

Nie uważa się za powód do pozbawienia formacji lub zakładu sanitarnego ochrony, zapewnionej przez artykuł 19:

1) faktu, że personel formacji lub zakładu jest uzbrojony i używa broni do własnej obrony lub do obrony swych rannych i chorych;

2) faktu, że w braku uzbrojonych sanitariuszy formacja lub zakład strzeżone są przez pikietę, wartę lub konwój;

3) faktu, że w formacji lub w zakładzie znajduje się broń ręczna i amunicja, odebrane rannym i chorym, a nie przekazane jeszcze właściwej władzy;

4) faktu, że w formacji lub zakładzie znajdują się personel i sprzęt służby weterynaryjnej nie stanowiące ich części składowej;

5) faktu, że działalność humanitarna formacji i zakładów sanitarnych albo ich personelu obejmuje również rannych lub chorych cywilnych.

Art. 23.

Już w czasie pokoju Wysokie Umawiające się Strony, a po rozpoczęciu działań wojennych Strony w konflikcie, będą mogły utworzyć na swym własnym terytorium, a w razie potrzeby i na terytoriach okupowanych, strefy i miejscowości sanitarne tak zorganizowane, aby mogły chronić przed skutkami wojny rannych i chorych, jak również personel, któremu powierzono organizację i zarząd tymi strefami i miejscowościami oraz leczenie zebranych tam osób. Od chwili wybuchu konfliktu i w ciągu jego trwania Strony zainteresowane będą mogły zawierać pomiędzy sobą układy w sprawie uznania stref i miejscowości sanitarnych, które mogłyby być przez nie utworzone. W tym celu będą one mogły wprowadzić w życie postanowienia, przewidziane w projekcie układu załączonym do niniejszej Konwencji, wprowadzając do niego ewentualne zmiany, jakie uznają za potrzebne.

Wzywa się Mocarstwa opiekuńcze i Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża do ofiarowania swych dobrych usług w celu ułatwienia utworzenia i uznania tych stref i miejscowości sanitarnych.

ROZDZIAŁ IV

O personelu

Art. 24.

Personel sanitarny, przeznaczony wyłącznie do odszukiwania, zbierania, przynoszenia i leczenia rannych i chorych albo zapobiegania chorobom, personel przeznaczony wyłącznie do zarządzania formacjami i zakładami sanitarnymi, jak również przydzieleni do sił zbrojnych kapelani będą we wszelkich okolicznościach szanowani i chronieni.

Art. 25.

Wojskowi, wyszkoleni specjalnie do pełnienia w razie potrzeby obowiązków pielęgniarzy lub sanitariuszy pomocniczych do wyszukiwania lub zbierania, przewozu lub leczenia rannych i chorych, będą również szanowani i chronieni, jeżeli wykonują te czynności w chwili, gdy wejdą w kontakt z nieprzyjacielem albo wpadną w jego ręce.

Art. 26.

Z personelem wymienionym w artykule 24 zrównany jest personel krajowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i innych ochotniczych stowarzyszeń pomocy, należycie przez swój rząd uznanych i upoważnionych, który będzie używany do takich samych czynności jak personel wymieniony w przytoczonym artykule, z zastrzeżeniem, że personel tych stowarzyszeń będzie podlegał prawom i regulaminom wojskowym. Każda z Wysokich Umawiających się Stron poda do wiadomości drugiej Stronie bądź już w czasie pokoju, bądź z chwilą rozpoczęcia działań wojennych lub w toku ich trwania, a w każdym razie przed czynnym ich zatrudnieniem, nazwy stowarzyszeń, które upoważniła do niesienia pod swą odpowiedzialnością pomocy oficjalnej służbie sanitarnej swych wojsk.

Art. 27.

Stowarzyszenie uznane kraju neutralnego będzie mogło udzielać pomocy swego personelu i swych formacji sanitarnych jednej ze Stron w konflikcie jedynie za uprzednią zgodą swego własnego rządu oraz za upoważnieniem samej Strony w konflikcie. Personel ten i formacje te będą się znajdowały pod kontrolą tej Strony. Rząd neutralny zawiadomi o swej zgodzie Stronę przeciwną tego Państwa, które przyjęło tę pomoc. Strona w konflikcie, która tę pomoc przyjęła będzie obowiązana przed wszelkim jej użyciem zawiadomić o tym stronę przeciwną.

W żadnym razie pomoc ta nie może być uważana za mieszanie się do konfliktu.

Członkowie personelu wymienieni w ustępie pierwszym muszą być należycie zaopatrzeni w dowody tożsamości, przewidziane w artykule 40, przed opuszczeniem kraju neutralnego, do którego należą.

Art. 28.

Jeżeli personel wymieniony w artykułach 24 i 26, znajdzie się we władzy strony przeciwnej, będzie mógł być zatrzymany tylko wówczas, gdyby tego wymagały stan zdrowia, potrzeby duchowe i ilość jeńców wojennych. Zatrzymani w ten sposób członkowie personelu nie będą uważani za jeńców wojennych. Jednak będą oni korzystali co najmniej ze wszystkich postanowień Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 roku o traktowaniu jeńców wojennych. Będą oni w dalszym ciągu pełnili swoje funkcje lekarskie lub duchowne dla dobra jeńców wojennych, należących w pierwszym rzędzie do sił zbrojnych, do których byli oni przydzieleni; czynić to będą w ramach praw i regulaminów wojskowych Mocarstwa zatrzymującego, pod kierunkiem jego kompetentnych organów i zgodnie ze swym sumieniem zawodowym. Przy wykonywaniu swych zadań lekarskich lub duchownych będą oni nadto korzystali z następujących ułatwień:

- a) Upoważnieni będą do odwiedzania periodycznie jeńców wojennych, znajdujących się w oddziałach pracy lub szpitalach położonych poza obozem. Władza zatrzymująca przydzieli im w tym celu do dyspozycji niezbędne środki komunikacji.
- b) W każdym obozie lekarz wojskowy, posiadający starszeństwo w najwyższej randze, będzie odpowiedzialny wobec władz wojskowych obozu za wszystko, co dotyczy działalności zatrzymanego personelu sanitarnego. W tym celu zaraz po rozpoczęciu działań wojennych Strony w konflikcie ustalą na podstawie porozumienia, jak odpowiadają sobie wzajemne rangi ich personelu sanitarnego, włączając w to personel stowarzyszeń wymienionych w artykule 26. Lekarz ten oraz kapelani będą mieli bezpośredni dostęp do właściwych władz obozu we wszystkich sprawach wchodzących w zakres ich misji. Władze te udziela im wszelkich koniecznych ułatwień w korespondowaniu w tych sprawach.
- c) Nie będzie można zmuszać personelu zatrzymanego do wykonywania żadnej pracy, nie mającej związku z jego misją lekarską lub religijną, aczkolwiek personel ten podlegać będzie wewnętrznej dyscyplinie obozu, w którym się znajduje.

W ciągu trwania działań wojennych Strony w konflikcie porozumieją się co do ewentualnej wymiany zatrzymanego personelu i ustalą sposób tej wymiany.

Żadne z powyższych postanowień nie zwalnia mocarstwa zatrzymującego od obowiązków wobec jeńców wojennych w dziedzinie opieki lekarskiej i duchownej.

Art. 29.

Członkowie personelu wymienionego w artykule 25, którzy dostaną się w ręce nieprzyjaciela, będą uważani za jeńców wojennych, ale będą używani w razie potrzeby do zadań sanitarnych.

Art. 30.

Członkowie personelu, którego zatrzymanie nie jest niezbędne na mocy postanowień artykułu 28, będą odesłani Stronie w konflikcie, do której należą, skoro tylko zostanie otwarta droga do ich powrotu i okoliczności wojenne na to pozwolą. Aż do chwili odesłania nie będą oni uważani za jeńców wojennych. Jednakże będą oni korzystali co najmniej ze wszystkich postanowień Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych. Będą oni w dalszym ciągu spełniali swoje czynności pod kierownictwem strony przeciwnej i będą przede wszystkim używani do leczenia rannych i chorych Strony, do której należą.

Przy odjeździe zabiorą ze sobą należące do nich rzeczy, przedmioty osobiste, przedmioty wartościowe i narzędzia.

Art. 31.

Wybór personelu, którego odesłanie do Strony w konflikcie przewiduje artykuł 30, nastąpi niezależnie od wszelkich względów na rasę, religię lub przekonania polityczne, lecz przede wszystkim w kolejności zatrzymania oraz z uwzględnieniem stanu zdrowia. Zaraz po rozpoczęciu działań wojennych Strony w konflikcie będą mogły w specjalnych układach ustalić stosunek procentowy zatrzymanego personelu do liczby jeńców, jak również rozmieszczenie go po obozach.

Art. 32.

Osoby wymienione w artykule 27, które znajdą się we władzy Strony przeciwnej, nie będą mogły być zatrzymane. Będzie im dozwolone, o ile nie ma w tym względzie odmiennego porozumienia, powrócić do swego kraju albo udać się na terytorium Strony w konflikcie, w której służbie się znajdowały, skoro tylko zostanie otwarta droga dla ich powrotu i względy wojskowe na to pozwolą.

Aż do chwili odesłania pełnić one będą nadal swoje czynności pod kierownictwem Strony przeciwnej; będzie im przede wszystkim powierzone leczenie rannych i chorych Strony w konflikcie, w której służbie się znajdowały.

Przy odjeździe zabiorą ze sobą należące do nich rzeczy, przedmioty osobiste i przedmioty wartościowe, narzędzia broń i, o ile to będzie możliwe, środki transportowe, które do nich należą.

Strony w konflikcie zapewnią temu personelowi, dopóki będzie pozostawał w ich władzy, takie same utrzymanie, takie samo mieszkanie, takie samo

wynagrodzenie i taki sam żołd, jak odpowiedniemu personelowi w swym wojsku. Żywność w każdym razie będzie wystarczająca pod względem ilości, jakości i urozmaicenia, aby zapewnić zainteresowanym zachowanie normalnego stanu zdrowia.

ROZDZIAŁ V

O budynkach i inwentarzu

Art. 33.

Inwentarz lotnych formacji sanitarnych sił zbrojnych, które znajdują się we władzy strony przeciwnej, będzie w dalszym ciągu służył rannym i chorym. Budynki, inwentarz i składy stałych zakładów sanitarnych, należących do sił zbrojnych, podlegać będą prawu wojennemu, lecz nie będą mogły być obrócone na inny użytek, dopóki będą potrzebne dla rannych i chorych. Jednakże dowódcy wojsk walczących będą mogli korzystać z nich w przypadkach nagłej konieczności wojskowej, pod warunkiem, że przedsięwzięmą uprzednio niezbędne środki dla dobra przebywających w nich na leczeniu chorych i rannych.

Nie wolno niszczyć umyślnie inwentarza i składów wymienionych w niniejszym artykule.

Art. 34.

Ruchomości i nieruchomości stowarzyszeń pomocy korzystających z przywilejów Konwencji będą traktowane jak własność prywatna. Prawo rekwizycji, przyznane stronom walczącym przez prawo i zwyczaj wojenne, będzie stosowane tylko w razie pilnej konieczności i dopiero po zabezpieczeniu losu rannych i chorych.

ROZDZIAŁ VI

O transportach sanitarnych

Art. 35.

Transporty rannych i chorych lub materiału sanitarnego będą szanowane i chronione w takim samym stopniu jak lotne formacje sanitarne. Gdy te transporty lub pojazdy wpadną w ręce strony przeciwnej, będą one traktowane według praw wojny pod warunkiem, że Strona w konflikcie, która je zdobędzie, zaopiekuje się w każdym razie znajdującymi się tam rannymi i chorymi.

Personel cywilny i wszystkie pochodzące z rekwizycji środki transportu będą podlegały ogólnym przepisom prawa międzynarodowego.

Art. 36.

Samoloty sanitarne, to jest samoloty używane wyłącznie do ewakuacji rannych i chorych, jak również do przewozu personelu i materiału sanitarnego, nie będą atakowane lecz mają być szanowane przez strony wojujące podczas lotów, dokonywanych na wysokościach, w czasie i na trasach uzgodnionych wyraźnie przez wszystkie zainteresowane strony wojujące. Będą one posiadały na dolnej i górnej powierzchni płatów oraz na bokach kadłuba znak rozpoznawczy, przewidziany w artykule 38, a umieszczony w sposób widoczny obok barw państwowych. Będą one zaopatrzone w inne oznaki i środki rozpoznawcze, ustalone w drodze porozumienia między stronami wojującymi, zawarte go na początku albo w trakcie działań wojennych.

Zabroniony jest przelot nad terytorium nieprzyjacielskim lub okupowanym przez nieprzyjaciela, chyba że Strony porozumiały się inaczej.

Samoloty sanitarne obowiązane są do lądowania na każde wezwanie. W razie nakazanego w ten sposób lądowania samolot będzie mógł po ewentualnej kontroli kontynuować swój lot wraz ze znajdującymi się w nim osobami.

W razie lądowania przypadkowego na terytorium nieprzyjacielskim lub okupowanym przez nieprzyjaciela ranni chorzy, jak również załoga samolotu, stają się jeńcami wojennymi. Personel sanitarny traktowany będzie zgodnie z postanowieniami artykułów 24 i następujących.

Art. 37.

Z zastrzeżeniem postanowień ustępu drugiego samoloty sanitarne Stron w konflikcie będą mogły przelatywać nad terytorium Mocarstw neutralnych i tam lądować lub wodować w razie konieczności albo w celu zatrzymania się na lotnisku. Powinny one uprzednio zawiadomić Mocarstwa neutralne o swym przelocie nad ich terytorium i lądować lub wodować na każde wezwanie. Będą one bezpieczne przed atakami tylko podczas lotu na wysokościach, w czasie i na trasach, ustalonych wyraźnie w porozumieniu, zawartym między Stronami w konflikcie a zainteresowanymi Mocarstwami neutralnymi. Jednakże Mocarstwa neutralne będą mogły ustalić warunki i ograniczenia co do przelotu samolotów sanitarnych nad swoim terytorium albo ich lądowania. Te ewentualne warunki lub ograniczenia będą stosowane w równym stopniu do wszystkich Stron w konflikcie.

Jeżeli samolot sanitarny za zgodą władzy miejscowej wysadzi na terytorium neutralnym rannych lub chorych, powinni oni, o ile porozumienie zawarte między Mocarstwem neutralnym a Stronami w konflikcie inaczej nie stanowi, być zatrzymani przez Państwo neutralne, kiedy wymaga tego prawo międzynarodowe, aby nie mogli wziąć ponownie udziału w działaniach wojennych. Koszty leczenia i internowania będzie ponosiło, Mocarstwo, do którego ci ranni i chorzy należą.

ROZDZIAŁ VII

O znaku rozpoznawczym

Art. 38.

Jako wyraz hołdu dla Szwajcarii, godło czerwonego krzyża na białym polu, utworzone z odwróconych barw związkowych, będzie używane nadal jako godło i znak rozpoznawczy wojskowej służby sanitarnej. Jednakże dla krajów, które zamiast czerwonego krzyża jako znaku rozpoznawczego używają już czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca na białym polu, godła te są również dopuszczone w rozumieniu niniejszej Konwencji.

Art. 39.

Pod kontrolą właściwej władzy wojskowej godło umieszczane będzie na flagach, opaskach i na wszelkim sprzęcie służby sanitarnej.

Art. 40.

Personel wymieniony w artykule 24 oraz w artykułach 26 i 27 będzie nosił na lewym ramieniu odporną na wilgoć opaskę ze znakiem rozpoznawczym, wydaną i ostemplowaną przez władzę wojskową. Personel ten, poza tabliczką tożsamości przewidzianą w artykule 16, posiadać będzie również specjalną kartę tożsamości, zaopatrzoną w znak rozpoznawczy. Karta ta powinna być odporna na wilgoć i posiadać rozmiary takie, aby mieściła się w kieszeni. Będzie ona wypełniona w języku ojczystym zainteresowanego i podawać będzie co najmniej jego nazwisko i imiona, datę urodzenia, stopień i numer legitymacji. Ustali ona, w jakim charakterze ma on prawo do korzystania z ochrony na mocy niniejszej Konwencji. Karta będzie zaopatrzona w fotografię posiadacza, a oprócz tego bądź w jego podpis, bądź w odciski palców, bądź w jedno i drugie. Posiadać ona będzie odcisk suchej pieczęci władzy wojskowej.

Karta tożsamości powinna być jednolita w każdej armji i w miarę możliwości tego samego typu w armiach Wysokich umawiających się Stron. Strony w konflikcie będą mogły skorzystać ze wzoru załączonego przykładowo do niniejszej Konwencji. Po rozpoczęciu działań wojennych podadzą one sobie do wiadomości wzór, który będą stosowały. Każda karta tożsamości będzie w miarę możliwości sporządzona co najmniej w dwóch egzemplarzach, z których jeden zachowa Mocarstwo ojczyste.

W żadnym przypadku personel wyżej wymieniony nie może być pozbawiony ani swych oznak, ani swych kart tożsamości, ani prawa noszenia opaski. Będzie on miał prawo do otrzymania duplikatów karty i do zastąpienia oznak innymi w razie ich zgubienia.

Art. 41.

Personel określony w artykule 25 będzie nosił, ale tylko podczas wykonywania czynności sanitarnych, białą opaskę zaopatrzoną w środku w znak rozpoznawczy, lecz mniejszych rozmiarów, wydaną i ostemplowaną przez władzę wojskową. Wojskowe dowody tożsamości, w które ten personel będzie zaopatrzony, stwierdzą wykszolenie sanitarne otrzymane przez posiadacza, czasowy charakter jego funkcji i prawo do noszenia opaski.

Art. 42.

Konwencyjna flaga rozpoznawcza będzie mogła być wywieszana jedynie na formacjach i zakładach sanitarnych, które Konwencja nakazuje szanować, i tylko za zgodą władzy wojskowej. W formacjach lotnych, zarówno jak i w zakładach stałych, może być jednocześnie wywieszana flaga państwowa Strony w konflikcie, do której należy formacja lub zakład.

Jednakże formacje sanitarne, które znalazły się we władzy nieprzyjaciela, wywieszać będą jedynie flagę konwencyjną.

Strony w konflikcie zarządzają, co należy, o ile pozwolą na to względy wojskowe, aby znaki wyróżniające formacje i zakłady sanitarne uczynić wyraźnie widzialnymi dla lądowych, powietrznych i morskich sił nieprzyjaciela, a to w celu zapobieżenia możliwości jakichkolwiek na nie ataków.

Art. 43.

Formacje sanitarne krajów neutralnych, które zostaną upoważnione na warunkach przewidzianych w artykule 27 do świadczenia swych usług jednej ze stron wojujących, będą obowiązane wywieszać obok flagi konwencyjnej flagę państwową tej strony wojującej, o ile skorzysta ona z uprawnienia, przyznanego jej w artykule 42. O ile właściwa władza wojskowa nie rozkaże inaczej, te formacje sanitarne będą mogły we wszelkich okolicznościach wywieszać swoją flagę państwową, nawet jeżeli się znajdują we władzy strony przeciwnej.

Art. 44.

Godło czerwonego krzyża na białym tle i wyrazy „Czerwony Krzyż” albo „Krzyż Genewski” będą mogły być używane, wyjąwszy przypadki wymienione w następnych ustępach niniejszego artykułu, albo w czasie pokoju albo w czasie wojny jedynie do oznaczenia lub chronienia formacji i zakładów sanitarnych, personelu i sprzętu, chronionych przez niniejszą Konwencję i inne konwencje międzynarodowe regulujące podobne sprawy. To samo odnosi się do godła wspomnianych w ustępie drugim artykułu 38, o ile chodzi o kraje, które ich używają. Krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża i inne stowarzyszenia wymienione w artykule 26 będą miały prawo używania znaku rozpoznawczego, nadającego im ochronę konwencyjną, jedynie w ramach postanowień ni-

niejszego ustępu. Ponadto krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca) będą mogły w czasie pokoju, stosując się do ustawodawstwa krajowego, używać nazwy i godła Czerwonego Krzyża przy dokonywaniu innych czynności, zgodnych z zasadami podanymi przez międzynarodową konferencję Czerwonego Krzyża. Jeżeli te czynności będą dokonywane podczas wojny, warunki używania godła powinny być takie, aby nie można ich było używać za pociągające za sobą ochronę konwencyjną; godło powinno być stosunkowo małych rozmiarów i nie może być umieszczone na opasce lub dachu.

Międzynarodowe organy Czerwonego Krzyża i ich należycie upoważniony personel będą miały prawo posługiwać się w każdym czasie godłem Czerwonego Krzyża na białym tle.

Zgodnie z ustawodawstwem krajowym i za wyraźnym upoważnieniem jednego z krajowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca) będzie można wyjątkowo używać w czasie pokoju godła konwencyjnego do oznaczenia pojazdów używanych jako ambulanse i do wskazywania położenia punktów opatrunkowych, zastrzeżonych wyłącznie dla udzielania bezpłatnej pomocy lekarskiej rannym i chorym.

ROZDZIAŁ VIII

O wykonaniu Konwencji

Art. 45.

Każda Strona w konflikcie powinna czuwać za pośrednictwem swych dowódców naczelnych nad szczegółami wykonania poprzednich artykułów, jak również w przypadkach nie przewidzianych działać zgodnie z ogólnymi zasadami niniejszej Konwencji.

Art. 46.

Zabrania się stosowania zarządzeń odwetowych wobec rannych, chorych, personelu, budynków lub materiału znajdujących się pod ochroną niniejszej Konwencji.

Art. 47.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się jak najszerzej rozpropagować w swych krajach zarówno w czasie pokoju jak podczas wojny tekst niniejszej Konwencji, a zwłaszcza włączyć jego studiowanie do programów szkolenia wojskowego i o ile to możliwe również do programów szkolnictwa cywilnego, aby w ten sposób zasady jej były znane całej ludności, a przede wszystkim członkom sił zbrojnych personelowi sanitarnemu i kapelanom.

Art. 48.

Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie za pośrednictwem Szwajcarskiej Rady Związkowej, a podczas trwania działań wojennych za pośrednictwem Mocarstw opiekuńczych, urzędowe przekłady niniejszej Konwencji, jak również ustawy i rozporządzenia jakie uznają za stosowne wydać w celu zapewnienia jej wykonania.

ROZDZIAŁ IX

O karaniu nadużyć i naruszeń

Art. 49.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły albo wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń niniejszej Konwencji, określonych w następnym artykule. Każda Umawiająca się Strona będzie obowiązana poszukiwać osoby podejrzane o popełnienie albo wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinna ścigać je przed swoimi własnymi sądami bez względu na obywatelstwo. Będzie ona również mogła, jeżeli woli, wydać te osoby na warunkach przewidzianych przez jej własne ustawodawstwo do osądzenia innej zainteresowanej w ściganiu Umawiającej się Stronie, o ile ta Strona posiada dostateczne dowody obciążające przeciwko powyższym osobom.

Każda Umawiająca się Strona podejmie niezbędne środki, aby spowodować zaprzestanie czynów sprzecznych z postanowieniami niniejszej Konwencji, innych niż ciężkie naruszenia, określone w artykule następnym.

We wszelkich okolicznościach oskarżeni będą korzystali z gwarancji procesowych i swobody obrony, które nie będą mniejsze od przewidzianych w artykułach 105 i następnym Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych.

Art. 50.

Za ciężkie naruszenia, przewidziane w artykule poprzednim, uważa się popełnienie któregokolwiek z niżej wymienionych czynów na szkodę osób lub mienia, chronionych przez niniejszą Konwencję: umyślne zabójstwo, torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne sprawianie wielkich cierpień albo ciężkie uszkodzenia ciała lub zdrowia, niszczenie i przywłaszczanie sobie mienia, nie usprawiedliwione koniecznościami wojskowymi i dokonane na wielką skalę w sposób bezprawny i samowolny.

Art. 51.

Żadna Umawiająca się Strona nie będzie mogła zwolnić się sama ani zwolnić innej Strony Umawiającej się od odpowiedzialności, ciężącej na niej sa-

mej albo na innej Umawiającej się Stronie, za naruszenia przewidziane w poprzednim artykule.

Art. 52.

Na żądanie jednej ze Stron w konflikcie należy wszcząć śledztwo w trybie, który będzie ustalony przez Strony zainteresowane, co do każdego zarzuczonego pogwałcenia Konwencji. Jeżeli nie nastąpi uzgodnienie co do trybu śledztwa, Strony porozumieją się co do wyboru arbitra, który zadecyduje, jaka procedura ma być stosowana.

Po stwierdzeniu, że pogwałcenie miało istotnie miejsce, Strony w konflikcie możliwie najprędzej położą mu kres i ukrócą je.

Art. 53.

Będzie zabronione w każdym czasie używanie przez osoby prywatne, towarzystwa lub domy handlowe, zarówno publiczne jak i prywatne, inne niż uprawnione do tego na mocy niniejszej Konwencji, godła albo nazwy „Czerwony Krzyż” lub „Krzyż Genewski”, jak również wszelkich znaków lub nazw stanowiących ich naśladownictwo, bez względu na cel, do którego służą, i na datę, od której zaczęły być stosowane. Ze względu na hołd oddany Szwajcarii przez przyjęcie odwróconych barw związkowych i ze względu na możliwość pomieszania herbu Szwajcarii ze znakiem rozpoznawczym Konwencji będzie zakazane w każdym czasie używanie przez osoby prywatne, towarzystwa lub domy handlowe herbu Konfederacji Szwajcarskiej, jak również znaków, stanowiących jego naśladownictwo, czy to jako znaku fabrycznego lub handlowego albo ich części składowej, czy to w celach sprzecznych z uczciwością handlową, czy też w warunkach mogących zranić uczucia narodowe szwajcarskie.

Jednakże Wysokie Umawiające się Strony, które nie były stronami Konwencji Genewskiej z dnia 27 lipca 1929 r., będą mogły przyznać dawnym użytkownikom tych godeł, nazw lub znaków wymienionych w ustępie pierwszym najwyżej trzyletni termin, licząc od dnia wejścia w życie niniejszej Konwencji, do zaprzestania ich używania, przy czym rozumie się, że w ciągu tego okresu nie będzie można podczas wojny używać ich w celu uzyskania ochrony konwencyjnej.

Zakaz ustanowiony przez ustęp pierwszy niniejszego artykułu stosuje się również do godeł i nazw wymienionych w ustępie drugim artykułu 38, nie wywierając skutku na prawa nabyte poprzednich użytkowników.

Art. 54.

Wysokie Umawiające się Strony, których ustawodawstwo nie byłoby obecnie wystarczające, podejmą niezbędne środki dla zapobieżenia w każdym czasie nadużyciom przewidzianym w artykule 53 oraz ich ukrócenia.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Art. 55.

Konwencję niniejszą sporządzono w językach francuskim i angielskim. Obydwa teksty są jednakowo autentyczne. Szwajcarska Rada Związkowa poleci sporządzenie przekładów urzędowych Konwencji na języki rosyjski i hiszpański.

Art. 56.

Konwencja niniejsza, która nosić będzie datę dnia dzisiejszego, będzie mogła być podpisana do dnia 12 lutego 1950 roku w imieniu Mocarstw reprezentowanych na Konferencji, która rozpoczęła się w Genewie dnia 21 kwietnia 1949 r., jak również Mocarstw nie reprezentowanych na tej Konferencji, lecz będących Stronami Konwencji Genewskich z 1864, 1906 lub 1929 roku o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Art. 57.

Konwencja niniejsza będzie ratyfikowana możliwie najszybciej a dokumenty ratyfikacyjne zostaną złożone w Bernie. O złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego sporządzony będzie Protokół, którego uwierzytelniony odpis Szwajcarska Rada Związkowa prześle wszystkim Mocarstwom, w których imieniu Konwencję podpisano lub przystąpienie do niej notyfikowano.

Art. 58.

Konwencja niniejsza wejdzie w życie w sześć miesięcy po złożeniu co najmniej dwóch dokumentów ratyfikacyjnych. Następnie wejdzie ona w życie w stosunku do każdej z Wysokich Umawiających się Stron w sześć miesięcy po złożeniu przez nią dokumentu ratyfikacyjnego.

Art. 59.

Konwencja niniejsza zastępuje w stosunkach między Wysokimi Umawiającymi się Stronami Konwencje z dnia 22 sierpnia 1864 r., 6 lipca 1906 r. i 27 lipca 1929 r.

Art. 60.

Od daty swego wejścia w życie Konwencja niniejsza będzie otwarta do przystąpienia dla każdego Mocarstwa, w którego imieniu nie została podpisana.

Art. 61.

Przystąpienia będą notyfikowane na piśmie Szwajcarskiej Radzie Związkowej i nabiorą mocy po upływie sześciu miesięcy od daty ich otrzymania. Szwajcarska Rada Związkowa zawiadomi o każdym przystąpieniu wszystkie Mo-

carstwa, w których imieniu Konwencję podpisano lub przystąpienie do niej notyfikowano.

Art. 62.

Sytuacje przewidziane w artykułach 2 i 3 spowodują natychmiastowe wejście w życie ratyfikacji i przystąpień złożonych bądź notyfikowanych przez Strony w konflikcie przed albo po rozpoczęciu działań wojennych lub okupacji. Zawiadomienia o ratyfikacjach i przystąpieniach otrzymanych od Stron w konflikcie będą rozesłane przez Szwajcarską Radę Związkową w jak najszybszej drodze.

Art. 63.

Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszą Konwencję. Wypowiedzenie notyfikowane będzie na piśmie Szwajcarskiej Radzie Związkowej, która zawiadomi o wypowiedzeniu Rządu wszystkich Wysokich Umawiających się Stron.

Wypowiedzenie nabierze mocy po upływie roku od daty notyfikowania go Szwajcarskiej Radzie Związkowej. Jednak wypowiedzenie notyfikowane wówczas, gdy Mocarstwo wypowiadające jest uwikłane w konflikt, nie odniesie żadnego skutku dopóty, dopóki nie zostanie zawarty pokój, a w każdym razie dopóty, dopóki nie zostaną zakończone czynności związane z uwolnieniem i repatriacją osób podlegających ochronie przez niniejszą Konwencję.

Wypowiedzenie będzie miało skutek tylko w stosunku do Mocarstwa wypowiadającego. Nie wywrze ono żadnego wpływu na obowiązki, jakie Strony w konflikcie będą musiały w dalszym ciągu wypełniać na mocy zasad prawa narodów, wynikających ze zwyczajów uznanych przez narody cywilizowane, z praw ludzkości i z wymagań sumienia publicznego.

Art. 64.

Szwajcarska Rada Związkowa zarejestruje niniejszą Konwencję w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Szwajcarska Rada Związkowa zawiadomi również Sekretariat Narodów Zjednoczonych o wszystkich otrzymanych przez nią ratyfikacjach, przystąpieniach i wypowiedzeniach dotyczących niniejszej Konwencji.

Na dowód czego niżej podpisani po złożeniu swych pełnomocnictw podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. w językach francuskim i angielskim. Oryginał będzie złożony w archiwum Związku Szwajcarskiego, Szwajcarska Rada Związkowa przekaże uwierzytelniony za zgodność odpis niniejszej Konwencji każdemu z Państw podpisujących, jak również Państwom, które do Konwencji przystąpią.

KONWENCJA GENEWSKA O POLEPSZENIU LOSU RANNYCH, CHORYCH I ROZBITKÓW SIŁ ZBROJNYCH NA MORZU (II KONWENCJA GENEWSKA)*

z dnia 12 sierpnia 1949 r., Genewa

Niżej podpisani pełnomocnicy Rządów reprezentowanych na Konferencji Dyplomatycznej, która obradowała w Genewie od 21 kwietnia do 12 sierpnia 1949 roku w celu rewizji X Konwencji Haskiej z 18 października 1907 roku o przystosowaniu do wojny morskiej zasad Konwencji Genewskiej z 1906 roku, zgodzili się na następujące postanowienia:

ROZDZIAŁ I

Postanowienia ogólne

Art. 1.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania niniejszej Konwencji we wszystkich okolicznościach.

Art. 2.

Niezależnie od postanowień, które wejdą w życie już w czasie pokoju, Konwencja niniejsza będzie miała zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwiema lub więcej niż dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, nawet gdyby jedna z nich nie uznała stanu wojny. Konwencja będzie również miała zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, nawet gdyby ta okupacja nie napotykała żadnego oporu zbrojnego.

Jeżeli jedno z Mocarstw w konflikcie nie jest stroną niniejszej Konwencji, Mocarstwa będące jej stronami pozostaną jednak nią związane w swych wzajemnych stosunkach. Będą one również związane Konwencją wobec powyższego Mocarstwa, jeżeli przyjmuje ono i stosuje jej postanowienia.

---

* Data przyjęcia: 12 sierpnia 1949 roku.

Data wejścia w życie: 21 października 1950 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 września 1954 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 26 maja 1955 roku.

Adres publikacyjny: Dz.U. z 1956 roku, Nr. 38, poz. 171.

Art. 3.

Gdyby na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron wybuchł konflikt zbrojny nie posiadający charakteru międzynarodowego, każda ze Stron w konflikcie będzie obowiązana stosować się przynajmniej do następujących postanowień:

1) Osoby nie biorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, które złożyły broń, oraz osoby, które stały się niezdolne do walki z powodu choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, będą we wszelkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, relinii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku, ani z żadnych innych analogicznych powodów. W tym celu są i pozostaną zakazane w stosunku do wyżej wymienionych osób w każdym czasie i w każdym miejscu:

- a) zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki;
- b) branie zakładników;
- c) zamachy na godność osobistą, a w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające;
- d) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.

2) Ranni, chorzy i rozbitkowie będą zbierani i leczeni.

Bezstronna organizacja humanitarna, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swe usługi Stronom w konflikcie.

Strony w konflikcie będą się ponadto starały wprowadzić w życie drogą układów specjalnych wszystkie lub niektóre z pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną Stron w konflikcie.

Art. 4.

W przypadku działań wojennych między lądowymi a morskimi siłami zbrojnymi Stron w konflikcie postanowienia Konwencji niniejszej będą się stosowały tylko do zaokrętowanych sił zbrojnych. Po wylądowaniu siły zbrojne podlegać będą natychmiast postanowieniom Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Art. 5.

Mocarstwa neutralne będą stosowały przez analogię postanowienia Konwencji niniejszej do przyjętych na swoje terytorium lub internowanych na nim rannych, chorych i rozbitków oraz do członków personelu sanitarnego i du-

chownego, należącego do sił zbrojnych Stron w konflikcie, jak również do zebranych zmarłych.

Art. 6.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły niezależnie od układów, przewidzianych wyraźnie w artykułach 10, 18, 31, 38, 39, 40, 43 i 53, zawierać inne jeszcze układy specjalne w każdej sprawie, która wydaje się im odpowiednia do oddzielnego uregulowania. Żaden układ specjalny nie może pogorszyć sytuacji rannych, chorych i rozbitków oraz członków personelu sanitarnego i duchownego, uregulowanej przez niniejszą Konwencję, ani ograniczać przyznanych im przez nią praw. Ranni, chorzy i rozbitkowie, jak również członkowie personelu sanitarnego i duchownego, będą korzystali z dobrodziejstw tych układów dopóty, dopóki Konwencja będzie się do nich stosowała, z zastrzeżeniem przeciwnych postanowień, zawartych wyraźnie w powyższych układach lub w układach późniejszych, albo z zastrzeżeniem korzystniejszych środków, przedsięwziętych w stosunku do nich przez jedną lub drugą Stronę w konflikcie.

Art. 7.

Ranni i chorzy, jak również członkowie personelu sanitarnego i duchownego nie będą mogli w żadnym razie zrzec się częściowo lub całkowicie praw, zapewnionych im przez niniejszą Konwencję i ewentualnie przez układy specjalne, przewidziane w artykule poprzednim.

Art. 8.

Konwencja niniejsza będzie stosowana przy współudziale i pod kontrolą Mocarstw opiekuńczych, powołanych do obrony interesów Stron w konflikcie. W tym celu Mocarstwa opiekuńcze będą mogły wyznaczyć, poza swym personelem dyplomatycznym i konsularnym, delegatów spośród swoich własnych obywateli lub spośród obywateli innych Mocarstw neutralnych. Ci delegaci powinni uzyskać zgodę Mocarstwa, przy którym będą wykonywali swą misję. Strony w konflikcie będą możliwie w najszerszej mierze ułatwiały przedstawicielom lub delegatom Mocarstw opiekuńczych wypełnianie ich zadań.

Przedstawiciele lub delegaci Mocarstw opiekuńczych nie powinni w żadnym przypadku wykraczać poza ramy swej misji określonej przez niniejszą Konwencję; powinni oni w szczególności brać pod uwagę bezwzględne wymagania bezpieczeństwa Państwa, przy którym wykonują swe funkcje. Jedynie bezwzględna konieczność wojskowa może upoważnić do wyjątkowego i czasowego ograniczenia ich działalności.

Art. 9.

Postanowienia niniejszej Konwencji nie stanowią przeszkody dla działalności humanitarnej Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, jak

również każdej innej bezstronnej organizacji humanitarnej, prowadzonej w celu opieki nad rannymi, chorymi i rozbitkami oraz członkami personelu sanitarnego i duchownego oraz udzielania im pomocy za zgodą zainteresowanych Stron w konflikcie.

Art. 10.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły w każdym czasie porozumieć się co do powierzenia zadań, przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, jakiejś organizacji, dającej wszelkie rękojmie bezstronności i sprawności. Jeżeli ranni, chorzy i rozbitkowie albo członkowie personelu sanitarnego i duchownego nie korzystają lub z jakiegokolwiek powodu przestali korzystać z działalności Mocarstwa opiekuńczego albo organizacji wyznaczonej zgodnie z ustępem pierwszym, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiegoś Państwa neutralnego lub do takiej organizacji o podjęcie się funkcji przypadających na mocy niniejszej Konwencji i Mocarstwom opiekuńczym wyznaczonym przez Strony w konflikcie.

Jeżeli nie uda się w ten sposób zapewnić ochrony, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiejś organizacji humanitarnej, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, o podjęcie się zadań humanitarnych, przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, albo też powinno przyjąć usługi, zaofiarowane przez taką organizację, z zastrzeżeniem postanowień niniejszego artykułu.

Każde Mocarstwo neutralne lub każda organizacja, do której zwróciło się Mocarstwo zainteresowane albo która zaofiarowała swoje usługi w celach wyżej wymienionych, powinny działać z poczuciem odpowiedzialności, jaką ponoszą wobec Strony w konflikcie, do której należą osoby podlegające ochronie przez niniejszą Konwencję, oraz powinny dawać dostateczną rękojmię swej zdolności do podjęcia się wymienionych funkcji i ich bezstronnego spełniania.

Nie wolno naruszyć powyższych postanowień w drodze specjalnej umowy między Mocarstwami, z których jedno byłoby chociaż przejściowo ograniczone w stosunku do drugiego Mocarstwa lub jego sprzymierzeńców w swej swobodzie rokowań na skutek wydarzeń wojennych, a w szczególności w przypadku okupacji całości lub znacznej części jego terytorium.

Ilekcroć w niniejszej Konwencji jest mowa o Mocarstwie opiekuńczym, należy przez to rozumieć także zastępujące je organizacje w znaczeniu artykułu niniejszego.

Art. 11.

Mocarstwa opiekuńcze zaofiarują swe dobre usługi w celu załatwienia sporu, ilekcroć uznają, że leży to w interesie osób podlegających ochronie, a w szczególności w razie braku zgody między Stronami w konflikcie co do sto-

sowania lub wykładni postanowień niniejszej Konwencji. W tym celu każde z Mocarstw opiekuńczych będzie mogło na prośbę jednej ze Stron lub z własnej inicjatywy zaproponować Stronom w konflikcie zwołanie, ewentualnie na odpowiednio wybranym neutralnym terytorium, konferencji ich przedstawicieli, a w szczególności władz zajmujących się sprawami rannych, chorych i rozbitków oraz członków personelu sanitarnego i duchownego, Strony w konflikcie obowiązane będą zastosować się do takich propozycji. Mocarstwa opiekuńcze będą mogły wówczas zaproponować Stronom w konflikcie, aby zgodziły się na udział w tej konferencji osobistości należącej do jednego z Mocarstw neutralnych albo delegowanej przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

ROZDZIAŁ II

O rannych, chorych i rozbitkach

Art. 12.

Członkowie sił zbrojnych i inne osoby, wymienione w następnym artykule, którzy znajdują się na morzu i są ranni lub chorzy albo stali się rozbitkami, będą szanowani i chronieni we wszelkich okolicznościach, przy czym rozumie się, że termin „rozbitcie się” stosuje się do każdego rozbitcia się bez względu na okoliczności, w jakich ono nastąpiło, włączając w to przymusowe wodowanie oraz upadek do morza. Będą oni traktowani w sposób humanitarny i leczeni przez tę Stronę w konflikcie, w której mocy się znajdują, bez żadnej na ich niekorzyść różnicy z powodu płci, rasy, narodowości, religii, przekonań politycznych lub z jakichkolwiek innych analogicznych powodów. Zabronione są surowo wszelkie zamachy na ich życie i osoby, a między innymi ich dobijanie lub wyniszczanie, torturowanie, dokonywanie na nich doświadczeń biologicznych, pozostawianie ich z premedytacją bez pomocy lekarskiej lub bez opieki albo stwarzanie warunków narażających ich na zarażenie się lub zakażenie.

Tylko nagłość z punktu widzenia lekarskiego może upoważnić do dania pierwszeństwa w kolejności udzielania pomocy.

Kobiety mają być traktowane ze szczególnymi względami należnymi ich płci.

Art. 13.

Konwencja niniejsza będzie się stosowała do rozbitków rannych i chorych na morzu, należących do następujących kategorii:

- 1) członkowie sił zbrojnych Strony w konflikcie, jak również członkowie milicji i oddziałów ochotniczych, stanowiących część tych sił zbrojnych;
- 2) członkowie innych milicji i innych oddziałów ochotniczych, włączając w to członków zorganizowanych ruchów oporu, należących do jednej ze Stron

w konflikcie i działających poza granicami lub w granicach swego własnego terytorium, nawet jeżeli to terytorium jest okupowane, pod warunkiem, że te milicje lub oddziały ochotnicze, włączając w to zorganizowane ruchy oporu, odpowiadają następującym warunkom:

- a) mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych;
- b) noszą stały i dający się z daleka rozpoznać znak rozpoznawczy;
- c) jawnie noszą broń;
- d) przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojny.

3) członkowie regularnych sił zbrojnych, którzy podają się za podlegających rządowi lub władzy nie uznanym przez Mocarstwo zatrzymujące;

4) osoby towarzyszące siłom zbrojnym, ale nie należące do nich bezpośrednio, jak na przykład cywili członkowie załóg samolotów wojskowych, korespondenci wojenni, dostawcy, członkowie oddziałów pracy lub służb powołanych do opieki nad siłami zbrojnymi, pod warunkiem, że otrzymali oni upoważnienie od sił zbrojnych, którym towarzyszą;

5) członkowie załóg statków handlowych, włączając w to kapitanów, pilotów i uczniów, oraz członkowie załóg samolotów cywilnych Stron w konflikcie, o ile nie przysługuje im prawo do korzystniejszego traktowania na mocy innych postanowień prawa międzynarodowego;

6) ludność terytorium nie okupowanego, która przy zbliżaniu się nieprzyjaciela chwytta spontanicznie za broń, aby stawić opór inwazji, a nie miała czasu zorganizować się w regularne siły zbrojne, jeżeli jawnie nosi broń i przestrzega praw i zwyczajów wojennych.

Art. 14.

Każdy okręt wojenny Strony wojującej może żądać wydania rannych, chorych lub rozbitków znajdujących się na pokładzie wojskowych statków szpitalnych, statków szpitalnych należących do towarzystw ratowniczych i osób prywatnych, jak również statków handlowych, jachtów i łodzi bez względu na ich przynależność państwową, o ile pozwala na to stan zdrowia rannych i chorych, a okręt wojenny posiada urządzenia, umożliwiające zapewnienie im dostatecznej opieki lekarskiej.

Art. 15.

Jeżeli ranni, chorzy lub rozbitkowie zostali przyjęci na pokład neutralnego okrętu wojennego lub neutralnego samolotu wojskowego, należy zapewnić, aby, jeżeli wymaga tego prawo międzynarodowe, nie mogli oni uczestniczyć ponownie w działaniach wojennych.

Art. 16.

Z uwzględnieniem postanowień artykułu 12 ranni, chorzy i rozbitkowie jednej ze Stron wojujących, którzy wpadli w ręce przeciwnika, stają się jeńcami wo-

jennymi i stosują się do nich przepisy prawa międzynarodowego dotyczące jeńców wojennych. Strona biorąca do niewoli zdecyduje, czy należy ich zatrzymać, czy też skierować do własnego portu, do portu neutralnego lub nawet do portu przeciwnika. W tym ostatnim przypadku jeńcy wojenni, którzy w ten sposób powrócili do kraju, nie będą mogli już pełnić służby w czasie trwania wojny.

Art. 17.

Jeżeli tego wymaga prawo międzynarodowe, ranni, chorzy lub rozbitkowie, którzy wylądowali w porcie neutralnym za zgodą władz miejscowych, muszą być przez Mocarstwo neutralne strzeżeni w taki sposób, aby nie mogli ponownie uczestniczyć w działaniach wojennych, chyba że Mocarstwo neutralne i Mocarstwa wojujące ułożyły się inaczej. Mocarstwo, do którego należą ranni, chorzy lub rozbitkowie, pokryje koszty leczenia szpitalnego i internowania.

Art. 18.

Po każdej bitwie Strony w konflikcie podejmą niezwłocznie wszelkie możliwe środki w celu wyszukania i zebrania rozbitków, rannych lub chorych, ochronienia ich przed rabunkiem i złym traktowaniem oraz zapewnienia im niezbędnej opieki, jak również w celu wyszukania poległych i nie dopuszczenia do ich ograbienia. Ilekroć okoliczności na to pozwolą, Strony w konflikcie zawrą porozumienia miejscowe w sprawie ewakuacji morzem rannych i chorych ze strefy oblężonej lub okrażonej oraz w sprawie dopuszczenia do tej strefy personelu sanitarnego i duchownego oraz materiałów sanitarnych.

Art. 19.

Strony w konflikcie powinny możliwie najprędzej zarejestrować wszystkie dane, mogące pomóc do ustalenia tożsamości rozbitków, rannych, chorych i zmarłych Strony przeciwnej, którzy znaleźli się w ich władzy. Te informacje powinny w miarę możliwości zawierać:

- a) oznaczenie Mocarstwa, któremu oni podlegają;
- b) przydział lub numer książeczki wojskowej;
- c) nazwisko;
- d) imię lub imiona;
- e) datę urodzenia;
- f) wszelkie inne dane, znajdujące się na karcie lub tabliczce tożsamości;
- g) datę i miejsce wzięcia do niewoli lub zgonu;
- h) wiadomości dotyczące ran, choroby lub przyczyny śmierci.

W możliwie najkrótszym czasie wyżej wymienione informacje powinny być przesłane do Biura Informacji, przewidzianego w artykule 122 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych, które je przekaże Mocarstwu, któremu te osoby podlegają, za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego i Centralnego Biura Informacji o jeńcach wojennych.

Strony w konflikcie sporządzą i przekażą sobie w trybie wskazanym w poprzednim ustępie akty zgonów lub wykazy zgonów należycie uwierzytelnione. Zbiorą one również i prześlą sobie za pośrednictwem tego samego Biura połowy podwójnych tabliczek tożsamości lub same tabliczki, o ile chodzi o tabliczki zwykłe, testamenty lub inne dokumenty, mające znaczenie dla rodziny zmarłych, pieniądze i wszystkie w ogóle przedmioty znalezione przy zwłokach, a mające wartość rzeczyswą lub pamiątkową. Przedmioty te, jak również przedmioty, których właściciele nie zdołano ustalić, będą odesłane w paczkach opieczętowanych wraz z deklaracjami, zawierającymi wszelkie szczegóły, niezbędne do ustalenia tożsamości zmarłego posiadacza, jak również dokładny opis zawartości paczki.

Art. 20.

Strony w konflikcie będą czuwać nad tym, aby zatopienie zwłok, dokonywane indywidualnie, jeżeli okoliczności na to pozwolą, było poprzedzone przez dokładne i w miarę możliwości lekarskie zbadanie zwłok, w celu stwierdzenia śmierci, ustalenia tożsamości zmarłego i umożliwienia zdania z tego sprawy. Jeśli zmarły posiadał podwójną tabliczkę tożsamości, połowa tej tabliczki pozostanie na zwłokach. W razie wyładowania zwłok na ląd stosuje się postanowienia Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Art. 21.

Strony w konflikcie będą mogły odwołać się do miłosierdzia kapitanów neutralnych statków handlowych, jachtów lub łodzi, aby przyjęli na pokład i otoczyli opieką rannych, chorych lub rozbitków oraz zebrali zwłoki. Statki wszelkiego rodzaju, które odpowiedziały na ten apel, jak również statki, które samorzutnie przyjęły rannych, chorych lub rozbitków, korzystają ze specjalnej ochrony i wszelkich ułatwień w swej akcji niesienia pomocy.

W żadnym przypadku nie mogą być one zajęte z powodu takiego przewozu; jednak w razie braku uzyskania odmiennych przyrzeczeń, mogą być zajęte za naruszenie neutralności, jakiego mogłyby się dopuścić.

ROZDZIAŁ III

O statkach szpitalnych

Art. 22.

Wojskowe statki szpitalne, czyli statki zbudowane lub urządzone przez Mo-carstwa specjalnie i wyłącznie w celu niesienia pomocy rannym, chorym i rozbitkom, ich leczenia i przewożenia, nie mogą być w żadnych okolicznościach atakowane ani zajmowane, lecz będą zawsze szanowane i chronione, pod

warunkiem, że ich nazwy i cechy charakterystyczne zostały zakomunikowane stronom w konflikcie na dziesięć dni przed użyciem tych statków. Cechami charakterystycznymi, które należy podać w notyfikacji, są: zarejestrowany tonaż brutto, długość od rufy do dziobu oraz ilość masztów i kominów.

Art. 23.

Zakłady, położone na brzegu i uprawnione do korzystania z ochrony na mocy Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, nie mogą być atakowane ani bombardowane z morza.

Art. 24.

Statki szpitalne, używane przez krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża, przez oficjalnie uznane towarzystwa ratownicze lub przez osoby prywatne, korzystają z tej samej ochrony co wojskowe statki szpitalne i nie podlegają zajęciu, jeżeli Strona w konflikcie, do której te statki należą, powierzyła im urzędową misję i o ile zastosowano się do postanowień artykułu 22, dotyczących notyfikacji. Statki te muszą posiadać dokument wystawiony przez właściwą władzę i stwierdzający dokonanie kontroli podczas ich ekwipunku i odjazdu.

Art. 25.

Statki szpitalne, używane przez krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża, przez oficjalnie uznane towarzystwa ratownicze lub przez osoby prywatne, należące do krajów neutralnych, korzystają z takiej samej ochrony jak wojskowe statki szpitalne i nie podlegają zajęciu pod warunkiem, że za uprzednią zgodą swojego rządu i za upoważnieniem jednej ze Stron w konflikcie oddały się pod jej kierownictwo oraz że zastosowano się do postanowień artykułu 22 dotyczących notyfikacji.

Art. 26.

Ochrona, przewidziana w artykułach 22, 24 i 25, stosuje się do statków szpitalnych każdego tonażu oraz do ich łodzi ratunkowych, niezależnie od miejsca działania. Jednakże w celu zapewnienia największej wygody i bezpieczeństwa, Strony w konflikcie będą się starały używać do przewozu rannych, chorych i rozbitków na dalekie odległości i na pełnym morzu wyłącznie statków szpitalnych o pojemności powyżej 2. 000 ton brutto.

Art. 27.

Na takich samych warunkach jak warunki przewidziane w art. 22 i 24 łodzie używane przez Państwo lub przez oficjalnie uznane towarzystwa ratownicze dla celów ratownictwa przybrzeżnego będą szanowane i chronione w takiej mierze, na jaką pozwolą konieczności operacyjne. Stosuje się to również

w miarę możliwości do stałych urządzeń przybrzeżnych, używanych wyłącznie przez te łodzie dla wypełniania ich zadań humanitarnych.

Art. 28.

W razie walki na okrętach wojennych, lazarety będą, o ile tylko możliwe, szanowane i oszczędzane. Te lazarety i ich wyposażenie będą nadal podlegały prawom wojny, nie mogą być jednak przeznaczone na inny użytek, o ile są potrzebne dla rannych i chorych. Jednakże dowódca, w którego władzy one się znajdują, będzie mógł w razie nagłych konieczności wojskowych dysponować nimi zapewniając jednak uprzednio należytą opiekę rannym i chorym, którzy się tam leczą.

Art. 29.

Każdy statek szpitalny, znajdujący się w porcie, który wpadł w ręce nieprzyjaciela, ma prawo port ten opuścić.

Art. 30.

Statki i łodzie wspomniane w artykułach 22, 24, 25 i 27 będą ratować rannych, chorych i rozbitków oraz udzielać im pomocy bez względu na ich przynależność państwową. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się nie używać tych statków i łodzi do żadnych celów wojskowych.

Statki te i łodzie nie powinny w żaden sposób utrudniać swobody ruchów jednostek walczących.

Podczas bitwy i po niej działają one na własne ryzyko i niebezpieczeństwo.

Art. 31.

Strony w konflikcie mają prawo kontroli i rewizji statków i ludzi, wspomnianych w artykułach 22, 24, 25 i 27. Mogą one odmówić korzystania z pomocy tych statków i łodzi, kazać im się oddalić, nakazać im określony kierunek, ograniczyć używanie przez nie radia i wszystkich innych środków komunikowania się, a nawet, jeżeli powaga sytuacji tego wymaga, zatrzymać je na czas nie przekraczający dni siedmiu, licząc od chwili zbadania papierów okrętowych. Mogą one umieścić tymczasowo na statku komisarza, którego wyłącznym zadaniem jest zapewnienie wykonania rozkazów, wydanych na podstawie postanowień poprzedniego ustępu.

O ile to możliwe, Strony w konflikcie wpisywać będą do dziennika okrętowego statków szpitalnych swoje rozkazy w języku zrozumiałym dla kapitana statku szpitalnego.

Strony w konflikcie mogą, czy to jednostronnie, czy też na mocy specjalnego układu, umieszczać na swoich statkach szpitalnych neutralnych obserwatorów, którzy będą stwierdzali ścisłość przestrzeganych postanowień niniejszej Konwencji.

Art. 32.

Statki i łodzie określone w artykułach 22, 24, 25 i 27 nie są traktowane na równi z okrętami wojennymi co do ich pobytu w porcie neutralnym.

Art. 33.

Statki handlowe, przekształcone na statki szpitalne, nie mogą być przeznaczone na inne cele przez cały czas trwania działań wojennych.

Art. 34.

Ochrona, należna statkom szpitalnym i lazaretom okrętowym, może ustać tylko wówczas, gdy wbrew ich zadaniom humanitarnym używane są one do działań szkodliwych dla nieprzyjaciela. Jednak ochrona ustanie dopiero wtedy, gdy ostrzeżenie, udzielone we wszystkich odpowiednich przypadkach z podaniem słusznego terminu, pozostanie bez skutku. W szczególności nie wolno statkom szpitalnym posiadać i używać tajnego szyfru dla nadawania wiadomości przez radio lub w drodze jakiegokolwiek innego środka porozumiewania się.

Art. 35.

Nie uważa się za powód do pozbawienia statków szpitalnych lub lazaretów okrętowych należytej im ochrony:

1) faktu, że personel tych statków lub lazaretów jest uzbrojony i używa broni dla utrzymania porządku, dla własnej obrony lub dla obrony rannych i chorych;

2) faktu, że na statkach znajdują się przyrządy, przeznaczone wyłącznie do nawigacji lub przesyłania wiadomości;

3) faktu, że na statkach szpitalnych lub w lazaretach okrętowych znajdują się broń ręczna i amunicja, odebrane rannym, chorym i rozbitkom, a nie przekazane jeszcze właściwej władzy;

4) faktu, że działalność humanitarna statków szpitalnych i lazaretów okrętowych albo ich personelu obejmuje również rannych, chorych lub rozbitków cywilnych;

5) faktu, że statki szpitalne przewożą materiały i personel, przeznaczone wyłącznie do celów sanitarnych, w ilości przekraczającej ich własne normalne potrzeby.

ROZDZIAŁ IV

O personelu

Art. 36.

Personel duchowny, lekarski i szpitalny statków szpitalnych oraz ich załogi będą szanowane i chronione; nie wolno brać ich do niewoli w czasie trwania

ich służby na tych statkach; bez względu na to, czy na statku znajdują się lub nie znajdują się ranni i chorzy.

Art. 37.

Personel duchowny, lekarski i szpitalny, przydzielony dla sprawowania opieki lekarskiej i duchownej nad osobami, wymienionymi w artykułach 12 i 13, który znajdzie się we władzy nieprzyjaciela, będzie szanowany i chroniony; będzie on mógł pełnić nadal swe funkcje, dopóki będzie to konieczne dla otoczenia opieką rannych i chorych. Zostanie on następnie odesłany, jak tylko naczelny dowódca, w którego władzy personel ten się znajduje, uzna to za możliwe. Opuszczając statek będzie on mógł zabrać ze sobą przedmioty, stanowiące osobistą własność. Gdyby jednak okazało się konieczne zatrzymanie części tego personelu w związku z potrzebami opieki lekarskiej i duchownej nad jeńcami wojennymi, podjęte będą wszelkie możliwe kroki w celu jak najszybszego wysadzenia go na ląd.

Od chwili opuszczenia statku personel zatrzymany podlega postanowieniom Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

ROZDZIAŁ V

O transportach sanitarnych

Art. 38.

Statki, wynajęte w tym celu, upoważnione są do przewożenia materiałów, przeznaczonych wyłącznie do leczenia rannych i chorych członków sił zbrojnych lub do zapobiegania chorobom, jeżeli warunki ich podróży były podane Mocarstwu nieprzyjacielskiemu do wiadomości i przezeń zaaprobowane. Mocarstwo nieprzyjacielskie zachowuje prawo badania ich, ale nie może zająć statku ani zabrać przewożonego przezeń materiału. Za zgodą Stron w konflikcie obserwatorzy neutralni mogą być umieszczani na tych statkach dla kontrolowania przewożonych materiałów. W tym celu materiały te powinny być łatwo dostępne.

Art. 39.

Samoloty sanitarne, to jest samoloty używane wyłącznie do ewakuacji rannych, chorych i rozbitków, jak również do przewozu personelu i materiałów sanitarnych, nie będą atakowane, lecz mają być szanowane przez Strony w konflikcie podczas lotów, dokonywanych na wysokościach, w czasie i na trasach uzgodnionych wyraźnie w porozumieniu przez wszystkie zainteresowane Strony w konflikcie. Będą one posiadały na dolnej i górnej powierzchni płatów oraz na bokach kadłuba znak rozpoznawczy, przewidziany w artykule 41,

a umieszczony w sposób widoczny obok barw państwowych. Będą one zaopatrzone w inne oznaki i środki rozpoznawcze, ustalone drogą porozumienia między Stronami w konflikcie zawartego na początku albo w trakcie działań wojennych.

Zabroniony jest przelot nad terytorium nieprzyjacielskim lub okupowanym przez nieprzyjaciela, chyba że strony porozumiały się inaczej.

Samoloty sanitarne obowiązane są do lądowania lub wodowania na każde wezwanie. W razie nakazanego w ten sposób lądowania lub wodowania samolot będzie mógł po ewentualnej kontroli kontynuować swój lot wraz ze znajdującymi się w nim osobami.

W razie przypadkowego lądowania wodowania na terytorium nieprzyjacielskim lub okupowanym przez nieprzyjaciela, ranni, chorzy i rozbitkowie, również załoga samolotu stają się jeńcami wojennymi. Personel sanitarny traktowany będzie zgodnie z postanowieniami art. 36 i 37.

Art. 40.

Z zastrzeżeniem postanowień ustępu drugiego samoloty sanitarne Stron w konflikcie będą mogły przelatywać nad terytorium Mocarstw neutralnych i tam lądować lub wodować w razie konieczności albo w celu zatrzymania się na lotnisku. Powinny one uprzednio zawiadomić Mocarstwa neutralne o swym przelocie nad ich terytorium i lądować lub wodować na każde wezwanie. Będą one bezpieczne przed atakami tylko podczas lotu na wysokościach, w czasie na trasach, ustalonych wyraźnie w porozumieniu, zawartym między Stronami konflikcie a zainteresowanymi Mocarstwami neutralnymi. Jednakże Mocarstwa neutralne będą mogły ustalić warunki i ograniczenia dotyczące przelotu samolotów sanitarnych nad swym terytorium albo ich lądowania. Te ewentualne warunki lub ograniczenia będą stosowane w równym stopniu do wszystkich Stron w konflikcie.

Jeżeli samolot sanitarny za zgodą władzy miejscowej wysadzi na terytorium neutralnym rannych lub chorych, powinni oni, o ile porozumienie zawarte między Mocarstwem neutralnym a Stronami w konflikcie inaczej nie stanowi, być zatrzymani przez Państwo neutralne, kiedy wymaga tego prawo międzynarodowe, aby nie mogli wziąć ponownie udziału w działaniach wojennych. Koszty leczenia i internowania będzie ponosiło Mocarstwo, do którego ci ranni i chorzy należą.

ROZDZIAŁ VI

O znaku rozpoznawczym

(...)

ROZDZIAŁ VII

O wykonaniu Konwencji

(...)

ROZDZIAŁ VIII

O karaniu nadużyć i naruszeń

Art. 50.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły albo wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń niniejszej Konwencji, określonych w następnym artykule.

Każda Umawiająca się Strona obowiązana będzie poszukiwać osób podejrzanych o popełnienie albo wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinna ścigać je przed swoimi własnymi sądami bez względu na ich obywatelstwo. Będzie ona również mogła, jeżeli woli; wydać te osoby na warunkach przewidzianych przez jej własne ustawodawstwo do osądzenia innej zainteresowanej w ściganiu Umawiającej się Stronie, o ile ta Strona posiada dostateczne dowody obciążające przeciwko powyższym osobom.

Każda Umawiająca się Strona podejmie niezbędne środki, aby spowodować zaprzestanie czynów sprzecznych z postanowieniami niniejszej Konwencji, innych niż ciężkie naruszenia, określone w artykule następnym.

We wszelkich okolicznościach oskarżeni będą korzystali z gwarancji procesowych i swobody obrony, które nie będą mniejsze od przewidzianych w artykułach 105 i następnym Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych.

Art. 51.

Za ciężkie naruszenia, przewidziane w artykule poprzednim, uważa się popełnienie któregokolwiek z niżej wymienionych czynów na szkodę osób lub mienia, chronionych przez niniejszą Konwencję: umyślne zabójstwo, torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne sprawianie wielkich cierpień albo ciężkie uszkodzenia ciała lub zdrowia, niszczenie i przywłaszczanie sobie mienia, nie usprawiedliwione koniecznościami wojskowymi i dokonywane na wielką skalę w sposób bezprawny i samowolny.

Art. 52.

Żadna Umawiająca się Strona nie będzie mogła zwolnić się sama ani zwolnić innej Umawiającej się Strony od odpowiedzialności, ciężącej na niej lub

na innej Umawiającej się Stronie, za naruszenia przewidziane w poprzednim artykule.

Art. 53.

Na żądanie jednej ze Stron w konflikcie należy w związku z każdym zarzutem pogwałcenia Konwencji wszcząć śledztwo w trybie, który będzie ustalony między Stronami zainteresowanymi. Jeżeli nie nastąpi uzgodnienie co do procedury śledztwa, Strony porozumią się co do wyboru arbitra, który zadecyduje, jaka procedura ma być stosowana.

Po stwierdzeniu, że pogwałcenie miało istotnie miejsce, Strony w konflikcie możliwie najszybciej położą mu kres i ukróczą je.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

(...)

KONWENCJA GENEWSKA O TRAKTOWANIU JEŃCÓW WOJENNYCH (III KONWENCJA GENEWSKA)*

z dnia 12 sierpnia 1949 r., Genewa

(Wyciąg)

Niżej podpisani Pełnomocnicy Rządów reprezentowanych na Konferencji Dyplomatycznej, która obradowała w Genewie od 21 kwietnia do 12 sierpnia 1949 r. w celu rewizji Konwencji o traktowaniu jeńców wojennych, zawartej w Genewie 27 lipca 1929, zgodzili się na następujące postanowienia:

TYTUŁ I POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania niniejszej Konwencji we wszelkich okolicznościach.

Art. 2.

Niezależnie od postanowień, które wejdą w życie już w czasie pokoju, Konwencja niniejsza będzie miała zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwiema lub więcej niż dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, nawet gdyby jedna z nich nie uznała stanu wojny. Konwencja będzie również miała zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, nawet gdyby ta okupacja nie napotkała na żaden opór zbrojny.

Jeżeli jedno z mocarstw w konflikcie nie jest stroną niniejszej Konwencji, Mocarstwa będące jej stronami pozostaną jednak nią związane w swych wzajemnych stosunkach. Będą one również związane Konwencją wobec powyższego Mocarstwa, jeżeli przyjmuje ono i stosuje jej postanowienia.

---

* Data przyjęcia: 12 sierpnia 1949 roku.

Data wejścia w życie: 21 października 1950 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 września 1954 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 26 maja 1955 roku.

Adres publikacyjny: Dz.U. z 1956 roku, Nr. 38, poz. 171.

Art. 3.

Gdyby na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron wybuchł konflikt zbrojny nie posiadający charakteru międzynarodowego, każda ze Stron w konflikcie obowiązana będzie stosować się przynajmniej do następujących postanowień:

1. Osoby, nie biorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, które złożyły broń, oraz osobami, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, będą we wszelkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku ani z żadnych innych analogicznych powodów. W tym celu są i pozostaną zakazane w stosunku do wyżej wymienionych osób w każdym czasie i w każdym miejscu:

- a) zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki;
- b) branie zakładników;
- c) zamachy na godność osobistą, a w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające;
- d) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.

2. Ranni i chorzy będą zbierani i leczeni.

Bezstronna organizacja humanitarna, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swoje usługi Stronom w konflikcie.

Strony w konflikcie będą się ponadto starały wprowadzić w życie w drodze specjalnych układów wszystkie lub niektóre z pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną Stron w konflikcie.

Art. 4.

A. Jeńcami wojennymi w rozumieniu niniejszej Konwencji są osoby, które znalazły się we władzy nieprzyjaciela, a należą do jednej z następujących kategorii:

1) członkowie sił zbrojnych Strony w konflikcie, jak również członkowie milicji i oddziałów ochotniczych, stanowiących część tych sił zbrojnych;

2) członkowie innych milicji i innych oddziałów ochotniczych, włączając w to członków zorganizowanych ruchów oporu, należących do jednej ze Stron w konflikcie i działających poza granicami lub w granicach własnego terytorium, nawet jeżeli to terytorium jest okupowane, pod warunkiem, że te milicje lub oddziały ochotnicze, włączając w to zorganizowane ruchy oporu, odpowiadają następującym warunkom:

- a) mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych;
- b) noszą stały i dający się z daleka rozpoznać znak rozpoznawczy;
- c) jawnie noszą broń;
- d) przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojny;

3) członkowie regularnych sił zbrojnych, którzy podają się za podlegających rządowi lub władzy nie uznanym przez Mocarstwo zatrzymujące;

4) osoby towarzyszące siłom zbrojnym, ale nie należące do nich bezpośrednio, jak na przykład cywilni członkowie załóg samolotów wojskowych, korespondenci wojenni, dostawcy, członkowie oddziałów pracy lub służb, powołanych do opiekowania się wojskowymi, pod warunkiem, że otrzymali oni upoważnienie od sił zbrojnych, którym towarzyszą, przy czym te ostatnie obowiązane są wydać im w tym celu kartę tożsamości według załączonego wzoru;

5) członkowie załóg statków handlowych, włączając w to kapitanów, pilotów i uczniów, oraz członkowie załóg samolotów cywilnych Stron w konflikcie, o ile nie przysługuje im prawo do korzystniejszego traktowania na mocy innych postanowień prawa międzynarodowego;

6) ludność terytorium nie okupowanego, która przy zbliżaniu się nieprzyjaciela chwytta spontanicznie za broń, aby stawić opór inwazji, a nie miała czasu zorganizować się w regularne siły zbrojne, jeżeli jawnie nosi broń i przestrzega praw i zwyczajów wojennych.

B. Korzystać będą również z traktowania zastrzeżonego przez niniejszą Konwencję dla jeńców wojennych:

1) osoby, które należą lub należały do sił zbrojnych kraju okupowanego, jeżeli z tytułu tej przynależności Mocarstwo okupujące, które je nawet początkowo zwolniło w czasie trwania działań wojennych poza okupowanym przezeń terytorium, uważa za niezbędne ich internowanie, zwłaszcza po nieudanej próbie tych osób połączenia się z siłami zbrojnymi, do których należą i które nadal walczą, lub gdy osoby te nie stawiają się na wezwanie w celu ich internowania.

2) Osoby należące do jednej z kategorii wyliczonych w niniejszym artykule, przyjęte na terytorium Mocarstw neutralnych lub nie będących stroną wojująca, a podlegające internowaniu na mocy prawa międzynarodowego, z zastrzeżeniem wszelkiego rodzaju korzystniejszego traktowania, jakie te Mocarstwa mogą im przyznać, oraz z wyjątkiem postanowień artykułów 8, 10, 15, 30 ustęp 5, artykułów 58 do 67 włącznie, 92, 126, jak również – jeżeli Strony w konflikcie utrzymują stosunki dyplomatyczne z Mocarstwem neutralnym lub zainteresowanym Mocarstwem nie będącym stroną wojująca – z wyjątkiem postanowień dotyczących Mocarstwa opiekuńczego. Gdy takie stosunki dyplomatyczne istnieją, Strony w konflikcie, do których te osoby należą, będą mogły sprawować w stosunku do nich funkcje przyznane na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, bez uszczerbku dla funkcji sprawowanych normalnie przez Strony na mocy zwyczajów oraz traktatów dyplomatycznych i konsularnych.

C. Niniejszy artykuł nie wpływa na sytuację prawną personelu lekarskiego i duchownego, przewidzianą w artykule 33 niniejszej Konwencji.

Art. 5.

Niniejsza Konwencja stosować się będzie do osób wymienionych w artykule 4 od chwili, gdy dostaną się we władzę nieprzyjaciela, aż do ich ostatecznego uwolnienia i repatriacji. Jeżeli powstanie wątpliwość co do przynależności osób, które wzięły udział w działaniach wojennych i wpadły w ręce nieprzyjaciela, do jednej z kategorii wyliczonych w artykule 4, osoby te korzystać będą z ochrony niniejszej Konwencji do chwili, gdy właściwy sąd ustali ich sytuację prawną.

Art. 6.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły niezależnie od układów wyraźnie przewidzianych w artykułach 10, 23, 28, 33, 60, 65, 66, 67, 72, 73, 75, 109, 110, 118, 119, 122 i 132, zawierać jeszcze inne układy specjalne w każdej sprawie, która wydaje się im odpowiednia do oddzielnego uregulowania. Żaden układ specjalny nie może pogorszyć sytuacji jeńców uregulowanej przez niniejszą Konwencję ani ograniczać przyznanych im przez nią praw. Jeńcy wojenni będą korzystali z dobrodziejstw tych układów dopóty, dopóki Konwencja będzie się do nich stosowała, z zastrzeżeniem przeciwnych postanowień zawartych wyraźnie w powyższych układach lub w układach późniejszych albo z zastrzeżeniem korzystniejszych środków przedsięwziętych w stosunku do nich przez jedną lub drugą stronę w konflikcie.

Art. 7.

Jeńcy wojenni nie będą mogli w żadnym razie zrzec się częściowo lub całkowicie praw zapewnionych im przez niniejszą Konwencję i ewentualnie przez układy specjalne, przewidziane w artykule poprzednim.

Art. 8.

Konwencja niniejsza stosowana będzie przy współudziale i pod kontrolą Mocarstw opiekuńczych powołanych do obrony interesów stron w konflikcie. W tym celu Mocarstwa opiekuńcze będą mogły wyznaczyć poza swym personelem dyplomatycznym i konsularnym delegatów spośród swych własnych obywateli lub spośród obywateli innych Mocarstw neutralnych. Ci delegaci powinni uzyskać zgodę Mocarstwa, przy którym będą wykonywali swą misję. Strony w konflikcie będą w możliwie najszerszej mierze ułatwiał przedstawicielom lub delegatom Mocarstw opiekuńczych wypełnianie ich zadań.

Przedstawiciele lub delegaci Mocarstw opiekuńczych nie powinni w żadnym przypadku wkraczać poza ramy swej misji, określonej przez niniejszą Konwencję; powinni oni w szczególności brać pod uwagę bezwzględne wymagania bezpieczeństwa Państwa, przy którym wykonują swe funkcje.

Art. 9.

Postanowienia niniejszej Konwencji nie stanowią przeszkody dla działalności humanitarnej Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, jak również każdej innej bezstronnej organizacji humanitarnej, prowadzonej w celu opieki nad jeńcami wojennymi i udzielania im pomocy za zgodą zainteresowanych Stron w konflikcie.

Art. 10.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły w każdym czasie porozumieć się co do powierzenia zadań, przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, jakiejś organizacji, dającej wszelką rękojmię bezstronności i sprawności.

Jeżeli jeńcy wojenni nie korzystają lub przestali korzystać z jakiegokolwiek powodu z działalności Mocarstwa opiekuńczego albo organizacji wyznaczonej zgodnie z ustępem pierwszym, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiegoś Państwa neutralnego lub do takiej organizacji o podjęcie się funkcji, przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym, wyznaczonym przez Strony w konflikcie.

Jeżeli nie uda się w ten sposób zapewnić ochrony, Mocarstwo zatrzymujące powinno się zwrócić do jakiejś organizacji humanitarnej, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, o podjęcie się zadań humanitarnych przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym albo też powinno przyjąć usługi zaofiarowane przez taką organizację, z zastrzeżeniem postanowień niniejszego artykułu.

Każde Mocarstwo neutralne lub każda organizacja, do której zwróciło się zainteresowane Mocarstwo lub która zaofiarowała swe usługi w celach wyżej wymienionych, powinny działać z poczuciem odpowiedzialności, jaką ponoszą wobec Strony w konflikcie, do której należą osoby podlegające ochronie przez niniejszą Konwencję, oraz powinny dawać dostateczną rękojmię swej zdolności do podjęcia się wymienionych funkcji i ich bezstronnego spełniania.

Nie wolno naruszyć powyższych postanowień drogą specjalnej umowy między Mocarstwami, z których jedno byłoby chociaż przejściowo ograniczone w stosunku do drugiego Mocarstwa lub jego sprzymierzeńców w swej swobodzie rokowań na skutek wydarzeń wojennych, zwłaszcza w przypadku okupacji całości lub znacznej części swojego terytorium.

Ilekoć w Konwencji niniejszej jest mowa o Mocarstwie opiekuńczym, należy przez to rozumieć także następujące je organizacje w rozumieniu artykułu niniejszego.

Art. 11.

Mocarstwa opiekuńcze zaofiarują swe dobre usługi w celu załatwienia sporu, ilekoć uznają, że leży to w interesie osób podlegających ochronie, a w szcze-

gólności w razie braku zgody między Stronami w konflikcie co do stosowania lub wykładni postanowień niniejszej Konwencji. W tym celu każde z Mocarstw opiekuńczych będzie mogło na prośbę jednej ze Stron lub z własnej inicjatywy zaproponować Stronom w konflikcie zwołanie, ewentualnie na odpowiednio wybranym neutralnym terytorium, konferencji ich przedstawicieli, a zwłaszcza władz zajmujących się sprawami jeńców wojennych. Strony w konflikcie obowiązane są zastosować się do takich propozycji. Mocarstwa opiekuńcze będą mogły wówczas zaproponować Stronom w konflikcie, aby zgodziły się na udział w tej konferencji osobistości należącej do jednego z Mocarstw neutralnych albo delegowanej przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

TYTUŁ II

OGÓLNA OCHRONA JEŃCÓW WOJENNYCH

Art. 12.

Jeńcy wojenni znajdują się we władzy Mocarstwa nieprzyjacielskiego, a nie we władzy poszczególnych osób lub oddziałów wojskowych, które wzięły ich do niewoli. Niezależnie od istniejącej odpowiedzialności indywidualnej, za traktowanie jeńców wojennych odpowiada Mocarstwo zatrzymujące. Jeńcy wojenni mogą być przekazani przez Mocarstwo zatrzymujące tylko Mocarstwu, które jest stroną Konwencji, i to dopiero wówczas, gdy Mocarstwo zatrzymujące upewniło się, że dane Mocarstwo pragnie i jest zdolne stosować Konwencję. Po przekazaniu w ten sposób jeńców Mocarstwo, które zgodziło się ich przejąć, będzie odpowiedzialne za stosowanie Konwencji przez czas sprawowania nad nimi opieki.

Gdyby jednak to Mocarstwo nie spełniało w jakimś ważnym punkcie swego obowiązku wykonania postanowień Konwencji, Mocarstwo, które przekazało jeńców wojennych, powinno na skutek zawiadomienia go o tym przez Mocarstwo opiekuńcze przedsięwziąć skuteczne środki dla zaradzenia sytuacji lub zażądać przekazania mu z powrotem jeńców wojennych. Takiemu żądaniu należy zadość.

Art. 13.

Jeńcy wojenni powinni być zawsze traktowani w sposób humanitarny. Wszelkie bezprawne działanie lub zaniechanie ze strony Mocarstwa zatrzymującego, powodujące śmierć lub poważne zagrożenie zdrowia jeńca wojennego znajdującego się w jego władzy, jest zakazane i uważane będzie za ciężkie naruszenie niniejszej Konwencji. W szczególności żaden jeńiec wojenny nie może być okaleczony fizycznie ani poddany doświadczeniom lekarskim lub naukowym jakiegokolwiek rodzaju, które nie są uzasadnione leczeniem tego jeńca i nie leżą w jego interesie. Jeńcy wojenni powinni być

również stale chronieni zwłaszcza przed każdym aktem gwałtu lub zastraszenia, przed zniewagami i ciekawością publiczną.

Środki odwetowe względem nich są zabronione.

Art. 14.

Jeńcy wojenni mają we wszelkich okolicznościach prawo do poszanowania swej osoby i czci. Kobiety powinny być traktowane ze wszystkimi względami należnymi ich płci. W każdym przypadku przysługuje im traktowanie równie korzystne jak mężczyznom.

Jeńcy wojenni zachowują pełną zdolność cywilną, jaką posiadali w chwili wzięcia ich do niewoli. Mocarstwo zatrzymujące będzie mogło ograniczyć korzystanie z tych praw na swoim terytorium lub poza jego granicami tylko w stopniu wymaganym przez niewolę.

Art. 15.

Mocarstwo zatrzymujące jeńców wojennych obowiązane będzie do bezpłatnego ich utrzymania i dostarczania im bezpłatnie opieki lekarskiej, jakiej wymaga stan ich zdrowia.

Art. 16.

Z uwzględnieniem postanowień niniejszej Konwencji dotyczących stopni wojskowych i płci oraz z zastrzeżeniem traktowania uprzywilejowanego, przysługującego jeńcom wojennym ze względu na stan ich zdrowia, wiek lub kwalifikacje zawodowe, wszyscy jeńcy powinni być traktowani przez Mocarstwo zatrzymujące jednakowo, bez żadnej na ich niekorzyść różnicy z powodu rasy, narodowości, religii, poglądów politycznych lub z innego powodu tego rodzaju.

TYTUŁ III

NIEWOLA

DZIAŁ I

POCZĄTEK NIEWOLI

Art. 17.

Każdy jeńiec wojenny obowiązany jest podać, będąc przesłuchiwany, tylko swoje nazwisko, imiona, stopień wojskowy, datę urodzenia i numer książeczki wojskowej lub w braku tego równorzędne dane. W razie umyślnego naruszenia tego przepisu jeńiec może narazić się na ograniczenie mu korzyści, przysługujących jeńcom w jego stopniu lub na jego stanowisku.

Każda Strona w konflikcie obowiązana jest wydać każdej osobie podlegającej jej jurysdykcji, a mogącej stać się jeńcem wojennym, kartę tożsamości, podającą nazwisko, imiona, stopień, numer książeczki wojskowej lub równorzędne dane oraz datę urodzenia. Ta karta tożsamości może zawierać ponadto podpis lub odciski palców albo jedno i drugie, jak również wszelkie inne dane dotyczące członków sił zbrojnych, jakie Strony w konflikcie zechcą dodatkowo zamieścić. W miarę możliwości karta będzie miała wymiary 6,5 x 10 cm i zostanie wystawiona w dwóch egzemplarzach. Jeńiec wojenny powinien okazywać tę kartę tożsamości na każde żądanie, jednak w żadnym razie nie wolno mu jej odbierać.

Nie wolno stosować żadnych tortur fizycznych lub moralnych ani wywierać żadnego przymusu na jeńcach wojennych w celu uzyskania od nich jakichkolwiek informacji. Nie wolno grozić jeńcom, którzy odmówią odpowiedzi, ani ich obrażać, ani narażać na nieprzyjemności lub szkody jakiegokolwiek natury.

Jeńcy wojenni, którzy na skutek swego stanu fizycznego lub psychicznego są niezdolni do stwierdzenia swej tożsamości, będą przekazani służbie zdrowia. Tożsamość tych jeńców zostanie ustalona wszelkimi możliwymi środkami, z zastrzeżeniem postanowień ustępu poprzedniego.

Przesłuchanie jeńców wojennych odbywać się będzie w zrozumiałym dla nich języku.

Art. 18.

Wszystkie rzeczy i przedmioty osobistego użytku, z wyjątkiem broni, koni, sprzętu wojskowego i dokumentów wojskowych, pozostawione będą w posiadaniu jeńców wojennych, jak również hełmy metalowe, maski przeciwgazowe i wszystkie inne przedmioty, które dano im dla ochrony osobistej. Pozostaną również w ich posiadaniu rzeczy i przedmioty, służące do ich ubrania i żywienia, nawet jeżeli należą one do ich oficjalnego ekwipunku wojskowego. Jeńcy wojenni nie mogą znaleźć się nigdy bez dokumentów tożsamości. Mocarstwo zatrzymujące dostarczy tych dokumentów tym, którzy ich nie posiadają.

Nie wolno odbierać jeńcom wojennym dystynkcji wojskowych, oznak przynależności państwowej, odznaczeń oraz przedmiotów, posiadających głównie wartość osobistą lub uczuciową.

Pieniądze, które jeńcy wojenni posiadają przy sobie, mogą im być odebrane wyłącznie na rozkaz oficera po uprzednim wpisaniu odnośnych sum i danych dotyczących ich właścicieli do specjalnego rejestru oraz po wydaniu właścicielowi szczegółowego pokwitowania z czytelnie wypisanym nazwiskiem i stopniem wojskowym oraz oznaczeniem jednostki wojskowej osoby, która wystawiła pokwitowanie. Kwoty w walucie Mocarstwa zatrzymującego lub wymienione na tę walutę na prośbę jeńca zapisane będą na dobro rachunku jeńca zgodnie z artykułem 64.

Mocarstwo zatrzymujące może odebrać jeńcom wojennym przedmioty wartościowe tylko ze względów bezpieczeństwa. W tym przypadku stosuje się takie same postępowanie jak przy odbiorze kwot pieniężnych.

Przedmioty te, jak również odebrane pieniądze, które są w innej walucie niż waluta Mocarstwa zatrzymującego i o ile właściciel nie poprosił o ich wymianę, będą przechowane przez Mocarstwo zatrzymujące i zwrócone jeńcowi w pierwotnej postaci po zwolnieniu go z niewoli.

Art. 19.

Jeńcy wojenni zostaną w jak najkrótszym czasie po wzięciu ich do niewoli ewakuowani do obozów, położonych w takiej odległości od strefy walk, aby znaleźli się poza niebezpieczeństwem. W strefie niebezpiecznej mogą znajdować się czasowo tylko tacy jeńcy wojenni, którzy na skutek ran lub chorób byliby narażeni na większe niebezpieczeństwo przez ewakuację niż przez pozostanie na miejscu.

Do czasu ewakuacji ze strefy walk jeńcy wojenni nie będą niepotrzebnie narażani na niebezpieczeństwo.

Art. 20.

Ewakuacja jeńców wojennych odbywać się będzie zawsze w sposób humanitarny i w podobnych warunkach, w jakich odbywa się translokacja wojsk Mocarstwa zatrzymującego. Mocarstwo zatrzymujące dostarczy ewakuowanym jeńcom wojennym wody do picia i żywności w dostatecznej ilości, jak również odzieży i koniecznej pomocy lekarskiej; przedsięwzięcie ono wszelkie odpowiednie środki ostrożności w celu zapewnienia jeńcom bezpieczeństwa podczas ewakuacji oraz sporządzi możliwie najwcześniej listę ewakuowanych jeńców.

Jeżeli jeńcy wojenni będą musieli przejść podczas ewakuacji przez obozy przejściowe, pobyt ich w tych obozach będzie możliwie najkrótszy.

DZIAŁ II

INTERNOWANIE JEŃCÓW WOJENNYCH

ROZDZIAŁ I

Postanowienia ogólne

Art. 21.

Mocarstwo zatrzymujące może internować jeńców wojennych. Może ono nałożyć na nich obowiązek niewydalania się poza pewne granice obozu, w którym są internowani, albo – jeżeli obóz jest ogrodzony – nieprzekraczania jego obrębu. Z zastrzeżeniem postanowień niniejszej Konwencji dotyczących sankcji karnych i dyscyplinarnych, jeńcy ci mogą być zamknięci lub trzymani w odosobnieniu tylko wówczas, gdyby się to okazało niezbędne dla ochrony ich zdrowia; stan ten w żadnym przypadku nie może trwać dłużej niż wymagają

tego okoliczności, które wywołały jego konieczność. Jeńcy wojenni mogą być częściowo lub zupełnie zwolnieni na słowo lub na podstawie zobowiązania, jeżeli ustawy Mocarstwa, do którego należą, na to zezwalają. Środek ten będzie stosowany zwłaszcza w przypadkach, w których może przyczynić się do poprawy stanu zdrowia jeńców. Żaden jeńiec nie będzie zmuszony do wyrażenia swej zgody na zwolnienie go na słowo lub na podstawie zobowiązania.

Z chwilą rozpoczęcia działań wojennych każda Strona w konflikcie zawiadomi Stronę przeciwną o ustawach i przepisach zezwalających lub zakazujących jej obywatelom przyjmować zwolnienie na słowo lub na podstawie zobowiązania. Jeńcy, zwolnieni na słowo lub na podstawie zobowiązania zgodnie z ustawami i przepisami, które zostały w ten sposób podane do wiadomości, będą zobowiązani swym honorem osobistym do skrupulatnego wykonania przyjętych na siebie zobowiązań zarówno wobec Mocarstwa, do którego należą, jak również wobec Mocarstwa, które ich wzięło do niewoli. W takich przypadkach Mocarstwo, do którego należą, nie będzie mogło ani żądać, ani przyjmować od nich żadnych usług, sprzecznych z danym słowem lub zaciągniętym zobowiązaniem.

Art. 22.

Jeńcy wojenni mogą być internowani tylko w pomieszczeniach znajdujących się na lądzie stałym i dających wszelkie gwarancje higieny i zdrowotności; z wyjątkiem przypadków specjalnych, usprawiedliwionych interesem samych jeńców, nie będą oni internowani w więzieniach karnych. Jeńcy wojenni, internowani w okręgach niezdrowych albo takich, których klimat jest dla nich szkodliwy, będą w jak najkrótszym czasie przeniesieni do okolic o odpowiedniejszym klimacie.

Mocarstwo zatrzymujące zgrupuje jeńców wojennych w obozach lub oddziałach obozowych według ich narodowości, języka i obyczajów z zastrzeżeniem, że jeńcy ci nie będą odseparowani od jeńców wojennych, należących do sił zbrojnych, w których służyli w chwili dostania się do niewoli, chyba że się na to zgodzą.

Art. 23.

Żaden jeńiec wojenny nie może być nigdy wysłany do okręgów lub zatrzymany w okręgach, w których byłby narażony na ostrzeliwanie ze strefy walk, ani nie może być użyty do ochrania swoją obecnością pewnych punktów lub okręgów przed działaniami wojennymi. Jeńcy wojenni korzystać będą w takim samym stopniu jak miejscowa ludność cywilna z pomieszczeń, chroniących przed bombardowaniem lotniczym i przed innymi niebezpieczeństwami wojny; z wyjątkiem tych, którzy biorą udział w ochronie kwater przed tym niebezpieczeństwem, jeńcy wojenni mogą udawać się do schronów możliwie jak najszybciej po ogłoszeniu alarmu. Wszelkie inne środki, podjęte dla ochrony ludności, stosują się również do nich.

Mocarstwa zatrzymujące będą sobie wzajemnie podawać do wiadomości za pośrednictwem Mocarstw opiekuńczych wszelkie potrzebne dane o położeniu geograficznym obozów jeńców wojennych.

Kiedy tylko pozwolą na to względy wojskowe, obozy jeńców wojennych będą oznaczone w dzień literami PG lub PW, umieszczonymi w taki sposób, aby były wyraźnie widoczne z powietrza; jednakże zainteresowane Mocarstwa mogą zgodzić się na ustalenie innego sposobu znakowania. Tylko obozy jeńców wojennych mogą być oznaczone w ten sposób.

Art. 24.

Obozy przejściowe albo rozdzielcze o charakterze stałym będą urządzone w warunkach podobnych do tych, jakie przewidziane są w niniejszej części; jeńcy wojenni korzystając w nich będą z takiego samego traktowania jak i w innych obozach.

ROZDZIAŁ II

Pomieszczenia, wyżywienie i odzież jeńców wojennych

Art. 25.

Warunki zakwaterowania jeńców wojennych będą tak samo korzystne jak warunki zapewnione wojskom Mocarstwa zatrzymującego, zakwaterowanym w tym samym okręgu. Warunki te powinny uwzględniać obyczaje i zwyczaje jeńców i nie powinny być w żadnym razie szkodliwe dla ich zdrowia. Powyższe postanowienia stosują się mianowicie do pomieszczeń sypialnych jeńców wojennych, jeżeli chodzi zarówno o powierzchnię ogólną i minimum kubatury, jak i o urządzenia oraz posłania włącznie z kocami.

Lokale przeznaczone do użytku zarówno indywidualnego, jak zbiorowego jeńców wojennych, powinny być całkowicie zabezpieczone przed wilgocią, dostatecznie opalane i oświetlane, zwłaszcza między zapadaniem zmroku a porą gaszenia światła. Powinny być powzięte wszelkie środki ostrożności przeciwko niebezpieczeństwu pożaru.

We wszystkich obozach, w których jeńcy wojenni znajdują się równocześnie z więźniami, powinny być dla nich zarezerwowane oddzielne pomieszczenia sypialne.

Art. 26.

Podstawowa dzienna racja żywnościowa powinna być wystarczająca ilościowo i jakościowo oraz dostatecznie urozmaicona, aby utrzymać jeńców w dobrym zdrowiu i zapobiec utracie wagi i zaburzeniom powstającym z niedostatecznego odżywienia. Należy również uwzględnić sposób odżywiania, do którego jeńcy są przyzwyczajeni. Mocarstwo zatrzymujące dostarczy pracu-

jącym jeńcom wojennym dodatkowej żywności potrzebnej dla wykonywania pracy, przy której są zatrudnieni.

Woda do picia będzie dostarczona jeńcom wojennym w dostatecznej ilości. Używanie tytoniu będzie dozwolone.

W miarę możliwości jeńcy wojenni będą brali udział w przygotowywaniu swych posiłków; w tym celu będą mogli być zatrudnieni w kuchniach. Otrzymają ponadto możliwość przyrządzania osobiście dodatkowej żywności będącej w ich posiadaniu.

Odpowiednie lokale będą oddane do użytku na jadalnie i kasyna.

Wszelkie zbiorowe kary dyscyplinarne dotyczące wyżywienia są zakazane.

Art. 27.

Mocarstwo zatrzymujące dostarczy jeńcom wojennym odzież, bieliznę i obuwie w wystarczającej ilości z uwzględnieniem klimatu miejscowości, w której przebywają. Mundury armii nieprzyjacielskich, zdobyte przez Mocarstwo zatrzymujące, użyte będą jako odzież dla jeńców wojennych, jeżeli będą odpowiadać klimatowi kraju. Mocarstwo zatrzymujące zapewni regularną zmianę i naprawę tych rzeczy. Pracujący jeńcy wojenni otrzymają ponadto odpowiednią odzież wszędzie, gdzie charakter pracy tego wymaga.

Art. 28.

We wszystkich obozach urządzone będą kantyny, w których jeńcy wojenni będą mogli nabywać produkty żywnościowe, przedmioty codziennego użytku, mydło i tytoń, których cena sprzedaży nie powinna w żadnym razie przekraczać miejscowych cen rynkowych. Zyski z kantyn będą przeznaczane na rzecz jeńców wojennych; w tym celu zostanie utworzony specjalny fundusz. Mąż zaufania będzie miał prawo współpracować w administrowaniu kantyną i w zarządzaniu tym funduszem.

Przy rozwiązywaniu obozu saldo kredytowe funduszu specjalnego przekazane zostanie międzynarodowej organizacji humanitarnej w celu użycia go na rzecz jeńców wojennych tej samej narodowości co jeńcy, którzy przyczynili się do utworzenia tego funduszu. W przypadku ogólnej repatriacji zyski te zachowa Mocarstwo zatrzymujące, chyba że inaczej postanowi umowa, zawarta między zainteresowanymi Mocarstwami.

ROZDZIAŁ III

Higiena i opieka lekarska

Art. 29.

Mocarstwo zatrzymujące zobowiązane będzie przedsięwziąć wszelkie środki higieny, niezbędne dla zapewnienia czystości i zdrowotności obo-

zów oraz dla zapobieżenia epidemiom. Jeńcy wojenni będą mieli dla swego użytku w dzień i w nocy urządzenia, odpowiadające wymaganiom higieny i utrzymywane stale w czystości. W obozach, w których przebywają jeńcy wojenni, powinny być dla nich zarezerwowane oddzielne urządzenia tego rodzaju.

Ponadto, niezależnie od kąpieli i natrysków, które powinny znajdować się w obozach, należy dostarczać jeńcom wojennym wody i mydła w dostatecznej ilości do utrzymania w czystości ciała i do prania bielizny; potrzebne urządzenia, ułatwienia i czas zostaną im w tym celu zapewnione.

Art. 30.

Każdy obóz posiadać będzie odpowiednią izbę chorych, w której jeńcy wojenni otrzymają potrzebną im opiekę i odpowiednie pożywienie dietetyczne. W razie potrzeby odrębne pomieszczenia zarezerwowane będą dla chorych dotkniętych chorobami zakaźnymi lub umysłowymi. Jeńcy wojenni dotknięci poważną chorobą albo których stan wymaga specjalnego leczenia, operacji lub leczenia szpitalnego, muszą być przyjęci do każdego zakładu wojskowego lub cywilnego odpowiedniego dla ich leczenia, nawet jeżeli ich repatriacja przewidziana jest w bliskiej przyszłości. Specjalne ułatwienia będą przyznane w celu otoczenia opieką inwalidów, zwłaszcza niewidomych, oraz w celu ich leczenia i przeszkolenia do czasu repatriacji.

Jeńcy wojenni leczeni będą przede wszystkim przez personel lekarski swego Mocarstwa, będący o ile możliwe, tej samej narodowości.

Nie wolno czynić przeszkód jeńcom wojennym w udawaniu się do władz lekarskich na badanie. Na prośbę każdego jeńca, który odbył kurację, władze zatrzymujące wręczą mu oficjalne zaświadczenie, stwierdzające charakter jego ran lub choroby oraz okres i rodzaj leczenia. Duplikat tego zaświadczenia wysłany zostanie do Centralnego Biura jeńców wojennych.

Koszty leczenia włącznie z kosztami wszelkich przyrządów potrzebnych dla utrzymania jeńców wojennych w dobrym stanie zdrowia, a w szczególności koszty protez, sztucznych zębów itp. oraz okularów, obciążać będą Mocarstwo zatrzymujące.

Art. 31.

Badania lekarskie jeńców wojennych odbywać się będą co najmniej raz na miesiąc. Obejmą one sprawdzenie i rejestrację wagi każdego jeńca. Przedmiotem badań będzie w szczególności sprawdzenie ogólnego stanu zdrowia, odżywienia i czystości, jak również wykrywanie chorób zakaźnych, a zwłaszcza gruźlicy, malarii oraz chorób wenerycznych. W tym celu stosowane będą wszystkie najskuteczniejsze metody rozporządzalne, np. okresowe seryjne zdjęcia rentgenowskie na mikrofilmie dla wykrycia gruźlicy w samych zaczątkach.

Art. 32.

Mocarstwo zatrzymujące może zażądać od jeńców wojennych, nie należących do służby zdrowia ich sił zbrojnych, a będących lekarzami, dentystami, sanitariuszami lub sanitariuszkami, aby wykonywali swe funkcje na rzecz jeńców wojennych, przynależnych do tego samego Państwa. W tym przypadku pozostaną oni jeńcami wojennymi, jednak powinni być traktowani w taki sam sposób jak odpowiedni członkowie personelu lekarskiego zatrzymani przez dane Mocarstwo. Będą oni zwolnieni od każdej innej pracy, którą można by im nakazać w myśl artykułu 49.

ROZDZIAŁ IV

**Personel lekarski i duchowny zatrzymany dla niesienia pomocy
jeńcom wojennym**

Art. 33.

Członkowie personelu sanitarnego i duchownego, zatrzymani przez władze danego Mocarstwa w celu niesienia pomocy jeńcom wojennym, nie będą uważani za jeńców wojennych. Będą oni jednak korzystali przynajmniej ze wszystkich uprawnień oraz ochrony, przewidzianych w niniejszej Konwencji, jak również ze wszystkich ułatwień, koniecznych dla umożliwienia im niesienia pomocy lekarskiej i duchownej jeńcom wojennym. Będą oni nadal wykonywali w ramach ustaw i regulaminów wojskowych Mocarstwa zatrzymującego, pod kierunkiem jego właściwych organów i zgodnie ze swoim sumieniem zawodowym, swe funkcje lekarskie lub duchowne na rzecz jeńców wojennych należących przede wszystkim do sił zbrojnych, do których oni sami należą. Będą oni korzystali ponadto z następujących ułatwień przy wykonywaniu swych zadań lekarskich lub duchownych:

- a) Upoważnieni będą do odwiedzania regularnie jeńców wojennych znajdujących się w oddziałach pracy lub szpitalach położonych poza obozem. W tym celu władza zatrzymująca przydzieli im do dyspozycji konieczne środki komunikacji.
- b) W każdym obozie lekarz wojskowy posiadający starszeństwo w najwyższej randze będzie odpowiedzialny wobec władz wojskowych obozu za wszystko, co dotyczy działalności zatrzymanego personelu sanitarnego. W tym celu zaraz po rozpoczęciu działań wojennych Strony w konflikcie ustalą na podstawie porozumienia, jak odpowiadają sobie wzajemnie rangi ich personelu sanitarnego oraz personelu stowarzyszeń wymienionych w artykule 26 Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych. Lekarz ten oraz kapelani będą mieli bezpośredni dostęp

do właściwych władz obozowych we wszystkich sprawach wchodzących w zakres ich misji. Te ostatnie udziela im wszelkich potrzebnych ułatwień w prowadzeniu korespondencji w tych sprawach.

- c) Zatrzymanego personelu, jakkolwiek podlega on wewnętrznej dyscyplinie obozu, w którym się znajduje, nie będzie można zmuszać do żadnej pracy nie związanej z jego misją lekarską lub religijną.

W trakcie działań wojennych Strony w konflikcie porozumieją się co do ewentualnej wymiany zatrzymanego personelu i ustalą warunki tej wymiany.

Żadne z powyższych postanowień nie zwalnia Mocarstwa zatrzymującego od obowiązków wobec jeńców wojennych w dziedzinie opieki lekarskiej i duchownej.

ROZDZIAŁ V

Religia, zajęcia intelektualne i fizyczne

Art. 34.

Jeńcom wojennym pozostawi się pełną swobodę wykonywania praktyk religijnych, włącznie z udziałem w nabożeństwach swojego wyznania, pod warunkiem zastosowania się do przepisów porządkowych wydanych przez władze wojskowe. Zarezerwowane będą odpowiednie lokale dla odbywania nabożeństw.

Art. 35.

Kapelanom, którzy znaleźli się we władzy Mocarstwa nieprzyjacielskiego i którzy pozostaną lub zostaną zatrzymani w celu niesienia pomocy jeńcom wojennym, wolno będzie swobodnie wykonywać funkcje religijne wśród współwyznawców zgodnie z ich potrzebami religijnymi. Będą oni rozmieszczeni w poszczególnych obozach i oddziałach pracy, w których znajdują się jeńcy wojenni, należący do tych samych sił zbrojnych, mówiący tym samym językiem lub wyznający tę samą religię. Będą oni korzystali z niezbędnych ułatwień, a w szczególności ze środków komunikacji przewidzianych w artykule 33, w celu odwiedzania jeńców wojennych znajdujących się poza ich obozem. Będą oni mogli swobodnie korespondować, z zastrzeżeniem cenzury, w sprawach dotyczących ich działalności duszpasterskiej z władzami kościelnymi Mocarstwa zatrzymującego i międzynarodowymi organizacjami religijnymi. Listy i karty pocztowe wysyłane w tym celu nie będą zaliczane do normy przewidzianej w artykule 71.

Art. 36.

Jeńcy wojenni, którzy są duchownymi wyznań religijnych, a nie byli kapelanami w swej własnej armji, otrzymują, niezależnie od swojego wyznania, zezwolenie na swobodne wykonywanie swych funkcji religijnych wśród współ-

wyznawców. Będą oni traktowani w tym celu jak zatrzymani przez dane Mocarstwo kapelani. Nie będą oni zmuszani do żadnej innej pracy.

Art. 37.

Jeżeli jeńcy wojenni nie mają możliwości korzystania z pomocy zatrzymanego kapelana lub jeńca będącego duchownym ich wyznania, do pełnienia tych funkcji wyznaczony zostanie na prośbę zainteresowanych jeńców duchowny ich własnego bądź podobnego wyznania, a w braku takiego duchownego – osoba świecka o odpowiednich kwalifikacjach, jeżeli to jest dopuszczalne z punktu widzenia wyznaniowego. Wyznaczenie takiej osoby wymaga zezwolenia Mocarstwa zatrzymującego i będzie mogło nastąpić po uzgodnieniu z zainteresowanymi jeńcami, a gdyby to było konieczne – za zezwoleniem miejscowych władz duchownych tego samego wyznania. Osoba wyznaczona w ten sposób będzie musiała zastosować się do wszystkich zarządzeń wydanych przez Mocarstwo zatrzymujące w celu zabezpieczenia dyscypliny i bezpieczeństwa wojskowego.

Art. 38.

Mocarstwo zatrzymujące popierać będzie działalność intelektualną, wychowawczą, rozrywkową i sportową jeńców wojennych, mając na względzie upodobania osobiste każdego jeńca; podejmie ono niezbędne środki dla zapewnienia wykonywania tej działalności, oddając do dyspozycji jeńców odpowiednie pomieszczenia i odpowiedni sprzęt. Jeńcy wojenni powinni mieć możliwość uprawiania ćwiczeń fizycznych, włączając w to sport, zabawy i korzystanie z otwartej przestrzeni. We wszystkich obozach zarezerwowane będą na ten cel dostateczne tereny.

ROZDZIAŁ VI

Dyscyplina

Art. 39.

Każdy obóz jeńców wojennych będzie się znajdował pod bezpośrednią władzą odpowiedzialnego oficera należącego do regularnej armji Mocarstwa zatrzymującego. Oficer ten będzie posiadał tekst niniejszej Konwencji, będzie czuwał nad tym, aby jej postanowienia były znane personelowi, który znajduje się pod jego rozkazami, oraz będzie odpowiedzialny za wykonanie Konwencji pod kontrolą swego rządu. Jeńcy wojenni, z wyjątkiem oficerów, powinni salutować wszystkim oficerom Mocarstwa zatrzymującego i okazywać im zewnętrzne oznaki szacunku, przewidziane w przepisach, obowiązujących w ich własnej armji.

Oficerowie – jeńcy wojenni obowiązani są salutować tylko oficerom wyższego stopnia Mocarstwa zatrzymującego; są oni jednak obowiązani do salutowania komendantowi obozu niezależnie od jego stopnia.

Art. 40.

Dozwolone będzie noszenie oznak rangi i przynależności państwowej oraz odznaczeń.

Art. 41.

Tekst niniejszej Konwencji, tekst załączników oraz teksty wszelkich układów specjalnych, przewidzianych w art. 6, wywieszone będą w każdym obozie, w języku jeńców wojennych, w miejscach dostępnych dla nich wszystkich. Na prośbę jeńców, którzy nie mają możliwości zapoznania się z wywieszonym tekstem, tekst ten zostanie im zakomunikowany. Przepisy, rozkazy, zawiadomienia oraz wszelkiego rodzaju obwieszczenia dotyczące zachowania się jeńców wojennych będą im komunikowane w zrozumiałym dla nich języku; będą one również wywieszone w wyżej przewidzianych warunkach, a mężowie zaufania otrzymają oddzielne egzemplarze. Wszelkie rozkazy i zarządzenia odnoszące się do jeńców indywidualnie powinny również być wydawane w języku dla nich zrozumiałym.

Art. 42.

Użycie broni przeciwko jeńcom wojennym, a w szczególności przeciwko tym, którzy zbiegają lub usiłują zbiec, powinno być ostatecznym środkiem, zawsze poprzedzonym przez stosowne do okoliczności uprzedzenie.

ROZDZIAŁ VII

Stopnie jeńców wojennych

Art. 43.

Z chwilą rozpoczęcia działań wojennych Strony w konflikcie zakomunikują sobie nawzajem tytuły i stopnie wszystkich osób wspomnianych w artykule 4 niniejszej Konwencji, w celu zapewnienia jednakowego traktowania jeńców tych równorzędnych stopni; jeżeli tytuły i stopnie utworzone zostaną później, zostaną one zakomunikowane w analogiczny sposób. Mocarstwo zatrzymujące uzna awanse, przyznane jeńcom wojennym i zakomunikowane mu należyście przez Mocarstwo, do którego oni należą.

Art. 44.

Oficerowie i równorzędni im jeńcy wojenni traktowani będą ze względami należnymi ich stopniowi i wiekowi. Dla zapewnienia obsługi obozów oficerskich żołnierze – jeńcy wojenni tych samych sił zbrojnych i w miarę możliwości

mówiący tym samym językiem będą tam przydzieleni w dostatecznej ilości, biorąc pod uwagę rangę oficerów i równorzędnych im jeńców; nie mogą być oni zmuszani do żadnej innej pracy.

Zarządzanie posiłkami przez samych oficerów będzie popierane wszelkimi sposobami.

Art. 45.

Jeńcy wojenni nie będący oficerami i równorzędnymi im jeńcami traktowani będą ze względami należnymi ich randze i wiekowi. Zarządzanie posiłkami przez samych jeńców będzie popierane wszelkimi sposobami.

ROZDZIAŁ VIII

Przeniesienia jeńców wojennych po ich przybyciu do obozu

Art. 46.

Przy podejmowaniu decyzji o przenoszeniu jeńców wojennych Mocarstwo zatrzymujące będzie brało pod uwagę dobro samych jeńców, a zwłaszcza starać się będzie o niezwiększanie trudności ich repatriacji. Przenoszenie jeńców wojennych odbywać się będzie zawsze w sposób humanitarny i w warunkach nie gorszych od tych, w których odbywają się przesunięcia wojsk Mocarstwa zatrzymującego. Należy zawsze brać pod uwagę warunki klimatyczne, do których jeńcy wojenni są przyzwyczajeni, a warunki, w których dokonuje się przeniesienia, nie powinny być w żadnym przypadku szkodliwe dla ich zdrowia.

Mocarstwo zatrzymujące dostarczy jeńcom w czasie przenoszenia wody do picia i żywności, wystarczających dla utrzymania dobrego stanu zdrowia, jak również ubrania, kwaterunku i koniecznej opieki lekarskiej. Przedsięwzięcie ono konieczne środki ostrożności, zwłaszcza w razie podróży morskiej lub powietrznej, aby zapewnić im bezpieczeństwo podczas przenoszenia i ustali przed wyjazdem pełną listę przenoszonych jeńców.

Art. 47.

Jeńcy wojenni chorzy lub ranni nie będą przenoszeni dopóty, dopóki podróże zagrażałyby ich wyleczeniu, chyba że wymaga tego koniecznie ich bezpieczeństwo. W razie zbliżania się linii frontu do obozu, jeńcy wojenni, przebywający w tym obozie, przenoszeni będą tylko wówczas, jeśli ich przeniesienie będzie mogło się odbyć w warunkach dostatecznego bezpieczeństwa, albo jeżeli pozostanie na miejscu będzie niebezpieczniejsze od przeniesienia.

Art. 48.

W przypadku przeniesienia jeńcy wojenni będą zawiadomieni oficjalnie o swym wyjeździe i o nowym adresie pocztowym; zawiadomienie to nastąpi

tak wcześnie, aby mogli oni przygotować swój bagaż i uprzedzić rodzinę. Będą oni mieli prawo zabrać swe rzeczy osobiste, korespondencję oraz paczki, nadane na ich adres; waga tych rzeczy może być ograniczona jeżeli tego wymagają warunki przeniesienia ciężaru, jaki jeńiec może nieść, jednak w żadnym razie dozwolona waga nie może przewyższyć 25 kg.

Korespondencja i paczki, adresowane do dawnego obozu jeńców, będą im bezzwłocznie przekazywane. Komendant obozu w porozumieniu z mężem zaufania podejmą niezbędne środki w celu zapewnienia przewiezienia wspólnego majątku jeńców wojennych oraz bagażu, którego jeńcy nie mogliby zabrać ze sobą z powodu ograniczenia, zarządzanego na mocy drugiego ustępu niniejszego artykułu.

Wydatki, spowodowane przeniesieniem, obciążą Mocarstwo zatrzymujące.

DZIAŁ III

PRACA JEŃCÓW WOJENNYCH

Art. 49.

Mocarstwo zatrzymujące może korzystać z pracy zdrowych jeńców wojennych, biorąc pod uwagę ich wiek, płeć i stopień, jak również ich zdolność fizyczną, a to zwłaszcza w celu zachowania ich w dobrym stanie fizycznym i psychicznym. Od jeńców wojennych – podoficerów można tylko wymagać wykonywania prac nadzorczych. Ci, od których nie wymaga się tego, mogą prosić o przydzielenie innej pracy, która im odpowiada i którą otrzymają w miarę możliwości.

Jeżeli oficerowie lub równorzędne im osoby proszą o pracę, która im odpowiada, powinni w miarę możliwości otrzymać ją. W żadnym razie nie wolno ich zmuszać do pracy.

Art. 50.

Poza pracami, związanymi z administracją, urządzeniem lub utrzymaniem obozu można wymagać od jeńców wojennych wykonywania tylko prac należących do niżej wymienionych rodzajów:

- a) rolnictwo;
- b) przemysł związany z produkcją i wydobywaniem surowców oraz przemysł fabryczny, z wyjątkiem przemysłu metalowego, maszynowego i chemicznego oraz robót publicznych i budowlanych o charakterze wojskowym lub o przeznaczeniu wojskowym;
- c) komunikacja i administracja nie mające charakteru lub przeznaczenia wojskowego;
- d) działalność handlowa lub artystyczna;
- e) służba domowa;

f) służba publiczna nie mająca charakteru lub przeznaczenia wojskowego.
W przypadku naruszenia powyższych przepisów jeńcy wojenni mogą korzystać z prawa skargi zgodnie z artykułem 78.

Art. 51.

Jeńcy wojenni powinni korzystać z odpowiednich warunków pracy, w szczególności w zakresie mieszkania, odżywiania, ubrania i wyposażenia; warunki te nie powinny ustępować warunkom, z jakich korzystają obywatele Mocarstwa zatrzymującego, zatrudniani przy analogicznych pracach; będzie się również brało pod uwagę warunki klimatyczne. Mocarstwo zatrzymujące, które korzysta z pracy jeńców wojennych, zapewni w miejscowościach, w których jeńcy ci pracują, zastosowanie ustaw krajowych o ochronie pracy, a w szczególności przepisów o bezpieczeństwie robotników.

Jeńcy wojenni powinni otrzymać przeszkolenie zawodowe i środki ochronne przystosowane do pracy, którą mają wykonywać, i podobne do tych, które są przewidziane dla obywateli Mocarstwa zatrzymującego. Z zastrzeżeniem postanowień artykułu 52 jeńcy mogą być narażeni na normalne ryzyko, które ponoszą robotnicy cywilni.

W żadnym przypadku warunki pracy nie powinny być pogorszone przez środki dyscyplinarne.

Art. 52.

Nie wolno zatrudniać żadnego jeńca wojennego przy pracach szkodliwych dla zdrowia lub niebezpiecznych, chyba że zgłosi się on ochotniczo. Nie wolno przydzielać żadnego jeńca wojennego do pracy, która może być uważana za upokarzającą dla członka sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego.

Usuwanie min lub podobnych środków uważa się za pracę niebezpieczną.

Art. 53.

Czas trwania dnia pracy jeńców wojennych, wliczając w to czas potrzebny na drogę do pracy i z powrotem, nie będzie nadmierny i w żadnym razie nie przekroczy czasu pracy, ustalonego dla robotników cywilnych danych miejscowości, którzy są obywatelami Mocarstwa zatrzymującego, zatrudnionymi przy tej samej pracy. Jeńcom wojennym będzie obowiązkowo przysługiwał przynajmniej godzinny wypoczynek w czasie dnia pracy; wypoczynek ten będzie taki sam jak wypoczynek przewidziany dla robotników Mocarstwa zatrzymującego w przypadku, gdy ten ostatni jest dłuższy. Jeńcom przyznany będzie również co tydzień nieprzerwany dwudziestoczworgodzinny wypoczynek, możliwie w niedzielę lub w dniu wypoczynku, przyjętym w ich kraju pochodzenia. Ponadto każdy jeńca wojenny po przepracowaniu jednego roku korzystać będzie z 8-dniowego urlopu, podczas którego wypłacane mu będzie jego wynagrodzenie za pracę.

Jeżeli stosuje się takie metody pracy, jak praca na akord, nie powinny one nadmiernie przedłużać czasu pracy.

Art. 54.

Wynagrodzenie za pracę należne jeńcom wojennym ustalone będzie według postanowień artykułu 62 niniejszej Konwencji. Jeńcy wojenni, którzy są ofiarami wypadków przy pracy albo nabawili się choroby w trakcie lub z powodu swej pracy, otrzymają wszelką opiekę, jakiej wymaga ich stan zdrowia. Ponadto Mocarstwo zatrzymujące wręczy im zaświadczenie lekarskie, pozwalające im na zgłoszenie swych roszczeń Mocarstwu, do którego przynależą, i prześle jego odpis do Centralnego Biura Informacji o jeńcach wojennych, przewidzianego w artykule 123.

Art. 55.

Zdolność do pracy jeńców wojennych będzie sprawdzana regularnie co najmniej raz na miesiąc przez badania lekarskie. Przy tych badaniach należy szczególnie brać pod uwagę charakter prac, których wymaga się od jeńców wojennych. Jeżeli jeńiec wojenny uważa się za niezdolnego do pracy, będzie mu wolno stanąć przed władzami lekarskimi swego obozu; lekarze mogą zalecić zwolnienie od pracy jeńców wojennych, którzy w ich opinii są niezdolni do pracy.

Art. 56.

Organizacja wewnętrzna oddziałów pracy będzie podobna jak w obozach jeńców wojennych. Każdy oddział pracy będzie nadal pozostawał pod kontrolą obozu jeńców wojennych i będzie zależał od niego administracyjnie. Władze wojskowe oraz komendant obozu będą odpowiedzialni, pod kontrolą swego rządu, za przestrzeganie w obozach pracy postanowień niniejszej Konwencji.

Komendant obozu będzie posiadał prowadzoną bieżąco listę oddziałów pracy, zależnych od jego obozu, i komunikować ją będzie zwiedzającym obóz przedstawicielom Mocarstwa opiekuńczego, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i innych organizacji pomocy jeńcom wojennym.

Art. 57.

Traktowanie jeńców wojennych zatrudnionych u osób prywatnych, nawet jeżeli te ostatnie zapewnią im opiekę i ochronę na własną odpowiedzialność, nie może być gorsze od przewidzianego przez niniejszą Konwencję. Mocarstwo zatrzymujące, władze wojskowe i komendant obozu, do którego należą ci jeńcy, ponosić będą całkowitą odpowiedzialność za utrzymanie, opiekę, traktowanie i zapłatę wynagrodzenia za pracę tych jeńców wojennych. Jeńcy ci będą mieli prawo pozostawania w kontakcie z mężami zaufania obozów, od których zależą.

DZIAŁ IV

ZASOBY PIENIĘŻNE JEŃCÓW WOJENNYCH

Art. 58.

Z chwilą rozpoczęcia działań wojennych i aż do chwili osiągnięcia porozumienia w tej sprawie z Mocarstwem opiekuńczym Mocarstwo zatrzymujące będzie mogło ustalić maksymalną sumę w gotówce lub w podobnej formie, którą jeńcy wojenni mogą posiadać przy sobie. Każda nadwyżka, znajdująca się legalnie w ich posiadaniu, zabrana jeńcom lub zatrzymana, jak również każda suma przez nich zdeponowana zapisana zostanie na ich rachunek i nie będzie mogła być wymieniona na inną walutę bez ich zgody. Jeżeli jeńcy wojenni otrzymają zezwolenie na czynienie zakupów lub przyjmowanie usług za opłatą w gotówce poza obozem, transakcje te dokonywane będą przez samych jeńców lub przez administrację obozu, która obciąży zapłatą rachunek danego jeńca. Mocarstwo zatrzymujące wyda odpowiednie zarządzenia w tym względzie.

Art. 59.

Kwoty w walucie Mocarstwa zatrzymującego, odebrane jeńcom wojennym zgodnie z artykułem 18 w chwili ich wzięcia do niewoli, będą zapisane na rachunek każdego z nich zgodnie z postanowieniami artykułu 64 niniejszej części. Będą również zapisane na rachunek jeńca kwoty w walucie Mocarstwa zatrzymującego, pochodzące z wymiany kwot w innych walutach, odebranych jeńcom w tym samym momencie.

Art. 60.

Mocarstwo zatrzymujące będzie wypłacało wszystkim jeńcom wojennym zaliczki na żołd miesięczny w wysokości ustalonej drogą wymiany na walutę tego Mocarstwa następujących kwot:

Kategoria I – jeńcy poniżej stopnia sierżanta: osiem franków szwajcarskich;

Kategoria II – sierżanci i inni podoficerowie lub jeńcy stopni równorzędnych: dwanaście franków szwajcarskich;

Kategoria III – oficerowie do stopnia kapitana lub jeńcy wojenni stopni równorzędnych: pięćdziesiąt franków szwajcarskich;

Kategoria IV – majorzy, podpułkownicy, pułkownicy lub jeńcy równorzędnych stopni: sześćdziesiąt franków szwajcarskich;

Kategoria V – generałowie lub jeńcy wojenni stopni równorzędnych: siedemdziesiąt pięć franków szwajcarskich.

Jednakże zainteresowane Strony w konflikcie będą mogły zmienić w drodze specjalnych umów wysokość zaliczek na żołd należny jeńcom wojennym wyżej wymienionych kategorii.

Jeżeli sumy, przewidziane w powyższym ustępie pierwszym, są zbyt wysokie w porównaniu z żołdem wypłacanym członkom sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego albo jeżeli z jakiegokolwiek innej przyczyny spowodowałyby poważne trudności dla tego Mocarstwa, to ostatecznie aż do chwili zawarcia z Mocarstwem, do którego należą jeńcy wojenni, specjalnego układu w celu zmniejszenia tych kwot:

- a) będzie w dalszym ciągu zapisywać na rachunek jeńców wojennych kwoty wskazane w ustępie pierwszym,
- b) będzie mogło chwilowo ograniczyć do umiarkowanych kwot wysokość wypłat z tytułu zaliczek na żołd, które odda do dyspozycji jeńców wojennych na ich potrzeby; jeżeli jednak chodzi o jeńców I kategorii, to sumy te nie będą nigdy niższe od sum, jakie wypłaca Mocarstwo zatrzymujące członkom własnych sił zbrojnych.

O powodach takiego ograniczenia zostanie bezzwłocznie zawiadomione Mocarstwo opiekuńcze.

Art. 61.

Mocarstwo zatrzymujące przyjmie przesyłki pieniężne wysyłane przez Mocarstwo, do którego należą jeńcy wojenni, jako dodatek do żołdu, pod warunkiem, że kwoty te będą równe dla każdego jeńca tej samej kategorii, że będą płacone wszystkim jeńcom tej kategorii, należącym do tego Mocarstwa i że zostaną możliwie najszybciej zapisane na osobisty rachunek jeńców zgodnie z postanowieniami artykułu 64. Te dodatki do żołdu nie zwolnią Mocarstwa zatrzymującego od żadnego z obowiązków ciążących na nim na mocy niniejszej Konwencji.

Art. 62.

Jeńcy wojenni otrzymywać będą bezpośrednio od władz zatrzymujących słuszne wynagrodzenie za pracę, którego stawki zostaną ustalone przez władzę, nie mogą jednak wynosić mniej niż 1/4 franka szwajcarskiego za dzień pracy. Mocarstwo zatrzymujące zawiadomi jeńców, jak również Mocarstwo, do którego należą, za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego o wysokości wyznaczonych przez nie stawek wynagrodzenia za dzień pracy. Wynagrodzenie za pracę będzie również wypłacane przez władze zatrzymujące jeńcom wojennym przydzielonym na stałe do pełnienia funkcji lub do pracy rzemieślniczej, związanych z administracją, urządzeniem wewnętrznym lub utrzymaniem obozów, jak również jeńcom, obowiązującym do wykonywania służby duchownej lub lekarskiej na rzecz swych kolegów.

Wynagrodzenie za pracę męża zaufania, jego pomocników i ewentualnie jego doradców opłacane będzie z funduszu, powstałego z zysków kantyny; wysokość tego wynagrodzenia będzie ustalona przez męża zaufania i zatwierdzona przez komendanta obozu. Jeżeli taki fundusz nie istnieje, władze zatrzymujące wypłacą tym jeńcom słuszne wynagrodzenie za pracę.

Art. 63.

Jeńcy wojenni będą mogli otrzymywać przesyłki pieniężne, skierowane do nich indywidualnie lub zbiorowo. Każdy jeńiec wojenny będzie dysponował saldem kredytowym swego rachunku, przewidzianego w artykule następnym, w ramach ustalonych przez Mocarstwo zatrzymujące, które dokona żądanych wypłat. Z zastrzeżeniem ograniczeń finansowych lub walutowych, które Mocarstwo zatrzymujące uważa za istotne, jeńcy wojenni będą mogli dokonywać wypłat za granicę. W takim przypadku Mocarstwo zatrzymujące ułatwi przekazywanie pieniędzy przez jeńców osobom, będącym na ich utrzymaniu.

W każdym razie jeńcy wojenni będą mogli, jeżeli zgodzi się na to Mocarstwo, do którego należą, dokonywać wypłat w swym kraju według następującej procedury: Mocarstwo zatrzymujące prześle Mocarstwu, do którego jeńcy należą, za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego zawiadomienie, zawierające wszelkie potrzebne dane o nadawcy i odbiorcy przekazu, jak również wysokość sumy, podlegającej wypłacie, wyrażonej w walucie Mocarstwa zatrzymującego; zawiadomienie to będzie podpisane przez zainteresowanego jeńca i kontrasygnowane przez komendanta obozu. Mocarstwo zatrzymujące obciąży rachunek jeńca tą sumą; sumy w ten sposób rozchodowane zostaną przez nie zapisane na dobro Mocarstwa, do którego jeńcy należą.

Dla wykonania powyższych postanowień Mocarstwo zatrzymujące będzie mogło korzystać ze wskazówek regulaminu typowego, znajdującego się w załączniku V do niniejszej Konwencji.

Art. 64.

Mocarstwo zatrzymujące będzie prowadziło dla każdego jeńca wojennego oddzielny rachunek, zawierający przynajmniej następujące dane:

1) kwoty należne jeńcowi lub otrzymane przez niego tytułem zaliczki na żołd, wynagrodzenie za pracę lub z jakiegokolwiek innego tytułu; sumy w walucie Mocarstwa zatrzymującego, odebrane jeńcowi; sumy, odebrane jeńcowi i wymienione na jego prośbę na walutę Mocarstwa zatrzymującego;

2) sumy wypłacone jeńcowi gotówką lub w podobnej formie; wypłaty, dokonane z jego rachunku i na jego prośbę; sumy przekazywane zgodnie z ustępem trzecim artykułu poprzedniego.

Art. 65.

Każdy zapis wniesiony na rachunek jeńca wojennego będzie podpisany lub parafowany przez niego albo przez męża zaufania, działającego w jego imieniu. Jeńcy wojenni korzystać będą w każdym czasie z możliwych ułatwień dla wglądu do swego rachunku i otrzymania jego odpisu; rachunek będzie mógł być również sprawdzany przez przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego w czasie zwiedzania przez nich obozu.

W razie przeniesienia jeńców wojennych z jednego obozu do innego, ich rachunek osobisty będzie przekazany wraz z nimi. W razie przeniesienia z jednego Mocarstwa zatrzymującego do innego, należące do jeńców sumy w walucie innej niż waluta Mocarstwa zatrzymującego będą przekazane wraz z nimi; zostaną im również wydane zaświadczenia o wszystkich innych sumach, które pozostały na ich rachunku.

Zainteresowane Strony w konflikcie będą mogły porozumieć się co do komunikowania sobie nawzajem w określonych terminach za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego wykazów rachunków jeńców wojennych.

Art. 66.

Z zakończeniem niewoli na skutek zwolnienia lub repatriacji jeńca wojennego Mocarstwo zatrzymujące wyda mu zaświadczenie podpisane przez właściwego oficera i stwierdzające saldo kredytowe należne mu w chwili zakończenia niewoli. Z drugiej strony Mocarstwo zatrzymujące przekaże za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego Mocarstwu, do którego należą jeńcy wojenni, listy zawierające wszelkie dane o jeńcach, których niewola zakończyła się wskutek repatriacji, zwolnienia, ucieczki, zgonu lub w inny sposób, oraz wykazujące salda kredytowe na ich rachunkach. Autentyczność każdego arkusza tych list będzie stwierdzona przez upoważnionego przedstawiciela Mocarstwa zatrzymującego. Zainteresowane Mocarstwa będą mogły na mocy specjalnego układu zmienić powyższe postanowienia częściowo lub całkowicie.

Mocarstwo, do którego należą jeńcy wojenni, będzie odpowiedzialne za uregulowanie z nimi salda kredytowego, należnego im od Mocarstwa zatrzymującego, w chwili zakończenia się ich niewoli.

Art. 67.

Zaliczki na żołd, wypłacone jeńcom wojennym zgodnie z artykułem 60, będą uważane za wypłacone w imieniu Mocarstwa, do którego oni należą; te zaliczki na żołd, jak również wszystkie wypłaty, dokonane przez to Mocarstwo na mocy art. 63 ustęp 3 oraz art. 68, będą przedmiotem porozumienia między zainteresowanymi Mocarstwami po zakończeniu działań wojennych.

Art. 68.

Każde roszczenie o odszkodowanie, zgłoszone przez jeńca wojennego z tytułu nieszczęśliwego wypadku lub innej szkody, poniesionej w związku z pracą, zostanie zakomunikowane za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego Mocarstwu, do którego on należy. Zgodnie z postanowieniami art. 54 Mocarstwo zatrzymujące wręczy w każdym przypadku jeńcowi wojennemu zaświadczenie, stwierdzające charakter rany lub kalectwa i okoliczności, w jakich nastąpiły, oraz zawierające dane o odbytej przez niego

kuracji lekarskiej lub szpitalnej. Zaświadczenie to podpisane będzie przez odpowiedzialnego oficera Mocarstwa zatrzymującego, dane zaś o charakterze lekarskim poświadczane będą przez lekarza służby zdrowia. Mocarstwo zatrzymujące zakomunikuje również Mocarstwu, do którego należą jeńcy wojenni, o każdym zgłoszonym przez jeńca roszczeniu o odszkodowanie za rzeczy osobiste, pieniądze lub przedmioty wartościowe, które zostały mu odebrane na mocy art. 18, a które nie zostały mu zwrócone przy repatriacji, jak również o każdym roszczeniu o odszkodowanie z tytułu strat, które jeńiec wojenny przypisuje winie Mocarstwa zatrzymującego lub jednego z jego funkcjonariuszów. Natomiast Mocarstwo zatrzymujące zastąpi na swój koszt rzeczy osobiste, których potrzebuje jeńiec w okresie niewoli. W każdym przypadku Mocarstwo zatrzymujące wręczy jeńcowi zaświadczenie, podpisane przez odpowiedzialnego oficera i zawierające wszelkie potrzebne dane o przyczynach niezwrócenia mu rzeczy, pieniędzy lub przedmiotów wartościowych. Odpis tego zaświadczenia skierowany będzie do Mocarstwa, do którego należy jeńiec, za pośrednictwem Centralnego Biura Informacji o jeńcach wojennych, przewidzianego w artykule 123.

DZIAŁ V

STOSUNKI JEŃCÓW WOJENNYCH ZE ŚWIATEM ZEWNETRZNYM

Art. 69.

Z chwilą gdy jeńcy wojenni znajdą się we władzy Mocarstwa zatrzymującego, powiadomi ono ich oraz za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego powiadomi Mocarstwo, do którego jeńcy należą, o środkach przedsięwziętych w celu wykonania postanowień niniejszego działu; zawiadomi ono również o wszelkich zmianach tych środków.

Art. 70.

Każdy jeńiec wojenny od chwili dostania się do niewoli lub najpóźniej po upływie tygodnia od przybycia do obozu, nawet jeżeli chodzi o obóz przejściowy, a także w razie choroby lub przewiezienia do lazaretu lub do innego obozu powinien mieć możliwość wysłania z jednej strony bezpośrednio do swej rodziny, a z drugiej – do Centralnego Biura Informacji o jeńcach wojennych, przewidzianego w art. 123, karty, sporządzonej w miarę możliwości według wzoru, załączonego do niniejszej Konwencji, i zawiadamiającej o dostaniu się do niewoli, adresie i stanie zdrowia. Powyższe karty będą przesłane możliwie bezzwłocznie i w żadnym przypadku nie będą przetrzymywane.

Art. 71.

Jeńcy wojenni będą mogli wysyłać i otrzymywać listy i karty pocztowe. Jeżeli Mocarstwo zatrzymujące uzna za konieczne ograniczenie tej korespondencji, to powinno zezwolić co najmniej na wysyłanie w okresie miesięcznym 2 listów i 4 kart, sporządzonych w miarę możliwości według wzorów, załączonych do niniejszej Konwencji (nie włączając w to kart przewidzianych w artykule 10). Inne ograniczenia będą mogły być wprowadzone tylko wtedy, gdy Mocarstwo opiekuńcze ma wszelkie powody do przypuszczenia, że leżą one w interesie samych jeńców ze względu na trudności napotymane przez Mocarstwo zatrzymujące w zaangażowaniu dostatecznej ilości wykwalifikowanych tłumaczy dla dokonywania niezbędnej cenzury. Decyzja o ograniczeniu korespondencji nadsyłanej do jeńców może być powzięta tylko przez Mocarstwo, do którego ci jeńcy należą, ewentualnie na prośbę Mocarstwa zatrzymującego. Listy i karty powinny być przesyłane najszybszymi środkami, jakimi dysponuje Mocarstwo zatrzymujące; nie mogą być one opóźnione ani zatrzymywane ze względów dyscyplinarnych. Jeńcy wojenni nie otrzymujący przez dłuższy czas wiadomości od swych rodzin albo nie mogący otrzymać od nich lub przesłać im wiadomości zwykłą drogą, jak również jeńcy, których dzielą od rodzin znaczne odległości, będą mogli wysyłać telegramy, za które opłaty obciążą ich rachunki u Mocarstwa zatrzymującego lub będą uregulowane gotówką, którą jeńcy dysponują. Jeńcy korzystać będą również z tego sposobu korespondencji w nagłych przypadkach.

Korespondencja jeńców prowadzona będzie zasadniczo w ich języku ojczystym. Strony w konflikcie mogą wyrazić zgodę na korespondowanie również w innych językach.

Worki, zawierające korespondencję jeńców, będą starannie pieczętowane i zaopatrzone w naklejki wyraźnie wskazujące ich zawartość i zaadresowane do urzędów pocztowych miejsca przeznaczenia.

Art. 72.

Jeńcy wojenni będą mogli otrzymywać pocztą lub każdą inną drogą przesyłki indywidualne lub zbiorowe, zawierające zwłaszcza artykuły spożywcze, ubrania, lekarstwa i przedmioty przeznaczone do zaspokojenia ich potrzeb w dziedzinie religii, studiów lub wypoczynku, włącznie z książkami, przedmiotami kultu religijnego, materiałami naukowymi, formularzami egzaminacyjnymi, instrumentami muzycznymi, sprzętem sportowym i przedmiotami, pozwalającymi jeńcom na kontynuowanie studiów lub prowadzenie działalności artystycznej. Przesyłki te nie mogą w żadnej mierze zwolnić Mocarstwa zatrzymującego od obowiązków, ciążących na nim z tytułu niniejszej Konwencji.

Jedynymi ograniczeniami, które można zastosować do tych przesyłek, będą ograniczenia zaproponowane przez Mocarstwo opiekuńcze w interesie

samych jeńców wojennych albo przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub jakąkolwiek inną organizację pomocy jeńcom wojennym w odniesieniu wyłącznie do ich własnych przesyłek i z powodu wyjątkowego przeciążenia transportu i komunikacji.

Jeżeli zajdzie tego potrzeba, warunki ekspedycji przesyłek indywidualnych lub zbiorowych będą przedmiotem specjalnych układów między zainteresowanymi Mocarstwami, które nie mogą w żadnym razie opóźnić rozdawania jeńcom przesyłek przynoszących im pomoc. Przesyłki żywnościowe i odzieżowe nie będą zawierały książek; środki lecznicze będą w zasadzie przesyłane w paczkach zbiorowych.

Art. 73.

W razie braku specjalnych układów między zainteresowanymi Mocarstwami co do warunków odbioru i rozdziału zbiorowych przesyłek pomocy, stosowany będzie regulamin w sprawie zbiorowej pomocy załączony do niniejszej Konwencji. Układy specjalne, przewidziane powyżej, nie będą mogły w żadnym razie ograniczać prawa mężów zaufania do podejmowania zbiorowych przesyłek pomocy przeznaczonych dla jeńców wojennych, do rozdziału ich i do dysponowania nimi w interesie jeńców.

Układy te nie będą mogły również ograniczać prawa przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i każdej innej organizacji pomocy jeńcom, zajmującej się przekazywaniem przesyłek zbiorowych, do kontrolowania ich rozdziału pomiędzy odbiorców.

Art. 74.

Wszelkie przesyłki pomocy jeńcom wojennym zwolnione będą od opłat importowych, celnych i innych. Korespondencja, przesyłki pomocy oraz dozwolone przesyłki pieniężne, skierowane do jeńców wojennych lub wysyłane przez nich drogą pocztową bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem Biur Informacyjnych przewidzianych w artykule 122 i Centralnego Biura Informacji o jeńcach wojennych przewidzianego w artykule 123 zwolnione będą od wszelkich opłat pocztowych zarówno w krajach nadania i przeznaczenia, jak i w tranzycie przez inne kraje.

Koszty transportu przesyłek pomocy przeznaczonych dla jeńców wojennych, które z powodu swej wagi lub z jakiegokolwiek innej przyczyny nie mogą im być przekazane drogą pocztową, będą obciążały Mocarstwo zatrzymujące na całym terytorium pozostającym pod jego kontrolą. Inne Mocarstwa uczestniczące w Konwencji ponosić będą koszty przewozu na swych terytoriach.

W braku specjalnych układów między zainteresowanymi Mocarstwami koszty związane z przewozem tych przesyłek i nie objęte wyżej wspomnianymi zwolnieniami ponosić będzie nadawca.

Wysokie Umawiające się Strony będą się starały obniżyć w miarę możliwości opłaty telegraficzne za telegramy wysyłane przez jeńców wojennych lub do nich skierowane.

Art. 75.

W razie gdyby działania wojenne przeszkodziły zainteresowanym Mocarstwom w wykonaniu ich obowiązku zapewnienia transportu przesyłek przewidzianych w artykułach 70, 71, 72 i 77, zainteresowane Mocarstwa opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub każda inna organizacja uznana przez Strony w konflikcie będą mogły zapewnić transport tych przesyłek odpowiednimi środkami (wagony, samochody ciężarowe, statki lub samoloty itd.). W tym celu Wysokie Umawiające się Strony starać się będą o dostarczenie im tych środków transportu i zezwolenie na ich przyjazd przez wydanie niezbędnych przepustek. Powyższe środki transportowe będą mogły być również użyte do przewozu:

- a) korespondencji, wykazów i sprawozdań wymienianych między Centralnym Biurem Informacji przewidzianym w artykule 123 a Biurami Krajowymi przewidzianymi w artykule 122;
- b) korespondencji i sprawozdań dotyczących jeńców wojennych, które Mocarstwa opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub jakakolwiek inna organizacja pomocy jeńcom wojennym wymieniają bądź ze swymi własnymi delegatami, bądź ze Stronami w konflikcie.

Niniejsze postanowienia nie ograniczają w niczym prawa każdej Strony w konflikcie do organizowania, jeżeli będzie wołała, innych transportów i do wydawania przepustek na warunkach, jakie będą uzgodnione.

W braku specjalnych układów koszty użycia tych środków transportu będą ponoszone proporcjonalnie przez Strony w konflikcie, których obywatele korzystają z tych usług.

Art. 76.

Cenzura korespondencji kierowanej do jeńców wojennych lub wysyłanej przez nich będzie dokonywana w możliwie najkrótszym czasie. Będzie ona dokonywana tylko przez Mocarstwa wysyłające i odbierające i tylko raz jeden przez każde z nich. Kontrola przesyłek przeznaczonych dla jeńców wojennych nie powinna być przeprowadzana w warunkach, które zagrażałyby zachowaniu w należyтым stanie zawartych w nich artykułów spożywczych, i będzie się odbywała, o ile nie chodzi o pisma i druki, w obecności odbiorcy lub należycie upoważnionego przez niego kolegi. Wręczanie przesyłek indywidualnych lub zbiorowych jeńcom nie będzie mogło być opóźnione pod pozorem trudności cenzurowania.

Wszelki zakaz korespondencji, wydany przez Strony w konflikcie ze względów wojskowych lub politycznych, może być jedynie tymczasowy i powinien trwać możliwie najkrócej.

Art. 77.

Mocarstwa zatrzymujące zapewnią wszystkie ułatwienia w przesyłaniu za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego lub Centralnego Biura Informacji o jeńcach wojennych przewidzianego w art. 123 akt, pism i dokumentów, przeznaczonych dla jeńców wojennych lub pochodzących od nich, a w szczególności pełnomocnictw i testamentów. We wszystkich przypadkach Mocarstwa zatrzymujące ułatwią jeńcom wojennym wystawianie tych dokumentów; w szczególności zezwolą im one na zasięgnięcie porady prawnika i podejmą odpowiednie środki dla poświadczenia autentyczności ich podpisu.

DZIAŁ VI

STOSUNKI JEŃCÓW WOJENNYCH Z WŁADZAMI

ROZDZIAŁ I

Skargi jeńców wojennych na warunki ich życia w niewoli

Art. 78.

Jeńcy wojenni mają prawo przedkładania władzom wojskowym, którym podlegają, podań w sprawie warunków ich życia w niewoli. Mają oni również prawo zwracania się bez ograniczeń za pośrednictwem męża zaufania bądź bezpośrednio, jeżeli uważają to za konieczne, do przedstawicieli Mocarstw opiekuńczych w celu zwrócenia ich uwagi na sprawy, które mogą być przedmiotem skarg na warunki życia w niewoli.

Te podania i skargi nie podlegają ograniczeniom i nie będą zaliczane do normy korespondencji ustalonej w art. 71. Powinny one być przesyłane bezzwłocznie. Nawet w razie uznania ich za bezzasadne nie mogą one stanowić podstawy do jakichkolwiek kar.

Mężowie zaufania będą mogli posyłać do przedstawicieli Mocarstw opiekuńczych okresowe sprawozdania o sytuacji w obozach i o potrzebach jeńców wojennych.

ROZDZIAŁ II

Przedstawiciele jeńców wojennych

Art. 79.

We wszystkich miejscach, w których znajdują się jeńcy wojenni, z wyjątkiem miejsc, w których znajdują się oficerowie, jeńcy wybierać będą swobodnie w tajnym głosowaniu, co sześć miesięcy a także w razie wakansu mężów

zaufania, którzy będą ich reprezentowali przed władzami wojskowymi, Mocarstwami opiekuńczymi, Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża i każdą inną organizacją pomocy jeńcom. Ci mężowie zaufania mogą być wybierani ponownie. W obozach oficerów i osób w równorzędnym stopniu lub w obozach mieszanych mężem zaufania będzie oficer – jeńiec wojenny, najstarszy wiekiem spośród najwyższych stopniem. W obozach oficerskich będzie on miał do pomocy jednego lub kilku doradców wybranych przez oficerów; w obozach mieszanych pomocnicy jego wybrani będą spośród jeńców wojennych nie będących oficerami.

W obozach pracy dla jeńców wojennych pełnienie funkcji administracyjnych przypadających jeńcom wojennym powierzone będzie oficerom – jeńcom wojennym tej samej narodowości. Ponadto oficerowie ci mogą być wybierani na stanowiska mężów zaufania zgodnie z postanowieniami ustępu pierwszego niniejszego artykułu. W takim przypadku pomocnicy męża zaufania wybrani będą spośród jeńców wojennych nie będących oficerami.

Każdy wybrany mąż zaufania musi być zatwierdzony przez Mocarstwo zatrzymujące przed objęciem swej funkcji. Jeżeli Mocarstwo zatrzymujące odmawia zatwierdzenia jeńca wojennego, wybranego przez swych współtowarzyszy niewoli, musi zakomunikować Mocarstwu opiekuńczemu powody swojej odmowy.

W każdym przypadku mąż zaufania będzie osobą tej samej narodowości, władającą tym samym językiem i posiadającą te same obyczaje co jeńcy wojenni, których reprezentuje. Tak więc jeńcy wojenni zgrupowani w różnych oddziałach obozu, zależnie od swej narodowości, języka i obyczajów, będą mieli dla każdego oddziału własnego męża zaufania, zgodnie z postanowieniami poprzednich ustępów.

Art. 80.

Mężowie zaufania powinni przyczynić się do podniesienia fizycznego, moralnego i intelektualnego poziomu życia jeńców wojennych. W szczególności, jeżeli jeńcy postanowią zorganizować wśród siebie system wzajemnej pomocy, kierowanie tą organizacją należeć będzie do mężów zaufania niezależnie od zadań specjalnych, jakie są im powierzone przez inne postanowienia niniejszej Konwencji.

Za przestępstwa jeńców wojennych mężowie zaufania nie będą odpowiedzialni jedynie ze względu na ich funkcje.

Art. 81.

Mężowie zaufania nie będą zmuszani do żadnej pracy, która utrudniałaby wykonywanie ich obowiązków. Mężowie zaufania będą mogli wyznaczyć spośród jeńców potrzebnych im pomocników. Zapewni się im wszelkie ułatwienia materialne, a zwłaszcza pewną swobodę poruszania się, konieczną do wy-

konywania ich zadań (odwiedzanie oddziałów pracy, przyjmowanie przesyłek pomocy itd.).

Mężom zaufania wolno będzie zwiedzać lokale, w których są internowani jeńcy wojenni, a ci ostatni mają prawo do swobodnego zasięgania rad u swych mężów zaufania.

Mężom zaufania przyznane będą również wszelkie ułatwienia w korespondencji pocztowej i telegraficznej z władzami zatrzymującymi, Mocarstwami opiekuńczymi, z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża i ich przedstawicielami, z mieszanymi komisjami lekarskimi oraz z organizacjami pomocy jeńcom wojennym. Mężowie zaufania w oddziałach pracy korzystać będą z tych samych ułatwień w swej korespondencji z mężem zaufania głównego obozu. Korespondencja ta nie będzie podlegała ograniczeniom i nie będzie zaliczana do minimum korespondencji przewidzianego w art. 71.

Żaden mąż zaufania nie może zostać przeniesiony bez pozostawienia mu niezbędnego czasu na zaznajomienie swego następcy z bieżącymi sprawami.

W razie zdjęcia z urzędu przyczyny tej decyzji zakomunikowane będą Mocarstwu opiekuńczemu.

ROZDZIAŁ III

Sankcje karne i dyscyplinarne

I. Postanowienia ogólne

Art. 82.

Jeńcy wojenni podlegać będą ustawom, regulaminom i rozkazom ogólnym, obowiązującym w siłach zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego. Będzie ono mogło zastosować sankcje sądowe lub dyscyplinarne wobec każdego jeńca wojennego, który naruszył te prawa, regulaminy lub rozkazy ogólne. Nie będą jednak dozwolone żadne dochodzenia ani sankcje sprzeczne z postanowieniami niniejszego rozdziału. Jeżeli ustawy, regulaminy lub rozkazy ogólne Mocarstwa zatrzymującego uznają za karalne czyny popełnione przez jeńca wojennego, podczas gdy te same czyny nie są karalne w razie ich popełnienia przez członka sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego, czyny te mogą pociągać za sobą jedynie sankcje dyscyplinarne.

Art. 83.

Jeśli chodzi o ustalenie, czy przestępstwo jeńca wojennego ma być karane dyscyplinarne, czy sądowo, Mocarstwo zatrzymujące czuwać będzie nad tym, aby właściwe władze odniosły się do tej sprawy z największą wyrozumiałością i aby zastosowały raczej środki dyscyplinarne niż postępowanie sądowe w każdym możliwym przypadku.

Art. 84.

Tylko sądy wojskowe są właściwe do sądzenia jeńca wojennego, chyba że ustawodawstwo Mocarstwa zatrzymującego pozwala wyraźnie sądom cywilnym na sądzenie członka sił zbrojnych tego Mocarstwa za takie same przestępstwo, o jakie oskarżony jest jeńiec wojenny. W żadnym przypadku jeńiec wojenny nie będzie sądzony przez żaden sąd, który nie dawałby zasadniczych gwarancji niezależności i bezstronności powszechnie uznanych, a którego procedura nie zapewniłaby jeńcowi praw i środków obrony przewidzianych w artykule 105.

Art. 85.

Jeńcy wojenni ścigani na mocy ustawodawstwa Mocarstwa zatrzymującego za czyny popełnione przed dostaniem się do niewoli korzystają nadal, z dobrodziejstw niniejszej Konwencji, nawet jeżeli zostali skazani.

Art. 86.

Jeńiec wojenny może być tylko raz jeden ukarany za ten sam czyn lub na podstawie tego samego oskarżenia.

Art. 87.

Władze wojskowe i sądy Mocarstwa zatrzymującego mogą wymierzać jeńcom wojennym tylko takie kary, jakie przewidziane są w takich samych przypadkach w stosunku do wojskowych tego Mocarstwa. Przy wymierzaniu kary sądy lub władze Mocarstwa zatrzymującego wezmą w możliwie największej mierze pod uwagę okoliczność, że oskarżony nie będąc obywatelem Mocarstwa zatrzymującego nie ma wobec niego żadnego obowiązku wierności oraz że znajduje się on w jego mocy w następstwie okoliczności niezależnych od jego woli. Będą one mogły złagodzić swobodnie karę przewidzianą za zarzucone jeńcowi przestępstwo i nie będą miały obowiązku stosowania minimum tej kary.

Zabrania się stosowania wszelkich kar zbiorowych za czyny indywidualne, wszelkich kar cielesnych, uwięzienia w pomieszczeniach pozbawionych światła dziennego i w ogóle wszelkiego rodzaju tortur lub okrucieństw.

Ponadto żaden jeńiec wojenny nie może być pozbawiony swego stopnia wojskowego przez Mocarstwo zatrzymujące ani też nie wolno zabronić mu noszenia odznak.

Art. 88.

Jeńcy wojenni – oficerowie, podoficerowie lub szeregowcy odbywający kary dyscyplinarne lub sądowe, nie będą podlegali surowszemu traktowaniu niż traktowanie przewidziane przy tych samych karach w stosunku do członków sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego w równorzędnym stopniu. Jeńcy wojenni – kobiety nie będą skazywane na surowszą karę ani surowiej traktowane w czasie jej odbywania niż kobiety, należące do sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego skazane za analogiczne przestępstwa.

W żadnym przypadku jeńcy wojenni – kobiety nie mogą być skazane na surowszą karę ani surowiej traktowane w czasie jej odbywania niż mężczyźni członkowie sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego skazani za analogiczne przestępstwa.

Po odbyciu wymierzonych im kar dyscyplinarnych lub sądowych jeńcy wojenni nie mogą być traktowani odmiennie niż pozostali jeńcy.

II. Sankcje dyscyplinarne

Art. 89.

Jeńcom wojennym mogą być wymierzone następujące kary dyscyplinarne:

- 1) grzywna do wysokości 50% zaliczki na żołąd i wynagrodzenia za prace przewidzianych w art. 60 i 62, jednak za okres nie dłuższy niż 30 dni;
- 2) cofnięcie korzyści przyznanych jeńcom wojennym, a nie przewidzianych w niniejszej Konwencji;
- 3) praca przymusowa nie przekraczająca dwóch godzin dziennie;
- 4) areszt.

Kara wymieniona w punkcie 3 nie może być jednak stosowana do oficerów.

W żadnym przypadku kary dyscyplinarne nie będą niehumanitarne, brutalne lub niebezpieczne dla zdrowia jeńców wojennych.

Art. 90.

Czas trwania jakiegokolwiek poszczególnej kary nie może przekraczać dni 30. Na poczet kary dyscyplinarnej zalicza się okres tymczasowego aresztowania przed rozprawą lub orzeczeniem kary. Kara najwyżej 30 dni aresztu nie może być podwyższona nawet w przypadku, gdy jeńiec wojenny odpowiada dyscyplinarnie w tym samym postępowaniu za kilka czynów, niezależnie od tego, czy są one, czy nie są z sobą związane.

Okres między wymierzeniem kary dyscyplinarnej a jej wykonaniem nie może przekraczać jednego miesiąca.

Jeżeli jeńcowi wojennemu wymierzona zostanie nowa kara dyscyplinarna, a jedna z nich wynosi 10 dni aresztu lub więcej, między wykonaniem każdej z tych kar powinien upłynąć okres przynajmniej 3 dni.

Art. 91.

Ucieczkę jeńca wojennego będzie się uważało za udaną:

- 1) jeżeli połączy się on z siłami zbrojnymi Mocarstwa, do którego należy, lub Mocarstwa sprzymierzonego;
- 2) jeżeli opuści terytorium podlegające władzy Mocarstwa zatrzymującego lub Mocarstwa z nim sprzymierzonego;
- 3) jeżeli dostanie się na statek płynący pod banderą Mocarstwa, do którego jeńiec należy, lub Mocarstwa sprzymierzonego, a znajdujący się na wo-

dach terytorialnych Mocarstwa zatrzymującego, pod warunkiem, że statek ten nie znajduje się we władzy tego ostatniego.

Jeńcy wojenni, którzy po ucieczce udanej w rozumieniu niniejszego artykułu zostaną ponownie wzięci do niewoli, nie będą podlegali żadnej karze za swą poprzednią ucieczkę.

Art. 92.

Jeniec wojenny ujęty w toku ucieczki, która nie jest udana w rozumieniu art. 91, podlega tylko karze dyscyplinarnej nawet w razie ponawianej próby ucieczki. Ujęty jeńiec zostanie przekazany w jak najszybszym czasie właściwym władzom wojskowym.

Mimo art. 88 ustęp 4 jeńcy wojenni ukarani za nieudaną ucieczkę mogą być poddani specjalnemu nadzorowi, pod warunkiem, że nadzór ten nie dotknie stanu ich zdrowia, że odbywać się będzie w obozach jeńców wojennych i że nie pozbawi ich żadnego z uprawnień, przyznanych im przez niniejszą Konwencję.

Art. 93.

Ucieczka lub próba ucieczki, nawet w razie powtórzenia, nie może być uznana za okoliczność obciążającą, jeżeli jeńiec wojenny odpowiada przed sądem za przestępstwa popełnione w czasie ucieczki lub próby ucieczki. Zgodnie z postanowieniami artykułu 83, przestępstwa popełnione przez jeńców wojennych wyłącznie w celu ułatwienia sobie ucieczki i nie zawierające żadnych cech gwałtu wobec osób, jak przestępstwa przeciwko własności publicznej, kradzież bez zamiaru wzbogacenia się, podrabianie i używanie fałszywych dokumentów, noszenie cywilnego ubrania, podlegać będą tylko karom dyscyplinarnym.

Jeńcy wojenni, którzy współdziałali w ucieczce lub próbie ucieczki, podlegają z tego tytułu tylko karze dyscyplinarnej.

Art. 94.

W razie ujęcia zbiegłego jeńca wojennego należy zawiadomić o tym w sposób przewidziany w artykule 122 Mocarstwo, do którego on należy, jeżeli zawiadomiono je o ucieczce.

Art. 95.

Jeńcy wojenni oskarżeni o przestępstwa dyscyplinarne nie będą tymczasowo aresztowani do czasu orzeczenia kary, chyba że środek ten stosuje się do członków sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego w razie popełnienia analogicznych przestępstw lub że wymaga tego wyższy interes utrzymania porządku i dyscypliny w obozie. Tymczasowe zaaresztowanie jeńca wojennego w związku z naruszeniem dyscypliny ograniczone będzie do niezbędnego minimum i nie może przekraczać 14 dni.

Postanowienia art. 97 i 98 niniejszego rozdziału mają zastosowanie do jeńców wojennych tymczasowo aresztowanych w związku z naruszeniem dyscypliny.

Art. 96.

Fakty stanowiące naruszenie dyscypliny będą przedmiotem natychmiastowego śledztwa. Niezależnie od kompetencji sądów i wyższych władz wojskowych, kary dyscyplinarne wymierzać może tylko oficer posiadający władzę dyscyplinarną jako komendant obozu lub odpowiedzialny oficer, który go zastępuje lub któremu przekazał on swą władzę dyscyplinarną.

Władza ta nie może być w żadnym przypadku przekazana jeńcowi wojennemu ani wykonywana przez jeńca wojennego.

Przed orzeczeniem kary dyscyplinarnej oskarżony jeńiec wojenny będzie dokładnie poinformowany o zarzucanych mu czynach. Będzie on mógł złożyć wyjaśnienia i przedstawić swą obronę. Będzie mu wolno powołać się na świadków i korzystać w razie potrzeby z pomocy wykwalifikowanego tłumacza. O decyzji powiadomieni zostaną jeńiec wojenny i mąż zaufania.

Komendant obozu powinien prowadzić ewidencję wymierzonych kar dyscyplinarnych; do rejestru tego będą mieli wgląd przedstawiciele Mocarstwa opiekuńczego.

Art. 97.

Jeńcy wojenni nie będą w żadnym razie przenoszeni dla odbycia kar dyscyplinarnych do zakładów karnych (więzienia, domy poprawcze, ciężkie roboty itd.). Wszystkie pomieszczenia, w których jeńcy odbywać będą kary dyscyplinarne, powinny odpowiadać wymaganiom higieny przewidzianym w art. 25. Ukarani jeńcy wojenni będą mieli możliwość utrzymania czystości osobistej zgodnie z postanowieniami art. 29.

Oficerowie i osoby z nimi zrównane nie będą osadzani w tych samych pomieszczeniach co podoficerowie lub szeregowcy.

Jeńcy wojenni – kobiety, odbywające kary dyscyplinarne, będą osadzone oddzielnie od mężczyzn, w osobnych pomieszczeniach, w których pozostawać będą pod bezpośrednim nadzorem kobiet.

Art. 98.

Jeńcy wojenni odbywający kary dyscyplinarne będą nadal korzystali z postanowień niniejszej Konwencji, chyba że samo zatrzymanie uniemożliwia ich stosowanie. W żadnym razie nie wolno ich jednak pozbawić korzyści wynikających z artykułów 78 i 126. Jeńcy wojenni ukarani dyscyplinarnie nie mogą być pozbawieni przywilejów związanych z ich stopniem.

Jeńcy wojenni ukarani dyscyplinarnie będą mieli zapewnioną możliwość ruchu i przebywania na otwartym powietrzu co najmniej przez 2 godziny dziennie.

Będą oni mogli na swą prośbę zgłaszać się do codziennych oględzin lekarskich; będą otrzymywali opiekę potrzebną ze względu na ich stan zdrowia i w razie potrzeby zostaną umieszczeni w obozowej izbie chorych lub w szpitalu.

Wolno im będzie czytać i pisać, jak również wysyłać i przyjmować listy. Natomiast paczki i przekazy pieniądze mogą im być zatrzymane do czasu ukończenia kary; zostaną one tymczasem powierzone mężowi zaufania, który odda do izby chorych produkty łatwo psujące się, znajdujące się w tych paczkach.

III. Postępowanie sądowe

Art. 99.

Żaden jeńiec wojenny nie może być ścigany ani skazany za czyn, który nie jest wyraźnie zabroniony przez ustawodawstwo Mocarstwa zatrzymującego lub przez prawo międzynarodowe, które obowiązują w czasie popełnienia czynu. Nie wolno wywierać żadnej presji moralnej czy fizycznej na jeńcu wojennym, aby skłonić go do przyznania się do popełnienia czynu, o który jest oskarżony.

Żaden jeńiec wojenny nie może być skazany bez posiadania możliwości przedstawienia swej obrony i bez korzystania z pomocy wykwalifikowanego obrońcy.

Art. 100.

Jeńców wojennych oraz Mocarstwa opiekuńcze należy poinformować w czasie możliwie najszybszym o przestępstwach, podlegających karze śmierci według ustawodawstwa Mocarstwa zatrzymującego. Żadne przestępstwo nie będzie podlegało później karze śmierci bez zgody Mocarstwa, do którego jeńcy należą.

Nie można skazać jeńca na karę śmierci bez specjalnego zwrócenia uwagi sądu, zgodnie z art. 87 ustęp 2, że oskarżony, nie będąc obywatelem Mocarstwa zatrzymującego, nie ma wobec niego żadnego obowiązku wierności i że znajduje się w jego władzy w następstwie okoliczności niezależnych od jego woli.

Art. 101.

W przypadku skazania jeńca wojennego na karę śmierci, wyrok nie będzie wykonany przed upływem co najmniej 6 miesięcy od chwili otrzymania przez Mocarstwo opiekuńcze na wskazany adres dokładnego zawiadomienia przewidzianego w artykule 107.

Art. 102.

Wyrok przeciwko jeńcowi wojennemu może być ważnie wydany tylko przez taki sam sąd i według takiej samej procedury, jak w przypadku osób

należących do sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego i jeżeli ponadto postanowienia niniejszego rozdziału zostały zachowane.

Art. 103.

Wszelkie dochodzenie sądowe przeciwko jeńcowi wojennemu przeprowadzone będzie tak szybko, jak na to pozwolą okoliczności, i w taki sposób, aby proces odbył się możliwie najwcześniej. Żaden jeńiec wojenny nie będzie osadzony w areszcie tymczasowym, chyba że taki sam środek stosowany jest wobec członków sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego za podobne przestępstwa, albo że wymaga tego wzgląd na bezpieczeństwo narodowe. Areszt tymczasowy nie będzie trwał w żadnym przypadku dłużej niż trzy miesiące. Okres tymczasowego aresztowania jeńca wojennego zalicza się na poczet kary pozbawienia wolności orzeczonej w wyroku; będzie to zresztą uwzględnione przy wymierzaniu kary.

W okresie tymczasowego aresztowania jeńcy wojenni będą nadal korzystali z postanowień artykułów 97 i 98 niniejszego rozdziału.

Art. 104.

We wszystkich przypadkach wszczęcia przez Mocarstwo zatrzymujące postępowania sądowego przeciwko jeńcowi wojennemu uprzedzi ono o tym Mocarstwo opiekuńcze jak najszybciej, a co najmniej na 3 tygodnie przed rozpoczęciem rozprawy. Termin 3 tygodni biegnie dopiero od chwili otrzymania zawiadomienia przez Mocarstwo opiekuńcze na adres uprzednio wskazany Mocarstwu zatrzymującemu. Zawiadomienie to zawierać będzie następujące dane:

- 1) nazwisko i imiona jeńca wojennego, jego stopień, numer legitymacji, datę urodzenia i – w razie potrzeby – zawód;
- 2) miejsce internowania lub zatrzymania;
- 3) wyszczególnienie zarzutu lub zarzutów oskarżenia z wymienieniem przepisów prawnych, które mają zastosowanie;
- 4) wskazanie sądu właściwego do rozpoznania sprawy, jak również czasu i miejsca rozprawy.

Takie same zawiadomienie otrzyma od Mocarstwa zatrzymującego mąż zaufania jeńca wojennego.

Jeżeli przy otwarciu rozprawy nie zostanie przedstawiony dowód, że Mocarstwo opiekuńcze jeńiec wojenny i zainteresowany mąż zaufania otrzymali wyżej wspomniane zawiadomienie co najmniej na trzy tygodnie przed otwarciem rozprawy, rozprawa nie będzie mogła się odbyć i zostanie odroczone.

Art. 105.

Jeńiec wojenny ma prawo do pomocy ze strony jednego ze swych kolegów jeńców, do obrony przez wykwalifikowanego adwokata, którego sam wybierze,

do powoływania świadków i do korzystania, jeżeli uzna to za potrzebne, z usług kompetentnego tłumacza. Zostanie on powiadomiony o tych prawach w odpowiednim czasie przed rozprawą przez Mocarstwo zatrzymujące. Jeżeli jeńiec wojenny nie wybrał sobie obrońcy, Mocarstwo opiekuńcze wyznaczy mu go; będzie ono miało w tym celu co najmniej tydzień czasu. Na żądanie Mocarstwa opiekuńczego Mocarstwo zatrzymujące przekaze mu listę osób, posiadających kwalifikacje do podjęcia się obrony. W przypadku gdy ani jeńiec wojenny, ani Mocarstwo opiekuńcze nie wybierze obrońcy, Mocarstwo zatrzymujące wyznaczy z urzędu odpowiedniego adwokata do obrony oskarżonego.

Dla przygotowania obrony oskarżonego obrońca rozporządzać będzie okresem co najmniej dwutygodniowym przed otwarciem rozprawy, jak również potrzebnymi ułatwieniami, a w szczególności będzie mógł swobodnie odwiedzać oskarżonego i porozumiewać się z nim bez świadków. Będzie on mógł porozumiewać się ze wszystkimi świadkami odwodowymi, włączając w to jeńców wojennych. Będzie on korzystał z tych ułatwień aż do upływu terminu wniesienia odwołania.

Oskarżony jeńiec wojenny otrzyma dość wcześnie przed otwarciem rozprawy akt oskarżenia w języku dla niego zrozumiałym, jak również akta zazwyczaj doręczane oskarżonym na mocy ustaw obowiązujących w armji Mocarstwa zatrzymującego. Takie same dokumenty otrzyma w takich samych warunkach jego obrońca.

Przedstawiciele Mocarstwa opiekuńczego będą mogli być obecni na rozprawie z wyjątkiem przypadków, kiedy rozprawa odbywa się w interesie bezpieczeństwa państwa przy drzwiach zamkniętych; w tych przypadkach Mocarstwo zatrzymujące zawiadomi o tym Mocarstwo opiekuńcze.

Art. 106.

Każdy jeńiec wojenny będzie miał prawo składać na tych samych warunkach co i członkowie sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego apelację, kasację lub rewizję od każdego wyroku wydanego przeciwko niemu. Będzie on dokładnie poinformowany o swoim prawie odwołania się, jak również o terminach, związanych z jego wykonaniem.

Art. 107.

Każdy wyrok wydany przeciwko jeńcowi wojennemu będzie natychmiast podany do wiadomości Mocarstwu opiekuńczemu pod postacią treściwego zawiadomienia, które wskaże również, czy jeńcowi przysługuje prawo wniesienia apelacji, kasacji lub rewizji. Zawiadomienie takie otrzyma również zainteresowany mąż zaufania. Otrzyma je także jeńiec wojenny w zrozumiałym dlań języku, jeżeli wyrok został wydany w jego nieobecności. Ponadto Mocarstwo zatrzymujące zawiadomi natychmiast Mocarstwo opiekuńcze, czy jeńiec wojenny chce skorzystać z prawa do wniesienia odwołania. Poza tym w razie uprawomoc-

nienia się wyroku i jeśli chodzi o karę śmierci – w razie wydania skazującego wyroku w pierwszej instancji, Mocarstwo zatrzymujące prześle jak najszybciej Mocarstwu opiekuńczemu szczegółowe zawiadomienie zawierające:

1) dokładny tekst wyroku;

2) treściwe sprawozdanie ze śledztwa i przebiegu rozprawy, podkreślające w szczególności tezy oskarżenia i obrony;

3) wskazanie, w razie potrzeby, zakładu, w którym kara będzie wykonana.

Zawiadomienia, przewidziane w poprzednich ustępach, przesłane będą Mocarstwu opiekuńczemu na adres wskazany przez nie uprzednio Mocarstwu zatrzymującemu.

Art. 108.

Kary wymierzone jeńcom wojennym na mocy wyroków, które stały się prawomocne, wykonywane będą w tych samych zakładach i na tych samych warunkach jak kary wymierzone członkom sił zbrojnych Mocarstwa zatrzymującego. Warunki te będą w każdym razie zgodne z wymaganiami higieny i humanitaryzmu. Kobiety – jeńcy wojenni, skazane na taką karę, osadzone będą w osobnych pomieszczeniach i będą się znajdowały pod nadzorem kobiet.

We wszystkich przypadkach jeńcy wojenni skazani na karę pozbawienia wolności korzystać będą nadal z postanowień artykułów 78 i 126 niniejszej Konwencji. Poza tym wolno im będzie otrzymywać i wysłać listy, otrzymywać co najmniej jedną paczkę pomocy na miesiąc i używać regularnie ruchu na otwartym powietrzu; będą oni korzystać z opieki lekarskiej wymaganej przez ich stan zdrowia, jak również z pomocy duchowej, której zapagną.

Wymierzone im kary powinny być zgodne z postanowieniami ustępu trzeciego artykułu 87.

TYTUŁ IV

ZAKOŃCZENIE NIEWOLI

DZIAŁ I

BEZPOŚREDNIA REPATRIACJA I LECZENIE SZPITALNE W KRAJU NEUTRALNYM

Art. 109.

Strony w konflikcie obowiązane są z zastrzeżeniem ustępu 3 niniejszego artykułu odsyłać do kraju ciężko chorych i rannych jeńców wojennych, niezależnie od ich liczby lub stopnia i po doprowadzeniu ich do stanu zdrowia, umożliwiającego transport, zgodnie z pierwszym ustępem następnego arty-

kułu. W czasie trwania działań wojennych Strony w konflikcie postarają się zorganizować przy pomocy zainteresowanych Mocarstw neutralnych leczenie szpitalne w krajach neutralnych jeńców rannych lub chorych wymienionych w ustępie 2 następnego artykułu; będą one mogły ponadto zawierać umowy w celu bezpośredniej repatriacji lub internowania w kraju neutralnym jeńców zdrowych, którzy przeszli dłuższy okres niewoli.

Żaden jeńiec wojenny ranny lub chory, którego repatriacja przewidziana jest na mocy ustępu 1 niniejszego artykułu, nie może być repatriowany wbrew swej woli w czasie trwania działań wojennych.

Art. 110.

Będą repatriowani bezpośrednio:

1) ranni i nieuleczalnie chorzy, których zdolności umysłowe lub fizyczne uległy znacznemu zmniejszeniu;

2) ranni i chorzy, którzy według przewidywań lekarskich nie mogą wyzdrowieć w ciągu roku, których stan wymaga leczenia i których zdolności umysłowe lub fizyczne uległy znacznemu zmniejszeniu;

3) ranni i chorzy wyleczeni, których zdolności umysłowe lub fizyczne uległy znacznemu i stałemu zmniejszeniu.

Mogą być poddani leczeniu szpitalnemu w krajach neutralnych:

1) ranni i chorzy, których wyzdrowienie może być oczekiwane w ciągu roku od chwili odniesienia rany lub od początku choroby, jeżeli leczenie w kraju neutralnym pozwala przewidywać pewniejsze i szybsze wyzdrowienie;

2) jeńcy wojenni, których zdrowie psychiczne i fizyczne jest według przewidywań lekarskich poważnie zagrożone przez pozostawanie w niewoli, a którzy przez leczenie szpitalne w kraju neutralnym mogliby tej groźby uniknąć.

Warunki, jakim odpowiadać powinni jeńcy wojenni leczeni w szpitalach w kraju neutralnym, aby mogli być repatriowani, ustalone zostaną wraz z ich sytuacją prawną w drodze umowy między Mocarstwami zainteresowanymi. Na ogół będą repatriowani jeńcy wojenni, leczeni w szpitalach kraju neutralnego, którzy należą do następujących kategorii:

1) jeńcy, których stan zdrowia pogorszył się do takiego stopnia, że odpowiadają oni warunkom przewidzianym dla bezpośredniej repatriacji;

2) jeńcy, których zdolności umysłowe lub fizyczne po leczeniu pozostają nadal znacznie ograniczone.

W braku specjalnych umów między zainteresowanymi Stronami w konflikcie, określających przypadki inwalidztwa lub choroby pociągającej za sobą bezpośrednią repatriację lub leczenie szpitalne w kraju neutralnym, przypadki te będą określone na zasadach zawartych w typowej umowie w sprawie bezpośredniej repatriacji rannych i chorych jeńców wojennych i ich leczenia szpitalnego w kraju neutralnym oraz w regulaminie mieszanych Komisji lekarskich, załączonych do niniejszej Konwencji.

Art. 111.

Mocarstwo zatrzymujące, Mocarstwo, do którego należą jeńcy wojenni, oraz Mocarstwo neutralne, na które te dwa Mocarstwa się zgodziły, postarają się zawrzeć umowy, które pozwolą na internowanie jeńców wojennych na terytorium powyższego Mocarstwa neutralnego aż do chwili zakończenia działań wojennych.

Art. 112.

Z chwilą wybuchu konfliktu wyznaczone będą mieszane komisje lekarskie w celu badania chorych i rannych jeńców i podejmowania w stosunku do nich odpowiednich decyzji. Wyznaczenie, obowiązki i funkcjonowanie tych komisji będą zgodne z postanowieniami regulaminu, załączonego do niniejszej Konwencji. Jednakże jeńcy, którzy zdaniem władz lekarskich Mocarstwa zatrzymującego są bezsprzecznie ciężko ranni lub ciężko chorzy, mogą być repatriowani bez obowiązku poddania się badaniu przez mieszaną Komisję lekarską.

Art. 113.

Poza jeńcami wskazanymi przez władze lekarskie Mocarstwa zatrzymującego badaniu mieszanych komisji lekarskich przewidzianych w poprzednim artykule będą mogli poddać się ranni lub chorzy jeńcy należący do następujących kategorii:

- 1) ranni i chorzy wskazani przez urzędującego w obozie lekarza – obywatela tego samego lub innego Mocarstwa, biorącego udział w konflikcie po stronie Mocarstwa, do którego jeńcy należą;
- 2) ranni i chorzy, wskazani przez ich męża zaufania;
- 3) ranni i chorzy wskazani przez Mocarstwo, do którego należą, albo przez uznaną przez to Mocarstwo organizację pomocy jeńcom.

Jeńcy wojenni, nie należący do żadnej z powyższych trzech kategorii, będą mogli również zgłosić się do zbadania przez mieszane komisje lekarskie, jednak zostaną zbadani dopiero po jeńcach wspomnianych kategorii.

Lekarz tej samej narodowości co jeńcy wojenni poddani badaniu przez mieszaną komisję lekarską oraz ich mąż zaufania mogą być obecni przy tym badaniu.

Art. 114.

Jeńcy wojenni będący ofiarami wypadków z wyjątkiem tych, którzy się sami umyślnie zranili, korzystać będą z postanowień niniejszej Konwencji jeśli chodzi o repatriację lub ewentualne leczenie szpitalne w kraju neutralnym.

Art. 115.

Żaden jeńiec, skazany na karę dyscyplinarną, a odpowiadający warunkom, przewidzianym dla repatriacji lub leczenia szpitalnego w kraju neutral-

nym nie może być zatrzymany z powodu nie odbycia swej kary. Ścigani lub skazani sądownie jeńcy wojenni, których wyznaczono do repatriacji lub leczenia szpitalnego w kraju neutralnym, będą mogli skorzystać z tego przed zakończeniem postępowania lub przed wykonaniem kary, jeżeli zgodzi się na to Mocarstwo zatrzymujące.

Strony w konflikcie zakomunikują sobie nawzajem nazwiska jeńców, którzy zostaną zatrzymani do czasu zakończenia postępowania lub wykonania kary.

Art. 116.

Koszty repatriacji jeńców wojennych lub ich przewiezienia do kraju neutralnego ponosi Mocarstwo, do którego ci jeńcy należą, począwszy od granicy Mocarstwa zatrzymującego.

Art. 117.

Żaden z repatriowanych nie może być wcielony do czynnej służby wojskowej.

DZIAŁ II

**ZWOLNIENIE I REPATRIACJA JEŃCÓW WOJENNYCH
PO ZAKOŃCZENIU DZIAŁAŃ WOJENNYCH**

Art. 118.

Jeńcy wojenni zostaną zwolnieni i repatriowani niezwłocznie po zakończeniu działań wojennych. W razie braku odpowiednich postanowień w Konwencji zawartej między Stronami w konflikcie w sprawie zakończenia działań wojennych lub w razie braku takiej konwencji, każde z Mocarstw zatrzymujących samo ustali i niezwłocznie wykona plan repatriacji zgodny z zasadą sformułowaną w poprzednim ustępie.

Zarówno w jednym, jak w drugim przypadku podjęte środki zostaną podane jeńcom wojennym do wiadomości.

Koszty repatriacji jeńców wojennych będą w każdym razie podzielone w sposób słuszny między Mocarstwo zatrzymujące a Mocarstwo, do którego jeńcy należą. W tym celu będą przestrzegane przy podziale następujące zasady:

- a) jeżeli obydwa Mocarstwa graniczą z sobą, Mocarstwo, do którego jeńcy wojenni należą, poniesie koszty ich repatriacji począwszy od granicy Mocarstwa zatrzymującego;
- b) jeżeli obydwa Mocarstwa nie graniczą z sobą, Mocarstwo zatrzymujące poniesie koszty transportu jeńców wojennych na swoim terytorium aż do swojej granicy lub swojego portu załadowania, znajdującego się najbliższej Mocarstwa, do którego jeńcy należą. Zainteresowane Strony uzgodnią słuszny podział między sobą pozostałych kosztów repatria-

cji. Zawarcie takiej umowy nie może w żadnym razie usprawiedliwić najmniejszej zwłoki w repatriacji jeńców wojennych.

Art. 119.

Repatriacja odbywać się będzie w warunkach analogicznych do warunków przewidzianych w artykułach 46 do 48 włącznie niniejszej Konwencji dotyczących przenoszenia jeńców wojennych oraz z uwzględnieniem postanowień art. 118 i postanowień następujących ustępów. Przy repatriacji przedmioty wartościowe odebrane jeńcom wojennym zgodnie z postanowieniami art. 18 oraz kwoty w walucie obcej nie wymienione na walutę Mocarstwa zatrzymującego zostaną im zwrócone. Przedmioty wartościowe i kwoty w walucie zagranicznej, które z jakichkolwiek powodów nie zostały zwrócone jeńcom wojennym przy ich repatriacji będą przekazane do Biura Informacji przewidzianego w art. 122.

Jeńcom wojennym wolno będzie zabrać swoje rzeczy osobiste, korespondencję oraz paczki, które nadeszły na ich adres; jeżeli wymagają tego warunki repatriacji, waga tych przedmiotów może być ograniczona do ciężaru, który jeniec może sam unieść. W każdym razie, każdy jeniec może zabrać co najmniej 25 kg.

Inne przedmioty osobistego użytku repatriowanego jeńca będą przechowywane przez Mocarstwo zatrzymujące; prześle mu je ono natychmiast po zawarciu z Mocarstwem, do którego należy jeniec, umowy ustalającej sposób ich transportu i pokrycie związanych z tym kosztów.

Jeńcy wojenni, przeciwko którym toczy się postępowanie o czyn uznany przez prawo karne za zbrodnię lub występki, mogą być zatrzymani do chwili zakończenia postępowania, a w razie potrzeby do czasu odbycia kary. To samo dotyczy skazanych za czyn uznany przez prawo karne za zbrodnię lub występki.

Strony w konflikcie zakomunikują sobie nawzajem nazwiska jeńców wojennych, którzy zostaną zatrzymani do czasu zakończenia postępowania lub odbycia kary.

Strony w konflikcie porozumieją się co do utworzenia komisji mających na celu poszukiwanie rozproszonych jeńców i zapewnienie im repatriacji w jak najkrótszym terminie.

DZIAŁ III

ZGONY JEŃCÓW WOJENNYCH

Art. 120.

Testamenty jeńców wojennych sporządzane będą w taki sposób, aby odpowiadały warunkom ważności wymaganym przez ustawodawstwo kraju ich pochodzenia, który powinien podjąć niezbędne środki w celu podania tych warunków do wiadomości Mocarstwa zatrzymującego. Na prośbę jeńca wojennego, a w każdym razie po jego śmierci, testament przekazany będzie nie-

zwłocznie Mocarstwu opiekuńczemu, a uwierzytelniony odpis przesłany będzie do Centralnego Biura Informacji. Świadczenia zgonu wszystkich jeńców wojennych zmarłych w niewoli, sporządzone według wzoru załączonego do niniejszej Konwencji, albo wykazy poświadczone za zgodność przez odpowiedzialnego oficera przesłane będą w najkrótszym terminie do Biura Informacji o jeńcach wojennych, utworzonego zgodnie z art. 122. W tych świadectwach lub wykazach powinny być zamieszczone dane co do tożsamości, wymienione w ustępie 3 art. 17, miejsce i data zgonu, przyczyna zgonu, miejsce i data pochowania, jak również wszelkie informacje konieczne dla rozpoznania grobów.

Pogrzebanie lub spalenie zwłok powinno być poprzedzone badaniem lekarskim zwłok w celu stwierdzenia zgonu, umożliwienia sporządzenia sprawozdania oraz jeżeli zajdzie tego potrzeba ustalenia tożsamości zmarłego.

Władze zatrzymujące czuwać będą nad tym, aby jeńcy wojenni, zmarli w czasie niewoli, byli grzebani z czcią i w miarę możliwości zgodnie z obrządkami religii, którą wyznawali, oraz aby ich groby były szanowane, odpowiednio utrzymywane i oznaczone w taki sposób, aby można je zawsze było odnaleźć. Ilekroć to będzie możliwe, zmarli jeńcy wojenni należący do tego samego Mocarstwa pochowani będą w tym samym miejscu.

Zmarli jeńcy wojenni pochowani będą indywidualnie z wyjątkiem przypadków, gdy pochowanie we wspólnym grobie będzie konieczne ze względu na siłę wyższą. Zwłoki mogą być spalone tylko wówczas, kiedy wymagają tego naglące względy higieny lub religia zmarłego albo jeżeli wyraził on takie życzenie. W przypadku spalenia zwłok zostanie to zaznaczone wraz ze wskazaniem motywów w świadectwie zgonu.

Aby można było zawsze odnaleźć groby, wszelkie informacje ich dotyczące powinny być rejestrowane przez zarząd grobów, utworzony przez Mocarstwo zatrzymujące. Spisy grobów oraz informacje dotyczące jeńców wojennych, pochowanych na cmentarzach lub gdzie indziej, przekazane zostaną Mocarstwu, do którego należeli jeńcy wojenni. Troska o te groby i rejestrowanie każdego późniejszego przeniesienia zwłok jest obowiązkiem Mocarstwa kontrolującego dane terytorium, jeżeli jest ono stroną Konwencji. Postanowienia te stosują się również do popiołów, które będą przechowywane przez zarząd grobów do chwili, gdy kraj pochodzenia zawiadomi ostatecznie o swych życzeniach w tej sprawie.

Art. 121.

Po każdym zgonie lub poważnym zranieniu jeńca wojennego spowodowanych lub przypuszczalnie spowodowanych przez wartę, przez innego jeńca wojennego lub przez jakąkolwiek inną osobę, jak również po każdym zgonie, którego przyczyny są nie ustalone, Mocarstwo zatrzymujące przeprowadzi natychmiast oficjalne śledztwo. Zawiadomienie o tym będzie natychmiast posłane Mocarstwu opiekuńczemu. Zebrane zostaną zeznania świadków, szczegól-

nie jeńców wojennych, a sprawozdanie zawierające te dane będzie podane do wiadomości powyższego Mocarstwa.

Jeżeli śledztwo ustali winę jednej lub więcej osób, Mocarstwo zatrzymujące przedsięwzięmie wszelkie środki w celu wdrożenia postępowania sądowego przeciwko osobie lub osobom odpowiedzialnym.

TYTUŁ V

BIURO INFORMACJI I STOWARZYSZENIA POMOCY JEŃCOM WOJENNYM

(...)

TYTUŁ VI

WYKONANIE KONWENCJI

(...)

DZIAŁ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 126.

Przedstawiciele lub delegaci Mocarstw opiekuńczych będą uprawnieni do udawania się do wszystkich miejsc, w których znajdują się jeńcy wojenni, a zwłaszcza do miejsc internowania, uwięzienia lub pracy; będą oni mieli dostęp do wszystkich pomieszczeń używanych przez jeńców. Wolno im będzie również udawać się do miejsc odjazdu, przejazdu lub przyjazdu przenoszonych jeńców. Będą oni mogli rozmawiać z jeńcami bez świadków, a zwłaszcza z ich mężami zaufania, za pośrednictwem tłumacza, jeżeli to jest potrzebne. Przedstawicielom i delegatom Mocarstw opiekuńczych pozostawi się zupełną swobodę wyboru miejsc, jakie pragną odwiedzić; czas trwania i częstotliwość tych odwiedzin nie będą ograniczone. Zakaz odwiedzin nastąpić może wyłącznie wskutek nagłej konieczności natury wojskowej i będzie miał miejsce tylko wyjątkowo i przejściowo.

Mocarstwo zatrzymujące i Mocarstwo, do którego należą odwiedzani jeńcy wojenni, mogą porozumieć się w razie potrzeby co do tego, aby rodacy tych jeńców zostali dopuszczeni do udziału w odwiedzinach.

Delegaci Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża korzystać będą z takich samych przywilejów. Wyznaczanie tych delegatów wymagać będzie zgody Mocarstwa, w którego władzy znajdują się jeńcy wojenni, którzy mają być odwiedzani.

Art. 127.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechniać jak najszerszej w swych krajach, zarówno w czasie pokoju jak podczas wojny, tekst niniejszej Konwencji i włączyć jej studiowanie do programów szkolenia wojskowego i, jeżeli to możliwe, do programów szkolnictwa cywilnego, aby w ten sposób zasady Konwencji znane były ogółowi ich sił zbrojnych i ludności. Władze wojskowe lub inne, które w czasie wojny ponosić będą odpowiedzialność za jeńców wojennych, powinny posiadać tekst Konwencji i otrzymać specjalne wyjaśnienia co do jej postanowień.

Art. 128.

Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie za pośrednictwem Szwajcarskiej Rady Związkowej, a w czasie trwania działań wojennych za pośrednictwem Mocarstw opiekuńczych, urzędowe przekłady niniejszej Konwencji, jak również ustawy i rozporządzenia, jakie uznają za stosowne wydać w celu zapewnienia jej wykonania.

Art. 129.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły lub wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń niniejszej Konwencji określonych w następnym artykule.

Każda Umawiająca się Strona obowiązana będzie poszukiwać osoby podejrzane o popełnienie lub o wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinna ścigać je przed swoimi własnymi sądami niezależnie od obywatelstwa. Będzie ona również mogła, jeżeli woli, wydać te osoby na warunkach przewidzianych przez jej własne ustawodawstwo do osądzenia innej zainteresowanej w ściganiu Umawiającej się Strony w przypadku, gdy ta Strona posiada dostateczne dowody obciążające przeciwko powyższym osobom.

Każda Umawiająca się Strona podejmie niezbędne środki, aby spowodować zaprzestanie czynów sprzecznych z postanowieniami niniejszej Konwencji, innych niż ciężkie naruszenia określone w artykule następnym.

We wszelkich okolicznościach oskarżeni korzystać będą z gwarancji procesowych i wolności obrony, które nie będą mniejsze od przewidzianych w artykułach 105 i następnym niniejszej Konwencji.

Art. 130.

Za ciężkie naruszenie przewidziane w artykule poprzednim uważa się popełnienie któregośkolwiek z niżej wymienionych czynów na szkodę osób lub mienia, chronionych przez Konwencję: umyślne zabójstwo, torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne

sprawianie wielkich cierpień albo ciężkie uszkodzenia ciała lub zdrowia, zmuszanie jeńca do służby w siłach zbrojnych Mocarstwa nieprzyjacielskiego lub pozbawienie go prawa do tego, aby był sądzony w sposób słuszny i bezstronny zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji.

Art. 131.

Żadna Umawiająca się Strona nie będzie mogła zwolnić się sama ani zwolnić innej Umawiającej się Strony od odpowiedzialności ciężającej na niej lub na innej Umawiającej się Stronie za naruszenia przewidziane w poprzednim artykule.

Art. 132.

Na żądanie jednej ze Stron w konflikcie należy wszcząć śledztwo w trybie, który zostanie ustalony przez zainteresowane Strony, co do każdego zarzuczonego pogwałcenia Konwencji. Jeżeli nie nastąpi uzgodnienie w sprawie trybu śledztwa, Strony porozumieją się co do wyboru arbitra, który zadecyduje, jaka procedura ma być stosowana.

Po stwierdzeniu, że pogwałcenie miało istotnie miejsce, Strony w konflikcie możliwie najszybciej położą mu kres i ukróczą je.

DZIAŁ II

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

(...)

Załącznik I

UMOWA TYPOWA W SPRAWIE BEZPOŚREDNIEJ REPATRIACJI RANNYCH I CHORYCH JEŃCÓW WOJENNYCH ORAZ ICH LECZENIA SZPITALNEGO W KRAJU NEUTRALNYM

(...)

Załącznik II

REGULAMIN MIESZANYCH KOMISJI LEKARSKICH

(...)

Załącznik III

**REGULAMIN DOTYCZĄCY POMOCY ZBIOROWEJ
DLA JEŃCÓW WOJENNYCH**

(...)

Załącznik IV

(...)

Załącznik V

**REGULAMIN TYPOWY DOTYCZĄCY PRZESYŁEK
PIENIĘŻNYCH JEŃCÓW WOJENNYCH
DO SWEGO KRAJU**

(...)

KONWENCJA GENEWSKA O OCHRONIE OSÓB CYWILNYCH PODCZAS WOJNY (IV KONWENCJA GENEWSKA)*

z dnia 12 sierpnia 1949 r., Genewa

(Wyciąg)

Niżej podpisani Pełnomocnicy Rządów reprezentowanych na Konferencji Dyplomatycznej, która obradowała w Genewie od 21 kwietnia do 12 sierpnia 1949 r. w celu opracowania Konwencji o ochronie osób cywilnych podczas wojny, zgodzili się na następujące postanowienia:

TYTUŁ I POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania niniejszej Konwencji we wszelkich okolicznościach.

Art. 2.

Niezależnie od postanowień, które wejdą w życie już w czasie pokoju, Konwencja niniejsza będzie miała zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwiema lub więcej niż dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, nawet gdyby jedna z nich nie uznała stanu wojny. Konwencja będzie również miała zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, nawet gdyby ta okupacja nie napotykała żadnego zbrojnego oporu.

Jeżeli jedno z Mocarstw w konflikcie nie jest stroną niniejszej Konwencji, Mocarstwa będące jej stronami pozostaną jednak nią związane w swych wzajemnych stosunkach. Będą one również związane Konwencją w stosunku do powyższego Mocarstwa, jeżeli przyjmuje ono i stosuje jej postanowienia.

---

* Data przyjęcia: 12 sierpnia 1949 roku.

Data wejścia w życie: 21 października 1950 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 września 1954 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 26 maja 1955 roku.

Adres publikacyjny: Dz.U. z 1956 roku, Nr. 38, poz. 171.

Art. 3.

Gdyby na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron wybuchł konflikt zbrojny nie posiadający charakteru międzynarodowego, każda ze Stron w konflikcie obowiązana będzie stosować się przynajmniej do następujących postanowień:

1. Osoby nie biorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, które złożyły broń, oraz osobami, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, będą we wszelkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku, ani z żadnych innych analogicznych powodów. W tym celu są i pozostaną zakazane w stosunku do wyżej wymienionych osób w każdym czasie i w każdym miejscu:

- a) zamachy na życie i nietykalność cielesną w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki;
- b) branie zakładników;
- c) zamachy na godność osobistą, a w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające;
- d) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.

2. Ranni i chorzy będą zbierani i leczeni.

Bezstronna organizacja humanitarna, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swoje usługi Stronom w konflikcie.

Strony w konflikcie będą się ponadto starały wprowadzić w życie drogą specjalnych układów wszystkie lub niektóre z pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną Stron w konflikcie.

Art. 4.

Pod ochroną niniejszej Konwencji pozostają osoby, które kiedykolwiek i w jakikolwiek sposób znalazły się w razie konfliktu lub okupacji we władzy jednej ze Stron w konflikcie lub Mocarstwa okupacyjnego, których nie są obywatelami. Obywatele Państwa, które nie jest związane Konwencją, nie pozostają pod jej ochroną. Obywatele Państwa neutralnego znajdujących się na terytorium Państwa wojującego oraz obywateli Państwa współwojującego nie uważa się za podlegających ochronie dopóty, dopóki Państwo, którego są oni obywatelami, posiada normalne przedstawicielstwo dyplomatyczne w Państwie, w którego władzy się znajdują.

Jednakże postanowienia Tytułu II stosują się w szerszym zakresie, określonym w artykule 13.

Osób pozostających pod ochroną Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu lub Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych nie uważa się za osoby chronione w rozumieniu niniejszej Konwencji.

Art. 5.

Jeżeli Strona w konflikcie ma poważne powody do mniemania, że określona osoba, podlegająca ochronie przez niniejszą Konwencję, podejrzana jest słusznie o uprawianie na jej terytorium działalności szkodliwej dla bezpieczeństwa Państwa lub jeżeli taka działalność zostanie rzeczywiście stwierdzona, osoba ta nie będzie mogła korzystać z praw i przywilejów przewidzianych w niniejszej Konwencji, których przyznanie danej osobie mogłoby wyrządzić szkodę bezpieczeństwu Państwa. Jeżeli osoba podlegająca ochronie przez Konwencję zostanie zatrzymana na terytorium okupowanym jako szpieg albo sabotażysta lub jeżeli zachodzi słuszne podejrzenie, że uprawia ona działalność szkodliwą dla bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego, osoba ta może być pozbawiona przewidzianego w niniejszej Konwencji prawa porozumiewania się, jeżeli będzie tego bezwzględnie wymagało bezpieczeństwo wojskowe.

W każdym z tych przypadków osoby wymienione w poprzednich ustępach będą jednak traktowane w sposób humanitarny i w razie wszczęcia postępowania sądowego nie będą pozbawione swych praw do słusznego i prawidłowego procesu, przewidzianych w niniejszej Konwencji. Odzyskają one również wszystkie swe prawa i przywileje osób podlegających ochronie w rozumieniu niniejszej Konwencji w możliwie najkrótszym terminie, uwzględniając bezpieczeństwo Państwa lub Mocarstwa okupacyjnego, zależnie od przypadku.

Art. 6.

Niniejsza Konwencja będzie miała zastosowanie od początku każdego konfliktu lub każdej okupacji, wymienionych w art. 2. Na terytorium Stron w konflikcie stosowanie Konwencji skończy się z chwilą ogólnego zakończenia działań wojennych.

Na terytorium okupowanym stosowanie niniejszej Konwencji skończy się w rok po ogólnym zakończeniu działań wojennych; jednakże Mocarstwo okupacyjne będzie związane na czas trwania okupacji – o ile sprawuje ono funkcje rządowe na tym terytorium postanowieniami następujących artykułów niniejszej Konwencji: od 1 do 12, 27, 29 do 34, 47, 49, 51, 52, 53, 59, 61 do 77 i 143.

Osoby podlegające ochronie, których zwolnienie, repatriacja lub ponowne zasiedlenie nastąpią po tych terminach, będą tymczasem nadal korzystały z niniejszej Konwencji.

Art. 7.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły poza układami, wyraźnie przewidzianymi w artykułach 11, 14, 15, 17, 36, 108, 109, 132, 133 i 149, zawierać inne jeszcze układy specjalne w każdej sprawie, którą uznają za właściwą do oddzielnego uregulowania. Żaden układ specjalny nie może szkodzić sytuacji osób podlegających ochronie przez niniejszą Konwencję ani ograniczać przyznanych im przez nią praw. Korzyści wypływające z tych układów będą przysługiwały osobom podlegającym ochronie dopóty, dopóki będzie się do nich stosowała Konwencja, chyba że w powyższych układach lub w układach późniejszych będą wyraźnie zamieszczone postanowienia odmienne albo że jedna lub druga Strona w konflikcie podejmie w stosunku do nich korzystniejsze środki.

Art. 8.

Osoby podlegające ochronie nie mogą w żadnym razie zrzec się częściowo lub całkowicie praw, zapewnionych im przez niniejszą Konwencję lub ewentualnie przez układy specjalne, przewidziane w artykule poprzednim.

Art. 9.

Konwencja niniejsza będzie stosowana przy współdziałaniu i pod kontrolą Mocarstw opiekuńczych, powołanych do obrony interesów Stron w konflikcie. W tym celu Mocarstwa Opiekuńcze będą mogły wyznaczyć poza swym personelem dyplomatycznym i konsularnym delegatów spośród swych własnych obywateli lub spośród obywateli innych Mocarstw neutralnych. Ci delegaci powinni uzyskać zgodę Mocarstwa, przy którym będą wykonywali swą misję. Strony w konflikcie będą w możliwie najszerszej mierze ułatwiałły przedstawicielom lub delegatom Mocarstw opiekuńczych wypełnianie ich zadań. Przedstawiciele lub delegaci Mocarstw opiekuńczych nie powinni w żadnym przypadku wykraczać poza ramy swej misji, określonej przez niniejszą Konwencję; powinni oni w szczególności brać pod uwagę bezwzględne wymogi bezpieczeństwa Państwa, przy którym wykonują swe funkcje.

Art. 10.

Postanowienia niniejszej Konwencji nie stanowią przeszkody dla działalności humanitarnej Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, jak również każdej innej bezstronnej organizacji humanitarnej, prowadzonej w celu opieki nad osobami cywilnymi i udzielanie im pomocy za zgodą zainteresowanych Stron w konflikcie.

Art. 11.

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły w każdym czasie porozumieć się co do powierzenia zadań przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym jakiejś organizacji międzynarodowej, dającej całko-

witą rękojmię bezstronności i sprawności. Jeżeli osoby podlegające ochronie nie korzystają lub z jakiegokolwiek powodu przestały korzystać z działalności Mocarstwa opiekuńczego albo organizacji wyznaczonej zgodnie z ustępem pierwszym, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiegoś Państwa neutralnego lub do takiej organizacji o podjęcie się funkcji przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym wyznaczonym przez Strony w konflikcie.

Jeżeli nie uda się w ten sposób zapewnić ochrony, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiejś organizacji humanitarnej, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, o podjęcie się zadań humanitarnych przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym albo też powinno przyjąć usługi zaofiarowane przez taką organizację, z zastrzeżeniem postanowień niniejszego artykułu.

Każde Mocarstwo neutralne lub każda organizacja, do której zwróciło się zainteresowane Mocarstwo albo która zaofiarowała swe usługi w celach wyżej wymienionych powinny działać z poczuciem odpowiedzialności wobec Strony w konflikcie, do której należą osoby podlegające ochronie przez niniejszą Konwencję, oraz powinny dawać dostateczną rękojmię swej zdolności do podjęcia się wymienionych funkcji i ich bezstronnego spełniania.

Nie wolno naruszyć powyższych postanowień w drodze specjalnej umowy między Mocarstwami, z których jedno byłoby chociaż przejściowo ograniczone w stosunku do drugiego Mocarstwa lub jego sprzymierzeńców w swej swobodzie rokowań na skutek wydarzeń wojennych, zwłaszcza w przypadku okupacji całości lub znacznej części jego terytorium.

Ileokroć w Konwencji niniejszej jest mowa o Mocarstwie opiekuńczym, należy przez to rozumieć także zastępujące je organizacje w znaczeniu niniejszego artykułu.

Postanowienia niniejszego artykułu rozciągają się i mają zastosowanie do obywateli Państwa neutralnego znajdujących się na terytorium okupowanym lub na terytorium Państwa wojującego, w którym Państwo, którego są obywatelami, nie posiada normalnego przedstawicielstwa dyplomatycznego.

Art. 12.

Mocarstwa opiekuńcze zaofiarują swe dobre usługi w celu załatwienia sporu, ilekroć uznają, że leży to w interesie osób podlegających ochronie, a zwłaszcza w razie braku zgody między Stronami w konflikcie co do stosowania lub wykładni postanowień niniejszej Konwencji. W tym celu każde z Mocarstw opiekuńczych będzie mogło na prośbę jednej ze Stron lub z własnej inicjatywy zaproponować Stronom w konflikcie zwołanie, ewentualnie na odpowiednio wybranym terytorium neutralnym, konferencji ich przedstawicieli, a zwłaszcza władz zajmujących się sprawami osób podlegających ochronie. Strony w konflikcie będą obowiązane zastosować się do takich propozycji. Mocarstwa opiekuńcze będą

mogły w razie potrzeby zaproponować Stronom w konflikcie, aby zgodziły się na udział w tej konferencji osobistości należącej do Mocarstwa neutralnego lub wydelegowanej przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

TYTUŁ II

OGÓLNA OCHRONA LUDNOŚCI PRZED NIEKTÓRYMI SKUTKAMI WOJNY

Art. 13.

Postanowienia niniejszego tytułu dotyczą całej ludności krajów w konflikcie bez żadnej różnicy ze względu na rasę, narodowość, religię lub przekonania polityczne i zmierzają do złagodzenia cierpień wywołanych przez wojnę.

Art. 14.

Już w czasie pokoju Wysokie Umawiające się Strony, a po rozpoczęciu działań wojennych Strony w konflikcie, mogą tworzyć na swym własnym terytorium, a w razie potrzeby również na terytoriach okupowanych, strefy i miejscowości sanitarne, zorganizowane w ten sposób, aby mogły chronić przed skutkami wojny rannych i chorych, kaleki, starców i dzieci w wieku poniżej lat 15, kobiety ciężarne i matki dzieci poniżej lat 7. Od chwili wybuchu konfliktu i podczas jego trwania Strony zainteresowane będą mogły zawierać między sobą układy w sprawie uznania stref i miejscowości, które mogłyby być przez nie utworzone. Mogą one w tym celu wprowadzić w życie postanowienia przewidziane w projekcie układu załączonego do niniejszej Konwencji wprowadzając do niego ewentualne zmiany, jakie uznają za konieczne.

Wzywa się mocarstwa opiekuńcze i Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża do ofiarowania swych dobrych usług w celu ułatwienia utworzenia i uznania tych stref i miejscowości sanitarnych i bezpieczeństwa.

Art. 15.

Każda Strona w konflikcie będzie mogła bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem Państwa neutralnego lub organizacji humanitarnej zaproponować Stronie przeciwnej utworzenie w okolicach, w których toczą się walki, stref zneutralizowanych, mających na celu ochronę przed niebezpieczeństwem walk następujących osób, bez żadnych różnic:

- a) rannych i chorych, walczących lub nie walczących,
- b) osób cywilnych nie biorących udziału w działaniach wojennych i nie wykonujących żadnych prac o charakterze wojskowym podczas swego pobytu w tych strefach.

Skoro tylko Strony w konflikcie uzgodnią położenie geograficzne, administrację, zaopatrzenie i kontrolę proponowanej strefy zneutralizowanej, zo-

stanie zawarty układ na piśmie, podpisany przez przedstawicieli Strony w konflikcie. Układ ten ustali początek i czas trwania neutralizacji strefy.

Art. 16.

Ranni i chorzy, jak również kalecy i kobiety ciężarne będą przedmiotem ochrony i specjalnego poszanowania. W stopniu, na jaki pozwolą względy wojskowe, każda ze Stron w konflikcie popierać będzie odszukiwanie zabitych i rannych, okazywanie pomocy rozbitkom i innym osobom narażonym na poważne niebezpieczeństwo oraz ochronę ich przed rabunkiem i złym traktowaniem.

Art. 17.

Strony w konflikcie dążyć będą do zawarcia porozumień lokalnych w sprawie ewakuacji rannych, chorych, kalek, starców, dzieci i położnic ze strefy obłożonej lub otoczonej, jak również w sprawie dopuszczenia do tej strefy duchownych wszystkich wyznań oraz personelu i sprzętu sanitarnego.

Art. 18.

Szpitala cywilne zorganizowane dla roztoczenia opieki nad rannymi, chorymi, kalekami i położnicami nie mogą być w żadnych okolicznościach atakowane; będą one zawsze szanowane i chronione przez Strony w konflikcie. Państwa będące Stronami w konflikcie powinny wydać wszystkim szpitalom cywilnym dokumenty stwierdzające ich charakter szpitala cywilnego i ustalające, że budynki przez nie zajmowane nie są używane do celów, które w myśl artykułu 19 mogłyby pozbawić je ochrony.

Szpitala cywilne, jeżeli są do tego upoważnione przez Państwo, będą oznaczane godłem przewidzianym w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Jeżeli względy wojskowe na to pozwolą, Strony w konflikcie podejmą konieczne środki, aby znaki rozpoznawcze szpitali cywilnych były wyraźnie widoczne dla nieprzyjacielskich sił zbrojnych lądowych, lotniczych i morskich, a to w celu usunięcia możliwości jakichkolwiek działań napastniczych.

Wobec niebezpieczeństwa, jakie może stanowić dla szpitali bliskość obiektów wojskowych, należy czuwać nad tym, aby szpitale były od nich możliwie najbardziej oddalone.

Art. 19.

Ochrona należna szpitalom cywilnym może ustać jedynie wówczas, gdy wbrew ich zadaniom humanitarnym używane są one do działań szkodliwych dla nieprzyjaciela. Jednakże ochrona ustanie dopiero wtedy, gdy ostrzeżenie udzielone we wszystkich odpowiednich przypadkach z podaniem słusznego terminu pozostanie bez skutku. Nie uważa się za działanie szkodliwe dla nieprzyjaciela faktu, że w tych szpitalach leczą się chorzy lub ranni wojskowi albo

że znajduje się w nich broń ręczna i amunicja, odebrana tym wojskowym, a jeszcze nie przekazana właściwym władzom.

Art. 20.

Personel przydzielony na stałe i wyłącznie do prowadzenia i administracji szpitali cywilnych, włączając w to personel zajmujący się odszukiwaniem, przenoszeniem, przewozem i leczeniem rannych i chorych cywilnych, kalek i położnic, będzie szanowany i chroniony. Na obszarach okupowanych i w strefach działań wojennych personel ten będzie się legitymował kartą tożsamości, stwierdzającą charakter jego funkcji oraz opatrzoną w fotografię posiadacza i suchą pieczęć właściwej władzy. Podczas wykonywania swych obowiązków służbowych członkowie tego personelu będą również nosili na lewym ramieniu ostemplowane opaski odporne na wilgoć. Opaski te będą wydawane przez Państwo i opatrzone godłem przewidzianym w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Wszelki inny personel przydzielony do prowadzenia administracji szpitali cywilnych będzie szanowany i chroniony oraz będzie miał prawo do noszenia wspomnianej wyżej opaski na warunkach ustalonych w niniejszym artykule podczas wykonywania swych funkcji. Karty tożsamości tego personelu wskazywać będą zadania, których wykonywanie do niego należy.

Zarząd każdego szpitala cywilnego powinien zawsze posiadać do dyspozycji właściwych władz krajowych lub okupacyjnych aktualną listę swego personelu.

Art. 21.

Transporty rannych i chorych cywilnych, kalek i położnic odbywające się na lądzie kolumnami pojazdów i w pociągach sanitarnych lub na morzu statkami, przeznaczonymi do tych transportów, będą szanowane i chronione tak samo jak szpitale przewidziane w artykule 18 i będą oznaczane przez wywieszenie za zezwoleniem Państwa znaku rozpoznawczego przewidzianego w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Art. 22.

Samoloty używane wyłącznie do przewozu rannych i chorych cywilnych, kalek i położnic lub do przewozu personelu i materiału sanitarnego nie będą atakowane, lecz będą szanowane przez Strony w konflikcie podczas lotów dokonywanych na wysokościach, w czasie i na trasach ustalonych specjalnie w porozumieniu między wszystkimi zainteresowanymi Stronami w konflikcie. Samoloty te mogą być opatrzone w znak rozpoznawczy przewidziany w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu chorych i rannych w armiach czynnych.

W braku umowy odmiennej przelot nad terytorium nieprzyjacielskim lub nad obszarami okupowanymi przez nieprzyjaciela jest wzbroniony.

Samoloty te zastosują się do każdego rozkazu lądowania. W razie nakazanego w ten sposób lądowania samolot wraz ze znajdującymi się na jego pokładzie osobami będzie mógł po ewentualnej kontroli kontynuować swój lot.

Art. 23.

Każda Wysoka Umawiająca się Strona zezwoli na wolny przewóz wszelkich przesyłek zawierających lekarstwa i materiały sanitarne, jak również przedmiotów potrzebnych do wykonywania praktyk religijnych, a przeznaczonych wyłącznie dla ludności cywilnej innej Umawiającej się Strony, nawet jeżeli jest nią strona nieprzyjacielska. Każda Strona zezwoli również na wolny przewóz wszelkich przesyłek zawierających niezbędną żywność, odzież i środki wzmacniające przeznaczone dla dzieci poniżej lat 15, dla kobiet ciężarnych lub położnic. Obowiązek zezwolenia przez Umawiającą się Stronę na przewóz przesyłek wymienionych w ustępie poprzednim uzależniony jest od warunku, aby Strona ta nie miała poważnych podstaw do obaw, że:

- a) przesyłki mogą nie być dostarczone na miejsce przeznaczenia lub
- b) kontrola może nie być skuteczna, lub
- c) nieprzyjaciel może osiągnąć z tych przesyłek oczywistą korzyść z punktu widzenia wojskowego lub gospodarczego, zastępując nimi towary, które w przeciwnym razie musiałby dostarczyć lub wyprodukować, albo zwalniając materiały, produkty lub usługi, które w przeciwnym razie musiałyby być przeznaczone do produkcji tego rodzaju towarów.

Mocarstwo dopuszczające przewóz przesyłek wymienionych w ustępie 1 niniejszego artykułu może uzależnić swą zgodę od warunku przeprowadzenia na miejscu przez Mocarstwa opiekuńcze kontroli rozdziału przesyłek pomiędzy osoby mające z nich korzystać.

Przesyłki te powinny być przewożone w możliwie najszybszy sposób, a Państwo wyrażające zgodę na ich wolny przewóz będzie miało prawo określić warunki techniczne przewozu.

Art. 24.

Strony w konflikcie podejmą niezbędne środki w celu uniknięcia pozostawienia własnemu losowi dzieci poniżej 15 lat, które zostały osierocone lub oddzielone od swych rodzin na skutek wojny, oraz w celu ułatwienia we wszelkich okolicznościach ich utrzymania, wykonywania przez nie praktyk religijnych i ich kształcenia. To ostatnie będzie w miarę możliwości powierzane osobom o tych samych tradycjach kulturalnych. Za zgodą Mocarstwa opiekuńczego, jeżeli ono istnieje, Strony w konflikcie ułatwią przyjęcie tych dzieci przez kraj neutralny na czas trwania konfliktu, jeżeli będą posiadały gwarancje, że zasady wymienione w ustępie 1 będą przestrzegane.

Ponadto Strony dołożą wszelkich koniecznych starań, aby wszystkie dzieci poniżej lat 12 mogły być rozpoznane przez zaopatrzenie ich w tabliczki tożsamości lub w inny sposób.

Art. 25.

Każda osoba znajdująca się na terytorium Strony w konflikcie lub na terytorium przez nią okupowanym będzie mogła przysłać członkom swej rodziny, bez względu na miejsce ich pobytu, wiadomości o charakterze ściśle rodzinnym i będzie mogła otrzymywać tego rodzaju wiadomości. Korespondencja ta będzie przesyłana szybko i bez nie usprawiedliwionej zwłoki. Jeżeli okoliczności utrudnią lub uniemożliwią wymianę korespondencji rodzinnej zwykłą pocztą, zainteresowane Strony w konflikcie zwrócą się do neutralnego pośrednika, jak Centralne Biuro Informacji przewidziane w artykule 140, w celu określenia z nim sposobów zapewnienia wykonania ich zobowiązań w jak najdogodniejszych warunkach, w szczególności przy pomocy krajowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca).

Jeżeli Strony w konflikcie uznają za konieczne ograniczyć korespondencję rodzinną, będą mogły najwyżej nakazać używanie typowych formularzy zawierających 25 wyrazów dowolnie wybranych i ograniczyć ich wysyłanie do jednego razu na miesiąc.

Art. 26.

Każda ze Stron w konflikcie ułatwi poszukiwania podjęte przez członków rodzin rozproszonych przez wojnę, w celu wzajemnego odszukiwania się i ewentualnego połączenia. Poprze ona mianowicie działalność organizacji poświęcających się temu zadaniu, pod warunkiem że je uznała i że stosują się one do wydanych przez nią przepisów bezpieczeństwa.

TYTUŁ III

SYTUACJA PRAWNA I TRAKTOWANIE OSÓB PODLEGAJĄCYCH OCHRONIE

DZIAŁ I

POSTANOWIENIA WSPÓLNE DLA TERYTORIÓW STRON W KONFLIKCIE I TERYTORIÓW OKUPOWANYCH

Art. 27.

Osoby podlegające ochronie mają we wszelkich okolicznościach prawo do poszanowania ich osoby, honoru, praw rodzinnych, przekonań i praktyk religijnych, zwyczajów i obyczajów. Będą one zawsze traktowane w sposób humanitarny i chronione, zwłaszcza przed aktami gwałtu i zastraszania, przed zniewagami i ciekawością publiczną. Kobiety będą specjalnie chronione przed wszelkimi zamachami na ich cześć, zwłaszcza przed gwałceniem, zmuszaniem do prostytucji i wszelką obrazą wstydlivości.

Z uwzględnieniem postanowień dotyczących stanu zdrowia, wieku i płci osoby pozostające pod ochroną będą traktowane przez Strony w konflikcie, w których władzy się znajdują z takimi samymi względami, bez żadnej różnicy zwłaszcza z powodu rasy, religii lub przekonań politycznych.

Jednakże Strony w konflikcie mogą w stosunku do osób podlegających ochronie zastosować środki kontroli lub bezpieczeństwa, jakie okażą się konieczne z powodu wojny.

Art. 28.

Żadna osoba podlegająca ochronie nie może być użyta do ochrania swą obecnością pewnych punktów lub okręgów przed działaniami wojennymi.

Art. 29.

Strona w konflikcie, w której władzy znajdują się osoby podlegające ochronie, odpowiada za ich traktowanie przez swych funkcjonariuszy, co nie zwalnia jednak od odpowiedzialności indywidualnej w razie jej powstania.

Art. 30.

Osoby podlegające ochronie będą korzystały z wszelkich ułatwień w zwracaniu się do Mocarstw opiekuńczych, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, krajowego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca) w kraju, w którym się znajdują, jak również do każdej organizacji, która może im przyjść z pomocą. Te różne organizacje otrzymają w tym celu wszelkie ułatwienia ze strony władz w granicach określonych przez konieczności wojskowe lub wymagania bezpieczeństwa.

Poza odwiedzinami delegatów Mocarstw opiekuńczych lub Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża przewidzianymi w art. 143 Mocarstwa zatrzymujące lub okupacyjne ułatwią w miarę możliwości odwiedzenie osób podlegających ochronie przez przedstawicieli innych instytucji, które będą sobie tego życzyły, a których celem jest niesienie tym osobom pomocy duchowej lub materialnej.

Art. 31.

Żaden przymus fizyczny lub moralny nie może być stosowany wobec podlegających ochronie, w szczególności w celu uzyskania wiadomości od nich lub od osób trzecich.

Art. 32.

Wysokie Umawiające się Strony wyraźnie stwierdzają, że zabronione jest stosowanie wszelkich środków mogących powodować cierpienia fizyczne lub wyniszczenie osób podlegających ochronie, które znajdują się w ich władzy. Zakaz ten obejmuje nie tylko zabójstwa, torturowanie, kary cielesne, oka-

leczenia i doświadczenia lekarskie lub naukowe, które nie są konieczne dla leczenia osoby podlegającej ochronie, ale również wszelkie inne akty brutalności ze strony funkcjonariuszy cywilnych lub wojskowych.

Art. 33.

Żadna osoba podlegająca ochronie nie może być karana za czyn, którego nie popełniła osobiście. Kary zbiorowe, jak również wszelkie środki zastraszenia lub terroryzowania są wzbronione. Rabunek jest wzbroniony.

Środki odwetowe w stosunku do osób podlegających ochronie i ich mienia są wzbronione.

Art. 34.

Branie zakładników jest wzbronione.

DZIAŁ II

CUDZOZIEMCY NA TERYTORIUM JEDNEJ ZE STRON W KONFLIKCIE

Art. 35.

Każda osoba podlegająca ochronie, która pragnęłaby opuścić terytorium na początku lub podczas konfliktu, będzie miała prawo uczynić to pod warunkiem, że wyjazd jej nie jest sprzeczny z interesami Państwa. Prośba o opuszczenie terytorium rozpatrzona zostanie w trybie normalnym, a decyzja powinna zapaść możliwie jak najszybciej. Po uzyskaniu zezwolenia na opuszczenie terytorium osoba ta będzie mogła zaopatrzyć się w pieniądze potrzebne na podróż i zabrać ze sobą dostateczną ilość rzeczy i przedmiotów osobistego użytku. Osoby, którym odmówiono zezwolenia na opuszczenie terytorium, będą mogły zwrócić się do sądu albo właściwego organu administracyjnego utworzonego w tym celu przez Mocarstwo zatrzymujące z żądaniem ponownego zbadania sprawy w jak najkrótszym czasie.

Jeżeli takie żądanie zostało zgłoszone, przedstawiciele Mocarstwa opiekuńczego będą mogli, jeżeli względy bezpieczeństwa nie sprzeciwiają się temu lub jeżeli zainteresowani nie wysuną zastrzeżeń, otrzymać wyjaśnienie powodów, dlaczego osobom, które złożyły odpowiednie podania, odmówiono wydania zezwolenia na opuszczenie terytorium, oraz – możliwie najszybciej – nazwiska wszystkich osób znajdujących się w takiej sytuacji.

Art. 36.

Wyjazdy, które są dozwolone na podstawie poprzedniego artykułu, odbywać się będą w warunkach zadowalających pod względem bezpieczeństwa, higieny, zdrowotności żywienia. Wszystkie wydatki poniesione od chwili

opuszczenia terytorium Mocarstwa zatrzymującego będą obciążały kraj przeznaczenia, lub – w przypadku pozostania w kraju neutralnym – Mocarstwo, którego obywatelami są osoby wyjeżdżające. Szczegóły praktyczne tych przejazdów będą w razie potrzeby ustalone w specjalnych porozumieniach między zainteresowanymi Mocarstwami. Zastrzega się możliwość zawarcia przez Strony w konflikcie specjalnych porozumień w sprawie wymiany i repatriacji swych obywateli, którzy znaleźli się we władzy nieprzyjaciela.

Art. 37.

Osoby podlegające ochronie, które są zatrzymane prewencyjnie lub odbywają kary pozbawienia wolności, będą podczas zatrzymania traktowane w sposób humanitarny. Będą one mogły z chwilą zwolnienia prosić o zezwolenie na opuszczenie terytorium zgodnie z poprzednimi artykułami.

Art. 38.

Z wyjątkiem specjalnych środków, które mogą być podjęte na mocy niniejszej Konwencji, a zwłaszcza jej artykułów 27 i 41, sytuację osób podlegających ochronie określają w zasadzie postanowienia dotyczące traktowania cudzoziemców w czasie pokoju. W każdym razie będą im przyznane następujące prawa:

- 1) będą one mogły otrzymywać przeznaczoną dla nich pomoc indywidualną lub zbiorową;
- 2) otrzymają, jeżeli będzie tego wymagał ich stan zdrowia, opiekę lekarską i szpitalną w tym samym zakresie co obywatele zainteresowanego państwa;
- 3) będą mogły wykonywać praktyki religijne i korzystać z opieki duchownej duchownych swojego wyznania;
- 4) będzie im wolno przenieść się, tak samo jak obywatelom zainteresowanego państwa, jeżeli zamieszkują w okręgu specjalnie narażonym na niebezpieczeństwa wojny;
- 5) dzieci poniżej 15 lat, kobiety ciężarne i matki dzieci poniżej lat siedmiu będą korzystały, tak samo jak obywatele zainteresowanego państwa, z uprzywilejowanego traktowania.

Art. 39.

Osobom podlegającym ochronie, które utraciły z powodu konfliktu możliwość wykonywania swoich zajęć zarobkowych, umożliwi się znalezienie płatnej pracy; korzystać one będą w tym celu, z zastrzeżeniem względów bezpieczeństwa i postanowień artykułu 40, z tych samych praw co obywatele Mocarstwa, na którego terytorium się znajdują. Jeżeli Strona w konflikcie zastosuje wobec osoby podlegającej ochronie środki kontroli, które uniemożliwiają jej zarobienie na życie, a mianowicie jeżeli ta osoba nie może ze względu na bezpieczeństwo znaleźć płatnej pracy na odpowiednich warunkach, to wspomniana

Strona w konflikcie zaspokoi jej potrzeby, jak również potrzeby osób pozostających na jej utrzymaniu.

Osoby podlegające ochronie będą mogły we wszystkich przypadkach otrzymywać zasiłki z ich macierzystych krajów, od Mocarstwa opiekuńczego lub od organizacji dobroczynnych wymienionych w artykule 30.

Art. 40.

Osoby podlegające ochronie mogą być zmuszane do pracy tylko w tej samej mierze co obywatele Strony w konflikcie, na której terytorium się znajdują. Osoby podlegające ochronie a będące obywatelami Państwa nieprzyjacielskiego mogą być zmuszane tylko do prac, które są normalnie konieczne dla zapewnienia wyżywienia, mieszkania, ubrania, transportu i zdrowia i które nie pozostają w bezpośrednim związku z prowadzeniem działań wojennych.

W przypadkach wspomnianych w ustępach poprzednich zmuszone do pracy osoby podlegające ochronie korzystać będą z tych samych warunków pracy i z tych samych środków ochrony co robotnicy krajowi; zwłaszcza jeżeli chodzi o wynagrodzenie, czas pracy, wyposażenie, przeszkolenie oraz odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe.

W razie naruszenia wspomnianych wyżej postanowień osoby podlegające ochronie będą mogły skorzystać z prawa skargi zgodnie z artykułem 30.

Art. 41.

Jeżeli Mocarstwo, w którego władzy znajdują się osoby podlegające ochronie, uzna inne przewidziane w niniejszej Konwencji środki kontroli za niewystarczające, najbardziej surowymi środkami kontroli, do których będzie się ono mogło uciec, będzie wyznaczenie przymusowego miejsca zamieszkania lub internowanie zgodnie z postanowieniami artykułów 42 i 43. Stosując postanowienia artykułu 39 ustęp 2 do osób zmuszonych do opuszczenia swego stałego miejsca zamieszkania na mocy decyzji wyznaczającej im przymusowe miejsce zamieszkania gdzie indziej, Mocarstwo zatrzymujące zastosuje się możliwie jak najściślej do zasad dotyczących traktowania internowanych (część IV tytułu III niniejszej Konwencji).

Art. 42.

Internowanie osób podlegających ochronie lub wyznaczenie im przymusowego miejsca zamieszkania może być zarządzone tylko wówczas, gdy wymaga tego bezwzględnie bezpieczeństwo Państwa, w którego władzy osoby te się znajdują. Jeżeli jakaś osoba zwraca się dobrowolnie za pośrednictwem przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego o internowanie i jeżeli położenie tej osoby tego wymaga, Mocarstwo, w którego władzy ta osoba się znajduje, dokona internowania.

Art. 43.

Każda osoba podlegająca ochronie, która została internowana lub której wyznaczono przymusowe miejsce zamieszkania, będzie miała prawo zwrócić się do sądu lub właściwego organu administracyjnego utworzonego w tym celu przez Mocarstwo zatrzymujące z żądaniem ponownego rozpatrzenia w jak najkrótszym czasie powziętej w stosunku do niej decyzji. Jeżeli decyzja o internowaniu lub wyznaczeniu przymusowego miejsca zamieszkania zostanie utrzymana w mocy, sąd lub organ administracyjny będzie rozpatrywał periodycznie, a co najmniej dwa razy do roku, sprawę tej osoby pod kątem widzenia zmiany decyzji pierwotnej na jej korzyść, o ile okoliczności na to pozwolą. Jeśli zainteresowane osoby podlegające ochronie nie sprzeciwiają się temu, Mocarstwo zatrzymujące zakomunikuje jak najprędzej Mocarstwu opiekuńczemu nazwiska osób podlegających ochronie, które zostały internowane lub którym wyznaczono przymusowe miejsce zamieszkania, oraz nazwiska tych osób, w stosunku do których uchylono decyzje o internowaniu lub wyznaczeniu przymusowego miejsca zamieszkania. Z tym samym zastrzeżeniem decyzje sądów lub organów wymienionych w ustępie 1 niniejszego artykułu będą również możliwie jak najszybciej podawane do wiadomości Mocarstwu opiekuńczemu.

Art. 44.

Stosując środki kontroli przewidziane w niniejszej Konwencji Mocarstwo zatrzymujące nie będzie, opierając się wyłącznie na podstawie przynależności prawnej do państwa nieprzyjacielskiego, traktowało jako obywateli państwa nieprzyjacielskiego uchodźców, którzy faktycznie nie korzystają z ochrony żadnego rządu.

Art. 45.

Osoby podlegające ochronie nie mogą być przekazane Mocarstwu, które nie jest stroną Konwencji. Postanowienie to nie przeszkadza repatriacji osób podlegających ochronie lub ich powrotowi do kraju stałego zamieszkania po zakończeniu działań wojennych.

Osoby podlegające ochronie mogą być przekazane przez Mocarstwo zatrzymujące Mocarstwu będącemu stroną Konwencji jedynie po upewnieniu się przez Mocarstwo zatrzymujące, że powyższe Mocarstwo pragnie i jest zdolne stosować Konwencję. W razie przekazania w ten sposób osób podlegających ochronie odpowiedzialność za stosowanie Konwencji ciąży na Mocarstwie, które zgodziło się je przyjąć przez czas, na jaki te osoby są mu powierzone. Jeżeli jednak to Mocarstwo nie będzie stosowało postanowień Konwencji w jakiegokolwiek istotnej sprawie, Mocarstwo, które przekazało osoby podlegające ochronie, powinno na skutek zawiadomienia Mocarstwa opiekuńczego podjąć skuteczne środki w celu zaradzenia sytuacji lub zażądać odesłania mu osób podlegających ochronie. Żądaniu temu należy uczynić zadość.

Osoba podlegająca ochronie nie może być w żadnym razie przekazana do kraju, w którym może obawiać się prześladowań z powodu swych przekonań politycznych lub religijnych.

Postanowienia niniejszego artykułu nie stają na przeszkodzie ekstradycji, na mocy traktatów ekstradycyjnych, zawartych przed rozpoczęciem działań wojennych, osób podlegających ochronie, które są oskarżone o przestępstwa pospolite.

Art. 46.

Środki ograniczające podjęte w stosunku do osób podlegających ochronie będą uchylone możliwie najszybciej po zakończeniu działań wojennych, jeżeli nie zostały uchylone wcześniej. Środki ograniczające podjęte w stosunku do ich własności utracą moc obowiązującą możliwie najszybciej go zakończeniu działań wojennych, zgodnie z ustawodawstwem Mocarstwa zatrzymującego.

DZIAŁ III
TERYTORIA OKUPOWANE

Art. 47.

Osoby podlegające ochronie, które znajdują się na terytorium okupowanym, nie będą pozbawione w żadnym razie i w żadnej formie korzyści wpływających z niniejszej Konwencji ani na skutek jakichkolwiek zmian uczynionych w wyniku okupacji w instytucjach lub w rządzie danego terytorium, ani na skutek porozumienia pomiędzy władzami terytorium okupowanego a Mocarstwem okupującym, ani wreszcie na skutek aneksji przez to ostatnie Mocarstwo całości lub części terytorium okupowanego.

Art. 48.

Osoby podlegające ochronie, a nie będące obywatelami Mocarstwa, którego terytorium jest okupowane, będą mogły skorzystać z prawa opuszczenia tego terytorium na warunkach przewidzianych w artykule 35; decyzje w tym względzie będą podejmowane stosownie do procedury, którą Mocarstwo okupacyjne powinno ustalić zgodnie ze wspomnianym artykułem.

Art. 49.

Przymusowe przesiedlania masowe lub indywidualne, jak również deportacje osób podlegających ochronie z terytorium okupowanego na terytorium Mocarstwa okupacyjnego lub na terytorium jakiegokolwiek innego Państwa okupowanego lub nie okupowanego są wzbronione bez względu na powody. Jednakże Mocarstwo okupacyjne może przystąpić do całkowitej lub częściowej ewakuacji określonego okręgu okupowanego, jeżeli tego wymagają względy bezpieczeństwa.

stwa ludności lub naglące konieczności wojskowe. Ewakuacja może pociągnąć za sobą przesiedlenie osób podlegających ochronie tylko wewnątrz terytorium okupowanego, z wyjątkiem przypadku zupełnej niemożności dokonania takiego przesiedlenia. Ludność ewakuowana w ten sposób będzie sprowadzona z powrotem do swoich siedzib z chwilą zakończenia działań wojennych na tym obszarze.

Mocarstwo okupacyjne, przystępując do tych przesiedleń lub ewakuacji, powinno w możliwie największej mierze zapewnić osobom podlegającym ochronie właściwe pomieszczenia oraz zadowalające warunki przesiedlenia pod względem zdrowotności, higieny, bezpieczeństwa i wyżywienia, jak również nie dopuszczać do rozdzielania rodzin.

Mocarstwo opiekuńcze będzie powiadomione o przesiedleniach i ewakuacjach z chwilą ich nastąpienia.

Mocarstwo okupacyjne nie może zatrzymywać osób podlegających ochronie w okolicy szczególnie narażonej na niebezpieczeństwa wojny, chyba że bezpieczeństwo ludności lub naglące konieczności wojskowe tego wymagają.

Mocarstwo okupacyjne nie może dokonywać deportacji lub przesiedlenia części własnej ludności cywilnej na terytorium przez nie okupowane.

Art. 50.

Mocarstwo okupacyjne ułatwi przy współudziale władz narodowych i miejscowych należyte funkcjonowanie zakładów poświęconych opiece nad dziećmi i ich wychowaniu. Podejmie ono wszelkie konieczne środki w celu ułatwienia ustalenia tożsamości dzieci i rejestracji ich pochodzenia. Nie może ono w żadnym razie zmienić ich osobistego stanu prawnego ani wciągać ich do podległych mu formacji lub organizacji.

Jeżeli instytucje miejscowe są nieodpowiednie, Mocarstwo okupacyjne powinno zająć się zapewnieniem utrzymania i wychowania, o ile możliwe, przez osoby tej samej narodowości, języka i religii, dzieci osieroconych lub oddzielonych od rodziców na skutek wojny, w przypadku braku bliskiego krewnego lub przyjaciela, który mógłby się tego podjąć.

Zadaniem specjalnego wydziału biura utworzonego na podstawie postanowień artykułu 136 będzie podjęcie wszelkich środków koniecznych w celu ustalenia tożsamości dzieci, których tożsamość jest wątpliwa. Dane, posiadane o ich ojcu i matce lub innych bliskich krewnych, będą stale przechowywane.

Mocarstwo okupacyjne nie powinno czynić przeszkód w stosowaniu środków preferencyjnych, które mogły być podjęte przed okupacją, na korzyść dzieci poniżej lat 15, kobiet ciężarnych i matek dzieci poniżej lat i w zakresie wyżywienia, opieki lekarskiej i ochrony przed skutkami wojny.

Art. 51.

Mocarstwo okupacyjne nie może zmuszać osób podlegających ochronie do służby w swych siłach zbrojnych lub pomocniczych. Wszelki nacisk lub

propaganda zmierzające do dobrowolnego wstępowania do nich są wzbronione. Może ono zmuszać do pracy tylko te osoby podlegające ochronie, które przekroczyły wiek 18 lat; dotyczy to jednak tylko prac koniecznych dla potrzeb armji okupacyjnej lub służby o charakterze publicznym w zakresie wyżywienia, mieszkania, ubrania, transportu lub ochrony zdrowia ludności kraju okupowanego. Osoby podlegające ochronie nie mogą być zmuszane do żadnej pracy, która zmuszałaby je do wzięcia udziału w działaniach wojennych. Mocarstwo okupacyjne nie może zmuszać osób podlegających ochronie do zapewnienia siłą bezpieczeństwa obiektów, na których terenie wykonują nakazaną pracę.

Praca będzie wykonywana wyłącznie w obrębie terytorium okupowanego, na którym te osoby się znajdują. Każda wezwana do pracy osoba, o ile to jest możliwe, pozostanie na swym zwykłym miejscu pracy. Praca będzie słusznie wynagradzana i dostosowana do zdolności fizycznych i umysłowych pracowników. Obowiązujące w Państwie okupowanym ustawy dotyczące warunków i ochrony pracy, a zwłaszcza wynagrodzenia, czasu pracy, wyposażenia, uprzedniego wykształcenia oraz odszkodowania za wypadki przy pracy i choroby zawodowe, stosowane będą w stosunku do osób podlegających ochronie, które są przydzielone do pracy wspomnianej w niniejszym artykule.

Rekwizycja siły roboczej nie może nigdy prowadzić do zmobilizowania pracowników i zorganizowania ich systemem wojskowym lub półwojskowym.

Art. 52.

Żadna umowa, żaden układ lub żaden regulamin nie może naruszyć prawa pracowników, dobrowolnych lub niedobrowolnych, do zwracania się, bez względu na ich miejsce pobytu, do przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego z prośbą o interwencję. Każde zarządzenie, zmierzające do wywołania bezrobocia lub ograniczenia możliwości pracy pracowników kraju okupowanego w celu skłonienia ich do pracy na rzecz Mocarstwa okupacyjnego, jest wzbronione.

Art. 53.

Mocarstwu okupacyjnemu nie wolno niszczyć majątku ruchomego lub nieruchomego stanowiącego indywidualną lub wspólną własność osób prywatnych, państwa lub osób prawnych prawa publicznego, organizacji społecznych lub spółdzielczych, z wyjątkiem przypadków, w których zniszczenia te byłyby bezwzględnie konieczne dla operacji wojskowych.

Art. 54.

Mocarstwu okupacyjnemu nie wolno zmieniać sytuacji prawnej urzędników lub sędziów terytorium okupowanego albo stosować do nich sankcji lub jakichkolwiek innych środków przymusu lub dyskryminacji, jeżeli uchylają się oni od wykonywania swych funkcji ze względu na swoje sumienie. Ten ostatni zakaz nie stanowi przeszkody przeciwko stosowaniu artykułu 51 ustęp

2. Nie narusza on prawa Mocarstwa okupacyjnego do zwolnienia ze stanowisk osób sprawujących funkcje publiczne.

Art. 55.

Mocarstwo okupacyjne ma obowiązek zapewniania w miarę wszystkich swoich możliwości zaopatrzenia ludności w żywność i środki lecznicze; powinno ono zwłaszcza sprowadzać żywność, zapasy lecznicze i wszelkie inne konieczne artykuły, jeżeli zasoby terytorium okupowanego są niedostateczne. Mocarstwo okupacyjne może rekwirować na terytorium okupowanym środki żywności, artykuły lub zapasy lecznicze wyłącznie dla okupacyjnych sił zbrojnych i administracji; powinno ono liczyć się z potrzebami ludności cywilnej. Z zastrzeżeniem postanowień innych konwencji międzynarodowych Mocarstwo okupacyjne powinno wydać niezbędne zarządzenia w celu zapewnienia słusznego wynagrodzenia za wszystkie rekwizycje.

Mocarstwa opiekuńcze mogą w każdym czasie sprawdzać bez przeszkód stan zaopatrzenia terytoriów okupowanych w żywność i lekarstwa z zastrzeżeniem przejściowych ograniczeń, które mogą być wprowadzone ze względu na naglące konieczności wojskowe.

Art. 56.

Mocarstwo okupacyjne, działając przy współpracy władz narodowych i miejscowych, ma obowiązek zapewnienia i utrzymania, w miarę wszystkich swoich możliwości, funkcjonowania zakładów i służb leczniczych i szpitalnych, jak również zdrowia publicznego i higieny publicznej na terytorium okupowanym, w szczególności przez stosowanie środków o charakterze profilaktycznym i zapobiegawczym, koniecznych dla zwalczania szerszenia się chorób zakaźnych i epidemii. Personel lekarski wszystkich kategorii będzie uprawniony do wykonywania swych zadań. Jeżeli utworzono nowe szpitale na terytorium okupowanym i jeżeli właściwe organy państwa okupowanego nie pełnią tam już swoich funkcji, władze okupacyjne przystąpią, jeżeli zajdzie potrzeba, do uznania przewidzianego w art. 18. W analogicznych okolicznościach władze okupacyjne powinny również uznać personel szpitali i środków transportowych na podstawie postanowień art. 20 i 21.

Przy wydawaniu zarządzeń dotyczących zdrowia i higieny oraz przy wprowadzaniu ich w życie Mocarstwo okupujące będzie liczyło się z wymaganiami moralności i etyki ludności terytorium okupowanego.

Art. 57.

Mocarstwo okupacyjne może rekwirować szpitale cywilne dla leczenia rannych i chorych wojskowych jedynie czasowo i w przypadkach nagłej konieczności oraz pod warunkiem, że będą powzięte we właściwym czasie stosowne środki w celu zapewnienia leczenia i opieki osobom znajdującym się

w szpitalach oraz w celu zaspokojenia potrzeb ludności cywilnej. Sprzęt i magazyny szpitali cywilnych nie mogą być rekwirowane, dopóki będą konieczne dla zaspokojenia potrzeb ludności cywilnej.

Art. 58.

Mocarstwo okupacyjne zezwoli duchownym na niesienie opieki duchowej swoim współwyznawcom. Zgodzi się ono również na przesyłanie książek i przedmiotów koniecznych do zaspokojenia potrzeb religijnych oraz ułatwi ich rozdział na terytorium okupowanym.

Art. 59.

Jeżeli ludność terytorium okupowanego lub część tej ludności jest niedostatecznie zaopatrzona, Mocarstwo okupacyjne zgodzi się na przeprowadzenie akcji pomocy na rzecz tej ludności i ułatwi tę akcję w miarę wszystkich swoich możliwości. Akcje te, które mogą być podejmowane przez Państwo lub przez bezstronne organizacje humanitarne, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, polegać będą zwłaszcza na przesyłaniu żywności, środków leczniczych i odzieży.

Wszystkie umawiające się Państwa powinny zezwolić na wolny przewóz tych przesyłek i zapewnić im ochronę.

Mocarstwo zezwalające na wolny przewóz przesyłek przeznaczonych dla terytorium okupowanego przez przeciwną Stronę w konflikcie będzie miało jednak prawo sprawdzania przesyłek i regulowania ich przewozu przez określenie jego czasu i tras, jak również otrzymania od Mocarstwa opiekuńczego dostatecznego zapewnienia, że te przesyłki są przeznaczone na pomoc dla ludności znajdującej się w potrzebie i nie będą użyte w interesie Mocarstwa okupacyjnego.

Art. 60.

Przesyłki pomocy nie zwalniają w niczym Mocarstwa okupacyjnego od odpowiedzialności, ciężącej na nim na podstawie artykułów 55, 56 i 59. Nie może ono w żadnej mierze zmieniać przeznaczenia przesyłek pomocy, z wyjątkiem przypadków nagłej konieczności, w interesie ludności obszaru okupowanego i za zgodą Mocarstwa opiekuńczego.

Art. 61.

Rozdział przesyłek pomocy, wspomnianych w poprzednich artykułach, będzie dokonywany przy udziale i pod kontrolą Mocarstwa opiekuńczego. Na skutek porozumienia między Mocarstwem okupacyjnym a Mocarstwem opiekuńczym funkcja ta może również być przekazana Państwu neutralnemu, Międzynarodowemu Komitetowi Czerwonego Krzyża albo każdej innej bezstronnej organizacji humanitarnej. Od przesyłek pomocy nie będą

pobierane na terytorium okupowanym żadne cła, podatki lub opłaty, chyba że ich pobranie byłoby konieczne w interesie gospodarczym tego terytorium. Mocarstwo okupacyjne powinno ułatwić szybki rozdział tych przesyłek.

Wszystkie Umawiające się Strony postarają się o zezwolenie na bezpłatny tranzyt i przewóz przesyłek pomocy, przeznaczonych dla terytoriów okupowanych.

Art. 62.

Z zastrzeżeniem naglących wymagań bezpieczeństwa osoby podlegające ochronie, które znajdują się na terytorium okupowanym, mogą otrzymywać indywidualne przesyłki pomocy, skierowane do nich.

Art. 63.

Z zastrzeżeniem zarządzeń tymczasowych, które mogą być wydane tytułem wyjątku ze względu na naglące wymagania bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego:

- a) uznane krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca) mogą wykonywać działalność zgodną z zasadami Czerwonego Krzyża ustalonymi przez międzynarodowe konferencje Czerwonego Krzyża. Inne stowarzyszenia pomocy powinny mieć możliwość prowadzenia swej działalności humanitarnej w podobnych warunkach;
- b) mocarstwo okupacyjne nie może wymagać od tych stowarzyszeń przeprowadzenia żadnych zmian personalnych i organizacyjnych, które mogłyby zaszkodzić wspomnianej wyżej działalności.

Te same zasady będą stosowane do działalności i personelu organizacji specjalnych o charakterze niewojskowym, które już istnieją bądź też zostaną utworzone w celu zapewnienia odpowiednich warunków bytu ludności cywilnej przez utrzymanie podstawowych instytucji użyteczności publicznej, przez rozdział przesyłek pomocy i przez organizację ratownictwa.

Art. 64.

Ustawodawstwo karne terytorium okupowanego pozostanie w mocy z wyjątkiem przypadków, w których będzie ono uchylone lub zawieszane przez Mocarstwo okupacyjne, o ile stanowi ono groźbę dla bezpieczeństwa tego Mocarstwa lub przeszkodę dla stosowania niniejszej Konwencji. Z zastrzeżeniem tego ostatniego względu i konieczności zapewnienia skutecznego wymiaru sprawiedliwości sądy terytorium okupowanego będą nadal sądziły wszystkie sprawy o przestępstwa przewidziane w tym ustawodawstwie. Mocarstwo okupacyjne może jednak ustanowić dla ludności terytorium okupowanego przepisy konieczne dla umożliwienia mu wykonania zobowiązań wpływających z niniejszej Konwencji oraz zapewnienia prawidłowej administracji

terytorium i bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego, członków i mienia sił zbrojnych lub administracji okupacyjnej, jak również urządzeń i linii komunikacyjnych używanych przez nie.

Art. 65.

Przepisy karne wydane przez Mocarstwa okupacyjne wejdą w życie dopiero po ich ogłoszeniu i podaniu do wiadomości ludności w jej własnym języku. Nie mogą one działać wstecz.

Art. 66.

Mocarstwo okupacyjne może w przypadku naruszenia przepisów karnych, wydanych przez nie na mocy ustępu drugiego artykułu 64, przekazać oskarżonych swoim sądom wojskowym, nie politycznym i prawidłowo ustanowionym, pod warunkiem że mają one siedzibę w kraju okupowanym. Sądy odwoławcze będą miały w miarę możliwości siedzibę w kraju okupowanym.

Art. 67.

Sądy mogą stosować tylko przepisy prawne wcześniejsze od daty przestępstwa i zgodne z ogólnymi zasadami prawa, szczególnie jeżeli chodzi o zasady współmierności wymiaru kary. Powinny one brać pod uwagę okoliczność, że oskarżony nie jest obywatelem Mocarstwa okupacyjnego.

Art. 68.

Gdy osoba podlegająca ochronie popełnia przestępstwo jedynie w celu szkodenia Mocarstwu okupacyjnemu, ale czyn ten nie stanowi zamachu na życie lub netykalność cielesną członków sił zbrojnych lub administracji okupacyjnej, nie stwarza poważnego niebezpieczeństwa zbiorowego i nie stanowi poważnego zamachu na mienie sił zbrojnych lub administracji okupacyjnej albo na używane przez nie urządzenia, osoba ta podlega internowaniu lub zwykłemu uwięzieniu z zastrzeżeniem, że czas trwania tego internowania lub więzienia będzie współmierny z popełnionym przestępstwem. Poza tym internowanie lub uwięzienie za takie przestępstwa będzie jedynym środkiem pozbawienia wolności, jaki może być zastosowany względem osób podlegających ochronie. Sądy przewidziane w artykule 66 niniejszej Konwencji będą mogły swobodnie zamieniać karę więzienia na internowanie przez ten sam okres czasu. Przepisy karne ogłoszone przez mocarstwo okupujące stosownie do artykułów 64 i 65 mogą przewidywać karę śmierci w stosunku do osób podlegających ochronie tylko za szpiegostwo, akty ciężkiego sabotażu przeciwko urządzeniom wojskowymi Mocarstwa okupacyjnego lub umyślne przestępstwa, które spowodowały śmierć jednej lub kilku osób, oraz pod warunkiem, że ustawodawstwo terytorium okupowanego

obowiązujące przed rozpoczęciem okupacji przewiduje w takich przypadkach karę śmierci.

Nie można skazać osoby podlegającej ochronie na karę śmierci bez specjalnego zwrócenia uwagi sądu, że oskarżony, nie będąc obywatelem Mocarstwa okupującego, nie ma wobec niego żadnego obowiązku wierności.

W żadnym razie kara śmierci nie może być orzeczona przeciwko osobie podlegającej ochronie, która miała poniżej lat 18 w chwili popełnienia przestępstwa.

Art. 69.

We wszystkich przypadkach okres tymczasowego aresztowania będzie zaliczony na poczet kary więzienia, na jaką osoba podlegająca ochronie może być skazana.

Art. 70.

Osoby podlegające ochronie nie mogą być aresztowane, ścigane lub skazane przez Mocarstwo okupacyjne za czyny popełnione lub za opinie wypowiedziane przed okupacją lub podczas chwilowej przerwy w okupacji, o ile nie chodzi o naruszenie praw i zwyczajów wojennych. Obywatele państwa okupacyjnego, którzy przed wybuchem konfliktu szukali schronienia na terytorium okupowanym, mogą być aresztowani, ścigani i skazani albo deportowani poza terytorium okupowane tylko za przestępstwa popełnione po rozpoczęciu działań wojennych lub za takie przestępstwa pospolite popełnione przed rozpoczęciem działań wojennych, które według prawa Państwa, którego terytorium jest okupowane, uzasadniają ekstradycję w czasie pokoju.

Art. 71.

Właściwe sądy Mocarstwa okupacyjnego nie mogą wydać wyroku skazującego bez uprzedniego przeprowadzenia prawidłowego procesu. Każdy oskarżony ścigany przez Mocarstwo okupacyjne będzie bez zwłoki poinformowany na piśmie w języku dla niego zrozumiałym o szczegółach oskarżenia wytoczonego przeciwko niemu; dochodzenie w jego sprawie będzie przeprowadzone możliwie najszybciej. Mocarstwo opiekuńcze będzie poinformowane o każdym dochodzeniu wytoczonym przez Mocarstwo okupujące przeciwko osobom podlegającym ochronie, jeżeli zarzuty oskarżenia mogą pociągnąć za sobą wyrok śmierci albo karę więzienia przez lat dwa lub więcej; będzie ono mogło informować się w każdym czasie o stanie sprawy. Prócz tego Mocarstwo opiekuńcze będzie miało prawo otrzymywać na żądanie wszelkie informacje w tych sprawach, jak również we wszystkich innych sprawach wytoczonych przez Mocarstwo okupacyjne przeciwko osobom podlegającym ochronie.

Zawiadomienie Mocarstwa opiekuńczego przewidziane w ustępie drugim niniejszego artykułu powinno być dokonane niezwłocznie i dotrzeć w każdym

razie do Mocarstwa opiekuńczego na 3 tygodnie przed datą pierwszej rozprawy. Jeżeli przy rozpoczęciu rozprawy nie zostanie złożony dowód zachowania w całości postanowień niniejszego artykułu, rozprawa nie będzie mogła się odbyć. Zawiadomienie powinno w szczególności zawierać następujące dane:

- a) dane personalne oskarżonego;
- b) miejsce zamieszkania lub zatrzymania;
- c) wyszczególnienie zarzutu lub zarzutów oskarżenia (ze wskazaniem przepisów karnych, na których jest ono oparte);
- d) oznaczenie sądu, który ma orzekać w sprawie;
- e) miejsce i datę pierwszej rozprawy.

Art. 72.

Każdy oskarżony będzie miał prawo przedstawić środki dowodowe na swoją obronę i w szczególności będzie mógł powołać się na świadków. Będzie on miał prawo korzystania z pomocy wybranego przez siebie wykwalifikowanego obrońcy, który będzie mógł odwiedzać go swobodnie i otrzyma konieczne ułatwienia dla przygotowania obrony. Jeżeli oskarżony nie wybrał sobie obrońcy, Mocarstwo opiekuńcze wyznaczy mu go. Jeżeli oskarżony odpowiada za ciężkie przestępstwo, a nie ma Mocarstwa opiekuńczego, Mocarstwo okupacyjne powinno za zgodą oskarżonego wyznaczyć mu obrońcę.

Każdy oskarżony, chyba że tego dobrowolnie się zrzeknie, będzie korzystał z pomocy tłumacza zarówno podczas dochodzenia, jak i na rozprawie sądowej. Będzie on mógł w każdej chwili wyłączyć tłumacza i żądać jego zmiany.

Art. 73.

Każdy skazany będzie miał prawo korzystać ze środków odwoławczych przewidzianych w ustawodawstwie stosowanym przez sąd. Będzie on dokładnie poinformowany o przysługującym mu prawie odwołania się, jak również o terminach związanych z jego wykonaniem. Postępowanie karne przewidziane w niniejszej części stosuje się analogicznie do odwołań. Jeżeli ustawodawstwo stosowane przez sąd nie przewiduje apelacji, skazany będzie mógł odwołać się od wyroku co do winy i kary do właściwych władz Mocarstwa okupacyjnego.

Art. 74.

Przedstawiciele Mocarstwa opiekuńczego będą mogli być obecni na rozprawie każdego sądu orzekającego w sprawie osoby podlegającej ochronie, chyba że ze względu na bezpieczeństwo Mocarstwa okupacyjnego rozprawa odbywa się wyjątkowo przy drzwiach zamkniętych. Mocarstwo okupacyjne zawiadomi wówczas o tym Mocarstwo opiekuńcze. Zawiadomienie zawierające wskazanie miejsca i daty rozpoczęcia rozprawy powinno być podane do Mocarstwa opiekuńczego. Wszystkie wyroki orzekające karę śmierci lub karę więzienia na dwa lata lub dłużej będą możliwie najszybciej podawane do wia-

domości Mocarstwu opiekuńczemu wraz ze wskazaniem motywów wyroku; powinny one powoływać się na zawiadomienie dokonane w myśl artykułu 71, a w przypadku orzeczenia kary pozbawienia wolności powinny wskazywać miejsce jej wykonania. Inne wyroki będą przechowywane w aktach sądowych i będą mogły być badane przez przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego. W przypadku skazania na karę śmierci albo na karę pozbawienia wolności przez dwa lata lub dłużej terminy odwołania zaczynają biec dopiero od daty doręczenia Mocarstwu opiekuńczemu zawiadomienia o wyroku.

Art. 75.

W żadnym przypadku osoby skazane na karę śmierci nie będą pozbawione prawa złożenia prośby o łaskę. Żaden wyrok śmierci nie może być wykonany przed upływem co najmniej sześciu miesięcy od chwili, kiedy mocarstwo opiekuńcze otrzyma wyrok ostateczny potwierdzający skazanie na śmierć, lub decyzję odmawiającą przyznania łaski.

Ten sześciomiesięczny termin będzie mógł być skrócony w pewnych ściśle określonych przypadkach, gdy z ważnych i krytycznych okoliczności wynika istnienie zorganizowanej groźby dla bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego lub jego sił zbrojnych. Mocarstwo opiekuńcze będzie zawiadomione o każdym przypadku skrócenia tego terminu i będzie miało zawsze możliwość przedstawienia jeszcze na czas właściwym władzom okupacyjnym swojego stanowiska w sprawie tych wyroków śmierci.

Art. 76.

Osoby podlegające ochronie, które są oskarżone, będą zatrzymane w kraju okupowanym i w razie skazania odbędą w nim swą karę. W miarę możliwości należy je oddzielić od innych zatrzymanych i zapewnić im warunki odżywiania i higieny wystarczające dla utrzymania ich w dobrym stanie zdrowia oraz co najmniej odpowiadające warunkom istniejącym w zakładach karnych kraju okupowanego. Otrzymają one opiekę lekarską wymaganą przez ich stan zdrowia.

Umożliwi się im również otrzymywanie pomocy duchowej, o którą mogłyby prosić.

Kobiety będą umieszczone w oddzielnych pomieszczeniach, pod bezpośrednim nadzorem kobiet.

Zwróci się uwagę na specjalne warunki przewidziane dla nieletnich.

Delegaci Mocarstwa opiekuńczego oraz Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża będą mogli odwiedzać zatrzymane osoby podlegające ochronie, stosownie do postanowień artykułu 143.

Poza tym osoby te będą miały prawo otrzymywać co najmniej jedną paczkę na miesiąc.

Art. 77.

Osoby podlegające ochronie, które są oskarżone lub skazane przez sądy na terytorium okupowanym, będą po zakończeniu okupacji przekazane wraz z dotyczącymi ich aktami władzom uwolnionego terytorium.

Art. 78.

O ile Mocarstwo okupacyjne uzna za konieczne ze względu na nagłe wymagania bezpieczeństwa zastosować środki zabezpieczające wobec osób podlegających ochronie, będzie ono mogło najwyżej wyznaczyć im przymusowe miejsce zamieszkania lub internować je. Decyzje w sprawie wyznaczania przymusowego miejsca zamieszkania lub w sprawie internowania będą wydane w normalnym postępowaniu, które Mocarstwo okupacyjne ustali zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji. W tym postępowaniu powinno przysługiwać stronom zainteresowanym prawo do złożenia odwołania. Odwołania powinny być rozpoznawane w możliwie krótkim terminie. Jeżeli powyższe decyzje są utrzymane w mocy, będą one okresowo, w miarę możliwości co pół roku, poddawane rewizji przez właściwy organ powołany przez wspomniane Mocarstwo.

Osoby podlegające ochronie, które są obowiązane do przebywania w przymusowym miejscu zamieszkania i zmuszone na skutek tego do opuszczenia swoich stałych miejsc zamieszkania, korzystać będą bez żadnych ograniczeń z postanowień artykułu 39 niniejszej Konwencji.

DZIAŁ IV

ZASADY TRAKTOWANIA INTERNOWANYCH

ROZDZIAŁ I

Postanowienia ogólne

Art. 79.

Strony w konflikcie będą mogły internować osoby podlegające ochronie tylko stosownie do postanowień artykułów 41, 42, 43, 68 i 78.

Art. 80.

Osoby internowane zachowują pełną zdolność cywilno-prawną i będą mogły wykonywać wynikające z niej prawa w sposób dający się pogodzić z ich internowaniem.

Art. 81.

Strony w konflikcie, które internować będą osoby podlegające ochronie, obowiązane będą zapewnić im bezpłatne utrzymanie oraz opiekę lekarską, jakiej wymaga ich stan zdrowia.

Potrącenia z zapomóg, uposażeń lub wierzytelności internowanych na pokrycie tych kosztów są niedopuszczalne.

Mocarstwo zatrzymujące obowiązane będzie utrzymywać osoby pozostające na utrzymaniu internowanych, jeżeli nie posiadają one dostatecznych środków utrzymania lub są niezdolne do zarobienia na życie.

Art. 82.

Mocarstwo zatrzymujące zgrupuje, w granicach możliwości, internowanych stosownie do ich narodowości, języka i obyczajów. Internowani będący obywatelami tego samego kraju nie będą rozdzieleni jedynie z powodu różnic językowych. W całym okresie internowania członkowie tej samej rodziny, a zwłaszcza rodzice i dzieci, umieszczeni będą w tym samym miejscu internowania, z wyjątkiem przypadków, w których warunki pracy, względy zdrowotne lub zastosowanie przepisów wymienionych w rozdziale IX niniejszej części czyniłyby niezbędnym ich czasowe rozłączenie. Internowani będą mogli prosić, aby ich dzieci pozostawione na wolności bez opieki rodziców były internowane wraz z nimi.

Internowani członkowie tej samej rodziny będą w miarę możności umieszczeni w tych samych lokalach i będą zakwaterowani oddzielnie od innych internowanych; należy również przyznać im konieczne ułatwienia dla prowadzenia życia rodzinnego.

ROZDZIAŁ II

Miejsca internowania

Art. 83.

Mocarstwo zatrzymujące nie będzie mogło urządzać miejsc internowania na obszarach szczególnie narażonych na niebezpieczeństwa wojny. Mocarstwo zatrzymujące komunikować będzie Mocarstwom nieprzyjacielskim za pośrednictwem Mocarstw opiekuńczych wszelkie dane o rozmieszczeniu geograficznym miejsc internowania.

Gdy tylko względy wojskowe na to pozwolą, obozy internowanych będą oznaczone literami IC, umieszczonymi w ten sposób, aby mogły być wyraźnie w ciągu dnia widoczne z powietrza; jednakże zainteresowane Mocarstwa będą mogły zgodzić się na inne znaki rozpoznawcze. Żadne miejsce inne niż obóz internowanych nie może być oznaczane w ten sposób.

Art. 84.

Internowani powinni mieć oddzielne pomieszczenia i oddzielną administrację od jeńców wojennych i osób pozbawionych wolności z jakiegokolwiek innego powodu.

Art. 85.

Mocarstwo zatrzymujące obowiązane jest do podjęcia wszelkich koniecznych i możliwych środków, aby osoby podlegające ochronie były już od początku ich internowania umieszczone w budynkach lub kwaterach, dających wszelkie gwarancje higieny i zdrowotności oraz zapewniających im skuteczną ochronę przed surowością klimatu i przed skutkami wojny. W żadnym przypadku miejsca stałego internowania nie będą się znajdowały w okolicach niezdrowych albo w miejscowościach, których klimat byłby szkodliwy dla internowanych. We wszystkich przypadkach, w których te osoby byłyby czasowo internowane w miejscowościach niezdrowych lub których klimat byłby szkodliwy dla zdrowia, należy je przenieść tak szybko, jak na to okoliczności pozwolą, do miejsc internowania, w których niebezpieczeństwa te nie zagrażają. Pomieszczenia powinny być całkowicie zabezpieczone od wilgoci, dostatecznie ogrzewane i oświetlone, zwłaszcza między zmierzchem a porą gaszenia świateł. Pomieszczenia sypialne powinny być dostatecznie przestronne i dobrze przewietrzane; internowani będą mieli odpowiednie pościelenia i dostateczną ilość kocy, biorąc pod uwagę klimat oraz wiek, płeć i stan zdrowia internowanych.

Internowani będą mogli korzystać w dzień i w nocy z urządzeń sanitarnych, odpowiadających wymaganiom higieny i utrzymywanych stale w czystości. Dostarczy się im wody i mydła w ilości dostatecznej dla codziennego mycia ciała i prania bielizny; w tym celu będą im dostarczone niezbędne urządzenia i udogodnienia. Poza tym będą im udostępnione prysznice lub kąpiele. Pozostawiony im będzie niezbędny czas na zabiegi higieniczne i prace porządkowe.

Jeżeli zajdzie konieczność ulokowania w drodze wyjątku i chwilowo kobiet, które nie należą do rodzin internowanych, we wspólnych pomieszczeniach z mężczyznami, należy im obowiązkowo dostarczyć oddzielnych miejsc do spania i oddzielnych urządzeń sanitarnych.

Art. 86.

Mocarstwo zatrzymujące odda do dyspozycji internowanych, niezależnie od ich wyznania, odpowiednie pomieszczenie dla wykonywania praktyk religijnych.

Art. 87.

Poza przypadkami, w których internowani mogliby korzystać z innych analogicznych urządzeń, we wszystkich miejscach internowania otwarte będą

kantyny w celu umożliwienia internowanym nabywania po cenach nie przekraczających miejscowych cen rynkowych artykułów spożywczych i przedmiotów codziennego użytku, włącznie z mydłem i tytoniem, które mogą się przyczynić do polepszenia ich bytu i osobistej wygody. Dochody z kantyn będą przelewane na rachunek specjalnego funduszu pomocy, który utworzony będzie w każdym miejscu internowania i będzie używany na rzecz internowanych, przebywających w tym miejscu internowania. Komitety internowanych przewidziane w art. 102 będą miały prawo wglądu w administrację kantyn i w zarząd tym funduszem.

W chwili rozwiązania miejsca internowania saldo kredytowe funduszu pomocy przekazane będzie funduszowi pomocy innego miejsca internowania dla internowanych tej samej narodowości, a w braku takiego miejsca – centralnemu funduszowi pomocy, który będzie zarządzany w interesie wszystkich internowanych pozostających we władzy Mocarstwa zatrzymującego. W razie ogólnego zwolnienia fundusze te zachowane będą przez Mocarstwo zatrzymujące, chyba że zainteresowane Mocarstwa zawarły odmienne porozumienie.

Art. 88.

We wszystkich miejscach internowania narażonych na niebezpieczeństwo bombardowań lotniczych i inne niebezpieczeństwa wojenne będą urządzone dla zapewnienia niezbędnej ochrony odpowiednie schrony w ilości dostatecznej. W razie alarmu internowani będą mogli udać się do nich jak najszybciej, z wyjątkiem tych spośród nich, którzy biorą udział w ochronie miejsc internowania przed tymi niebezpieczeństwami. Będą oni korzystali z wszelkich środków ochrony na równi z ludnością cywilną. Należy zastosować dostateczne środki ostrożności w miejscach internowania dla zabezpieczenia ich przed pożarem.

ROZDZIAŁ III

Wyżywienie i odzież

Art. 89.

Codzienne racje żywnościowe internowanych będą wystarczające pod względem ilości, jakości i różnorodności, aby zapewnić utrzymanie ich w normalnym stanie zdrowia i zapobiec awitaminozie; tryb życia, do którego internowani są przyzwyczajeni, będzie również wzięty pod uwagę. Ponadto umożliwić należy internowanym przyrządzanie przez nich samych dodatkowej żywności będącej w ich posiadaniu.

Woda do picia będzie im dostarczana w dostatecznej ilości. Dozwolone będzie palenie tytoniu.

Pracownicy otrzymywać będą dodatkową żywność stosownie do rodzaju wykonywanej pracy.

Kobiety ciężarne i kobiety w połogu oraz dzieci poniżej lat 15 otrzymywać będą dodatkową żywność stosownie do ich potrzeb fizjologicznych.

Art. 90.

Poczyni się wszelkie ułatwienia, aby internowani mogli zaopatrzyć się w zmianę odzieży, obuwia i bielizny w chwili ich zatrzymania i aby mogli je uzyskać później, jeżeli zajdzie tego potrzeba. Jeżeli internowani nie posiadają odzieży odpowiedniej w danych warunkach klimatycznych i nie mogą się w nią zaopatrzyć, Mocarstwo zatrzymujące dostarczy im jej bezpłatnie. Odzież, którą Mocarstwo zatrzymujące dostarczy internowanym, oraz ewentualnie umieszczone na niej znaki zewnętrzne nie mogą mieć charakteru poniżającego ani ośmieszającego.

Pracujący powinni otrzymywać ubrania robocze oraz odpowiednią odzież ochronną, ilekroć rodzaj pracy tego wymaga.

ROZDZIAŁ IV

Higiena i opieka lekarska

Art. 91.

Każde miejsce internowania posiadać będzie odpowiednią izbę chorych, prowadzoną pod kierunkiem wykwalifikowanego lekarza, w której internowani otrzymywać będą potrzebną opiekę lekarską oraz stosowną dietę. Dla zakaźnie chorych i umysłowo chorych będą zarezerwowane oddzielne lokale. Kobiety w połogu i internowani dotknięci ciężką chorobą lub których stan wymaga specjalnego leczenia, zabiegu chirurgicznego lub umieszczenia w szpitalu, będą przyjęci do każdego zakładu odpowiedniego dla ich leczenia i otrzymają opiekę, która nie będzie mniejsza niż opieka udzielana ogółowi ludności. Internowani będą w miarę możliwości leczeni przez personel lekarski tej samej narodowości.

Internowani będą mogli bez przeszkód zgłaszać się do władz lekarskich na badanie. Władze lekarskie Mocarstwa zatrzymującego wydadzą na prośbę każdego internowanego, który odbył kurację, oficjalne zaświadczenie stwierdzające charakter jego choroby lub rany oraz okres i rodzaj leczenia. Odpis tego zaświadczenia przesłany będzie do Centralnego Biura przewidzianego w art. 140.

Leczenie internowanych, jak również dostarczenie wszelkich przyrządów potrzebnych dla utrzymania ich w dobrym stanie zdrowia, a zwłaszcza protez dentystycznych i innych oraz okularów, będzie bezpłatne.

Art. 92.

Badania lekarskie internowanych odbywać się będą co najmniej raz na miesiąc. Będą one miały na celu w szczególności sprawdzenie ogólnego

stanu zdrowia, odżywienia i czystości, jak również wykrycie chorób zakaźnych, a przede wszystkim gruźlicy, chorób wenerycznych i malarii. Obejmą one również sprawdzenie wagi każdego internowanego, a co najmniej raz do roku badanie rentgenologiczne.

ROZDZIAŁ V

Religia, zajęcia intelektualne i fizyczne

Art. 93.

Internowani będą mieli pełną swobodę wykonywania praktyk religijnych, włącznie z udziałem w nabożeństwach swojego wyznania, pod warunkiem zastosowania się do przepisów porządkowych, wydanych przez władze zatrzymujące. Internowani, którzy są duchownymi, będą mogli wykonywać swobodnie swe obowiązki kapłańskie wśród swych współwyznawców. W tym celu Mocarstwo zatrzymujące czuwać będzie nad równomiernym ich rozmieszczeniem pomiędzy różne miejsca internowania, w których znajdują się internowani mówiący tym samym językiem i należący do tego samego wyznania. Gdyby liczba ich była niedostateczna, udzielone im zostaną konieczne ułatwienia, a między innymi środki transportu, by mogli udawać się z jednego miejsca internowania do innego; będą oni również mogli odwiedzać internowanych przebywających w szpitalach. Duchowni korzystać będą z prawa korespondowania w sprawach dotyczących ich obowiązków kapłańskich z władzami kościelnymi kraju w którym ma miejsce internowanie, i w miarę możliwości z międzynarodowymi organizacjami religijnymi swojego wyznania. Korespondencji tej nie zalicza się do normy korespondencji wymienionej w artykule 107, ale podlega ona postanowieniom artykułu 112.

Gdy internowani nie korzystają z pomocy duchownego swojego wyznania albo gdy liczba tych ostatnich jest niedostateczna, miejscowa władza kościelna tego samego wyznania będzie mogła wyznaczyć w porozumieniu z Mocarstwem zatrzymującym duchownego tego wyznania, a w razie gdyby to było możliwe z punktu widzenia wyznaniowego, duchownego wyznania podobnego albo osobę świecką o odpowiednich kwalifikacjach. Osobie tej przysługiwać będą korzyści związane z funkcją, którą objęła. Osoby wyznaczone w ten sposób obowiązane będą stosować się do wszystkich zarządzeń wydanych przez Mocarstwo zatrzymujące w interesie dyscypliny i bezpieczeństwa.

Art. 94.

Mocarstwo zatrzymujące popierać będzie działalność intelektualną, wychowawczą, rozrywkową i sportową internowanych pozostawiając im swobodę uczestniczenia w niej. Przedsięwzięcie ono wszelkie możliwe środki celem zapewnienia jej wykonywania, a w szczególności odda do dyspozycji internowa-

nych stosowne pomieszczenia. Internowanym przyznane będą wszelkie możliwe ułatwienia, aby mogli rozpocząć lub kontynuować swe studia. Kształcenie dzieci i młodzieży będzie zapewnione; będą one mogli uczęszczać do szkół położonych w obrębie miejsca internowania lub poza nim.

Internowani powinni mieć możliwość uprawiania ćwiczeń fizycznych oraz uczestniczenia w imprezach sportowych i grach na wolnym powietrzu. We wszystkich miejscach internowania będą na ten cel pozostawione dostateczne tereny. Dla dzieci i młodzieży zarezerwowane będą tereny specjalne.

Art. 95.

Mocarstwo zatrzymujące będzie mogło zatrudniać internowanych jako robotników tylko na ich życzenie. W każdym razie zabronione jest zatrudnianie internowanych pracą, której nakazanie osobie podlegającej ochronie a nie internowanej stanowiłoby naruszenie postanowień artykułu 40 lub 51 niniejszej Konwencji, lub pracą o charakterze poniżającym lub upokarzającym. Po sześciu tygodniach pracy internowani będą mogli w każdej chwili zrzec się pracy za ośmiodniowym wypowiedzeniem.

Postanowienia te nie naruszają prawa Mocarstwa zatrzymującego do zmuszenia internowanych lekarzy, dentystów i innych członków personelu sanitarnego do wykonywania swego zawodu na rzecz ich współinternowanych; do zatrudniania internowanych przy pracach administracyjnych i konserwacji miejsca internowania; do przydzielenia tym osobom pracy w kuchni i innych prac gospodarczych; wreszcie do zatrudnienia ich przy pracach mających na celu ochronę internowanych przed bombardowaniem lotniczym lub przed innymi niebezpieczeństwami wynikającymi z działań wojennych. Żaden internowany nie będzie mógł jednak być zmuszony do wykonywania prac, do których lekarz administracji uznał go za fizycznie niezdolnego.

Mocarstwo zatrzymujące ponosić będzie całkowitą odpowiedzialność za wszystkie warunki pracy, za opiekę lekarską oraz wypłatę wynagrodzeń i odszkodowań za wypadki przy pracy i za choroby zawodowe. Warunki pracy, jak również odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe będą zgodne z ustawodawstwem krajowym i zwyczajami; nie będą one w żadnym razie niższe od tych, które są stosowane przy pracach takiego samego rodzaju wykonywanych w tej samej okolicy. Wynagrodzenia będą ustalone w sposób słuszny w drodze porozumień między Mocarstwem zatrzymującym, internowanymi i – w razie potrzeby – pracodawcami innymi niż Mocarstwo zatrzymujące, biorąc pod uwagę zobowiązanie Mocarstwa zatrzymującego do zapewnienia internowanemu bezpłatnego utrzymania oraz opieki lekarskiej, wymaganej przez stan jego zdrowia. Internowani zatrudnieni stale przy pracach określonych w ustępie trzecim otrzymają od Mocarstwa zatrzymującego słuszne wynagrodzenie; warunki pracy oraz odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe nie będą niższe od tych, które

są stosowane przy pracach takiego samego rodzaju wykonywanych w tej samej okolicy.

Art. 96.

Każdy oddział pracy przynależeć będzie do swego miejsca internowania. Właściwe władze Mocarstwa zatrzymującego i komendant danego miejsca internowania będą odpowiedzialni za przestrzeganie w oddziałach pracy postanowień niniejszej Konwencji. Komendant prowadzić będzie bieżąco listę podległych mu oddziałów pracy i podawać ją będzie do wiadomości przedstawicielom Mocarstwa opiekuńczego, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i innych organizacji humanitarnych, które odwiedzą miejsca internowania.

ROZDZIAŁ VI

Własność osobista i środki finansowe

Art. 97.

Internowani mogą zatrzymać przedmioty osobistego użytku. Pieniądze, czeki, papiery wartościowe itp., jak również kosztowności, których są posiadaczami, mogą im być odebrane tylko z zachowaniem ustalonego postępowania. Otrzymają oni szczegółowe pokwitowanie. Pieniądze powinny być wniesione na rachunek każdego internowanego, jak to jest przewidziane w artykule 98; nie mogą one być wymienione na inną walutę, chyba że wymaga tego ustawodawstwo terytorium, na którym posiadacz został internowany, albo jeżeli internowany na to się zgodzi.

Przedmioty mające przede wszystkim wartość osobistą lub uczuciową nie mogą być internowanym odebrane.

Kobietę internowaną może rewidować tylko kobieta.

W chwili uwolnienia albo repatriacji internowani otrzymają w gotówce kredytowe saldo ich rachunku, prowadzonego zgodnie z art. 98, jak również wszystkie przedmioty, pieniądze, czeki, papiery wartościowe itd., które zostały im odebrane podczas internowania, z wyjątkiem przedmiotów i papierów wartościowych, które Mocarstwo zatrzymujące może zatrzymać na mocy obowiązującego w nim ustawodawstwa. W przypadku zatrzymania własności internowanego na podstawie tego ustawodawstwa zainteresowany otrzyma szczegółowe zaświadczenie.

Dokumenty rodzinne i dowody tożsamości posiadane przez internowanych mogą im być odebrane tylko za pokwitowaniem.

W żadnej chwili internowani nie powinni pozostawać bez dowodów tożsamości. Jeżeli ich nie posiadają, otrzymają specjalne dowody, sporządzone przez władze zatrzymujące i mające zastąpić dowody tożsamości do końca internowania.

Internowani mogą mieć przy sobie pewną sumę w gotówce albo w bonach na dokonywanie zakupów.

Art. 98.

Wszyscy internowani otrzymywać będą regularnie dodatki pieniężne celem umożliwienia im zakupu artykułów żywnościowych i takich rzeczy, jak tytoń, przybory toaletowe itd. Dodatki pieniężne mogą być wypłacane w formie otwarcia kredytu albo w formie bonów. Ponadto internowani mogą otrzymywać zapomogi od Mocarstwa, którego są obywatelami, od Mocarstw opiekuńczych, od wszystkich organizacji, które im przyjdą z pomocą, lub od swoich rodzin, jak również dochody ze swojej własności, stosownie do ustawodawstwa Mocarstwa zatrzymującego.

Zapomogi przyznane przez Mocarstwo ojczyste będą jednakowe dla każdej kategorii internowanych (kalecy, chorzy, kobiety ciężarne itd.) i nie mogą być ustalane przez Mocarstwo ojczyste ani też rozdzielane przez Mocarstwo zatrzymujące w sposób, który stanowiłby dyskryminację zabronioną przez artykuł 27 niniejszej Konwencji.

Dla każdego internowanego Mocarstwo zatrzymujące będzie prowadziło specjalny rachunek, na który wnoszone będą dodatki pieniężne, wspomniane w niniejszym artykule, sumy zarobione przez internowanego, jak również przekazy pieniężne przez niego otrzymywane. Będą również zapisane na jego rachunku sumy, które zostały mu odebrane, a którymi wolno rozporządzać na podstawie ustawodawstwa obowiązującego w kraju internowania. Wszelkie ułatwienia zgodne z ustawodawstwem obowiązującym w tym kraju będą mu udzielone w celu przesłania zapomóg rodzinie i osobom będącym na jego utrzymaniu. Internowany będzie mógł podnosić z tego rachunku sumy potrzebne na jego wydatki osobiste w granicach ustalonych przez Mocarstwo zatrzymujące. W każdej chwili udzielone mu będą odpowiednie ułatwienia w celu zbadania stanu konta oraz otrzymywania z niego wyciągów. Stan konta będzie podany do wiadomości Mocarstwu opiekuńczemu na jego żądanie i przekazany wraz z internowanym w razie jego przeniesienia.

ROZDZIAŁ VII

Administracja i dyscyplina

Art. 99.

Każde miejsce internowania podlegać będzie władzy oficera lub odpowiedzialnego urzędnika wyznaczonego spośród regularnych sił zbrojnych lub spośród stałego personelu administracji cywilnej Mocarstwa zatrzymującego. Oficer albo urzędnik – komendant miejsca internowania – posiadać będzie tekst niniejszej Konwencji w języku urzędowym swego kraju oraz odpo-

wiadać będzie za jej przestrzeganie. Personel nadzorujący będzie pouczony o postanowieniach niniejszej Konwencji i o regulaminach mających na celu jej zastosowanie. Tekst niniejszej Konwencji oraz teksty porozumień specjalnych zawartych zgodnie z niniejszą Konwencją będą wywieszane w miejscu internowania w języku zrozumiałym dla internowanych albo znajdować się będą w posiadaniu komitetu internowanych.

Regulaminy, rozkazy, ogłoszenia i zawiadomienia wszelkiego rodzaju powinny być podawane do wiadomości internowanych i wywieszane w miejscach internowania w języku dla nich zrozumiałym.

Wszystkie rozkazy i polecenia skierowane indywidualnie do internowanych powinny być również wydawane w języku dla nich zrozumiałym.

Art. 100.

Dyscyplina w miejscach internowania musi być zgodna z zasadami ludzkości i w żadnym przypadku nie może zawierać przepisów nakazujących internowanym wysiłki fizyczne niebezpieczne dla ich zdrowia albo przewidujących szkany fizyczne lub moralne. Tatuowanie albo wyciskanie znaków lub napisów tożsamości na ciele jest zabronione. Zabronione są zwłaszcza długotrwałe postoje i apele, karne ćwiczenia fizyczne, ćwiczenia o charakterze wojskowym i ograniczenia w wyżywieniu.

Art. 101.

Internowani będą mogli składać władzom, którym podlegają, podania w sprawie warunków, w jakich się znajdują. Mogą oni również zwracać się bez ograniczeń za pośrednictwem komitetu internowanych bądź bezpośrednio, jeżeli uznają to za konieczne, do przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego, aby wskazać im sprawy, na które się skarżą, związane z warunkami internowania.

Te podania i skargi powinny być przekazane bezzwłocznie i bez zmian. Nawet w razie uznania ich za bezpodstawne, nie mogą one powodować żadnych kar.

Komitety internowanych będą mogły przysyłać przedstawicielom Mocarstwa opiekuńczego okresowe sprawozdania o sytuacji w miejscach internowania i o potrzebach internowanych.

Art. 102.

Internowani będą w każdym miejscu internowania wybierać swobodnie co 6 miesięcy w tajnym głosowaniu członków komitetu mającego ich reprezentować wobec władz Mocarstwa zatrzymującego, wobec Mocarstw opiekuńczych, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i każdej innej organizacji, która im przyjdzie z pomocą. Członkowie tego komitetu mogą być wybierani ponownie. Wybrani obejmą swe funkcje po zatwierdzeniu ich wyboru przez władze zatrzymujące. Motywy odmowy albo ewentualnego

odwołania wybranych będą podawane do wiadomości zainteresowanym Mocarstwom opiekuńczym.

Art. 103.

Komitety internowanych powinny przyczyniać się do polepszenia stanu fizycznego, moralnego i intelektualnego internowanych. W razie gdy internowani postanowią zorganizować system pomocy wzajemnej, organizacja ta podlegać będzie kompetencji komitetów niezależnie od zadań specjalnych, które są im powierzone przez inne postanowienia niniejszej Konwencji.

Art. 104.

Członkowie komitetów internowanych nie będą zmuszani do żadnej pracy, która utrudniałaby wykonywanie ich obowiązków. Członkowie komitetów mogą wyznaczać spośród internowanych potrzebnych im pomocników. Zapewni się im wszelkie ułatwienia materialne, a zwłaszcza pewną swobodę poruszania się, konieczną dla wykonywania ich zadań (odwiedzanie oddziałów pracy, przyjmowanie przesyłek, pomocy itd.).

Członkom komitetów przyznane będą również wszelkie ułatwienia w korespondencji pocztowej i telegraficznej z władzami zatrzymującymi, z Mocarstwami opiekuńczymi, z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża i ich przedstawicielami, jak również z organizacjami pomocy internowanym. Członkowie komitetów znajdujący się w oddziałach pracy korzystać będą z tych samych ułatwień w swej korespondencji z Komitetem ich głównego miejsca internowania. Korespondencja ta nie będzie podlegała ograniczeniom i nie będzie zaliczana do normy korespondencji, przewidzianej w art. 107.

Żaden z członków komitetu nie może być przeniesiony bez pozostawienia mu niezbędnego czasu dla zapoznania swego następcy z bieżącymi sprawami.

ROZDZIAŁ VIII

Stosunki ze światem zewnętrznym

Art. 105.

Z chwilą internowania osób podlegających ochronie Mocarstwa zatrzymujące zawiadomią te osoby, Mocarstwo, do którego one należą, oraz ich Mocarstwo opiekuńcze o środkach, przedsięwziętych dla wykonywania postanowień niniejszego rozdziału; zawiadomią one również o wszelkich zmianach tych środków.

Art. 106.

Z chwilą internowania lub najpóźniej po upływie tygodnia od przybycia na miejsce internowania, jak również w razie choroby lub przeniesienia

do innego miejsca internowania albo do szpitala, każdy internowany będzie miał możliwość wysłania z jednej strony bezpośrednio do swej rodziny, a z drugiej – do Centralnego Biura przewidzianego w artykule 140, zawiadomienia o internowaniu sporządzonego w miarę możliwości według wzoru załączonego do niniejszej Konwencji i informującego o jego internowaniu, adresie i stanie zdrowia. Wspomniane zawiadomienia będą przesłane możliwie bezzwłocznie i w żadnym przypadku nie będą przetrzymywane.

Art. 107.

Internowani będą mogli wysyłać i otrzymywać listy i karty pocztowe. Jeżeli Mocarstwo zatrzymujące uzna za konieczne ograniczenie ilości listów i kart wysyłanych przez internowanego, ilość ta nie może być mniejsza niż dwa listy i cztery karty pocztowe miesięcznie, sporządzone w miarę możliwości według wzorów załączonych do niniejszej Konwencji. Decyzja o ograniczeniu korespondencji nadsyłanej do internowanych może być powzięta tylko przez ich Mocarstwo ojczyste, ewentualnie na prośbę Mocarstwa zatrzymującego. Listy i karty powinny być przesyłane bez niesłusznej zwłoki; nie mogą być one opóźniane ani zatrzymywane ze względów dyscyplinarnych. Internowani nie otrzymujący przez dłuższy czas wiadomości od swych rodzin i nie mogący otrzymać od nich lub przesłać im wiadomości zwykłą drogą jak również internowani, których dzielą od rodzin znaczne odległości, będą mogli wysyłać telegramy, płacąc za nie pieniędzmi, którymi dysponują. Z tego sposobu korespondencji będą oni korzystać również w uznanych nagłych przypadkach.

Korespondencja internowanych będzie zasadniczo prowadzona w ich języku ojczystym. Strony w konflikcie mogą wyrazić zgodę na korespondowanie również w innych językach.

Art. 108.

Internowani będą mogli otrzymywać pocztą lub każdą inną drogą przesyłki indywidualne lub zbiorowe, zawierające zwłaszcza artykuły spożywcze, odzież, lekarstwa, jak również książki i przedmioty przeznaczone dla zaspokojenia ich potrzeb w dziedzinie religii, studiów i rozrywki. Przesyłki te nie mogą w żadnej mierze zwolnić Mocarstwa zatrzymującego od obowiązków ciążących na nim z tytułu niniejszej Konwencji. Gdyby z przyczyn wojskowych stało się konieczne ograniczenie ilości tych przesyłek, należy o tym zawiadomić Mocarstwo opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub każdą inną organizację pomocy internowanym, której powierzono wysyłanie tych przesyłek.

W razie potrzeb zainteresowane Mocarstwa zawrą specjalne układy co do warunków wysyłania przesyłek indywidualnych lub zbiorowych, co nie może w żadnym razie opóźnić otrzymywania przez internowanych prze-

syłek pomocy. Przesyłki żywnościowe i odzieżowe nie będą zawierały książek; środki lecznicze będą w zasadzie przesyłane w paczkach zbiorowych.

Art. 109.

W razie braku specjalnych układów między Stronami w konflikcie co do warunków odbioru i rozdziału zbiorczych przesyłek pomocy stosowany będzie regulamin w sprawie przesyłek zbiorowych, załączony do niniejszej Konwencji. Układy specjalne przewidziane powyżej nie będą mogły w żadnym razie ograniczyć prawa komitetów internowanych do podejmowania zbiorowych przesyłek pomocy, przeznaczonych dla internowanych, do rozdziału ich i do dysponowania nimi w interesie odbiorców.

Układy te nie będą mogły również ograniczać prawa przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i każdej innej organizacji pomocy internowanym zajmującej się przekazywaniem przesyłek zbiorowych, do kontrolowania ich rozdziału pomiędzy odbiorców.

Art. 110.

Wszelkie przesyłki pomocy internowanym zwolnione będą od opłat przewozowych celnych i innych. Wszelkie przesyłki pocztowe, włącznie z paczkami pomocy i przesyłkami pieniężnymi, pochodzące z innych krajów i skierowane do internowanych lub wysłane przez nich pocztą bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem Biur Informacji przewidzianych w artykule 136 oraz Centralnego Biura Informacji przewidzianego w artykule 140, zwolnione będą od wszelkich opłat pocztowych zarówno w krajach nadania i przeznaczenia, jak i w tranzycie przez inne kraje. W tym celu zwolnienia przewidziane w Powszechnej Konwencji Pocztowej z 1947 r. oraz w porozumieniach Powszechnego Związku Pocztowego na rzecz cywilnych obywateli Państwa nieprzyjacielskiego, przebywających w obozach lub więzieniach cywilnych, będą rozciągnięte na inne osoby podlegające ochronie, które są internowane w ramach niniejszej Konwencji. Państwa nie uczestniczące w powyższych porozumieniach będą obowiązane przyznać przewidziane zwolnienia na tych samych warunkach.

Koszty transportu przesyłek pomocy przeznaczonych dla internowanych, które z powodu swojej wagi lub z jakiegokolwiek innej przyczyny nie mogą im być przekazane drogą pocztową, będą obciążały Mocarstwo zatrzymujące na całym terytorium pozostającym pod jego kontrolą. Inne Mocarstwa, które są Stronami Konwencji, ponoszą koszty przewozu na swych terytoriach.

Koszty transportu tych przesyłek, które nie są objęte postanowieniami poprzednich ustępów, będą obciążały nadawcę.

Wysokie Umawiające się Strony będą się starały obniżyć w miarę możliwości opłaty telegraficzne za telegramy, wysyłane przez internowanych lub do nich skierowane.

Art. 111.

W przypadku gdyby działania wojenne przeszkodziły zainteresowanym Mocarstwom w spełnieniu ich obowiązku zapewnienia transportu przesyłek przewidzianych w artykułach 106, 107, 108 i 113, zainteresowane Mocarstwa opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub każda inna organizacja uznana przez Strony w konflikcie będą mogły podjąć się zorganizowania transportu tych przesyłek odpowiednimi środkami (wagony, samochody ciężarowe, statki lub samoloty itd.). W tym celu Wysokie Umawiające się Strony starać się będą o dostarczenie im tych środków transportu i zezwolenie na ich przewóz, zwłaszcza przez wydawanie potrzebnych przepustek. Powyższe środki transportowe będą mogły być używane dla przewożenia:

- a) korespondencji, wykazów i sprawozdań wymienianych między Centralnym Biurem Informacji przewidzianym w art. 140 a Biurami Krajowymi przewidzianymi w art. 136;
- b) korespondencji i sprawozdań dotyczących internowanych, które Mocarstwa opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub jakakolwiek inna organizacja pomocy internowanym wymieniają bądź ze swymi własnymi przedstawicielami, bądź ze Stronami w konflikcie.

Niniejsze postanowienia w niczym nie ograniczają prawa każdej ze Stron w konflikcie do zorganizowania, jeżeli będzie wołała, innych transportów i wydawania przepustek na warunkach, jakie mogą być uzgodnione.

Koszty użycia tych środków transportowych będą ponoszone proporcjonalnie do znaczenia tych przesyłek przez Strony w konflikcie, których obywatele korzystają z tych usług.

Art. 112.

Cenzura korespondencji nadchodzącej do internowanych lub przez nich wysyłanej odbywać się będzie możliwie najprędzej. Kontrola przesyłek przeznaczonych dla internowanych nie powinna odbywać się w warunkach, które zagrażałyby zachowaniu w należyłym stanie zawartych w nich artykułów spożywczych, i będzie się odbywała w obecności odbiorcy lub upoważnionego przezeń kolegi. Doręczanie internowanym przesyłek indywidualnych lub zbiorowych nie może być opóźnione pod pozorem trudności ocenzurowania.

Wszelki zakaz korespondencji wydany przez Strony w konflikcie ze względów wojskowych lub politycznych może być tylko czasowy i powinien trwać możliwie krótko.

Art. 113.

Mocarstwa zatrzymujące zapewnią w rozsądnych granicach wszelkie ułatwienia w przesyłaniu za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego lub Centralnego Biura przewidzianego w artykule 140 albo w inny wymagany sposób

testamentów, pełnomocnictw i wszelkich innych dokumentów przeznaczonych dla internowanych lub pochodzących od nich. We wszystkich przypadkach Mocarstwa zatrzymujące ułatwią internowanym sporządzanie i legalizowanie w należytej formie tych dokumentów; w szczególności zezwolą im one na zasięgnięcie porady prawnika.

Art. 114.

Mocarstwo zatrzymujące udzieli internowanym wszelkich ułatwień zgodnych z warunkami internowania i obowiązującym ustawodawstwem dla zarządzania swym majątkiem. W tym celu może ono udzielić im zezwoleń na opuszczenie miejsca internowania w nagłych przypadkach, o ile warunki na to pozwalają.

Art. 115.

We wszystkich przypadkach, gdy internowany będzie stroną w procesie przed jakimkolwiek sądem, Mocarstwo zatrzymujące powinno na prośbę zainteresowanego zawiadomić sąd o jego internowaniu i czuwać w granicach ustawowych nad dokonaniem wszelkich niezbędnych czynności, aby internowany nie poniósł żadnej szkody na skutek internowania, o ile chodzi o przygotowanie i prowadzenie procesu lub wykonanie jakiegokolwiek wydanego przez sąd wyroku.

Art. 116.

Każdy internowany będzie mógł być odwiedzany regularnie i możliwie często przede wszystkim przez krewnych. W nagłych przypadkach, zwłaszcza w przypadku zgonu lub ciężkiej choroby któregoś z członków rodziny, internowany będzie mógł, o ile to jest możliwe, udać się do swej rodziny.

ROZDZIAŁ IX

Sankcje karne i dyscyplinarne

Art. 117.

Z zastrzeżeniem postanowień niniejszego rozdziału ustawodawstwo obowiązujące na terytorium, na którym przebywają internowani, stosowane będzie do tych, którzy popełniają przestępstwo w czasie internowania. Jeżeli ustawy, przepisy lub zarządzenia ogólne grożą internowanym karami za czyny nie podlegające karze w razie ich popełnienia przez osoby nie internowane, czyny te mogą spowodować jedynie kary dyscyplinarne.

Internowany może być tylko jeden raz ukarany za ten sam czyn lub na podstawie tego samego oskarżenia.

Art. 118.

Wymierzając karę sądy lub władze uwzględnią w możliwie największej mierze okoliczność, że oskarżony nie jest obywatelem Mocarstwa zatrzymującego. Będą one miały swobodę złagodzenia kary za przestępstwo, o które internowany jest oskarżony, i nie będą obowiązane przestrzegać minimum tej kary. Zabrania się uwięzienia w pomieszczeniach pozbawionych światła dziennego i w ogóle wszelkiego rodzaju okrucieństw.

Internowani, którzy byli ukarani dyscyplinarnie lub sądownie, będą po odbyciu kary traktowani na równi z innymi.

Okres tymczasowego zaarrestowania zalicza się internowanemu na poczet wymierzonej mu kary dyscyplinarnej lub sądowej.

Komitety internowanych będą zawiadamiane o wszczęciu każdego postępowania sądowego przeciwko internowanym, których reprezentują, oraz o jego wyniku.

Art. 119.

Internowanym mogą być wymierzone następujące kary dyscyplinarne:

- 1) grzywna do wysokości 50 procent wynagrodzenia przewidzianego w artykule 95, jednak za okres nie przekraczający 30 dni;
- 2) cofnięcie korzyści przyznanych internowanym, a nie przewidzianych przez niniejszą Konwencję;
- 3) praca przymusowa nie przekraczająca dwóch godzin dziennie nad utrzymaniem porządku w miejscu internowania;
- 4) areszt.

W żadnym przypadku kary dyscyplinarne nie mogą być niehumanitarne, brutalne lub niebezpieczne dla zdrowia internowanych. Przy wymierzaniu ich należy liczyć się z wiekiem, płcią i stanem zdrowia.

Czas trwania jakiegokolwiek poszczególniej kary nie może nigdy przekroczyć trzydziestu następujących po sobie dni, nawet w przypadkach, gdy internowany odpowiada dyscyplinarnie w tym samym postępowaniu za kilka czynów, bez względu na to czy czyny te łączą się ze sobą lub nie.

Art. 120.

Internowani, którzy zbiegli lub usiłowali zbiec, odpowiadają w razie ich ujęcia tylko dyscyplinarnie, nawet w przypadku recydywy. W drodze wyjątku od ustępu 3 artykułu 118 internowani ukarani za ucieczkę lub usiłowanie ucieczki mogą być poddani specjalnemu nadzorowi, pod warunkiem jednak, że nadzór ten nie dotknie stanu ich zdrowia, że odbywać się będzie w miejscu internowania i że nie pozbawi ich żadnej z gwarancji przyznanych im przez niniejszą Konwencję.

Internowani współdziałający w ucieczce lub w usiłowaniu ucieczki podlegają z tego tytułu tylko karze dyscyplinarnej.

Art. 121.

Ucieczka lub usiłowanie ucieczki, nawet w przypadku recydywy, nie będzie uważane za okoliczność obciążającą w razie pociągnięcia internowanego do odpowiedzialności sądowej za przestępstwa popełnione podczas ucieczki. Strony w konflikcie będą czuwać nad tym, aby właściwe władze pobłażliwie oceniały kwestię, czy przestępstwo internowanego ma być karane dyscyplinarnie czy sądownie, zwłaszcza jeżeli chodzi o czyny związane z ucieczką lub usiłowaniem ucieczki.

Art. 122.

Fakty stanowiące naruszenie dyscypliny będą przedmiotem natychmiastowego śledztwa. Nastąpi to zwłaszcza w przypadku ucieczki lub usiłowania ucieczki, a internowany będzie natychmiast po ujęciu przekazany właściwym władzom. W stosunku do wszystkich internowanych tymczasowe zaarrestowanie w razie naruszenia dyscypliny ograniczy się do ścisłego minimum i nie przekroczy dni 14; będzie ono w każdym przypadku zaliczone na poczet wymierzonej kary pozbawienia wolności.

Postanowienia art. 124 i 125 stosować się będą do internowanych, zatrzymanych w areszcie tymczasowym za naruszenie dyscypliny.

Art. 123.

Niezależnie od kompetencji sądów i wyższych władz kary dyscyplinarne wymierzać może tylko komendant miejsca internowania lub odpowiedzialny oficer albo urzędnik, na którego przelana zostanie władza dyscyplinarna. Przed orzeczeniem kary dyscyplinarnej oskarżony internowany będzie dokładnie powiadomiony o zarzucanych mu czynach. Będzie on mógł usprawiedliwić swoje postępowanie, bronić się, zażądać przesłuchania świadków i korzystać w razie potrzeby z pomocy wykwalifikowanego tłumacza. Orzeczenie zostanie ogłoszone w obecności oskarżonego i członka komitetu internowanych.

Pomiędzy ogłoszeniem orzeczenia dyscyplinarnego a jego wykonaniem nie upłynie więcej niż jeden miesiąc.

Jeżeli internowany skazany zostanie ponownie na karę dyscyplinarną, a jedna z tych kar przekracza dni 10, nowa kara może być wykonana po upływie co najmniej trzech dni od wykonania pierwszej kary.

Komendant miejsca internowania prowadzić będzie rejestr orzeczonych kar dyscyplinarnych dostępny dla przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego.

Art. 124.

W żadnym razie internowani nie będą przenoszeni dla odbycia kar dyscyplinarnych do zakładów karnych (więzienia, domy poprawcze, ciężkie roboty itd.). Pomieszczenia, w których internowani odbywać będą kary dyscyplinarne, powinny odpowiadać wymaganiom higieny, zwłaszcza powinny być

zaopatrzone w stosowne poślania; internowani odbywający kary będą mieli możliwość zachowania należytej czystości.

Internowane kobiety odbywać będą kary dyscyplinarne w osobnych pomieszczeniach oddzielnie od mężczyzn i będą pod bezpośrednim dozorem kobiet.

Art. 125.

Internowani ukarani dyscyplinarnie będą mogli odbywać codziennie ćwiczenia fizyczne i przebywać na wolnym powietrzu co najmniej przez dwie godziny. Będą oni mogli poddawać się na swą prośbę codziennym badaniom lekarskim, otrzymają opiekę wymaganą przez ich stan zdrowia i w razie potrzeby zostaną przeniesieni do izb chorych miejsca internowania lub do szpitala.

Wolno im będzie czytać i pisać, jak również wysyłać i przyjmować listy. Natomiast paczki i przekazy pieniężne mogą im być zatrzymane do ukończenia kary; będą one tymczasem powierzone komitetowi internowanych, który odda do izby chorych produkty łatwo psujące się, które znajdują się w tych paczkach.

Żaden internowany ukarany dyscyplinarnie nie może być pozbawiony korzyści wpływających z postanowień artykułów 107 i 143.

Art. 126.

Artykuły od 71 do 76 włącznie stosowane będą przez analogię w razie wszczęcia postępowania przeciwko internowanym znajdującym się na terytorium państwowym Mocarstwa zatrzymującego.

ROZDZIAŁ X

Przenoszenie internowanych

Art. 127.

Przenoszenie internowanych odbywać się będzie zawsze w warunkach humanitarnych. Należy do niego z reguły używać kolei lub innych środków przewozowych oraz zapewnić co najmniej takie warunki, w jakich odbywa się transport wojsk mocarstwa zatrzymującego. Jeżeli wyjątkowo internowani muszą odbywać drogę pieszo, może to nastąpić jedynie wówczas, gdy ich stan fizyczny na to pozwala i gdy nie wywoła to nadmiernego zmęczenia. W czasie przenoszenia Mocarstwo zatrzymujące dostarczy internowanym wody do picia i żywności, dostatecznej pod względem ilości, jakości i urozmaicenia, dla utrzymania ich w dobrym stanie zdrowia, jak również odzieży, odpowiedniego schronienia i niezbędnej opieki lekarskiej. Zastosuje ono wszelkie środki ostrożności w celu zapewnienia ich bezpieczeństwa podczas przenoszenia i sporządzi przed odjazdem pełną listę przeniesionych internowanych.

Chorych, rannych, ułomnych i położnic nie wolno przenosić, jeżeli podróż może ujemnie wpłynąć na ich stan zdrowia, chyba że przeniesienie jest konieczne dla ich bezpieczeństwa.

W razie zbliżania się frontu do miejsca internowania, internowani, którzy się tam znajdują, będą przeniesieni tylko wówczas, gdy ich przeniesienie może się odbyć w warunkach dostatecznego bezpieczeństwa albo gdy pozostanie na miejscu jest niebezpieczniejsze od przeniesienia.

Podjmując decyzję o przeniesieniu internowanych Mocarstwo zatrzymujące powinno liczyć się z ich interesami, a zwłaszcza z tym, aby nie utrudnić ich repatriacji lub powrotu do miejsc zamieszkania.

Art. 128.

W razie przeniesienia internowani będą urzędowo zawiadomieni o swym wyjeździe i o nowym adresie pocztowym; zawiadomienie to będzie im dane tak wcześnie, aby mogli przygotować swoje bagaże i zawiadomić rodziny. Wolno im będzie zabrać rzeczy osobiste, korespondencję i paczki doręczone na ich adres; waga tych bagaży będzie mogła być ograniczona, jeżeli wymagają tego warunki transportu, jednak w żadnym razie nie niżej niż do 25 kg na każdego internowanego.

Korespondencja i paczki, adresowane na ich poprzednie miejsce internowania, będą im bez zwłoki przekazywane.

Komendant miejsca internowania podejmie w porozumieniu z komitetem internowanych konieczne środki w celu przewiezienia zbiorowej własności internowanych i bagaży, których internowani nie będą mogli zabrać z sobą z powodu ograniczenia zarządzonego na podstawie ustępu drugiego niniejszego artykułu.

ROZDZIAŁ XI

Zgony

Art. 129.

Internowani będą mogli składać swoje testamenty odpowiedzialnym władzom, które zapewnią ich przechowanie. W przypadku śmierci internowanych testamenty te zostaną natychmiast przekazane osobom wskazanym przez internowanych. Zgon każdego internowanego zostanie stwierdzony przez lekarza. Sporządzone zostanie świadectwo stwierdzające przyczyny śmierci i okoliczności, w jakich nastąpiła.

Zostanie sporządzony i należyście zarejestrowany urzędowy akt zejścia stosownie do przepisów obowiązujących na terytorium, na którym znajduje się miejsce internowania. Poświadczony za zgodność odpis aktu zejścia przesłany będzie niezwłocznie Mocarstwu opiekuńczemu i Centralnemu Biuru przewidzianemu w artykule 140.

Art. 130.

Władze zatrzymujące czuwać będą nad tym, aby internowanych, zmarłych w niewoli, chowano z należąca czcią, jeżeli to możliwe – z dopełnieniem obzędów ich wyznania, oraz aby ich groby były szanowane, należycie utrzymane i oznaczone w sposób umożliwiający zawsze ich odnalezienie. Zmarli internowani będą grzebani pojedynczo, chyba że na skutek siły wyższej zajdzie konieczność pochowania ich we wspólnym grobie. Palenie zwłok jest dozwolone wyłącznie wówczas, gdy wymagają tego naglące względy higieny lub jeżeli zmarły wyraził taką wolę. O spaleniu zwłok należy uczynić wzmiankę w akcie zejścia internowanego z podaniem motywów. Władze zatrzymujące starannie przechowują prochy i prześlą je rodzinie zmarłych na jej żądanie.

Gdy tylko okoliczności na to pozwolą, a najpóźniej po zakończeniu działań wojennych, Mocarstwo zatrzymujące przekaże za pośrednictwem Biura Informacji przewidzianego w artykule 136 Mocarstwom, do których należeli zmarli internowani, wykazy ich grobów. Wykazy te będą zawierać wszystkie szczegóły potrzebne do zidentyfikowania zmarłych internowanych i do dokładnej lokalizacji ich grobów.

Art. 131.

Po każdym zgonie lub ciężkim zranieniu internowanego, spowodowanych lub przypuszczalnie spowodowanych przez wartę przez innego internowanego lub przez jakąkolwiek inną osobę, jak również po każdym zgonie, którego przyczyny są nieznane, Mocarstwo zatrzymujące przeprowadzi natychmiast urzędowe dochodzenie. Zawiadomienie o tym zostanie natychmiast przesłane Mocarstwu opiekuńczemu. Zebrane zostaną zeznania wszystkich świadków, a sprawozdanie stwierdzające zeznania będzie podane wspomnianemu Mocarstwu do wiadomości.

Jeżeli śledztwo wykaże winę jednej lub więcej osób, Mocarstwo zatrzymujące podejmie wszelkie środki w celu wdrożenia postępowania sądowego przeciwko osobie lub osobom odpowiedzialnym.

ROZDZIAŁ XII

Zwolnienie, repatriacja i leczenie szpitalne w kraju neutralnym

Art. 132.

Mocarstwo zatrzymujące zwolni każdą osobę internowaną z chwilą ustania powodów internowania. Poza tym Strony w konflikcie postarają się zawrzeć podczas działań wojennych porozumienia w celu zwolnienia, repatriacji, powrotu do miejsc zamieszkania lub leczenia szpitalnego w kraju neutralnym pewnych kategorii internowanych, a zwłaszcza dzieci, kobiet ciężarnych, ma-

tek z niemowlętami i małymi dziećmi rannych i chorych oraz internowanych, którzy przeszli długą niewolę.

Art. 133.

Internowanie skończy się możliwie najprędzej po zakończeniu działań wojennych. Jednakże internowani na terytorium Strony w konflikcie, przeciwko którym toczą się dochodzenia karne o przestępstwa podlegające karze nie tylko dyscyplinarnej, będą mogli być zatrzymani do ukończenia postępowania, a w pewnych przypadkach aż do wykonania kary. To samo dotyczy internowanych, którzy zostali skazani poprzednio na kary pozbawienia wolności.

Po zakończeniu działań wojennych lub okupacji Mocarstwo zatrzymujące i Mocarstwa zainteresowane powinny drogą porozumienia utworzyć komisje dla odszukania rozproszonych internowanych.

Art. 134.

Po zakończeniu działań wojennych lub okupacji Wysokie Umawiające się Strony postarają się zapewnić powrót wszystkich internowanych do ich ostatniego miejsca zamieszkania lub ułatwi ich repatriację.

Art. 135.

Mocarstwo zatrzymujące poniesie koszty powrotu zwolnionych internowanych do miejsc, w których zamieszkiwali w chwili internowania, albo jeżeli zostali zatrzymani podczas podróży lub na morzu, koszty konieczne dla ukończenia ich podróży lub powrotu do miejsca wyjazdu. Jeżeli Mocarstwo zatrzymujące odmówi zezwolenia na pozostanie na swym terytorium zwolnionemu internowanemu, który poprzednio miał tam swe stałe miejsce zamieszkania, zapłaci ono koszty repatriacji. Jeżeli jednak internowany woli wrócić do swego kraju na własną odpowiedzialność lub w wykonaniu polecenia swego rządu, Mocarstwo zatrzymujące nie jest obowiązane pokryć kosztów podróży poza granicami jego terytorium. Mocarstwo zatrzymujące nie jest obowiązane do ponoszenia kosztów repatriacji internowanego, który internowany został na własne żądanie.

W przypadku przeniesienia internowanych zgodnie z postanowieniami artykułu 45, Mocarstwo, które ich przenosi, i Mocarstwo, które ich przyjmuje, porozumieją się co do podziału kosztów, jakie każde z nich poniesie.

Wyżej wspomniane postanowienia nie mogą naruszać specjalnych porozumień, jakie Strony w konflikcie mogą zawrzeć ze sobą w sprawie wymiany lub repatriacji swych obywateli pozostających w rękach nieprzyjaciela.

DZIAŁ V

BIURA INFORMACJI I CENTRALNE BIURO INFORMACJI

(...)

TYTUŁ IV

WYKONANIE KONWENCJI

DZIAŁ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 142.

Z zastrzeżeniem środków, które uznają za niezbędne w celu zagwarantowania swego bezpieczeństwa lub sprostania innym słusznym koniecznościom, Mocarstwa zatrzymujące zapewnią najlepsze przyjęcie organizacjom religijnym, stowarzyszeniom pomocy lub wszelkim innym organizacjom, które nieść będą pomoc osobom podlegającym ochronie. Udzielią im one, jak również ich należyście wyznaczonym przedstawicielom wszelkich ułatwień w odwiedzaniu osób podlegających ochronie, w dokonywaniu rozdziału pomocy i materiałów wszelkiego pochodzenia, przeznaczonych dla celów oświatowych, rozrywkowych lub religijnych oraz w pomaganiu im przy organizowaniu zajęć rozrywkowych w miejscach internowania. Stowarzyszenia lub organizacje powyższe będą mogły powstać na terytorium Mocarstwa zatrzymującego bądź w innym kraju albo też mogą one posiadać charakter międzynarodowy. Mocarstwo zatrzymujące będzie mogło ograniczyć ilość stowarzyszeń i organizacji, których delegaci będą upoważnieni do wykonywania swej działalności na jego terytorium i pod jego kontrolą, jednak pod warunkiem, że takie ograniczenie nie przeszkodzi w niesieniu wydatnej pomocy, wystarczającej dla wszystkich osób podlegających ochronie.

Szczególna sytuacja Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w tej dziedzinie będzie zawsze uznana i szanowana.

Art. 143.

Przedstawiciele i delegaci Mocarstw opiekuńczych będą upoważnieni do udawania się do wszystkich miejsc, w których znajdują się osoby podlegające ochronie, zwłaszcza do miejsc internowania, zatrzymania i pracy. Będą oni mieli dostęp do wszystkich pomieszczeń używanych przez osoby podlegające ochronie i będą mogli rozmawiać z nimi bez świadków, a jeśli to będzie konieczne, za pośrednictwem tłumacza.

Odwiedziny te mogą być zabronione tylko ze względu na nagłą konieczności wojskowe i to jedynie wyjątkowo i tymczasowo. Ich częstotliwości i czasu trwania nie wolno ograniczać.

Przedstawicielom i delegatom Mocarstw opiekuńczych pozostawiona będzie całkowita swoboda wyboru miejsc, które życzą sobie odwiedzić. Mocarstwo zatrzymujące lub okupacyjne Mocarstwo opiekuńcze, a w razie potrzeby

Mocarstwo ojczyste osób, które ma się odwiedzać, będą mogły porozumieć się w sprawie dopuszczenia do udziału w tych odwiedzinach rodaków osób internowanych.

Delegaci Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża będą korzystali z tych samych przywilejów. Wyznaczenie tych delegatów wymaga zgody Mocarstwa sprawującego władzę na terytoriach, na których mają oni wykonywać swoje czynności.

Art. 144.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechniać jak najszerzej w swoich krajach w czasie pokoju i podczas wojny tekst niniejszej Konwencji, a w szczególności włączyć jego studiowanie do programu szkolenia wojskowego i jeżeli to możliwe, do programu szkolnictwa cywilnego, aby w ten sposób jej zasady były znane ogółowi ludności. Władze cywilne, wojskowe, policyjne lub inne, które w czasie wojny ponosić będą odpowiedzialność za osoby podlegające ochronie, powinny posiadać tekst Konwencji i otrzymać specjalne wyjaśnienie co do jej postanowień.

Art. 145.

Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie za pośrednictwem Szwajcarskiej Rady Związkowej, a podczas trwania działań wojennych za pośrednictwem Mocarstw opiekuńczych urzędowe przekłady niniejszej Konwencji, jak również ustawy i rozporządzenia, które uznają za stosowne wydać w celu zapewnienia jej wykonania.

Art. 146.

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły lub wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń niniejszej Konwencji, określonych w następnym artykule. Każda Umawiająca się Strona obowiązana będzie poszukiwać osoby podejrzane o popełnienie lub o wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinna ścigać je przed swoimi własnymi sądami niezależnie od obywatelstwa. Będzie ona również mogła, jeżeli woli, wydać te osoby na warunkach przewidzianych przez jej własne ustawodawstwo do osądzenia innej zainteresowanej w ściganiu Umawiającej się Stronie, jeżeli ta Strona posiada dostateczne dowody obciążające przeciwko powyższym osobom.

Każda Umawiająca się Strona podejmie niezbędne środki, aby spowodować zaprzestanie czynów sprzecznych z postanowieniami niniejszej Konwencji, innych niż ciężkie naruszenia, określone w artykule następnym.

We wszystkich okolicznościach oskarżeni korzystać będą z gwarancji procesowych i wolności obrony, które nie będą mniejsze od przewidzianych w artykułach 105 i następujących Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych.

Art. 147.

Za ciężkie naruszenie w rozumieniu artykułu poprzedniego uważa się popełnienie któregośkolwiek z następujących czynów na szkodę osób lub mienia, chronionych przez Konwencję: umyślne zabójstwo, torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne powodowanie wielkich cierpień albo ciężkie zamachy na nietykalność fizyczną lub zdrowie, bezprawne deportacje lub przeniesienia, bezprawne pozbawianie wolności, zmuszanie osoby podlegającej ochronie do służby w siłach zbrojnych Mocarstwa nieprzyjacielskiego, pozbawianie jej prawa do tego, aby była sądzona w sposób słuszny i bezstronny zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji, branie zakładników, niszczenie i przywłaszczenie majątku nie usprawiedliwione koniecznościami wojskowymi i wykonywane na wielką skalę w sposób niedozwolony i samowolny.

Art. 148.

Żadna Umawiająca się Strona nie będzie mogła zwolnić się sama ani zwolnić innej Umawiającej się Strony od odpowiedzialności ciężącej na niej lub na innej umawiającej się Stronie za naruszenia przewidziane w poprzednim artykule.

Art. 149.

Na żądanie jednej ze Stron w konflikcie należy wszcząć śledztwo w trybie, który zostanie ustalony przez zainteresowane Strony, co do każdego zarzuczonego pogwałcenia Konwencji. Jeżeli nie dojdzie do uzgodnienia w sprawie trybu śledztwa, Strony porozumieją się co do wyboru arbitra, który zadecyduje, jaka procedura ma być zastosowana.

Po stwierdzeniu, że pogwałcenie miało istotnie miejsce, Strony w konflikcie możliwie najszybciej położą mu kres i ukróczą je.

DZIAŁ II

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

(...)

Załącznik I

**PROJEKT UKŁADU W SPRAWIE STREF I MIEJSCOWOŚCI
SANITARNYCH I BEZPIECZEŃSTWA**

(...)

Załącznik II

**PROJEKT REGULAMINU POMOCY ZBIOROWEJ
DLA INTERNOWANYCH OSÓB CYWILNYCH**

(...)

Załącznik III

PROTOKÓŁ DODATKOWY*
DO KONWENCJI GENEWSKICH DOTYCZĄCY
OCHRONY OFIAR MIĘDZYNARODOWYCH
KONFLIKTÓW ZBROJNYCH
(PROTOKÓŁ I)

z dnia 8 czerwca 1977 r., Genewa

WSTĘP

Wysokie Umawiające się Strony,

ogłaszając swoje gorące życzenie, by pokój panował między narodami,

przypominając, że każde państwo, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, ma obowiązek powstrzymywania się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby lub użycia siły przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej innego państwa albo w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych, uznając, mimo to, za konieczne potwierdzenie i rozwinięcie postanowień chroniących ofiary konfliktów zbrojnych oraz uzupełnienie środków przewidzianych dla umocnienia stosowania tych postanowień, wyrażając przekonanie, że nic w niniejszym Protokole ani w Konwencjach Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. nie może być rozumiane jako uprawniające lub upoważniające do jakiegokolwiek aktu agresji lub innego użycia siły w sposób niezgodny z Kartą Narodów Zjednoczonych, potwierdzając ponadto, że postanowienia Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. i niniejszego Protokołu muszą być w pełni stosowane we wszystkich okolicznościach wobec wszelkich osób chronionych przez te dokumenty, bez rozróżnienia na niekorzyść wynikającego z charakteru lub przyczyn konfliktu zbrojnego albo motywów głoszonych lub przypisywanych stronom konfliktu, uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia: 8 czerwca 1977 roku.

Data wejścia w życie: 7 grudnia 1978 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 19 września 1991 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 23 kwietnia 1992 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1992 Nr 41 poz. 175.

CZEŚĆ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1.

Zasady ogólne i zakres stosowania

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do przestrzegania i zapewnienia przestrzegania niniejszego Protokołu we wszelkich okolicznościach.

2. W przypadkach nie objętych niniejszym Protokołem i innymi umowami międzynarodowymi osoby cywilne i kombatancki pozostają pod ochroną i władzą zasad prawa międzynarodowego wynikających z ustalonych zwyczajów, zasad humanizmu oraz wymagań powszechnego sumienia.

3. Niniejszy Protokół, który uzupełnia Konwencje genewskie z dnia 12 sierpnia 1949 r. o ochronie ofiar wojny, ma zastosowanie w sytuacjach, o jakich mowa we wspólnym dla tych Konwencji artykule 2.

4. Sytuacje, o jakich mowa w ustępie poprzednim, obejmują konflikty zbrojne, w których ludy walczą przeciw panowaniu kolonialnemu i obcej okupacji oraz przeciw reżimom rasistowskim, wykonując swe prawo do samostanowienia zawarte w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz w Deklaracji w sprawie zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współpracy między państwami, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Art. 2.

Definicje

W rozumieniu niniejszego Protokołu:

- a) „Pierwsza „Konwencja”, „Druga Konwencja”, „Trzecia Konwencja” i „Czwarta Konwencja” oznaczają odpowiednio Konwencję genewską z dnia 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych; Konwencję genewską z dnia 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu; Konwencję genewską z dnia 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych; Konwencję genewską z dnia 12 sierpnia 1949 r. o ochronie osób cywilnych podczas wojny; określenie „Konwencje” oznacza cztery Konwencje genewskie z dnia 12 sierpnia 1949 r. o ochronie ofiar wojny;
- b) określenie „normy prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych” oznacza przepisy zawarte w umowach międzynarodowych, których stronami są strony konfliktu, a także powszechnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego mające zastosowanie do konfliktów zbrojnych;
- c) określenie „Mocarstwo Opiekuńcze” oznacza państwo neutralne lub inne państwo nie będące stroną konfliktu, które zostało wyznaczone

- przez stronę konfliktu i uznane przez stronę przeciwną i które zgodziło się na wykonywanie funkcji przypadających Mocarstwu Opiekuńczemu na mocy Konwencji i niniejszego Protokołu;
- d) określenie „substytut” oznacza organizację, która działa w zastępstwie Mocarstwa Opiekuńczego zgodnie z artykułem 5.

Art. 3.

Początek i zakończenie stosowania

Niezależnie od postanowień obowiązujących zawsze:

- a) Konwencje i niniejszy Protokół mają zastosowanie od początku każdej sytuacji, o jakiej mowa w artykule 1 niniejszego Protokołu;
- b) stosowanie Konwencji i niniejszego Protokołu ustaje na terytorium stron konfliktu z chwilą całkowitego zakończenia działań zbrojnych, a na terytorium okupowanym – z chwilą zakończenia okupacji, z wyjątkiem, w obydwu przypadkach, co do osób, których ostateczne zwolnienie, repatriacja lub ponowne osiedlenie następuje później. Osoby takie korzystają nadal z odpowiednich postanowień Konwencji i niniejszego Protokołu, aż do ostatecznego zwolnienia, repatriacji lub osiedlenia.

Art. 4.

Status prawny stron konfliktu

Stosowanie Konwencji i niniejszego Protokołu, jak też zawieranie umów w nich przewidzianych nie ma wpływu na status prawny stron konfliktu. Okupacja terytorium ani też stosowanie Konwencji i niniejszego Protokołu nie wpływają na status prawny takiego terytorium.

Art. 5.

Ustanowienie mocarstw opiekuńczych i ich substytuta

1. Od początku konfliktu obowiązkiem jego stron jest zapewnienie poszanowania i stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu poprzez system Mocarstw Opiekuńczych, włącznie, między innymi, przez wyznaczenie i uznanie takich mocarstw zgodnie z poniższymi ustępami; Mocarstwa Opiekuńcze mają obowiązek strzec interesów stron konfliktu.

2. Od początku sytuacji, o której mowa w artykule 1, każda strona konfliktu bez zwłoki wyznaczy Mocarstwo Opiekuńcze w celu stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu oraz tak samo bez zwłoki zezwoli na działalność Mocarstwa Opiekuńczego, które uznała za takie po wyznaczeniu go przez stronę przeciwną.

3. Jeżeli Mocarstwo Opiekuńcze nie zostało wyznaczone lub uznane od początku sytuacji, o jakiej mowa w artykule 1, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, nie naruszając praw jakiegokolwiek innej bezstronnej, międzynarodowej organizacji humanitarnej do takiego samego działania,

zaferuje swe dobre usługi stronom konfliktu w celu niezwłocznego wyznaczenia Mocarstwa Opiekuńczego, na jakie zgodzą się strony konfliktu. W tym celu może on między innymi zwrócić się do każdej strony o dostarczenie listy co najmniej pięciu państw, które według tej strony mogłyby działać w jej imieniu jako Mocarstwo Opiekuńcze w stosunkach ze stroną przeciwną, oraz zwrócić się do każdej ze stron przeciwnych o dostarczenie listy co najmniej pięciu państw, które uznałyby one za Mocarstwo Opiekuńcze drugiej strony; takie listy powinny być przekazane Komitetowi w ciągu dwóch tygodni od chwili otrzymania prośby; Komitet porówna listy i zwróci się o uzyskanie zgody każdego państwa wymienionego na obydwu listach.

4. Jeżeli mimo powyższego nie ma Mocarstwa Opiekuńczego, strony konfliktu przyjmą bez zwłoki ofertę do działania w charakterze substytutu, którą może złożyć Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub jakkolwiek inna organizacja dająca pełne gwarancje bezstronności i skuteczności, po odpowiednich konsultacjach z wymienionymi stronami i z uwzględnieniem wyników konsultacji. Działalność takiego substytutu jest uzależniona od zgody stron konfliktu; strony dołożą wszelkich starań, by ułatwić substytutowi działania w wykonywaniu zadań, zgodnie z Konwencjami i niniejszym Protokołem.

5. Zgodnie z artykułem 4 wyznaczenie i uznanie Mocarstw Opiekuńczych w celu stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu nie ma wpływu na status prawny stron konfliktu ani też żadnego terytorium, w tym też terytorium okupowanego.

6. Utrzymywanie stosunków dyplomatycznych między stronami konfliktu ani też powierzenie ochrony interesów strony i jej obywateli państwu trzeciemu, zgodnie z normami prawa międzynarodowego dotyczącego stosunków dyplomatycznych, nie stanowią przeszkody w wyznaczeniu Mocarstwa Opiekuńczego dla celów stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu.

7. Każda następną wzmianka w niniejszym Protokole o Mocarstwie Opiekuńczym obejmuje również substytutu.

Art. 6.

Personel wykwalifikowany

1. Wysokie Umawiające się Strony podejmą również w czasie pokoju wysiłki, przy współdziałaniu krajowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężyca, Czerwonego Lwa i Słońca) dla wyszkolenia wykwalifikowanego personelu w celu ułatwienia stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu, a zwłaszcza działalności Mocarstw Opiekuńczych.

2. Rekrutacja i szkolenie takiego personelu podlegają jurysdykcji wewnętrznej.

3. Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża będzie posiadał do dyspozycji Wysokich Umawiających się Stron listy osób wyszkolonych, sporządzone i nadesłane dla tego celu przez Wysokie Umawiające się Strony.

4. Warunki dotyczące użycia takiego personelu poza terytorium państwa powinny być w każdym wypadku przedmiotem odrębnych umów między zainteresowanymi stronami.

Art. 7.

Spotkania

Depozytariusz niniejszego Protokołu na prośbę jednej lub większej liczby Wysokich Umawiających się Stron i za zgodą większości tych stron zwoła spotkanie Wysokich Umawiających się Stron dla rozważenia ogólnych problemów dotyczących stonowania Konwencji i niniejszego Protokołu.

CZEŚĆ II

RANNI, CHORZY I ROZBITKOWIE

DZIAŁ I

OGÓLNA OCHRONA

Art. 8.

Terminologia

W rozumieniu niniejszego Protokołu:

- a) określenia „ranni” i „chorzy” oznaczają osoby zarówno wojskowe, jak i cywilne, które z powodu urazu, choroby albo innej ułomności lub zakłócenia czynności fizycznych czy umysłowych potrzebują opieki lub pomocy medycznej i które powstrzymują się od jakichkolwiek działań wrogich. Określenia te obejmują również przypadki macierzyństwa, noworodków oraz inne osoby, które mogą potrzebować bezpośredniej opieki lub pomocy medycznej, takie jak ułomni oraz kobiety ciężarne, i które powstrzymują się od jakichkolwiek działań wrogich;
- b) określenie „rozbitkowie” oznacza osoby zarówno wojskowe, jak i cywilne, które w wyniku wypadku, jaki spotkał ich samych lub przewożącego je statek wodny lub powietrzny, znajdują się w niebezpieczeństwie na morzu lub na innych wodach i które powstrzymują się od jakichkolwiek działań wrogich. Osoby te, pod warunkiem dalszego powstrzymywania się od takiego udziału, są w czasie ich ratowania nadal uważane za rozbitków do chwili uzyskania innego statusu zgodnie z Konwencją lub niniejszym Protokołem;
- c) określenie „personel medyczny” oznacza osoby wyznaczone przez stronę konfliktu do celów medycznych, wyliczonych w pkt (e), lub do kierowania formacjami medycznymi albo do zarządzania lub kierowania

- transportem medycznym. Takie wyznaczenie może mieć charakter stały lub czasowy. Określenie to obejmuje:
- i) personel medyczny, wojskowy lub cywilny strony konfliktu, włącznie z personelem określonym w Pierwszej i Drugiej Konwencji, oraz personel wyznaczony do udziału w organizacjach obrony cywilnej;
  - ii) personel medyczny narodowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężyca, Czerwonego Lwa i Słońca) i innych krajowych dobrowolnych stowarzyszeń pomocy, należycie uznanych i upoważnionych przez stronę konfliktu;
  - iii) personel medyczny formacji medycznych lub transportu medycznego, o jakich mowa w ustępie 2 artykułu 9;
- d) określenie „personel duchowny” oznacza osoby wojskowe lub cywilne, takie jak kapelani, które poświęcają się wyłącznie swej działalności duszpasterskiej i są przydzielone:
- i) do sił zbrojnych strony konfliktu;
  - ii) do jednostek medycznych lub transportu medycznego strony konfliktu;
  - iii) do jednostek medycznych lub transportu medycznego wymienionych w ustępie 2 artykułu 9; lub
  - iv) do organizacji obrony cywilnej strony konfliktu. Przydzielenie personelu duchownego, do którego zastosowanie mają odpowiednie postanowienia punktu (k), może mieć charakter stały lub czasowy;
- e) określenie „jednostki medyczne” oznacza zakłady i inne formacje wojskowe lub cywilne, organizowane dla celów medycznych, takich jak poszukiwanie, zbieranie, przenoszenie, badanie i leczenie – włącznie z pierwszą pomocą – rannych, chorych i rozbitków, jak też do zapobiegania chorobom. Określenie to obejmuje przykładowo szpitale i inne podobne jednostki, ośrodki przetaczania krwi, ośrodki medycyny zapobiegawczej oraz instytuty, ośrodki zaopatrzenia medycznego, a także składnice materiałów medycznych i artykułów farmaceutycznych takich jednostek. Jednostki medyczne mogą być nieruchome lub ruchome, stałe lub czasowe;
- f) określenie „transport medyczny” oznacza przenoszenie na lądzie, na wodzie lub w powietrzu chronionych przez Konwencje i niniejszy Protokół rannych, chorych, rozbitków, personelu medycznego i duchownego, a także wyposażenia i zaopatrzenia medycznego;
- g) określenie „środek transportu medycznego” oznacza każdy środek transportu wojskowy lub cywilny, stały lub czasowy, przydzielony wyłącznie do transportu medycznego i pozostający pod kontrolą właściwej władzy strony konfliktu;
- h) określenie „pojazd sanitarny” oznacza każdy lądowy środek transportu medycznego;

- i) określenie „statek i łódź sanitarna” oznacza każdy wodny środek transportu medycznego;
- j) określenie „sanitarny statek powietrzny” oznacza każdy powietrzny środek transportu medycznego;
- k) określenia „stały personel medyczny”, „stałe jednostki medyczne” i „stałe środki transportu medycznego” oznaczają ten personel, te jednostki i środki, które zostały wyznaczone do celów medycznych na czas nieokreślony. Określenia „czasowy personel medyczny”, „czasowe jednostki medyczne” i „czasowe środki transportu medycznego” oznaczają ten personel, te jednostki i środki, które przeznaczone są wyłącznie do celów medycznych na okresy ograniczone, przez cały czas trwania takich okresów. Jeżeli nie określono inaczej, określenia „personel medyczny”, „jednostki medyczne” i „środki transportu medycznego” obejmują zarówno kategorie stałe, jak i czasowe;
- l) określenie „znak rozpoznawczy” oznacza znak rozpoznawczy czerwonego krzyża, czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca na białym tle, gdy jest on używany do ochrony jednostki medycznej i środków transportu, personelu medycznego lub duchownego oraz jego wyposażenia i zaopatrzenia;
- m) określenie „sygnał rozpoznawczy” oznacza każdy środek sygnalizacji przeznaczony wyłącznie do umożliwienia identyfikacji jednostek medycznych i środków transportu, przewidziany w rozdziale III załącznika I do niniejszego Protokołu.

Art. 9.

Dziedzina stosowania

1. Niniejsza część, której postanowienia mają na celu polepszenie losu rannych, chorych i rozbitków, ma zastosowanie do tych wszystkich, którzy znajdują się w sytuacji, o jakiej mowa w artykule 1, bez czynienia różnic na niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, płci, języka, religii lub wiary, poglądów politycznych lub innych, narodowości lub pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub innych sytuacji albo jakichkolwiek innych podobnych kryteriów.

2. Odpowiednie postanowienia artykułów 27 i 32 Pierwszej Konwencji mają zastosowanie do stałych jednostek medycznych i środków transportu (innych niż statki szpitalne, do których stosuje się artykuł 25 Drugiej Konwencji) oraz ich personelu, oddanych do dyspozycji strony konfliktu w celach humanitarnych:

- a) przez państwo neutralne lub inne państwo, które nie jest stroną danego konfliktu;
- b) przez uznane i upoważnione stowarzyszenie pomocy takiego państwa;
- c) przez bezstronną międzynarodową organizację humanitarną.

Art. 10.

Ochrona i leczenie

1. Wszyscy ranni, chorzy i rozbitkowie, niezależnie od tego, do jakiej strony należą, powinni być szanowani i chronieni.

2. We wszelkich okolicznościach powinni oni być traktowani humanitarnie oraz otrzymywać w możliwie największym rozmiarze i najkrótszym czasie leczenie, jakiego wymaga ich stan. Nie należy czynić między nimi różnic innych niż oparte na względach medycznych.

Art. 11.

Ochrona osób

1. Zdrowie fizyczne i umysłowe oraz integralność osób, które znajdują się we władzy strony przeciwnej lub które są internowane, zatrzymane lub w inny sposób pozbawione wolności z powodu sytuacji, o jakiej mowa w artykule 1, nie powinny być narażone na niebezpieczeństwo spowodowane nie usprawiedliwionym działaniem lub zaniechaniem. Dlatego też zabronione jest poddawanie osób wymienionych w niniejszym artykule leczeniu medycznemu, które nie jest uzasadnione ich stanem zdrowia ani nie jest zgodne z takimi powszechnie uznanymi standardami medycznymi, jakie strona stosująca takie leczenie zastosowałaby w podobnych warunkach medycznych do swych własnych obywateli nie będących pozbawionymi wolności w jakikolwiek sposób.

2. W szczególności zabronione jest dokonywanie na takich osobach, nawet za ich zgodą:

- a) okaleczeń fizycznych;
- b) doświadczeń medycznych lub naukowych;
- c) pobierania tkanki lub organów do transplantacji; chyba że działania takie są usprawiedliwione w myśl warunków przewidzianych w ustępie 1.

3. Wyjątki od zakazu przewidzianego w ustępie 2 pkt (c) mogą być czynione jedynie w wypadku dawania krwi do transfuzji albo skóry do przeszczepu, jeżeli ma to charakter dobrowolny i nie jest wynikiem przymusu lub przekonywania, i to tylko w celach leczniczych, w warunkach zgodnych z ogólnie uznanymi standardami medycznymi i pod kontrolą sprawowaną w interesie zarówno dawcy, jak i biorcy.

4. Każde umyślne działanie lub zaniechanie, które poważnie zagraża zdrowiu fizycznemu lub umysłowemu albo integralności jakiegokolwiek osoby znajdującej się we władzy strony innej niż ta, od jakiej zależy, i które narusza jakikolwiek zakaz wymieniony w ustępach 1 i 2 lub nie przestrzega wymogów przewidzianych w ustępie 3, stanowi ciężkie naruszenie niniejszego Protokołu.

5. Osoby określone w ustępie 1 mają prawo odmowy poddania się jakiegokolwiek zabiegowi chirurgicznemu. W razie odmowy personel medyczny powinien podjąć wysiłki celem uzyskania pisemnego oświadczenia stwierdzającego taką odmowę, podpisanego przez pacjenta lub uznanego przez niego.

6. Każda strona konfliktu powinna prowadzić rejestr medyczny każdego oddania krwi do transfuzji lub skóry do przeszczepu dokonanego przez osoby, o jakich mowa w ustępie 1, jeżeli oddanie takie nastąpiło na odpowiedzialność tej strony. Ponadto każda strona konfliktu powinna podjąć wysiłki mające na celu prowadzenie rejestru wszystkich czynności medycznych podjętych wobec każdej osoby internowanej, zatrzymanej lub w inny sposób pozbawionej wolności z powodu sytuacji, o jakiej mowa w artykule 1. Rejestry takie powinny być w każdym czasie dostępne do wglądu Mocarstwu Opiekuńczemu.

Art. 12.

Ochrona formacji medycznych

1. Jednostki medyczne powinny być zawsze szanowane i chronione oraz nie mogą być przedmiotem ataku.

2. Ustęp 1 stosuje się do cywilnych jednostek medycznych, jeżeli:

- a) należą do jednej ze stron konfliktu;
- b) są uznane i upoważnione przez właściwą władzę jednej ze stron konfliktu; albo
- c) są upoważnione zgodnie z ustępem 2 artykułu 9 niniejszego Protokołu lub z artykułem 27 Pierwszej Konwencji.

3. Wzywa się strony konfliktu do wzajemnego powiadamiania o rozmieszczeniu ich stałych jednostek medycznych. Brak takiego powiadomienia nie zwalnia żadnej ze stron od obowiązku przestrzegania postanowień ustępu 1.

4. W żadnych okolicznościach nie wolno używać jednostek medycznych do ochrony celów wojskowych przed atakiem. W miarę możliwości strony konfliktu zapewnią, by jednostki medyczne były tak rozmieszczone, aby ataki przeciw celom wojskowym nie zagrażały ich bezpieczeństwu.

Art. 13.

Ustanie ochrony cywilnych jednostek medycznych

1. Ochrona, do jakiej są uprawnione cywilne jednostki medyczne, może ustać tylko wtedy, gdy są one używane, poza ramami swej funkcji humanitarnej, do działań szkodliwych dla nieprzyjaciela. Ochrona może ustać jednak dopiero po ostrzeżeniu ustalającym, jeśli jest to możliwe, rozsądny termin oraz gdy ostrzeżenie to zostało zignorowane.

2. Następujących działań nie uważa się za szkodliwe dla nieprzyjaciela:

- a) faktu wyposażenia personelu jednostek w lekką broń osobistą do obrony własnej lub rannych i chorych, znajdujących się pod jego opieką;
- b) ochrony formacji przez wartownika, wartę lub eskortę;
- c) znajdowania się w jednostce lekkiej broni i amunicji odebranych rannym i chorym, a nie przekazanych jeszcze właściwej służbie;
- d) przebywania w jednostce, z powodów medycznych, członków sił zbrojnych lub innych kombatantów.

Art. 14.

Ograniczenie rekwizycji cywilnych jednostek medycznych

1. Mocarstwo Okupacyjne ma obowiązek zapewnienia zaspokojenia medycznych potrzeb ludności cywilnej na okupowanym terytorium.

2. Mocarstwo Okupacyjne nie może przeto rekwirować cywilnych jednostek medycznych, ich wyposażenia, materiałów lub usług ich personelu, dopóki te środki są konieczne do zaspokojenia medycznych potrzeb ludności cywilnej i do zapewnienia kontynuacji opieki medycznej nad rannymi i chorymi, którzy są już leczeni.

3. Pod warunkiem dalszego przestrzegania ogólnego przepisu zawartego w ustępie 2, Mocarstwo Okupacyjne może zarekwirować wymienione środki, jeżeli spełnione są następujące warunki szczegółowe:

- a) środki te są konieczne do właściwego i niezwłocznego leczenia rannych i chorych członków sił zbrojnych Mocarstwa Okupacyjnego lub jeńców wojennych;
- b) rekwizycja trwa tylko tak długo, jak długo występuje taka konieczność; oraz
- c) niezwłocznie poczynione zostaną kroki w celu zapewnienia dalszego zaspokajania potrzeb medycznych ludności cywilnej oraz leczonych rannych i chorych, których dotyka rekwizycja.

Art. 15.

Ochrona cywilnego personelu medycznego i duchownego

1. Cywilny personel medyczny korzysta z poszanowania i ochrony.

2. W razie potrzeby należy udzielić cywilnemu personelowi medycznemu wszelkiej możliwej pomocy na obszarze, na którym cywilna działalność medyczna została zakłócona wskutek walk.

3. Mocarstwo Okupacyjne udzieli cywilnemu personelowi medycznemu na okupowanych terytoriach wszelkiej pomocy, by umożliwić mu jak najlepsze wykonywanie jego humanitarnego posłannictwa. Mocarstwo Okupacyjne nie może żądać, by wykonując tę misję personel ten dawał pierwszeństwo leczeniu kogokolwiek z innych względów niż medyczne. Nie może on być zmuszany do wykonywania zadań, które są niezgodne z jego humanitarnym posłannictwem.

4. Cywilny personel medyczny powinien mieć dostęp wszędzie tam, gdzie jego usługi są potrzebne, z zachowaniem środków nadzoru i bezpieczeństwa, jakie zainteresowana strona konfliktu uzna za konieczne.

5. Cywilny personel duchowny korzysta z poszanowania i ochrony. Stosuje się do niego postanowienia Konwencji i niniejszego Protokołu dotyczące ochrony i identyfikacji personelu medycznego.

Art. 16.

Ogólna ochrona działalności medycznej

1. Bez względu na sytuację nikt nie może być karany za działalność o charakterze medycznym zgodną z etyką medyczną, niezależnie od tego, kto korzysta z takiej opieki.

2. Osoby zajmujące się działalnością medyczną nie mogą być zmuszane do czynów lub prac sprzecznych z zasadami etyki medycznej lub z innymi przepisami medycznymi mającymi na celu dobro rannych i chorych albo z postanowieniami Konwencji lub niniejszego Protokołu, ani też do powstrzymania się od wykonywania czynności lub prac wymaganych przez te przepisy i postanowienia.

3. Żadna osoba zajmująca się działalnością medyczną nie może być zmuszana do udzielania komukolwiek należącemu do strony przeciwnej lub do własnej strony – poza przypadkami przewidzianymi przez prawo tej ostatniej – informacji dotyczących rannych i chorych, którzy znajdują się lub byli pod jej opieką, jeżeli informacje takie mogłyby jej zdaniem okazać się szkodliwe dla danych pacjentów lub ich rodzin. Jednakże przepisy o obowiązkowym zgłaszaniu chorób zakaźnych powinny być przestrzegane.

Art. 17.

Rola ludności cywilnej i stowarzyszeń pomocy

1. Ludność cywilna powinna okazywać poszanowanie rannym, chorym i rozbitkom, nawet jeśli należą oni do strony przeciwnej, i nie dopuszczać się w stosunku do nich żadnych aktów przemocy. Ludności cywilnej oraz stowarzyszeniom pomocy, takim jak krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca), należy zezwolić – nawet z ich własnej inicjatywy – na zbieranie rannych, chorych i rozbitków oraz opiekę nad nimi, również na obszarach objętych inwazją lub okupacją. Nikt nie może być krzywdzony, ścigany, skazany ani karany z powodu takiej humanitarnej działalności.

2. Strony konfliktu mogą zwrócić się do ludności cywilnej i stowarzyszeń pomocy, o jakich mowa w ustępie 1, o zbieranie rannych, chorych i rozbitków i opiekę nad nimi oraz o poszukiwanie zabitych i wskazywanie miejsc, w których się oni znajdują. Strony konfliktu zapewnią ochronę i niezbędne ułatwienia tym, którzy odpowiedzą na takie wezwanie. Jeżeli strona przeciwna uzyska lub odzyska kontrolę nad obszarem, zapewni ona taką ochronę i ułatwienia na tak długo, jak to będzie potrzebne.

Art. 18.

Identyfikacja

1. Każda strona konfliktu powinna dołożyć starań, aby personel medyczny i duchowny oraz medyczne jednostki i środki transportu były rozpoznawalne.

2. Każda strona konfliktu powinna także dołożyć starań, aby ustanowić i wprowadzić w życie metody i zasady postępowania, które umożliwią rozpoznanie jednostek medycznych i środków transportu, używających znaku rozpoznawczego i sygnałów rozpoznawczych.

3. Na terytorium okupowanym i na obszarach, na których toczą się walki lub zachodzi prawdopodobieństwo, że będą się toczyć, cywilny personel medyczny i duchowny powinien być rozpoznawalny poprzez znak rozpoznawczy i kartę tożsamości potwierdzającą jego status.

4. Za zgodą uprawnionej władzy jednostki medyczne i środki transportu powinny być oznaczone znakiem rozpoznawczym. Statki i łodzie, o jakich mowa w artykule 22 niniejszego Protokołu, powinny być oznakowane stosownie do postanowień Drugiej Konwencji.

5. Obok znaku rozpoznawczego strona konfliktu może, jak przewiduje rozdział III załącznika 1 do niniejszego Protokołu, zezwolić na używanie sygnałów rozpoznawczych dla identyfikacji jednostek medycznych i środków transportu. W drodze wyjątku, w szczególnych przypadkach, o jakich mowa w tym rozdziale, środki transportu medycznego mogą używać sygnałów rozpoznawczych bez stosowania znaku rozpoznawczego.

6. Stosowanie postanowień ustępów 1 do 5 niniejszego artykułu podlega rozdziałom I do III załącznika 1 do niniejszego Protokołu. Sygnały określone w rozdziale III tego załącznika i przeznaczone do wyłącznego użytku jednostek medycznych i środków transportu nie mogą być używane – poza wyjątkami przewidzianymi tamże – do innych celów niż identyfikacja jednostek medycznych i środków transportu określonych w tym rozdziale.

7. Postanowienia niniejszego artykułu nie uprawniają do szerszego stosowania znaku rozpoznawczego w czasie pokoju, niż to określa artykuł 44 Pierwszej Konwencji.

8. Postanowienia Konwencji i niniejszego Protokołu dotyczące nadzoru nad stosowaniem znaku rozpoznawczego i zapobiegania oraz karania za jego nadużywanie stosuje się do sygnałów rozpoznawczych.

Art. 19.

Państwa neutralne i inne państwa nie będące stronami konfliktu

Państwa neutralne i inne państwa nie będące stronami konfliktu będą stosowały odpowiednie postanowienia niniejszego Protokołu do osób chronionych przez niniejszą część, które mogą być przyjęte lub internowane na ich terytorium, i do zmarłych osób stron konfliktu, które zostaną znalezione.

Art. 20.

Zakaz represji

Zabronione są represje przeciwko osobom i dobrom chronionym przez niniejszą część.

DZIAŁ II

TRANSPORT MEDYCZNY

Art. 21.

Pojazdy sanitarne

Pojazdy sanitarne korzystają z takiego samego poszanowania i ochrony, jaki przewidziany jest przez Konwencje i niniejszy Protokół dla ruchomych jednostek medycznych.

Art. 22.

Statki szpitalne i łodzie ratownictwa przybrzeżnego

1. Postanowienia Konwencji dotyczące:
  - a) statków, o których mowa w artykułach 22, 24, 25 i 27 Drugiej Konwencji;
  - b) ich łodzi ratunkowych i innych ich łodzi;
  - c) ich personelu i załogi; oraz
  - d) rannych, chorych i rozbitków znajdujących się na pokładzie mają zastosowanie również wtedy, gdy te statki lub łodzie przewożą cywilnych rannych, chorych i rozbitków, nie należących do żadnej z kategorii wymienionych w artykule 13 Drugiej Konwencji. Takie osoby cywilne nie mogą jednak być przekazane stronie innej niż własna ani też wzięte do niewoli na morzu. Jeżeli znajdują się one we władzy strony konfliktu innej niż ich własna, będzie miała do nich zastosowanie Czwarta Konwencja i niniejszy Protokół.
2. Ochrona zapewniona przez Konwencje statkom, o których mowa w artykule 25 Drugiej Konwencji, rozciąga się również na statki szpitalne oddane do dyspozycji stronie konfliktu na cele humanitarne:
  - a) przez państwo neutralne lub inne państwo nie będące stroną konfliktu; albo
  - b) przez bezstronną międzynarodową organizację humanitarną, pod warunkiem, w obu tych wypadkach, przestrzegania wymogów określonych w tym artykule.
3. Łodzie, o jakich mowa w artykule 27 Drugiej Konwencji, korzystają z ochrony także wtedy, gdy nie dokonano zawiadomienia przewidzianego w tym artykule. Stronom konfliktu proponuje się jednak, by powiadamiały się wzajemnie o wszelkich szczegółach dotyczących takich łodzi, które ułatwiłyby ich identyfikację i rozpoznanie.

Art. 23.

Inne statki i łodzie sanitarne

1. Statki i łodzie sanitarne, inne niż wymienione w artykule 22 niniejszego Protokołu i w artykule 38 Drugiej Konwencji, powinny być zarówno

na morzu, jak i na innych wodach szanowane i chronione w sposób przewidziany przez Konwencje i niniejszy Protokół w odniesieniu do ruchomych jednostek sanitarnych. Ponieważ ich ochrona może być skuteczna jedynie wtedy, gdy zostaną one zidentyfikowane i rozpoznane jako statki lub łodzie sanitarne, powinny być oznaczone znakiem rozpoznawczym oraz stosować się, w miarę możliwości, do postanowień artykułu 43 ustęp 2 Drugiej Konwencji.

2. Statki i łodzie, o jakich mowa w ustępie 1, podlegają prawom wojny. Każdy okręt wojenny pływający na powierzchni, zdolny do bezpośredniego wymuszenia wykonania swego polecenia, może wydać rozkaz zatrzymania się, oddalenia się lub obrania określonego kursu; one zaś powinny stosować się do takiego polecenia. Takie statki i łodzie nie mogą być w jakikolwiek sposób odrywane od swych zadań medycznych, dopóki są potrzebne dla rannych, chorych i rozbitków znajdujących się na ich pokładzie.

3. Ochrona przewidziana w ustępie 1 ustaje jedynie w warunkach określonych w artykułach 34 i 35 Drugiej Konwencji. Wyrażna odmowa wykonania polecenia wydanego zgodnie z ustępem 2 stanowi działanie na szkodę nieprzyjaciela w rozumieniu artykułu 34 Drugiej Konwencji.

4. Strona konfliktu może powiadomić stronę przeciwną, możliwie najwcześniej przed wypłynięciem, o nazwie, danych technicznych, przewidywanej godzinie wypłynięcia, kursie i przybliżonej prędkości statku lub łodzi sanitarnej, zwłaszcza gdy dotyczy to statków przekraczających wyporność 2000 ton brutto, jak również może podać wszelkie inne informacje, które mogłyby ułatwić identyfikację i rozpoznanie. Strona przeciwna powinna potwierdzić odbiór tych informacji.

5. Postanowienia artykułu 37 Drugiej Konwencji mają zastosowanie do personelu medycznego i duchownego znajdującego się na pokładzie takich statków i łodzi.

6. Postanowienia Drugiej Konwencji mają zastosowanie do rannych, chorych i rozbitków, należących do kategorii, o jakich mowa w artykule 13 Drugiej Konwencji i w artykule 44 niniejszego Protokołu, którzy znajdują się na pokładzie takich statków i łodzi sanitarnych. Cywilni – ranni, chorzy i rozbitkowie – którzy nie należą do żadnej z kategorii wymienionych w artykule 13 Drugiej Konwencji, nie powinni, jeżeli znajdują się na morzu, być przekazywani stronie konfliktu, która nie jest ich własna, ani być zmuszani do opuszczenia statku; jeżeli znajdują się oni we władzy strony konfliktu innej niż ich własna, zastosowanie ma Czwarta Konwencja i niniejszy Protokół.

Art. 24.

Ochrona powietrznych statków sanitarnych

Powietrzne statki sanitarne będą szanowane i chronione stosownie do postanowień niniejszej części.

Art. 25.

Powietrzne statki sanitarne na obszarach nie opanowanych przez stronę przeciwną

Na obszarach lądowych faktycznie kontrolowanych przez siły przyjazne lub na obszarach morskich nie kontrolowanych faktycznie przez stronę przeciwną, a także w przestrzeni powietrznej nad takimi obszarami, poszanowanie i ochrona powietrznych statków sanitarnych strony w konflikcie nie zależy od porozumienia ze stroną przeciwną. Jednak dla większego bezpieczeństwa strona konfliktu używająca swych powietrznych statków sanitarnych na tych obszarach może przekazać stronie przeciwnej informacje przewidziane w artykule 29, zwłaszcza zaś, kiedy statki takie dokonują lotów, w czasie których dostają się w zasięg systemów broni „ziemia-powietrze” strony przeciwnej.

Art. 26.

Powietrzne statki sanitarne w strefach styczności lub strefach podobnych

1. W tych częściach strefy styczności, które są faktycznie kontrolowane przez siły przyjazne, a także w strefach, nad którymi faktyczna kontrola nie jest wyraźnie ustalona przez żadne siły, oraz w przestrzeni powietrznej nad tymi strefami ochrona powietrznych statków sanitarnych może być w pełni skuteczna jedynie w drodze uprzedniego porozumienia między właściwymi władzami wojskowymi stron konfliktu, przewidzianego w artykule 29. W razie braku takiego porozumienia, powietrzne statki sanitarne działają na własne ryzyko; statki te powinny jednak być szanowane, gdy zostaną rozpoznane jako powietrzne statki sanitarne.

2. Wyrażenie „strefa styczności” oznacza każdą strefę na lądzie, gdzie wysunięte części sił przeciwnych są ze sobą w styczności, zwłaszcza gdy są one narażone na bezpośredni ostrzał z ziemi.

Art. 27.

Powietrzne statki sanitarne w strefach kontrolowanych przez stronę przeciwną

1. Powietrzne statki sanitarne strony konfliktu podlegają ochronie podczas przelotu nad strefami lądowymi lub morskimi fizycznie kontrolowanymi przez stronę przeciwną, pod warunkiem uprzedniego otrzymania zgody na takie loty od właściwej władzy strony przeciwnej.

2. Powietrzny statek sanitarny, który wskutek błędu w nawigacji lub wyższej konieczności dotyczącej bezpieczeństwa lotu przelatuje nad strefą faktycznie kontrolowaną przez stronę przeciwną bez porozumienia lub w odstępstwie od warunków porozumienia przewidzianego w ustępie 1, powinien podjąć wszelkie wysiłki dla zidentyfikowania siebie i powiadomienia strony przeciwnej o zaistniałych okolicznościach. Z chwilą gdy taki sanitarny statek

powietrzny zostanie rozpoznany przez stronę przeciwną, powinna ona podjąć wszelkie uzasadnione wysiłki, aby wydać rozkaz lądowania lub wodowania, przewidziany w artykule 30 ustęp 1, lub przedsięwziąć inne środki w celu zabezpieczenia swych własnych interesów – w obydwu wypadkach – dać statkowi powietrznemu czas na podporządkowanie się rozkazowi przed podjęciem ataku przeciwko niemu.

Art. 28.

Ograniczenia w używaniu powietrznych statków sanitarnych

1. Zabrania się stronom konfliktu używania swych powietrznych statków sanitarnych do prób uzyskania korzyści wojskowych kosztem strony przeciwnej. Obecność powietrznych statków sanitarnych nie może być wykorzystywana do prób ochrony celów wojskowych przed atakiem.

2. Powietrzne statki sanitarne nie powinny być używane do zbierania lub przekazywania danych wywiadowczych i nie powinny przewozić wyposażenia przeznaczonego do tego celu. Zabrania się im przewożenia osób lub ładunku nie objętych definicją zawartą w artykule 8 punkt (f). Nie uważa się za zakazane przewożenie na pokładzie rzeczy osobistych osób przewożonych lub wyposażenia przeznaczonego wyłącznie dla ułatwienia nawigacji, łączności lub identyfikacji.

3. Powietrzne statki sanitarne nie mogą przewozić innej broni niż lekka i amunicji, odebranych rannym, chorym i rozbitkom, znajdującym się na pokładzie i nie przekazanym jeszcze właściwej służbie, oraz takiej lekkiej broni osobistej, jaka może być konieczna do umożliwienia personelowi medycznemu znajdującemu się na pokładzie obrony własnej i powierzonych mu rannych, chorych i rozbitków.

4. Podczas wykonywania lotów, o których mowa w artykułach 26 i 27, powietrzne statki sanitarne nie powinny być używane do poszukiwania rannych, chorych i rozbitków, jeżeli odmiennie nie stanowi wcześniejsze porozumienie ze stroną przeciwną.

Art. 29.

Zawiadomienia i porozumienia dotyczące powietrznych statków sanitarnych

1. Zawiadomienia przewidziane w artykule 25 albo wezwania do zawarcia uprzedniego porozumienia, przewidziane w artykułach 26, 27, 28 (ustęp 4) lub 31 powinny określać przewidywaną liczbę powietrznych statków sanitarnych, plany ich lotu oraz środki rozpoznania i być rozumiane w taki sposób, aby każdy lot był wykonywany zgodnie z artykułem 28.

2. Strona otrzymująca zawiadomienie dokonane w myśl artykułu 25 niezwłocznie powinna potwierdzić jego odbiór.

3. Strona otrzymująca prośbę dotyczącą zawarcia uprzedniej umowy zgodnie z artykułami 26, 27 lub 31 bądź też artykułem 28 ustęp 4 powinna możliwie najszybciej powiadomić stronę, która skierowała prośbę:

- a) że wyraża zgodę stosownie do prośby;
- b) że odrzuca prośbę; albo
- c) że proponuje uzasadnioną zmianę. Może również proponować zakaz lub ograniczenie innych lotów w tej strefie przez określony czas. Jeśli strona, która wezwanie przedstawiła, przyjmuje propozycje alternatywne, powinna przekazać drugiej stronie swoją zgodę.

4. Strony poczynią niezbędne kroki w celu szybkiego przekazania powiadomień i zawarcia porozumień.

5. Strony poczynią również niezbędne kroki, by istotna treść tych powiadomień i umów została szybko przekazana zainteresowanym jednostkom wojskowym i by zostały one poinformowane o środkach identyfikacji używanych przez wchodzące w grę powietrzne statki sanitarne.

Art. 30.

Łądowanie i inspekcja powietrznych statków sanitarnych

1. Powietrzne statki sanitarne przelatujące nad strefami rzeczywiście opowanymi przez stronę przeciwną lub strefami, nad którymi żadna ze stron wyraźnie nie panuje mogą być wezwane do lądowania lub – odpowiednio – wodowania, by umożliwić inspekcję przewidzianą w następnych ustępach. Powietrzne statki sanitarne powinny podporządkować się każdemu wezwaniu tego rodzaju.

2. Jeżeli powietrzny statek sanitarny ląduje lub woduje na wezwanie lub z innych powodów, może być poddany inspekcji jedynie dla sprawdzenia kwestii wymienionych w ustępach 3 i 4. Inspekcja powinna być podjęta niezwłocznie i przeprowadzona szybko. Strona, która przystępuje do inspekcji, nie powinna domagać się, by ranni i chorzy zostali wyładowani ze statku powietrznego, chyba że takie wyładowanie jest niezbędne dla dokonania inspekcji. Powinna ona w każdym razie zatroszczyć się, by inspekcja lub wyładowanie nie pogorszyły stanu rannych i chorych.

3. Jeżeli inspekcja ustali, że statek powietrzny:

- a) jest powietrznym statkiem sanitarnym w rozumieniu artykułu 8 punkt (j);
- b) nie narusza warunków ustanowionych w artykule 28; oraz
- c) nie podjął lotu bez uprzedniego porozumienia lub z jego naruszeniem, jeśli porozumienie takie jest wymagane, to otrzyma on pozwolenie na niezwłoczne kontynuowanie lotu wraz z takimi znajdującymi się w nim osobami, które należą do strony przeciwnej, do państwa neutralnego albo do innego państwa nie będącego stroną konfliktu.

4. Jeżeli inspekcja ustali, że statek powietrzny:
  - a) nie jest powietrznym statkiem sanitarnym w rozumieniu artykułu 8 punkt (j);
  - b) narusza warunki ustanowione w artykule 28; albo
  - c) podjął lot bez uprzedniego porozumienia lub z jego naruszeniem, jeśli porozumienie takie jest wymagane, to statek ten może być zajęty. Osoby znajdujące się w nim powinny być traktowane stosownie do odpowiednich przepisów Konwencji i niniejszego Protokołu. W wypadku gdy zajęty w ten sposób statek powietrzny jest stałym powietrznym statkiem sanitarnym, może on być później używany wyłącznie jako powietrzny statek sanitarny.

Art. 31.

Państwa neutralne lub inne państwa nie będące stronami konfliktu

1. Powietrzne statki sanitarne mogą przelatywać, lądować lub wodować na terytorium państwa neutralnego lub innego państwa nie będącego stroną w konflikcie jedynie na podstawie uprzedniego porozumienia. Jeżeli natomiast takie porozumienie istnieje, korzystają one z poszanowania w czasie całego lotu i ewentualnych lądowań. Powinny one jednak podporządkować się każdemu wezwaniu do lądowania lub wodowania.

2. Powietrzny statek sanitarny, który bez uprzedniego porozumienia lub z naruszeniem jego postanowień przelatuje nad terytorium państwa neutralnego lub innego państwa nie będącego stroną w konflikcie bądź wskutek błędu nawigacyjnego, bądź wskutek naglącej sytuacji dotyczącej bezpieczeństwa lotu, powinien poczynić wysiłki, by powiadomić o swym locie i by pozwolić się zidentyfikować. Z chwilą gdy państwo to rozpozna taki powietrzny statek sanitarny, powinno ono dołożyć wszelkich uzasadnionych wysiłków, by dać polecenie lądowania lub wodowania, o jakim mowa w artykule 30 ustęp 1, albo poczynić inne kroki dla zabezpieczenia interesów tego państwa i dać statkowi powietrznemu w obydwu wypadkach czas na podporządkowanie się przed podjęciem ataku przeciwko niemu.

3. Jeżeli powietrzny statek sanitarny ląduje lub woduje na wezwanie albo z innych powodów, stosownie do porozumienia lub w warunkach wskazanych w ustępie 2, na terytorium państwa neutralnego lub innego państwa nie będącego stroną w konflikcie, to może być poddany inspekcji w celu ustalenia, czy jest to rzeczywiście powietrzny statek sanitarny. Inspekcja powinna być podjęta bezzwłocznie i przeprowadzona szybko. Strona przystępująca do inspekcji nie powinna żądać, by ranni i chorzy należący do strony użytkującej statek powietrzny zostali z niego wylądowani, chyba że jest to dla inspekcji nieodzowne. Strona przeprowadzająca inspekcję powinna w każdym razie zapewnić, by inspekcja lub wylądowanie nie pogorszyły stanu rannych i chorych. Jeżeli inspekcja ustali,

że statek powietrzny jest istotnie powietrznym statkiem sanitarnym, statek ten wraz ze znajdującymi się w nim osobami – z wyjątkiem tych, które zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego mającymi zastosowanie w konfliktach zbrojnych podlegają zatrzymaniu – powinien otrzymać zezwolenie na dalszy lot oraz odpowiednie udogodnienia. Jeżeli inspekcja ustali, że taki statek powietrzny nie jest powietrznym statkiem sanitarnym, podlega on zajęciu, a znajdujące się w nim osoby powinny być potraktowane zgodnie z ustępem 4.

4. Ranni, chorzy i rozbitkowie, którzy opuścili powietrzny statek sanitarny za zgodą władz miejscowych na terytorium państwa neutralnego lub innego państwa nie będącego stroną konfliktu, z wyjątkiem tych, którzy uczynili to przejściowo, podlegają zatrzymaniu – jeśli porozumienie między tymi państwami a stronami konfliktu nie przewiduje inaczej – przez to państwo, gdy wymagają tego przepisy prawa międzynarodowego mające zastosowanie w konfliktach zbrojnych, tak by nie mogli na nowo wziąć udziału w działaniach zbrojnych. Koszty leczenia szpitalnego i internowania ponosi państwo, do którego te osoby należą.

5. Państwa neutralne i inne państwa nie będące stronami konfliktu będą stosowały w jednakowy sposób do wszystkich stron konfliktu warunki i ewentualne ograniczenia dotyczące przelotu nad ich terytorium powietrznych statków sanitarnych lub lądowania takich statków.

DZIAŁ III

OSOBY ZAGINIONE I ZMARŁE

Art. 32.

Zasada ogólna

Przystosowaniu niniejszego działu Wysokie Umawiające się Strony, strony konfliktu oraz międzynarodowe organizacje humanitarne wymienione w Konwencjach i niniejszym Protokole kierują się w swej działalności przede wszystkim prawem rodzin do wiedzy o losie ich członków.

Art. 33.

Osoby zaginione

1. Gdy okoliczności na to pozwolą, a najpóźniej z chwilą zakończenia czynnych działań zbrojnych, każda strona konfliktu powinna poszukiwać osób, których zaginięcie zostało jej podane przez stronę przeciwną. Ta przeciwna strona powinna dla ułatwienia poszukiwań podać wszelkie przydatne informacje o takich osobach.

2. Dla ułatwienia zebrania informacji, o jakich mowa w poprzednim ustępie, każda strona konfliktu powinna, w odniesieniu do osób, które nie korzystałyby z lepszego traktowania stosownie do Konwencji lub niniejszego Protokołu:

a) zarejestrować informacje przewidziane w artykule 138 Czwartej

Konwencji o tych osobach, które były zatrzymane, uwięzione lub w inny sposób pozbawione wolności przez okres dłuższy niż dwa tygodnie w związku z działaniami zbrojnymi lub okupacją lub które zmarły w okresie pozbawienia wolności;

- b) w jak największym zakresie pomagać oraz, jeśli to konieczne, zbierać i rejestrować informacje o takich osobach, jeżeli one zmarły w innych okolicznościach w związku z działaniami wojennymi lub okupacją.

3. Informacje o osobach, których zaginięcie podano stosownie do ustępu 1, oraz wnioski o takie informacje powinny być przekazywane bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem Mocarstwa Opiekuńczego, Centralnego Biura Poszukiwań przy Międzynarodowym Komitecie Czerwonego Krzyża lub krajowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca). Jeżeli te informacje nie są przekazane za pośrednictwem Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i jego Centralnego Biura Poszukiwań, każda strona konfliktu zapewni dostarczenie ich również Centralnemu Biuru Poszukiwań.

4. Strony konfliktu dołożą starań, by dojść do porozumień, które by pozwoliły zespołom poszukiwać, identyfikować i zbierać zmarłych na polu walki; porozumienia te mogą przewidywać – w miarę potrzeby – że takim zespołom towarzyszyć będzie personel strony przeciwnej w czasie, gdy będą one pełnić swą misję w strefach, które są pod kontrolą tej strony przeciwnej. Personel takich zespołów powinien być szanowany i chroniony w czasie, gdy zajmuje się wyłącznie spełnianiem swych zadań.

Art. 34.

Szczałki osób zmarłych

1. Szczałki osób zmarłych z przyczyn związanych z okupacją lub w czasie pozbawienia wolności spowodowanego okupacją lub działaniami wojennymi oraz osób, które nie były obywatelami państwa, w którym zmarły w związku z działaniami wojennymi, powinny być szanowane; groby tych osób powinny być szanowane, utrzymywane i oznaczone, tak jak to przewiduje artykuł 130 Czwartej Konwencji, jeśli tych szczałków lub grobów nie dotyczy bardziej korzystne traktowanie w myśl Konwencji lub niniejszego Protokołu.

2. Gdy pozwolą na to okoliczności i stosunki między przeciwnymi stronami. Wysokie Umawiające się Strony, na których terytorium położone są groby oraz ewentualnie inne miejsca, w których znajdują się szczałki osób zmarłych z powodu działań wojennych, podczas okupacji lub w okresie pozbawienia wolności, powinny zawrzeć porozumienia w celu:

- a) ułatwienia dostępu do grobów członkom rodzin zmarłych i przedstawicielom oficjalnych służb rejestracji grobów oraz wydania praktycznych zarządzeń dotyczących tego dostępu;

- b) zapewnienia stałej opieki i utrzymania tych grobów;
- c) ułatwienia powrotu szczątków osób zmarłych i ich osobistych rzeczy do kraju pochodzenia na wniosek tego kraju lub jeśli ten kraj się nie sprzeciwia – na wniosek rodziny.

3. W braku porozumień przewidzianych w ustępie 2 pkt (b) lub (c) i gdy kraj pochodzenia takich zmarłych nie wyraża woli zapewnienia utrzymania takich grobów na swój koszt, Wysoka Umawiająca się Strona, na której terytorium te groby się znajdują, może zaproponować ułatwienie powrotu szczątków do kraju pochodzenia. Jeżeli ta propozycja nie zostanie przyjęta w ciągu 5 lat od jej złożenia. Wysoka Umawiająca się Strona może, po odpowiednim powiadomieniu kraju pochodzenia, stosować swoje prawo dotyczące cmentarzy i grobów.

4. Wysoka Umawiająca się Strona, na której terytorium znajdują się groby, o jakich mowa w niniejszym artykule, jest uprawniona do ekshumacji szczątków jedynie:

- a) w warunkach określonych w ustępach 2 (c) i 3; albo
- b) gdy ekshumację nakazuje wzgląd na interes publiczny, w tym na potrzeby sanitarne i procesowe; w takim wypadku Wysoka Umawiająca się Strona powinna zawsze traktować szczątki osób zmarłych z szacunkiem i powiadomić kraj pochodzenia o zamiarze ekshumacji, podając przewidywane miejsce ponownego pogrzebania.

CZEŚĆ III

METODY I ŚRODKI PROWADZENIA WOJNY

STATUS KOMBATANTA I JEŃCA WOJENNEGO

DZIAŁ I

METODY I ŚRODKI PROWADZENIA WOJNY

Art. 35.

Zasady podstawowe

1. W każdym konflikcie zbrojnym prawo stron konfliktu do doboru metod i środków prowadzenia wojny nie jest nieograniczone.
2. Zabronione jest stosowanie broni, pocisków i materiałów, a także metod prowadzenia wojny, które mogą powodować zbędne cierpienia.
3. Zabronione jest stosowanie metod i środków prowadzenia wojny, których celem jest wywoływanie rozległych, długotrwałych i poważnych szkód w środowisku naturalnym lub po których można oczekiwać, że takie szkody wywołają.

Art. 36.

Nowe bronie

Przy prowadzeniu badań, prac rozwojowych, nabywaniu lub wprowadzaniu nowej broni, nowego środka lub metody prowadzenia wojny Wysoka Umawiająca się Strona jest obowiązana ustalić, czy ich zastosowanie byłoby w pewnych lub we wszelkich okolicznościach zakazane przez postanowienia niniejszego Protokołu lub przez jakikolwiek inny przepis prawa międzynarodowego odnoszący się do tej Wysokiej Umawiającej się Strony.

Art. 37.

Zakaz wiarołomstwa

1. Zabronione jest zabijanie, ranienie lub pojmanie przeciwnika w sposób wiarołomny. Stanowią wiarołomstwo działania odwołujące się do dobrej wiary przeciwnika w celu wprowadzenia go w błąd, aby uważał on, że ma prawo skorzystać z ochrony przewidzianej przez przepisy prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych, albo że ma obowiązek udzielić takiej ochrony. Następujące działania są przykładami wiarołomstwa:

- a) udawanie zamiaru prowadzenia rokowań pod osłoną flagi parlamentarza albo udawanie poddania się;
- b) udawanie niesprawności wywołanej ranami lub chorobą;
- c) udawanie posiadania statusu osoby cywilnej lub niekombatanta; oraz
- d) udawanie posiadania uprzywilejowanego statusu przez używanie znaków, odznak lub mundurów Narodów Zjednoczonych, państw neutralnych lub innych państw nie będących stronami konfliktu.

2. Podstępny wojenny nie są zabronione. Podstępny wojenny są to działania, których celem jest wprowadzenie przeciwnika w błąd lub skłonienie do postępowania nieostrożnego, które jednak nie naruszają żadnego przepisu prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych, i które, nie odwołując się do dobrej wiary przeciwnika w sprawie ochrony przewidzianej przez to prawo, nie są wiarołomne. Następujące działania stanowią przykłady podstępów wojennych: stosowanie maskowania, pułapek, operacji pozornych i fałszywe informowanie.

Art. 38.

Uznane znaki

1. Zabronione jest nieuprawnione używanie znaku rozpoznawczego czerwonego krzyża, czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca albo innych odznak, znaków lub sygnałów przewidzianych przez Konwencje lub niniejszy Protokół. Jest też zabronione umyślne nadużywanie innych znaków

ochronnych, uznanych w skali międzynarodowej, w tym flagi parlamentarza i znaku chroniącego dobra kultury.

2. Zabronione jest używanie znaku rozpoznawczego Narodów Zjednoczonych poza wypadkami, gdy używanie go jest dozwolone przez tę organizację.

Art. 39.

Odznaki państwowe

1. Zabronione jest używanie w czasie konfliktu zbrojnego sztandarów lub flag, symboli, odznak lub mundurów wojskowych państw neutralnych lub innych państw nie będących stronami konfliktu.

2. Zabronione jest używanie sztandarów lub flag, symboli, odznak lub mundurów wojskowych stron przeciwnych podczas ataków lub dla zamaskowania, wsparcia ochrony lub utrudniania operacji wojskowych.

3. Żadne z postanowień niniejszego artykułu ani ustępu 1 (d) artykułu 37 nie narusza istniejących, powszechnie uznanych przepisów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do szpiegostwa lub do używania flag w czasie konfliktów zbrojnych na morzu.

Art. 40.

Darowanie życia

Zabronione jest wydanie rozkazu, by nikogo nie zostawiać przy życiu, grożenie tym przeciwnikowi lub prowadzenie działań zbrojnych w taki sposób.

Art. 41.

Ochrona nieprzyjaciela wyłączzonego z walki

1. Osoba, która została uznana lub w danych okolicznościach powinna być uznana za wyłączoną z walki, nie może być przedmiotem ataku.

2. Wyłączona z walki jest osoba:

- a) która znajduje się we władzy strony przeciwnej;
- b) która wyraża wyraźnie wolę poddania się; lub
- c) która utraciła świadomość lub w inny sposób jest w stanie niesprawności z powodu ran lub choroby i wskutek tego nie może się bronić, pod warunkiem że we wszystkich wypadkach powstrzymuje się ona od jakiegokolwiek działania wrogiego i nie próbuje ucieczki.

3. Jeżeli osoby mające prawo do ochrony, jak jeńcy wojenni, znajdują się we władzy strony przeciwnej w innych niż zwyczajne warunkach walki, które uniemożliwiają ich ewakuację w myśl tytułu III, dział I Trzeciej Konwencji, powinny one być zwolnione i należy przedsięwziąć wszelkie stosowne środki ostrożności, by zapewnić im bezpieczeństwo.

Art. 42.

Osoby znajdujące się w statkach powietrznych

1. Osoba opuszczająca ze spadochronem statek powietrzny niezdolny do lotu nie powinna być przedmiotem ataku w czasie opadania.

2. Osobie, która opuściła ze spadochronem statek powietrzny niezdolny do lotu, należy, w razie wylądowania jej na terytorium kontrolowanym przez stronę przeciwną, dać możliwość poddania się przed uczynieniem jej przedmiotem ataku, chyba że jest widoczne, iż podejmuje ona wrogie działanie.

3. Oddziały powietrznodesantowe nie są chronione przez niniejszy artykuł.

DZIAŁ II

STATUS KOMBATANTA I JEŃCA WOJENNEGO

Art. 43.

Siły zbrojne

1. Siły zbrojne strony konfliktu składają się ze wszystkich uzbrojonych i zorganizowanych sił, grup i oddziałów, które podlegają dowództwu odpowiedzialnemu przed tą stroną za postępowanie jego podwładnych, choćby ta strona była reprezentowana przez rząd lub władzę nie uznaną przez stronę przeciwną. Takie siły zbrojne powinny podlegać systemowi wewnętrznej dyscypliny, który by zapewniał między innymi poszanowanie przepisów prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych.

2. Członkowie sił zbrojnych strony konfliktu (inni niż personel medyczny i duchowny objęty artykułem 33 Trzeciej Konwencji) są kombatantami, to jest mają prawo bezpośredniego uczestniczenia w działaniach zbrojnych.

3. Strona konfliktu, która wciela do swych sił zbrojnych organizację paramilitarną lub uzbrojoną służbę porządku publicznego, powinna powiadomić o tym innej stronie konfliktu.

Art. 44.

Kombatanci i jeńcy wojenni

1. Każdy kombatant w rozumieniu artykułu 43, który znajdzie się we władzy strony przeciwnej, staje się jeńcem wojennym.

2. Chociaż wszyscy kombatanci są zobowiązani do przestrzegania przepisów prawa międzynarodowego, mających zastosowanie w konfliktach zbrojnych, naruszenia tych przepisów nie pozbawiają kombatanta prawa do traktowania go jako kombatanta albo – gdy znajdzie się we władzy strony przeciwnej – prawa do traktowania go jako jeńca wojennego, z wyjątkiem wypadków, o jakich mowa w ustępach 3 i 4.

3. Dla wzmocnienia ochrony ludności cywilnej przed skutkami działań wojennych kombatanci są zobowiązani do odróżniania się od ludności cywilnej w czasie, gdy biorą udział w ataku lub w wojskowej operacji przygotowawczej do ataku. Uznając jednak, że w toku konfliktów zbrojnych istnieją sytuacje, gdy wskutek charakteru działań zbrojnych uzbrojony kombatant nie może odróżnić się od ludności cywilnej, zachowuje on swój status kombatanta pod warunkiem, że w takich sytuacjach nosi otwarcie broń:

- a) w czasie każdego starcia zbrojnego;
- b) gdy jest widoczny dla nieprzyjaciela podczas rozwinięcia wojskowego, poprzedzającego rozpoczęcie ataku, w którym ma uczestniczyć. Działania odpowiadające warunkom przewidzianym w niniejszym ustępie nie są uważane za wiarołomne w rozumieniu ustępu 1 (c) artykułu 37.

4. Każdy kombatant, który znajdzie się we władzy strony przeciwnej w czasie, gdy nie spełnia warunków przewidzianych w drugim zdaniu ustępu 3, traci prawo do traktowania go jako jeńca wojennego, korzysta jednak mimo to z ochrony równoważnej pod każdym względem z tą, jaką przyznana jest jeńcom wojennym przez Trzecią Konwencję i przez niniejszy Protokół. W wypadku gdy jest on sądzony i skazany za jakiegokolwiek przestępstwa popełnione przez niego, ochrona ta obejmuje ochronę równoważną z tą, jaką Trzecia Konwencja przyznała jeńcom wojennym.

5. Kombatant, który znajdzie się we władzy strony przeciwnej, w czasie gdy nie uczestniczy w ataku lub w wojskowej operacji przygotowawczej do ataku, nie traci z powodu swej poprzedniej działalności prawa do traktowania go jako kombatanta i jeńca wojennego.

6. Niniejszy artykuł nie pozbawia nikogo prawa do traktowania go jako jeńca wojennego w myśl artykułu 4 Trzeciej Konwencji.

7. Niniejszy artykuł nie zmierza do zmiany praktyki państw powszechnie przyjętej, dotyczącej noszenia mundurów przez kombatantów należących do umundurowanych regularnych oddziałów strony konfliktu.

8. Poza kategoriami osób wymienionymi w artykule 13 Pierwszej i Drugiej Konwencji, wszyscy członkowie sił zbrojnych strony konfliktu, określone w artykule 43 niniejszego Protokołu, mają prawo do ochrony przyznanej przez wymienione Konwencje w razie ranienia lub choroby albo gdy – w przypadku Drugiej Konwencji – są rozbitkami na morzu lub na innych wodach.

Art. 45.

Ochrona osób, które brały udział w działaniach zbrojnych

1. Domniemywa się, że osoba, która bierze udział w działaniach zbrojnych i znajdzie się we władzy strony przeciwnej, jest jeńcem wojennym i dlatego jest chroniona przez Trzecią Konwencję, gdy domaga się statusu jeńca wojennego lub gdy wydaje się, że ma prawo do statusu jeńca wojennego, albo gdy strona, do której ona należy, domaga się dla niej tego statusu, dokonując noty-

fikacji wobec Mocarstwa zatrzymującego lub Mocarstwa Opiekuńczego. W razie jakiegokolwiek wątpliwości co do prawa do statusu jeńca wojennego, taka osoba nadal korzysta z tego statusu i w związku z tym z ochrony Trzeciej Konwencji i niniejszego Protokołu do czasu ustalenia jej statusu przez właściwy sąd.

2. Jeżeli osoba, która znalazła się we władzy strony przeciwnej, nie jest zatrzymana jako jeńiec wojenny i ma być sądzona przez tę stronę za przestępstwo związane z działaniami zbrojnymi, może ona podnieść sprawę swego prawa do statusu jeńca wojennego przed sądem orzekającym w celu uzyskania rozstrzygnięcia w tej kwestii. Ilekroć odpowiednia procedura na to pozwala, kwestia ta powinna być rozstrzygnięta przed wydaniem orzeczenia co do przestępstwa. Przedstawiciele Mocarstwa Opiekuńczego mają prawo przysłuchiwać się postępowaniu, w którym ta sprawa ma być rozstrzygnięta, chyba że wyjątkowo postępowanie toczy się z wyłączeniem jawności ze względu na bezpieczeństwo państwa. W takim wypadku mocarstwo zatrzymujące powinno powiadomić odpowiednie Mocarstwo Opiekuńcze.

3. Osoba, która po wzięciu udziału w działaniach zbrojnych nie ma prawa do statusu jeńca wojennego i której nie przysługuje bardziej korzystne traktowanie zgodnie z Czwartą Konwencją, ma zawsze prawo do ochrony określonej w artykule 75 niniejszego Protokołu. Na okupowanym terytorium taka osoba, jeśli nie jest zatrzymana za szpiegostwo, korzysta również, niezależnie od postanowień artykułu 5 Czwartej Konwencji, z praw do porozumiewania się, przewidzianych przez tę Konwencję.

Art. 46.

Szpiedzy

1. Niezależnie od jakiegokolwiek innego postanowienia Konwencji i niniejszego Protokołu członek sił zbrojnych strony konfliktu, który znajdzie się we władzy strony przeciwnej w czasie uprawiania działalności szpiegowskiej, nie ma prawa do statusu jeńca wojennego i może być traktowany jak szpieg.

2. Członek sił zbrojnych strony konfliktu, który zbiera lub usiłuje zbierać na rzecz tej strony wiadomości na terytorium kontrolowanym przez stronę przeciwną, nie będzie uważany za uprawiającego działalność szpiegowską, jeżeli w tym czasie nosi umundurowanie swoich sił zbrojnych.

3. Członek sił zbrojnych strony konfliktu, który jest stałym mieszkańcem terytorium okupowanego przez stronę przeciwną i zbiera lub usiłuje zbierać na tym terytorium na rzecz strony, do której należy, wiadomości o charakterze wojskowym, nie będzie uważany za uprawiającego działalność szpiegowską, chyba że w czasie swej działalności działa pod fałszywymi pozorami lub w sposób rozmyślnie skryty. Ponadto taki mieszkaniec traci prawo do statusu jeńca wojennego i może być traktowany jak szpieg jedynie w wypadku, gdy zostanie ujęty w czasie prowadzenia działalności szpiegowskiej.

4. Członek sił zbrojnych strony konfliktu, który nie jest stałym mieszkańcem terytorium okupowanego przez stronę przeciwną i który prowadził dzia-

łałość szpiegowską na tym terytorium, traci prawo do statusu jeńca wojennego i może być traktowany jak szpieg tylko wtedy, gdy zostanie ujęty przed ponownym połączeniem się z siłami zbrojnymi, do których należy.

Art. 47.

Najemnicy

1. Najemnik nie ma prawa do statusu kombatanta lub jeńca wojennego.
2. Określenie „najemnik” dotyczy każdej osoby, która:
  - a) została specjalnie zwerbowana w kraju lub za granicą do walki w konflikcie zbrojnym;
  - b) rzeczywiście bierze bezpośredni udział w działaniach zbrojnych;
  - c) bierze udział w działaniach zbrojnych głównie w celu uzyskania korzyści osobistej i otrzymała od strony konfliktu lub w jej imieniu obietnicę wynagrodzenia materialnego wyraźnie wyższego od tego, które jest przyrzeczone lub wypłacane kombatantom mającym podobny stopień i sprawującym podobną funkcję w siłach zbrojnych tej strony;
  - d) nie jest obywatelem strony konfliktu ani stałym mieszkańcem terytorium kontrolowanego przez stronę konfliktu;
  - e) nie jest członkiem sił zbrojnych strony konfliktu;
  - f) nie została wysłana przez państwo inne niż strona konfliktu w misji urzędowej jako członek sił zbrojnych tego państwa.

CZĘŚĆ IV

LUDNOŚĆ CYWILNA

DZIAŁ I

OGÓLNA OCHRONA PRZED SKUTKAMI DZIAŁAŃ WOJENNYCH

ROZDZIAŁ I

Zasada podstawowa i zakres stosowania

Art. 48.

Zasada podstawowa

W celu zapewnienia poszanowania i ochrony ludności cywilnej oraz dóbr o charakterze cywilnym strony konfliktu powinny zawsze odróżnić ludność cywilną od kombatantów oraz dobra o charakterze cywilnym od celów wojskowych i w związku z tym kierować swoje operacje jedynie przeciwko celom wojskowym.

Art. 49.

Określenie ataków i zakres stosowania

1. Określenie „ataki” oznacza akty przemocy w stosunku do przeciwnika zarówno zaczepne, jak i obronne.

2. Postanowienia niniejszego Protokołu dotyczące ataków mają zastosowanie do wszelkich ataków, niezależnie od terytorium, na jakim są wykonywane, włączając w to terytorium należące do strony konfliktu, lecz znajdujące się pod kontrolą strony przeciwnej.

3. Postanowienia niniejszego działu mają zastosowanie do każdej operacji lądowej, powietrznej lub morskiej, która może dotyczyć na lądzie ludności cywilnej, osób cywilnych lub dóbr o charakterze cywilnym. Ponadto mają one zastosowanie do wszelkich ataków morskich i powietrznych skierowanych przeciwko celom na lądzie, jednak poza tym nie naruszają przepisów prawa międzynarodowego związanych z konfliktami zbrojnymi na morzu i w powietrzu.

4. Postanowienia niniejszego działu uzupełniają przepisy dotyczące ochrony humanitarnej zawarte w Czwartej Konwencji, zwłaszcza w tytule II i w innych umowach międzynarodowych, które wiążą Wysokie Umawiające się Strony, a także inne przepisy prawa międzynarodowego dotyczące ochrony osób cywilnych i dóbr o charakterze cywilnym przed skutkami działań wojennych na lądzie, na morzu i w powietrzu.

ROZDZIAŁ II

Osoby cywilne i ludność cywilna

Art. 50.

Określenie osób cywilnych i ludności cywilnej

1. Za cywilną uważana jest każda osoba nie należąca do żadnej z kategorii określonych w artykule 4 A 1), 2), 3) i 6) Trzeciej Konwencji i w artykule 43 niniejszego Protokołu. W razie wątpliwości dana osoba będzie uważana za cywilną.

2. Ludność cywilna obejmuje wszystkie osoby cywilne.

3. Obecność wśród ludności cywilnej pojedynczych osób nie odpowiadających określeniu osoby cywilnej nie pozbawia tej ludności jej cywilnego charakteru.

Art. 51.

Ochrona ludności cywilnej

1. Ludność cywilna i osoby cywilne korzystają z ogólnej ochrony przed niebezpieczeństwami wynikającymi z operacji wojskowych. W celu uczynienia tej ochrony skuteczną należy przestrzegać we wszelkich okolicznościach następujących przepisów, które uzupełniają inne odpowiednie przepisy prawa międzynarodowego.

2. Celem ataków nie mogą być ani ludność cywilna jako taka, ani osoby cywilne. Zabronione są akty i groźby przemocy, których głównym celem jest zastraszenie ludności cywilnej.

3. Osoby cywilne nie korzystają z ochrony określonej w niniejszym dziale, jeżeli uczestniczą bezpośrednio w działaniach zbrojnych, przez czas trwania takiego uczestnictwa.

4. Zabronione są ataki bez rozróżnienia. Określenie „bez rozróżnienia” oznacza:

- a) ataki, które nie są skierowane przeciwko określonemu celowi wojskowemu;
- b) ataki, w których stosuje się metody i środki walki, jakie nie mogą być ograniczone do określonego celu wojskowego; albo
- c) ataki, w których stosuje się metody i środki walki, których skutki nie mogą być ograniczone, jak to nakazuje niniejszy Protokół, i w następstwie tego w każdym z tych wypadków mogą godzić bez rozróżnienia w cele wojskowe i w osoby cywilne lub w dobra o charakterze cywilnym.

5. Następujące rodzaje ataków będą między innymi traktowane jako wykonane bez rozróżnienia:

- a) ataki w postaci bombardowania, niezależnie od zastosowanych metod i środków, które jako jeden cel wojskowy traktują pewną liczbę celów wojskowych wyraźnie zarysowanych i odróżniających się, położonych w mieście, na wsi lub w innej strefie obejmującej podobne skupienie osób cywilnych lub dóbr o charakterze cywilnym;
- b) ataki, co do których można przypuszczać, że wywołają również straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych, szkody w dobrach o charakterze cywilnym lub połączenie tych strat i szkód, jeśli byłyby one nadmierne w porównaniu z oczekiwaną konkretną i bezpośrednią korzyścią wojskową.

6. Zabronione są ataki skierowane tytułem represaliów przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym.

7. Obecność lub ruch ludności cywilnej albo osób cywilnych nie powinny być wykorzystywane do ochrony przed operacjami wojskowymi pewnych punktów lub pewnych stref, zwłaszcza do prób ochrony celów wojskowych przed atakami albo do maskowania, ułatwienia lub utrudnienia operacji wojskowych. Strony konfliktu nie powinny kierować ruchu ludności cywilnej lub osób cywilnych tak, by stanowiło to próbę ochrony celów wojskowych przed atakami lub osłaniania operacji wojskowych.

8. Żadne naruszenie tych zakazów nie zwalnia stron konfliktu z zobowiązań prawnych w stosunku do ludności cywilnej i do osób cywilnych, w tym z zobowiązania do przedsięwzięcia środków ostrożności przewidzianych w artykule 57.

ROZDZIAŁ III

Dobra o charakterze cywilnym

Art. 52.

Ogólna ochrona dóbr o charakterze cywilnym

1. Dobra o charakterze cywilnym nie powinny być celem ataków ani represaliów. Dobrami o charakterze cywilnym są wszystkie dobra, które nie są celami wojskowymi w rozumieniu ustępu 2.

2. Ataki powinny być ściśle ograniczone do celów wojskowych. Co się tyczy dóbr, celami wojskowymi są tylko takie, które z powodu swej natury, swego rozmieszczenia, swego przeznaczenia lub wykorzystania wnoszą istotny wkład do działalności wojskowej i których całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie daje określoną korzyść w danej sytuacji.

3. W razie wątpliwości domniemywa się, że dobra normalnie przeznaczone do użytku cywilnego, takie jak miejsce kultu religijnego, dom, inne pomieszczenia mieszkalne lub szkoła, nie są używane w celu wniesienia rzeczywistego wkładu do działania wojskowego.

Art. 53.

Ochrona dóbr kultury i miejsc kultu religijnego

Z zachowaniem postanowień Konwencji haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego oraz innych odpowiednich aktów prawa międzynarodowego, zabronione jest:

- a) dokonywanie jakichkolwiek wrogich ataków skierowanych przeciwko budowłom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów;
- b) używanie takich dóbr do wsparcia wysiłku wojskowego;
- c) czynienie z takich dóbr przedmiotu represaliów.

Art. 54.

Ochrona dóbr niezbędnych dla przetrwania ludności cywilnej

1. Zabronione jest stosowanie przeciwko osobom cywilnym głodu jako metody prowadzenia wojny.

2. Zabronione jest atakowanie, niszczenie, zabieranie lub czynienie nieużytecznymi dóbr niezbędnych dla przetrwania ludności cywilnej, takich jak środki żywnościowe i strefy rolnicze, które je wytwarzają, jak zbiory, bydło, urządzenia i zbiorniki z wodą do picia, urządzenia nawadniające w tym celu, aby uniemożliwić ludności cywilnej lub stronie przeciwnej korzystanie z nich – ze względu na ich znaczenie – niezależnie od motywów, którymi mogą być zamiar wygłodzenia ludności cywilnej, spowodowania jej przemieszczenia lub jakiś inny motyw.

3. Zakazy przewidziane w ustępie 2 nie mają zastosowania, jeżeli wymienione dobra są używane przez stronę przeciwną:

- a) wyłącznie do utrzymania członków sił zbrojnych; lub
- b) w innych celach niż takie utrzymanie, ale do bezpośredniego wsparcia działania wojskowego, jednak pod warunkiem, by w żadnym wypadku nie podejmować przeciw tym dobrom działań, po których można by oczekiwać, że pozostawią ludności cywilnej tak mało pożywienia lub wody, że zostałaby narażona na głód lub zmuszona do przemieszczenia się.

4. Dobra te nie powinny być przedmiotem represaliów.

5. Ze względu na istotne interesy każdej strony konfliktu podczas obrony własnego terytorium przeciwko inwazji strona konfliktu może na takim terytorium, jeżeli znajduje się pod jej kontrolą, odstąpić od zakazów przewidzianych w ustępie 2, jeżeli stanowcza konieczność wojskowa tego wymaga.

Art. 55.

Ochrona środowiska naturalnego

1. Podczas działań wojennych należy troszczyć się o ochronę środowiska naturalnego przed szkodami rozległymi, długotrwałymi i poważnymi. Ochrona obejmuje zakaz stosowania metod lub środków walki, które zmierzają albo które mogą zmierzać do wywołania takich szkód w środowisku naturalnym i przez to zagrozić zdrowiu lub przetrwaniu ludności.

2. Zabronione są ataki przeciwko środowisku naturalnemu z tytułu represaliów.

Art. 56.

Ochrona budowli i urządzeń zawierających niebezpieczne siły

1. Budowle i urządzenia zawierające niebezpieczne siły, a zwłaszcza zapory, groble i elektrownie jądrowe, nie mogą być przedmiotem ataków, choćby stanowiły cele wojskowe, jeżeli takie ataki mogą spowodować wyzwolenie tych sił i w następstwie wywołać poważne straty wśród ludności cywilnej. Inne cele wojskowe znajdujące się na takich budowlach lub urządzeniach albo w ich pobliżu nie powinny być przedmiotem ataków, jeżeli takie ataki mogą spowodować wyzwolenie niebezpiecznych sił i wskutek tego wywołać poważne straty wśród ludności cywilnej.

2. Szczególna ochrona przed atakami, o jakich mowa w ustępie 1, może ustać jedynie:

- a) co do zapór i grobli – jeżeli są używane do innych celów niż ich normalne przeznaczenie i do regularnego, istotnego i bezpośredniego wsparcia operacji wojskowych oraz gdy takie ataki są jedynym możliwym środkiem mogącym spowodować ustanie takiego wsparcia;
- b) co do elektrowni jądrowych – jeżeli dostarczają one prądu elektrycznego do regularnego, istotnego i bezpośredniego wsparcia

- operacji wojskowych oraz jeżeli takie ataki są jedynym możliwym środkiem do spowodowania ustania takiego wsparcia;
- c) co do innych celów wojskowych umieszczonych na takich budowlach lub w ich pobliżu – jeżeli są one wykorzystywane do regularnego, istotnego i bezpośredniego wsparcia operacji wojskowych oraz gdy takie ataki są jedynym możliwym środkiem mogącym spowodować ustanie takiego wsparcia.

3. We wszystkich przypadkach ludność cywilna i osoby cywilne nadal korzystają z pełnej ochrony przyznanej im przez prawo międzynarodowe, włączając w to środki ostrożności przewidziane w artykule 57. Jeżeli ochrona ustaje i jakaś budowla, urządzenie lub Jej cel wojskowy, wymienione w ustępie 1, są atakowane, należy przedsięwziąć wszystkie możliwe w praktyce środki ostrożności dla uniknięcia wyzwolenia niebezpiecznych sił.

4. Zabronione jest czynienie przedmiotem represaliów budowli, urządzeń lub celów wojskowych wymienionych w ustępie 1.

5. Strony konfliktu dołożą starań, by nie rozmieszczać celów wojskowych w pobliżu budowli lub urządzeń wymienionych w ustępie 1. Niemniej jednak dopuszczalne jest rozmieszczenie urządzeń mających jako jedyny cel obronę budowli lub urządzeń chronionych; nie powinny one, jako takie, być celem ataków, pod warunkiem że nie są używane w toku działań zbrojnych do celów innych niż działania obronne w odpowiedzi na ataki przeciwko chronionym budowlom lub urządzeniom i że ich uzbrojenie ogranicza się do broni, która może służyć tylko do odpierania działań nieprzyjacielskich przeciwko chronionym budowlom lub urządzeniom.

6. Wzywa się Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu do zawierania między sobą innych porozumień w celu zapewnienia dodatkowej ochrony dobrom zawierającym niebezpieczne siły.

7. Dla ułatwienia identyfikacji dóbr chronionych przez niniejszy artykuł strony konfliktu mogą je oznaczyć za pomocą specjalnego znaku, składającego się z grupy trzech kół jasnopomarańczowych na jednej osi, jak to przedstawia artykuł 16 załącznika 1 do niniejszego Protokołu. Brak takiego oznaczenia nie zwalnia stron konfliktu z zobowiązań wynikających z niniejszego artykułu.

ROZDZIAŁ IV

Środki ostrożności

Art. 57.

Środki ostrożności w czasie ataku

1. W toku prowadzenia operacji wojskowych należy stale troszczyć się o oszczędzanie ludności cywilnej, osób cywilnych oraz dóbr o charakterze cywilnym.

2. Odnośnie do ataków powinny być przedsięwzięte następujące środki ostrożności:

- a) planujący lub decydujący o podjęciu ataku powinni:
  - i) uczynić wszystko, co jest praktycznie możliwe, dla sprawdzenia, czy celami ataku nie są osoby cywilne ani dobra o charakterze cywilnym i czy nie korzystają ze szczególnej ochrony, lecz że są celami wojskowymi w rozumieniu ustępu 2 artykułu 52 i że postanowienia niniejszego Protokołu nie zakazują ich atakowania;
  - ii) dobierając środki i metody ataku, przedsięwziąć wszystkie praktycznie możliwe środki ostrożności w celu uniknięcia, a przynajmniej sprowadzenia do minimum, nie zamierzonych strat w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych i szkód w dobrach o charakterze cywilnym;
  - iii) powstrzymać się od podjęcia ataku, który mógłby spowodować nie zamierzone straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych, szkody w dobrach o charakterze cywilnym lub takie straty i szkody łącznie, których rozmiary byłyby nadmierne do oczekiwanej konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej;
- b) należy odstąpić od ataku lub go przerwać, gdy okaże się, że jego cel nie ma charakteru wojskowego lub korzysta ze szczególnej ochrony albo że można oczekiwać, iż wywoła on nie zamierzone straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych lub szkody w dobrach o charakterze cywilnym albo takie straty i szkody łącznie, których rozmiary byłyby nadmierne w stosunku do oczekiwanej konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej;
- c) w wypadku gdy ataki mogą zagrozić ludności cywilnej, należy wydać w odpowiednim czasie skuteczne ostrzeżenie, chyba że okoliczności na to nie pozwalają.

3. Jeżeli możliwy jest wybór między kilkoma celami wojskowymi dla osiągnięcia jednakowej korzyści wojskowej, wybrany powinien być cel, którego zaatakowanie stanowi najmniejsze niebezpieczeństwo dla osób cywilnych lub dóbr o charakterze cywilnym.

4. W toku prowadzenia operacji wojskowych na morzu lub w powietrzu każda strona konfliktu powinna przedsięwziąć – stosownie do praw i obowiązków, jakie wypływają dla niej z przepisów prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych – wszelkie uzasadnione środki ostrożności w celu uniknięcia strat w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej oraz szkód w dobrach o charakterze cywilnym.

5. Żadne postanowienie niniejszego artykułu nie może być rozumiane jako uprawniające do ataków przeciw ludności cywilnej, osobom cywilnym lub dobrom o charakterze cywilnym.

Art. 58.

Środki ostrożności przeciwko skutkom ataków

W stopniu największym, jak to jest praktycznie możliwe, strony konfliktu:

- a) podejmą wysiłki, bez uszczerbku dla artykułu 49 Czwartej Konwencji, by oddalić z sąsiedztwa celów wojskowych pozostające pod ich władzą ludność cywilną, osoby cywilne i dobra o charakterze cywilnym;
- b) będą unikały umieszczania celów wojskowych wewnątrz lub w sąsiedztwie stref gęsto zaludnionych;
- c) przedsięwzją inne środki ostrożności, konieczne do ochrony pozostających pod ich władzą ludności cywilnej, osób cywilnych i dóbr o charakterze cywilnym przed niebezpieczeństwami wynikającymi z operacji wojskowych.

ROZDZIAŁ V

Miejscowości i strefy pod szczególną ochroną

Art. 59.

Miejscowości nie bronione

1. Zabrania się stronom konfliktu atakowania jakimkolwiek środkami miejscowości nie bronionych.

2. Uprawnione władze strony konfliktu mogą ogłosić jako miejscowość nie bronioną każde miejsce zamieszkane znajdujące się w pobliżu lub wewnątrz strefy, w której siły zbrojne są w styczności, i które może być okupowane przez stronę przeciwną. W takiej miejscowości powinny być spełnione następujące warunki:

- a) wszyscy kombatanci, jak również broń i ruchomy materiał wojskowy powinni być usunięci;
- b) nie należy czynić użytku ze stałych urządzeń i obiektów wojskowych na szkodę nieprzyjaciela;
- c) władze i ludność nie będą działać na szkodę nieprzyjaciela oraz
- d) nie może być podejmowana żadna działalność dla wsparcia operacji wojskowych.

3. Obecność w takiej miejscowości osób szczególnie chronionych przez Konwencje i przez niniejszy Protokół oraz sił policyjnych pozostawionych wyłącznie w celu utrzymania porządku publicznego nie jest sprzeczna z warunkami ustanowionymi w ustępie 2.

4. Oświadczenie złożone zgodnie z ustępem 2 powinno być skierowane do strony przeciwnej; powinno ono określić i opisać w sposób możliwie dokładny granice miejscowości nie bronionej. Strona konfliktu otrzymująca oświadczenie powinna potwierdzić jego odbiór i traktować miejscowość jako

nie bronioną, chyba że warunki określone w ustępie 2 nie są w rzeczywistości spełnione; w takim wypadku powinna ona niezwłocznie powiadomić o tym stronę, która złożyła oświadczenie. Nawet jeżeli warunki określone w ustępie 2 nie są spełnione, miejscowość nadal korzysta z ochrony przewidzianej przez inne postanowienia niniejszego Protokołu oraz inne przepisy prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych.

5. Strony konfliktu mogą porozumieć się co do tworzenia miejscowości nie bronionych, nawet gdy miejscowości te nie spełniają warunków określonych w ustępie 2. Porozumienie powinno określić i opisywać w sposób możliwie dokładny granice miejscowości nie bronionej, a w razie potrzeby może ono ustalać formy kontroli.

6. Strona, w której władzy znajduje się miejscowość stanowiąca przedmiot takiego porozumienia, powinna ją oznaczyć w miarę możliwości znakami, jakie uzgodni z drugą stroną; powinny one być umieszczone w miejscach, w których byłyby wyraźnie widoczne, zwłaszcza na obwodzie i granicach miejscowości oraz na głównych drogach.

7. Miejscowość traci status miejscowości nie bronionej, gdy przestaje spełniać warunki określone w ustępie 2 lub w porozumieniu wymienionym w ustępie 5. W takim wypadku miejscowość nadal korzysta z ochrony przewidzianej przez inne postanowienia niniejszego Protokołu i przez inne przepisy prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych.

Art. 60.

Strefy zdemilitaryzowane

1. Nie wolno stronom konfliktu rozszerzać swych operacji wojskowych na strefy, którym w drodze porozumienia nadany został status strefy zdemilitaryzowanej, jeżeli takie rozszerzenie jest sprzeczne z postanowieniami takiego porozumienia.

2. Takie porozumienie powinno być wyraźne; może ono być zawarte ustnie lub na piśmie, bezpośrednio lub za pośrednictwem Mocarstwa Opiekunczego albo bezstronnej organizacji humanitarnej, i polegać na obopólnych i zgodnych oświadczeniach. Może być zawarte w czasie pokoju, jak też po rozpoczęciu działań zbrojnych. Powinno ono określać i opisywać możliwie dokładnie granice strefy zdemilitaryzowanej; w razie potrzeby ustali ono formy kontroli.

3. Przedmiotem takiego porozumienia będzie zwykle strefa, w której powinny być spełnione następujące warunki:

- a) wszyscy kombatanci, jak też broń i ruchomy materiał wojskowy powinni być usunięci;
- b) nie należy czynić użytku ze stałych urządzeń i obiektów wojskowych na szkodę nieprzyjaciela;
- c) władza i ludność nie będą działać na szkodę nieprzyjaciela;

d) powinna ustać wszelka działalność dla wsparcia wysiłku wojskowego. Strony konfliktu porozumieją się w sprawie interpretacji warunku ustanowionego w punkcie (d) oraz w sprawie dopuszczenia do strefy zdemilitaryzowanej osób innych niż wymienione w ustępie 4.

4. Obecność w takiej strefie osób szczególnie chronionych przez Konwencje i przez niniejszy Protokół oraz sił policyjnych pozostawionych wyłącznie w celu utrzymania porządku publicznego nie jest sprzeczna z warunkami ustanowionymi w ustępie 3.

5. Strona, w której władzy znajduje się taka strefa, w miarę możliwości oznaczy ją znakami, jakie uzgodni z drugą stroną; powinny one być umieszczone w miejscach, w których byłyby wyraźnie widoczne, zwłaszcza na obwodzie i granicach strefy oraz na głównych drogach.

6. Jeżeli walki zbliżają się do strefy zdemilitaryzowanej i jeżeli strony zawarły w tej sprawie porozumienie, żadna z nich nie będzie mogła wykorzystywać takiej strefy do celów związanych z prowadzeniem operacji wojskowych ani jednostronnie uchylić jej statusu.

7. W razie istotnego naruszenia przez jedną ze stron konfliktu postanowień ustępów 3 lub 6, druga strona jest zwolniona z obowiązków wypływających z porozumienia nadającego strefie status strefy zdemilitaryzowanej. W takim wypadku strefa traci swój status, jednakże nadal korzysta z ochrony przewidzianej przez inne postanowienia niniejszego Protokołu i przez inne przepisy prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych.

ROZDZIAŁ VI

Obrona cywilna

Art. 61.

Określenia i zakres stosowania

W rozumieniu niniejszego Protokołu:

a) określenie „obrona cywilna” oznacza wypełnianie wszystkich lub niektórych zadań humanitarnych wymienionych niżej, mających na celu ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami wynikającymi z działań zbrojnych lub klęsk żywiołowych, i przewyżczanie ich bezpośrednich następstw, jak też zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania. Są to następujące zadania:

- i) służba ostrzegawcza;
- ii) ewakuacja;
- iii) przygotowanie i organizowanie schronów;
- iv) obsługa środków zaciemnienia;
- v) ratownictwo;

- vi) służby medyczne, włączając w to pierwszą pomoc oraz opiekę religijną;
  - vii) walka z pożarami;
  - viii) wykrywanie i oznaczanie stref niebezpiecznych;
  - ix) odkażanie i inne podobne działania ochronne;
  - x) dostarczanie doraźnych pomieszczeń i zaopatrzenia;
  - xi) doraźna pomoc dla przywrócenia i utrzymania porządku w strefach dotkniętych klęskami;
  - xii) doraźne przywrócenie działania niezbędnych służb użyteczności publicznej;
  - xiii) doraźne grzebanie zmarłych;
  - xiv) pomoc w ratowaniu dóbr niezbędnych dla przetrwania;
  - xv) dodatkowe rodzaje działalności, niezbędne dla wypełnienia któregoś z zadań wyżej wymienionych, w tym planowanie i prace organizacyjne.
- b) określenie „organizacje obrony cywilnej” obejmuje obiekty oraz formacje utworzone przez uprawnione władze strony konfliktu lub działające z ich upoważnienia dla wypełnienia któregoś z zadań wymienionych w punkcie (a) i wyznaczone wyłącznie do tych zadań;
- c) określenie „personel” organizacji obrony cywilnej obejmuje osoby, które strona konfliktu zatrudnia wyłącznie do wykonywania zadań wyliczonych w punkcie (a), w tym personel wyznaczony przez uprawnioną władzę tej strony wyłącznie do zarządzania tymi organizacjami;
- d) określenie „materiały” organizacji obrony cywilnej oznacza wyposażenie, zaopatrzenie i środki transportu, które te organizacje użytkują dla wypełniania zadań wyliczonych w punkcie (a).

Art. 62.

Ochrona ogólna

1. Organizacje cywilne obrony cywilnej, jak też ich personel powinny być szanowane i chronione odpowiednio do postanowień niniejszego Protokołu, a zwłaszcza do postanowień niniejszego działu. Mają one prawo do wypełniania swych zadań obrony cywilnej, z wyjątkiem wypadków stanowczej konieczności wojskowej.

2. Postanowienia ustępu 1 stosuje się również do osób cywilnych, które, nie należąc do organizacji obrony cywilnej, odpowiadają na wezwanie uprawnionych władz i wypełniają pod ich kontrolą zadania obrony cywilnej.

3. Do budynków i materiałów używanych w celach obrony cywilnej, jak też do schronów przeznaczonych dla ludności cywilnej stosuje się artykuł 52. Dobra użytkowane w celach obrony cywilnej mogą być niszczone lub przeznaczane do innych celów tylko przez stronę, do której należą.

Art. 63.

Obrona cywilna na terytoriach okupowanych

1. Na terytoriach okupowanych organizacje obrony cywilnej otrzymają od władz ułatwienia konieczne do wypełniania swych zadań. W żadnym wypadku ich personel nie może być zmuszany do działalności, która przeszkadzałaby należytemu wypełnianiu tych zadań. Mocarstwo Okupacyjne nie może zmieniać struktury lub personelu takich organizacji, jeśli miałyby to przynieść uszczerbek skutecznemu wypełnianiu ich misji. Cywilne organizacje obrony cywilnej nie powinny być zobowiązane do przyznania pierwszeństwa obywatelom lub interesom tego Mocarstwa.

2. Mocarstwo Okupacyjne nie powinno zobowiązywać, zmuszać lub nakłaniać cywilnych organizacji obrony cywilnej do wypełniania ich zadań w sposób przynoszący w jakiegokolwiek postaci szkodę interesom ludności cywilnej.

3. Mocarstwo Okupacyjne może ze względów bezpieczeństwa rozbroić personel obrony cywilnej.

4. Mocarstwo Okupacyjne nie powinno przeznaczать do innych celów ani rekwirować budynków lub materiałów należących do organizacji obrony cywilnej lub przez nie wykorzystywanych, jeżeli takie przeznaczenie lub zarekwirowanie przyniosłoby szkodę ludności cywilnej.

5. Mocarstwo Okupacyjne może zarekwirować lub przeznaczyć do innych celów te środki, pod warunkiem przestrzegania w dalszym ciągu przepisu ogólnego ustanowionego w ustępie 4 i z zachowaniem następujących warunków szczególnych:

- a) by te budynki lub materiały były konieczne do zaspokajania innych potrzeb ludności cywilnej; oraz
- b) by zarekwirowanie lub przeznaczenie do innych celów trwało tylko tak długo, jak długo ta konieczność występuje.

6. Mocarstwo Okupacyjne nie powinno przeznaczать do innych celów ani rekwirować schronów przewidzianych do użytku ludności cywilnej lub koniecznych na potrzeby tej ludności.

Art. 64.

**Organizacje cywilne obrony cywilnej państw neutralnych
lub innych państw nie będących stronami konfliktu oraz międzynarodowe
organizacje koordynujące**

1. Artykuły 62, 63, 65 i 66 stosuje się również do personelu i materiałów cywilnych organizacji obrony cywilnej państw neutralnych lub innych państw nie będących stronami konfliktu, które wypełniają zadania obrony cywilnej wyliczone w artykule 61 na terytorium strony konfliktu, za zgodą i pod kontrolą tej strony. Należy powiadomić o takiej pomocy możliwie najszybciej każdą zainteresowaną stroną przeciwną. Taka działalność nie powinna w żadnym wypadku być uważana za mieszanie się do konfliktu, powinna jednak

być prowadzona z odpowiednim uwzględnieniem interesów bezpieczeństwa zainteresowanych stron konfliktu.

2. Strony konfliktu, które otrzymują pomoc wymienioną w ustępie 1, oraz Wysokie Umawiające się strony, które jej udzielają, powinny ułatwiać w miarę potrzeby międzynarodową koordynację takich działań obrony cywilnej. W takim wypadku postanowienia niniejszego rozdziału stosuje się do uprawnionych organizacji międzynarodowych.

3. Na terytoriach okupowanych Mocarstwo Okupacyjne może wyłączyć lub ograniczyć działalność organizacji obrony cywilnej państw neutralnych lub innych państw nie będących stronami konfliktu oraz międzynarodowych organizacji koordynujących jedynie wtedy, gdy może zapewnić należyte wypełnianie zadań obrony cywilnej środkami własnymi lub środkami okupowanego terytorium.

Art. 65.

Ustanie ochrony

1. Ochrona, do jakiej mają prawo cywilne organizacje obrony cywilnej, ich personel, budynki, schrony oraz ich materiały, może ustać tylko w wypadku prowadzenia działań szkodliwych dla nieprzyjaciela lub wykorzystywania ich, poza ich właściwymi zadaniami, do takich działań. Jednakże ochrona ustanie jedynie wtedy, gdy ostrzeżenie ustalające, jeśli to jest celowe, uzasadniony termin pozostanie nieskuteczne.

2. Nie należy uważać za szkodliwe dla nieprzyjaciela:

- a) wykonywania zadań obrony cywilnej pod kierownictwem lub nadzorem władz wojskowych;
- b) współpracy cywilnego personelu obrony cywilnej z personelem wojskowym w wykonywaniu zadań obrony cywilnej ani przydzielenia osób wojskowych do cywilnych organizacji obrony cywilnej;
- c) spełniania zadań obrony cywilnej, które mogą sporadycznie przynosić korzyść ofiarom wojskowym, zwłaszcza niezdolnym do walki.

3. Nie należy ponadto uważać za działanie szkodliwe dla nieprzyjaciela noszenia lekkiej broni osobistej przez cywilny personel obrony cywilnej dla utrzymania porządku lub obrony własnej. Jednak w strefach, w których toczą się albo mogą się toczyć walki na lądzie, strony konfliktu powinny poczynić odpowiednie kroki, aby ograniczyć to uzbrojenie do broni krótkiej, takiej jak pistolety lub rewolwery, w celu ułatwienia rozróżnienia między personelem obrony cywilnej a kombatantami. Gdyby jednak personel obrony cywilnej nosił w takich strefach inną lekką broń osobistą, powinien on być szanowany i chroniony od chwili, gdy, zostanie rozpoznany jako taki.

4. Zorganizowanie cywilnych organizacji obrony cywilnej na wzór wojskowy ani też obowiązkowy charakter służby w nich również nie powinny pozbawiać ich ochrony przewidzianej w niniejszym rozdziale.

Art. 66.

Identyfikacja

1. Każda strona konfliktu powinna dołożyć starań, by jej organizacje obrony cywilnej, ich personel, budynki i materiały mogły być zidentyfikowane, gdy są całkowicie przeznaczone do zadań obrony cywilnej. Schrony oddane do dyspozycji ludności cywilnej powinny być rozpoznawalne w podobny sposób.

2. Każda strona konfliktu powinna również dołożyć starań, by określić i wprowadzić metody i zasady postępowania, które pozwoliłyby zidentyfikować schrony cywilne, a także personel, budynki i materiały obrony cywilnej, noszące międzynarodowy znak rozpoznawczy obrony cywilnej.

3. Na terytoriach okupowanych i w strefach, w których toczą się lub mogą toczyć się walki, personel obrony cywilnej powinien w zasadzie być rozpoznawalny na podstawie międzynarodowego znaku rozpoznawczego obrony cywilnej i karty tożsamości stwierdzającej jego status.

4. Międzynarodowy znak rozpoznawczy obrony cywilnej składa się z równobocznego niebieskiego trójkąta na pomarańczowym tle, gdy jest stosowany do ochrony organizacji obrony cywilnej, ich budynków, ich personelu i materiałów albo do ochrony schronów cywilnych.

5. Niezależnie od stosowania znaku rozpoznawczego strony konfliktu mogą porozumieć się co do używania sygnałów rozpoznawczych w celu identyfikacji służb obrony cywilnej.

6. Do stosowania postanowień ustępów 1 do 4 odnoszą się przepisy rozdziału V załącznika 1 do niniejszego Protokołu.

7. W czasie pokoju znak opisany w ustępie 4 może być używany, za zgodą uprawnionych władz państwowych, do identyfikacji służb obrony cywilnej.

8. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu poczynią niezbędne kroki w celu ustanowienia kontroli używania międzynarodowego znaku rozpoznawczego obrony cywilnej oraz w celu zapobieżenia jego nadużywania i karania za nadużywanie.

9. Do identyfikacji personelu medycznego i duchownego, formacji medycznych i środków transportu medycznego obrony cywilnej odnosi się artykuł 18.

Art. 67.

Członkowie sił zbrojnych i formacje wojskowe przydzielone do organizacji obrony cywilnej

1. Członkowie sił zbrojnych i formacje wojskowe przydzielone do organizacji obrony cywilnej podlegają poszanowaniu i ochronie, pod warunkiem że:

- a) taki personel i takie formacje są na stałe przydzielone do wypełniania zadań, o jakich mowa w artykule 61, i wyłącznie temu się poświęcają;

- b) po otrzymaniu takiego przydziału personel ten nie wykonuje innych zadań wojskowych w czasie konfliktu;
- c) taki personel odróżnia się wyraźnie od innych członków sił zbrojnych, nosząc w sposób widoczny międzynarodowy znak rozpoznawczy obrony cywilnej, który powinien być dostatecznie duży; personel ten powinien być wyposażony w potwierdzającą jego status kartę tożsamości, o której mowa w rozdziale V załącznika 1 do niniejszego Protokołu;
- d) taki personel i takie formacje wyposaża się jedynie w lekką broń osobistą dla utrzymania porządku lub obrony własnej. Postanowienia ustępu 3 artykułu 65 mają zastosowanie również w takim wypadku;
- e) taki personel nie bierze bezpośrednio udziału w działaniach zbrojnych, nie prowadzi działań szkodliwych dla strony przeciwnej ani też nie jest wykorzystywany, poza swymi zadaniami obrony cywilnej, do takich działań;
- f) taki personel i takie formacje spełniają zadania obrony cywilnej wyłącznie na terytorium państwowym swojej strony. Zabronione jest nieprzestrzeganie warunków wymienionych w punkcie (e) przez członka sił zbrojnych związanego warunkami określonymi w punktach (a) i (b).

2. Członkowie personelu wojskowego pełniący służbę w organizacjach obrony cywilnej stają się, w razie znalezienia się we władzy strony przeciwnej, jeńcami wojennymi. Na okupowanym terytorium mogą oni, ale wyłącznie w interesie ludności cywilnej tego terytorium, być użyci do wykonywania zadań obrony cywilnej, jeżeli zachodzi taka potrzeba, pod warunkiem jednak – gdy praca taka jest niebezpieczna – że zgłoszą się oni ochotniczo do takich zadań.

3. Budynki i istotne elementy materiałów i środków transportu formacji wojskowych przydzielonych do organizacji obrony cywilnej powinny być wyraźnie oznaczone międzynarodowym znakiem rozpoznawczym obrony cywilnej. Znak ten powinien być odpowiednio duży.

4. Budynki i materiały formacji wojskowych przydzielonych na stałe do organizacji obrony cywilnej, i przeznaczone wyłącznie do wykonywania zadań obrony cywilnej podlegają prawu wojny w razie dostania się we władzę strony przeciwnej. Jednakże nie mogą one, z wyjątkiem wypadków stanowiącej konieczności wojskowej, mieć innego przeznaczenia, dopóki są niezbędne do spełniania zadań obrony cywilnej, chyba że wcześniej poczynione zostały kroki w celu odpowiedniego zaspokojenia potrzeb ludności cywilnej.

DZIAŁ II

POMOC NA RZECZ LUDNOŚCI CYWILNEJ

Art. 68.

Zakres stosowania

Przepisy niniejszego działu mają zastosowanie do ludności cywilnej w rozumieniu niniejszego Protokołu i uzupełniają artykuły 23, 55, 59, 60, 61 i 62 oraz inne właściwe przepisy Czwartej Konwencji.

Art. 69.

Podstawowe potrzeby na okupowanych terytoriach

1. Oprócz zobowiązań wymienionych w artykule 55 Czwartej Konwencji, odnoszących się do zaopatrzenia w żywność i lekarstwa. Mocarstwo Okupacyjne powinno zapewnić również w jak największym stopniu, stosownie do swych możliwości i bez jakiegokolwiek rozróżnienia na niekorzyść, dostawę odzieży, artykułów pościelowych, doraźnych pomieszczeń mieszkalnych i innego zaopatrzenia, istotnego dla przetrwania ludności cywilnej terytorium okupowanego, a także przedmiotów niezbędnych dla kultu religijnego.

2. Do działań pomocy na rzecz ludności cywilnej terytorium okupowanego stosuje się przepisy artykułów 59, 60, 61, 62, 108, 109, 110 i 111 Czwartej Konwencji, a także artykuł 71 niniejszego Protokołu; działania te powinny być prowadzone bez zwłoki.

Art. 70.

Działania pomocy

1. Gdy ludność cywilna znajdującego się pod kontrolą strony konfliktu terytorium, innego niż terytorium okupowane, jest niedostatecznie zaopatrzone w materiały i żywność wymienione w artykule 69, podejmuje się działania pomocy o charakterze humanitarnym i bezstronnym, prowadzone bez jakiegokolwiek rozróżnienia na niekorzyść, jednakże za zgodą stron zainteresowanych takim działaniem. Propozycje pomocy spełniające powyższe warunki nie będą uważane za mieszanie się do konfliktu ani za działania na szkodę nieprzyjaciela. Przy rozdziale takich przesyłek pomocy pierwszeństwo należy się osobom, które – jak dzieci, kobiety w ciąży lub w połogu oraz matki karmiące – powinny, zgodnie z Czwartą Konwencją i niniejszym Protokołem, korzystać z uprzywilejowanego traktowania lub ze szczególnej ochrony.

2. Strony konfliktu i każda Wysoka Umawiająca się strona wydadzą zezwolenie i ułatwią szybki i nie utrudniony przewóz przesyłek, wyposażenia i personelu pomocy, przysyłanych zgodnie z przepisami niniejszego działu, nawet jeżeli taka pomoc jest przeznaczona dla ludności cywilnej strony przeciwnej.

3. Strony konfliktu i każda Wysoka Umawiająca się Strona zezwalająca na przewóz pomocy, wyposażenia lub personelu, stosownie do ustępu 2:

- a) zachowują prawo określenia wymogów technicznych, włączając w to kontrole, jakim taki przewóz podlega;
  - b) mogą uzależnić takie zezwolenie od kontroli na miejscu przez Mo-carstwo Opiekuńcze rozdziału pomocy;
  - c) nie zmieniają przeznaczenia przesyłek pomocy ani nie opóźnią ich przewozu, chyba że zachodzi taka nagła potrzeba ze względu na dobro zainteresowanej ludności cywilnej.
4. Strony konfliktu zapewnią ochronę przesyłek pomocy i ułatwią szybki ich rozdział.
5. Strony konfliktu i każda zainteresowana Wysoka Umawiająca się Strona powinny popierać i ułatwiać skuteczną międzynarodową koordynację działań pomocy wymienionych w ustępie 1.

Art. 71.

Personel biorący udział w działaniach pomocy

1. W razie potrzeby pomoc dostarczana w ramach działania pomocy może obejmować personel pomocy, zwłaszcza dla transportu i rozdziału przesyłek pomocy; udział takiego personelu jest uzależniony od zgody strony, na której terytorium będzie on wypełniał swoje zadania.
2. Taki personel powinien być szanowany i chroniony.
3. Każda strona otrzymująca przesyłki pomocy pomoże personelowi wymienionemu w ustępie 1 w wykonaniu jego misji pomocy. Jedynie w wypadku stanowczej konieczności wojskowej działalność takiego personelu może być zawężona, a jego przemieszczanie się – czasowo ograniczone.
4. W żadnym wypadku personel pomocy nie powinien wykraczać poza granice swej misji wytyczone przez niniejszy Protokół. Powinien on zwłaszcza mieć na uwadze wymagania bezpieczeństwa strony, na której terytorium spełnia on swe funkcje. Można położyć kres misji każdego członka personelu pomocy, który nie przestrzega takich warunków.

DZIAŁ III

TRAKTOWANIE OSÓB WE WŁADZY STRONY KONFLIKTU

ROZDZIAŁ I

Zakres stosowania oraz ochrona osób i dóbr

Art. 72.

Zakres stosowania

Postanowienia niniejszego działu uzupełniają normy odnoszące się do humanitarnej ochrony osób cywilnych i dóbr o charakterze cywilnym, znajdujące

cych się we władzy strony konfliktu, zawarte w Czwartej Konwencji, zwłaszcza w tytułach I i III, a także inne stosowne normy prawa międzynarodowego dotyczące ochrony podstawowych praw człowieka podczas konfliktu zbrojnego o charakterze międzynarodowym.

Art. 73.

Uchodźcy i bezpaństwowcy

Osoby, które przed rozpoczęciem działań wojennych są uważane za bezpaństwowców lub uchodźców w rozumieniu odpowiednich aktów międzynarodowych, przyjętych przez zainteresowane strony, albo w rozumieniu ustawodawstwa wewnętrznego państwa przyjmującego lub państwa zamieszkania, powinny w każdych okolicznościach i bez rozróżnienia na niekorzyść być traktowane jako osoby chronione w rozumieniu tytułów I i III Czwartej Konwencji.

Art. 74.

Łączenie rozproszonych rodzin

Wysokie Umawiające się strony i strony konfliktu powinny ułatwiać wszelkimi możliwymi sposobami łączenie rodzin rozproszonych wskutek konfliktów zbrojnych, a zwłaszcza powinny popierać działalność organizacji humanitarnych, które poświęcają się temu zadaniu, stosownie do postanowień Konwencji i niniejszego Protokołu oraz zgodnie ze swymi przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa.

Art. 75.

Podstawowe gwarancje

1. Jeżeli dotyczą ich sytuacje, o jakich mowa w artykule 1 niniejszego Protokołu, osoby, które znajdują się we władzy strony konfliktu i którym nie przysługuje bardziej korzystne traktowanie w myśl Konwencji lub niniejszego Protokołu, powinny być traktowane we wszelkich okolicznościach humanitarnie i korzystać co najmniej z ochrony przewidzianej przez niniejszy artykuł, bez rozróżnienia na niekorzyść ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię lub wierzenia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie lub inne cechy albo też ze względu na jakiegokolwiek inne podobne kryteria. Każda ze stron powinna szanować osobę, godność, przekonania i praktyki religijne wszystkich takich osób.

2. Następujące czyny są i pozostają zakazane zawsze i wszędzie, niezależnie od tego, czy dokonane zostaną przez funkcjonariuszy cywilnych czy wojskowych:

- a) zamachy na życie, na zdrowie albo na równowagę fizyczną lub psychiczną takich osób, a zwłaszcza:
  - i) zabójstwo;

- ii) tortury we wszelkich postaciach, fizyczne i psychiczne;
- iv) kary cielesne; oraz
- v) okaleczenia;
- b) zamachy na godność osobistą, zwłaszcza traktowanie upokarzające i poniżające, zmuszanie do prostytucji i wszelkie postacie zamachów na obyczajność;
- c) branie zakładników;
- d) kary zbiorowe;
- e) groźba popełnienia jednego z czynów wyżej wymienionych.

3. Każda osoba zatrzymana, uwięziona lub internowana z powodu czynów związanych z konfliktem zbrojnym powinna być niezwłocznie powiadomiona w języku dla niej zrozumiałym o powodach, dla których te kroki zostały poczynione. Poza przypadkami zatrzymania lub uwięzienia z powodu przestępstwa, należy taką osobę zwolnić w możliwie najkrótszym terminie, a w każdym razie wtedy, gdy ustały okoliczności uzasadniające zatrzymanie, uwięzienie lub internowanie.

4. W stosunku do osoby uznanej winną przestępstwa popełnionego w związku z konfliktem zbrojnym skazanie może nastąpić i kara może być wykonana jedynie na mocy wyroku wydanego przez bezstronny i należycie obsadzony sąd, który przestrzega ogólnie uznanych zasad postępowania sądowego, obejmujących następujące gwarancje:

- a) postępowanie powinno przewidywać niezwłoczne powiadomienie każdego oskarżonego o szczegółach zarzuconego mu przestępstwa i zapewnienie oskarżonemu przed i w czasie rozprawy; wszelkich praw oraz środków niezbędnych do jego obrony;
- b) ukaranie za przestępstwo może nastąpić tylko na zasadzie osobistej odpowiedzialności karnej;
- c) nikt nie powinien być oskarżony ani skazany za czyny lub zaniechania, które nie stanowiły czynu przestępnego według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego, któremu on podlega w chwili ich popełnienia; nie należy orzekać kary surowszej niż kara, jaka mogła być wymierzona w chwili popełnienia przestępstwa; jeżeli po popełnieniu przestępstwa prawo ustanowiło karę łagodniejszą, sprawca powinien z tego skorzystać;
- d) domniemywa się niewinność każdego oskarżonego o przestępstwo, dopóki jego wina nie zostanie ustalona w sposób zgodny z prawem;
- e) każdy oskarżony o przestępstwo ma prawo do rozpatrzenia sprawy w jego obecności;
- f) nie wolno nikogo zmuszać do składania zeznań na swoją niekorzyść ani do przyznania się do winy;
- g) każdy oskarżony o przestępstwo ma prawo do zadawania pytań lub spowodowania zadawania pytań świadkom oskarżenia oraz do sprowadzenia i przesłuchania świadków obrony w takich samych warunkach, jak świadków oskarżenia;

- h) nikt nie może być ścigany ani skazany przez tę samą stronę za przestępstwo, które było już przedmiotem prawomocnego orzeczenia uniewinniającego lub skazującego tę osobę według tego samego prawa i tej samej procedury;
- i) każdy oskarżony o przestępstwo ma prawo do tego, by wyrok był ogłoszony publicznie; oraz
- j) każdy skazany powinien być w chwili skazania pouczony o służących mu sądowych i innych środkach odwoławczych oraz o terminach, w jakich można z nich skorzystać.

5. Kobiety pozbawione wolności z powodów związanych z konfliktem zbrojnym powinny być zatrzymane w pomieszczeniach oddzielnych od zajmowanych przez mężczyzn. Powinny one znajdować się pod bezpośrednim nadzorem kobiet. Jednak w razie zatrzymania, uwięzienia lub internowania rodzin, należy je w miarę możliwości trzymać w jednym pomieszczeniu.

6. Osoby zatrzymane, uwięzione lub internowane z powodów związanych z konfliktem zbrojnym powinny korzystać z ochrony przewidzianej przez niniejszy artykuł, aż do ich ostatecznego zwolnienia, repatriacji lub osiedlenia, nawet po zakończeniu konfliktu zbrojnego.

7. W celu usunięcia wszelkich wątpliwości co do ścigania i sądenia osób oskarżonych o zbrodnie wojenne lub zbrodnie przeciwko ludzkości powinny być stosowane następujące zasady:

- a) osoby oskarżone o takie zbrodnie powinny być ścigane i osądzone stosownie do odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego; oraz
- b) każda osoba, której nie przysługuje bardziej korzystne traktowanie w myśl Konwencji lub niniejszego Protokołu, powinna być traktowana w sposób przewidziany przez niniejszy artykuł, niezależnie od tego, czy zbrodnie, o jakie jest oskarżona, stanowią ciężkie naruszenie Konwencji lub niniejszego Protokołu, czy też nie.

8. Żadne postanowienie niniejszego Protokołu nie może być rozumiane jako ograniczające lub naruszające jakiekolwiek inne postanowienie bardziej korzystne, przyznające w myśl odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego Większą ochronę osobom, o których mowa w ustępie 1.

ROZDZIAŁ II

Poczynania na rzecz kobiet i dzieci

Art. 76.

Ochrona kobiet

1. Kobiety powinny korzystać ze szczególnego poszanowania i podlegają ochronie, zwłaszcza przed zgwałceniem, zmuszaniem do prostytucji i wszelkimi innymi postaciami zamachu na obyczajność.

2. Sprawy kobiet ciężarnych i matek opiekujących się małymi dziećmi, zatrzymanych, uwięzionych lub internowanych, powinny być rozpatrzone w pierwszej kolejności.

3. W możliwie największym stopniu strony konfliktu dołożą starań, by kara śmierci nie była orzekana wobec kobiet ciężarnych lub matek opiekujących się małymi dziećmi za przestępstwo związane z konfliktem zbrojnym. Kara śmierci wobec takich kobiet za takie przestępstwo nie podlega wykonaniu.

Art. 77.

Ochrona dzieci

1. Dzieci powinny korzystać ze szczególnego poszanowania i być chronione przed wszelkimi postaciami zamachu na obyczajność. Strony konfliktu udzielą im opieki i pomocy, których potrzebują z racji na ich wiek lub z jakiegokolwiek innego powodu.

2. Strony konfliktu poczynią wszelkie praktycznie możliwe kroki, by dzieci poniżej 15 lat nie uczestniczyły bezpośrednio w działaniach zbrojnych; zwłaszcza będą powstrzymywać się od powoływania ich do swych sił zbrojnych. W razie powoływania osób między 15 a 18 rokiem życia, strony będą się starały dać pierwszeństwo starszym.

3. Jeżeli w wypadkach wyjątkowych i wbrew postanowieniom ustępu 2 dzieci, które nie ukończyły 15 lat, uczestniczą bezpośrednio w działaniach zbrojnych i znajdują się we władzy strony przeciwnej, będą nadal korzystać ze szczególnej ochrony przyznanej przez niniejszy artykuł, niezależnie od tego, czy będą jeńcami wojennymi, czy nimi nie będą.

4. W razie zatrzymania, uwięzienia lub internowania z przyczyn związanych z konfliktem zbrojnym, dzieci będą trzymane w pomieszczeniach oddzielnych od zajmowanych przez dorosłych, z wyjątkiem przypadków, gdy rodziny są umieszczone razem, zgodnie z ustępem 5 artykułu 75.

5. Kara śmierci za przestępstwo związane z konfliktem zbrojnym nie podlega wykonaniu wobec osób, które w chwili przestępstwa nie miały 18 lat.

Art. 78.

Ewakuacja dzieci

1. Żadna strona konfliktu nie powinna ewakuować do obcego kraju dzieci innych niż będące ich obywatelami, chyba że chodzi o czasową ewakuację, która stała się konieczna z poważnych powodów związanych ze zdrowiem lub leczeniem dzieci, albo, z wyłączeniem terytorium okupowanego, z ich bezpieczeństwem. Jeżeli można dotrzeć do rodziców lub opiekunów, ich zgoda na piśmie na taką ewakuację jest konieczna. Jeżeli nie można do nich dotrzeć, ewakuacja może być dokonana jedynie za pisemną zgodą osób, którym przede wszystkim opieka nad dziećmi została powierzona

przez prawo lub zwyczaj. Mocarstwo Opiekuńcze powinno sprawować kontrolę nad każdą ewakuacją tego rodzaju, działając w porozumieniu z zainteresowanymi stronami, to znaczy ze stroną, która przystępuje do ewakuacji, ze stroną, która przyjmuje dzieci, oraz z każdą stroną, której obywatele są ewakuowani. We wszystkich wypadkach wszystkie strony konfliktu przedsięwzięcą wszelkie praktycznie możliwe środki ostrożności dla uniknięcia zagrożenia ewakuacji.

2. W razie przystąpienia do ewakuacji stosownie do ustępu 1, każdemu ewakuowanemu dziecku powinna być zapewniona możliwie ciągła nauka, w tym nauka religii i moralności, zgodnie z życzeniami rodziców.

3. Dla ułatwienia dzieciom ewakuowanym powrotu do swej rodziny i do swego kraju, zgodnie z niniejszym artykułem, władze strony dokonującej ewakuacji i w miarę potrzeby władze kraju przyjmującego sporządzą dla każdego dziecka kartę zaopatrzoną w fotografię, którą przekażą do Centralnego Biura Informacji Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża. Każda karta powinna zawierać, w miarę możliwości, jeżeli nie przyniesie to szkody dziecku, następujące dane:

- a) nazwisko (nazwiska) dziecka;
- b) imię (imiona) dziecka;
- c) płeć dziecka;
- d) miejsce i datę urodzenia (lub gdy ta data nie jest znana, wiek w przybliżeniu);
- e) nazwisko i imię ojca;
- f) nazwisko i imię matki oraz, ewentualnie, jej nazwisko panieńskie;
- g) nazwiska bliskich krewnych dziecka;
- h) obywatelstwo dziecka;
- i) język macierzysty dziecka i inne języki, którymi włada;
- j) adres rodziny dziecka;
- k) każdy numer identyfikacyjny nadany dziecku;
- l) stan zdrowia dziecka;
- ł) grupę krwi dziecka;
- m) ewentualne znaki szczególne;
- n) datę i miejsce, w którym dziecko zostało znalezione,
- o) datę i miejsce opuszczenia przez dziecko jego kraju;
- p) ewentualnie religię dziecka;
- q) aktualny adres dziecka w kraju przyjmującym;
- r) jeżeli dziecko umrze przed powrotem, datę, miejsce i okoliczności zgonu oraz miejsce pochowania.

ROZDZIAŁ III

Dziennikarze

Art. 79.

Poczynania dla ochrony dziennikarzy

1. Dziennikarze, którzy spełniają niebezpieczne misje zawodowe w strefach konfliktu zbrojnego, będą traktowani jak osoby cywilne w rozumieniu ustępu 1 artykułu 50.

2. Będą oni ochraniani jako tacy, stosownie do Konwencji i niniejszego Protokołu, pod warunkiem niepodejmowania żadnego działania, które byłoby sprzeczne z ich statusem osób cywilnych, i bez uszczerbku dla prawa korespondentów wojennych akredytowanych przy siłach zbrojnych do korzystania ze statusu przewidzianego w artykule 4 A. (4) Trzeciej Konwencji.

3. Mogą oni otrzymać kartę tożsamości według wzoru zawartego w załączniku II do niniejszego Protokołu. Taka karta, wystawiona przez rząd państwa, którego dziennikarz jest obywatelem albo na którego terytorium ulokowana jest redakcja zatrudniająca go, poświadczy jego status dziennikarza.

CZEŚĆ V

WYKONANIE KONWENCJI I NINIEJSZEGO PROTOKOŁU

DZIAŁ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 80.

Środki wykonania

1. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu poczynią niezwłocznie niezbędne kroki w celu wypełnienia zobowiązań wynikających z Konwencji i niniejszego Protokołu.

2. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu wydadzą zarządzenia i instrukcje w celu zapewnienia przestrzegania Konwencji i niniejszego Protokołu i będą nadzorować ich wykonanie.

Art. 81.

Działalność Czerwonego Krzyża i innych organizacji humanitarnych

1. Strony konfliktu przyznają Międzynarodowemu Komitetowi Czerwonego Krzyża wszelkie ułatwienia będące w ich mocy dla umożliwienia mu wypełniania humanitarnych zadań wyznaczonych przez Konwencje i niniejszy

Protokół w celu zapewnienia ochrony i pomocy ofiarom konfliktów. Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża może również za zgodą stron konfliktu prowadzić wszelką inną działalność humanitarną na rzecz takich ofiar.

2. Strony konfliktu przyznają swym organizacjom Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca) ułatwienia niezbędne do wykonywania humanitarnej działalności na rzecz ofiar konfliktu, stosownie do postanowień Konwencji i niniejszego Protokołu oraz do podstawowych zasad Czerwonego Krzyża, ustalonych przez Międzynarodowe Konferencje Czerwonego Krzyża.

3. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny ułatwiać we wszelki możliwy sposób niesienie pomocy przez organizacje Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Lwa i Słońca) oraz Ligę Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża ofiarom konfliktów, stosownie do postanowień Konwencji i niniejszego Protokołu oraz do podstawowych zasad Czerwonego Krzyża, ustalonych na Międzynarodowych Konferencjach Czerwonego Krzyża.

4. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu przyznają w miarę możliwości ułatwienia podobne do wymienionych w ustępach 2 i 3 innym organizacjom humanitarnym, o których mowa w Konwencjach i w niniejszym Protokole i które będą odpowiednio upoważnione przez zainteresowane strony konfliktu i będą wykonywać swoją działalność stosownie do postanowień Konwencji i niniejszego Protokołu.

Art. 82.

Doradcy prawni w siłach zbrojnych

Wysokie Umawiające się Strony w każdym czasie, a strony konfliktu w okresie konfliktu zbrojnego, zapewnią, by w razie potrzeby byli do dyspozycji doradcy prawni, którzy mogliby udzielać porad dowódcom wojskowym na odpowiednim szczeblu odnośnie do stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu oraz odnośnie do prowadzenia w tym przedmiocie odpowiedniego szkolenia w siłach zbrojnych.

Art. 83.

Upowszechnianie

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do jak najszerszego upowszechniania w swych krajach, w czasie pokoju i w okresie konfliktu zbrojnego, Konwencji oraz niniejszego Protokołu, a zwłaszcza do włączenia ich do programów szkolenia wojskowego i do zachęcania ludności cywilnej do ich studiowania, tak by te dokumenty były znane siłom zbrojnym i ludności cywilnej.

2. Władze wojskowe lub cywilne, które w okresie konfliktu zbrojnego ponoszą odpowiedzialność za stosowanie Konwencji i niniejszego Protokołu, powinny mieć pełną znajomość tekstu tych dokumentów.

Art. 84.

Przepisy o stosowaniu

Wysokie Umawiające się Strony przekażą sobie jak najszybciej za pośrednictwem depozytariusza lub – stosownie do okoliczności – za pośrednictwem Mocarstw Opiekuńczych urzędowe teksty niniejszego Protokołu, a także ustaw i regulaminów, których wydanie uznają za wskazane w celu zapewnienia jego stosowania.

DZIAŁ II

KARANIE NARUSZEŃ KONWENCJI LUB NINIEJSZEGO PROTOKOŁU

Art. 85.

Karanie naruszeń niniejszego Protokołu

1. Postanowienia Konwencji dotyczące karania naruszeń i ciężkich naruszeń, uzupełnione przez niniejszy dział, stosują się do karania naruszeń i ciężkich naruszeń niniejszego Protokołu.

2. Czyny określone w Konwencjach jako ciężkie naruszenia stanowią ciężkie naruszenia niniejszego Protokołu, jeżeli popełnione zostały na szkodę osób znajdujących się we władzy strony przeciwnej, chronionych przez artykuły 44, 45 i 73 niniejszego Protokołu, albo na szkodę rannych, chorych i rozbitków strony przeciwnej, chronionych przez niniejszy Protokół, lub też przeciwko personelowi medycznemu, formacjom medycznym lub środkom transportu medycznego, znajdującym się pod kontrolą strony przeciwnej i chronionym przez niniejszy Protokół.

3. Obok ciężkich naruszeń, opisanych w artykule 11, następujące czyny, w razie popełnienia ich z winy umyślnej, z naruszeniem odpowiednich postanowień niniejszego Protokołu i jeżeli pociągają za sobą śmierć albo powodują poważne uszkodzenia ciała lub rozstrój zdrowia, stanowią ciężkie naruszenia niniejszego Protokołu:

- a) czynienie ludności cywilnej lub osób cywilnych celem ataku;
- b) podejmowanie ataku bez rozróżnienia, dotyczącego ludność cywilną lub dobra o charakterze cywilnym, ze świadomością, że taki atak wywoła straty w życiu ludzkim, ranienia osób cywilnych oraz szkody w dobrach cywilnych, nadmierne w rozumieniu ustępu 2 (a) (iii) artykułu 57;
- c) podejmowanie ataku przeciwko budowlom lub urządzeniom zawierającym siły niebezpieczne ze świadomością, że taki atak spowoduje straty w życiu ludzkim, ranienia osób cywilnych lub szkody w dobrach o charakterze cywilnym, nadmierne w rozumieniu ustępu 2 (a) (iii) artykułu 57;

- d) czynienie celem ataku miejscowości nie bronionych i stref zdemilitaryzowanych;
- e) czynienie celem ataku osoby, o której wiadomo, że jest niezdolna do walki;
- f) wiarołomne używanie, z naruszeniem artykułu 37, znaku rozpoznawczego czerwonego krzyża, czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca albo innych znaków ochronnych uznanych przez Konwencje lub niniejszy Protokół.

4. Poza ciężkimi naruszeniami określonymi w ustępach poprzednich i w Konwencjach, następujące czyny uważa się za ciężkie naruszenia Protokołu, w razie popełnienia ich z winy umyślnej i z naruszeniem Konwencji lub niniejszego Protokołu:

- a) przeniesienie przez Mocarstwo Okupacyjne części swej ludności cywilnej na terytorium, które okupuje, albo deportacja lub przeniesienie wewnątrz, lub poza terytorium okupowane całości albo części ludności tego terytorium, z naruszeniem artykułu 49 Czwartej Konwencji;
- b) wszelkie nie usprawiedliwione opóźnienie repatriacji jeńców wojennych lub osób cywilnych;
- c) praktyka apartheidu oraz inne praktyki nieludzkie i poniżające, oparte na dyskryminacji rasowej i stanowiące znieważanie godności osobistej;
- d) kierowanie ataków przeciwko pomnikom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego wyraźnie rozpoznanym, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów i którym przyznana została szczególna ochrona na mocy odrębnego porozumienia, na przykład w ramach uprawnionej organizacji międzynarodowej, powodujących przez to ich zniszczenie na dużą skalę, gdy brak dowodu, że strona przeciwna naruszyła artykuł 53 punkt (b), i gdy te pomniki historyczne, dzieła sztuki i miejsca kultu religijnego nie są położone w bezpośredniej bliskości celów wojskowych;
- e) pozbawienie osoby chronionej przez Konwencje lub wymienionej w ustępie 2 niniejszego artykułu prawa do należytego i bezstronnego jej osądzenia.

5. Uznaje się, bez uszczerbku dla stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu, że ciężkie naruszenia tych dokumentów są zbrodniami wojennymi.

Art. 86.

Zaniechania

1. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny karać ciężkie naruszenia i poczynić niezbędne kroki w celu zwalczania wszelkich innych

naruszeń Konwencji lub niniejszego Protokołu, które stanowią zaniechanie sprzeczne z obowiązkiem działania.

2. Okoliczność, że naruszenie Konwencji lub niniejszego Protokołu zostało popełnione przez podwładnego, nie zwalnia jego przełożonych od odpowiedzialności karnej lub – odpowiednio – dyscyplinarnej, jeżeli wiedzieli lub byli w posiadaniu wiadomości, które pozwalały im wnioskować w danych okolicznościach, że podwładny popełnia lub popełnił takie naruszenie, i jeżeli nie poczynili wszelkich praktycznie możliwych kroków w celu zapobieżenia takiemu naruszeniu lub ukaraniu za nie.

Art. 87.

Obowiązki dowódców

1. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny nałożyć na dowódców wojskowych obowiązek, by zapobiegali popełnianiu naruszeń Konwencji i niniejszego Protokołu przez członków sił zbrojnych powierzonych ich dowództwu oraz inne osoby podlegające ich władzy i – w razie potrzeby – aby za nie karali i powiadamiali o nich właściwe władze.

2. W celu zapobieżenia naruszeniom oraz karania za nie Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny wymagać, aby dowódcy wojskowi, stosownie do zakresu swej odpowiedzialności, dołożyli starań, by członkowie sił zbrojnych znajdujący się pod ich dowództwem znali swoje obowiązki wynikające z Konwencji i niniejszego Protokołu.

3. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny wymagać od każdego dowódcy, który dowiedział się, że jego podwładni lub inne osoby podlegające jego władzy zamierzają dopuścić się lub dopuścili się naruszenia Konwencji lub niniejszego Protokołu, aby poczynił kroki niezbędne dla zapobieżenia takim naruszeniom Konwencji lub niniejszego Protokołu i – w miarę potrzeby – spowodował wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub karnego przeciwko sprawcom naruszeń.

Art. 88.

Wzajemna pomoc w sprawach karnych

1. Wysokie Umawiające się Strony powinny udzielać sobie możliwie najszerszej pomocy prawnej w postępowaniu karnym dotyczącym ciężkich naruszeń Konwencji lub niniejszego Protokołu.

2. Uwzględniając prawa i obowiązki ustanowione przez Konwencje oraz przez ustęp 1 artykułu 85 niniejszego Protokołu i gdy okoliczności na to pozwolą. Wysokie Umawiające się Strony powinny współdziałać w sprawie ekstradycji. Powinny one należycie rozważyć wnioski państwa, na którego terytorium zostało popełnione za rzucone naruszenie.

3. We wszystkich wypadkach ma zastosowanie prawo wezwanej Wysokiej Umawiającej się Strony. W każdym razie postanowienia poprzednich ustępów

nie naruszają obowiązków wynikających z innych dwustronnych lub wielostronnych umów o ekstradycji, które normują w całości lub części dziedzinę wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych.

Art. 89.

Współpraca

W wypadkach ciężkich naruszeń Konwencji lub niniejszego Protokołu Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się współdziałać, wspólnie lub oddzielnie, z Organizacją Narodów Zjednoczonych i stosownie do Karty Narodów Zjednoczonych.

Art. 90.

Międzynarodowa Komisja do ustalania faktów

1. a) Należy utworzyć Międzynarodową Komisję do ustalania faktów (zwaną dalej Komisją), złożoną z piętnastu członków o wysokiej moralności i uznanej bezstronności.
b) Gdy co najmniej dwadzieścia Wysokich Umawiających się Stron zgodzi się na uznanie właściwości Komisji w myśl ustępu 2, a także później w odstępach pięcioletnich, depozytariusz powinien zwołać spotkanie przedstawicieli Wysokich Umawiających się Stron w celu wyboru członków Komisji. Na takim spotkaniu należy wybrać członków Komisji w głosowaniu tajnym z listy osób, dla której sporządzenia każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła zaproponować jedno nazwisko.
c) Członkowie Komisji pełnią swe funkcje we własnym imieniu i sprawują swój mandat aż do wyboru nowych członków na następnym spotkaniu.
d) W czasie wyborów Wysokie Umawiające się Strony dołożą starań, by każdy z kandydatów do Komisji miał wymagane kwalifikacje, i będą czuwać, by w składzie Komisji była zapewniona odpowiednia reprezentacja geograficzna.
e) W razie zwolnienia się jakiegoś miejsca. Komisja sama uzupełni swój skład, kierując się postanowieniami poprzednich punktów.
f) Depozytariusz zapewni Komisji odpowiednią obsługę administracyjną, niezbędną dla sprawowania jej funkcji.
2. a) Wysokie Umawiające się Strony mogą w chwili podpisania, ratyfikowania lub przystąpienia do Protokołu, lub też później w każdym czasie oświadczyć, że uznają wprost i bez szczególnego porozumienia w stosunku do każdej innej Wysokiej Umawiającej się Strony, która podejmie takie samo zobowiązanie, właściwość Komisji do badania zarzutów tej innej Strony, jak to ustanawia niniejszy artykuł.

- b) Oświadczenia, o jakich mowa wyżej, powinny być składane depozytariuszowi, który przekaże ich odpisy Wysokim Umawiającym się Stronom.
  - c) Komisja jest właściwa do:
    - (i) przeprowadzania badań co do każdego faktu, mającego być ciężkim naruszeniem Konwencji i niniejszego Protokołu albo innym ciężkim pogwałceniem Konwencji lub niniejszego Protokołu;
    - (ii) ułatwiania, przez ofiarowanie swych dobrych usług, powrotu do przestrzegania postanowień Konwencji i niniejszego Protokołu.
  - d) W innych sytuacjach Komisja podejmie badania na żądanie jednej ze stron konfliktu jedynie za zgodą innej lub innych zainteresowanych stron.
  - e) Z zastrzeżeniem przestrzegania powyższych postanowień niniejszego ustępu, postanowienia artykułów 52 Pierwszej Konwencji, 53 Drugiej Konwencji, 132 Trzeciej Konwencji i 149 Czwartej Konwencji mają nadal zastosowanie do wszelkich zarzuconych pogwałceń tych Konwencji i zostaną rozszerzone na jakiegokolwiek pogwałcenia niniejszego Protokołu.
3. a) Jeżeli zainteresowane Strony nie uzgodnią inaczej, wszystkie badania powinna przeprowadzać Izba złożona z siedmiu członków:
- i) pięciu członków Komisji, którzy nie powinni być obywatelami żadnej ze stron konfliktu, wyznaczy przewodniczący Komisji, uwzględniając należyłą reprezentację regionów geograficznych, po zasięgnięciu opinii stron konfliktu;
  - ii) po jednym członku ad hoc, którzy nie powinni być obywatelami żadnej ze stron konfliktu, wyznaczy odpowiednio każda z nich.
- b) Po otrzymaniu żądania przeprowadzenia badań przewodniczący Komisji ustali odpowiedni termin do utworzenia Izby. Jeżeli jeden lub obaj członkowie ad hoc nie zostali wyznaczeni w ustalonym terminie, przewodniczący niezwłocznie dokona niezbędnych mianowań dla uzupełnienia składu Izby.
4. a) Izba utworzona stosownie do postanowień ustępu 3 powinna dla przeprowadzenia badań wezwać strony konfliktu do udzielenia jej pomocy i przedstawienia dowodów. Będzie też mogła zbierać inne dowody, jakie uzna za potrzebne, i przeprowadzać badania na miejscu.
- b) Wszystkie dowody zostaną podane do wiadomości zainteresowanym stronom, które będą miały prawo przedstawić Komisji swoje spostrzeżenia.
  - c) Każda zainteresowana strona będzie mieć prawo wypowiedzenia się co do dowodów.

5. a) Komisja przedstawi zainteresowanym stronom sprawozdanie z wyników badań Izby, wraz z zaleceniami, jakie uzna za wskazane.
- b) Jeżeli Izba nie zdoła zebrać dowodów dostatecznych dla poczynienia rzeczowych i bezstronnych ustaleń, Komisja powinna podać powody takiej niemożności.
- c) Komisja nie będzie podawać swych ustaleń do publicznej wiadomości, chyba że wszystkie strony konfliktu zwrócą się o to do niej.

6. Komisja ustali swój wewnętrzny regulamin obejmujący przepisy dotyczące przewodniczenia Komisji i Izbie. Regulamin taki powinien przewidywać, że funkcje przewodniczącego Komisji będą wykonywane w sposób ciągły i że w wypadku prowadzenia badań będą sprawowane przez osobę, która nie jest obywatelem strony konfliktu.

7. Wydatki administracyjne Komisji powinny być pokrywane z wkładów Wysokich Umawiających się Stron, które złożą deklaracje przewidziane w ustępie 2, oraz z wkładów dobrowolnych. Strona lub strony konfliktu, które domagają się przeprowadzenia badań, złożą z góry fundusze niezbędne na pokrycie wydatków Izby; otrzymają one zwrot tych wydatków od strony lub stron, przeciwko którym zostały podniesione zarzuty, w wysokości pięćdziesięciu procent wydatków poniesionych przez Izbę. Jeżeli do Izby zostaną wniesione zarzuty wzajemne, każda strona złoży z góry pięćdziesiąt procent niezbędnego funduszu.

Art. 91.

Odpowiedzialność

Strona konfliktu, która narusza postanowienia Konwencji lub niniejszego Protokołu, jest w uzasadnionych wypadkach zobowiązana do odszkodowania. Jest ona odpowiedzialna za wszystkie czyny popełnione przez osoby należące do jej sił zbrojnych.

CZEŚĆ VI

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Załącznik I

REGULAMIN DOTYCZĄCY IDENTYFIKACJI

(...)

PROTOKÓŁ DODATKOWY*
DO KONWENCJI GENEWSKICH DOTYCZĄCY
OCHRONY OFIAR NIEMIEDZYNARODOWYCH
KONFLIKTÓW ZBROJNYCH
(PROTOKÓŁ II)

z dnia 8 czerwca 1977 r., Genewa

(Wyciąg)

WSTĘP

Wysokie Umawiające się Strony,

przypominając, że zasady humanitarne zawarte w artykule 3 Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r. stanowią podstawę poszanowania człowieka w wypadku konfliktu zbrojnego, nie mającego charakteru międzynarodowego; przypominając także, że dokumenty międzynarodowe dotyczące praw człowieka stanowią podstawową ochronę człowieka; podkreślając potrzebę zapewnienia lepszej ochrony ofiarom powyższych konfliktów zbrojnych; przypominając, że w wypadkach nie przewidzianych przez obowiązujące prawo międzynarodowe ludzie pozostają pod ochroną zasad ludzkości i wymagań społecznego sumienia; uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

CELE NINIEJSZEGO PROTOKOŁU

Art. 1.

Materialny zakres stosowania

1. Niniejszy Protokół, który rozwija i uzupełnia artykuł 3, wspólny dla Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., nie zmieniając warunków jego zastosowania, ma zastosowanie do wszystkich konfliktów zbrojnych, które nie są objęte artykułem 1 Protokołu dodatkowego, dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół 1) i które toczą się

---

* Data przyjęcia: 8 czerwca 1977 roku.

Data wejścia w życie: 7 grudnia 1978 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 19 września 1991 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 23 kwietnia 1992 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1992 roku, Nr 41, poz. 175.

na terytorium Wysokiej Umawiającej się Strony między jej siłami zbrojnymi a rozłamowymi siłami zbrojnymi lub innymi zorganizowanymi uzbrojonymi grupami, pozostającymi pod odpowiedzialnym dowództwem i sprawującymi taką kontrolę nad częścią jej terytorium, że mogą przeprowadzać ciągłe i spójne operacje wojskowe oraz stosować niniejszy Protokół.

2. Niniejszy Protokół nie ma zastosowania do takich wewnętrznych napięć i niepokojów, jak rozruchy, odosobnione i sporadyczne akty przemocy oraz inne działania podobnego rodzaju, które nie są uważane za konflikty zbrojne.

Art. 2.

Osobowy zakres stosowania

1. Niniejszy Protokół ma zastosowanie do wszystkich osób dotkniętych przez konflikt zbrojny określony w artykule 1, bez żadnych różnic na niekorzyść ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię lub wiarę, poglądy polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie lub jakiegokolwiek inne podobne kryteria (zwane dalej „różnicami na niekorzyść”).

2. Po zakończeniu konfliktu zbrojnego wszystkie osoby, które z powodów związanych z tym konfliktem zostały pozbawione wolności lub których wolność została ograniczona, jak również osoby, które po zakończeniu konfliktu doznały takiego traktowania z tych samych powodów, korzystają z ochrony postanowień artykułów 5 i 6 do końca pozbawienia lub ograniczenia wolności.

Art. 3.

Nieinterwencja

1. Żadne postanowienie niniejszego Protokołu nie może być powoływane w celu naruszenia suwerenności państwa lub odpowiedzialności rządu za utrzymanie lub przywrócenie wszelkimi legalnymi środkami porządku publicznego w państwie i za obronę jedności narodowej oraz integralności terytorialnej państwa.

2. Żadne postanowienie niniejszego Protokołu nie może być powoływane dla usprawiedliwienia interwencji, bezpośredniej lub pośredniej, z jakichkolwiek powodów, w sprawy wewnętrzne lub zewnętrzne Wysokiej Umawiającej się Strony, na której terytorium toczy się konflikt.

CZEŚĆ II

HUMANITARNE TRAKTOWANIE

Art. 4.

Gwarancje podstawowe

1. Wszystkie osoby, które nie biorą bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych lub które zaniechały takiego udziału, mają prawo – niezależnie

od tego, czy ich wolność została ograniczona, czy nie – do poszanowania ich osoby, godności, przekonań i praktyk religijnych. We wszystkich wypadkach należy je traktować w sposób humanitarny, bez czynienia jakichkolwiek różnic na niekorzyść. Zabronione jest wydawanie rozkazu, by nikogo nie zostawiać przy życiu.

2. Bez naruszenia powszechnego charakteru powyższych postanowień następujące działania przeciwko osobom, o których mowa w ustępie 1, są i pozostają zabronione zawsze i wszędzie:

- a) zamachy na życie, zdrowie lub fizyczną albo psychiczną równowagę osób, zwłaszcza zabójstwa, jak też okrutne traktowanie, takie jak tortury, okaleczenia lub wszelkie postacie kar cielesnych;
- b) kary zbiorowe;
- c) branie zakładników;
- d) działania terrorystyczne;
- e) zamachy na godność osobistą, w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające, gwałt, zmuszanie do prostytucji i wszelkie postacie zamachów na obyczajność;
- f) niewolnictwo i handel niewolnikami we wszelkich postaciach;
- g) grabież;
- h) groźba popełnienia któregoś z wymienionych czynów.

3. Dzieciom należna jest opieka i pomoc, jakich potrzebują, a w szczególności:

- a) powinny one pobierać naukę, łącznie z nauką religii i moralności, z uwzględnieniem życzeń rodziców, a w razie nieobecności rodziców – osób sprawujących opiekę nad dziećmi;
- b) należy poczynić stosowne kroki dla ułatwienia łączenia rodzin czasowo rozdzielonych;
- c) dzieci w wieku poniżej piętnastu lat nie powinny być wcielane do sił lub grup zbrojnych ani też nie powinny otrzymywać zezwolenia na udział w działaniach zbrojnych;
- d) szczególna ochrona dzieci poniżej piętnastu lat, przewidziana w niniejszym artykule, ma zastosowanie również wtedy, gdy wbrew postanowieniom punktu (c) biorą one bezpośredni udział w działaniach zbrojnych i zostaną pojmane;
- e) w razie potrzeby należy poczynić kroki – jeśli możliwe za zgodą rodziców lub osób zgodnie z prawem lub zwyczajem sprawujących opiekę nad dziećmi – dla ewakuacji czasowej dzieci z obszaru, na którym toczą się działania zbrojne, do obszaru bardziej bezpiecznego w kraju oraz zapewnić, by towarzyszyły im osoby odpowiedzialne za ich bezpieczeństwo i pomyślność.

Art. 5.

Osoby pozbawione wolności

1. Oprócz postanowień artykułu 4 należy przestrzegać przynajmniej następujących postanowień wobec osób pozbawionych wolności z powodów związanych z konfliktem zbrojnym, zarówno internowanych, jak i uwięzionych:

- a) ranni i chorzy powinni być traktowani zgodnie z artykułem 7;
- b) osoby, o których mowa w niniejszym ustępie, należy zaopatrywać w takim samym stopniu jak miejscową ludność cywilną w żywność i wodę do picia, zapewnić im opiekę w zakresie zdrowia i higieny oraz ochrony przed surowością klimatu i niebezpieczeństwami konfliktu zbrojnego;
- c) należy im zezwolić na otrzymywanie pomocy indywidualnej i zbiorowej;
- d) należy im zezwolić na praktyki religijne i – na ich wniosek, jeśli jest uzasadniony – na otrzymywanie opieki duchownej od osób wykonujących funkcje religijne, takich jak kapelani;
- e) powinny one, w razie skierowania do pracy, korzystać z warunków pracy i zabezpieczeń podobnych do tych, z jakich korzysta miejscowa ludność cywilna.

2. Odpowiedzialni za internowanie lub uwięzienie osób, o których mowa w ustępie 1, powinni również w ramach swych uprawnień przestrzegać następujących postanowień dotyczących tych osób:

- a) poza wypadkami, gdy mężczyźni i kobiety z jednej rodziny są umieszczeni razem, kobiety powinny mieć pomieszczenia oddzielne od zajmowanych przez mężczyzn i powinny pozostawać pod bezpośrednim nadzorem kobiet;
- b) należy im zezwolić na wysyłanie i otrzymywanie listów i kart, których liczba może być ograniczona przez uprawnioną władzę, jeśli uzna to za konieczne;
- c) miejsca internowania i uwięzienia nie powinny być rozmieszczone w pobliżu strefy walki. Osoby, o których mowa w ustępie 1, powinny być ewakuowane, gdy miejsca, w których są internowane lub uwięzione, staną się szczególnie narażone na niebezpieczeństwa związane z konfliktem zbrojnym, jeżeli ich ewakuacja może być przeprowadzona z zachowaniem odpowiednich warunków bezpieczeństwa;
- d) powinny one korzystać z badań lekarskich;
- e) ich fizyczne i psychiczne zdrowie lub integralność nie powinny być zagrożone przez żadne nieuzasadnione działanie lub zaniechanie. W związku z tym zabronione jest poddawanie osób, o których mowa w niniejszym artykule, postępowaniu medycznemu niewskazanemu z uwagi na ich stan zdrowia i niezgodnemu z ogólnie uznanymi normami medycznymi, stosowanymi w podobnych okolicznościach medycznych wobec osób znajdujących się na wolności.

3. Osoby nie objęte ustępem 1, których wolność została ograniczona w jakiegokolwiek postaci z powodów związanych z konfliktem zbrojnym, powinny być traktowane w sposób humanitarny, zgodnie z artykułem 4 oraz z ustępami 1 (a), (c), (d) i 2 (b) niniejszego artykułu.

4. Jeżeli postanowiono zwolnić osoby pozbawione wolności, to podejmując taką decyzję powinni poczynić odpowiednie kroki w celu zapewnienia bezpieczeństwa tym osobom.

Art. 6.

Ściganie karne

1. Niniejszy artykuł ma zastosowanie do ścigania i karania przestępstw związanych z konfliktem zbrojnym.

2. Nie wolno wydawać orzeczenia skazującego ani wykonywać kary w stosunku do osoby uznanej za winną, jeżeli sprawa nie zostanie uprzednio rozpatrzona przez sąd zapewniający podstawowe gwarancje niezawisłości i bezstronności. W szczególności:

- a) postępowanie powinno przewidywać bezzwłoczne powiadomienie oskarżonego o szczegółach zarzucanego mu przestępstwa i zapewnić oskarżonemu przed i w czasie rozprawy wszystkie prawa i środki niezbędne do jego obrony;
- b) uznanie winnym może nastąpić tylko na zasadzie osobistej odpowiedzialności karnej;
- c) nikt nie może być skazany za działania lub zaniechania, które według prawa obowiązującego w chwili ich popełnienia nie stanowiły czynu przestępnego. Nie można też nałożyć kary surowszej od tej, jaką można by wymierzyć w czasie, gdy przestępstwo popełniono. Jeżeli po popełnieniu przestępstwa prawo ustanowiło karę łagodniejszą, sprawca powinien z tego skorzystać;
- d) domniemywa się niewinność oskarżonego, dopóki jego wina nie zostanie ustalona w sposób zgodny z prawem;
- e) oskarżony ma prawo do obecności na rozprawie;
- f) nie wolno nikogo zmuszać do składania zeznań na swoją niekorzyść ani do przyznania się do winy.

3. Każdy skazany powinien w chwili skazania być pouczony o służących mu sądowych i innych środkach odwoławczych oraz o terminach, w jakich można z nich skorzystać.

4. Nie należy orzekać kary śmierci w stosunku do osób, które nie miały osiemnastu lat w chwili popełnienia przestępstwa; kary tej nie należy wykonywać wobec kobiet ciężarnych i matek małych dzieci.

5. Po zakończeniu działań zbrojnych władze sprawujące rządy dołożą starań, by objąć możliwie szeroką amnestią osoby, które uczestniczyły w konflikcie zbrojnym, oraz takie, które były pozbawione wolności z powodów związanych z konfliktem zbrojnym, zarówno internowane, jak i uwięzione.

CZEŚĆ III

RANNI, CHORZY I ROZBITKOWIE

Art. 7.

Ochrona i leczenie

1. Wszyscy ranni, chorzy i rozbitkowie korzystają z poszanowania i ochrony, niezależnie od tego, czy uczestniczyli w konflikcie zbrojnym.

2. Powinni oni we wszystkich okolicznościach być traktowani w sposób humanitarny i być poddani w możliwie największym zakresie i jak najszybciej leczeniu, jakiego wymaga ich stan. Nie należy czynić między nimi różnicy na podstawie innych kryteriów niż medyczne.

Art. 8.

Poszukiwania

Gdy tylko okoliczności na to pozwolą, a zwłaszcza po walce, należy poczynić bezzwłocznie wszelkie możliwe kroki w celu poszukiwania rannych, chorych i rozbitków, ochrony ich przed grabieżą, złym traktowaniem, zapewnienia im należytej opieki, a także w celu poszukiwania zmarłych, zapobieżenia ich ograbieniu oraz w celu pochowania ich w sposób godziwy.

Art. 9.

Ochrona personelu medycznego i duchownego

1. Personel medyczny i duchowny powinien być szanowany i chroniony. Należy zapewnić mu wszelką możliwą pomoc dla wykonania jego zadań; nie powinien on być zmuszany do wykonywania zadań nie dających się pogodzić z jego humanitarnym posłannictwem.

2. Nie należy domagać się od personelu medycznego, by wykonując swe zadania dawał jakiegokolwiek osobie pierwszeństwo z powodów innych niż medyczne.

Art. 10.

Ogólna ochrona działalności medycznej

1. Nikt nie może być karany za działalność medyczną zgodną z etyką medyczną, niezależnie od okoliczności oraz od tego, kto z takiej działalności korzysta.

2. Osoby prowadzące działalność o charakterze medycznym nie mogą być zmuszane do czynów lub prac sprzecznych z etyką medyczną lub z innymi normami medycznymi, które chronią rannych i chorych, albo z postanowieniami niniejszego Protokołu, ani też do powstrzymania się od działania nakazanego przez te normy lub postanowienia.

3. Należy okazywać poszanowanie, przestrzegając przepisów prawnych obowiązujących w państwie, dla zawodowych zobowiązań osób prowadzących

działalność o charakterze medycznym, dotyczących wiadomości, jakie mogą one uzyskać o rannych i chorych będących pod ich opieką.

4. Z uwzględnieniem przepisów obowiązujących w państwie, żadna osoba prowadząca działalność o charakterze medycznym nie może być karana w żadnym trybie za odmowę udzielenia lub nieudzielenia informacji dotyczących rannych i chorych, którzy są lub byli pod jej opieką.

Art. 11.

Ochrona medycznych formacji i środków transportu

1. Medyczne formacje i środki transportu medycznego korzystają zawsze z poszanowania i ochrony i nie mogą być przedmiotem ataków.

2. Ochrona przysługująca medycznym formacjom i środkom transportu może ustać tylko wtedy, gdy są one używane, poza ramami swych zadań humanitarnych, do działań wrogich. Niemniej ochrona może ustać dopiero po bezskutecznym ostrzeżeniu ustalającym, jeśli to możliwe, rozsądny termin.

Art. 12.

Znak rozpoznawczy

Pod kontrolą właściwej uprawnionej władzy personel medyczny i duchowny oraz medyczne formacje i środki transportu powinny używać znaku rozpoznawczego czerwonego krzyża, czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca na białym tle. Powinien on być szanowany we wszystkich okolicznościach i nie może być nadużywany.

CZEŚĆ IV

LUDNOŚĆ CYWILNA

Art. 13.

Ochrona ludności cywilnej

1. Ludność cywilna i osoby cywilne korzystają z ogólnej ochrony przed niebezpieczeństwami wynikającymi z operacji wojskowych. W celu uczynienia tej ochrony skuteczną, należy we wszystkich okolicznościach przestrzegać następujących przepisów.

2. Ludność cywilna jako taka, jak też osoby cywilne, nie mogą być przedmiotem ataków. Są zabronione akty lub groźby przemocy, których głównym celem jest zastraszenie ludności.

3. Osoby cywilne, jeżeli biorą bezpośredni udział w działaniach zbrojnych, nie korzystają z ochrony nakazanej przez niniejszy artykuł przez czas takiego udziału.

Art. 14.

Ochrona dóbr niezbędnych dla przetrwania ludności cywilnej

Zabrania się stosowania wobec ludności cywilnej głodu jako środka walki. Z tego powodu zabronione jest atakowanie, niszczenie, zabieranie lub czynienie niezdatnymi do użytku dóbr niezbędnych dla przetrwania ludności cywilnej, takich jak zapasy żywności, obszary rolnicze, które ją wytwarzają, zbiory, bydło, urządzenia dostarczające wody do picia i jej zapasy oraz urządzenia nawadniające. K69.

Art. 15.

Ochrona budowli i urządzeń zawierających niebezpieczne siły

Budowle lub urządzenia zawierające niebezpieczne siły, a zwłaszcza zapory, groble i elektrownie atomowe, nie mogą być przedmiotem ataków, choćby stanowiły cele wojskowe, jeżeli takie ataki mogą spowodować wyzwolenie tych sił i w następstwie wywołać poważne straty wśród ludności cywilnej.

Art. 16.

Ochrona dóbr kultury i miejsc kultu religijnego

Z zachowaniem postanowień Konwencji haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, zabrania się dokonywania wszelkich ataków wrogich skierowanych przeciwko budowlom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów, a także wykorzystywania ich do wsparcia wysiłku wojskowego.

Art. 17.

Zakaz przymusowego przemieszczania

1. Przemieszczenie ludności cywilnej z powodów związanych z konfliktem nie może być nakazywane, chyba że wymagają tego bezpieczeństwo osób cywilnych lub stanowcze względy wojskowe. Jeżeli takie przemieszczenie ma być dokonane, należy przedsięwziąć wszelkie środki w celu zapewnienia ludności cywilnej zadowalających warunków zakwaterowania, higieny, zdrowotności, bezpieczeństwa i wyżywienia.

2. Osoby cywilne nie mogą być zmuszane do opuszczenia swego własnego terytorium z powodów związanych z konfliktem.

Art. 18.

Stowarzyszenia pomocy i działania pomocy

1. Stowarzyszenia pomocy znajdujące się na terytorium Wysokiej Umawiającej się Strony, takie jak organizacje Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężyca, Czerwonego Lwa i Słońca), mogą ofiarować swoje usługi dla pełnienia swych tradycyjnych zadań na rzecz ofiar konfliktu zbrojnego. Ludność

cywilna może, również z własnej inicjatywy ofiarować zbieranie i opiekę nad rannymi, chorymi i rozbitkami.

2. Jeżeli ludność cywilna cierpi bardzo znaczny niedostatek z braku zaopatrzenia niezbędnego dla przetrwania, takiego jak żywność i środki medyczne, należy podjąć, za zgodą zainteresowanej Wysokiej Umawiającej się Strony, działania pomocy na rzecz ludności cywilnej, mające wyłącznie humanitarny i bezstronny charakter, i prowadzone bez czynienia różnic na niekorzyść.

CZEŚĆ V

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

(...)

RZYMSKI STATUT MIĘDZYNARODOWEGO TRYBUNAŁU KARNEGO*

z dnia 17 lipca 1998 r., Rzym

(Wyciąg)

PREambuła

Państwa-Strony niniejszego statutu,

świadome, iż wszyscy ludzie są połączeni wspólnymi więzami, że ich kultury tworzą wspólne dziedzictwo, oraz zaniepokojeni, iż ta delikatna mozaika może w każdej chwili zostać zniszczona,

pamiętając, iż w mijającym wieku miliony dzieci, kobiet i mężczyzn były ofiarami niewyobrażalnych okrucieństw, które głęboko poruszyły sumienie ludzkości,

uznając, iż tego typu poważne zbrodnie zagrażają pokojowi, bezpieczeństwu i pomyślności świata,

potwierdzając, iż najpoważniejsze zbrodnie wagi międzynarodowej nie mogą pozostać bezkarne oraz że ich skuteczne ściganie musi zostać zapewnione poprzez podjęcie odpowiednich działań zarówno przez poszczególne państwa, jak i poprzez wzmocnienie współpracy międzynarodowej,

zdecydowane, by położyć kres bezkarności sprawców tych zbrodni i w ten sposób przyczynić się do zapobieżenia ich popełnianiu,

przypominając, iż obowiązkiem każdego Państwa jest wykonywanie jurysdykcji karnej w stosunku do osób odpowiedzialnych za zbrodnie międzynarodowe,

potwierdzając cele i zasady Karty Narodów Zjednoczonych, a w szczególności zasadę powstrzymywania się przez każde państwo od groźby użycia siły lub jej użycia przeciwko całości terytorialnej lub niezawisłości politycznej któregośkolwiek państwa, jak i w inny sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych,

---

* Data przyjęcia: 17 lipca 1998 roku.

Data wejścia w życie: 1 lipca 2002 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 9 października 2001 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 1 lipca 2002 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2003 roku, Nr 78, poz. 708.

podkreślając, iż żadne z postanowień niniejszego Statutu nie może być traktowane jako upoważnienie dla któregoś Państwa-Strony do interweniowania w konflikt zbrojny lub w wewnętrzne sprawy jakiegokolwiek państwa,

zdecydowane, ze względu na powyższe cele oraz dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń, utworzyć niezależny stały Międzynarodowy Trybunał Karny związany z systemem Narodów Zjednoczonych, posiadający jurysdykcję w stosunku do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej,

podkreślając, iż Międzynarodowy Trybunał Karny utworzony na podstawie niniejszego statutu ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych,

postanawiając zagwarantować trwałe poszanowanie sprawiedliwości międzynarodowej i jej realizację,

uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

UTWORZENIE TRYBUNAŁU

Art. 1.

Trybunał

Niniejszym tworzy się Międzynarodowy Trybunał Karny (zwany dalej „Trybunałem”). Trybunał jest instytucją stałą i jest on władny wykonywać jurysdykcję wobec osób, które dopuściły się najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej, wymienionych w niniejszym statucie. Trybunał ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Jurysdykcja i działalność Trybunału uregulowane są postanowieniami niniejszego statutu.

Art. 2.

Stosunki pomiędzy Trybunałem a Narodami Zjednoczonymi

Stosunki pomiędzy Trybunałem a Narodami Zjednoczonymi są regulowane w oparciu o umowę zatwierdzoną przez Zgromadzenie Państw-Stron niniejszego statutu, a następnie zawartą przez Prezesa Trybunału w jego imieniu.

Art. 3.

Siedziba Trybunału

1. Siedzibą Trybunału ustanawia się Hagę w Holandii („Państwo przyjmujące”).

2. Trybunał zawiera porozumienie w sprawie głównej siedziby z Państwem przyjmującym. Porozumienie to zawierane jest przez Prezesa Trybunału w jego imieniu, po zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Państw-Stron.

3. Na podstawie niniejszego statutu Trybunał może ustanowić swoją siedzibę gdzie indziej, jeżeli uzna to za pożądane.

Art. 4.

Status prawny i uprawnienia Trybunału

1. Trybunał posiada międzynarodową osobowość prawną. Trybunał posiada również zdolność prawną w zakresie koniecznym do wykonywania swych funkcji i realizowania swoich celów.

2. Trybunał może wykonywać swoje funkcje i uprawnienia przewidziane w niniejszym statucie na terytorium każdego Państwa-Strony oraz – na podstawie specjalnej umowy – na terytorium jakiegokolwiek innego państwa.

CZEŚĆ II

JURYSDYKCJA, DOPUSZCZALNOŚĆ ORAZ PRAWO WŁAŚCIWE

Art. 5.

Przestępstwa objęte jurysdykcją Trybunału

1. Jurysdykcja Trybunału jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej. Jurysdykcja Trybunału na podstawie niniejszego statutu obejmuje następujące zbrodnie:

- a) zbrodnię ludobójstwa;
- b) zbrodnie przeciwko ludzkości;
- c) zbrodnie wojenne;
- d) zbrodnię agresji.

2. Trybunał wykonuje jurysdykcję w odniesieniu do zbrodni agresji, gdy tylko zostanie przyjęte postanowienie zgodnie z artykułami 121 i 123 definiujące tę zbrodnię oraz określające warunki wykonywania przez Trybunał jurysdykcji w odniesieniu do tej zbrodni. Powyższe postanowienie powinno być zgodne z odpowiednimi postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych.

Art. 6.

Ludobójstwo

Dla celów niniejszego statutu „ludobójstwo” oznacza którykolwiek z następujących czynów, dokonany z zamiarem zniszczenia w całości lub części grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej, takich jak:

- a) zabójstwo członków grupy;

- b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy;
- c) rozmyślne stworzenie dla grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie jej całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego;
- d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy;
- e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy.

Art. 7.

Zbrodnie przeciwko ludzkości

1. Dla celów niniejszego statutu „zbrodnia przeciwko ludzkości” oznacza którykolwiek z następujących czynów, popełniony w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej:

- a) zabójstwo;
  - b) eksterminacja;
  - c) niewolnictwo;
  - d) deportacja lub przymusowe przemieszczanie ludności;
  - e) uwięzienie lub inne dotkliwe pozbawienie wolności fizycznej z naruszeniem podstawowych reguł prawa międzynarodowego;
  - f) tortury;
  - g) zgwałcenie, niewolnictwo seksualne, przymusowa prostytutcja, wymuszona ciąża, przymusowa sterylizacja oraz jakiegokolwiek inne formy przemocy seksualnej porównywalnej wagi;
  - h) prześladowanie jakiegokolwiek możliwej do zidentyfikowania grupy lub zbiorowości z powodów politycznych, rasowych, narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych, płci (gender) w rozumieniu ustępu 3 lub z innych powodów powszechnie uznanych za niedopuszczalne na podstawie prawa międzynarodowego, w związku z jakimkolwiek czynem, do którego odnosi się niniejszy ustęp, lub z jakąkolwiek zbrodnią objętą jurysdykcją Trybunału;
  - i) wymuszone zaginięcia osób;
  - j) zbrodnia apartheidu;
  - k) inne nieludzkie czyny o podobnym charakterze celowo powodujące ogromne cierpienie lub poważne uszkodzenie ciała albo zdrowia psychicznego lub fizycznego.
2. W rozumieniu ustępu 1:
- a) „atak skierowany przeciwko ludności cywilnej” oznacza sposób działania, polegający na wielokrotnym dopuszczaniu się czynów opisanych w ustępie 1 skierowanych przeciwko ludności cywilnej, podjęty stosownie do lub dla wsparcia polityki państwowej lub organizacyjnej zakładającej dokonanie takiego ataku;

- b) „eksterminacja” obejmuje celowe stworzenie takich warunków życia, *inter alia*, pozbawienie dostępu do jedzenia i opieki medycznej, które są obliczone na wyniszczenie części ludności;
- c) „niewolnictwo” oznacza realizowanie niektórych lub wszystkich uprawnień związanych z prawem własności w stosunku do człowieka oraz obejmuje realizację tych uprawnień w zakresie handlu ludźmi, a w szczególności kobietami i dziećmi;
- d) „deportacja lub przymusowe przemieszczanie ludności” oznacza zmuszenie ludzi do zmiany ich zgodnego z prawem miejsca zamieszkania połączone z wydaleniem lub innymi przymusowymi działaniami, bez podstawy w prawie międzynarodowym;
- e) „tortury” oznaczają celowe zadawanie dotkliwego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego, jakiegokolwiek osobie będącej pod opieką lub pod kontrolą oskarżonego; termin ten nie obejmuje bólu i cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo;
- f) „wymuszona ciąża” oznacza bezprawne uwięzienie kobiety, której zajście w ciążę nastąpiło na skutek przemocy, z zamiarem wpłynięcia na skład etniczny jakiegokolwiek grupy ludności lub dokonania innych poważnych naruszeń prawa międzynarodowego; niniejsza definicja w żadnym razie nie może być rozumiana jako naruszająca prawo krajowe dotyczące ciąży;
- g) „prześladowanie” oznacza celowe i dotkliwe, sprzeczne z prawem międzynarodowym, pozbawianie podstawowych praw jakiegokolwiek grupy lub wspólnoty z powodu jej tożsamości;
- h) „zbrodnia apartheidu” oznacza niehumanitarne działania o charakterze podobnym do opisanych w ustępie 1, dokonane w ramach zinstytucjonalizowanego ustroju ukierunkowanego na systematyczny ucisk oraz przewagę jednej grupy rasowej nad jakąkolwiek inną grupą lub grupami rasowymi oraz dokonane w zamiarze utrzymania tego ustroju;
- i) „wymuszone zaginięcia osób” oznaczają zatrzymanie, aresztowanie lub porwanie osób przez Państwo lub organizację polityczną lub z ich upoważnienia, przy ich poparciu lub milczącej zgodzie, a następnie odmowę przyznania faktu tego pozbawienia wolności lub odmowę przekazania informacji dotyczących losu i miejsca pobytu tych ludzi, z zamiarem pozbawienia ich ochrony prawnej przez dłuższy okres czasu.

3. Dla celów niniejszego statutu przyjmuje się, że pojęcie „płeć” (*gender*) odnosi się do dwóch płci: męskiej i żeńskiej w kontekście społecznym. Pojęcie „płeć” (*gender*) nie ma żadnego innego znaczenia od wskazanego powyżej.

Art. 8.

Zbrodnie wojenne

1. Trybunał posiada jurysdykcję w odniesieniu do zbrodni wojennych, w szczególności popełnionych w ramach realizacji planu lub polityki albo kiedy zbrodnie te są popełniane na szeroką skalę.

2. Dla celów niniejszego statutu „zbrodnie wojenne” oznaczają:

- a) poważne naruszenia Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., mianowicie jakiegokolwiek z wymienionych poniżej działań skierowanych przeciwko ludziom lub dobrom chronionym na podstawie postanowień odpowiedniej Konwencji Genewskiej:
  - i) zamierzone zabójstwo;
  - ii) tortury lub niehumanitarne traktowanie, w tym eksperymenty biologiczne;
  - iii) umyślne sprawianie wielkich cierpień albo ciężkich uszkodzeń ciała i zdrowia;
  - iv) poważne zniszczenia i przywłaszczania mienia, nieusprawiedliwione koniecznością wojkową i dokonywane bezprawnie i samowolnie;
  - v) zmuszanie jeńców wojennych lub innych chronionych osób do służby w siłach zbrojnych mocarstwa nieprzyjacielskiego;
  - vi) umyślne pozbawianie jeńców wojennych lub innych chronionych osób prawa do rzetelnego procesu prowadzonego w normalnym trybie;
  - vii) bezprawna deportacja lub przesiedlenie albo bezprawne pozbawianie wolności;
  - viii) branie zakładników;
- b) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze, mianowicie:
  - i) zamierzone kierowanie ataków przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym niebiorącym bezpośredniego udziału w działaniach wojennych;
  - ii) zamierzone kierowanie ataków na obiekty cywilne, czyli obiekty niebędące celami wojskowymi;
  - iii) zamierzone kierowanie ataków na personel, instalacje, materiały, oddziały lub pojazdy związane z pomocą humanitarną lub misjami pokojowymi działającymi w oparciu o Kartę Narodów Zjednoczonych tak długo, jak są one uprawnione do ochrony przysługującej osobom cywilnym i obiektom cywilnym na podstawie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych;
  - iv) zamierzone przeprowadzanie ataku ze świadomością, iż atak ten spowoduje przypadkową utratę życia lub zranienie osób

- cywilnych lub szkodę w obiektach cywilnych, lub rozległą, długotrwałą i poważną szkodę w środowisku naturalnym, które byłyby wyraźnie nadmierne w stosunku do konkretnej, bezpośredniej i całkowitej spodziewanej korzyści wojskowej;
- v) atakowanie lub bombardowanie, przy użyciu jakichkolwiek środków, bezbronnych miast, wsi, domów mieszkalnych i budowli niebędących celami wojskowymi;
  - vi) zabijanie lub ranienie nieprzyjaciela, który złożywszy broń lub nie mając już środków obrony, zdał się na łaskę;
  - vii) bezpodstawne używanie flagi rozjemczej lub sztandaru, lub oznak wojskowych i munduru nieprzyjaciela, lub Organizacji Narodów Zjednoczonych, jak również oznak rozróżniających, ustanowionych przez Konwencje Genewskie, skutkujące śmiercią lub poważnym zranieniem osoby;
  - viii) przesiedlanie, bezpośrednio lub pośrednio, przez mocarstwo okupujące części własnej ludności cywilnej na terytorium okupowane lub deportacja albo przesiedlanie całości lub części ludności cywilnej zamieszkałej na terytorium okupowanym w ramach tego terytorium lub poza nie;
  - ix) zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi;
  - x) poddawanie osób, które są pod władzą strony przeciwnej, okaleczeniom fizycznym lub wszelkiego rodzaju eksperymentom medycznym lub naukowym, które nie są usprawiedliwione leczeniem medycznym, stomatologicznym lub szpitalnym tej osoby ani prowadzone w jej interesie, a które powodują śmierć lub poważne zagrożenie zdrowia tej osoby lub osób;
  - xi) podstępne zabijanie lub ranienie osób należących do ludności lub wojsk nieprzyjaciela;
  - xii) ogłaszanie, że nikomu nie będzie darowane życie;
  - xiii) niszczenie lub zagarnianie własności nieprzyjaciela, z wyjątkiem przypadków, gdy takiego zniszczenia lub zagarnięcia wymaga konieczność wojenna;
  - xiv) ogłaszanie praw i roszczeń obywateli strony przeciwnej za wygasłe, zawieszane lub niedopuszczalne do dochodzenia przed sądem;
  - xv) zmuszanie obywateli strony przeciwnej do uczestnictwa w działaniach wojennych skierowanych przeciwko ich krajowi, nawet gdy pozostawali oni w służbie strony wojującej przed rozpoczęciem wojny;

- xvi) wydawanie na łup miast lub miejsc, nawet zdobytych szturmem;
  - xvii) używanie trucizny lub zatrutej broni;
  - xviii) używanie gazów duszących, trujących lub innych oraz wszelkich podobnych cieczy, materiałów i urządzeń;
  - xix) stosowanie pocisków, które z łatwością rozszerzają się lub spłaszczają w ciele człowieka, takich jak pociski z twardą łuską, która nie pokrywa w całości rdzenia lub jest ponacinana;
  - xx) stosowanie broni, pocisków i materiałów oraz sposobów prowadzenia wojny, które z natury rzeczy powodują zbędne szkody lub nadmierne cierpienie lub które ze swej istoty stanowią naruszanie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, pod warunkiem że taka broń, pociski i materiały, a także sposoby prowadzenia wojny są objęte całkowitym zakazem i są wymienione w aneksie do niniejszego statutu w wyniku poprawki przyjętej zgodnie z odpowiednimi postanowieniami artykułów 121 i 123;
  - xxi) dopuszczanie się zamachów na godność osobistą, a w szczególności poniżające i upokarzające traktowanie;
  - xxii) dopuszczanie się zgwałcenia, niewolnictwa seksualnego, przymusowej prostytucji, wymuszonej ciąży w rozumieniu artykułu 7 ustęp 2 (f), przymusowej sterylizacji oraz innych form przemocy seksualnej również stanowiących poważne naruszenie Konwencji Genewskich;
  - xxiii) używanie osób cywilnych lub innych chronionych osób do ochraniań swoją obecnością punktów, obszarów lub sił wojskowych przed działaniami wojskowymi;
  - xxiv) zamierzone kierowanie ataków na budynki, materiały, oddziały medyczne i środki transportu oraz personel używający znaków odróżniających ustanowionych przez Konwencje Genewskie zgodnie z prawem międzynarodowym;
  - xxv) zamierzone głodzenie osób cywilnych jako metoda prowadzenia działań wojennych poprzez pozbawianie tych osób środków niezbędnych do życia, w tym umyślne pozbawianie racji żywnościowych przewidzianych w Konwencjach Genewskich;
  - xxvi) wcielanie lub werbowanie dzieci poniżej piętnastego roku życia do narodowych sił zbrojnych lub faktyczne używanie ich w działaniach zbrojnych;
- c) w przypadku wybuchu konfliktu zbrojnego niemającego charakteru międzynarodowego, poważne naruszenia artykułu 3, wspólnego dla czterech Konwencji Genewskich, mianowicie następujące czyny popełnione wobec osób niebiorących bezpośredniego udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, któ-

- rzy złożyli broń, oraz osób wyłączonych z walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu:
- i) zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie i tortury;
  - ii) zamachy na godność osobistą, a w szczególności poniżające i upokarzające traktowanie;
  - iii) branie zakładników;
  - iv) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez należycie ukonstytuowany sąd dający gwarancje procesowe powszechnie uznane za niezbędne;
- d) ustęp 2(c) ma zastosowanie do konfliktów zbrojnych, które nie mają charakteru międzynarodowego; nie ma więc zastosowania do wewnętrznych zamieszek i napięć, takich jak bunt oraz odizolowane i sporadyczne akty przemocy lub inne działania o podobnym charakterze;
- e) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów w obrębie ustalonych ram prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych, które nie mają charakteru międzynarodowego, mianowicie:
- i) zamierzone kierowanie ataków przeciwko ludności cywilnej lub osobom cywilnym niebiorącym bezpośredniego udziału w działaniach wojennych;
  - ii) zamierzone kierowanie ataków na budynki, materiały, oddziały medyczne i środki transportu oraz personel używający znaków odróżniających ustanowionych przez Konwencje Genewskie zgodnie z prawem międzynarodowym;
  - iii) zamierzone kierowanie ataków na personel, instalacje, materiały, oddziały lub pojazdy związane z pomocą z humanitarną lub misjami pokojowymi działającymi w oparciu o Kartę Narodów Zjednoczonych tak długo, jak są one uprawnione do ochrony przysługującej osobom cywilnym i obiektom cywilnym na podstawie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych;
  - iv) zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi;
  - v) wydawanie na łup miast lub miejsc, nawet zdobytych szturmem;
  - vi) dopuszczanie się zgwałcenia, niewolnictwa seksualnego, przymusowej prostytutki, wymuszonej ciąży w rozumieniu artykułu 7 ustęp 2(f), przymusowej sterylizacji oraz innych form prze-

- mocy seksualnej również stanowiących poważne naruszenie artykułu 3 wspólnego czterem Konwencjom Genewskim;
- vii) wcielanie lub werbowanie dzieci poniżej piętnastego roku życia do sił zbrojnych lub używanie ich w działaniach zbrojnych;
  - viii) zarządzanie przesiedleń ludności cywilnej z powodów związanych z konfliktem zbrojnym, chyba że wymaga tego potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa ludności cywilnej lub jest to podyktowane koniecznością wojskową;
  - ix) podstępne zabijanie lub ranienie walczącego nieprzyjaciela;
  - x) ogłaszanie, że nikomu nie będzie darowane życie;
  - xi) poddawanie osób, które są pod władzą strony przeciwnej, okaleczeniom fizycznym lub wszelkiego rodzaju eksperymentom medycznym lub naukowym, które nie są usprawiedliwione leczeniem medycznym, stomatologicznym lub szpitalnym tej osoby ani prowadzone w jej interesie, a które powodują śmierć lub poważne zagrożenie zdrowia tej osoby lub osób;
  - xii) niszczenie lub zagarnianie własności nieprzyjaciela, z wyjątkiem przypadków, gdy takiego zniszczenia lub zagarnięcia wymaga konieczność wojenna;
- f) ustęp 2(e) ma zastosowanie do konfliktów zbrojnych, które nie mają charakteru międzynarodowego; nie ma więc zastosowania do wewnętrznych zamieszek i napięć, takich jak bunty oraz odizolowane i sporadyczne akty przemocy lub inne działania o podobnym charakterze; ma natomiast zastosowanie do konfliktów zbrojnych, mających miejsce na terytorium państwa, gdzie toczy się przedłużający się konflikt zbrojny między władzami państwowymi a zorganizowanymi, zbrojnymi ugrupowaniami lub pomiędzy takimi ugrupowaniami.
3. Żadne z postanowień ustępu 2 (c) i (e) nie wpływa na odpowiedzialność Rządu za utrzymanie lub przywrócenie prawa i porządku w państwie oraz obronę jedności i integralności terytorialnej państwa przy użyciu usprawiedliwionych środków.

Art. 9.

Elementy Definicji Zbrodni

1. Elementy Definicji Zbrodni stanowią pomoc dla Trybunału w interpretacji i stosowaniu artykułu 6, 7 i 8. Przyjmowane są większością dwóch trzecich głosów członków Zgromadzenia Państw-Stron.
2. Poprawki do Elementów Definicji Zbrodni mogą zostać zgłoszone przez:
  - a) każde Państwo-Stronę;
  - b) sędziów, o ile za poprawką opowiedziała się bezwzględna większość spośród nich;
  - c) prokuratora.

Poprawki przyjmuje Zgromadzenie Państw-Stron większością dwóch trzecich głosów.

3. Elementy Definicji Zbrodni i poprawki do nich powinny być zgodne z niniejszym statutem.

Art. 10.

Żadne z postanowień niniejszej części nie może być interpretowane jako ograniczające lub naruszające w jakikolwiek sposób istniejące i rozwijające się zasady prawa międzynarodowego dla celów innych niż niniejszy statut.

Art. 11.

Jurysdykcja *ratione temporis*

1. Jurysdykcją Trybunału objęte są wyłącznie zbrodnie popełnione po wejściu w życie niniejszego statutu.

2. Jeżeli państwo stanie się Stroną statutu po jego wejściu w życie, Trybunał może wykonywać swoją jurysdykcję jedynie w odniesieniu do zbrodni popełnionych po wejściu w życie statutu w stosunku do tego państwa, chyba że państwo to złożyło deklarację na podstawie artykułu 12 ustęp 3.

Art. 12.

Przesłanki wykonywania jurysdykcji

1. Państwo, które staje się Stroną statutu, uznaje tym samym jurysdykcję Trybunału w odniesieniu do zbrodni wymienionych w artykule 5.

2. W przypadku określonym w artykule 13 punkcie (a) lub (c), Trybunał może wykonywać jurysdykcję, jeżeli jedno lub więcej spośród następujących państw jest Państwem-Stroną niniejszego statutu lub uznało jurysdykcję Trybunału w trybie wskazanym w ustępie 3:

- a) Państwo, na terytorium którego został popełniony czyn, lub – jeżeli zbrodnia została popełniona na pokładzie statku wodnego lub powietrznego – Państwo rejestracji statku wodnego lub powietrznego;
- b) Państwo, którego obywatelem jest osoba oskarżona o popełnienie zbrodni.

3. Jeżeli zgodnie z ustępem 2 wymagane jest uznanie jurysdykcji Trybunału przez Państwo, które nie jest Stroną statutu, państwo to może, w drodze deklaracji złożonej Sekretarzowi, uznać jurysdykcję Trybunału w odniesieniu do danej zbrodni. Państwo uznające jurysdykcję powinno zgodnie z częścią IX podjąć współpracę z Trybunałem bez zwłoki i bez zastrzeżeń.

Art. 13.

Wykonywanie jurysdykcji

Trybunał może wykonywać jurysdykcję zgodnie z postanowieniami niniejszego statutu w odniesieniu do zbrodni wymienionych w artykule 5, jeżeli:

- a) sytuacja, wskazująca na popełnienie jednej lub więcej zbrodni, zostanie przedstawiona Prokuratorowi przez Państwo-Stronę w trybie artykułu 14;
- b) sytuacja, wskazująca na popełnienie jednej lub więcej zbrodni, zostanie przedstawiona Prokuratorowi przez Radę Bezpieczeństwa, działającą na podstawie rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych; lub
- c) postępowanie przygotowawcze w odniesieniu do takiej zbrodni zostało wszczęte przez Prokuratora na podstawie artykułu 15.

Art. 14.

Przedstawienie sytuacji przez Państwo-Stronę

1. Państwo-Strona może przedstawić Prokuratorowi sytuację wskazującą na popełnienie jednej lub więcej zbrodni objętych jurysdykcją Trybunału, żądając od Prokuratora wstępnego zbadania sprawy w celu ustalenia, czy należy postawić zarzut popełnienia tych zbrodni konkretnej osobie lub większej liczbie osób.

2. W miarę możliwości przedstawienie powinno wskazywać odpowiednie okoliczności sprawy i powinno być poparte dokumentami, które są dostępne państwu przedstawiającemu sytuację.

Art. 15.

Prokurator

1. Prokurator może *proprio motu* dokonać wstępnego zbadania sprawy na podstawie informacji o zbrodniach podlegających jurysdykcji Trybunału.

2. Prokurator bada wiarygodność otrzymanej informacji. W tym celu może żądać dodatkowych informacji od państw, organów Narodów Zjednoczonych, organizacji międzyrządowych lub pozarządowych i innych wiarygodnych źródeł, które uważa za właściwe, oraz może zapoznawać się z pisemnymi lub ustnymi zeznaniami w siedzibie Trybunału.

3. Jeżeli Prokurator uzna, że istnieje uzasadniona podstawa do prowadzenia postępowania przygotowawczego, składa do Izby Przygotowawczej wniosek o upoważnienie do wszczęcia tego postępowania, wraz z zebranymi w sprawie materiałami, na których wniosek jest oparty. Pokrzywdzeni mogą składać oświadczenia do Izby Przygotowawczej zgodnie z Regulami Procesowymi i Dowodowymi.

4. Jeżeli po rozpoznaniu wniosku i dołączonych materiałów Izba Przygotowawcza uzna, że istnieje uzasadniona podstawa do wszczęcia postępowania przygotowawczego i że sprawa wydaje się być objęta jurysdykcją Trybunału, Izba udziela upoważnienia do wszczęcia tego postępowania, bez przesądzania późniejszego rozstrzygnięcia Trybunału co do jurysdykcji i dopuszczalności sprawy.

5. Odmowa udzielenia upoważnienia do wszczęcia postępowania przygotowawczego przez Izbę Przygotowawczą nie wyklucza możliwości złożenia

przez Prokuratora kolejnego wniosku w oparciu o nowe fakty lub dowody odnoszące się do tego samego stanu faktycznego.

6. Jeżeli po wstępnym zbadaniu sprawy przewidzianym w ustępach 1 i 2 Prokurator stwierdzi, że przedstawiona informacja nie stanowi uzasadnionej podstawy do wszczęcia postępowania przygotowawczego, informuje o tym zawiadamiających. Nie pozbawia to jednak Prokuratora możliwości badania dalszych przedstawianych mu informacji odnoszących się do tego samego stanu faktycznego, w świetle nowych faktów lub dowodów.

Art. 16.

Odroczenie wszczęcia i zawieszenie postępowania przygotowawczego

Nie można wszcząć ani prowadzić postępowania przygotowawczego na podstawie niniejszego statutu przez okres 12 miesięcy od chwili zwrócenia się do Trybunału z takim wnioskiem przez Radę Bezpieczeństwa, działającą w oparciu o rezolucję podjętą na mocy rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych; wniosek może zostać ponowiony przez Radę na tych samych warunkach.

Art. 17.

Przesłanki dopuszczalności

1. Mając na względzie ustęp 10 Preambuły i artykuł 1, Trybunał orzeka, że sprawa jest niedopuszczalna, jeżeli:

- a) sprawa jest przedmiotem postępowania karnego w państwie, do którego jurysdykcji sprawa ta należy, chyba że państwo to nie wyraża woli lub jest niezdolne do rzeczywistego przeprowadzenia postępowania karnego;
- b) w sprawie było prowadzone postępowanie przygotowawcze w państwie, do którego jurysdykcji sprawa ta należy, i państwo to postanowiło zaniechać wniesienia oskarżenia przeciwko osobie podejrzanej, chyba że decyzja taka została spowodowana brakiem woli lub niezdolnością tego państwa do rzeczywistego ścigania;
- c) osoba podejrzana została już osądzona z powodu czynu będącego przedmiotem skargi i rozprawa przed Trybunałem jest niedopuszczalna na podstawie artykułu 20 ustęp 3;
- d) waga sprawy nie usprawiedliwia dalszego działania Trybunału.

2. W celu ustalenia braku woli w danej sprawie Trybunał bierze pod uwagę, czy mając na względzie zasady rzetelnego procesu, uznane w prawie międzynarodowym, występuje jedna lub więcej spośród następujących okoliczności:

- a) postępowanie zostało wszczęte lub toczy się albo decyzja krajowa została podjęta w celu uchronienia osoby podejrzanej od odpowiedzialności karnej za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału, wymienione w artykule 5;

- b) miała miejsce nieusprawiedliwiona zwłoka w prowadzeniu postępowania, której w świetle okoliczności danej sprawy nie da się pogodzić z zamiarem wymierzenia sprawiedliwości osobie podejrzanej;
- c) postępowanie nie było lub nie jest prowadzone w sposób niezawisły lub bezstronny, ani też nie było lub nie jest prowadzone w sposób, który w świetle okoliczności danej sprawy da się pogodzić z zamiarem wymierzenia sprawiedliwości osobie podejrzanej.

3. W celu stwierdzenia niezdolności w danej sprawie Trybunał bierze pod uwagę, czy na skutek całkowitego lub znacznego rozpadu lub nieosiągalności krajowego wymiaru sprawiedliwości państwo nie jest w stanie ująć oskarżonego bądź uzyskać niezbędnych dowodów i zeznań lub w inny sposób jest niezdolne do prowadzenia postępowania.

Art. 18.

Wstępne orzeczenie o dopuszczalności

1. Jeżeli sytuacja została przedstawiona Trybunałowi na podstawie artykułu 13 (a) i Prokurator uznał, że istnieje uzasadniona podstawa do wszczęcia postępowania przygotowawczego, lub Prokurator wszczął to postępowanie zgodnie z artykułami 13 (c) i 15, Prokurator zawiadamia wszystkie Państwa-Strony, jak również te państwa, które w świetle dostępnych informacji sprawowałyby jurysdykcję w stosunku do danych zbrodni. Prokurator może zawiadomić te państwa w sposób poufny i, jeżeli uzna to za konieczne dla ochrony osób, zapobieżenia zniszczeniu dowodów i zapobieżenia ukrywaniu się osób, może ograniczyć zakres informacji udzielonej państwu.

2. W ciągu miesiąca od otrzymania zawiadomienia państwo może poinformować Trybunał, że toczy się lub toczyło się postępowanie przygotowawcze przeciwko jego obywatelom lub innym osobom objętym jego jurysdykcją z powodu czynów, które mogą stanowić zbrodnie wymienione w artykule 5 i które mają związek z informacjami udostępnionymi Państwu w zawiadomieniu. Prokurator odstępuje temu państwu, na jego wniosek, prowadzenie postępowania przygotowawczego przeciwko tym osobom, chyba że na wniosek Prokuratora Izba Przygotowawcza postanowi upoważnić Prokuratora do prowadzenia postępowania przygotowawczego.

3. Odstąpienie państwu postępowania przygotowawczego podlega ponownemu badaniu przez Prokuratora po upływie sześciu miesięcy od daty odstąpienia oraz w razie istotnej zmiany okoliczności wskazujących na brak woli lub możliwości rzeczywistego przeprowadzenia postępowania przygotowawczego przez to państwo.

4. Zainteresowanemu państwu oraz Prokuratorowi przysługuje odwołanie od orzeczenia Izby Przygotowawczej do Izby Odwoławczej stosownie do artykułu 82 ustęp 2. Odwołanie może zostać rozpoznane w trybie przyspieszonym.

5. Jeżeli Prokurator odstąpił państwu postępowanie przygotowawcze na podstawie ustępu 2, może żądać od zainteresowanego państwa okresowe przedstawianie informacji na temat postępu w prowadzeniu tego postępowania i wniesionych aktów oskarżenia. Państwa-Strony udzielają odpowiedzi na takie żądania bez nieuzasadnionej zwłoki.

6. W trakcie rozpoznawania sprawy przez Izbę Przygotowawczą oraz w razie odstąpienia przez Prokuratora od postępowania przygotowawczego na podstawie niniejszego artykułu, Prokurator może wyjątkowo ubiegać się o upoważnienie go przez Izbę Przygotowawczą do przeprowadzenia niezbędnych czynności śledczych w celu zabezpieczenia dowodów, jeżeli istnieje niepowtarzalna możliwość uzyskania istotnych dowodów albo poważne niebezpieczeństwo, że dowody te nie będą dostępne w późniejszym czasie.

7. Państwo, które odwołało się od orzeczenia Izby Przygotowawczej na podstawie tego artykułu, może wnieść sprzeciw wobec dopuszczalności sprawy na podstawie artykułu 19, powołując się na nowe ważne fakty lub istotną zmianę okoliczności sprawy.

Art. 19.

Sprzeciw wobec jurysdykcji Trybunału lub dopuszczalności sprawy

1. Trybunał bada, czy wniesiona sprawa podlega jego jurysdykcji. Trybunał może z urzędu stwierdzić dopuszczalność sprawy na podstawie artykułu 17.

2. Sprzeciw wobec dopuszczalności sprawy w oparciu o przesłanki z artykułu 17 lub sprzeciw wobec jurysdykcji Trybunału może być wniesiony przez:

- a) oskarżonego lub osobę, w stosunku do której wydano nakaz aresztowania lub wezwanie do stawienia się na podstawie artykułu 58;
- b) państwo, które ma jurysdykcję w danej sprawie z uwagi na to, że prowadzi lub prowadziło postępowanie karne w danej sprawie; lub
- c) państwo, od którego wymagane jest uznanie jurysdykcji na podstawie artykułu 12.

3. Prokurator może żądać od Trybunału wydania orzeczenia w sprawie jurysdykcji lub dopuszczalności. W postępowaniu dotyczącym jurysdykcji lub dopuszczalności podmioty, które przedstawiły sytuację na podstawie artykułu 13, jak również pokrzywdzeni mogą przedłożyć Trybunałowi swoje uwagi.

4. Sprzeciw wobec dopuszczalności sprawy lub jurysdykcji Trybunału może być wniesiony tylko raz przez każdą z osób lub państw wymienionych w ustępie 2. Sprzeciw powinien zostać złożony przed rozpoczęciem lub w chwili rozpoczęcia rozprawy. W wyjątkowych okolicznościach Trybunał może udzielić zezwolenia na wniesienie sprzeciwu więcej niż raz albo po rozpoczęciu rozprawy. Sprzeciw wobec dopuszczalności sprawy wniesiony w chwili rozpoczęcia rozprawy lub w terminie późniejszym za pozwoleniem Trybunału może być oparty jedynie na postanowieniu zawartym w artykule 17 ustęp 1 (c).

5. Państwo wymienione w ustępie 2 (b) i (c) powinno wnieść sprzeciw przy pierwszej możliwej okazji.

6. Przed zatwierdzeniem zarzutów oskarżenia sprzeciwu wobec dopuszczalności sprawy lub jurysdykcji Trybunału wnosi się do Izby Przygotowawczej. Po zatwierdzeniu zarzutów oskarżenia wnosi się je do Izby Orzekającej. Od decyzji w sprawie jurysdykcji lub dopuszczalności przysługuje odwołanie do Izby Odwoławczej zgodnie z artykułem 82.

7. Jeżeli sprzeciw został wniesiony przez państwo, o którym mowa w ustępie 2 (b) lub (c), prokurator zawiesza śledztwo do czasu wydania przez Trybunał orzeczenia zgodnie z artykułem 17.

8. Do czasu wydania przez Trybunał stosownego orzeczenia Prokurator może starać się o upoważnienie go przez Trybunał do:

- a) podjęcia niezbędnych czynności śledczych, o których mowa w artykule 18 ustęp 6;
- b) odebrania oświadczeń lub zeznań od świadków lub dokończenia gromadzenia i badania dowodów, które rozpoczęło się przed wniesieniem sprzeciwu;
- c) zapobieżenia, we współpracy z odpowiednimi państwami, ukrywaniu się osób, w stosunku do których Prokurator złożył wniosek o wydanie nakazu aresztowania na podstawie artykułu 58.

9. Wniesienie sprzeciwu nie pozbawia skuteczności żadnej czynności dokonanej przez Prokuratora ani żadnego zarządzenia lub nakazu wydanego przez Trybunał przed złożeniem sprzeciwu.

10. Jeżeli Trybunał uznał, że sprawa jest niedopuszczalna na podstawie artykułu 17, Prokurator może złożyć wniosek o uchylenie decyzji, jeżeli jest przekonany, że ujawniły się nowe fakty podważające podstawy wcześniejszego uznania sprawy za niedopuszczalną na podstawie artykułu 17.

11. Jeżeli Prokurator mając na względzie przesłanki wymienione w artykule 17 odstępuje państwu postępowanie przygotowawcze, może żądać, aby państwo to udostępniło mu informacje na temat prowadzonego postępowania. Na wniosek państwa informacja ta jest poufna. Jeżeli Prokurator następnie podejmie decyzję o wszczęciu postępowania przygotowawczego, zawiadamia o tym państwo, któremu odstąpiono prowadzenie postępowania.

Art. 20.

Ne bis in idem

1. O ile niniejszy statut nie stanowi inaczej, nikt nie może być sądzony przez Trybunał za czyn będący zbrodnią, w związku z którą osoba ta została skazana lub uniewinniona przez Trybunał.

2. Nikt nie może być sądzony przez inny sąd za zbrodnie wymienione w artykule 5, w związku z którymi osoba ta została już skazana lub uniewinniona przez Trybunał.

3. Nikt, kto został już osądzony przez inny sąd za czyn opisany w artykule 6, 7 lub 8, nie może być sądzony przez Trybunał za ten sam czyn, chyba że postępowanie przed innym sądem:

- a) było prowadzone w celu uchronienia danej osoby przed odpowiedzialnością karną za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału; lub
- b) nie było prowadzone w sposób niezależny lub bezstronny, stosownie do norm rzetelnego procesu uznanych przez prawo międzynarodowe, a w świetle okoliczności danej sprawy sposób jego prowadzenia wskazuje na brak zamiaru wymierzenia sprawiedliwości tej osobie.

Art. 21.

Prawo właściwe

1. Trybunał stosuje:

- a) w pierwszej kolejności niniejszy statut, Elementy Definicji Zbrodni, Reguły Procesowe i Dowodowe;
- b) w drugiej kolejności odpowiednie traktaty oraz zasady i reguły prawa międzynarodowego, łącznie z uznanymi zasadami międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych;
- c) w razie braku (a) i (b) – ogólne zasady prawa wyinterpretowane przez Trybunał z praw krajowych różnych systemów prawnych świata, a we właściwych przypadkach – włącznie z prawem krajowym państw, które same wykonywałyby jurysdykcję w stosunku do danej zbrodni, o ile zasady te nie są niezgodne z niniejszym statutem, prawem międzynarodowym i uznanymi przez społeczność międzynarodową normami i standardami.

2. Trybunał może stosować zasady i reguły zgodnie z ich interpretacją zawartą w poprzednich orzeczeniach.

3. Stosowanie i interpretacja prawa na podstawie niniejszego artykułu muszą być zgodne z uznanymi przez społeczność międzynarodową prawami człowieka i pozbawione jakiegokolwiek negatywnego różnicowania opartego na podstawach takich jak płeć (*gender*) w rozumieniu artykułu 7 ustęp 3, wiek, rasa, kolor skóry, język, religia lub wierzenia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe, etniczne lub społeczne, majątek, urodzenie lub inny status.

CZĘŚĆ III

OGÓLNE ZASADY PRAWA KARNEGO

Art. 22.

Nullum crimen sine lege

1. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej na podstawie niniejszego statutu, jeżeli jego czyn w chwili popełnienia nie stanowił zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału.

2. Definicja zbrodni powinna być interpretowana dosłownie i nie może być rozszerzana w drodze analogii. W razie niejasności, definicja powinna być interpretowana na korzyść osoby podejrzanej, oskarżonej lub skazanej.

3. Niniejszy artykuł nie stoi na przeszkodzie uznaniu jakiegokolwiek zachowania za przestępstwo na podstawie prawa międzynarodowego, niezależnie od niniejszego statutu.

Art. 23.

Nulla poena sine lege

Osobie skazanej przez Trybunał może zostać wymierzona kara jedynie zgodnie z niniejszym statutem.

Art. 24.

Zasada retroaktywności *ratione personae*

1. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej na podstawie niniejszego statutu za czyn popełniony przed wejściem w życie statutu.

2. Jeżeli przed wydaniem prawomocnego wyroku w sprawie ma miejsce zmiana przepisów prawa mających zastosowanie w danej sprawie, stosuje się prawo względniejsze dla osoby podejrzanej, oskarżonej lub skazanej.

Art. 25.

Indywidualna odpowiedzialność karna

1. Jurysdykcja Trybunału określona statutem ma zastosowanie do osób fizycznych.

2. Osoba, która popełniła zbrodnię objętą jurysdykcją Trybunału, ponosi indywidualnie odpowiedzialność karną i podlega karze na podstawie niniejszego statutu.

3. Odpowiedzialności karnej i karze za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału podlega na podstawie niniejszego statutu osoba, która:

- a) popełnia taką zbrodnię sama, wspólnie z inną osobą albo za pośrednictwem innej osoby bez względu na to, czy ta inna osoba ponosi odpowiedzialność karną;
- b) zleca, namawia bądź nakłania do popełnienia takiej zbrodni, zarówno w przypadku jej dokonania, jak i usiłowania;
- c) w celu ułatwienia popełnienia takiej zbrodni pomaga, podżega bądź w inny sposób przyczynia się do dokonania lub usiłowania, włącznie z dostarczeniem środków do jej popełnienia;
- d) w jakikolwiek inny sposób przyczynia się do dokonania lub usiłowania takiej zbrodni przez grupę osób działających we wspólnym celu; takie przyczynienie się musi być zamierzone oraz musi:
  - i) zostać podjęte w celu ułatwienia działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeżeli działalność lub cel obejmuje popełnienie zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału; albo

- ii) zostać podjęte ze świadomością zamiaru popełnienia zbrodni przez grupę;
  - e) w przypadku zbrodni ludobójstwa bezpośrednio i publicznie podżega do popełnienia ludobójstwa;
  - f) usiłuje popełnić taką zbrodnię poprzez podjęcie działań rozpoczynających jej dokonanie, jednak do takiego dokonania nie dochodzi z powodów niezależnych od zamiaru osoby; jednak osoba, która zaniecha wysiłków podjętych w celu popełnienia zbrodni lub w inny sposób zapobiega jej dokonaniu, nie podlega karze na mocy niniejszego statutu, jeżeli osoba ta całkowicie i dobrowolnie odstępuje od przestępczego zamiaru.
4. Żadne z postanowień niniejszego statutu odnoszących się do indywidualnej odpowiedzialności karnej nie ma wpływu na odpowiedzialność państwa na podstawie prawa międzynarodowego.

Art. 26.

Wyłączenie jurysdykcji wobec osób poniżej osiemnastego roku życia

Jurysdykcją Trybunału nie są objęte osoby, które nie ukończyły 18 roku życia w chwili popełnienia zarzucanej im zbrodni.

Art. 27.

Irrelewantność pełnionej funkcji publicznej

1. Niniejszy statut ma równe zastosowanie do wszystkich osób, bez jakichkolwiek różnic wynikających z pełnienia funkcji publicznej. W szczególności pełnienie funkcji głowy państwa czy szefa rządu, członka rządu czy parlamentu, wybieralnego przedstawiciela lub funkcjonariusza państwowego w żadnym razie nie może zwolnić sprawcy od odpowiedzialności karnej przewidzianej niniejszym statutem, ani nie może samo w sobie stanowić podstawy do zmniejszenia wymiaru kary.

2. Immunitety i inne przywileje związane z pełnieniem funkcji publicznej danej osoby, przewidziane przez prawo krajowe lub międzynarodowe, nie stanowią przeszkody do wykonywania jurysdykcji Trybunału wobec takiej osoby.

Art. 28.

Odpowiedzialność dowódców i innych przełożonych

W uzupełnieniu innych przesłanek odpowiedzialności karnej określonych niniejszym statutem za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału:

- a) dowódca wojskowy lub inna osoba działająca faktycznie jako dowódca wojskowy ponosi odpowiedzialność karną za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału, popełnione przez siły zbrojne pozostające pod jego rzeczywistym dowództwem i kontrolą bądź rzeczywistą władzą i kontrolą, na skutek niewykonywania przez niego należytej kontroli nad siłami zbrojnymi, jeżeli:

- i) tenże dowódca wojskowy lub inna osoba albo wiedziała, albo, biorąc pod uwagę okoliczności w danym czasie, powinna była wiedzieć, że siły zbrojne popełniały czy zmierzały do popełnienia takich zbrodni; oraz
  - ii) tenże dowódca wojskowy lub inna osoba nie podjęła wszystkich niezbędnych i rozsądnych środków będących w jej mocy w celu zapobieżenia lub powstrzymania od popełnienia takich zbrodni albo skierowania sprawy do właściwych organów postępowania karnego;
- b) w odniesieniu do stosunków zwierzchnictwa i podległości innych niż określone pod literą (a) przełożony ponosi odpowiedzialność karną za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału popełnione przez podwładnych znajdujących się pod jego faktyczną władzą i kontrolą, jeżeli doszło do nich na skutek niewykonywania przez niego należytej kontroli nad podwładnymi, jeżeli:
- i) przełożony wiedział albo świadomie zlekceważył informację, która wyraźnie wskazywała na to, że podwładni popełniali lub zmierzali do popełnienia takich zbrodni;
  - ii) takie zbrodnie dotyczyły działalności objętej rzeczywistą odpowiedzialnością i kontrolą przełożonego; i
  - iii) przełożony nie podjął wszystkich niezbędnych i rozsądnych środków pozostających w jego mocy w celu zapobieżenia lub powstrzymania od popełnienia takich zbrodni albo skierowania sprawy do właściwych organów postępowania karnego.

Art. 29.

Wyłączenie przedawnienia

Zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału nie podlegają przedawnieniu.

Art. 30.

Umyślność

1. O ile niniejszy statut nie stanowi inaczej, osoba ponosi odpowiedzialność karną i podlega karze za zbrodnię objętą jurysdykcją Trybunału tylko wtedy, gdy świadomie i z zamiarem jej popełnienia realizuje znamiona zbrodni.
2. W rozumieniu niniejszego artykułu osoba działa z zamiarem, jeżeli:
  - a) w odniesieniu do czynu – osoba ta zmierza do jego popełnienia;
  - b) w odniesieniu do skutku czynu – osoba ta zamierza wywołać taki skutek lub jest świadoma, że taki skutek nastąpi w normalnym następstwie zdarzeń.
3. W rozumieniu niniejszego artykułu „świadomość” oznacza wiedzę, że istnieje określona okoliczność albo że skutek nastąpi w normalnym następstwie zdarzeń. Pojęcie „świadomie” należy rozumieć odpowiednio.

Art. 31.

Podstawy wyłączenia odpowiedzialności karnej

1. W uzupełnieniu innych podstaw wyłączenia odpowiedzialności karnej przewidzianych w niniejszym statucie osoba nie ponosi odpowiedzialności karnej, jeżeli w chwili popełnienia czynu:

- a) osoba ta cierpiała na chorobę psychiczną lub upośledzenie umysłowe, które wyłączały jej zdolność rozpoznania bezprawności lub znaczenia jej zachowania bądź też zdolność pokierowania jej zachowaniem zgodnie z wymogami prawa;
- b) osoba ta była w stanie odurzenia, który wyłączał jej zdolność do rozpoznania bezprawności lub znaczenia jej zachowania bądź zdolność pokierowania jej zachowaniem zgodnie z wymogami prawa, chyba że osoba ta dobrowolnie wprawiała się w stan odurzenia w takich okolicznościach, że wiedziała o tym lub zlekceważyła ryzyko tego, że pod wpływem odurzenia prawdopodobnie popełni czyn stanowiący zbrodnię podlegającą jurysdykcji Trybunału;
- c) osoba ta działała w obronie własnej lub innej osoby lub, w przypadku zbrodni wojennych, w obronie własności niezbędnej dla jej przetrwania lub przetrwania innej osoby, lub własności, która jest niezbędna do wypełnienia misji wojskowej, przed bezpośrednim i bezprawnym użyciem siły, w sposób proporcjonalny do stopnia niebezpieczeństwa grożącego jej samej, innej osobie lub chronionej własności; fakt, że osoba uczestniczyła w operacji obronnej prowadzonej przez siły zbrojne, nie stanowi sam w sobie podstawy do wyłączenia odpowiedzialności karnej przewidzianej w niniejszym punkcie;
- d) czyn, który stanowi zbrodnię podlegającą jurysdykcji Trybunału, został popełniony w wyniku przymusu spowodowanego groźbą bezpośredniego pozbawienia życia lub bezpośredniego ciężkiego uszkodzenia ciała wobec tej lub innej osoby, a osoba ta podjęła niezbędne i rozsądne działanie w celu usunięcia tej groźby, przy czym nie zamierzała ona spowodować szkody większej niż ta, której chciała uniknąć; taka groźba może być albo:
  - i) wywołana przez inną osobę; albo
  - ii) wywołana przez inne okoliczności, nad którymi ta osoba nie miała kontroli.

2. Trybunał orzeka o istnieniu podstaw wyłączenia odpowiedzialności karnej przewidzianych niniejszym statutem w oparciu o konkretne okoliczności rozpatrywanej sprawy.

3. Na rozprawie Trybunał może uwzględnić inną podstawę wyłączenia odpowiedzialności karnej niż wymieniona w ustępie 1, jeżeli da się ją wyprowadzić z prawa mającego zastosowanie w danej sprawie zgodnie z artykułem 21. Postę-

powanie dotyczące uwzględnienia takiej podstawy jest uregulowane w Regulach Procesowych i Dowodowych.

Art. 32.

Błąd co do faktu i błąd co do prawa

1. Błąd co do faktu stanowi podstawę wyłączenia odpowiedzialności karnej tylko wtedy, gdy wyłącza umyślność.
2. Błąd co do prawa odnośnie do tego, czy określony rodzaj czynu stanowi zbrodnię podlegającą jurysdykcji Trybunału, nie stanowi podstawy wyłączenia odpowiedzialności karnej. Błąd co do prawa może jednak stanowić podstawę wyłączenia odpowiedzialności karnej, jeżeli wyłącza umyślność albo w sytuacji przewidzianej w artykule 33.

Art. 33.

Polecenia przełożonego i nakazy prawa

1. Popęcenie przez sprawcę zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału na skutek wykonania polecenia rządu albo przełożonego wojskowego lub cywilnego nie zwalnia go od odpowiedzialności karnej, chyba że:
  - a) na sprawcy ciążył prawny obowiązek wykonania polecenia rządu lub przełożonego;
  - b) sprawca nie wiedział, że polecenie było bezprawne;
  - c) polecenie nie było oczywiście bezprawne.
2. W rozumieniu przepisów niniejszego artykułu polecenia popęcenia zbrodni ludobójstwa oraz zbrodni przeciwko ludzkości są oczywiście bezprawne.

CZEŚĆ IV

SKŁAD I ORGANIZACJA TRYBUNAŁU

(...)

CZEŚĆ V

POSTĘPOWANIE PRZYGOTOWAWCZE

(...)

CZEŚĆ VI

ROZPRAWA

(...)

CZEŚĆ VII

KARY

(...)

CZEŚĆ VIII

**KONTROLA ODWOŁAWCZA
I WZNOWIENIE POSTĘPOWANIA**

(...)

CZEŚĆ IX

**WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA
I POMOC PRAWNA**

(...)

CZEŚĆ X

WYKONANIE

(...)

CZEŚĆ XI

ZGROMADZENIE PAŃSTW-STRON

(...)

CZEŚĆ XII

SPRAWY FINANSOWE

(...)

CZEŚĆ XIII

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

(...)

V
PRAWA UCHOŹCÓW

KONWENCJA DOTYCZĄCA STATUSU UCHODźCÓW*

z dnia 28 lipca 1951 r., Genewa

(Wyciąg)

PREAMBUŁA

Wysokie Umawiające się Strony,

biorąc pod uwagę, że Karta Narodów Zjednoczonych i Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne dnia 10 grudnia 1948 r., potwierdziły zasadę, zgodnie z którą wszyscy ludzie, bez dyskryminacji, powinni korzystać z podstawowych praw i wolności,

biorąc pod uwagę, że Narody Zjednoczone niejednokrotnie wykazywały duże zaniepokojenie losem uchodźców i podejmowały wysiłki na rzecz zapewnienia im możliwie najszerszego korzystania z tych podstawowych praw i wolności,

uważając za pożądaną rewizję i konsolidację wcześniejszych umów międzynarodowych dotyczących statusu uchodźców, a także rozszerzenie ich zakresu oraz ochrony przez nie przewidzianej poprzez sporządzenie nowej umowy,

biorąc pod uwagę, że przyznanie azylu może być dla niektórych państw zbyt uciążliwe i że zadowalające rozwiązanie problemu, którego doniosłość i międzynarodowy charakter Narody Zjednoczone uznały, nie może z tego powodu być osiągnięte bez międzynarodowej współpracy,

wyrażając życzenie, aby wszystkie państwa, uznając społeczny i humanitarny charakter problemu uchodźców, zrobiły wszystko, co jest w ich mocy, by problem ten nie stał się przyczyną napięć pomiędzy państwami,

stwierdzając, że Wysokiemu Komisarzowi Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców powierzono zadanie nadzoru nad stosowaniem konwencji międzynarodowych zapewniających ochronę uchodźców, i uznając, że skuteczna

---

* Data przyjęcia: 28 lipca 1951 roku.

Data wejścia w życie: 22 kwietnia 1954 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 2 września 1991 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 26 grudnia 1991 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1991 roku, Nr 119, poz. 515.

koordynacja środków podjętych do rozwiązania tego problemu będzie zależać od współpracy państw z Wysokim Komisarzem, uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I

Postanowienia ogólne

Art. 1.

Określenie terminu „uchodźca”

A. W rozumieniu niniejszej Konwencji termin „uchodźca” stosuje się do osoby, która:

1) była uważana za uchodźcę stosownie do Porozumień z dnia 12 maja 1926 r. i dnia 30 czerwca 1928 r. lub stosownie do Konwencji z dnia 28 października 1933 r. i dnia 10 lutego 1938 r., Protokołu z dnia 14 września 1939 r. lub też Konstytucji Międzynarodowej Organizacji do spraw Uchodźców. Decyzje o nieuznawaniu za uchodźcę podjęte przez Międzynarodową Organizację do spraw Uchodźców w okresie jej działalności nie stanowią przeszkody do przyznania statusu uchodźcy osobom, które spełniają warunki przewidziane w punkcie 2 niniejszego ustępu;

2) w rezultacie zdarzeń, jakie nastąpiły przed dniem 1 stycznia 1951 r., oraz na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się, na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa. W przypadku osoby posiadającej więcej niż jedno obywatelstwo określenie „państwo jej obywatelstwa” oznacza każde z państw, którego obywatelstwo ona posiada; fakt nieskorzystania, bez istotnej przyczyny wynikłej z uzasadnionej obawy, przez taką osobę z ochrony jednego z państw, którego jest ona obywatelem, nie stanowi podstawy do odmowy ochrony przez państwo, z którego ona pochodzi.

B. 1) W rozumieniu niniejszej Konwencji wyrazy „wydarzenia, które miały miejsce przed dniem 1 stycznia 1951 r.”, znajdujące się w artykule 1 ustęp A oznaczają:

- a) „wydarzenia, które nastąpiły w Europie przed dniem 1 stycznia 1951 r.”, lub
- b) „wydarzenia, które miały miejsce w Europie lub gdziekolwiek indziej przed dniem 1 stycznia 1957 r.”; każde z Umawiających się Państw,

w momencie podpisywania, ratyfikacji lub przystąpienia, złoży oświadczenie, które z tych określić zamierza stosować, realizując zobowiązania przyjęte przez siebie na podstawie niniejszej Konwencji.

2) Każde Umawiające się Państwo, które przyjęło wariant a), może w każdej chwili rozszerzyć swoje zobowiązania, przyjmując, w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych, wariant b).

C. Niniejsza Konwencja przestanie obowiązywać w stosunku do każdej osoby określonej przez postanowienia ustępu A, jeżeli:

1) dobrowolnie zwróciła się ona ponownie o ochronę państwa, którego jest obywatelem; lub

2) utraciłszy swoje obywatelstwo ponownie dobrowolnie je przyjęła; lub

3) przyjęła nowe obywatelstwo i korzysta z ochrony państwa, którego obywatelstwo przyjęła; lub

4) ponownie dobrowolnie osiedliła się w państwie, które opuściła lub poza którego granicami przebywała z powodu obawy przed prześladowaniem; lub

5) nie może dłużej odmawiać korzystania z ochrony państwa swego obywatelstwa, albowiem ustały warunki, w związku z którymi została uznana za uchodźcę. Zastrzega się, że postanowień niniejszego punktu nie stosuje się do uchodźcy określonego w punkcie 1, ustępu A niniejszego artykułu, który może powołać się na przekonujące powody związane z poprzednimi prześladowaniami, uzasadniające jego odmowę korzystania z ochrony państwa, którego obywatelstwo posiada;

6) jest osobą, która nie mając żadnego obywatelstwa może powrócić do Państwa, w którym miała poprzednio stałe miejsce zamieszkania, ponieważ przestały istnieć okoliczności, w związku z którymi została uznana za uchodźcę. Zastrzega się, że postanowień niniejszego punktu nie stosuje się do uchodźcy określonego w punkcie 1, ustępu A niniejszego artykułu, który może powołać się na przekonujące powody związane z poprzednimi prześladowaniami, uzasadniające jego odmowę powrotu do państwa, w którym miał poprzednio swoje stałe miejsce zamieszkania.

D. Niniejsza Konwencja nie ma zastosowania do osób, które aktualnie korzystają z ochrony lub pomocy organów lub agencji Narodów Zjednoczonych innych niż Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców. Z chwilą gdy taka ochrona lub pomoc zostanie z jakiegokolwiek przyczyny wstrzymana, osoby te *ipso facto* będą korzystały z dobrodziejstw niniejszej Konwencji, mimo że ich położenie nie zostało ostatecznie uregulowane zgodnie ze stosowanymi rezolucjami przyjętymi przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych.

E. Niniejsza Konwencja nie ma zastosowania do osoby uważanej przez właściwe władze państwa, w którym ta osoba się osiedliła, za mającą prawa i obowiązki związane z posiadaniem obywatelstwa tego państwa.

F. Postanowienia niniejszej Konwencji nie mają zastosowania do osoby, w stosunku do której istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że:

- a) dokonała zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennej lub zbrodni przeciwko ludzkości w rozumieniu aktów międzynarodowych opracowanych dla ustanowienia przepisów odnoszących się do tych zbrodni;
- b) dokonała poważnej zbrodni o charakterze niepolitycznym poza państwem, które ją przyjęło, przed uznaniem jej za uchodźcę;
- c) jest winną czynów sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych.

Art. 2.

Obowiązki ogólne

Każdy uchodźca ma – w stosunku do państwa, w którym się znajduje – obowiązki, które obejmują w szczególności przestrzeganie praw i przepisów, a także środków podjętych w celu utrzymania porządku publicznego.

Art. 3.

Niedopuszczalność dyskryminacji

Umawiające się państwa będą stosowały postanowienia niniejszej Konwencji do uchodźców bez względu na ich rasę, religię lub państwo pochodzenia.

Art. 4.

Religia

Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom na swoim terytorium co najmniej tak samo korzystne traktowanie, jak własnym obywatelom w sprawie wolności praktyk religijnych i wolności wychowania religijnego ich dzieci.

Art. 5.

Prawa przyznane niezależnie od niniejszej Konwencji

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie narusza innych praw i korzyści przyznanych przez Umawiające się Państwa uchodźcom niezależnie od tej Konwencji.

Art. 6.

Określenie „w tych samych okolicznościach”

W rozumieniu niniejszej Konwencji określenie w tych samych okolicznościach” oznacza, że wszystkie wymogi (włącznie z tymi, które dotyczą czasu i warunków pobytu lub zamieszkiwania), jakie zainteresowana osoba powinna spełnić, aby móc korzystać z omawianego prawa, gdyby nie była uchodźcą, powinny być przez nią wypełnione, z wyjątkiem wymogów, których uchodźca ze względu na ich charakter nie może spełnić.

Art. 7.

Wyłączenie zasady wzajemności

1. Z zastrzeżeniem bardziej korzystnych postanowień niniejszej Konwencji, każde Umawiające się Państwo przyznaje uchodźcom takie samo traktowanie, jakie zwykle przyznawane jest cudzoziemcom.

2. Po upływie trzyletniego okresu zamieszkiwania wszyscy uchodźcy będą korzystać na terytorium Umawiających się Państw z wyłączenia stosowania ustawowej zasady wzajemności.

3. Każde Umawiające się Państwo będzie nadal przyznawało uchodźcom prawa i korzyści, do których, przy braku wzajemności, byli już uprawnieni w dniu wejścia w życie niniejszej Konwencji w stosunku do tego państwa.

4. Umawiające się Państwa życzliwie rozważą możliwość przyznania uchodźcom, przy braku wzajemności, praw i przywilejów, poza tymi, do których są uprawnieni na mocy ustępów 2 i 3, oraz rozszerzenia wyłączenia stosowania wymogu wzajemności w stosunku do uchodźców, którzy nie spełniają warunków przewidzianych w ustępach 2 i 3.

5. Postanowienia ustępów 2 i 3 stosuje się również do praw i korzyści, o których mowa w artykułach 13, 18, 19, 21 i 22 niniejszej Konwencji, jak również praw i korzyści nie przewidzianych przez nią.

Art. 8.

Zwolnienie od środków wyjątkowych

Co się tyczy środków wyjątkowych, które mogą być zastosowane przeciwko osobie, majątkowi lub interesom obywateli obcego państwa, Umawiające się Państwa nie będą stosowały tych środków wobec uchodźcy będącego formalnie obywatelem tego państwa jedynie z powodu tego obywatelstwa. Umawiające się Państwa, których ustawodawstwo nie dopuszcza do stosowania wyrażonej w niniejszym artykule ogólnej zasady, zastosują w odpowiednich przypadkach wyjątki na korzyść takich uchodźców.

Art. 9.

Środki tymczasowe

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie pozbawia Umawiającego się Państwa w czasie wojny lub w razie zaistnienia innych poważnych i wyjątkowych okoliczności prawa do podjęcia tymczasowo w stosunku do określonej osoby środków, które uważa za niezbędne dla bezpieczeństwa narodowego, zanim wspomniane Umawiające się Państwo uzna, że osoba ta istotnie jest uchodźcą i że dalsze stosowanie wspomnianych środków wobec niej jest niezbędne ze względu na bezpieczeństwo narodowe.

Art. 10.

Kontynuacja zamieszkania

1. W przypadku gdy w czasie II wojny światowej uchodźca został zmuszony do zmiany miejsca swego pobytu i przeniesiony na terytorium Umawiającego się Państwa, na którym zamieszkuje, okres takiego przymusowego pobytu będzie traktowany jako zgodne z prawem zamieszkiwanie na tym terytorium.

2. W przypadku gdy w czasie II wojny światowej uchodźca został zmuszony do opuszczenia terytorium Umawiającego się Państwa, a następnie przed wejściem w życie niniejszej Konwencji powrócił na to terytorium w celu zamieszkania, okres zamieszkania zarówno przed, jak i po takim przymusowym opuszczeniu jest uważany za jeden nieprzerwany okres dla celów, dla których wymagany jest taki nieprzerwany okres stałego zamieszkania.

Art. 11.

Uchodźcy marynarze

W przypadku uchodźców zatrudnionych stale jako członkowie załóg statków podnoszących flagę Umawiającego się Państwa, Państwo to rozpatrzy życzliwie możliwość ich osiedlenia się na swoim terytorium, wydania im dokumentów podróży lub przyjęcia ich tymczasowo na swoje terytorium, w szczególności, aby ułatwić im osiedlenie się w innym państwie.

ROZDZIAŁ II

Status prawny

Art. 12.

Status osobowy

1. Status osobowy każdego uchodźcy określa prawo państwa jego stałego zamieszkiwania, a jeżeli nigdzie stale nie zamieszkuje, prawo państwa, w którym przebywa.

2. Prawa, które uchodźca nabył wcześniej, związane z jego statusem osobowym, a szczególnie prawa związane z małżeństwem, będą przestrzegane przez Umawiające się Państwo, pod warunkiem dopełnienia – w miarę potrzeb – formalności przewidzianych prawem tego państwa, z zastrzeżeniem, że prawa te byłyby uznane przez prawo tego państwa, gdyby zainteresowany nie stał się uchodźcą.

Art. 13.

Mienie ruchome i nieruchomości

Umawiające się Państwa przyznają uchodźcy najbardziej korzystne traktowanie, w każdym przypadku nie mniej korzystne niż przyznawane w tych samych okolicznościach innym cudzoziemcom odnośnie do nabycia mienia

ruchomego i nieruchomego oraz związanych z tym praw, a także odnośnie do najmu i innych umów dotyczących mienia ruchomego i nieruchomego.

Art. 14.

Prawa artystyczne i własność przemysłowa

Oдноśnie do ochrony własności przemysłowej, takiej jak wynalazki, projekty lub modelowanie, znaki i nazwy handlowe, oraz praw dotyczących literatury oraz dzieł artystycznych i naukowych uchodźca korzysta w państwie, w którym ma swoje miejsce zamieszkania, z takiej samej ochrony, jaka jest przyznawana obywatelom tego państwa. Na terytorium któregośkolwiek innego Umawiającego się Państwa korzysta on z takiej samej ochrony, jaka jest przyznawana na tym terytorium obywatelom państwa, w którym ma swoje miejsce zamieszkania.

Art. 15.

Prawo do stowarzyszania się

Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom legalnie zamieszkującym na ich terytoriach, w sprawach dotyczących stowarzyszeń niepolitycznych i nie posiadających charakteru zarobkowego, a także związków zawodowych, najbardziej korzystne traktowanie przyznawane w tych samych okolicznościach obywatelom innych państw.

Art. 16.

Dostęp do sądów

1. Każdy uchodźca ma prawo swobodnego dostępu do sądów na terytoriach wszystkich Umawiających się Państw.

2. W Umawiającym się Państwie, w którym ma on stałe miejsce zamieszkania, uchodźca korzysta z takiego samego traktowania, jak obywatel tego państwa w sprawach dotyczących dostępu do sądów, pomocy prawnej i zwolnienia od *cautio iudicatum solvi*.

3. W sprawach wymienionych w ustępie 2 uchodźca w Umawiających się Państwach, innych niż to, w którym ma on swoje stałe miejsce zamieszkania, korzysta z takiego samego traktowania, jak obywatele państwa, w którym ma swoje miejsce zamieszkania.

ROZDZIAŁ III

Praca zarobkowa

Art. 17.

Praca najemna

1. Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom legalnie przebywającym na ich terytoriach najkorzystniejsze traktowanie przyznawane w takich

samych okolicznościach obywatelom obcego państwa odnośnie do prawa wykonywania pracy najemnej.

2. W każdym razie środki ograniczające, nałożone na cudzoziemców lub na zatrudnianie cudzoziemców w celu ochrony wewnętrznego rynku pracy, nie będą stosowane do uchodźcy, który był w czasie wejścia w życie tej Konwencji w Umawiającym się Państwie już z nich zwolniony lub który spełnia jeden z następujących warunków:

- a) zakończył trzyletni okres zamieszkiwania w państwie;
- b) ma za małżonka osobę posiadającą obywatelstwo państwa zamieszkania. Uchodźca nie może skorzystać z dobrodziejstw tego postanowienia, jeżeli porzucił swego małżonka;
- c) ma jedno lub kilkoro dzieci, które posiadają obywatelstwo państwa zamieszkania.

3. Umawiające się Państwa rozważą życzliwie możliwość zrównania praw wszystkich uchodźców odnośnie do wykonywania pracy najemnej z prawami obywateli, w szczególności zaś tych uchodźców, którzy przybyli na ich terytoria w ramach programów werbunku siły roboczej lub zgodnie z planami imigracyjnymi.

Art. 18.

Samozatrudnienie

Umawiające się Państwa przyznają uchodźcy legalnie przebywającemu na ich terytorium możliwie najbardziej korzystne traktowanie, nie mniej korzystne niż przyznane obywatelom zagranicznym w tych samych okolicznościach, odnośnie do prawa podejmowania pracy na własny rachunek w rolnictwie, przemyśle, rzemiośle i handlu, a także tworzenia przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych.

Art. 19.

Wolne zawody

1. Każde z Umawiających się Państw przyzna uchodźcom legalnie przebywającym na jego terytorium i posiadającym dyplomy uznane przez właściwe władze tego Państwa, którzy pragną wykonywać wolny zawód, możliwie najbardziej korzystne traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż to, które przyznało w tych samych okolicznościach cudzoziemcom.

2. Umawiające się Państwa podejmą wszelkie starania, zgodnie z ich prawami i konstytucjami, dla zagwarantowania osiedlenia tych uchodźców na terytoriach innych niż terytoria metropolitalne, za które ponoszą odpowiedzialność w stosunkach międzynarodowych.

ROZDZIAŁ IV

Warunki bytowe

Art. 20.

Racjonowanie

Tam gdzie istnieje system racjonowania regulujący ogólne rozdzielnictwo deficytowych towarów, który ma zastosowanie do ogółu ludności, uchodźcy będą traktowani w taki sam sposób, jak obywatele.

Art. 21.

Mieszkanie

Co się tyczy mieszkań, Umawiające się Państwa udziela, w takim zakresie, w jakim sprawa ta jest unormowana przepisami ustaw i zarządzeń lub podlega kontroli organów władzy, uchodźcom legalnie przebywającym na ich terytoriach możliwie najbardziej korzystne traktowanie; w każdym razie traktowanie to nie może być mniej korzystne niż udzielane w tych samych okolicznościach cudzoziemcom.

Art. 22.

Oświata publiczna

1. Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom takie samo traktowanie w zakresie nauczania podstawowego, jakie przyznają swoim obywatelom.

2. Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom możliwie najbardziej korzystne traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż to, które przyznają w tych samych okolicznościach cudzoziemcom, w zakresie szkolnictwa innego niż szkolnictwo podstawowe, w szczególności zaś w zakresie dostępu do studiów, uznawania zagranicznych świadectw szkolnych, dyplomów i stopni naukowych, zwolnienia z czesnego i opłat oraz przyznawania stypendiów.

Art. 23.

Opieka społeczna

Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom legalnie przebywającym na ich terytorium takie samo traktowanie w zakresie opieki i pomocy społecznej, z jakiego korzystają ich obywatele.

Art. 24.

Ustawodawstwo pracy i ubezpieczenie społeczne

1. Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom legalnie stale przebywającym na ich terytorium takie samo traktowanie, jak własnym obywatelom odnośnie do następujących spraw:

- a) w takim samym zakresie, w jakim sprawy te są uregulowane w ustawach i zarządzeniach lub podlegają kontroli władz administracyj-

nych – wynagrodzeń za pracę łącznie z dodatkiem rodzinnym, jeżeli jest on częścią wynagrodzenia za pracę, czasu pracy, pracy w godzinach nadliczbowych, płatnych urlopów, ograniczenia pracy w domu, najniższego wieku osób zatrudnianych, nauki zawodu i praktyki, pracy kobiet i osób młodocianych, a także korzystania z uprawnień przyznanych w umowach zbiorowych;

- b) ubezpieczeń społecznych (przepisy prawne dotyczące wypadków przy pracy, chorób zawodowych, macierzyństwa, chorób, inwalidztwa, podeszłego wieku, śmierci, bezrobocia, świadczeń na rzecz rodziny i innych obciążeń, które zgodnie z ustawodawstwem wewnętrznym lub zarządzeniami są objęte systemem ubezpieczeń społecznych), z zastrzeżeniem następujących ograniczeń:
  - i) mogących istnieć stosownych porozumień dotyczących zachowania praw nabytych i praw znajdujących się w trakcie nabywania.;
  - ii) ustawodawstwa wewnętrznego lub zarządzeń państwa stałego zamieszkania mogących określać szczególnego typu porozumienia dotyczące świadczeń lub częściowych świadczeń płatnych w całości ze środków publicznych i dotyczących zasiłków wypłacanych osobom, które nie spełniają wymogu opłacenia składek uprawniających do otrzymania zwykłej emerytury.

2. Na prawo do odszkodowania za śmierć uchodźcy, która nastąpiła na skutek wypadku w pracy lub choroby zawodowej, nie będzie miał wpływu fakt, że osoba uprawniona zamieszkuje stale poza terytorium Umawiającego się Państwa.

3. Umawiające się Państwa rozszerzą na uchodźcę uprawnienia wynikające z umów zawartych między sobą lub które mogą być zawarte między nimi w przyszłości, dotyczące zachowania nabytych praw lub praw znajdujących się w trakcie nabywania w zakresie ubezpieczeń społecznych, z zastrzeżeniem jedynie warunków stosowanych wobec obywateli państw sygnatariuszy tych umów.

4. Umawiające się Państwa rozpatrzą życzliwie, tak dalece, jak jest to możliwe, objęcie uchodźców uprawnieniami wynikającymi z podobnych umów, jakie mogą w danej chwili obowiązywać między Umawiającymi się Państwami i państwami nie będącymi stronami tych umów.

ROZDZIAŁ V

Środki administracyjne

Art. 25.

Pomoc administracyjna

1. Jeżeli korzystanie z prawa przez uchodźcę wymagałoby zwykle pomocy władz obcego państwa, do którego nie może się zwrócić, Umawiające się Pań-

stwo, na którego terytorium stale zamieszkuje, spowoduje, by tę pomoc otrzymał od jego własnych władz albo od jakiegoś organu międzynarodowego.

2. Władza lub władze wymienione w ustępie 1 wydadzą lub spowodują wydanie pod ich nadzorem uchodźcom takich dokumentów lub zaświadczeń, które zwykle byłyby wydawane cudzoziemcom przez ich władze państwowe lub za pośrednictwem tych władz.

3. Dokumenty lub zaświadczenia w ten sposób wydane zastępują oficjalne dokumenty wydawane cudzoziemcom przez ich władze państwowe lub za ich pośrednictwem i są wiarygodne, chyba że będą dowody przeciwne.

4. Z zastrzeżeniem wyjątkowego traktowania, które może być przyznawane osobom ubogim, za wymienione w niniejszym artykule usługi mogą być pobierane opłaty, ale opłaty te będą umiarkowane i odpowiadać będą opłatom pobieranym za podobne usługi od własnych obywateli.

5. Postanowienia niniejszego artykułu nie naruszają artykułów 27 i 28.

Art. 26.

Wolność poruszania się

Każde Umawiające się Państwo przyznaje uchodźcom legalnie przebywającym na jego terytorium prawo wyboru miejsca stałego zamieszkania i prawo do swobodnego poruszania się w granicach tego terytorium, z zachowaniem przepisów stosowanych wobec cudzoziemców w ogóle w tych samych okolicznościach.

Art. 27.

Dokumenty tożsamości

Umawiające się Państwa wydadzą dokumenty tożsamości każdemu uchodźcy znajdującemu się na ich terytorium, który nie posiada ważnego dokumentu podróży.

Art. 28.

Dokumenty podróży

1. Umawiające się Państwa wydają uchodźcom legalnie przebywającym na ich terytoriach dokumenty podróży potrzebne do podróżowania poza ich terytoriami, chyba że stoją na przeszkodzie ważne względy bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego; postanowienia zawarte w załączniku do niniejszej Konwencji stosuje się odnośnie do tych dokumentów. Umawiające się Państwa mogą wydać taki dokument podróży każdemu innemu uchodźcy znajdującemu się na ich terytoriach, a szczególnie życzliwie rozważą wydanie takiego dokumentu podróży tym uchodźcom znajdującym się na ich terytoriach, którzy nie mają możliwości otrzymania dokumentów podróży z państwa swego legalnego stałego zamieszkania.

2. Dokumenty podróży wydane uchodźcom na podstawie wcześniejszych umów międzynarodowych przez strony tych umów są uznane i traktowane przez Umawiające się Państwa tak, jakby były wydane zgodnie z niniejszym artykułem.

Art. 29.

Opłaty skarbowe

1. Umawiające się Państwa nie będą nakładały na uchodźców żadnych należności, opłat czy podatków, niezależnie od ich nazwy, innych lub wyższych niż pobierane od swych obywateli w podobnych sytuacjach.

2. Ustalenia poprzedniego ustępu nie stoją na przeszkodzie stosowaniu wobec uchodźców ustaw i zarządzeń dotyczących opłat za wydanie cudzoziemcom dokumentów administracyjnych, w tym również dokumentów tożsamości.

Art. 30.

Przeniesienie mienia

1. Każde Umawiające się Państwo zezwoli uchodźcom, zgodnie ze swymi ustawami i zarządzeniami, na przeniesienie mienia, które wwieźli oni na jego terytorium, do innego państwa, gdzie zostali przyjęci dla celów przesiedlenia się.

2. Każde Umawiające się Państwo rozpatrzy życzliwie prośby uchodźców o zezwolenie na przeniesienie mienia, gdziekolwiek ono znajdowałoby się i jest niezbędne do ich ponownego osiedlenia się w innym państwie, w którym zostali przyjęci.

Art. 31.

Uchodźcy przebywający nielegalnie w państwie przyjęcia

1. Umawiające się Państwa nie będą nakładały kar za nielegalny wjazd lub pobyt na uchodźców przybywających bezpośrednio z terytorium, na którym ich życiu lub wolności zagrażało niebezpieczeństwo w rozumieniu artykułu 1, i weszli lub przebywają na ich terytorium bez zezwolenia, pod warunkiem że zgłoszą się bezzwłocznie do władz i przedstawią wiarygodne przyczyny swojego nielegalnego wjazdu lub pobytu.

2. Umawiające się Państwa nie będą nakładały na poruszanie się takich uchodźców ograniczeń poza tymi, które są niezbędne; ograniczenia takie będą stosowane tylko dopóty, dopóki status tych uchodźców w państwie nie zostanie uregulowany lub dopóki nie zostaną przyjęci w innym państwie. Umawiające się Państwa przyznają uchodźcom odpowiedni czas, jak również wszystkie niezbędne ułatwienia dla uzyskania prawa przyjęcia w innym państwie.

Art. 32.

Wydalenie

1. Umawiające się Państwa nie wydalą uchodźcy, legalnie przebywającego na ich terytoriach, z innych powodów niż bezpieczeństwo państwowe lub porządek publiczny.

2. Wydalenie takiego uchodźcy może nastąpić jedynie na podstawie decyzji podjętej zgodnie z przewidzianą przez prawo procedurą. Uchodźcy powinno

się, chyba że ważne powody bezpieczeństwa państwowego przemawiają przeciwko temu, zezwolić na przedstawienie dowodów na swoje usprawiedliwienie, złożenie odwołania i na posiadanie w tym celu przedstawiciela przed właściwymi władzami lub też przed osobą lub osobami specjalnie do tego wyznaczonymi przez właściwe władze.

3. Umawiające się Państwa przyznają takiemu uchodźcy rozsądny okres na staranie o legalne przyjęcie w innym państwie; Umawiające się Państwa w tym czasie mają prawo stosowania takich środków, jakie uznają za niezbędne.

Art. 33.

Zakaz wydalenia lub zawracania

1. Żadne Umawiające się Państwo nie wydali lub nie zawróci w żaden sposób uchodźcy do granicy terytoriów, gdzie jego życiu lub wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo ze względu na jego rasę, religię, obywatelstwo, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne.

2. Nie może powoływać się jednakże na dobrodziejstwo niniejszego postanowienia uchodźca, co do którego istnieją podstawy, aby uznać go za groźnego dla bezpieczeństwa państwa, w którym się on znajduje, lub który będąc skazanym prawomocnym wyrokiem za szczególnie poważne zbrodnie stanowi niebezpieczeństwo dla społeczeństwa tego państwa.

Art. 34.

Naturalizacja

Umawiające się Państwa będą w miarę możliwości ułatwiały asymilację i naturalizację uchodźców. W szczególności podejmą wszelkie wysiłki dla przyspieszenia procedury naturalizacyjnej i zmniejszenia, tak dalece, jak jest to możliwe, opłat i kosztów tego postępowania.

ROZDZIAŁ VI

Postanowienia wykonawcze i przejściowe

Art. 35.

Współpraca władz państwowych z Narodami Zjednoczonymi

1. Umawiające się Państwa zobowiązują się do współpracy z Urzędem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców lub z każdą inną agencją Narodów Zjednoczonych, która może go zastąpić w pełnieniu jego funkcji, a w szczególności dla ułatwiania jego obowiązku nadzorowania stosowania postanowień niniejszej Konwencji.

2. Aby umożliwić Urzędowi Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców lub każdej innej agencji Narodów Zjednoczonych, która może go zastąpić, przedstawianie sprawozdań właściwym organom Na-

rodów Zjednoczonych, Umawiające się Państwa zobowiązują się dostarczać w odpowiedniej formie żądane informacje i dane statystyczne dotyczące:

- a) położenia uchodźców,
- b) stosowania niniejszej Konwencji,
- c) ustaw, zarządzeń i dekretów, które weszły lub mogą wejść później w życie i dotyczą uchodźców.

Art. 36.

Informacje dotyczące ustawodawstwa wewnętrznego

Umawiające się Państwa przekażą Sekretarzowi Generalnemu Narodów Zjednoczonych teksty ustaw i zarządzeń, które mogą wydać w celu zapewnienia stosowania niniejszej Konwencji.

Art. 37.

Stosunek do zawartych wcześniej konwencji

Bez naruszenia postanowień artykułu 28 ustępu 2 niniejszej Konwencji, niniejsza Konwencja zastępuje, między jej stronami, Porozumienia z dnia 5 lipca 1922 r., dnia 31 maja 1924 r., dnia 12 maja 1926 r., dnia 30 czerwca 1928 r. i dnia 30 lipca 1935 r., Konwencje z dnia 28 października 1933 r. i dnia 10 lutego 1938 r., Protokół z dnia 14 września 1939 r. oraz Umowę z dnia 15 października 1946 r.

ROZDZIAŁ VII

Postanowienia końcowe

(...)

PROTOKÓŁ DOTYCZĄCY STATUSU UCHODźCÓW*

z dnia 31 stycznia 1967 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszego Protokołu,

biorąc pod uwagę, że Konwencja dotycząca statusu uchodźców, podpisana w Genewie dnia 28 lipca 1951 r., zwana dalej Konwencją, obejmuje tylko te osoby, które stały się uchodźcami na skutek zdarzeń sprzed dnia 1 stycznia 1951 r.,

biorąc pod uwagę, że od czasu przyjęcia Konwencji pojawiła się nowa sytuacja odnośnie do uchodźców i w związku z tym zainteresowani uchodźcy mogą nie zostać objęci Konwencją,

biorąc pod uwagę, że pożądanym jest, aby uchodźcy objęci definicją przewidzianą w Konwencji posiadali jednakowy status bez względu na zawity termin 1 stycznia 1951 r.,

uzgodniły, co następuje:

Art. I

Postanowienia ogólne

1. Państwa-Strony niniejszego Protokołu zobowiązują się stosować do uchodźców określonych poniżej artykuły od 2 do 34 Konwencji włącznie.

2. W rozumieniu niniejszego Protokołu określenie „uchodźca” oznacza – z wyjątkiem stosowania ustępu 3 niniejszego artykułu każdą osobę określoną w definicji zawartej w artykule 1 Konwencji, tak jak gdyby wyrazy „na skutek zdarzeń, które nastąpiły przed dniem 1 stycznia 1951 r. i...” i wyrazy „na skutek podobnych zdarzeń” nie znajdowały się w artykule 1 ustęp A punkt 2.

3. Niniejszy Protokół będzie stosowany przez państwa, które są jego stronami, bez żadnych ograniczeń geograficznych; jednakże oświadczenia złożone zgodnie z artykułem 1 ustęp B punkt 1 podpunkt a) Konwencji przez państwa będące już jej stronami będą stosowane także zgodnie z niniejszym Protokołem, chyba że nie zostały rozszerzone zgodnie z artykułem 1 ustęp B punkt 2 tej Konwencji.

---

* Data przyjęcia: 31 stycznia 1967 roku.

Data wejścia w życie: 4 października 1967 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 2 września 1991 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 27 września 1991 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1991 roku, Nr 119, poz. 517.

Art. II

Współpraca władz państwowych z Narodami Zjednoczonymi

1. Państwa-Strony niniejszego Protokołu zobowiązują się współpracować z Urzędem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców lub każdą inną agencją Narodów Zjednoczonych, która może go zastąpić w wykonywaniu jego funkcji, a w szczególności w celu ułatwienia jego obowiązku nadzorowania stosowania postanowień niniejszego Protokołu.

2. Aby umożliwić Urzędowi Wysokiego Komisarza lub każdej innej agencji Narodów Zjednoczonych, która może go zastąpić, przedkładanie sprawozdań właściwym organom Narodów Zjednoczonych, Państwa-Strony niniejszego Protokołu zobowiązują się przekazywać im w odpowiedniej formie żądane informacje i dane statystyczne dotyczące:

- a) położenia uchodźców;
- b) stosowania niniejszego Protokołu;
- c) ustaw, zarządzeń i dekretów dotyczących uchodźców, które weszły lub mogą wejść później w życie.

Art. III

Informacje w sprawie ustawodawstwa wewnętrznego

Państwa-Strony niniejszego Protokołu prześlą Sekretarzowi Generalnemu Narodów Zjednoczonych teksty ustaw i zarządzeń, które mogą wydać w celu zapewnienia stosowania niniejszego Protokołu.

Art. IV

Rozstrzyganie sporów

Każdy spór pomiędzy Państwami-Stronami niniejszego Protokołu dotyczący jego interpretacji lub stosowania, który nie może być rozstrzygnięty innymi sposobami, na żądanie jednej ze stron sporu będzie skierowany do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Art. V

Przystąpienie

Niniejszy Protokół jest otwarty do przystąpienia dla wszystkich Państw-Stron Konwencji i każdego innego Państwa-Członka Narodów Zjednoczonych lub członka którejkolwiek z agencji wyspecjalizowanych, lub do którego Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych skierowało zaproszenie do przystąpienia. Przystąpienie następuje przez złożenie Sekretarzowi Generalnemu Narodów Zjednoczonych dokumentu przystąpienia.

Art. VI

Państwa federacyjne

W przypadku państwa federacyjnego lub niejednolitego stosuje się poniższe postanowienia:

- a) co się tyczy artykułów Konwencji, stosowanych zgodnie z artykułem I ustęp 1 niniejszego Protokołu, podlegających jurysdykcji ustawodawczej federacyjnej władzy ustawodawczej, obowiązki rządu federacyjnego będą w tej mierze takie same, jak obowiązki Państw-Stron nie będących państwami federacyjnymi;
- b) co się tyczy artykułów Konwencji stosowanych zgodnie z artykułem I ustęp 1 niniejszego Protokołu, które podlegają jurysdykcji ustawodawczej wchodzących w skład państwa prowincji lub kantonów, które nie są, zgodnie z porządkiem konstytucyjnym federacji, obowiązane do podejmowania działań ustawodawczych, rząd federacyjny możliwie jak najszybciej przekaże treść tych artykułów wraz ze swoją pozytywną rekomendacją do wiadomości właściwych władz stanów, prowincji lub kantonów;
- c) Państwo federacyjne-Strona niniejszego Protokołu na żądanie każdego innego Państwa-Strony Protokołu, przekazanego za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych, dostarczy informacje o istniejącym w federacji i jej częściach składowych prawie i praktyce dotyczących każdego postanowienia Konwencji, ze wskazaniem, zgodnie z artykułem I ustęp 1 niniejszego Protokołu, w jakiej mierze te postanowienia zostały wprowadzone w życie w drodze działań ustawodawczych lub innych.

Art. VII

Zastrzeżenia i oświadczenia

1. Przy przystąpieniu każde państwo może złożyć zastrzeżenia do artykułu IV niniejszego Protokołu zgodnie z artykułem I niniejszego Protokołu oraz w sprawie stosowania wszystkich postanowień Konwencji innych niż zawarte w artykułach 1, 3, 4, 16 ust. 1 i artykule 33, pod warunkiem że w przypadku Państwa-Strony Konwencji zastrzeżenia poczynione zgodnie z niniejszym artykułem nie rozciągną się na uchodźców, do których stosuje się Konwencję.

2. Zastrzeżenia zgłoszone przez Państwa-Strony Konwencji zgodnie z artykułem 42 Konwencji stosuje się, jeśli nie zostaną wycofane, do zobowiązań wynikających z niniejszego Protokołu.

3. Każde państwo zgłaszające zastrzeżenia zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu może w dowolnym czasie je wycofać w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych.

4. Oświadczenia złożone na mocy artykułu 40 ustęp 1 i 2 Konwencji przez Państwo-Stronę, które przystąpiło do niniejszego Protokołu, uważa się za mające zastosowanie do niniejszego Protokołu, chyba że odmienne zawiadomienie zostało przekazane Sekretarzowi Generalnemu Narodów Zjednoczonych przez zainteresowane Państwo w czasie przystąpienia. Postanowienie artykułu 40 ustępy 2 i 3 oraz artykułu 44 ustęp 3 Konwencji uważa się za mające zastosowanie *mutatis mutandis* do niniejszego Protokołu.

Art. VIII
Wejście w życie

1. Niniejszy Protokół wchodzi w życie w dniu złożenia szóstego dokumentu przystąpienia.

2. Dla każdego państwa przystępującego do Protokołu po złożeniu szóstego dokumentu przystąpienia Protokół wchodzi w życie w dniu złożenia przez to państwo swojego dokumentu przystąpienia.

Art. IX
Wypowiedzenie

1. Każde Państwo-Strona Protokołu może go wypowiedzieć w każdym czasie w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych.

2. Wypowiedzenie takie nabiera mocy dla zainteresowanego Państwa-Strony po roku od daty jego otrzymania przez Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych.

Art. X
**Zawiadomienia dokonywane przez Sekretarza Generalnego
Narodów Zjednoczonych**

Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie państwa wymienione w artykule V, powyżej, o dacie wejścia w życie, przystąpieniach, złożeniu i wycofaniu zastrzeżeń oraz o wypowiedzeniach niniejszego Protokołu, a także odnoszących się do niego oświadczeniach i zawiadomieniach.

Art. XI
Złożenie Protokołu w archiwach Sekretariatu Narodów Zjednoczonych

Egzemplarz niniejszego Protokołu, którego teksty angielski, hiszpański, chiński, francuski i rosyjski są jednakowo autentyczne, podpisany przez Przewodniczącego Zgromadzenia Ogólnego i Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych, zostanie złożony w archiwach Sekretariatu Narodów Zjednoczonych. Sekretarz Generalny prześle uwierzytelnione kopie niniejszego Protokołu wszystkim Państwom-Członkom Narodów Zjednoczonych i innym państwom wymienionym w artykule V powyżej.

VI
ZWALCZANIE NIEWOLNICTWA

KONWENCJA W SPRAWIE NIEWOLNICTWA*

z dnia 25 września 1926 r., Genewa

zważywszy, że podpisujący akt generalny konferencji w Brukseli w r. 1889-90 oświadczyli, że są w jednakowej mierze przejęci mocnym postanowieniem położenia kresu handlowi niewolnikami w Afryce,

zważywszy, że podpisujący Konwencję w Saint Germain en Laye w r. 1919, mającą na celu rewizję berlińskiego aktu generalnego z roku 1885, oraz aktu generalnego deklaracji brukselskiej z r. 1890, stwierdzili swój zamiar przeprowadzenia zupełnego zniesienia niewolnictwa, we wszystkich jego postaciach, oraz handlu niewolnikami drogą lądową i morską,

biorąc pod uwagę raport tymczasowej komisji o niewolnictwie, mianowanej przez Radę Ligi Narodów w dniu 12 czerwca 1924 r.,

pragnąc uzupełnić i rozwinąć dzieło dokonane aktem brukselskim i znaleźć środki do urzeczywistnienia na całym świecie swych zamierzeń odnośnie do handlu niewolnikami i niewolnictwa, wyrażonych przez podpisujących Konwencję w Saint Germain en Laye, oraz, uznając, że w powyższym celu zawrzeć należy układy bardziej szczegółowe, niżeli postanowienia zawarte w tej Konwencji,

uważając nadto, że należy nie dopuścić do tego, aby zbyt wyczerpująca praca doprowadzić mogła do warunków podobnych do niewolnictwa,

postanowili zawrzeć Konwencję i mianowali w tym celu swymi Pełnomocnikami:

(...)

którzy, po przedstawieniu swych pełnomocnictw, zgodzili się na postanowienia następujące:

---

* Data przyjęcia: 25 września 1926 roku.

Data wejścia w życie: 9 marca 1927 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 1 września 1930 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 17 września 1930 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1931 roku, Nr 4, poz. 21.

Art. 1.

W myśl niniejszej Konwencji ustala się, że:

1) niewolnictwo jest stanem czy położeniem jednostki względem której stosowane jest postępowanie w całości lub w części wynikające z prawa własności;

2) pojęcie handlu niewolnikami obejmuje wszelkie pojmanie, nabycie lub odstąpienie danej osoby celem uczynienia z niej niewolnika; wszelkie nabycie niewolnika dla sprzedaży lub zamiany, jakikolwiek akt odstąpienia drogą sprzedaży lub zamiany niewolnika nabytego dla celów sprzedaży lub wymiany jak i wogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników.

Art. 2.

Wysokie Układające się Strony zobowiązują się, o ile jeszcze nie przedsięwzięły potrzebnych kroków, każda odnośnie do terytoriów poddanych jej suwerenności, jurysdykcji, protektoratowi, władaniu lennemu lub opiece:

- a) zapobiegać handlowi niewolnikami i ukrócić go;
- b) dążyć do zupełnego usunięcia niewolnictwa pod wszystkimi jego postaciami, w sposób najbardziej skuteczny i w najprędszym czasie.

Art. 3.

Wysokie Układające się Strony zobowiązują się przedsięwziąć wszystkie potrzebne kroki, celem zapobieżenia i uniemożliwienia ładowania na okręty, wyładowywania, przewozu niewolników na swych wodach terytorjalnych, jak również przewożenia ich wszystkimi statkami, noszącymi flagi danych Państw. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się zawrzeć o ile możliwości w najszybszym czasie umowę ogólną o handlu niewolnikami, dającą im prawa i nakładającą na nich obowiązki tego samego rodzaju jakie zostały przewidziane przez Konwencję z dnia 17 czerwca 1925 r. dotyczącą międzynarodowego handlu bronią (artykuły 12, 20, 21, 22, 23, 24 i paragrafy 3, 4, 5 II działu II-go załącznika) z uwzględnieniem odnośnych zmian lokalnych z zastrzeżeniem, że ta ogólna umowa nie spowoduje dla statków żadnej z Wysokich Układających się Stron (nawet statki o małym tonnażu) położenia, któreby je wyróżniało od statków innych Wysokich Układających się Stron.

Jest również przewidzianem, że zarówno przed wejściem w życie powyższej ogólnej umowy jak i później, Wysokie Układające się Strony mają zupełną swobodę zawierania wzajemnego, jednakowoż nie naruszając zasad formułowanych w poprzednim ustępie, wszelkich specjalnych układów, któreby ze względu na ich poszczególne stanowisko, wydałyby się im stosowne dla najprędzszego zupełnego usunięcia handlu niewolnikami.

Art. 4.

Wysokie Układające się Strony okazywać sobie będą wzajemną pomoc celem zwalczania niewolnictwa i handlu niewolnikami.

Art. 5.

Wysokie Układające się Strony uznają, że zastosowanie pracy przymusowej lub obowiązującej może pociągnąć za sobą ważne konsekwencje i zobowiązują się, każda odnośnie do terytoriów poddanych ich suwerenności, jurysdykcji, protektoratowi, władaniu lennemu lub opiece, przedsięwziąć potrzebne kroki na to, by praca przymusowa lub obowiązkowa nie pociągała za sobą warunków równoznacznych z niewolnictwem.

Postanawia się zatem co następuje:

1) że z zastrzeżeniem zarządzeń przejściowych, wymienionych w paragrafie 2 (poniżej) praca przymusowa lub obowiązująca może być wymagana tylko dla celów publicznych;

2) 2 a terytoriach, gdzie praca przymusowa lub obowiązująca jeszcze istnieje dla innych celów, oprócz dla celów publicznych, Wysokie Układające się Strony będą usiłowały stopniowo położyć temu kres w jaknajprędszym czasie. Zaś o ile praca przymusowa lub obowiązkowa będzie jeszcze istnieć, będzie ona stosowana tylko wyjątkowo, za odpowiednim wynagrodzeniem i pod warunkiem, że nie pociągnie za sobą zmiany zwykłego miejsca zamieszkania;

3) we wszelkich wypadkach miejscowe władze kompetentne zainteresowanego terytorjum przyjmą odpowiedzialność za stosowanie pracy przymusowej lub obowiązkowej.

Art. 6.

Wysokie Strony Umawiające się, których prawodawstwo nie jest jeszcze obecnie dostatecznym do karania przekroczeń praw i przepisów wydanych celem zastosowania Konwencji niniejszej, zobowiązują się podjąć niezbędne kroki, aby przekroczenia takowe były karane z całą surowością.

Art. 7.

Wysokie Strony Umawiające się zobowiązują się do komunikowania sobie wzajemnie i do komunikowania sekretarzowi generalnemu Ligi Narodów praw i przepisów, które wydadzą w celu zastosowania postanowień Konwencji niniejszej.

Art. 8.

Wysokie Strony Umawiające się zgadzają się na to, że wszystkie nieporozumienia, które mogłyby powstać między nimi w związku z interpretacją lub zastosowaniem niniejszej Konwencji będą, o ile nie mogą być uregulowane drogą rokowań bezpośrednich, przesłane do decyzji Stałego Trybunału Spra-

wiedliwości Międzynarodowej. O ile Państwa między którymi powstaje nieporozumienie, lub jedno z tych Państw nie uczestniczyły w Protokóle z 16 grudnia 1920 r. – o Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej, to nieporozumienie to będzie przedłożone, według ich uznań i stosownie do przepisów konstytucyjnych każdego z nich, albo Trybunałowi Stałemu Sprawiedliwości Międzynarodowej albo trybunałowi arbitrażowemu ukonstytuowanemu stosownie do Konwencji z dnia 18 października 1907 r. o pokojowym załatwianiu konfliktów międzynarodowych, lub wreszcie wszelkiemu innemu trybunałowi arbitrażowemu.

Art. 9.

Każda z Wysokich Stron Umawiających się może oświadczyć, albo w chwili składania podpisu, albo w chwili ratyfikacji tegoż, lub przystąpienia, że w tem, co dotyczy zastosowania postanowień Konwencji niniejszej lub niektórych z tych postanowień, przyjęcie Konwencji nie zobowiązuje ani całości ani takich lub innych terytorjów będących pod jej suwerennością, jurysdykcją, protektoratem, władaniem lennem lub opieką, i może w następstwie przystąpić oddzielnie do całości lub części Konwencji w imieniu któregośkolwiek z nich.

Art. 10.

O ile zdarzyłoby się, że która z Wysokich Stron Umawiających się zechciałaby wycofać się z niniejszej Konwencji, to wypowiedzenie będzie notyfikowane piśmiennie sekretarzowi generalnemu Ligi Narodów, który natychmiast prześle uwierzytelnioną kopję takiej notyfikacji wszystkim innym Wysokim Stronom, zawiadamiając ich o dacie otrzymania wypowiedzenia. Wypowiedzenie będzie obowiązywać jedynie odnośnie do Państwa, które je złożyło, i w rok po otrzymaniu odnośnej notyfikacji przez generalnego sekretarza Ligi Narodów.

Wypowiedzenie będzie mogło mieć miejsce także oddzielnie w imieniu każdego terytorjum znajdującego się pod suwerennością, jurysdykcją, protektoratem, władaniem lennem lub opieką danego Państwa.

Art. 11.

Konwencja niniejsza, która będzie nosiła datę tego dnia, i której teksty francuski i angielski będą jednakowo uznane za oryginały, będzie otwarta do 1 kwietnia 1927 r. do podpisu państw będących członkami Ligi Narodów. Sekretarz generalny Ligi Narodów przedłoży następnie Konwencję niniejszą do wiadomości państw nie podpisujących jej, włącznie z państwami, które nie są członkami Ligi Narodów, zapraszając je do przystąpienia do Konwencji.

Państwo pragnące przystąpić do Konwencji winno notyfikować swój zamiar piśmiennie generalnemu sekretarzowi Ligi Narodów i wręczyć mu akt przystąpienia, który winien być złożony w archiwach Ligi Narodów.

Sekretarz generalny winien natychmiast wręczyć wszystkim innym Wysokim Umawiającym się Stronom uwierzytelnioną kopję tej notyfikacji i akta przystąpienia, zawiadamiając je o dacie otrzymania przez niego tych aktów.

Art. 12.

Niniejsza Konwencja będzie ratyfikowana i dokumenty ratyfikacyjne będą złożone w biurze sekretarza generalnego Ligi Narodów, który zawiadomi o tem Wysokie Strony Umawiające się. Konwencja będzie obowiązywać w każdym z Państw od chwili złożenia dokumentów ratyfikacyjnych lub zgłoszenia jego przystąpienia.

UZUPEŁNIAJĄCA KONWENCJA W SPRAWIE ZNIESIENIA NIEWOLNICTWA, HANDLU NIEWOLNIKAMI ORAZ INSTYTUCJI I PRAKTYK ZBLIŻONYCH DO NIEWOLNICTWA*

z dnia 7 września 1956 r., Genewa

Wstęp

Państwa uczestniczące w niniejszej Konwencji,

uważając, że wolność jest wrodzonym prawem przysługującym każdemu człowiekowi,

świadome faktu, że narody uczestniczące w Organizacji Narodów Zjednoczonych ponownie potwierdziły w Karcie swoją wiarę w godność i wartość osobowości ludzkiej,

uwzględniając, że Powszechna Deklaracja w sprawie Praw Człowieka, proklamowana przez Ogólne Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych jako wspólna podstawa postępu odnosząca się do wszystkich narodów i wszystkich krajów, stwierdza, iż nikt nie będzie utrzymywany w stanie niewolnictwa lub poddaństwa oraz że niewolnictwo i handel niewolnikami będą zakazane we wszelkich ich postaciach,

biorąc pod uwagę, iż od czasu zawarcia Konwencji w sprawie niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 25 września 1926 r. i zmierzającej do całkowitego zniesienia niewolnictwa i handlu niewolnikami, zanotowano dalszy postęp w tym kierunku,

mając na uwadze Konwencję w sprawie pracy przymusowej z 1930 r. oraz akcję podjętą w jej następstwie przez Międzynarodową Organizację Pracy dotyczącą pracy przymusowej lub obowiązkowej,

będąc jednakże świadome, iż niewolnictwo, handel niewolnikami oraz instytucje i praktyki zbliżone do niewolnictwa nie zostały jeszcze wyeliminowane we wszystkich częściach świata,

---

* Data przyjęcia: 7 września 1956 roku.

Data wejścia w życie: 30 kwietnia 1957 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 13 grudnia 1962 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 10 stycznia 1963 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1963 roku, Nr 33, poz. 185.

postanawiając przeto, że Konwencja z 1926 r., która nadal pozostaje w mocy, powinna być obecnie rozszerzona przez zawarcie Konwencji uzupełniającej, zmierzającej do wzmożenia zarówno krajowych, jak i międzynarodowych wysiłków w kierunku całkowitego zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I

Instytucje i praktyki zbliżone do niewolnictwa

Art. 1.

Każde z Państw uczestniczących w niniejszej Konwencji podejmie wszelkie możliwe i potrzebne kroki, tak ustawodawcze, jak i inne, by doprowadzić stopniowo i w jak najkrótszym czasie do całkowitego zniesienia lub uchylecia następujących instytucji i praktyk wszędzie tam, gdzie one jeszcze istnieją, i niezależnie od tego, czy mieszczą się one w definicji niewolnictwa zawartej w artykule pierwszym Konwencji w sprawie niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 21 września 1926 r., czy też nie:

- a) niewoli za długi, to jest stanu lub sytuacji wynikającej z zobowiązania dłużnika oddania pod zastaw długu swoich osobistych usług lub usług osoby pozostającej w stosunku zależności wobec dłużnika, jeżeli wartość tych usług, oszacowanych w granicach rozsądku, nie jest zaliczana na pokrycie długu lub też jeśli czas trwania i charakter tych usług nie są odpowiednio ograniczone i określone;
- b) pańszczyzny, to jest stanu lub sytuacji dzierżawcy, który na mocy prawa, zwyczaju lub porozumienia jest zobowiązany mieszkać i pracować na ziemi stanowiącej własność innej osoby oraz wykonywać pewne określone usługi na rzecz danej osoby niezależnie od tego, czy czynności takie byłyby odpłatne, czy też nie, oraz jest pozbawiony wolności przeprowadzenia zmiany swego stanu;
- c) wszelkich instytucji lub praktyk przez które:
  - i) kobieta, pozbawiona prawa sprzeciwu, zostaje przyrzeczona na żonę lub wydana zamaż za wynagrodzeniem płatnym bądź to w gotówce, bądź też w naturze na rzecz jej rodziców, opiekuna, rodziny lub jakiegokolwiek innej osoby lub grupy; albo
  - ii) mąż kobiety, jego rodzina lub jego klan ma prawo przekazać ją innej osobie w zamian za otrzymane wynagrodzenie lub w inny sposób; albo
  - iii) kobieta z chwilą śmierci swego męża może być przekazana w spadku innej osobie;

- d) wszelkich instytucji lub praktyk, na mocy których dziecko lub osoba poniżej lat 18 jest oddawana przez którekolwiek lub oboje rodziców, lub przez swego opiekuna innej osobie za wynagrodzeniem bądź bezpłatnie w celu wyzyskiwania takiego dziecka lub osoby poniżej 18 lat albo ich pracy.

Art. 2.

W celu położenia kresu instytucjom i praktykom wymienionym w artykule 1 punkt c) niniejszej Konwencji uczestniczące w niej Państwa zobowiązują się ustanowić gdzie należy odpowiednią dolną granicę wieku zawierania małżeństw, zachęcać do stosowania takich środków, dzięki którym obie strony wstępujące w związek małżeński miałyby możliwość swobodnego wyrażania zgody na dany związek w obecności właściwej świeckiej osoby urzędowej albo przedstawiciela wyznania, oraz nakłaniać do rejestracji małżeństw.

ROZDZIAŁ II

Handel niewolnikami

Art. 3.

1. Przewiezienie lub usiłowanie przewiezienia niewolników z jednego kraju do drugiego przy pomocy jakichkolwiek środków transportu lub współuczestnictwo w tych czynach będzie na mocy prawa obowiązującego w Państwach uczestniczących w niniejszej Konwencji uważane za przestępstwo i osoby uznane za winne popełnienia takich przestępstw będą podlegać surowym karom.

2. a) Państwa uczestniczące w niniejszej Konwencji podejmą wszelkie skuteczne środki w celu zapobieżenia, aby statki morskie i powietrzne uprawnione do używania ich bandery nie przewoziły niewolników, oraz będą karać osoby winne popełnienia takich czynów lub używania bandery państwowej dla takiego celu.

b) Państwa uczestniczące w niniejszej Konwencji podejmą wszelkie skuteczne kroki dla zapobieżenia, aby ich porty morskie i lotnicze oraz wybrzeża nie były używane do przewozu niewolników.

3. Państwa uczestniczące w niniejszej Konwencji będą wzajemnie wymieniać informacje w celu zapewnienia praktycznej koordynacji podejmowanych przez nie środków w zakresie zwalczania handlu niewolnikami oraz będą wzajemnie zawiadamiać się o każdym przypadku handlu niewolnikami, jak też o każdej próbie popełnienia tego przestępstwa, o ile powezmą o tym wiadomość.

Art. 4.

Każdy niewolnik, który schroni się na pokładzie statku należącego do któregoś z Państw uczestniczących w niniejszej Konwencji, staje się *ipso facto* wolnym.

ROZDZIAŁ III

Niewolnictwo oraz instytucje i praktyki zbliżone do niewolnictwa

Art. 5.

W kraju, w którym zniesienie lub uchycenie niewolnictwa lub instytucji i praktyk wymienionych w artykule 1 niniejszej Konwencji nie jest jeszcze zakończone, okaleczenie, piętnowanie lub jakiegokolwiek inne znakowanie niewolnika lub osoby pozostającej w stanie poddaństwa w celu wskazania na jej stan lub tytułem kary albo z jakiegokolwiek innego powodu, jak również współudział w takim czynie będzie na mocy prawa obowiązującego w Państwach uczestniczących w niniejszej Konwencji uważane za przestępstwo i osoby uznane za winne popełnienia takich przestępstw będą podlegać karze.

Art. 6.

1. Poddanie innej osoby niewolnictwu lub nakłanianie innej osoby do oddania siebie lub osoby od niej zależnej w niewolę albo usiłowanie popełnienia tych czynów, jak również współudział w nich, albo uczestniczenie w spisku, zmierzającym do popełnienia jakiegokolwiek z tych czynów, będzie zgodnie z prawem obowiązującym w Państwach uczestniczących w niniejszej Konwencji uważane za przestępstwo i osoby uznane za winne popełnienia takich czynów będą podlegać karze.

2. Z zastrzeżeniem postanowień zawartych w części wprowadzającej artykuł 1 niniejszej Konwencji, postanowienia ustępu 1 niniejszego artykułu będą miały zastosowanie również do przypadków nakłaniania innej osoby do oddania siebie lub osoby od niej zależnej w stan niewoli, wynikający z jakichkolwiek instytucji lub praktyk wymienionych w artykule 1, do wszelkiego usiłowania popełnienia takich czynów, do współudziału w nich oraz do uczestniczenia w spisku zmierzającym do popełnienia któregoś z tych przestępstw.

ROZDZIAŁ IV

Definicje

Art. 7.

Dla celów niniejszej Konwencji:

- a) „niewolnictwo” oznacza, zgodnie z określeniem zawartym w Konwencji w sprawie niewolnictwa z 1926 r., stan lub sytuację osoby, co do której

są wykonywane niektóre lub wszelkie uprawnienia związane z prawem własności, a „niewolnik” oznacza osobę pozostającą w takim stanie lub w takiej sytuacji;

- b) „osoba pozostająca w stanie poddaństwa” oznacza osobę znajdującą się w sytuacji lub stanie wynikającym z jakichkolwiek instytucji lub praktyk wymienionych w artykule 1 niniejszej Konwencji;
- c) „handel niewolnikami” oznacza i obejmuje wszelkie czynności związane ze schwytem, nabyciem jakiegokolwiek osoby lub rozporządzeniem nią w celu uczynienia z niej niewolnika, wszelkie czynności związane z nabyciem niewolnika w celu sprzedaży lub zamiany, wszelkie czynności dotyczące sprzedaży lub zamiany osoby nabytej dla tych celów, jak również w ogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników jakimikolwiek środkami transportu.

ROZDZIAŁ V

Współpraca pomiędzy państwami uczestniczącymi w niniejszej Konwencji oraz przekazywanie informacji

Art. 8.

1. Państwa uczestniczące w niniejszej Konwencji zobowiązują się współpracować ze sobą oraz z Organizacją Narodów Zjednoczonych w celu wprowadzenia w życie powyższych postanowień.

2. Uczestnicy Konwencji zobowiązują się przekazywać Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych odpisy wszelkich ustaw, rozporządzeń i zarządzeń administracyjnych wydawanych i wprowadzanych w życie w celu realizacji postanowień niniejszej Konwencji.

3. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych będzie przekazywać informacje otrzymane zgodnie z brzmieniem ustępu 2 niniejszego artykułu innym Uczestnikom Konwencji oraz Radzie Ekonomiczno-Społecznej jako część dokumentacji, kierowanej do Rady w celu przedyskutowania zagadnień, które może ona wykorzystać w celu opracowania dalszych zaleceń w zakresie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk będących przedmiotem niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ VI

Postanowienia końcowe

Art. 9.

Zastrzeżenia w stosunku do niniejszej Konwencji są niedopuszczalne.

(...)

KONWENCJA W SPRAWIE ZWALCZANIA HANDLU LUDŹMI I EKSPLOATACJI PROSTYTUCJI*

z dnia 21 marca 1950 r., Lake Succes

(Wyciąg)

Wstęp

Zważywszy, że prostytucja i towarzysząc jej zło – handel ludźmi w celach prostytucji, są sprzeczne z godnością i wartością człowieka oraz zagrażają dobru jednostki, rodziny i społeczeństwa,

zważywszy, że w dziedzinie zwalczania handlu kobietami i dziećmi obowiązują następujące akty międzynarodowe:

- 1) Porozumienie międzynarodowe z dnia 18 maja 1904 r. w sprawie zwalczania handlu białymi niewolnikami, zmienione Protokołem zatwierdzonym przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 3 grudnia 1948 r.,
- 2) Konwencja międzynarodowa z dnia 4 maja 1910 r. o zwalczaniu handlu białymi niewolnikami, zmieniona wzmiankowanym wyżej Protokołem,
- 3) Konwencja międzynarodowa z dnia 30 września 1921 r. o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, zmieniona Protokołem zatwierdzonym przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 października 1947 r.,
- 4) Konwencja międzynarodowa z dnia 11 października 1933 r. o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi, zmieniona wzmiankowanym wyżej Protokołem,

zważywszy, że Liga Narodów przygotowała w r. 1937 projekt Konwencji, rozszerzający zakres wymienionych wyżej aktów, oraz

zważywszy, że rozwój wypadków od r. 1937 umożliwia zawarcie Konwencji, unifikującej wymienione wyżej akty i obejmującej treść projektu Konwencji z r. 1937, jak również pożądane poprawki do niej,

wobec tego układające się strony wyrażają zgodę na poniższe postanowienia:

---

* Data przyjęcia: 21 marca 1950 roku.

Data wejścia w życie: 25 lipca 1951 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 26 kwietnia 1952 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 31 sierpnia 1952 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1952 roku, Nr 41, poz. 278.

Art. 1.

Strony niniejszej Konwencji zgadzają się ukarać każdego, kto dla zaspokojenia namiętności innej osoby:

- 1) dostarcza, zwabia lub uprowadza w celach prostytucji inną osobę, nawet za jej zgodą;
- 2) eksploatuje prostytucję innej osoby, nawet za jej zgodą.

Art. 2.

Strony niniejszej Konwencji zgadzają się również ukarać każdego, kto:

- 1) utrzymuje lub prowadzi bądź świadomie finansuje dom publiczny albo bierze udział w jego finansowaniu;
- 2) świadomie wynajmuje komuś lub odnajmuje od kogoś budynek bądź inne pomieszczenie lub jakkolwiek ich część dla celów prostytucji innych osób.

Art. 3.

W zakresie dozwolonym przez prawo krajowe próby popełnienia któregoś z przestępstw wymienionych w artykułach 1 i 2, jak też czynności przygotowawcze do ich popełnienia, będą również karane.

Art. 4.

W zakresie dozwolonym przez prawo krajowe rozmyślny udział w czynnościach wymienionych w artykułach 1 i 2 będzie również karany. W zakresie dozwolonym przez prawo krajowe uczestnictwo będzie traktowane jako oddzielne przestępstwo, ilekroć będzie to konieczne dla zapobieżenia bezkarności.

Art. 5.

W przypadkach, w których osoby pokrzywdzone są według prawa krajowego uprawnione do występowania jako strony w postępowaniu dotyczącym któregoś z przestępstw wymienionych w niniejszej Konwencji, cudzoziemcy będą uprawnieni do tego na tych samych warunkach, co obywatele danego kraju.

Art. 6.

Każda ze stron niniejszej Konwencji zgadza się zastosować wszelkie niezbędne środki celem cofnięcia lub uchylecia jakiegokolwiek istniejącego prawa, zarządzenia lub przepisu administracyjnego, w myśl którego osoby, zajmujące się lub podejrzane o zajmowanie się prostytucją, podlegają specjalnej rejestracji bądź też obowiązane są posiadać specjalny dokument, bądź wreszcie powinny podporządkować się wyjątkowym wymaganiom co do nadzoru lub zgłaszania.

Art. 7.

Poprzednie wyroki skazujące, wydane w obcych Państwach za przestępstwa wymienione w niniejszej Konwencji, powinny być w zakresie wskazanym przez prawo krajowe wzięte pod uwagę celem:

- 1) ustalenia recydywy;
- 2) dyskwalifikacji przestępcy w zakresie używania praw obywatelskich.

Art. 8.

Przestępstwa, wymienione w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji, powinny być traktowane jako przestępstwa podlegające ekstradycji w każdym traktacie, dotyczącym ekstradycji, który został lub zostanie w przyszłości zawarty pomiędzy którymkolwiek stronami niniejszej Konwencji. Strony niniejszej Konwencji, które nie uzależniają ekstradycji od istnienia traktatu, będą odtąd uznawać przestępstwa, wymienione w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji, jako przypadki uzasadniające ekstradycję pomiędzy nimi. Ekstradycja będzie zarządzona zgodnie z prawem Państwa, do którego skierowany został wniosek.

Art. 9.

W Państwach, w których prawo nie dozwala na ekstradycję własnych obywateli, własni obywatele, którzy wrócili do swego kraju po popełnieniu za granicą któregośkolwiek z przestępstw wymienionych w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji, będą ścigani sędziwnie i karani przez sądy własnego Państwa. Postanowienie to nie będzie stosowane, jeżeli w podobnej sprawie między stronami niniejszej Konwencji ekstradycja obcokrajowca nie może mieć miejsca.

Art. 10.

Postanowienia artykułu 9 nie będą stosowane, jeżeli osoba, oskarżona o przestępstwo, była sądzona w obcym Państwie i jeżeli, w razie skazania, osoba ta odcierpiała karę bądź kara została jej darowana lub zmniejszona zgodnie z prawami tego obcego Państwa.

Art. 11.

Żadne postanowienie niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako przesadzające stanowisko strony wobec ogólnego problemu zakresu jurysdykcji karnej przewidzianej prawem międzynarodowym.

Art. 12.

Niniejsza Konwencja nie zmienia zasady, że przestępstwa, o których mowa, mają być w każdym kraju określane, ścigane i karane zgodnie z prawem krajowym.

Art. 13.

Strony niniejszej Konwencji zobowiązane będą do wykonywania rekwizycji sądowych, dotyczących przestępstw, wymienionych w Konwencji, zgodnie z ich prawem krajowym. Przekazywanie rekwizycji będzie dokonywane:

1) w drodze bezpośredniej korespondencji między władzami sądowymi; lub

2) w drodze bezpośredniej korespondencji między ministrami sprawiedliwości obydwu Państw, lub w drodze bezpośredniej korespondencji innej właściwej władzy państwowej, kierującej rekwizycję, do Ministra Sprawiedliwości Państwa, do którego rekwizycja jest skierowana; lub

3) za pośrednictwem dyplomatycznego lub konsularnego przedstawiciela Państwa, kierującego rekwizycję, w Państwie, do którego rekwizycja zostaje skierowana; przedstawiciel ten prześle rekwizycję sądową bezpośrednio do właściwej władzy sądowej lub do władzy wskazanej przez Rząd Państwa, do którego rekwizycja jest skierowana, oraz otrzyma bezpośrednio od tej władzy dokumenty, stanowiące wykonanie rekwizycji sądowej.

W przypadkach 1 i 3 odpis rekwizycji sądowej będzie zawsze przesłany jednocześnie do zwierzchniej władzy Państwa, do którego rekwizycja została skierowana.

W braku innego porozumienia rekwizycje sądowe sporządzane będą w języku władzy kierującej rekwizycję, jednak z zastrzeżeniem, iż Państwo, do którego rekwizycja zostaje skierowana, może żądać tłumaczenia na swój własny język, którego ścisłość stwierdzi władza kierująca rekwizycję. Każda strona niniejszej Konwencji powiadomi każdą pozostałą stronę Konwencji o wymienionej wyżej metodzie lub metodach przekazywania, na które wyrazi zgodę w odniesieniu do rekwizycji sądowych danego Państwa. Dopóki Państwo nie wystosuje takiego zawiadomienia, dotychczas przez nie stosowana procedura w odniesieniu do rekwizycji sądowych pozostaje w mocy. Wykonanie rekwizycji sądowej nie może pociągnąć za sobą roszczeń o zwrot jakichkolwiek innych opłat lub wydatków, niż koszt rzeczoznawców. Nic w artykule niniejszym nie może być interpretowane jako zobowiązania stron niniejszej Konwencji do przyjęcia w sprawach karnych jakiegokolwiek formy lub metod dowodowych, sprzecznych z ich własnymi prawami krajowymi.

Art. 14.

Każda strona niniejszej Konwencji ustanowi lub utrzyma organ zobowiązany do koordynacji i centralizacji wyników badania przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji. Organ taki winien zbierać wszelkie informacje, mające na celu ułatwienie zapobiegania i karania przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji, oraz pozostawać w ścisłej łączności z odpowiednim organem w innych krajach.

Art. 15.

W zakresie dozwolonym przez prawo krajowe oraz w zakresie, w jakim władze odpowiedzialne za organa wymienione w artykule 14 uważać to będą za pożądane, będą one dostarczać władzom odpowiedzialnym za takie same organa w innych Państwach następujących informacji:

1) szczegółów każdego przestępstwa, o którym mowa w niniejszej Konwencji, oraz każdej próby popełnienia takiego przestępstwa;

2) szczegółów o wszelkich poszukiwaniach oraz o wszelkim ściganiu, aresztowaniu, skazaniu, odmowie wpuszczenia lub wydaleniu osób, winnych któregośkolwiek z przestępstw wymienionych w niniejszej Konwencji, ruchu tych osób oraz wszelkich innych pożytecznych informacji odnoszących się do nich.

Dostarczone w ten sposób informacje będą zawierać opisy przestępców, odciski ich palców, fotografie, metody działania, protokoły policyjne i dane z rejestru skazanych.

Art. 16.

Strony niniejszej Konwencji zgadzają się podjąć lub zachęcać do podjęcia kroków za pośrednictwem swych publicznych i prywatnych organów oświatowych, zdrowotnych, społecznych, gospodarczych i innych organów pokrewnych, dla zapobieżenia prostytucji oraz przysposobienia do pracy i społecznego uzdrowienia ofiar prostytucji i przestępstw, wymienionych w niniejszej Konwencji.

Art. 17.

Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się w związku z imigracją i emigracją zastosować lub stosować nadal takie środki, jakie są wymagane w ramach ich zobowiązań, określonych w niniejszej Konwencji, aby powstrzymać handel żywym towarem jednej lub drugiej płci w celach prostytucji. W szczególności zobowiązują się:

1) wydać takie zarządzenia, jakie są niezbędne dla ochrony imigrantów lub emigrantów, a w szczególności: kobiet i dzieci – zarówno w miejscach przybycia i wyjazdu, jak i podczas podróży;

2) zorganizować odpowiednią propagandę dla ostrzeżenia publiczności przed niebezpieczeństwami wyżej wymienionego handlu;

3) przedsięwziąć odpowiednie środki celem zapewnienia nadzoru na dworcach kolejowych, w portach lotniczych, w portach morskich, podczas podróży oraz w innych miejscach publicznych, aby zapobiec międzynarodowemu handlowi żywym towarem w celu prostytucji;

4) przedsięwziąć odpowiednie środki, aby właściwe władze były informowane o przybyciu osób, które *prima facie* wydają się sprawcami i pomocnikami lub ofiarami takiego handlu.

Art. 18.

Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się, zgodnie z warunkami ustalonymi przez prawo krajowe, zarządzić zbieranie deklaracji od obco-krajowców zajmujących się prostytutką, w celu ustalenia ich tożsamości i stanu cywilnego oraz stwierdzenie, kto spowodował opuszczenie przez nich ich Państwa. Uzyskane informacje będą komunikowane władzom Państwa pochodzenia wymienionych osób celem przeprowadzenia ich repatriacji.

Art. 19.

Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się, zgodnie z warunkami ustalonymi przez prawo krajowe i nie przesądzając ścigania lub innej akcji za jego pogwałcenie w granicach możliwości:

1) w oczekiwaniu na ukończenie przygotowań do repatriacji pozostałych bezpośrednich środków ofiar międzynarodowego handlu żywym towarem w celach prostitucji – przedsięwziąć odpowiednie środki dla zapewnienia im tymczasowej opieki i utrzymania;

2) repatriować osoby wymienione w artykule 18, które życzą sobie repatriacji lub których repatriacji domagają się osoby, sprawujące nad nimi władzę, lub których wydalenie zarządzone zostało zgodnie z prawem. Repatriacja nastąpi dopiero po osiągnięciu porozumienia z Państwem przeznaczenia co do tożsamości i narodowości, jak również co do miejsca i terminu przybycia do punktu granicznego. Każda strona niniejszej Konwencji ułatwi przejazd tych osób przez swoje terytorium.

Jeżeli osoby wymienione w poprzednim ustępie nie mogą same opłacić kosztów repatriacji i nie mają małżonka ani krewnych lub opiekuna, którzy by za nich zapłacili – koszty repatriacji aż do najbliższej granicy, portu lądowania lub portu lotniczego w kierunku Państwa pochodzenia będą poniesione przez Państwo, w którym osoby te zamieszkują, a koszty pozostałej części podróży – przez Państwo pochodzenia.

Art. 20.

Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się, jeżeli nie uczyniły tego dotychczas, do przedsięwzięcia potrzebnych środków dla wykonywania nadzoru nad agencjami zatrudnienia celem zapobieżenia temu, aby osoby szukające zatrudnienia, zwłaszcza kobiety i dzieci, narażone były na niebezpieczeństwo prostitucji.

Art. 21.

Strony niniejszej Konwencji zakomunikują Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych te prawa i zarządzenia, które już zostały wydane w ich Państwach, a później co roku, te prawa i zarządzenia, które zo-

staną wydane, co do spraw, będących przedmiotem niniejszej Konwencji, jak również wszystkie podjęte przez nich środki, dotyczące stosowania Konwencji. Otrzymane informacje będą publikowane periodycznie przez Sekretarza Generalnego i rozsyłane do wszystkich członków Narodów Zjednoczonych oraz do państw nie-członków, którym niniejsza Konwencja zostanie oficjalnie zakomunikowana, zgodnie z artykułem 23.

Art. 22.

Jeżeli wyniknie jakikolwiek spór między stronami niniejszej Konwencji co do jej interpretacji lub stosowania i jeżeli spór ten nie będzie mógł być załatwiony w inny sposób, to na żądanie którejkolwiek ze stron w sporze zostanie on przedłożony Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości.

(...)

Art. 27.

Każda strona niniejszej Konwencji zobowiązuje się podjąć, zgodnie ze swą Konstytucją, środki ustawodawcze lub inne, niezbędne dla zapewnienia stosowania Konwencji.

Art. 28.

Postanowienia niniejszej Konwencji zastąpią w stosunkach między jej stronami postanowienia aktów międzynarodowych, wymienionych w podstępach 1, 2, 3 i 4 drugiego ustępu Wstępu, z których każdy uznany będzie za wygasły wówczas, gdy wszystkie jego strony staną się stronami niniejszej Konwencji. Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni przez swoje Rządy, podpisali niniejszą Konwencję, otwartą do podpisu w Lake Success, New York, dnia 21 marca 1950 r., której uwierzytelniony odpis zostanie przekazany przez Sekretarza Generalnego wszystkim Członkom Narodów Zjednoczonych oraz Państwom nie-członkom, wymienionym w artykule 23.

PROTOKÓŁ KOŃCOWY

Żaden przepis niniejszej Konwencji nie będzie uważany za naruszający jakiegokolwiek prawodawstwo, które dla zabezpieczenia postanowień, mających na celu zapewnienie zniesienia handlu żywym towarem i eksploatacji innych osób w celach prostytucji, przewiduje warunki surowsze niż te, które są przewidziane w niniejszej Konwencji.

Postanowienia artykułów 23 do 26 włącznie Konwencji mają zastosowanie do niniejszego Protokołu.

PROTOKÓŁ*
O ZAPOBIEGANIU, ZWALCZANIU ORAZ KARANIU ZA HANDEL
LUDŹMI, W SZCZEGÓLNOŚCI KOBIECAMI I DZIEĆMI,
UZUPEŁNIAJĄCY KONWENCJĘ NARODÓW ZJEDNOCZONYCH
PRZECIWKO MIĘDZYNARODOWEJ PRZESTĘPCZOŚCI
ZORGANIZOWANEJ

z dnia 15 listopada 2000 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Preambuła

Państwa-Strony niniejszego protokołu,

– oświadczając, iż skuteczne działania mające na celu zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, wymagają podjęcia wszechstronnych wysiłków międzynarodowych w krajach pochodzenia, tranzytu i przeznaczenia, które obejmowałyby działania zapobiegające takiemu handlowi, mające na celu karanie sprawców oraz ochronę ofiar takiego handlu, także poprzez ochronę uznawanych na arenie międzynarodowej ich praw człowieka,

– biorąc pod uwagę fakt, iż pomimo istnienia szeregu międzynarodowych instrumentów prawnych określających zasady i praktyczne działania mające na celu zwalczanie wykorzystywania ludzi, w szczególności kobiet i dzieci, nie ma instrumentu prawnego o charakterze uniwersalnym, który dotyczyłby wszystkich aspektów handlu ludźmi,

– zaniepokojone tym, że przy braku takiego instrumentu osoby stanowiące potencjalne ofiary takiego handlu nie podlegają wystarczającej ochronie,

– odwołując się do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego nr 53/111 z dnia 9 grudnia 1998 r., w której Zgromadzenie postanowiło powołać otwarty międzyrządowy komitet ad hoc w celu opracowania kompleksowej konwencji międzynarodowej przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz

---

* Data przyjęcia: 15 listopada 2000 roku.

Data wejścia w życie: 25 grudnia 2003 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 sierpnia 2003 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 25 grudnia 2003 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2005 roku, Nr 18, poz. 160.

w celu omówienia i opracowania, inter alia, międzynarodowego instrumentu prawnego dotyczącego handlu kobietami i dziećmi,

– przekonane, że uzupełnienie Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej międzynarodowym instrumentem prawnym mającym na celu zapobieganie, zwalczanie i karanie za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, będzie pomocne w zapobieganiu i zwalczaniu takiej przestępczości,

uzgodniły, co następuje:

I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1.

Stosunek do Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej

1. Niniejszy protokół uzupełnia Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, zwanej dalej „Konwencją”. Powinien on być interpretowany łącznie z Konwencją.

2. Postanowienia Konwencji stosuje się, *mutatis mutandis*, do niniejszego protokołu, chyba że zawiera on postanowienia odmiennej treści.

3. Czyny uznane za przestępstwa zgodnie z artykułem 5 niniejszego protokołu będą uważane za czyny uznane za przestępstwa zgodnie z Konwencją.

Art. 2.

Określenie celu

Celami niniejszego protokołu są:

- a) zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, ze szczególnym uwzględnieniem handlu kobietami i dziećmi;
- b) ochrona i pomoc ofiarom takiego handlu, przy pełnym poszanowaniu przysługujących im praw człowieka; oraz
- c) rozwijanie współpracy pomiędzy Państwami-Stronami dla osiągnięcia tych celów.

Art. 3.

Wyjaśnienie pojęć

W rozumieniu niniejszego protokołu:

- a) „handel ludźmi” oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, upro-

wadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów;

- b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie, o którym mowa pod literą (a), nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod, o której mowa pod literą (a);
- c) werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania uznawane jest za „handel ludźmi” nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod, o której mowa pod literą (a);
- d) „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.

Art. 4.

Zakres stosowania

Niniejszy protokół stosuje się, o ile nie stanowi on inaczej, zarówno do zapobiegania, jak i postępowań przygotowawczych i postępowań sądowych w sprawach czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z artykułem 5 niniejszego protokołu, jeżeli mają one charakter międzynarodowy i zostały popełnione z udziałem zorganizowanej grupy przestępczej, jak również w odniesieniu do ochrony ofiar takich przestępstw.

Art. 5.

Penalizacja

1. Każde Państwo-Strona podejmie takie ustawodawcze i inne działania, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa czynów, o których mowa w artykule 3 niniejszego protokołu, jeżeli zostały popełnione umyślnie.

2. Każde Państwo-Strona podejmie również takie ustawodawcze i inne działania, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa:

- a) z zastrzeżeniem uwzględnienia podstawowych pojęć systemu prawnego tego Państwa-Strony, usiłowania popełnienia czynu uznanego za przestępstwo zgodnie z ustępem 1;
- b) uczestnictwa w charakterze współsprawcy w popełnieniu czynu uznanego za przestępstwo zgodnie z ustępem 1; oraz
- c) organizowania innych osób lub kierowania innymi osobami w celu popełnienia czynu uznanego za przestępstwo zgodnie z ustępem 1.

II

OCHRONA OFIAR HANDLU LUDŹMI

Art. 6.

Pomoc dla ofiar handlu ludźmi i ich ochrona

1. W stosownych przypadkach oraz w zakresie przewidzianym przez swoje prawo wewnętrzne, każde Państwo-Strona będzie chroniło prywatność i tożsamość ofiar handlu ludźmi, włączając w to, *inter alia*, utajnienie postępowania prawnego dotyczącego takiego handlu.

2. Każde Państwo-Strona zapewni w swym krajowym porządku prawnym środki umożliwiające, w stosownych przypadkach, udzielanie ofiarom handlu ludźmi:

- a) informacji o dotyczących ich postępowaniach sądowym i administracyjnym;
- b) pomocy mającej na celu umożliwienie im przedstawienia swoich poglądów i wątpliwości na odpowiednim etapie postępowania karnego, w sposób nienaruszający prawa do obrony.

3. Każde Państwo-Strona rozważy podjęcie działań mających na celu odzyskanie przez ofiary handlu ludźmi fizycznej, psychicznej i społecznej równowagi, także, w stosownych przypadkach, we współpracy z organizacjami pozarządowymi, innymi właściwymi organizacjami oraz czynnikami społeczeństwa obywatelskiego, w szczególności zaś zapewnienie:

- a) odpowiedniego zakwaterowania;
- b) poradnictwa i informacji, w szczególności dotyczących praw przysługujących ofierze handlu ludźmi, w języku dla niej zrozumiałym;
- c) pomocy medycznej, psychologicznej i materialnej; oraz
- d) możliwości zatrudnienia, kształcenia i szkolenia.

4. Każde Państwo-Strona, stosując postanowienia niniejszego artykułu, uwzględni wiek, płeć oraz szczególne potrzeby ofiar handlu ludźmi, zwłaszcza szczególne potrzeby dzieci, także w zakresie odpowiedniego zakwaterowania, kształcenia i opieki.

5. Każde Państwo-Strona podejmie wysiłki mające na celu zapewnienie fizycznego bezpieczeństwa ofiarom handlu ludźmi podczas ich pobytu na jego terytorium.

6. Każde Państwo-Strona zapewni w swoim krajowym porządku prawnym środki umożliwiające ofiarom handlu ludźmi uzyskanie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Art. 7.

Status ofiar handlu ludźmi w Państwie przyjmującym

1. Niezależnie od działań określonych w artykule 6 niniejszego protokołu, każde Państwo-Strona rozważy podjęcie ustawodawczych lub innych sto-

sownych działań umożliwiających ofiarom handlu ludźmi pozostanie na jego terytorium na pobyt czasowy lub stały, stosownie do okoliczności.

2. Wykonując postanowienia ustępu 1, każde Państwo-Strona z odpowiedzialnością troską weźmie pod uwagę względy humanitarne oraz okoliczności losowe.

Art. 8.

Repatriacja ofiar handlu ludźmi

1. Państwo-Strona, którego obywatelem jest ofiara handlu ludźmi lub też w którym osoba ta posiadała prawo stałego pobytu w chwili wjazdu na terytorium Państwa-Strony przyjmującego, ułatwi i przyjmie, z należyтым uwzględnieniem bezpieczeństwa tej osoby, jej powrót, bez zbędnej zwłoki.

2. W przypadku powrotu ofiary handlu ludźmi z Państwa-Strony do Państwa-Strony, którego osoba ta jest obywatelem lub w którym posiadała prawo stałego pobytu w chwili wjazdu na terytorium Państwa-Strony przyjmującego, powrót ten powinien nastąpić z należyтым uwzględnieniem bezpieczeństwa tej osoby, jak również z uwzględnieniem postępowania prawnego związanego z faktem, że osoba ta jest ofiarą handlu ludźmi, przy czym powrót taki powinien być w miarę możliwości dobrowolny.

3. Na wniosek Państwa-Strony przyjmującego, wezwane Państwo-Strona sprawdzi, bez zbędnej zwłoki, czy osoba będąca ofiarą handlu ludźmi jest jego obywatelem lub posiadała prawo stałego pobytu na jego terytorium w chwili wjazdu na terytorium Państwa-Strony przyjmującego.

4. W celu ułatwienia powrotu ofierze handlu ludźmi nieposiadającej odpowiednich dokumentów, Państwo-Strona, którego obywatelem jest ta osoba lub na terytorium którego posiadała ona prawo stałego pobytu w chwili wjazdu na terytorium Państwa-Strony przyjmującego, wyrazi na wniosek tegoż Państwa-Strony zgodę na wydanie takich dokumentów podróży lub upoważnienia, jakie mogą być niezbędne dla umożliwienia tej osobie wielokrotnego wjazdu na terytorium tego państwa.

5. Postanowienia niniejszego artykułu nie naruszają żadnych praw przysługujących ofiarom handlu ludźmi na podstawie prawa wewnętrznego Państwa-Strony przyjmującego.

6. Postanowienia niniejszego artykułu nie naruszają żadnych obowiązujących dwustronnych lub wielostronnych umów lub porozumień, które, w całości lub części, dotyczą powrotu ofiar handlu ludźmi.

III

ZAPOBIEGANIE, WSPÓŁPRACA I INNE DZIAŁANIA

Art. 9.

Zapobieganie handlowi ludźmi

1. Państwa-Strony określą ogólne założenia polityki, programy oraz inne działania mające na celu:

- a) zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi; oraz
- b) ochronę ofiar handlu ludźmi, w szczególności kobiet i dzieci, przed ponownym ich wykorzystaniem.

2. Państwa-Strony będą dążyły do podejmowania działań, takich jak prowadzenie badań, kampanii informacyjnych i medialnych oraz podejmowanie inicjatyw społecznych i gospodarczych w celu zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi.

3. Kierunki polityki, programy oraz inne działania określone zgodnie z postanowieniami niniejszego artykułu obejmą, stosownie do okoliczności, współpracę z organizacjami pozarządowymi, innymi właściwymi organizacjami oraz czynnikami społeczeństwa obywatelskiego.

4. Państwa-Strony będą podejmowały lub wzmacniały, także poprzez współpracę dwustronną i wielostronną, działania mające na celu eliminowanie czynników, takich jak ubóstwo, zacofanie oraz brak równych możliwości, prowadzących do narażenia osób, w szczególności kobiet i dzieci, na stawanie się obiektem handlu.

5. Państwa-Strony będą podejmowały lub wzmacniały ustawodawcze lub inne działania, takie jak działalność edukacyjna, społeczna i kulturalna, także poprzez współpracę dwustronną i wielostronną, tak, aby przeciwdziałać powstawaniu zapotrzebowania sprzyjającego wszelkim formom wykorzystania osób, w szczególności kobiet i dzieci, które prowadzi do handlu ludźmi.

Art. 10.

Wymiana informacji i szkolenie

1. Organy ścigania, imigracyjne lub inne właściwe organy Państw-Stron, stosownie do okoliczności, będą zgodnie ze swym prawem wewnętrznym współpracowały w wymianie informacji umożliwiających im ustalenie:

- a) czy osoby przekraczające lub usiłujące przekroczyć granicę państwa, posługując się dokumentami podróży należącymi do innych osób lub bez dokumentów podróży, są sprawcami lub ofiarami handlu ludźmi;
- b) rodzajów dokumentów podróży używanych przy przekraczaniu lub próbie przekroczenia granicy państwa w celu handlu ludźmi; oraz
- c) środków i metod stosowanych przez zorganizowane grupy prze-

stępcze w celu handlu ludźmi, włącznie z werbowaniem i transportem ofiar, szlakami oraz powiązaniem pomiędzy osobami i grupami uczestniczącymi w takim handlu oraz możliwych sposobów ich wykrywania.

2. Państwa-Strony zapewnią lub nasilą szkolenia dla funkcjonariuszy organów ścigania, służb imigracyjnych oraz innych właściwych organów w zakresie zapobiegania handlowi ludźmi. Szkolenia powinny koncentrować się na metodach zapobiegania takiemu handlowi, ścigania handlarzy oraz ochrony praw ofiar, w tym ochrony ofiar przed handlarzami. Szkolenia powinny również brać pod uwagę potrzebę uwzględnienia praw człowieka oraz kwestii delikatnej natury związanych z dziećmi i płcią, a także powinny zachęcać do współpracy z organizacjami pozarządowymi, innymi właściwymi organizacjami oraz czynnikami społeczeństwa obywatelskiego.

3. Państwo-Strona otrzymujące informacje powinno zastosować się do wszelkich wymogów Państwa-Strony przekazującego informacje ograniczających wykorzystanie tych informacji.

Art. 11.

Działania podejmowane na granicy

1. Nie naruszając zobowiązań międzynarodowych dotyczących swobodnego przepływu osób, Państwa-Strony wzmocnią, w miarę możliwości, środki kontroli granicznej, jakie mogą okazać się konieczne dla zapobiegania i wykrywania handlu ludźmi.

2. Każde Państwo-Strona podejmie, w możliwym zakresie, ustawodawcze lub inne stosowne działania mające na celu zapobieganie wykorzystywaniu środków transportu należących do przewoźników do popełniania czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z artykułem 5 niniejszego protokołu.

3. W razie konieczności i nie naruszając obowiązujących konwencji międzynarodowych, działania takie będą obejmować wprowadzenie w stosunku do przewoźników, włączając w to firmy transportowe, właścicieli lub operatorów dowolnych środków transportu, obowiązku upewnienia się, że wszyscy pasażerowie posiadają dokumenty podróży wymagane przy wjeździe do Państwa przyjmującego.

4. Każde Państwo-Strona, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, podejmie niezbędne działania wprowadzające sankcje za naruszenie obowiązku określonego w ustępie 3.

5. Każde Państwo-Strona rozważy podjęcie działań umożliwiających, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, odmówienie prawa wjazdu lub cofnięcie wizy osobom mającym związek z popełnieniem czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszym protokołem.

6. Nie naruszając artykułu 27 Konwencji, Państwa-Strony rozważą rozszerzenie współpracy pomiędzy organami kontroli granicznej poprzez, *inter alia*, ustanowienie i utrzymywanie bezpośrednich kanałów wymiany informacji.

Art. 12.

Bezpieczeństwo i kontrola dokumentów

Każde Państwo-Strona, stosownie do dostępnych środków, podejmie takie działania, jakie mogą okazać się konieczne dla:

- a) zagwarantowania takiej jakości wystawianych przez siebie dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości, która uniemożliwiłaby ich niewłaściwe użycie, sfałszowanie, nielegalne przerobienie, skopiowanie lub wydanie; oraz
- b) zapewnienia integralności i bezpieczeństwa dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości wystawianych przez Państwo-Stronę lub w ich imieniu oraz zapobiegania ich nielegalnemu wytwarzaniu, wystawianiu i wykorzystywaniu.

Art. 13.

Legalność i ważność dokumentów

Na wniosek innego Państwa-Strony, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, Państwo-Strona sprawdzi w rozsądnym czasie legalność i ważność dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości wystawionych lub rzekomo wystawionych w jego imieniu, co do których istnieje podejrzenie, że są wykonywane dla celów handlu ludźmi.

IV

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

(...)

VII

STATUS POLITYCZNY JEDNOSTKI

KONWENCJA W SPRAWIE OGRANICZENIA BEZPAŃSTWOWOŚCI*

z dnia 30 sierpnia 1961 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Umawiające się Państwa,

działając zgodnie z rezolucją 896 (IX), przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 4 grudnia 1954 r.,

uważając za pożądane ograniczenie bezpieczeństwa poprzez umowę międzynarodową,

uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Umawiające się Państwo przyzna swoje obywatelstwo osobie urodzonej na jego terytorium, jeżeli w przeciwnym wypadku byłaby bezpaństwowcem. Obywatelstwo zostanie przyznane:

- a) w chwili urodzenia, z mocy samego prawa; albo
- b) na wniosek złożony do właściwego organu, przez lub w imieniu osoby zainteresowanej, w trybie określonym przez prawo krajowe. Z zastrzeżeniem postanowień ust. 2 niniejszego artykułu, żaden taki wniosek nie może zostać odrzucony. Umawiające się Państwo, która zapewnia przyznanie swojego obywatelstwa zgodnie z literą (b) niniejszego ustępu, może również zapewnić przyznanie swojego obywatelstwa, z mocy samego prawa, osobom w takim wieku lub pod takimi warunkami, które są przewidziane przez prawo krajowe.

Umawiające się Państwo może uzależnić przyznanie obywatelstwa, zgodnie z ustępem 1 lit. (b) niniejszego artykułu, od jednego lub więcej z następujących warunków:

- a) wniosek zostanie złożony w okresie wyznaczonym przez Umawiające się Państwo, który rozpoczyna się nie później niż w chwili osiągnięcia

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 30 sierpnia 1961 roku.

Data wejścia w życie: 13 grudnia 1975 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

przez zainteresowaną osobę osiemnastu lat, a kończy się nie wcześniej niż w chwili osiągnięcia dwudziestu jeden lat tak, aby dysponowała przynajmniej rokiem czasu na samodzielne sporządzenie wniosku;

- b) zainteresowana osoba stale zamieszkiwała na terytorium Umawiającego się Państwa przez okres uregulowany przez Państwo, nie przekraczający jednakże pięciu lat bezpośrednio poprzedzających złożenie wniosku albo dziesięciu lat w sumie;
- c) zainteresowana osoba nie została uznana winną przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu państwa ani też skazana na karę pozbawienia wolności na okres co najmniej pięciu lat za czyn przestępny;
- d) zainteresowana osoba zawsze była bezpaństwowcem.

Pomimo przepisów ustę 1 lit. (b) i ustę 2 niniejszego artykułu, dziecko urodzone w związku małżeńskim na terytorium Umawiającego się Państwa przez matkę będącą obywatelką tego Państwa, nabywa z chwilą urodzenia obywatelstwo Państwa, jeżeli w przeciwnym wypadku byłoby bezpaństwowcem.

Umawiające się Państwo przyzna swoje obywatelstwo osobie, która w przeciwnym wypadku byłaby bezpaństwowcem i która nie może nabyć obywatelstwa Umawiającego się Państwa, na którego terytorium się urodziła, ze względu na przekroczenie wieku umożliwiającego złożenie wniosku lub nie spełnianie warunków zamieszkania, jeśli w chwili jej urodzenia jedno z jej rodziców było obywatelstwa tego z Umawiających się Państw. Jeśli jego rodzice nie posiadali tego samego obywatelstwa w chwili jego urodzenia, zagadnienie, czy obywatelstwo zainteresowanej osoby powinno podążać za ojcem czy też za matką, określa prawo krajowe tego Umawiającego się Państwa. Jeśli obywatelstwo jest przyznawane na wniosek, to powinien on zostać złożony do właściwego organu przez, lub w imieniu, osoby zainteresowanej w trybie określonym przez prawo krajowe. Z zastrzeżeniem postanowień ustępu 5 niniejszego artykułu, taki wniosek nie zostanie odrzucony.

Umawiające się Państwo może uzależnić przyznanie swojego obywatelstwo zgodnie z przepisem ust. 4 niniejszego artykułu, od spełnienia jednego lub więcej z wymienionych warunków:

- a) wniosek zostanie złożony przez osobę, która osiągnęła określony przez Umawiające się Państwo wiek, nie niższy jednakże niż dwadzieścia trzy lata;
- b) zainteresowana osoba stale zamieszkiwała na terytorium Umawiającego się Państwa przez taki okres bezpośrednio poprzedzający złożenie wniosku, jaki określi Strona, nie przekraczający jednakże trzech lat;
- c) zainteresowana osoba zawsze była bezpaństwowcem.

Art. 2.

Niemowlę znalezione na terytorium Umawiającego się Państwa, w przypadku braku dowodów, które by świadczyły przeciwnie, jest uznawane za urodzone na jego terytorium z rodziców posiadających obywatelstwo tego Państwa.

Art. 3.

Dla określenia obowiązków Umawiających się Państw wynikających z niniejszej Konwencji, urodzenie na statku morskim albo na pokładzie statku powietrznego uważa się za mające miejsce na terytorium Państwa, pod którego banderą statek pływa albo na terytorium Państwa, w którym statek powietrzny jest zarejestrowany.

Art. 4.

1. Umawiające się Państwo przyznaje swoje obywatelstwo osobie, nieurodzonej na terytorium Układającego się Państwa, która w przeciwnym wypadku byłaby bezpaństwowcem, jeśli jedno z jej rodziców w chwili urodzenia było obywatelstwem jednego z Państw. Jeśli jej rodzice nie posiadali tego samego obywatelstwa w chwili jej urodzenia, zagadnienie, czy obywatelstwo zainteresowanej osoby powinno podążać za ojcem, czy za matką, uregulowane jest w prawie krajowym Umawiającego się Państwa. Obywatelstwo zgodnie z przepisami niniejszego ustępu zostanie przyznane:

- a) w chwili urodzenia, z mocy samego prawa, albo
- b) na wniosek złożony do odpowiedniego organu władzy przez albo w imieniu zainteresowanej osoby, w sposób przewidziany przez prawo krajowe. Z zastrzeżeniem postanowień ustępu 2 niniejszego artykułu, taki wniosek nie może zostać odrzucony.

2. Umawiające się Państwo może uzależnić przyznanie obywatelstwa zgodnie z przepisami ustępu 1 niniejszego artykułu od spełnienia jednego lub więcej z następujących warunków:

- a) wniosek zostanie złożony przez wnioskodawcę przed osiągnięciem wieku określonego przez Umawiające się Państwo, nie niższego niż dwadzieścia trzy lata;
- b) zainteresowana osoba stale zamieszkiwała na terytorium Umawiającego się Państwa przez taki okres bezpośrednio poprzedzający złożenie wniosku, jaki określi Państwa, nie przekraczający jednakże trzech lat;
- c) zainteresowana osoba nie została skazana za popełnienie przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu państwa;
- d) zainteresowana osoba zawsze była bezpaństwowcem.

Art. 5.

1. Jeśli prawo Umawiającego się Państwa pociąga za sobą utratę obywatelstwa jako konsekwencję jakiegokolwiek zmiany w statusie osobistym, takiej jak małżeństwo, zakończenie małżeństwa, wykazanie ślubnego pochodzenia, uznanie lub adopcja, to taka utrata winna być uzależniona od posiadania lub nabycia innego obywatelstwa.

2. Jeśli, zgodnie z prawem Umawiającego się Państwa, dziecko urodzone poza związkiem małżeńskim, traci obywatelstwo Państwa w konsekwencji ustalenia ojcostwa, uzyskuje możliwość przywrócenia tego obywatelstwa poprzez złożenie pisemnego wniosku do odpowiedniego organu władzy, przy czym warunki dopuszczające taki wniosek nie mogą być bardziej rygorystyczne niż te sformułowane w ustępie 2 artykułu 1 niniejszej Konwencji.

Art. 6.

Jeśli prawo Umawiającego się Państwa przewiduje utratę obywatelstwa przez współmałżonka osoby albo jej dziecko jako konsekwencję utraty przez tę osobę obywatelstwa lub zostania go pozbawionym, to taka utrata winna być uzależniona od posiadania lub nabycia innego obywatelstwa.

Art. 7.

1. a) Jeśli prawo Umawiającego się Państwa zezwala na zrzeczenie się obywatelstwa, to takie zrzeczenie nie skutkuje utratą obywatelstwa, jeżeli zainteresowana osoba nie posiada albo nie nabywa innego obywatelstwa.

b) przepis lit. (a) niniejszego ustępu nie ma zastosowania, gdy jego zastosowanie byłoby sprzeczne z zasadami wyrażonymi w artykułach 13 i 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka przyjętej 10 grudnia 1948 przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych.

2. Obywatel Umawiającego się Państwa, który ubiega się o naturalizację w obcym kraju nie traci swojego obywatelstwa, o ile nie nabędzie lub nie uzyska gwarancji nabycia obywatelstwa tego obcego kraju.

3. Z zastrzeżeniem postanowień ustępów 4 i 5 niniejszego artykułu, obywatel Umawiającego się Państwa nie utraci swojego obywatelstwa, jeżeli skutkowałyby to jego bezpieczeństwem, ze względu na wyjazd, zamieszkiwanie za granicą, nieudaną rejestrację albo inną podobną przyczynę.

4. Osoba znaturalizowana może utracić swoje obywatelstwo ze względu na stałe przebywanie za granicą przez okres uregulowany w prawie zainteresowanego Umawiającego się Państwa, nie krótszy jednakże niż siedem kolejnych lat, jeżeli nie oświadczy odpowiedniemu organowi władzy swojej woli zachowania obywatelstwa.

5. W odniesieniu do obywatela Umawiającego się Państwa, urodzonego poza jego terytorium, prawo tego Państwa może uzależnić zachowanie obywatelstwa po upływie roku od osiągnięcia pełnoletności od stałego zamieszkiwania w tym momencie na jej terytorium albo zarejestrowania się przed odpowiednim organem władzy.

6. Za wyjątkiem sytuacji wymienionych w tym artykule, osoba nie utraci obywatelstwa Umawiającego się Państwa, jeżeli taka utrata uczyniła by ją bezpaństwowcem, nawet jeśli taka utrata nie jest wprost zakazana przez jakikolwiek inny przepis niniejszej Konwencji.

Art. 8.

1. Umawiające się Państwo nie pozbawi osoby jej obywatelstwa, jeśli takie pozbawienie uczyniłoby ją bezpaństwowcem.

2. Niezależnie od postanowień ustępu 1 niniejszego artykułu, osoba może zostać pozbawiona obywatelstwa Umawiającego się Państwa:

- a) w okolicznościach, w których na podstawie ustępów 4 i 5 artykułu 7, dopuszczalne jest pozbawienie jej obywatelstwa;
- b) gdy obywatelstwo zostało uzyskane w wyniku fałszywego przedstawienia faktów lub oszustwa.

3. Niezależnie od postanowień ust. 1 niniejszego artykułu, Umawiające się Państwo może zachować prawo do pozbawienia osoby jej obywatelstwa, jeśli w chwili podpisania, ratyfikacji albo przystąpienia określiła zachowanie takiego prawa na podstawie jednej lub kilku z wymienionych przyczyn, występujących w prawie krajowym w tym czasie:

- a) jeśli, niezgodnie z obowiązkiem lojalności wobec Umawiającego się Państwa osoba:
  - i) wbrew wyraźnemu zakazowi Umawiającego się Państwa oddawała lub ciągle oddaje usługi, albo uzyskała lub ciągle uzyskuje wynagrodzenie od innego państwa, albo
  - ii) działała w sposób poważnie szkodzący żywotnym interesom Państwa;
- b) osoba złożyła przysięgę, lub złożyła formalną deklarację, wierności innemu państwu, lub dała poprzez swoje zachowanie wyraźny dowód swojemu postanowieniu w wypowiedzenia wierności Umawiającemu się Państwu.

4. Umawiające się Państwa nie zrealizuje uprawnienia pozbawienia obywatelstwa, na które zezwala ustęp 2 i 3 niniejszego artykułu inaczej niż w zgodności z prawem, które zapewnia zainteresowanej osobie prawo do sprawiedliwego rozpoznania jej sprawy przez sąd lub inny niezależny organ.

Art. 9.

Umawiające się Państwo nie może pozbawić żadnej osoby ani grupy osób swojego obywatelstwa ze względu na przyczyny rasowe, etniczne, religijne lub polityczne.

Art. 10.

1. Każdy traktat pomiędzy Umawiającymi się Państwami przewidujący zmiany terytorialne będzie zawierał postanowienia mające na celu, by w wyniku tych zmian nikt nie został bezpaństwowcem. Umawiające się Państwo dołoży najlepszych starań, by zapewnić, iż traktat zawarty z państwem, które nie jest stroną Konwencji, będzie zawierał stosowne klauzule.

2. W przypadku braku takich postanowień Umawiające się Państwo, do którego terytorium jest przyłączane lub które w inny sposób nabywa terytorium, nada swoje obywatelstwo tym osobom, które w przeciwnym wypadku stałyby się bezpaństwowcami w wyniku tego przyłączenia lub nabycia.

Art. 11.

Umawiające się Państwo od chwili zdeponowania szóstego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia, promuje utworzenie w ramach Narodów Zjednoczonych organu, do którego będą mogły się zwracać osoby domagające się korzystania z niniejszej Konwencji o zbadanie ich skargi i o pomoc w jej przedstawieniu właściwemu organowi władzy.

Art. 12.

1. W stosunku do Umawiającego się Państwa, które, zgodnie z przepisem ustępu 1 artykułu 1 lub artykułu 4 niniejszej Konwencji, nie przyznaje obywatelstwa w chwili urodzenia z mocy samego prawa, przepisy ustępu 1 artykułu 1 lub artykułu 4, w zależności od okoliczności odnoszą się do osób urodzonych zarówno przed, jak i po wejściu w życie niniejszej Konwencji.

2. Przepisy ustępu 4 artykułu 1 Konwencji mają zastosowanie do osób urodzonych zarówno przed, jak i po jej wejściu w życie.

3. Przepisy artykułu 2 Konwencji mają zastosowanie wyłącznie do niemowląt znalezionych na terytorium Umawiającego się Państwa po wejściu w życie Konwencji dla tego Państwa.

Art. 13.

Niniejsza Konwencja nie będzie rozumiana jako wpływająca na jakiekolwiek przepisy bardziej sprzyjające ograniczaniu bezpaństwowości, które mogą być zawarte w prawie każdej z Umawiających się Stron obecnie lub wejdą w życie w przyszłości albo mogą być zawarte w innej konwencji, traktacie lub umowie obecnie lub wejdą w życie w przyszłości pomiędzy dwoma albo więcej z Umawiających się Stron.

(...)

KONWENCJA DOTYCZĄCA STATUSU BEZPAŃSTWOWCÓW

z dnia 28 września 1954 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Wysokie Umawiające się Strony,

biorąc pod uwagę, że Karta Narodów Zjednoczonych i Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne dnia 10 grudnia 1948 r., potwierdziły zasadę, zgodnie z którą wszyscy ludzie, bez dyskryminacji, powinni korzystać z podstawowych praw i wolności,

biorąc pod uwagę, że Narody Zjednoczone niejednokrotnie wykazywały duże zaniepokojenie losem bezpaństwowców i podejmowały wysiłki na rzecz zapewnienia im możliwie najszerzego korzystania z tych podstawowych praw i wolności,

biorąc pod uwagę, że jedyni ci bezpaństwowcy, którzy są równocześnie uchodźcami są chronieni przez Konwencję dotyczącą statusu uchodźców z 28 lipca 1951 r. oraz, że wielu bezpaństwowców nie podlega ochronie tejże Konwencji

uważając za pożądane uregulowanie i poprawienie statusu bezpaństwowców poprzez umowę międzynarodową,

uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia: 28 września 1954 roku.

Data wejścia w życie: 6 czerwca 1960 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

ROZDZIAŁ I

Przepisy ogólne

Art. 1.

Definicja pojęcia „Bezpaństwowiec”

1. Dla celów niniejszej Konwencji, pojęcie „bezpaństwowiec” oznacza osobę nie uznawaną za obywatela przez żadne państwo zgodnie z jego prawem.

2. Niniejsza Konwencja nie ma zastosowania do:

- i) osób, które aktualnie korzystają z ochrony lub pomocy od organów lub agencji Narodów Zjednoczonych, innych niż Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców, tak długo, jak otrzymują tę ochronę i pomoc;
- ii) osób, które są uznawane przez właściwe władze państwa, w którym stale zamieszkują za mającą prawa i obowiązki związane z posiadaniem obywatelstwa państwa;
- iii) osób, w stosunku do których istnieje poważne podstawy, aby sądzić, że:
  - a) dokonała zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennej lub zbrodni przeciwko ludzkości w rozumieniu aktów międzynarodowych opracowanych dla ustanowienia przepisów odnoszących się do tych zbrodni;
  - b) dokonała poważnej zbrodni o charakterze niepolitycznym poza państwem, które ją przyjęło;
  - c) jest winna czynów sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych.

Art. 2.

Główne obowiązki

Każdy bezpaństwowiec ma – w stosunku do państwa, w którym się znajduje – obowiązki, które obejmują w szczególności przestrzeganie praw i przepisów, a także środków podjętych w celu utrzymania porządku publicznego.

Art. 3.

Niedopuszczalność dyskryminacji

Umawiające się Państwa będą stosowały postanowienia niniejszej Konwencji do bezpaństwowców bez względu na ich rasę, religię lub państwo pochodzenia.

**Art. 4.
Religia**

Umawiające się Państwa przyznają bezpaństwowcom na swoim terytorium co najmniej tak samo korzystne traktowanie, jak własnym obywatelom w sprawie wolności praktyk religijnych i wolności wychowania religijnego ich dzieci.

**Art. 5.
Prawa przyznane niezależnie od niniejszej Konwencji**

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie narusza praw i korzyści przyznanych przez Umawiające się Państwo bezpaństwowcom poza niniejszą Konwencją.

**Art. 6.
Określenie „w tym samych okolicznościach”**

W rozumieniu niniejszej Konwencji określenie „w tych samych okolicznościach” oznacza, że wszystkie wymogi, (włącznie z tymi, które dotyczą czasu i warunków pobytu lub zamieszkiwania), jakie zainteresowana osoba powinna spełnić, aby móc korzystać z omawianego prawa, gdyby nie była bezpaństwowcem, powinny być przez nią wypełnione, z wyjątkiem wymogów, których bezpaństwowiec ze względu na ich charakter nie może spełnić.

**Art. 7.
Wyłączenie zasady wzajemności**

1. Z zastrzeżeniem bardziej korzystnych postanowień niniejszej Konwencji, każde Umawiające się Państwo przyznaje bezpaństwowcom takie samo traktowanie, jakie zwykle przyznawane jest cudzoziemcom.

2. Po upływie trzyletniego okresu zamieszkiwania wszyscy bezpaństwowcy będą korzystać na terytorium Umawiających się Państw z wyłączenia stosowania ustawowej zasady wzajemności.

3. Każde Umawiające się Państwo będzie nadal przyznawało bezpaństwowcom prawa i korzyści, do których, przy braku wzajemności, byli już uprawnieni w dniu wejścia w życie niniejszej Konwencji w stosunku do tego państwa.

4. Umawiające się Państwa życzliwie rozważą możliwość przyznania bezpaństwowcom, przy braku wzajemności, praw i przywilejów, poza tymi, do których są uprawnieni na mocy ustępów 2 i 3, oraz rozszerzenia wyłączenia stosowania wymogu wzajemności w stosunku do bezpaństwowców, którzy nie spełniają warunków przewidzianych w ustępach 2 i 3.

5. Postanowienia ustępów 2 i 3 stosuje się również do praw i korzyści, o których mowa w artykułach 13, 18, 19, 21 i 22 niniejszej Konwencji, jak również praw i korzyści nie przewidzianych przez nią.

Art. 8.

Zwolnienie od środków wyjątkowych

Co się tyczy środków wyjątkowych, które mogą być zastosowane przeciwko osobie, majątkowi lub interesom obywateli obcego państwa, Umawiające się Państwa nie będą stosowały tych środków wobec bezpieczeństwa będącego formalnie obywatelem tego państwa jedynie z powodu tego obywatelstwa. Umawiające się Państwa, których ustawodawstwo nie dopuszcza do stosowania wyrażonej w niniejszym artykule ogólnej zasady, zastosują w odpowiednich przypadkach wyjątki na korzyść takich bezpieczeństwa.

Art. 9.

Środki tymczasowe

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie pozbawia Umawiającego się Państwa w czasie wojny lub w razie zaistnienia innych poważnych i wyjątkowych okoliczności prawa do podjęcia tymczasowo w stosunku do określonej osoby środków, które uważa za niezbędne dla bezpieczeństwa narodowego, zanim wspomniane Umawiające się Państwo uzna, że osoba ta istotnie jest bezpieczeństwa i że dalsze stosowanie wspomnianych środków wobec niej jest niezbędne ze względu na bezpieczeństwo narodowe.

Art. 10.

Kontynuacja zamieszkania

1. W przypadku gdy w czasie II wojny światowej bezpieczeństwa został zmuszony do zmiany miejsca swojego pobytu i przeniesiony na terytorium Umawiającego się Państwa, na którym zamieszkuje, okres takiego przymusowego pobytu będzie traktowany jako zgodne z prawem zamieszkiwanie na tym terytorium.

2. W przypadku gdy w czasie II wojny światowej bezpieczeństwa został zmuszony do opuszczenia terytorium Umawiającego się Państwa, a następnie przed wejściem w życie niniejszej Konwencji powrócił na to terytorium w celu zamieszkania, okres zamieszkania zarówno przed, jak i po takim przymusowym opuszczeniu jest uważany za jeden nieprzerwany okres dla celów, dla których wymagany jest taki nieprzerwany okres stałego zamieszkania.

Art. 11.

Bezpieczeństwowcy marynarze

W przypadku bezpieczeństwa zatrudnionych stale jako członkowie załóg statków zarejestrowanych w Umawiającym się Państwie, Państwo to rozpatrzy życzliwie możliwość ich osiedlenia się na swoim terytorium, wydania im dokumentów podróży lub przyjęcia ich tymczasowo na swoje terytorium, w szczególności, aby ułatwić im osiedlenie się w innym państwie.

ROZDZIAŁ II

Status prawny

Art. 12.

Status osobowy

1. Status osobowy każdego bezpaństwowca określa prawo państwa jego stałego zamieszkiwania, a jeżeli nigdzie stale nie zamieszkuje, prawo państwa, w którym przebywa.

2. Prawa, które bezpaństwowiec nabył wcześniej, związane z jego statusem osobowym, a szczególnie prawa związane z małżeństwem, będą przestrzegane przez Umawiające się Państwo, pod warunkiem dopełnienia – w miarę potrzeb – formalności przewidzianych prawem tego państwa, z zastrzeżeniem, że prawa te byłyby uznane przez prawo tego państwa, gdyby zainteresowany nie stał się bezpaństwowcem.

Art. 13.

Mienie ruchome i nieruchome

Umawiające się Państwa przyznają bezpaństwowcom najbardziej korzystne traktowanie, w każdym przypadku nie mniej korzystne niż przyznawane w tych samych okolicznościach innym cudzoziemcom odnośnie do nabycia mienia ruchomego i nieruchomego oraz związanych z tym praw, a także odnośnie do najmu i innych umów dotyczących mienia ruchomego i nieruchomego.

Art. 14.

Prawa artystyczne i własność przemysłowa

Odnośnie do ochrony własności przemysłowej, takiej jak wynalazki, projekty lub modelowanie, znaki i nazwy handlowe, oraz praw dotyczących literatury oraz dzieł artystycznych i naukowych bezpaństwowiec korzysta w państwie, w którym ma swoje miejsce zamieszkania, z takiej samej ochrony, jaka jest przyznawana obywatelom tego państwa. Na terytorium któregośkolwiek innego Umawiającego się Państwa korzysta on z takiej samej ochrony, jaka jest przyznawana na tym terytorium obywatelom państwa, w którym ma swoje miejsce zamieszkania.

Art. 15.

Prawo do stowarzyszania się

Umawiające się Państwa przyznają bezpaństwowcom legalnie zamieszkującym na ich terytoriach, w sprawach dotyczących stowarzyszeń niepolitycznych i nie posiadających charakteru zarobkowego, a także związków zawodowych,

najbardziej korzystne traktowanie przyznawane w tych samych okolicznościach obywatelom innych państw.

Art. 16.

Dostęp do sądów

1. Każdy bezpaństwowiec ma prawo swobodnego dostępu do sądów na terytoriach wszystkich Umawiających się Państw.

2. W Umawiającym się Państwie, w którym ma on stałe miejsce zamieszkania, bezpaństwowiec korzysta z takiego samego traktowania jak obywatel tego państwa w sprawach dotyczących dostępu do sądów, pomocy prawnej i zwolnienia od *cautio iudicatum solvi*.

3. W sprawach wymienionych w ustępie 2 bezpaństwowiec w Umawiających się Państwach, innych niż to, w którym ma on swoje stałe miejsce zamieszkania, korzysta z takiego samego traktowania, jak obywatele państwa, w którym ma swoje miejsce zamieszkania.

ROZDZIAŁ III

Praca zarobkowa

Art. 17.

Praca najemna

1. Umawiające się Państwa przyznają bezpaństwowcom legalnie przebywającym na ich terytoriach najkorzystniejsze traktowanie przyznawane w takich samych okolicznościach obywatelom obcego państwa odnośnie do prawa wykonywania pracy najemnej.

2. Umawiające się Państwa rozważą życzliwie możliwość zrównania praw wszystkich bezpaństwowców odnośnie do wykonywania pracy najemnej z prawami obywateli, w szczególności zaś tych bezpaństwowców, którzy przybyli na ich terytoria w ramach programów werbunku siły roboczej lub zgodnie z planami imigracyjnymi.

Art. 18.

Samozatrudnienie

Umawiające się Państwa przyznają bezpaństwowcowi legalnie przebywającemu na ich terytorium możliwie najbardziej korzystne traktowanie, nie mniej korzystne niż przyznane obywatelom zagranicznym w tych samych okolicznościach, odnośnie do prawa podejmowania pracy na własny rachunek w rolnictwie, przemyśle, rzemiośle i handlu, a także tworzenia przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych.

Art. 19.

Wolne zawody

Każde z Umawiających się Państw przyzna bezpaństwowcom legalnie przebywającym na jego terytorium i posiadającym dyplomy uznane przez właściwe władze tego Państwa, którzy pragną wykonywać wolny zawód, możliwie najbardziej korzystne traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż to, które przyznało w tych samych okolicznościach cudzoziemcom.

ROZDZIAŁ IV

Warunki bytowe

Art. 20.

Racjonowanie

Tam gdzie istnieje system racjonowania regulujący ogólne rozdzielnictwo deficytowych towarów, który ma zastosowanie do ogółu ludności, bezpaństwowcy będą traktowani w taki sam sposób, jak obywatele.

Art. 21.

Mieszkanie

Co się tyczy mieszkań, Umawiające się Państwa udziela, w takim zakresie, w jakim sprawa ta jest unormowana przepisami ustaw i zarządzeń lub podlega kontroli organów władzy, bezpaństwowcom legalnie przebywającym na ich terytoriach możliwie najbardziej korzystne traktowanie; w każdym razie traktowanie to nie może być mniej korzystne niż udzielane w tych samych okolicznościach cudzoziemcom.

Art. 22.

Oświata publiczna

1. Umawiające się Państwa przyznają bezpaństwowcom takie samo traktowanie w zakresie nauczania podstawowego, jakie przyznają swoim obywatelom.

2. Umawiające się Państwa przyznają bezpaństwowcom możliwie najbardziej korzystne traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż to, które przyznają w tych samych okolicznościach cudzoziemcom, w zakresie szkolnictwa innego niż szkolnictwo podstawowe, w szczególności zaś w zakresie dostępu do studiów, uznawania zagranicznych świadectw szkolnych, dyplomów i stopni naukowych, zwolnienia z czesnego i opłat oraz przyznawania stypendiów.

Art. 23.

Opieka społeczna

Umawiające się Państwa przyznają bezpieczeństwaom legalnie przebywającym na ich terytorium takie samo traktowanie w zakresie opieki i pomocy społecznej, z jakiego korzystają ich obywatele.

Art. 24.

Ustawodawstwo pracy i ubezpieczenie społeczne

1. Umawiające się Państwa przyznają bezpieczeństwaom legalnie stale przebywającym na ich terytorium takie samo traktowanie, jak własnym obywatelom odnośnie do następujących spraw:

- a) w takim samym zakresie, w jakim sprawy te są uregulowane w ustawach i zarządzeniach lub podlegają kontroli władz administracyjnych – wynagrodzeń za pracę łącznie z dodatkiem rodzinnym, jeżeli jest on częścią wynagrodzenia za pracę, czasu pracy, pracy w godzinach nadliczbowych, płatnych urlopów, ograniczenia pracy w domu, najniższego wieku osób zatrudnianych, nauki zawodu i praktyki, pracy kobiet i osób młodocianych, a także korzystania z uprawnień przyznanych w umowach zbiorowych;
- b) ubezpieczeń społecznych (przepisy prawne dotyczące wypadków przy pracy, chorób zawodowych, macierzyństwa, chorób, inwalidztwa, podeszłego wieku, śmierci, bezrobocia, świadczeń na rzecz rodziny i innych obciążeń, które zgodnie z ustawodawstwem wewnętrznym lub zarządzeniami są objęte systemem ubezpieczeń społecznych), z zastrzeżeniem następujących ograniczeń:
  - i) mogących istnieć stosownych porozumień dotyczących zachowania praw nabytych i praw znajdujących się w trakcie nabywania;
  - ii) ustawodawstwa wewnętrznego lub zarządzeń państwa stałego zamieszkania mogących określać szczególnego typu porozumienia dotyczące świadczeń lub częściowych świadczeń płatnych w całości ze środków publicznych i dotyczących zasiłków wypłacanych osobom, które nie spełniają wymogu opłacenia składek uprawniających do otrzymania zwykłej emerytury.

2. Na prawo do odszkodowania za śmierć bezpieczeństwaom, która nastąpiła na skutek wypadku w pracy lub choroby zawodowej, nie będzie miał wpływu fakt, że osoba uprawniona zamieszkuje stale poza terytorium Umawiającego się Państwa.

3. Umawiające się Państwa rozszerzą na bezpieczeństwaom uprawnienia wynikające z umów zawartych między sobą lub które mogą być zawarte między nimi w przyszłość, dotyczące zachowania nabytych praw lub praw znajdujących się w trakcie nabywania w zakresie ubezpieczeń społecznych, z zastrzeżeniem jedynie warunków stosowanych wobec obywateli państw sygnatariuszy tych umów.

4. Umawiające się Państwa rozpatrzą życzliwie, tak dalece, jak jest to możliwe, objęcie bezpaństwowców uprawnieniami wynikającymi z podobnych umów, jakie mogą w danej chwili obowiązywać między Umawiającymi się Państwami i państwami nie będącymi stronami tych umów.

ROZDZIAŁ V

Środki administracyjne

Art. 25.

Pomoc administracyjna

1. Jeżeli korzystanie z prawa przez bezpaństwowca wymagałoby zwykle pomocy władz obcego państwa, do którego nie może się zwrócić, Umawiające się Państwo, na którego terytorium stale zamieszkuje, spowoduje, by tę pomoc otrzymał od jego własnych władz albo od jakiegoś organu międzynarodowego.

2. Władza lub władze wymienione w ustępie 1 wydadzą lub spowodują wydanie pod ich nadzorem bezpaństwowcom takich dokumentów lub zaświadczeń, które zwykle byłoby wydawane cudzoziemcom przez ich władze państwowe lub za pośrednictwem tych władz.

3. Dokumenty lub zaświadczenia w ten sposób wydane zastępują oficjalne dokumenty wydawane cudzoziemcom przez ich władze państwowe lub za ich pośrednictwem i są wiarygodne, chyba że będą dowody przeciwne.

4. Z zastrzeżeniem wyjątkowego traktowania, które może być przyznawane osobom ubogim, za wymienione w niniejszym artykule usługi mogą być pobierane opłaty, ale opłaty te będą umiarkowane i odpowiadać będą opłatom pobieranym za podobne usługi od własnych obywateli.

5. Postanowienia niniejszego artykułu nie naruszają artykułów 27 i 28.

Art. 26.

Wolność poruszania się

Każde Umawiające się Państwo przyznaje cudzoziemcom legalnie przebywającym na jego terytorium prawo wyboru miejsca stałego zamieszkania i prawo do swobodnego poruszania się w granicach tego terytorium, z zachowaniem przepisów stosowanych wobec cudzoziemców w ogóle w tych samych okolicznościach.

Art. 27.

Dokumenty tożsamości

Umawiające się państwa wydadzą dokumenty tożsamości każdemu bezpaństwowcowi znajdującemu się na ich terytorium, który nie posiada ważnego dokumentu podróży.

Art. 28.

Dokumenty podróży

Umawiające się Państwa wydają bezpieczeństwaowcom legalnie przebywającym na ich terytoriach dokumenty podróży potrzebne do podróżowania poza ich terytoriami, chyba że stoją na przeszkodzie ważne względy bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego; postanowienia zawarte w załączniku do niniejszej Konwencji stosuje się odnośnie do tych dokumentów. Umawiające się Państwa mogą wydać taki dokument podróży każdemu innemu bezpieczeństwaowcowi znajdującemu się na ich terytoriach, a szczególnie życzliwie rozważą wydanie takiego dokumentu podróży tym bezpieczeństwaowcom znajdującym się na ich terytoriach, którzy nie mają możliwości otrzymania dokumentów podróży z państwa swego legalnego stałego zamieszkania.

Art. 29.

Opłaty skarbowe

1. Umawiające się Państwa nie będą nakładały na bezpieczeństwaowców żadnych należności, opłat czy podatków, niezależnie od ich nazwy, innych lub wyższych niż pobierane od swych obywateli w podobnych sytuacjach.

2. Ustalenia poprzedniego ustępu nie stoją na przeszkodzie stosowaniu wobec bezpieczeństwaowców ustaw i zarządzeń dotyczących opłat za wydanie cudzoziemcom dokumentów administracyjnych, w tym również dokumentów tożsamości.

Art. 30.

Przeniesienie mienia

1. Każde Umawiające się Państwo zezwoli bezpieczeństwaowcom, zgodnie ze swymi ustawami i zarządzeniami, na przeniesienie mienia, które wwieźli oni na jego terytorium, do innego państwa, gdzie zostali przyjęci dla celów przesiedlenia się.

2. Każde Umawiające się Państwo rozpatrzy życzliwie prośby bezpieczeństwaowców o zezwolenie na przeniesienie mienia, gdziekolwiek ono znajdowałoby się i jest niezbędne do ich ponownego osiedlenia się w innym państwie, w którym zostali przyjęci.

Art. 32.

Wydalenie

1. Umawiające się Państwa nie wydalą bezpieczeństwaowca, legalnie przebywającego na ich terytoriach, z innych powodów niż bezpieczeństwo państwowe lub porządek publiczny.

2. Wydalenie takiego bezpieczeństwaowca może nastąpić jedynie na podstawie decyzji podjętej zgodnie z przewidzianą przez prawo procedurą. Bezpieczeńsowcowi powinno się, chyba że ważne powody bezpieczeństwa państwowego

przemawiają przeciwko temu, zezwolić na przedstawienie dowodów na swoje usprawiedliwienie, złożenie odwołania i na posiadanie w tym celu przedstawiciela przed właściwymi władzami lub też przed osobą lub osobami specjalnie do tego wyznaczonymi przez właściwe władze.

3. Umawiające się Państwa przyznają takiemu bezpaństwowcowi rozsądny okres na staranie o legalne przyjęcie w innym państwie. Umawiające się Państwa w tym czasie mają prawo stosowania takich środków, jakie uznają za niezbędne.

Art. 34.

Naturalizacja

Umawiające się Państwa będą w miarę możliwości ułatwiały asymilację i naturalizację bezpaństwowców. W szczególności podejmą wszelkie wysiłki dla przyspieszenia procedury naturalizacyjnej i zmniejszenia, tak dalece, jak to jest możliwe, opłat i kosztów tego postępowania.

(...)

EUROPEJSKA KONWENCJA O OBYWATELSTWIE*

z dnia 6 listopada 1997 r., Strasburg

(Wyciąg)

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy i inne państwa sygnatariusze niniejszej Konwencji, biorąc pod uwagę, iż celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami,

pamiętając o licznych instrumentach międzynarodowych dotyczących obywatelstwa, wielokrotnego obywatelstwa i bezpieczeństwa,

uznając, że w sprawach dotyczących obywatelstwa należy uwzględniać zarówno słuszne interesy państw, jak i interesy jednostek,

pragnąc promować postępowy rozwój zasad prawa dotyczących obywatelstwa i ich stosowanie w prawie wewnętrznym oraz pragnąc uniknąć, w możliwie największym stopniu, przypadków bezpieczeństwa,

pragnąc unikać dyskryminacji w dziedzinach odnoszących się do obywatelstwa;

mając świadomość prawa do poszanowania życia rodzinnego zgodnie z art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,

odnotowując różne podejścia państw do zagadnienia wielokrotnego obywatelstwa i uznając, że każde państwo może swobodnie decydować o konsekwencjach wynikających, zgodnie z jego prawem wewnętrznym, z faktu nabycia lub posiadania innego obywatelstwa przez jego obywateli,

zgadzając się, że pożądane jest znalezienie odpowiednich rozwiązań co do konsekwencji wielokrotnego obywatelstwa, a w szczególności co do praw i obowiązków obywateli posiadających wielokrotne obywatelstwo,

uważając, że pożądane jest, aby od osób mających dwa lub więcej obywatelstw Państw-Stron Konwencji wymagano spełnienia obowiązku wojskowego tylko w stosunku do jednej z tych stron;

---

* Data przyjęcia: 6 listopada 1997 roku.

Data wejścia w życie: 1 marca 2000 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny:

uwzględniając potrzebę promowania międzynarodowej współpracy między organami krajowymi odpowiedzialnymi za sprawy obywatelstwa, uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I

Zagadnienia ogólne

Art. 1.

Cel Konwencji

Niniejsza Konwencja ustanawia zasady i przepisy dotyczące obywatelstwa osób fizycznych oraz przepisy regulujące wykonywanie obowiązków wojskowych w przypadku wielokrotnego obywatelstwa, z którymi musi być zgodne prawo wewnętrzne Państw-Stron.

Art. 2.

Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

- a) obywatelstwo oznacza prawną więź pomiędzy osobą a państwem i nie wskazuje na pochodzenie etniczne tej osoby;
- b) wielokrotne obywatelstwo. oznacza jednoczesne posiadanie dwóch lub więcej obywatelstw przez tę samą osobę;
- c) dziecko. oznacza każdą osobę poniżej osiemnastego roku życia, chyba że zgodnie z prawem dla niej właściwym, wcześniej osiągnęła ona pełnoletność;
- d) prawo wewnętrzne. oznacza wszelkiego rodzaju akty normatywne wydane w ramach krajowego systemu prawa, w tym konstytucje, ustawy, rozporządzenia, dekrety, orzecznictwo, zasady prawa zwyczajowego i praktykę, jak również przepisy wynikające z wiążących instrumentów prawa międzynarodowego.

ROZDZIAŁ II

Ogólne zasady dotyczące obywatelstwa

Art. 3.

Kompetencja państwa

1. Każde państwo określa w swym ustawodawstwie, kto jest jego obywatelem.
2. Ustawodawstwo to zostanie zaakceptowane przez inne państwa w stopniu, w jakim zgodne jest z właściwymi umowami międzynarodowymi, zwy-

czajowym prawem międzynarodowym i zasadami prawa ogólnie uznanymi w przedmiocie obywatelstwa.

Art. 4.

Zasady

Przepisy dotyczące obywatelstwa każdego Państwa-Strony powinny opierać się na następujących zasadach:

- a) każdy ma prawo do obywatelstwa;
- b) należy unikać bezpaństwowości;
- c) nikt nie zostanie arbitralnie pozbawiony swojego obywatelstwa;
- d) ani zawarcie, ani rozwiązanie związku małżeńskiego pomiędzy obywatelem Państwa-Strony i cudzoziemcem, ani też zmiana obywatelstwa przez jednego z małżonków w czasie trwania związku małżeńskiego nie wpływa automatycznie na obywatelstwo współmałżonka.

Art. 5.

Niedyskryminacja

1. Przepisy Państwa-Strony dotyczące obywatelstwa nie mogą zawierać rozróżnień lub włączać metod postępowania, które stanowią dyskryminację ze względu na płeć, religię, rasę, kolor skóry czy pochodzenie narodowe lub etniczne.

2. Każde Państwo-Strona powinno kierować się zasadą niedyskryminacji między swoimi obywatelami, niezależnie od tego czy są obywatelami przez urodzenie, czy też nabyli swoje obywatelstwo później.

ROZDZIAŁ III

Przepisy dotyczące obywatelstwa

Art. 6.

Nabycie obywatelstwa

1. Każde Państwo-Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym nabycie jego obywatelstwa *ex lege* przez następujące osoby:

- a) dzieci, których jedno z rodziców, w chwili urodzenia tych dzieci, ma obywatelstwo Państwa-Strony, z zastrzeżeniem wszelkich wyjątków, jakie mogą być przewidziane w jego prawie wewnętrznym w stosunku do dzieci urodzonych za granicą. Wobec dzieci, których pochodzenie zostało ustalone w drodze uznania, przez sąd albo w inny podobny sposób, każde Państwo-Strona może przewidzieć, że takie dziecko nabędzie jego obywatelstwo w trybie określonym przez jego prawo wewnętrzne;
- b) niemowlęta znalezione na jego terytorium, które w przeciwnym wypadku byłyby bezpaństwowcami.

2. Każde Państwo-Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym nabycie jego obywatelstwa przez dzieci urodzone na jego terytorium, które nie nabywają w chwili urodzenia innego obywatelstwa. Takie obywatelstwo zostanie przyznane:

- a) w chwili urodzenia *ex lege*, albo
- b) później, dzieciom, które pozostają bezpaństwowcami, na wniosek złożony przez dziecko lub w jego imieniu do właściwych organów, w trybie określonym przez prawo wewnętrzne tego Państwa-Strony. Wniosek taki można uzależnić od warunku legalnego i stałego zamieszkiwania na jego terytorium przez okres bezpośrednio poprzedzający złożenie wniosku, nie przekraczający jednak pięciu lat.

3. Każde Państwo-Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym możliwość naturalizacji osobom legalnie i stale zamieszkujących na jego terytorium. Warunki naturalizacji nie mogą jednak obejmować okresu zamieszkiwania przekraczającego dziesięć lat przed złożeniem wniosku.

4. Każde Państwo-Strona ułatwi w swoim prawie wewnętrznym nabycie jego obywatelstwa następującym osobom:

- a) małżonkom jego obywateli;
- b) dzieciom jego obywatela, objętym wyjątkami art. 6 ust. 1 pkt a);
- c) dzieciom, których jedno z rodziców nabywa lub nabyło jego obywatelstwo;
- d) dzieciom przysposobionym przez jego obywatela;
- e) osobom, które urodziły się na jego terytorium i mają w nim legalne i stałe miejsce zamieszkania;
- f) osobom, które mają legalne i stałe miejsce zamieszkania na jego terytorium przez okres rozpoczynający się zanim ukończyły one 18 lat i określony przez prawo wewnętrzne danego Państwa-Strony;
- g) bezpaństwowcom i osobom, które zostały uznane za uchodźców, legalnie i stale zamieszkujących na jego terytorium.

Art. 7.

Utrata obywatelstwa *ex lege* lub z inicjatywy Państwa-Strony

1. Państwo-Strona nie może przewidywać w swym prawie wewnętrznym utraty obywatelstwa *ex lege* ani z inicjatywy Państwa-Strony, z wyjątkiem następujących przypadków:

- a) dobrowolnego nabycia innego obywatelstwa;
- b) nabycia obywatelstwa Państwa-Strony za pomocą oszustwa, fałszywej informacji lub ukrycia jakiegokolwiek istotnego faktu, który może być przypisany wnioskodawcy;
- c) dobrowolnej służby w obcych siłach zbrojnych;
- d) postępowania poważnie szkodzącego żywotnym interesom Państwa-Strony;

- e) braku rzeczywistego związku między Państwem-Stroną a obywatelem stale zamieszkującym za granicą;
- f) ustalenia przed osiągnięciem przez dziecko pełnoletności, że warunki przewidziane przez prawo wewnętrzne, które doprowadziły do nabycia obywatelstwa Państwa-Strony *ex lege*, nie są już spełniane;
- g) przysposobienia dziecka, jeżeli nabywa lub ma ono obywatelstwo obce jednego lub obojga przysposabiających.

2. Państwo-Strona może przewidzieć utratę jego obywatelstwa przez dzieci, których rodzice utracą to obywatelstwo, z wyjątkiem przypadków określonych w ustępie 1 pkt c) oraz d). Jednakże dzieci nie tracą tego obywatelstwa, jeżeli co najmniej jedno z rodziców zachowa to obywatelstwo.

3. Państwo-Strona nie może przewidywać w swym prawie wewnętrznym utraty obywatelstwa na mocy ustępów 1 i 2 niniejszego artykułu, jeżeli zainteresowana osoba stawałaby się w ten sposób bezpaństwowcem, z wyjątkiem przypadków określonych w ustępie 1 pkt b) niniejszego artykułu.

Art. 8.

Utrata obywatelstwa z inicjatywy jednostki

1. Każde Państwo-Strona zezwoli na zrzeczenie się jego obywatelstwa pod warunkiem, że zainteresowane osoby nie staną się w ten sposób bezpaństwowcami.

2. Jednakże Państwo-Strona może przewidzieć w swoim prawie wewnętrznym, że zrzeczenia się mogą dokonać jedynie obywatele stale zamieszkali za granicą.

Art. 9.

Odzyskanie obywatelstwa

Każde Państwo-Strona ułatwi, w przypadkach i zgodnie z warunkami przewidzianymi w jego prawie wewnętrznym, odzyskanie jego obywatelstwa przez byłych obywateli, którzy legalnie i stale zamieszkują na jego terytorium.

ROZDZIAŁ IV

Postępowanie w sprawach obywatelstwa

Art. 10.

Załatwianie wniosków

Każde Państwo-Strona zapewni załatwienie w rozsądnym terminie wniosków dotyczących nabycia, zachowania, utraty, odzyskania lub poświadczenia jego obywatelstwa.

Art. 11.

Decyzje

Każde Państwo-Strona zapewni, że decyzje odnoszące się do nabycia, zachowania, utraty, odzyskania lub poświadczenia jego obywatelstwa zawierają będą uzasadnienie na piśmie.

Art. 12.

Prawo do środka odwoławczego

Każde Państwo-Strona zapewni, że od decyzji odnoszących się do nabycia, zachowania, utraty, odzyskania lub poświadczenia jego obywatelstwa będzie przysługiwało odwołanie w trybie administracyjnym lub sądowym, zgodnie z jego prawem wewnętrznym.

Art. 13.

Opłaty

1. Każde Państwo-Strona zapewni, że opłaty za nabycie, zachowanie, utratę, odzyskanie lub poświadczenie jego obywatelstwa będą rozsądne.
2. Każde Państwo-Strona zapewni, że opłaty za wniesienie środka odwoławczego w postępowaniu administracyjnym lub sądowym nie będą stanowiły przeszkody dla wnioskodawców.

ROZDZIAŁ V

Wielokrotne obywatelstwo

Art. 14.

Przypadki wielokrotnego obywatelstwa *ex lege*

1. Państwo-Strona zezwoli:
  - a) dzieciom mającym różne obywatelstwa nabyte automatycznie w chwili urodzenia na zachowanie tych obywatelstw;
  - b) swoim obywatelom na posiadanie innego obywatelstwa, w przypadkach, w których to inne obywatelstwo zostało automatycznie nabyte przez małżeństwo.
2. Do przypadków zachowania obywatelstwa, o których mowa w ustępie 1, mają zastosowanie odpowiednie przepisy artykułu 7 niniejszej Konwencji.

Art. 15.

Inne przypadki wielokrotnego obywatelstwa

Postanowienia niniejszej Konwencji nie ograniczają prawa Państwa-Strony do określenia w jego prawie wewnętrznym:

- a) czy jego obywatele nabywający lub posiadający obywatelstwo innego Państwa zachowują jego obywatelstwo, czy też je tracą;

- b) czy nabycie lub zachowanie jego obywatelstwa jest uzależnione od zrzeczenia się lub utraty innego obywatelstwa.

Art. 16.

Zachowanie wcześniejszego obywatelstwa

Państwa-Strony nie mogą uzależniać nabycia lub zachowania jego obywatelstwa od zrzeczenia się lub utraty innego obywatelstwa, jeżeli takie zrzeczenie się lub utrata są niemożliwe lub nie można ich żądać w rozsądny sposób.

Art. 17.

Prawa i obowiązki związane z wielokrotnym obywatelstwem

1. Obywatele Państwa-Strony posiadający także inne obywatelstwo, na terytorium tego Państwa-Strony, w którym zamieszkują, mają takie same prawa i obowiązki jak inni obywatele tego Państwa-Strony.

2. Postanowienia niniejszego rozdziału nie naruszają:

- a) przepisów prawa międzynarodowego dotyczących ochrony dyplomatycznej lub konsularnej, jaką Państwo-Strona przyznaje jego obywatelowi, który jednocześnie ma inne obywatelstwo;
- b) stosowania przepisów prawa międzynarodowego prywatnego każdego Państwa-Strony w przypadkach wielokrotnego obywatelstwa.

ROZDZIAŁ VI

Sukcesja państw a obywatelstwo

Art. 18.

Zasady

1. W sprawach obywatelstwa, w przypadku sukcesji państw, każde zainteresowane Państwo-Strona powinno przestrzegać zasad rządów prawa, przepisów dotyczących praw człowieka oraz zasad określonych w artykułach 4 i 5 niniejszej Konwencji i w ustępie 2 niniejszego artykułu, w szczególności w celu unikania bezpaństwowości.

2. Przy decydowaniu o nadaniu lub zachowaniu obywatelstwa w przypadkach sukcesji państw każde zainteresowane Państwo-Strona weźmie pod uwagę w szczególności:

- a) rzeczywisty i efektywny związek zainteresowanej osoby z państwem;
- b) stałe miejsce zamieszkania zainteresowanej osoby w chwili sukcesji państw;
- c) wolę osoby zainteresowanej;
- d) terytorialne pochodzenie osoby zainteresowanej.

3. Jeżeli nabycie obywatelstwa uzależnione jest od utraty obcego obywatelstwa, mają zastosowanie przepisy artykułu 16 niniejszej Konwencji.

Art. 19.

Rozstrzygnięcie poprzez porozumienie międzynarodowe

W przypadku sukcesji państw zainteresowane Państwa-Strony dołożą starań, aby uregulować sprawy związane z obywatelstwem poprzez porozumienie między sobą, a także, tam gdzie jest to właściwe, w stosunkach z innymi zainteresowanymi Państwami. Takie porozumienia powinny przestrzegać zasad i przepisów zawartych lub powoływanych w niniejszym rozdziale.

Art. 20.

Zasady dotyczące osób nie będących obywatelami

1. Każde Państwo-Strona powinno przestrzegać następujących zasad:
  - a) obywatele Państwa poprzednika stale zamieszkali na terytorium, nad którym zwierzchnictwo przenosi się na Państwo sukcesora i którzy nie nabyli jego obywatelstwa, mają prawo do pozostania w tym Państwie;
  - b) osoby, o których mowa w pkt a), powinny być traktowane na równi z obywatelami Państwa sukcesora w zakresie praw społecznych i gospodarczych.
2. Każde Państwo-Strona może wyłączyć osoby, o których mowa w ustępie 1, z zatrudnienia w służbie publicznej związanej z wykonywaniem uprawnień suwerennych.

ROZDZIAŁ VII

Obowiązki wojskowe w przypadkach wielokrotnego obywatelstwa

Art. 21.

Wypełnianie obowiązków wojskowych

1. Osoby posiadające obywatelstwo dwóch lub więcej Państw-Stron są zobowiązane do wypełniania obowiązków wojskowych jedynie wobec jednego z tych państw.
2. Wykonywanie postanowień ustępu 1 może zostać określone w drodze specjalnych porozumień pomiędzy Państwami-Stronami.
3. Z wyjątkiem przypadków, gdy specjalne porozumienie, które zostało lub może być zawarte, przewiduje inaczej, wobec osób posiadających obywatelstwo dwóch lub więcej Państw-Stron stosuje się poniższe postanowienia:
  - a) każda z tych osób podlega obowiązkom wojskowym w stosunku do tego Państwa-Strony, na którego terytorium stale zamieszkuje. Osoby te mogą jednak, do ukończenia 19 lat, dobrowolnie wybrać poddanie się obowiązkom wojskowym w innym Państwie-Stronie, którego obywatelstwo także mają, w formie służby ochotniczej przez łączny i faktyczny okres równy przynajmniej okresowi czynnej

- służby wojskowej wymaganej przez poprzednie Państwo-Stronę;
- b) osoby, które stale zamieszkują na terytorium Państwa-Strony, którego nie są obywatelami, lub w państwie nie będącym Stroną Konwencji, mogą wybrać wykonywanie służby wojskowej na terytorium któregośkolwiek z Państw-Stron, którego są obywatelami;
  - c) osoby, które zgodnie z zasadami określonymi w pkt a) oraz b) wypełniają swoje obowiązki wojskowe wobec jednego z Państw-Stron w sposób przewidziany przez ustawodawstwo tego Państwa-Strony, uważa się za te, które spełniły obowiązki wojskowe wobec każdego innego Państwa-Strony lub Państw-Stron, których obywatelami również są;
  - d) osoby, które przed wejściem w życie niniejszej Konwencji między Państwami-Stronami, których są obywatelami, spełniły swoje obowiązki wojskowe wobec jednego z tych Państw-Stron zgodnie z ustawodawstwem tego Państwa-Strony, uważa się za te, które spełniły te same obowiązki wobec każdego innego Państwa-Strony lub Państw-Stron, których obywatelami również są;
  - e) osoby, które zgodnie z postanowieniami pkt a) odbyły czynną służbę wojskową w jednym z Państw-Stron, którego są obywatelami, a następnie przenoszą swoje stałe miejsce zamieszkania na terytorium innego Państwa-Strony, którego są obywatelami, podlegają obowiązkom wojskowym w rezerwie jedynie w tym ostatnim Państwie;
  - f) stosowanie niniejszego artykułu nie narusza w żadnym stopniu obywatelstwa zainteresowanych osób;
  - g) w przypadku ogłoszenia mobilizacji przez którekolwiek z Państw-Stron zobowiązania wynikające z niniejszego artykułu nie będą wiążące dla tego Państwa-Strony.

Art. 22.

Zwolnienie z obowiązków wojskowych lub alternatywna służba cywilna

Z wyjątkiem przypadków gdy specjalne porozumienie, które zostało lub może być zawarte, przewiduje inaczej, do osób posiadających obywatelstwo dwóch lub więcej Państw-Stron stosuje się poniższe postanowienia:

- a) artykuł 21 ustęp 3 pkt c) niniejszej Konwencji stosuje się do osób, które zostały zwolnione z obowiązków wojskowych lub odbyły alternatywnie służbę cywilną;
- b) osoby, będące obywatelami Państwa-Strony, które nie wymaga obowiązkowej służby wojskowej, uważa się za osoby, które spełniły swoje obowiązki wojskowe, jeżeli mają na terytorium tego Państwa-Strony swoje stałe miejsce zamieszkania. Uważa się jednak, że osoby te nie spełniły swych obowiązków wojskowych w stosunku do Państwa-Strony lub Państw-Stron, których obywatelstwo także posiadają, a w których

wymagana jest służba wojskowa, jeżeli to stałe zamieszkanie nie trwało do osiągnięcia określonego wieku, który każde zainteresowane Państwo-Strona notyfikuje w czasie podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia;

- c) również osoby będące obywatelami Państwa-Strony, które nie wymaga obowiązkowej służby wojskowej, uważa się za osoby, które spełniły obowiązki wojskowe, jeżeli pełniły one ochotniczą służbę wojskową przez łączny i faktyczny okres, równy przynajmniej okresowi czynnej służby wojskowej Państwa-Strony, którego również są obywatelami, bez względu na ich stałe miejsce zamieszkania.

ROZDZIAŁ VIII

Współpraca między Państwami-Stronami

Art. 23.

Współpraca między Państwami-Stronami

1. W celu ułatwienia współpracy między Państwami-Stronami ich właściwe organy będą:

- a) przekazywać Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy informacje o ich prawie wewnętrznym odnoszącym się do obywatelstwa, w tym także o przypadkach bezpaństwowości i wielokrotnego obywatelstwa oraz o nowych problemach związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji;
- b) przekazywać sobie wzajemnie na żądanie informacje o swoim prawie wewnętrznym odnoszącym się do obywatelstwa oraz o nowych problemach związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji.

2. Państwa-Strony będą współpracować między sobą i z innymi Państwami członkowskimi Rady Europy w ramach właściwego organu międzyrządowego Rady Europy w celu rozwiązywania wszystkich istotnych problemów i promowania postępowego rozwoju zasad prawnych i praktyki dotyczącej obywatelstwa i związanych z nim zagadnień.

Art. 24.

Wymiana informacji

Każde Państwo-Strona może w każdym czasie oświadczyć, że będzie informować każde inne Państwo-Stronę, które złożyło podobne oświadczenie, o dobrowolnym nabyciu jego obywatelstwa przez obywateli innego Państwa-Strony, z zastrzeżeniem obowiązujących przepisów dotyczących ochrony danych. Oświadczenie takie może wskazywać warunki, na jakich Państwo-Strona udzieli takich informacji. Oświadczenie może być w każdym czasie wycofane.

ROZDZIAŁ IX

Stosowanie Konwencji

Art. 25.

Oświadczenia dotyczące stosowania Konwencji

1. Każde Państwo-Strona, w chwili podpisania lub składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może oświadczyć, że wyłącza rozdział VII ze stosowania Konwencji.

2. Postanowienia rozdziału VII stosuje się jedynie w stosunkach między Państwami-Stronami, dla których wszedł on w życie.

3. Każde Państwo-Strona, w dowolnym późniejszym czasie, może notyfikować Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, że będzie stosować postanowienia rozdziału VII wyłączone w chwili podpisywania Konwencji lub w dokumencie ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia. Notyfikacja wywołuje skutek od dnia jej otrzymania.

Art. 26.

Skutki niniejszej Konwencji

1. Postanowienia niniejszej Konwencji nie naruszają postanowień prawa wewnętrznego i wiążących instrumentów międzynarodowych, które weszły lub wejdą w życie, na podstawie których zostały lub będą przyznane jednostkom korzystniejsze uprawnienia w dziedzinie obywatelstwa.

2. Niniejsza Konwencja nie narusza stosowania:

- a) Konwencji o ograniczeniu przypadków wielokrotnego obywatelstwa i obowiązków wojskowych w przypadkach wielokrotnego obywatelstwa z 1963 r. i jej protokołów;
- b) innych wiążących instrumentów międzynarodowych w zakresie, w jakim te instrumenty zgodne są z niniejszą Konwencją, w stosunkach między Państwami-Stronami związanymi tymi instrumentami.

ROZDZIAŁ X

Przepisy końcowe

(...)

Art. 29

Zastrzeżenia

1. Zgłaszanie zastrzeżeń do postanowień zawartych w rozdziałach I, II i VI niniejszej Konwencji jest niedopuszczalne. Każde Państwo, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przy-

stąpienia, może zgłosić zastrzeżenia do innych postanowień Konwencji, jeśli są one zgodne z przedmiotem i celem niniejszej Konwencji.

2. Państwo zgłaszające jedno lub więcej zastrzeżeń zawiadamia Sekretarza Generalnego Rady Europy o treści odpowiednich przepisów jego prawa wewnętrznego lub przekazuje inne stosowne informacje.

3. Państwo, które zgłosiło jedno lub więcej zastrzeżeń zgodnie z ustępem 2, rozważy wycofanie ich w całości lub w części, gdy tylko pozwolą na to okoliczności. Wycofanie takie dokonuje się poprzez zawiadomienie Sekretarza Generalnego Rady Europy i wywołuje skutek od dnia jego otrzymania.

4. Państwo, które rozciąga stosowanie niniejszej Konwencji na terytorium określone w oświadczeniu, o którym mowa w artykule 30 ustępie 2, może w stosunku do tego terytorium zgłosić jedno lub więcej zastrzeżeń, zgodnie z postanowieniami ustępów poprzednich.

5. Państwo-Strona, które zgłosiło zastrzeżenia dotyczące któregośkolwiek przepisu rozdziału VII Konwencji, nie może domagać się stosowania takiego postanowienia przez inne Państwo Stronę, w zakresie innym niż ten, w jakim samo je przyjęło.

VIII
PRAWA DZIECI

KONWENCJA O PRAWACH DZIECKA*

z dnia 20 listopada 1989 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Preambuła

Państwa-Strony niniejszej Konwencji,

uważając, że zgodnie z zasadami zawartymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie wrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości oraz pokoju na świecie,

mając na uwadze, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa człowieka oraz w godność i wartość jednostki ludzkiej i postanowiły sprzyjać postępowi społecznemu oraz osiągnięciu lepszego poziomu życia w warunkach większej wolności,

uznając, że Narody Zjednoczone w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka zgodziły się i proklamowały, iż każdy człowiek uprawniony jest do korzystania z zawartych w nich praw i wolności, bez względu na jakiegokolwiek różnicę wynikającą z przynależności rasowej, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych, narodowego lub społecznego pochodzenia, cenzusu majątkowego, urodzenia oraz jakiegokolwiek innych,

przypominając, że w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka Narody Zjednoczone proklamowały, iż dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy,

wyrażając przekonanie, że rodzina jako podstawowa komórka społeczeństwa oraz naturalne środowisko rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, powinna być otoczona niezbędną ochroną oraz wsparciem, aby mogła w pełnym zakresie wypełniać swoje obowiązki w społeczeństwie,

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 20 listopada 1989 roku.

Data wejścia w życie: 2 września 1990 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 30 kwietnia 1991 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 7 lipca 1991 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1991, Nr 120, poz. 526.

uznając, że dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia,

uważając, że dziecko powinno być w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowana w duchu ideałów zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, a w szczególności w duchu pokoju, godności, tolerancji, wolności, równości i solidarności,

mając na uwadze, że potrzeba otoczenia dziecka szczególną troską została wyrażona w Genewskiej Deklaracji Praw Dziecka z 1924 r. oraz Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne 20 listopada 1959 r. i uznanej w Ogólnej Deklaracji Praw Człowieka, w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (w szczególności w artykułach 23 24), w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (w szczególności w artykule 10), jak również w statutach i stosownych dokumentach wyspecjalizowanych agencji i międzynarodowych organizacji zajmujących się zapewnieniem dobrobytu dzieciom,

mając na uwadze, że – jak wskazano w Deklaracji Praw Dziecka – „dziecko, z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed, jak i po urodzeniu”,

przypominając postanowienia Deklaracji Zasad Społecznych i Prawnych odnoszących się do ochrony i dobra dziecka ze szczególnym odniesieniem do umieszczania w rodzinie zastępczej oraz adopcji w wymiarze krajowym i międzynarodowym, podstawowe minimum zasad Narodów Zjednoczonych odnośnie do wymierzania sprawiedliwości wobec nieletnich („Zasady Pekinśkie”) oraz Deklarację o ochronie kobiet i dzieci w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie konfliktów zbrojnych,

uznając, że we wszystkich krajach świata są dzieci żyjące w wyjątkowo trudnych warunkach i że wymagają one szczególnej troski,

biorąc w należyty sposób pod uwagę znaczenie tradycji i wartości kulturowych każdego narodu dla ochrony i harmonijnego rozwoju dziecka,

uznając wagę międzynarodowej współpracy dla poprawy warunków życia dzieci w każdym kraju, szczególnie w krajach rozwijających się,

uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

Art. 1.

W rozumieniu niniejszej Konwencji „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.

Art. 2.

1. Państwa-Strony w granicach swojej jurysdykcji będą respektowały i gwarantowały prawa zawarte w niniejszej Konwencji wobec każdego dziecka, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego.

2. Państwa-Strony będą podejmowały właściwe kroki dla zapewnienia ochrony dziecka przed wszelkimi formami dyskryminacji lub karania ze względu na status prawny, działalność, wyrażane poglądy lub przekonania religijne rodziców dziecka, opiekunów prawnych lub członków rodziny.

Art. 3.

1. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

2. Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych, i w tym celu będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ustawodawcze oraz administracyjne.

3. Państwa-Strony czuwają, aby instytucje, służby oraz inne jednostki odpowiedzialne za opiekę lub ochronę dzieci dostosowały się do norm ustanowionych przez kompetentne władze, w szczególności w dziedzinach bezpieczeństwa, zdrowia, jak również dotyczących właściwego doboru kadr tych instytucji oraz odpowiedniego nadzoru.

Art. 4.

Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe działania ustawodawczo-administracyjne oraz inne dla realizacji praw uznanych w niniejszej Konwencji. Odnosnie do praw ekonomicznych, socjalnych oraz kulturalnych Państwa-Strony będą podejmowały takie działania przy maksymalnym wykorzystaniu środków będących w ich dyspozycji oraz – gdy okaże się to konieczne – w ramach współpracy międzynarodowej.

Art. 5.

Państwa-Strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko, do zapewnienia mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w niniejszej Konwencji.

Art. 6.

1. Państwa-Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.
2. Państwa-Strony zapewnią, w możliwie maksymalnym zakresie, warunki życia i rozwoju dziecka.

Art. 7.

1. Niezwłocznie po urodzeniu dziecka zostanie sporządzony jego akt urodzenia, a dziecko od momentu urodzenia będzie miało prawo do otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz, jeśli to możliwe, prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.

2. Państwa-Strony zapewnią, aby te prawa stały się zgodne z ich prawem wewnętrznym oraz z ich międzynarodowymi zobowiązaniami w tej dziedzinie, w szczególności w przypadkach, gdyby brak tych uregulowań spowodował, iż dziecko zostałoby bezpaństwowcem.

Art. 8.

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych, zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.

2. W przypadku gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony okażą właściwą pomoc i ochronę w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.

Art. 9.

1. Państwa-Strony zapewnią, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka. Taka decyzja może być konieczna szczególnie w przypadkach nadużyć lub zaniedbań ze strony rodziców, gdy każde z rodziców mieszka oddzielnie, a należy podjąć decyzję odnośnie do miejsca pobytu lub zamieszkania dziecka.

2. W każdym postępowaniu podejmowanym stosownie do ustępu 1 niniejszego artykułu należy umożliwić wszystkim zainteresowanym stronom uczestnictwo w tym postępowaniu oraz wyrażenie przez nie swoich opinii.

3. Państwa-Strony będą szanowały prawo dziecka odseparowanego od jednego lub obojga rodziców do utrzymywania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka.

4. W przypadku gdy tego rodzaju separacja jest wynikiem działania podjętego przez Państwo-Stronę, takiego jak zatrzymanie, uwięzienie, wygnanie, deportacja lub śmierć (w tym śmierć spowodowana jakkolwiek przyczyną podczas zatrzymania przez państwo) jednego lub obojga rodziców dziecka lub dziecka, państwo zapewni, na żądanie, rodzicom dziecka, dziecku lub – jeżeli będzie to właściwe – innemu członkowi rodziny podanie istotnych informacji dotyczących miejsca pobytu nieobecnych członka(ów) rodziny, jeśli treść tej informacji nie przyniesie szkody dobru dziecka. Ponadto Państwa-Strony zapewnią, aby wniesienie takiej prośby samo przez się nie pociągało żadnych ujemnych następstw dla osoby (osób), której(ych) dotyczy.

Art. 10.

1. Zgodnie z wynikającymi z postanowienia artykułu 9 ustęp 1 obowiązkiem Państw-Stron wnioski składane przez dziecko lub przez jego rodziców odnośnie do wjazdu lub opuszczenia Państwa-Strony w celu łączenia rodziny będą rozpatrywane przez Państwa-Strony w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie. Państwa-Strony ponadto zapewnią, aby złożenie takiego wniosku nie pociągało za sobą ujemnych skutków dla wnioskodawców oraz członków ich rodzin.

2. Dziecko, którego rodzice przebywają w różnych państwach, będzie miało prawo do utrzymywania regularnych, z wyjątkiem okoliczności nadzwyczajnych, osobistych stosunków i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców. W tym celu oraz zgodnie z obowiązkiem Państw-Stron wynikającym z postanowienia artykułu 9 ustępi 2, Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka oraz jego rodziców do opuszczenia każdego kraju, w tym własnego, oraz powrotu do ich własnego kraju. Prawo do opuszczenia dowolnego kraju będzie podlegać tylko takim ograniczeniom, które są określone przez prawo i które są niezbędne dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego, zdrowia i moralności społecznej lub praw i swobód innych osób, zgodnych z pozostałymi prawami uznanymi w niniejszej Konwencji.

Art. 11.

1. Państwa-Strony będą podejmowały kroki dla zwalczania nielegalnego transferu dzieci oraz ich nielegalnego wywozu za granicę.

2. W tym celu Państwa-Strony będą popierały zawieranie odpowiednich umów dwustronnych lub wielostronnych albo przystępowanie do istniejących już umów.

Art. 12.

1. Państwa-Strony zapewniają dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka.

2. W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiedzania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego.

Art. 13.

1. Dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi; prawo to ma zawierać swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem każdego innego środka przekazu według wyboru dziecka.

2. Wykonywanie tego prawa może podlegać pewnym ograniczeniom, lecz tylko takim, które są przewidziane przez prawo i które są konieczne:

- a) dla poszanowania praw lub reputacji innych osób; albo
- b) do ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego, bądź zdrowia albo moralności społecznej.

Art. 14.

1. Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania.

2. Państwa-Strony będą respektowały prawa i obowiązki rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych odnośnie do ukierunkowania dziecka w korzystaniu z jego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka.

3. Swoboda wyrażania wyznawanej religii lub przekonań może podlegać tylko takim ograniczeniom, które są przewidziane prawem i są konieczne do ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób.

Art. 15.

1. Państwa-Strony uznają prawa dziecka do swobodnego zrzeszania się oraz wolności pokojowych zgromadzeń.

2. Na wykonywanie tych praw nie mogą być nakładane jakiegokolwiek ograniczenia, z wyjątkiem tych, które są zgodne z prawem i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym do zapewnienia interesów bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego, ochrony zdrowia bądź moralności społecznej lub ochrony praw i wolności innych osób.

Art. 16.

1. Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację.

2. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom.

Art. 17.

Państwa-Strony uznają ważną rolę spełnianą przez środki masowego przekazu i zapewnią, aby dziecko miało dostęp do informacji oraz materiałów pochodzących z różnorodnych źródeł krajowych i międzynarodowych, szczególnie do tych, które mają na uwadze jego dobro w wymiarze społecznym, duchowym i moralnym oraz jego zdrowie fizyczne i psychiczne. W tym celu Państwa-Strony będą:

- a) zachęcały środki masowego przekazu do rozpowszechniania informacji i materiałów, korzystnych dla dziecka w wymiarze społecznym oraz kulturalnym, zgodnie z duchem artykułu 29;
- b) zachęcały do rozwoju współpracy międzynarodowej w dziedzinie wytwarzania, wymiany oraz rozpowszechniania tego rodzaju informacji i materiałów, pochodzących z różnorodnych kulturowych źródeł krajowych oraz międzynarodowych;
- c) zachęcały do wydawania i rozpowszechniania książek dla dzieci;
- d) zachęcały środki masowego przekazu, aby w szczególny sposób uwzględniały potrzeby językowe dzieci należących do mniejszości narodowych lub do rdzennej społeczności;
- e) zachęcały do rozwijania odpowiednich kierunków działalności dla ochrony dzieci przed informacjami i materiałami szkodliwymi z punktu widzenia ich dobra, mając na względzie postanowienia artykułów 13 i 18.

Art. 18.

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe starania dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Rodzice lub w określonych przypadkach opiekunowie prawni ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski.

2. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej Konwencji Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia dzieciom pracujących rodziców prawa do korzystania z usług instytucji i zakładów w zakresie opieki nad dziećmi, do których są one uprawnione.

Art. 19.

1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe – ingerencję sądu.

Art. 20.

1. Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa.

2. Państwa-Strony zgodnie ze swym prawem wewnętrznym zapewnią takiemu dziecku opiekę zastępczą.

3. Tego rodzaju opieka może obejmować, między innymi, umieszczenie w rodzinie zastępczej, Kafala w prawie islamskim, adopcję lub – gdy jest to niezbędne – umieszczenie w odpowiedniej instytucji powołanej do opieki nad dziećmi. Przy wyborze odpowiednich rozwiązań należy w sposób właściwy uwzględniać wskazania w zachowaniu ciągłości w wychowaniu dziecka oraz jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej.

Art. 21.

Państwa-Strony uznające i/lub dopuszczające system adopcji zapewnią, aby dobro dziecka było celem najwyższym, i będą:

- a) czuwać, aby adopcja dziecka odbywała się tylko z upoważnienia kompetentnych władz, które będą decydować – zgodnie z obowiązującym pra-

- wem i postępowaniem oraz na podstawie wszelkich stosownych i wiarygodnych informacji – o tym, że adopcja jest dopuszczalna ze względu na sytuację dziecka w odniesieniu do rodziców, krewnych i opiekunów prawnych, oraz – w przypadku gdy jest to wymagane – aby osoby zainteresowane świadomie wyraziły zgodę na adopcję po przeprowadzeniu z nimi niezbędnych konsultacji;
- b) traktować adopcję związaną z przeniesieniem dziecka do innego kraju jako zastępczy środek opieki nad dzieckiem, jeżeli nie może być ono umieszczone w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej albo nie można mu zapewnić w żaden inny odpowiedni sposób opieki w kraju jego pochodzenia;
  - c) dbać o to, aby dziecko adoptowane do innego kraju miało zabezpieczenie gwarancyjne i poziom życia odpowiednie do tych, które byłyby zapewnione w przypadku adopcji krajowej;
  - d) podejmować wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia, aby w przypadku adopcji do innego kraju osoby w niej zaangażowane nie uzyskiwały z tego powodu niestosownych korzyści finansowych;
  - e) sprzyjać osiągnięciu celów niniejszego artykułu, tam gdzie jest to stosowne, przez zawieranie dwustronnych lub wielostronnych porozumień umów, a także dążyć w ich ramach do zapewnienia, aby umieszczenie dziecka w innym kraju odbywało się za pośrednictwem kompetentnych władz lub organów.

Art. 22.

1. Państwa-Strony podejmą właściwe kroki dla zapewnienia, aby dziecko, które ubiega się o status uchodźcy bądź jest uważane za uchodźcę w świetle odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego lub wewnętrznego stosowanego postępowania, w przypadku gdy występuje samo lub towarzyszą mu rodzice bądź inna osoba, otrzymało odpowiednią ochronę i pomoc humanitarną przy korzystaniu z odpowiednich praw zawartych w niniejszej Konwencji lub innych międzynarodowych aktach dotyczących praw człowieka oraz innych dokumentach w sprawach humanitarnych, których wspomniane Państwa są Stronami.

2. W tym celu Państwa-Strony zapewnią, w stopniu, jaki uznają za właściwy, współdziałanie w wysiłkach podejmowanych przez Narody Zjednoczone i inne kompetentne organizacje międzynarodowe oraz pozarządowe, współpracujące z Narodami Zjednoczonymi, dla udzielenia ochrony i pomocy takiemu dziecku oraz odnalezienia jego rodziców lub innych członków rodziny dziecka uchodźcy w celu uzyskania informacji niezbędnych do ponownego połączenia go z rodziną. W przypadkach gdy nie można odnaleźć rodziców ani innych członków rodziny, dziecko zostanie otoczone taką samą opieką, jak dziecko pozbawione stale bądź czasowo swojego otoczenia rodzinnego z jakichkolwiek przyczyn, zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji.

Art. 23.

1. Państwa-Strony uznają, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa.

2. Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i będą sprzyjały oraz zapewniały, stosownie do dostępnych środków, rozszerzanie pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Pomoc taka będzie udzielana na wniosek tych osób i będzie stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji rodziców lub innych osób, które się nim opiekują.

3. Uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, pomoc, o której mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu, będzie udzielana bezpłatnie tam, gdzie jest to możliwe, z uwzględnieniem zasobów finansowych rodziców bądź innych osób opiekujących się dzieckiem, i ma zapewnić, aby niepełnosprawne dziecko posiadało skuteczny dostęp do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych, realizowany w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego.

4. Państwa-Strony będą sprzyjać, w duchu współpracy międzynarodowej, wymianie odpowiednich informacji w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz leczenia medycznego, psychologicznego i funkcjonalnego dzieci niepełnosprawnych, w tym rozpowszechnianiu i umożliwianiu dostępu do informacji dotyczących metod rehabilitacji oraz kształcenia i przygotowania zawodowego, w celu umożliwienia Państwom-Stronom poprawy ich możliwości i kwalifikacji oraz w celu wzbogacenia ich doświadczeń w tych dziedzinach. W związku z tym potrzeby krajów rozwijających się będą uwzględniane w sposób szczególny.

Art. 24.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej. Państwa-Strony będą dążyły do zapewnienia, aby żadne dziecko nie było pozbawione prawa dostępu do tego rodzaju opieki zdrowotnej.

2. Państwa-Strony będą dążyły do pełnej realizacji tego prawa, a w szczególności podejmą niezbędne kroki w celu:

- a) zmniejszenia śmiertelności wśród noworodków i dzieci;
- b) zapewnienia udzielania koniecznej pomocy oraz opieki zdrowotnej wszystkim dzieciom, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju podstawowej opieki zdrowotnej;
- c) zwalczania chorób i niedożywienia, w tym – w ramach podstawowej opieki zdrowotnej – przez wykorzystanie między innymi łatwo

dostępnych technik oraz przez dostarczanie odpowiednich pożywnych produktów żywnościowych i wody pitnej, z uwzględnieniem niebezpieczeństwa oraz ryzyka zanieczyszczenia środowiska naturalnego;

- d) zapewnienia matkom właściwej opieki zdrowotnej w okresie przed i po urodzeniu dziecka;
- e) zapewnienia, aby wszystkie grupy społeczne, w szczególności rodzice oraz dzieci, były informowane i posiadały dostęp do oświaty oraz otrzymywały wsparcie w korzystaniu z podstawowej wiedzy w zakresie zdrowia dziecka i karmienia, korzyści z karmienia piersią, higieny i warunków zdrowotnych otoczenia, a także zapobiegania wypadkom;
- f) rozwoju profilaktycznej opieki zdrowotnej, poradnictwa dla rodziców oraz wychowania i usług w zakresie planowania rodziny.

3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe i skuteczne kroki na rzecz zniesienia tradycyjnych praktyk przynoszących szkodę zdrowiu dziecka.

4. Państwa-Strony zobowiązują się działać na rzecz sprzyjania i zachęcania do rozwoju współpracy międzynarodowej w celu stopniowego osiągania pełnej realizacji praw uznanych w niniejszym artykule. W związku z tym szczególna uwaga będzie zwrócona na potrzeby krajów rozwijających się.

Art. 25.

Państwa-Strony uznają prawo dziecka, umieszczonego przez kompetentne władze w zakładzie w celach opieki, ochrony bądź leczenia w zakresie zdrowia fizycznego lub psychicznego, do okresowego przeglądu leczenia dziecka i wszelkich innych okoliczności odnoszących się do jego umieszczenia w zakładzie.

Art. 26.

1. Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych, oraz będą podejmowały niezbędne kroki osiągnięcia pełnej realizacji tego prawa zgodnie z ich prawem wewnętrznym.

2. Tam gdzie jest to możliwe, powyższe świadczenia powinny być zabezpieczone z uwzględnieniem zasobów i warunków życia dziecka oraz osób odpowiedzialnych za jego utrzymanie, jak również wszelkich innych okoliczności, odnoszących się do stosowania realizacji świadczeń wnioskowanych przez dziecko lub w jego imieniu.

Art. 27.

1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu.

2. Rodzice (rodzic) lub inne osoby odpowiedzialne za dziecko ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie, w ramach swych możliwości, także finansowych, warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka.

3. Państwa-Strony, zgodnie z warunkami krajowymi oraz odpowiednio do swych środków, będą podejmowały właściwe kroki dla wspomagania rodziców lub innych osób odpowiedzialnych za dziecko w realizacji tego prawa oraz będą udzielały, w razie potrzeby, pomocy materialnej oraz innych programów pomocy, szczególnie w zakresie żywności, odzieży i mieszkań.

4. Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia łożenia na utrzymanie dziecka ze strony rodziców lub innych osób ponoszących odpowiedzialność finansową za dziecko, zarówno na terenie Państwa-Strony, jak i za granicą. W szczególnych wypadkach, gdy osoba ponosząca odpowiedzialność finansową za dziecko mieszka w państwie innym niż dziecko, Państwa-Strony będą dążyły do przystąpienia do umów międzynarodowych lub do zawarcia takich umów, jak również do zawierania odpowiednich porozumień.

Art. 28.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do nauki i w celu stopniowego realizowania tego prawa na zasadzie równych szans, w szczególności:

- a) uczynią nauczanie podstawowe obowiązkowym i bezpłatnym dla wszystkich;
- b) będą popierać rozwój różnorodnych form szkolnictwa średniego, zarówno ogólnokształcącego, jak i zawodowego, uczynią je dostępnymi dla każdego dziecka oraz podejmą odpowiednie kroki, takie jak wprowadzenie bezpłatnego nauczania oraz udzielanie w razie potrzeby pomocy finansowej;
- c) za pomocą wszelkich właściwych środków uczynią szkolnictwo wyższe dostępnym dla wszystkich na zasadzie zdolności;
- d) udostępnią wszystkim dzieciom informacje i poradnictwo szkolne i zawodowe;
- e) podejmą kroki na rzecz zapewnienia regularnego uczęszczania do szkół oraz zmniejszenie wskaźnika porzucania nauki.

2. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe środki zapewniające, aby dyscyplina szkolna była stosowana w sposób zgodny z ludzką godnością dziecka i niniejszą Konwencją.

3. Państwa-Strony będą popierały i rozwijały międzynarodową współpracę w dziedzinie oświaty, w szczególności w celu przyczyniania się do zlikwidowania ignorancji i analfabetyzmu na świecie oraz ułatwienia dostępu do wiedzy naukowo-technicznej i nowoczesnych metod nauczania. W tym zakresie należy w szczególności uwzględnić potrzeby krajów rozwijających się.

Art. 29.

1. Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na:
  - a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka;
  - b) rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód oraz dla zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych;
  - c) rozwijanie w dziecku szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka dziecko, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i dla innych kultur;
  - d) przygotowanie dziecka do odpowiedzialnego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia;
  - e) rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego.
2. Żadne postanowienie niniejszego artykułu lub artykułu 28 nie może być interpretowane w sposób naruszający wolność osób fizycznych lub ciał zbiorowych do zakładania i prowadzenia instytucji oświatowych, z zastrzeżeniem przestrzegania zasad wyrażonych w ustępie 1 niniejszego artykułu oraz wymogów, aby kształcenie w tego typu instytucjach odpowiadało minimalnym standardom, które określi dane państwo.

Art. 30.

W tych państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe bądź osoby pochodzenia rdzennego, dziecku należącemu do takiej mniejszości lub dziecku pochodzenia rdzennego nie można odmówić prawa do posiadania i korzystania z własnej kultury, do wyznawania i praktykowania swojej religii lub do używania własnego języka, łącznie z innymi członkami jego grupy.

Art. 31.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka, oraz do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym.
2. Państwa-Strony będą przestrzegały oraz popierały prawo dziecka do wszechstronnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym oraz będą sprzyjały tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej oraz w zakresie wykorzystania czasu wolnego.

Art. 32.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym, przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna lub też może kolidować z kształceniem dziecka, bądź może być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego lub społecznego.

2. Państwa-Strony będą podejmowały kroki ustawodawcze, administracyjne, socjalne oraz środki w dziedzinie oświaty dla zapewnienia realizacji postanowień niniejszego artykułu. W tym celu, mając na uwadze odnośne postanowienia innych dokumentów międzynarodowych, Państwa-Strony w szczególności:

- a) ustanowią minimalny poziom lub poziomy wiekowe dla ubiegania się o podjęcie pracy;
- b) ustanowią właściwe przepisy odnośnie do wymiaru czasowego oraz warunków zatrudnienia;
- c) ustanowią odpowiednie kary lub inne sankcje dla zapewnienia skutecznego stosowania niniejszego artykułu.

Art. 33.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie odpowiednie kroki, w tym środki ustawodawcze, administracyjne, socjalne oraz środki w dziedzinie oświaty, w celu zapewnienia ochrony dzieci przed nielegalnym używaniem środków narkotycznych i substancji psychotropowych, zgodnie z ich zdefiniowaniem w odpowiednich umowach międzynarodowych, oraz w celu zapobiegania wykorzystywaniu dzieci do nielegalnej produkcji tego typu substancji i handlu nimi.

Art. 34.

Państwa-Strony zobowiązują się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych. Dla osiągnięcia tych celów Państwa-Strony podejmą w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania:

- a) nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych;
- b) wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych;
- c) wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.

Art. 35.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania uprowadzeniom,

sprzedaży bądź handlowi dziećmi, dokonywanych dla jakichkolwiek celów i w jakiegokolwiek formie.

Art. 36.

Państwa-Strony będą bronić dziecko przed wszelkimi innymi formami wyzysku, w jakimkolwiek aspekcie naruszającym dobro dziecka.

Art. 37.

Państwa-Strony zapewnią, aby:

- a) żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu. Ani kara śmierci, ani kara dożywotniego więzienia bez możliwości wcześniejszego zwolnienia nie może zostać orzeczona wobec osoby w wieku poniżej osiemnastu lat za popełnione przez nią przestępstwa;
- b) żadne dziecko nie zostało pozbawione wolności w sposób bezprawny lub arbitralny. Aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka powinno być zgodne z prawem i może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas;
- c) każde dziecko pozbawione wolności było traktowane humanitarnie i z poszanowaniem wrodzonej godności jednostki ludzkiej, w sposób uwzględniający potrzeby osoby w danym wieku. W szczególności każde dziecko pozbawione wolności zostanie odseparowane od osób dorosłych, jeśli tylko rozwiązanie odwrotnie nie będzie uznane za zgodne z najwyższym dobrem dziecka, oraz będzie miało prawo utrzymywać kontakty ze swoją rodziną poprzez korespondencję i wizyty, z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych;
- d) każde dziecko pozbawione wolności miało prawo do uzyskania niezwłocznego dostępu do prawnej lub innej odpowiedniej pomocy, jak również prawo do kwestionowania legalności pozbawienia go wolności przed sądem lub inną kompetentną, niezawisłą i bezstronną władzą oraz domagania się uzyskania szybkiej decyzji w tej sprawie.

Art. 38.

1. Państwa-Strony zobowiązują się respektować i nakazać respektowanie norm międzynarodowego prawa humanitarnego mających zastosowanie do nich w przypadku konfliktu zbrojnego i odnoszących się do dzieci.

2. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe kroki dla zapewnienia, aby osoby, które nie osiągnęły wieku piętnastu lat, nie brały bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych.

3. Państwa-Strony będą powstrzymywały się przed rekrutowaniem do swoich sił zbrojnych jakiegokolwiek osoby, która nie osiągnęła wieku piętnastu lat. Przeprowadzając rekrutację spośród osób, które osiągnęły wiek piętnastu lat,

lecz nie osiągnęły jeszcze osiemnastu lat, Państwa-Strony będą starały się brać pod uwagę w pierwszej kolejności osoby starsze wiekiem.

4. Zgodnie ze swoimi zobowiązaniami, wynikającymi z międzynarodowego prawa humanitarnego do ochrony ludności cywilnej w konfliktach zbrojnych, Państwa-Strony będą stosowały wszelkie możliwe do realizacji środki dla zapewnienia ochrony i opieki nad dziećmi dotkniętymi przez konflikt zbrojny.

Art. 39.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiegokolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiegokolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka.

Art. 40.

1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka podejrzanego, oskarżonego bądź uznanego winnym pogwałcenia prawa karnego do traktowania w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości dziecka, które umacnia w nim poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób oraz uwzględnia wiek dziecka i celowość sprzyjania jego reintegracji dla podjęcia przez nie konstruktywnej roli w społeczeństwie.

2. W tym celu, a także uwzględniając odpowiednie postanowienia dokumentów międzynarodowych, Państwa-Strony zapewnią w szczególności:

- a) aby żadne dziecko nie było podejrzane, oskarżane bądź uznawane winnym pogwałcenia prawa karnego poprzez działanie lub zaniechanie, które nie było zabronione przez prawo wewnętrzne bądź międzynarodowe w momencie jego dokonania;
- b) każdemu dziecku, które podejrzewa się, oskarża lub uznaje winnym pogwałcenia prawa karnego, przynajmniej następujące gwarancje:
  - i) przyznanie domniemania niewinności do chwili udowodnienia winy zgodnie z prawem;
  - ii) niezwłoczne bezpośrednie poinformowanie go o stawianych mu zarzutach lub, w odpowiednich przypadkach, za pośrednictwem jego rodziców albo opiekuna prawnego oraz zapewnieniu prawnej lub innej pomocy w przygotowaniu i prezentowaniu jego obrony;
  - iii) rozpatrzenie sprawy bez zwłoki i przez niezawisłą i bezstronną władzę bądź organ sądowy w uczciwym procesie, przeprowadzonym zgodnie z prawem, zabezpieczeniem prawnej lub

innej właściwej pomocy oraz w obecności jego rodziców lub opiekunów prawnych, jeśli tylko nie będzie to uważane za niezgodne z najwyższym interesem dziecka z uwagi na jego wiek lub sytuację;

- iv) niestosowanie przymusu do składania zeznań lub przyznania się do winy; przesłuchiwanie świadków ze strony przeciwnej i równoprawne uczestniczenie w przesłuchiowaniu świadków w jego imieniu;
- v) w przypadku uznania winnym pogwałcenia prawa karnego, posiadanie prawa odwołania się od tego orzeczenia oraz innych związanych z nim środków do wyższej, kompetentnej, niezawisłej i bezstronnej władzy lub organu sądowego, zgodnie z prawem;
- vi) zapewnienie bezpłatnej pomocy tłumacza, jeśli dziecko nie rozumie bądź nie mówi w danym języku;
- vii) pełne poszanowanie spraw z zakresu życia osobistego we wszystkich etapach procesowych.

3. Państwa-Strony będą sprzyjały tworzeniu praw, procedur organów oraz instytucji odnoszących się specjalnie do dzieci podejrzanych, oskarżonych bądź uznawanych winnymi pogwałcenia prawa karnego, a w szczególności:

- a) ustanowieniu minimalnej granicy wieku, poniżej której dzieci będą posiadały domniemanie niezdolności do naruszenia prawa karnego;
- b) w przypadku gdy jest to właściwe i celowe, stosowaniu innych środków postępowania z takimi dziećmi, bez uciekania się do postępowania sądowego, pod warunkiem pełnego poszanowania praw człowieka i gwarancji prawnych.

4. Różnorodność przedsięwzięć, takich jak opieka, poradnictwo, nadzór, probacja, umieszczenie w rodzinie zastępczej, programy edukacyjne i szkolenia zawodowego, oraz inne rozwiązania alternatywne do opieki instytucjonalnej będą dostępne dla zapewnienia właściwego postępowania z dziećmi, w sposób właściwy dla ich dobra, a także proporcjonalny zarówno w stosunku do okoliczności, jak i do popełnionego wykroczenia.

Art. 41.

Niniejsza Konwencja w żaden sposób nie narusza postanowień, które w większym stopniu sprzyjają realizacji praw dziecka i które mogą być zawarte w:

- a) prawie Państwa-Strony; lub
- b) prawie międzynarodowym obowiązującym to Państwo.

CZEŚĆ II

Art. 42.

Państwa-Strony zobowiązują się do szerzenia informacji o zasadach i postanowieniach niniejszej Konwencji zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci, wykorzystując do tego celu będące w ich dyspozycji środki.

Art. 43.

1. W celu badania postępów dokonywanych przez Państwa-Strony w realizacji zobowiązań przewidzianych w niniejszej Konwencji ustanawia się Komitet Praw Dziecka, który będzie wykonywał wskazane niżej funkcje.

2. Komitet będzie składał się z osiemnastu ekspertów, reprezentujących wysoki poziom moralny i posiadających uznane kompetencje w dziedzinie, której dotyczy niniejsza Konwencja. Członkowie Komitetu będą wybierani przez Państwa-Strony spośród ich obywateli i będą występować osobiście, z uwzględnieniem sprawiedliwego podziału geograficznego oraz zasadniczych systemów prawnych.

3. Członkowie Komitetu będą wybierani w tajnym głosowaniu z listy osób wyznaczonych przez Państwa-Strony. Każde Państwo może wyznaczyć jedną osobę spośród swoich obywateli.

4. Wstępne wybory do Komitetu odbędą się nie później niż po upływie sześciu miesięcy od daty wejścia w życie niniejszej Konwencji, a następnie co dwa lata. Co najmniej na cztery miesiące przed terminem każdego wyborów Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych wystosuje list do Państw-Stron, prosząc je o podanie nazwisk wyznaczonych przez nie osób w ciągu dwóch miesięcy. Sekretarz Generalny przygotowuje następnie listę wszystkich osób w ten sposób wyznaczonych, ułożoną w porządku alfabetycznym, ze wskazaniem państwa, przez które zostali wyznaczeni, i przedłoży ją Państwom-Strom niniejszej Konwencji.

5. Wybory będą się odbywały na spotkaniach Państw-Stron, zwołanych przez Sekretarza Generalnego w siedzibie Narodów Zjednoczonych. Na tych spotkaniach, na których quorum będzie stanowiło dwie trzecie Państw-Stron, osoby, które otrzymają największą liczbę głosów oraz absolutną większość głosów obecnych i biorących udział w głosowaniu przedstawiciele Państw-Stron, zostaną wybrane na członków Komitetu.

6. Członkowie Komitetu wybierani będą na okres czterech lat. Będą oni mogli zostać wybrani ponownie, jeśli znów zostaną wyznaczeni. Kadencja pięciu spośród członków wybranych w pierwszych wyborach wygaśnie po upływie dwóch lat; niezwłocznie po pierwszych wyborach nazwiska owych pięciu członków zostaną wybrane drogą losowania przez przewodniczącego spotkania.

7. W przypadku śmierci członka Komitetu, jego rezygnacji lub jego oświadczenia, że z jakiegokolwiek innego powodu nie może wypełniać obo-

wiązków członka Komitetu, Państwo-Strona, które wyznaczyło danego członka, wyznaczy za zgodą Komitetu innego eksperta spośród swoich obywateli na okres pozostały do końca kadencji.

8. Komitet ustanowi swoje własne zasady procedury.

9. Komitet wybiera swych funkcjonariuszy na okres dwóch lat.

10. Posiedzenia Komitetu będą odbywały się zwykle w siedzibie Narodów Zjednoczonych lub w innym dogodnym miejscu określonym przez Komitet. Komitet będzie odbywał posiedzenia zasadniczo corocznie. Czas trwania posiedzeń Komitetu będzie określony oraz poddawany weryfikacji, gdy zajdzie taka potrzeba, na spotkaniu Państw-Stron niniejszej Konwencji, za zgodą Zgromadzenia Ogólnego.

11. Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych zapewni niezbędny personel oraz warunki do skutecznego wypełniania przez Komitet funkcji nałożonych przez niniejszą Konwencję.

12. Za zgodą Zgromadzenia Ogólnego członkowie Komitetu utworzonego na mocy niniejszej Konwencji otrzymywać będą honoraria z funduszy Narodów Zjednoczonych na okres i na warunkach określanych przez Zgromadzenie.

Art. 44.

1. Państwa-Strony zobowiązują się do przedkładania Komitetowi za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych sprawozdań odnośnie do środków stosowanych przez nie do realizacji praw zawartych w Konwencji oraz postępów w korzystaniu z tych praw:

- a) w ciągu dwóch lat po wejściu w życie Konwencji dla danego państwa;
- b) następnie co pięć lat.

2. Sprawozdania przedkładane na mocy niniejszego artykułu wskazywać będą na czynniki oraz na ewentualne trudności wpływające na stopień wypełnienia zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji. Sprawozdania będą zawierały także odpowiednie informacje zapewniające Komitetowi pełną wiedzę na temat wprowadzenia w życie postanowień Konwencji w danym kraju.

3. Państwo-Strona, które przedłożyło Komitetowi wszechstronne sprawozdanie pierwotne, nie musi już w swoich następnych sprawozdaniach, przedkładanych zgodnie z ustępem 1 pkt b), powtarzać podstawowych informacji, które podane były uprzednio.

4. Komitet może zażądać od Państw-Stron dalszych informacji odnoszących się do wprowadzenia w życie Konwencji.

5. Komitet będzie przedkładał Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych za pośrednictwem Rady Gospodarczo-Społecznej, co dwa lata, sprawozdania ze swojej działalności.

6. Państwa-Strony będą szeroko udostępniały opinii publicznej swych krajów te sprawozdania.

Art. 45.

Dla ułatwienia skutecznego wprowadzenia w życie niniejszej Konwencji oraz stworzenia korzystnych warunków do współpracy międzynarodowej w dziedzinie, której ona dotyczy:

- a) agencje wyspecjalizowane, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci oraz inne organy Narodów Zjednoczonych będą uprawnione do uczestniczenia poprzez swoich przedstawicieli przy omawianiu wprowadzania w życie tych postanowień niniejszej Konwencji, które wchodzi w zakres ich kompetencji. Komitet może poprosić agencje wyspecjalizowane, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci i inne kompetentne organy, jeśli uzna to za stosowne, o udzielenie specjalistycznych porad odnośnie do wprowadzania w życie Konwencji w kwestiach wchodzących w zakres ich kompetencji. Komitet może poprosić agencje wyspecjalizowane, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci i inne organy Narodów Zjednoczonych o przedłożenie sprawozdań dotyczących wprowadzenia w życie Konwencji w tych dziedzinach, które wchodzi w zakres ich działalności;
- b) Komitet będzie przekazywał, jeśli uzna to za stosowne, agencjom wyspecjalizowanym, Funduszowi Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci i innym właściwym organom wszelkie sprawozdania Państw-Stron, zawierające prośbę lub wskazujące na potrzebę w zakresie doradztwa technicznego bądź pomocy, łącznie z ewentualnymi uwagami i sugestiami Komitetu odnośnie do owych prośb lub wskazań;
- c) Komitet może zalecić Zgromadzeniu Ogólnemu zwrócić się do Sekretarza Generalnego o zainicjowanie w jego imieniu badań konkretnych problemów odnoszących się do praw dziecka;
- d) Komitet może czynić sugestie i ogólne zalecenia w oparciu o otrzymane informacje, zgodnie z artykułem 44 i 45 niniejszej Konwencji. Sugestie te i ogólne zalecenia będą przekazywane zainteresowanemu Państwu-Stronie i podawane do wiadomości Zgromadzenia Ogólnego, łącznie z ewentualnymi uwagami Państw-Stron.

(...)

PROTOKÓŁ FAKULTATYWNY DO KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA W SPRAWIE ANGAŻOWANIA DZIECI W KONFLIKTY ZBROJNE*

z dnia 25 maja 2000 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszego Protokołu,

zachęczone ogromnym poparciem dla Konwencji o prawach dziecka, wskazującym na istnienie powszechnego zaangażowania w promowanie i ochronę praw dziecka,

przyznając, że prawa dziecka wymagają szczególnej ochrony, a także wzywając do ciągłej poprawy sytuacji dzieci bez żadnego zróżnicowania między nimi, jak również do ich rozwoju i edukacji w warunkach pokoju i bezpieczeństwa;

zaniepokojone szkodliwym, szerokim oddziaływaniem konfliktów zbrojnych na dzieci, a także długoterminowymi konsekwencjami tego oddziaływania dla trwałego pokoju, bezpieczeństwa i rozwoju,

potępiając celowanie do dzieci w sytuacjach konfliktów zbrojnych, jak również bezpośrednich ataków na obiekty chronione prawem międzynarodowym, w tym miejsca, gdzie z reguły znajduje się znaczna liczba dzieci, takie jak szkoły i szpitale,

mając na uwadze przyjęcie statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, a w szczególności uwzględnienie w nim jako zbrodni wojennej poboru lub werbowania dzieci poniżej 15. roku życia lub wykorzystywania ich do aktywnego uczestnictwa w działaniach zbrojnych zarówno w międzynarodowych, jak i niemiędzynarodowych konfliktach zbrojnych,

uważając w związku z powyższym, że w celu dalszej poprawy realizacji praw uznanych w Konwencji o prawach dziecka należy w większym stopniu chronić dzieci przed angażowaniem w konflikty zbrojne,

mając na uwadze, iż artykuł 1 Konwencji o prawach dziecka określa, że dla celów Konwencji termin „dziecko” oznacza każdego człowieka w wieku poni-

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 25 maja 2000 roku.

Data wejścia w życie: 12 lutego 2002 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 14 lutego 2005 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 7 maja 2005 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2007 roku, Nr 91, poz. 608.

żej 18 lat, chyba że na mocy prawa stosującego się do danego dziecka osiąga ono dorosłość wcześniej,

żywiąc przekonanie, że Protokół fakultatywny do Konwencji podnoszący granicę wieku możliwej rekrutacji osób do sił zbrojnych oraz ich uczestnictwa w działaniach zbrojnych efektywnie przyczyni się do wdrożenia zasady, że we wszelkich działaniach dotyczących dzieci podstawowym celem musi być najlepiej pojęty interes dziecka,

mając na uwadze, że dwudziesta szósta międzynarodowa konferencja Czerwonego Krzyża oraz Czerwonego Półksiężyca w grudniu 1995 r. zaleciła między innymi, aby strony konfliktu podejmowały wszelkie możliwe środki w celu zapewnienia, by dzieci poniżej 18. roku życia nie brały udziału w działaniach zbrojnych,

z zadowoleniem przyjmując jednogłośnie przyjęcie przez Międzynarodową Organizację Pracy w czerwcu 1999 r. Konwencji nr 182 w sprawie zakazu i natchmiastowego działania w celu eliminacji najgorszych form pracy dzieci zakazującej między innymi prowadzenia przymusowej lub obowiązkowej rekrutacji dzieci w celu udziału w konfliktach zbrojnych,

potępiając z największym niepokojem rekrutację, szkolenie i wykorzystywanie dzieci do działań zbrojnych w ramach granic państw jak i, w skali między-państwowej, przez grupy zbrojne inne, niż państwowe siły zbrojne, a także uznając odpowiedzialność prowadzących taką rekrutację i szkolenie oraz wykorzystujących dzieci w tym zakresie,

przypominając, że każda ze stron konfliktu zbrojnego ma obowiązek przestrzegania postanowień międzynarodowego prawa humanitarnego,

podkreślając, że niniejszy Protokół nie narusza celów ani postanowień zawartych w Karcie Organizacji Narodów Zjednoczonych, w tym jej artykułu 51, ani też stosownych norm prawa humanitarnego,

pamiętając, że do pełnej ochrony dzieci nieodzowne są warunki pokoju i bezpieczeństwa opartego o pełne poszanowanie celów i zasad zawartych w Karcie oraz o przestrzeganie stosownych instrumentów w zakresie praw człowieka, w szczególności podczas konfliktów zbrojnych i okupacji przez obce państwo,

uznając szczególne potrzeby dzieci szczególnie narażonych na rekrutację oraz wykorzystywanie w działaniach zbrojnych w sprzeczności z niniejszym Protokołem z powodu ich statusu ekonomicznego, społecznego lub płci,

pamiętając o konieczności brania pod uwagę podstawowych przyczyn ekonomicznych, społecznych i politycznych angażowania dzieci w konflikty zbrojne,

przekonani o konieczności wzmocnienia współpracy międzynarodowej w zakresie realizacji niniejszego Protokołu, jak również rehabilitacji fizycz-

nej i psychospołecznej oraz społecznej reintegracji dzieci – ofiar konfliktów zbrojnych,

zachęcając do uczestnictwa społeczeństwa, a w szczególności dzieci i dzieci – ofiar, w rozpowszechnianiu informacji oraz programach szkoleniowych dotyczących realizacji niniejszego Protokołu,

uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Państwa-Strony niniejszego Protokołu podejmą wszelkie możliwe środki dla zapewnienia, aby członkowie ich sił zbrojnych, którzy nie osiągnęli 18. roku życia, nie brali bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych.

Art. 2.

Państwa-Strony niniejszego Protokołu zapewnią, by osoby, które nie osiągnęły 18. roku życia, nie były objęte obowiązkowym poborem do ich sił zbrojnych.

Art. 3.

1. Państwa-Strony podniosą granicę minimalnego wieku ochotniczego wstępowania osób do ich narodowych sił zbrojnych z granicy określonej artykułem 38 ust. 3 Konwencji o prawach dziecka, uwzględniając zasady zawarte w tymże artykule oraz uznając, że w świetle Konwencji osoby poniżej 18. roku życia uprawnione są do szczególnej ochrony.

2. Każde z Państw-Stron złoży podczas ratyfikacji niniejszego Protokołu lub przystąpienia do niego wiążącą deklarację określającą minimalny dopuszczalny wiek ochotniczego wstępowania do swoich narodowych sił zbrojnych, wraz z opisem zabezpieczeń przyjętych w celu zapewnienia, że rekrutacja taka nie będzie prowadzona siłą ani pod przymusem.

3. Państwa-Strony dopuszczające ochotnicze wstępowanie do swoich narodowych sił zbrojnych osób poniżej 18. roku życia utrzymają zabezpieczenia mające – jako minimum – zapewnić, że:

- a) wstąpienie takie jest rzeczywiście dobrowolne;
- b) wstąpienie takie odbywa się za świadomą zgodą rodziców lub opiekunów prawnych osoby wstępującej;
- c) osoby takie są w pełni poinformowane o obowiązkach związanych z taką służbą wojskową;
- d) osoby takie przed ich przyjęciem do narodowych sił zbrojnych przedstawiły wiarygodną metrykę urodzenia.

4. Każde z Państw-Stron może w dowolnym czasie złożyć deklarację informującą o dodatkowych środkach w celu pełniejszej ochrony praw dziecka, o której mowa w tym artykule, w drodze powiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, który poin-

formuje wszystkie Państwa-Strony o tym fakcie. Powiadomienie takie wchodzi w życie w dniu jego otrzymania przez Sekretarza Generalnego.

5. Wymóg podniesienia wieku, o którym mowa w ust. 1 niniejszego artykułu, nie dotyczy szkół prowadzonych przez lub pod kontrolą sił zbrojnych Państw-Stron zgodnie z artykułami 28 29 Konwencji o prawach dziecka.

Art. 4.

1. Grupy zbrojne inne niż siły zbrojne danego państwa nie powinny w żadnych okolicznościach prowadzić naboru lub wykorzystywać w działaniach zbrojnych osób poniżej 18. roku życia.

2. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe środki, aby zapobiec takiemu naborowi oraz wykorzystywaniu, w tym przyjmą środki prawne konieczne do zakazania i karania takich praktyk.

3. Stosowanie niniejszego artykułu tego Protokołu nie będzie mieć wpływu na status prawny żadnej ze stron konfliktu zbrojnego.

Art. 5.

Żaden element niniejszego Protokołu nie będzie interpretowany jako wykluczający postanowienia prawa Państwa-Strony lub instrumenty międzynarodowe i międzynarodowego prawa humanitarnego, mające na celu pełniejszą realizację praw dziecka.

Art. 6.

1. Każde z Państw-Stron podejmie wszelkie konieczne środki prawne, administracyjne i inne mające na celu efektywną realizację i egzekwowanie postanowień niniejszego Protokołu na obszarze objętym swoją jurysdykcją.

2. Państwa-Strony zobowiązują się szeroko upowszechniać i promować zasady i postanowienia niniejszego Protokołu za pomocą odpowiednich środków, zarówno wśród dorosłych, jak i wśród dzieci.

3. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe środki w celu zapewnienia demobilizacji lub innego zwolnienia ze służby osób podlegających ich jurysdykcji wcielonych lub wykorzystywanych w działaniach zbrojnych niezgodnie z niniejszym Protokołem. Państwa-Strony tam, gdzie to konieczne, udzielą takim osobom wszelkiej właściwej pomocy w odzyskaniu zdrowia fizycznego oraz psychicznego, a także społecznej reintegracji.

Art. 7.

1. Państwa-Strony będą współpracować ze sobą we wdrażaniu niniejszego Protokołu, w tym w zapobieganiu wszelkim działaniom niezgodnym z niniejszym Protokołem oraz w rehabilitacji i społecznej reintegracji osób – ofiar czynów sprzecznych z niniejszym protokołem, między innymi poprzez współpracę techniczną i pomoc finansową. Taka pomoc i współpraca podejmowa-

ne będą w porozumieniu z odpowiednimi Państwami-Stronami oraz właściwymi organizacjami międzynarodowymi.

2. Państwa-Strony mające takie możliwości udziela takiej pomocy poprzez istniejące programy wielostronne, dwustronne i inne lub, między innymi, poprzez dobrowolny fundusz utworzony zgodnie z zasadami Zgromadzenia Ogólnego ONZ.

Art. 8.

1. Każde Państwo-Strona złoży, w ciągu dwóch lat od wejścia w życie w tym państwie niniejszego Protokołu, raport do Komitetu Praw Dziecka przedstawiający wyczerpujące informacje na temat środków, jakie państwo to podjęło w celu wdrożenia postanowień niniejszego Protokołu, w tym na temat środków podjętych w celu urzeczywistnienia postanowień w zakresie uczestnictwa i rekrutacji.

2. Po przedstawieniu takiego wyczerpującego raportu każde z Państw-Stron w raportach składanych Komitetowi Praw Dziecka zgodnie z artykułem 44 Konwencji będzie umieszczać wszelkie dalsze informacje dotyczące wdrażania niniejszego Protokołu. Inne Państwa-Strony niniejszego Protokołu będą składać raport co pięć lat.

3. Komitet Praw Dziecka może zażądać od Państw-Stron dalszych informacji odnoszących się do implementacji niniejszego Protokołu.

Art. 9.

1. Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla wszystkich państw będących Stronami Konwencji lub państw, które ją podpisały.

2. Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji i jest otwarty do przystąpienia dla wszystkich państw. Dokumenty ratyfikacji lub przystąpienia zostaną złożone u Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

3. Sekretarz Generalny, działając jako depozytariusz Konwencji oraz Protokołu, poinformuje wszystkie Państwa-Strony Konwencji oraz państwa, które podpisały Konwencję, o każdej deklaracji, zgodnie z artykułem 13.

Art. 10.

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dziesiątego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia.

2. Dla każdego państwa ratyfikującego niniejszy Protokół lub przystępującego do niego po jego wejściu w życie niniejszy Protokół wejdzie w życie po upływie miesiąca od daty złożenia dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia przez to państwo.

Art. 11.

1. Każde z Państw-Stron może wypowiedzieć niniejszy Protokół w dowolnej chwili w drodze pisemnej notyfikacji złożonej na ręce Sekretarza General-

nego Organizacji Narodów Zjednoczonych, który poinformuje o tym fakcie pozostałe Państwa-Strony Konwencji, jak również wszystkie państwa, które podpisały Konwencję. Wypowiedzenie wejdzie w życie po upływie jednego roku od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego. Jeżeli jednak w momencie upływu tego rocznego okresu wypowiedzające Państwo-Strona zaangażowane będzie w konflikt zbrojny, to wypowiedzenie nie wejdzie w życie przed zakończeniem tego konfliktu.

2. Wypowiedzenie takie nie zwalnia Państwa-Strony z wynikających z niniejszego Protokołu obowiązków w zakresie wszelkich przestępstw, które miały miejsce przed terminem wejścia w życie wypowiedzenia. Wypowiedzenie takie w żaden sposób nie będzie mieć wpływu na dalsze rozpatrywanie jakichkolwiek spraw znajdujących się w trakcie rozpatrywania przez Komitet przed terminem wejścia w życie wypowiedzenia.

Art. 12.

1. Każde z Państw-Stron może zaproponować poprawkę i wnieść ją do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Sekretarz Generalny zakomunikuje następnie o zaproponowanej poprawce Państwom-Stronom, łącznie z wnioskiem o wskazanie, czy są one za zwołaniem konferencji Państw-Stron mającej na celu rozważenie i przeprowadzenie głosowania nad tą propozycją. W przypadku gdy w ciągu czterech miesięcy od daty takiego powiadomienia co najmniej jedna trzecia Państw-Stron wypowie się za zwołaniem takiej konferencji Sekretarz Generalny zwoła taką konferencję pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Każda poprawka przyjęta większością głosów Państw-Stron obecnych i biorących udział w głosowaniu podlegać będzie zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Ogólne.

2. Poprawka przyjęta w sposób zgodny z ustępem 1 niniejszego artykułu wejdzie w życie po jej zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych i przyjęciu większością dwóch trzecich Państw-Stron.

3. Po wejściu w życie poprawka będzie miała moc wiążącą dla tych Państw-Stron, które ją przyjęły; pozostałe Państwa-Strony pozostają związane postanowieniami Protokołu oraz wszelkimi wcześniejszymi poprawkami, jeśli zostały one przez te państwa przyjęte.

Art. 13.

1. Niniejszy Protokół, którego teksty sporządzone w językach arabskim, chińskim, angielskim, francuskim, rosyjskim i hiszpańskim są jednakowo autentyczne, zostanie złożony w archiwum Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych prześle uwierzytelnione kopie niniejszego Protokołu wszystkim Państwom-Stronom Konwencji oraz państwom, które podpisały Konwencję.

PROTOKÓŁ FAKULTATYWNY DO KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA W SPRAWIE HANDLU DZIEĆMI, DZIECIĘCEJ PROSTYTUCJI I DZIECIĘCEJ PORNOGRAFII*

z dnia 25 maja 2000 r., Nowy Jork

(Wyciąg)

Państwa-Strony niniejszego Protokołu,

zważywszy, że w celu dalszego osiągnięcia celów Konwencji o prawach dziecka oraz dalszej realizacji jej postanowień, a w szczególności postanowień artykułów 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 36 właściwym byłoby poszerzenie zakresu środków, jakie Państwa-Strony niniejszego Protokołu powinny podejmować w celu zagwarantowania ochrony dzieci przed handlem dziećmi, dziecięcą prostytucją oraz dziecięcą pornografią,

zważywszy, że Konwencja o prawach dziecka uznaje prawo dziecka do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym oraz przed wykonywaniem wszelkiej pracy, która mogłaby być niebezpieczna lub mogłaby stanowić przeszkodę w kształceniu dziecka lub też mogłaby być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego lub społecznego,

poważnie zaniepokojone znaczącym i wciąż rozwijającym się międzynarodowym obrotem dziećmi mającym na celu handel dziećmi, dziecięcą prostytucją i dziecięcą pornografią,

głęboko zaniepokojone szeroko rozpowszechnionym i rozwijającym się zjawiskiem seksturystyki, na które szczególnie narażone są dzieci, gdyż przyczynia się ono w bezpośredni sposób do handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii,

uznając, że wiele szczególnie narażonych grup, w tym dziewczynki, stoi w obliczu większego ryzyka wykorzystywania seksualnego, jak również że dziewczynki stanowią zdecydowaną większość wśród osób wykorzystywanych seksualnie,

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 25 maja 2000 roku.

Data wejścia w życie: 18 stycznia 2000 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 13 lutego 2005 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 4 marca 2005 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2007 roku, Nr 76, poz. 494.

zaniepokojone rosnącą dostępnością dziecięcej pornografii w Internecie i innych rozwijających się technologiach, odwołując się do „Międzynarodowej konferencji w sprawie zwalczania dziecięcej pornografii w Internecie” (Wiedeń, 1999), a w szczególności do jej wniosku końcowego wzywającego do globalnego uznania produkcji, rozpowszechniania, eksportu, transmitowania, importu, celowego posiadania i reklamowania dziecięcej pornografii za przestępstwa kryminalne; podkreślając wagę bliższej współpracy i partnerstwa między rządami a przemysłem internetowym,

żywiąc przekonanie, że eliminacja handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii została by ułatwiona przez przyjęcie podejścia holistycznego, poprzez zwrócenie się na przyczyny, w tym: niedorozwój, ubóstwo, gospodarcze nierówności, niesprawiedliwą strukturę społeczno-gospodarczą, rodziny dysfunkcyjne, brak wykształcenia, migrację z terenów wiejskich do miast, dyskryminację płciową, nieodpowiedzialne zachowania seksualne dorosłych, szkodliwe praktyki wynikające z tradycji, konflikty zbrojne oraz handel dziećmi,

żywiąc przekonanie o potrzebie wysiłków mających na celu zwiększenie świadomości społecznej, tak aby obniżyć popyt na handel dziećmi, dziecięcą prostytucję i dziecięcą pornografię, a także żywiąc przekonanie o znaczeniu wzmocnienia globalnego partnerstwa pomiędzy wszystkimi zainteresowanymi stronami oraz o znaczeniu lepszego egzekwowania prawa na szczeblu krajowym,

mając na uwadze postanowienia międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących ochrony dzieci, w tym „Konwencji Haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego”, „Konwencji Haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzania dzieci za granicę”, „Konwencji o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich”, „Konwencji Haskiej w sprawie jurysdykcji, stosowanego prawa, uznawania i wykonywania prawa oraz współpracy w odniesieniu do odpowiedzialności rodzicielskiej, a także w sprawie środków ochrony dzieci”, „Konwencji nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci”,

zachęczone ogromnym poparciem dla „Konwencji o prawach dziecka”, wskazującym na istnienie powszechnego zaangażowania w promowanie i ochronę praw dziecka,

uznając wagę wdrażania postanowień „Programu działań na rzecz zapobiegania handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii” oraz „Deklaracji” i „Planu działań” przyjętych na światowym kongresie przeciwko komercyjnemu seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, który odbył się w Sztokholmie w dniach 27-31 sierpnia 1996 roku, a także innych odnośnych decyzji i zaleceń właściwych instytucji międzynarodowych,

przywiązując należytą wagą do znaczenia tradycji i wartości kulturowych każdego narodu dla ochrony i harmonijnego rozwoju dziecka, uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Państwa-Strony niniejszego Protokołu wprowadzą zakaz handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, tak jak jest to określone w niniejszym Protokole.

Art. 2.

Dla celów niniejszego Protokołu:

- a) handel dziećmi oznacza jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą;
- b) dziecięca prostytucja oznacza wykorzystywanie dzieci do czynności seksualnych za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek rekompensatą w innej formie;
- c) dziecięca pornografia oznacza jakiegokolwiek pokazywanie, za pomocą dowolnych środków, dziecka uczestniczącego w rzeczywistych lub symulowanych ewidentnie czynnościach seksualnych lub też jakiegokolwiek pokazywanie organów płciowych w celach przede wszystkim seksualnych.

Art. 3.

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Protokołu zapewni, jako minimum, pełne objęcie swoim prawem kryminalnym lub karnym następujących czynności i działań, bez względu na to, czy przestępstwa takie popełnione zostały w tym kraju, czy też za granicą, przez pojedyncze osoby lub w sposób zorganizowany:

- a) w kontekście handlu dziećmi, zgodnego z definicją zawartą w artykule 2:
  - i) oferowanie, dostarczenie lub przyjęcie dziecka w jakikolwiek sposób w celu:
    - a. seksualnego wykorzystywania dziecka;
    - b. przekazania organów dziecka dla zysku;
    - c. angażowania dziecka do pracy przymusowej;
  - ii) nakłanianie w niewłaściwy sposób, jako pośrednik, do udzielenia zgody na adopcję dziecka, z naruszeniem stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących adopcji;
- b) oferowanie, uzyskiwanie, nabycie lub dostarczenie dziecka w celu prostytucji zgodnie z definicją zawartą w artykule 2;

c) produkcja, dystrybucja, rozpowszechnianie, import, eksport, oferowanie, handel lub posiadanie dla wyżej wymienionych celów dziecięcej pornografii, zgodnie z definicją zawartą w artykule 2.

2. Zgodnie z postanowieniami prawa krajowego Państw-Stron niniejszego Protokołu powyższe dotyczy również próby popełnienia któregośkolwiek z wyżej wymienionych czynów, a także współudziału lub udziału w którymkolwiek z tych czynów.

3. Każde z Państw-Stron niniejszego Protokołu wprowadzi karalność tych przestępstw odpowiednimi sankcjami uwzględniającymi ich niezwykle poważny charakter.

4. Zgodnie z postanowieniami prawa krajowego każde z Państw-Stron niniejszego Protokołu wprowadzi, tam gdzie to właściwe, środki dla ustanowienia odpowiedzialności osób prawnych za przestępstwa określone w ustępie pierwszym niniejszego artykułu. Zgodnie z zasadami prawa Państwa-Strony, taka odpowiedzialność osób prawnych może mieć charakter karny, cywilny lub administracyjny.

5. Państwa-Strony podejmą wszelkie stosowne środki prawne i administracyjne, by zapewnić, że wszystkie osoby zaangażowane w adopcję dziecka działają w zgodzie z odnośnymi międzynarodowymi instrumentami prawnymi.

Art. 4.

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Protokołu podejmie środki konieczne do objęcia swoją jurysdykcją przestępstw, o których mowa w artykule 3 ust. 1, w przypadku gdy przestępstwa takie popełnione zostały na jego terytorium lub na pokładzie statku lub samolotu zarejestrowanego w tym Państwie.

2. Każde z Państw-Stron niniejszego Protokołu może podjąć środki konieczne do objęcia swoją jurysdykcją przestępstw, o których mowa w artykule 3 ust. 1, w następujących przypadkach:

- a) gdy domniemany przestępca jest obywatelem tego państwa lub osobą stale zamieszkującą na jego terytorium;
- b) gdy ofiara jest obywatelem tego Państwa.

3. Każde z Państw-Stron niniejszego Protokołu podejmie również środki konieczne do objęcia swoją jurysdykcją wyżej wymienionych przestępstw w sytuacji, gdy domniemany przestępca znajduje się na jego terytorium, a Państwo to nie dokonuje jego ekstradycji do innego Państwa-Strony niniejszego Protokołu z racji faktu, że przestępstwo zostało popełnione przez jednego z jego obywateli.

4. Niniejszy Protokół nie wyklucza jakiegokolwiek jurysdykcji karnej wykonywanej zgodnie z prawem wewnętrznym.

Art. 5.

1. Przestępstwa, o których mowa w artykule 3 ust. 1, zostaną uznane za przestępstwa podlegające ekstradycji we wszelkich umowach o ekstradycji

istniejących pomiędzy Państwami Stronami niniejszego Protokołu, jak również zostaną uznane za przestępstwa podlegające ekstradycji w każdej umowie o ekstradycji, jaka zostanie zawarta pomiędzy takimi Państwami Stronami w przyszłości, zgodnie z warunkami ustanowionymi w tych traktatach.

2. Jeżeli Państwo-Strona niniejszego Protokołu, uzależniająca ekstradycję od istnienia umowy, zostanie poproszone o dokonanie ekstradycji przez inne Państwo-Stronę, z którym nie ma podpisanej umowy o ekstradycji, to może ono uznać niniejszy Protokół za podstawę prawną do dokonania ekstradycji w odniesieniu do takich przestępstw. Ekstradycja będzie uwarunkowana postanowieniami prawa Państwa, do którego wystąpiono z prośbą.

3. Państwa-Strony niezależniące ekstradycji od istnienia umowy uznają takie przestępstwa jako podlegające wzajemnej ekstradycji, z zastrzeżeniem postanowień przewidzianych prawem Państwa, do którego wystąpiono z prośbą.

4. Przestępstwa takie dla celów ekstradycji pomiędzy Państwami Stronami traktowane będą jako popełnione nie tylko w miejscu, w którym zostały popełnione, lecz także na terytorium państw, od których wymaga się ustanowienia jurysdykcji zgodnie z artykułem 4.

5. Jeżeli prośba o ekstradycję dotyczy przestępstwa określonego w artykule 3 ustępie 1 i jeżeli Państwo-Strona, do którego wystąpiono, nie dokona ekstradycji na podstawie narodowości przestępcy, Państwo występujące o ekstradycję podejmie odpowiednie środki w celu przedstawienia sprawy swoim właściwym władzom w celu ścigania sprawcy.

Art. 6.

1. Państwa-Strony udzielą sobie wzajemnie w jak największym stopniu pomocy w prowadzeniu śledztw lub postępowań karnych lub ekstradycyjnych wszczętych w związku z przestępstwami określonymi w artykule 3 ustępie 1, w tym pomocy w zbieraniu pozostających w ich dyspozycji dowodów niezbędnych dla tych postępowań.

2. Państwa-Strony będą wykonywać swoje zobowiązania przewidziane w ust. 1 niniejszego artykułu zgodnie z wszelkimi istniejącymi pomiędzy nimi umowami lub innymi ustaleniami dotyczącymi wzajemnej pomocy prawnej. W braku takich umów lub ustaleń Państwa-Strony udzielą sobie wzajemnie pomocy zgodnie z ich prawem krajowym.

Art. 7.

Państwa-Strony zgodnie z postanowieniami swojego prawa krajowego:

- a) wprowadzą środki przewidujące odpowiednio zajęcie i konfiskatę:
  - i) dóbr takich jak materiały, aktywa i inne środki pomocnicze wykorzystane do popełnienia lub do ułatwienia przestępstw określonych niniejszym Protokołem;
  - ii) przychodów osiągniętych z tych przestępstw;

- b) wykonają wnioski innego Państwa-Strony o zajęcie lub konfiskatę dóbr lub przychodów, o których mowa w podpunkcie a) i);
- c) podejmą kroki mające na celu zamknięcie, czasowe lub definitywne, obiektów wykorzystywanych do popełniania tych przestępstw.

Art. 8.

1. Państwa-Strony podejmą odpowiednie kroki w celu ochrony praw i interesów dzieci-ofiar praktyk zakazanych niniejszym Protokołem, na wszystkich etapach postępowania karnego, w szczególności poprzez:

- a) uznanie szczególnej wrażliwości dzieci-ofiar oraz dostosowanie procedur, aby uwzględnić ich szczególne potrzeby, w tym wynikające z roli świadków;
- b) informowanie dzieci-ofiar o ich prawach, roli oraz o zakresie, czasie trwania i przebiegu postępowań, jak również o rozstrzygnięciu ich spraw;
- c) umożliwienie przedstawienia i uwzględnienia opinii, potrzeb i trosk dzieci-ofiar w postępowaniach, które dotyczą ich osobistych interesów, w sposób zgodny z zasadami postępowania przewidzianymi prawem krajowym;
- d) zapewnienie w ciągu całego procesu sądowego wsparcia odpowiednich służb dla dzieci-ofiar;
- e) właściwą ochronę prywatności i tożsamości dzieci-ofiar oraz podjęcie środków, zgodnych z prawem krajowym, w celu uniknięcia niewłaściwego rozpowszechnienia informacji mogących doprowadzić do identyfikacji dzieci-ofiar;
- f) zapewnienie, w odpowiednich przypadkach, ochrony dzieciom-ofiarom, a także ich rodzinom i świadkom występującym w ich imieniu, przed zastraszaniem i zemstą;
- g) unikanie zbędnych opóźnień w rozstrzyganiu spraw i wykonywaniu wyroków lub postanowień przyznających rekompensatę dzieciom-ofiarom.

2. Państwa-Strony zapewnią, że niepewność co do faktycznego wieku ofiary nie będzie wstrzymywać rozpoczęcia postępowania karnego, w tym postępowania mającego na celu ustalenie wieku ofiary;

3. Państwa-Strony zapewnią, że w traktowaniu przez system prawa karnego dzieci-ofiar przestępstw określonych niniejszym Protokołem podstawowym celem będzie najlepiej pojęty interes dziecka.

4. Państwa-Strony podejmą środki, by zapewnić odpowiednie szkolenie, w szczególności prawne i psychologiczne, osób pracujących z ofiarami przestępstw zakazanych niniejszym Protokołem.

5. Państwa-Strony w odpowiednich przypadkach zastosują środki mające na celu ochronę bezpieczeństwa i integralności osób i/lub organizacji zaan-

gażowanych w zapobieganie takim przestępstwom i/lub ochronę oraz rehabilitację ofiar takich przestępstw.

6. Żaden element niniejszego artykułu nie będzie interpretowany jako naruszający prawa oskarżonego do sprawiedliwego i bezstronnego procesu lub jako niezgodny z tymi prawami.

Art. 9.

1. Państwa-Strony przyjmą lub wzmocnią, wdrożą i upowszechnią prawa, środki administracyjne, politykę społeczną oraz programy mające na celu zapobieganie przestępstwom, o których mowa w niniejszym Protokole. Szczególną uwagę poświęcą one ochronie dzieci, które są szczególnie narażone na takie praktyki.

2. Państwa-Strony będą prowadziły działania uświadamiające wśród ogółu społeczeństwa, w tym wśród dzieci, za pomocą wszelkich właściwych środków, edukacji i szkoleń dotyczących środków zapobiegawczych oraz szkodliwości przestępstw, o których mowa w niniejszym Protokole. Spełniając swoje zobowiązania wynikające z niniejszego artykułu, Państwa-Strony będą promować uczestnictwo społeczeństwa, a w szczególności dzieci i dzieci-ofiar, w takich działaniach informacyjnych i edukacyjnych oraz programach szkoleniowych, również na szczeblu międzynarodowym.

3. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe środki w celu zapewnienia wszelkiej możliwej pomocy ofiarom takich przestępstw, w tym ich pełnej reintegracji społecznej, jak również pełnej rekonwalescencji fizycznej i psychicznej.

4. Państwa-Strony zapewnią wszystkim dzieciom-ofiarom przestępstw określonych niniejszym Protokołem dostęp do odpowiednich procedur mających na celu dochodzenie, bez żadnej dyskryminacji, odszkodowania za szkodę od osób prawnie za nie odpowiedzialnych.

5. Państwa-Strony podejmą odpowiednie środki mające na celu efektywny zakaz produkcji i rozpowszechniania materiałów reklamujących przestępstwa określone w niniejszym Protokole.

Art. 10.

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie niezbędne kroki w celu wzmocnienia współpracy międzynarodowej poprzez wielostronne, regionalne i dwustronne umowy dotyczące zapobiegania, wykrywania, dochodzenia, ścigania i karania osób odpowiedzialnych za czyny związane z handlem dziećmi, dziecięcą prostytutką, dziecięcą pornografią i seksturystką. Państwa-Strony będą również promować międzynarodową współpracę i koordynację pomiędzy swoimi władzami, krajowymi i międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi oraz organizacjami międzynarodowymi.

2. Państwa-Strony będą promować międzynarodową współpracę mającą na celu pomoc dzieciom w ich fizycznej i psychicznej rekonwalescencji, reintegracji społecznej oraz repatriacji.

3. Państwa-Strony będą promować wzmocnienie międzynarodowej współpracy, by zająć się podstawowymi przyczynami, takimi jak ubóstwo i niedorozwój, przyczyniającymi się do narażenia dzieci na handel dziećmi, dziecięcą prostytutkę, dziecięcą pornografię i dziecięcą seksturystykę.

4. Państwa-Strony mające takie możliwości udziela pomocy finansowej, technicznej i innej poprzez istniejące programy wielostronne, regionalne, dwustronne i inne.

Art. 11.

Żaden element niniejszego Protokołu nie będzie miał wpływu na jakiegokolwiek postanowienia mające na celu pełniejszą realizację praw dziecka, które mogą być zawarte w:

- a) prawie Państwa-Strony;
- b) prawie międzynarodowym obowiązującym to Państwo.

Art. 12.

1. Każde z Państw-Stron w ciągu dwóch lat od wejścia w życie w tym Państwie niniejszego Protokołu przedstawi Komitetowi Praw Dziecka raport zawierający wyczerpujące informacje na temat środków, jakie państwo to podjęło w celu wdrożenia postanowień niniejszego Protokołu.

2. Popprzedstawieniu takiego wyczerpującego raportu każde z Państw-Stron w raportach, składanych Komitetowi Praw Dziecka zgodnie z artykułem 44 Konwencji, będzie umieszczać wszelkie dalsze informacje dotyczące wdrażania niniejszego Protokołu. Inne Państwa-Strony niniejszego Protokołu będą składać raport co pięć lat.

3. Komitet Praw Dziecka może zażądać od Państw-Stron dalszych informacji odnośnie wdrażania niniejszego Protokołu.

(...)

EUROPEJSKA KONWENCJA O STATUSIE PRAWNYM DZIECKA POZAMAŁŻEŃSKIEGO*

z dnia 15 października 1975 r., Strasburg

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej Konwencji, uznając, że celem Rady Europy jest osiąganie większej jedności między jej członkami, zwłaszcza poprzez przyjmowanie wspólnych zasad w dziedzinie prawa, stwierdzając, że w wielu Państwach członkowskich uczyniono lub czyni się wysiłki dla poprawy statusu prawnego dzieci pozamałżeńskich przez ograniczenie niekorzystnych różnic między ich statusem prawnym i społecznym a statusem dzieci pochodzących z małżeństwa, uznając jednak, że ciągle utrzymują się duże różnice między przepisami prawa Państw członkowskich w tej dziedzinie, w przekonaniu, że sytuacja dzieci pozamałżeńskich powinna ulec poprawie oraz że stworzenie wspólnych zasad dotyczących ich statusu prawnego będzie sprzyjać osiągnięciu tego celu i jednocześnie wpłynie na harmonizację przepisów prawnych Państw członkowskich w tej dziedzinie, uznając zarazem, że jest niezbędne umożliwienie stopniowego wprowadzenia Konwencji przez Państwa, które stoją na stanowisku, że nie mogą przyjąć natychmiast pewnych jej postanowień, uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Każda z Umawiających się Stron podejmie działania dla zapewnienia zgodności przepisów prawa wewnętrznego z postanowieniami niniejszej Konwencji i poinformuje Sekretarza Generalnego Rady Europy o podjętych w tym celu środkach.

Art. 2.

Pochodzenie dziecka pozamałżeńskie od matki ustala się wyłącznie na podstawie faktu jego urodzenia.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 15 października 1975 roku.
Data wejścia w życie: 11 sierpnia 1978 roku.
Data ratyfikacji przez Polskę: 24 kwietnia 1996 roku.
Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 22 września 1996 roku.
Adres publikacyjny: Dz. U. z 1999 roku, Nr 79, poz. 888.

Art. 3.

Pochodzenie dziecka pozamałżeńskiego od ojca może być stwierdzone lub ustalone na podstawie dobrowolnego uznania lub orzeczenia sądu.

Art. 4.

Dobrowolne uznanie ojcostwa nie może być przedmiotem sprzeciwu ani zaskarżenia, chyba że prawo wewnętrzne przewiduje taką możliwość w przypadku, gdy osoba, która chce uznać ojcostwo lub je uznała, nie jest biologicznym ojcem dziecka.

Art. 5.

W postępowaniu o ustalenie pochodzenia dziecka od ojca należy dopuścić dowody naukowe, które mogą pomóc w ustaleniu lub wykluczeniu ojcostwa.

Art. 6.

1. Ojciec i matka dziecka pozamałżeńskiego mają w zakresie jego utrzymania takie same obowiązki, jakby pochodziło ono z małżeństwa.

2. Jeżeli prawo nakłada na niektórych członków rodziny ojca lub matki obowiązek utrzymania dziecka pochodzącego z małżeństwa, obowiązek taki powinien obejmować także dziecko pozamałżeńskie.

Art. 7.

1. Jeżeli pochodzenie dziecka pozamałżeńskiego zostało ustalone w odniesieniu do obojga rodziców, władza rodzicielska nie może być przyznana z mocy prawa wyłącznie ojcu.

2. Władza rodzicielska może zostać przekazana innej osobie; prawo wewnętrzne powinno określać przypadki jej przekazania.

Art. 8.

Ojciec lub matka dziecka pozamałżeńskiego, któremu lub której nie przysługuje władza rodzicielska, względnie nie wykonuje tej władzy, może uzyskać prawo do kontaktów z dzieckiem w określonych przypadkach.

Art. 9.

Dziecko pozamałżeńskie ma takie same prawa do dziedziczenia po ojcu i matce, a także po członkach ich rodzin, jak dzieci pochodzące z małżeństwa.

Art. 10.

Zawarcie małżeństwa między ojcem i matką dziecka pozamałżeńskiego nadaje takiemu dziecku status prawny dziecka pochodzącego z małżeństwa.

Art. 11.

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu przez Państwa członkowskie Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Konwencja wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia trzeciego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

3. Dla każdego Państwa sygnatariusza, który ratyfikuje, przyjmie lub zatwierdzi Konwencję w terminie późniejszym, wchodzi ona w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia jego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 12.

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde Państwo nie będące członkiem Rady do przystąpienia do tej Konwencji.

2. Przystąpienie następuje przez złożenie Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentu przystąpienia, który wywiera skutek po upływie trzech miesięcy od daty jego złożenia.

Art. 13.

1. Każde Państwo w czasie podpisywania niniejszej Konwencji albo składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia może określić terytorium lub terytoria, na których stosuje się postanowienia tej Konwencji.

2. Każde Państwo w chwili składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia albo w dowolnym czasie w przyszłości może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej Konwencji na wskazane w tym oświadczeniu inne terytorium lub terytoria, które Państwo to reprezentuje w stosunkach międzynarodowych albo w imieniu którego ma prawo. składania takich oświadczeń.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających w odniesieniu do jakiegokolwiek terytorium wskazanego w oświadczeniu może zostać cofnięte zgodnie z trybem postępowania określonym w artykule 15 niniejszej Konwencji.

Art. 14.

1. Każde Państwo w czasie podpisywania niniejszej Konwencji lub składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia albo w czasie składania oświadczenia w trybie artykułu 13 ustęp 2 tej Konwencji może zgłosić nie więcej niż trzy zastrzeżenia do postanowień artykułów 2-10 Konwencji.

Niedopuszczalne jest składanie zastrzeżeń o charakterze ogólnym, jedno zaś zastrzeżenie może dotyczyć tylko jednego postanowienia Konwencji.

2. Każde zastrzeżenie pozostaje w mocy przez okres pięciu lat od wejścia w życie Konwencji w stosunku do zainteresowanej Umawiającej się Strony. Może ono zostać odnowione na kolejne okresy pięciu lat przez złożenie oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy przed upływem każdego z tych okresów.

3. Każda Umawiająca się Strona może cofnąć w całości lub w części zastrzeżenie złożone w trybie ustępów poprzedzających przez złożenie oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, które staje się skuteczne z chwilą jego otrzymania.

Art. 15.

1. Każda Umawiająca się Strona może, w takim zakresie, w jakim to jej dotyczy, wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywiera skutek po upływie sześciu miesięcy od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 16.

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady oraz Państwa, które przystąpiły do niniejszej Konwencji, o:

- a) każdym podpisaniu Konwencji;
- b) każdym złożeniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) każdej dacie wejścia w życie Konwencji zgodnie z artykułem 11;
- d) wszelkich notyfikacjach złożonych na mocy postanowień artykułu 1;
- e) wszelkich oświadczeniach złożonych na mocy postanowień artykułu 13 ustęp 2 i 3;
- f) każdym zastrzeżeniu złożonym na mocy postanowień artykułu 14 ustęp 1;
- g) odnowieniu zastrzeżeń w trybie artykułu 14 ustęp 2;
- h) cofnięciu zastrzeżeń dokonanych na mocy postanowień artykułu 14 ustęp 3;
- i) każdej notyfikacji otrzymanej na mocy postanowień artykułu 15 i dacie wywarcia skutków przez wypowiedzenie.

Na dowód powyższego niżej podpisani, właściwie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 15 października 1975 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże jego uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu podpisującemu Konwencję lub przystępującemu do niej.

EUROPEJSKA KONWENCJA O WYKONYWANIU PRAW DZIECI*

z dnia 25 stycznia 1996 r., Strasburg

(Wyciąg)

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy i inne Państwa - Sygnatariusze niniejszej Konwencji,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków, mając na względzie Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka, a w szczególności jej art. 4, który wymaga, aby Państwa-Strony podjęły wszelkie środki prawne, administracyjne i inne, niezbędne dla wprowadzenia w życie praw uznanych w wyżej wymienionej Konwencji,

biorąc pod uwagę Rekomendację nr 1121 (1990) Zgromadzenia Parlamentarnego o prawach dzieci,

w przekonaniu, że prawa i dobro dzieci powinny być chronione i promowane i że w tym celu dzieci powinny mieć możliwość wykonywania swoich praw, w szczególności w toku dotyczących ich postępowań w sprawach rodzinnych,

uznając, że dzieci powinny otrzymywać istotne informacje, aby ich prawa i dobro mogły być promowane i że trzeba przykładać należytą wagę do stanowiska dzieci,

uznając ważną rolę rodziców w ochronie oraz promowaniu praw i dobra dzieci, i zważywszy, że jeżeli jest to konieczne, państwa powinny również brać udział w tej ochronie i promocji,

zważywszy jednak, że w przypadku konfliktu pożądana jest próba osiągnięcia porozumienia wewnątrz rodziny, zanim sprawa zostanie przedstawiona organowi sądowemu,

uzgodniły, co następuje:

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 25 stycznia 1996 roku.

Data wejścia w życie: 1 lipca 2000 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 29 lipca 1997 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 1 lipca 2000 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 2000 roku, Nr 107, poz. 1128.

ROZDZIAŁ I

Zakres i przedmiot Konwencji oraz definicje

Art. 1.

Zakres i przedmiot Konwencji

1. Niniejsza Konwencja ma zastosowanie do dzieci, które nie ukończyły 18 roku życia.

2. Celem niniejszej Konwencji jest promowanie – dla dobra dzieci – ich praw, przyznanie dzieciom praw procesowych oraz ułatwienie ich wykonywania poprzez zapewnienie, że dzieci, osobiście albo za pośrednictwem innych osób lub instytucji, będą informowane i uprawnione do uczestniczenia w dotyczących ich postępowaniach przed organem sądowym.

3. W rozumieniu niniejszej Konwencji za postępowanie przed organem sądowym dotyczące dzieci uważa się postępowanie w sprawach rodzinnych, w szczególności odnoszące się do wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej, takie jak w sprawie miejsca pobytu dziecka i prawa styczności z nim.

4. Każde państwo powinno, przy podpisywaniu Konwencji albo składaniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, poprzez oświadczenie skierowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy, określić co najmniej trzy rodzaje spraw rodzinnych rozpoznawanych przed organem sądowym, do których będzie stosować niniejszą Konwencję.

5. Każda ze Stron może, poprzez późniejsze oświadczenie, określić dodatkowe rodzaje spraw rodzinnych, do których będzie stosować niniejszą Konwencję, albo przekazać informacje dotyczące stosowania artykułu 5, artykułu 9 ustępu 2, artykułu 10 ustępu 2, artykułu 11.

6. Niniejsza Konwencja nie stoi na przeszkodzie stosowaniu przez Strony korzystniejszych zasad promowania i wykonywania praw dzieci.

Art. 2.

Definicje

W rozumieniu niniejszej Konwencji:

- a) wyrażenie „organ sądowy” oznacza sąd lub organ administracji mający takie same kompetencje;
- b) wyrażenie „osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska” oznacza rodziców lub inne osoby albo instytucje upoważnione do wykonywania w części lub w całości odpowiedzialności rodzicielskiej;
- c) wyrażenie „przedstawiciel” oznacza osobę taką jak adwokat albo instytucję wyznaczoną do działania przed organem sądowym w imieniu dziecka;
- d) wyrażenie „istotne informacje” oznacza informacje, odpowiednie ze względu na wiek i rozeznanie dzieci, których należy im udzielić dla umożliwienia pełnego wykonywania ich praw, chyba że byłoby to sprzeczne z ich dobrem.

ROZDZIAŁ II

Środki procesowe dla promowania wykonywania praw dzieci

A. Prawa procesowe dziecka

Art. 3.

Prawo do bycia informowanym i do wyrażania stanowiska w toku postępowania

Dziecko, uznane według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie, w dotyczącym go postępowaniu przed organem sądowym powinno mieć przyznane i samo może żądać przyznania następujących praw:

- a) do otrzymywania wszystkich istotnych informacji;
- b) do pytania go o zdanie i do wyrażania swojego stanowiska;
- c) do bycia informowanym o ewentualnych skutkach jego stanowiska oraz o ewentualnych skutkach każdej decyzji.

Art. 4.

Prawo do żądania wyznaczenia specjalnego przedstawiciela

1. Z zastrzeżeniem postanowień art. 9, w postępowaniu dotyczącym dziecka przed organem sądowym, kiedy zgodnie z prawem wewnętrznym osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska, nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów pomiędzy nimi a dzieckiem, ma ono prawo – osobiście lub za pośrednictwem innych osób albo instytucji – do żądania wyznaczenia specjalnego przedstawiciela do reprezentowania go w tym postępowaniu.

2. Państwa mogą ograniczyć stosowanie prawa, o którym mowa w ustępie 1, do dzieci uznanych według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie.

Art. 5.

Inne możliwe prawa procesowe

W dotyczących dzieci postępowaniach przed organem sądowym Państwa-Strony powinny rozważyć przyznanie dzieciom dodatkowych praw, w szczególności:

- a) do żądania pomocy wskazanych przez nie osób, które mogłyby ułatwić im wyrażanie stanowiska;
- b) do żądania, osobiście lub za pośrednictwem innych osób lub instytucji, wyznaczenia osobnego przedstawiciela;
- c) do ustanowienia własnego przedstawiciela;
- d) do korzystania ze wszystkich lub niektórych praw strony w takich postępowaniach.

B. Zadania organów sądowych

Art. 6.

Proces podejmowania decyzji

W postępowaniach dotyczących dzieci organ sądowy przed podjęciem decyzji powinien:

- a) rozważyć, czy posiada wystarczające informacje, aby podjąć decyzję zgodną z dobrem dziecka, a jeżeli jest to konieczne zażądać dodatkowych informacji, w szczególności od osób, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska;
- b) w sprawach dzieci uznanych według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie:
  - upewnić się, czy dziecko otrzymało wszystkie istotne informacje;
  - w stosownych przypadkach, jeżeli to konieczne – nieformalnie, zasięgnąć opinii samego dziecka, osobiście albo za pośrednictwem innych osób lub instytucji, w sposób odpowiedni do rozeznania dziecka, chyba że byłoby to oczywiście sprzeczne z jego dobrem;
  - umożliwić dziecku przedstawienie jego stanowiska;
- c) przykładać należyłą wagę do stanowiska wyrażonego przez dziecko.

Art. 7.

Obowiązek szybkiego działania

Prowadząc postępowanie dotyczące dziecka, organ sądowy ma obowiązek szybkiego działania w celu uniknięcia nieuzasadnionej zwłoki, a także niezbędne jest istnienie przepisów zapewniających bezzwłoczne wykonanie orzeczeń. W przypadkach pilnych organ sądowy powinien mieć, jeżeli zachodzi taka potrzeba, prawo zarządzenia natychmiastowego wykonania orzeczeń.

Art. 8.

Wszczęcie sprawy z urzędu

W postępowaniu dotyczącym dzieci organ sądowy powinien mieć prawo do wszczęcia sprawy z urzędu w przypadkach określonych przez prawo, jeżeli poważnie zagrożone jest dobro dziecka.

Art. 9.

Ustanawianie przedstawicieli

1. W postępowaniach dotyczących dzieci, kiedy zgodnie z prawem wewnętrznym osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska, nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów między nimi a dzieckiem, organ sądowy powinien mieć prawo do wyznaczenia specjalnego przedstawiciela reprezentującego dziecko w tych postępowaniach.

2. Państwa-Strony rozważą przyznanie organowi sądowemu w postępowaniach dotyczących dzieci prawa do wyznaczania odrębnego przedstawiciela reprezentującego dziecko, w uzasadnionych przypadkach – adwokata.

C. Zadania przedstawicieli

Art. 10.

1. O ile nie byłoby to oczywiście sprzeczne z dobrem dziecka, w dotyczących dziecka postępowaniach przed organem sądowym przedstawiciel powinien:

- a) dostarczać dziecku wszystkich istotnych informacji, jeżeli jest ono uznane według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie;
- b) dostarczać dziecku wyjaśnień dotyczących ewentualnych skutków jego stanowiska i czynności dokonywanych przez przedstawiciela, jeżeli jest ono uznane według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie;
- c) określić stanowisko dziecka i przedstawić je organowi sądowemu.

2. Państwa-Strony rozważą możliwość rozszerzenia postanowień ust. 1 na osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska.

D. Rozszerzone stosowanie niektórych przepisów

Art. 11.

Państwa-Strony rozważą rozszerzenie stosowania przepisów artykułów 3, 4 i 9 na dotyczące dzieci postępowania przed innymi organami oraz na dotyczące dzieci sprawy, które nie są przedmiotem jakichkolwiek postępowania.

E. Organy krajowe

Art. 12.

1. Państwa-Strony powinny wspierać promowanie i wykonywanie praw dzieci poprzez instytucje, które będą wykonywać między innymi zadania wymienione w ustępie 2.

2. Zadaniem tymi są:

- a) formułowanie propozycji umacniania prawa odnoszącego się do wykonywania praw dzieci;
- b) wydawanie opinii do projektów aktów prawnych dotyczących wykonywania praw dzieci;
- c) dostarczanie ogólnych informacji dotyczących wykonywania praw dzieci środkiem masowego przekazu, opinii publicznej oraz osobom i instytucjom zajmującym się problematyką związaną z dziećmi;
- d) badanie opinii dzieci i przekazywanie im istotnych informacji.

F. Inne zagadnienia

Art. 13.

Mediacja i inne metody rozwiązywania sporów

Aby zapobiegać sporom i rozstrzygać je oraz aby unikać wszczynania dotyczących dzieci postępowań przed organami sądowymi, Państwa-Strony powinny popierać wprowadzanie mediacji oraz innych form rozstrzygania sporów, a także korzystanie z tych metod w celu doprowadzenia do ugody we właściwych rodzajach spraw, określonych przez Strony.

Art. 14.

Prawo do przedstawiciela z urzędu i bezpłatnego doradztwa prawnego

Jeżeli przepisy prawa wewnętrznego przewidują prawo do przedstawiciela z urzędu oraz bezpłatnego doradztwa prawnego w dotyczących dzieci postępowaniach przed organem sądowym, przepisy te mają zastosowanie w przypadkach, o których mowa w art. 4 i 9.

Art. 15.

Stosunek Konwencji do innych aktów prawa międzynarodowego

Niniejsza Konwencja nie ogranicza stosowania żadnego innego aktu prawa międzynarodowego dotyczącego szczegółowych kwestii związanych z ochroną dzieci i rodziny, którego stroną jest lub będzie Państwo-Strona niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ III

Stały Komitet

Art. 16.

Powołanie i zadania Stałego Komitetu

1. Dla realizacji celów niniejszej Konwencji tworzy się Stały Komitet.
2. Stały Komitet rozpatruje problemy wynikające z niniejszej Konwencji. Może on w szczególności:
  - a) rozważać zagadnienia związane z interpretacją lub wykonywaniem niniejszej Konwencji. Wnioski Stałego Komitetu dotyczące wykonywania niniejszej Konwencji mogą przyjąć formę zaleceń; zalecenia te przyjmuje się większością 3/4 oddanych głosów;
  - b) wnosić propozycje zmian do niniejszej Konwencji i badać propozycje zgłoszone zgodnie z artykułem 20;
  - c) zapewniać doradztwo i pomoc instytucjom krajowym mającym zadania wymienione w artykule 12 ustępie 2 oraz popierać międzynarodową współpracę pomiędzy tymi instytucjami.

Art. 17.

Skład

1. Każda ze Stron może być reprezentowana w Stałym Komitecie przez jednego lub więcej delegatów. Każde Państwo-Strona ma jeden głos.

2. Każde państwo, o którym mowa w artykule 21, nie będące Stroną niniejszej Konwencji, może być reprezentowane na posiedzeniach Stałego Komitetu przez obserwatora. To samo dotyczy innych państw i Wspólnoty Europejskiej po ich zaproszeniu do przystąpienia do niniejszej Konwencji, zgodnie z przepisami artykułu 22.

3. O ile Państwo-Strona, na co najmniej miesiąc przed posiedzeniem, nie zgłosi swojego sprzeciwu Sekretarzowi Generalnemu, Stały Komitet może zaprosić w charakterze obserwatora na wszystkie swoje posiedzenia, na jedno z nich, bądź na jego część następujące podmioty:

- każde państwo nie wymienione wyżej w ustępie 2;
- Komitet Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych;
- Wspólnotę Europejską;
- międzynarodową instytucję rządową;
- międzynarodową instytucję pozarządową, która wykonuje zadania określone w artykule 12 ustępie 2;
- krajową instytucję rządową lub pozarządową, która wykonuje zadania określone w artykule 12 ustępie 2.

4. Stały Komitet może wymieniać informacje z właściwymi organizacjami zajmującymi się wykonywaniem praw dzieci.

Art. 18.

Posiedzenia

1. Sekretarz Generalny Rady Europy zwołuje posiedzenie Stałego Komitetu na koniec trzeciego roku następującego po dniu wejścia w życie niniejszej Konwencji oraz, z własnej inicjatywy, w każdym późniejszym terminie.

2. Stały Komitet może podejmować decyzje, jeżeli na posiedzeniu są obecni przedstawiciele co najmniej połowy Państw-Stron.

3. Z zastrzeżeniem postanowień artykułów 16 i 20, decyzje Stałego Komitetu będą podejmowane zwykłą większością głosów obecnych na posiedzeniu członków.

4. Z zastrzeżeniem postanowień niniejszej Konwencji, Stały Komitet sporządza regulamin swojej działalności, jak również regulaminy grup roboczych, które może powoływać do wykonywania poszczególnych zadań wynikających z Konwencji.

Art. 19.

Sprawozdania Stałego Komitetu

Po każdym posiedzeniu Stały Komitet przesyła Państwom-Stronom i Komitetowi Ministrów Rady Europy sprawozdanie z dyskusji i z podjętych na posiedzeniu decyzji.

ROZDZIAŁ IV

Zmiany Konwencji

Art. 20.

1. Każdą zmianę przepisów Konwencji proponowaną przez Stronę lub przez Stały Komitet przedstawia się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który przekazuje ją, co najmniej dwa miesiące przed najbliższym posiedzeniem Stałego Komitetu, państwom członkowskim Rady Europy, wszystkim sygnatariuszom, Stronom, wszystkim państwom, które zaproszono do podpisania Konwencji zgodnie z przepisami artykułu 21 oraz każdemu państwu i Wspólnocie Europejskiej, zaproszonym do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z przepisami artykułu 22.

2. Stały Komitet bada wszystkie zmiany proponowane zgodnie z przepisami ustępu poprzedzającego i przedkłada tekst zaakceptowany większością 3/4 głosów do zatwierdzenia Komitetowi Ministrów. Po zatwierdzeniu tekst ten przekazuje się Stronom do zaakceptowania.

3. Zmiany wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu jednego miesiąca od dnia, w którym wszystkie Strony poinformowały Sekretarza Generalnego o zaakceptowaniu tych zmian.

ROZDZIAŁ V

Postanowienia końcowe

Art. 21.

Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy, a także dla państw nie będących członkami Rady Europy, biorących udział w jej opracowaniu.

2. Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Niniejsza Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia, w którym trzy państwa, w tym co najmniej dwa państwa członkowskie Rady Europy, wyraziły zgodę na związanie się Konwencją zgodnie z przepisami ustępu 2.

4. W stosunku do innych sygnatariuszy, którzy następnie wyrażą wolę związania się Konwencją, wchodzi ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 22.

Państwa nie będące członkami Rady Europy i Wspólnota Europejska

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji Komitet Ministrów Rady Europy, z własnej inicjatywy lub z inicjatywy Stałego Komitetu i po porozumieniu się ze Stronami, może zaprosić do przystąpienia do Konwencji każde państwo nie będące członkiem Rady Europy, które nie brało udziału w opracowaniu Konwencji, jak również Wspólnotę Europejską, podejmując decyzję w tym przedmiocie większością głosów określoną w artykule 20 pkt d) Statutu Rady Europy, przy jednomyślnej zgodzie przedstawicieli Umawiających się Stron uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.

2. W stosunku do państw przystępujących oraz do Wspólnoty Europejskiej Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentów przystąpienia.

Art. 23.

Zakres terytorialny

1. Każde państwo, w chwili podpisywania lub składania dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić zakres terytorialny obowiązywania Konwencji.

2. Każda ze Stron może w dowolnym późniejszym terminie, poprzez oświadczenie skierowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszej Konwencji na wszystkie inne, określone w oświadczeniu terytoria, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna albo w których imieniu może podejmować zobowiązania. W stosunku do takiego terytorium niniejsza Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone stosownie do ustępów poprzedzających może być, w stosunku do każdego wymienionego w nim terytorium, wycofane przez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego. Wycofanie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 24.

Zastrzeżenia

Składanie jakichkolwiek zastrzeżeń do niniejszej Konwencji nie jest dopuszczalne.

Art. 25.

Wypowiedzenie

1. Każda ze Stron może wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 26.

Zawiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy informuje państwa członkowskie Rady, wszystkich sygnatariuszy, każdą ze Stron, inne państwa i Wspólnotę Europejską, które zaproszono do przystąpienia do Konwencji:

- a) o każdym podpisaniu Konwencji;
- b) o złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) o terminie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z przepisami artykułów 21 i 22;
- d) o zmianach Konwencji przyjętych zgodnie z artykułem 20 i o dacie ich wejścia w życie;
- e) o oświadczeniach złożonych na podstawie przepisów artykułów 1 i 23;
- f) o każdym wypowiedzeniu dokonany stosownie do przepisów artykułu 25;
- g) o każdej innej czynności, notyfikacji lub informacji odnoszącej się do niniejszej Konwencji.

Na dowód powyższego niżej podpisani, właściwie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione kopie dokumentu państwom członkowskim Rady Europy, państwom, które nie są członkami, ale brały udział w opracowaniu niniejszej Konwencji, Wspólnocie Europejskiej i każdemu państwu, które zaproszono do przystąpienia do niniejszej Konwencji.

KONWENCJA RADY EUROPY W SPRAWIE KONTAKTÓW Z DZIEĆMI*

z dnia 15 maja 2003 r., Strasburg

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy i inni sygnatariusze niniejszej konwencji, mając na uwadze Europejską Konwencję z 20 maja 1980 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem,

mając na uwadze Konwencję haską z 25 października 1980 r. w sprawie cywilnych aspektów międzynarodowego uprowadzenia dziecka i Konwencję haską z 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu orzeczeń i współpracy w odniesieniu do odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dziecka,

mając na uwadze rozporządzenie Rady nr 2000/1347/WE z 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i odpowiedzialności rodzicielskiej za wspólne dzieci,

uznając, że zgodnie z postanowieniami rozmaitych międzynarodowych instrumentów prawnych Rady Europy, jak i artykułem 3 Konwencji Narodów Zjednoczonych z 20 listopada 1989 r. o prawach dziecka, interes dziecka będzie uwzględniany na pierwszym miejscu,

świadome potrzeby dalszych postanowień w celu zabezpieczenia kontaktów między dzieckiem a jego rodzicami i innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi, chronionych przez artykuł 8 Konwencji z 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,

uwzględniając artykuł 9 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka przewidujący prawo dziecka, które jest odseparowane od jednego lub obojga rodziców, do utrzymywania regularnych, osobistych związków i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z interesami dziecka,

---

* Data przyjęcia: 15 maja 2003 roku
Data wejścia w życie: 1 września 2005 roku
Data ratyfikacji przez Polskę: -
Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -
Adres publikacyjny: -

biorąc pod uwagę artykuł 10 ustęp 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka, który przewiduje prawo dziecka, którego rodzice mają miejsca pobytu w różnych Państwach, do regularnego utrzymywania z każdym z rodziców więzi emocjonalnych i bezpośrednich kontaktów,

przekonane o konieczności uznania, że nie tylko rodzice, ale i dzieci posiadają prawa,

godząc się w konsekwencji na zastąpienie pojęcia styczności z dziećmi pojęciem kontaktu z dziećmi,

mając na uwadze Europejską Konwencję o wykonywaniu praw dzieci i konieczność popierania środków, mających na celu pomoc dla dzieci w sprawach dotyczących kontaktu z rodzicami i innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi,

zgadzając się, że dzieci potrzebują kontaktu nie tylko z obojgiem rodziców, ale także i z innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi oraz że dla rodziców i tych innych osób ważne jest utrzymywanie kontaktu z dziećmi, stosownie do dobra dziecka,

dostrzegając konieczność sprzyjania przyjęciu przez Państwa wspólnych zasad odnoszących się do kontaktu z dziećmi, w szczególności w celu umożliwienia zastosowania międzynarodowych regulacji prawnych w tej dziedzinie,

uznając, że środki zapewniające wykonywanie zagranicznych orzeczeń odnoszących się do kontaktów z dziećmi będą prawdopodobnie skuteczniejsze, jeżeli zasady, na których oparte są te zagraniczne orzeczenia, są oparte na zasadach podobnych do przyjętych w państwie, w którym te zagraniczne orzeczenia są wykonywane,

uznając, w przypadkach, gdy dzieci i rodzice i inne osoby mające rodzinne związki z dziećmi żyją w różnych państwach, potrzebę zachęcania władz sądowych do częstszego stosowania kontaktów transgranicznych i zwiększenia zaufania wszystkich zainteresowanych osób, że po upływie okresu takiego kontaktu dzieci powrócą do miejsca stałego zamieszkania,

zwracając uwagę, że ustanowienie skutecznych zabezpieczeń i dodatkowych gwarancji powinno zapewnić powrót dzieci, w szczególności po upływie okresu kontaktu transgranicznego;

zwracając uwagę, że konieczna jest dodatkowa, międzynarodowa regulacja prawna w celu zapewnienia rozwiązań odnoszących się w szczególności do transgranicznych kontaktów z dziećmi,

pragnąc nawiązania współpracy między wszystkimi organami centralnymi i innymi organami w celu popierania i poprawy kontaktu między dziećmi i ich rodzicami i innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi, a w szcze-

gólności popierania współpracy sądowej w sprawach dotyczących kontaktów transgranicznych,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ 1.

Cele konwencji i definicje

Art. 1.

Cele konwencji

Celami konwencji są:

- a) określenie ogólnych zasad stosowanych przy wydawaniu orzeczeń dotyczących kontaktu;
- b) ustanowienie stosownych zabezpieczeń i gwarancji zapewniających prawidłowe wykonanie takiego kontaktu i bezzwłoczny powrót dzieci po upływie okresu kontaktu;
- c) nawiązanie współpracy między organami centralnymi, władzami sądowymi i innymi organami w celu popierania i poprawy kontaktu między dziećmi i ich rodzicami lub innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi.

Art. 2.

Definicje

Dla celów niniejszej konwencji:

- a) „kontakt” oznacza pobyt dziecka przez określony czas albo jego spotkanie z osobą wymienioną w artykułach 4 lub 5, z którą dziecko stale nie mieszka; każdą formę komunikacji między dzieckiem i taką osobą; dostarczanie takiej osobie informacji o dziecku, albo dziecku o tej osobie.
- b) „orzeczenie dotyczące kontaktu” oznacza decyzję organu sądowego dotyczącą kontaktu, włącznie z porozumieniem dotyczącym kontaktu, które zostało zatwierdzone przez właściwy organ sądowy lub które zostało sporządzone lub zarejestrowane jako urzędowo poświadczony dokument i jest wykonalne;
- c) „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła 18 lat lub wieku, do którego orzeczenie dotyczące kontaktu może być wydane lub wykonywane w umawiającym się państwie;
- d) „związki rodzinne” oznaczają bliskie związki, takie jak między dzieckiem a jego dziadkami lub rodzeństwem, wynikające z mocy prawa lub z relacji która de facto ma charakter rodzinny.
- e) „organ sądowy” oznacza sąd lub organ administracyjny mający równoważne uprawnienia.

ROZDZIAŁ 2.

Ogólne zasady znajdujące zastosowanie do orzeczeń dotyczących kontaktu

Art. 3.

Stosowanie zasad

Umawiające się państwa wprowadzą takie środki prawne i inne, które będą konieczne do zapewnienia, że organy sądowe będą stosować zasady zawarte w tym rozdziale przy wydawaniu, zmianie, zawieszaniu lub uchylaniu orzeczeń dotyczących kontaktów.

Art. 4.

Kontakt między dzieckiem a jego rodzicami

1. Dziecko i rodzice mają prawo uzyskania i utrzymywania ze sobą regularnych kontaktów.
2. Ograniczenie lub wykluczenie takich kontaktów możliwe jest tylko gdy jest to niezbędne dla dobra dziecka.
3. Gdy utrzymywanie nienadzorowanego kontaktu z jednym z jego rodziców nie jest zgodne z dobrem dziecka, należy rozważyć możliwość zastosowania nadzorowanego kontaktu osobistego lub innych form kontaktu z tym rodzicem.

Art. 5.

Kontakt między dzieckiem a osobami innymi niż jego rodzice

1. Stosownie do dobra dziecka, mogą być ustanowione kontakty między dzieckiem i osobami innymi niż jego rodzice, mającymi rodzinne związki z dzieckiem.
2. Państwa mogą rozszerzyć to postanowienie w celu objęcia nim innych osób niż wymienione w ustępie 1, a w przypadku takiego rozszerzenia Państwa mogą swobodnie zdecydować, które z form kontaktu określonych w artykule 2 pkt a, będą stosowane.

Art. 6.

Prawo dziecka do informacji, konsultacji i wyrażania swoich opinii

1. Dziecko, uważane przez prawo wewnętrzne za posiadające dostateczne rozeznanie, ma prawo, o ile nie jest to oczywiście sprzeczne z jego dobrem, do: otrzymania wszystkich istotnych informacji, uwzględnienia go w konsultacji, wyrażania swoich opinii.
2. Należy przywiązywać odpowiednią wagę do tych opinii oraz dających się ustalić życzeń i uczuć dziecka.

Art. 7.

Rozstrzygnięcie sporów dotyczących kontaktu

Przy rozstrzygnięciu sporów dotyczących kontaktu organ sądowy powinien podjąć właściwe środki:

- a) aby zapewnić, że oboje rodzice będą świadomi znaczenia dla ich dziecka i każdego z nich, nawiązania i utrzymywania regularnych kontaktów z ich dzieckiem;
- b) aby zachęcać rodziców i inne osoby mające rodzinne związki z dzieckiem do zawierania polubownych porozumień w sprawie kontaktu, w szczególności poprzez mediację lub inne środki rozstrzygnięcia sporów;
- c) aby przed podjęciem decyzji zapewnić posiadanie wystarczających informacji, w szczególności uzyskanych od osób, którym przysługuje odpowiedzialność rodzicielska, dla podjęcia decyzji zgodnej z dobrem dziecka, a gdy zachodzi taka potrzeba uzyskać dalsze informacje z innych odpowiednich źródeł lub od innych właściwych osób.

Art. 8.

Porozumienia dotyczące kontaktu

1. Umawiające się państwa powinny zachęcać, w sposób jaki uznają za odpowiedni, rodziców i inne osoby mające rodzinne związki z dzieckiem, aby przy zawieraniu lub zmianie porozumień dotyczących kontaktu z dzieckiem przestrzegały zasad wskazanych w artykułach 4 - 7. Zalecane jest, aby te porozumienia były sporządzane na piśmie.

2. Z wyjątkiem gdy prawo krajowe stanowi inaczej, organy sądowe powinny na wniosek potwierdzać porozumienie dotyczące kontaktu z dzieckiem, chyba że jest ono sprzeczne z dobrem dziecka.

Art. 9.

Wykonanie orzeczeń dotyczących kontaktów

Umawiające się państwa podejmą wszelkie właściwe środki dla zapewnienia wykonania orzeczeń dotyczących kontaktów.

Art. 10.

Zabezpieczenia i gwarancje dotyczące kontaktu

1. Każde umawiające się państwo wprowadzi i będzie propagować stosowanie zabezpieczeń i gwarancji. Każde umawiające się państwo zakomunikuje poprzez swój organ centralny Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy w terminie trzech miesięcy od wejścia w życie niniejszej konwencji w stosunku do tego państwa przynajmniej trzy kategorie zabezpieczeń i gwarancji, które będą dostępne w jego prawie krajowym obok zabezpieczeń i gwarancji wymienionych w artykule 4 ustępie 3 i artykule 14 ustępie 1 lit. b niniejszej

konwencji. Zmiany w zakresie dostępnych zabezpieczeń i gwarancji będą komunikowane niezwłocznie.

2. Gdy wymagają tego okoliczności sprawy, organ sądowy może w każdym czasie zastrzec dla orzeczenia dotyczącego kontaktów zabezpieczenia i gwarancje tak w celu zapewnienia wykonania orzeczenia jak i w celu spowodowania, że po upływie okresu kontaktu dziecko powróci do miejsca zwykłego pobytu czy też nie zostanie bezprawnie wywiezione.

- a. zabezpieczenia i gwarancje wykonania orzeczenia mogą w szczególności zawierać:
  - nadzór nad kontaktami;
  - zobowiązanie osoby do pokrycia kosztów podróży i pobytu dziecka i - jeśli to
  - uzasadnione - innej osoby towarzyszącej dziecku;
  - kaucja składana przez osobę, pod której pieczę dziecko stale pozostaje, dla
  - zapewnienia, że nie przeszkodzi osobie ubiegającej się o kontakt z dzieckiem w
  - realizacji tego kontaktu;
  - nałożenie kary pieniężnej na osobę, pod której pieczę dziecko stale pozostaje, w
  - sytuacji odmowy przez tę osobę zastosowania się do postanowień orzeczenia
  - dotyczącego kontaktu.
- b. zabezpieczenia i gwarancje dla zapewnienia powrotu dziecka lub zapobieżenia jego bezprawnemu wywiezieniu mogą w szczególności obejmować:
  - złożenie paszportów lub dokumentów tożsamości i - jeśli to właściwe - dokumentu wskazującego, że osoba ubiegająca się o kontakt powiadomiła właściwą władzę konsularną o takim przekazaniu w czasie kontaktu;
  - gwarancje finansowe;
  - zabezpieczenia na majątku;
  - zobowiązania lub przyrzeczenia wobec sądu;
  - zobowiązanie osoby realizującej kontakt z dzieckiem, do regularnego zgłaszania się wraz z dzieckiem przed właściwy organ, taki jak urząd ds. młodzieży, posterunek policji - w miejscu, gdzie kontakt ma być realizowany;
  - zobowiązanie osoby ubiegającej się o kontakty do przedstawienia dokumentu wydanego przez Państwo, w którym kontakt ma być realizowany, poświadczającego uznanie i stwierdzenie wykonalności orzeczenia dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej lub kontaktów lub też obu tych orzeczeń, albo

przed wydaniem orzeczenia dotyczącego kontaktu albo przed jego rozpoczęciem;

- nałożenie warunków w odniesieniu do miejsca kontaktu i - jeśli to właściwe - zgłoszenie zakazu opuszczania przez dziecko państwa, w którym kontakt ma być zrealizowany, do krajowego lub międzynarodowego systemu informacyjnego.

3. Wszelkie takie zabezpieczenia i gwarancje powinny mieć formę pisemną lub być potwierdzone na piśmie i powinny stanowić część orzeczenia dotyczącego kontaktu lub potwierdzonego porozumienia.

4. Jeśli zabezpieczenia i gwarancje mają być wykonane w innym umawiającym się państwie, organ sądowy będzie stosował przede wszystkim takie zabezpieczenia i gwarancje, jakie mogą być wykonane w tamtym umawiającym się państwie.

ROZDZIAŁ 3.

Środki dla wspierania i poprawy kontaktów transgranicznych

Art. 11.

Organy centralne

1. Każde umawiające się państwo wyznaczy organ centralny, który spełnia funkcje przewidziane przez konwencję w odniesieniu do spraw kontaktów transgranicznych.

2. Państwa federacyjne i państwa, w których obowiązuje więcej niż jeden system prawny, lub które mają terytoria autonomiczne, zachowują prawo do wyznaczenia kilku organów centralnych i określają ich kompetencje. Gdy państwo wyznacza kilka organów centralnych, wyznaczy ono organ centralny, do którego można kierować wszelką korespondencję w celu dalszego przekazania jej właściwemu organowi centralnemu.

3. Należy zawiadomić Sekretarza Generalnego Rady Europy o wszelkich decyzjach podjętych na podstawie niniejszego artykułu.

Art. 12.

Obowiązki organów centralnych

Organy centralne umawiających się państw będą:

- a) współpracować ze sobą i popierać współpracę między właściwymi organami w swoich państwach, włączając organy sądowe, dla osiągnięcia celów Konwencji. Powinny one działać z całą niezbędną w takich sprawach starannością;
- b) w celu ułatwienia wdrażania konwencji przekazywać, na wniosek, informacje o przepisach dotyczących władzy rodzicielskiej, w tym kontaktów, bardziej szczegółowe informacje co do zabezpieczeń i gwarancji

w uzupełnieniu informacji już przekazanych stosownie do artykułu 10 ustępu 1, a także o dostępnych usługach (w tym usługach prawnych, opłacanych ze środków publicznych lub innych), jak również o zmianach w zakresie tych przepisów i usług;

- c) podejmować wszelkie niezbędne działania dla ujawnienia miejsca, w którym dziecko przebywa;
- d) zapewniać przekazywanie wniosków właściwych organów o udzielenie informacji w kwestiach prawnych lub faktycznych dotyczących toczącego się postępowania;
- e) wzajemnie informować się o wszelkich problemach, jakie mogą wynikać przy stosowaniu niniejszej Konwencji, a także, w miarę możliwości, usuwać przeszkody w jej stosowaniu.

Art. 13.

Współpraca międzynarodowa

1. Organy sądowe, organy centralne, organy socjalne i inne organy zainteresowanych umawiających się państw, działając w zakresie swoich kompetencji, współpracują w odniesieniu do postępowań dotyczących kontaktów transgranicznych.

2. W szczególności, organy centralne pomagają organom sądowym umawiających się państw w komunikowaniu się ze sobą i uzyskiwaniu informacji i pomocy, jakie mogą być im potrzebne do osiągnięcia celów tej konwencji.

3. W sprawach transgranicznych organy centralne pomagają dzieciom, rodzicom i innym osobom mającym rodzinne związki z dzieckiem, w szczególności we wszczęciu postępowania dotyczącego kontaktów transgranicznych.

Art. 14.

Uznawanie i wykonywanie orzeczeń dotyczących kontaktów transgranicznych

1. Umawiające się państwa zapewnią, zgodnie z odpowiednimi instrumentami międzynarodowymi, o ile mają one zastosowanie:

- a) system uznawania i wykonania orzeczeń dotyczących kontaktu i pieczy nad dzieckiem wydanych w innych umawiających się państwach;
- b) procedurę, w której orzeczenia dotyczące kontaktu i pieczy nad dzieckiem wydane w innych umawiających się państwach, mogą zostać uznane i uzyskać stwierdzenie wykonalności zanim dojdzie do kontaktu w państwie wezwanym.

2. Jeśli umawiające się państwo uzależnia uznanie lub wykonanie zagranicznego orzeczenia od istnienia umowy międzynarodowej lub wzajemności, może uważać niniejszą Konwencję jako podstawę prawną dla uznania lub wykonania zagranicznego orzeczenia.

Art. 15.

Tryb wykonywania orzeczeń dotyczących kontaktów transgranicznych

Organ sądowy umawiającego się państwa, w którym ma być wykonane orzeczenie dotyczące kontaktu transgranicznego wydane w innym umawiającym się państwie, może przy uznawaniu lub stwierdzaniu wykonalności takiego orzeczenia, albo w każdym późniejszym czasie, określić lub dostosować warunki jego wykonania, jak również związane z nim zabezpieczenia lub gwarancje, jeżeli jest to konieczne, aby umożliwić realizację kontaktu, pod warunkiem że zasadnicze elementy orzeczenia są zachowane, biorąc pod uwagę w szczególności zmiany okoliczności i uzgodnienia dokonane przez osoby zainteresowane. W żadnym wypadku nie może orzeczenie zagraniczne podlegać ocenie co do jego istoty.

Art. 16.

Powrót dziecka

1. W przypadku, gdy po upływie okresu kontaktu transgranicznego opartego na orzeczeniu dotyczącym kontaktu, dziecko nie powraca, właściwe organy, na wniosek, zapewnią natychmiastowy powrót dziecka przez zastosowanie odpowiednich instrumentów międzynarodowych, jeśli znajdują zastosowanie, zastosowanie prawa wewnętrznego i - jeśli to właściwe - poprzez wykonanie zabezpieczeń i gwarancji przewidzianych w orzeczeniu dotyczącym kontaktu.

2. Decyzja o powrocie dziecka powinna być wydana, jeśli tylko możliwe, w terminie sześciu tygodni od daty złożenia wniosku.

Art. 17.

Koszty

Z wyjątkiem kosztów powrotu, umawiające się państwa zobowiązują się nie obciążać wnioskodawcy kosztami żadnych czynności podjętych na podstawie tej konwencji przez organy centralne tych państw w imieniu wnioskodawcy.

Art. 18.

Język

1. Z zastrzeżeniem innych szczególnych uzgodnień pomiędzy zainteresowanymi organami centralnymi:

- a) zawiadomienia kierowane do organu centralnego państwa wezwanego sporządza się w języku urzędowym lub jednym z języków urzędowych tego państwa albo dołącza się do nich tłumaczenia na taki język;
- b) organ centralny państwa wezwanego powinien jednak przyjąć zawiadomienie sporządzone w języku angielskim lub francuskim albo z dołączonym tłumaczeniem na jeden z tych języków.

2. Zawiadomienia kierowane przez organ centralny państwa wezwanego, w tym także wyniki przeprowadzonych czynności wyjaśniających, mogą być sporządzone w języku urzędowym lub jednym z języków urzędowych tego państwa albo w języku angielskim lub francuskim.

3. Jednakże umawiające się państwo może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, wyłączyć stosowanie albo języka francuskiego albo angielskiego na podstawie przepisów ustępów 1 i 2 niniejszego artykułu, we wszelkich wnioskach, korespondencji lub innych dokumentach wysyłanych do jego organów centralnych.

ROZDZIAŁ 4.

Stosunek do innych instrumentów

Art. 19.

Stosunek do Europejskiej konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem

Nie stosuje się artykułu 1 ustępów 2 i 3 Europejskiej konwencji z dnia 20 maja 1980 r. (ETS Nr 105) o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem, w stosunkach między Państwami-Stronami tej konwencji, które są również Stronami niniejszej konwencji.

Art. 20.

Stosunek do innych instrumentów

1. Konwencja ta nie ma wpływu na inne instrumenty międzynarodowe, których stronami są lub staną się umawiające się państwa i które zawierają postanowienia dotyczące spraw regulowanych niniejszą konwencją. W szczególności konwencja ta nie uchybia stosowaniu następujących międzynarodowych instrumentów prawnych:

- a) konwencji haskiej z 5 października 1961 r. o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich,
- b) europejskiej konwencji z 20 maja 1980 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem, z zastrzeżeniem artykułu 19 powyżej,
- c) konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę,
- d) konwencji haskiej z 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu orzeczeń i współpracy w odniesieniu do odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dziecka,

2. Konwencja nie stoi na przeszkodzie zawieraniu przez Strony umów międzynarodowych uzupełniających lub rozwijających postanowienia niniejszej Konwencji albo rozszerzających zakres ich stosowania.

3. Umawiające się państwa, które są członkami Wspólnoty Europejskiej, w swoich wzajemnych stosunkach stosują zasady prawa wspólnotowego i tym samym nie stosują zasad wynikających z niniejszej Konwencji, za wyjątkiem przypadków, w których prawo wspólnotowe nie reguluje określonego zagadnienia.

ROZDZIAŁ 5.

Zmiany konwencji

Art. 21.

Zmiany

1. Każda propozycja zmiany tej konwencji składana przez stronę będzie przedstawiona Sekretarzowi Generalnemu i przekazana przez niego wszystkim Państwom członkowskim Rady Europy, sygnatariuszom, stronom, Wspólnocie Europejskiej, państwom zaproszonym do podpisania tej konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 22 i państwom zaproszonym do przystąpienia do tej konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 23.

2. Każda propozycja zmiany składana przez stronę będzie przedstawiona Europejskiemu Komitetowi ds. Współpracy Prawnej (CDJC), który przedłoży Komitetowi Ministrów swoją opinię o proponowanej zmianie.

3. Komitet Ministrów rozważy proponowaną zmianę i opinię przedłożoną przez CDJC i po konsultacji ze stronami niniejszej konwencji, które nie są członkami Rady Europy, może przyjąć zmianę.

4. Tekst zmiany przyjętej przez Komitet Ministrów zgodnie z postanowieniami ustępu 3 niniejszego artykułu będzie przekazany stronom do przyjęcia.

5. Każda zmiana przyjęta zgodnie z postanowieniami ustępu 3 niniejszego artykułu wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, kiedy wszystkie strony poinformowały Sekretarza Generalnego o przyjęciu zmiany.

ROZDZIAŁ 6.

Przepisy końcowe

Art. 22.

Podpisanie i wejście w życie

1. Konwencja jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy i innych państw, które uczestniczyły w pracach nad nią oraz dla Wspólnoty Europejskiej.

2. Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia wyrażenia przez trzy państwa, w tym przynajmniej dwa państwa członkowskie Rady Europy, zgody na związanie się niniejszą konwencją, zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

4. W odniesieniu do każdego państwa, o którym mowa w ustępie 1, a także Wspólnoty Europejskiej, które następnie wyrażą zgodę na związanie się niniejszą konwencją, wchodzi ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 23.

Przystąpienie do konwencji

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy po konsultacji ze stronami może zaprosić do przystąpienia do konwencji państwo nie będące członkiem Rady Europy, które nie uczestniczyło w pracach nad konwencją. Decyzję o zaproszeniu podejmuje się większością głosów, o której mowa w artykule 20 lit. d) statutu Rady Europy, przy jednogłośnej zgodzie przedstawicieli umawiających się państw, uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

2. W stosunku do państwa przystępującego konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 24.

Zakres terytorialny

Każde państwo lub Wspólnota Europejska, w czasie podpisywania konwencji albo składania dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić terytorium lub terytoria, na których stosuje się postanowienia niniejszej konwencji.

1. Każda strona konwencji, w dowolnym terminie późniejszym, może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej konwencji na inne terytorium lub terytoria, wskazane w oświadczeniu. W stosunku do takiego terytorium konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego oświadczenia.

2. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających, w odniesieniu do któregośkolwiek terytorium wskazanego w oświadczeniu, może zostać cofnięte przez złożenie zawiadomienia Sekretarzowi Generalnemu. Cofnięcie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego

po upływie trzech miesięcy od dnia przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego zawiadomienia.

Art. 25.

Zastrzeżenia

W stosunku do niniejszej konwencji nie można składać żadnych zastrzeżeń.

Art. 26.

Wypowiedzenie

1. Każda strona może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszą konwencję w drodze zawiadomienia Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Art. 27.

Zawiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia państwa członkowskie Rady Europy, państwa sygnatariuszy, państwa strony, Wspólnotę Europejską, każde państwo, które zostało zaproszone do podpisania tej konwencji zgodnie z artykułem 22 i każde państwo zaproszone do przystąpienia do niniejszej konwencji zgodnie z artykułem 23, o:

- a) podpisaniu konwencji;
- b) złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) dacie wejścia w życie konwencji, zgodnie z jej artykułami 22 i 23;
- d) zmianie przyjętej zgodnie z artykułem 21 i dacie wejścia w życie takiej zmiany;
- e) oświadczeniu złożonym zgodnie z postanowieniem artykułu 18;
- f) wypowiedzeniu złożonym zgodnie z postanowieniami artykułu 26;
- g) wszelkich innych czynnościach, zawiadomieniach i oświadczeniach, w szczególności dokonanych na podstawie artykułów 10 i 11 niniejszej konwencji.

Na dowód powyższego niżej podpisani, właściwie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 15 maja 2003 roku w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże jego uwierzytelnione odpisy każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy i innym państwom, które uczestniczyły w pracach nad tą konwencją, Wspólnocie Europejskiej i każdemu innemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej konwencji.

IX
PRAWA CZŁOWIEKA
A NOWE TECHNOLOGIE

**KONWENCJA
O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I GODNOŚCI ISTOTY LUDZKIEJ W ODNIESIENIU
DO ZASTOSOWAŃ BIOLOGII I MEDYCyny:
KONWENCJA O PRAWACH CZŁOWIEKA
I BIOMEDYCYNIE***

z dnia 4 kwietnia 1997 r., Oviedo

(Wyciąg)

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy, inne Państwa i Wspólnota Europejska, sygnatariusze niniejszej Konwencji,

uwzględniając Powszechną Deklarację Praw Człowieka, ogłoszoną przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 10 grudnia 1948 roku;

uwzględniając Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 roku,

uwzględniając Europejską Kartę Społeczną z 18 października 1961 roku,

uwzględniając Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 roku,

uwzględniając Konwencję o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych z 28 stycznia 1981 roku,

uwzględniając również Konwencję praw dziecka z 20 listopada 1989 roku;

uznając, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków oraz że jedną z metod, dzięki którym można ten cel osiągnąć, jest przestrzeganie i rozwój praw człowieka i podstawowych wolności,

świadome szybkiego postępu w biologii i medycynie,

---

* Data przyjęcia: 4 kwietnia 1997 roku.

Data wejścia w życie: 1 grudnia 1999 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

przekonane o konieczności poszanowania osoby ludzkiej, zarówno jako jednostki, jak i przedstawiciela gatunku ludzkiego oraz uznając znaczenie zapewnienia godności jednostce ludzkiej,

świadome, że niewłaściwe wykorzystanie biologii i medycyny może zagrażać godności ludzkiej,

potwierdzając, że postęp w biologii i medycynie należy wykorzystywać dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń,

podkreślając potrzebę współpracy międzynarodowej, tak aby cała ludzkość mogła skorzystać z osiągnięć biologii i medycyny,

uznając znaczenie promowania dyskusji publicznej na temat problemów wynikających z zastosowania biologii i medycyny, a także możliwych rozwiązań tych problemów,

pragnąc przypomnieć wszystkim członkom społeczeństwa ich prawa i obowiązki,

uwzględniając dorobek Zgromadzenia Parlamentarnego w tej dziedzinie, w tym Zalecenie 1160 (1991) w sprawie opracowania Konwencji bioetycznej,

w zamiarze stworzenia koniecznych środków gwarantujących godność ludzką i podstawowe prawa i wolności człowieka w dziedzinie zastosowań biologii i medycyny,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I

Postanowienia ogólne

Art. 1.

Cel i przedmiot

Strony niniejszej Konwencji chronią godność i tożsamość osoby ludzkiej i gwarantują każdej osobie, bez dyskryminacji, poszanowanie dla jej integralności oraz innych podstawowych praw i wolności wobec zastosowań biologii i medycyny.

Państwa-Strony podejmą w prawie wewnętrznym konieczne środki w celu zapewnienia skuteczności przepisów niniejszej Konwencji.

Art. 2.

Prymat istoty ludzkiej

Interes i dobro osoby ludzkiej przeważa nad wyłącznym interesem społeczeństwa lub nauki.

Art. 3.

Zasada sprawiedliwego dostępu do opieki zdrowotnej

Uwzględniając potrzeby zdrowotne oraz dostępne środki, Strony podejmą w ramach swoich właściwości, stosowne działania w celu zapewnienia sprawiedliwego dostępu do opieki zdrowotnej o właściwej jakości.

Art. 4.

Standardy zawodowe

Jakakolwiek interwencja w dziedzinie zdrowia, w tym badania naukowe, musi być przeprowadzona przy poszanowaniu norm i obowiązków wynikających z zasad postępowania zawodowego, jak również reguł postępowania, które mają zastosowanie w konkretnym przypadku.

ROZDZIAŁ II

Zgoda

Art. 5.

Postanowienia ogólne

Nie można przeprowadzić interwencji medycznej bez swobodnej i świadomej zgody osoby zainteresowanej.

Przed dokonaniem interwencji osoba zainteresowana otrzyma odpowiednie informacje o celu i naturze interwencji, jak również jej konsekwencjach i ryzyku.

Osoba zainteresowana może w każdej chwili swobodnie wycofać zgodę.

Art. 6.

Ochrona osób niezdolnych do wyrażenia zgody

1. Z zastrzeżeniem artykułów 17 i 20, interwencja medyczna może być dokonana wobec osoby, która nie ma zdolności do wyrażenia zgody tylko wtedy, gdy jest to dla niej bezpośrednio korzystne.

2. W stosunku do małoletniego, nie mającego, zgodnie z obowiązującym prawem, zdolności do wyrażenia zgody na interwencję medyczną, interwencja taka może być przeprowadzona za zgodą jego przedstawiciela ustawowego, odpowiedniej władzy albo innej osoby lub instytucji ustanowionych w tym celu na mocy przepisów prawa.

Stanowisko małoletniego jest uwzględnione jako czynnik, którego znaczenie wzrasta w zależności od wieku i stopnia dojrzałości.

3. Jeżeli, zgodnie z obowiązującym prawem, osoba dorosła nie ma zdolności do wyrażenia zgody na interwencję medyczną z powodu zaburzeń czynności psychicznych, choroby albo innych podobnych powodów, interwencja medyczna może być przeprowadzona za zgodą jej przedstawiciela ustawowe-

go, odpowiedniej władzy albo innej osoby lub instytucji ustanowionych w tym celu na mocy przepisów prawa. Osoba poddana interwencji medycznej powinna, jeśli jest to możliwe, uczestniczyć w podejmowaniu decyzji.

4. Przedstawiciel ustawowy, odpowiednie władze albo inna osoba lub instytucja, wymienione w ustępach 2 i 3, powinny w tych samych okolicznościach co osoba zainteresowana otrzymać informacje, o których mowa w artykule 5.

5. Zgoda, o której mowa w ustępach 2 i 3, może być w każdym czasie wycofana dla dobra osoby zainteresowanej.

Art. 7.

Ochrona osób z zaburzeniami psychicznymi

Osoba cierpiąca na poważne zaburzenia psychiczne może, bez wyrażenia zgody, zostać poddana interwencji medycznej mającej na celu leczenie tych zaburzeń, jeżeli brak interwencji stwarza ryzyko znacznego uszczerbku dla jej zdrowia, pod warunkiem zachowania gwarancji określonych przez prawo, obejmujących nadzór, kontrolę i środki odwoławcze.

Art. 8

Nagłe przypadki

Jeżeli, ze względu na nagłą sytuację, nie można uzyskać wymaganej zgody, interwencję medyczną można przeprowadzić bezzwłocznie, jeśli jest niezbędna z punktu widzenia korzyści zdrowotnych danej osoby.

Art. 9.

Życzenia wcześniej wyrażone

Należy brać pod uwagę wcześniej wyrażone życzenia pacjenta co do interwencji medycznej, jeżeli w chwili jej przeprowadzania nie jest on w stanie wyrazić swojej woli.

ROZDZIAŁ III

Prywatność i prawo do informacji

Art. 10.

Prywatność i prawo do informacji

1. Każdy ma prawo do poszanowania jego życia prywatnego w odniesieniu do informacji dotyczących jego zdrowia.

2. Każdy ma prawo zapoznania się z wszelkimi informacjami zebranymi o jego zdrowiu. Należy jednak respektować życzenia osób, które nie chcą zapoznać się z tymi informacjami.

3. W wyjątkowych przypadkach prawo wewnętrzne może wprowadzić, w interesie osoby zainteresowanej, ograniczenia w wykonywaniu praw określonych w ustępie 2.

ROZDZIAŁ IV

Genom ludzki

Art. 11.

Zakaz dyskryminacji

Każda forma dyskryminacji skierowana przeciwko danej osobie ze względu na dziedzictwo genetyczne jest zakazana.

Art. 12.

Genetyczne testy prognozujące

Testy prognozujące choroby genetyczne albo testy, które mogą służyć do identyfikacji nosiciela genu odpowiedzialnego za chorobę, oraz testy, które mogą wykryć genetyczne predyspozycje lub podatność na zachorowanie, mogą być przeprowadzone wyłącznie dla celów zdrowotnych albo dla badań naukowych związanych z celami zdrowotnymi, oraz podlegają odpowiedniemu poradnictwu genetycznemu.

Art. 13.

Interwencja wobec genomu ludzkiego

Interwencja mająca na celu dokonanie zmian w genomie ludzkim może być przeprowadzona wyłącznie w celach profilaktycznych, terapeutycznych lub diagnostycznych tylko wtedy, gdy jej celem nie jest wywołanie dziedzicznych zmian genetycznych u potomstwa.

Art. 14.

Zakaz dokonywania wyboru płci

Wykorzystywanie technik medycznych wspomaganiej prokreacji jest zakazane, jeśli celem tych technik jest wybór płci przyszłego dziecka, z wyjątkiem sytuacji, gdy wybór taki pozwala uniknąć poważnej choroby dziedzicznej zależnej od płci dziecka.

ROZDZIAŁ V

Badania naukowe

Art. 15.

Postanowienia ogólne

Badania naukowe w dziedzinie biologii i medycyny prowadzone są w sposób swobodny, z zastrzeżeniem postanowień niniejszej Konwencji i innych przepisów zapewniających ochronę osoby ludzkiej.

Art. 16.

Ochrona osób poddawanych badaniom

Przeprowadzanie badań naukowych na ludziach jest dopuszczalne, jeśli zostaną spełnione wszystkie następujące warunki:

- i) brak metody o porównywalnej skuteczności, alternatywnej do badań na ludziach;
- ii) ryzyko podejmowane przez osobę poddaną badaniom jest proporcjonalne do potencjalnych korzyści wynikających z tych badań;
- iii) projekt badań został zatwierdzony przez właściwą instytucję w wyniku niezależnej oceny jego wartości naukowej, w tym wagi celu badań, i po przeprowadzeniu wszechstronnej oceny co do jego dopuszczalności pod względem etycznym;
- iv) osoba poddawana badaniom jest informowana o swoich prawach oraz o ochronie gwarantowanej jej w przepisach prawa;
- v) wymagana zgoda, o której mowa w artykule 5, powinna być wyrażona w sposób wyraźny i dotyczyć konkretnego badania oraz powinna być udokumentowana. W każdej chwili można swobodnie zgodę wycofać.

Art. 17.

Ochrona osób niezdolnych do wyrażenia zgody

1. Badania naukowe na osobie nie mającej zdolności do wyrażenia na nie zgody, o której mowa w artykule 5, mogą być przeprowadzone tylko przy spełnieniu wszystkich następujących warunków:

- i) spełnienie warunków wynikających z artykułu 16 pkt i-iv;
- ii) oczekiwane wyniki badań są w stanie zapewnić rzeczywistą i bezpośrednią korzyść dla jej zdrowia;
- iii) badania o porównywalnej skuteczności nie mogą być przeprowadzone na osobach mających zdolność do wyrażenia zgody;
- iv) wymagana zgoda, o której mowa w artykule 6, została wyrażona na piśmie i dotyczy konkretnego badania;
- v) osoba poddana badaniom nie sprzeciwia się.

2. Wyjątkowo i z zachowaniem środków ochronnych przewidzianych przez prawo, w sytuacji, gdy oczekiwane wyniki badań nie zapewniają bezpośredniej korzyści dla zdrowia osoby im poddawanej, badania takie mogą być przeprowadzone, jeśli spełnione zostaną warunki wymienione w pkt i, iii, iv, oraz v poprzedzającego ustępu 1 i dodatkowo następujące warunki:

- i) badanie ma na celu przyczynienie się, poprzez osiągnięcie znacznego postępu wiedzy naukowej o stanie osoby, jej chorobie lub zaburzeniach, do osiągnięcia wyników zapewniających korzyść zdrowotną osobie im poddanej albo innym osobom tej samej kategorii wiekowej albo dotkniętym tą samą chorobą lub zaburzeniami albo o tym samym stanie zdrowia;

- ii) badania stwarzają minimalne ryzyko i minimalne obciążenie dla osoby im poddawanej.

Art. 18.

Badania na embrionach *in vitro*

1. Jeżeli prawo zezwala na przeprowadzanie badań na embrionach *in vitro*, powinno ono zapewnić odpowiednią ochronę tym embrionom.
2. Tworzenie embrionów ludzkich dla celów naukowych jest zabronione.

ROZDZIAŁ VI

**Pobieranie narządów i tkanek od żyjących dawców
dla celów transplantacji**

Art. 19.

Postanowienia ogólne

1. Pobranie narządów albo tkanek od żyjącego dawcy w celu dokonania przeszczepu może być przeprowadzone jedynie dla uzyskania terapeutycznej korzyści biorcy i tylko wtedy, gdy nieosiągalny jest odpowiedni narząd lub tkanka od osoby zmarłej, a nie istnieje alternatywna metoda terapeutyczna o porównywalnej skuteczności.
2. Wymagana zgoda, o której mowa w artykule 5, powinna dotyczyć konkretnego pobrania, być wyrażona w sposób wyraźny, na piśmie lub przed właściwymi instytucjami.

Art. 20.

Ochrona osób niezdolnych do wyrażenia zgody na pobranie narządów

1. Nie można dokonać pobrania narządów lub tkanek od osoby, która nie ma zdolności do wyrażenia zgody, o której mowa w artykule 5.
2. Wyjątkowo i zgodnie z ochroną zapewnioną przez przepisy prawa, pobranie regenerujących się tkanek od osoby, która nie ma zdolności do wyrażenia zgody, może być dokonane, gdy zostaną spełnione wszystkie następujące warunki:
  - i) odpowiedni dawca mający zdolność do wyrażenia zgody nie jest osiągalny;
  - ii) biorcą jest brat lub siostra dawcy;
  - iii) przeszczep jest niezbędny dla ratowania życia biorcy;
  - iv) zgoda, o której mowa w artykule 6 ustępach 2 i 3, została wyrażona w sposób wyraźny i na piśmie, zgodnie z prawem i za zgodą właściwej instytucji oraz dotyczy konkretnego pobrania;
  - v) potencjalny dawca nie zgłasza sprzeciwu.

ROZDZIAŁ VII

Zakaz osiągnięcia zysku i wykorzystywanie części ciała ludzkiego

Art. 21.

Zakaz osiągnięcia zysku

Ciało ludzkie i jego części nie mogą, same w sobie, stanowić źródła zysku.

Art. 22.

Wykorzystanie pobranych części ciała ludzkiego

Jeżeli w czasie interwencji medycznej pobrano część ciała ludzkiego, może być ona przechowywana i wykorzystana w celu innym niż ten, dla którego została pobrana, tylko wtedy, gdy właściwie poinformowano o tym odpowiednie osoby i uzyskano ich zgodę.

ROZDZIAŁ VIII

Naruszenie postanowień Konwencji

Art. 23.

Naruszenie praw lub zasad

Strony zapewniają właściwą ochronę sądową w celu zapobieżenia bezprawnemu naruszaniu praw i zasad określanych w niniejszej Konwencji albo spowodowania jego niezwłocznego zaniechania.

Art. 24.

Odszkodowanie

Osoba, która poniosła nieuzasadnioną szkodę na skutek interwencji, ma prawo do stosownego odszkodowania, na warunkach i w sposób określony przez prawo.

Art. 25.

Sankcje

Strony zapewnią stosowanie odpowiednich sankcji w przypadku naruszenia postanowień niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ IX

Stosunek Konwencji do innych przepisów

Art. 26.

Ograniczenie w wykonywaniu praw

1. Wykonywanie praw i gwarancji zawartych w niniejszej Konwencji nie może podlegać innym ograniczeniom, niż te określone przez prawo, któ-

re są konieczne w demokratycznym społeczeństwie do ochrony bezpieczeństwa publicznego, zapobiegania przestępczości, ochrony zdrowia publicznego albo ochrony praw i wolności innych osób.

2. Ograniczenia przewidziane w ust. poprzedzającym są niedopuszczalne w odniesieniu do artykułów 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20 i 21.

Art. 27.

Szersza ochrona

Żadnego z przepisów niniejszej Konwencji nie można interpretować jako ograniczającego albo w inny sposób naruszającego uprawnienia Strony do przyznania dalej idącej ochrony, w dziedzinie zastosowań biologii i medycyny, niż ochrona określona w niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ X

Debata publiczna

Art. 28.

Debata publiczna

Strony uznają, że podstawowe problemy związane z rozwojem biologii i medycyny mogą być przedmiotem debaty publicznej, uwzględniającej zwłaszcza istotne implikacje medyczne, społeczne, ekonomiczne, etyczne i prawne tych problemów, oraz uznają, że możliwe zastosowania osiągnięć biologii i medycyny podlegają odpowiednim konsultacjom.

ROZDZIAŁ XI

Interpretacja i stosowanie Konwencji

Art. 29.

Interpretacja Konwencji

Europejski Trybunał Praw Człowieka może wydawać, bez bezpośredniego odniesienia do jakiegokolwiek postępowania toczącego się w sądzie, opinie doradcze na zapytania prawne dotyczące interpretacji tej Konwencji, na wniosek:

1. Rządu Strony po zawiadomieniu innych Stron;
2. Komitetu ustanowionego na podstawie artykułu 32, w składzie ograniczonym do Przedstawicieli Stron Konwencji, decyzją przyjętą większością dwóch trzecich oddanych głosów.

Art. 30.

Sprawozdania ze stosowania Konwencji

Strony, na wniosek Sekretarza Generalnego Rady Europy, składają wyjaśnienia dotyczące sposobu, w jaki ich prawo wewnętrzne zapewnia skuteczne wdrożenie każdego z postanowień niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ XII

Protokoły

Art. 31

Protokoły

Strony mogą uzgodnić protokoły, o których mowa w artykule 32, w celu rozwinięcia w poszczególnych dziedzinach zasad zawartych w niniejszej Konwencji. Protokoły są otwarte do podpisu dla Sygnatariuszy niniejszej Konwencji. Będą one podlegać ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Sygnatariusz nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić protokołów przed ratyfikowaniem Konwencji.

ROZDZIAŁ XIII

Zmiany przepisów Konwencji

Art. 32.

Zmiany przepisów Konwencji

1. Zadania przydzielone „Komitetowi” w niniejszym artykule i w artykule 29 są wykonywane przez Komitet Zarządzający do spraw Bioetyki (CDBI) albo przez inny komitet wyznaczony do tych zadań przez Komitet Ministrów.

2. Bez naruszania postanowień artykułu 29, każde Państwo członkowskie Rady Europy, a także Państwo-Strona Konwencji nie będące Członkiem Rady Europy, może być reprezentowane i mieć jeden głos w Komitecie w zakresie zadań nałożonych przez Konwencję.

3. Państwo nie będące Stroną Konwencji, wobec którego ma zastosowanie artykuł 33, lub które zostało zaproszone do przystąpienia do Konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 34, może być reprezentowane w Komitecie przez obserwatora. Wspólnota Europejska, jeśli nie jest Stroną Konwencji, może być reprezentowana w Komitecie przez obserwatora.

4. Aby uwzględnić osiągnięcia nauki, Komitet powinien zbadać Konwencję nie później niż pięć lat po jej wejściu w życie, a następnie w określonych przez siebie odstępach czasu.

5. O propozycjach zmiany przepisów niniejszej Konwencji, propozycjach protokołu lub jego zmiany, złożonych przez Stronę, Komitet lub Komitet Ministrów, zawiadamia się Sekretarza Generalnego Rady Europy, który przekazuje je Państwom członkowskim Rady Europy, Wspólnocie Europejskiej, Sygnatariuszom, Stronom, Państwom zaproszonym do podpisania niniejszej Konwencji zgodnie z artykułem 33, oraz Państwom zaproszonym do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z artykułem 34.

6. Komitet obraduje nad propozycją nie wcześniej niż po upływie dwóch miesięcy od przekazania propozycji przez Sekretarza Generalnego Rady Eu-

ropy, zgodnie z ustępem 5. Przedstawia do zatwierdzenia Komitetowi Ministrów tekst przyjęty większością dwóch trzecich oddanych głosów. Po jego zatwierdzeniu tekst przekazuje się Stronom w celu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

7. Zmiana wchodzi w życie w stosunku do Stron, które ją przyjęły, pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, w którym pięć Stron, w tym co najmniej czterech Członków Rady Europy powiadomiło Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu. W stosunku do Strony, która przyjmuje zmianę w terminie późniejszym, wchodzi ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, w którym Strona ta powiadomiła Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

ROZDZIAŁ XIV

Postanowienia końcowe

(...)

PROTOKÓŁ DODATKOWY *
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I GODNOŚCI ISTOTY LUDZKIEJ WOBEC
ZASTOSOWAŃ BIOLOGII I MEDYCYNY,
W SPRAWIE ZAKAZU KLONOWANIA
ISTOT LUDZKICH

z dnia 12 stycznia 1998 r., Paryż

Państwa członkowskie Rady Europy, inne Państwa i Wspólnota Europejska, sygnatariusze niniejszego Protokołu Dodatkowego do Konwencji o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny.

Mając na uwadze osiągnięcia nauki w dziedzinie klonowania ssaków, w szczególności w drodze podziału zarodka i transferu jądra komórkowego.

Świadome, że pewne techniki klonowania mogą, jako takie, przyczynić się do rozwoju postępu naukowego, jak również świadome możliwości ich zastosowań w medycynie;

Uważając, że klonowanie istot ludzkich mogłoby stać się technicznie możliwe;

Zważywszy, że podział embrionu może nastąpić w sposób naturalny, w wyniku czego mogą narodzić się bliźnięta genetycznie identyczne;

Przekonane jednakże, że instrumentalne traktowanie istoty ludzkiej poprzez rozmyślne tworzenie istot ludzkich genetycznie identycznych zaprzecza godności człowieka i stanowi niewłaściwe wykorzystanie biologii i medycyny;

Wziąwszy również pod uwagę poważne trudności natury medycznej, psychologicznej i socjalnej, jakie implikowałaby taka praktyka biomedyczna w stosunku do wszystkich osób zainteresowanych;

Mając na uwadze przedmiot Konwencji o prawach człowieka i biomedycynie, a w szczególności zasadę proklamowaną w jej artykule 1, mając na celu ochronę godności i tożsamości istoty ludzkiej;

Postanowiły co następuje:

---

* Data przyjęcia: 12 stycznia 1998 roku.

Data wejścia w życie: 1 marca 2001 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

Art. 1.

Jakakolwiek interwencja mająca na celu tworzenie istoty ludzkiej genetycznie identycznej z inną istotą ludzką żyjącą lub martwą jest zabroniona. W rozumieniu niniejszego artykułu, pojęcie istoty ludzkiej „genetycznie identycznej” z inną istotą ludzką oznacza istotę ludzką dzielącą wspólnie z inną ten sam zespół genów zawartych w jądrze komórkowym.

Art. 2.

Jakiegokolwiek naruszenie przepisów niniejszego Protokołu nie jest dozwolone na podstawie artykułu 26 ustęp 1 Konwencji.

Art. 3.

Strony uważają artykuły 1 i 2 niniejszego Protokołu za artykuły dodatkowe do Konwencji, wszystkie postanowienia Konwencji znajdują odpowiednio zastosowanie.

Art. 4.

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Sygnatariuszy Konwencji. Podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Sygnatariusz nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić Protokołu bez uprzedniej lub jednoczesnej ratyfikacji Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 5.

1. Niniejszy Protokół wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym pięć Państw, w tym co najmniej cztery Państwa Członkowskie Rady Europy, wyraziło zgodę na związanie się Protokołem zgodnie z przepisami artykułu 4.

2. W stosunku do Sygnatariusza, który wyrazi zgodę na związanie się Protokołem w terminie późniejszym, Protokół wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 6.

1. Po wejściu w życie niniejszego Protokołu, każde Państwo, które przystąpiło do Konwencji, może również przystąpić do niniejszego Protokołu.

2. Przystąpienie następuje w drodze złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentu przystąpienia i odnosi skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia.

Art. 7.

1. Każda ze Stron może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszy Protokół poprzez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywołuje skutek pierwszego dnia następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 8.

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady Europy, Wspólnotę Europejską, Sygnatariuszy, Strony i inne Państwa zaproszone do przystąpienia do Konwencji:

- a) o jej podpisaniu;
- b) o złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) o dacie wejścia w życie niniejszego Protokołu, zgodnie z artykułami 5 i 6;
- d) o innych czynnościach, notyfikacjach lub zawiadomieniach związanych z niniejszym Protokołem.

Na dowód owyższego niżej podpisani, należycie do tego upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Paryżu, dnia dwunastego stycznia 1998 roku, w języku francuskim i angielskim, przy czym obie wersje są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaze uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu członkowskiemu, Państwom nie będącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowaniu niniejszego Protokołu. Państwom zaproszonym do przystąpienia do Konwencji i Wspólnocie Europejskiej.

KONWENCJA O CYBERPRZESTĘPCZOŚCI

z dnia 23 listopada 2001 r., Budapeszt

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy i inne Państwa Sygnatariusze niniejszej konwencji,

biorąc pod uwagę, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami,

uznając wartość wspierania współpracy z innymi Państwami Sygnatariuszami niniejszej konwencji,

przekonane o potrzebie prowadzenia, jako kwestii priorytetowej, wspólnej polityki kryminalnej mającej na celu ochronę społeczeństwa przed cyberprzestępczością, między innymi poprzez przyjęcie właściwych przepisów prawnych i wspieranie międzynarodowej współpracy,

świadome głębokich zmian dokonanych na skutek digitalizacji, konwergencji i trwającej globalizacji sieci informatycznych,

zaniepokojone ryzykiem, że sieci informatyczne i informacje elektroniczne mogą być także wykorzystywane w celu popełniania przestępstw oraz że dowód w sprawie takich przestępstw może być przechowywany i przekazywany za pomocą tych sieci,

uznając potrzebę współpracy między państwami i przemysłem prywatnym w zwalczaniu cyberprzestępczości oraz potrzebę ochrony prawnie uzasadnionych interesów w stosowaniu i rozwoju technologii informatycznych,

zdając sobie sprawę, że skuteczna walka z cyberprzestępczością wymaga zwiększonej, szybkiej i dobrze funkcjonującej współpracy międzynarodowej w sprawach karnych,

przekonane, że niniejsza konwencja jest niezbędna dla powstrzymania działań skierowanych przeciwko poufności, integralności i dostępności systemów informatycznych, sieci i danych informatycznych, jak również nieprawidłowe-

---

* Data przyjęcia: 23 listopada 2001 roku.
Data wejścia w życie: 1 lipca 2004 roku.
Data ratyfikacji przez Polskę: -
Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -
Adres publikacyjny:.

mu wykorzystywaniu tych systemów, sieci i danych, poprzez uznanie takiego postępowania za przestępstwo, zgodnie z niniejszą konwencją, oraz przyjęcia środków, które będą przydatne w skutecznym zwalczaniu takich przestępstw, poprzez ułatwienie ich wykrywania, prowadzenia dochodzenia i ścigania zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, oraz poprzez przyjęcie rozwiązań sprzyjających szybkiej i rzetelnej współpracy międzynarodowej,

pamiętając o konieczności zagwarantowania równowagi pomiędzy wdrażaniem przepisów prawnych a poszanowaniem podstawowych praw człowieka, zgodnie z Konwencją Rady Europy z 1950 roku o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Międzynarodowym Paktem Narodów Zjednoczonych z 1966 roku o prawach obywatelskich i politycznych, jak również innymi traktatami odnoszącymi się do praw człowieka, które potwierdzają prawo każdej jednostki do posiadania własnych wolnych opinii, jak również prawo do wolności wypowiedzi, łącznie z wolnością poszukiwania, uzyskiwania i dzielenia się wszelkiego rodzaju informacjami i ideami, bez względu na granice, oraz prawo do poszanowania prywatności,

pamiętając także o prawie do ochrony danych osobowych, przewidzianym np. w Konwencji Rady Europy z 1981 roku o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych,

mając na uwadze Konwencję Narodów Zjednoczonych z 1989 roku o prawach dziecka oraz Konwencję Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1999 roku o najgorszych warunkach pracy dzieci,

biorąc pod uwagę istniejące konwencje Rady Europy dotyczące współpracy w dziedzinie spraw karnych, jak również podobne traktaty, które istnieją pomiędzy państwami członkowskimi Rady Europy i innymi państwami oraz podkreślając, że niniejsza konwencja ma na celu uzupełnienie tych konwencji dla zwiększenia skuteczności dochodzeń w sprawach karnych i postępowań dotyczących przestępstw związanych z systemami informatycznymi i danymi, oraz umożliwienie zbierania elektronicznych materiałów dowodowych dotyczących przestępstw,

przyjmując z zadowoleniem ostatnie osiągnięcia sprzyjające dalszemu pogłębieniu zrozumienia i współpracy międzynarodowej w zwalczaniu cyberprzestępczości, łącznie z działaniami Narodów Zjednoczonych, OECD, Unii Europejskiej i G8,

powołując się na Zalecenie nr R(85)10 dotyczące praktycznego stosowania Europejskiej konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych w odniesieniu do wniosków rekwizycyjnych dotyczących podsłuchu rozmów telefonicznych, na Zalecenie nr R(88)2 w sprawie piractwa w dziedzinie prawa autorskiego i praw pokrewnych, na Zalecenie nr R(87)15 dotyczące wykorzystywania danych osobo-

wych w sektorze policji, na Zalecenie nr R(95)4 o ochronie danych osobowych w sferze usług telekomunikacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem usług telefonicznych, jak również na Zalecenie nr R(89)9 w sprawie przestępstw komputerowych, które zawiera wytyczne dla legislacji krajowych dotyczące definicji pewnych przestępstw komputerowych, oraz na Zalecenie nr R(95)13 w sprawie problemów prawa karnego procesowego związanych z technologią informatyczną,

biorąc pod uwagę Rezolucję nr 1 przyjętą przez Europejskich Ministrów Sprawiedliwości na ich 21 Konferencji (Praga, 10-11 czerwca 1997 roku), która zaleciła Komitetowi Ministrów wspieranie prac prowadzonych przez Europejski Komitet ds. Przestępczości (CDPC) w zakresie cyberprzestępczości, w celu wzajemnego zbliżenia postanowień w zakresie prawa karnego oraz umożliwienia stosowania efektywnych środków ścigania takich przestępstw, jak również Rezolucję nr 3 przyjętą na 23 Konferencji Europejskich Ministrów Sprawiedliwości (Londyn, 8-9 czerwca 2000 roku), która zachęcała negocjujące strony do kontynuowania ich wysiłków mających na celu znalezienie właściwych rozwiązań, które umożliwiłyby przystąpienie do Konwencji jak największej liczbie państw, oraz uświadomiła potrzebę szybkiego i efektywnego systemu współpracy międzynarodowej, uwzględniającej należycie szczególne wymagania walki z cyberprzestępczością,

mając również na uwadze Plan Działania przyjęty przez szefów państw i rządów Rady Europy podczas ich Drugiego Szczytu (Strasburg, 10-11 października 1997 roku), w celu znalezienia wspólnej odpowiedzi na rozwój nowych technologii, opartej na standardach i wartościach Rady Europy,

uzgodniły co następuje:

ROZDZIAŁ I TERMINOLOGIA

Art. 1. Definicje

Dla celów niniejszej konwencji:

- a) „system informatyczny” oznacza każde urządzenie lub grupę wzajemnie połączonych lub związanych ze sobą urządzeń, z których jedno lub więcej, zgodnie z programem, wykonuje automatyczne przetwarzanie danych;
- b) „dane informatyczne” oznaczają dowolne przedstawienie faktów, informacji lub pojęć w formie właściwej do przetwarzania w systemie komputerowym, łącznie z odpowiednim programem powodującym wykonanie funkcji przez system informatyczny;
- c) „dostawca usług” oznacza:

- i) dowolny podmiot prywatny lub publiczny, który umożliwia użytkownikom jego usług komunikowanie się za pomocą systemu informatycznego, oraz
  - ii) dowolny inny podmiot, który przetwarza lub przechowuje dane informatyczne w imieniu takich usług komunikacyjnych lub użytkowników takich usług.
- d) „dane dotyczące ruchu” oznaczają dowolne dane informatyczne odnoszące się do komunikowania się za pomocą systemu informatycznego, wygenerowane przez system informatyczny, który utworzył część w łańcuchu komunikacyjnym, wskazujące swoje pochodzenie, przeznaczenie, ścieżkę, czas, datę, rozmiar, czas trwania lub rodzaj danej usługi.

ROZDZIAŁ II

ŚRODKI, JAKIE NALEŻY PODJĄĆ NA SZCZEBLU KRAJOWYM

CZEŚĆ 1.

PRAWO KARNE MATERIALNE

TYTUŁ 1.

PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO POUFNOŚCI, INTEGRALNOŚCI I DOSTĘPNOŚCI DANYCH INFORMATYCZNYCH I SYSTEMÓW

Art. 2.

Nielegalny dostęp

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego dostępu do całości lub części systemu informatycznego. Strony mogą wprowadzić wymóg, że przestępstwo musi zostać popełnione poprzez naruszenie zabezpieczeń, z zamiarem pozyskania danych informatycznych lub innym nieuczciwym zamiarem, lub w odniesieniu do systemu informatycznego, który jest połączony z innym systemem informatycznym.

Art. 3.

Nielegalne przechwytywanie danych

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego przechwytywania za pomocą urządzeń technicznych niepublicz-

nych transmisji danych informatycznych do, z, lub w ramach systemu informatycznego, łącznie z emisjami elektromagnetycznymi pochodzącymi z systemu informatycznego przekazującego takie dane informatyczne. Strony mogą wprowadzić wymóg, że przestępstwo musi zostać popełnione z nieuczciwym zamiarem lub w związku z systemem informatycznym, który jest połączony z innym systemem informatycznym.

Art. 4.

Naruszenie integralności danych

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego niszczenia, wykasowywania, uszkodzania, dokonywania zmian lub usuwania danych informatycznych.

2. Strona może zastrzec sobie prawo wprowadzenia wymogu, że zachowanie opisane w ustępie 1 musi skutkować poważną szkodą.

Art. 5.

Naruszenie integralności systemu

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego poważnego zakłócania funkcjonowania systemu informatycznego poprzez wprowadzanie, transmisję, niszczenie, wykasowywanie, uszkodzanie, dokonywanie zmian lub usuwanie danych informatycznych.

Art. 6.

Niewłaściwe użycie urządzeń

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnych i bezprawnych:

- a) produkcji, sprzedaży, pozyskiwania z zamiarem wykorzystania, importowania, dystrybucji lub innego udostępniania:
  - i) urządzenia, w tym także programu komputerowego, przeznaczonego lub przystosowanego przede wszystkim dla celów popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-5;
  - ii) hasła komputerowego, kodu dostępu lub podobnych danych, dzięki którym całość lub część systemu informatycznego jest dostępna, z zamiarem wykorzystania dla celów popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-5; oraz
- b) posiadania jednostki wymienionej powyżej w punktach a) i) lub ii) z zamiarem wykorzystania w celu popełnienia któregośkolwiek

z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-5. Strona może w swoim prawie wprowadzić wymóg, że odpowiedzialność karna dotyczy posiadania większej ilości takich jednostek.

2. Niniejszego artykułu nie należy interpretować jako mającego na celu pociągnięcie do odpowiedzialności karnej w przypadku, kiedy produkcja, sprzedaż, pozyskiwanie z zamiarem wykorzystania, importowanie, dystrybucja lub inne udostępnianie lub posiadanie, o którym mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, nie jest dokonywane w celu popełnienia przestępstwa określonego zgodnie z artykułami 2-5 niniejszej konwencji, jak w przypadku dozwolonego testowania lub ochrony systemu informatycznego.

3. Każda Strona może zastrzec sobie prawo do niestosowania ustępu 1 niniejszego artykułu, pod warunkiem, że zastrzeżenie to nie dotyczy sprzedaży, dystrybucji lub innego udostępniania jednostek wymienionych w ustępie 1.a.ii.

TYTUŁ 2

PRZESTĘPSTWA KOMPUTEROWE

Art. 7.

Falszerstwo komputerowe

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego wprowadzania, dokonywania zmian, wykasowywania lub usuwania danych informatycznych, w wyniku czego powstają dane nieautentyczne, które w zamiarze sprawcy mają być uznane lub wykorzystane w celach zgodnych z prawem jako autentyczne, bez względu na to, czy są one możliwe do bezpośredniego odczytania i zrozumiały. Strona może wprowadzić wymóg, że odpowiedzialność karna dotyczy działania w zamiarze oszustwa lub w podobnym nieuczciwym zamiarze.

Art. 8.

Oszustwo komputerowe

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego spowodowania utraty majątku przez inną osobę poprzez:

- a) wprowadzenie, dokonanie zmian, wykasowanie lub usunięcie danych informatycznych,
- b) każdą ingerencję w funkcjonowanie systemu komputerowego, z zamiarem oszustwa lub nieuczciwym zamiarem uzyskania korzyści ekonomicznych dla siebie lub innej osoby.

TYTUŁ 3

PRZESTĘPSTWA ZE WZGLĘDU NA CHARAKTER ZAWARTYCH INFORMACJI

Art. 9.

Przestępstwa związane z pornografią dziecięcą

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego i bezprawnego:

- a) produkowania pornografii dziecięcej dla celów jej rozpowszechniania za pomocą systemu informatycznego;
- b) oferowania lub udostępniania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego;
- c) rozpowszechniania lub transmitowania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego;
- d) pozyskiwania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego dla siebie lub innej osoby;
- e) posiadania pornografii dziecięcej w ramach systemu informatycznego lub na środkach do przechowywania danych informatycznych.

2. Dla celów powyższego ustępu 1 pojęcie „pornografia dziecięca” obejmuje materiał pornograficzny, który w sposób widoczny przedstawia:

- a) osobę małoletnią w trakcie czynności wyraźnie seksualnej;
- b) osobę, która wydaje się być nieletnią, w trakcie czynności wyraźnie seksualnej;
- c) realistyczny obraz przedstawiający osobę małoletnią w trakcie czynności wyraźnie seksualnej.

3. Dla celów powyższego ustępu 2, pojęcie „osoba małoletnia” obejmuje wszystkie osoby poniżej 18 roku życia. Strona może wprowadzić wymóg niższej granicy wieku, która nie może być niższa niż 16 lat.

4. Każda ze Stron może zastrzec sobie prawo niestosowania, w całości lub w części, ustępu 1.d. i e. oraz ustępu 2.b. i c.

TYTUŁ 4

PRZESTĘPSTWA ZWIĄZANE Z NARUSZENIEM PRAW AUTORSKICH I PRAW POKREWNYCH

Art. 10.

Przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, naruszeń pra-

wa autorskiego zdefiniowanego w prawie danej Strony zgodnie z podjętymi przez nią zobowiązaniami wynikającymi z Aktu Paryskiego z dnia 24 lipca 1971 roku zmieniającego Konwencję Berneńską o ochronie dzieł literackich i artystycznych, Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej oraz Traktatu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawach autorskich, z wyłączeniem praw osobistych przewidzianych przez te konwencje, jeżeli popełnione są umyślnie, na skalę komercyjną i za pomocą systemu informatycznego.

2. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, naruszeń praw pokrewnych zdefiniowanych w prawie danej Strony, zgodnie z podjętymi przez nią zobowiązaniami wynikającymi z Międzynarodowej konwencji o ochronie wykonawców, producentów fonogramów i organizacji nadawczych zawartej w Rzymie (Konwencja Rzymska), Umowy w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej oraz Traktatu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o wykonaniach i fonogramach, z wyłączeniem praw osobistych przewidzianych przez te konwencje, jeżeli popełnione są umyślnie, na skalę komercyjną i za pomocą systemu informatycznego.

3. Strona może zastrzec sobie prawo do niepociągania do odpowiedzialności karnej na podstawie ustępów 1 i 2 niniejszego artykułu w pewnych przypadkach, pod warunkiem, że istnieją inne skuteczne środki prawne oraz że zastrzeżenie to nie stanowi odstępstwa od międzynarodowych zobowiązań Strony określonych w międzynarodowych instrumentach, wymienionych w ustępach 1 i 2 niniejszego artykułu.

TYTUŁ 5

INNE FORMY ODPOWIEDZIALNOŚCI I SANKCJE

Art. 11.

Usiłowanie i pomocnictwo lub podżeganie

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego pomocnictwa lub podżegania do popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-10 niniejszej konwencji.

2. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym umyślnego usiłowania popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 3 oraz 5, 7, 8, 9 ustępem 1.a. oraz 9 ustępem 1.c. niniejszej konwencji.

3. Każde państwo może zastrzec sobie prawo do niestosowania, w całości lub w części, ustępu 2 niniejszego artykułu.

Art. 12.

Odpowiedzialność osób prawnych

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla zagwarantowania poniesienia odpowiedzialności przez osoby prawne za przestępstwa określone zgodnie z niniejszą konwencją, popełnione dla ich korzyści przez dowolną osobę fizyczną, działającą samodzielnie bądź jako część organu osoby prawnej, zajmującą w niej pozycję wiodącą z uwagi na:

- a) uprawnienia do reprezentowania osoby prawnej;
- b) uprawnienia do podejmowania decyzji w imieniu osoby prawnej;
- c) uprawnienia do wykonywania kontroli w ramach osoby prawnej.

2. Oprócz przypadków wymienionych już w ustępie 1 niniejszego artykułu, każda ze Stron podejmie środki niezbędne dla zagwarantowania, że osoba prawna może zostać pociągnięta do odpowiedzialności, gdy brak nadzoru lub kontroli ze strony osoby fizycznej, wymienionej w ustępie 1, umożliwił popełnienie przestępstwa określonego zgodnie z niniejszą konwencją, przez osobę fizyczną dla korzyści tej osoby prawnej.

3. W zależności od zasad prawnych danej Strony, odpowiedzialność osoby prawnej może być karna, cywilna lub administracyjna.

4. Odpowiedzialność taka jest niezależna od odpowiedzialności karnej osób fizycznych, które popełniły przestępstwo.

Art. 13.

Kary i środki

1. Każda Strona podejmie niezbędne środki prawne lub inne, aby zagwarantować, że przestępstwa określone zgodnie z artykułami 2-11 będą karane za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji, obejmujących pozbawienie wolności.

2. Każda Strona zagwarantuje, że osoby prawne ponoszące odpowiedzialność zgodnie z artykułem 12, podlegać będą skutecznym, proporcjonalnym i zniechęcającym sankcjom lub środkom o charakterze karnym lub innym, w tym sankcjom pieniężnym.

CZEŚĆ 2

PRAWO PROCESOWE

TYTUŁ 1

PRZEPISY WSPÓLNE

Art. 14.

Zakres przepisów procesowych

1. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne i inne, które są niezbędne dla ustanowienia uprawnień i procedur przewidzianych w niniejszej części dla celów prowadzenia specjalnych dochodzeń i postępowań karnych.

2. Za wyjątkiem szczególnych, odmiennych regulacji artykułu 21, każda Strona stosuje środki wymienione w ustępie 1 niniejszego artykułu do:

- a) przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-11 niniejszej konwencji;
  - b) wszystkich innych przestępstw popełnionych przy użyciu systemu informatycznego; oraz
  - c) zbierania dowodów w formie elektronicznej odnoszących się do przestępstw.
3. a) Każda Strona może sobie zastrzec prawo stosowania środków określonych w artykule 20 wyłącznie do przestępstw lub rodzajów przestępstw wyszczególnionych w zastrzeżeniu, pod warunkiem, że krąg takich przestępstw lub rodzajów przestępstw nie będzie ograniczony bardziej niż krąg przestępstw, do jakich stosuje ona środki określone w artykule 21. Każda Strona powinna rozważyć ograniczenie tego rodzaju zastrzeżenia, aby umożliwić jak najszersze stosowanie środków określonych w artykule 20;
- b) w przypadkach, gdy Strona, z powodu ograniczeń w swoim prawie obowiązującym w czasie przyjęcia niniejszej konwencji, nie jest w stanie stosować środków wskazanych w artykułach 20 i 21 do informacji przekazywanych w ramach systemu informatycznego dostawcy usługi, który to system ;
- i) funkcjonuje na potrzeby zamkniętej grupy użytkowników i
  - ii) nie wykorzystuje publicznych sieci komunikacyjnych i nie jest połączony z innym systemem komputerowym publicznym lub prywatnym.

Strona taka może zastrzec sobie prawo do niestosowania tych środków do takich informacji. Każda Strona powinna rozważyć ograniczenie takiego zastrzeżenia, aby umożliwić jak najszersze zastosowanie środków określonych w artykułach 20 i 21.

Art. 15.

Warunki i zabezpieczenia

1. Każda Strona zapewni, że ustanowienie, wdrożenie i stosowanie uprawnień i procedur, o jakich mowa w niniejszej części, podlega warunkom i gwarancjom przewidzianym w ich prawie wewnętrznym, które powinny zagwarantować odpowiednią ochronę wolności i praw człowieka, w tym praw wynikających – zgodnie z podjętymi zobowiązaniami – z Konwencji Rady Europy z 1950 roku o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Międzynarodowego Paktu Narodów Zjednoczonych z 1966 roku o Prawach Obywatelskich i Politycznych i innych mających zastosowanie międzynarodowych instrumentów z zakresu praw człowieka, i które powinny być oparte na zasadzie proporcjonalności.

2. Takie warunki i gwarancje powinny obejmować, stosownie do rodzaju danego uprawnienia lub procedury, m.in. sądową lub inną niezależną kontrolę, podawanie uzasadnienia dla ich stosowania, ograniczenia co do zakresu i czasu stosowania takich uprawnień i procedur.

3. W zakresie, w jakim jest to zgodne z interesem publicznym, w szczególności z interesem wymiaru sprawiedliwości, Strona powinna rozważyć wpływ uprawnień i procedur, o których mowa w tej części, na prawa, obowiązki oraz uzasadnione interesy osób trzecich.

TYTUŁ 2

**NIEZWŁOCZNE ZABEZPIECZANIE PRZECHOWYWANYCH
DANYCH INFORMATYCZNYCH**

Art. 16.

Niezwłoczne zabezpieczanie przechowywanych danych informatycznych

1. Każda Strona przyjmie środki prawne i inne, które są niezbędne do tego, by umożliwić właściwym organom nakazanie lub uzyskanie przy użyciu podobnych metod, niezwłocznego zabezpieczenia wyspecyfikowanych danych informatycznych, w tym także danych dotyczących ruchu, przechowywanych przy pomocy systemu informatycznego, w szczególności, gdy istnieją podstawy do tego by sądzić, że dane te są szczególnie podatne na ryzyko utraty lub zmodyfikowania.

2. Jeżeli Strona stosuje ustęp 1 powyżej poprzez nakazanie danej osobie zabezpieczenia wyspecyfikowanych przechowywanych danych informatycznych, znajdujących się w posiadaniu tej osoby lub pod jej kontrolą, to Strona ta powinna przyjąć środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne do zobowiązania tej osoby do zabezpieczenia i zachowania całości danych informatycznych przez okres tak długi, jak będzie to konieczne, nie dłużej jednak

niż do 90 dni, aby umożliwić właściwym organom podjęcie starań o ich ujawnienie. Strona może przewidzieć późniejszą możliwość odnowienia takiego nakazu.

3. Każda Strona przyjmie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne do zobowiązania strażnika danych informatycznych lub innej osoby odpowiedzialnej za ich zabezpieczenie, do zachowania tajemnicy co do zastosowania tych procedur przez okres określony w prawie wewnętrznym.

4. Uprawnienia i procedury określone w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

Art. 17.

Niewłoczne zabezpieczenie i częściowe ujawnienie danych dotyczących ruchu

1. W odniesieniu do danych dotyczących ruchu, które należy zabezpieczyć zgodnie z artykułem 16, każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne do:

- a) zapewnienia, że istnieje możliwość takiego niewłocznego zabezpieczenia danych dotyczących ruchu, niezależnie od tego, czy tylko jeden czy też więcej dostawców usług uczestniczyło w przekazywaniu takich informacji; oraz
- b) zapewnienia niewłocznego ujawnienia właściwemu organowi Strony lub osobie wyznaczonej przez ten organ, dostatecznej ilości danych dotyczących ruchu, aby umożliwić Stronie identyfikację dostawców usług i kanałów, jakimi przekaz nastąpił.

2. Uprawnienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

TYTUŁ 3

NAKAZ DOSTARCZENIA

Art. 18.

Nakaz dostarczenia

1. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień do nakazania:

- a) osobie obecnej na terytorium Strony przekazania określonych danych informatycznych, które znajdują się w posiadaniu lub pod kontrolą tej osoby i są przechowywane w systemie informatycznym lub na nośniku służącym do przechowywania danych informatycznych; oraz
- b) dostawcy usług oferowanych na terytorium Strony przekazania informacji odnoszących się do abonenta takich usług, znajdujących się w posiadaniu lub pod kontrolą tego dostawcy usług.

2. Uprawnienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

3. Dla celów niniejszego artykułu pojęcie „informacje odnoszące się do abonenta” oznacza wszelkie informacje w postaci danych informatycznych lub w dowolnej innej postaci, znajdujące się w posiadaniu dostawcy usług i odnoszące się do użytkowników tych usług, inne niż dane dotyczące ruchu lub treści, które pozwalają na ustalenie:

- a) rodzaju usług komunikacyjnych, z jakich korzysta użytkownik, zastosowanych w związku z tym rozwiązań technicznych oraz okresu usługi;
- b) tożsamości użytkownika, adresu pocztowego lub geograficznego, numeru telefonu lub innego numeru dostępu, wykazu połączeń i informacji o płatnościach dostępnych na podstawie umowy lub ustaleń dotyczących usługi;
- c) wszelkich innych informacji związanych z miejscem zainstalowania sprzętu komunikacyjnego, dostępnych na podstawie umowy lub ustaleń dotyczących usługi.

TYTUŁ 4

PRZESZUKANIE I ZAJĘCIE PRZECHOWYWANYCH DANYCH INFORMATYCZNYCH

Art. 19.

Przeszukiwanie i zajęcie przechowywanych danych informatycznych

1. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień w zakresie przeszukiwania lub uzyskiwania dostępu przy użyciu podobnych metod do:

- a) systemu informatycznego lub jego części oraz do danych informatycznych w nim przechowywanych; oraz
- b) nośnika służącego do przechowywania danych informatycznych na jej terytorium.

2. Każda Strona przyjmie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla zapewnienia, aby właściwe organy dysponowały odpowiednimi środkami pozwalającymi na niezwłoczne rozszerzenie przeszukiwania lub podobnych metod uzyskiwania dostępu na inny system, jeżeli podczas dokonywania przez nie przeszukiwania lub uzyskiwania dostępu przy użyciu podobnych metod do konkretnego systemu informatycznego lub jego części, zgodnie z ustępem 1.a., organy te mają uzasadnione podstawy by sądzić, że poszukiwane dane przechowywane są w innym systemie informatycznym lub w jego części na ich terytorium i że do danych tych można legalnie uzyskać dostęp z systemu pierwotnego lub są one dostępne dla tego systemu.

3. Każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień do tego, aby mogły zajmować lub zabezpieczać w podobny sposób dane informatyczne, do których uzyskano dostęp zgodnie z ustępami 1 i 2. Środki te obejmują następujące uprawnienia:

- a) zajęcie lub zabezpieczenie w podobny sposób systemu informatycznego lub jego części lub nośnika służącego do przechowywania danych informatycznych;
- b) wykonywanie i zachowywanie kopii tych danych informatycznych;
- c) zachowywanie całości odpowiednich przechowywanych danych informatycznych;
- d) uczynienie niedostępnymi lub usunięcie danych informatycznych z danego systemu informatycznego.

4. Każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień do tego, by mogły nakazać każdej osobie mającej wiedzę o funkcjonowaniu systemu informatycznego lub środkach stosowanych dla zabezpieczenia danych informatycznych zawartych w tym systemie, udostępnienie, o ile jest to uzasadnione, informacji, które są niezbędne dla umożliwienia zastosowania środków, o jakich mowa w ustępach 1 i 2.

5. Uprawnienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

TYTUŁ 5

GROMADZENIE W CZASIE RZECZYWISTYM DANYCH INFORMATYCZNYCH

Art. 20.

Gromadzenie w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu

1. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień w zakresie:

- a) gromadzenia lub rejestrowania przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium;
- b) zmuszenia dostawcy usług, aby w ramach możliwości technicznych, jakimi dysponuje:
  - i) gromadził lub rejestrował przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium; lub
  - ii) współpracował i udzielał pomocy właściwym organom przy gromadzeniu lub rejestrowaniu, w czasie rzeczywistym, danych dotyczących ruchu, wiążących się z konkretnymi przekazami realizowanymi na jej terytorium przy użyciu środków informatycznych.

2. Jeżeli Strona, z uwagi na zasady jej krajowego porządku prawnego, nie jest w stanie przyjąć środków, o jakich mowa w ustępie 1.a., może w ich miejsce przyjąć środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla zapewnienia zbierania lub rejestrowania w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu wiążących się z konkretnymi przekazami realizowanymi na jej terytorium przez zastosowanie środków technicznych na tym terytorium.

3. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla zobowiązania dostawcy usług do zachowania w tajemnicy faktu wykonywania uprawnień przewidzianych w niniejszym artykule oraz wszelkich odnoszących się do tego informacji.

4. Uprawnienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

Art. 21.

Przechwytywanie danych dotyczących treści

1. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne, w odniesieniu do grupy poważnych przestępstw, jakie zostaną określone w prawie wewnętrznym, dla nadania właściwym organom uprawnień w zakresie:

- a) gromadzenia lub rejestrowania przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium;
- b) zmuszenia dostawcy usług, aby w ramach możliwości technicznych, jakimi dysponuje:
  - i) gromadził lub rejestrował przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium, lub
  - ii) współpracował i udzielał pomocy właściwym organom przy gromadzeniu lub rejestrowaniu, w czasie rzeczywistym, danych dotyczących treści konkretnych przekazów realizowanych na jej terytorium przy użyciu środków informatycznych.

2. Jeżeli któraś ze Stron, z uwagi na zasady jej krajowego porządku prawnego, nie jest w stanie przyjąć środków, o jakich mowa w ustępie 1.a., może w ich miejsce przyjąć środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla zapewnienia zbierania lub rejestrowania w czasie rzeczywistym danych dotyczących treści konkretnych przekazów realizowanych na jej terytorium przez zastosowanie środków technicznych.

3. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla zobowiązania dostawcy usług do zachowania w tajemnicy faktu wykonywania uprawnień, o jakich mowa w niniejszym artykule oraz wszelkich odnoszących się do tego informacji.

4. Uprawnienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

CZEŚĆ 3

JURYSDYKCJA

Art. 22.

Jurysdykcja

1. Każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla ustanowienia swojej jurysdykcji w odniesieniu do przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-11 niniejszej konwencji, gdy przestępstwo popełnione jest:

- a) na jej terytorium; lub
- b) na pokładzie statku pływającego pod banderą tej Strony; lub
- c) na pokładzie samolotu zarejestrowanego na podstawie prawa tej Strony; lub
- d) przez jednego z jej obywateli, jeżeli przestępstwo jest karalne według prawa miejsca jego popełnienia lub jeśli przestępstwo popełnione zostało poza jurysdykcją terytorialną jakiegokolwiek państwa.

2. Każde państwo może zastrzec sobie prawo do niestosowania lub stosowania tylko w ściśle określonych przypadkach lub warunkach, zasad jurysdykcji, o jakich mowa w ustępie 1.b.-1.d. niniejszego artykułu lub w dowolnej części tego ustępu.

3. Każda Strona przyjmie środki, które mogą być potrzebne dla zapewnienia swojej jurysdykcji w odniesieniu do każdego przestępstwa, o jakim mowa w artykule 24 ust. 1 niniejszej konwencji, w przypadkach gdy domniemany sprawca przestępstwa przebywa na jej terytorium i nie może zostać poddany ekstradycji do drugiej Strony wyłącznie ze względu na jego obywatelstwo, po otrzymaniu wniosku ekstradycyjnego.

4. Niniejsza konwencja nie wyłącza jurysdykcji wykonywanej przez Stronę zgodnie z jej prawem krajowym.

5. Jeżeli kilka Stron uznaje swoją jurysdykcję w odniesieniu do domniemanego przestępstwa określonego w niniejszej konwencji, Strony te, o ile jest to uzasadnione, podejmują konsultacje w celu określenia, czyja jurysdykcja jest najwłaściwsza dla ścigania tego przestępstwa.

ROZDZIAŁ III
WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

CZEŚĆ 1
ZASADY OGÓLNE

TYTUŁ 1
OGÓLNE ZASADY WSPÓŁPRACY MIĘDZYNARODOWEJ

Art. 23.

Ogólne zasady współpracy międzynarodowej

Strony współpracują zgodnie z postanowieniami niniejszego rozdziału oraz z zastosowaniem właściwych instrumentów międzynarodowych o międzynarodowej współpracy w sprawach karnych, porozumień uzgodnionych na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa oraz ich prawa krajowego, w sposób możliwie jak najszerszy, dla celów ścigania i prowadzenia postępowań odnoszących się do przestępstw związanych z systemami i danymi informatycznymi lub dla celów zbierania dowodów w postaci elektronicznej, odnoszących się do przestępstw.

TYTUŁ 2
ZASADY DOTYCZĄCE EKSTRADYCJI

Art. 24.

Ekstradycja

1. a) Niniejszy artykuł stosuje się do ekstradycji między Stronami w związku z przestępstwami określonymi zgodnie z artykułami 2-11 niniejszej konwencji, pod warunkiem, że są one karalne na podstawie prawa obu zainteresowanych Stron karą pozbawienia wolności w wymiarze co najmniej jednego roku lub większą karą.
- b) jeżeli zgodnie z porozumieniem uzgodnionym na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa albo zgodnie z traktatem ekstradycyjnym, w tym Europejską konwencją o ekstradycji (ETS nr 24), obowiązującym między dwiema lub więcej stronami zastosowanie ma inna kara minimalna, stosuje się karę minimalną przewidzianą w takim porozumieniu lub traktacie.

2. Przepisy opisane w ustępie 1 niniejszego artykułu uważa się za przestępstwa mogące stanowić podstawę do ekstradycji przewidzianej w dowolnym traktacie ekstradycyjnym obowiązującym między Stronami. Strony zobowiązują się do włączenia takich przestępstw, jako przestępstw stanowiących podstawę do ekstradycji, do wszelkich traktatów ekstradycyjnych, jakie mogą zostać zawarte przez nie lub między nimi.

3. Jeżeli Strona uzależnia ekstradycję od istnienia traktatu i otrzymuje wniosek o ekstradycję od drugiej Strony, z którą nie ma zawartego traktatu ekstradycyjnego, może traktować niniejszą konwencję jako podstawę prawną do ekstradycji w odniesieniu do wszelkich przestępstw, o jakich mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu.

4. Strony, które nie uzależniają ekstradycji od istnienia traktatu, uznają przestępstwa wymienione w ustępie 1 niniejszego artykułu, za przestępstwa mogące stanowić w ich wzajemnych stosunkach podstawę do ekstradycji.

5. Ekstradycja podlega warunkom określonym w prawie krajowym Strony wezwanej lub w obowiązujących traktatach ekstradycyjnych, co odnosi się także do przyczyn, dla których Strona wezwana może odmówić ekstradycji.

6. Jeżeli ekstradycja w związku z przestępstwem, o jakim mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, spotyka się z odmową wyłącznie ze względu na obywatelstwo osoby poszukiwanej, lub ze względu na to, że Strona wezwana uznaje swoją jurysdykcję dla danego przestępstwa, Strona wezwana, na wniosek Strony wzywającej, przedkłada sprawę swoim właściwym organom w celu ścigania oraz informuje Stronę wzywającą o sposobie zakończenia sprawy. Organy te podejmują decyzje i prowadzą czynności śledcze i postępowanie w taki sam sposób, jak w przypadku każdego innego przestępstwa o porównywalnym charakterze, zgodnie z przepisami tej Strony.

7. a) Każda Strona w chwili podpisywania lub składania instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, poinformuje Sekretarza Generalnego Rady Europy o nazwie i adresie każdego organu odpowiedzialnego za sporządzanie lub przyjmowanie wniosków ekstradycyjnych lub wniosków o tymczasowe aresztowanie w przypadku braku traktatu.

b). sekretarz Generalny Rady Europy założy i będzie prowadzić aktualny rejestr organów wyznaczonych przez Strony. Każda Strona powinna zapewnić, że szczegółowe dane zawarte w rejestrze są w każdym czasie miarodajne.

TYTUŁ 3

OGÓLNE ZASADY WZAJEMNEJ POMOCY PRAWNEJ

Art. 25.

Ogólne zasady dotyczące wzajemnej pomocy prawnej

1. Strony będą świadczyć sobie możliwie jak najdalej idącą pomoc wzajemną dla celów prowadzenia czynności śledczych lub postępowań odnoszących się do przestępstw związanych z systemami i danymi informatycznymi, lub w celu gromadzenia dowodów w postaci elektronicznej, odnoszących się do przestępstw.

2. Każda Strona przyjmie takie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla właściwego wywiązania się ze zobowiązań określonych w artykułach 27-35.

3. W nagłych okolicznościach każda Strona może sporządzić wniosek o pomoc wzajemną lub informacje odnoszące się do niego przy pomocy środków szybkiego komunikowania się, w tym faksu lub poczty elektronicznej, o ile środki te zapewniają odpowiedni poziom bezpieczeństwa i gwarancje autentyczności (w tym użycie kodowania, o ile to konieczne) i następnie potwierdzić wniosek oficjalnie, jeśli wymaga tego Strona wezwana. Strona wezwana powinna zaakceptować i odpowiedzieć na taki wniosek przy pomocy środków szybkiego komunikowania się.

4. O ile nie ma wyraźnych, odmiennych postanowień w niniejszym rozdziale, wzajemna pomoc prawna podlega warunkom określonym w prawie krajowym Strony wezwanej lub w obowiązujących traktach o wzajemnej pomocy prawnej, co dotyczy także przyczyn, dla których Strona wezwana może odmówić współpracy. Strona wezwana nie powinna wykonywać swojego prawa do odmowy współpracy w odniesieniu do przestępstw określonych w artykułach 2-11 tylko na tej podstawie, że wniosek dotyczy przestępstwa, które traktuje ona jako przestępstwo skarbowe.

5. Jeżeli, zgodnie z postanowieniami niniejszego rozdziału, Strona wezwana jest upoważniona do uzależniania udzielenia pomocy wzajemnej od istnienia podwójnej karalności, warunek ten należy uważać za spełniony, jeżeli przestępcze zachowanie, w związku z którym złożono wniosek o pomoc, stanowi przestępstwo według prawa tej Strony, niezależnie od tego, czy prawo to klasyfikuje dane przestępstwo w tej samej kategorii przestępstw lub czy opisuje je przy użyciu tej samej terminologii, co prawo Strony wzywającej.

Art. 26.

Informacja z własnej inicjatywy

1. Każda Strona może, w granicach wynikających z jej prawa krajowego i bez wcześniejszego wniosku, przekazywać drugiej Stronie informacje uży-

skane w ramach swoich własnych działań śledczych, jeżeli uzna, że ujawnienie takich informacji może pomóc tej Stronie w podjęciu lub prawidłowym przeprowadzeniu czynności śledczych lub postępowań związanych z przestępstwami określonych zgodnie z niniejszą konwencją lub gdy informacje te mogłyby doprowadzić do sporządzenia przez tę Stronę wniosku o współpracę na podstawie niniejszego rozdziału.

2. Przed przekazaniem takich informacji Strona dostarczająca informacje może zażądać, aby pozostały one poufne lub były wykorzystywane tylko pod pewnymi warunkami. Jeżeli Strona otrzymująca informacje nie może spełnić tego żądania, powinna poinformować o tym drugą Stronę, która wówczas winna zdecydować, czy pomimo to informacje należy przekazać. Jeżeli Strona otrzymująca informacje zaakceptuje warunki dotyczące wykorzystania informacji, to jest tymi warunkami związana.

TYTUŁ 4

PROCEDURY ZWIĄZANE Z WNIOSKAMI O UDZIELENIE WZAJEMNEJ POMOCY PRAWNEJ PRZY BRAKU OBOWIĄZUJĄCYCH POROZUMIEŃ MIĘDZYNARODOWYCH

Art. 27.

Procedury związane z wnioskami o udzielenie wzajemnej pomocy prawnej przy braku obowiązujących porozumień międzynarodowych

1. W wypadku braku traktatu o wzajemnej pomocy prawnej lub porozumienia opartego na jednolitym lub wzajemnym ustawodawstwie, obowiązujących między Stroną wzywającą i Stroną wezwaną, stosuje się przepisy ustępów 2-10 niniejszego artykułu. Przepisów niniejszego artykułu nie stosuje się, gdy istnieje tego typu traktat, porozumienie lub ustawodawstwo, chyba że zainteresowane Strony postanowią w ich miejsce stosować całość lub część wspomnianych przepisów niniejszego artykułu.

2. a) Każda Strona wyznaczy jeden lub kilka organów centralnych odpowiedzialnych za wysyłanie wniosków o pomoc wzajemną lub za udzielanie odpowiedzi na takie wnioski, ich wykonywanie lub przekazywanie organom właściwym do ich wykonania.
- b) organy centralne porozumiewają się ze sobą bezpośrednio.
- c) każda Strona, w chwili podpisania lub złożenia instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, poinformuje Sekretarza Generalnego Rady Europy o nazwach i adresach organów wyznaczonych zgodnie z niniejszym ustępem.

- d) Sekretarz Generalny Rady Europy założy i będzie prowadzić aktualny rejestr organów centralnych wyznaczonych przez Strony. Każda Strona powinna zapewnić, że szczegółowe dane zawarte w rejestrze są w każdym czasie miarodajne.
3. Wnioski o pomoc wzajemną na podstawie niniejszego artykułu wykonuje się zgodnie z procedurą określoną przez Stronę wzywającą, chyba że jest ona niezgodna z prawem Strony wezwanej.
4. Poza wypadkami przewidzianymi w artykule 25 ustępie 4 Strona wezwana może odmówić pomocy wzajemnej w następujących przypadkach:
- a) jeżeli wniosek dotyczy przestępstwa, które Strona wezwana uważa za polityczne lub związane z przestępstwem politycznym;
  - b) jeżeli Strona wezwana uważa, że realizacja wniosku może stanowić zagrożenie dla jej suwerenności, bezpieczeństwa, porządku publicznego lub innych podstawowych interesów.
5. Strona wezwana może odroczyć wykonanie czynności określonej we wniosku, jeżeli taka czynność mogłaby spowodować zagrożenie dla czynności śledczych lub postępowań prowadzonych przez organy tej Strony.
6. Przed odmową lub odroczeniem wykonania wniosku o pomoc Strona wezwana powinna, o ile to uzasadnione po przeprowadzeniu konsultacji ze Stroną wzywającą, rozważyć częściowe wykonanie wniosku lub wykonanie pod pewnymi warunkami, które uzna za nieodzowne.
7. Strona wezwana winna niezwłocznie poinformować Stronę wzywającą o sposobie wykonania wniosku o pomoc. W przypadku odmowy wykonania wniosku lub odroczenia jego wykonania, winna uzasadnić swoją odmowę lub odroczenie. Strona wezwana winna również poinformować Stronę wzywającą o wszelkich przyczynach, które powodują, że wniosek nie może zostać wykonany lub które mogą w sposób znaczący opóźnić jego wykonanie.
8. Strona wzywająca może zażądać, aby Strona wezwana zachowała w tajemnicy fakt złożenia wniosku na podstawie niniejszego rozdziału oraz jego treść, z wyłączeniem tego, co niezbędne dla wykonania tego wniosku. Jeżeli Strona wezwana nie może zastosować się do żądania zachowania tajemnicy, powinna niezwłocznie poinformować o tym Stronę wzywającą, która wówczas winna zdecydować, czy pomimo to wniosek należy wykonać.
9. a) W pilnych przypadkach wnioski o pomoc wzajemną lub związane z nimi informacje organy sądownicze Strony wzywającej mogą kierować bezpośrednio do takich organów Strony wezwanej. W każdym takim przypadku należy jednocześnie skierować kopię pisma do organu centralnego Strony wezwanej za pośrednictwem organu centralnego Strony wzywającej.
- b) każdy wniosek lub o informacja sporządzone na podstawie niniejszego ustępu mogą być przekazane za pośrednictwem Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej (Interpol).

- c) jeżeli wniosek został skierowany na podstawie punktu a. niniejszego ustępu, a organ nie jest właściwy do jego załatwienia, przekazuje go właściwemu organowi krajowemu, informując o tym bezpośrednio Stronę wzywającą.
- d) wnioski lub informacje sporządzane na podstawie niniejszego punktu, nie wymagające stosowania środków przymusu, mogą być przekazywane bezpośrednio przez właściwe organy Strony wzywającej do właściwych organów Strony wezwanej.
- e) każda Strona, w chwili podpisywania lub składania instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, może poinformować Sekretarza Generalnego Rady Europy, że ze względu na konieczność zapewnienia skuteczności, wnioski sporządzone na podstawie niniejszego ustępu należy kierować do jej organu centralnego.

Art. 28.

Poufność i ograniczenia dotyczące wykorzystania informacji

1. W wypadku braku traktatu o wzajemnej pomocy prawnej lub porozumienia na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa obowiązujących między Stroną wzywającą i Stroną wezwaną, stosuje się przepisy niniejszego artykułu. Przepisów niniejszego artykułu nie stosuje się, gdy istnieje tego typu traktat, porozumienie lub ustawodawstwo, chyba że zainteresowane Strony postanowią w ich miejsce stosować całość lub część wspomnianych przepisów niniejszego artykułu

2. Strona wezwana może uzależnić przekazanie informacji lub materiałów w odpowiedzi na wniosek od następujących warunków:

- a) zachowania poufności, gdy bez spełnienia tego warunku wniosek o wzajemną pomoc prawną nie mógłby zostać wykonany, lub
- b) nie wykorzystywania tych informacji lub materiałów na użytek czynności śledczych lub postępowań innych niż wymienione we wniosku.

3. Jeżeli Strona wzywająca nie może spełnić warunków określonych w ustępie 2, winna niezwłocznie poinformować o tym Stronę wezwaną, która winna wówczas zdecydować czy pomimo to informacje należy przekazać. Jeżeli Strona wzywająca zaakceptuje warunki, to jest tymi warunkami związana.

4. Każda Strona przekazująca informacje lub materiały pod warunkami, o jakich mowa w ustępie 2, może zażądać od drugiej Strony wyjaśnienia, w jaki sposób – w kontekście tych warunków – informacje lub materiały zostały wykorzystane.

CZEŚĆ 2
POSTANOWIENIA SZCZEGÓŁOWE
TYTUŁ 1
WZAJEMNA POMOC PRAWNA W ZAKRESIE ŚRODKÓW
TYMCZASOWYCH

Art. 29.

Niewzłoczne zabezpieczanie przechowywanych danych informatycznych

1. Strona może zwrócić się do drugiej Strony z wnioskiem o nakazanie lub uzyskanie przy użyciu podobnych metod niezwłocznego zabezpieczenia danych przechowywanych w systemie informatycznym, znajdującym się na terytorium drugiej Strony, w stosunku do których Strona wzywająca ma zamiar złożyć wniosek o pomoc wzajemną dotyczący przeszukania lub uzyskania dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcia lub podobnego zabezpieczenia albo ujawnienia danych.

2. Wniosek o zabezpieczenie, złożony na mocy ustępu 1, powinien zawierać następujące elementy:

- a) organ wnoszący o zabezpieczenie;
- b) przestępstwo stanowiące przedmiot czynności śledczych lub postępowania oraz krótki opis związanych z nim faktów;
- c) przechowywane dane informatyczne, które należy zabezpieczyć i ich związek z przestępstwem;
- d) wszelkie dostępne informacje pozwalające na zidentyfikowanie osoby odpowiedzialnej za przechowywanie danych informatycznych lub lokalizację systemu informatycznego;
- e) uzasadnienie dla zabezpieczenia; oraz
- f) wskazanie, że Strona zamierza złożyć wniosek o pomoc wzajemną dotyczący przeszukania lub uzyskania dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcia podobnego zabezpieczenia albo ujawnienia przechowywanych danych informatycznych.

3. Po otrzymaniu wniosku drugiej Strony, Strona wezwana podejmie wszelkie odpowiednie środki, aby niezwłocznie zabezpieczyć wyszczególnione dane, zgodnie z przepisami swojego prawa krajowego. Dla celów wykonania wniosku, podwójna karalność nie jest wymagana jako warunek przeprowadzenia zabezpieczenia.

4. Strona wymagająca podwójnej karalności jako warunku wykonania wniosku o pomoc wzajemną dotyczącego przeszukania lub uzyskania dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcia lub podobnego zabezpieczenia albo ujawnienia przechowywanych danych, może, w odniesieniu do przestępstw innych niż określone w artykułach 2-11 niniejszej konwencji, zastrzec sobie

prawo odmowy wykonania wniosku o zabezpieczenie na podstawie niniejszego artykułu w przypadkach, gdy ma podstawy sądzić, że w chwili ujawnienia warunków podwójnej karalności nie będzie mógł zostać spełniony.

5. Ponadto, można odmówić wykonania wniosku o zabezpieczenie wyłącznie w następujących przypadkach:

- a) jeżeli wniosek odnosi się do przestępstwa, które Strona wezwana uważa za mające charakter polityczny lub za związane z przestępstwem o charakterze politycznym;
- b) jeżeli Strona wezwana uważa, że wykonanie wniosku może stanowić zagrożenie dla jej suwerenności, bezpieczeństwa, porządku publicznego lub innych podstawowych interesów.

6. Jeżeli Strona wezwana uzna, że zabezpieczenie nie zapewni przyszłej dostępności danych albo zagrozi poufności lub w inny sposób zaszkodzi czynnościom śledczym prowadzonym przez Stronę wzywającą, powinna poinformować o tym niezwłocznie Stronę wzywającą, która wówczas winna zdecydować, czy pomimo to wniosek należy wykonać.

7. Każde zabezpieczenie przeprowadzone w wykonaniu wniosku, o jakim mowa w ustępie 1, będzie obowiązywać przez okres co najmniej 60 dni, aby umożliwić Stronie wzywającej złożenie wniosku o dokonanie przeszukania lub uzyskanie dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcie lub podobne zabezpieczenie albo ujawnienie danych. Po otrzymaniu takiego wniosku dane należy przechowywać w dalszym ciągu w oczekiwaniu na decyzję dotyczącą wniosku.

Art. 30.

Niezwłoczne ujawnienie przechowywanych danych

1. Jeżeli podczas wykonywania wniosku złożonego na podstawie artykułu 29 o zabezpieczenie danych dotyczących ruchu, odnoszących się do konkretnego przekazu, Strona wezwana odkryje, że dostawca usług w innym państwie uczestniczył w tym przekazie, Strona wezwana niezwłocznie ujawni Stronie wzywającej dostateczną ilość danych dotyczących ruchu, które pozwolą na identyfikację dostawcy usług oraz drogi, jaką przekaz został zrealizowany.

2. Można odmówić ujawnienia danych dotyczących ruchu wyłącznie w następujących przypadkach:

- a) jeżeli wniosek odnosi się do przestępstwa, które Strona wezwana uważa za mające charakter polityczny lub za związane z przestępstwem o charakterze politycznym, lub
- b) jeżeli Strona wezwana uważa, że wykonanie wniosku może stanowić zagrożenie dla jej suwerenności, bezpieczeństwa, porządku publicznego lub innych podstawowych interesów.

TYTUŁ 2

WZAJEMNA POMOC PRAWNA ODNOSZĄCA SIĘ DO ŚRODKÓW ŚLEDZCZYCH

Art. 31.

Wzajemna pomoc prawna odnosząca się do dostępu do przechowywanych danych informatycznych

1. Strona może zwrócić się do drugiej Strony z wnioskiem o przeszukanie lub uzyskanie dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcie lub podobne zabezpieczenie albo ujawnienie danych przechowywanych przy użyciu systemu informatycznego, znajdującego się na terytorium Strony wezwanej, w tym także danych zabezpieczonych zgodnie z artykułem 29.

2. Strona wezwana wykonuje wniosek stosując instrumenty międzynarodowe, porozumienia i ustawodawstwo, o jakich mowa w artykule 24, oraz zgodnie z odpowiednimi przepisami niniejszego rozdziału.

3. Wniosek należy wykonać w trybie przyspieszonym, jeżeli:

- a) istnieją podstawy, aby sądzić, że odpowiednie dane są szczególnie narażone na ryzyko utraty lub modyfikacji, lub
- b) instrumenty, porozumienia i ustawodawstwo, o jakich mowa w ustępie 2, przewidują inne przypadki współpracy w trybie przyspieszonym.

Art. 32.

Ponadgraniczny dostęp do przechowywanych danych, za zgodą lub gdy są one publicznie dostępne

Strona, bez zezwolenia drugiej Strony, może:

- a) uzyskać dostęp do przechowywanych danych informatycznych, które są publicznie dostępne (źródło otwarte), niezależnie od geograficznej lokalizacji tych danych, lub
- b) uzyskać dostęp lub otrzymać przy pomocy systemu informatycznego znajdującego się na własnym terytorium dane informatyczne przechowywane na terytorium innego państwa, jeżeli Strona uzyska prawnie skuteczną i dobrowolną zgodę osoby upoważnionej do ujawnienia Stronie tych danych przy pomocy tego systemu informatycznego.

Art. 33.

Wzajemna pomoc prawna przy gromadzeniu w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu

1. Strony powinny świadczyć sobie wzajemną pomoc prawną w gromadzeniu w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu, związanych z określonymi przekazami na ich terytorium, realizowanymi przy pomocy systemu

informatycznego. Pomoc ta, z zastrzeżeniem ustępu 2, podlega warunkom i procedurom określonym prawem krajowym.

2. Każda Strona winna udzielić takiej pomocy przynajmniej w odniesieniu do przestępstw, w stosunku do których gromadzenie danych dotyczących ruchu byłoby możliwe w wypadku podobnej sprawy o charakterze krajowym.

Art. 34.

Wzajemna pomoc prawna w zakresie przechwytywania danych dotyczących treści

W zakresie dozwolonym przez obowiązujące traktaty i prawo krajowe, Strony powinny świadczyć sobie pomoc wzajemną w zakresie gromadzenia lub rejestrowania w czasie rzeczywistym danych dotyczących treści określonych przekazów realizowanych przy pomocy systemu informatycznego.

TYTUŁ 3

SIEĆ 24/7

Art. 35

Sieć 24/7

1. Każda ze Stron wyznaczy punkt kontaktowy dostępny 24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu, w celu zapewnienia natychmiastowej pomocy dla celów prowadzenia czynności śledczych lub postępowań odnoszących się do przestępstw związanych z systemami i danymi informatycznymi lub dla celów zbierania dowodów w postaci elektronicznej dotyczących przestępstw. Pomoc ta będzie obejmowała ułatwienia lub, jeżeli jest to dopuszczalne przez prawo krajowe lub praktykę, bezpośrednie zastosowanie następujących środków:

- a) zapewnienie doradztwa technicznego;
  - b) zabezpieczenie danych zgodnie z artykułami 29 i 30;
  - c) gromadzenie dowodów, dostarczanie informacji o prawie oraz lokalizowanie osób podejrzanych.
2. a) Punkt kontaktowy Strony będzie mógł porozumiewać się z punktem kontaktowym drugiej Strony w trybie przyspieszonym.
- b) jeżeli punkt kontaktowy wyznaczony przez Stronę nie jest częścią organu lub organów tej Strony odpowiedzialnych za międzynarodową pomoc prawną lub ekstradycję, punkt kontaktowy powinien zapewnić istnienie szybkiej koordynacji z tym organem lub organami.

3. Każda Strona zapewni odpowiednio przeszkolony i wyposażony personel dla ułatwienia funkcjonowania sieci.

ROZDZIAŁ IV

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Art. 36.

Podpisanie i wejście w życie konwencji

1. Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy oraz państw, które nie są członkami Rady Europy, lecz uczestniczyły w jej opracowywaniu.

2. Niniejsza konwencja podlega ratyfikacji, akceptacji lub zatwierdzeniu. Instrumenty ratyfikacyjne, akceptacji lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Niniejsza konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia, w którym pięć państw, w tym co najmniej trzy państwa członkowskie Rady Europy, wyrażą swoją zgodę na związanie się postanowieniami konwencji, zgodnie z ustępami 1 i 2.

4. Wobec każdego Państwa-Sygnatariusza, które w późniejszym okresie wyrazi swoją zgodę na związanie się Konwencją, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia wyrażenia zgody na związanie się konwencją, zgodnie z ustępami 1 i 2.

Art. 37.

Przystąpienie do Konwencji

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji, Komitet Ministrów Rady Europy, po przeprowadzeniu konsultacji z Państwami-Stronami konwencji i uzyskaniu ich jednomyślnej zgody, będzie mógł zaprosić każde inne państwo nie będące członkiem Rady Europy i nie uczestniczące w jej opracowywaniu, do przystąpienia do niniejszej konwencji. Decyzja zostanie podjęta większością głosów, zgodnie z artykułem 20.d. Statutu Rady Europy, oraz przy jednomyślności przedstawicieli Państw-Stron uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.

2. W odniesieniu do wszystkich państw przystępujących do konwencji zgodnie z ustępem 1 powyżej, konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy instrumentu przystąpienia.

Art. 38.

Zakres terytorialny

1. Każde państwo, w chwili podpisywania lub składania swojego instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, może wskazać terytorium lub terytoria, do których stosować się będzie niniejsza konwencja.

2. Każda Strona może w dowolnym momencie złożyć Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy deklarację o rozszerzeniu stosowania niniejszej konwencji na każde inne terytorium określone w tej deklaracji. Konwencja wejdzie w życie na tym terytorium pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia przyjęcia deklaracji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

3. Każda deklaracja złożona na podstawie dwóch poprzednich ustępów może zostać wycofana w odniesieniu do każdego terytorium wymienionego w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Art. 39.

Skutki konwencji

1. Celem niniejszej konwencji jest uzupełnienie obowiązujących traktatów lub umów wielostronnych lub dwustronnych zawartych między Stronami, w tym postanowień:

- a) Europejskiej konwencji o ekstradycji otwartej do podpisu w Paryżu w dniu 13 grudnia 1957 roku (ETS nr 24);
- b) Europejskiej konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych otwartej do podpisu w Strasburgu w dniu 20 kwietnia 1959 roku (ETS nr 30);
- c) Protokołu dodatkowego do Europejskiej konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych otwartego do podpisu w Strasburgu w dniu 17 marca 1978 roku (ETS nr 99).

2. Jeżeli dwie lub więcej Stron zawarły porozumienie lub traktat odnoszący się do kwestii uregulowanych niniejszą konwencją lub jeżeli uregulowały w inny sposób swoje stosunki związane z tymi zagadnieniami, lub uczynią to w przyszłości, są one uprawnione do stosowania postanowień tych porozumień lub traktatów oraz odpowiedniego uregulowania swoich stosunków. Jednakże, gdy strony uregulują wzajemne stosunki odnoszące się do kwestii, jakimi zajmuje się niniejsza konwencja, odmiennie niż w konwencji, powinny to uczynić w sposób, który nie jest sprzeczny z celami i zasadami konwencji.

3. Żadne postanowienie niniejszej konwencji nie może wpływać na inne prawa, ograniczenia, obowiązki i zobowiązania Strony.

Art. 40.

Deklaracje

Każde państwo, w pisemnej deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, może w chwili podpisywania lub składania swojego instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia oświadczyć, że zastrzega sobie możliwość stawiania dodatkowych wymagań, o których mowa w artykułach 2, 3, 6 ustępie 1.b., 7, 9 ustępie 3 i 27 ustępie 9.e.

Art. 41.

Klauzula federalna

1. Państwo federalne może zastrzec sobie prawo wykonywania zobowiązań wynikających z Rozdziału II niniejszej konwencji zgodnie z jej podstawowymi zasadami regulującymi stosunki między władzami federalnymi a państwami wchodzącymi w skład federacji lub innymi analogicznymi jednostkami terytorialnymi, pod warunkiem, że jest nadal w stanie prowadzić współpracę na podstawie Rozdziału III.

2. Przy składaniu zastrzeżenia na podstawie ustępu 1 państwo federalne nie może formułować warunków, które zniweczą lub istotnie ograniczą jego zobowiązania do stosowania środków przewidzianych w Rozdziale II. Generalnie, powinno dysponować prawną zdolnością do szerokiego i skutecznego wykonywania takich środków.

3. W odniesieniu do postanowień niniejszej konwencji, których wykonywanie należy do jurysdykcji państw wchodzących w skład federacji lub innych analogicznych jednostek terytorialnych, nie mających obowiązku – zgodnie z ich konstytucyjnym systemem federalnym dotyczących przestępstw – podejmowania działań legislacyjnych, władze federalne powinny przedstawić właściwym organom tych państw informację o wspomnianych przepisach łącznie ze swoją pozytywną o nich opinią, aby zachęcić je do podjęcia stosownych działań implementacyjnych.

Art. 42.

Zastrzeżenia

Każde państwo, w pisemnej notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, może, w chwili podpisywania lub składania swojego instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, złożyć zastrzeżenie lub zastrzeżenia, o jakich mowa w artykułach 4 ustępie 2, 6 ustępie 3, 9 ustępie 4, 10 ustępie 3, 11 ustępie 3, 14 ustępie 3, 22 ustępie 2, 29 ustępie 4. i 41 ustępie 1. Składanie innych zastrzeżeń jest niedopuszczalne.

Art. 43.

Status i wycofanie zastrzeżeń

1. Strona, która zgłosiła zastrzeżenie zgodnie z artykułem 42, może wycofać je w całości lub w części w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie to wejdzie w życie z dniem otrzymania tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego. Jeżeli w notyfikacji podaje się, że wycofanie zastrzeżenia wchodzi w życie z konkretną datą oraz jeżeli data jest późniejsza od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego, wycofanie wejdzie w życie w tej późniejszej dacie.

2. Strona, która złożyła zastrzeżenie zgodnie z artykułem 42, powinna wycofać to zastrzeżenie w całości lub w części, gdy tylko pozwolą na to okoliczności.

3. Sekretarz Generalny może okresowo zwracać się do Stron, które złożyły jedno lub kilka zastrzeżeń zgodnie z artykułem 42, o przedstawienie informacji o perspektywach wycofania tego zastrzeżenia lub zastrzeżeń.

Art. 44.

Zmiany

1. Każda Strona może zgłaszać propozycje zmian w konwencji; każda taka propozycja zostanie przedstawiona przez Sekretarza Generalnego Rady Europy państwom członkowskim Rady Europy, państwom nie będącym członkami, które uczestniczyły w opracowywaniu niniejszej konwencji, jak też każdemu państwu, które przystąpiło do konwencji lub które zostało zaproszone do przystąpienia do niej zgodnie z postanowieniami artykułu 37.

2. Każda zmiana proponowana przez Stronę będzie przekazywana Europejskiemu Komitetowi ds. Przystępności (CDPC), który przedłoży Komitetowi Ministrów swoją opinię dotyczącą proponowanej zmiany.

3. Komitet Ministrów zbada proponowaną zmianę oraz opinię przedłożoną przez CDPC i po konsultacjach z Państwami-Stronami konwencji, nie będącymi członkami Rady Europy może przyjąć zmianę.

4. Tekst każdej zmiany przyjętej przez Komitet Ministrów zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu zostaje przekazany Stronom do akceptacji.

5. Każda zmiana przyjęta zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu wejdzie w życie trzydziestego dnia po dacie, w której Strony poinformowały Sekretarza Generalnego o zaakceptowaniu zmiany.

Art. 45.

Rozstrzygnięcie sporów

1. Europejski Komitet ds. Przystępności Rady Europy (CDPC) będzie informowany o sposobie interpretowania i stosowania niniejszej konwencji.

2. W razie rozbieżności między Stronami w odniesieniu do interpretacji lub stosowania niniejszej konwencji, Strony dążyć będą do rozstrzygnięcia sporu na drodze negocjacji lub przy użyciu innych środków pokojowych, jakie same wybiorą, w tym także przez przedłożenie sporu CDPC, sądowi arbitrażowemu, którego decyzje będą wiążące dla Stron lub Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości, stosownie do uzgodnień między zainteresowanymi Stronami.

Art. 46.

Konsultacje między Stronami

1. Strony prowadzić będą, w miarę potrzeb, okresowe konsultacje celem ułatwienia:

- a) skutecznego stosowania i wdrażania konwencji, w tym identyfikacji problemów w tym zakresie, a także skutków deklaracji i zastrzeżeń złożonych na podstawie niniejszej konwencji;

- b) wymiany informacji o najnowszych istotnych zmianach w prawie, polityce lub w dziedzinie techniki, odnoszących się do cyberprzestępczości oraz zbierania dowodów w postaci elektronicznej;
- c) badania możliwości uzupełnienia lub wprowadzenia zmian do konwencji.

2. Europejski Komitet ds. Przestępczości (CDPC) będzie okresowo informowany o wynikach konsultacji, o jakich mowa w ustępie 1.

3. CDPC będzie, w miarę potrzeb, ułatwiał konsultacje, o jakich mowa w ustępie 1, oraz podejmował działania niezbędne dla udzielenia Stronom pomocy w ich wysiłkach zmierzających do uzupełnienia lub wprowadzenia zmian do konwencji. Najpóźniej w terminie trzech lat od daty wejścia w życie niniejszej konwencji, Europejski Komitet ds. Przestępczości (CDPC) dokona, we współpracy ze Stronami, przeglądu wszystkich postanowień konwencji, i w miarę potrzeby zaleci odpowiednie zmiany.

4. Koszty związane z realizacją postanowień ustępu 1 ponoszą Strony, w sposób przez nie ustalony, za wyjątkiem tych kosztów, które ponosi Rada Europy.

5. Sekretariat Rady Europy udziela Stronom pomocy w wykonywaniu ich zadań zgodnie z niniejszym artykułem.

Art. 47.

Wypowiedzenie

1. Każda Strona może w dowolnej chwili wypowiedzieć niniejszą konwencję kierując do Sekretarza Generalnego Rady Europy odpowiednią notyfikację.

2. Wypowiedzenie wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Art. 48.

Notyfikacja

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim, państwom nie będącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowywaniu niniejszej konwencji, jak też wszystkim państwom, które przystąpiły do konwencji lub zostały zaproszone do przystąpienia do niej:

- a) każdy akt podpisania konwencji;
- b) złożenie instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) każdą datę wejścia w życie niniejszej konwencji zgodnie z jej artykułami 36 i 37;
- d) każdą deklarację złożoną na mocy artykułu 40 lub każde zastrzeżenie złożone na mocy artykułu 42;

e) wszelkie inne akty, notyfikacje lub informacje związane z niniejszą konwencją.

Na dowód czego, niżej podpisani, odpowiednio do tego uprawomocnieni, podpisali niniejszą konwencję.

Sporządzono w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 roku w językach francuskim i angielskim, przy czym obie wersje językowe są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże poświadczone kopie każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy, państwom nie będącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowywaniu konwencji oraz każdemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do konwencji.

X
PRAWA GOSPODARCZE, SPOŁECZNE
I KULTURALNE

MIĘDZYNARODOWY PAKT PRAW GOSPODARCZYCH, SPOŁECZNYCH I KULTURALNYCH*

z dnia 19 grudnia 1966 r., Nowy Jork

Państwa-Strony niniejszego Paktu,

zważywszy, że zgodnie z zasadami ogłoszonymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie,

uznając, że prawa te wynikają z przyrodzonej godności człowieka,

uznając, że zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka ideał wolnej istoty ludzkiej wyzwolonej od lęku i niedostatku może być osiągnięty tylko wówczas, kiedy zostaną stworzone warunki zapewniające każdemu korzystanie z praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz z praw obywatelskich i politycznych,

zważywszy wynikający z Karty Narodów Zjednoczonych obowiązek Państw popierania powszechnego poszanowania i przestrzegania praw i wolności człowieka,

biorąc pod uwagę, że jednostka ludzka, mająca obowiązki w stosunku do innych jednostek i w stosunku do społeczności, do której należy, powinna dążyć do popierania i przestrzegania praw uznanych w niniejszym Pakcie,

zgodziły się na następujące artykuły:

CZEŚĆ I

Art. 1.

1. Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia. Z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 19 grudnia 1966 roku.

Data wejścia w życie: 3 stycznia 1976 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 3 marca 1977 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 18 czerwca 1977 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1977 roku, Nr 38, poz. 169.

2. Wszystkie narody mogą swobodnie rozporządzać dla swoich celów swymi bogactwami i zasobami naturalnymi bez uszczerbku dla jakichkolwiek zobowiązań wynikających z międzynarodowej współpracy gospodarczej, opartej na zasadzie wzajemnych korzyści, oraz z prawa międzynarodowego. W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji.

3. Państwa-Strony niniejszego Paktu, włącznie z Państwami odpowiedzialnymi za administrację terytoriów niesamodzielnych i terytoriów powierniczych, będą popierały realizację prawa do samostanowienia i będą szanowały to prawo zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych.

CZEŚĆ II

Art. 2.

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się podjąć odpowiednie kroki indywidualnie i w ramach pomocy i współpracy międzynarodowej, w szczególności w dziedzinie gospodarki i techniki, wykorzystując maksymalnie dostępne mu środki, w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw uznanych w niniejszym Pakcie wszelkimi odpowiednimi sposobami, włączając w to w szczególności podjęcie kroków ustawodawczych.

2. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się zagwarantować wykonywanie praw wymienionych w niniejszym Pakcie bez żadnej dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuację majątkową, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności.

3. Kraje rozwijające się mogą określić, uwzględniając w należyty sposób prawa człowieka oraz własną gospodarkę narodową, w jakim stopniu zagwarantują prawa gospodarcze, uznane w niniejszym Pakcie, osobom nie mającym ich obywatelstwa.

Art. 3.

Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się zapewnić mężczyznom i kobietom równe prawo do korzystania z wszystkich praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych wymienionych w niniejszym Pakcie.

Art. 4.

Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają, że korzystanie z tych praw, zapewnione przez Państwo zgodnie z niniejszym Paktem, może być poddane przez Państwo tylko takim ograniczeniom, jakie przewiduje ustawa, i tylko w stopniu, w jakim jest to zgodne z istotą tych praw, oraz wyłącznie w celu popierania powszechnego dobrobytu w społeczeństwie demokratycznym.

Art. 5.

1. Żadne z postanowień niniejszego Paktu nie może być interpretowane jako przyznanie jakiegokolwiek Państwu, grupie lub osobie jakiegokolwiek prawa do podjęcia czynności lub dokonania aktu mającego na celu zniweczenie praw lub wolności uznanych w niniejszym Pakcie albo ich ograniczenie w szerszym stopniu, niż przewiduje to niniejszy Pakt.

2. Żadne z podstawowych praw człowieka uznanych lub istniejących w jakimkolwiek kraju na podstawie ustaw, konwencji, zarządzeń lub zwyczajów nie może być ograniczone ani zawieszono pod pretekstem, że niniejszy Pakt nie uznaje takich praw lub że uznaje je w węższym zakresie.

CZEŚĆ III

Art. 6.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo do pracy, które obejmuje prawo każdego człowieka do uzyskania możliwości utrzymania się poprzez pracę swobodnie wybraną lub przyjętą, oraz podejmą odpowiednie kroki w celu zapewnienia tego prawa.

2. Kroki, jakie Państwa-Strony niniejszego Paktu powinny podjąć w celu osiągnięcia pełnej realizacji tego prawa, będą obejmowały programy technicznego i zawodowego poradnictwa i szkolenia, politykę i metody zmierzające do stałego rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego oraz do pełnego, produktywnego zatrudnienia na warunkach zapewniających jednostce korzystanie z podstawowych wolności politycznych i gospodarczych.

Art. 7.

Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, obejmujących w szczególności:

- a) wynagrodzenie zapewniające wszystkim pracującym jako minimum:
  - i) godziwy zarobek i równe wynagrodzenie za pracę o równej wartości bez jakiegokolwiek różnicy; w szczególności należy zagwarantować kobietom warunki pracy nie gorsze od tych, z jakich korzystają mężczyźni, oraz równą płacę za równą pracę;
  - ii) zadowalające warunki życia dla nich samych i ich rodzin zgodnie z postanowieniami niniejszego Paktu;
- b) warunki pracy odpowiadające wymaganiom bezpieczeństwa i higieny;
- c) równe dla wszystkich możliwości awansu w pracy na odpowiednio wyższe stanowisko w oparciu jedynie o kryteria stażu pracy i kwalifikacji;
- d) wypoczynek, wolny czas i rozsądne ograniczenie czasu pracy, okre-

sowe płatne urlopy oraz wynagrodzenie za dni świąteczne.

Art. 8.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się zapewnić:

- a) prawo każdego do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych według własnego wyboru, w celu popierania i ochrony swych interesów gospodarczych i społecznych, jedynie pod warunkiem przestrzegania przepisów statutowych danej organizacji; korzystanie z tego prawa nie może podlegać innym ograniczeniom niż przewidziane w ustawie i konieczne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo dla ochrony praw i wolności innych osób;
- b) prawo związków zawodowych do zakładania krajowych federacji lub konfederacji oraz prawo tychże do tworzenia międzynarodowych organizacji związkowych lub do przystępowania do nich;
- c) prawo związków zawodowych do swobodnego wykonywania swej działalności, bez ograniczeń innych, niż przewidziane w ustawie i konieczne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo dla ochrony praw i wolności innych osób;
- d) prawo do strajku pod warunkiem, że będzie ono wykonywane zgodnie z ustawodawstwem danego kraju.

2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w nałożeniu ograniczeń zgodnych z ustawą na wykonywanie tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej.

3. Żadne z postanowień niniejszego artykułu nie uprawnia Państw-Stron Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1948 r. dotyczącej wolności związkowej i ochrony praw związkowych do podejmowania kroków ustawodawczych lub stosowania prawa w sposób, który naruszałby gwarancje przewidziane w tej Konwencji.

Art. 9.

Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do zabezpieczenia społecznego, włączając w to ubezpieczenia społeczne.

Art. 10.

Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają, że:

1. Należy udzielić jak najszerszej ochrony i pomocy rodzinie jako naturalnej i podstawowej komórce społeczeństwa, w szczególności przy jej zakładaniu i w okresie trwania odpowiedzialności rodziny za opiekę i wychowanie dzieci pozostających na jej utrzymaniu. Związek małżeński powinien być zawierany przy swobodnie wyrażonej zgodzie przyszłych małżonków.

2. Szczególną opieką należy otoczyć matki w rozsądnym okresie przed i po urodzeniu dziecka. W tym czasie pracujące matki powinny otrzymywać płatny urlop lub urlop z zapewnieniem odpowiednich świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego.

3. Należy podjąć specjalne kroki w celu zapewnienia ochrony i pomocy wszystkim dzieciom i młodzieży bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na pochodzenie lub inne przyczyny. Należy chronić dzieci i młodzież przed wyzyskiem ekonomicznym i społecznym. Zatrudnianie ich przy pracy szkodliwej dla ich moralności lub zdrowia bądź niebezpiecznej dla życia lub mogącej przeszkodzić w ich normalnym rozwoju powinno być ustawowo karalne. Państwa powinny również ustalić granicę wieku, poniżej której płatne zatrudnianie dzieci powinno być ustawowo zakazane i karalne.

Art. 11.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do odpowiedniego poziomu życia dla niego samego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież i mieszkanie, oraz do stałego polepszania warunków bytowych. Państwa-Strony podejmą odpowiednie kroki w celu zapewnienia realizacji tego prawa, uznając w tym celu zasadnicze znaczenie współpracy międzynarodowej, opartej na zasadzie dobrowolności.

2. Państwa-Strony niniejszego Paktu, uznając podstawowe prawo każdego do wolności od głodu, podejmą, indywidualnie i w drodze współpracy międzynarodowej, niezbędne kroki, włączając w to konkretne programy potrzebne w celu:

- a) ulepszenia metod produkcji, konserwacji i dystrybucji żywności przez pełne wykorzystanie wiedzy technicznej i naukowej, przez rozpowszechnianie wiedzy o zasadach żywienia oraz przez rozwijanie lub reformowanie systemów rolnych w taki sposób, aby osiągnąć najbardziej sprawny rozwój i wykorzystanie zasobów naturalnych;
- b) zapewnienia sprawiedliwego podziału światowych zasobów żywności stosownie do potrzeb, uwzględniając problemy krajów importujących i krajów eksportujących żywność.

Art. 12.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego.

2. Kroki, jakie Państwa-Strony niniejszego Paktu powinny podjąć dla osiągnięcia pełnego wykonania tego prawa, będą obejmowały środki konieczne do:

- a) zapewnienia zmniejszenia wskaźnika martwych urodzeń i śmiertelności niemowląt oraz do zapewnienia zdrowego rozwoju dziecka;
- b) poprawy higieny środowiska i higieny przemysłowej we wszystkich aspektach;

- c) zapobiegania chorobom epidemicznym, endemicznym, zawodowym i innym oraz ich leczenia i zwalczania;
- d) stworzenia warunków, które zapewniłyby wszystkim pomoc i opiekę lekarską na wypadek choroby.

Art. 13.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do nauki. Są one zgodne, że nauczanie powinno zmierzać do pełnego rozwoju osobowości i poczucia godności ludzkiej i umacniać poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności. Są one również zgodne, że nauka powinna umożliwiać wszystkim efektywny udział w wolnym społeczeństwie, rozwijać zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami i wszystkimi grupami rasowymi, etnicznymi lub religijnymi, jak również popierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz utrzymania pokoju.

2. Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają, że w celu osiągnięcia pełnej realizacji tego prawa:

- a) nauczanie podstawowe będzie obowiązkowe, bezpłatne i dostępne dla wszystkich;
- b) nauczanie średnie w jego różnych formach, włączając w to średnie nauczanie techniczne i zawodowe, będzie powszechnie dostępne dla wszystkich w wyniku zastosowania wszelkich odpowiednich środków, w szczególności stopniowego wprowadzania bezpłatnej nauki;
- c) nauczanie wyższe będzie w równym stopniu dostępne dla wszystkich na podstawie kryterium zdolności, w wyniku zastosowania wszystkich odpowiednich środków, w szczególności stopniowego wprowadzania bezpłatnej nauki;
- d) nauczanie elementarne będzie popierane lub rozwijane w możliwie największym stopniu dla osób, które nie otrzymały lub nie ukończyły pełnego wykształcenia podstawowego;
- e) rozwój systemu szkół wszystkich stopni będzie aktywnie kontynuowany oraz będzie ustanowiony odpowiedni system stypendiów, a warunki materialne personelu nauczającego będą stale poprawiane.

3. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub w odpowiednich przypadkach opiekunów prawnych, wyboru dla swych dzieci szkół innych niż szkoły założone przez władze publiczne, ale odpowiadających minimalnym wymaganiom w zakresie nauczania, jakie mogą być ustalone lub zatwierdzone przez Państwo, jak również zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego, zgodnie z własnymi przekonaniami.

4. Żadne postanowienie niniejszego artykułu nie będzie interpretowane w sposób naruszający wolność osób i instytucji do tworzenia i prowadzenia zakładów oświatowych, z zastrzeżeniem, że będą przestrzegane zasady wymienione

w ustępie I niniejszego artykułu i że nauka udzielana w tych zakładach będzie odpowiadać minimalnym wymaganiom, które mogą być ustalone przez Państwo.

Art. 14.

Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu, które w chwili stania się Stroną nie było w stanie zapewnić na terytorium swej metropolii lub na innych terytoriach podlegających jego jurysdykcji obowiązkowego i bezpłatnego nauczania podstawowego, zobowiązuje się w okresie dwóch lat opracować i przyjąć szczegółowy plan działania w celu stopniowego wprowadzania w życie, w ciągu rozsądnej liczby lat ustalonej w planie, zasady obowiązkowej, bezpłatnej nauki dla wszystkich.

Art. 15.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do:
  - a) udziału w życiu kulturalnym;
  - b) korzystania z osiągnięć postępu naukowego i jego zastosowań;
  - c) korzystania z ochrony interesów moralnych i materialnych, wynikających z wszelkiej twórczości naukowej, literackiej lub artystycznej, której jest autorem;
2. Kroki, które Państwa-Strony niniejszego Paktu podejmą w celu osiągnięcia pełniej realizacji tego prawa, powinny obejmować środki niezbędne do ochrony, rozwoju i upowszechniania nauki i kultury.
3. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania swobody koniecznej do prowadzenia badań naukowych i działalności twórczej.
4. Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają korzyści, jakie wynikają z popierania i rozwijania kontaktów międzynarodowych i współpracy w dziedzinie nauki i kultury.

CZĘŚĆ IV

Art. 16.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się przedkładać, zgodnie z niniejszą częścią Paktu, sprawozdania dotyczące podjętych środków oraz postępu dokonanego w zakresie przestrzegania praw uznanych w niniejszym Pakcie.
2. a) wszystkie sprawozdania będą przedkładane Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, który przekaże ich kopie Radzie Gospodarczej i Społecznej do rozpatrzenia, zgodnie z postanowieniami niniejszego Paktu;
- b) Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaże ponadto organizacjom wyspecjalizowanym kopie sprawozdań

lub odpowiednich części sprawozdań Państw-Stron niniejszego Paktu, które są jednocześnie członkami tych organizacji wyspecjalizowanych, w zakresie, w jakim te sprawozdania lub ich części odnoszą się do spraw należących do właściwości tych organizacji zgodnie z ich statutami.

Art. 17.

1. Państwa-Strony niniejszego Paktu będą dostarczały swoje sprawozdania stopniowo zgodnie z planem, który ustali Rada Gospodarcza i Społeczna w ciągu roku od wejścia w życie niniejszego Paktu, po konsultacji z Państwami Stronami Paktu i zainteresowanymi organizacjami wyspecjalizowanymi.

2. Sprawozdania mogą wskazywać na czynniki i trudności wpływające na stopień realizacji zobowiązań wynikających z niniejszego Paktu.

3. W przypadku gdy jakiegokolwiek z Państw-Stron niniejszego Paktu dostarczyło już uprzednio Organizacji Narodów Zjednoczonych lub jakiegokolwiek z organizacji wyspecjalizowanych odpowiednich informacji, wystarczy wyraźnie powołać się na te informacje bez potrzeby ich powtarzania.

Art. 18.

Zgodnie z zobowiązaniami wynikającymi z Karty Narodów Zjednoczonych w dziedzinie praw człowieka i podstawowych wolności Rada Gospodarcza i Społeczna może zawierać porozumienia z organizacjami wyspecjalizowanymi, dotyczące sprawozdań składanych przez nie Radzie z postępu dokonanego w dziedzinie przestrzegania postanowień niniejszego Paktu, należących do zakresu ich działalności. Sprawozdania te mogą zawierać dane dotyczące decyzji i zaleceń przyjętych przez właściwe organy organizacji wyspecjalizowanych w sprawie wykonania powyższych postanowień.

Art. 19.

Rada Gospodarcza i Społeczna może przekazać Komisji Praw Człowieka, w celu zbadania i udzielenia zaleceń ogólnych lub w odpowiednich przypadkach dla informacji, sprawozdania dotyczące praw człowieka, przedłożone przez Państwa, zgodnie z postanowieniami artykułów 16 i 17, oraz sprawozdania dotyczące praw człowieka, przedłożone przez organizacje wyspecjalizowane, zgodnie z postanowieniami artykułu 18.

Art. 20.

Państwa-Strony niniejszego Paktu oraz zainteresowane organizacje wyspecjalizowane mogą przedstawić Radzie Gospodarczej i Społecznej uwagi do każdego zalecenia ogólnego, udzielonego zgodnie z postanowieniami artykułu 19, lub do wzmianki o takim zaleceniu ogólnym w sprawozdaniu Komisji Praw Człowieka lub innym dokumencie wymienianym w tym sprawo-

zdaniu.

Art. 21.

Rada Gospodarcza i Społeczna może przedkładać co pewien czas Zgromadzeniu Ogólnemu sprawozdania zawierające zalecenia ogólne oraz streszczenie informacji otrzymanych od Państw-Stron niniejszego Paktu i organizacji wyspecjalizowanych w sprawie kroków podjętych oraz postępu uzyskanego w zakresie zapewnienia powszechnego przestrzegania praw uznanych w niniejszym Pakcie.

Art. 22.

Rada Gospodarcza i Społeczna może zwrócić uwagę innych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych, ich organów pomocniczych i zainteresowanych organizacji wyspecjalizowanych, zajmujących się udzielaniem pomocy technicznej, na wszelkie sprawy wynikające ze sprawozdań wymienianych w tej części niniejszego Paktu, które mogłyby być pomocne tym organom w decydowaniu w zakresie ich właściwości co do celowości podjęcia międzynarodowych środków mogących przyczynić się do skutecznego, stopniowego wprowadzania w życie niniejszego Paktu.

Art. 23.

Państwa-Strony niniejszego Paktu są zgodne, że międzynarodowa działalność w celu realizacji praw uznanych w niniejszym Pakcie obejmuje takie metody, jak: zawieranie konwencji, uchwalanie zaleceń, udzielanie pomocy technicznej oraz organizowanie wspólnie z zainteresowanymi rządami spotkań regionalnych i technicznych dla konsultacji i badań.

Art. 24.

Żadne z postanowień niniejszego Paktu nie może być interpretowane jako naruszające postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych i statutów organizacji wyspecjalizowanych, określających obowiązki różnych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych i organizacji wyspecjalizowanych odnośnie do spraw, których dotyczy niniejszy Pakt.

Art. 25.

Żadne z postanowień niniejszego Paktu nie może być interpretowane jako naruszające przyrodzone prawo wszystkich narodów do pełnego i swobodnego posiadania i użytkowania ich bogactw i zasobów naturalnych.

CZĘŚĆ V

Art. 26.

1. Niniejszy Pakt jest otwarty do podpisu dla wszystkich Państw członków

Organizacji Narodów Zjednoczonych lub członków jakiegokolwiek organizacji wyspecjalizowanej, a także dla wszystkich Państw-Stron Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości oraz wszystkich innych Państw zaproszonych przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych do stania się Stroną niniejszego Paktu.

2. Niniejszy Pakt podlega ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne będą złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

3. Niniejszy Pakt jest otwarty do przystąpienia dla wszystkich Państw, o których mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu.

4. Przystąpienia dokonuje się przez złożenie dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

5. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie Państwa, które podpisały niniejszy Pakt lub do niego przystąpiły, o złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Art. 27.

1. Niniejszy Pakt wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych trzydziestego piątego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

2. W stosunku do każdego Państwa, które ratyfikuje niniejszy Pakt lub do niego przystąpi po złożeniu trzydziestego piątego dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia, wchodzi on w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Art. 28.

Postanowienia niniejszego Paktu rozciągają się na wszystkie części Państw federalnych bez jakichkolwiek ograniczeń lub wyjątków.

Art. 29.

1. Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu może zaproponować poprawkę i zgłosić ją Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych. Sekretarz Generalny przekaze następnie każdą zaproponowaną poprawkę Państwom Stronom niniejszego Paktu z prośbą o zawiadomienie go, czy wypowiadają się za zwołaniem konferencji Państw-Stron w celu rozważenia i przegłosowania propozycji. Jeżeli przynajmniej jedna trzecia Państw-Stron wypowie się za zwołaniem takiej konferencji, Sekretarz Generalny zwoła ją pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Każda poprawka przyjęta na konferencji większością głosów Państw-Stron obecnych i głosujących zostanie przedłożona Zgromadzeniu Ogólnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych do zatwierdzenia.

2. Poprawki wchodzi w życie po zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych i przyjęciu przez dwie trzecie Państw-Stron niniejszego Paktu zgodnie z ich procedurą konstytucyjną.

3. Poprawki po wejściu w życie wiążą te Państwa-Strony, które je przyjęły, podczas gdy inne Państwa-Strony są nadal związane postanowieniami niniejszego Paktu oraz poprawkami, które przyjęły uprzednio.

Art. 30.

Niezależnie od notyfikacji dokonanych zgodnie z artykułem 26 ustęp 5 Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych zawiadomi wszystkie Państwa, o których mowa w ustępie 1 wymienionego artykułu, o:

- a) podpisach, ratyfikacjach i przystąpieniach, zgodnie z artykułem 26;
- b) dacie wejścia w życie niniejszego Paktu zgodnie z artykułem 27 i dacie wejścia w życie poprawek zgodnie z artykułem 29.

Art. 31.

1. Niniejszy Pakt, którego teksty angielski, chiński, francuski, hiszpański i rosyjski są jednakowo autentyczne, będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych przekaze uwierzytelnione kopie niniejszego Paktu wszystkim Państwom, o których mowa w artykule 26.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie w tym celu upoważnieni przez swoje Rządy, podpisali niniejszy Pakt, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 roku.

EUROPEJSKA KARTA SPOŁECZNA*

z dnia 18 października 1961 r., Turyn

Preambuła

Rządy sygnatariusze, członkowie Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków dla zagwarantowania i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem oraz dla ułatwienia postępu gospodarczego i społecznego, w szczególności poprzez obronę i rozwijanie praw człowieka i podstawowych wolności,

zważywszy, że w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. i w Protokole do niej, podpisanym w Paryżu dnia 20 marca 1952 r., Państwa członkowskie Rady Europy zgodziły się zapewnić swej ludności prawa obywatelskie i polityczne oraz wolności w nich określone,

zważywszy, że korzystanie z praw społecznych powinno być zapewnione bez dyskryminacji ze względu na rasę, kolor, płeć, religię, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe lub społeczne,

zdecydowane podjąć wspólnie wszelkie wysiłki dla podnoszenia poziomu życia i popierania dobrobytu społecznego, zarówno ludności miejskiej, jak i wiejskiej, za pomocą odpowiednich instytucji i działań,

uzgodniły co następuje:

CZEŚĆ I

Umawiające się Strony przyjmują za cel swej polityki, która będzie realizowana za pomocą wszelkich odpowiednich środków, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym, stworzenie warunków, w których następujące prawa i zasady będą mogły być skutecznie realizowane:

1. Każdy będzie miał możliwość zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 18 października 1961 roku.

Data wejścia w życie: 26 lutego 1965 roku

Data ratyfikacji przez Polskę: 10 czerwca 1997 roku

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 25 lipca 1997

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1999 nr 8 poz. 67

2. Wszyscy pracownicy mają prawo do odpowiednich warunków pracy.
3. Wszyscy pracownicy mają prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.
4. Wszyscy pracownicy mają prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia, wystarczającego dla zapewnienia im, jak i ich rodzinom, godziwego poziomu życia.
5. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do swobodnego zrzeszania się w organizacjach krajowych lub międzynarodowych, w celu ochrony ich interesów gospodarczych i społecznych.
6. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do rokowań zbiorowych.
7. Dzieci i młodociani mają prawo do szczególnej ochrony przed zagrożeniami fizycznymi i moralnymi, na które są narażeni.
8. Pracownice, w razie macierzyństwa, oraz inne pracownice, w uzasadnionych przypadkach, mają prawo do szczególnej ochrony w swej pracy.
9. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie poradnictwa zawodowego w celu uzyskania pomocy w wyborze zawodu odpowiadającego jego osobistym uzdolnieniom i zainteresowaniom.
10. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie szkolenia zawodowego.
11. Każdy ma prawo do korzystania z wszelkich środków umożliwiających mu osiągnięcie możliwie najlepszego stanu zdrowia.
12. Wszyscy pracownicy i osoby będące na ich utrzymaniu mają prawo do zabezpieczenia społecznego.
13. Każdy nie mający wystarczających zasobów ma prawo do pomocy społecznej i medycznej.
14. Każdy ma prawo do korzystania ze służb opieki społecznej.
15. Osoby niepełnosprawne mają prawo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej, bez względu na przyczynę i rodzaj ich inwalidztwa.
16. Rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa, ma prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej dla zapewnienia jej pełnego rozwoju.
17. Matki i dzieci, niezależnie od stanu cywilnego i stosunków rodzinnych, mają prawo do odpowiedniej ochrony socjalnej i ekonomicznej.
18. Obywatele każdej z Umawiających się Stron mają prawo do prowadzenia wszelkiej działalności zarobkowej na terytorium innej Umawiającej się Strony, na zasadzie równości z obywatelami tej ostatniej, z zastrzeżeniem ograniczeń wynikających z ważnych powodów ekonomicznych lub społecznych.
19. Pracownicy migrujący, którzy są obywatelami Umawiającej się Strony, oraz ich rodziny mają prawo do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Umawiającej się Strony.

CZEŚĆ II

Umawiające się Strony uznają się, jak przewidziano w części III, za związane zobowiązaniami określonymi w następujących artykułach i ustępach.

Art. 1.

Prawo do pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pracy, Umawiające się Strony zobowiązują się:

- 1) przyjąć, jako jeden z ich zasadniczych celów i obowiązków, osiągnięcie i utrzymanie możliwie najwyższego i stabilnego poziomu zatrudnienia w celu osiągnięcia stanu pełnego zatrudnienia;
- 2) chronić skutecznie prawo pracownika do zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną;
- 3) ustanowić lub utrzymywać bezpłatne służby zatrudnienia dla wszystkich pracowników;
- 4) zapewnić lub popierać odpowiednie poradnictwo zawodowe, szkolenie i readaptację zawodową.

Art. 2.

Prawo do odpowiednich warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do odpowiednich warunków pracy, Umawiające się Strony zobowiązują się:

- 1) określić rozsądny dzienny i tygodniowy czas pracy, stopniowo skracać tygodniowy czas pracy do takiego wymiaru, na jaki pozwala wzrost wydajności oraz inne związane z tym czynniki;
- 2) zapewnić płatne dni świąteczne;
- 3) zapewnić coroczny, co najmniej dwutygodniowy płatny urlop;
- 4) zapewnić pracownikom zatrudnionym przy określonych pracach, niebezpiecznych lub szkodliwych dla zdrowia, bądź skrócenie czasu pracy, bądź dodatkowe płatne urlopy;
- 5) zapewnić tygodniowy wypoczynek, który będzie, w miarę możliwości, zbiegał się z dniem uznanym za dzień wolny od pracy zgodnie z tradycją lub zwyczajem danego kraju lub regionu.

Art. 3.

Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, Umawiające się Strony zobowiązują się:

- 1) wydać przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny;
- 2) zapewnić środki kontroli stosowania tych przepisów;
- 3) konsultować się, gdy zachodzi potrzeba, z organizacjami pracodawców i pracowników w sprawach środków zmierzających do poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy.

Art. 4.

Prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia, Umawiające się Strony zobowiązują się:

- 1) uznać prawo pracowników do takiego wynagrodzenia, które zapewni im i ich rodzinom godziwy poziom życia;
- 2) uznać prawo pracowników do zwiększonej stawki wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, z zastrzeżeniem wyjątków w przypadkach szczególnych;
- 3) uznać prawo pracowników, mężczyzn i kobiet, do jednakowego wynagrodzenia za pracę jednakowej wartości;
- 4) uznać prawo wszystkich pracowników do rozsądnego okresu wypowiedzenia w razie zwolnienia z pracy;
- 5) zezwolić na dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń tylko na warunkach i w zakresie przewidzianym w ustawodawstwie krajowym lub ustalonym w układach zbiorowych pracy lub w orzeczeniach arbitrażowych.

Wykonywanie tych praw powinno być zapewnione w drodze bądź swobodnie zawartych układów zbiorowych pracy, bądź w drodze prawnie określonych mechanizmów ustalania wynagrodzeń, bądź za pomocą innych środków, odpowiednich do warunków krajowych.

Art. 5.

Prawo do organizowania się

W celu zapewnienia lub popierania swobody pracowników i pracodawców tworzenia lokalnych, krajowych lub międzynarodowych organizacji w celu ochrony ich interesów ekonomicznych i społecznych oraz wstępowania do tych organizacji, Umawiające się Strony zobowiązują się, że ustawodawstwo krajowe nie będzie naruszać ani też nie będzie stosowane w sposób, który naruszałby tę swobodę. Zakres, w jakim gwarancje przewidziane w niniejszym artykule będą miały zastosowanie do policji, zostanie określony przez ustawodawstwo krajowe. Zasada dotycząca stosowania tych gwarancji do członków sił zbrojnych i zakres, w jakim będą one miały zastosowanie do tej grupy osób, zostaną również określone przez ustawodawstwo krajowe.

Art. 6.

Prawo do rokowań zbiorowych

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do rokowań zbiorowych, Umawiające się Strony zobowiązują się:

- 1) popierać wspólne konsultacje pomiędzy pracownikami a pracodawcami;
- 2) popierać, kiedykolwiek będzie to konieczne i właściwe, mechanizm dobrowolnych negocjacji między pracodawcami lub organizacjami pracodaw-

ców z jednej strony a organizacjami pracowników z drugiej strony, dla uregulowania, w drodze układów zbiorowych pracy, warunków zatrudnienia;

3) popierać ustanowienie i wykorzystywanie właściwych mechanizmów pojednawczych oraz dobrowolnego arbitrażu dla rozstrzygania sporów zbiorowych;

oraz uznają:

4) prawo pracowników i pracodawców do zbiorowego działania w przypadku konfliktu interesów, włączając w to prawo do strajku, z zastrzeżeniem zobowiązań, jakie mogłyby wyniknąć z wcześniej zawartych układów zbiorowych pracy.

Art. 7.

Prawo dzieci i młodocianych do ochrony

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa dzieci i młodocianych do ochrony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) ustalić, że wiek piętnastu lat będzie minimalnym wiekiem dopuszczenia do zatrudnienia, z zastrzeżeniem wyjątków wobec dzieci zatrudnionych przy określonych, lekkich pracach, nieszkodliwych dla ich zdrowia, moralności lub kształcenia;

2) ustalić wyższy minimalny wiek dopuszczenia do zatrudnienia w niektórych, określonych zawodach, uznanych za niebezpieczne lub szkodliwe dla zdrowia;

3) zabronić, by dzieci, które podlegają jeszcze obowiązkowemu nauczaniu, były zatrudniane przy pracach, które uniemożliwiałyby im pełne korzystanie z tego nauczania;

4) ograniczyć czas pracy pracowników mających mniej niż szesnaście lat tak, by odpowiadał potrzebom ich rozwoju, a szczególnie potrzebie ich szkolenia zawodowego;

5) uznać prawo pracowników młodocianych i praktykantów do sprawiedliwego wynagrodzenia lub do innych odpowiednich zasiłków;

6) przewidzieć, że czas poświęcany przez młodocianych na szkolenie zawodowe podczas zwykłego czasu pracy będzie, za zgodą pracodawcy, traktowany jako stanowiący część dnia pracy;

7) ustalić, że osoby zatrudnione, mające mniej niż osiemnaście lat, uprawnione będą do corocznego płatnego urlopu, nie krótszego niż trzy tygodnie;

8) zabronić zatrudniania osób mających mniej niż osiemnaście lat przy pracy nocnej, z wyjątkiem pewnych zawodów, określonych przez ustawodawstwo krajowe;

9) ustalić, że osoby mające mniej niż osiemnaście lat, wykonujące niektóre, określone przez ustawodawstwo krajowe zawody, będą podlegały regularnej kontroli lekarskiej;

10) zapewnić szczególną ochronę przed fizycznymi i moralnymi zagrożeniami, na które narażone są dzieci i młodociani, a szczególnie przed tymi, które bezpośrednio lub pośrednio wynikają z ich pracy.

Art. 8.

Prawo pracownic do ochrony

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracownic do ochrony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) zapewnić kobietom, przed i po urodzeniu dziecka, urlop w wymiarze całkowitym co najmniej dwunastu tygodni bądź poprzez płatny urlop, bądź poprzez odpowiednie świadczenia z ubezpieczenia społecznego lub z funduszy publicznych;

2) uznać za bezprawne wypowiedzenie przez pracodawcę pracy kobiecie w okresie jej nieobecności z powodu urlopu macierzyńskiego lub dokonanie wypowiedzenia w takim terminie, że okres wypowiedzenia wygaśnie w trakcie takiej nieobecności;

3) zapewnić matkom karmiącym swoje dzieci wystarczające przerwy w tym celu;

a) uregulować zatrudnianie kobiet przy pracy nocnej w przemyśle;

b) zakazać zatrudniania kobiet w kopalniach pod ziemią oraz, jeżeli ma to miejsce, przy wszelkich innych pracach nieodpowiednich dla nich z powodu niebezpiecznego, niezdrowego lub uciążliwego charakteru.

Art. 9.

Prawo do poradnictwa zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do poradnictwa zawodowego, Umawiające się Strony zobowiązują się zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, służby, które będą udzielać pomocy wszystkim osobom, w tym osobom niepełnosprawnym, w rozwiązywaniu problemów dotyczących wyboru zawodu i awansu zawodowego, uwzględniając indywidualne predyspozycje oraz związek tych predyspozycji z możliwościami zatrudnienia; pomoc ta będzie dostępna bezpłatnie, zarówno dla młodzieży, w tym dla dzieci w wieku szkolnym, jak i dla dorosłych.

Art. 10.

Prawo do szkolenia zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do szkolenia zawodowego, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, szkolenie techniczne i zawodowe wszystkich osób, w tym osób niepełnosprawnych, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników oraz umożliwić oparty jedynie

na kryterium uzdolnień indywidualnych dostęp do wyższego nauczania technicznego i uniwersyteckiego;

2) zapewnić lub popierać system przysposobienia zawodowego oraz inne systemy szkolenia młodych chłopców i dziewcząt w różnych zawodach;

3) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby:

a) odpowiednie i dostępne ułatwienia w celu szkolenia dorosłych pracowników;

b) specjalne ułatwienia w celu przeszkolenia dorosłych pracowników, niezbędnego ze względu na postęp techniczny lub nowe tendencje na rynku pracy;

4) popierać pełne wykorzystywanie ułatwień zapewnianych poprzez odpowiednie środki, takie jak:

a) obniżenie lub zniesienie wszelkich kosztów lub opłat;

b) przyznanie, w uzasadnionych przypadkach, pomocy finansowej;

c) włączenie do zwykłego czasu pracy czasu spędzanego na zawodowym szkoleniu uzupełniającym, podjętym w okresie zatrudnienia przez pracownika na życzenie jego pracodawcy;

d) zapewnienie, poprzez odpowiedni nadzór, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników, skutecznego systemu przysposobienia zawodowego i każdego innego systemu szkolenia młodych pracowników oraz, w sposób ogólny, odpowiedniej ochrony młodych pracowników.

Art. 11.

Prawo do ochrony zdrowia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony zdrowia, Umawiające się Strony zobowiązują się podjąć bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, stosowne środki zmierzające zwłaszcza do:

1) wyeliminowania, tak dalece jak to możliwe, przyczyn chorób;

2) zapewnienia ułatwień w zakresie poradnictwa oraz oświaty, dla poprawy stanu zdrowia i rozwijania indywidualnej odpowiedzialności w sprawach zdrowia;

3) zapobiegania, tak dalece, jak to możliwe, chorobom epidemicznym, endemicznym i innym.

Art. 12.

Prawo do zabezpieczenia społecznego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do zabezpieczenia społecznego, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) ustanowić lub utrzymywać system zabezpieczenia społecznego;

2) utrzymać system zabezpieczenia społecznego na zadowalającym poziomie, równym co najmniej poziomowi niezbędnemu dla ratyfikowania Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (nr 102) dotyczącej minimalnych norm zabezpieczenia społecznego;

3) zabiegać o stopniowe podnoszenie poziomu systemu zabezpieczenia społecznego;

4) podjąć kroki, poprzez zawarcie odpowiednich porozumień dwustronnych i wielostronnych lub za pomocą innych środków, i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach, w celu zapewnienia:

- a) równego traktowania własnych obywateli i obywateli innych Umawiających się Stron, jeżeli chodzi o uprawnienia z tytułu zabezpieczenia społecznego, w tym zachowanie korzyści wynikających z ustawodawstwa dotyczącego zabezpieczenia społecznego, bez względu na zmiany miejsca pobytu na terytoriach Umawiających się Stron, które mogłyby podjąć osoby chronione;
- b) przyznawania, zachowania i przywracania uprawnień z tytułu zabezpieczenia społecznego za pomocą takich środków, jak zliczanie okresów ubezpieczenia lub zatrudnienia, wypełnionych zgodnie z ustawodawstwem każdej z Umawiających się Stron.

Art. 13.

Prawo do pomocy społecznej i medycznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pomocy społecznej i medycznej, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) zapewnić, by każdej osobie, która nie posiada dostatecznych zasobów i która nie jest zdolna do zapewnienia ich sobie z innych źródeł, szczególnie poprzez świadczenia z systemu zabezpieczenia społecznego, została przyznana odpowiednia pomoc oraz, w przypadku choroby, opieka konieczna ze względu na jej stan;

2) zapewnić, by osoby otrzymujące taką pomoc nie cierpiały z tego względu ograniczenia ich praw politycznych lub społecznych;

3) przewidzieć, by każdy mógł otrzymać od właściwych służb publicznych lub prywatnych taką poradę i osobistą pomoc, jaka może być konieczna dla zapobieżenia lub usunięcia stanu potrzeby, lub ulżenia sytuacji osobistej lub rodzinnej;

4) stosować postanowienia przewidziane w ustępach 1, 2 i 3 niniejszego artykułu na równi wobec swoich obywateli i wobec obywateli innych Umawiających się Stron, znajdujących się legalnie na ich terytoriach, zgodnie z zobowiązaniami wynikającymi dla Stron z Europejskiej konwencji o pomocy społecznej i medycznej, podpisanej w Paryżu dnia 11 grudnia 1953 r.

Art. 14.

Prawo do korzystania ze służb opieki społecznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do korzystania ze służb opieki społecznej, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) popierać lub organizować służby posługujące się metodami właściwymi dla pracy socjalnej oraz które przyczyniają się do dobrobytu i rozwoju zarówno jednostek, jak i grup w społeczeństwie, oraz do ich adaptacji w środowisku społecznym;

2) zachęcać do uczestnictwa jednostek i organizacji dobroczynnych lub innych w ustanawianiu i utrzymywaniu takich służb.

Art. 15.

Prawo osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) podjąć konieczne środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym ułatwień szkoleniowych, w tym, jeżeli to konieczne, utworzenie wyspecjalizowanych instytucji publicznych lub prywatnych;

2) podjąć odpowiednie środki w celu zatrudniania osób niepełnosprawnych, takie jak wyspecjalizowane służby pośrednictwa pracy, ułatwianie podejmowania pracy chronionej oraz środki dla zachęcania pracodawców do zatrudniania osób niepełnosprawnych.

Art. 16.

Prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej

W celu zapewnienia warunków niezbędnych do pełnego rozwoju rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa, Umawiające się Strony zobowiązują się popierać ekonomiczną, prawną i społeczną ochronę życia rodzinnego, zwłaszcza poprzez takie środki, jak świadczenia społeczne i rodzinne, rozwiązania podatkowe, zachęcanie do budowania mieszkań dostosowanych do potrzeb rodzin, świadczenia dla młodych małżeństw oraz wszelkie inne stosowne środki.

Art. 17.

Prawo matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej, Umawiające się Strony zobowiązują się podejmować wszelkie konieczne i odpowiednie środki w tym celu, włączając w to ustanowienie lub utrzymywanie odpowiednich instytucji lub służb.

Art. 18.

Prawo do prowadzenia działalności zarobkowej na terytoriach innych Umawiających się Stron

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do prowadzenia działalności zarobkowej na terytorium każdej innej Umawiającej się Strony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

- 1) stosować istniejące regulacje prawne w duchu liberalnym;
- 2) uprościć obowiązujące formalności oraz zmniejszyć lub znieść opłaty administracyjne i inne opłaty, nakładane na pracowników zagranicznych lub ich pracodawców;
- 3) liberalizować, indywidualnie lub zbiorowo, regulacje prawne dotyczące zatrudniania pracowników zagranicznych;
oraz uznają:
- 4) prawo do opuszczenia kraju przez swych obywateli, pragnących wykonywać działalność zarobkową na terytoriach innych Umawiających się Stron.

Art. 19.

Prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Umawiającej się Strony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

- 1) utrzymywać lub zapewnić odpowiednie i bezpłatne służby zobowiązane do udzielania pomocy takim pracownikom, szczególnie do udzielania im dokładnych informacji oraz podejmowania wszelkich odpowiednich środków, tak dalece, jak zezwala na to ustawodawstwo krajowe, przeciwko mylącej propagandzie dotyczącej emigracji i imigracji;
- 2) przyjąć, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednie środki dla ułatwienia wyjazdu, podróży i przyjęcia takich pracowników i ich rodzin oraz zapewnić im, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednią opiekę sanitarną i medyczną oraz dobre warunki higieniczne w trakcie podróży;
- 3) popierać współpracę, kiedy to właściwe, między służbami socjalnymi, publicznymi i prywatnymi, krajów emigracji i imigracji;
- 4) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, tak dalece jak reguluje to ustawodawstwo lub podlega kontroli władz administracyjnych, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie następujących spraw:
  - a) wynagradzania oraz innych warunków zatrudnienia i pracy;
  - b) członkostwa w związkach zawodowych oraz korzystania z dobrodziejstw rokowań zbiorowych;
  - c) zakwaterowania;
- 5) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli, jeżeli chodzi o podatki, opłaty lub składki płatne z tytułu zatrudnienia;

6) ułatwić, w możliwym zakresie, połączenie rodziny pracownika migrującego, któremu zezwolono na osiedlenie się na danym terytorium;

7) zapewnić takim pracownikom, znajdującym się legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie postępowania sądowego, dotyczącego spraw powołanych w niniejszym artykule;

8) zapewnić, by tacy pracownicy, mieszkający legalnie na ich terytoriach, nie mogli być wydalenieni, o ile nie zagrażają bezpieczeństwu państwa lub nie naruszają porządku publicznego lub dobrych obyczajów;

9) zezwolić, w granicach ustalonych przez ustawodawstwo, na przekazywanie takiej części zarobków i oszczędności pracowników migrujących, jakiej mogą oni sobie życzyć;

10) rozszerzyć ochronę i pomoc przewidzianą w niniejszym artykule na pracowników migrujących pracujących na własny rachunek, tak dalece, jak środki te mają wobec nich zastosowanie.

CZEŚĆ III

Art. 20.

Zobowiązania

1. Każda z Umawiających się Stron zobowiązuje się:

- a) uznać część I niniejszej Karty za deklarację celów, do których osiągnięcia dążyć będzie przy pomocy wszelkich stosownych środków, zgodnie z postanowieniami ustępu wprowadzającego tę część;
- b) uznać się za związaną przez co najmniej pięć z siedmiu następujących artykułów części II Karty: artykuły 1, 5, 6, 12, 13, 16 i 19;
- c) w uzupełnieniu artykułów wybranych przez nią zgodnie z poprzednim punktem, uznać się za związaną taką liczbą artykułów lub numerowanych ustępów części II Karty, które wybierze, pod warunkiem, że ogólna liczba artykułów lub numerowanych ustępów, którymi się zwiąże, nie będzie mniejsza niż 10 artykułów lub 45 numerowanych ustępów.

2. Wybór artykułów lub ustępów, dokonany w myśl postanowień punktów b) i c) ustępu 1 niniejszego artykułu, będzie notyfikowany Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy przez zainteresowaną Umawiającą się Stronę w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

3. Każda Umawiająca się Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego, że uważa się za związaną każdym innym artykułem lub numerowanym ustępem części II Karty, którego jeszcze nie przyjęła zgodnie z postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu. Takie późniejsze zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część ratyfikacji lub zatwierdzenia i będą miały taki sam skutek począwszy od trzydziestego dnia od daty notyfikacji.

4. Sekretarz Generalny powiadomi wszystkie Rządy sygnatariuszy oraz Dyrektora Generalnego Międzynarodowej Organizacji Pracy o każdej notyfikacji, jaką otrzyma stosownie do postanowień niniejszej części Karty.

5. Każda Umawiająca się Strona będzie utrzymywała właściwy w warunkach krajowych system inspekcji pracy.

CZEŚĆ IV

Art. 21.

Sprawozdania dotyczące przyjętych postanowień

Umawiające się Strony będą przedstawiały Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, w odstępach dwuletnich, sprawozdania w formie określonej przez Komitet Ministrów, dotyczące stosowania tych postanowień części II Karty, które przyjęły.

Art. 22.

Sprawozdania dotyczące postanowień, które nie zostały przyjęte

Umawiające się Strony będą przedstawiały Sekretarzowi Generalnemu, w odpowiednich odstępach czasu i na wniosek Komitetu Ministrów, sprawozdania dotyczące postanowień części II niniejszej Karty, które nie zostały przyjęte w chwili jej ratyfikowania lub zatwierdzenia, lub w drodze późniejszej notyfikacji. Komitet Ministrów określać będzie, w regularnych odstępach czasu, w odniesieniu do których postanowień będą wymagane sprawozdania, oraz ustali formę takich sprawozdań.

Art. 23.

Przekazywanie kopii

1. Każda z Umawiających się Stron przekazywać będzie kopie swych sprawozdań, o których mowa w artykułach 21 i 22, tym z jej krajowych organizacji, które są członkami międzynarodowych organizacji pracodawców i pracowników zapraszanych, zgodnie z artykułem 27 ustęp 2, do udziału w posiedzeniach Podkomitetu Rządowego Komitetu Społecznego.

2. Umawiające się Strony będą przekazywały Sekretarzowi Generalnemu wszelkie uwagi do sprawozdań otrzymane od organizacji krajowych, jeżeli będą one sobie tego życzyć.

Art. 24.

Rozpatrywanie sprawozdań

Sprawozdania przedstawiane Sekretarzowi Generalnemu, zgodnie z artykułami 21 i 22, będą rozpatrywane przez Komitet Ekspertów, który będzie

również dysponował wszelkimi uwagami przekazanymi Sekretarzowi Generalnemu zgodnie z ustępem 2 artykułu 23.

Art. 25.

Komitet Ekspertów

1. Komitet Ekspertów będzie składał się z nie więcej niż siedmiu członków mianowanych przez Komitet Ministrów z listy niezależnych ekspertów odznaczających się najwyższą prawością i uznaną kompetencją w międzynarodowych sprawach społecznych, którzy zostaną zgłoszeni przez Umawiające się Strony.

2. Członkowie Komitetu będą mianowani na sześć lat. Mogą oni być mianowani ponownie. Jednakże kadencja dwóch członków mianowanych po raz pierwszy upłynie po czterech latach.

3. Członkowie, których mandat upłynie po początkowym czteroletnim okresie, zostaną wybrani przez Komitet Ministrów w drodze losowania, natomiast po dokonaniu pierwszego mianowania.

4. Członek Komitetu Ekspertów mianowany w miejsce członka, którego mandat jeszcze nie upłynął, będzie pełnił funkcję przez resztę kadencji swego poprzednika.

Art. 26.

Udział Międzynarodowej Organizacji Pracy

Międzynarodowa Organizacja Pracy zostanie zaproszona do wyznaczenia przedstawiciela do udziału, w charakterze doradcy, w obradach Komitetu Ekspertów.

Art. 27.

Podkomitet Rządowego Komitetu Społecznego

1. Sprawozdania Umawiających się Stron, jak i wnioski Komitetu Ekspertów, będą przedkładane do rozpatrzenia Podkomitetowi Rządowego Komitetu Społecznego Rady Europy.

2. Podkomitet będzie składał się z przedstawicieli Umawiających się Stron, po jednym z każdej. Nie więcej niż dwie międzynarodowe organizacje pracodawców i nie więcej niż dwie międzynarodowe organizacje pracowników zostaną zaproszone do wyznaczenia obserwatorów do brania udziału w jego posiedzeniach, w charakterze doradcy. Ponadto, Podkomitet będzie mógł zasięgać opinii nie więcej niż dwóch przedstawicieli międzynarodowych organizacji pozarządowych mających status doradczy przy Radzie Europy w sprawach, którymi organizacje te są szczególnie właściwe zajmować się, takich jak, na przykład, dobrobyt społeczny oraz ekonomiczna i społeczna ochrona rodziny.

3. Podkomitet przedstawi Komitetowi Ministrów sprawozdanie zawierające jego wnioski, dołączając do niego sprawozdanie Komitetu Ekspertów.

Art. 28.

Zgromadzenie Doradcze

Sekretarz Generalny Rady Europy przekaze Zgromadzeniu Doradczemu wnioski Komitetu Ekspertów. Zgromadzenie Doradcze przekaze Komitetowi Ministrów uwagi do tych wniosków.

Art. 29.

Komitet Ministrów

Większością dwóch trzecich głosów członków uprawnionych do zasiadania w Komitecie, Komitet Ministrów będzie mógł, na podstawie sprawozdania Podkomitetu oraz po konsultacji Zgromadzenia Doradczego, skierować wszelkie niezbędne zalecenia do każdej z Umawiających się Stron.

CZEŚĆ V

Art. 30.

**Uchylenia w przypadku wojny lub zagrożenia
bezpieczeństwa publicznego**

1. W przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego, zagrażającego życiu narodu, każda Umawiająca się Strona może podjąć środki uchylające jej zobowiązania wynikające z niniejszej Karty, w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji i pod warunkiem, że takie środki nie będą sprzeczne z jej innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Każda Umawiająca się Strona, korzystająca z prawa uchylenia zobowiązań, w rozsądnym terminie poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła, oraz o powodach ich zastosowania. Musi ona również powiadomić Sekretarza Generalnego o terminie uchylenia tych środków oraz o dacie, od kiedy ponownie podjęte będzie wykonywanie w pełni przyjętych postanowień Karty.

3. Sekretarz Generalny poinformuje inne Umawiające się Strony i Dyrektora Generalnego Międzynarodowego Biura Pracy o wszelkich notyfikacjach otrzymanych zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu.

Art. 31.

Ograniczenia

1. Skuteczna realizacja praw i zasad ustanowionych w części I oraz skuteczne wykonywanie ich, tak jak przewidziano w części II, nie będą mogły być

przedmiotem żadnych ograniczeń lub restrykcji nie wymienionych w częściach I i II, z wyjątkiem tych, które są określone przez prawo i które są niezbędne w społeczeństwie demokratycznym dla ochrony praw i wolności innych osób lub dla ochrony porządku publicznego, bezpieczeństwa narodowego, zdrowia publicznego lub dobrych obyczajów.

2. Ograniczenia dozwolone zgodnie z postanowieniami niniejszej Karty w stosunku do praw i zobowiązań w niej ustanowionych nie mogą być stosowane w jakimkolwiek innym celu niż ten, dla którego zostały przewidziane.

Art. 32.

Stosunek pomiędzy Kartą a prawem wewnętrznym lub umowami międzynarodowymi

Postanowienia niniejszej Karty nie naruszają postanowień prawa wewnętrznego lub jakichkolwiek dwustronnych lub wielostronnych traktatów, konwencji lub porozumień już obowiązujących lub które wejdą w życie, zgodnie z którymi osoby chronione byłyby traktowane w sposób korzystniejszy.

Art. 33.

Wykonywanie w drodze układów zbiorowych pracy

1. W Państwach członkowskich, w których postanowienia ustępów 1, 2, 3, 4 i 5 artykułu 2, ustępów 4, 6 i 7 artykułu 7, ustępów 1, 2, 3 i 4 artykułu 10 części II niniejszej Karty są zwykle przedmiotem układów zawieranych pomiędzy pracodawcami lub organizacjami pracodawców a organizacjami pracowników, lub zwykle wykonywane są w inny sposób niż poprzez przepisy prawa, Umawiające się Strony mogą podjąć zobowiązania wypływające z tych ustępów i zgodność z nimi będzie uważana za zachowaną, jeżeli ich postanowienia będą stosowane w drodze takich układów lub innych środków wobec znacznej większości zainteresowanych pracowników.

2. W Państwach członkowskich, w których postanowienia te są zwykle regulowane przez ustawodawstwo, Umawiające się Strony mogą podjąć odpowiednie zobowiązania i zgodność z nimi będzie uważana za zachowaną, jeżeli ich postanowienia będą stosowane w drodze ustaw wobec znacznej większości zainteresowanych pracowników.

Art. 34.

Terytorialny zakres stosowania

1. Niniejsza Karta będzie stosowana na terytorium metropolitalnym każdej Umawiającej się Strony. Każdy sygnatariusz może w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia określić, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, terytorium, które będzie w tym celu uważane za terytorium metropolitalne.

2. Każda Umawiająca się Strona może w chwili ratyfikacji lub zatwierdzenia niniejszej Karty lub w jakiegokolwiek późniejszej chwili oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że Karta będzie obowiązywać, w całości lub części, na terytorium lub terytoriach niemetalopolitalnych, określonych w wymienionym oświadczeniu, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna lub za które przyjmuje odpowiedzialność międzynarodową. Strona wskaże w oświadczeniu artykuły lub ustępy części II Karty, które przyjmuje jako wiążące w odniesieniu do każdego z terytoriów wymienionych w oświadczeniu.

3. Karta będzie obowiązywać na terytorium lub terytoriach wymienionych w oświadczeniu, o którym mowa w poprzednim ustępie, począwszy od trzydziestego dnia od daty przyjęcia notyfikacji oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

4. Każda Umawiająca się Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że w odniesieniu do jednego lub więcej terytoriów, na których Karta była stosowana zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu, przyjmuje za wiążący każdy artykuł lub numerowany ustęp, którego jeszcze nie przyjęła w odniesieniu do tego lub tych terytoriów. Podjęte później zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część pierwotnego oświadczenia dotyczącego danego terytorium i będą miały taką samą moc począwszy od trzydziestego dnia od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

5. Sekretarz Generalny powiadomi inne Rządy sygnatariuszy oraz Dyrektora Generalnego Międzynarodowego Biura Pracy o każdej notyfikacji przekazanej mu zgodnie z niniejszym artykułem.

Art. 35.

Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza Karta jest otwarta do podpisu dla członków Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejsza Karta wejdzie w życie trzydziestego dnia od daty złożenia piętego dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

3. W odniesieniu do każdego sygnatariusza dokonującego ratyfikacji w terminie późniejszym, Karta wejdzie w życie⁽¹⁾ trzydziestego dnia od daty złożenia dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

4. Sekretarz Generalny notyfikuje wszystkim członkom Rady Europy oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy o wejściu w życie Karty, nazwach Umawiających się Stron, które ją ratyfikowały lub zatwierdziły, oraz o późniejszym złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

Art. 36.
Poprawki

Każdy członek Rady Europy może, w oświadczeniu skierowanym do Sekretarza Generalnego Rady Europy, zaproponować poprawki do niniejszej Karty. Sekretarz Generalny przekaze innym członkom Rady Europy wszelkie zgłoszone w ten sposób poprawki, które zostaną następnie rozpatrzone przez Komitet Ministrów i przedłożone Zgromadzeniu Doradczemu do zaopiniowania. Poprawki przyjęte przez Komitet Ministrów wejdą w życie trzydziestego dnia od dnia powiadomienia Sekretarza Generalnego przez wszystkie Umawiające się Strony o ich przyjęciu. Sekretarz Generalny notyfikuje wszystkim Państwom członkowskim Rady Europy oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy o wejściu w życie tych poprawek.

Art. 37.
Wypowiedzenie

1. Każda Umawiająca się Strona może wypowiedzieć niniejszą Kartę nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty wejścia w życie(2) Karty w stosunku do niej lub po upływie każdego kolejnego okresu dwóch lat i, w każdym przypadku, przy zachowaniu sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia notyfikowanego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który powiadomi o tym inne Umawiające się Strony oraz Dyrektora Generalnego Międzynarodowego Biura Pracy. Wypowiedzenie nie narusza ważności Karty w stosunku do innych Umawiających się Stron, jeżeli liczba Umawiających się Stron nie będzie nigdy mniejsza niż pięć.

2. Każda Umawiająca się Strona może, zachowując warunki określone w ustępie poprzednim, wypowiedzieć którykolwiek przyjęty przez siebie artykuł lub ustęp części II Karty, jeżeli liczba artykułów lub ustępów, którymi Umawiająca się Strona pozostanie związana, nie będzie mniejsza niż 10 w pierwszym przypadku i nie mniejsza niż 45 w drugim, oraz z zastrzeżeniem, że ta liczba artykułów lub ustępów obejmować będzie artykuły wybrane przez Stronę spośród tych, do których specjalne odesłanie uczynione zostało w artykule 20 ustęp 1 punkt b).

3. Każda Umawiająca się Strona może, zachowując warunki określone w ustępie 1 niniejszego artykułu, wypowiedzieć niniejszą Kartę lub którykolwiek z artykułów lub ustępów części II Karty, w odniesieniu do każdego terytorium, na którym Karta ma zastosowanie na mocy oświadczenia złożonego zgodnie z ustępem 2 artykułu 34.

Art. 38.
Załącznik

Załącznik do niniejszej Karty stanowi jej integralną część.

W dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni w tym celu, podpisali niniejszą Kartę.

Sporządzono w Turynie dnia 18 października 1961 r. w języku francuskim i angielskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu sygnatariuszowi.

ZAŁĄCZNIK DO KARTY SPOŁECZNEJ ZAKRES KARTY SPOŁECZNEJ W ODNIESIENIU DO OSÓB CHRONIONYCH

1. Nie naruszając postanowień artykułu 12 ustęp 4 i artykułu 13 ustęp 4, do osób, o których mowa w artykułach od 1 do 17, zalicza się obcokrajowców, tylko o ile są obywatelami innych Umawiających się Stron legalnie mieszkającymi lub pracującymi na terytorium zainteresowanej Strony, z zastrzeżeniem, że artykuły będą interpretowane w świetle postanowień artykułów 18 i 19.

Interpretacja niniejsza nie będzie stała na przeszkodzie rozszerzeniu przez którąkolwiek Umawiającą się Stronę podobnych praw na inne osoby.

2. Każda Umawiająca się Strona przyzna uchodźcom, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźców sporządzoną w Genewie dnia 28 lipca 1951 r., legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możliwie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające z zobowiązań przyjętych przez tę Umawiającą się Stronę na mocy wspomnianej Konwencji, jak i wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do uchodźców.

CZEŚĆ I ust. 18. i CZEŚĆ II art. 18. ust. 1

Uznaje się że postanowienia te nie dotyczą wjazdu na terytoria Umawiających się Stron i nie naruszają postanowień Europejskiej konwencji osiedleńczej; odpisanej w Paryżu dnia 13 grudnia 1955 r.

CZEŚĆ II

Art. 1. ust. 2

Postanowienie to nie będzie interpretowane ani jak zakazujące, ani jako zezwalające na jakiegokolwiek klauzule lub praktykę zabezpieczające działalność związków zawodowych.

Art. 4. ust. 4

Postanowienie to nie będzie interpretowane jako zabraniające natychmiastowego zwolnienia z powodu popełnienia poważnego wykroczenia.

Art. 4. ust. 5

Rozumie się, że Umawiająca się Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli zakazane jest dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń wobec znacznej większości pracowników bądź przez ustawodawstwo, bądź przez układy zbiorowe pracy lub orzeczenia arbitrażowe; wyjątki stanowią osoby, których nie dotyczą wymienione dokumenty.

Art. 6. ust. 4

Rozumie się, że każda Umawiająca się Strona może, tak dalece, jak jej to dotyczy, uregulować ustawowo wykonywanie prawa do strajku tak, by każde dalsze ograniczenie tego prawa mogło być uzasadnione zgodnie z postanowieniami artykułu 31.

Art. 7. ust. 8

Rozumie się, że Umawiająca się Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli dostosuje się do ducha tego zobowiązania, zapewniając w ustawodawstwie, że znaczna większość osób poniżej osiemnastego roku życia nie będzie zatrudniana przy pracy nocnej.

Art. 12. ust. 4

Wyrażenie „i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach”, znajdujące się we wstępie do tego ustępu, oznacza, między innymi, że jeżeli chodzi o świadczenia, które są dostępne niezależnie od systemu składkowego, Umawiająca się Strona może domagać się, przed przyznaniem takich świadczeń obywatelom innych Umawiających się Stron, spełnienia warunku posiadania określonego okresu zamieszkania.

Art. 13. ust. 4

Rządy nie będące stronami Europejskiej konwencji o pomocy społecznej i medycznej mogą ratyfikować Kartę Społeczną w odniesieniu do tego ustępu z zastrzeżeniem, że będą traktować obywateli innych Umawiających się Stron zgodnie z postanowieniami wymienionej konwencji.

Art. 19. ust. 6

Dla stosowania tego postanowienia wyrażenie „rodzina pracownika migrującego” oznacza co najmniej małżonka pracownika i jego dzieci mające mniej niż 21 lat, pozostające na jego utrzymaniu.

CZEŚĆ III

Rozumie się, że Karta zawiera zobowiązania prawne o charakterze międzynarodowym, których stosowanie podlega jedynie kontroli przewidzianej w jej części IV.

Art. 20. ust. 1

Rozumie się, że „numerowane ustępy” mogą obejmować artykuły zawierające tylko jeden ustęp.

CZEŚĆ V

Art. 30.

Wyrażenie „w przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego” będzie interpretowane w sposób obejmujący również zagrożenie wojną.

Po zaznajomieniu się z powyższą Kartą wraz z Protokołem w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że:

- zostały one uznane za słuszne zarówno w całości, jak i każde z postanowień w nich zawartych,
- są przyjęte, ratyfikowane i potwierdzone,
- będą niezmiennie zachowywane.

Jednocześnie, zgodnie z artykułem 20 Karty, oświadczam, że Rzeczpospolita Polska uważa się za związaną postanowieniami Karty w następującym zakresie:

- artykuł 1. Prawo do pracy (ustępy 1 - 4, wszystkie)
- artykuł 2. Prawo do odpowiednich warunków pracy (ustępy 1, 3 - 5)
- artykuł 3. Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (ustępy 1 - 3, wszystkie)
- artykuł 4. Prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia (ustępy 2 - 5)
- artykuł 5. Prawo do organizowania się
- artykuł 6. Prawo do rokowań zbiorowych (ustępy 1 - 3)
- artykuł 7. Prawo dzieci i młodocianych do ochrony (ustępy 2, 4, 6 - 10)
- artykuł 8. Prawo pracowników do ochrony (ustępy 1 - 4, wszystkie)
- artykuł 9. Prawo do poradnictwa zawodowego
- artykuł 10. Prawo do szkolenia zawodowego (ustępy 1 i 2)
- artykuł 11. Prawo do ochrony zdrowia (ustępy 1 - 3, wszystkie)
- artykuł 12. Prawo do zabezpieczenia społecznego (ustępy 1 - 4, wszystkie)
- artykuł 13. Prawo do pomocy społecznej i medycznej (ustępy 2 i 3)
- artykuł 14. Prawo do korzystania ze służb opieki społecznej (ustęp 1)

- artykuł 15. Prawo osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej (ustępy 1 i 2, wszystkie)
- artykuł 16. Prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej
- artykuł 17. Prawo matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej
- artykuł 18. Prawo do prowadzenia działalności zarobkowej na terytoriach innych Umawiających się Stron (ustęp 4)
- artykuł 19. Prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy (ustępy 1 - 10, wszystkie)

PROTOKÓŁ DODATKOWY DO EUROPEJSKIEJ KARTY SPOŁECZNEJ*

z dnia 5 maja 1988 roku, Strasburg

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego protokołu, zdecydowane podjąć nowe środki, właściwe dla rozszerzenia ochrony praw społecznych i gospodarczych zagwarantowanych w Europejskiej Karcie Społecznej, otwartej do podpisu w Turynie dnia 18 października 1961 roku (zwaną dalej „Kartą”),

uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

Strony przyjmują za cel swej polityki, która będzie realizowana za pomocą wszelkich odpowiednich środków, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym, stworzenie warunków, w których następujące prawa i zasady będą mogły być skutecznie realizowane:

1. Wszyscy pracownicy mają prawo do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć.
2. Pracownicy mają prawo do informacji i konsultacji w przedsiębiorstwie.
3. Pracownicy mają prawo do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy w przedsiębiorstwie.
4. Każda osoba w podeszłym wieku ma prawo do ochrony socjalnej.

CZEŚĆ II

Strony uznają się, jak przewidziano w części III, za związane zobowiązaniami określonymi w następujących artykułach:

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 5 maja 1988 roku.
Data wejścia w życie: 4 września 1992 roku.
Data ratyfikacji przez Polskę: -
Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -
Adres publikacyjny: -

Art. 1.

Prawo do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć

1. W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć, Strony zobowiązują się uznać to prawo i podejmować odpowiednie środki dla jego zagwarantowania oraz promowania jego stosowania w następujących dziedzinach:

- a) dostępu do zatrudnienia, ochrony przed zwolnieniem i reintegracji zawodowej;
- b) poradnictwa i szkolenia zawodowego, przekwalifikowania i readaptacji zawodowej;
- c) warunków zatrudnienia i pracy, w tym wynagradzania;
- d) przebiegu kariery zawodowej, włączając w to awansowanie.

2. Nie uważa się za dyskryminujące w rozumieniu ustępu 1 niniejszego artykułu postanowienia dotyczące ochrony kobiety, szczególnie jeżeli chodzi o ciążę, poród i okres poporodowy.

3. Postanowienia ustępu 1 niniejszego artykułu nie stanowią przeszkody dla podjęcia szczególnych środków mających zaradzić faktycznym nierównościami.

4. Z zakresu stosowania niniejszego artykułu lub niektórych jego postanowień mogą zostać wyłączone zawody, które, ze względu na charakter lub warunki wykonywania, mogą być powierzone jedynie osobom określonej płci.

Art. 2.

Prawo do informacji i konsultacji

1. W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do informacji i konsultacji w przedsiębiorstwie, Strony zobowiązują się podejmować lub popierać środki umożliwiające pracownikom lub ich przedstawicielom, zgodnie z ustawodawstwem i praktyką krajową:

- a) regularne lub w stosownym czasie oraz w przystępny sposób uzyskiwanie informacji o sytuacji gospodarczej i finansowej zatrudniającego ich przedsiębiorstwa przy założeniu, że niektóre informacje, których ujawnienie mogłoby przynieść przedsiębiorstwu szkodę, mogą nie podlegać ujawnieniu lub będą ujawniane z zastrzeżeniem poufności; oraz
- b) konsultowanie, we właściwym czasie, przewidywanych decyzji, które mogą istotnie wpłynąć na interesy pracowników, a zwłaszcza tych decyzji, których skutki mogą mieć poważny wpływ na zatrudnienie w przedsiębiorstwie.

2. Strony mogą wyłączyć z zakresu stosowania ustępu 1 niniejszego artykułu przedsiębiorstwa, w których liczebność załogi nie osiąga progu określonego w ustawodawstwie krajowym lub przez praktykę.

Art. 3.

Prawo do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy

1. W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy w przedsiębiorstwie, Strony zobowiązują się podejmować lub popierać środki, które umożliwią pracownikom lub ich przedstawicielom, zgodnie z ustawodawstwem i praktyką krajową, przyczynianie się do:

- a) określania i polepszania warunków pracy, organizacji pracy i środowiska pracy;
- b) ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w przedsiębiorstwie;
- c) organizowania służb i ułatwień socjalnych oraz socjalno-kulturalnych w przedsiębiorstwie;
- d) kontroli przestrzegania przepisów w tych sprawach.

3. Strony mogą wyłączyć z zakresu stosowania ustępu 1 niniejszego artykułu przedsiębiorstwa, w których liczebność załogi nie osiąga progu określonego w ustawodawstwie krajowym lub przez praktykę.

Art. 4.

Prawo osób w podeszłym wieku do ochrony socjalnej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa osób w podeszłym wieku do ochrony socjalnej, Strony zobowiązują się podejmować lub popierać bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, stosowne środki mające, w szczególności, na celu:

1. Umożliwienie osobom w podeszłym wieku pozostanie możliwie jak najdłużej pełnoprawnymi członkami społeczeństwa, poprzez:

- a) zapewnianie odpowiednich zasobów umożliwiających im godziwą egzystencję i aktywny udział w życiu publicznym, społecznym i kulturalnym;
- b) dostarczanie informacji o usługach i ułatwieniach dostępnych dla osób w podeszłym wieku oraz o możliwościach korzystania z nich;

2. Umożliwienie osobom w podeszłym wieku swobodnego wyboru sposobu życia oraz niezależnej egzystencji w znanym im środowisku dopóty, dopóki będą sobie tego życzyły i będą do tego zdolne, poprzez:

- a) zapewnianie mieszkań dostosowanych do ich potrzeb oraz stanu zdrowia lub zapewnianie stosownej pomocy przy adaptacji ich mieszkań;
- b) opiekę medyczną i usługi, których wymaga ich stan;

3. Zagwarantowanie osobom w podeszłym wieku, przebywającym w domach opieki, stosownego wsparcia, z poszanowaniem ich prywatności oraz zagwarantowanie im udziału w podejmowaniu decyzji dotyczących warunków życia w takiej instytucji.

CZEŚĆ III

Art. 5.

Zobowiązania

1. Każda ze Stron zobowiązuje się:

- a) uznać część I niniejszego protokołu za deklarację celów, do osiągnięcia których dążyć będzie za pomocą wszelkich stosownych środków, zgodnie z postanowieniami ustępu wprowadzającego tę część;
- b) uznać się za związaną postanowieniami jednego lub więcej artykułów części II niniejszego protokołu.

2. Wybór artykułu lub artykułów, dokonany w myśl postanowień punktu b) ustępu 1 niniejszego artykułu, będzie notyfikowany Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy przez zainteresowaną Umawiającą się Stronę w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

3. Każda Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego, że uważa się za związaną każdym innym artykułem części II niniejszego protokołu, którego jeszcze nie przyjęła, zgodnie z postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu. Takie późniejsze zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia i będą miały taki sam skutek począwszy od trzydziestego dnia od daty notyfikacji.

CZEŚĆ IV

Art. 6.

Kontrola wypełniania przyjętych zobowiązań

Strony będą przedstawiały sprawozdania ze stosowania przyjętych postanowień części II niniejszego protokołu jako część sprawozdań przedkładanych w trybie artykułu 21 Karty.

CZEŚĆ V

Art. 7.

Wypełnianie przyjętych zobowiązań

1. Odpowiednie postanowienia artykuły od 1 do 4 części II niniejszego protokołu będą stosowane w drodze:

- a) ustaw lub przepisów wykonawczych;
- b) układów zawieranych między pracodawcami lub organizacjami pracodawców i organizacjami pracowników;

- c) połączenia tych dwóch sposobów; oraz
- d) innych odpowiednich środków.

2. Zobowiązania wypływające z postanowień artykułów 2 i 3 części II niniejszego protokołu będą uważane za wypełniane, jeżeli będą stosowane, zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu, wobec znacznej większości zainteresowanych pracowników.

Art. 8

Stosunek między Kartą a niniejszym protokołem

1. Postanowienia niniejszego protokołu nie naruszają postanowień Karty.
2. Do niniejszego protokołu stosuje się, odpowiednio, artykuły od 22 do 32 oraz artykuł 36 Karty.

Art. 9.

Terytorialny zakres stosowania

1. Niniejszy protokół będzie stosowany na terytorium metropolitalnym każdej Strony. Każde państwo może w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia określić, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy terytorium, które będzie w tym celu uważane za terytorium metropolitalne.

2. Każde Umawiające się Państwo może w chwili ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia niniejszego protokołu lub w jakiegokolwiek późniejszej chwili oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że niniejszy protokół będzie obowiązywać, w całości lub części, na terytorium lub terytoriach niemetropolitalnych, określonych w wymienionym oświadczeniu, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna lub za które przejmuje odpowiedzialność międzynarodową. Strona wskaże w oświadczeniu artykuł lub artykuły części II Protokołu, które przyjmuje jako wiążące w odniesieniu do każdego z terytoriów wymienionych w oświadczeniu.

3. Niniejszy protokół wejdzie w życie w odniesieniu do terytorium lub terytoriów wymienionych w oświadczeniu, o którym mowa w poprzednim ustępie, począwszy od trzydziestego dnia od daty przyjęcia notyfikacji oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

4. Każda Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że w odniesieniu do jednego lub więcej terytoriów, na których Protokół był stosowany zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu, przyjmuje za wiążący każdy artykuł, którego jeszcze nie przyjęła w odniesieniu do tego terytorium lub tych terytoriów. Podjęte później zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część pierwotnego oświadczenia dotyczącego danego terytorium i będą miały taką samą moc począwszy od trzydziestego dnia od daty przyjęcia notyfikacji oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

Art. 10.

Podpisanie, ratyfikacja, przyjęcie, zatwierdzenie i wejście w życie

1. Niniejszy protokół jest otwarty do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy, będących sygnatariuszami Karty. Protokół podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Ratyfikacja, przyjęcie lub zatwierdzenie niniejszego protokołu przez Państwo członkowskie Rady Europy może nastąpić najwcześniej z chwilą ratyfikacji Karty lub w terminie późniejszym. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejszy protokół wejdzie w życie trzydziestego dnia od daty złożenia trzeciego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

3. W odniesieniu do każdego Państwa sygnatariusza, dokonującego ratyfikacji w terminie późniejszym, niniejszy protokół wejdzie w życie trzydziestego dnia od złożenia przez to państwo dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 11.

Wypowiedzenie

1. Każda Strona może wypowiedzieć niniejszy protokół nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty wejścia w życie Protokołu w stosunku do niej lub po upływie każdego kolejnego okresu dwóch lat i, w każdym przypadku, przy zachowaniu sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia notyfikowanego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy. Wypowiedzenie takie nie narusza ważności Protokołu w stosunku do innych Stron, jeśli liczba Stron nie będzie nigdy mniejsza niż trzy.

2. Każda Strona może, zachowując warunki określone w ustępie poprzednim, wypowiedzieć którykolwiek przyjęty przez siebie artykuł części II Protokołu, jeśli liczba artykułów, którymi Strona pozostanie związana, nie będzie mniejsza niż jeden.

3. Każda ze Stron może, zachowując warunki określone w ustępie 1 niniejszego artykułu, wypowiedzieć niniejszy protokół lub którykolwiek z artykułów części II Protokołu, w odniesieniu do każdego terytorium, na którym Protokół stosuje się na mocy oświadczenia złożonego zgodnie z ustępami 2 i 4 artykułu 9.

4. Każda ze Stron związana Kartą i niniejszym protokołem, która wypowiada Kartę zgodnie z postanowieniami ustępu 1 artykułu 37 Karty, uważana będzie za Stronę wypowiadającą także Protokół.

Art. 12.

Notyfikacje

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom członkowskim Rady oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy o:

- a) każdym podpisaniu;
- b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszego protokołu zgodnie z artykułami 9 i 10;
- d) każdym innym akcie, notyfikacji lub powiadomieniu mającym związek z niniejszym protokołem.

Art. 13.
Załączniki

Załącznik do niniejszego protokołu stanowi jego integralną część.

W dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni w tym celu, podpisali niniejszy protokół.

Sporządzono w Strasburgu dnia 5 maja 1988 r., w języku francuskim i angielskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu członkowskiemu Rady Europy.

ZAŁĄCZNIK DO PROTOKOŁU
ZAKRES PROTOKOŁU W ODNIESIENIU
DO OSÓB CHRONIONYCH

1. Do osób, o których mowa w artykułach od 1 do 4, zalicza się obcokrajowców, tylko jeśli są obywatelami innych Stron legalnie mieszkającymi lub pracującymi na terytorium zainteresowanej Strony, z zastrzeżeniem, że artykuły będą interpretowane w świetle postanowień artykułów 18 i 19 Karty. Interpretacja niniejsza nie będzie stała na przeszkodzie rozszerzeniu przez którąkolwiek Stronę podobnych praw na inne osoby.

2. Każda Strona przyzna uchodźcom, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźców, podpisaną w Genewie dnia 28 lipca 1951 roku oraz z Protokołem z dnia 31 stycznia 1967 roku, legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możliwie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające ze zobowiązań przyjętych przez tę Stronę na mocy wspomnianych dokumentów, a także wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do uchodźców, o których mowa powyżej.

3. Każda Strona przyzna bezpieczeństwa, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu bezpieczeństwa, sporządzoną w Nowym Jorku dnia 28 września 1954 roku, legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możli-

wie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające ze zobowiązań przyjętych przez tę Stronę na mocy wspomnianych dokumentów, a także wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do bezpaństwowców, o których mowa powyżej.

Art. 1.

Rozumie się, że kwestie dotyczące zabezpieczenia społecznego oraz inne postanowienia dotyczące świadczeń dla bezrobotnych, świadczeń emerytalnych i świadczeń należnych po śmierci żywiciela rodziny mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania niniejszego artykułu.

Art. 1. ust. 4.

Postanowienie to nie będzie interpretowane jako nakładające na Strony obowiązek ustalenia, w drodze ustaw lub przepisów wykonawczych, listy zawodów które, ze względu na charakter lub warunki, w jakich są wykonywane, mogą być powierzone jedynie osobom określonej płci.

Artykuły 2 i 3.

1. Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedstawiciele pracowników” oznacza osoby uznawane za takie w świetle ustawodawstwa lub praktyki krajowej.

2. Wyrażenie „ustawodawstwo i praktyka krajowa” dotyczy, zależnie od przypadku, poza ustawami i przepisami wykonawczymi, także układów zbiorowych pracy, innych porozumień między pracodawcami a przedstawicielami pracowników, zwyczajów oraz stosownego orzecznictwa.

3. Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedsiębiorstwo” rozumie się jako oznaczające zespół składników materialnych i niematerialnych, mający lub nie mający osobowości prawnej, utworzony dla produkowania dóbr lub świadczenia usług w celach zarobkowych oraz mający zdolność określania własnej polityki rynkowej.

4. Rozumie się, że wspólnoty religijne i ich instytucje mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania niniejszych artykułów, nawet jeżeli instytucje te są „przedsiębiorstwami” w rozumieniu ustępu 3. Zakłady prowadzące działalność inspirowaną określonymi ideałami lub kierujące się określonymi ideałami moralnymi, ideałami lub pojęciami podlegającymi ochronie przez ustawodawstwo krajowe, mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania tych artykułów, jeśli jest to niezbędne dla ochrony orientacji takiego przedsiębiorstwa.

5. Rozumie się, że jeśli w Państwie wymienione w artykułach 2 i 3 prawa są realizowane w różnych zakładach przedsiębiorstwa, uznaje się, że zainteresowana Strona wypełnia zobowiązania wynikające z treści tych postanowień.

Art. 3.

Postanowienie to nie wpływa ani na uprawnienia i zobowiązania Państw w zakresie przyjmowania uregulowań dotyczących ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w miejscu pracy, ani na uprawnienia i odpowiedzialność organów nadzorujących ich stosowanie. Wyrażenie „służby i ułatwienia socjalne oraz socjalno-kulturalne” rozumie się jako odnoszące się do socjalnych i/lub kulturalnych ułatwień, takich jak pomoc społeczna, obiekty sportowe, pomieszczenia dla karmiących matek, biblioteki, kolonie dla dzieci itp., organizowanych przez niektóre przedsiębiorstwa na rzecz pracowników.

Art. 4. ust. 1.

Dla stosowania tego ustępu wyrażenie „możliwie jak najdłużej” odnosi się do możliwości fizycznych, psychicznych i intelektualnych osób w podeszłym wieku.

Art. 7.

Rozumie się, że pracownicy wyłączeni zgodnie z postanowieniami ustępu 2 artykułu 2 i ustępu 2 artykułu 3 nie będą brani pod uwagę przy ustalaniu liczby zainteresowanych pracowników.

PROTOKÓŁ DODATKOWY DO EUROPEJSKIEJ KARTY SPOŁECZNEJ USTANAWIAJĄCY SYSTEM SKARG ZBIOROWYCH

z dnia 9 listopada 1995 r., Strasburg

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego protokołu do Europejskiej Karty Społecznej otwartej do podpisu w Turynie dnia 18 października 1961 roku (zwanej dalej „Kartą”),

zdecydowane podjąć nowe środki, właściwe dla podniesienia skuteczności wprowadzania w życie praw społecznych zagwarantowanych w Kartcie,

zważywszy, że cel ten może być osiągnięty w szczególności poprzez ustanowienie procedury skarg zbiorowych która, między innymi, wzmocniłaby udział partnerów społecznych i organizacji pozarządowych,

uzgodniły, co następuje:

Art. 1.

Umawiające się Strony niniejszego protokołu uznają prawo następujących organizacji do wnoszenia skarg dotyczących niezadowolającego stosowania Karty:

- a) międzynarodowe organizacje pracodawców i pracowników, o których mowa w ustępie 2 artykułu 27 Karty;
- b) inne międzynarodowe organizacje pozarządowe, mające status doradcy przy Radzie Europy, które zostały umieszczone na liście sporządzonej w tym celu przez Komitet Rządowy;
- c) reprezentatywne krajowe organizacje pracodawców i pracowników podlegające jurysdykcji Umawiającej się Strony, przeciw której wniosły skargę.

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 9 listopada 1995 roku.

Data wejścia w życie: 1 lipca 1998.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

Art. 2.

1. Każde Umawiające się Państwo może również, w chwili wyrażania zgody na związanie się niniejszym protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 13 lub w każdej innej późniejszej chwili, oświadczyć, że uznaje prawo wniesienia przeciw niemu skargi przez inne reprezentatywne krajowe organizacje pozarządowe podlegające jego jurysdykcji, które są właściwe szczególnie w sprawach, których dotyczy Karta.

2. Oświadczenia takie mogą być składane na czas określony.

3. Oświadczenia takie będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który przekaże ich kopię Umawiającym się Stronom i zapewni ich opublikowanie.

Art. 3.

Międzynarodowe organizacje pozarządowe i krajowe organizacje pozarządowe, wymienione w artykule 1 b) i w artykule 2, odpowiednio, mogą wnosić skargi zgodnie z procedurą określoną w tych artykułach i tylko w sprawach, w których zostały one uznane za szczególnie właściwe.

Art. 4.

Skarga powinna być wniesiona w formie pisemnej i dotyczyć postanowienia Karty przyjętego przez Umawiającą się Stronę, której dotyczy skarga oraz wskazywać, w jakim zakresie ta ostatnia nie zapewniła zadowalającego stosowania takiego postanowienia.

Art. 5.

Każda skarga zostanie skierowana do Sekretarza Generalnego, który potwierdzi jej otrzymanie, powiadomi o niej Umawiającą się Stronę, której ona dotyczy, oraz przekaże ją niezwłocznie Komitetowi Niezależnych Ekspertów.

Art. 6.

Komitet Niezależnych Ekspertów może zwrócić się do Umawiającej się Strony, której dotyczy skarga oraz do organizacji, która wniosła skargę o przedłożenie mu na piśmie wyjaśnień i uwag na temat dopuszczalności skargi, w określonym przez niego terminie.

Art. 7.

1. W przypadku podjęcia decyzji o dopuszczalności skargi, Komitet Niezależnych Ekspertów powiadomi o tym, za pośrednictwem Sekretarza Generalnego, Umawiające się Strony Karty. Zwróci się do Umawiającej się Strony, której dotyczy skarga, oraz do organizacji, która wniosła skargę o przedłożenie na piśmie, w określonym przez niego terminie, wszelkich odpowiednich pisemnych wyjaśnień i informacji, a inne Umawiające się Strony niniejszego

protokołu o przedłożeniu w tym samym terminie uwag, które pragnęłyby mu one przekazać.

2. W przypadku gdyby skarga została wniesiona przez krajową organizację pracodawców lub pracowników lub przez inną krajową lub międzynarodową organizację pozarządową, Komitet Niezależnych Ekspertów powiadomi, za pośrednictwem Sekretarza Generalnego, międzynarodowe organizacje pracodawców lub pracowników, wskazane w ustępie 2 artykułu 27 Karty, zapraszając je do przedłożenia uwag w określonym przez niego terminie.

3. Na podstawie wyjaśnień, informacji i uwag przedłożonych na mocy powyższych ustępów 1 i 2 Umawiająca się Strona, której dotyczy skarga oraz organizacja, która wniosła skargę, mogą złożyć na piśmie wszelkie dodatkowe wyjaśnienia lub uwagi, w terminie określonym przez Komitet Niezależnych Ekspertów.

4. W trakcie rozpatrywania skargi Komitet Niezależnych Ekspertów może zorganizować przesłuchanie, z udziałem przedstawicieli stron.

Art. 8

1. Komitet Niezależnych Ekspertów sporządzi sprawozdanie, w którym opíše środki podjęte przezeń w celu rozpatrzenia skargi i przedstawi swoje wnioski dotyczące zapewniania w sposób zadowalający bądź niezapewniania przez Umawiającą się Stronę, której dotyczy skarga, stosowania postanowienia Karty, którego dotyczy skarga.

2. Sprawozdanie takie zostanie przekazane Komitetowi Ministrów. Zostanie ono także przekazane, bez prawa jego opublikowania, organizacji, która wniosła skargę, oraz Umawiającym się Stronom Karty. Sprawozdanie to zostanie przekazane Zgromadzeniu Parlamentarnemu i podane do publicznej wiadomości równocześnie z rezolucją, o której mowa w artykule 9, lub najpóźniej w ciągu czterech miesięcy od daty jego przekazania Komitetowi Ministrów.

Art. 9.

1. Na podstawie sprawozdania Komitetu Niezależnych Ekspertów, Komitet Ministrów zwykłą większością oddanych głosów przyjmie rezolucję. W przypadku stwierdzenia przez Komitet Niezależnych Ekspertów niezadowalającego stosowania Karty Komitet Ministrów przyjmie, większością dwóch trzecich oddanych głosów, zalecenie skierowane do Umawiającej się Strony, której dotyczy skarga. W obu przypadkach prawo głosowania będzie ograniczone do Umawiających się Stron Karty.

2. Na wniosek Umawiającej się Strony, której dotyczy skarga, Komitet Ministrów może, jeśli w sprawozdaniu Komitetu Niezależnych Ekspertów podnoszone są nowe kwestie, podjąć większością dwóch trzecich głosów Umawiających się Stron Karty decyzję o zasięgnięciu opinii Komitetu Rządowego.

Art. 10.

Umawiająca się Strona, której dotyczy skarga, w następnym sprawozdaniu, które przedstawi Sekretarzowi Generalnemu na mocy artykułu 21 Karty, dostarczy informacji na temat środków, jakie podjęła w celu wykonania zalecenia Komitetu Ministrów.

Art. 11.

Artykuły od 1 do 10 niniejszego protokołu stosują się również do artykułów części II pierwszego Protokołu dodatkowego do Karty, wobec Państw Stron tego protokołu, w zakresie, w jakim te artykuły zostały przyjęte.

Art. 12.

Państwa Strony niniejszego protokołu uznają, że pierwszy ustęp Załącznika do Karty, dotyczący części III ma następujące brzmienie:

„Rozumie się, że Karta zawiera zobowiązania prawne o charakterze międzynarodowym, których stosowanie podlega jedynie kontroli przewidzianej w części IV Karty oraz w postanowieniach niniejszego protokołu”.

Art. 13.

1. Niniejszy protokół jest otwarty do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy, sygnatariuszy Karty, które mogą wyrazić wolę związania się nim w drodze:

- a) podpisania bez zastrzeżenia ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia; lub
- b) podpisania z zastrzeżeniem ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, po którym nastąpi ratyfikacja, przyjęcie lub zatwierdzenie.

2. Państwo członkowskie Rady Europy nie może wyrazić woli związania się niniejszym protokołem bez uprzedniej lub równoczesnej ratyfikacji Karty.

3. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Art. 14

1. Niniejszy protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od daty, kiedy pięć Państw członkowskich Rady Europy wyrazi wolę związania się Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 13.

2. W odniesieniu do każdego Państwa członkowskiego Rady Europy, które wyrazi później wolę związania się niniejszym protokołem, wejdzie on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od daty złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. 15

1. Każda Strona może w każdej chwili wypowiedzieć niniejszy protokół w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie takie nabierze mocy pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie dwunastu miesięcy od daty przyjęcia takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 16.

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje wszystkim Państwom członkowskim Rady Europy o:

- a) każdym podpisaniu;
- b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) dacie wejścia w życie niniejszego protokołu zgodnie z artykułem 14;
- d) każdym innym akcie, notyfikacji lub deklaracji, mającym związek z niniejszym protokołem.

W dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni w tym celu, podpisali niniejszy protokół.

Sporządzono w Strasburgu dnia 9 listopada 1995 roku, w językach francuskim i angielskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu członkowskiemu Rady Europy.

ZREWIDOWANA EUROPEJSKA KARTA SPOŁECZNA*

z dnia 3 maja 1996 r., Strasburg

Preambuła

Rządy sygnatariusze, członkowie Rady Europy, zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej Członków dla zagwarantowania i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem oraz dla ułatwienia postępu gospodarczego i społecznego, w szczególności poprzez obronę oraz rozwijanie praw człowieka i podstawowych wolności;

zważywszy, że w Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku i w Protokołach do niej, Państwa członkowskie Rady Europy zgodziły się zapewnić swej ludności prawa obywatelskie i polityczne oraz wolności w nich określone;

zważywszy że w Europejskiej Karcie Społecznej, otwartej do podpisu w Turynie dnia 18 października 1961 roku i w Protokołach do niej, Państwa członkowskie Rady Europy zgodziły się zapewnić swej ludności prawa socjalne określone w nich, w celu podniesienia standardu życia i urzeczywistnienia dobrobytu;

przypominając, że Ministerialna Konferencja Praw Człowieka, zwołana w Rzymie dnia 5 listopada 1990 roku, podkreśliła konieczność, z jednej strony, ochrony niepodzielnego charakteru wszystkich praw człowieka: obywatelskich, politycznych, ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych i, z drugiej strony, nadała nowy impuls Europejskiej Karcie Społecznej;

postanowiwszy, zgodnie z tym, jak zdecydowano w trakcie Ministerialnej Konferencji zwołanej w Turynie w dniach 21 i 22 października 1991 roku, zaktualizować i dostosować merytoryczną zawartość Karty w celu uwzględnienia, w szczególności, zasadniczych zmian społecznych, jakie nastąpiły od czasu jej przyjęcia;

uznając użyteczność wpisania do zrewidowanej Karty, mającej stopniowo zastępować Europejską Kartę Społeczną, tak zmienionych praw zagwaranto-

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 3 maja 1996 roku.
Data wejścia w życie: 1 lipca 1999 roku.
Data ratyfikacji przez Polskę: 25 października 2005 roku.
Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -
Adres publikacyjny: -

wanych w Karcie, praw zagwarantowanych w Protokole dodatkowym z 1988 roku oraz dodania nowych praw,

uzgodniły, co następuje:

CZEŚĆ I

Strony przyjmują za cel swej polityki, która będzie realizowana za pomocą wszelkich odpowiednich środków, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym, stworzenie warunków, w których następujące prawa i zasady będą mogły być skutecznie realizowane:

1. Każdy będzie miał możliwość zarabiania na życie pracą swobodnie wybraną.

2. Wszyscy pracownicy mają prawo do sprawiedliwych warunków pracy.

3. Wszyscy pracownicy mają prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.

4. Wszyscy pracownicy mają prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia, wystarczającego do zapewnienia im, a także ich rodzinom, godziwego poziomu życia.

5. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do swobodnego zrzeszania się w organizacjach krajowych lub międzynarodowych w celu ochrony ich interesów ekonomicznych i społecznych.

6. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do rokowań zbiorowych.

7. Dzieci i młodociani mają prawo do szczególnej ochrony przed zagrożeniami fizycznymi i moralnymi, na które są narażeni.

8. W razie macierzyństwa pracownice mają prawo do szczególnej ochrony.

9. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie poradnictwa zawodowego w celu pomocy w wyborze zawodu odpowiadającego jego osobistym uzdolnieniom i zainteresowaniom.

10. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie szkolenia zawodowego.

11. Każdy ma prawo do korzystania ze wszelkich środków umożliwiających mu osiągnięcie możliwie najlepszego stanu zdrowia.

12. Wszyscy pracownicy i osoby będące na ich utrzymaniu mają prawo do zabezpieczenia społecznego.

13. Każdy nie mający wystarczających zasobów ma prawo do pomocy społecznej i medycznej.

14. Każdy ma prawo do korzystania ze służb opieki społecznej.

15. Osoby niepełnosprawne mają prawo do samodzielności, integracji społecznej i do udziału w życiu wspólnoty.

16. Rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa, ma prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej dla zapewnienia jej pełnego rozwoju.

17. Dzieci i młodociani mają prawo do odpowiedniej ochrony socjalnej, prawnej i ekonomicznej.

18. Obywatele każdej ze Stron mają prawo do prowadzenia wszelkiej działalności zarobkowej na terytorium innej Strony, na zasadzie równości z obywatelami tej ostatniej, z zastrzeżeniem ograniczeń wynikających z ważnych powodów ekonomicznych lub społecznych.

19. Pracownicy migrujący, którzy są obywatelami jednej ze Stron, oraz ich rodziny, mają prawo do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Strony.

20. Wszyscy pracownicy mają prawo do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć.

21. Pracownicy mają prawo do informacji i konsultacji w przedsiębiorstwie.

22. Pracownicy mają prawo do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy w przedsiębiorstwie.

23. Każda osoba w podeszłym wieku ma prawo do ochrony socjalnej.

24. Wszyscy pracownicy mają prawo do ochrony w przypadku zwolnienia z pracy.

25. Wszyscy pracownicy mają prawo do ochrony ich roszczeń w przypadku niewypłacalności pracodawcy.

26. Wszyscy pracownicy mają prawo do poszanowania ich godności w pracy.

27. Wszystkie osoby mające obowiązki rodzinne i pracujące lub mające zamiar podjąć pracę mają do tego prawo, bez dyskryminacji i w takim zakresie, w jakim jest to możliwe, bez konfliktu między pracą a obowiązkami rodzinnymi.

28. Przedstawiciele pracowników w przedsiębiorstwie mają prawo do ochrony przed działaniami krzywdzącymi ich i powinni mieć zapewnione odpowiednie ułatwienia dla wykonywania ich funkcji.

29. Wszyscy pracownicy mają prawo do informacji i konsultacji w toku postępowania związanego ze zwolnieniami zbiorowymi.

30. Każdy ma prawo do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną.

31. Każdy ma prawo do mieszkania.

CZEŚĆ II

Strony uznają się, jak przewidziano w Części III, za związane zobowiązaniami określonymi w następujących artykułach i ustępach.

Art. 1.

Prawo do pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pracy Strony zobowiązują się:

1) przyjąć, jako jeden z ich zasadniczych celów i obowiązków, osiągnięcie i utrzymanie możliwie wysokiego i stabilnego poziomu zatrudnienia w celu osiągnięcia stanu pełnego zatrudnienia;

2) skutecznie chronić prawo pracownika do zarabiania na życie pracą swobodnie wybraną;

3) ustanowić lub utrzymywać bezpłatne służby zatrudnienia dla wszystkich pracowników;

4) zapewnić lub popierać odpowiednie poradnictwo zawodowe, szkolenie i readaptację zawodową.

Art. 2.

Prawo do sprawiedliwych warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do sprawiedliwych warunków pracy Strony zobowiązują się:

1) określić rozsądny dzienny i tygodniowy czas pracy, stopniowo skracać tygodniowy czas pracy do takiego wymiaru, na jaki pozwala wzrost wydajności oraz inne związane z tym czynniki;

2) zapewnić płatne dni świąteczne;

3) zapewnić coroczny, co najmniej czterotygodniowy płatny urlop;

4) usunąć zagrożenia związane z wykonywaniem prac niebezpiecznych lub szkodliwych dla zdrowia, a tam, gdzie nie jest jeszcze możliwe usunięcie lub wystarczające zmniejszenie tych zagrożeń, zapewnić bądź skrócenie czasu pracy, bądź dodatkowe płatne urlopy dla pracowników zatrudnionych przy takich pracach;

5) zapewnić tygodniowy wypoczynek, który będzie, w miarę możliwości, zbiegał się z dniem uznanym za dzień wolny od pracy zgodnie z tradycją lub zwyczajem danego kraju lub regionu;

6) zapewnić, by pracownicy byli informowani na piśmie, możliwie jak najwcześniej i w każdym przypadku najpóźniej w ciągu dwóch miesięcy po rozpoczęciu przez nich pracy, o zasadniczych elementach ich umowy o pracę lub stosunku pracy;

7) zapewnić, by pracownicy wykonujący pracę nocną korzystali ze środków uwzględniających szczególnie charakter tej pracy.

Art. 3.

Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy Strony zobowiązują się, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników:

1) określić, realizować i okresowo dokonywać przeglądu spójnej polityki krajowej w zakresie bezpieczeństwa, zdrowia pracowników i środowiska pracy. Polityka ta będzie miała za główny cel poprawę bezpieczeństwa i higieny pracy oraz zapobieganie wypadkom i zagrożeniom dla zdrowia wynikającym z pracy, związanym z pracą lub występującym w trakcie pracy, zwłaszcza poprzez ograniczenie do minimum przyczyn zagrożeń związanych ze środowiskiem pracy;

2) wydać przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny;

3) zapewnić środki kontroli stosowania tych przepisów;

4) popierać stopniowy rozwój służb medycyny pracy dostępnych dla wszystkich pracowników, które będą miały przede wszystkim zadania prewencyjne i doradcze.

Art. 4.

Prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia, Strony zobowiązują się:

1) uznać prawo pracowników do takiego wynagrodzenia, które zapewni im i ich rodzinom godziwy poziom życia;

2) uznać prawo pracowników do zwiększonej stawki wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, z zastrzeżeniem wyjątków w przypadkach szczególnych;

3) uznać prawo pracowników, zarówno mężczyzn, jak i kobiet, do równego wynagrodzenia za pracę jednakowej wartości;

4) uznać prawo wszystkich pracowników do rozsądnego okresu wypowiedzenia w razie zwolnienia z pracy;

5) zezwolić na dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń tylko na warunkach i w zakresie przewidzianym w ustawodawstwie krajowym lub ustalonym w układach zbiorowych pracy lub w orzeczeniach arbitrażowych.

Wykonywanie tych praw powinno być zapewnione w drodze bądź swobodnie zawartych układów zbiorowych pracy, bądź w drodze prawnie określonych mechanizmów ustalania wynagrodzeń, bądź za pomocą innych środków, odpowiednich do warunków krajowych.

Art. 5.

Prawo do organizowania się

W celu zapewnienia lub popierania swobody pracowników i pracodawców tworzenia lokalnych, krajowych lub międzynarodowych organizacji dla ochrony ich interesów ekonomicznych i społecznych oraz wstępowania do tych organizacji, Strony zobowiązują się, że ustawodawstwo krajowe nie będzie naruszać tej swobody, ani też nie będzie stosowane w sposób, który naruszałby ją. Zakres, w jakim gwarancje przewidziane w niniejszym artykule będą miały zastosowanie do policji, zostanie określony przez ustawodawstwo krajowe. Zasada dotycząca stosowania tych gwa-

rancji do członków sił zbrojnych i zakres, w jakim będą one miały zastosowanie do tej grupy osób, zostaną również określone przez ustawodawstwo krajowe.

Art. 6.

Prawo do rokowań zbiorowych

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do rokowań zbiorowych Strony zobowiązują się:

- 1) popierać wspólne konsultacje pomiędzy pracownikami a pracodawcami;
- 2) popierać, kiedykolwiek będzie to konieczne i właściwe, mechanizm dobrowolnych negocjacji między pracodawcami lub organizacjami pracodawców z jednej strony, a organizacjami pracowników z drugiej strony, dla uregulowania, w drodze układów zbiorowych pracy, warunków zatrudnienia;
- 3) popierać ustanowienie i wykorzystywanie właściwych mechanizmów pojednawczych oraz dobrowolnego arbitrażu dla rozstrzygania sporów zbiorowych; oraz uznają:
- 4) prawo pracowników i pracodawców do zbiorowego działania w przypadku konfliktu interesów, włączając w to prawo do strajku, z zastrzeżeniem zobowiązań, jakie mogłyby wynikać z wcześniej zawartych układów zbiorowych pracy.

Art. 7.

Prawo dzieci i młodocianych do ochrony

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa dzieci i młodocianych do ochrony, Strony zobowiązują się:

- 1) ustalić, że wiek piętnastu lat będzie minimalnym wiekiem dopuszczenia do zatrudnienia, z zastrzeżeniem wyjątków wobec dzieci zatrudnionych przy określonych, lekkich pracach, nieszkodliwych dla ich zdrowia, moralności lub kształcenia;
- 2) ustalić na osiemnaście lat minimalny wiek dopuszczenia do zatrudnienia w niektórych, określonych zawodach, uznanych za niebezpieczne lub szkodliwe dla zdrowia;
- 3) zabronić, by dzieci, które podlegają jeszcze obowiązkowemu nauczaniu, były zatrudniane przy pracach, które uniemożliwiałyby im pełne korzystanie z tego nauczania;
- 4) ograniczyć czas pracy pracowników mających mniej niż osiemnaście lat tak, by odpowiadał potrzebom ich rozwoju, a szczególnie potrzebom ich szkolenia zawodowego;
- 5) uznać prawo pracowników młodocianych i praktykantów do sprawiedliwego wynagrodzenia lub do innych odpowiednich zasiłków;
- 6) ustalić, że czas poświęcany przez młodocianych na szkolenie zawodowe podczas zwykłego czasu pracy będzie, za zgodą pracodawcy, traktowany jako stanowiący część dnia pracy;

7) ustalić, że osoby zatrudnione, mające mniej niż osiemnaście lat, uprawnione będą do nie krótszego niż czterotygodniowy coroczny płatny urlop;

8) zabronić zatrudniania osób mających mniej niż osiemnaście lat przy pracy nocnej, z wyjątkiem pewnych zawodów, określonych przez ustawodawstwo krajowe;

9) ustalić, że osoby mające mniej niż osiemnaście lat, wykonujące niektóre, określone przez ustawodawstwo krajowe zawody, będą podlegały regularnej kontroli lekarskiej;

10) zapewnić szczególną ochronę przeciwko fizycznym i moralnym zagrożeniom, na które narażone są dzieci i młodociani, a szczególnie przeciwko tym, które bezpośrednio lub pośrednio wynikają z ich pracy.

Art. 8.

Prawo pracownic do ochrony macierzyństwa

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracownic do ochrony macierzyństwa Strony zobowiązują się:

1) zapewnić pracownicom, przed i po urodzeniu dziecka, urlop w wymiarze całkowitym co najmniej czternastu tygodni, bądź poprzez płatny urlop, bądź poprzez odpowiednie świadczenia z ubezpieczenia społecznego lub z funduszy publicznych;

2) uznać za bezprawne wypowiedzenie przez pracodawcę pracy kobiecie w okresie między momentem powiadomienia pracodawcy o ciąży a końcem urlopu macierzyńskiego lub dokonanie wypowiedzenia w takim terminie, że okres wypowiedzenia wygaśnie w trakcie takiej nieobecności;

3) zapewnić matkom karmiącym swoje dzieci wystarczające przerwy w tym celu;

4) uregulować zatrudnianie przy pracy nocnej kobiet będących w ciąży, bezpośrednio po urodzeniu dziecka lub karmiących;

5) zakazać zatrudniania kobiet będących w ciąży, bezpośrednio po urodzeniu dziecka lub karmiących, w kopalniach pod ziemią i przy wszelkich innych pracach mających niebezpieczny, niezdrowy lub uciążliwy charakter oraz podejmować odpowiednie środki na rzecz ochrony praw tych kobiet w dziedzinie zatrudnienia.

Art. 9.

Prawo do poradnictwa zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do poradnictwa zawodowego Strony zobowiązują się zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, służby, które będą udzielać pomocy wszystkim osobom, w tym osobom niepełnosprawnym, w rozwiązywaniu problemów dotyczących wyboru zawodu i awansu zawodowego, uwzględniając indywidualne predyspozycje oraz związek tych predyspozycji z możliwościami zatrudnienia; pomoc ta będzie dostępna bezpłatnie, zarówno dla młodzieży, w tym dla dzieci w wieku szkolnym, jak i dla dorosłych.

Art. 10.

Prawo do szkolenia zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do szkolenia zawodowego Strony zobowiązują się:

1) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, szkolenie techniczne i zawodowe wszystkich osób, w tym osób niepełnosprawnych, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników oraz umożliwić oparty jedynie na kryterium uzdolnień indywidualnych dostęp do wyższego nauczania technicznego i uniwersyteckiego;

2) zapewnić lub popierać system przysposobienia zawodowego oraz inne systemy szkolenia młodych chłopców i dziewcząt w różnych zawodach;

3) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby:

a) odpowiednie i łatwo dostępne ułatwienia w celu szkolenia dorosłych pracowników;

b) specjalne ułatwienia w celu przeszkolenia dorosłych pracowników, niezbędnego ze względu na postęp techniczny lub nowe trendy na rynku pracy;

4) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, szczególne środki szkolenia i reintegracji długoterminowo bezrobotnych;

5) popierać pełne wykorzystywanie ułatwień zapewnianych poprzez odpowiednie środki, takie jak:

a) obniżenie lub zniesienie wszelkich kosztów lub opłat;

b) przyznanie, w uzasadnionych przypadkach, pomocy finansowej;

c) włączenie do zwykłego czasu pracy czasu spędzanego na zawodowym szkoleniu uzupełniającym, podjętym w okresie zatrudnienia przez pracownika, na życzenie jego pracodawcy;

d) zapewnienie, poprzez odpowiedni nadzór, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników, skutecznego systemu przysposobienia zawodowego i każdego innego systemu szkolenia zawodowego młodych pracowników oraz, w sposób ogólny, odpowiedniej ochrony młodych pracowników.

Art. 11.

Prawo do ochrony zdrowia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony zdrowia Strony zobowiązują się podjąć bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, stosowne środki zmierzające zwłaszcza do:

1) wyeliminowania, w możliwie największym stopniu, przyczyn chorób;

2) zapewnienia ułatwień, w zakresie poradnictwa oraz oświaty, dla poprawy stanu zdrowia i rozwijania indywidualnej odpowiedzialności w sprawach zdrowia;

3) zapobiegania, w możliwie największym stopniu, chorobom epidemicznym, endemicznym i innym, a także wypadkom.

Art. 12.

Prawo do zabezpieczenia społecznego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do zabezpieczenia społecznego Strony zobowiązują się:

- 1) ustanowić lub utrzymywać system zabezpieczenia społecznego;
- 2) utrzymywać system zabezpieczenia społecznego na zadowalającym poziomie, równym co najmniej poziomowi niezbędnemu dla ratyfikowania Europejskiego Kodeksu Zabezpieczenia Społecznego;
- 3) zabiegać o stopniowe podnoszenie systemu zabezpieczenia społecznego na wyższy poziom;
- 4) poczynić kroki, przez zawarcie odpowiednich porozumień dwustronnych i wielostronnych lub za pomocą innych środków, i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach, w celu zapewnienia:
  - a) równego traktowania własnych obywateli i obywateli innych Stron, jeżeli chodzi o uprawnienia z tytułu zabezpieczenia społecznego, w tym zachowanie korzyści wynikających z ustawodawstwa dotyczącego zabezpieczenia społecznego, bez względu na zmiany miejsca pobytu na terytoriach Stron, które mogłyby podjąć osoby chronione;
  - b) przyznawania, zachowania i przywracania uprawnień z tytułu zabezpieczenia społecznego za pomocą takich środków, jak zliczanie okresów ubezpieczenia lub zatrudnienia wypełnionych zgodnie z ustawodawstwem każdej ze Stron.

Art. 13.

Prawo do pomocy społecznej i medycznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pomocy społecznej i medycznej Strony zobowiązują się:

- 1) zapewnić, by każdej osobie, która nie posiada dostatecznych zasobów i która nie jest zdolna do zapewnienia ich sobie z innych źródeł, szczególnie poprzez świadczenia z systemu zabezpieczenia społecznego, została przyznana odpowiednia pomoc oraz, w razie choroby, opieka konieczna ze względu na jej stan;
- 2) zapewnić, by osoby otrzymujące pomoc nie cierpiały z tego względu ograniczenia ich praw politycznych lub społecznych;
- 3) przewidzieć, by każdy mógł otrzymać od właściwych służb publicznych lub prywatnych taką poradę i osobistą pomoc, jaka może być konieczna dla zapobieżenia, usunięcia lub ulżenia sytuacji osobistej lub rodzinnej;
- 4) stosować postanowienia przewidziane w ust. 1, 2 i 3 niniejszego artykułu na równi wobec swoich obywateli i wobec obywateli innych Stron, znajdujących

cych się legalnie na ich terytorium, zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi dla Stron z Europejskiej Konwencji o pomocy społecznej i medycznej, podpisanej w Paryżu dnia 11 grudnia 1953 r.

Art. 14.

Prawo do korzystania ze służb opieki społecznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do korzystania ze służb opieki społecznej Strony zobowiązują się:

1) popierać lub organizować służby posługujące się metodami właściwymi dla pracy socjalnej, a także przyczyniające się do dobrobytu i rozwoju zarówno jednostek, jak i grup w społeczeństwie oraz do ich adaptacji w środowisku społecznym;

2) zachęcać do uczestnictwa jednostek i organizacji dobroczynnych lub innych w ustanawianiu i utrzymywaniu takich służb.

Art. 15.

Prawo osób niepełnosprawnych do samodzielności, integracji społecznej i do udziału w życiu wspólnoty

W celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym, bez względu na ich wiek, charakter lub przyczynę niepełnosprawności, skutecznego wykonywania prawa do samodzielności, integracji społecznej i do udziału w życiu wspólnoty Strony zobowiązują się:

1) podjąć konieczne środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym poradnictwa, kształcenia i szkolenia zawodowego w ramach powszechnych uregulowań i wszędzie tam, gdzie to możliwe lub, jeżeli nie ma takiej możliwości, przez wyspecjalizowane instytucje publiczne lub prywatne;

2) popierać ich dostęp do zatrudnienia w drodze wszelkich środków mogących zachęcać pracodawców do zatrudniania lub utrzymywania zatrudnienia osób niepełnosprawnych w zwykłym środowisku pracy oraz do dostosowywania warunków pracy do potrzeb tych osób lub, w razie braku możliwości ze względu na niepełnosprawność, w drodze dostosowywania lub tworzenia miejsc pracy chronionej, w zależności od stopnia niepełnosprawności. Środki te mogą usprawiedliwiać, w niektórych przypadkach, odwołanie się do wyspecjalizowanych służb pośrednictwa pracy oraz do innych służb związanych z nimi;

3) popierać ich pełną integrację i pełny udział w życiu wspólnoty, szczególnie za pomocą środków, w tym w drodze pomocy technicznej, mających na celu pokonywanie przeszkód w porozumiewaniu się i przemieszczaniu się oraz przez umożliwianie im korzystania ze środków transportu, mieszkań, działalności kulturalnej i rozrywek.

Art. 16.

Prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej

W celu zapewnienia warunków niezbędnych dla pełnego rozwoju rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa, Strony zobowiązują się popierać ekonomiczną, prawną i społeczną ochronę życia rodzinnego, zwłaszcza poprzez takie środki, jak świadczenia społeczne i rodzinne, rozwiązania podatkowe, zachęcanie do budowania mieszkań dostosowanych do potrzeb rodzin, świadczenia dla młodych małżeństw oraz wszelkie inne stosowne środki.

Art. 17.

Prawo dzieci i młodocianych do ochrony socjalnej, prawnej i ekonomicznej

W celu zapewnienia dzieciom i młodocianym skutecznego wykonywania prawa do rozwoju w środowisku sprzyjającym rozwijaniu ich osobowości oraz zdolności fizycznych i umysłowych Strony zobowiązują się podejmować, bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, wszelkie konieczne i odpowiednie środki zmierzające do:

- 1) a) zapewnienia dzieciom i młodocianym, z uwzględnieniem praw i obowiązków rodziców, leczenia, pomocy, kształcenia i szkolenia, które są im niezbędne, szczególnie przewidując utworzenie lub utrzymywanie odpowiednich i wystarczających instytucji lub służb w tym celu;
- b) ochrony dzieci i młodocianych przed zaniedbywaniem, przemocą lub wyzyskiem;
- c) zapewnienia ochrony i specjalnej pomocy państwa dzieciom i młodocianym czasowo lub stale pozbawionym wsparcia ze strony ich rodziny;
- 2) zapewnienia dzieciom i młodocianym bezpłatnego kształcenia na szczeblu podstawowym i średnim, a także podejmowania środków w celu popierania regularnego uczęszczania do szkoły.

Art. 18.

Prawo do prowadzenia działalności zarobkowej na terytorium innych Stron

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do prowadzenia działalności zarobkowej na terytorium każdej innej Strony, Strony zobowiązują się:

- 1) stosować istniejące regulacje prawne w duchu liberalnym;
- 2) uprościć obowiązujące formalności oraz zmniejszyć lub znieść opłaty administracyjne i inne opłaty nakładane na pracowników zagranicznych lub ich pracodawców;
- 3) liberalizować, indywidualnie lub zbiorowo, regulacje prawne dotyczące zatrudniania pracowników zagranicznych; oraz uznają:

4) prawo do opuszczenia kraju przez swych obywateli, pragnących wykonywać działalność zarobkową na terytorium innych Stron.

Art. 19.

Prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Strony, Strony zobowiązują się:

1) utrzymywać lub zapewnić odpowiednie i bezpłatne służby zobowiązane do udzielania pomocy takim pracownikom, szczególnie udzielać im dokładnych informacji oraz podejmować wszelkie odpowiednie środki, w takim stopniu, na jaki zezwala na to ustawodawstwo krajowe, przeciwko mylącej propagandzie dotyczącej emigracji i imigracji;

2) przyjąć, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednie środki dla ułatwienia wyjazdu, podróży i przyjęcia takich pracowników i ich rodzin oraz zapewnić im, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednią opiekę sanitarną i medyczną oraz dobre warunki higieniczne w trakcie podróży;

3) popierać współpracę, kiedy to właściwe, między służbami socjalnymi, publicznymi lub prywatnymi, krajów emigracji i imigracji;

4) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, tak dalece jak reguluje to ustawodawstwo lub podlega to kontroli władz administracyjnych, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie następujących spraw:

- a) wynagradzania oraz innych warunków zatrudnienia i pracy;
- b) członkostwa w związkach zawodowych oraz korzystania z dobrodziejstw rokowań zbiorowych;
- c) zakwaterowania;

5) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli, jeżeli chodzi o podatki, opłaty lub składki płatne z tytułu zatrudnienia;

6) ułatwić, w takim stopniu, w jakim to możliwe, połączenie rodziny pracownika obcokrajowca, któremu zezwolono na osiedlenie się na danym terytorium;

7) zapewnić takim pracownikom, znajdującym się legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie postępowania sądowego, dotyczącego spraw powołanych w niniejszym artykule;

8) zapewnić, by tacy pracownicy, mieszkający legalnie na ich terytoriach, nie mogli być wydaleny, jeśli nie zagrażają bezpieczeństwu państwa lub nie naruszają interesu publicznego lub dobrych obyczajów;

9) zezwolić, w granicach ustalonych przez ustawodawstwo, na przekazywanie takiej części zarobków i oszczędności pracowników migrujących, jakiej mogą oni sobie życzyć;

10) rozszerzyć ochronę i pomoc przewidzianą w niniejszym artykule na pracowników migrujących, pracujących na własny rachunek, w takim stopniu, w jakim środki te mają wobec nich zastosowanie;

11) popierać i ułatwiać nauczanie pracowników migrujących i członków ich rodzin języka państwa przyjmującego lub, jeżeli jest kilka tych języków, jednego z nich;

12) popierać i ułatwiać, w możliwym zakresie, nauczanie dzieci pracownika migrującego języka ojczystego tego pracownika.

Art. 20.

Prawo do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć, Strony zobowiązują się uznać to prawo i podejmować odpowiednie środki dla jego zagwarantowania oraz promowania jego stosowania w następujących dziedzinach:

- a) dostępu do zatrudnienia, ochrony przed zwolnieniem i reintegracji zawodowej;
- b) poradnictwa i szkolenia zawodowego, przekwalifikowania i readaptacji zawodowej;
- c) warunków zatrudnienia i pracy, w tym wynagradzania;
- d) przebiegu kariery zawodowej, włączając w to awansowanie.

Art. 21.

Prawo do informacji i konsultacji

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do informacji i konsultacji w przedsiębiorstwie Strony zobowiązują się podejmować lub popierać środki umożliwiające pracownikom lub ich przedstawicielom, zgodnie z ustawodawstwem i praktyką krajową:

- a) regularne lub w stosownym czasie oraz w przystępny sposób, uzyskiwanie informacji o sytuacji gospodarczej i finansowej zatrudniającego ich przedsiębiorstwa, przy założeniu, że niektóre informacje, których ujawnienie mogłoby przynieść przedsiębiorstwu szkodę, mogą nie podlegać ujawnieniu lub będą ujawniane z zastrzeżeniem poufności; oraz
- b) konsultowanie, we właściwym czasie, przewidywanych decyzji, które mogą istotnie wpłynąć na interesy pracowników, a zwłaszcza tych decyzji, których skutki mogą mieć poważny wpływ na stan zatrudnienia w przedsiębiorstwie.

Art. 22.

Prawo do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy w przedsiębiorstwie Strony zobowiązują się podejmować lub popierać środki, które umożliwią pracownikom lub ich przedstawicielom, zgodnie z ustawodawstwem i praktyką krajową, przyczynianie się do:

- a) określania i polepszania warunków pracy, organizacji pracy i środowiska pracy;
- b) ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w przedsiębiorstwie;
- c) organizowania służb i ułatwień socjalnych oraz socjalno.kulturalnych w przedsiębiorstwie;
- d) kontroli przestrzegania przepisów w tych sprawach.

Art. 23.

Prawo osób w podeszłym wieku do ochrony socjalnej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa osób w podeszłym wieku do ochrony socjalnej Strony zobowiązują się podejmować lub popierać bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, stosowne środki mające, w szczególności, na celu:

- 1) umożliwienie osobom w podeszłym wieku pozostanie pełnoprawnymi członkami społeczeństwa dopóty, dopóki możliwe, poprzez:
  - a) zapewnianie odpowiednich zasobów umożliwiających im godziwą egzystencję i aktywny udział w życiu publicznym, społecznym i kulturalnym;
  - b) dostarczanie informacji o usługach i ułatwieniach dostępnych dla osób w podeszłym wieku oraz o możliwościach korzystania z nich;
- 2) umożliwienie osobom w podeszłym wieku swobodnego wyboru sposobu życia oraz niezależnej egzystencji w znanym im środowisku dopóty, dopóki będą sobie tego życzyły i będą do tego zdolne, poprzez:
  - a) zapewnianie mieszkań dostosowanych do ich potrzeb oraz stanu zdrowia lub zapewnianie stosownej pomocy przy adaptacji ich mieszkań;
  - b) opiekę medyczną i usługi, których wymaga ich stan;
- 3) zagwarantowanie osobom w podeszłym wieku, przebywającym w domach opieki, stosownego wsparcia, z poszanowaniem ich prywatności oraz zagwarantowanie im udziału w podejmowaniu decyzji dotyczących warunków życia w takiej instytucji.

Art. 24.

Prawo do ochrony w przypadku zwolnienia z pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony w przypadku zwolnienia z pracy Strony zobowiązują się uznać:

- a) prawo pracowników do ochrony przed zwolnieniem z pracy bez uzasadnionego powodu związanego z ich predyspozycjami lub zachowaniem, lub opartego na konieczności związanej z działalnością przedsiębiorstwa, zakładu lub służby;
- b) prawo pracowników zwolnionych bez uzasadnionego powodu do odpowiedniego zadośćuczynienia lub do innego odpowiedniego wynagrodzenia szkody.

W tym celu Strony zobowiązują się zapewnić, by pracownik, który uważa, że został zwolniony bez uzasadnionego powodu, miał prawo odwołania się do bezstronnego organu.

Art. 25.

Prawo pracowników do ochrony ich roszczeń w przypadku niewypłacalności pracodawcy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do ochrony ich roszczeń w przypadku niewypłacalności pracodawcy Strony zobowiązują się przewidzieć, że roszczenia pracowników wynikające z umów o pracę lub ze stosunków pracy będą gwarantowane przez instytucję gwarancyjną lub w drodze jakiegokolwiek innej skutecznej formy ochrony.

Art. 26.

Prawo do poszanowania godności w pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa wszystkich pracowników do ochrony ich godności w pracy Strony zobowiązują się, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników:

1) działać na rzecz uwrażliwiania, informowania i zapobiegania molestowaniu seksualnemu w miejscu pracy lub w związku z pracą oraz zobowiązują się podejmować wszelkie odpowiednie środki w celu ochrony pracowników przed takimi zachowaniami;

2) działać na rzecz uwrażliwiania, informowania i zapobiegania czynom karalnym lub wyraźnie nieprzyjaznym i obraźliwym, skierowanym przeciw poszczególnym pracownikom w miejscu pracy lub w związku z pracą oraz zobowiązują się podejmować wszelkie odpowiednie środki w celu ochrony pracowników przed takimi zachowaniami.

Art. 27.

Prawo pracowników mających obowiązki rodzinne do równości szans i do równego traktowania

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników obojga płci mających obowiązki rodzinne do równości szans i do równego traktowania oraz między tymi pracownikami a innymi pracownikami Strony zobowiązują się:

1) podejmować odpowiednie środki:

- a) umożliwiające pracownikom mającym obowiązki rodzinne podejmowanie i kontynuowanie pracy, jak również powrót do niej po okresie przerwy spowodowanej wykonywaniem tych obowiązków, w tym środki w dziedzinie poradnictwa i szkolenia zawodowego;
- b) uwzględniające ich potrzeby dotyczące warunków zatrudnienia i zabezpieczenie społeczne;
- c) aby rozwijać lub popierać służby, publiczne lub prywatne, w szczególności służby dziennej opieki nad dziećmi i inne sposoby sprawowania opieki;

2) przewidzieć, w stosunku do każdego rodzica, w okresie następującym po urlopie macierzyńskim, możliwość uzyskania urlopu rodzicielskiego w celu zajęcia się dzieckiem; długość i warunki urlopu powinny być ustalone przez ustawodawstwo krajowe, układy zbiorowe pracy lub praktykę;

3) zapewnić, by obowiązki rodzinne nie stawały się, same w sobie, uzasadnionym powodem dla zwolnienia z pracy.

Art. 28.

Prawo przedstawicieli pracowników do ochrony w przedsiębiorstwie i udzielania im ułatwień

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa przedstawicieli pracowników do wypełniania ich funkcji przedstawicieli pracowników Strony zobowiązują się zapewnić, że w przedsiębiorstwie:

- a) korzystać będą oni ze skutecznej ochrony przed działaniami krzywdzącymi ich, w tym przed zwolnieniami, które byłyby spowodowane ich statusem lub działalnością jako przedstawicieli pracowników w przedsiębiorstwie;
- b) uzyskają odpowiednie ułatwienia w celu umożliwienia im spełniania szybko i skutecznie obowiązków, z uwzględnieniem systemu stosunków zawodowych obowiązującego w kraju, a także potrzeb, wielkości i możliwości zainteresowanego przedsiębiorstwa.

Art. 29.

Prawo do informacji i konsultacji w toku postępowania związanego ze zwolnieniami zbiorowymi

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do informacji i konsultacji w przypadkach zwolnień zbiorowych Strony zobowiązują się zapewnić, że pracodawcy będą informować i konsultować przedstawicieli pracowników, we właściwym czasie przed zwolnieniami zbiorowymi, w sprawie możliwości uniknięcia zwolnień zbiorowych lub ograniczenia ich zakresu oraz złagodzenia ich konsekwencji, na przykład w drodze posłużenia się wspierającymi działaniami socjalnymi, mającymi zwłaszcza na celu udzielenie pomocy w przekwalifikowaniu lub reintegracji pracowników, których dotyczy zwolnienie.

Art. 30.

Prawo do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną Strony zobowiązują się:

- a) podejmować działania, w ramach ogólnego i skoordynowanego podejścia, w celu popierania rzeczywistego dostępu osób oraz ich rodzin znajdujących się lub zagrożonych znalezieniem się w sytuacji marginalizacji społecznej lub ubóstwa, zwłaszcza do zatrudnienia, mieszkań, szkolenia, kształcenia, kultury, pomocy społecznej i medycznej;
- b) dokonywać, jeśli to konieczne, przeglądu tych działań w celu ich dostosowywania do sytuacji.

Art. 31.

Prawo do mieszkania

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do mieszkania, Strony zobowiązują się podejmować działania zmierzające do:

- 1) popierania dostępu do mieszkań o odpowiednim standardzie;
- 2) zapobiegania i ograniczania bezdomności w celu jej stopniowego likwidowania;
- 3) uczynienia kosztów mieszkań dostępnymi dla tych, którzy nie mają wystarczających zasobów.

CZEŚĆ III

Art. A.

Zobowiązania

1. Z zastrzeżeniem postanowień poniższego artykułu B, każda ze Stron zobowiązuje się:

- a) uznać Część I niniejszej Karty za deklarację celów, do których osiągnięcia dążyć będzie za pomocą wszelkich stosownych środków, zgodnie z postanowieniami ustępu wprowadzającego tę Część;
- b) uznać się za związaną przez co najmniej sześć z dziewięciu następujących artykułów Części II Karty: artykuły 1, 5, 6, 7, 12, 13, 16, 19 i 20;
- c) w uzupełnieniu artykułów wybranych przez nią zgodnie z poprzednim punktem, uznać się za związaną taką liczbą artykułów lub numerowanych ustępów Części II Karty, które wybierze, pod warunkiem, że ogólna liczba artykułów i numerowanych ustępów, którymi się zwiąże, nie będzie mniejsza niż 16 artykułów lub 63 numerowane ustępy.

2. Wybór artykułów lub ustępów, dokonany w myśl postanowień pkt. b i c ustępu 1 niniejszego artykułu będzie notyfikowany Sekretarzowi Generalne-

mu Rady Europy w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

3. Każda Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego, że uważa się za związaną każdym innym artykułem lub ustępem Części II Karty, którego jeszcze nie przyjęła zgodnie z postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu. Takie późniejsze zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia i będą miały taki sam skutek począwszy od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty notyfikacji.

4. Każda Strona będzie utrzymywała właściwy w warunkach krajowych system inspekcji pracy.

Art. B.

Związki z Europejską Kartą Społeczną i Protokołem Dodatkowym z 1988 roku

1. Żadna Układająca się Strona Europejskiej Karty Społecznej i Protokołu Dodatkowego z 5 maja 1988 r. nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić niniejszej Karty nie uznając się za związaną przynajmniej postanowieniami odpowiadającymi postanowieniom Europejskiej Karty Społecznej, którymi była związana.

2. Przyjęcie zobowiązań wynikających z któregośkolwiek postanowienia niniejszej Karty spowoduje że, począwszy od daty wejścia w życie tego zobowiązania w stosunku do zainteresowanej Strony, odpowiednie postanowienie Europejskiej Karty Społecznej i, w danym przypadku, Protokołu Dodatkowego do niej z 1988 r., przestanie się stosować w stosunku do zainteresowanej Strony w przypadku, gdyby Strona ta była związana była pierwszym z dwóch wymienionych wcześniej dokumentów lub oboma dokumentami.

CZĘŚĆ IV

Art. C.

Kontrola wypełniania zobowiązań zawartych w niniejszej Karcie

Wypełnianie zobowiązań prawnych zawartych w niniejszej Karcie będzie poddane takiej samej kontroli, jaka jest przewidziana przez Europejską Kartę Społeczną.

Art. D.

Skargi zbiorowe

1. Postanowienia Protokołu Dodatkowego do Europejskiej Karty Społecznej,

2. Przewidującego system skarg zbiorowych, będą miały zastosowanie do postanowień podjętych na mocy niniejszej Karty w stosunku do Państw, które ratyfikują ten Protokół.

3. Każde Państwo, które nie jest związane Protokołem Dodatkowym do Europejskiej Karty Społecznej przewidującym system skarg zbiorowych, będzie mogło w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia niniejszej Karty lub w każdej innej późniejszej chwili oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że przyjmuje kontrolę zobowiązań podjętych na mocy niniejszej Karty zgodną z procedurą przewidzianą w tym Protokole.

CZEŚĆ V

Art. E.

Niedyskryminacja

Korzystanie z praw ustanowionych w niniejszej Karcie musi być zapewnione bez jakiegokolwiek dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak rasa, kolor skóry, płeć, język, wyznanie, przekonania polityczne lub przekonania innego rodzaju, pochodzenie narodowe lub pochodzenie społeczne, stan zdrowia, przynależność do mniejszości narodowej, urodzenie lub jakikolwiek inny czynnik.

Art. F.

Uchylenia w przypadku wojny lub zagrożenia bezpieczeństwa publicznego

1. W przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego, zagrażającego życiu narodu, każda Strona może podjąć środki uchylające jej zobowiązania wynikające z niniejszej Karty, w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji i pod warunkiem, że takie środki nie będą sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Każda Strona korzystająca z prawa uchylenia zobowiązań, w rozsądnym terminie poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła oraz o powodach ich zastosowania. Musi ona również powiadomić Sekretarza Generalnego o terminie uchylenia tych środków i od kiedy przyjęte postanowienia Karty będą ponownie w pełni wykonywane.

Art. G.

Ograniczenia

1. Skuteczna realizacja praw i zasad ustanowionych w Części I oraz skuteczne wykonywanie ich, tak jak to przewidziano w Części II, nie będą mogły być przedmiotem żadnych ograniczeń nie wymienionych w Częściach I i II, z wyjątkiem tych, które są określone przez prawo i które są niezbędne w spo-

leczeństwie demokratycznym dla ochrony praw i wolności innych lub dla ochrony porządku publicznego, bezpieczeństwa narodowego, zdrowia publicznego lub dobrych obyczajów.

2. Ograniczenia dozwolone zgodnie z postanowieniami niniejszej Karty w stosunku do praw i zobowiązań w niej ustanowionych nie mogą być stosowane w jakimkolwiek innym celu niż ten, dla którego zostały przewidziane.

Art. H.

Stosunek pomiędzy Kartą a prawem wewnętrznym lub umowami międzynarodowymi

Postanowienia niniejszej Karty nie naruszają postanowień prawa wewnętrznego lub jakichkolwiek dwustronnych lub wielostronnych traktatów, konwencji lub porozumień już obowiązujących lub które wejdą w życie, zgodnie z którymi osoby chronione byłyby korzystniej traktowane.

Art. I.

Wykonywanie podjętych zobowiązań

1. Nie naruszając sposobów wykonywania przewidzianych w tych artykułach, odpowiednie postanowienia artykułów od 1 do 31 Części II niniejszej Karty będą stosowane w drodze:

- a) ustaw lub przepisów wykonawczych;
- b) układów zawieranych między pracodawcami lub organizacjami pracodawców i organizacjami pracowników;
- c) połączenia tych dwóch sposobów;
- d) innych odpowiednich środków.

2. Zobowiązania wypływające z postanowień ustępów 1, 2, 3, 4, 5 i 7 artykułu 2, ustępów 4, 6 i 7 artykułu 7, ustępów 1, 2, 3 i 5 artykułu 10 oraz z artykułów 21 i 22 Części II niniejszej Karty będą uważane za wypełniane, jeżeli będą stosowane, zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu, wobec znacznej większości zainteresowanych pracowników.

Art. J.

Poprawki

1. Każda poprawka do Części I i II niniejszej Karty, zmierzająca do rozszerzenia praw zagwarantowanych w niniejszej Karcie, oraz każda poprawka do Części od III do VI zgłoszona przez Stronę lub Komitet Rządowy, zostanie przedstawiona Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy oraz przekazana przez Sekretarza Generalnego Stronom niniejszej Karty.

2. Każda poprawka zgłoszona zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu zostanie rozpatrzona przez Komitet Rządowy, który przyjęty tekst przedłoży do zatwierdzenia Komitetowi Ministrów, po konsultacji Zgroma-

dzenia Parlamentarnego. Po zatwierdzeniu przez Komitet Ministrów tekst ten zostanie przedstawiony Stronom w celu jego przyjęcia.

3. Każda poprawka do Części I i do Części II niniejszej Karty wejdzie w życie w stosunku do Stron, które ją przyjmą, pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty, kiedy trzy Strony poinformują Sekretarza Generalnego, że ją przyjęły.

4. W odniesieniu do każdej Strony, która przyjmie ją później, poprawka wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty, kiedy Strona poinformuje Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

5. Każda poprawka do Części od III do VI niniejszej Karty wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty, kiedy wszystkie Strony poinformują Sekretarza Generalnego, że ją przyjęły.

CZEŚĆ VI

Art. K.

Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza Karta jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejsza Karta wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty, kiedy trzy Państwa członkowskie Rady Europy wyrażą zgodę na związanie się niniejszą Kartą zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

3. W odniesieniu do każdego Państwa członkowskiego, które w terminie późniejszym wyrazi zgodę na związanie się niniejszą Kartą, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie miesiąca od złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Art. L.

Terytorialny zakres stosowania

1. Niniejsza Karta będzie stosowana na terytorium metropolitalnym każdej Strony. Każdy Sygnatariusz może w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia określić, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy terytorium, które będzie w tym celu uważane za terytorium metropolitalne.

2. Każdy Sygnatariusz może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia, lub w jakimkolwiek innym późniejszym momencie, oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że Karta będzie obowiązywać, w całości

lub części, na terytorium lub terytoriach niemetropolitalnych, określonych w wymienionym oświadczeniu, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna lub za które przejmuje odpowiedzialność międzynarodową. Strona wskaże w oświadczeniu artykuły lub ustępy Części II Karty, które przyjmuje jako wiążące w odniesieniu do każdego z terytoriów wymienionych w oświadczeniu.

3. Karta będzie obowiązywać na terytorium lub terytoriach wymienionych w oświadczeniu, o którym mowa w poprzednim ustępie, począwszy od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty przyjęcia notyfikacji oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

4. Każda Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że w odniesieniu do jednego lub więcej terytoriów, na którym Karta była stosowana zgodnie z ust. 2 niniejszego artykułu, przyjmuje za wiążący każdy artykuł lub numerowany ustęp, którego jeszcze nie przyjęła w odniesieniu do tego lub tych terytoriów. Podjęte później zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część pierwotnego oświadczenia dotyczącego danego terytorium i będą miały taką samą moc począwszy od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. M.

Wypowiedzenie

1. Każda Strona może wypowiedzieć niniejszą Kartę nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty wejścia w życie Karty w stosunku do niej lub po upływie każdego kolejnego okresu dwóch lat i, w każdym przypadku, przy zachowaniu sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia notyfikowanego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który powiadomi o tym inne Strony.

2. Każda Strona może, zachowując warunki określone w ustępie poprzednim, wypowiedzieć którykolwiek przyjęty przez siebie artykuł lub ustęp Części II Karty, jeśli liczba artykułów lub ustępów, którymi Strona pozostanie związana, nie będzie mniejsza niż 16 w pierwszym przypadku i nie mniejsza niż 63 w drugim oraz że ta liczba artykułów lub ustępów obejmować będzie artykuły wybrane przez Stronę spośród tych, do których specjalne odesłanie uczynione zostało w artykule A ustęp 1 pkt. b.

3. Każda Strona może, zachowując warunki określone w ustępie 1 niniejszego artykułu, wypowiedzieć niniejszą Kartę lub którykolwiek z artykułów lub ustępów Części II Karty, w odniesieniu do każdego terytorium, na którym Karta stosuje się na mocy oświadczenia złożonego zgodnie z ustępem 2 artykułu L.

Art. N.

Załącznik

Załącznik do niniejszej Karty stanowi jej integralną część.

**Art. O.
Notyfikacje**

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom członkowskim Rady oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy o:

- a) każdym podpisaniu;
- b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej Karty zgodnie z art. K;
- d) każdej deklaracji złożonej na mocy artykułu A ustępów 2 i 3, artykułu D ustępów 1 i 2, artykułu F ustępu 2 oraz artykułu L ustępów 1, 2, 3 i 4;
- e) każdej poprawce zgodnie z artykułem J;
- f) każdym wypowiedzeniu zgodnie z artykułem M;
- g) każdym innym akcie, notyfikacji lub powiadomieniu mającym związek z niniejszą Kartą.

**ZAŁĄCZNIK DO EUROPEJSKIEJ KARTY SPOŁECZNEJ
(ZREWIDOWANEJ)**

**Zakres Europejskiej Karty Społecznej (zrewidowanej)
w odniesieniu do osób chronionych**

1. Nie naruszając postanowień artykułu 12 ustęp 4 i artykułu 13 ustęp 4, do osób, o których mowa w artykułach od 1 do 17 i od 20 do 31, zalicza się obcokrajowców, tylko jeśli są obywatelami innych Stron legalnie mieszkającymi lub pracującymi na terytorium zainteresowanej Strony, z zastrzeżeniem, że artykuły będą interpretowane w świetle postanowień artykułów 18 i 19. Interpretacja niniejsza nie będzie stała na przeszkodzie rozszerzeniu przez którąkolwiek Stronę podobnych praw na inne osoby.

2. Każda Strona przyzna uchodźcom, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźców, podpisaną w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. oraz z Protokołem z dnia 31 stycznia 1967 r., legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możliwie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające ze zobowiązań przyjętych przez tę Stronę na mocy wspomnianej Konwencji, jak i wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do uchodźców, o których mowa powyżej.

3. Każda Strona przyzna bezpaństwowcom, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu bezpaństwowców, sporządzoną w Nowym Jorku dnia 28 września 1954 r., legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możliwie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające ze zobowiązań przyjętych przez tę Stronę na mocy wspomnianego

dokumentu oraz wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do bezpaństwowców, o których mowa powyżej.

CZEŚĆ I ust. 18 i CZEŚĆ II Art. 18. ust. 1

Uznaje się, że postanowienia te nie dotyczą wjazdu na terytorium Strony i nie naruszają postanowień Europejskiej konwencji osiedleńczej, podpisanej w Paryżu dnia 13 grudnia 1955 r.

CZEŚĆ II

Art. 1. ust. 2

Postanowienie to nie będzie interpretowane ani jako zakazujące, ani jako zezwalające na jakiegokolwiek klauzule lub praktykę zabezpieczające działalność związków zawodowych.

Art. 2. ust. 6

Strony mogą przewidzieć, że postanowienie to nie stosuje się do pracowników:

- a) którzy zawarli umowę o pracę lub nawiązali stosunek pracy, których łączny okres nie przekracza miesiąca i/lub przewidywany tygodniowy wymiar czasu pracy nie przekracza ośmiu godzin, lub
- b) jeśli umowa o pracę lub stosunek pracy ma charakter doraźny i/lub szczególny, pod warunkiem, w takich przypadkach, że względy obiektywne usprawiedliwiają niestosowanie tego postanowienia.

Art. 3. ust. 4

Rozumie się, że dla stosowania tego postanowienia funkcje, organizacja i warunki działania służb zostaną określone przez krajowe ustawy lub przepisy wykonawcze, układy zbiorowe pracy lub w każdy inny sposób dostosowany do warunków krajowych.

Art. 4. ust. 4

Postanowienie to nie będzie interpretowane jako zabraniające natychmiastowego zwolnienia z powodu popełnienia poważnego wykroczenia.

Art. 4. ust. 5

Rozumie się, że Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli zakazane jest dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń wobec znacznej większości pracowników bądź przez ustawodawstwo, bądź przez układy zbiorowe pracy lub orzeczenia arbitrażowe; wyjątki stanowią osoby, których nie dotyczą wymienione dokumenty.

Art. 6. ust. 4

Rozumie się, że każda Strona może, w stopniu, w jakim jej to dotyczy, uregulować ustawowo wykonywanie prawa do strajku tak, by każde dalsze ograniczenie tego prawa mogło być uzasadnione zgodnie z postanowieniami art. G.

Art. 7. ust. 2

Niniejsze postanowienie nie uniemożliwia Układającym się Stronom ustalenia w ich ustawodawstwach, że młodociani, którzy nie osiągnęli ustalonego minimalnego wieku, będą mogli wykonywać taką pracę, jeśli jest to konieczne dla ich szkolenia zawodowego, pod warunkiem, że praca będzie wykonywana zgodnie z warunkami określonymi przez właściwą władzę oraz podjęte zostaną środki w celu ochrony zdrowia i bezpieczeństwa tych młodocianych.

Art. 7. ust. 8

Rozumie się, że Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli dostosuje się do ducha tego zobowiązania, zapewniając w ustawodawstwie, że znaczna większość osób poniżej 18 roku życia nie będzie zatrudniana przy pracy nocnej.

Art. 8. ust. 2

Postanowienie to nie może być interpretowane jako ustanawiające zakaz mający charakter absolutny. Mogą zostać przewidziane wyjątki, na przykład w następujących przypadkach:

- a) jeżeli pracownica popełniła wykroczenie usprawiedliwiające przerwanie stosunku pracy;
- b) jeżeli przedsiębiorstwo zaprzestaje działalności;
- c) jeżeli upłynął termin przewidziany przez umowę o pracę.

Art. 12. ust. 4

Wyrażenie .i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach, znajdujące się we wstępie do tego ustępu, oznacza, między innymi, że jeżeli chodzi o świadczenia, które są dostępne niezależnie od systemu składkowego, Strona może domagać się przed przyznaniem takich świadczeń obywatelom innych Stron spełnienia warunku posiadania określonego okresu zamieszkania.

Art. 13. ust. 4

Rządy nie będące Stronami Europejskiej Konwencji o pomocy społecznej i medycznej mogą ratyfikować Kartę w odniesieniu do tego ustępu z zastrzeżeniem, że będą traktować obywateli innych Stron zgodnie z postanowieniami wymienionej Konwencji.

Art. 16.

Rozumie się, że ochrona przyznawana na mocy tego postanowienia obejmuje rodziny niepełne.

Art. 17.

Rozumie się, że postanowienie to obejmuje wszystkie osoby mające mniej niż 18 lat, chyba że na mocy ustawodawstwa właściwego w stosunku do nich pełnoletność jest osiągnięta wcześniej, bez naruszania innych szczególnych postanowień przewidzianych przez Kartę, a zwłaszcza przez artykuł 7. Nie powoduje to powstania zobowiązania do zapewnienia obowiązkowego nauczania aż do osiągnięcia wymienionego powyżej wieku.

Art. 19. ust. 6

Dla stosowania tego postanowienia wyrażenie „rodzina pracownika obco-krajowca” oznacza co najmniej małżonka pracownika i jego dzieci nie pozostające w związku małżeńskim, dopóty, dopóki uważane są one za małoletnie przez Państwo przyjmujące i dopóki pozostają na utrzymaniu takiego pracownika.

Art. 20.

1. Rozumie się, że kwestie dotyczące zabezpieczenia społecznego, a także inne postanowienia dotyczące świadczeń dla bezrobotnych, świadczeń emerytalnych i świadczeń należnych po śmierci żywiciela rodziny mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania tego artykułu.

2. Nie uważa się za dyskryminujące w rozumieniu ust. 1 niniejszego artykułu postanowienia dotyczące ochrony kobiety, szczególnie jeżeli chodzi o ciążę, poród i okres poporodowy.

3. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody do podjęcia szczególnych środków mających zaradzić faktycznym nierównościami.

4. Z zakresu stosowania niniejszego artykułu lub niektórych jego postanowień mogą zostać wyłączone zawody, które, ze względu na charakter lub warunki wykonywania, mogą być powierzone jedynie osobom określonej płci. Postanowienie to nie będzie mogło być interpretowane jako nakładające na Strony obowiązek ustalenia, w drodze ustaw lub przepisów wykonawczych, listy zawodów, które, ze względu na charakter lub warunki, w jakich są wykonywane, mogą być powierzone jedynie osobom określonej płci.

Artykuły 21 i 22.

1. Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedstawiciele pracowników” oznacza osoby uznawane za takie w świetle ustawodawstwa lub praktyki krajowej.

2. Wyrażenie „ustawodawstwo i praktyka krajowa” dotyczy, zależnie od przypadku, poza ustawami i przepisami wykonawczymi, także układów zbiorowych

pracy, innych porozumień między pracodawcami a przedstawicielami pracowników, zwyczajów oraz stosownego orzecznictwa.

3. Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedsiębiorstwo” rozumie się jako oznaczające zespół składników materialnych i niematerialnych, mający lub nie mający osobowości prawnej, utworzony dla produkowania dóbr lub świadczenia usług w celach zarobkowych oraz mający zdolność określania własnej polityki rynkowej.

4. Rozumie się, że wspólnoty religijne i ich instytucje mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania niniejszych artykułów, nawet jeżeli instytucje te są „przedsiębiorstwami” w rozumieniu ust. 3. Zakłady prowadzące działalność inspirowaną określonymi ideałami lub kierujące się określonymi ideami moralnymi, ideałami lub pojęciami podlegającymi ochronie przez ustawodawstwo krajowe mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania tych artykułów, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony orientacji takiego przedsiębiorstwa.

5. Rozumie się, że jeśli w Państwie prawa wymienione w niniejszych artykułach są realizowane w różnych zakładach przedsiębiorstwa, uznaje się, że zainteresowana Strona wypełnia obowiązki wynikające z treści wskazanych postanowień.

6. Strony mogą wyłączyć z zakresu stosowania niniejszych artykułów przedsiębiorstwa, w których liczebność załogi nie osiąga progu określonego w ustawodawstwie krajowym lub przez praktykę.

Art. 22.

1. Postanowienie to nie wpływa ani na uprawnienia i zobowiązania Państw w zakresie przyjmowania uregulowań dotyczących ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w miejscu pracy, ani na uprawnienia i odpowiedzialność organów nadzorujących stosowanie takich przepisów.

2. Wyrażenia „służby i ułatwienia socjalne oraz socjalno-kulturalne” rozumie się jako odnoszące się do socjalnych i/lub kulturalnych ułatwień, takich jak pomoc społeczna, obiekty sportowe, pomieszczenia dla karmiących matek, biblioteki, kolonie dla dzieci itp., organizowanych przez niektóre przedsiębiorstwa na rzecz pracowników.

Art. 23. ust. 1

Dla stosowania tego ustępu wyrażenia „dopóty, dopóki to możliwe” odnosi się do możliwości fizycznych, psychicznych i intelektualnych osób w podzłym wieku.

Art. 24.

1. Rozumie się, że dla stosowania tego artykułu wyrażenia „zwolnienie z pracy” i „zwolnienie” oznaczają zakończenie stosunku pracy z inicjatywą pracodawcy.

2. Rozumie się, że artykuł ten obejmuje wszystkich pracowników, ale Strona może wyłączyć całkowicie lub częściowo spod swej opieki następujące grupy pracowników najemnych:

- a) pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę zawartej na czas określony lub w celu wykonania określonej pracy;
- b) pracowników zatrudnionych na okres próbny lub którzy nie wypełnili wymaganego stażu, pod warunkiem, że okres próbny lub okres stażu będzie określony wcześniej i jego długość będzie rozsądna;
- c) pracowników zatrudnionych dorywczo na krótki okres.

3. Dla stosowania tego artykułu uzasadnionych przyczyn zwolnienia z pracy nie stanowią, w szczególności:

- a) przynależność związkowa lub udział w działalności związkowej poza godzinami pracy lub, za zgodą pracodawcy, w godzinach pracy;
- b) zabieganie o wykonywanie obecnie lub w przeszłości mandatu przedstawiciela pracowników;
- c) złożenie skargi lub udział w postępowaniu wszczętym przeciwko pracodawcy z powodu udowodnionego pogwałcenia ustaw lub przepisów wykonawczych, lub złożenie skargi do właściwych władz administracyjnych;
- d) rasa, kolor skóry, płeć, stan cywilny, obowiązki rodzinne, ciąża, wyznanie, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe lub pochodzenie społeczne;
- e) urlop macierzyński lub urlop rodzicielski;
- f) czasowa nieobecność w pracy ze względu na chorobę lub wypadek.

4. Rozumie się, że zadośćuczynienie lub inne odpowiednie wynagrodzenie szkody w przypadku zwolnienia bez uzasadnionego powodu musi być określone przez krajowe ustawodawstwo lub przepisy wykonawcze, przez układy zbiorowe pracy lub w jakikolwiek inny sposób właściwy w warunkach krajowych.

Art. 25.

1. Rozumie się, że właściwa władza może, wyjątkowo, i po konsultacji z organizacjami pracodawców i pracowników, wyłączyć określone grupy pracowników spod ochrony przewidzianej w tym postanowieniu ze względu na szczególny charakter ich stosunku pracy.

2. Rozumie się, że wyrażenie „niewypłacalność” zostanie określone przez ustawodawstwo i praktykę krajową.

3. Roszczenia pracowników, których dotyczy to postanowienie, muszą obejmować co najmniej:

- a) roszczenia pracowników z tytułu wynagrodzeń należnych za określony okres, który nie może być krótszy niż trzy miesiące w systemie uprzywilejowania i osiem tygodni w systemie gwarancji, poprzedzający niewypłacalność pracodawcy lub zakończenie stosunku pracy;

- b) roszczenia pracowników z tytułu płatnych urlopów należnych za pracę wykonaną w ciągu roku, w trakcie którego nastąpiła niewypłacalność pracodawcy lub zakończenie stosunku pracy;
- c) roszczenia pracowników z tytułu kwot za inne płatne nieobecności za określony okres, który nie może być krótszy niż trzy miesiące w systemie uprzywilejowania lub osiem tygodni w systemie gwarancji, poprzedzający niewypłacalność pracodawcy lub zakończenie stosunku pracy.

6. Krajowe ustawy i przepisy wykonawcze mogą ograniczyć ochronę roszczeń pracowników do określonej wysokości, która powinna być ustalona w społecznie akceptowalnej wysokości.

Art. 26.

Rozumie się, że artykuł ten nie wymaga przyjęcia przez Strony regulacji ustawowych.

Rozumie się, że ustęp 2 nie obejmuje molestowania seksualnego.

Art. 27.

Rozumie się, że artykuł ten stosuje się do pracowników obu płci mających obowiązki rodzinne w stosunku do dzieci będących na ich utrzymaniu, a także w stosunku do innych członków najbliższej rodziny, którzy w sposób oczywisty wymagają opieki lub wsparcia z ich strony, jeżeli obowiązki te ograniczają możliwość przygotowania się do działalności gospodarczej, podjęcia jej, uczestniczenia w niej lub jej rozwijania. Wyrażenia „dziecko na utrzymaniu” oraz „inny członek najbliższej rodziny, który w sposób oczywisty wymaga opieki lub wsparcia” oznaczają osoby określone jako takie przez ustawodawstwa krajowe Stron.

Art. 28 i 29.

Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedstawiciele pracowników” oznacza osoby uznawane za takie przez krajowe ustawodawstwo lub praktykę krajową.

CZEŚĆ III

Rozumie się, że Karta zawiera zobowiązania prawne o charakterze międzynarodowym, których stosowanie podlega jedynie kontroli przewidzianej w Części IV.

Art. A. ust. 1

Rozumie się, że numerowane ustępy mogą obejmować artykuły zawierające tylko jeden ustęp.

Art. B. ust. 2

Dla stosowania ustępu 2 artykułu B, postanowienia Karty zrewidowanej odpowiadają postanowieniom Karty, które oznaczone są tym samym numerem artykułu i ustępu, z wyłączeniem:

- a) artykułu 3 ustępu 2 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 3 ustępom 1 i 3 Karty;
- b) artykułu 3 ustępu 3 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 3 ustępom 2 i 3 Karty;
- c) artykułu 10 ustępu 5 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 10 ustępowi 4 Karty;
- d) artykułu 17 ustępu 1 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 17 Karty.

CZĘŚĆ V

Art. E.

Różne traktowanie, oparte na obiektywnej i rozsądnie uzasadnionej przesłance, nie będzie uważane za dyskryminujące.

Art. F.

Wyrażenie „w przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego” będzie interpretowane w sposób obejmujący również zagrożenie wojną.

Art. I.

Rozumie się, że pracownicy wyłączeni zgodnie z Załącznikiem do artykułów 21 i 22, nie są brani pod uwagę przy ustalaniu liczby zainteresowanych pracowników.

Art. J.

Wyrażenie „poprawka” będzie rozumiane w taki sposób, by obejmowało również włączenie nowych artykułów do Karty.

XI
PRAWA PRACOWNICZE

KONWENCJA MOP (NR 87)* DOTYCZĄCA WOLNOŚCI ZWIĄZKOWEJ I OCHRONY PRAW ZWIĄZKOWYCH

z dnia 9 lipca 1948 r., San Francisco

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy,

zwołana do San Francisco przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy i zebrana tam 17 czerwca 1948 r. na swej trzydziestej pierwszej sesji;

postanowiwszy przyjąć w formie konwencji różne wnioski dotyczące wolności związkowej i ochrony praw związkowych, która to sprawa stanowi siódmy punkt porządku obrad sesji;

biorąc pod uwagę, że wstęp do Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy wymienia „uznanie zasady wolności związkowej” jako jeden ze środków mogących polepszyć położenie pracowników i zapewnić pokój;

biorąc pod uwagę, że Deklaracja Filadelfijska stwierdziła ponownie, że „wolność wypowiedania się i stowarzyszeń jest niezbędnym warunkiem utrzymania postępu”;

biorąc pod uwagę, że Międzynarodowa Organizacja Pracy przyjęła na swej trzydziestej sesji jednomyślnie zasady, które powinny być podstawą regulacji międzynarodowej;

biorąc pod uwagę, że Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych na swej drugiej sesji potwierdziło te zasady i wezwało Międzynarodową Organizację Pracy do kontynuowania wysiłków w celu umożliwienia przyjęcia jednej lub więcej konwencji międzynarodowych;

przyjmuje dziewiątego lipca tysiąc dziewięćset czterdziestego ósmego roku poniższą konwencję pod nazwą Konwencji o wolności związkowej i ochronie praw związkowych, 1948 r.

---

* Data przyjęcia: 9 lipca 1948 roku.

Data wejścia w życie: 4 lipca 1950.

Data ratyfikacji przez Polskę: 14 grudnia 1956 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 25 lutego 1958 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1958 roku, Nr 29, poz. 125.

CZEŚĆ I

WOLNOŚĆ ZWIĄZKOWA

Art. 1.

Każdy Członek Międzynarodowej Organizacji Pracy, dla którego jest w mocy niniejsza Konwencja, zobowiązuje się stosować następujące postanowienia.

Art. 2.

Pracownicy i pracodawcy, bez jakiegokolwiek rozróżnienia, mają prawo, bez uzyskania uprzedniego zezwolenia, tworzyć organizacje według swojego uznania, jak też przystępować do tych organizacji, z jednym zastrzeżeniem stosowania się do ich statutów.

Art. 3.

1. Organizacje pracowników i pracodawców mają prawo opracowywania swych statutów i regulaminów wewnętrznych, swobodnego wybierania swych przedstawicieli, powoływania swego zarządu, działalności oraz układania swego programu działania.

2. Władze publiczne powinny powstrzymać się od wszelkiej interwencji, która by ograniczała to prawo lub przeszkadzała w jego wykonywaniu zgodnie z prawem.

Art. 4.

Organizacje pracowników i pracodawców nie mogą być rozwiązywane lub zawieszane w drodze administracyjnej.

Art. 5.

Organizacje pracowników i pracodawców mają prawo do tworzenia federacji i konfederacji, jak też przystępowania do nich, a każda organizacja, federacja i konfederacja ma prawo przystępowania do międzynarodowych organizacji pracowników i pracodawców.

Art. 6.

Postanowienia artykułów 2, 3 i 4 stosują się do federacji i konfederacji organizacji pracowników i pracodawców.

Art. 7.

Uzyskanie osobowości prawnej przez organizacje pracowników i pracodawców oraz ich federacje i konfederacje nie może być uzależnione od warunków takich, które by ograniczały stosowanie postanowień artykułów 2, 3 i 4.

Art. 8.

1. W wykonywaniu uprawnień, które przyznaje im niniejsza Konwencja, pracownicy, pracodawcy i ich odnośne organizacje powinni, podobnie jak inne osoby lub zorganizowane zbiorowości, przestrzegać obowiązujących w kraju przepisów prawnych.

2. Ustawodawstwo krajowe nie powinno naruszać gwarancji przewidzianych w niniejszej Konwencji ani być tak stosowane, aby naruszało te gwarancje.

Art. 9.

1. Ustawodawstwo krajowe określi, w jakiej mierze gwarancje przewidziane w niniejszej Konwencji będą miały zastosowanie do sił zbrojnych i policji.

2. Zgodnie z zasadą, wyrażoną w artykule 19 § 8 Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy, ratyfikacja niniejszej Konwencji przez któregośkolwiek Członka nie będzie uważana za naruszenie jakiegokolwiek istniejącego prawa, orzeczenia, zwyczaju lub układu, które przyznają członkom sił zbrojnych i policji gwarancje przewidziane w niniejszej Konwencji.

Art. 10.

W niniejszej Konwencji określenie „organizacja” oznacza każdą organizację pracowników lub pracodawców, mającą na celu popieranie i ochronę interesów pracowników lub pracodawców.

CZEŚĆ II

OCHRONA PRAW ZWIĄZKOWYCH

Art. 11.

Każdy Członek Międzynarodowej Organizacji Pracy, dla którego Konwencja niniejsza jest w mocy, zobowiązuje się zastosować wszelkie konieczne i właściwe środki w celu zapewnienia pracownikom i pracodawcom swobodnego wykonywania praw związkowych.

CZEŚĆ III

POSTANOWIENIA RÓŻNE

Art. 12.

1. Jeżeli chodzi o obszary wskazane w artykule 35 Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy w brzmieniu zmienionym przez Akt poprawki Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy, 1946, z wyłączeniem jednak obszarów, o których mowa w paragrafach 4 i 5 wspomnianego artykułu tak zmie-

nionego, że każdy Członek Organizacji, który ratyfikuje niniejszą Konwencję, powinien przesłać Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy równocześnie z ratyfikacją albo w możliwie najkrótszym czasie po ratyfikacji oświadczenie wskazujące:

- a) obszary, na których zobowiązuje się stosować postanowienia Konwencji bez zmian;
- b) obszary, na których zobowiązuje się stosować postanowienia Konwencji ze zmianami i na czym te zmiany polegają;
- c) obszary, na których Konwencja nie może być zastosowana, a w tych przypadkach powody, dla których nie może być zastosowana;
- d) obszary, co do których zastrzega sobie decyzję.

2. Zobowiązania wskazane pod punktami a) i b) paragrafu pierwszego niniejszego artykułu będą uważane za część składową ratyfikacji i będą miały identyczne z nią skutki.

3. Każdy Członek będzie mógł zrzec się, w drodze nowego oświadczenia, całości lub części zastrzeżeń zawartych w jego poprzednim oświadczeniu, złożonym zgodnie z punktami b), c) i d) paragrafu 1 artykułu niniejszego.

4. Każdy Członek będzie mógł w czasie, kiedy w myśl postanowień art. 16 Konwencji niniejsza może być wypowiedziana, przesłać Dyrektorowi Generalnemu nowe oświadczenie, zmieniające pod każdym innym względem brzmienie jakiegokolwiek poprzedniego oświadczenia i przedstawiające sytuację na określonych obszarach.

Art. 13.

1. Jeżeli sprawy objęte niniejszą Konwencją należą do własnego zakresu działania władz obszaru nie metropolitalnego, Członek odpowiedzialny za stosunki międzynarodowe tego obszaru w porozumieniu z jego rządem, będzie mógł przesłać Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy oświadczenie przyjmujące, w imieniu tego obszaru, zobowiązania wynikające z niniejszej Konwencji.

2. Oświadczenie przyjmujące zobowiązania niniejszej Konwencji może być przesłane Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy:

- a) przez dwóch lub więcej Członków Organizacji dla obszaru poddanego ich wspólnej władzy;
- b) przez wszelką władzę międzynarodową odpowiedzialną za administrację danego obszaru na mocy postanowień Karty Narodów Zjednoczonych albo na mocy każdego innego obowiązującego postanowienia, w odniesieniu do tego obszaru.

3. Oświadczenie przesłane Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy stosownie do postanowień poprzednich paragrafów niniejszego artykułu powinno wskazywać, czy postanowienia Konwencji będą stosowane na danym obszarze ze zmianami lub bez zmian; gdy oświadczenie stwier-

dza, że postanowienia Konwencji stosuje się z zastrzeżeniem zmian, powinno wskazać, na czym te zmiany polegają.

4. Zainteresowany Członek, Członkowie albo władza międzynarodowa będą mogli, w drodze późniejszego oświadczenia, zrzec się całkowicie lub częściowo prawa powoływania się na zmianę wskazaną w jakimś poprzednim oświadczeniu.

5. Zainteresowany Członek, Członkowie albo władza międzynarodowa będą mogli, w czasie kiedy Konwencja może być wypowiedziana stosownie do postanowień artykułu 16, przesłać Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy nowe oświadczenie, zmieniające pod każdym innym względem brzmienie jakiegokolwiek poprzedniego oświadczenia, przedstawiające sytuację w przedmiocie stosowania niniejszej Konwencji.

CZEŚĆ IV

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Art. 14.

Formalne akty ratyfikacji niniejszej Konwencji zostaną przesłane Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy do zarejestrowania.

Art. 15.

1. Niniejsza Konwencja będzie obowiązywała tylko tych Członków Międzynarodowej Organizacji Pracy, których akty ratyfikacji zostały zarejestrowane przez Dyrektora Generalnego.

2. Wejdzie ona w życie w dwanaście miesięcy po zarejestrowaniu przez Dyrektora Generalnego aktów ratyfikacyjnych dwóch Członków.

3. Następnie niniejsza Konwencja wejdzie w życie dla każdego Członka w dwanaście miesięcy od daty zarejestrowania jego aktu ratyfikacji.

Art. 16.

1. Każdy Członek, który ratyfikował niniejszą Konwencję, może ją wypowiedzieć po upływie dziesięciu lat od daty pierwotnego jej wejścia w życie aktem przesłanym Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy i przezeń zarejestrowanym. Takie wypowiedzenie nabierze mocy dopiero po upływie roku od jego zarejestrowania.

2. Każdy Członek, który ratyfikował niniejszą Konwencję, a który w okresie jednego roku po upływie dziesięcioletniego okresu wymienionego w poprzednim paragrafie nie skorzysta z prawa wypowiedzenia przewidzianego w niniejszym artykule, będzie związany na nowy okres dziesięcioletni, po czym będzie mógł wypowiedzieć niniejszą Konwencję po upływie każdego okresu dziesięcioletniego w warunkach przewidzianych w niniejszym artykule.

Art. 17.

1. Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy zakomunikuje wszystkim Członkom Międzynarodowej Organizacji Pracy fakt zarejestrowania wszystkich aktów ratyfikacji, deklaracji i wypowiedzeń, przesłanych mu przez Członków Organizacji.

2. Zawiadamiając Członków Organizacji o rejestracji drugiego przesłanego mu aktu ratyfikacji, Dyrektor Generalny zwróci uwagę Członków Organizacji na datę, w której niniejsza Konwencja wejdzie w życie.

Art. 18.

Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy poda do wiadomości Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych w celu zarejestrowania, zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych, dokładne informacje w sprawie wszystkich ratyfikacji, wszystkich oświadczeń i wszystkich aktów wypowiedzenia, zarejestrowanych przez niego zgodnie z postanowieniami artykułów poprzednich.

Art. 19.

Po upływie każdego okresu dziesięcioletniego, począwszy od wejścia w życie niniejszej Konwencji, Rada Administracyjna Międzynarodowego Biura Pracy powinna przedłożyć Konferencji Ogólnej sprawozdanie o stosowaniu niniejszej Konwencji i postanowi, czy należy wnieść na porządek obrad Konferencji sprawę całkowitej lub częściowej rewizji Konwencji.

Art. 20.

1. W razie gdyby Konferencja przyjęła nową Konwencję, wprowadzającą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji, i o ile nowa Konwencja nie postanowi inaczej:

- a) ratyfikacja przez Członka nowej zrewidowanej Konwencji pociąga nie za sobą z samego prawa niezwłoczne wypowiedzenie niniejszej Konwencji, mimo postanowień artykułu 16, pod warunkiem, że nowa zrewidowana Konwencja weszła w życie;
- b) począwszy od daty wejścia w życie nowej zrewidowanej Konwencji, niniejsza Konwencja przestałaby być otwarta do ratyfikacji przez Członków.

2. Konwencja niniejsza pozostałaby w każdym razie w mocy w swej dotychczasowej formie i treści dla Członków, którzy ją ratyfikowali, a nie ratyfikowali Konwencji zrewidowanej.

Art. 21.

Teksty francuski i angielski niniejszej Konwencji mają jednakową moc obowiązywania.

**KONWENCJA MOP (NR 100)*
DOTYCZĄCA JEDNAKOWEGO WYNAGRODZENIA
DLA PRACUJĄCYCH MĘŻCZYŹN I KOBIET
ZA PRACĘ JEDNAKOWEJ WARTOŚCI**

z dnia 29 czerwca 1951 r., Genewa

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy,

zwołana do Genewy przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy i zebrana tam 6 czerwca 1951 r. na swej trzydziestej czwartej sesji,

postanowiwszy przyjąć różne wnioski dotyczące zasady jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości, która to sprawa stanowi siódmy punkt porządku obrad sesji,

postanowiwszy, że wnioski te przyjmą formę konwencji międzynarodowej, przyjmuje w dniu dwudziestym dziewiątym czerwca tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego pierwszego roku poniższą konwencję pod nazwą Konwencji o równości wynagrodzenia z 1951 r.

Art. 1.

Dla celów niniejszej Konwencji:

- a) wyraz „wynagrodzenie” oznacza płacę lub uposażenie zwykłe, podstawowe lub minimalne, i wszelkie inne korzyści, płacone bezpośrednio lub pośrednio w gotówce lub w naturze, przez pracodawcę pracownikowi z tytułu zatrudnienia tego pracownika;
- b) wyrażenie „jednakowe wynagrodzenie dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości” stosuje się do stawek wynagrodzenia, ustalonych bez dyskryminacji opartej na płci.

Art. 2.

1. Każdy Członek powinien popierać, za pomocą środków dostosowanych do obowiązujących metod ustalania stawek wynagrodzenia i o ile jest to zgodne z tymi metodami, zapewniać stosowanie do wszystkich pracowników za-

---

* Data przyjęcia: 29 czerwca 1951 roku.

Data wejścia w życie: 23 maja 1953 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 18 września 1954 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 25 października 1955 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1995 roku, Nr 38, poz. 238.

sady jednakowego wynagrodzenia pracujących kobiet i mężczyzn za pracę jednakowej wartości.

2. Zasada ta będzie mogła być stosowana za pomocą:

- a) bądź ustawodawstwa krajowego,
- b) bądź wszelkiego systemu ustalania wynagrodzenia określonego lub uznanego przez ustawodawstwo,
- c) bądź układów zbiorowych zawartych pomiędzy pracodawcami a pracownikami,
- d) bądź przez połączenie tych różnych sposobów.

Art. 3.

1. Jeżeli będzie to ułatwiało stosowanie niniejszej Konwencji, należy podjąć środki dla zachęcania do obiektywnej oceny zajęć na zasadzie pracy, jaka ma być wykonana.

2. Metody stosowane dla takiej oceny będą mogły stać się przedmiotem decyzji bądź właściwych władz, gdy będzie chodziło o ustalenie stawek wynagrodzenia, bądź stron układu, jeżeli stawki wynagrodzenia są ustalane na mocy układów zbiorowych przez strony biorące w nich udział.

3. Nie należy uważać za sprzeczne z zasadą jednakowego wynagrodzenia pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości różnic pomiędzy stawkami wynagrodzenia, które odpowiadają bez względu na płeć pracowników różnicom wynikającym z tego rodzaju obiektywnej oceny wykonywanych prac.

Art. 4.

Każdy Członek będzie współpracował w odpowiedni sposób z zainteresowanymi organizacjami pracodawców i pracowników w celu nadania skuteczności postanowieniom niniejszej Konwencji.

Art. 5.

Formalne ratyfikacje niniejszej Konwencji zostaną przesłane Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy do zarejestrowania.

Art. 6.

1. Niniejsza Konwencja obowiązywać będzie tylko tych Członków Międzynarodowej Organizacji Pracy, których ratyfikacja została zarejestrowana przez Dyrektora Generalnego.

2. Wejdzie ona w życie w dwanaście miesięcy po zarejestrowaniu przez Dyrektora Generalnego ratyfikacji dwóch Członków.

3. Następnie Konwencja ta wejdzie w życie dla każdego Członka w dwanaście miesięcy od daty zarejestrowania jego ratyfikacji.

Art. 7.

1. Oświadczenia, które będą przesyłane Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy zgodnie z paragrafem 2 artykułu 35 Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy, powinny podawać do wiadomości:

- a) obszary, do których zainteresowany Członek zobowiązuje się stosować postanowienia Konwencji bez zmiany;
- b) obszary, do których obowiązuje się stosować postanowienia Konwencji ze zmianami i na czym polegają te zmiany;
- c) obszary, do których Konwencja nie daje się zastosować, i w tych wypadkach, z jakich względów nie daje się ona zastosować;
- d) obszary, co do których zastrzega sobie decyzję w celu dokładniejszego zbadania sytuacji co do tych obszarów.

2. Zobowiązania wymienione w ustępach a) i b) pierwszego paragrafu niniejszego artykułu będą uznane za część składową ratyfikacji i będą pociągać za sobą identyczne z nią skutki.

3. Każdy Członek będzie mógł zrzec się, drogą nowej deklaracji, wszystkich lub części zastrzeżeń zawartych w swej poprzedniej deklaracji, złożonej zgodnie z ustępami b), c) i d) paragrafu pierwszego niniejszego artykułu.

4. Każdy Członek będzie mógł, podczas okresów, w ciągu których niniejsza Konwencja może być wypowiedziana zgodnie z postanowieniami artykułu 9, przesłać Dyrektorowi Generalnemu nową deklarację, zmieniającą pod każdym innym względem brzmienie wszelkiej deklaracji uprzedniej i informując go o sytuacji na określonych obszarach.

Art. 8.

1. Deklaracje przesłane Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy zgodnie z paragrafami 4 i 5 artykułu 35 Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy powinny wskazywać, czy postanowienia Konwencji będą stosowane na danym obszarze ze zmianami lub bez zmian; gdy deklaracja wskazuje, że postanowienia Konwencji stosuje się z zastrzeżeniem zmian, powinna ona wskazywać, na czym polegają te zmiany.

2. Zainteresowany Członek lub Członkowie lub zainteresowana władza międzynarodowa będą mogli zrzec się całkowicie lub częściowo późniejszą deklaracją prawa powoływania się na zmianę, wskazaną w deklaracji poprzedniej.

3. Zainteresowany Członek lub Członkowie lub zainteresowana władza międzynarodowa będą mogli, podczas okresów, w ciągu których Konwencja może być wypowiedziana zgodnie z postanowieniami artykułu 9, przesłać Dyrektorowi Generalnemu nową deklarację, zmieniającą pod każdym innym względem brzmienie deklaracji poprzedniej i informującą o sytuacji co do stosowania tej Konwencji.

Art. 9.

1. Każdy Członek który ratyfikował niniejszą Konwencję, może ją wypowiedzieć po upływie okresu dziesięcioletniego od daty pierwotnego wejścia jej w życie, aktem przesłanym Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy i przezeń zarejestrowanym. Wypowiedzenie nabierze mocy dopiero w rok po zarejestrowaniu.

2. Każdy Członek, który ratyfikował niniejszą Konwencję, a który w terminie rocznym po upływie okresu dziesięcioletniego wymienionego w paragrafie poprzednim nie zrobi użytku z możliwości wypowiedzenia przewidzianego przez niniejszy artykuł, będzie związany na nowy okres dziesięcioletni, a następnie będzie mógł wypowiedzieć niniejszą Konwencję po upływie każdego okresu dziesięcioletniego w warunkach przewidzianych w niniejszym artykule.

Art. 10.

1. Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy zawiadomi wszystkich Członków Międzynarodowej Organizacji Pracy o zarejestrowaniu wszystkich ratyfikacji, deklaracji i wypowiedzeń, które mu zostały przesłane przez Członków Organizacji.

2. Notyfikując Członkom Organizacji zarejestrowanie drugiej przesłanej sobie ratyfikacji, Dyrektor Generalny zwróci uwagę członków Organizacji na datę, w której niniejsza Konwencja wejdzie w życie.

Art. 11.

Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy prześle Sekretarzowi Generalnemu Narodów Zjednoczonych w celu zarejestrowania, zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych, dokładne wiadomości o wszelkich ratyfikacjach, wszelkich deklaracjach i wszelkich aktach wypowiedzenia, jakie zarejestrował zgodnie z poprzednimi artykułami.

Art. 12.

Rada Administracyjna Międzynarodowego Biura Pracy, za każdym razem, gdy uzna to za potrzebne, złoży Konferencji Ogólnej sprawozdanie o stosowaniu niniejszej Konwencji i rozpatrzy, czy należy wnieść na porządek obrad Konferencji sprawę jej rewizji całkowitej lub częściowej.

Art. 13.

1. W razie gdyby Konferencja przyjęła nową konwencję, stanowiącą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji, i o ile nowa konwencja nie postanowi inaczej:

- a) ratyfikacja przez Członka nowej konwencji stanowiącej rewizję pociągnęłaby z samego prawa, niezależnie od artykułu 9, natychmiastowe wypowiedzenie niniejszej Konwencji z zastrzeżeniem, że nowa konwencja stanowiąca rewizję weszła w życie;
- b) począwszy od daty wejścia w życie nowej konwencji stanowiącej rewizję, niniejsza Konwencja przestałaby być otwarta do ratyfikacji Członków.

2. Niniejsza Konwencja pozostawałaby w każdym razie obowiązująca w swej formie i treści dla Członków, którzy ją ratyfikowali, a którzy by nie ratyfikowali Konwencji stanowiącej rewizję.

Art. 14.

Brzmienie francuskie i angielskie tekstu niniejszej Konwencji jest jednako miarodajne.

KONWENCJA MOP (NR 105)* O ZNIESIENIU PRACY PRZYMUSOWEJ

z dnia 25 czerwca 1957 r., Genewa

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy, zwołana do Genewy przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy i zebrana tam w dniu 5 czerwca 1957 r. na swej czterdziestej sesji;

po rozważeniu sprawy pracy przymusowej, stanowiącej czwarty punkt porządku obrad tej sesji;

po zapoznaniu się z postanowieniami Konwencji o pracy przymusowej przyjętej w 1930 r.;

zważywszy, że Konwencja z 1926 r. w sprawie niewolnictwa stanowi, iż należy zastosować potrzebne środki, aby praca przymusowa lub obowiązkowa nie doprowadziła do warunków zbliżonych do niewolnictwa oraz że dodatkowa konwencja z 1956 r. w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa dąży do całkowitego zniesienia służebności za długi i poddaństwa;

zważywszy, że Konwencja o ochronie płacy z 1949 r. stwierdza, iż zarobki powinny być wypłacane w regularnych odstępach czasu i zabrania takich sposobów wypłaty, które pozbawiają pracownika istotnej możliwości porzucenia pracy;

postanowiwszy przyjąć inne wnioski zmierzające do zniesienia pewnych form pracy przymusowej lub obowiązkowej, które stanowią pogwałcenie praw człowieka określonych w Karcie Narodów Zjednoczonych i proklamowanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka;

postanowiwszy, że wnioski te ujęte będą w międzynarodowej konwencji; przyjmuje dnia dwudziestego piątego czerwca tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego siódmego roku następującą konwencję, która otrzyma nazwę Konwencji o zniesieniu pracy przymusowej, 1957:

---

* Data przyjęcia i otwarcia do podpisu: 25 czerwca 1957 roku.

Data wejścia w życie: 17 stycznia 1959 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 23 czerwca 1958 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 30 lipca 1959 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1959 roku, Nr 39, poz. 240.

Art. I

Każdy Członek Międzynarodowej Organizacji Pracy, który ratyfikuje niniejszą Konwencję, zobowiązuje się znieść pracę przymusową lub obowiązkową i nie korzystać z niej pod jakąkolwiek postacią:

- a) jako środka nacisku lub wychowania politycznego albo jako sankcji w stosunku do osób mających lub wypowiadających pewne poglądy polityczne albo manifestujących opozycję ideologiczną wobec ustalonego ustroju politycznego, społecznego lub gospodarczego;
- b) jako metody mobilizowania albo wykorzystania siły roboczej dla celów rozwoju gospodarczego;
- c) jako środka dyscypliny pracy;
- d) jako kary za udział w strajkach;
- e) jako środka dyskryminacji rasowej, społecznej, narodowej albo religijnej.

Art. II

Każdy Członek Międzynarodowej Organizacji Pracy, ratyfikujący niniejszą Konwencję, zobowiązuje się zastosować skuteczne środki w celu natychmiastowego i całkowitego zniesienia pracy przymusowej lub obowiązkowej określonej w artykule I niniejszej Konwencji.

Art. III

Formalne akty ratyfikacji niniejszej Konwencji będą przesłane Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy celem zarejestrowania.

Art. IV

1. Niniejsza Konwencja obowiązywać będzie tylko tych Członków Międzynarodowej Organizacji Pracy, których akty ratyfikacji zostaną zarejestrowane przez Dyrektora Generalnego.

2. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie dwunastu miesięcy od chwili zarejestrowania przez Dyrektora Generalnego aktów ratyfikacji dwóch członków.

3. Następnie niniejsza Konwencja nabierze mocy obowiązującej dla każdego Członka po upływie dwunastu miesięcy od daty zarejestrowania aktu jego ratyfikacji.

Art. V

1. Członek, który ratyfikował niniejszą Konwencję, może ją wypowiedzieć po upływie dziesięciu lat od daty początkowego wejścia jej w życie aktem przedłożonym Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy i przez niego zarejestrowanym. Wypowiedzenie wejdzie w życie po upływie roku od daty jego zarejestrowania.

2. Każdy Członek, który ratyfikował niniejszą Konwencję i który nie skorzysta w ciągu roku po upływie terminu dziesięcioletniego określonego w poprzednim paragrafie z możliwości wypowiedzenia, przewidzianej w niniejszym artykule, będzie związany nią na okres dalszych dziesięciu lat i następnie będzie mógł wypowiedzieć niniejszą Konwencję po upływie każdego okresu dziesięcioletniego, z zachowaniem warunków przewidzianych w niniejszym artykule.

Art. VI

1. Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy poda do wiadomości wszystkim Członkom Międzynarodowej Organizacji Pracy fakt zarejestrowania wszystkich aktów ratyfikacji i wypowiedzeń, które zostaną mu złożone przez Członków Organizacji.

2. Podając do wiadomości Członkom Organizacji fakt zarejestrowania drugiego złożonego mu aktu ratyfikacji, Dyrektor Generalny zwróci ich uwagę na datę, od której niniejsza Konwencja uzyska moc obowiązującą.

Art. VII

Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy udzieli Sekretarzowi Generalnemu Narodów Zjednoczonych, celem zarejestrowania, zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych, wyczerpujących informacji o wszystkich aktach ratyfikacji i wypowiedzenia, które zostaną przez niego zarejestrowane zgodnie z postanowieniami poprzednich artykułów.

Art. VIII

Rada Administracyjna Międzynarodowego Biura Pracy złoży Konferencji Ogólnej w każdym czasie, który uzna za właściwy, sprawozdanie o stosowaniu niniejszej Konwencji i zbada, czy należy wpisać na porządek dzienny Konferencji sprawę całkowitej lub częściowej jej rewizji.

Art. IX

1. W przypadku przyjęcia przez Konferencję nowej Konwencji wprowadzającej całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji i o ile nowa Konwencja nie postanowi inaczej:

- a) ratyfikacja nowej Konwencji wprowadzającej rewizję przez jednego członka pociągnie za sobą z mocy samego prawa, bez względu na treść podanego wyżej artykułu 5, natychmiastowe wypowiedzenie niniejszej Konwencji, pod warunkiem, że nowa Konwencja wprowadzająca rewizję uzyska moc obowiązującą;
- b) od daty uzyskania mocy obowiązującej przez nową Konwencję wprowadzającą rewizję niniejsza Konwencja przestanie być otwarta do ratyfikacji Członków.

2. Niniejsza Konwencja pozostanie w każdym przypadku w mocy, w obecnej swej formie i treści, dla Członków, którzy ją ratyfikowali, a nie ratyfikowali Konwencji wprowadzającej rewizję.

Art. X

Teksty angielski i francuski niniejszej Konwencji mają jednakową moc obowiązującą.

Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Konwencji przyjętej we właściwym trybie przez Konferencję Ogólną Międzynarodowej Organizacji Pracy na jej czterdziestej sesji, która odbyła się w Genewie i ogłoszona została za zamkniętą w dniu 27 czerwca 1957 r.

KONWENCJA MOP (NR 111)*
DOTYCZĄCA DYSKRYMINACJI W ZAKRESIE
ZATRUDNIENIA I WYKONYWANIA ZAWODU

z dnia 25 czerwca 1958 r., Genewa

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy,

zwołana do Genewy przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy i zebrana tam w dniu 4 czerwca 1958 r. na swej czterdziestej drugiej sesji;

postanowiwszy przyjąć różne wnioski dotyczące dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu, która to sprawa stanowi czwarty punkt porządku obrad sesji;

postanowiwszy, że wnioski te ujęte zostaną w formie konwencji międzynarodowej;

zważywszy, że Deklaracja Filadelfijska stwierdza, iż wszystkie istoty ludzkie, bez względu na ich rasę, wyznanie lub płeć, mają prawo do osiągania postępu materialnego i rozwoju duchowego w warunkach wolności i godności, zabezpieczenia ekonomicznego i z równymi szansami;

zważywszy ponadto, że dyskryminacja stanowi pogwałcenie praw wyrażonych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka,

przyjmuje w dniu dwudziestym piątym czerwca tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego ósmego roku poniższą konwencję pod nazwą: Konwencja dotycząca dyskryminacji (w zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu):

Art. 1.

1. Dla celów niniejszej Konwencji określenie „dyskryminacja” oznacza:

- a) wszelkie rozróżnienie, wyłączenie lub uprzywilejowanie oparte na rasie, kolorze skóry, płci, religii, poglądach politycznych, pochodzeniu narodowym lub społecznym, które powoduje zniweczenie albo naruszenie równości szans lub traktowania w zakresie zatrudnienia lub wykonywania zawodu;

---

* Data przyjęcia: 25 czerwca 1958 roku.

Data wejścia w życie: 15 czerwca 1960 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 8 maja 1961 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 30 maja 1962 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1961 roku, Nr 42, poz. 218.

- b) wszelkie inne rozróżnienie, wyłączenie lub uprzywilejowanie powodujące zniweczenie albo naruszenie równości szans lub traktowania w zakresie zatrudnienia lub wykonywania zawodu, które będzie mogło być wymienione przez zainteresowanego Członka po zasięgnięciu opinii reprezentatywnych organizacji pracodawców i pracowników, o ile takie istnieją, oraz innych właściwych organizacji.
2. Rozróżnienia, wyłączenia lub uprzywilejowania, oparte na kwalifikacjach wymaganych dla określonego zatrudnienia nie są uważane za dyskryminację.
3. Dla celów niniejszej Konwencji wyrazy „zatrudnienie” i „zawód” obejmują dostęp do szkolenia zawodowego, dostęp do zatrudnienia i do poszczególnych zawodów, jak również warunki pracy.

Art. 2.

Każdy Członek, dla którego niniejsza Konwencja jest w mocy, zobowiązuje się do ustalenia i prowadzenia polityki krajowej, która będzie zmierzała do popierania, metodami dostosowanymi do okoliczności i zwyczajów danego kraju, równości szans i traktowania w dziedzinie zatrudnienia i wykonywania zawodu, w celu wyeliminowania wszelkiej dyskryminacji w tym zakresie.

Art. 3.

Każdy Członek, dla którego niniejsza Konwencja jest w mocy, winien metodami dostosowanymi do okoliczności i zwyczajów danego kraju:

- a) dążyć do pozyskania współpracy organizacji pracodawców i pracowników i innych właściwych instytucji w celu popierania przyjęcia i stosowania tej polityki;
- b) wydawać ustawy i popierać programy wychowawcze, mające na celu zapewnienie tego przyjęcia i stosowania;
- c) uchylić wszelkie przepisy prawne i zmienić wszelkie postanowienia lub praktyki administracyjne sprzeczne z tą polityką;
- d) prowadzić tę politykę w odniesieniu do zajęć podlegających bezpośredniej kontroli jakiejś władzy krajowej;
- e) zapewnić stosowanie tej polityki w działalności urzędów poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy, podlegających kontroli jakiejś władzy krajowej;
- f) wskazywać w rocznych sprawozdaniach o stosowaniu Konwencji, jakie zastosowano środki zgodnie z tą polityką i jakie uzyskano wyniki.

Art. 4.

Nie są uważane za dyskryminację wszelkie środki dotyczące osoby, która indywidualnie stanie się przedmiotem uzasadnionego podejrzenia, że oddaje się działalności szkodliwej dla bezpieczeństwa państwa lub co do której ustalono, że faktycznie oddaje się tej działalności, jeżeli osobie tej przysługują

je prawo odwołania się do właściwej instancji, ustalonej zgodnie z praktyką krajową.

Art. 5.

1. Specjalne środki ochrony lub pomocy przewidziane w innych konwencjach lub zaleceniach przyjętych przez Międzynarodową Konferencję Pracy nie są uważane za dyskryminację.

2. Każdy Członek może, po porozumieniu się z reprezentatywnymi organizacjami pracodawców i pracowników, tam gdzie takie organizacje istnieją, określić jako nie stanowiące dyskryminacji wszelkie inne specjalne środki, zastosowane dla uwzględnienia specyficznych potrzeb osób, względem których specjalna ochrona lub opieka jest powszechnie uznana za potrzebną ze względów takich, jak płeć, wiek, inwalidztwo, ciężary rodzinne albo poziom społeczny lub kulturalny.

Art. 6.

Każdy Członek ratyfikujący niniejszą Konwencję zobowiązuje się do stosowania jej na obszarach niemetropolitalnych, zgodnie z postanowieniami Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy.

Art. 7.

Formalne ratyfikacje niniejszej Konwencji będą przesłane do Dyrektora Generalnego Międzynarodowego Biura Pracy w celu zarejestrowania.

Art. 8.

1. Niniejsza Konwencja wiązać będzie tylko tych Członków Międzynarodowej Organizacji Pracy, których ratyfikacja została zarejestrowana przez Dyrektora Generalnego.

2. Wejdzie ona w życie w dwanaście miesięcy po zarejestrowaniu ratyfikacji dwóch Członków przez Dyrektora Generalnego.

3. Następnie Konwencja niniejsza wejdzie w życie dla każdego Członka w dwanaście miesięcy od daty zarejestrowania jego ratyfikacji.

Art. 9.

1. Każdy Członek, który ratyfikował niniejszą Konwencję, może ją wypowiedzieć po upływie okresu dziesięcioletniego od daty jej pierwotnego wejścia w życie aktem zakomunikowanym Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy i przezeń zarejestrowanym. Wypowiedzenie to nabierze mocy dopiero po upływie roku od daty jego zarejestrowania.

2. Każdy Członek, który ratyfikował niniejszą Konwencję, i który w ciągu roku od wygaśnięcia okresu dziesięcioletniego, wymienionego w poprzednim paragrafie, nie skorzysta z możliwości wypowiedzenia, przewidzianego przez ni-

niejszy artykuł, będzie związany na nowy okres dziesięcioletni, a następnie będzie mógł wypowiedzieć niniejszą Konwencję po wygaśnięciu każdego okresu dziesięcioletniego w warunkach przewidzianych w niniejszym artykule.

Art. 10.

1. Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy zawiadomi wszystkich Członków Międzynarodowej Organizacji Pracy o zarejestrowaniu wszystkich ratyfikacji i wypowiedzeń, które mu zakomunikują Członkowie Organizacji.

2. Zawiadamiając Członków Organizacji o zarejestrowaniu drugiej zakomunikowanej mu ratyfikacji, Dyrektor Generalny zwróci uwagę Członków Organizacji na datę, w której niniejsza Konwencja wejdzie w życie.

Art. 11.

Dyrektor Generalny Międzynarodowego Biura Pracy poda do wiadomości Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych, w celu zarejestrowania, zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych, pełne informacje dotyczące wszelkich ratyfikacji i wszelkich aktów wypowiedzenia, jakie zarejestrował zgodnie z poprzedzającymi artykułami.

Art. 12.

Ilekcio Rada Administracyjna Międzynarodowego Biura Pracy uzna to za potrzebne, złoży ona Konferencji Ogólnej sprawozdanie o stosowaniu niniejszej Konwencji i rozważy celowość wniesienia na porządek obrad Konferencji sprawy jej rewizji całkowitej lub częściowej.

Art. 13.

1. W razie gdyby Konferencja przyjęła nową konwencję, stanowiącą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji i o ile nowa Konwencja nie postanowi inaczej:

- a) ratyfikacja przez Członka nowej konwencji stanowiącej rewizję pociągnie za sobą z samego prawa, mimo postanowień artykułu 9, natychmiastowe wypowiedzenie niniejszej Konwencji, z zastrzeżeniem, że nowa konwencja stanowiąca rewizję weszła w życie;
- b) począwszy od daty wejścia w życie nowej konwencji stanowiącej rewizję niniejsza Konwencja przestanie być otwarta do ratyfikacji Członków.

2. Niniejsza Konwencja pozostanie w każdym razie w mocy zarówno co do formy, jak i treści, dla Członków, którzy ją ratyfikowali, a którzy by nie ratyfikowali konwencji stanowiącej rewizję.

Art. 14.

Teksty francuski i angielski niniejszej Konwencji mają jednakową moc obowiązującą.

**KONWENCJA MOP (NR 135)*
DOTYCZĄCA OCHRONY PRZEDSTAWICIELI
PRACOWNIKÓW W PRZEDSIĘBIORSTWACH
I PRYZNANIA IM UŁATWIENÍ**

z dnia 23 czerwca 1971 r., Genewa

(Wyciąg)

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy zwołana do Genewy przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy i zebrana tam w dniu 2 czerwca 1971 r. na swej pięćdziesiątej szóstej sesji;

biorąc pod uwagę postanowienia Konwencji dotyczące stosowania zasad prawa organizowania się i rokowań zbiorowych z 1949 r., która chroni pracowników przed wszelkimi aktami dyskryminacji zmierzającymi do naruszenia wolności związkowej w dziedzinie pracy;

uznając, że pożądane jest przyjęcie dodatkowych postanowień dotyczących przedstawicieli pracowników;

postanowiwszy przyjąć niektóre wnioski dotyczące ochrony przedstawicieli pracowników w przedsiębiorstwach i przyznania im ułatwień, która to sprawa stanowi piąty punkt porządku dziennego sesji;

postanowiwszy, że wnioski te zostaną ujęte w formę konwencji międzynarodowej,

przyjmuje dnia dwudziestego trzeciego czerwca tysiąc dziewięćset siedemdziesiątego pierwszego roku niniejszą Konwencję, która otrzyma nazwę Konwencji dotyczącej przedstawicieli pracowników, 1971.

Art. 1.

Przedstawiciele pracowników w przedsiębiorstwie będą korzystali ze skutecznej ochrony przeciwko wszelkim aktom krzywdzącym, włącznie ze zwolnieniem, podjętym ze względu na ich charakter lub działalność jako przedstawiciele pracowników, ich przynależność związkową lub uczestnictwo w działalności związkowej, jeśli działają zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawodawstwa, układami zbiorowymi lub innymi wspólnie uzgodnionymi porozumieniami.

---

* Data przyjęcia: 23 czerwca 1971 roku.

Data wejścia w życie: 30 czerwca 1973 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: 12 maja 1977 roku.

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 9 czerwca 1978 roku.

Adres publikacyjny: Dz. U. z 1977 roku, Nr 39, poz. 178.

Art. 2.

1. W przedsiębiorstwie będą przyznane przedstawicielom pracowników takie ułatwienia, które umożliwią im szybkie i skuteczne wykonywanie ich funkcji.

2. W związku z tym należy wziąć pod uwagę rodzaj systemu stosunków zawodowych w kraju oraz potrzeby, rozmiar i możliwości zainteresowanego przedsiębiorstwa.

3. Przyznanie takich ułatwień nie powinno utrudniać skutecznej działalności zainteresowanego przedsiębiorstwa.

Art. 3.

W rozumieniu niniejszej Konwencji określenie „przedstawiciele pracowników” oznacza osoby, które są uznane za przedstawicieli pracowników przez ustawodawstwo lub praktykę krajową, niezależnie od tego, czy są one:

- a) przedstawicielami związków zawodowych, a mianowicie przedstawicielami mianowanymi lub wybranymi przez związki zawodowe lub przez członków związków zawodowych; albo
- b) przedstawicielami wybranymi, a mianowicie przedstawicielami, którzy są wybierani w wolnych wyborach przez pracowników przedsiębiorstwa, zgodnie z przepisami ustawodawstwa krajowego lub układów zbiorowych, i których funkcje nie obejmują działalności uznanej w danym kraju za wyłączną prerogatywę związków zawodowych.

Art. 4.

Ustawodawstwo krajowe, układy zbiorowe, orzeczenia rozjemcze lub wyroki sądowe mogą określić kategorię lub kategorie przedstawicieli pracowników, którzy będą uprawnieni do ochrony i ułatwień przewidzianych w niniejszej Konwencji.

Art. 5.

Jeżeli w przedsiębiorstwie istnieją zarówno przedstawiciele związków zawodowych, jak i przedstawiciele wybrani, należy w razie potrzeby podjąć właściwe kroki w celu zapewnienia, aby obecność przedstawicieli wybranych nie podważała pozycji zainteresowanych związków zawodowych lub ich przedstawicieli oraz w celu zachęcenia do współpracy pomiędzy przedstawicielami wybranymi a zainteresowanymi związkami zawodowymi i ich przedstawicielami we wszystkich należących do nich sprawach.

Art. 6.

Realizacja niniejszej Konwencji może nastąpić w drodze ustawodawstwa krajowego, układów zbiorowych lub w jakikolwiek inny sposób zgodny z praktyką krajową.

(...)

KONWENCJA MOP (NR 154)* DOTYCZĄCA POPIERANIA ROKOWAŃ ZBIOROWYCH

z dnia 19 czerwca 1981 r., Genewa

(Wyciąg)

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy, zwołana do Genewy przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy i zebrana tam w dniu 3 czerwca 1981 r. na sześćdziesiątej siódmej sesji,

potwierdzając postanowienie Deklaracji Filadelfijskiej uznające „uroczysty obowiązek Międzynarodowej Organizacji Pracy popierania wśród różnych narodów świata programów, zapewniających rzeczywiste uznanie prawa rokowań zbiorowych” i stwierdzając, że zasada ta ma „całkowite zastosowanie do wszystkich narodów na świecie”,

mając na uwadze kluczowe znaczenie istniejących norm międzynarodowych zawartych w Konwencji dotyczącej wolności związkowej i ochrony praw związkowych, z 1948 r., Konwencji dotyczącej prawa organizowania się i rokowań zbiorowych, z 1949 r., Zalecenia dotyczącego układów zbiorowych, z 1951 r., Zalecenia dotyczącego dobrowolnego pojednawstwa i arbitrażu, z 1951 r., Konwencji i Zalecenia dotyczących stosunków pracy (służba publiczna), z 1978 r., a także Konwencji i Zalecenia dotyczących administracji pracy, z 1978 r.,

uważając, że pożądane jest poczynienie większych wysiłków dla osiągnięcia celów tych norm i, w szczególności, ogólnych zasad ustanowionych w art. 4 Konwencji dotyczącej prawa organizowania się i rokowań zbiorowych, z 1949 r. i ust. 1 Zalecenia dotyczącego układów zbiorowych, z 1951 r.,

uważając w związku z tym, że normy te powinny zostać uzupełnione przez odpowiednie środki oparte na nich i mające na celu popieranie swobodnych i dobrowolnych rokowań zbiorowych,

postanowiwszy przyjąć niektóre wnioski dotyczące popierania rokowań zbiorowych, która to sprawa stanowi czwarty punkt porządku dziennego sesji,

---

* Data przyjęcia: 19 czerwca 1981 roku.

Data wejścia w życie: 11 sierpnia 1983 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -

postanowiwszy, że wnioski te zostaną ujęte w formę konwencji międzynarodowej,

przyjmuje dnia dziewiętnastego czerwca tysiąc dziewięćset osiemdziesiątego pierwszego roku następującą Konwencję, która otrzyma nazwę: Konwencja dotycząca rokowań zbiorowych, z 1981 r.:

CZEŚĆ I

ZAKRES STOSOWANIA I DEFINICJE

Art. 1.

1. Niniejsza Konwencja ma zastosowanie do wszystkich dziedzin działalności gospodarczej.

2. Zakres, w jakim gwarancje przewidziane w niniejszej Konwencji mają zastosowanie do sił zbrojnych i policji, może być określony w drodze ustawodawstwa lub praktyki krajowej. 3. Jeśli chodzi o służbę publiczną, odrębne zasady stosowania niniejszej Konwencji mogą być ustalone w drodze ustawodawstwa lub praktyki krajowej.

Art. 2.

Dla celów niniejszej Konwencji określenie „rokowania zbiorowe” dotyczy wszystkich negocjacji, które następują między pracodawcą, grupą pracodawców albo co najmniej jedną organizacją pracodawców z jednej strony i co najmniej jedną organizacją pracowników z drugiej, w celu:

- a) określenia warunków pracy i zatrudnienia; i/lub
- b) uregulowania stosunków między pracodawcami a pracownikami; i/lub
- c) uregulowania stosunków między pracodawcami lub ich organizacjami a organizacją lub organizacjami pracowników.

Art. 3.

1. Jeśli ustawodawstwo lub praktyka krajowa uznają istnienie przedstawicieli pracowników, zgodnie z ich definicją zawartą w art. 3 b) Konwencji dotyczącej przedstawicieli pracowników, z 1971 r., ustawodawstwo lub praktyka krajowa mogą określić stopień, w jakim określenie „rokowania zbiorowe” będzie się również rozciągało, dla celów niniejszej Konwencji, na negocjacje z tymi przedstawicielami.

2. Jeśli w wykonaniu ust. 1 niniejszego artykułu określenie „rokowania zbiorowe” obejmuje również negocjacje z przedstawicielami pracowników, o których mowa w tym ustępie, zostaną podjęte, jeśli okaże się to koniecz-

ne, odpowiednie środki dla zapewnienia, by obecność tych przedstawicieli nie została wykorzystana w celu osłabienia pozycji zainteresowanych organizacji pracowników.

CZEŚĆ II

METODY STOSOWANIA

Art. 4.

Postanowienia niniejszej Konwencji, jeśli nie zostały wprowadzone w życie w drodze układów zbiorowych, orzeczeń arbitrażowych lub w inny sposób zgodny z praktyką krajową, będą wprowadzane w życie w drodze ustawodawstwa krajowego.

CZEŚĆ III

POPIERANIE ROKOWAŃ ZBIOROWYCH

Art. 5.

1. W celu popierania rokowań zbiorowych zostaną podjęte środki dostosowane do warunków krajowych.

2. Środki, o których mowa w ust. 1 niniejszego artykułu, będą miały na celu:

- a) umożliwienie prowadzenia rokowań zbiorowych wszystkim pracodawcom i wszystkim grupom pracowników w dziedzinach działalności objętych zakresem niniejszej Konwencji;
- b) stopniowe rozciągnięcie rokowań zbiorowych na wszystkie sprawy, o których mowa w art. 2 a), b) oraz c) niniejszej Konwencji;
- c) zachęcanie do tworzenia procedur uzgodnionych przez organizacje pracodawców i pracowników;
- d) nieutrudnianie rokowań zbiorowych przez brak zasad proceduralnych lub ich nieadekwatność albo niewłaściwość;
- e) ustanowienie takich organów i procedur dla rozwiązywania sporów dotyczących pracy, by przyczyniały się one do popierania rokowań zbiorowych.

Art. 6.

Postanowienia niniejszej Konwencji nie wykluczają działania systemów stosunków zawodowych, w których rokowania zbiorowe odbywają się w ramach mechanizmów lub instytucji pojedynawstwa i/lub arbitrażu, w których dobrowolnie uczestniczą strony rokowań zbiorowych.

Art. 7.

Środki podejmowane przez władze publiczne w celu zachęcenia do rozwoju rokowań zbiorowych i popierania tego rozwoju będą przedmiotem uprzednich konsultacji i, jeśli to możliwe, porozumienia między władzami publicznymi a organizacjami pracodawców i pracowników.

Art. 8.

Środki podejmowane w celu popierania rokowań zbiorowych nie będą rozumiane ani stosowane w taki sposób, by naruszyć swobodę rokowań zbiorowych.

CZEŚĆ IV
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Art. 9.

Niniejsza Konwencja nie rewiduje żadnych istniejących konwencji czy za-
leceń.

(...)

KONWENCJA MOP (NR 168)* DOTYCZĄCA POPIERANIA ZATRUDNIENIA I OCHRONY PRZED BEZROBOCIEM

z dnia 21 czerwca 1988 r., Genewa

(Wyciąg)

Konferencja Ogólna Międzynarodowej Organizacji Pracy, zwołana do Genewy przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy i zebrała tam w dniu 1 czerwca 1988 r. na siedemdziesiątej piątej sesji,

podkreślając znaczenie pracy i produktywnego zatrudnienia w każdym społeczeństwie nie tylko ze względu na zasoby przez nie tworzone dla społeczeństwa, ale również z powodu dochodu, które one przynoszą pracownikom, społeczną rolę, którą one nadają i poczucie własnej godności, jakie pracownicy z nich czerpią,

przypominając istniejące normy międzynarodowe w dziedzinie zatrudnienia i ochrony przed bezrobociem: Konwencję i Zalecenie dotyczące bezrobocia, z 1934 r., Zalecenie dotyczące bezrobocia (młodociani), z 1935 r. Zalecenie dotyczące zabezpieczenia dochodu, z 1944 r., Konwencję dotyczącą zabezpieczenia społecznego (normy minimalne), z 1952 r., Konwencję i Zalecenie dotyczące polityki zatrudnienia, z 1964 r., Konwencję i Zalecenie dotyczące rozwoju zasobów ludzkich, z 1975 r., Konwencję i Zalecenie dotyczące administracji pracy, z 1978 r. oraz Zalecenie dotyczące polityki zatrudnienia (postanowienia uzupełniające), z 1984 r.,

zważywszy na powszechne bezrobocie i niepełne zatrudnienie występujące w różnych krajach świata na różnych etapach rozwoju, a w szczególności na problemy ludzi młodych, z których wielu szuka pierwszego zatrudnienia,

zważywszy, że od czasu przyjęcia wyżej wymienionych instrumentów międzynarodowych dotyczących ochrony przed bezrobociem, nastąpiły ważne,

---

* Data przyjęcia: 21 czerwca 1988 roku.

Data wejścia w życie: 17 października 1991 roku.

Data ratyfikacji przez Polskę: -

Data wejścia w życie w stosunku do Polski: -

Adres publikacyjny: -.

nowe zmiany w ustawodawstwie i praktyce wielu Członków powodujące konieczność rewizji istniejących norm, w szczególności Konwencji dotyczącej bezrobocia, z 1934 r. i przyjęcia nowych norm międzynarodowych dotyczących popierania pełnego, produktywnego i swobodnie wybranego zatrudnienia za pomocą wszelkich właściwych środków, włączając zabezpieczenie społeczne,

zważywszy, że postanowienia dotyczące świadczeń na wypadek bezrobocia Konwencji dotyczącej zabezpieczenia społecznego (normy minimalne), z 1952 r., ustalają poziom ochrony, który obecnie został przekroczony przez większość istniejących systemów świadczeń w krajach uprzemysłowionych i w odróżnieniu od norm dotyczących innych świadczeń nie towarzyszą temu wyższe normy, ale że te normy mogą wciąż być celem dla krajów rozwijających się, które potrafią utworzyć system świadczeń na wypadek bezrobocia,

uznając, że polityka prowadząca do stałego, trwałego i nieinflacyjnego wzrostu gospodarczego oraz elastycznej reakcji na zmiany, a także do tworzenia i popierania wszystkich form produktywnego i swobodnie wybranego zatrudnienia, włączając małe przedsiębiorstwa, spółdzielnie, prace na własny rachunek i lokalne inicjatywy w zakresie zatrudnienia, nawet poprzez redystrybucję zasobów aktualnie poświęconych na finansowanie działalności nastawionych wyłącznie na pomoc w dziedzinach, które popierają zatrudnienie, zwłaszcza poradnictwo zawodowe, szkolenie i rehabilitację, proponuje najlepszą ochronę przed ujemnymi skutkami przymusowego bezrobocia, ale że przymusowe bezrobocie mimo to istnieje i że w związku z tym ważną sprawą jest zapewnienie, by systemy zabezpieczenia społecznego, a w szczególności systemy świadczeń na wypadek bezrobocia, zapewniały pomoc w zakresie zatrudnienia i wsparcie materialne tym, którzy są przymusowo bezrobotni,

postanowiwszy przyjąć niektóre wnioski dotyczące popierania zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego, która to sprawa stanowi piąty punkt porządku dziennego sesji, w szczególności dotyczące zrewidowania Konwencji dotyczącej bezrobocia, z 1934 r.,

postanowiwszy, że wnioski te zostaną ujęte w formę konwencji międzynarodowej,

przyjmuje dnia dwudziestego pierwszego czerwca tysiąc dziewięćset osiemdziesiątego ósmego roku następującą Konwencję, która otrzyma nazwę: Konwencja dotycząca popierania zatrudnienia i ochrony przed bezrobociem, z 1988 r.:

CZEŚĆ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1.

W niniejszej Konwencji:

- a) wyraz „ustawodawstwo” obejmuje wszelkie przepisy w zakresie zabezpieczenia społecznego, jak również ustawy i zarządzenia;
- b) wyraz „określony” oznacza określony przez ustawodawstwo krajowe lub zgodnie z nim.

Art. 2.

Każdy Członek podejmie właściwe kroki dla skoordynowania swego systemu ochrony przed bezrobociem ze swoją polityką zatrudnienia. W tym celu będzie się starał zapewnić, by jego system ochrony przed bezrobociem, a w szczególności metody na rzecz zabezpieczenia świadczenia na wypadek bezrobocia, przyczyniały się do popierania pełnego, produktywnego i swobodnie wybieranego zatrudnienia i nie miały charakteru zniechęcającego pracodawców do oferowania, a pracowników do szukania produktywnego zatrudnienia.

Art. 3.

Postanowienia niniejszej Konwencji będą wprowadzane w życie w konsultacji i we współpracy z organizacjami pracodawców i pracowników, zgodnie z praktyką krajową.

Art. 4.

1. Każdy Członek, który ratyfikuje niniejszą Konwencję, może, przez załączone deklaracje do swojej ratyfikacji, wyłączyć postanowienia Części VII z obowiązków wynikających z ratyfikacji.

2. Każdy Członek, który złożył deklarację zgodnie z ustępem 1 powyżej, może ją wycofać w każdym czasie w drodze złożenia następnej deklaracji.

Art. 5.

1. Każdy Członek może skorzystać, w drodze deklaracji, towarzyszącej jego ratyfikacji, najwyżej z dwóch czasowych wyłączeń przewidzianych w artykule 10 ustępie 4, artykule 11 ustępie 3, artykule 15 ustępie 2, artykule 18 ustępie 2, artykule 19 ustępie 4, artykule 23 ustępie 2, artykule 24 ustępie 2 i artykule 25 ustępie 2. Taka deklaracja podaje przyczyny, które uzasadniają te wyjątki.

2. Bez względu na postanowienia ust. 1 powyżej, Członek, gdzie jest to uzasadnione zakresem ochrony jego systemu zabezpieczenia społecznego, może skorzystać, w drodze deklaracji towarzyszącej jego ratyfikacji, z czasowych wy-

łączeń przewidzianych w artykule 10 ustępie 4, artykule 11 ustępie 3, artykule 15 ustępie 2, artykule 18 ustępie 2, artykule 19 ustępie 4, artykule 23 ustępie 2, artykule 24 ustępie 2 i artykule 25 ustępie 2. Taka deklaracja podaje przyczyny, które uzasadniają te wyjątki.

3. Każdy Członek, który złożył deklarację zgodnie z art. 1 lub ust. 2, wskaże w rocznym sprawozdaniu ze stosowania niniejszej Konwencji, które zobowiązany jest przedkładać zgodnie z artykułem 22 Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy, odnośnie do każdego wyłączenia, z którego korzysta:

- a) że istnieją nadal przyczyny, które go do tego skłoniły;
- b) że zrzeka się prawa korzystania z danego wyłączenia począwszy od określonej daty.

4. Każdy Członek, który złożył deklarację zgodnie z ustępem 1 lub ustępem 2, odpowiednio do treści takiej deklaracji i jeżeli okoliczności na to pozwalają:

- a) obejmie ewentualność częściowego bezrobocia;
- b) zwiększy liczbę chronionych osób;
- c) zwiększy wysokość świadczeń;
- d) skróci okres oczekiwania;
- e) wydłuży okres wypłaty świadczeń;
- f) dostosuje statutowe systemy zabezpieczenia społecznego do zawodowych warunków pracowników niepełnoetatowych;
- g) będzie dążyć do zapewnienia opieki lekarskiej osobom otrzymującym świadczenie na wypadek bezrobocia i osobom pozostającym na ich utrzymaniu;
- h) będzie dążyć do zapewnienia, by okresy wypłaty takiego świadczenia były brane pod uwagę przy nabywaniu prawa do świadczeń z zabezpieczenia społecznego i, gdzie właściwe, do obliczania świadczenia na wypadek inwalidztwa, na starość i pozostałych przy życiu członków rodziny.

Art. 6.

1. Każdy Członek zapewni równość traktowania wszystkim osobom chronionym, bez dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, religię, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe, obywatelstwo, pochodzenie etniczne lub społeczne, inwalidztwo lub wiek.

2. Postanowienia ust. 1 nie zapobiegają przyjęciu specjalnych środków, które są usprawiedliwione sytuacją określonych grup zgodnie z systemami, o których mowa w artykule 12 ustępie 2, lub mają na celu zaspokojenie specjalnych potrzeb kategorii osób, które mają szczególne problemy na rynku pracy, zwłaszcza grup, w niekorzystnym położeniu lub w zawarciu umów dwustronnych albo wielostronnych na zasadzie wzajemności między państwami w zakresie świadczeń z tytułu bezrobocia.

CZEŚĆ II

POPIERANIE PRODUKTYWNEGO ZATRUDNIENIA

Art. 7.

Każdy Członek określi, że pierwszoplanowym celem jest polityka dążąca do zapewnienia pełnego, produktywnego i swobodnie wybieranego zatrudnienia za pomocą wszelkich właściwych środków, włączając zabezpieczenie społeczne. Środki te będą obejmowały, między innymi, służby zatrudnienia, szkolenie zawodowe i poradnictwo zawodowe.

Art. 8.

1. Każdy Członek będzie zmierzał do utworzenia, z zastrzeżeniem ustawodawstwa krajowego i praktyki, specjalnych programów popierania dodatkowych możliwości pracy i pomocy w znalezieniu zatrudnienia, a także zachęcania do swobodnie wybieranego i produktywnego zatrudnienia określonych kategorii osób będących w niekorzystnej sytuacji lub które mają lub mogą mieć trudności ze znalezieniem trwałego zatrudnienia, takich jak kobiety, młodzi pracownicy, osoby niepełnosprawne, starsi pracownicy, bezrobotni od dłuższego czasu, pracownicy migrujący legalnie mieszkający w kraju i pracownicy dotknięci zmianami strukturalnymi.

2. Każdy Członek określi, w swoim sprawozdaniu zgodnie z artykułem 22 Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy, kategorie osób, dla których podejmuje się on popierać programy zatrudnienia.

3. Każdy Członek będzie zmierzał do rozszerzenia popierania produktywnego zatrudnienia stopniowo na większą liczbę kategorii osób niż ta, którą początkowo obejmował.

Art. 9.

Środki przewidziane w tej części będą podejmowane z uwzględnieniem Konwencji i Zalecenia dotyczących rozwoju zasobów ludzkich, z 1975 r. oraz Zalecenia dotyczącego polityki zatrudnienia (postanowienia uzupełniające), z 1984 r.

CZEŚĆ III

PRZYPADKI OBJĘTE OCHRONĄ

Art. 10.

1. Przypadki objęte ochroną obejmują, według określonych warunków, pełne bezrobocie określone jako utrata zarobków z powodu niemożności znalezienia odpowiedniego zatrudnienia, mając na uwadze postanowienia

artykułu 21 ustępu 2, w przypadku osób zdolnych do pracy, będących do dyspozycji i faktycznie szukających pracy.

2. Każdy Członek będzie ponadto zmierzał do rozszerzenia ochrony wynikającej z Konwencji, na określonych warunkach, na następujące przypadki:

- a) utrata zarobków z powodu częściowego bezrobocia, określonego jako przejściowe skrócenie normalnego lub statutowego czasu pracy; i
- b) zawieszenie lub zmniejszenie zarobków z powodu przejściowego wstrzymania pracy, bez przerywania stosunku pracy, w szczególności z przyczyn gospodarczych, technologicznych, strukturalnych lub podobnego rodzaju.

3. Każdy Członek będzie ponadto zmierzać do zapewnienia płatności świadczeń dla pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu, którzy faktycznie szukają pracy w pełnym wymiarze czasu. Ogółem świadczenia i zarobki z tytułu ich pracy w niepełnym wymiarze czasu mogą być takie, aby zachęcić pracowników do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu.

4. Jeżeli w mocy pozostaje deklaracja złożona na podstawie artykułu 5, można odłożyć stosowanie ustępów 2 i 3 niniejszego artykułu.

CZEŚĆ IV

OSOBY CHRONIONE

Art. 11.

1. Osoby chronione będą obejmować określone klasy pracowników, stanowiące przynajmniej 85 procent wszystkich pracowników, włączając pracowników państwowych i uczniów.

2. Bez względu na postanowienie ustępu 1 niniejszego artykułu, pracownicy państwowi, których zatrudnienie do osiągnięcia normalnego wieku emerytalnego jest zagwarantowane przez ustawodawstwo krajowe, mogą być wyłączeni z ochrony.

3. Jeżeli deklaracja złożona na podstawie artykułu 5 pozostaje w mocy, osoby chronione będą obejmować:

- a) określone klasy pracowników, stanowiących przynajmniej 50 procent wszystkich pracowników; lub
- b) jeżeli jest to szczególnie uzasadnione poziomem rozwoju, określone klasy pracowników stanowiących przynajmniej 50 procent wszystkich pracowników w przedsiębiorstwach przemysłowych zatrudniających przynajmniej 20 osób.

CZEŚĆ V

METODY OCHRONY

Art. 12.

1. Jeżeli niniejsza Konwencja nie stanowi inaczej, każdy Członek może określić metodę lub metody ochrony, za pomocą których wybiera on wprowadzenie w życie postanowień Konwencji, czy to przez system składkowy lub bezskładkowy, czy przez połączenie takich systemów.

2. Jednakże, jeśli ustawodawstwo Członka chroni wszystkich mieszkańców, których zasoby w czasie trwania przypadku nie przekraczają określonych granic, można ograniczyć przyznaną ochronę, w zależności od zasobów świadczeniobiorcy i jego rodziny, zgodnie z postanowieniami artykułu 16.

CZEŚĆ VI

PRYZNAWANIE ŚWIADCZENIA

Art. 13.

Świadczenia przyznawane w formie wypłat okresowych osobom bezrobotnym mogą być powiązane z metodami ochrony.

Art. 14.

W przypadku pełnego bezrobocia świadczenia będą przyznawane w postaci wypłat okresowych obliczanych w taki sposób, aby zapewnić świadczeniobiorcy wyrównanie za częściową i przejściową utratę zarobków, jednocześnie unikając spowodowania zniechęcania do pracy lub do tworzenia zatrudnienia.

Art. 15.

1. W przypadkach pełnego bezrobocia i zawieszenia zarobków z powodu przejściowego zawieszenia pracy bez przerywania stosunku pracy, gdy przypadek ten jest objęty ochroną, świadczenia będą zapewniane w formie wypłat okresowych, obliczanych następująco:

- a) jeśli świadczenia oparte są na składkach opłacanych przez osoby chronione lub w ich imieniu albo na poprzednich zarobkach, będą one wynosić nie mniej niż 50 procent poprzednich zarobków, przy czym dopuszczalne jest określenie górnej granicy wysokości świadczenia lub zarobków, które mają być brane pod uwagę, na przykład przez odniesienie zarobków do płacy wykwalifikowanego pracownika lub przeciętnej płacy pracowników w danym regionie;
- b) jeśli świadczenia nie są oparte na składkach lub poprzednich zarobkach, będą one wynosić przynajmniej 50 procent statuto-

wej płacy minimalnej lub płacy zwykłego pracownika albo będą one na poziomie, który zapewni minimum niezbędne do pokrycia podstawowych kosztów utrzymania, które zależnie od tego jest najwyższe.

2. Jeżeli deklaracja złożona na podstawie art. 5 pozostaje w mocy, wysokość świadczenia będzie wynosiła:

- a) nie mniej niż 45 procent poprzednich zarobków; lub
- b) nie mniej niż 45 procent statutowej płacy minimalnej lub płacy zwykłego pracownika, ale nie mniej niż poziom, który zapewnia minimum niezbędne do pokrycia podstawowych kosztów utrzymania.

3. Jeżeli to jest właściwe, procenty określone w ustępach 1 i 2 mogą być osiągnięte porównując wypłaty okresowe po opodatkowaniu i potrąceniu składek z zarobkami po opodatkowaniu i potrąceniu składek.

Art. 16.

Bez względu na postanowienia artykułu 15, świadczenia przyznawane poza okresem początkowym, określonym w artykule 19 ustępie 2 a), a także świadczenia płacone przez Członka, zgodnie z artykułem 12 ustępem 2, mogą być ustalane po uwzględnieniu innych zasobów, poza określony limit, dostępnych świadczeniobiorcy lub jego rodzinie, zgodnie z określoną skalą. W każdym razie, świadczenia te w połączeniu z wszelkimi innymi świadczeniami, do których oni mogą być uprawnieni, będą zabezpieczać im zdrowe i należyte warunki życia zgodnie z normami krajowymi.

Art. 17.

1. Jeżeli ustawodawstwo Członka uzależnia prawo do świadczeń na wypadek bezrobocia od przebycia okresu kwalifikacyjnego, okres ten nie będzie dłuższy niż okres uważany za niezbędny dla zapobieżenia nadużyciom.

2. Każdy Członek będzie zmierzał do dostosowania okresu kwalifikacyjnego do zawodowych okoliczności pracowników sezonowych.

Art. 18.

1. Jeżeli ustawodawstwo Członka przewiduje, że wypłata świadczenia w przypadkach pełnego bezrobocia powinna rozpocząć się dopiero po wygaśnięciu okresu oczekiwania, okres ten nie będzie dłuższy niż siedem dni.

2. Jeżeli deklaracja złożona na podstawie artykułu 5 pozostaje w mocy, długość okresu oczekiwania nie będzie przekraczać dziesięciu dni.

3. W przypadkach pracowników sezonowych okres oczekiwania określony w ustępie 1 niniejszego artykułu może być dostosowany do ich zawodowych okoliczności.

Art. 19.

1. Świadczenia przewidziane w przypadkach pełnego bezrobocia i zawieszenia zarobków z powodu przejściowego zawieszenia pracy, bez przerywania stosunku pracy, będą wypłacane w ciągu całego okresu tych przypadków.

2. Jednakże, w przypadku pełnego bezrobocia:

- a) początkowy okres wypłaty świadczenia przewidziany w artykule 15 może być ograniczony do 26 tygodni w każdym przypadku bezrobocia lub do 39 tygodni w okresie 24 miesięcy;
- b) w przypadku bezrobocia trwającego dłużej niż ten początkowy okres świadczenia, czas wypłaty świadczenia, który może być obliczony mając na uwadze zasoby świadczeniobiorcy i jego rodziny zgodnie z postanowieniem artykułu 16, może być ograniczony do określonego czasu.

3. Jeśli ustawodawstwo Członka przewiduje, że początkowy okres wypłaty świadczenia przewidziany w artykule 15 będzie miał inną długość niż okres kwalifikacyjny, przeciętny czas określony dla wypłaty świadczeń będzie wynosił przynajmniej 26 tygodni.

4. Jeśli deklaracja złożona na podstawie artykułu 5 pozostaje w mocy, okres wypłaty świadczenia może być ograniczony do 13 tygodni w każdym okresie 12 miesięcy lub do średnio 13 tygodni, jeśli ustawodawstwo przewiduje, że początkowy okres wypłaty będzie różny w zależności od długości okresu kwalifikacyjnego.

5. W przypadkach przewidzianych w ustępie 2 b) powyżej, każdy Członek będzie dążył do zapewnienia odpowiedniej dodatkowej pomocy zainteresowanym osobom w celu umożliwienia im znalezienia produktywnego i swobodnie wybieranego zatrudnienia, powołując się w szczególności na środki określone w Części II.

6. Czas wypłaty świadczenia pracownikom sezonowym może być dostosowany do ich okoliczności zawodowych, nie naruszając postanowień ustępu 2 b) powyżej.

Art. 20.

Świadczenia, do jakiego osoba chroniona byłaby uprawniona w przypadku pełnego lub częściowego bezrobocia albo zawieszenia zarobków z powodu przejściowego zawieszenia pracy bez przerywania stosunku pracy, można odmówić, można je wycofać, zawiesić lub zmniejszyć w określonym zakresie:

- a) na czas nieobecności zainteresowanej osoby na terytorium Członka;
- b) jeśli właściwa władza ustaliła, że zainteresowana osoba świadomie przyczyniła się do swojego zwolnienia z pracy;
- c) jeśli właściwa władza ustaliła, że zainteresowana osoba opuściła zatrudnienie dobrowolnie bez usprawiedliwionej przyczyny;

- d) w okresie sporu z tytułu pracy, gdy zainteresowana osoba przerwała pracę, aby wziąć udział w tym sporze lub gdy nie dopuszczono jej do pracy w bezpośrednim związku z przerwaniem pracy z powodu sporu z tytułu pracy;
- e) jeśli zainteresowana osoba usiłowała w drodze oszustwa otrzymać świadczenia lub je w taki sposób otrzymała;
- f) jeśli zainteresowana osoba nie skorzystała bez uzasadnionej przyczyny z ułatwień w zakresie pośrednictwa, poradnictwa zawodowego, szkolenia, przekwalifikowania lub przeniesienia do odpowiedniej pracy;
- g) na czas pobierania przez zainteresowaną osobę innego świadczenia utrzymania dochodu przewidzianego w ustawodawstwie zainteresowanego Członka, wyjąwszy świadczenie rodzinne, z zastrzeżeniem, że część świadczenia zawieszono nie przewyższa tego drugiego świadczenia.

Art. 21.

1. Świadczenie, do jakiego osoba chroniona byłaby uprawniona w przypadku pełnego bezrobocia, można odmówić lub można je wycofać, zawiesić lub zmniejszyć w określonym zakresie, jeśli zainteresowana osoba odmawia przyjęcia odpowiedniego zatrudnienia.

2. Przy ocenie, czy zatrudnienie jest odpowiednie, należy wziąć pod uwagę, w szczególności, w określonych warunkach i w odpowiednim zakresie, wiek osób bezrobotnych, ich staż pracy w poprzednim zawodzie, zdobyte doświadczenie, długość okresu bezrobocia, sytuację na rynku pracy, wpływ tego zatrudnienia na ich sytuację osobistą i rodzinną oraz fakt, że miejsce pracy jest wolne na skutek przerwania pracy z powodu trwającego sporu z tytułu pracy.

Art. 22.

Jeśli osoby chronione otrzymały bezpośrednio od swojego pracodawcy lub z jakiegokolwiek innego źródła, zgodnie z ustawodawstwem krajowym lub układami zbiorowymi, odprawę, której głównym celem jest przyczynienie się do wyrównania utraty zarobków, spowodowanej pełnym bezrobociem, Członek może zdecydować:

- a) że świadczenie na wypadek bezrobocia, do jakiego zainteresowana osoba byłaby uprawniona, może być zawieszono na okres odpowiadający okresowi, w którym odprawa wyrównuje utracone zarobki; lub
- b) że odprawa może być zmniejszona o kwotę odpowiadającą skumulowanej wartości wypłat okresowych, do jakich zainteresowane osoby są uprawnione przez okres odpowiadający okresowi, w którym odprawa wyrównuje utracone zarobki.

Art. 23.

1. Każdy Członek, którego ustawodawstwo przewiduje prawo do opieki lekarskiej, uzależniając je bezpośrednio lub pośrednio od aktywności zawodowej, będzie dążył do zapewnienia, na określonych warunkach, opieki lekarskiej osobom otrzymującym świadczenie na wypadek bezrobocia i osobom pozostającym na ich utrzymaniu.

2. Można odroczyć wprowadzenie w życie ustępu 1, jeżeli pozostaje w mocy deklaracja złożona zgodnie z artykułem 5.

Art. 24.

1. Każdy Członek będzie dążył do zagwarantowania osobom otrzymującym świadczenie na wypadek bezrobocia, na określonych warunkach, by okresy wypłaty tych świadczeń były brane pod uwagę przy:

- a) nabywaniu prawa do świadczeń na wypadek inwalidztwa, starości i śmierci żywiciela rodziny, a także – gdzie jest to właściwe – przy obliczaniu tych świadczeń; i
- b) nabyciu prawa do opieki lekarskiej oraz zasiłków chorobowych, świadczeń macierzyńskich i rodzinnych po zakończeniu bezrobocia, jeśli ustawodawstwo zainteresowanego Członka przewiduje takie świadczenia i uzależnia je bezpośrednio lub pośrednio od aktywności zawodowej.

2. Można odroczyć wprowadzenie w życie ustępu 1, jeżeli pozostaje w mocy deklaracja złożona zgodnie z artykułem 5.

Art. 25.

1. Każdy Członek zapewni, by statutowe systemy zabezpieczenia społecznego, które oparte są na działalności zawodowej, były dostosowane do warunków zatrudnienia pracowników niepełnoetatowych, chyba że ich czas pracy lub zarobki mogą być uznane, na określonych warunkach, za nie mające znaczenia.

2. Można odroczyć wprowadzenie w życie ustępu 1, jeżeli pozostaje w mocy deklaracja złożona zgodnie z artykułem 5.

CZEŚĆ VII

SPECJALNE POSTANOWIENIA DOTYCZĄCE OSÓB PO RAZ PIERWSZY STARAJĄCYCH SIĘ O ZATRUDNIENIE

Art. 26.

1. Członkowie wezmą pod uwagę fakt, że jest wiele kategorii osób poszukujących pracy, które nigdy nie były lub przestały być uznawane za bezrobotne lub nigdy nie były albo przestały być objęte systemami ochrony bezrobot-

nych. W konsekwencji, przynajmniej trzy z niżej wymienionych dziesięciu kategorii osób poszukujących pracy otrzymają świadczenia społeczne, zgodnie z określonymi warunkami:

- a) osoby młode, które ukończyły szkolenie zawodowe;
- b) osoby młode, które ukończyły studia;
- c) osoby młode, które odbyły obowiązkową służbę wojskową;
- d) osoby po okresie wychowywania dzieci lub opieki nad osobą chorą, niepełnosprawną lub starszą;
- e) osoby, których małżonek zmarł, a one same nie są uprawnione do świadczenia po nim;
- f) osoby rozwiedzione lub żyjące w separacji;
- g) zwolnieni więźniowie;
- h) osoby dorosłe, włączając osoby niepełnosprawne, które ukończyły okres szkolenia;
- i) pracownicy migranci po powrocie do ich kraju ojczystego, chyba że nabyli prawa zgodnie z ustawodawstwem kraju, w którym ostatnio pracowali;
- j) osoby, które dotychczas pracowały na własny rachunek.

3. Każdy Członek określi w swoim pierwszym sprawozdaniu, przedkładanym zgodnie z artykułem 22 Konstytucji Międzynarodowej Organizacji Pracy, kategorie osób wymienione w ustępie 1 niniejszego artykułu, które zamierza chronić.

4. Każdy Członek będzie zmierzał do stopniowego rozszerzania ochrony na większą liczbę kategorii niż liczba początkowo chroniona.

CZEŚĆ VIII

GWARANCJE PRAWNE, ADMINISTRACYJNE I FINANSOWE

Art. 27.

1. W przypadku odmowy, wycofania, zawieszenia lub zmniejszenia świadczenia lub w przypadku sporu co do jego wysokości, roszcący będą mieli prawo złożenia skargi do organu administrującego systemem świadczeń i odwołania się następnie do niezależnego organu. Będą oni pisemnie poinformowani o dostępnej procedurze, która będzie łatwa i szybka.

2. Postępowanie odwoławcze umożliwi roszczętemu, zgodnie z ustawodawstwem krajowym i praktyką, reprezentację lub pomoc osoby wykwalifikowanej według jego wyboru lub przedstawiciela reprezentatywnej organizacji pracowników albo przedstawiciela reprezentatywnej organizacji osób chronionych.

Art. 28.

Każdy Członek przyjmie na siebie ogólną odpowiedzialność za solidną administrację instytucji i służb, którym powierzono stosowanie Konwencji.

Art. 29.

1. Jeśli administrację powierzono bezpośrednio komórce rządu odpowiedzialnej przed parlamentem, przedstawiciele osób chronionych i pracodawców będą uczestniczyć w administracji w charakterze doradców, na określonych warunkach.

2. Jeśli administracji nie powierzono komórce rządowej odpowiedzialnej przed parlamentem:

- a) przedstawiciele osób chronionych będą uczestniczyć w administracji lub będą z nią związani w charakterze doradców na określonych warunkach;
- b) ustawodawstwo krajowe może przewidywać również udział przedstawicieli pracodawców;
- c) ustawodawstwo może również przewidywać udział przedstawicieli władz publicznych.

Art. 30.

W przypadkach, gdy państwo lub system zabezpieczenia społecznego przyznają subsydia do ochrony zatrudnienia, Członkowie podejmą niezbędne kroki dla zapewnienia, by wypłaty były dokonywane tylko na przewidziane cele i by zapobiec oszustwom lub nadużyciom ze strony tych, którzy otrzymują te wypłaty.

CZEŚĆ IX

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Art. 31.

Niniejsza Konwencja rewiduje Konwencję dotyczącą bezrobocia, z 1934 r.
(...)

WYKAZ PRAWNOMIĘDZYNARODOWYCH ZOBOWIĄZAŃ RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ W DZIEDZINIE PRAW CZŁOWIEKA

Załącznik do raportu Ministerstwa Sprawiedliwości
dotyczącego sytuacji praw człowieka w Polsce, przygotowanego
na potrzeby Powszechnego Przeglądu Okresowego
Rady Praw Człowieka ONZ

MIĘDZYNARODOWE ZOBOWIĄZANIA POLSKI W OBSZARZE PRAW OBYWATELSKICH I POLITYCZNYCH

Organizacja Narodów Zjednoczonych

- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, z 1966 r.
- Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, z 1966 r.
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, z 1984 r.
- Protokół Fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, z 2002 r.
- Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, z 1965 r.
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, z 1979 r.
- Protokół Fakultatywny do Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, z 1999 r.
- Konwencja o Prawach Dziecka, z 1989 r.
- Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie zaangażowania dzieci w konflikty zbrojne, z 2000 r.
- Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, z 2000 r.
- Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu, z 1973 r.
- Międzynarodowa Konwencja przeciw apartheidowi w sporcie, z 1985 r.
- Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, z 1948 r.

- Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, z 1968 r.

Rada Europy

- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, z 1950 r. (protokoły nr 1, 4, 6, 7, 11 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności)
- Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci, z 1996 r.
- Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, z 1987 r. (protokoły nr 1 i nr 2 do Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu)

MIĘDZYNARODOWE ZOBOWIĄZANIA POLSKI W OBSZARZE PRAW SPOŁECZNYCH, GOSPODARCZYCH I KULTURALNYCH

Organizacja Narodów Zjednoczonych:

- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, z 1965 r.

Praw społecznych dotyczą również następujące konwencje NZ ratyfikowane przez Polskę:

- Konwencja o prawach dziecka, z 1989 r.
- Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, z 1979 r.
- Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, z 1966 r.

Międzynarodowa Organizacja Pracy:

- Konwencja Nr 2 dotycząca bezrobocia, z 1919 r.
- Konwencja Nr 5 dotycząca określenia najniższego wieku dopuszczania dzieci do pracy przemysłowej, z 1919 r.*
- Konwencja Nr 6 dotycząca pracy nocnej młodocianych w przemyśle, z 1919 r.

Konwencje oznaczone * przestały obowiązywać w związku z ratyfikacją Konwencji Nr 138.

- Konwencja Nr 7 dotycząca najniższego wieku dopuszczania dzieci do pracy w marynarce, z 1920 r.*
- Konwencja Nr 8 dotycząca odszkodowania na wypadek bezrobocia z powodu rozbicia się statku, z 1920 r.
- Konwencja Nr 9 dotycząca pośrednictwa pracy dla marynarzy, z 1920 r.
- Konwencja Nr 10 dotycząca wieku dopuszczania dzieci do pracy w rolnictwie, z 1921 r.*
- Konwencja Nr 11 dotycząca prawa zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, z 1921 r.
- Konwencja Nr 12 dotycząca odszkodowań za nieszczęśliwe wypadki w rolnictwie, z 1921 r. 380).
- Konwencja Nr 13 dotycząca używania bieli ołowianej w malarstwie, z 1921 r.
- Konwencja Nr 14 dotycząca odpoczynku tygodniowego w zakładach przemysłowych, z 1921 r.
- Konwencja Nr 15 dotycząca najniższego wieku dopuszczania młodocianych do pracy w pomieszczeniach podpokładowych i w kotłowniach, z 1921 r.*
- Konwencja Nr 16 dotycząca obowiązkowych oględzin lekarskich dzieci i młodocianych zatrudnionych na statkach, z 1921 r.
- Konwencja Nr 17 dotycząca odszkodowania za wypadki przy pracy, z 1925 r.
- Konwencja Nr 18 dotycząca odszkodowania za choroby zawodowe, z 1925 r.
- Konwencja Nr 19 dotycząca traktowania pracowników obcych na równi z krajowymi w zakresie odszkodowania za nieszczęśliwe wypadki przy pracy, z 1925 r.
- Konwencja Nr 22 dotycząca umowy najmu marynarzy, z 1926 r.
- Konwencja Nr 23 dotycząca repatriacji marynarzy, z 1926 r.
- Konwencja Nr 24 dotycząca ubezpieczenia na wypadek choroby pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu oraz w gospodarstwach domowych, z 1927 r.
- Konwencja Nr 25 dotycząca ubezpieczenia na wypadek choroby pracowników rolnych, z 1927 r.
- Konwencja Nr 27 dotycząca wskazywania wagi na ciężkich przesyłkach przewożonych na statkach, z 1929 r.
- Konwencja Nr 29 dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej, z 1930 r.
- Konwencja Nr 35 dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na starość pracowników najemnych, zatrudnionych w przedsiębiorstwach prze-

---

Konwencje oznaczone * przestały obowiązywać w związku z ratyfikacją Konwencji Nr 138.

mysłowych i handlowych, w wolnych zawodach, jak również chałupników i pracowników gospodarstw domowych, z 1933 r.

- Konwencja Nr 36 dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na starość pracowników najemnych, zatrudnionych w przedsiębiorstwach rolnych, z 1933 r.
- Konwencja Nr 37 dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na wypadek inwalidztwa pracowników najemnych, zatrudnionych w przedsiębiorstwach przemysłowych i handlowych, w wolnych zawodach, jak również chałupników i pracowników gospodarstw domowych, z 1933 r.
- Konwencja Nr 38 dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na wypadek inwalidztwa pracowników najemnych, zatrudnionych w przedsiębiorstwach rolnych, z 1933 r.
- Konwencja Nr 39 dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na wypadek śmierci pracowników najemnych, zatrudnionych w przedsiębiorstwach przemysłowych i handlowych, w wolnych zawodach, jak również chałupników i pracowników gospodarstw domowych, z 1933 r.
- Konwencja Nr 40 dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na wypadek śmierci pracowników najemnych, zatrudnionych w przedsiębiorstwach rolnych, z 1933 r.
- Konwencja Nr 42 dotycząca odszkodowania za choroby zawodowe (zrewidowana) z 1934 r.
- Konwencja Nr 45 dotycząca zatrudnienia kobiet przy pracach pod ziemią we wszelkiego rodzaju kopalniach, z 1935 r.
- Konwencja Nr 62 dotycząca przepisów o bezpieczeństwie w przemyśle budowlanym, z 1937 r.
- Konwencja Nr 68 dotycząca zaopatrzenia w żywność i służby wyżywienia załóg na statkach, z 1946 r.
- Konwencja Nr 69 dotycząca świadectwa kwalifikacyjnego kucharzy okrętowych, z 1946 r.
- Konwencja Nr 70 dotycząca zabezpieczenia społecznego marynarzy, z 1946 r.
- Konwencja Nr 73 dotycząca badania lekarskiego marynarzy, z 1946 r.
- Konwencja Nr 74 dotycząca świadectw kwalifikacyjnych starszych marynarzy, z 1946 r.
- Konwencja Nr 77 dotycząca lekarskiego badania zdatności do zatrudnienia w przemyśle dzieci i młodocianych, z 1946 r.
- Konwencja Nr 78 dotycząca lekarskiego badania zdatności do zatrudnienia dzieci i młodocianych w zajęciach nieprzemysłowych, z 1946 r.
- Konwencja Nr 79 dotycząca ograniczenia pracy nocnej dzieci i młodocianych w zajęciach nieprzemysłowych, z 1946 r.
- Konwencja Nr 80 dotycząca częściowej rewizji konwencji przyjętych przez Konferencję Ogólną Międzynarodowej Organizacji Pracy

- na pierwszych dwudziestu ośmiu sesjach, z 1946 r.
- Konwencja Nr 81 dotycząca inspekcji pracy w przemyśle i handlu, z 1947 r.
  - Konwencja Nr 87 dotycząca wolności związkowej i ochrony praw związkowych, z 1948 r.
  - Konwencja Nr 90 dotycząca pracy nocnej młodocianych w przemyśle (zrewidowana), z 1948 r.
  - Konwencja Nr 91 dotycząca płatnych urlopów marynarzy (zrewidowana), z 1949 r.
  - Konwencja Nr 92 dotycząca pomieszczenia załogi na statku (zrewidowana) z 1949 r.
  - Konwencja Nr 95 dotycząca ochrony płacy, z 1949 r.
  - Konwencja Nr 96 dotycząca płatnych biur pośrednictwa pracy (zrewidowana), z 1949 r.
  - Konwencja Nr 98 dotycząca stosowania zasad prawa organizowania się i rokowań zbiorowych, z 1949 r.
  - Konwencja Nr 99 dotycząca metod ustalania płac minimalnych w rolnictwie, z 1951 r.
  - Konwencja Nr 100 dotycząca jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości, z 1951 r.
  - Konwencja Nr 101 dotycząca płatnych urlopów w rolnictwie, z 1952 r.
  - Konwencja Nr 102 dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego, z 1952 r.
  - Konwencja Nr 103 dotycząca ochrony macierzyństwa (zrewidowana), z 1952 r.
  - Konwencja Nr 105 dotycząca zniesienia pracy przymusowej, z 1957 r.
  - Konwencja Nr 108 dotycząca krajowych dowodów tożsamości marynarzy, z 1958 r.
  - Konwencja Nr 111 dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu, z 1958 r.
  - Konwencja Nr 112 dotycząca najniższego wieku dopuszczania do pracy w rybołówstwie, z 1959 r.*
  - Konwencja Nr 113 dotycząca badania lekarskiego rybaków, z 1959 r.
  - Konwencja Nr 115 dotycząca ochrony pracowników przed promieniowaniem jonizującym, z 1960 r.
  - Konwencja Nr 116 dotycząca częściowej rewizji konwencji przyjętych przez Konferencję Ogólną Międzynarodowej Organizacji Pracy na pierwszych trzydziestu dwóch sesjach, mająca na celu ujednoczenie postanowień w sprawie przygotowania przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy sprawozdań o stosowaniu konwencji, z 1961 r.
  - Konwencja Nr 119 dotycząca zabezpieczenia maszyn, z 1963 r.

Konwencje oznaczone * przestały obowiązywać w związku z ratyfikacją Konwencji Nr 138.

- Konwencja Nr 120 dotycząca higieny w handlu i biurach, z 1964 r.
- Konwencja Nr 122 dotycząca polityki zatrudnienia, z 1964 r.
- Konwencja Nr 123 dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do pracy pod ziemią w kopalniach, z 1965 r.*
- Konwencja Nr 124 dotycząca badania lekarskiego zdolności młodocianych do pracy pod ziemią w kopalniach, z 1965 r.
- Konwencja Nr 127 dotycząca ciężaru maksymalnego ładunków, dozwolonego przy przenoszeniu przez jednego pracownika, z 1967 r.
- Konwencja Nr 129 dotycząca inspekcji pracy w rolnictwie, z 1969 r.
- Konwencja Nr 133 dotycząca pomieszczenia załogi na statku (postanowienia uzupełniające), z 1970 r.
- Konwencja Nr 134 dotycząca zapobiegania wypadkom marynarzy przy pracy, z 1970 r.
- Konwencja Nr 135 dotycząca ochrony przedstawicieli pracowników w przedsiębiorstwach i przyznania im ułatwień, z 1971 r.
- Konwencja Nr 137 dotycząca społecznych następstw wprowadzenia nowych metod w czynnościach manipulacyjnych ładunkami w portach, z 1973 r.
- Konwencja Nr 138 dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia, z 1973 r.
- Konwencja Nr 140 dotycząca płatnego urlopu szkoleniowego, z 1974 r.
- Konwencja Nr 141 dotycząca organizacji pracowników rolnych i ich roli w rozwoju gospodarczym i społecznym, z 1975 r.
- Konwencja Nr 142 dotycząca roli poradnictwa i kształcenia zawodowego w rozwoju zasobów ludzkich, z 1975 r.
- Konwencja Nr 144 dotycząca trójstronnych konsultacji w zakresie wprowadzania w życie międzynarodowych norm w sprawie pracy, z 1976 r.
- Konwencja Nr 145 dotycząca ciągłości zatrudnienia marynarzy, z 1976 r.
- Konwencja Nr 147 dotycząca minimalnych norm na statkach handlowych, z 1976 r.
- Konwencja Nr 148 dotycząca ochrony pracowników przed zagrożeniami zawodowymi w miejscu pracy spowodowanymi zanieczyszczeniami powietrza, hałasem i wibracjami, z 1977 r.
- Konwencja Nr 149 dotycząca zatrudnienia oraz warunków pracy i życia personelu pielęgniarskiego, z 1977 r.
- Konwencja Nr 151 dotycząca ochrony prawa organizowania się i procedury określania warunków zatrudnienia w służbie publicznej, z 1978 r.
- Konwencja Nr 159 dotycząca rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych, z 1983 r.
- Konwencja Nr 160 dotycząca statystyki pracy, z 1985 r.
- Konwencja Nr 161 dotycząca służb medycyny pracy, z 1985 r.
- Konwencja Nr 170 dotycząca bezpieczeństwa przy używaniu substancji i preparatów chemicznych w pracy, z 1990 r.

- Konwencja Nr 176 dotycząca bezpieczeństwa i zdrowia w kopalniach, z 1995 r.
- Konwencja Nr 178 dotycząca inspekcji warunków pracy i życia marynarzy, z 1996 r.
- Konwencja Nr 182 dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci, z 1999 r.

Rada Europy:

- Europejska Karta Społeczna, z 1961 r.

MIĘDZYNARODOWE ZOBOWIĄZANIA POLSKI W OBSZARZE PRAWA HUMANITARNEGO

- Konwencja dotycząca rozpoczęcia kroków nieprzyjacielskich z 1907 r.
- Międzynarodowa konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej z 1907 r.
- Międzynarodowa konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej z 1907 r.
- Protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych z 1925 r.
- Konwencja o określeniu napaści z 1933 r.
- Konwencja o postępowaniu ze statkami handlowymi nieprzyjaciela na początku wojny z 1907 r.
- Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne z 1907 r.
- Konwencja o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny z 1907 r.
- Konwencja o pewnych ograniczeniach w wykonywaniu prawa zdobyczy podczas wojny morskiej z 1907 r.
- Konwencja w sprawie okrętów szpitalnych. z 1904 r.
- Protokół dotyczący przepisów o akcji wojennej łodzi podwodnych z 1936 r.
- Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej z 1945 r.
- Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości z 1968 r.
- Konwencje o ochronie ofiar wojny z 1949 r.
- Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) z 1977 r.

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954.
- Konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, wraz z załącznikami z 1980 r.
- Protokół Dodatkowy z dnia 13 października 1995 r. do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, sporządzonej w Genewie.
- Protokół II w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia min, min-pułapek i innych urządzeń zgodnie z poprawkami z dnia 3 maja 1996 r. do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki, sporządzonej w Genewie

Spis treści

Wstęp	5
-------------	---

I. DOKUMENTY O CHARAKTERZE GENERALNYM

System Narodów Zjednoczonych

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 roku	11
Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku.....	17
Protokół fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku.....	37
Drugi protokół fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, dotyczący zniesienia kary śmierci z dnia 15 grudnia 1989 roku... ..	41

System Rady Europy

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 roku (w wersji Protokołu nr 11 z dnia 11 maja 1994 roku).....	45
Protokół nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 20 marca 1952 roku.....	63
Protokół nr 4 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 16 września 1963 roku.....	65
Protokół nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 28 kwietnia 1983 roku.....	68
Protokół nr 7 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 22 listopada 1984 roku.....	71
Protokół nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 2000 roku.....	75
Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 3 maja 2002 roku.....	78
Protokół nr 14 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 13 maja 2004 roku.....	81

System Unii Europejskiej

Europejska Karta Praw Podstawowych z dnia 7 grudnia 2000 roku.....	85
--	----

Inne systemy regionalne

Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 22 listopada 1969 roku.....	99
Protokół dodatkowy do Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka, dotyczący praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, tzw. „Protokół z San Salvador” z dnia 17 listopada 1988 roku.....	112
Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów z 27 czerwca 1981 roku.....	121
Protokół do Afrykańskiej Karty Praw Człowieka stanowiący o założeniu Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 czerwca 1998 roku.....	130

II. ZWALCZANIE DYSKRYMINACJI

Dyskryminacja rasowa

Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z dnia 7 marca 1966 roku.	135
Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu z dnia 30 listopada 1973 roku.	149
Deklaracja w sprawie eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach z dnia 25 listopada 1981 roku.	155
Międzynarodowa konwencja przeciw apartheidowi w sporcie, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1985 roku.	159

Dyskryminacja kobiet

Konwencja o prawach politycznych kobiet z dnia 31 marca 1953 roku.	167
Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z dnia 18 grudnia 1979 roku.	170
Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z dnia 6 października 1999 roku.	183

Mniejszości narodowe

Deklaracja praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych z dnia 10 grudnia 1992 roku.	189
Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych z dnia 1 lutego 1995 roku. .	193
Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych z dnia 5 listopada 1992 roku.	203

Zwalczanie innych form dyskryminacji

Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty z dnia 15 grudnia 1960 roku.	219
Deklaracja w sprawie eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach z dnia 25 listopada 1981 roku.	226
Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych.	230

III. ZWALCZANIE LUDOBÓJSTWA, TORTUR, NIELUDZKIEGO I PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z dnia 9 grudnia 1948 roku.	261
Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości z dnia 26 listopada 1968 roku.	264
Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania z dnia 10 grudnia 1984 roku.	268

IV. MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (haska) z dnia 18 października 1907 roku.	283
---	-----

Akt końcowy Genewskiej Konferencji Dyplomatycznej z 1949 roku	297
Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych (I konwencja genewska) z dnia 12 sierpnia 1949 roku.	302
Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu (II konwencja genewska) z dnia 12 sierpnia 1949 roku.	323
Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych (III konwencja genewska) z dnia 12 sierpnia 1949 roku.	338
Konwencja o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska) z dnia 12 sierpnia 1949 roku.	387
Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (I protokół dodatkowy) z dnia 8 czerwca 1977 roku.	437
Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (II protokół dodatkowy) z dnia 8 czerwca 1977 roku.	492
Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 17 lipca 1998 roku.	502

V. PRAWA UCHODźCÓW

Konwencja dotycząca statusu uchodźców z dnia 28 lipca 1851 roku.	527
Protokół dotyczący statusu uchodźców z dnia 31 stycznia 1967 roku.	541

VI. ZWALCZANIE NIEWOLNICTWA

Konwencja w sprawie niewolnictwa z dnia 25 września 1926 roku.	547
Uzupełniająca konwencja w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa z dnia 7 września 1956 roku.	552
Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji z dnia 21 marca 1950 roku.	557
Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniająca Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dnia 15 listopada 2000 roku.	565

VII. STATUS POLITYCZNY JEDNOSTKI

Konwencja w sprawie ograniczenia bezpieczeństwa z dnia 30 sierpnia 1961 roku.	575
Konwencja dotycząca statusu bezpieczeństwa z dnia 28 września 1954 roku.	581
Europejska konwencja o obywatelstwie z dnia 6 listopada 1997 roku.	592

VIII. PRAWA DZIECI

Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 roku.	607
Protokół fakultatywny do Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka dotyczący udziału dzieci w konfliktach zbrojnych z dnia 25 maja 2000 roku.	627
Protokół fakultatywny do Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka dotyczący sprzedaży dzieci, prostytucji dziecięcej i pornografii z udziałem dzieci z dnia 25 maja 2000 roku.	633

Europejska konwencja o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego z dnia 15 października 1975 roku.	641
Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci z dnia 25 stycznia 1996 roku. . .	645
Konwencja Rady Europy w sprawie kontaktów z dziećmi.	655

IX. PRAWA CZŁOWIEKA A NOWE TECHNOLOGIE

Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w odniesieniu do zastosowań biologii i medycyny (Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie) z dnia 4 kwietnia 1997 roku.	679
Protokół dodatkowy do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Godności Istoty Ludzkiej wobec Zastosowań Biologii i Medycyny, w sprawie Zakazu Klonowania Istot Ludzkich z dnia 12 stycznia 1998 roku.	682
Konwencja o cyberprzestępczości z dnia 23 listopada 2001 roku	685

X. PRAWA GOSPODARCZE, SPOŁECZNE I KULTURALNE

Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z dnia 19 grudnia 1966 roku.	719
Europejska Karta Społeczna z dnia 3 maja 1996 roku.	730
Protokół dodatkowy do Europejskiej Karty Społecznej Strasburg z dnia 5 maja 1988 roku	751
Protokół dodatkowy do Europejskiej Karty Społecznej ustanawiający system skarg zbiorowych Strasburg, 9 listopada 1995 roku	760
Zrewidowana Europejska Karta Społeczna Strasburg z dnia 3 maja 1996 roku . . .	765

XI. PRAWA PRACOWNICZE

Konwencja MOP (nr 87) dotycząca wolności związkowej i ochrony praw związkowych z dnia 9 lipca 1948 roku.	797
Konwencja MOP (nr 100) dotycząca jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości z dnia 29 czerwca 1951 roku.	803
Konwencja MOP (nr 105) o zniesieniu pracy przymusowej z dnia 25 czerwca 1957 roku.	808
Konwencja MOP (nr 111) dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu z dnia 25 czerwca 1958 roku.	812
Konwencja MOP (nr 135) dotycząca ochrony przedstawicieli pracowników w przedsiębiorstwach i przyznania im ułatwień z dnia 23 czerwca 1971 roku. . .	816
Konwencja MOP (nr 154) dotycząca popierania rokowań zbiorowych z dnia 19 czerwca 1981 roku.	818
Konwencja MOP (nr 168) dotycząca promocji zatrudnienia i ochrony przed bezrobociem z dnia 21 czerwca 1988 roku.	822

WYKAZ PRAWNOMIĘDZYNARODOWYCH ZOBOWIĄZAŃ RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ W DZIEDZINIE PRAW CZŁOWIEKA	835
---	------------

SPIS TREŚCI	843
------------------------------	------------